JO. BAPTISTÆ
DE LUCA
VENUSINI,
S. R. E. Presbyteri Cardinalis;

THEATRUM
VERITATIS, ET JUSTITIÆ,

SIVE DECISIVI DISCURSUS PER MATERIAS, SEU TITULOS distincti, & ad veritatem editi in forensibus controversiis Canonicis, & Civilibus, in quibus in Urbe Advocatus, pro una partium scripsit, vel consultus respondit.

LIBER QUINTUS,

Cujus I. Pars de Usuris, & Interesse; II. de Cambiis; III. de Censibus; IV. de Societatibus Officiorum.

CUM NONNULLIS RECENTISSIMIS SACRÆ ROTÆ *Romanæ Decisionibus, ad materiam spectantibus; nec non Annotationibus, ac Discursibus qui antea in Supplementis extabant, suis locis optime adjectis.*

NEAPOLI, MDCCLVIII.
Ex Typographia LUCÆ LAURENTII.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

I N D E X
ARGUMENTORUM
IN DISCURSIBUS,

Qui in hac Prima Parte Quinti Libri, de Usuris, & Interesse continentur.

D I S C. I.

Firmana.

DE contractu trino, seu de tribus contractibus, societatis, assecurationis sortis, & assecurationis lucri, an eodem tempore cum eadem persona celebrari possint? Et quid ubi dicti tres contractus non exprimuntur, sed datur simpliciter pecunia sub certo lucro, an subintelligantur pro eodem lucro substinendo?

D I S C. II.

Tusculana societatis, seu locationis.

De Bulla S. Pii V. super prohibita societate animalium ad capitalem salvum, an & quando locum habeat necne? Et de eodem contractu trino, seu concursu trium contractuum, societatis, assecurationis sortis, & assecurationis lucri, quando sustineatur. Et quid in contractu locationis in quo conductor suscipiat in se casum, seu periculum rei locatæ.

D I S C. III.

Romana nautici fœnoris.

De nautico fœnore, seu cambio maritimo, quando & quomodo subsistat necne, ad materiam, & intellectum text. *in c. naviganti, de usuris*; & quando dicatur continere societatem, & sic contractum diversum ab illo, de quo *in d. c. naviganti*.

D I S C. IV.

Romana locationis Venæ ferri.

An & quando mixtura mutui veri, vel interpretativi reddat usurarium contractum locationis, & conductionis, sive emptionis, & venditionis, vel similem &c. Et quomodo in dictis contractibus locationis, & conductionis, vel emptionis, & venditionis cadat usura?

Et an mutuum necessarium, quia nempe promittat quis, & se obliget certam summam mutuare, vel ab aliis mutuari facere, reddat licitas accessiones vel aliud lucrum, & excuset ab usura?

D I S C. V.

Romana cessionis usurarum.

An Christianus cessionarius Judæi exigere possit usuras judaicas, quæ per ipsum Judæum cedentem a debitore invito, etiam in judicio exigi possent? Et an usuræ Judeorum excedere possint duplum sortis.

D I S C. VI.

Romana usurarum Judaicarum.

An Princeps sæcularis, vel etiam Summus Pontifex possit usuras Hebræis permittere, vel teneatur prohibere? Et quatenus dicta permissio fieri valeat, an illarum reductioni seu moderationi locus esse debeat necne? Et generaliter de ista materia usurarum judaicarum earumque reductionibus de præterito.

D I S C. VII.

Romana Pignorum.

An & quando usuræ Hebræorum exigi possint ultra terminum 18. seu respective 21. mensium, intra quorum spatium per capitula statutum est pignora vendi debere, ac usuras amplius non currere?

Et an bonis alienis per non Dominum oppignoratis, possit Dominus ea vindicare a bancherio Hebreo non restituta pecunia, pro qua oppignorata sunt, cum usuris?

D I S C. VIII.

Tiburtina Castri S. Angeli.

De pacto legis commissoriæ, ut creditor, certo casu, vel conditione contingente remaneat pignoris Dominus, an & quando dicatur usurarium & invalidum, vel potius subsistat?

D I S C. IX.

Romana seu Reatina dotis.

De contractu *antichresis*, & ut vulgo dicitur *ad gaudendum*, an & quando dicatur validus, vel respective fœneratitius. Et de effectibus exinde resultantibus imputationis fructuum in sortem ac aliis.

D I S C. X.

Romana fructuum census.

De conclusione, quod ubi valor pignoris non excedit creditum, fructus non imputentur in sortem, sed creditor eos faciat suos, an & quando procedat?

D I S C. XI.

Prænestina simulationis contractus.

De duplici contractu contemporanee celebrato, emptionis, & venditionis cum pacto redimendi, ac locationis, & conductionis, quia nempe vendat quis rem suam alteri cum pacto redimendi, & unico contextu eam conducat sub annua pensione, qui contractus *livellarius*, seu vulgo *patto a franchire* dici solet, an censeatur licitus, vel potius usurarius?

D I S C. XII.

Saonen. Pecuniaria.

De probatione solutionis usurarum facienda per debitorem, ad effectum illas imputandi in sortem, vel repetendi, quomodo desideretur, & de differentia probationis inter casum imputationis, & alterum repetitionis; & an creditor licite usuras retineat ratione interesse lucri cessantis? Et aliqua de compromisso super usuris, an fieri possit in laicum, sive an laudum Arbitri possit eas canonizare? Et quid de transactione super eisdem usuris inita, & an utilitas debitori resultans ex mutuo reddat licitas accessiones?

D I S C. XIII.

Romana imputationis fructuum.

An fructus, seu accessiones voluntarie, & absque pacto solutæ pro credito pecuniario sint licitæ, itaut non extenuent sortem? Et de circumstantiis dictam perceptionem licitam reddentibus.

D I S C. XIV.

Æsina Census.

De interesse damni emergentis, & quando per creditorem a moroso debitore exigatur licite, & citra usura, etiam sine requisitis desideratis per *decis. 2. Mohed. de usuris*.

D I S C. XV

Viterbien. transactionis.

An sint licitæ vel respective usurariæ accessiones, quas donator quantitatis donatario, pendente solutione pro-

misit, at solvit ? Et quid de accessionibus pro pretio elicujus mercimonii , seu negotiationis , an & qoando intrent fructus recompensativi juxta terminos text. *in l. curabit* . C. *de act. empt.* Et an sustineantur eccessiones solutæ pupillo , vel minori per ejus majorem conjunctum , qui de jure esset seu esse deberet ejus legitimus tutor, seu curator?

D I S C. XVI.

Fulginaten. Pecuniaria .

De eadem materia *disc. præc.* An scil. & qoando debeantur , seu in conventionem deduci possint fructus , vel accessiones pro pretio merciom , vel tabernæ ad terminos *text. in l. curabit* , C. *de act. empt.*

D I S C. XVII.

Baren. Census .

De eadem materia fructuum recompensativorum pro pretio rei venditæ ad terminos *text. in l. curabit* , C. *de act. empt.* Et quatenus illi sint regulariter debiti , qnia de pretio rei fructiferæ exigantur , an taxari potiiot ad majorem taxam , seu rationem , quam ipsius rei fructus importent? Et si solvantur in excessu , an & quando intret imputatio in sortem , eeque extincta competat repetitio indebite soloti? Et de differentie imputationis , & repetitionis indebiti , & an in hoc bona fides creditoris , seu justa credulitas excuset , & quid si pro pretio constituatur census , sed nulliter , an debeantur fructus tanquam damne & interesse & ad qoam rationem?

D I S C. XVIII.

Lucana

An & quando fructus , vel usuræ conventæ pendente solutione pretii rei fructiferæ , possint excedere ipsius rei fructus ; Et quid ubi de tempore conventionis adæquarent , sed postea accidentaliter ipsius rei fructus diminuti sunt .

D I S C. XIX.

Senen. seu Florentina .

An interesse per emptorem debitum ratione pretii non soloti excedere possit ipsius rei venditæ fructus ? Et quid ubi emptor non est in mora .

D I S C. XX.

Æsina Fructum .

De eodem puncto , an fructus debiti per emptorem pendente solutione pretii , excedere possint , tanquam damna & interesse fructus ipsius rei , quia nempe conventum fuerit ; ut ex pretio extinguerentur censos , vel alia debita usuraria venditoris ad majorem rationem ; Et qoid ubi emptor justam non solvendi causam habuit , ob litem , vel molestias sibi illetas?

D I S C XXI.

Neapolitana Pecuniaria .

De fructibus recompensativis pro pretio rei fructiferæ , an possint e principio conveniri & taxari ad certam summam? Et quando hæc dicatur justa , vel excessive.

D I S C. XXII.

Ravennaten. fructuum .

An fructus recompensativi debiti ex æquitate *l. curabit* pendente solutione pretii rei froctiferæ , debeantot , si emptor per Judicis sequestrum , vel inhibitionem impeditus fuit ne solveret?

D I S C. XXIII.

Senen. fructuum .

An emptor , in cujus facultate positum fuit , post lapsum certum terminum conventionalem , deponere pretium penes publicum Officialem , vel etiam penes se ipsum tanquam depositarium ad sui electionem , cum pactu , ut etiam in casu electionis de se ipso , ad aliquos fructus non teneatur , remaneat e dictorum fructuum cursu liberatus , eo ipso quod dictus terminus expiravit , absque alia interpellatione , vel declaratione quod retineret in titulum depositi?

D I S C. XXIV.

Pistorien. fructuum .

De mandata per Judicem adjudicatione aliquorum bonorum debitoris ad favorem creditoris , si postea idem debitor , vel ejus hæres eadem bona vendat dilata solutione pretii sub conditione fructuum recompensativorum , an isti debeentur creditori , vel potius cedant ad commodum debitoris ejusque hæreditatis?

D I S C. XXV.

Romana Interusuriorum .

An & quando emptori debeantur fructus recompensativi ad terminos *l. curabit* pro pretio soluto venditori , qui rem non tradidit?

D I S C. XXVI.

Romana Pacti .

An valeat , vel potius usurarium censendum sit pactum , per quod emens rem fructiferam dilata pretii solutione sub conventione fructuum recompensativorum , prohibeatur ad certum tempus restituere sortem , atque se eximere a dictis fructibus ; & aliqua de fructibus prædiorum urbanorum , quomodo illi calculandi sint ad effectum regulandi fructus recompensativos pretii .

D I S C. XXVII.

Romana fructuum .

Si emptor deposuit pretium , & deinde ex nova conventione illud in toto , vel in parte ad eum pervenit ex causa depositi , an pro eo tempore , quo habuit pretium in manibus , teneatur ad usuras recompensativas? Et aliqua de taxe fructuum bonorum feudalium vel jurisdictionalium discretive ab allodialibus .

D I S C. XXVIII.

Nepesina .

An conveniri possit de fructibus recompensativis pendente solutione quantitatis promissæ per transactionem initam ratione litis vertentis super bonis stabilibus fructiferis?

D I S C. XXIX.

Marsicana Legati .

An & quando pro legato quantitatis debeantur per hæredem morosum usuræ , seu accessiones , præsertim ubi agitur de legato ad favorem Ecclesiæ vel piæ causæ , & quando in his legatis intret ratio interesse lucri cessantis , vel damni emergentis .

D I S C. XXX.

Neapolitana Legati .

De eadem materie usurarum , seu fructuum pro legato quantitatis ad favorem Ecclesiæ , vel piæ causæ , & quatenus non debeantur , an de facto , & voluntarie soluti ipsius Ecclesiæ Administratoribus imputentur in sortem ad effectum illam extenuandi necne?

D I S C. XXXI.

Florentina fructuum legati .

De usuris legati consistentis in quantitate , an debeantur legatario conditionali , cujus jus ex subsequutis resolutum sit , si pecunia interim fuerit per hæredem investita in bona fructifere?

D I S C. XXXII.

Taurinen.

Donatore reservante certam pecuniarum quantitatem a donatario sibi , vel alteri solvendam , an possit conveniri de usuris , vel accessionibus dictæ pecuniæ solutione pendente

te præliandis, & an licite exigi possint, quod influit etiam ad materiam fructuum recompensativorum?

D I S C. XXXIII.
Januen.

De eadem materia usurarum ex legato, an debeantur, ubi agitur de legato facto per patrem filiæ, vel nepti in causam dotis præstandæ tempore nuptiarum.

D I S C. XXXIV.
Hortana Spolii.

De requisitis ad damna, & interesse passa per fidejussorem petentem illorum refectionem a principali debitore, & quando fidejussor possit sumere pecuniam sub usuris, vel ad interesse in damnum principalis.

D I S C. XXXV.
Papien. Pecuniaria.

De transactione super usuris, an & quando attendatur in præjudicium ipsius transigentis? Et quid in præjudicium tertii, puta secundi creditoris opponentis creditori anteriori extinctionem debiti cum imputatione usurarum? Et aliqua de interesse damni emergentis.

D I S C. XXXVI.
Romana Sponsionis.

An dicatur usurarius contractus, per quem dentur bona, sub obligatione solvendi eorum valorem in duplo, seu alias excessive, quando emptor uxorem duxerit, seu aliquam Dignitatem obtinuerit, quodque alias ad nihil teneatur? Et quatenus contractus non sit usurarius, an & quando ex alia ratione sit infectus, & prohibitus, & generaliter de materia sponsionum?

EX SUPPLEMENTO

D I S C. XXXVII.
Romana Pecuniaria.

An ille, cum cujus opera, & pecunia ædificium, vel aliud opus construitur, convenire possit cum ædificii Domino de fructibus recompensativis? Et quid ubi Dominus ædificii, vel operis pro illo construendo fuisset alias distracturus bona, vel jura fructifera?

D I S C. XXXVIII.
Romana pecuniaria.

De licitis, vel illicitis accessionibus solutis ex præcepto testatoris pro legato, sive pro debito, quod a debitore deberet investiri in occasiones fructiferas, ubi propriæ obligationis confessio, vel agnitio, detegatur erronea.

Et incidenter de qualitate dotis, an sit profectitia, vel adventitia.

D I S C. XXXIX.
Bononien. Contractus.

De eadem contractu de quo supra, *disc.* 11. nuncupato pacti francandi, an usurarius censendus sit, quando rei incertitudinem habeat, et propterea fructus in sortem imputandi sint necne?

D I S C. XL.
Corana, seu Veliterna Contractus.

De eadem materia de qua supra *disc.* 2. super contractu societatis ad caput salvum, & an ionret Bulla Sixti V. & de locatione mercimonii.

D I S C. XLI.
Urbinaten. pecuniaria.

An, & quando conventio usurarum pupillarium facta per Tutorem cum debitore pupilli valeat, & quomodo?

D I S C. XLII.
Bononien. Fructuum.

De eadem materia, de qua supra *disc.* 15. & 16. fructuum recompensativorum pro pretio mercium, quæ vendantur tanquam universitas, an scilicet debeantur post mortem venditoris illi hæredi, cui interdictum sit mercimonium? Et an post ipsarum mercium parœmptionem?

D I S C. XLIII.
Romana transactionis.

De eadem materia de qua *disc.* 12. 15. & 35. an scilicet, & quando transactio reddat licitas usuras alias illicitas, & incidenter de usuris lucri dotalis.

I N D E X
C A U S A R U M

Hoc titulo de Usuris, & Interesse, ordine Alphabetico per Diœceses dispositus.

I N D E X
ARGUMENTORUM
IN DISCURSIBUS,

Qui habentur in hac Secunda Parte Quinti Libri, de Cambiis.

D I S C. I.

Romana Cambiorum.

De Cambiis platealibus an valeant, ubi circulara, seu continuata sint de plateis ad plateas absque mixtura nundinarum, & in quo differant a nundinalibus, qua occasione agitur de cambiorum origine, introductione, natura, & continuatione.

Et quatenus cambia, præsertim platealia sint excessiva, redolentia magnum damnum debitoris, & respective lucrum creditoris, an ex hoc remaneant invalida, & usuraria, vel potius sit locus eorum reductioni, seu moderationi?

D I S C. II.

Eadem.

Dara campsori facultate accipiendi, & gyrandi super cambiis pecunias in vim cedulæ bancariæ per ipsum solvendas, an cambiare possit cum seipso, & sine interpellatione? Et an talis facultas expiret per mortem naturalem, vel civilem unius, vel alterius ex contrahentibus?

De justificatione spacciorum, an præcise requiratur per eshibitionem literarum in actis? Et an correspònsalis debeat esse Bancherius, ac litteræ, seu tractæ debeant impleri per Bancum?

Et de libertare pecuniæ solvendæ cedulistæ pro ejus reintegratione, ac de provisione cedulæ quanta sit.

D I S C. III.

Romana manutensionis.

An cambium creari possit ex credito antecedenti sine pecunia numerata?

Et an sustineatur cambium si pecunia data debitori in alios usus creditori notos convertenda sit, itaut hic certo sciat debitorem non posse cambiare in nundinis, ibique literas implere?

Et de conversione cambiorum decursorum in sortem novi cambii an subsistat, vel potius importet anathocismum?

D I S C. IV.

Camerinen. Cambii.

An mandatum datum ad cambiandum; seu gyrandum super cambis, expiret per mortem mandantis, vel mandatarii? Ex qua occasione agitur de pluribus speciebus mandati dati ad cambiandum.

D I S C. V.

Viterbien. Cambii, seu Societatis.

Debitore assumente in se onus cambiandi, seu gyrandi pecunias sub cambiis, ac facta ex conventione deputatione certi mercatoris, per quem cambium exerceri debeat, si deinde creditor, ut debitori rem gratam faceret, eum liberet ab obligatione utendi opera dicti mercatoris, an exinde resultet omnimoda novatio, itaut inducatur etiam liberatio ab onere cambiandi?

Dissoluta societate per mortem unius ex sociis, an & de quibus lucris, vel damnis socii defuncti hæredes debeant participare?

D I S C VI.

Romana Cambii de Sfortiis.

De justificatione realitatis cambiorum, an ad illam præcise sint necessariæ litteræ, itaut sine illis alia fieri possit probatio necne?

De simulatione personarum in isto contractu, & an illa facultas, quæ data est mercatori, cum quo initus fuit contractus, suffragetur alteri non mercatori, cui creditor jura cesserit, seu ad cujus commodum mercator ab initio sub ipsius simulato nomine contraxerit?

De cambiis limitatis sub conventione, ut in casu moræ seu in alterum eventum cesset limitatio, & cambia debeantur ad rationem currentium, an facto casu talis conditionis, requiratur nova intimatio, seu interpellatio debitoris.

D I S C. VII.

Romana Pecuniaria de Benettis.

De justificatione cambiorum jam solutorum, an fieri possit per confessionem, aliaque adminicula, & alias quam per scriptutam ipsarum litterarum, seu spacciorum, quomodo, & quando.

D I S C. VIII.

Romana Cambiorum de Sabellis.

De cambiorum debito etiam absque spacciis, eorumque justificatione loco damnorum, & interesse ob cambiandi onus assumptum per debitorem per seipsum, vel personam ab eo deputatam, & quando id procedat.

D I S C. IX.

Romana Cambii de Manfronis.

An onus cambiandi assumptum per debitorem obligatum proinde ad cambia etiam sine spacciis, & justificatione realitatis loco damnorum, & interesse, si est limitatum ad certum tempus, illo elapso duret, vel potius expiratum censeatur itaut in futurum dicta damna, & interesse amplius non debeantur?

D I S C. X.

Romana Cambii de Manutiis.

De eadem materia cambiorum debendorum per debitorem etiam sine transmissione litterarum, aliisque realitatis requisitis loco damnorum, & interesse, ex eo quod ipse debitor cambiandi onus in se suscepit. Quid ubi cum dicta susceptione oneris concurrit etiam facultas cambiandi data ipsi creditori.

Et aliqua de contractus cambii invaliditate, ex eo quod creditori innotescat debitorem suscipientem pecuniam, illam in alios usus conversaturum esse, neque posse in nundinis literas implere.

D I S C. XI.

Romana pecuniaria de Vecchis.

De fructibus, seu cambiis debitis absque cursu, & justificatione spacciorum loco damnorum, & interesse ob non impletum onus ab ipso debitore susceptam, & an illud limitatum ad certum tempus remaneat ultra illud operativum? Et de aliis ad hanc materiam.

D I S C. XII.

Ravennaten. seu Faventina Cambii.

An facultas cambiandi data creditori operetur, ut iste cambiare possit cum seipso sine speciali mentione? Et quatenus hæc non adesset, an sufficiat præsumptiva probatio, deducta præsertim a solutione cambiorum, & solidatione computorum, & an ad justificationem

cam-

cambiorum sufficiant solum primæ litteræ nuncupatæ *dell' Andata*, absque eo quod doceatur de aliis responsivis nuncupatis *del Ritorno*?

DISC. XIII.

Romana pecuniaria, seu cambiorum.

De probatione mandati, seu facultatis accipiendi ad cambium, & gyrandi, seu continuandi super cambiis, quomodo sufficienter facta esse dicatur, ut cambia debeantur.

DISC. XIV.

Romana partitorum.

De facultate data socio Administratori accipiendi pecunias ad cambium pro negotio sociali explendo in certo casu, an exerceri possit absque intimatione consocii, quod casus evenerit, quem ille credere poterat non evenisse?

Si socius ut extingueret cambium limitatum, iniit in præjudicium negotii socialis cambium rigorosum, an sustineatur actus ad limites prioris cambii limitati, itaut ad eam rationem cambia deberentur necne? Et an facultas accipiendi ad cambium in solo casu indigentiæ possit exerceri priusquam indigentiæ casus veniret, ac præventive, ut eveniente casu pecunia esset prompta? Et aliqua de clausula nundinarum.

DISC. XV.

Romana cambii de Vanninis.

Stante pacto, quod super cambiorum justificatione stetur libro, & scripturæ ipsius creditoris, an hic teneatur suum librum, seu scripturam exhibere, atque exinde justificare cursum, & realitatem cambiorum, quamvis exhibeat spaccia, & faciat justificationem per litteras redditus.

DISC. XVI.

Romana census.

De cambiis limitatis cum pacto, ut debitore aliquid non adimplente, cesset limitatio, itaut debeantur cambia currentia, num valeat, & quatenus sic, an facto casu non implementi, requiratur nova debitoris interpellatio? Vel an per consequentem receptionem implementi censeatur id remissum, itaut non debeantur cambia, nisi ad rationem limitatam?

DISC. XVII.

Romana cambiorum, seu repetitionis.

De cambiis ab initio limitatis ad certam summam, & ita exactis, an restitui debeant, quatenus cursus nundinarum tanti non importasset? Et quid ubi super dicto cursu esset diversitas inter nundinas, & plateas, cujus sit electio, an debitoris, vel creditoris?

Et debitore in se assumente onus trasmittendi spaccia, & gyrandi cambia, quatenus id non sequatur, ita ut cambia debeantur loco damnorum, & interesse, an in istorum calculo haberi debeat ratio provisionum, vel potius istæ sint detrahendæ?

DISC. XVIII.

Romana cambii de Pisciis.

An contractus cambii sit licitus Clericis? Et quatenus non, an id impediat cursum cambiorum, ne a debitore peti valeant?

Si campsor, qui deputatus est ad transmittenda spaccia, aliaque gerenda cambii gyrum concernentia, efficiatur ex cessione creditoris ejusdem cambii Dominus, seu utilitarius, an ex hoc cessata dicatur ejus facultas, stante quod in contractu data non est facultas creditori cambiandi cum se ipso?

DISC. XIX.

Romana continuationis cambii.

An post restitutam sortem possit creditor continuare sub cambiis, & recambiis fructus, seu cambia quæ remanenerent debenda?

DISC. XX.

Romana, seu Bonon. litterarum cambii.

Cujus periculo cedat decoctio, an mandantis, seu Scribentis litteras cambii post illarum acceptationem, vel mandatarii qui litteras acceptavit, & adhuc non implevit, vel ejus in cujus gratiam scriptæ sunt?

DISC. XXI.

Romana litterarum cambii.

An, & quando adjectus, cui litteræ cambij solvendæ sunt in casu non implimenti a mandatario, teneatur protestari, aliasque diligentias facere contra illum, ut contra Scribentem, seu mandantem habere possit regressum? Et de differentia litterarum cambii, quæ scribuntur per Italiam, ab illis quæ scribuntur per Hispanias, & de voto *Cordubæ* super cambiis Hispaniarum.

DISC. XXII.

Neapolitana litterarum cambii.

De regressu competente contra Scribentem litteras cambij ob illas non impletas a mandatario, an, & quando cesset ob protestationem non factam in tempore, præsertim, in Regno Neapolitano stante dispositione *pragm. 6. de litteris cambii*, & de processu exequtivo desuper competente.

DISC. XXIII.

Bononien. Cambii.

Onus cambiandi susceptum per debitorem, seu receptorem pecuniæ ad certum tempus, seu certas nundinas, an duret in futurum donec pecunia restituatur, potissime dum partes verbis, & factis id agnoverunt?

Onus prædictum an cesset per mortem debitoris, seu suscipientis? Et qualem contractum contineat hæc susceptio pecuniæ ad cambiandum.

An sit illicitum cambium, ubi dator pecuniæ scit illam per recipientem in alios usus esse convertendam? Et de expensis provisionum, an & quando cedant necne ad commodum creditoris, vel potius a cambiis defalcari debeant? Et si aliquid plus ob cambia solutum est, an ipso jure imputetur in sortem?

DISC. XXIV.

Romana locationis vera.

An in cambio detur usura ob mixturam alterius contractus, seu ratione certi lucri? Et quatenus detur, an talis mixtura, ea qua resultet usura, vitiat etiam ipsum cambium, vel potius, isto valido permanente, illa vitietur?

DISC. XXV.

Romana, seu Neapolitana litterarum cambii.

An & quando decoctio mandantis, seu Scribentis litteras cambii cedat damno mandatarii, seu corrispónsalis, qui illas acceptavit, vel potius adjecti, cui earundem litterarum implementum fieri debebat, ac solutio facta est?

DISC. XXVI.

Ariminen. litterarum cambii.

An scribens litteras cambii teneatur de casu decoctionis mandatarii, seu correspónsalis cui directæ sunt eas non implentis, si creditoris, vel adjecti, cui solutio facienda erat, fuit negligens in præsentando, & exigendo litteras, & non certiorando scribentem de renuentia?

DISC. XXVII.

Sopra la Validità de i cambii di Piazza.

In che differiscano da quelli di fiera, fatto in occasione della disputa avuta in Signatura di Gratia nella causa *Romana Cambiorum* tra le ragioni bancaria di Filippo Valenti, & il Marchese Raimondo, della quale si tratta di sopra *al disc.* 1. *&* 2. e con la quale occasione si discorre di molte specie de cambii, & quando in essi entri il sospetto dell' Usura?

DISC.

DISC. XXVIII.

Romana excessivæ solutionis.

An debitori assumenti in se curam, & onus cambiandi, ac sponte, & pacifice solventi cambia juxta taxam ab initio concorditer limitatam, detur jus, vel actio imputandi in sortem, vel respective repetendi id, quod excessive solutum esset, eò quia detectum sit, cambia per nundinas tanti non importasse?

DISC. XXIX.

Januen. pecuniaria, seu partiti.

De acceptatione, ac implemento tractæ, seu litterarum cambii in nundinis, cum aliqua protestatione, ut vulgo dicitur *sotto protesto*, an id alteret naturam negotii, ita ut solventi non competat illud jus, vel actio, quæ alias contra Scribentem, vel socios competerent? Et de litteris certioratoriis, vulgo nuncupatis *d' avviso*, an obligent necne Scribentem, & quid operentur in hac materia tractarum, seu litterarum cambii?

DISC. XXX.

Romana, seu Anconitana pecuniaria.

An tertius Scribens ei cui litteræ cambii diriguntur ab alio in computum alterius, quod eas impletet, quia haberent suum finem, remaneat exinde obligatus ad favorem implentis dictas litteras cambii, seu tractam, si non sit idoneus ille, in cujus computum fit tracta?

EX SUPPLEMENTO.

DISC. XXXI.

Romana, seu Tudertina Cambiorum.

De eadem materia, de qua supra *disc.* 17. & 28. an scilicet id, quod excessive pro cambiis per debitorem solutum, & per creditorem respective exactum est, imputetur ipso jure in sortem, quam in dies, & tempora paulatim extenuet, cum illo calculo, qui vulgo *scaletta* dicitur.

DISC. XXXII.

Romana Cambiorum.

De eadem materia de qua supra *disc.* 8. & 10. *cum seq.* an scilicet, & quando cursus cambiorum detur etiam absque realitate litterarum, seu spacciorum in ratione damnorum & interesse?

Et an Clericus possit facere istum contractum cambii juxta deducta supra *disc.* 18.

DISC. XXXIII.

Romana litterarum Cambii.

An & quando adjectus in litteris cambii, vel in pagella vulgo *pagarò* actionem habeat contra eum, cui directæ sunt? & an huic adjecto obstent illæ exceptiones, quæ obstare possent Scribenti? Et quando quis dicatur adjectus rei suæ necne?

Ac etiam de eodem puncto, de quo supra *disc.* 25. An scilicet quando ille, qui litteras acceptavit, excusari possit ob superventam notitiam decoctionis, vel mutationis status Scribentis?

DISC. XXXIV.

Brundusina Pecuniaria.

An ad effectum imputationis, vel repetitionis cambiorum, quæ ob defectum justificationis indebita prætenduntur, sufficiat probatio illorum solutionis per solas quietantias, & solidationem computorum?

DISC. XXXV.

Romana, seu Mantuana.

De eadem materia, de qua *disc.* 9. & 32. Sive an scilicet onus cambiandi susceptum per debitorem in cambio contracto ad certum tempus, isto elapso expiret? Et an post decoctionem, vel mortem mercatoris deputati cesset cursus cambiorum?

INDEX CAUSARUM

Hoc titulo de Cambiis, ordine Alphabetico per Diœceses dispositus.

INDEX

INDEX ARGUMENTORUM IN DISCURSIBUS,

Qui habentur in hac Tertia Parte Quinti Libri, de Censibus.

DISC. I.

Oppiden. Census.

De pacto rescissorio instrumenti censualis, & facultate repetendi sortem principalem ob non solutionem fructuum statutis temporibus, an imprabetur per Bullam S. Pii V. & quatenus sic? An vitiet contractum, vel solum vitietur pactum?

Et an Bulla prædicta S. Pii V. sit recepta, vel servari debeat in omnibus in Regno Neapolitano?

DISC. II.

Tranen. Census.

De nullitare census creati ex fructibus alterius census, an procedat solum ex Bulla S. Pii V. vel etiam de jure communi, & ex infectione usuraria, itaut census mereatur sanationem necne?

DISC. III.

Baren. Census.

De sanatoria concessa per Signaturam cum clausula *arbitrio Rotæ*, denegata ex eo quod tarde petita esset post latas sententias super census invaliditate, per quas quæsitum dicitur jus debitori, ideoque non concedenda.

DISC. IV.

Sabinen. Census.

De forma pecuniæ numeratæ per Bullam Pianam in censuum creatione præscripta, num impleatur per cedulam bancariam, sive per ordinem directum banco?

DISC. V.

Spoletana.

Si in matrice, seu originali imbreviatura instrumenti censualis reperta inter rogitus notarii mortui, non exprimatur servatam esse formam Bullæ Pianæ, an id per Notarium successorem in extensione instrumenti suppleri possit? Et an forma prædicta quamvis in instrumento non expressa probari possit per testes, vel alias extrinsecas probationes?

DISC. VI.

Urbevetana Census.

De nullitate census ex defectu fundi censiti certi, quia esset impositus super bonis aliquorum Castrorum in genere, & an hæc exceptio impediat creditorem agentem in judicio executivo, vel in altero manutentionis?

DISC. VII.

Romana Census.

An census creari possit super domo construenda cum pecuniis ad censum traditis, itaut de tempore creationis, fundus censitus fructifer, & capax non sit in rerum natura?

Et de impositione census sapiente veram alienationem, proindeque cadente sub *Extravaganti Ambitiosæ*.

DISC. VIII.

Romana, seu Farfen. Census.

An super re emphyteutica ad certas generationes concessa imponi possit census, itaut ex illo debeantur fructus necne?

DISC. IX.

Romana pecuniaria, seu census vitalitii.

De validitate, vel invaliditate census vitalitii ob defectum fundi capacis, & an hujusmodi census subjaceat Bullæ S. Pii V. super necessitate fundi fructiferi, & capacis, vel dari possit census personalis?

An per mortem creditoris fiat locus lucro sortis principalis, ubi debitor ex parte sua non implevit promissa, vel potius ex capite non implementi cesset lucrum? Et de aliis ad materiam census vitalitii.

DISC. X.

Prænestina Census.

An, & quando pactum repetitionis sortis principalis adjectum favore creditoris vitiet contractum censualem, illumque reddat usurarium, vel potius ipsum pactum vitietur?

DISC. XI.

Tuscanen. Census.

De eadem materia facultatis repetendi sortem principalem post certum tempus, an vitiet contractum, vel ipsum pactum vitietur? Et an hæc exceptio sit apta impedire summariissimum possessorium manutentionis in quasi possessione exigendi fructus census?

DISC. XII.

Romana, seu Terracinen. Census.

De eadem materia pacti obligantis debitorem census ad illum redimendum, an, & quando sustineatur, ubi non est ad favorem creditoris, sed tertii, puta fidejussoris, vel emptoris bonorum?

DISC. XIII.

Romana Salviani.

An & quando detecto contractu censuali invalido ex defectu fundi non liberi, vel non capacis debeantur necne creditori fructus?

Et an eorundem fructuum cursus cesset, ubi ex eadem, vel simili causa creditor pulsavit debitorem ad restitutionem sortis, atque mandatum contra ipsum obtinuit?

DISC. XIV.

Romana Reductionis.

Census pertinens ad fideicommissum: An per gravatum, vel alium alienare prohibitum possit sballari, & ad minorem summam reduci in præjudicium successoris venientis independenter, & jure proprio?

DISC. XV.

Perusina Census.

De reviviscentia census extincti, vel novati mediante datione in solutum, vel sub alia conventione inita sub certo implemento; an scilicet, & quando ob sequutam evictionem, seu non sequutum implementum reviviscat idem census cum cursu fructuum, vel remaneat simplex creditum?

DISC. XVI.

Civitatis Castelli Census.

De eadem materia extinctionis census per novationem, ejusque transfusionem in aliud creditum, an ob non implementum reviviscat, itaut fructus debeantur?

DISC.

D I S C. XVII.

Florentina Legati.

An sub Legato stabilium veniant census, ita ut istorum Fructus cadant sub dispositione facta de redditibus bonorum stabilium? Et an sub istorum nomine veniant pecuniæ investitæ super Montibus?

D I S C. XVIII.

Romana pecuniaria de Maximis.

Census consignativi, an importent onus reale fundi censiti, vel potius personale, ad effectum videndi, an donato, vel legato fundo censito, onus census pertineat ad donatorem, vel hæredem testatoris, vel potius ad donatarium, vel legatarium?

D I S C. XIX.

Romana diminutionis Census.

De censu imposito super officio Custodis unius portæ Civitatis, ac emolumentis ex hujusmodi custodia pervenientibus, an cesset in toto, vel in parte per hujusmodi emolumentorum cessationem, vel diminutionem, de mandato Superiorem, seu ex alio casu sequutam?

D I S C. XX.

Ariminen. Census.

De materia præscriptionis, seu præsumptæ extinctionis census ob longissimam cessationem ab exactione, ac respective solutione fructuum.

D I S C. XXI.

Romana retentionis.

An & quando creditori censuario, seu ejus cessionario competat retentio bonorum debitoris pro debito sortis principalis adversus creditores posteriores?

D I S C. XXII.

Romana extinctionis census.

An & quando extinctio census fieri possit per usufructuarium in præjudicium proprietarii, seu ejus, qui vocatus est, per mortem illius, ad cujus favorem sub nomine ususfructus de censu per creditorem dispositum fuit?

D I S C. XXIII.

Romana fideicommissi de Alicornis.

De valida, vel invalida extinctione census facta cum hærede gravato in præjudicium vocatorum ad fideicommissum.

D I S C. XXIV.

Romana Census.

An extinctio census valide fieri possit cum eo Procuratore, cum quo creatus fuit, & qui etiam ad fructuum exactionem deputatus erat.

D I S C. XXV.

Tudertina Census.

Male extinguens censum non servata forma in ipso instrumento censuali adjecta favore tertii, cujus cautela solam sortem principalem respiciat, an teneatur ad illa interusuria, ad quæ tertius actionem habet contra creditorem, cum quo census extinctus fuit.

D I S C. XXVI.

Camerinen. Census.

An & quando depositum sortis principalis dicatur bene, vel male factum pro extinctione census, ita ut ejus periculum cedat damno debitoris, vel respective creditoris?

D I S C. XXVII.

Romana extinctionis census.

De validitate, vel invaliditate depositi sortis facti post elapsum bimestre in Bulla *Piana* præscriptum.

D I S C. XXVIII.

Romana pecuniaria.

De extinctione census, ac cessatione fructuum, ex eo quod creditor efficiatur Dominus fundi censiti; Et quid si ex facto mere voluntario desinat ille possideri, an census reviviscat?

D I S C. XXIX.

Romana census de Maffæis.

Cessio census quando dicatur facta translative, vel potius extinctive, ad diversos effectus, illum præsertim, an in hujusmodi cessione per mulierem, vel alium prohibitum contrahere sine solemnitatibus statutariis, illæ requirantur? Et an hæres debitoris censuarii possit translative acquirere censum?

D I S C. XXX.

Imolen. Census.

De constitutione *Clementis Octavi* disponente, ut per Communitates imponi non possit census præter formam sibi præscriptam, an procedat in censibus impositis per aliquos particulares, quamvis revera pro Communitate deservientes?

D I S C. XXXI.

Sabinen. Census.

Imposito censu super fundo alieno, vel incapaci, quem debitor asserait proprium capacem, absque eo quod creditori de tempore impositionis dicta incapacitas innotesceret, an sequuta fundi evictione, seu aliàs superventa notitia, quod fundus esset alienus, vel incapax, cesset cursus fructuum, qui in futurum exigi non possint?

EX SUPPLEMENTO

D I S C. XXXII.

Romana reductionis census.

An & quando Princeps possit, vel debeat reducere fructus censuum jam impositorum ad minorem summam, illamque taxare, etiam in futurum?

D I S C. XXXIII.

Romana Census.

De peremptione census ob peremptionem fundi censiti quamvis postea reædificetur.

D I S C. XXXIV.

Romana Census.

An ratione falsæ assertionis super pertinentia, vel libertate fundi censiti, qui detegatur non proprius, vel aliis hypothecis, & vinculis obnoxius, fiat locus nec ne rescissioni contractus, & repetitioni sortis, vel potius admittatur subrogatio alterius fundi?

D I S C. XXXV.

Collen. Census.

De sanatoria census ob non servatam formam pecuniæ numeratæ, & de justificatione clausulæ *Consilio de vero credito.*

Et an defectus dictæ formæ vitiet totum contractum, vel potius in ea parte, in qua defectus adsit?

D I S C. XXXVI.

Florentina census vitalitii.

De eadem materia, de qua supra *disc. 9.* an scilicet Piana Constitutio super forma creandi census procedat in censu vitalitio, tam respectu formæ pecuniæ numeratæ, quam respectu fundi certi?

D I S C. XXXVII.

Aquipendii census.

An requisita per Constitutionem Pianam quamvis in instrumento census non explicata, justificari possint aliunde etiam per præsumptiones, & argumenta, sive ob eorum interventum in alio instrumento eodem tempore confecto.

DISC.

INDEX CAUSARUM

Hoc titulo de Censibus, ordine Alphabetico per Diœceses dispositus.

INDEX ARGUMENTORUM IN DISCURSIBUS,

Qui habentur in hac Parte Quarta Quinti Libri, de Societate officii.

do incipiat. Et an per diversam observantiam solvendi fructus censeatur novata prima conventio?

D I S C. III.

Romana luci societatis officii.

De eadem materia lucri fortis per mortem, quando illi obiter necne defectus implementi?

D I S C. IV.

Romana nullitatis societatis officii.

An dissoluta societate per mortem creditoris absque quod factus esset locus lucro, illa renovari possit cum uno ex duobus hæredibus? Et quateuus id fieri non posset pro rata spectante ad cohæredem absentem, an sustineatur pro rata spectante ad eum qui contraxit?

D I S C. V.

Romana Renovationis.

Fidejussor debitoria in societate officii, an possit in præjudicium principalis absentis, vel ignari renovare societatem, sive alteram ex integro contrahere, ut priorem dissolveret? Et quid ubi ipsemet fidejussor est etiam creditor, an id agere possit ad proprium commodum?

D I S C. VI.

Romana solidationis computorum.

An unus, & idem possit esse debitor, & creditor societatis officii, & quando id sit compatibile?

Inita societate inter Officialem, & duos creditores insolidum pecuniæ datores, an per mortem unius ex illis societas dissolvatur?

Quando dicatur valida societas inita cum absente, de cujus ratificatione tacite appareat per exactionem fructuum?

D I S C. VII.

Romana nominationis.

An cessionarius societatis officii mutare possit personam, sub cujus vitæ periculo illa currere debeat, ac exercere talem nominandi, seu mutandi facultatem socio cedenti attributam? Et de materia dissolutionis societatis, quando illa sequi dicatur per mortem cedentis, vel per mortem cessionarii.

D I S C. VIII.

Camerinen. societatis officii.

An societas officii contrahi possit per eum qui non est officii Titularis, sed fructuum emolumentorum reservatarius? Ex quid e converso, an contrahi possit per Titularem, ubi alter est fructuum, & emolumentorum reservatarius?

Et an idem reservatarius qui societatem contraxit, præstando nudum nomen in gratiam alterius qui pecuniam recepit, ac bonam fidem recognovit, possit ex cessiona creditoris effici creditor, itaut ad ejus commodum continuet, & duret societas?

D I S C. IX.

Romana societatis officii.

De fructibus non debendis post dissolutam societatem per disdictam, & de renovatione societatis facta per solum Officialem absente creditore, an valeat, & an sufficiat ratificatio tacita, & conjecturalis?

D I S C. X.

Romana, sive &c.

An in societate officii fructus decursi converti possint in sortem principalem, novam societatem ex eis creando?

D I S C. XI.

Romana societatis officii renovata.

An, & quando post dissolutam societatem officii per mortem vel disdictam, adhuc debeantur fructus ei, qui dedit pecuniam ad societatem? Et aliqua de tacita renovatione cum hæreda, & an exceptio fructuum male solutorum impediat processum executivum pro solutione sortis principalis?

D I S C. XII.

Compendium materia societatis officii.

De origine, seu introductione contractus societatis Officiorum in Romana Curia adeo frequentis, & usitati, an ille in utroque Foro censeri debeat licitus necne? Quid vere, & proprie contineat, & quæ ratio illum sustineat? Et de pluribus ejus requisitis, & quæstionibus in eo cadentibus.

EX SUPPLEMENTO.

D I S C. XIII.

Farfen. Prædii.

An disdicta societatis officii fieri debeat tam Officiali, quam fidejussori, vel Recognitori bonæ fidei, stante pacto, quod fiat tam uni, quam alteri, & de ejusdem disdictæ reproductiona, & adnotatione in margine instrumenti?

D I S C. XIV.

Romana societatis officii.

An, & quando mutatio periculi vitæ attendatur, ac impediat lucrum, quamvis mors prioris personæ sequatur infra terminum quindecim dierum?

INDEX CAUSARUM

Hoc titulo de Societate officii ordine Alphabetico per Diœceses dispositus.

JO: BAPTISTÆ CARD. DE LUCA

Libri Quinti Pars Prima.

DE USURIS, ET INTERESSE.

FIRMANA PRO PAITINIS CUM BENETTIS.

Discursus arbitramentalis pro veritate.

De contractu trino, seu de tribus contractibus, societatis, assecurationis sortis, & assecurationis lucri, an eodem tempore cum eadem persona celebrari possit, & quid ubi dicti tres contractus non exprimuntur, sed datur simpliciter pecunia sub certo lucro? An subintelligantur pro eodem lucro sustinendo?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Ex pecunia non dantur accessiones.*
3 *De contractu trino, seu triplici contractu, societatis, & duplicis assecurationis sortis, & fructuum, quod valeat.*
4 *Non est necessaria explicita conventio dictorum trium contractuum, sed sufficit implicita.*
5 *De conclusione, de qua n. 3. quod non valeat.*
6 *In materia usuraria, aliisque materiis Fori externi, Canonistis potius, quam Moralibus est deferendum.*
7 *Dicti contractus ex sensu Rotæ sustinentur ex intervallo.*
8 *Decisiones Rotæ non attenduntur in eo, quod dicunt incidenter.*
9 *Minusque allegari possunt pro decisionibus, ubi pendet revisio.*
10 *De cons. 520. Romani, ut sic receptum.*
11 *Expenditur* cap. per vestras, de donat. inter vir. & uxor.
12 *Quando procedat opinio Moralium, de qua num. 3.*
13 *De differentia inter Forum internum, & externum in materia usuraria.*
14 *De differentia inter casum, in quo dicti tres contractus explicite deducuntur, & quando tacite.*
15 *Major urget suspicio, ubi dicti contractus fiunt super pecunia, quam si super animalibus, & aliis rebus.*
16 *Etiam in casu quo dicta conventio trium contractuum sit licita, requiritur congrua recompensa assecurationis;*
17 *An observantiæ, & consuetudini sit deferendum in hac materia?*
18 *Quando dispositio text.* in cap. per vestras *locum habeat, & an favor alimentorum in hoc operetur?*
19 *De contractu, per quem dat quis alteri pecuniam ad eam traficandum, & girandum super cambiis.*
20 *Quando sustineantur tres contractus prædicti etiam in sensu Canonistarum.*

D I S C. I.

ANtonius Benettus Bergomensis in Urbe negotiator, de annis respective 1613. 1616. 1625., & 1640 plures dedit pecuniarum summas Aurelio, & Jo: Baptistæ fratribus de Paitinis pariter Bergomensibus, ejusque attinentibus in Civitate Firmana negotiatoribus, ut illas eorum risico traficantes sibi responderent de lucro ad rationem quinque pro quolibet centenario, & anno, mortuis autem tam dante, quam recipientibus, inter eorum hæredes ortæ fuerunt controversiæ super capitalium restitutione, ac respective fructibus, seu lucris; prætendentibus hæredibus recipientium, nedum ad aliqua lucra, quæ debenda remanebant, non teneri, verum etiam cum solutis, utpote usurariis ipsam sortem extinctam esse, potissime quia supponebatur aliquam notabilem dictæ pecuniæ partem, vel ob decoctionem debitorum, & correspondalium, vel ob alia accidentia periisse, atque ut vulgo inter negotiatores dicitur, jam risicum incurrisse. Unde benevole agentes, dictas controversias oretenus compromiserunt in utriusque partis respective Advocatos pro veritate examinandas, quorum unus Ego fui ex parte dictorum de Paitinis electus. 1

In congressu igitur habito cum altero Advocato electo ex parte creditorum, non dubitabatur de principio in Romana Curia absoluto, quod ex pecunia tanquam de sui natura sterili, nullum lucrum, nullaque accessio percipi potest citra usuram, non dato legitimo titulo lucrorum, seu accessionum justificativo, quo cessante, cum mutuum debeat esse gratuitum, omnisque accessio usuraria dicatur, exinde de plano resultat, ut quicquid in earum causam solutum esset, in sortem imputandum sit. 2

Credebat tamen alter Advocatus adesse titulum dictarum accessionum justificativum, quem *trinum* Canonistæ, & Morales nuncupare solent, resultantem ex concursu trium contractuum. Primo scilicet societatis, in qua unus ponat pecuniam, alter operam. Secundo assecurationis sortis principalis, quam pecuniæ receptor faciat. Et tertio assecurationis certi lucri, quam idem receptor, qui pecuniam negotiaturus est, pariter faciat ad tollendas contentiones super rationum redditione, ac lucrorum quantitate, quam contrahendi speciem licitam esse, quamvis cum eadem persona ab initio, & contemporanee fiant, post Major. quem omnes in antesignanum allegant, tenent Navarr. *in Manual. cap. 17. nu. 254. & in cap. si fœneraberis 14. notab. numer. 32. & sequentib.* ubi late hanc opinionem ab impugnationibus Soti, & Cajetani tueri conatur, & sequuntur plene Lessius *de just. & jur. par. 2. cap. 25. n. 22. cum seq.* Bonac. *de contract. disp. 3. quæst. 3. punct. 11. n. 2.* Dian. *p. 1. tract. 8. de contract. resol. 30.* De Lugo *de just. & jur. disp. 30. n. 40. & seq.* plene Scacc. *de camb. §. 3. gloss. 3. n. 36. & seq.* multos 3

A

tot colligit Carleval. *de judic. tom. 2. disp. 7. nu. 17.* & omnium latius Giballin. *de usur. lib. 6. cap. 3. & seqq.* qui nedum illum librum, sed totum opus de usuris istorum trium contractuum occasione composuisse profitetur pro sustinendo usu Fori Lugdunensis super eorum contemporaneo concursu, atque cum eis (præter stylum) articulo non examinato, pertransire videtur Leotard. *de usu. qu. 31. num. 13.* idemque agit Rota, seu verius decisionis extensor in Viterbien. transactionis 4. Junii 1663. coram Taja, de qua causa habetur etiam actum *hoc tit. disc. 15.*

Et licet pro eadem opinione aliqui ex præfatis modernis allegare etiam soleant Covarr. *lib. 3. var. cap. num. 4. vers. tertia conclusio*, nihilominus non videtur ista auctoritas desuper attendenda, cum percutiat solum duos primos contractus, nempe societatis, & assecurationis sortis principalis, non descendit autem ad tertiam assecurationis certi lucri, in qua major est difficultas, ac proprie residet usuræ suspicio, idemque est sensus Manticæ *de tacitis, lib. 6. tit. 6. n. 4. 5. & 11.* & sic ubi duo tantum, non autem tres contractus concurrunt.

Et quamvis Ego replicarem, inanem videri laborem assumendi hujus assumpti veritatem in puncto juris, dum quæ-
4 stio cessabat ex facto, quia in apocis, vel respective epistolis nulla de his mentio habebatur, sed solum dicebatur dari pecuniam ad traficandum eorum risico cum lucro, quod negotiatores *meritum* dicunt, ad rationem quinque pro centenario, replicabat tamen idem Advocatus, ex eisdem auctoritatibus supra allegatis, præcise necessarium non esse, ut id exprimatur, sed sufficere, ut implicite hujusmodi contrahendi forma contineatur, ut per Navarr. Less. Giballin. & alios, de quibus supra, ac etiam Carleval. *loc. cit. num. 21.*

His non obstantibus, contrarium in hac facti specie Mihi verius videbatur, quoniam hoc admisso, nunquam
5 daretur casus usuræ, atque semper mutuator ex pecunia certum lucrum reportare posset, ad id sentiendum innixus, nedum dictæ rationi, sed etiam auctoritati antiquorum gravium Canonistarum, cum quibus etiam moderni præsertim Forenses pertranseunt.

Ut in specialibus terminis conventionis, per quam unus dicat contrahere cum altero societatem, in qua unus ponat pecuniam, alter operam sub pacto, seu obligatione restituendi sortem, ac solvendi singulis annis certam, & uniformem quantitatem pecuniæ sub nomine lucri, quia in effectu est mutuum sub hoc specioso vocabulo palliatum, firmat Gloss. *magistralis in cap. plerique, verbo negotiatores 14. q. 3.* cum qua pertranseunt Roman. *cons. 238. n. 7. & 8. & cons. 520. nu. 11.* & magis ex professo *consil. 520. num. 4. & 7. cum seq.* quod reputatur in materia magistrale, Anania *consil. 92. in principio*, ibique Bologninus *in addit.* Bald. *in l. 1. C. pro socio*, bene Abbas *cons. 114. n. 1. p. 2. & in repetitione, cap. per vestras, num. 8.* firmissime Rum. *cons. 102. lib. 1. n. 1. & per tot.* ubi in fine dicit hanc esse veritatem, contra quam requisitus scribere noluit, plene Conrad. *de contract. & tract. 7. q. 97.* Lopez *in repet. c. per vestras, notab. 6. §. 11. & præsertim, n. 6.* ubi pertransit cum Gloss. Rumano, Anania, & aliis, Sarmient. *selectarum interpretationum, l. 7. cap. 1. n. 7. & seqq.* bene, & late Parlador. *lib. 2. rerum quotidianarum, cap. 2. n. 9. cum seqq.* Turre *de cambiis, disp. 3. q. 10.* Felic. *de societate, cap. 19.* ubi *n. 14. & seqq.* relatis opinione, & fundamentis Navarri, *ex num. 16. & seqq.* impugnat tenendo opinionem Soti, & ex Moralibus ultra Cajetanum per omnes allegatum, quem tunc occasio non dedit videndi, Sotus *de just. & jur. lib. 6. q. 6. art. 1.* Azor. *instit. moral. p. 3. lib. 9. cap. 3. qu. 8.* & cæteri relati per allegatos, præsertim per Carleval. *d. disp. 7. n. 16.* & per Giballin. qui omnium latius, & ex professo hujusmodi articulum pertractare potitur, ac etiam per Leotard. *d. q. 31. n. 12.*

Attentis igitur auctoritatibus, dicebam, quod cum nos essemus Arbitri, partes Judicis Fori externi explicantes, de-
6 qui debebamus opinionem potius Canonistarum, quibus in omni materia forensi, & quoad Forum externum magis deferendum esse, quam Theologis, firmant, cæteris collectis, Mantica *de tacit. lib. 2. tit. 1. num. 58. in fine*, Lotther. *de benef. lib. 3. q. 7. num. 99. & seqq.* & in specialibus terminis materiæ usurariæ firmant Ancharan. Anania, Dec. & cæteri relati per Mantic. *eod. num. 58. in princ.* & per Rotam *dec. 52. num. 13. par. 7. rec.*

Atque cum prædictis auctoritatibus annecti etiam potest illa Rotæ apud Millin. *dec. 186. 201. & 212.* quarum prima est repetita *post 2. volum. cons. Farinac. dec. 137.* ubi expen-
7 dendo *Constitut. 45. Sixti V.* super prohibita societate ad capitale salvum, quam registrat etiam Leotard *d. q. 31. nu. 10.* advertitur, conventionem super certa taxa, seu quantitate lucri, in societate sustineri ex intervallo, sive etiam contemporanee, & ab initio, absque tamen assecuratione sortis a periculo, itaut juxta sensum Covarr. ubi supra, duorum tantum, non autem trium contractuum prædictorum simultaneus concursus intercedat, & sic, vel societas cum primo contractu assecurationis sortis, absque tamen aliqua assecuratione certi lucri, vel subjacente sorte periculo, juxta societatis naturam, fiat solum taxa lucri, eo modo, quo praxis docet in societatibus officii, ut infra in sua materie, secus autem insimul concurrentibus utraque assecuratione sortis, & lucri certi, cum tunc, ut supra insinuatum est, usurarum prohibitio alias remaneret mere verbalis, atque diceretur lex imposita verbis, & non rebus, cum quodcumque simplex mutuum usurarium ita palliari posset.

Neque dicebam aliquam habendam esse rationem de dicta 8
decisione Viterbien. transactionis 4. Maji 1663. coram Taja, quoniam ut Mihi in ea causa scribenti innotescebat, & patet ex eadem, de qua *hoc tit. disc. 15.* de hoc articulo disputatum non fuit, sed alia erant fundamenta creditoris accessiones percipientis, cujus partes Ego sustinebam, ideoque dici non potest Rotæ decisio, qualis dicitur in iis, quæ principaliter in disputationem deducta sunt, non autem in aliis, quæ vel incidenter, vel ex sensu extensoris ad decisionis ornatum deducuntur, ut perpetuo eadem Rota protestare est apud Seraph. *dec. 299. in fin. dec. 17. a. 9. p. 7. rec. dec. 185. n. 13. p. 9. & 196. n. 38. par. 11. & in aliis.*

Potissime quia adversus dictam decisionem, ut patet *ex d. disc. 15.* etiam super puncto ibi principaliter deciso, concessa fuit nova audientia, & repropolita causa, ob difficultates habitas nulla capta fuit resolutio, quod concordiæ occasionem dedit, ideoque allegari non potest pro decisione illa, cujus revisio pendet, fortius vero, ubi in revisione habita fuit difficultas, ut advertitur *dec. 405. num. 54. p. 5. recent.* in Romana successionis de Capizucchis 3. Decembris 1633. coram Motmanno, in Albanen. pensionis 4. Decembris 1658. coram Priolo, & in aliis, quia de stylo est receptissimum. Et 9
revera id fuit obiter insinuatum, cum in Rota receptissimum sit dictum *cons. 520. Romani*, ut apud Cæs. de Grassis *dec. 1. num. 2. de usur.* apud Ubald. *dec. 118. n. 7. in fine*, alias *dec.* 10
372. post 2. vol. cons. Farinac. & in aliis, atque in Romana pecuniaria de Mattheis, in qua adest decisio 8. Junii 1665. coram Albergato, illud habitum fuit pro absoluto, accessionum autem licita perceptio ex aliis fundamentis in dicta decisione sustinetur, licet non sine difficultate.

Et quidem fatuæ essent tot quæstiones, de quibus *hoc eodem tit.* ac illo *de cambiis*, ac etiam in aliis *de dote, & de censibus*, super justificatione accessionum ratione lucri cessantis, vel damni emergentis cum suis requisitis, vel super fructibus recompensativis, aut dotalibus, certis tantum casibus debendis, sive super cambiorum realitate cum similibus, si hac via mediante, mutuatur ex pecunia ita simpliciter data sine periculo sortis, de certo, & uniformi lucro ab initio taxato certus reddi potest.

Examinando item fundamenta, seu rationes, quibus Navarri, & sequacium opinio innititur, ex eisdem convinci dicebam dictæ opinionis insussistentiam, cum illa principali- 11
ter innitatur dispositioni text. *in cap. per vestras, de donat. inter virum, & uxorem*, ubi cum dicatur pecuniam dari posse alicui idoneo negotiatori, ut exinde aliquod lucrum obtinere valeat, inferunt propterea, ita per Decretalem supponi certitudinem lucri, verum hæc est fallacia manifesta, quoniam idoneitas, quam exigit textus, percutit statum, & vires ipsius negotiatoris, ad evitandum periculum amissionis sortis ob illius decoctionem, vel insufficientiam, non inde tamen inferri potest ad certitudinem lucri uniformis, atque in uniformi quantitate taxati, minusque ad assecurationem a periculis, & eventualitatibus negotiationis, quoniam nunquam fuit sensus Decretalis id disponere, ut præ cæteris bene advertit Lopez, alias Lupus *in eod. cap. per vestras §. 6. notab. 11.* quoniam ut dictum est, actum alias esset de usuraria materia, prorsusque fatuæ, & inanes remanerent tot quæstiones.

Opinio autem prædicta Moralium, cum quibus non bene pertransit aliquis forensis, ut est præsertim Scaccia, qui late eam sustinere studet, practicabilis est (licet adhuc satis ra- 12
ro, & difficile) in Foro interno, in quo animus, & propositum omnia distinguunt, solaque intentio spectatur, unde dari potest sincera intentio aliena ab animo depravato fenerandi, ac palliandi mutuum sub hujusmodi contractibus, cum quo sinceræ intentionis præsupposito procedunt omnes dictam opinionem tenentes, verum id impracticabile est in

Foro

Foro externo, in quo non judicatur de internis, quæ soli Deo patent, sed proceditur cum actis, & probatis, atque ut etiam advertitur in Romana nautici fœnoris *hoc eod. tit. disc.* 3. ac etiam in Romana cambiorum de Valentibus *sub tit. de camb. disc.* 1. & in compendio contractus societatis officiorum *eo tit.* hæc est potissima ratio, ob quam in Foro externo nullatenus deferendum videtur Moralibus, quibus tamen multum, ac omnino deferendum in interno, in quo e converso Canonistæ Forenses non debent se ingerere, sed quilibet manus apponere debet in propria messe, quoniam proceditur per omnino diversa media; ubi enim creditor in Foro externo justificat, puta realitatem cambiorum cum litte-
13 ris, seu spaciis, vel interesse lucri cessantis, vel damni emergentis cum suis requisitis, non attenditur an bonam, vel malam habuerit intentionem, & an ita sub hujusmodi pallio faceret mutuum usurarium, nisi id probetur, & e converso si legitimæ justificationes non accedant, nihil refert, quod mutuator, qui ex credito pecuniario accessiones exigit, vel exigere velit, revera in animo fuerit S. Joannes Baptista, vel S. Hilarion. Quod a converso principaliter inspiciunt, & bene Morales, qui in eo est Judex Deus, qui videt corda. Unde si creditor illas accessiones, quæ de juris rigore essent veræ illicitæ, & usurariæ, credens licitas sub bona fide consumat, concors est Moralium sententia, & quidem probabiliter, cessante existentia vera, vel æquipollenti, illum in conscientia excusari a restitutione, vel imputatione in sortem, quoniam stante bona fide, & sincera intentione alias non percepisset, neque consumpsisset, sed hoc in Foro externo absque dubio fabulæ speciem haberet, quia si constet creditorem illicitas, & usurarias accessiones percepisse, intrat de plano imputatio in sortem, vel repetitio, non curatis moribus, & timorata conscientia percipientis, cum hujusmodi, & similes circumstantiæ recte considerabiles videantur in ordine evitandi pœnas, quæ contra usurarios, tam in vita, quam in morte habentur in jure præscriptæ, non autem, ut usuras retineat.

14 Præterea ad summum dicta prima opinio Navarri, & Moralium in Foro sustentari posset, quando expresse præfati tres contractus publice, & palam initi essent, juxta casum, de quo in Tusculana *disc. seq.* quatenus tamen alia concurrant requisita illorum justificativa, licet enim dicta expressio, ac publicitas, solum & de per se non sufficiant, attamen magnum præbent sinceritatis, & bonæ fidei argumentum, sicuti e converso clandestinitas argumentum præbet depravatæ intentionis fœnerandi, atque fraudandi usuras, ut advertitur in Savonen. *hoc tit. disc.* 12. Et habemus a simili in creditore publice, & palam emente pignus, vel id faciente occulte sub simulato nomine alterius, ad tex. *in l. & qui sub imagine*, C. *de distract. pignor.* cum ibi notatis, sive de Tutore, Administratore, Officiali, & similibus prohibitis, &c. Et consequenter magnus videtur exorbitantiarum, & specialitatum cumulus, ut dicebam, nunquam in Foro admittendus, quod dare velimus licitum concursum simultaneum, seu contemporaneum, & ab initio dictorum trium contractuum, quodque admittenda sit eorum tacita, & subintellecta conventio in actu, per quem mutuator ita simpliciter det pecuniam, quoniam, ut insinuatum est, ita usurarius, neque in civilibus, neque in criminalibus nunquam convinci posset, neque daretur casus, in quo verificetur usura.

15 Cæterum, ubi etiam generaliter, & in abstracto dicta prima opinio recipienda esset, ubi agitur de mercibus, vel animalibus juxta casum, de quo *disc. seq.* vel similem, attamen ubi agitur de pecunia ita manualiter data, id videtur impracticabile. Tum quia concurrit mutuum expressum, & verum, cum in aliis casibus obstet solum mutuum interpretativum, vel subintellectum, ac etiam concurrit major facilitas, seu suspicio usuræ ratione subjectæ materiæ, ob ejus usus promptitudinem pro indigentiis suffocati mutuatarii, ideoque magis urget suspicio usuræ.

16 Tum etiam, quia in sensu omnium dictam opinionem tenentium, sequitur, quod lucrum verisimiliter separatum a socio, seu mutuatario assecuratore importet congruam, seu condignam mercedem utriusque assecurationis sortis, & lucri, adeout etiam a tertio non mutuatario, neque pecunia indigente, eadem conditio de facili obtineretur, ut præsertim advertit Scacc. *ubi sup. nu.* 38. *vers. secundo respondeo*, & patet ex Lessio *in argumento d. c.* 25. ubi ponit casum assecurationis parvi lucri ex magno, seu maximo sperato, atque cum hoc præsupposito procedunt cæteri, potissimum vero Leotar. *d. c.* 35. qui ut patet ex toto discursu, eatenus in hanc sententiam descendit, quatenus clare illud requisitum verificetur, cum de jure prohibitæ non sint assecurationes sub congrua mercede, ut passim habemus in assecurationibus navium, ac etiam in iis, qui pro aliis fidejubeant, seu cedulas bancarias faciunt, juxta casum, de quo in dicta Romana cambiorum de Valentibus *hoc tit. de cambiis disc.* 1. *vol.* 2.

Hoc autem impracticabile videtur in lucro retrahendo ex pecunia numerata, quoniam ad effectum, ut creditor, seu mutuator, assecuratus tam de sorte, quam de lucro, obtineat quinque pro centenario, oporteret dare lucrum in plusquam 40. pro centenario, dum ex lucro detrahere prius oportet portionem quodammodo colonicam debitam ipsi mutuatario tanquam socio ponenti operas pro illarum congrua, & proportionata remuneratione, deinde vero de eo, quod superesset ad commodum creditoris tanquam species portionis Dominicalis, detrahenda est magna, & notabilis quantitas, quæ verisimiliter sit congrua merces dictæ duplicis assecurationis, etiam a quolibet tertio negotiatore facienda, quod videtur impracticabile.

Insistebat alter Advocatus in communi usu Galliæ, Germaniæ, Hispaniæ, ac etiam Italiæ, per dictos Morales attestato, & in quo præsertim magnum fundamentum constituit Giballin. hujusmodi contrahendi formulæ major defen- 17
sor, sed hoc argumentum apud Me versantem in Romana Curia, atque in judicando cum ejus opinionibus procedere debentem in hac materia Ecclesiastica, utpote totius Orbis Metropoli in Ecclesiasticis, & spiritualibus, nullam faciebat impressionem, quoniam de facto videmus in plerisque Regnis, & Provinciis, usu non recipi in censibus Bullam S. Pii V. ejusque formam non servari, sive sustineri conventiones absmitin de certo lucro, seu certa accessione, ratione interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, etiam non probatis in specie solis requisitis, ut practicatur in Regno Neapolitano, & alibi, & tamen in istis, & similibus, in Rota, & Curia hujusmodi usus reputantur abusus, & corruptelæ, ac reprobantur, ut in Lucana *disc.* 18. in d. Savonen. *disc.* 12. & in aliis *hoc tit. frequenter*, ideoque dicebam, quod quicquid sit in Foro interno, de quo videant illi Theologi, & Morales ibi id approbantes, quatenus pertinet ad Forum externum, & in Curia Romana est allegare inconveniens, nam etiam nauticum fœnus alias cambium maritimum, de quo in Romana nautici fœnoris *disc.* 3. in plerisque partibus est in usu, sed ubi reducitur ad trutinam in Foro externo, tunc Sacrorum Canonum dispositione non sustinetur, ut ibi.

Ponderabam quoque in hac facti specie, neque omnino 18
applicabilem esse dictam Moralium opinionem, ubi etiam generaliter, & abstracte recipienda veniret, dum ipsi, utpote principale, ac totum fundamentum constituentes in prædicta Decretali *in c. per vestras*, id magis communiter tenere videntur, ubi agitur juxta ejusdem Decretalis casum, de pecuniis viduarum, ac similium personarum traficis, & negotiationibus ineptarum, & quæ utpote impeditæ per seipsas ad id agendum, ita mediante negotiatore tanquam in hac arte perito, ex earum pecunia, non ad lucrum, sed ad necessariam sustentationem alimenta percipere valeant. Unde propterea non desunt volentes, hunc esse specialem favorem alimentorum, cui dictæ Decretalis dispositio principaliter innixa sit, ex deductis per Surd. *de alim. tit.* 9. *q.* 40. *n.* 37. & alios collectos per Barbos. *ad eandem Decretalem*, *n.* 37. Verum quicquid sit de hac opinione, quæ plures habet impugnatores, de quibus Castill. 8. *to. contr. c.* 48. *n.* 12. *cum seq.* ubi quod causa alimentorum in materia usuraria nullum habet favorem, vel privilegium, neque usurarias conventiones salvat, cessabat in præsenti controversia applicatio ad factum, cum creditor esset negotiator, qui per seipsum bene ejus pecunias traficare, & negotiari poterat, unde videbatur id gestum esse ex mera causa fœnoris, & lucri.

Discursum quoque fuit, an hujusmodi casui convenirent 19
firmata per Rotam, Mediolanen. cambiorum cor. Lancellotto *dec.* 304. *&* 556. *p.* 2. *rec.* circa dantem alteri pecuniam ad cambiandum, seu girandum super cambiis, ex quorum lucris ipse pecuniæ Dominus, certa, & determinata quantitate sit contentus, ut reliquum verisimiliter, & a communi usu excrescens lucrum cederet commodo recipientis pecuniam, tanquam congrua remuneratio ejus laboris, & industriæ, sed dicebam, quod non poterant stare simul ista termini dictorum trium contractuum cum ista conventione, quæ juxta probabiliorem sensum dictarum decisionum non importat societatem, neque concursum dictorum contractuum, sed solum quandam institoriam, unde negotium exerceatur sub nomine ipsius Domini pecuniæ, & ad ejus pe-

riculum, solaque conventio contineat quandam speciem divisionis, seu transactionis super verisimiliter sperato lucro, ita ad tollendas dissensiones, & controversias super redditionibus rationum diviso, ut una pars sit Domini pecuniæ, altera negotiatoris, tanquam institoris, & Ministri pro ejus mercede, sed non adest susceptio periculi in sorte, qua concurrente, hujusmodi conventionis species corrumpi videtur, ut advertitur in Camerinen. *sub tit. de cambiis disc.* 4. ubi in specie habetur actum de hujusmodi forma contrahendi, & sic termini sunt omnino diversi.

2 Tunc autem istorum trium contractuum simultaneus concursus admittendus videtur, quando secundus assecurationis sortis non est simplex, & indefinitus, itaut pecuniæ receptor quodcumque periculum, seu risicum in se suscipiat etiam casus fortuiti, sed solum ubi suscipit illud periculum, seu risicum, quod congruum, & connaturale videtur suscepto mandato, seu susceptæ administrationi, quod sc. pendeat a decoctione, vel insufficientia eorum, quibus pecuniæ, vel merces traficandæ creduntur, ut ita sit diligens ad investigandam conditionem personarum, cum quibus contrahit, & ne alias daretur occasio fraudibus, & collusionibus, quibus mediantibus hujusmodi socii, vel institores colludendo cum decocturis, ac minus idoneis, ipsum Dominum, seu socium supplantarent, cum tunc revera solum duo contractus societatis, & divisionis sperati lucri concurrere dicantur. Steterunt autem hæc in terminis simplicis discursus, neque ad aliquam determinationem deventum est.

S U M M A R I U M.

1 *De varietate, qua dignoscitur in hac materia, & inconvenientibus exinde resultantibus.*

2 *De contractu trino.*

3 *Quibus Scriptoribus non sit deferendum.*

ANNOT. AD DISC. I.

1 REpetendum in hac materia usuraria venit idem, quod jam alibi pluries insinuatur, quod nempe in ea, & aliis dependentibus, vel connexis, in quibus eadem usuraria infectio quandoque cadit, ut sunt cambia, census, & societates officiorum, de quibus in hoc eodem libro in suis titulis, ac etiam usuræ dotales, & usuræ pretii in contractu emptionis, & venditionis, de quibus in suis respective sedibus *sub tit. de dote*, & sub altero *de empt. & vend.* practicatur concursus contrariorum in eodem subjecto, magnæ sc. facilitatis, & certitudinis, magnæque e converso difficultatis, & incertitudinis, adeout ista materia, quæ de per se, & in abstracto est omnium forte facilior, atque magis certa habet principia, meam superet capacitatem. Nullus enim Catholicus cujuscumque sit Regionis ultra, & citra montes, & cujuscumque Fori Professor tam spiritualis, quam prophani negat, quod usura sit illicita, omnique jure etiam Divino utriusque veteris, & novi Testamenti damnata, adeout Pontificia potestas ei non dispenset, quodque posito mutuo vero, vel interpretativo quælibet accessio sit illicita, & usuraria juxta Divinum oraculum, mutuum date, nihil inde sperantes, adeout neque detur parvitas materiæ, quoties legitimus titulus refectionis interesse lucri cessantis, vel damni emergentis non accedat, neque Patrium conventiones, ac spontaneæ solutiones usuras alias illicitas, reddant licitas, cum in hoc Partium conventiones, vel confessiones nil operentur, nisi ex post facto quocumque suffocationis motivo cessante, debitoris ex vera, libera, & spontanea voluntate a gratitudine, vel benevolentia regulata accedat donatio, vel remissio, atque in his principiis, utpote certis omnes concordant.

Et tamen, ut patet ex casibus recentius tam *hoc tit.* quam in aliis enunciatis *de cambiis, censibus, emptione, & venditione, & dote*, & ex tot. Rotæ Romanæ, aliorumque Tribunalium decisionibus, totque utriusque Fori Scriptoribus Juristis, & Moralibus adeo magna dignoscitur opinionum scissura, & praxis, vel stylorum diversitas, adeout unus, & idem præcisus, ac individuus contractus inter easdem partes, exempli gratia, in Romana Curia reputetur in utroque interiori, & exteriori Foro usurarius, & illicitus, in Regno vero Neapolitano, vel in Hetrutia, & Liguria, aliisque Regionibus, & Principatibus ejusdemmet Provinciæ Italiæ intra viscera Catholicæ Religionis reputetur pariter in utroque Foro licitus, & non usurarius, cum etenim eadem in omnibus sit Catholica Religio ex eisdem invariabilibus principiis regulanda, eademque individua sit anima, & conscientia, non videtur quomodo possint simul stare, ut qui in uno loco accessiones recipit in statu peccati, ac damnationis censeri debeat, in altero autem ob easdem in statu salutis.

Quando etenim ista varietas consisteret in iis, quæ facti sunt, non autem juris, puta quod, exempli gratia, in dicto Regno Neapolitano, aliisque enunciatis Principatibus, & Regionibus, ac similibus requisita justificativa interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, utpote in ea Regione notoria, & habenda pro justificatis non egeant illa speciali, & expressa probatione, quæ in Romana Curia, istoque Principatu Romano necessaria reputatur, adeout consuetudo, vel stylus versetur circa temporalitatem facti, tunc illa diversitas est compatibilis, ac practicabilis, quando tamen personarum, & contractuum, aliarumque conventionum accedat etiam diversitas, quoniam in contractu inito in una Regione, cum illius consuetudine, ac stylo procedendum sit, in altero autem ejusdem generis, vel speciei in omnibus simili, sed inito in diversa Regione, in qua cum diversa vivatur opinione, diversimode procedi debeat, sed punctus imperceptibilis est in uno, eodemque contractu, vel actu ejusdem loci, earundemque personarum, quod si contingat de illo agi in una Curia judicetur albus, & si in altera niger, adeout accidentalis competentia Fori justitiam negotii principalis, ac substantiam rei immutet etiam apud interni Fori Professores, hoc etenim ingenuæ fateor, quod meam superat capacitatem, meusque intellectus non percipit.

Exinde vero manant extrema vitiosa, quoniam in illis Principatibus, & Regionibus, in quibus dicta requisita lucri cessantis, & damni emergentis, utpote habenda pro notoriis non indigent justificatione speciali, totum remissum videtur libertati contrahentium, adeout in hac materia usuraria juris theoricæ remaneant ideales, & in abstracto pro scholis, & academiis, vel circulis, in praxi autem, vel in concreto non sit verificabilis casus usuræ veræ, & illicitæ, & e converso in illis Principatibus, & Regionibus, in quibus eorundem requisitorum justificatio specialis desideratur juxta illam formulam, quæ vulgo tribuitur Paulo de Castro, materia redacta sit ad meram formalitatem verborum, adeout longe melior sit conditio versuti, & callidi fœneratoris, qui usurarum cupidus talem formulam verbalem, & cærimonialem diligentissime adimplere satagit, quam sit proborum virorum, vel mulierum in simplicitate, ac bona fide ambulantium cum veritate naturali, ideoque mirandum est, ut ii, ad quos pertinet, ad hæc non advertant, certamque formam, ac taxam statuant, ut ita tollantur tot cabalæ, & disputationes, & conscientiarum illaqueationes.

Præ cæteris autem id sequitur in puncto contento in 2
hoc *disc.* 1. in quo agitur de contractu trino pene ideali, ut in eo advertitur, de illo autem alia non suppetit occasio agendi, & quamvis pro moderno elaborato collectorio stylo multa desuper cumulet, vel involvat Siculus Pilaja in quibusdam ejus privatis Collectaneis, quibus nescitur cum quo fundamento decisionum titulum dedit *to. 1. lib. 2. dec. 9. de usur. & camb. n. 19. & to. 2. eod. lib. 2. dec. 10. de cens. petit. 10. n. 9. & seq.* Attamen ut in ipso discursu dicitur, theoricæ generales idealiter, ac in abstracto sunt veræ, sed difficultas est in earum reductione ad praxim, atque in isto præsertim Scriptore expertus sum super hoc puncto præciso, id quod sæpius in aliis agnovi, præsertim vero in Moralibus, & in aliquibus etiam Canonistis, & Legistis Cathedraticis, vel aliis magnorum Tribunalium, magnarum Civitatum, & nego- 3
tiorum praxim non bene callentibus, quod sc. cum magno labore, summaque patientia, & quandoque etiam cum ingenio, & eruditione theorice multa bene scribunt, sed quando interrogantur de applicatione, & praxi, nec quidem superficiem negotiorum percipiunt, cum etenim iste *Scriptor* post jam edita dicta opera ad Curiam accessisset, ubi obiit, atque meum studium frequentaret, quando Ego admittendo conclusiones, & theoricas tanquam veras, eum interrogavi, quod reduceret rem ad praxim, ac ostenderet casum, vel exemplum, in quo id esset adaptabile, nescivit quid diceret.

TUSCULANA SOCIETATIS, SEU LOCATIONIS.
PRO DESIDERIO, ET FRATRIBUS DE FANFONIIS CUM DOMINICO PERSIANO.

Casus disputatus coram A. C.

De Bulla S. Pii V. super prohibita societate animalium ad capitale salvum, an & quando locum habeat necne?

necne, & de eodem contractu trino, seu concursu trium contractuum, societatis, assecurationis sortis, & assecurationis lucri, quando sustineatur. Et quid in contractu locationis in quo conductor suscipiat in se casum, seu periculum rei locatæ.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *De Bulla Sixti V. contractus ad capitale salvum, & num. 10.*
3 *De contractu per quem dentur animalia æstimata, sub pacto restituendi æstimationem infra certum tempus cum accessione, & num. 5. & 11.*
4 *Animalia possunt locari, ac deduci in contractum locationis.*
5 *Declaratur conclusio, de qua num. 3.*
6 *De ratione ob quam congruum est conductorem suscipere in se periculum rei ubi agitur de animalibus, & similibus bonis.*
7 *An in contractu super animalibus deferendum sit usui, & de differentia ubi contractus est super pecunia.*
8 *De pacto per quod conducens equum a vecturino suscipit in se periculum.*
9 *Quando dicatur adesse congrua recompensa periculi.*
10 *De Bulla Sixti V. de qua num. 2.*
11 *De conclusione, de qua num. 3.*
12 *An & quando in contractu locationis adsit usura?*

D I S C. II.

1 HABENTES Fansonii in Oppido, seu Castro Montis Compatrum quinque currus, quorum singulis assignata erant duo juga bovum, ad effectum vehendi sub conducta mercede victualia, aliaque bona, itaut essent in totum boves 20, dictos quinque currus ita instructos, seu, ut ibi dicitur, quinque sertas, sub assertione, quæ vera, & justificabilis supponebatur, quod locando singulis diebus, & temporibus ad proprium commodum, detracto sumptu famulorum, seu operariorum ad id necessariorum, sive dando ad simplicem societatem alteri, qui solam operam poneret, juxta commune experimentum, reportarent utilitatem in scutis 60. circiter quolibet anno pro singulis curribus, vel sertis, iniit cum Dominico Persiano contractum trinum, ita a Notario expresse nuncupatum, per quem dictos currus, seu sertas illi locavit ad quinquennium, prævia tam bovum, quam curruum æstimatione ad rationem scutorum 128. circiter pro qualibet serta, sub pacto, ut finito dicto termino, conductor ea restituere deberet, in statu tamen ejusdem valoris cum obligatione supplendi diminutionem ex morte animalium, vel alia deterioratione resultantem; E converso autem augmentum ipsius conductoris commodo cederet, atque intuitu hujus periculi deteriorationis per conductorem suscepti, illa locatoris verisimilis utilitas, quæ alias in casu simplicis locationis, vel societatis sub suo periculo futura esset scutorum 60. circiter, remaneret solum scutorum 20. dimisso reliquo ad commodum conductoris in compensationem dicti oneris; cumque dictu quinquennio elapso, locator urgeret pro restitutione curruum, & animalium, seu æstimationis, dum supponebatur ea partim mortua, & partim distracta esse, conductor opposuit de integra restitutione sortis, cum dicta pensione scutorum centum singulis annis in causam dictæ conventæ pensionis ad rationem scutorum viginti pro qualibet serta sequuta, quasi quod ob hujusmodi contractus infectionem, ac usurariam qualitatem, totum id quod solutum est, in sortem cedere debuerit, & introducta causa coram A.C. Scribentes pro conductore reo convento, pro hujusmodi prætensionis comprobatione allegabant primo *Constitutionem* 45. *Sixti V.* registratam etiam per Leotard.
2 *de usur. q.* 31. *n.* 10. per quam prohibentur nedum societates, sed omnes, & quicumque contractus, & conventiones, quibus mediantibus, dentur animalia, vel alia bona æstimata sub pacto ea restituendi ejusdem valoris, ac interim præstandi certum, & determinatum lucrum, & qui contractus vulgo dicitur, *ad caput salvum*.

Et secundo in communi traditione Moralium, de quibus Leotard. *ead. q.* 31. *n.* 7. ubi allegantur Conradus, Azorius, Filiuccius, Rebell. Molphes. & cæteri, quod si dentur ani-
3 malia æstimata pastori, vel rustico, sub lege restituendi æstimationem infra certum tempus, cum certo lucro interim præstando, contractus dicatur usurarius, quoniam stante æstimatione ex quocumque casu non alterabili; vere, & proprie occultari dicuntur duo contractus, unus emptionis, & venditionis animalium pro eo pretio, alter vero mutui impliciti, seu interpretativi ejusdem pretii sub accessionibus ratione dilationis, vel temporis.

His tamen non obstantibus, Ego prinsquam hujusmodi disputatio assumeretur, ex parte dicti locatoris consultus dicebam, prout in causæ disputatione deinde repetebam, hujusmodi quæstionem esse pro meo judicio, potius facti, quam juris, proindeque certam regulam, ac determinationem dari non posse, sed illam ex singulorum casuum particularibus circumstantiis pendere. An scilicet major fructus, seu utilitas rei locatæ, qui conductori remittitur, adæquet necne pretium dicti periculi, seu assecurationis, cum de reliquo non versaremur in contractu trino, seu concursu trium contractuum societatis, assecurationis sortis, & assecurationis lucri, ut alias primo aspectu credebam, ac etiam credidit Notarius ita in instrumento hunc contractum *trinum* vocando.

Siquidem vere, & proprie iste erat contractus locationis, & conductionis, qualem partes expresse, ac principaliter dixerunt, licet Notarius se involvendo, dictum alium terminum contractus trini quoque adhibuerit, dum animalia, & currus data non erant ad liberum usum, liberamque dispositionem recipientis, quia conventum erat, eadem restitui debere, cum sola obligatione supplendi decrementum, & sic
erat locatio, & conductio qualem partes expresse dixerunt, 4
neque dubitatur animalia in contractum locationis deduci posse, ut admittunt Conradus, & cæteri Morales supra allegati, & firmavit pluries Rota præsertim *in decis.* 126. post Zacchiam *de oblig. Cam.*, & apud Dunoz. *decis.* 54.

Solumque hujus contractus natura sic alterata dicitur, quod quemadmodum periculum casus de jure est locatoris, ita transfundatur in conductorem, quæ alteratio, ubi agitur de locatione animalium, vel aliarum rerum usualium, quorum pretium prompte haberi potest, de facili corrumpit contractum, illumque transmutat in mutuum interpretativum, & successive usurarium ita sub hoc vocabulo palliatum, juxta doctrinam Bart. *in l. si ut certo*, §. *nunc videndum*, *ff. commodati*, Carocc. *de locato*, *q.* 9. Roderic. *lib.* 2. *quæst.* 3. *nu.* 64. Leotard. *quæst.* 36. *num.* 25. Atque in idem conferunt dictæ aliæ auctoritates, de quibus Leotar. *l. qu.* 31. *nu.* 7. de contractu venditionis, seu dationis animalium sub obligatione restituendi æstimationem infra certum tempus cum accessionibus, ut supra.

Verum dicta propositio fallit, ubi consueta pensio, seu rei locatæ utilitas verisimiliter sperata adeo diminuitur, quod lucrum ratione dictæ diminutionis a conductore sopportandum dicatur congrua compensatio dicti periculi, sive con-
gruum pretium assecurationis, cum tunc id nullo jure prohi- 5
bitum videatur, ut in specie advertitur per Ugolinum *de usur. c.* 54. *n.* 3. Molin. *de contract. disp.* 417. *num.* 15. cum quibus pertransit Leotar. *d. qu.* 36. *num.* 25. & admittitur *in dict. decis.* 54. Dunozetti; Atque videtur opinio multum probabi-
lis ratione subjectæ materiæ, cum enim agatur de anima- 6
libus ad certum laborerium, seu fructum destinatis, in quibus frequentius peremptio, vel deterioratio pendere solet, vel a modica diligentia conductoris, seu custodis, & operarii in illis nutriendis, & gubernandis, vel ab immoderato usu, ob nimiam aviditatem magis quam ut par est extructando, atque justificari de facili non possint hujusmodi culpæ, pro quibus conductor alias etiam de jure teneretur, cum ipse præstare debeat nedum latam, & levem actione locati, sed etiam levissimam saltem in committendo actione legis Aquiliæ, ex deductis apud Greg. *decis.* 528. *n.* 9. cum aliis in Romana incendii, & in Bononien. mercium & in aliis in sua materia *sub tit. de locato*.

Hinc proinde cum dictæ culpæ, utpote satis difficilis, ac moraliter impossibilis probationis, convinci non valeant, rationabile, ac subjectæ materiæ adaptatum videtur dictum pactum susceptionis periculi per conductorem, dummodo æstimatio periculi, quod provenire potest a casibus fortuitis, & citra culpam remaneat congrue compensata, Ideoque, ut dictum est, quæstio remanet potius facti quam juris, ex ipsius facti circumstantiis prudentis judicis arbitrio decidenda, inspecta qualitate personarum, ac bonorum, & temporum, ex quibus conjiciendum sit, an id in fraudem, & pallium usurarum ita conventum sit necne.

Potissime vero in hac specie magni facienda venit ea 7
circumstantia, quæ in proposito contractus trini, seu trium contractuum intervenientium inter datorem, & receptorem pecuniæ ad negotiandum magnificatur per Morales,

pro meo autem sensu nullius, vel modici momenti, ut habetur *in Firmana disc. praecedenti*, ob longam differentiam militantem inter contractum, in quo interveniens pecunia de sui natura sterilis, & cujus contrectatio importat mutuum proprium, & verum, neque in ea cadit contractus locationis, & conductionis, & animalia, vel alia bona mobilia, in quibus dictus contractus locationis, & conductionis cadit, ille vero mutui solum intrat improprie, & interpretative ob pacta alterativa contractum corrumpentia. Fortius vero ob dictam rationem subjectae materiae congruam, ut scilicet ita conductor, sciens periculum esse suum, magis diligenter invigilet, nedum in custodiendis, & gubernandis animalibus, & abstinendo ab indiscreto usu, indiscretaque exfructatione, sed etiam in curando eorum praeservationem a casibus fortuitis.

Unde propterea, ut praxis etiam docet, quando dantur equi, aliaque animalia ad vecturam sine interventu ipsius vecturini, vel ejus famuli, ad discretionem conductoris, praesertim ad longum tempus, vel pro longo itinere, tunc neque incongruum, neque damnabile videtur pactum, per quod conductor suscipiat in se periculum cujuscumque casus, cum obligatione restituendi animal in eodem statu, & ejus-
8 dem valoris juxta aestimationem concorditer factam, dummodo pensio consueta ita diminuatur, quod congrue compensatum remaneat dictum periculum ex judicio peritorum, ac usu communi, & dummodo actus vere, & sincere ita fiat cum vere itineraturo, seu alias animalia ad vecturae usum habituro, secus autem si talis contractus fiat cum eo, quem Domino animalis constet talem usum habiturum non esse, sed illico vendíturum pro habendis pecuniis, & tanquam per speciem stocchi, ut frequens praxis docet, ideoque totum pendet ex facti qualitate, & circumstantiis, atque in hoc sensu capiendus est usus communis, non autem in eo, de quo *d. disc. praced.*

Applicando igitur ad rem, contractus vere, ac sincere initus fuit cum illo, qui dictis curribus, & animalibus vere usurus erat pro illo exercitio, in quo ipse erat peritus, ut etiam plurium annorum observantia comprobavit, atque talis est communis usus Regionis, tam in illo, quam in aliis Castris, & locis adjacentibus, unde propterea difficultas unice restringebatur ad circumstantiam congruae compensationis suscepti periculi, ac illius deteriorationis animalium, & curruum, quae ex ipso laborerio, & usu naturaliter contingit,
9 atque retento dicto praesupposito quod ipso locatore dicta animalia cum famulis, & operariis ad proprium commodum, & respective periculum retinente, probabiliter percepturus esset annua scuta 60. pro quolibet curru, seu serta, dum sola tertia parte hujusmodi utilitatis contentus fuit, duas reliquas partes dimittendo conductori, reportabat ille ultra lucrum proprii laboris, & industriae utilitatem scutorum 40. singulis annis pro qualibet serta, itaut spatio quinquennii obtineret scuta 200. excedentia fere in duplo valorem in sorte principali, quae erat scutorum 128. cum spe, quod stante ejus diligentia in bene custodiendis, & gubernandis animalibus, & curribus, eorumque moderato usu, restitutionem bonorum locatorum absque detrimento, vel modico facere posset, & qui contrahendi modus practicari etiam solet in locatione supellectilium domus, quod scilicet, ad effectum, ut conductor illis bene utatur, & non abutatur, convenitur quod in se suscipiat casum peremptionis, vel deteriorationis, sub diminutione tamen consuetae pensionis, dummodo diminutio sit congrue compensativa oneris, atque concurrat dictum alterum primario necessarium requisitum sinceritatis, & bonae fidei, quod nempe non sit pallium, seu color quaesitus, dando bona sub titulo locationis illi, qui vere simpliciter usum habiturus non est, neque conductoris personam gesturus, sed potius emptoris, ut illico revenderet per speciem stocchi, seu civantiae, &c.

Hinc proinde dicebam non obstare ea, quae ut supra in contrarium ex parte conductoris deducebantur, quatenus enim pertinet ad *Constit. Sixti V.* ut advertitur *d. disc. praecedenti* ea declaratione ejusdem Pontificis oretenus facta, de qua testantur *Scortia*, *Justinianus*, & caeteri collecti per Leotar. *d. quaest. 31. n. 13. circa finem*, & per Carleval. *de judic.* to. 2. *disp.* 7. *n.* 12. illa non capit casus, in quibus ex magis com-
10 muni, & recepto Canonistarum, & Theologorum sensu actus reputetur licitus, ut firmatur occasione contractus trini, societatis scilicet, & duplicis assecurationis sortis, & fructuum, *d. disc. praced.*

Et quoad aliud objectum infectionis hujusmodi contractus super animalibus, dicebam id procedere, quando animalia dantur rustico, vel alteri ad liberum, & indeterminatum usum, liberamque dispositionem absque conventione illa conservandi, & restituendi statuto tempore, cum tunc vere, & proprie inesse dicatur dictus implicitus contractus emptionis, & venditionis habita fide de pretio sub usuraria accessione ratione dilationis, & temporis, & in his terminis loquuntur superius allegati, secus autem ubi dicta circumstantia cessat, ideoque advertebam conclusionem esse veram in abstracto, sed cessare applicationem in concreto, & ad casum, eodem modo, quo in contractu trino, *de quo disc. praecedenti*, quando dantur pecuniae, vel merces, iidem Moralistes ac alii etiam Canonistae, & Forenses illum sustinentes, ut ibi, concorditer admittunt, secus dicendum esse, quando datori pecuniae innotesceret ille, qui pecuniam, vel merces suscipit ad negotiandum, non esse negotiatorem, neque negotiaturum fore, sed accipere ut venderet, ac pretium aliis usibus applicaret; Et ex qua ratione plures idem inferunt in materia cambiorum, quoties ille, qui pecunias recipit ad cambium, vere non est cambiaturus, seu litteras in pecuniis, vel plateis non impleturus, licet hoc contineat aequivocum illorum, qui materiam parum callentes non distinguunt cambium directum ab obliquo, ut in sua materia *sub tit. de Cambiis plures*.

In proposito item usurae cadentis in contractu locationis, plures id Mihi disputandum contigit, praesertim coram A. C. in una Neapolitana pro Baptista Rubes cum N. Graeco, cum etenim dicta mulier locasset dicto Graecoquondam suppellectilia sub menstrua pensione, dictusque conductor diu in illius contractus perseverantia obdormivisset, pulsatus deinde ad restituenda ipsa bona cum pensionibus decursis, & non solutis, excipiebat de usura, deducendo valorem ipsorum bonorum de tempore consignationis, atque calculando intermedias pensiones, quasi quod ita pecunia in hujusmodi mobilium emptione erogata importaret magnum lucrum ultra 100. pro 100. Quod etiam vidi oppositum per aliquos conductores supellectilium adversus Haebreos ex auctoritate Farinac. *cons.* 161. *lib.* 1. Verum hujusmodi praetentiones semper rejectae fuerunt, & merito, quia ubi cessat mutuum verum, vel interpretativum, non intrat usura, ut in dicto casu posito per Farinac. & contra per eum scripta decisum fuit per Rotam *dec.* 495. *part.* 1. *rec.* In his etenim bonis mobilibus, quae usu consumuntur, vel atteruntur, & quae in dies, & horas subjacent periculo peremptionis, contractus locationis, & conductionis intrat pro pensione, quae in uno anno ipsius rei valorem excedat, & tamen non per hoc intrat usura, ut videmus in equis, & mulis, qui in dies, hebdomadas, vel menses dantur ad vecturam, quia si calculatur quantum importat vectura cujuslibet diei, utique conductore diu in animalis conducti usu continuante, fructus, seu pensio superat etiam in duplo, & triplo valorem ipsius animalis de tempore initi contractus, sed non bene intrat dictus calculandi modus ab eventu, quia poterat ipsum animal perire ipsamet prima die, atque locator pro modico emolumento pensionis unius diei totam sortem amittere. Et ex qua ratione habemus, quod in vitalitiis non de facili concludi potest laesio, ex iis quae habentur deducta *in Romana locorum montium de Oricellariis*, *sub tit. de Regalibus*, *disc.* 30. ac etiam *in Romana*, *seu Albanen. vinea sub tit. de donationibus*, & alibi.

Tunc autem, ut supra, in contractu locationis, & conductionis intrat foenori, & usurae suspicio, quando hujusmodi bona mobilia, vel se moventia peremptioni, vel deteriorationi subjecta, de tempore locationis aestimantur, cum obligatione conductoris finito contractu, restituendi eadem bona in eodem valore, seu statu quo consignata fuerunt, itaut periculum peremptionis, vel diminutionis sit ipsius conductoris, cum tunc adesse videatur implicitum, sive interpretativum mutuum in ea pecunia, quam importat illorum bonorum aestimatio, ita sub hoc pallio initum ad fraudandas usuras, nisi lucri notabilis diminutio ex parte locatoris, ac respective notabile lucrum speratum per conductorem dici valeat congrua merces, seu justum pretium periculi, quod conductor in se suscipit, aliaeque facti circumstantiae concurrant, depravatam foenerandi intentionem excludentes, juxta casum, de quo *in hac Tusculana*, unde propterea ut supra dictum est, quicquid sit de foro interno, in quo apud Deum animus, & propositum distinguunt maleficia. In foro tamen externo hujusmodi sunt quaestiones potius facti quam juris, uniformem generalem regulam non admittentes, sed juxta singulorum casuum particulares, ac individuas circumstantias pro prudenti arbitrio decidendae, atque ad id, ut insinuatum est, satis confert communis usus, eaque circumstantia, quod actus fiat publice, & palam,

cum

cum id arguat bonam fidem, & sinceram intentionem, ut e converso clandestinitas magnum indicium est depravatæ intentionis fœnerandi, ut advertitur in Savonen. *disc.* 12. Multa enim prohibentur clam, & occulte fieri, quæ ubi publice, & palam fiant, bonam fidem arguunt, ac licita reputantur, ut ex. gr. habemus in creditore prohibito sub conficto nomine alterius emere pignus, ad text. *in l. Et qui sub imagine C. de distract. pignorum*, & tamen non prohibetur publice, & palam tanquam quilibet tertius licitare, ut in sua materia *sub tit. de credito*; ac etiam in tutore, vel alio administratore prohibito emere bona pupilli, seu alterius sub ejus administratione viventis, & tamen publicè, & palam id fieri potest, cum similibus; atque ut supra magna circumstantia est illa, quod non differant sagax, & depravatus negotiator, a simplici, & sincero contrahente, quoties modus contrahendi est ex consuetudine uniformis, dum ita cessat circumventio, vel suffocatio, quæ videntur usuræ consueta, & quodammodo essentialia requisita. Atque exinde resultare videntur in hac præsertim usuraria materia tot Juristarum, ac Moralium dissensiones, ac æquivoca, quoniam cum doctrinis, & propositionibus generalibus procedi solet, illas indefinite cuicumque casui applicando, quod continet errorem manifestum, quia singulorum casuum particulares circumstantiæ totum agunt, istamque materiam regulant.

ANNOT. AD DISC. II.

DE contractu societatis animalium, aliarumque rerum ad capitalam salvum, & de intelligentia Constitutionis Sixti Quinti agitur *in hac disc.* ac etiam infra *disc.* 40.

ROMANA NAUTICI FOENORIS PRO DOMINICO PIGNATELLO CUN PETRO.

Casus decisus per Cameram pro Dominico.

De nautico fœnore, seu cambio maritimo, quando & quomodo subsistat nacna, ad materiam, & intallectum text. *in c. naviganti de usuris*; & quando dicatur continera sociatatem, & sic contractum diversum ab illo, da quo *in d. c. naviganti*.

SUMMARIUM.

1 *FActi series.*
2 *Nauticum fœnus damnatum est de jure Canonico.*
3 *Conventio practicata inter exercentes artem, seu negotiationem maritimam, quæ vulgo dicitur* cambium maritimum *importat potius quamdam societatem, quam nauticum fœnus,*
4 *Dictæ societati non obstat taxa certa fructuum.*
5 *In rebus dividuis cessatio in parte non facit cessare contractum in totum.*
6 *Societas potest substantiari super uno officio, vel super una navi, sed periculum distribui super pluribus personis, vel navibus.*
7 *De opinione Moralium super mendosa inpressione*, cap. naviganti.
8 *Quare in Foro externo Moralibus deferendum non sit.*
9 *Reprobatur opinio, de qua num. 7.*
10 *De tempore quo edita fuit Decretalis* in cap. naviganti.
11 *De alio intellectu dictæ Decretalis ubi non ratione mutui, sed sola ratione periculi, sed rejicitur.*
12 *De ratione differentia inter Forum internum, & externum.*
13 *An possit remitti offensa, & diligi inimicus quoad Deum, & tamen prosequi vindictam in judicio?*

DISC. III.

1 DEdit Petrus quandam summam pecuniariam Paulo piscatoriam artem exercenti super ejus navi piscatoria, vulgo *Tartana* nuncupata, sub illo contractu, qui in locis maritimis, inter maritimam vitam, ac negotiationem agentes *cambium maritimum* nuncupatur, sub conventione accessionum, seu fructuum ad rationem [illegible] pro centenario, diviso periculo, tam super dicta navi, quam super altera, quæ ad satis breve tempus vi tempestatis periit. Hac autem peremptione non obstante, per aliquos annos fructus integre soluti fuerunt, pro reliquis vero plurium annorum spatio decursis, ob dicti Pauli principalis debitoris defectum, creditor pulsavit Dominicum pro dicto Paulo in solis fructibus, non autem in sorte fidejubentem, atque a Judice Riparum mandatum executivum obtinuit, a quo introducta per appellationem causa in Cameræ, per istam ad favorem Dominici appellantis, pro quo Ego in hoc Tribunali solum scribebam, prævia magna discussiona, congrua potius rationa articuli, quam summæ, prodiit resolutio pro dicti mandati infirmatione.

2 Quæ resolutio Mihi, ad solam veritatem reflectenti ex facti circumstantiis, visa est omnino justa, & probabilis, ob clarum inevitabile dilemma; aut enim iste contractus dicendus est nautici fœnoris juxta terminos text. *in cap. naviganti, de usuris*, & *in l.* 1. & *toto tit. C. de nautico fœnore*, & tunc dicendus ast infectus, & usurarius, juxta claram, & litteralem dispositionem text. *in d. cap. naviganti*, per quem correctam esse dispositionem juris civilis *in d. l.* 1. & 2. & *tota tit. C. de nautico fænore*, concors ast Canonistarum, ac atiam Legistarum sententia, ex collectis per Leotard. *de usur. q. 3. num.* 11. & late Fagnan. *in repet. ejusdem cap. naviganti*, qui hanc materiam tractat, ibique videri possunt Concordantes frustra transcribendi.

3 Aut juxta benigniorem opinionem, quam veriorem dicit Fagnan. *ibid. n.* 28. & 29. Mihi etiam arridentem; tum ratione salvandi contractum a labe usuraria, eumque sustinendi; tum etiam ratione communis usus, iste dicendus est aontractus societatis, in quo super arta, seu industria maritima, unus ponat pecuniam, alter vero navem, & operam, qualis proprie erat casus controversiæ, quoniam exercentes hujusmodi artem piscatoriam, ut plurimum non habentes modum habendi retes, aliaqua instrumenta necessaria, aliosq; sumptus præparatorios faciendi necessarios ad futurum piscationis lucrum, quibusdam anni partibus, seu temporibus majus, quam in aliis reportandum, neque invenientes creditam pecuniam ob periculum, cui eorum naves, & personæ quotidie subjacent, alium non habent modum, quam illum, accipiendi scilicet pecuniam ad societatem futuri lucri sub periculo sortis, ad instar societatum officii, quamvis corrupto vocabulo iste contractus, vulgo dicatur *cambii maritimi*, quia vere isti termini non intrant, intrantes solum in pecunia nautica trajectitia, in qua proprie cadit nauticum fœnus, de quo *d. tit. Codicis*, & in qua pecunia proprie hujusmodi contractum intrare sentiunt pleique, præsertim Morales, de quibus infra, & apud Fagnan. *in eod. cap. naviganti*, & qui societatis contractus, ut infra licitus est.

4 Non obstante taxa, seu conventione certæ, & determinatæ summæ fructuum, seu accessionum; id enim non adversatur dicto contractui societatis, neque usuram continet, quoties tamen summa sit congrua, & verisimilis, quoniam juxta ea, quæ recepta habemus in materia societatis officiorum, ad tollendas lites, & controversias inter socios singulis quibusque annis, vel temporibus super redditione rationum, ac verificatione certæ quantitatis lucrorum, permittitur illa conventionalis taxa ab initio, quoties ut dixi, est justa, & verisimilis, per quandam speciem transactionis super futuro lucro incerto, quod potest esse magis, & minus, juxta decisionem 70. Coccini passim receptam, cum aliis, de quibus in Firmana, & Tusculana *discursibus præcedentibus*, in proposito contractus trini, sociatatis scilicat, duplicis assecurationis sortis, & fructuum, seu lucri, quoniam tota difficultas est in contractu medio, assecurationis sortis, ille vero tertius cum primo passim admittitur, juxta Magistrales decisiones Merlini, ac etiam alias in Mediolanen. cambiorum coram Lancellotto ibidem allegatas.

5 Retenta vero illa specie contractus, ob peremptionem unius ex duabus navibus, super quibus periculum distributum erat, factus erat lucro medietatis sortis, unde contractus durabat solum respectu alterius medietatis super altera navi adhuc existente, ex eo quod non refragante partium voluntate, cum agatur de materia dividua, in qua tantam affert utilitatem totum respectu totius, quantam pars respectu partis, cessatio in parte non facit cessare contractum in totum, justa plenam, ac magistralem decisionem in specialibus terminis societatis officii coram Merlino *decis.* 69. alias *decis.* 454. *p.* 4. *rec. tom.* 2. *cum Concord.* & in terminis censuum per Cenc. *de censib. q.* 110. Merlin. *dec.* 822. Adden. *ad dec.* 452. *par.* 4. *rec. tom.* 2. quia sicuti stant bene simul societatem officii contrahi cum Officiali super uno officio, distributo periculo super duabus vitis distributive, pro medietate scilicet super qualibet, ita non implicat istam societatem 6 contrahi cum nauta, seu piscatore super ejus navi, quæ sit societatis subjectum in ordina ad lucra cum ea facienda, &

tamen periculum fortis fuper pluribus navibus distribui.

Et confequenter ex tempore peremptionis dictæ alterius navis, fructus exigi non potuerunt, nisi pro sola medietate, ob alterius medietatis lucrum jam fequutum, ac fucceffive integri fructus exacti, vel rigorofius agendo, tanquam illiciti, & ufurarii, jure itoputationis ipfam fortem extinxerant, vel faltem abforbebant fructus non folutos alterius medietatis, fuper quibus erat quæftio.

Quia vero Scribentes pro actore in duplici difputatione habita in Camera, conabantur fuftinere contractum, etiam in terminis nautici fœnoris, non obftante difpofitione dicti text. *in cap. naviganti*, & communi traditione Canoniftarum ibidem, innixi opinioni plurium Moralium, de quibus apud omnium latius de materia agentem, modernum Mora-
7 lem Giballinum *de ufur. lib. 2. cap. 4. art. 3. n. 29.* ubi ex Gudellino, & aliis allegatis, firmat dictam Decretalem effe potius mendofam, quafi quod ex errore impreffiorum omiffa effet dictio negativa, ut fcilicet quemadmodum dicitur *ufurarius eft cenfendus*, dicere debeat oppofitum, quod *ufurarius non eft cenfendus*, quam etiam opinionem refert Collector Barbofa *ad eandem Decretalem, num. 2.*

Ideo fuper hoc, abfque præjudicio reverentiæ debitæ præfato, docto quidem, & ingeniofo viro, dicebam, ifta præfertim effe motiva, ex quibus, juxta ea, quæ habentur in
8 Firmana, *hoc tit. difc. 1.* & in Romana cambiorum, *fub tit. de cambiis, difc. pariter 1. & fub tit. de fociet. offic. in relatione*, ac alibi, in mea fententia in Foro externo, vel nihil, vel parum Theologis, feu Moralibus deferendum videtur, illis tamen plenum locum relinquendo in altero Foro interno, ea rationibus in dictis locis deductis, cum innixi foli qualitati intentionis, quæ in Foro interno omnia regulat apud Deum judicantem in corde, pleraque affumunt, quæ in Foro externo, in quo de intrinfecis non judicatur, nullo pacto fuftentabilia funt, ut præfertim eft illud affumptum, ob quod recte dici poffe videtur, *crimine ab uno, &c.*

9 Siquidem non folum obftat naturalis difcurfus, quod Decretales, non unam, fed multas habent, in plerifque diverfis locis, diverfifque temporibus impreffiones, unde fi primæ, vel aliquæ illum errorem continebant, aliæ emendatiores, & diligentiores illum corrigere potuiffent; ac etiam obftat altera ratio Moralis, quod fcilicet ita effet deftruere neceffitatem legum, & canonum auctoritatem, fi juxta interpretum opinionem, & fenfum, hujufmodi mendos admittere deberemus, atque addere, vel delere dictiones, & verba, ex quibus refultet totum oppofitum ejus, quod in ipfa lege, feu canone continetur.

Verum etiam, quia hujufmodi modernorum fenfus ad evidentiam convincitur de errore, ne modeftiæ gratia dicam de indocta temeritate, quoniam dicta Decretalis compofita fuit per Gregorium IX. de quo tempore erat jam Cardinalis
10 doctiffimus Canonifta Innocentius, prius etiam per alios Prælaturæ gradus in Curia verfatiffimus, dum fuit ejufdem Gregorii fucceffor pene immediatus, cum folo intermedio fpatio 17. dierum breviffimi Pontificatus Cœleftini IX. ideoque fatis probabile eft, dictam Decretalem de præfati Innocentii tunc adeo docti, & verfati Cardinalis confilio, & participatione factam effe, ut etiam probabile eft, quod tunc, & immediate poft Decretalium compilationem fub eodem Gregorio factam, in eodem ftatu Cardinalitio, ipfe commentataria, quæ habemus ediderit, cum Pontificiæ occupationes, attenta præfertim illorum temporum conditione, ut ex Chronicis in ejus vita edocemur, abfque dubio id non permitterent, & tam dictus Innocentius de tempore adeo proximo, proceffit cum hac lectura, cum qua etiam proceffeunt Hoftienf. Cardinalis, Goffredus, Abb. & cæteri viri in Curia verfatiffimi, & qualificati, Scribentes circa ea fatis proxima tempora, & quando impreffionis ufus in Orbe adhuc non habebatur, unde ad evidentiam patet hoc affumptum manifeftæ fabulæ, ac fomnii fpeciem habere.

11 Credunt plerique, quorum magna pars eft Moralium, de quibus Giballin. Fagnan. & Leotard. ubi fup. præfatæ Decretalis difpofitionem procedere, ubi conventio lucrorum, feu acceffionum fequatur ratione mutui, fecus autem, ubi illud vere gratuitum fiat, acceffio autem in conventionem deducatur folum tanquam merces, feu præmium periculi, quod mutuator in fe affumit amittendi fortem, tanquam per fpeciem mercedis affecurationis, quæ data juftitia, feu congruitate eft fine dubio licita; Verum dicebam, & id adverfari claræ litteræ textus, ubi confideratur acceffionem ex fola periculi ratione conventam effe, ubi, *Pro eo quod fufcipit in fe periculum recepturus aliquid ultra fortem*, atque ita explicat Gloff. *verbo periculum.*

Idque non ex ceffante veritate dicti affumpti, cui Morales, & reliqui innituntur, quod fcilicet, compatibiliter cum mutuo gratuito, de lucro conveniri valeat, tanquam fuper pretio, feu mercede affecurationis, & adinftar, cum id data congrua recompenfa, fit abfque dubio licitum; fed ex eo, quod in Foro externo, quoties actus eft fimultaneus, feu contemporaneus, id eft impracticabile, cum impoffibile fit juftificare hanc intellectualem, & imaginariam diftinctionem, quoniam alias paffim ufuris fraus fieri poffet, atque lex remaneret potius in verbis, quam in rebus, ut in propofito advertitur in dicta Firmana *difc.* 1. Ideoque prudenter Pontifex, ad tollendum iftum colorem, feu ufurarum pallium, indefinite hujufmodi contractum damnare voluit, ita exprimendo in verbis, etiamfi ratione periculi tantum de acceffionibus conveniretur.

Bene verum, quod quando per poffibile hæc diftinctio, ac refpective finceritas intentionis vere juftificari poffet, Ego quoque admitterem dictum intellectum, fed punctum eft in practicabilitate, & confequenter recte intrat id quod in 12
dicta Firmana dictum eft, fuper magna differentia inter unum Forum, & alterum, quoniam in interno multa difcurfive, ac idealiter per quandam metaphyficam poffibilitatem fupponuntur, feu figurantur, quæ in Foro externo, in quo procedendum eft cum actis, & probatis, funt impracticabilia; ad inftar eorum, quæ apud Theologos, & Morales, de quibus Rovit. *fuper prag. 7. feu 8. de compofitionib.* habemus quod poffit pars offenfa fatisfacere Evangelico præcepto remittendi offenfam, & diligendi inimicum, & tamen quod denegan- 13
do remiffionem, poffit profequi vindictam, feu delinquentis punitionem, non ex proprio odio, & vindicta, fed ex zelo juftitiæ, & ut delinquentes puniantur, quoniam id difcurri quidem poteft idealiter, feu intellectualiter, fed non videtur quomodo reduci poffit ad praxim, cum fimilibus; & confequenter firmum remanet, hujufmodi contractus ufum, & frequentiam, non ad dictum titulum nautici fœnoris, vel affecurationis referendum effe, fed ad alterum focietatis, ut fupra, atque per hanc rationem, feu viam effe fuftentabilem, non autem per primam.

ANNOT. AD DISC. III.

DE nautico fœnore, feu cambio maritimo, de quo agitur in hoc difcurfu, aliqua, occafione agendi de affecuratione, habentur *fub tit. de credito difc.* 11.

ROMANA LOCATIONIS VENÆ FERRI PRO PRINCIPE LUDOVISIO CUM RINUCCINIS.

Cafus varie decifus per Rotam, demum concordatus.

An & quando mixtura mutui veri, vel interpretativi reddat ufurarium contractum locationis, & conductionis, five emptionis, & venditionis, vel fimilem, &c. Et quomodo in dictis contractibus locationis, & conductionis, vel emptionis, & venditionis, cadat ufura.

Et an mutuum neceffarium, quia nempe promittat quis, & fe obliget certam fummam mutuare, vel ab aliis mutuari facere, reddat licitas acceffiones, vel aliud lucrum, & excufet ab ufura?

S U M M A R I U M.

1 FActi *feries.*
2 *Quod mixtura mutui reddat ufurarium contractum locationis, & conductionis, vel emptionis, & venditionis, etiam juftitia pretii, feu penfionis accedente.*
3 *Contrarium verius, ubi contractus eft juftus, & de ratione.*
4 *Sine mutuo vero, vel interpretativo non datur ufura.*
5 *An & quando in cambio detur mutuum, & fucceffive ufura, remiffive?*
6 *An propter obligationem mutuandi liceat percipere lucrum, & acceffiones, & num. 8.*
7 *In ufuris attenditur rei fubftantia, non autem formula verborum.*
8 *Fidejuffor, vel affecurator poteft recipere mercedem, & ita procedit quod dicitur, num. 6.*
9 *De dictæ mercedis taxa, & privilegiis.*
10 *An liceat cum pecunia anticipate foluta conducere operarios, cum obligatione debito tempore operas præftandi?*

tt Et

11 *Et an liceat dare pecuniam pro anticipata venditione fructuum recolligendorum?*
12 *Utilitas mutuantis absque damno mutuatarii, vel e contra non causat usuram.*
13 *Quando adesse possit usura in casibus, de quibus, num. 10. & 11.*

D I S C. IV.

1 INito contractu locationis, & conductionis, seu appaltus venæ ferreæ Insulæ Ilvæ ad decennium inter Nicolaum Ludovisium modernum Plumbini Principem, & fratres de Rinuccinis, cum diversis pactis, & capitulis, illo præsertim, quod dicti de Rinuccinis tenerentur dare, seu ut vulgo inter negotiatores dicitur *prestare*, aut *prestari* facere ab aliis sub cambiis dicto Principi scut. 175. m. atque in quarto anno præfati appaltus, vel de facto, vel concorditer ille dissolutus esset, pluribus exinde exortis controversiis, introductaque causa in Rota, juxta seriem magis distincte enarratam in hac eadem causa *sub tit. de Regalib.* ad materiam mineralium *disc.* 117. plures in hujusmodi controversiæ disputationibus inciderunt articuli, istam præsertim usurariam materiam concernentes, potissime vero ille, an contractus locationis, & conductionis habens admixtum mutuum, vel e converso contractus mutui veri, vel interpretativi habens admixtum alium contractum locationis, & conductionis, seu emptionis, & venditionis, vel similem, redoleat usuram necne?

In quo articulo, quamvis varii varia dixerint, plerisque, quorum antesignanus est Gemin. *cons.* 15. adeo tenaciter
a credentibus mutuum nullam alterius contractus mixturam habere posse, quod etiam si locatio, & conductio, vel respective emptio, & venditio pro justo pretio fieret absque aliqua mutuatarii læsione, vel præjudicio, adhuc tamen intret usuraria infectio, quasi quod illa necessitas, qua mutuatarius ratione mutui premitur ad vendendum, vel locandum mutuatori, sive e converso ad emendum, vel conducendum ab illo, dicatur mutui pretium, ideoque adimat illam gratuitam qualitatem, quæ in mutuo desideratur, ex Divino oraculo, *Mutuum dantes nihil inde sperantes*, ut per Gemin. *ubi sup.* & alios apud Gravett. *cons.* 145. *num.* 10. Adden. *ad decis.* 119. *post* 1. *vol. cons. Farin.* cum aliis apud Leotard. *de usur. q.* 16. *n.* 12. & 13.

Nihilominus magis communis, & recepta est contraria opinio, quæ antesignanum habet Abb. *cons.* 16. ut scilicet
3 id pendeat a justitia, vel respective injustitia alterius contractus cum mutuo admixti, si enim talis contractus pro justo pretio, & ad limites justitiæ commutativæ initus esset, ita ut mutuator in aliquo locupletatus cum mutuatarii damno, & jactura non remaneret, tunc nulla intrat usuraria infectio, consistens in lucro mutuantis, & respective damno mutuatarii, unde hoc ultimo præsertim cessante, nulla suppetit ratio, cur mutuator, qui gratum, & benevolum officium mutuatario præstat, deterioris conditionis esse debeat quocumque altero extraneo, ut firmant Covar. *lib.* 3. *var. c.* 2. *n.* 5. Rubeus *cons.* 20. *n.* 3. & *seqq.* Mantic. *de tacit. libr.* 8. *tit.* 18. *num.* 19. Menoch. *cons.* 109. Scribentes apud Farinac. *cons.* 191. *lib.* 2. *num.* 16. 24. & 27. *cum seq.* late Mastrill. *dec.* 105. *n.* 7. & *seq.* Castill. *decis.* 143. *num.* 1. & 2. Millin. *decis.* 88. *alias decis.* 119. *post* 1. *vol. cons. Farin.* atque his, & aliis allegatis habetur etiam firmatum *d. disc.* 117. *sub tit. de Regalibus*, quoniam theorica est verissima, quæ admittitur in omnibus decisionibus in causa hincinde editis sub diebus 23. Martii 1659. 2. Maji 1659. 20. Februarii, & 26. Novembris 1660. coram utroque Verospio, quarum tres moderniores sunt impressæ post collucubrationes Bondeni *dec.* 63. 71. & 82. & *tertia*, & *quarta sunt repetitæ decis.* 44. & 49. post Zuff. *de legitim. processus*, & admittebatur quoque per Scribentes hincinde.

Unde propterea quæstio erat magis facti, & applicationis, quam juris, ideoque Scribentes pro conductoribus, qui erant etiam mutuatores, quibus Rota ultimo loco adhæsit, pro sustinendo contractu potissimum, ac totum fundamentum constituebant in cessante applicatione dictæ theoricæ, seu distinctionis ad casum, tum quia dicta quæstio procedit cum præsupposito mixturæ mutui cum alio contractu locationis, & conductionis, vel emptionis, & venditionis
4 respective, quod mutuum verum, vel interpretativum, utpote essentiale requisitum usuræ, & sine quo illa non datur, ex copiose Collectis in 2. *dec.* 2. *Maji* 1659. *decis.* 63. post Bondenum *n.* 13. dicti Scribentes mordicus negabant, eo quia dicta summa pecuniaria scutorum 175. m. in conventionem deducta erat sub titulo, seu contractu cambii, omnino diverso ab illo mutui.

Tum etiam quia negabant alterum requisitum Injustitiæ pretii, quod ex hac parte locatoris injustum, atque intuitu mutui diminutum prætendebatur, & super quo major, ac tota inspectio fuit, an scilicet pretium venæ esset justum necne, quod cum penderet a subjecta materia, seu peculiari natura hujus fodinæ, & materiæ mineralis, idcirco de hoc tanquam de puncto principali causæ actum fuit in propria sede, seu materia mineralium *sub dicto tit. de Regalib. dicto disc.* 117. Quo vero ad dictum alterum punctum, an 5
scilicet promissio dandi, vel dari faciendi pecuniam sub cambiis, contineret mutuum verum, vel interpretativum, de illo in hac eadem causa habetur actum in propria materia *sub tit. de cambiis disc.* 24. ubi, ac etiam in Romana cambiorum de Valentibus *disc.* 1. & in aliis habetur, in contractu cambii obliqui, juxta modum quo frequentius fieri solet, etiam mutuum expressum, & verum continari. Quinimmo, & in cambio directo adesse posse mutuum implicitum, seu interpretativum, quando scilicet pretium agri taxetur inter partes, & ex conventione, in qua longioris temporis pretium sit alteratum, ut ibi.

Verum quia Scribentes pro conductoribus, quibus etiam aliqui ex Judicibus adhærebant, ultra progrediebantur pro 6
usuraria qualitate excusanda, etiam ubi mutuum adesset, atque concurreret injustitia pretii, ratione scilicet obligationis, ad quam iidem conductores se adstrinxerant, mutuandi, vel mutuari faciendi adeo magnam pecuniarum summam, quasi quod licite pacisci valeant de aliquo lucro, non tanquam præmio mutui, sed tanquam pretio, seu mercede recompensativa dicti oneris, ac etiam damni, vel incommodi, quod ex hujusmodi obligatione resultare potest.

Hinc proinde Scribens pro locatore dicebam, quod istud clarum erat æquivocum in applicatione hujusmodi propositionis alioquin in suis casibus veræ, sed in hac facti specie omnino incongruæ. Procedit enim, non in ipso mutuatore, qui utrumque contractum proprio nomine, & ad propriam utilitatem gerat, quoniam tunc in Foro externo, in quo non admittuntur illæ instantaneæ, & metaphysicæ distinctiones, seu operationes intellectus, quæ admittuntur in Foro interno, juxta deducta discursibus præcedentibus, esset ita reducere usuram ad meram formalitatem verbo- 7
rum, quæ etiam de ipso jure civili in hac usuraria materia omnino damnata est, ad text. *in l. finali*, *C. de usuris*, quem in suis terminis anatocismi, seu conversionis usurarum in sortem ad effectum obtinendi usurarum usuras, cæteris deductis plene, & magistraliter exornat Rota apud Merlin. *decis.* 409. *alias* 301. *par.* 5. *rec.*

Dicta enim propositio, quoties tamen præmium sit ad limites justitiæ commutativæ oneri proportionatum, nunquam recipienda est in ipso mutuatore, sed in eo, qui citra fraudem, & collusionem, sit mutuatarii fidejussor, vel expromissor, seu assecurator, unde causa est, quod mu- 8
tuatorem inveniat, eique pecunia credatur, alias non credenda ob fidejussoris, vel assecuratoris fidem, & idoneitatem, quam creditor potius sequi dicitur. Licet enim non desint nimium rigorosi censores, negantes etiam in fidejussoribus, vel sub propria fide, & obligatione approbatoribus aliquod lucrum, quasi quod illud officium gratuito, & ex charitate impartiri debeat, nihilominus magis communis, & recepta est in contrarium, cum dicta moderatione præmii justi, & adæquati, ut per Mantic. *de tacit. lib.* 6. *titul.* 6. *n.* 6. Surd. *consil.* 306. a Pont. *consil.* 19. *lib.* 2. Rot. apud Greg. *decis.* 76. & *decis.* 161. ibique Adden. & *decis.* 679. *part.* 1. *divers.* Leotard. *de usur. qu.* 23. *n.* 31. Duard. *de censibus*, §. 3. *qu.* 17. *num.* 20. & 21. & cæteri communiter.

Quod docet quotidiana praxis in campsoribus, aliisque idoneis negotiatoribus facientibus cedulas bancarias pro ementibus Castra, & bona a Congregatione Baronum, sive pro Titularibus, & provisis de Episcopatibus, & beneficiis, præsertim ultramontes, ac etiam moderniori tempore frequentius in Italia, pro assecuratione pensionariorum, ad determinatum, vel indeterminatum tempus, quoniam hujusmodi cedulistis datur provisio, quæ licet juxta communem usum regulariter sit ad rationem duorum pro centenario, attamen potest esse plus, & minus juxta majorem, vel minorem probabilitatem periculi cui cedulista se exponit, atque 9
isto casu, quemadmodum debita recompensa, seu mercede conveniri potest in pecunia, ita non implicat eam obtineri occasione locationis, & conductionis, seu alterius contractus, cum aliqua justi pretii alteratione, dummodo alteratio sit dictæ mercedi proportionata, secus si incon-

grua,

grna, juxta distinctionem, quæ in his specialibus terminis adictus catalis facti per fidejussorem correspective ad fidejussionem factam, vel faciendam, habetur per Rotam apud Gregor, *d. decis*, 161. *& decis.* 7[illegible] atque de dicta mercede cedulistæ, ejusque varia taxa, seu conventione, juxta majorem, vel minorem periculi probabilitatem, habetur in dicta Romana cambtorum de Valentibus *sub tit. de cambiis disc.* 2. ubi de ejusdem mercedia, seu provisionis potioritate, & privilegio.

10 Ea dicta vero distinctione, juxta quam mutui, & alterius contractus mixtura regulanda est, resultat decisio quæstionis, in qua plerique se involvisse videntur, circa eas conventiones, quæ tam in Italia, quam extra sunt nimium in usu, quod scilicet anticipate, præsertim hyberno tempore rusticis, & laboratoribus dantur pecuniæ, seu ejus loco frumentum, aliaq; victualia, sub obligatione præstandi operas in secundis segetibus, seu alias in propriis agris, & fundis colendis, plerisque rigorose opinantibus id prohibitum, ac illicitum esse, quasi quod etiam in casu conventionis pro justo pretio, seu justa mercede, adhuc illa coarctatio libertatis ex mutuo resultans usuram redoleat, ut habetur apud Molin. *de contract. q.* 309. *&* 310. Facchin. *lib.* 2. *controv. c.* 54. & alios apud Leotard. *qu.* 16. *num.* 13. *&* 14. verum in contrarium est verior, & magis communis juxta auctoritates superius allegatas, & hujus causæ decisiones, de quibus pariter supra, quoniam data justitia, & sinceritate, itaut mutuum, seu anticipata solutio non sit causa diminutionis solitæ mercedis, & prout currit cum eis, qui de tempore laborerit, & operarum eam recipiunt, justum, & rationabile non est, ut qui istud charitativum officium impendit, anticipate solvendi, ac penurioso tempore subveniendi, deterioris conditionis esse debeat quocumque tertio tale officium non impendente, ut apud eundem Leotard. *d. q.* 16. *num.* 24. *& seq.* licet rustici in hoc sint ingrati.

11 Quod cum eadem distinctione procedere, ac recipiendum esse semper credidi, & consului in mixtura mutui cum altero contractu emptionis, & venditionis, quia nempe rusticis, seu facientibus artem agrariam, aut habentibus vineas, & oliveta, dentur anticipate, præsertim in penurioso tempore, pecuniæ pro frumento, vino, vel oleo recolligendo, ipsi mutuatori, seu anticipare solventi vendendo, quoniam nisi dicta anticipata solutio causet justi pretii diminutionem, ac mutuatarii damnum, nulla urget ratio, quæ id prohibeat, vel illicitum reddat, quinimmo potius in contrarium urgent, nedum ratio communis usus, qui in proposito attendendus est tanquam interpretativus, non autem canonizativus actus alias illiciti, & usurarii, ex deductis in Firmana *disc.* 1. Sed etiam altera potentior ratio charitatis exercendæ cum ipsis rusticis, & operariis, vel etiam artem agrariam exercentibus, seu vineas, & oliveta habentibus, pro quarum necessaria cultura hoc subsidio indigent: Licet enim ex hujusmodi conventione in mutuatore resultet utilitas, quod redda-
12 tur tutus de hujusmodi victualium emptione, ac prælatione supra alios, nihilominus hæc accessoria, seu accidentalis utilitas, quæ mutuatori resultat, non habetur in consideratione, quoties ea nullum damnum causat mutuatario, nisi circa restrictionem dictæ libertatis, quæ non videtur considerabilis, vel recte compensata est cum majori utilitate, quæ reportatur ex dicto præventivo subsidio tempore penurioso, sicuti e converso si mutuatarius ex mutuo magnam utilitatem reportet, non exinde mutuator, cessante ejus interesse accessionum justificativo, illas recipere potest, quoniam attenditur interesse mutuantis, non mutuatarii, ut sæpius *hoc eod. tit.*

13 Usuræ autem suspicio, seu periculum in hujusmodi casibus adesse potest, ac frequenter solet, in casu quo merces operarum, seu rerum emendarum pretium de tempore hujusmodi anticipatæ solutionis taxetur, juxta casum, de quo plene agit Mattell. *d. decis.* 106. quæ videtur in materia Magistralis, in eo tantum apud nos juxta Curiæ opiniones non recipienda, quod mutuatori, vel anticipato solutori decernantur pro pecunia soluta interusuria. Et tunc resolutio pendere videtur a terminis text. *in c. in Civitate, & cap. finali, de usuris*, an scilicet taxa, tanquam per speciem cujusdam transactionis super incerto futuro pretio majori, vel minori sit justa, & verisimilis, itaut ad utrinsque æquale commodum, vel incommodum se habere possit necne, quæ autem in ista causa dicebantur de usuraria infectione procedebant attentis terminis juris, ac loquendo, quod dari potest circa depravatam intentionem fœnerandi præsertim in viris adeo nobilibus non præsumendam.

ANNOT. AD DISC. IV.

FUit ista causa concordata, neque alia se obtulit occasio agendi de hoc articulo mixturæ mutui cum alio contractu emptionis, & venditionis, vel locationis, & conductionis, videtur tamen, quod hic tradita distinctio, sit vera, recteque procedat.

ROMANA CESSIONIS USURARUM PRO HIERONYMO CLEMENTINO CUM FRANCISCO SENSATO.

Casus disputatus coram A. C. & resolutus pro Hieronymo.

An Christianus cessionarius Judæi exigere possit usuras judaiças, quæ per ipsum Judæum cedentem a debitore invito, etiam in judicio exigi possent? Et an usuræ Judæorum excedere possint duplum sortis?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Debitor cessus liberatur solvendo cessionario id quod ipse solvit.*
3 *Declaratur quando id non procedat, sed teneatur ad totum.*
4 *An usuræ excedere possint sortem?*
5 *De modo judicandi neotherico, vel pragmatico.*
6 *Usuræ sunt illicitæ, & damnatæ etiam in Judæis.*
7 *De dicto Deuteronomii*, non fœneraberis fratri tuo, sed alieno.
8 *Quod de facto exigant ex permissione Pontificis.*
9 *De ratione ob quam id toleratur.*
10 *Judæi conversi ad fidem non possunt exigere usuras inexactas, & exactas debent restituere.*
11 *Christianus cessionarius Judæi non potest exigere usuras.*
12 *Fautores, consultores, & cooperatores usurarum peccant.*
13 *Donatarius, vel cessionarius usurarii non potest usuras exigere, vel retinere.*
14 *De ratione, ob quam Christianus in usuris Judaicis non debet se ingerere.*
15 *De actione negotiorum gestorum, vel de in rem verso, quando locum habeat.*
16 *Quando intrent dictæ actiones necne.*
17 *Ad materiam text.* in l. incivile, Cod. de furt. *Et quando Domino liceat vendicare rem suam a tertio non refuso pretio.*

D I S C. V.

CUm Hieronymus ob mutuum scutorum mille sub 1
usuris ad solitam rationem 18. pro centenario esset debitor bancherii Hebræi, ultra dictam sortem, in aliis scut. 3. mil. circiter ea causa usurarum, Franciscus ab ejusdem bancherii defuncti hæredibus mediante solutione scut. 1800. hujusmodi crediti cessionem in ampla forma reportavit, ejusque vigore dictum Hieronymum in processu executivo in vim obligationis Cameralis pulsavit coram A. C. coram quo ipsius rei conventi Defensores excipiebant solum de beneficio debitori cesso adversus cessionarium competente ea dispositione text. *in l. per diversas, & l. ab Anastasio, Cod. mandati*, ut scilicet debitor a debito, quamvis majori liberationem reportet, offerendo cessionario summam per ipsum solutam cedenti pro cessione reportanda, cum aliqua majori recompensa, ea DD. communi, & probabili sensu præstanda, in compensationem periculi, & incommodi, cui cessionarius ita se submisit, Giurb. *decis.* 117. Mangil. *de evict. q.* 79. *n.* 19. late Rota *decis.* 44.
n. 9. *par.* 11. *rec.* Capyc. Latr. *consult.* 114. *num.* 32. ubi quod 2
valutatur in quinta parte, cumque Judea in hujusmodi exceptione admittenda difficultatem haberet, ea eo quod prædictarum legum dispositio, utpote emanata in odium redemptorum litium, locum habeat, ubi agitur de juribus litigiosis, & incertis, non autem de certis, & liquidis, Giurba *dicta dec.* 117. a Pont. *cons.* 77. *lib.* 1. Rot. *decis.*
274. *par.* 3. *rec. dec.* 126. post Cenc. *de cens. dec.* 147. *n.* 32. *par.* 3
11. *recent.* & in aliis, ac habetur frequenter in sua materia *sub tit. de credito*, idcirco super hoc puncto, atque ad hujusmodi difficultatem superandam, ex parte rei conventi requisitus fui.

Quam-

Quamvis autem, his terminis retentis, Ego probabilius dicerem, etiam cum sensu veritatis, præfatæ difficultati locum non esse, sed exceptionem admitti debere, quamvis dicta conclusio, seu præfatarum legum limitatio regulariter vera sit, ex eo fundamento, quod sub quæstione est inter DD. præsertim modernos, an hujusmodi Hebræorum
4 usuræ ipsam sortem excedere possint, quoniam Surd. *cons.* 302. *num.* 1. *cum seq. & per tot.* affirmativam favore Hebræi creditoris plene, ac docte de more sustinet. Contrariam vero sententiam sustinent Facchin. *lib.* 10. *controver. cap.* 65. Roderic. *de annuis reddit.* & cæteri plene deducti per Manente *cons.* 148. *lib.* 2. ubi ex professo confutat dictum cons. Surd. idemque sustinet Vermigliol. insignis hujus Curiæ Advocatus *cons. crimin.* 302. Unde propterea dicebam, quod quicquid esset de unius, vel alterius opinionis veritate, cui integrum locum relinquere profitebar, dum causæ necessitas non exigebat, inhærendo nimium commendabili Curiæ stylo non evagandi in superfluis, ac extra causæ necessitatem, dum occasio non dedit id particulariter, ac formiter disputare, attamen ex præmissis negari non poterat dictum usurarum excessum ultra sortem esse dubium, dum major auctoritatum calculus negativæ opinioni assistere videtur, ideoque non eramus in casu limitationis, sed potius regulæ.

Verum quia hoc motivo retento oportebat solvere scuta bis mille, nempe mille pro sorte, & alia mille pro usuris, in quibus ad ratam sortis nulla cadebat controversia, potissime quia excessus scut. 200. ultra summam a cessionario solutam, retento etiam rigore regulæ, adhuc congrua recompensa dicebatur juxta supradictæ regulæ rationabilem modificationem, hinc proinde ingenium magis acuendo, in mentem venit usurarum solutionem in totum evitare, atque liberationem a debito cum sola solutione sortis obtinere, atque talis fuit eventus causæ ex ibius bono fato, quod illa tra-
5 ctaretur coram Judice ingenioso, neotherico magis quam pragmatico, per terminos, & principia juris, ut fieri ab omnibus deberet, magis procedente. Quod absque dubio sperari non potuisset, si casus dedisset causam tractari coram Judice mere pragmatico, ob defectum specialium, seu individualium auctoritatum, quæ juxta frequentiorem modernum abusum attendi solum solent, non curato, an sint bene, vel male fundatæ, & an congrue applicentur ad casum necne, qui abusus cum meo intolerabili stomaco adeo inolevit, ut frequenter practicaverim, Doctorum etiam levis armaturæ dicta, quamvis incidentia, maleque fundata, nedum in verbis, sed etiam per argumentum a contrario sensu, vel per subintellectum attendi, quo nil absurdius.

Dicebam igitur, etiam cum sensu veritatis, quam Judex, ut supra admisit, quod licet ipse Hebræus cedens dictas usuras exigere posset, nullatenus tamen id permittendum est Christiano cessionario, ideoque ille erat unus ex casibus,
6 in quibus ob immutationem qualitatis personæ, exceptiones, quæ non obstarent cedenti, obstant cessionario; certum siquidem est usuras, utpote jure Divino, & naturali damnatas, etiam in Judæis illicitas esse, antiquioribus plene collectis habetur apud Marquard. *de Judæis*, *c.* 11. *n.* 3. Farinac. *in fragment. verbo Judæi*, *nu.* 667. *& seq.* Thesaur. *decis.* 57. Ubi occasione disputandi, an Princeps sæcularis, inconsulto Romano Pontifice usuras Hebræis permittere possit, satis erudite, & elaborate, tanquam super problemate a pluribus doctis viris disputato coram Duce Sabaudiæ, de hoc agit, cum aliis per Manente *cons.* 148. post decisiones Giballin. *de usur. lib.* 1. *c.* 7. *art.* 8. *confectar.* 3. Leotard. *de usur. qu.* 100. *num.* 32. & cæteri communiter, ac etiam magistraliter Rota apud Merlin. *dec.* 409. *alias*
7 *dec.* 301. *par.* 5. *recent. ex n.* 31. *ad fin.* ubi satis bene expenduntur illa Deuteronomii verba cap. 23. *Non fæneraberis fratri tuo, sed alieno*, an scilicet illud verbum, *sed alieno*, ob quod Judæi credunt cum Gentibus licite usuras exercere posse, derivet ex textu ipsius Moysis, vel potius sit additio Collegii Sinedrin, ut probabilius in dicta decisione erudite probatur.

8 Et quamvis de facto, etiam in Urbe, ex Summi Pontificis permissione sub certis taxa, & modo Judæi hujusmodi usuras exerceant, atque a Christianis etiam invitis exigant, quod ex Apostolica etiam permissione sub Sixto V. servari in Ducatu Sabaudiæ, testatur Thesaur. *d. dec.* 57. ubi in fine registrat ejusdem Pontificis litteras, & habetur particulariter actum *disc. sequenti*, nihilominus hujusmo-
9 di tolerantia, seu non prohibitio provenit ex eo, quod cum hujusmodi personæ sint extra gremium Ecclesiæ, eorumque salus ex defectu fidei desperata sit, idcirco Ecclesia sollicita non est de eorum salute, cujus tanquam in casu desperato, donec ad fidem convertantur, nullam curam habet, ut advertunt Giballin. & cæteri supra allegati, Riccul. *de jure personarum extra gremium Ecclesiæ*, *cap.* 19. *num.* 5. Vermigliol. *cons.* 300. & communiter.

Hinc proinde sequitur, quod si Judæus ad Christianam 10
fidem convertatur, ex tunc usuras inexactas exigere prohibetur, quinimmo de stricto jure, etiam exactas, quatenus ejus vires suppetant, restituere tenetur debitori certo, & si debitores sint incerti, debet restituere Ecclesiæ Universali, & ad dispositionem Papæ, qui tamen eas aliquando solet eisdem in toto, vel in parte condonare, ne ex illo motivo a fide avertantur, Azor. *instit. moral. par.* 1. *lib.* 8. *cap.* 22. *de Judæis*, *vers. decimo septimo quæritur*, unde prodiit apud vulgus antiqua traditio, tabulæ speciem habens, quod ideo Judæi ad fidem non convertantur, quia nolunt bonis expoliari, id facturi si bonorum retentio eis permitteretur, quasi quod eis fiat spolium, quod est fabulosum, quamvis de rigore juris id fieri posset, & deberet.

Si ergo ipsimet Judæi directi creditores, & cedentes, in quibus in statu Judaismi jam radicatum est jus, seu actio hujusmodi usurarum, postquam effecti sunt Christiani, il- 11
las exigere prohibentur, quinimmo de rigore juris, ex dicta causa temperato, & non observato, etiam exactas restituere, multo magis dicendum est, quod Christiano in statu fidei voluntarie hanc illicitam, & peccaminosam acquisitionem facienti id permittendum non sit.

Considerabam præterea in hac usuraria materia, non so- 12
lum peccare committentes, & exigentes usuram, sed etiam mediatores, cooperatores, consultores, & alias quomodolibet concurrentes, ut in specie usurarum Judaicarum Azor. *d. lib.* 8. *par.* 1. *cap.* 22. *vers. in hac quæstione*, Manente *dicto cons.* 148. qui alios refert, & generaliter Morales, ac cæteri communiter, unde propterea in disputationibus habitis in casu, de quo *disc. seq.* Mihi Hebræorum Universitatis Advocato, per aliquos Morales objiciebatur, quod in peccato essem, Judæorum partes tuendo, licet non bene diceretur ex rationibus, de quibus ibi.

Prout verius est, ac magis communiter receptum, usura- 13
rii donatarium, vel successorem, seu alias cessionarium non posse tuta conscientia usuras exigere, vel exactas retinere, etiamsi si titulo oneroso acquisierit, sciendo usurariam qualitatem, quoniam est confovere peccatum, atque scienter accipere a non Domino rem alienam, adinstar acquirenti a fure scienter bona furata, Less. *de just. & jur. lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 24. Lugo *de just. & jur. tit. de mutuis, & usuris*, *disp.* 25. *sect.* 11. *n.* 213. *&* 226.

Alia etiam ratione ponderata, quod ita de facili, sub nomine, & pallio Judæorum, ipsi Christiani callidi, & depravati
fæneratores hujusmodi Judaicas, ac adeo excessivas usuras 14
exercere possent, fingendo scilicet mutuum a bancherio Judæo fieri, atque longo tempore usuras decurrere, deindeque hujusmodi cessionem effingere, ut ita directe eas exigere valeant cum potentiori brachio, quam sit illud Judæorum, unde ex pluribus dicebam hanc videri genuinam veritatem.

Excitato motivo, illico apud Judicem plausum habente, actor plurium Advocatorum primi nominis consilium desuper in congressu, juxta stylum, petiit, sed conclusum fuit, motivum esse solidum, & inevitabile, solumque Ronconius in parte tamen doctrinali tantum vere doctissimus, & magnus Advocatus, ad effectum recuperandi saltem id, quod pro hujusmodi cessione obtinenda solutum fuerat, quodque ab ipso reo convento ab initio offerebatur, immo contendebatur recipi debere, ut supra, excitavit motivum actionis negotiorum gestorum, sive alterius de utili in rem verso, quasi quod actor nimium utile negotium pro reo gesserit, illum ita liberando a longe majori debito scutorum 4000.
& ultra cum sola summa scut. 1800. juxta terminos tex- 15
tus in §. *igitur secundo.*, *Instit. de obligat. quæ re contrahuntur*, ubi Aretin. & cæteri, omniumque latius modernus Harprect. Et de qua actione negotiorum gestorum, vel de in rem verso habetur pluries actum *sub tit. de credito*, præsertim in Romana pecuniaria de Vincentinis, & admittunt in suo casu DD. de quibus infra.

Facilis tamen solutionis fuit objectum, dicebam etenim, 16
etiam cum sensu veritatis, motivum in ordine ad actionem negotiorum gestorum recte suffragari posse, quando actor sincero animo, & ex motivo charitatis, seu dilectionis id egisset in gratiam debitoris, ut ejus utile negotium gereret, eumque a graviori onere sublevaret, secus autem, dum negotium gessit, principaliter ad propriam utilitatem, & locupletationem in odium, & gravamen debitoris, cui ita

trans-

transfuso credito in personam potentiorem, adempta remanebat spes obtinendi ab ipso Hebræo eandem, ac majorem condonationem, quam ipse voluntarius redemptor obtinuerat, quo casu tanquam ex cessante ratione, cui prædicta actio innixa est, illa non intrat ex communi sensu eorundem DD. de quibus supra, ac aliorum apud eos.

17 Ad quod probandum deducebam ea, quæ in proximis terminis habentur apud Spad. *conf.* 149. *n.* 5. *& seq. lib.* 1. ubi de recuperante, seu redimente rem alienam ab hostibus, vel latronibus, an scilicet ipsius rei Domino, prætio etiam non soluto, detur illius vendicatio, juxta terminos textus *in l. incivile, C. de furtis, cum Concordan.* per Farinac. *q.* 177. *n.* 30. *cum seq.* & habentur in Januen. venæ *sub tit. de feudis disc.* 58. & in Romana, seu Civitatis vetulæ mercium *sub tit. de Regalib.* ad materiam portus *disc.* 129. Distinguitur enim, & bene, quod aut ille tertius, penes quem hujusmodi bona reperiuntur, illa a latronibus, seu aliis redemit pro inferiori pretio ex motivo charitatis, & bono animo, ut Domini utile negotium gereret, eique restitueret, ita impediendo, ne ad alienas manus irrecuperabiliter pertransirent, ipso Domino absente, ac non valente tunc recuperare, & tali casu concedenda non sit vendicatio, nisi restituto eo, quod ipse redemptor erogavit, ne pro charitatis, & benevolentiæ officio impenso, damnum, & jacturam de proprio sentiat, ita suadentibus principiis nedum juris scripti, sed etiam naturalis, secus autem si hujusmodi circumstantia cesset, quoniam cessante bona fide, etiam in casu quo juxta meum sensum dispositio dicti text. *in l. incivile* limitanda veniat ratione libertatis commercii in portubus, ac publicis emporiis, adhuc admittebam locis supra allegatis, præsertim *sub tit. de Regalib. disc.* 129. dictam limitationem non intrare, qui termini videbantur ad rem adaptabiles, & fortius, cum non ageretur ad effectum agendi, & vindicandi, sed ad effectum excipiendi, dum juxta vulgaria recepta principia, longe facilius intrat exceptio, quam actio, unde propterea actor contentus receptione solius sortis agnita veritate acquevit, alia vero actio de in rem verso nullatenus intrabat, cum illa fundetur in æquitate locupletationis de alieno, ex deductis apud Otthob. *decis.* 40. cum aliis in d. Romana pecuniaria de Vincentinis *sub tit. de credito*, ubi de hac materia satis.

S U M M A R I U M.

1 *Quod Christianus non possit a Christiano ex jure cesso exigere usuras judaicas.*
2 *De reductione dictarum usurarum Judaicarum.*
3 *De privilegio Judæorum super pignoribus, super quibus mutuata sit pecunia.*

ANNOT. AD DISC. V. cum duobus seq.

1 Super contentis *disc.* 5. alia non adfuit occasio, & assumptum reputatur verum, ut Christianus non possit a Christiano usuras judaicas exigere.

2 Quo vero ad contenta in *disc.* 7. super taxa hujusmodi usurarum judaicarum post hæc scripta sub Clem. X. prodiit moderatio cum reductione ad duodecim, & probabiliter ob diminutos adeo notabiliter fructus, & redditus censuum, & locorum Montium, & stabilium, ac etiam cambiorum, ideoque valde mirandum, quod in Curia continuetur in Judaismo taxæ statutariæ usurarum dotalium, & censuum societatis officii, & de reductione censuum agitur *sub tit. de censibus in hoc tit. disc.* 32.

Ad ea vero, quæ habentur *disc.* 7. super privilegio Judæorum, ut non cogantur pignora restituere, quamvis per non Dominos eis data sint, non restitutis pecuniis desuper mutuatis, videantur ea, quæ generaliter etiam inter
3 Christianos super pignoribus, bonorum mobilium, & manualium habentur *sub tit. de credito disc.* 22. cum videantur probabilitatem continere, licet Judaismi legales obstent.

ROMANA USURARUM JUDAICARUM PRO UNIVERSITATE HEBRÆORUM

Casus disputatus in Congregatione particulari deputata cum exitu, de quo infra.

An Princeps sæcularis, vel etiam Summus Pontifex possit usuras Hebræis permittere, vel teneatur prohibere? Et quatenus dicta permissio fieri valeat, an illarum reductioni, seu moderationi locus esse debeat necne? Et generaliter de ista materia usurarum Judaicarum, earumque reductionibus de præterito.

S U M M A R I U M.

1 *Antiquitus dabantur usuræ cum solo spatio unius anni sortem adæquantes, & sic ad 100. pro centum.*
2 *Error aliquorum circa usuras centesimas, quæ in jure habentur.*
3 *Prima moderatio usurarum judaicarum ad 30. pro centenario.*
4 *De aliis moderationibus primo ad 24. & secundo ad 18. pro centenario.*
5 *Casus controversiæ.*
6 *De moderatione usurarum in Statu Sabaudiæ.*
7 *Damnantur volentes etiam permissionem usurarum judaicarum fieri non posse.*
8 *An & quid Pontifex super usuris statuere possit?*
9 *Ponderatio ad comprobationem eorum, de quibus, n. 7.*
10 *Usura etiam in Hebræis, & Infidelibus illicita.*
11 *De ratione, ob quam in istis illa toleratur.*
12 *Referuntur agentes de moderatione usurarum.*
13 *De privilegio Hebræorum mutuandi super pignoribus non curando, an appignorantes sint Domini.*
14 *De damnis resultantibus ex usu usurarum judaicarum.*
15 *De axiomate, quod ex duobus malis minus eligendum est.*
16 *De rationibus, ob quas oportet tolerare Hebræos.*
17 *Qui vult Populum in loco, debet ei suppeditare necessaria ad victum.*
18 *Hebræi possunt exercere artem sutoriam in vestibus novis.*
19 *Quod reductio fieri deberet.*
20 *Resolutio, ejusque rationes.*

D I S C. VI.

Viventibus in Urbe Hebræis, atque usuras exercenti- 1
bus absque aliqua taxa, seu moderatione, prout a suffocatis debitoribus extorquere poterant, quod juxta retroactorum sæculorum, & temporum conditionem gravissimum onus importabat, adeout Cotta in suis memorabilibus relatus per Surd. *cons.* 302. *num.* 19. *in fine*, dicat talem fuisse temporum conditionem, quod vix reperiretur mutuator, qui pecunias daret sub usuris, unius anni spatio ipsam sortem principalem adæquantibus, & sic ad rationem 100. pro 100. quam usurarum speciem in jure communi cognitam esse credit idem alioquin doctissimus J. C. Surdus sequendo Azzonis, Accursii, & aliorum antiquiorum leguleicam simplicitatem, quod usuræ centesimæ, de
quibus jus commune loquitur, hanc usurarum speciem ad 2
rationem 100. pro 100. importarent, unde merito in specie reprehenditur a Manent. *cons.* 148., & a Leotard. *de usuris q.* 4. *n.* 42. *in fine*.

Hanc licentiam moderari cœperunt prius Leo X. deinde vero Paulus III. præscribentes taxam scutorum 30. pro 3
centenario, & anno, de qua testantur Ferrett. *cons.* 37. *in fine*, & Beroius *cons.* 106. *n.* 3. *lib.* 3. quæ summa exorbitans videri non debet, dum moderniori tempore, atque ad moderationem Sixti V. in Sabaudia, aliisque Pedemontanis, seu Lombardiæ partibus, continuarunt usque ad summam scut. 33. itaut triennio sortem æquarent, ut patet ex Surd. *d. cons.* 302. & Thes. *decis.* 57.

Sub Pio autem IV. dictæ usuræ reductæ fuerunt ad 24. pro centenario, ut patet ex ejus Constit. 139. juxta ordinem Bullarii veteris impressi sub Sixto V. Et quamvis S. Pius
V. successor, renovando omnia rigorose statuta contra He- 4
bræos per Paulum IV. in ejus Constitut. 3. juxta Bullar. novum, revocasset multas moderationes concessas per Pium IV. ut patet ex ejusdem S. Pii V. Constit. 6. juxta novum Bullarium, nihil tamen super dicta taxa usurarum innovavit, unde in ea continuatum fuit usque ad annum 1577. sub Gregorio XIII. quando reductæ fuerunt ad 18. pro centenario, ut patet ex ejus Constit. 43. juxta d. ordinem Bullarii veteris Sixti V. ubi continentur capitola inita cum Cardinali Camerario super modo recipiendi, & distrahendi pignora, ac super aliis ipsos Hebræos concernentibus, & de quibus capitulis pluries mentionem facit Vermighol. *cons.* 300. *cum duabus seqq.* atque ita continuatum fuit usque ad hæc tempora, & de facto continuatur.

Et quamvis usque a temporibus Clementis VIII. qui multa statuit contra Hebræos, ut patet ex ejus Constit. 19. ac etiam curavit sublevare Communitates, reducendo, seu ut

vulgo

vulgo dicitur, sballando censui, motivatum fuerit hujus-
modi usuras reduci debere ad minorem rationem, idemque
initio cujuslibet Pontificatus omnium successorum pariter
tentatum sit, nihilominus ad alteram innovationem de-
ventum non est, cum autem initio Pontificatus Sanctis-
simi Clementis IX. Regnantis deputata esset plurium Car-
dinalium, & Prælatorum Congregatio pro levamine Com-
munitatum Status Ecclesiastici, in illa satis acriter per
aliquos zelatores prius institum fuit pro moderatione,
postmodum vero serius cum multis Theologorum votis,
& responsis pro omnimoda prohibitione, quodque totali-
ter deleretur usus bancheriorum.

Quia vero fere ab initio susceptæ Advocationis casus
dedit, quod sub clientela haberem Universitatem Hæbreo-
rum, cum qua, utpote meam operam conducente, atque
in illa fiduciam habente, pariformiter ac cum aliis debi-
5 tam charitatem, atque hujus muneris integritatem obli-
gatam censui, ideirco stantibus his motivis, ab eadem
Universitate requisitus fui, ut præfatis votis, ac respon-
sis satisfacerem, verum quamvis forte ingenii vires non
defuissent, etiam cum Theologorum, & Moralium au-
ctoritatibus, & terminis quoad ea, quæ conscientiam,
seu Forum internum concernunt, respondendi, attamen
volui quoad hæc abstinere, meam retinendo consuetudinem
non immittendi falcem in messem alienam, retentaque pro-
positione pluries hoc tit. & alibi insinuata, quod quilibet
ejus personæ gerendæ in scena incumbere debet, neque se
ingerere in iis, quæ alteri personæ demandata sunt, atque
ut ille cui contingit agere partes Marthæ, relinquat suas
partes Magdalenæ, & e contra, proindeque quoad ea, quæ
in dictis votis, & responsis dicebantur super obligatione con-
scientiæ Summi Pontificis, suæque potestatis defectu non
permittendi has usuras, eidem Universitati consului, quod
alios adiret Theologos, & Morales, qui desuper consulti,
satis docte, & convincenter responderunt.

Prout ipsa Congregatio, satis mature examinata, & di-
scussa materia, parvifecit motivum, in quo principaliter
dicti Scribentes insistebant, super defectu scilicet potesta-
tis Pontificis id tolerandi, ejusque obligatione in conscien-
tia totaliter prohibendi, stante adeo antiquo, & continua-
to usu sub tot Summis Pontificibus zelantissimis contra He-
bræos, ut præsertim fuerunt Paulus IV. S. Pius V. Grego-
rius XIII. Clemens VIII. ac etiam Paulus V. ut ex eorum
Constitutionibus in utroque antiquo, & moderno Bullario
impressis patet, qui tamen id nedum tolerarunt in illo eorum
temporali Principatu, sed etiam ex persona Pontificis assen-
sum præstiterunt, ut alii Italiæ, aliarumque Catholici Orbis
partium Principes, vel Respublicæ tolerarent, cum certa ta-
xa, seu reductione, ut præsertim ex dictis litteris Sixti V.
6 Duci Sabaudiæ directis, registratis apud Thesaur. *d. disc.* 57.
ex quibus patet, quod facta prima moderatione per Pon-
tificem ad rationem 15. pro centenario, cum experientia
dedisset eam ad praxim reduci non posse, ampliata fuit
ad eandem taxam Urbis 18. pro centenario.

Ex hac enim tam diuturna observantia, torque Summo-
7 rum Pontificum gestis, seu provisionibus, inferebam Scri-
bens in illa causa, speciem nimiæ temeritatis videri redar-
guere tot Summos Pontifices, ipsamque Ecclesiam in uni-
versum, quod spatio tot sæculorum id toleraverint, atque
publice, etiam cum dictis taxis Apostolica auctoritate firma-
tis practicari permiserint, licet enim non controvertatur su-
per ipsa usura in genere, ejusque substantia, utpote de jure
8 divino prohibita Summum Pontificem dispensare non posse,
neque illam generaliter, & indefinite canonizare, & licitam
reddere, nihilominus, quia eidem Pontifici facultas compe-
tit ipsum jus divinum declarandi, seu interpretandi, & con-
sequenter judicandi quando citra præfati juris violationem,
id non per viam dispositionis, sed per viam tolerationis per-
mitti possit, & debeat, dum ex sensu omnium, tam Cano-
nistarum, quam antiquorum Theologorum, de quibus præ-
sertim apud Thesaur. *d. dec.* 57. ad ipsum tantum de hoc
inspicere, ac judicare pertinet, Theologis autem, & Cano-
nistis insinuantibus, tanquam in arte peritis, ejusdemque
Pontificis Consultoribus rationes, & motiva, ex quibus ipse
suum judicium desuper sit regulaturus, non autem quod eis
ob aliquas Scribentium opiniones ita deferendum sit, quod
hujusmodi opiniones canonizando, ita declaretur tot Summos
Pontifices, totamque Ecclesiam tandiu in errore stetisse.

Ponderando potissime, quod a dictis præsertim tempori-
9 bus Leonis X. ex quibus super hujusmodi usuris, Pontificias
provisiones habemus, quamvis non desint volentes etiam a
Martino V. & Eugenio IV. desuper statutum esse, ut post
Castrens. refert. Quest. *disc.* 54. *sub n.* 12. duo inita fue-
runt Concilia generalia, Lateranense scilicet sub Leone X.
& Tridentinum initiatum sub Paulo III. & terminatum
sub Pio IV. in quibus de reformandis, vel tollendis o-
mnibus abusibus, qui in Ecclesia irrepsissent, vigilantissi-
me, ac diligenter actum fuit, & tamen nulla facta est
provisio super re adeo publice, & palam practicata, ut
sine dubio sequutum esset, si contineret illum abusum,
seu errorem, quem isti Scribentes sustinere satagebant.

Secluso autem hoc motivo, vere nullam subsistentiam
habente in ordine ad potestatem ipsius Pontificis, suæque
conscientiæ obligationem, in reliquis, omnino incongruas
dicebam videri in hac materia, tam partes Theologorum,
quam illas Canonistarum, siquidem tanquam indubitatum
admittebam usuras etiam in Hebræis, & Infidelibus dam-
natas, & illicitas esse, ut longe antea quam hæc age- 10
rentur, Egomet probavi occasione sustinendi, quod Chri-
stianus cessionarius Hebræi tales usuras exigere non posset
ex deductis *disc. præcedenti*.

Hujusmodi vero tolerantia provenit ob desperatam sa-
lutem istarum personarum existentium extra gremium Ec- 11
clesiæ, quæ proinde usquequo ad idem gremium redeant,
de illarum salute sollicita non est, neque aliquam curam
habet, quo posito non videbatur, ad quid deservirent par-
tes hujusmodi Medicorum spiritualium cum illis, qui in
hac materia Fori interni cadaverum jure habendi sunt, &
consequenter inspectio reduci potius videbatur ad terminos
politicos, seu prudentiales, super ipsius Principatus, seu
Reipublicæ regimine, & ne permitteretur proprios subdi-
tos ab hujusmodi fœneratoribus excoriari, ex eadem ratio-
ne, ob quam antiqua Romana Respublica plures provisio-
nes desuper edidit, ac etiam successive alii Principes sta- 12
tuerunt, ex iis quæ habentur apud Ann. Rubert. *lib.* 4. *rerum*
judicatarum, *c.* 18. Larrea *alleg.* 23. *n.* 35. *&* 36. Cloch. *de*
ærario, *lib.* 1. *c.* 62. *n.* 35. *& seqq.* Giballin. *d. usuris lib.* 1. *c.* 5.

Discurrendo igitur materiam in hujusmodi terminis pru-
dentialibus, vel scilicet super omnimoda prohibitione, vel
super moderatione, seu reductione, ad quam potissime ex
ejusdem Congregationis judicio tuta inspectio restricta
fuit, plura hincinde urgebant, primo siquidem pro omni-
moda prohibitione urgere videbatur magnum inconve-
niens, quod inducit usus hujusmodi bancheriorum, ob pri-
vilegium mutuandi super pignoribus absque necessitate in-
dagandi, an bona oppignorata essent ipsorum oppigno-
rantium necne, juxta ea, quæ habentur *disc. sequenti*, 13
ubi de hujusmodi privilegii rationibus, ac declarationibus,
ita enim sequitur latum admodum, promptamque occasio-
nem præberi furandi vasa argentea, & aurea, vestes alia-
que mobilia, ob promptam, & facilem occasionem oppi- 14
gnoratione mediante retrahendi pecuniam, ac fugiendi,
vel furtum occultandi.

Secundo ob damna, quæ Reipublicæ inferuntur per
Christianorum excoriationem, cum usuris adeo gravibus,
præsertim vero filiorum familias, seu aliis inexpertorum
juvenum, qui alias non dissiparent nisi hanc promptam
haberent occasionem.

Tertio, quia in omnium præsertim Moralium sensu di-
cta tolerantia locum habere debet ex motivo utilitatis Rei-
publicæ, ut scilicet egentibus ita in eorum necessitatibus
consultum esse possit, ideoque iidem Scribentes monent
Principes, ut in eorum ditionibus, & dominiis curent
introducere Montes Pietatis principaliter erigi solitos pro
gratuita pecuniarum mutuatione super pignoribus. Et con-
sequenter cum in Urbe ditissimus adsit Mons Pietatis ma-
gno pecuniæ numeratæ peculio semper provisus, cessabat
unica præfatæ tolerantiæ ratio, dum ita remanet indi-
gentibus consultum.

E converso dicebam Ego, quod cum in humanis rebus
dari non valeat omnimoda perfectio boni, absque alicujus ma-
li, vel inconvenientis mixtura, ideirco tam legis scriptæ,
quam prudentiæ regulæ exigunt attendendam esse boni præ- 15
ponderantiam, seu eligendum minus malum ex plene colle-
ctis per Barbos. *axiomat.* 141. *n.* 6. *& seqq.* inter ejus tracta-
tus varios, ubi disputat ad partes illam quæstionem, an eligi,
vel consuli possit minus malum, ut majus evitetur, etiam
ubi utrumque est peccaminosum, & quo casu ratione peccati
intrat difficultas ob aliud axioma, quod non sunt facienda
mala, ut inde eveniant bona ex deductis eodem *axiomate* 141.
n. 3. unde quando illa peccati ratio cessat, atque non urget
materia læsionis conscientiæ, sed solum agitur in terminis
humanæ prudentiæ pro meliori Reipublicæ regimine, dictum
primum axioma recte procedere videtur.

Plura

Plura ergo majora, & præponderantia Reipublicæ beneficia resultant ex hujusmodi Hebræorum tolerantia, etiam cum dicto banchiorum usu metuandi super pignoribus sub usuris, ultra principalem, ac majorem utilitatem spiritualem, quod ita speretur, ac in dies obtineatur eorum con-
16 versio ad fidem. Primo nempe generaliter, ob utilitatem tam Reipublicæ, & Principatus in genere, quam ipsius Civitatis, & Curiæ in specie, habendi hunc servilem, & industrem Populum, quasi tot industres, & peritos servos ad Christianorum commoditatem laborantes, unde triplex resultat utilitas, una commoditatis, & servitii. Altera majoris consumptionis victualium, aliarumque rerum per hunc Populum, quo diminuto, seu illud domicilium deserente, hæc minor consumptio adesset, & tertio in idem, majoris redditus vectigalium, aliorumque jurium Regalium super victualibus, aliisque rebus humano usui deservientibus, si ergo expediens, ac utile est illum Populum, quasi tot industres servos ad propriam commoditatem, & utilitatem retinere, utique illi dare, seu permittere oportet modum, quo mediante
17 vivere valeat, adinstar eorum, quæ tradunt feudistæ de Barone, seu Domino, ut teneatur pati in vassallis, & sui loci incolis usum pascendi, aquandi, & lignandi, &c. ne inermem vitam ducant, ut habetur in Sabinen. status Montis Librerii *sub tit. de feud. disc.* 65. Cum igitur per Paulum IV. d. Const. 3. in viridi observantia existente, sit eis prohibitum possidere bona stabilia, necnon se ingere in industriis concernentibus triticum, vinum, omniaque alia humanum victum concernentia, oportet eis permittere aliam industriam, seu modum vivendi, ut bene ponderat Rota in Romana artis sutoriæ 20. Martii 16.. coram Sacrato impress. *decis.* 194. *p.* 4. *rec. tom.* 2.
18 edita occasione prætensionis, quæ habebatur per sutores, ne Hebræi vestes novas conficere possent, seu merces lanæ, & serici contractare, quasi quod solum permittenda esset illis ars circa vestes veteres usuales, quæ vulgo *cenciaria* dicitur.

Et licet replicaretur, quod recte vivere possunt cum dicta arte sutoria, aliisque industriis, in quibus proprie eorum peritia consistit, nihilominus expertus eram, qua circa Hebræorum, cum sola arte viventium habentur in Romana collectæ, seu datii Hebræorum *sub tit. de Regalibus ad materiam vectigalium disc.* 101. *cum seq.* Dicebam cum fundamento veritatis impracticabilem esse hujus Populi, & Universitatis sustentationem cum hoc solo exercitio, dum de facto eadem Universitas ex retroactis calamitatibus belli divini, & humani, atque ob alia accidentia, necnon ob præcisam necessitatem subveniendi ejusdem Populi pauperibus, qui Christianorum eleemosynas, & subventiones non habent, gravata est annua summa scutorum circiter 25. m. retrahenda ex ipsorum Hebræorum datiis, & collectis, quæ per solos banchertos vere, & de facto fere in totum supportantur, ut *d. disc.* 101. *& seq. sub tit. de Regalibus.*

Secundo in idem, quia cum ob dictas calamitates, aliaque accidentia, dicta Universitas de facto gravata sit ære alieno contracto cum Christianis cum Beneplacito Apostolico in summa scutorum circiter 300. m. pro quorum fructibus dictam annuum onus in adeo gravi summa supportatur, quod debitum pro majori parte conversum est in loca Montium ob aggregationem ad quosdam Montes eidem Universitati per Pontifices concessam, si dicta prohibitio sequeretur, itaut omnes cogendi essent victum cum arte sutoria, & diurna industria personali quærere, absque dubio Universitas redderetur impotens ad prædictum onus, quod redundaret in supplantationem Civitatis, & Reipublicæ, ob amissionem dictæ ingentis summæ, quæ sub publica Principis fide dictæ Universitati credita est.

Tertio magis in specie, circa ipsam individuam bancheriorum permissionem, dicebam magnam exinde Civitati, & Curiæ resultare commoditatem, non ob tantum illa, quæ primo aspectu longe major videtur Montis Pietatis, nedum respectu plebis, ac Populi minuti, qui ubi non habet pignora aurea, argentea, ærea, vel linea, tineis, & deteriorationi non subjecta, sed habet bona lanæ, seu alterius materiæ ita subjectæ, unde major cura, & diligentia exigitur, non levem patitur difficultatem, vel incommoditatem ejus indigentiis prompte subveniendi mediante Monte Pietatis, ob inferiorum Ministrorum asperitates, & difficultates circa hanc bonorum speciem recipiendam, sed fortius in ordine ad Populum majorem, etiam Magnatum, & primi ordinis, necnon nobilium, & mercatorum, unde revera, ut Egomet circa initia Curiæ expertus sum, quoad personas idoneas, & punctuales, est commoditas incomparabilis, ac pretio inæstimabilis, contingente siquidem ex aliquo accidenti, vel inopinato casu aliqua gravi indigentia, quam detegi non expedit, pro decore, ac existimatione conservandis, ita desacili occurrere potest mediante oppignoratione gemmarum, seu bonorum aureorum, & argenteorum, aliarumque rerum pretiosarum sub nomine fideciarii famuli faciendorum, ut habetur *disc. seq.* Hoc autem, ubi agitur de gravi summa, ob difficultates, quæ desuper habentur, fortius vero ob magnam publicitatem exinde resultantem, in Monte Pietatis non est practicabile.

Potissime vero dicta commoditas maxima est, ac pretio inæstimabilis pro mercatoribus, & negotiantibus, quorum præcipuum, ac majus peculium consistit in existimatione, cujus amissio, vel diminutio resultans a deficiente prompto implemento tractarum causare solet eorum decoctionem, ac immutationem status, itaut quandoque satis intersit in una hebdomada habere absque publicitate promptam pecuniam, etiam cum usuris sorti æquivalentibus, juxta antiquum morem, de quo supra, quoniam ob brevitatem temporis, in quo restitutio sequitur, usuræ quamvis graves, magnum comparative commodum, & utilitatem causant, atque Ego de facto scio plures negotiatores deinde ditissimos effectos, ita in quibusdam urgentiis, negotium, ac existimationem sustentasse, quodque alias decoctionem, ac omnimodam status immutationem cum maximo damno creditorum, & correspondalium, ipsiusque Reipublicæ gravi præjudicio pati oportuisset, ideoque facta comparatione hincinde commodi, & respective incommodi Reipublicæ resultantis, longe majus, ac præponderans videtur commodum.

Considerando potissime, quod excepto isto ultimo casu negotiantium, ac Magnatum, & Nobilium, quorum principaliter interest necessitatibus absque publicitate occurrere, respectu reliqui Populi, in quo ista convenientiæ ratio non urgeat, dum commoditatem habet recurrendi ad Montem Pietatis, propriæ stultitiæ, & fatuitati imputare debet, cur hanc viam eligat, & ex his, aliisque considerationibus, dicta Congregatio, quasi concordibus votis, rejecit dictas instantias omnimodæ prohibitionis.

Difficultas major fuit circa reductionem ad minorem moderatam summam, cujus reductionis respectu Egomet dabam manus victas, atque fatebar argumentum non habere 19
responsionem, nisi urgerent prudentiales rationes, ob quas, stantibus dictis magnis hujus Universitatis oneribus absque aliquo fundo, non expediebat circa eam aliquid innovare, ne exinde dictorum Christianorum creditorum, atque ipsius Reipublicæ supplantatio resultaret; dum ipsamet facti series, de qua supra, ad evidentiam probat, usurarum taxam, seu quantitatem juxta temporum conditionem regulatam esse, antiquioribus enim temporibus Romanæ Reipublicæ usuræ erant majores, deinde vero moderatæ, itaut graviores essent centesimæ, hoc est ad 12. pro centenario, ut erudite probant Ant. Robert. Larre. Giballin. & cæteri, de quibus sup. n. 12. Media vero tempora etiam minorem taxam postularent, ut videmus in Constitutione Friderici Imperatoris, edita pro utriusque Siciliæ Regnis incipiente, *Usurariorum*, per quam indefinite Christianis usuræ prohibentur, Hebræis vero permittuntur cum taxa non excedente 10. pro centenario, & successive deteriorata temporum conditione re- 20
ceperunt adeo magnum incrementum, quod ut supra initio dictum est, ascenderunt ad 100. pro 100. seu alias erant arbitrariæ, postmodum vero taxa statuta fuit, ut supra in Hetis 30 pro centenario, successive redacta ad 24. ac demum, ita temporum conditione exigente ad 18. unde cum facta peræquatione fructuum locorum Montium, & censuum dicti ultimi temporis cum hodierno, satis notabilis esset diminutio, forte ultra dimidium, utique attenta debita proportione, dicta reductio remanebat inevitabilis.

Ex dictis tamen prudentialibus motivis, omnibus bene, & mature perpensis, major pars sensatissime credidit, tunc desuper provisionis necessitatem pro Populi levamine imminere, quando alium Populus non haberet modum ejus indigentiis occurrendi, quia nempe omnes Civitatis fæneratores eundem asperum, & gravem usurarum modum tenerent, itaut Populus de necessitate suffocatus remaneret, graves usuras supportandi, & ex qua ratione per antiquam Rempublicam Romanam, aliosque Principes successivis temporibus super usurarum moderatione desuper provisum est.

Hæc autem ratio in præsenti cessat ob dictam commoditatem mutui gratuiti a Monte Pietatis, ac etiam ob occasiones habendi a Christianis pecunias, & cambium, vel censum sub nimium moderato fructu quatuor, vel quinque pro centenario, unde propterea ista Hebræorum via deservit solum, vel negotiatoribus, & Populo majori ex clandestinitate maximam utilitatem reportantibus, ut supra, vel fatuis, & stul-

stultis, quibus non de facili provideri potest, ne sive uno, sive altero modo suum projiciant, proindeque prudentissime conclusum fuit, supersedendum esse per aliquod tempus in desuper aliquid determinando, atque interim providendum esse, quod inferiores Ministri Montis Pietatis, melius eorum partes impleant, atque a difficultatibus, & asperitatibus cum Populo minuto abstineant, quoniam ita, ex ipsa naturali operatione resultabit provisio, dum, ut dictum est, apertæ stultitiæ species est, ut qui promptum habet modum gratuiti mutui, illud sub adeo gravibus usuris suscipere velit, & sic non urget necessitas, a qua pendet suffocatio, cujus ratione Principis provisio necessaria est.

ROMANA PIGNORUM
PRO VENTURA, ET ANGELO DE SERMONETA BANCHERIIS HEBRÆIS
CUM MARCHIONE RAYMUNDO.

Casus disputatus in variis Tribunalibus, & resolutus pro bancheriis.

An & quando usuræ Hebræorum exigi possint ultra terminum 18. seu respective 21. mensium, intra quorum spatium per capitula statutum est pignora vendi debere, ac usuras amplius non currere?

Et an bonis alienis per non Dominum appignoratis, possit Dominus ea vindicare a bancherio Hebræo non restituta pecunia, pro qua oppignorata sunt cum usuris?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Puncti causæ.*
3 *Datur distinctio super actionibus, quæ competunt contra Hebræum, penes quem reperitur res aliena oppignorata.*
4 *De jure Dominus vindicat rem non restituta pecunia, & num. 6.*
5 *Fallit in Urbe ex privilegio concesso Hebræis, sed quomodo id intelligendum sit cum bona, vel mala fide.*
6 *Ampliatur conclusio, de qua num. 4.*
7 *Declaratur dictum privilegium, & in quibus casibus non procedat constituta regula in contrarium.*
8 *An dictum privilegium, de quo num. 5. sit rationabile necne?*
9 *An excusetur credens famolo, vel ministro, cujus operæ quis uti solitus erat?*
10 *Restrictio temporis cursus usurarum cessat accedente consensu debitoris.*
11 *Lis injusta non causat vitium litigiosi.*
12 *Impediens habetur pro consentiente, & ideo currunt usuræ favore Hebræi ab ipso debitore impediti vendere pignus.*

D I S C. VII.

1 IN eo plurium annorum interstitio in quo Marchio Marcellus Raymundus, ob aliquas imputationes coactus fuit ab Urbe, & Statu Ecclesiastico exulare, etiam sub banno capitali, de quo ejusque effectibus habetur actum in Romana cambiorum *sub tit. de cambiis disc.* 2. ejusdem Marchionis matre Urbis domicilium continuante, quidam famulus Præfecti domus munus exercere solitus, diversis vicibus plura suppellectilia pretiosa penes illos de Sermoneta bancherios Hebræos oppignoravit, ac etiam expignoravit, juxta contingentiam affluentiæ, vel penuriæ pecuniarum, cumque de tempore, de quo dictus Marchio in gratiam restitutus fuit, pleraque bona ita oppignorata reperirentur, præfatus autem famulus fugam arripuisset, hinc idem Marchio, cum præsupposito, quod bona prædicta sibi furata essent, dictos bancherios, vel de furto, vel de contrectatione rei furtivæ criminaliter querelavit, sed concessa absolutoria ab actione criminali, cum reservatione querelanti agendi civiliter, per plures instantias in Tribunali Vicarii dictus Marchio causam prosecutus est, in omnibus autem succubuit per tres conformes, quibus non acquiescendo, recursum quoque habuit ad Signaturam Gratiæ pro nova causæ commissione, sed petitio rejecta fuit, unde ita invitus acquievit.

In disputationibus habitis, tam in Signatura Gratiæ, quam præcedenter in ultima instantia, in quibus solum Ego scripsi,
2 duo erant puncti, sive inspectiones, primo scilicet, cum in facto non controverteretur bona controversa esse actoris, & oppignorata per non Dominum, an adversus dictos bancherios Domino competeret vindicatio, non restituta pecunia cum usuris? Et secundo quatenus dicta restitutio facienda esset, an in eo intermedio tempore diuturnæ litis, quod lapsum erat post lapsum 18. mensium, quando ad formam capitulorum, pignora vendi debent, ac cessare usuræ, istarum cursus, stante dicta lite impeditus esset necne?

Quatenus pertinet ad primum, Scribentes pro actore, omnia desumendo ex deductis pro ratione dubitandi apud Vermigliol. *consil.* 275. *num.* 1. *cum trib. seq.* adhibebant distin- 3
ctionem ibi deductam, quod, aut bancherius, qui rem furtivam in pignus accepit, erat hujusmodi qualitatis conscius, & tenetur etiam criminaliter actione furtiva, necnon ad restitutionem rei ablatæ absque spe recuperationis pretii, ad text. *in l. servus cujusdam, ff. de condit. indebiti, & l. quoniam, ff. de conditione furtiva*, aut ignoravit, & cessante actione pœnali pati debet vindicationem, pretio non restituto, juxta text. *in leg. incivilem, C. de furtis*, 4
per quem text. in specialibus terminis Hebræorum, ita firmant Bald. Joannes de Anania, & cæteri, de quibus apud Menoch. *lib.* 5. *præsumpt.* 29. *num.* 11. Guazzin. *defens.* 17. *num.* 28. Vermigliol. *d. cons.* 275. *n.* 3. & 4.

Et quamvis hæc juris dispositio cessaret in Urbe ex capitu- 5
lis Hebræorum, prius sub Pio IV. & deinde sub Gregorio XIII. initis, & registratis in Constitutione 139. Pii IV. & Constitut. 43. Gregorii XIII. in Bullario veteri Sixti V. & quæ capitula in hoc speciali proposito habentur etiam registrata per Rot. *decis.* 498. *par.* 4. *rec.* & apud Vermigl. *d. cons.* 275. *post n.* 4. Replicabant tamen illa procedere, quoties bancherius ignoranter, ac bona fide id egisset, secus autem si esset conscius, ut patet ex eorundem capitulorum contextu, atque de jure ita hoc privilegium intelligi debere, ex Anania *cons.* 70. & aliis habetur apud Menoch. *dicta præsumpt.* 29. *num.* 36. Guazzin. *dicta defens.* 17. *n.* 28. Farinac. *qu.* 177. *num.* 25. Vermigliol. *dicta consil.* 275. *num.* 6.

Scientia vero, quod hæc bona non essent ipsius appignorantis, sed præfati Marchionis, vel ejus matris, in facto bene justificari videbatur, tam ex qualitate bonorum, 6
quæ omnino incongrua erant conditioni, seu qualitati personæ oppignorantis, tum etiam quia plura dabantur vehementia adminicula, quinimmo & species probationis, quod dicti bancherii scirent bona prædicta esse Marchionis, vel ejus matris, ideoque inferebant, quod cessante dicto privilegio, de plano intrabat regula desumpta ex dicto text. in *l. incivilem*, ut etiam ab emptore, vel alio possessore bonæ fidei, Dominus rem suam, nullo restituto pretio vindicare valeat, quam DD. ampliant, etiamsi in nundinis, vel aliis publicis emporiis ille possessor acquisierit, ex iis, quæ super hac regula cum ejus declarationibus habentur in Romana, seu Civitatis Vetulæ mercium *sub tit. de Regalibus disc.* 129. nisi possessor id bono animo egerit, ut ad commodum Domini bona furata recuperaret, ex deductis supra *disc.* 5. Multo igitur magis, dum cessabat bona fides ob scientiam, quod hæc bona essent aliena.

His tamen non obstantibus, etiam cum sensu veritatis, contrarium probabilius dicebam, ut etiam in omnibus instantiis judicatum fuit, & quidem super hoc puncto cum modica difficultate, quæ major, ac forte solum fuit super alio puncto, de quo infra, quoniam capitula prædicta non 7
desiderant in banchierio ignorantiam, quod res esset aliena, neque bonam fidem, seu justam credulitatem, quod esset propria ipsius oppignorantis, sed solum duos casus excipiunt, unum scilicet, quando vasa aurea, vel argentea, seu alia supellectilia pretiosa impressa haberent stigmata, seu insignia Cardinalium, vel Magnatum, & secundo, ubi esset conscius qualitatis furtivæ, seu alias fraudis particeps, quibus casibus exceptis, regula generalis sibi assistit, ex vulgari, & recepto juris axiomate, de quo generaliter Barbosa *axiom.* 85. *num.* 4. & 5. Rota *decis.* 24. *num.* 1. & *seqq. par.* 6. *rec.* & in his terminis specialibus *d. decis.* 498. *num.* 1. *in fin. par.* 4. *rec.* quod exceptio firmat regulam generalem in contrarium.

Atque in casu; de quo agit Vermigliol. *d. cons.* 275. ut patet ex *n.* 8. & 9. aderat explicita scientia bancherii probata per ejus confessionem, quod scilicet oppignorator dixerit se esse famulum cujusdam Prælati, de cujus mandato quædam argentea ipsius Domini pro ejus indigentiis oppignorabat, quamvis in eo casu principalis disputatio esset pro excusatione pœnæ in criminalibus, non autem ad effectum civilem, de quo in præsenti.

Et

Et quidem, cessante scientia qualitatis furtivæ, seu par- 8 ticipatione fraudis, ut supra, dicebam dicta capitula esse rationi congrua, & commercio magis adaptata pro majori commoditate Populi primarii, ac nobilis magis quam infimi, & minuti, quoniam ut advertitur *disc. praeced.* hanc magis damnosam, & usurariam viam potius quam alteram non damnosam Montis Pietatis eligere solent Magnates, seu Prælati, ac viri Nobiles, & qualificati, at etiam probati mercatores, ex principali motivo tenendi rem occultam, ne eorum existimationi præjudicium alias resultaret, ideoque hujusmodi actus de sui natura explicandi sunt, non per ipsos Dominos, sed per famulos, seu alios fiduciarios, neque alias materia esset practicabilis, ut in specie advertitur per Cyriac. *controv.* 578. *num.* 10. & admittunt Menoch. *d. præsumpt.* 29. *n.* 35. & Farinac. *d. quæst.* 177. *num.* 33. *& seq.* ubi de hujusmodi privilegii rationabilitate stante præsertim communi usu derimente omnem difficultatem, quæ clarius in præsenti cessabat, stante quodam decreto generali desuper edito de anno 1642. per Cardinalem Camerarium Hebræorum Judicem competentem, & in his materiis peculiarem.

Et quamvis id causaret inconveniens, de quo *dicto disc. præcedenti*, quod scilicet ita latior aditus concedatur famulis, vel filiisfamilias, aut aliis bona Dominis, vel parentibus subtrahendi, atque generaliter faciliora reddantur furta, nihilominus, ut ibidem advertitur, attendere oportet præponderantiam majoris commoditatis, & utilitatis exinde Reipublicæ, ac publico commercio resultantis, ac etiam quia, ut dicebam scribendo in præsenti causa disputata longe prius quam motivarentur ea, de quibus *dict. disc. præcedenti*, ista ratio considerabilis videtur apud Superiores ad effectum præscribendi modum, quo hujusmodi fraudibus occurri posset, non autem impediendi, quominus bancherii Hebræi dicto privilegio a communi usu ita interpretato, & corroborato, uti valeant, donec corrigatur, seu alias moderetur.

Ultra vero præmissa generalia in quocumque casu procedentia, in isto speciali, seu individuo casu, omnis difficultas penitus cessare videbatur, ex illa facti circumstantia, quod hic oppignorator longævum, ac fiduciarium famulatum in hac domo præstiterat, atque longo temporis intervallo, pluribus ac iteratis vicibus, eadem, vel similia bona oppignoraverat, ac expignoraverat juxta temporum contingentias, ac pecuniarum indigentiam, vel respective affluentiam. Unde propterea de plano intrabat mandatum præsum- 9 ptum, recteque applicari dicebam doctrinam Bart. *in l. cum qui, §. fin. ff. commodati*, quam cæteri sequuntur, de quibus Angel. *cons.* 372. Guido Pap. *decis.* 173. Giurb. *decis.* 79. Rot. *dec.* 566. *par.* 2. *rec.* super excusatione credentis famulo, vel ministro, cujus opera Dominus uti solebat, ejusque fidem probavit, de qua conclusione, seu materia cum suis declarationibus habetur præsertim particulariter actum in una Romana pecuniaria, seu ordinis sub tit. de credito pro Petro Riccardo, ac etiam in Romana pro Monte Pietatis cum Collegio Orphanorum eodem titulo, occasione disputandi, an solvens cum ordinibus falsis liberationem obtineat, seu actionem acquirat necne?

Major igitur, ac pene tota disputatio fuit super altero puncto cursus usurarum, stante expressa dispositione dictorum capitulorum, quod bancherii, aliique Hebræi su- 10 per pignoribus mutuantes teneantur quatuor anni temporibus facere venditiones generales pignorum excedentium 18. menses, unde propterea usus inolevit, quod cessante expressa conventione, seu consensu ipsius debitoris, ut in eisdem capitulis expresse excipitur, usuræ peti solum possunt pro mensibus 21. stante quod post 18. menses expectare oportet primam venditionem generalem, singulo quoque trimestre ita faciendam, & de quorum capitulorum intelligentia, & quando concurrere dicatur dictus debitoris consensus, qui eorum dispositionem cessare faciat, habentur aliqua apud Vermigl. *cons.* 301. *cum seq.*

Difficultas autem versabatur in eo, quod in hac facti specie, nedum cessabat ipsius debitoris consensus, sed potius, 11 juxta præmissam facti seriem, aderat expressus dissensus, ideoque punctus erat, an ex eo quod ipsemet pignorum Dominus cum præfata diuturna lite, ac etiam cum specialibus, ac pœnalibus inhibitionibus impedimentum præstiterat, ne ad pignorum venditionem procederetur, iste casus æquipolleret præfato alteri exceptuato ratione consensus.

Et in hoc, Scribentes pro actore reassumendo collecta per Farinac. *in fragmentis, par.* 2. *verbo lis, n.* 263. cum longa allegationum congerie fundamentum constituebant in propositione ibi firmata, quod lis injusta non causat vitium litigiosi, & hoc stante inferebant, quod bancherius licite potuisset ad hujusmodi pignorum venditionem procedere, verum cum eodem sensu veritatis, prorsus improbabilem hujusmodi prætensionem dicebam, dictæque conclusionis applicationem omnino incongruam esse, illa siquidem recte procedit ad effectum evitandi pœnas, aliosque præjudiciales effectus resultantes ex dispositione textus *in l. finali, C. de litigiosis*, quatenus ad alienationem rei in litem deductæ procederetur, non tamen exinde inferri potest, quod ille, contra quem injusta lis mota, & sustentata fuit; teneatur vendere bona controversa, atque ita cum dicto injusto collitigante se exponere majoribus molestiis ob attentata, & spretus inhibitionum, nam esset ita punire innocentem, ac præmiare delinquentem, qui ex injusta lite commodum, & utilitatem reportaret, ideoque observabam intrare ea, quæ habemus in jure, ut impedito non currat tempus, ad text. *in l. quibus diebus, ff. de condit. & demonstr. l.* 1. *in fine, Cod. de annali except. cap. imputari, de reg. jur. in* 6. *cum Concord.* per Buratt. *decis.* 519. *num.* 1. Rot. *dec.* 39. *n.* 9. *par.* 7. *recent.* & frequenter, & de tempore adjecto pacto 12 de retrovendendo, seu alteri retractus non currente durante lite per alteram partem intentata, Gregor. *decis.* 451. *num.* 1. *& seq.* Buratt. *decis.* 937. *num.* 12. Illa etiam propositione in idem tendente, quod nunquam opponit de mora, vel non implemento ille, qui sive juste, sive injuste præstat impedimentum, ne implementum sequeretur, ad text. *in l. cum ipse, ff. de excusat. tutor.* ubi Bart. Bald. & cæteri, de quibus Adden. ad Vestr. *lib.* 6. *cap. ult. num.* 25. *& seq. dict. decis.* 19. *num.* 10. *par.* 7. *rec.* Potissime quia isti bancherii non contendebant de lucro reportando ex usuris, sed potius de se restaurando de ingenti damno passu ex hujusmodi diuturna lite criminali, & civili, cujus sumptus, & damna sortem, & usuras longe superabant.

TIBURTINA CASTRI SANCTI ANGELI
PRO DUCE PARMÆ
CUM DUCE BRACCHIANI.

Casus varie decisus per Rotam, & pendet.

De pacto legis commissoriæ, ut creditor, certo casu, vel conditione contingente remaneat pignoris Dominus, an & quando dicatur usurarium, & invalidum, vel potius subsistat?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Vendi, vel dari possunt in solutum* Castri fructus, *& redditus, ipso Castro remanente penes venditorem.*
3 *Emptor cum pacto de retrovendendo dicitur perfecte Dominus.*
4 *Quando dicatur pignus, & non datio in solutum, & quid in dubio præsumatur.*
5 *In claris non intrant præsumptiones, & argumenta.*
6 *De invaliditate pacti commissorii in pignore, & de materia, num.* 9.
7 *An procedat quando fit ex intervallo?*
8 *Quod idem procedat isto casu, sed difficilius.*
9 *Valet pactum commissorium, ubi non concurrit injustitia.*
10 *Quando dicatur adesse injustitia.*
11 *An intret retrotractio ex clausula,* ex nunc pro tunc.
12 *Quando pactum commissorium valeat, quia non contineat pœnam, sed subtractionem lucri.*
13 *Quando pœna conventionalis exigatur.*
14 *An dos sit privilegiata, ut pactum commissorium in ea valeat, remissive.*

DISC. VIII.

DE anno 1524. Joannes Jordanus Ursinus Comes Ta- 1 gliacotii, & Albæ, debitor Alphonsinæ de Ursinis viduæ Petri de Medices in scutis 25. mil. pro ejus dote, & luctis, huic assignavit fructus, & redditus Castri Sancti Angeli valutatos in annuis ducatis 480. quousque sibi satisfieret, sub pacto, quod in quocumque casu molestiarum ab ipso Comite, vel suis, aut aliis super dicti Castri possessione inferendarum, dominium directum, & utile cum clausula, *ex nunc pro tunc*, transferretur in ipsam Alphonsinam, quæ ita præfati Castri Domina remaneret. Cumque circa annum 1538. dictus casus molestiarum contigisset, dicta Alphonsina, seu habens causam ab ea, in vim dicti pacti, jure domi-

dominii Castrum prædictum possidere declaravit, eoque jure successionis translato in Ducem Parmæ, contra illum Dux Bracchiani præfati Joannis Jordani successor litem introduxit in Rota super dicti Castri restitutione, stante satisfactione crediti, atque sententiam favorabilem reportavit, quæ transitum fecit in rem judicatam, adversus quam commissa causa restitutionis in integrum in Rota coram Melzio, datoque solito dubio, *an constaret de re judicata?* sub die 18. Junii 1646. ad favorem Ducis Parmæ negativa prodiit resolutio, confirmata 14. Martii 1650. Sed reproposita causa sub die 26. Januarii 1654. recessum fuit a decisis, & in hac ultima resolutione persistitum fuit 14. Februarii 1656. atque in hoc statu causa reperitur, quarum decisionum tres ultimæ habentur impressæ, illæ scilicet de annis 1650. & 1654. *part. 11. recent. decis.* 330. *&* 371. & ultima de anno 1656. apud Censal. *ind. anica*, *Cod. si quis Imperatori maledixerit*, *fol*. 202.

2 In hujusmodi autem disputationibus, de duobus actum est, primo scilicet de forma probanti instrumenti, in quo actor suam fundabat intentionem, & secundo super validitate, vel invaliditate dicti pacti commissorii, & de utroque agitur in primis duabus decisionibus editis de annis 1646. & 1650. in duabus vero posterioribus de annis 1654. & 1656. suspenso dicto primo puncto, agitur solum de secundo validitatis dicti pacti, atque in ultima tantum disputatione post editam primam decisionem revocatoriam anni 1654. Ego evocatus fui ad scribendum in causa pro Duce Parmæ, cum tunc non essem Advocatus Ducis Bracchiani.

3 Quatenus igitur pertinet ad hunc punctum pacti commissorii, duo pariter erant puncti, unus super natura, seu qualitate dicti contractus, an scilicet contineret pignus, vel potius dationem insolutum. Et alter posito quod esset pignus, an dictum pactum sustineret, dicebamus autem Ego, & cæteri pro hac parte Scribentes esse dationem insolutum, non obstante quod ageretur de solis fructibus, quia non implicat dictum contractum verificari posse in solis fructibus, redditibus, & emolumentis, tanquam diversis ab ipso Castro, cujus dominium compatibiliter remanere potest penes ipsum dantem, ex iis, quæ habentur deducta in alia Tiburtina Castrorum pro eodem Duce Bracchiani *sub tit. de feudis disc.* 62. stantibus præsertim illis verbis, *dedit, cessit, transtulit insolutum, &c. transferens omne dominium &c.* ut ponderatur in primis duabus decisionibus huic parti favorabilibus.

4 Verum de hoc motivo dubitabam, non quidem ex fallacia dictæ conclusionis, quod scilicet compatibiliter cum retentione Castri, ejusque dominii, vendi, seu insolutum dari possint ejus fructus, redditus, & emolumenta juxta firmata *dicto disc.* 62. *sub tit. de feudis*, sed ex defectu applicationis ad factum, quoniam de natura venditionis, vel dationis insolutum est, ut bona ita data, perpetuo remaneant penes recipientem, & quamvis ille contractus ex pacto redimendi subjaceat resolutioni, attamen interim possessor dicitur perfectus Dominus ad omnes effectus ex deductis per Burat. *decis.* 677. *num.* 1. Rovit. *pragm.* 1. *de jurib. & exact. fisc. num.* 82. *cum seqq.* atque pretium remanet integrum in casu talis pacti, seu resolutionis restituendum, absque eo quod consumptionem reciperet ex fructibus medio tempore perceptis, utpote obtentis jure dominii, cujus contrarium expresse probabat instrumenti tenor, dum ad litteram convenitur dictum Castrum possideri debere,

5 donec sequeretur satisfactio debiti, ita singulis annis excomputandi, seu defalcandi, quod vere, & proprie convenit pignori, non autem dationi insolutum, ad text. *in l. si convenerint* 2. *& l. finali, Cod. de pignoratitia actione*, cum concordantibus deductis per Surd. *cons.* 243. unde Scribentes pro actore totum super hoc puncto desumebant, ita enim voluntas remanere videbatur clara in verbis, & consequenter non intrabat quæstio, de qua plene apud Menoch. *cons.* 201. Greg. & Adden. *decis.* 194. Rota in Anconitana bonorum coram Royas *decis.* 180. *&* 266. in qua etiam causa adhuc pendente in Rota prodiit novissime altera decisio prædictarum confirmatoria 14. Maji 1668. coram Bevilacqua, an scilicet in dubio bona censeantur per debitorem creditori data in pignus, vel insolutum, de quo articulo habetur plenius in sua materia *sub tit. de credito*, præsertim in dicta Anconitana, quoniam ista quæstio, quæ potius est facti, & voluntatis quam juris, procedit in dubio, & quoties voluntas est ambigua, quam ex verbis, & clausulis, seu præsumptionibus, & adminiculis desumere oportet, secus autem, ubi tam ex verbis, quam ex ipso facto defalcationis crediti ex fructibus cum expressa obligatione restituendi ipsam rem absque alia pretii refusione tanquam ex fructibus jam extincti, voluntas videtur clara, in cujus casu non intrant præsumptiones, & argumenta ad vulgarem regulam textus *in l. ille aut ille, ff. de legatis* 3. procedentem quoque in actibus inter vivos ex deductis *decis.* 44. *num.* 14. *part.* 11. *rec.* ubi Concordantes, unde propterea quoad hunc primum punctum, quamvis more Advocati plura deducerem ad probandam dationem in solutum deducta ex *d. cons.* 201. Menoch. & Comitul. *decis.* 4. quæ videtur auctoritas magis prostrata, & specialis in casu, & in dictis decisionibus apud Royas cum aliis in præfatis primis duabus decisionibus huic parti favorabilibus, attamen reflectendo ad veritatem, contrariam videbatur probabilius.

Quo vero ad alterum punctum, validitatis scilicet, vel invaliditatis dicti pacti commissorii posito pignore, quamvis Ego, & cæteri pro hac parte Scribentes admitteremus juris regulam super hujusmodi pacti invaliditate, ad text. *in l. fin. Cod. de pactis pignorum, & cap. significante, de pignor.* utrobique DD. de quibus Mantic. *de tacit. lib.* 11. *titul.* 9. Gait. *de credito, cap.* 4. *quæst.* 9. *nu.* 102. Cyriac. *controv.* 393. Surd. *decis.* 248. Leotard. *de usuris*, *qu.* 69. *&* 70. apud quos cæteri de materia, dicebamus tamen id procedere, quando pactum adjicitur incontinenti occasione mutui per suffocatum debitorem ad favorem callidi creditoris, ita eum in statu indigentiæ pecuniarum constitutum suffocantis, secus autem si adjiciatur ex intervallo, quando dicta ratio promptæ necessitatis, & suffocationis non urget, ut in datione insolutum, sit ita distinguendo tenent Fulgos. *cons.* 133. Decius *consil.* 166. *num.* 6. Menoch. *cons.* 343. *num.* 17. & cæteri. 6

Verum de hoc fundamento pariter dubitabam, quoniam ex iis, quæ super ista conclusione habentur in Romana locorum Montium de Mutis *sub tit. de Regalibus disc.* 32. & apud Leotar. *d. quæst.* 70. *num.* 2. *cum seqq.* cum aliis in dictis posterioribus decisionibus, præsertim prima, quæ est 330. *par.* 11. *recent.* magis communis, meliusque fundata videtur contraria sententia, ut etiam in pacto ex intervallo fœnus adesse possit, dum urget quoque eadem ratio suffocationis si non pro obtinendo de novo mutuam pecuniam, pro obtinendo tamen dilationem, & ne alias ad jam mutuatæ restitutionem suffocetur, quod sonat in idem. Solumque dicta distinctio, an sit incontinenti, vel ex intervallo, remanet considerabilis in ordine ad facilius, vel respective difficilius inducendum fœnus, ejusque præsumptionem in ambiguo, ut bene ponderatur per Leotard. *ubi supra*, & advertitur *d. disc.* 32. *sub tit. de Regalibus*. 7

Solidum igitur, ac tutum motivum, ex quo pro Meo judicio, reflectendo ad solam veritatem, non placebant ultimæ resolutiones super dicti pacti invaliditate, consistebat in eo, quod ex recepto sensu omnium supra allegatorum, ac aliorum apud eos, hæc infectio fundata est in pretii injustitia, ex qua resultet creditoris asperitas, & depravata intentio, & e converso debitoris suffocatio, cum unius immoderato lucro, ac alterius damno ob solutionem pecuniæ in tempore non factam, ubi autem hæc ratio cessat, quia nempe conventum sit rem censeri emptam, seu creditori adjudicatam pro justo pretio, tunc justitia præjudicata non remanet, nullumque concurrit creditoris lucrum, vel suffocati debitoris damnum, & consequenter cessant omnes rationes hujusmodi pactum improbantes, licet enim non desint rigorosi censores, volentes, ut data etiam justitia adhuc mixtura mutui cum altero contractu usuram redoleat, ob necessitatem qua debitor premitur invitus vendere, vel emere, seu locare, vel conducere, &c. & e converso utilitatem creditori resultantem ex certitudine, quam habet obtinendi emptionem, seu conductionem, &c. Nihilominus data justitia, & æqualitate, rationabiliter ista rigorosa opinio est magis communiter rejecta ex iis, quæ habentur supra in Rom. locat. venæ ferri, & in Tusculana *hoc eodem tit. disc.* 2. *&* 4. Unde cum in hac facti specie supponeretur concludenter justificari istud Castrum esse longe inferioris valoris, quam importaret dictum creditum ducatorum 25. mil. pro quo hujusmodi assignatio facta erat, exinde resultabat cessare injustitiam, quæ est unicum fundamentum infectionis hujusmodi pacti commissorii. 8 9

Non negabant Scribentes pro actore, prout, & decisiones pro eo editæ non negant, veritatem dictæ theoricæ, seu conclusionis, ut scilicet data justitia, pactum subsistere, sed resolutionum fundamentum est in defectu applicationis ad factum, tum quia de anno 1638. quando conditio molestiarum purificata fuit, & successive venit casus pacti, creditum erat notabiliter extinctum cum fructibus intermediu tempo-

se annorum circiter 34. perceptis, unde propterea ita verificabatur, quod pro modico residuali credito pignus majoris valoris creditori addiceretur, & sic intrabat injustitia. Tum fortius, quia dari poterat casus, quod ista conditio purificaretur in ultimis annis, ipsius debiti extinctione pene sequuta, & Castri restitutione imminente, itaut creditor pro minima summa residuali totam rem cum nimia asperitate reportaret, atque istud secundum motivum fuit potissima causæ resolutionum.

11 Et quamvis ex hac parte diceretur, quod stante clausula, *ex nunc pro tunc* in dicto pacto adjecta, ita fingeretur hujusmodi applicationem jure dominii, & retrotractionis sequi ab initio, ac de ipso tempore contractus, quo attento, injustitia concurrebat potius ex parte creditoris, cum valor pignoris esset inferior credito, nihilominus Scribentes in contrarium, quibus dictæ decisiones adhærent, mordicus insistebant super hujusmodi retrotractionis impracticabilitatem ob defectum extremorum, quodque de privatione ad habitum non daretur regressus, dum rata crediti cum fructibus interim perceptis jam evanuerat, ac extincta erat, ideoque loco pretii servire non poterat, ut habetur in eisdem decisionibus.

12 Adhuc tamen Mihi videbatur veritas in contrarium, quodque vere in hac facti specie non intrarent dicti termini pacti commissorii fœnus redolentis, neque modo aliquo intrarent rationes, ex quibus ejus infectio resultat, sed quod potius essemus in casu donationis, & benevolentiæ, quam creditrix debitori sub certa conditione, seu pacto resolutivo ita facere voluit juxta terminos textus in *l. pecunia, ff. de usuris cum similibus*. Cum enim certum esset, quod attento tempore contractus, creditum longe superaret valorem ipsius Castri, unde creditrice volente, debitor, non solum dicto Castro ex tunc, sed etiam aliis bonis se privare cogendus esset, ac etiam, vel ex bonis pro dicti crediti assequutione ab ipso debitore obtinendis, vel ex investimento pecuniæ, quæ ab eodem tunc de justitia recuperari potuisset, ipsa creditrix longe majorem fructum, salva sorte, obtinere potuisset in perpetuum, hinc proinde de plano resultat, læsionem, vel suffocationem potius contingere in ipsa creditrice ita notabiliter præjudicata, & quæ potius ex quadam liberalitate, & benevolentia ita cum debitore se gerere voluit, sub dicta tamen conditione, cujus purificatio, non pœnam debitoris importare dicebatur, sed potius ademptionem lucri, seu donationis, juxta terminos *d. text. in l. pecuniæ 9. ff. de usuris*, sive alios *in l. 1. C. de donat. quæ sub modo*, cum similibus, de quibus in proposito pacti adjecti in cambiis limitato sub conditione solutionis in tempore, qua non sequuta, debitor remaneret subjectus cambiis concurrentibus habetur *in Romana cambii de Sfortiis sub tit. de cambiis disc. 6.*

13 Eoque magis hæc sine dubio procedere dicebam, quia conditio non erat ob non datum, & sic ob pecuniam tempore non solutam, quo casu proprie intrat suspicio fœnoris, cujus ratione habemus, quod pœna conventionalis, ultra id quod interest non exigitur, sed erit ob factum, vel non factum, quo casu id non intrat, juxta distinctionem, de qua *decis. 170. par. 11. rec.* & conferunt quæ habemus de jure, ac circumscripta Bulla S. Pii V. in materia pacti rescissorii contractus censualis in casu non implementi ex parte debitoris cum similibus, & quidem videbatur quidam rigor leguleicus applicare ad hunc casum ea, quæ in jure habemus de infectione pacti commissorii in pignore, cum id fundetur in asperitate, ac depravato animo creditoris, ac suffocatione debitoris, quorum utrumque in præsenti cessabat, immo erat in oppositum.

14 Disputatus etiam fuit articulus, an favor dotis istud pactum sustineret, ac tolleret infectionem alias in eo cadentem, sed de hoc habetur particulariter actum in hac eadem causa *Tyburtina* in sua materia *sub tit. de dote*.

ANNOT. AD DISC. VIII.

Ulteriorem progressum ista causa non habuit, neque super hoc puncto pacti commissorii alia disputationis occasio adfuit, nisi in eo quod de pacto francandi habetur infra, *disc. 39.* super arrentio, de quo infra, *disc. 11.* & aliquid insinuatur *disc. 36. de cred.* & forsan aliis *eod. tit.*

ROMANA, SEU REATINA DOTIS PRO FELICE THEA DE SARDIS CUM DOMINICO.

Casus disputatus coram A. C. & resolutus, ut infra.

De contractu *antichresis*, & ut vulgo dicitur, *ad gaudendum*, an & quando dicatur validus, vel respective fœneratitius? Et de effectibus exinde resultantibus imputationis fructuum in sortem, ac aliis.

S U M M A R I U M.

1 Facti series.
2 De quæstione an bona data sint in pignus, vel in solutum?
3 De contractu antichresis, seu ad gaudendum.
4 Creditor non facit suos fructus pignoris, sed imputat in sortem.
5 An tamen pro usu pecuniæ debeat habere interesse lucri cessantis, vel damni emergentis cum dictis fructibus compensandum?
6 Quid ubi adest pactum de lucrandis fructibus?
7 De contractu antichresis, de quo num. 3. an sit licitus, & validus nec ne? & num. 10.
8 Valet favore dotis constante matrimonio.
9 An creditor, qui pactus est de usuris durante dilatione possit usum negligere, & petere debitum, stante invaliditate conventionis?
10 De eodem contractu antichresis, vel ad gaudendum, quando valeat.
11 Revocata alienatione feudi ob defectum assensus emptor restituit fructus, sed obtinet interesse pretii.
12 In quo differat Romana Curia ab aliis Tribunalibus in hac materia usuraria.
13 Qua regula tenenda sit in hac materia.

D I S C. IX.

Nupte Cæcilia Dominico cum dote in quantitate, ipsius loco ex intervallo, frater dotans assignavit Dominico viro quædam bona, sibi reservato jure illa rehabendi, quando dictam quantitatem solveret, post aliquod vero tempus vir, vel quia in aliquibus bonis molestias pateretur, vel quia non expediret illa amplius retinere, in vim instrumenti dotalis judicium instituit contra Felicem dotantis hæredem pro consecutione dictæ quantitatis, ipsaque rea conventa excipiente de præfata assignatione bonorum, replicabat actor de dicti contractus fœneratitii invaliditate, quodque propterea habendus non esset in consideratione, & credo quod Prælatus ab A. C. deputatus, infrascriptis non obstantibus, pro actore judicaverit, quamvis in aliis incidentibus contra eum judicatum sit, atque incertum remanet, an causa ulteriorem progressum habuerit, cum solum requisitus essem ad scribendum super hoc puncto, an scilicet iste contractus esset fœneratitius, & invalidus, vel e converso licitus, & validus? 1

Dicebam igitur Scribens pro rea conventa, dorum forte videri in corpore juris istius quæstionis casum, quod scilicet creditor, cui pro quantitate debitor bona dedit, alleget pignoratitiam qualitatem; debitor vero alleget dationem in solutum, cum frequentius quæstio esse soleat in oppositum, quia debitori expedit contractum esse potius pignoris, seu fœneratitium, ad effectum imputationis fructuum in sortem, pro qua evitanda creditor insistere solet in datione in solutum, explicita, vel implicita, & ejure subintellecta, ut post antiquiores ab eis allegatos patet ex deductis hinc inde, per Surdum *cons. 243.* Menoch. *cons. 201.* Comitul. *dec. 4.* Gregor. & Albden. *dec. 194.* apud Royas *dec. 180. & 266. & in decisionibus editis in Tyburtina Castri S. Angeli, de qua disc. præc.* & alia *Tyburtina Castrorum, de qua sub tit. de feudis, disc. 62. Romana census pro Angelo, eod. tit.* & in aliis. 2

Eandem tamen controversiam in isto insolito casu, quod creditor allegaret pignus, debitor vero dationem in solutum, disputavi quoque in *Romana Ferrarii* inter Principem Ludovisium, & fratres de Sirlis, de qua *sub tit. de Regalibus, disc. 118.* non ad effectum fructuum, ad quem hujusmodi disputationes haberi solent, sed ad effectum periculi, cum

nega-

ageretur de quodam grege, qui ex consuetis casibus in parte perierat.

In hac antem facti specie dicebam, revera non versari in casu istius quæstionis simplicis assignationis, cujus titulus incertus esset, unde ambiguum remaneat, an sit pignus, vel datio in solutum, nam stantibus claris, & expressis verbis instrumenti, vere & proprie versabamur in contractu, de quo agit tex. *in l. si quis bona*, §. 1. *ff. de pignor.* qui per DD. *antichresis* dici solet, vulgo autem *ad gaudendum*, & qui contractus licet sub nomine, seu genere pignoris adhuc veniat, discretive ab emptione, & venditione, vel datione in solutum, seu alio titulo dominii translativo, attamen differt ab eo regulari, & proprio pignore, quod loco quantitatis per debitorem creditori pro sola cautela datur.

3 In isto enim, quod pignus conventionale dicitur, certum est, attenta etiam juris civilis dispositione, multo magis, & absque dubio attento jure canonico, creditor non facit fructus suos, sed eos perceptos in fortem imputat, itant etiam de percipiendis teneatur, cum in hoc differant pignus conventionale, & prætorium, ut in isto veniant solum percepti, in illo vero etiam qui percipi potuerunt ad tex. *in l. 1. & 2. C. de pignoratitia actione*, & post antiquiores ab eis cumulatos
4 plene habetur apud Surd. *d. cons.* 243. Menoch. *d. cons.* 201. Leotard. *de usur. quæst.* 11. Surd. *decis.* 270. ubi de hac distinctione inter conventionale, & prætorium, de qua etiam in *Romana censuum* 13. *Martii* 1951. *cor. Pruting.* & passim, ex quibus patet solam quæstionem esse facti, super natura scilicet, seu qualitate contractus, an sit pignoris, vel dationis in solutum, ubi enim constat de qualitate pignoris, nemo dubitat de dicto effectu exinde resultante.

5 Solumque dignosci videtur differentia inter Curiam Romanam, aliasque ab ejus opinionibus dependentes, ac alia Catholici orbis Tribunalia, circa modum imputandi hujusmodi fructus, an scilicet omnes rigorose cedant in fortem principalem omnino otiosam, & infructiferam, non probato in specie, & cum solitis requisitis interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, ut est rigorosa Curiæ opinio, vel potius ad beneficium creditoris, absque alia extrinseca, & speciali justificatione, tanquam generali, & notoria, pro ejus credito admitti debeat cursus accessionum ratione dicti interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, in quod prius fructus imputari debeant, reliquum vero in fortem, juxta praxim, seu calculandi modum, de quo in specie agitur apud Fontanell. *dec.* 91. *&* 208. *cum duab. seqq.* cum qua opinione passim vivitur in utriusque Siciliæ Regnis, & in Catalonia, aliisque partibus, & forsan ubique, excepta Curia Romana, aliisque, vel Ecclesiasticis in genere, vel sæcularibus Curiis Status Ecclesiastici, ab illa tanquam Metropolitica regulandis.

6 Ubi vero non agitur de simplici pignore, sed de qualificato ab expressa conventione, quod interim pendente solutione quantitatis, creditor illud possideat quodam quasi jure dominicali, suosque faciat fructus, tunc inspecta dispositione juris civilis, istos creditor, seu possessor facit suos ad tex. *in l. si ea pactione, & l. si ea lege, C. de usuris*, atque ad differentiam simplicis pignoris dicitur contractus *antichresis*, alias vulgo *ad gaudendum*, super quo solum apud Canonistas, & Morales intrat difficultas, num dicta juris civilis dispositio correcta sit necne per jus canonicum ratione fœneris, seu usurariæ qualitatis, quæ inesse dicitur, ut post antiquiores patet ex deductis per Leotard. *de usur. quæst.* 15. *per totam*, præsertim *ex nu.* 23. *ad fin.* Duard. *de censibus in*
7 *proœmio quæst.* 24. *n.* 25. Giballin. *de usuris*, *lib.* 3. *cap.* 7. *art.* 13. *confect.* 2. de Marin. *resol.* 172. *lib.* 2. ex quibus occasione agendi de isto contractu, in Germania præsertim frequenti, liquet, juxta omnium aliarum materiarum, & quæstionum naturam, nimis varias haberi opiniones, aliis simpliciter affirmantibus illum esse validum, & licitum, aliis id simpliciter negantibus, aliis vero distinguentibus, an redimendi facultas esset in facultate, vel potius in necessitate debitoris, ut primo casu valeat, in secundo autem non, cum aliis distinctionibus, de quibus apud eos.

8 Applicando autem ad rem, dicebam in proposito, inanes videri hujusmodi quæstiones, atque incongrue hanc inspectionem assumi, tum quia debitor, cujus solum interest contractum esse fœneratitium pro imputatione fructuum in fortem, ut ita sensibiliter liberationem a proprio debito obtineret, id non curabat, dictæque imputationi cedebat, tum etiam quia cum dicta assignatio facta esset ex causa dotis, atque ut supponebatur, matrimonium duraret, nullus erat hujus quæstionis effectus, ob claram dispositionem tex. *in cap. salubriter*, *de usuris*, & habetur satis frequenter in proposito fructuum, seu usurarum dotalium in sua materia *sub tit. de dote*, ac etiam satis proxime advertitur *in Romana*, *seu Rossanen. sub tit. de feud. disc.* 20. ubi quod dato feudo in dotem absque Regio assensu, quamvis actus sit invalidus, adhuc tamen vir habet feudi tenutam, ac facit fructus suos loco usurarum dotalium, quæ non dicuntur importare lucrativas, & fœneratitias accessiones, sed potius restitutionem damni, quod vir patitur ob supportationem onerum matrimonialium.

Quare cessante dicto effectu imputationis fructuum, cu- 9
jus ratione hujusmodi quæstiones agitari solent, neque cadente altero effectu periculi, quod pariter eisdem disputationibus ansam præbet, solus punctus consistere videbatur in eo, an creditori licita esset pœnitentia, atque invito debitore resilire a conventione, suumque creditum dimissis bonis petere, & in hoc Scribentes pro Actore, quibus Judex adhærebat, fundamentum constituebant in conclusione, quod data per creditorem debitori dilatione sub accessionum conventione, quæ illicita, & usuraria sit, non potest quidem creditor petere, vel assequi accessiones, neque retinere assequutas, quas imputare tenetur, sed non cogitur servare eandem conventionem circa dilationem debitori concessam, qua non obstante, suas actiones pro crediti consequutione exercere potest, ob regulam *cum cessante*, *&c.* dum dilatio correspectiva fuit ad commodum medio tempore speratum, ideoque isto cessante, tanquam e cessante causa finali, dilatio quoque cessare debet.

Verum, in sensu etiam veritatis, dicebam hujusmodi 10
conclusionem incongrue applicari ad casum, tum quia durante matrimonio cessabat dicta unica ratio cessantis correspectivitatis, seu præsuppositi, dum tute creditor ita suos faciebat fructus absque timore imputationis, tum etiam, quia de facili occurri poterat, ne soluto etiam matrimonio eidem timori, seu periculo creditor subjacaret, adimplendo requisita posita per Castrens. *in l.* 2. *ff. de eo quod certo loco* pro interesse lucri cessantis ob investimentum alias faciendum, potissime vero dum ipsemet debitor dabat manus, atque se habebat pro interpellato, ideoque dum ita consultum remanebat, nulla subesse videbatur ratio, cur licitum esset recedere a conventione, quam partes jure cujusdam implicitæ emptionis, & venditionis cum pacto redimendi, ita facere voluisse videbantur, atque ex his credebam probabilitatem Reæ conventæ magis assistere.

Generaliter autem in proposito illius contractus *antichre-* 11
sis, alias *ad gaudendum*, quicquid sit in Foro interno, de quo non sunt partes viri forensis agendi, cum ibi sola veritas naturalis super eo quod interest, rectaque, vel respective depravata intentio totum faciant, quatenus pertinet ad Forum externum, hujus quæstionis, tam decisio, quam effectus pendere videntur ab eo, an creditori pro pecunia, quam interim debitor retinet, debitum sit necne interesse ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, ut præsertim bene advertit de Marin. *d. resol.* 172. *lib.* 2. Ubi enim tale interesse currit parum, vel nihil refert de fructibus habendam esse rationem ad favorem debitoris, in quo residet pignoris, seu rei ita datæ dominium, cum rari sint casus, in quibus fructus naturales, vel industriales bonorum superent illos fructus civiles, seu fictos, quos hoc interesse lucri cessantis, vel damni emergentis importare solet, frequentius vero illi sint majores, juxta casum, de quo *in Bojanen. sub tit. de feud. disc.* 31. ubi cum emptor feudi ob defectum assensus Regis revocasset contractum emptionis, atque in Regno Neapolis receptum sit hujusmodi revocationem competentem in vim constitutionis incipientis *Constitutionem divæ memoriæ* operari retrotractionem, itaut fructus feudi medio tempore percepti cedant ad commodum venditoris, emptori autem debeatur interesse pretii soluti, quæstio in proposito esse magis solet ex parte emptoris, quoniam plus importat interesse, quam importent fructus, & tamen prætensio ibi impugnatur.

Quibus sic stantibus, observabam effectum invaliditatis
hujus contractus restringi ad Urbem, & Statum Ecclesiasti- 12
cum, quoties ex parte dantis pecuniam non servaretur illa verbalis formalitas, quæ continetur in dictis requisitis positis per Paul. de Castro *in l.* 3. *ff. de eo quod certo loco*, pro interesse lucri cessantis, sive in altera formalitate contenta in *decis.* 2. *Mohedani de usuris* pro interesse damni emergentis, quoniam alibi fere in universum diverso jure vivitur, atque dicta requisita tanquam notoria habentur pro probatis, & consequenter nullus remanet quæstionis effectus, unde resultat quod contractus est frequens, & usitatus, præsertim in Germania, ut testantur communiter Scribentes, de quibus Leotar. & Giballin. ubi supra, in Curia vero, ut frequentius in hac materia sum expertus, validitas, vel invaliditas titu-

rum, ac similium contractuum magnam dependentiam habere videtur a formalitate verborum, ut patet ex iis, quæ hoc eod. tit. & in altero *de cambiis*, juxta diversas casuum contingentias habentur, unde frequenter contingit, quod versutus & callidus fœnerator tanquam sollicitus in hujusmodi formalitatibus adhibendis, licite perci-
13 pit usuras, & accessiones, e converso autem simplex, & sincerus contrahens, cum bono animo absque hujusmodi cautelis procedens, reputatur usurarius, quod Mihi nunquam placuit, quoniam ita verificari videtur inconveniens consideratum per *text. in l. fin. C. de usuris*, ut lex dicatur imposita magis verbis quam rebus, ideoque spectanda videtur substantia veritatis, ex qualitate personarum, usu communi, verisimilitudine, aliisque facti circumstantiis pro prudenti arbitrio indaganda, non autem in hujusmodi verbalibus formalitatibus immorandum est.

ANNOT. AD DISC. IX.

Pariter super isto contractu ad gaudendum, vel antichresis alia non suppetiit occasio disputandi particulariter.

ROMANA FRUCTUUM CENSUS PRO CAROLO ARGOLO CUM FELICE BUCCAMATIA.

Casus disputatus coram A. C. pendet in Rota.

De conclusione, quod ubi valor pignoris non excedit creditum, fructus non imputentur in sortem, sed creditor eos faciat suos, an & quando procedat?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Ubi pignus adæquat creditum, vel est illo inferius, censetur habitum pro derelicto, & creditor facit fructus suos.*
3 *An creditor jus habeat ad bona ex successione delata ejus debitori? & an per retentionem dotium factam a patre inducatur in filio aditio maternæ hæreditatis, remissive.*
4 *Declaratur conclusio, de qua num. 2. quando procedat.*
5 *Quando res censeatur data creditori potius in solutum, quam in pignus.*
6 *Datio in solutum est idem ac emptio & venditio, eademque requisita desiderat.*
7 *Declaratur conclusio, de qua n. 2. & 4. ut procedat in pignore conventionali, non autem legali, seu prætorio.*

D I S C. X.

1 Agente Carolo Argolo coram A. C. seu Prælato deputato pro fructibus cujusdam census ad bona Alexii, & Alexandri de Buccamatia, contra Felicem filiam, & neptem respective illa possidentem, excipiebat illa de anterioribus juribus dotalibus matris, & aviæ, atque replicante creditore, quod jura prædicta ipsi Felici non competerent, sed potius ejus fratribus jam defunctis, in eodem debito obligatis, quibus prædictarum matris, & aviæ successio potius debita erat, exclusa ipsa Felice tanquam fœmina jam dotata ex statuto Urbis, quodque ubi etiam ad ipsam jura prædicta spectarent, adhuc extincta essent cum fructibus ex præfatis bonis 25. annorum spatio perceptis, ipso jure in sortem singulis quibusque annis integre imputandis, eamque extenuantibus, dum nullus concurrebat titulus, qui utrumque creditum dotale redderet fructiferum, non quidem ille dotis, quoniam in Rota & Curia receptissimum est, dispositionem text. *in cap. salubriter, de usuris* locum sibi vindicare constante matrimonio tantum, non autem eo dissoluto, quamvis filii superessent, neque alter lucri cessantis, vel damni emergentis, dum pariter in Curia hoc jure vivitur, quod nisi probentur formiter, ac in specie requisita posita per Castrens. *in l. 3. ff. de eo quod certo loco*, quoad interesse lucri cessantis, vel illa *decis.* 2. Mohed. *de usuris*, quoad illud damni emergentis, neutrum debetur, & consequenter fructus ex pignore percepti ad aliud referri non possunt, nisi ad extenuationem sortis.

Pro utroque objecto evitando, Scribentes pro rea conventa, duo motiva deducebant, primo in ordine ad incompetentiam dictorum jurium dotalium, quod non constaret filios masculos adiisse hæreditatem matris, vel legitimam sibi debitam in bonis aviæ, quæ forte ex cautela eludendi creditores, ipsam neptem tantum heredem instituerat, & consequenter dicebant intrare conclusionem deductam ex text. *in l. qui autem, ff. quæ in fraud. creditor.* quod creditoribus nullum jus competit ad bona jure successionis, seu legati, vel fideicommissi delata eorum debitori, nisi post agnitionem ab isto factam, sine qua dicuntur esse solum in facultate, non autem in bonis nostris, quia potest debitor nolle agnoscere, neque creditores explicare possunt ea, quæ pendent ab animo.

Et secundo, quod cum valor bonorum adæquaret dicta 2
credita dotalia, pro quibus ipsa rea conventa mortuis patre, & avo bona hæc possederat, quod tunc intraret conclusio, quæ per ora pragmaticorum in Curia communiter volitare solet, ut pignore habito pro derelicto, creditor suos faciat fructus, in sortem proinde non imputandos, ut per Merlin. *de pignor. lib. 5. tit. 1. q. 45. n. 73. cum seq.* Rot. *dec. 46. par. 6. rec. in Romana domus, seu domorum 5. Julii* 1655. *cor. Meltio, §. finali, & in aliis.*

De primo motivo habetur actum in hac eadem causa in sua materia *sub tit. de credito*, ubi etiam in una *Senen. pecuniaria, seu concursus*, ex professo agitur de hoc articulo, an scilicet & quando, etiam sine aditione creditoribus jus competat, saltem ad legitimam eorum debitori jure naturæ debitam, seu ad dotem a statuto filiis delatam, ac etiam agitur de alio articulo, in præsenti causa quoque disputato, an per retentionem dotium a viro, & respective patre factam resultet nec ne favore filiorum aditio maternæ hæreditatis.

Quatenus vero pertinet ad dictum secundum motivum pertinentiæ fructuum ad creditorem ex pignore debitum adæquante, & in quo Judex magis insistebat, dicebam Scribens pro Actore, etiam cum sensu veritatis, fallaciam consistere, non in ipsa conclusione in suis casibus vera, sed in ejus applicatione ad factum, ut etiam plures idem disputavi, & obtinui in eodem Tribunali A. C. in diversis causis, præsertim vero in *una Camerin.* pro Joanne Bernardino de Blanchis de Monticulo, in qua acriter ille articulus quoque disputatus fuit.

Procedit enim conclusio prædicta in casu quo, nullo ex- 3
presso titulo pignoris, vel dationis in solutum, ipse debitor, in cujus potestate, ac voluntate repositum est bonorum dominium a se abdicare, ac in alterum jure venditionis, vel dationis in solutum transferre, ipsa bona simpliciter daret, quoniam tunc ista circumstantia æquivalentiæ, vel inferioris valoris est vehemens adminiculum, seu præsumptio, ut non docto de contrario, censeantur bona data potius in solutum, quam in pignus, juxta deducta præsertim *in Anconitana bonorum coram Rojas inter suas dec.* 180. 266. *& in eadem* 14. *Maji* 1668. *coram Bevilaqua*, in quibus respondendo pro datione in solutum sequendo *cons.* Menoch. 201. *& decis.* 4. Comitoli, magnum, ac præcipuum fundamentum constituitur in ista circumstantia, quod bona per debitorem creditori nullo expresso titulo simpliciter data longe inferioris valoris essent, quam ipsum creditum importaret, de quarum tamen decisionum substantia habetur actum in eadem causa sub dicto titulo *de credito*.

Sive ubi etiam data essent quidem per debitorem ab 4
initio bona creditori sub explicito titulo pignoris, sed nullis continuantibus adminiculis ejusdem tituli, ex dicta circumstantia adæquationis, vel minoris valoris, & ex diuturno silentio resultaret præsumptio novationis, ac incipientis dationis in solutum, ipso pignore habito pro derelicto, atque in uno, vel altero casu dicta conclusio procedit ex fundamento implicitæ, seu præsumptæ dationis in solutum translativæ dominii, cujus ratione creditor, non tanquam creditor ex pignore, sed tanquam Dominus ex re sua facit suos fructus, tanquam sequelam dominii, ut patet ex allegatis, & aliis de materia agentibus.

Secus autem ubi constaret de initio, & continuatione ti- 5
tuli pignoratitii ratione voluntatis partium, ut constabat in *d. Camerin.* cujus ratione iidem Scribentes pro creditore dederunt manus victas, vel ubi etiam accederet defectus potestatis, sive tale impedimentum quod dictus implicitus contractus dationis in solutum verificari non posset, ut infra, quoniam tunc posito titulo pignoratitio, unde propterea bona perseverent in dominio debitoris, cujus quoque esset periculum, creditor autem perseverat in persona creditoris pecuniarii, seu quantitatis, tunc ista circumstantia valoris adæquantis, vel inferioris nullius est momenti, vel operationis, cum dato pignore, non possit creditor citra usuram pro credito pecuniario facere fructus suos, ut bene advertit Leotar. *de usuris q.* 1 a. *post n. 5. vers. sed si simpliciter, & n. 6.* ac prius *n. 2. cum seq.* & admittit idem Merlinus *loc. cit. n. 76. cum seq.*

& pa-

& patet ex deductis supra *in Tyburtina Castri*, *disc.* 8. quia totus punctus est in jure dominii resultante ex dicta implicita, & præsumpta datione in solutum, cum cujus præsupposito procedunt præfatæ Rotæ decisiones, præsertim *dec.* 46. *p.* 6. *rec.* in cujus casu agebatur de bonis ab ipsa muliere datis in dotem æstimatis, ad quæ viro defecto, in concursu creditorum quamvis anteriorum subsidiarium regressum habuerat ex prilegio textus *in l. in rebus*, *C. de jure dotium*, unde resultat præsumptio, quod ita ex reciproco consensu primævum dominium ipsa reassumere voluerit, iidemque, vel similes sunt termini dictæ alterius decisionis *in Romana domus cor. Meltio*, in qua id dicitur incidenter, neque iste punctus formiter disputatur, eademque decisio, quoad ea quæ disputabantur, reformata quoque fuit *sub die* 29. *Novemb.* 1657. *cor. Priolo*.

6 Applicando igitur ad casum, cum mortuis patre, & avo respective, utriusque dotis debitoribus, & quorum debitum, stante statuto Urbis, deferente viro dotis lucrum, non aperitur nisi post mortem, ipsa rea conventa propria auctoritate, & in vim hypothecæ dotalis hujusmodi bonorum possessionem adepta esset, ac retinuerit in vim illius licentiæ, quam lex creditori hypothecario tribuit, hinc proinde resultat esse impossibile, quod hic præsumptus, seu implicitus titulus dationis in solutum fructuum productivus verificari possit, quoniam datio in solutum idem est, ac emptio, & venditio; sive cum eo contractu in omnibus fraternizat, eademque exigit tria essentialia requisita, nempe rem, pretium, & consensum, ut in specie Rota
7 apud Burat. *dec.* 372. ubi Adden. *dec.* 38. *n.* 1. *p.* 11. *rec.* Mantic. *de tacit. lib.* 8. *tit.* 23. *n.* 1. *& omnes*, ideoque æquivalentia valoris inducere solum potest implicitam verificationem secundi requisiti quoad pretium, sed inevitabilis remanet defectus tertii requisiti circa consensum; qui debet esse utriusque ad perficiendum contractum, neque ex solo consensu creditoris dari potest avocatio dominii ab uno, & translatio in alterum, ut ita distinguendo inter pignus conventionale, & prætorium habetur apud Burat. *dec.* 160. *n. fin.* Leotar. *d. q.* 12. *num.* 11. atque ex dicta nimium convincenti ratione videtur absolutum. Quia tamen iste punctus cum his distinctionibus adhuc non reperitur formiter disputatus, & decisus in Rota, idcirco Judex noluit eum decidere, sed partibus etiam consentientibus decidendum remisit eidem Tribunali, ubi pendet.

ANNOT. AD DISC. X.

SUper contentis in isto discursu, an creditor faciat suos fructus bonorum, quæ jure pignoris, & hypothecæ possedit, videantur deducta *sub tit. de cred. disc.* 135. *&* 136.

PRÆNESTINA SIMULATIONIS CONTRACTUS PRO MARCHIONE THEODOLO, & ALIIS CUM ALIQUIBUS PARTICULARIBUS OPPIDI S. VITI.

Casus varie decisus per Rotam.

De duplici contractu contemporanee celebreto, emptionis, & venditionis cum pacto redimendi, ac locationis, & conductionis, quia nempe vendat quis rem suam alteri cum pacto redimendi, & unico contextu eam conducat sub annua pensione, qui contractus *livellarius*, seu vulgo *patto a franchare* dici solet, an censeatur licitus, vel potius usurarius?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Licitus est contractus emptionis cum pacto redimendi, & locationis eodem tempore facta venditori, & n.* 7. *&* 8.
3 *Intellige nisi locatio sit pro excessiva pensione.*
4 *De causæ resolutionibus.*
5 *Quando modicitas pretii, & pactum redimendi inducant fœnus, & pignus.*
6 *Non datur usura sine mutuo vero, vel interpretativo.*
7 *Quando contractus, de quo n.* 2. *sit suspectus, ubi scilicet pactum redimendi est necessarium ex parte recipientis pecuniam.*
8 *De approbantibus dictum contractum, ut n.* 2.
9 *Ubi substantia accessionum est licita, excessus causat injustitiam, non usuram.*
10 *Census possunt constitui ad decem pro centenario.*
11 *Quando consuetudini, seu observantiæ sit deferendum in hac materia.*

D I S C. XI.

IN Oppido S. Viti, aliisque locis adjacentibus, antiquus, 1
ac frequens contrahendi mos est, quod venduntur territoria, seu prædia rustica cum pacto redimendi limitato, vel perpetuo, atque deinde contemporanee idem venditor ipse bona conducit ab emptore pro uniformi, ac generali pensione a consuetudine, seu usu taxata, ad mensuram valoris in primo contractu venditionis deducti, quod scilicet pro rata bonorum cadentium sub pretio scut. 8. venditor, & respective conductor promittit emptori, ac respective locatori singulis annis duos cados musti, quorum loco, idem communis, atque generalis usus introduxit, quod solvantur in pecunia Julii sex, quam contrahendi speciem pro notabiliori parte in hoc loco practicare consuevit Marchio Theodolus ejusdem Oppidi Dominus. Cum autem hujusmodi conductores, ac vendentes consulti essent de hujusmodi contractus invaliditate, ac usuraria infectione, hinc proinde per quandam speciem Universitatis insimul uniti, prædictæ pensionis, seu responsionis solutionem, tam dicto Marchioni, quam aliis solvere recusarunt. Unde propterea introducta causa coram A. C. ab illo contra eos relaxatum fuit mandatum, a quo commissa per Signaturam causa appellationis in Rota coram Verospio, cum clausula suspensiva, *si quid exequendum*, datoque consueto dubio, ex ejusdem rescripti ventre, *an mandatum esset exequendum?* assumptaque disputatione, Me pro Marchione, & aliis ejectoribus Scribente *sub die* 16. *Junii* 1660. negativa prodiit resolutio, ex eo fundamento.

Quod licet emptor citra usuræ vitium, rem emptam, ejus 2
possessione adhuc non capta, ipsimet venditori in locationem concedere valeat ad text. *in l. quædam mulier*, *ff. de rei vendicatione*, Paris. *cons.* 77. *n.* 7. *cum seq. lib.* 3. Menoch. *de arbitr. casu.* 39. *nu.* 16. Cyriac. *controv.* 68. *num.* 1. *&* 259. *num.* 4. Rota coram Martin. Andr. *dec.* 109. *n.* 11. *& per tot.* Attamen id intelligitur, dummodo pensio sit justa, & proportionata fructibus ex ipsa re colligendis; secus autem si sit excessive, cum tunc videatur contractus usurarius continens potius usurarias accessiones pro pecunia, ita sub hoc pallio mutuata ex Bald. *cons.* 322. *num.* 2. *lib.* 3. Paris. *cons.* 55. *n.* 57. *lib.* 1. Natta *cons.* 198. *num.* 13. Cravet. *cons.* 47. *nu.* 7. Et propterea reputata fuit excessiva dicta pensio, usuram idcirco redolens, stante potissimum ejus uniformi, & invariabili quantitate pecuniaria, ad quam responsio vini redacta est ex Carocc. *de locato in addit. p.* 5. *quæst.* 3. *nu.* 39. *&* 40. ubi allegatur Ancharan. *cons.* 257. *n.* 4. ut habetur in decisione desuper edita.

Adversus quam concessa nova audientia, atque mutatis 3
Defensoribus, reassumpta disputatione *sub die* 8. *Martii* 1664. absque eo quod quicquam de novo adduceretur, sed eisdem auctoritatibus, & fundamentis per novos Scribentes reassumptis, quæ in dicta prima disputatione deducta fuerant, quinimmo neglectis melioribus considerationibus, de quibus infra, re melius percepta, recedendo a decisis, pro contractus validitate responsum fuit, unde propterea observabam, ita etiam in forensibus controversiis verificari dictum Galeni in ore Medicorum adeo frequens, *maledicta vetula quæ venit in die critico &c.* dictaque resolutio confirmata fuit coram eodem Verospio *sub die* 29. *Maii* 1665. *&* 19. *Januarii* 1667. *coram Otalora*, in locum *dicti Verospii* interim defuncti subrogato, moderando tamen dictam pensionem in parte, eamque a Juliis sex reducendo ad Julios quatuor per quandam reductionem ad æqualitatem & justitiam.

Illarum vero posteriorum decisionum fundamentum fuit 4
illud idem deductum in prima, quod scilicet prohibitum non est rem venditam illico, etiam actuali possessione non apprehensa, locare eidem venditori juxta supra allegatas authoritates in eis repetitas, & quoad pensionis excessum dictum fuit, & bene, illum non percutere usuram, sed potius injustitiam, seu læsionem juxta terminos textus *in l.* 2. *Cod. de rescind. vendit.*

Atque circa pactum redimendi, ex quo magis fœnoris sus- 5
picio resultare solet, dictum fuit, ac pariter bene, juxta firmata per allegatos, præsertim plene *in d. decis.* 109. Martin. Andreæ, solum pactum prædictum id non operari, nisi accedat etiam modicitas pretii, qua concurrente, Rota, & Curia Romana sequitur opinionem, ut necessarium non sit tertium requisitum ab aliquibus desideratum, quod contrahens solitus esset fœnerari, ut advertitur in eisdem decisionibus,

nibus, ac habetur etiam *in Romana locorum Montium de Mutis sub tit. de Regal. disc.* 32. Verum hæc modicitas debet esse considerabilis, & magna, itaut dimidium justi pretii excedat, habita etiam ratione diminutionis pretii resultantis ea pacto de retrovendendo, quod juxta unam opinionem in tertia, & juxta alteram in quarta, vel sexta, verius autem pro Judicis arbitrio juxta mensuram præfinitti temporis, aliasque circumstantias de justo valore minuit, & cum istis generalitatibus processum fuit, ponderando juxta facti probationes dictum excessum, vel in sorte, vel in annua responsione non adesse, ut patet ex decisionibus desuper editis.

6 Mihi autem usque ab initio, reflectendo ad hujus articuli varitatem, ac etiam deinde post dictas decisiones editas, videbatur illum nimis vage, & per terminos generales tractatum esse, non autem per ejus proprios, ac speciales terminos in materia cadentes.

7 Fœnoris quidem suspicio in ista contrahendi specie resultare dicitur, quando concurrat mutuum verum, vel interpretativum, sine quo recepta propositio est non dari usuram, quæ proprie mutui ob dilatam ejus restitutionem accessio dicitur, ad text. *in cap. consuluit, de usur.* & post antiquiores ab eis allegatos Surd. *cons.* 306. *n.* 6. & 7. Leotar. *de usur. q.* 16. *n.* 20. cum aliis late per Rotam *in Romana locationis* 2. *Maii* 1659. *cor. Verospio post collectan. Bondeni, dec.* 63. *n.* 13. & passim.

8 Ideoque tunc ista suspicio intrare videtur, quando pactum redimendi est necessarium ex parte venditoris, qui ad libitum emptoris pecuniam sub nomine pretii acceptam restituere tenetur, cum tunc videatur adesse mutuum sub nomine illorum contractuum in fraudem usurarum, ita palliatum, atque in his terminis procedant auctoritates de hujusmodi contrahendi specie dubitantes, de quibus apud Manent. *in tract. de contractu livellario, q.* 1. *in princ.* & Leotar. *de usur. q.* 15. *n.* 16. Seclusa vero ista circumstantia, non videtur urgere probabilis dubitandi ratio, ideoque merito ultra deducta per Paris. Cyriac. Martin. Andr. & alios ubi supra, & in hujus
9 causæ decisionibus, idem firmant Alex. de Nevo *cons.* 95. *nu.* 15. *cum seq.* & cæteri apud Mauent. *d. q.* 1. *n.* 1. ubi idem admittit, dubitando solum in eo casu, de quo ipse agit ex particularibus facti circumstantiis, Fulgin. *de emphyt. tit. de contract. q.* 46. Gipt. *dec. Bonon.* 119. *n.* 54. 62. & 76. ubi de contractu usitato Bononiæ, quod dicitur pactum francandi, ac etiam Rot. *in Romana divisionis officii* 23. *Maii* 1625. *cor. Ubaldo, post resol.* 14. *Carenæ*, quia ille dici non potest contractus antichresis, ut advertit Leotar. *d. q.* 16. *in princ.*

10 Et quidem posita ea parte dantis pecuniam omnimoda irrepetibilitate, cessat mutuum verum, vel interpretativum, seu titulus pignoris, quod supponit etiam mutuum, vel ad libitum, vel post certum tempus repetibile, & consequenter ubi etiam in accessione sub nomine pensionis conventa aliquid adesset excessus, bene in causæ decisionibus, cum ibi allegatis, advertitur id percutere injustitiam, seu læsionem, non autem usuram, quod generaliter habemus in omnibus contractibus, in quibus accessiones in genere, seu substantia sunt licitæ, ut puta in censibus, cambiis realibus, fructibus recompensativis pro pretio rei fructiferæ ad terminos text. *in l. curabit*, cum similibus, cum tunc solum intret reductio ad limites justitiæ, ut in præsenti practicatum fuit, quamvis Mihi videretur etiam magna æquitas, dum annua responsio juliorum 6. pro sorte scut. 8. importet solum ad rationem septem pro centenario, & parum plus, cum tamen ex Bulla Nicolai V. in hac parte non correctam per illam S. Pii V. census sustineantur usque ad decem pro centenario, ut advertit Duard. *de cens.* §. 2. *q.* 21. *nu.* 27. & licet Cenc. *q.* 47. *n.* 20. sustineat dictam Bullam Nicolai esse localem, attamen quidquid sit de unius, vel alterius opinionis veritate, id percutit casum circa excessum ultra decem, sed ubi sumus infra, dici non potest intrare usuram, ideoque observabam illum dici posse quendam implicitum contractum census sub hac forma ab antiquo in his locis fieri solitum.

11 Magnifaciendam quoque considerabam esse communem consuetudinem, ejusque antiquitatem, quodque fere generalis videtur in Lombardia, aliisque partibus, quam observantiam ponderat Cyriac. *d. contr.* 68. *nu.* 24. *cum seq.* Licet enim in materia usuraria consuetudo non excuset, quia potius prava dicenda est, & corruptela, cum omnes fere canones *sub tit. decretalium, de usuris*, super consuetudinum reprobatione prodierint, attamen id procedit, ubi qualitas usuraria est clara ob explicitam, vel implicitam mixturam mutui, secus autem ubi intrat probabile dubium, quoniam tunc observantia attenditur tanquam interpretativa, ponderando etiam quod ubi usus est communis, ac uniformis, cessare videtur suffocatio indigentis mutuatarii facienda per sagacem, & depravatum feneratorem, dum ita etiam pupilli, vel simplices, & sinceræ personæ pariformiter contrahunt, eodem modo, quo quilibet diligens negotiator, ut in proposito advertitur *in Romana cambiorum, sub tit. de cambiis, disc.* 1.

ANNOT. AD DISC. XI.

AD eandem materiam contractus pacti francandi videatur infra *disc.* 39.

SAVONEN. PECUNIARIA PRO FRATRIBUS DE CARENTIIS CUM JOANNE THOMA MESSEA.

Casus varie decisus per Rotam, demum concordatus.

De probatione solutionis usurarum facienda per debitorem ad effectum illas imputandi in sortem, vel repetendi, quomodo desideretur, & de differentia probationis inter casum imputationis, & alterum repetitionis? & an creditor licite usuras retineat ratione interesse lucri cessantis? Et aliqua de compromisso super usuris, an fieri possit in laicum, sive an laudum Arbitri possit eas canonizare? Et quid de transactione super eisdem usuris inita. Et an utilitas debitoris resultans ex mutuo reddat licitas accessiones?

SUMMARIUM.

1 *FActi series.*
2 *Resolutiones causæ.*
3 *Quomodo procedendum sit in deferendo decisionibus Rotæ, aliisque auctoritatibus.*
4 *An valeat cambium si creditor est certus, quod debitor non potest cambiare, remissive?*
5 *De eodem de quo n. 3. & damnatur usus pragmaticus.*
6 *In mutuo nulla excessio dari potest, & in usura non datur parvitas materiæ.*
7 *Distinguuntur puncti, seu inspectiones.*
8 *Ad effectum repetitionis indebiti solutio est probanda vera, & effectiva, & non sufficit confessio, vel quietantia.*
9 *Agens ad repetitionem indebiti, non solum debet probare solutionem, sed etiam ipsum indebitum, pro quo excludendo sola possibilitas interesse, sufficit.*
10 *Impugnatur hoc in materia usuraria, & de ratione.*
11 *Reprobatur opinio Archidiaconi, & verius est etiam præsumptivas probationes sufficere in materia usuraria.*
12 *Fœneratores student usuras occultare.*
13 *De Capitulo Regni Neapolitani contra usurarios convincendos etiam per testes singulares.*
14 *De specialibus circa probationem materiæ usurariæ.*
15 *De differentia ubi agitur de probatione usurarum ad effectum puniendi, vel ad effectum easdem restituendi.*
16 *Declaratur conclusio, de qua n. 9.*
17 *Quando facilius imperfecta probatio admitti debeat.*
18 *De differentia inter repetitionem usurarum, & earum imputationem in sortem.*
19 *Confessiones debitoris in materia usuraria non attenduntur.*
20 *De adminiculis, & modis ex quibus probatur exactio usurarum.*
21 *Probatis aliquibus exactionibus, an iste constitudo inducat præsumptionem in aliis?*
22 *Liguri præsumuntur negotiatores, ac soliti negotiari.*
23 *An creditor obtinere possit interesse lucri cessantis, si de eo non convenit, sed dixit facere mutuum gratuitum.*
24 *De interesse lucri cessantis, vel damni emergentis quod licite ab initio conveniri potest.*
25 *Quomodo dicta conclusio procedat, & intelligenda sit.*
26 *De magna difficultate, quæ habetur in hac materia, & de ejus ratione.*
27 *Quæ requirantur ut debitor morosus condemnari possit ad interesse lucri cessantis, vel damni emergentis.*
28 *De rationibus requisitorum, & quod lucrum negotiationis est incertum, & periculosum.*
29 *Conventio partium potest operari idem ac operatur mora.*
30 *De inconvenientibus ob diversas opiniones.*
31 *Quomodo regulanda sit hæc materia interesse damni emergentis, vel lucri cessantis, & an mos Regionis excuset? datur distinctio inter usuras exactas, & exigendas*

32 Igno-

32 *Ignorantia juris, vel simplicitas non excusat in materia usuraria in Foro externo.*
33 *Declaratur ubi est ignorantia juris dubii.*
34 *Impugnatur opinio admittentium interesse judiciale, vel conventionale pro credito pecuniario absque probatione requisitorum, & de rationibus.*
35 *Taxari potest interesse ad certam summam, sed quomodo, & quando.*
36 *Bona qualitas crediforis considerabilis est ad excludendam suspicionem usuræ.*
37 *Bona fides, vel non mala excusat a fructibus perceptis, & consumptis.*
38 *Quando creditor dicatur in bona, vel mala fide.*
39 *An & quando laicus per viam judicii, vel compromissi cognoscat de usuris?*
40 *An & quando transigi possit super usuris?*
41 *An in materia usuraria spectetur utilitas debitoris, si creditoris non interest, vel e contra?*

D I S C. XII.

1 UT Nicolaus Carentius Oppidi Finarien. acquireret quoddam prædium, de anno 1647. mutuas accepit a Joanne Thoma Messea de eodem loco duplas 745. sub obligatione restituendi infra annum, quo decurso, & facta per creditorem confessione de recepto duplarum 45. per apocam conventum est, quod Nicolaus remaneret debitor in reliquis 700. quas absque aliquo utili, vel interesse restituere non teneretur, nisi ad sex menses decurrendos, dictoque termino decurso, in hujusmodi conventionibus, & uniformibus dilationibus quolibet semestre continuatum fuit, donec vixit dictus Nicolaus, quo defuncto idem successive gestum est cum ejusdem uxore communium filiorum tutrice, usque ad annum 1654. duodecim, & ultra chirographis ita intercedentibus, ex quibus patet, pro dicta pecunia quolibet semestre creditori solutas esse duplas viginti duas cum dimidio, quod adamussim correspondet primæ summæ duplarum 45. primi anni, & sic ad rationem sex cum dimidio pro quolibet centenario, & anno,
a atque in aliquibus ex d. chirographis exprimitur, quod si contingeret dictas pecunias restitui infra terminum conventum, deberet creditor defalcare, seu bonificare ratam dicti interesse jam habiti, exortisque de dicto anno 1654. aliquibus dissentiis inter dictas partes, illisque compromissis in Gubernatorem dicti loci, hic per laudum, imponendo silentium super fructibus, seu utilibus decursis, & solutis, in futurum eosdem fructus reduxit ad minorem rationem quinque pro centenario, & anno, ampliando etiam dilationem prius semestralem, ad annum.

3 Factis autem majoribus filiis d. Nicolai, exortisque controversiis super restitutione dictarum pecuniarum, ac respective usurarum imputatione, & introducta causa coram Ordinario, hic sententiam favore creditoris protulit, assignata ratione, quod usuræ, seu accessiones receptæ fuerint a sponte dante ratione lucri cessantis, ac etiam quia mutuata pecunia erogata fuerat in emptionem prædii utilis, & fructiferi, a qua sententia interposita appellatione, & commissa causa in Rota coram Taja, datoque dubio, *an constaret de illicita usurarum exactione? sub die 31. Martii 1664.* affirmativa prodiit resolutio, ut patet ex decisione desuper edita impressa post Zollum *de legitim. prorogat.*, *dec.* 104. ad cujus decisionis normam prolata sententia, & commissa causa appellationis in eadem Rota coram Bourlemont, sub *die 15. Februarii 1666.* responsum fuit pro d. sententiæ confirmatione, ac pa-
4 riter com unica decisione prolata alia sententia, commissa fuit causa appellationis in tertia instantia in eadem Rota coram Albergato, coram quo sub *die 3. Decemb. ejusdem anni 1666.* prodiit resolutio creditori favorabilis pro dictarum sententiarum infirmatione, a qua tamen resolutione recessum fuit sub *die 26. Januarii 1668.* respondendo pro confirmatione, sed reproposita causa sub *die 19. Novemb. ejusdem anni*, recedendo ab ultimo, peritum fuit in primo loco decisis ad favorem creditoris pro sententiarum infirmatione, super qua prodiit sententia, unde in gradu appellationis per debitores interpositæ commissa fuit causa in eodem Tribunali coram Vicecomite, atque proposita causa sub *die* ..... *Maii 1669.* resolutum fuit hanc ultimam sententiam esse infirmandam, confirmando præcedentes, ac demum concordia finem controversiæ dedit.

5 Ex qua serie edocemur, quam caute, & circumspecte per Judices procedendum sit in deferendo decisionibus, quæ in libris impressæ, seu alias circumferuntur, ita sub cæca fide immorando in sola auctoritate, non examinatis earum fundamentis, atque illius causæ statu, fine, & circumstantiis, dum plures decisiones ab eodem Tribunali retractatæ habentur, pluresque adsunt, de quarum expressa revocatione non constat, sed earum implicita revocatio quoque adest, vel quia reproposita causa, & dilata resolutione, ille qui favorabilem decisionem habebat, agnoscendo imminentem revocationem, cum aliquali concordia, liti cesserit, ut est præsertim in casu, de quo *in Romana domus, seu locorum montium sub tit. de emphyt. disc. 36.* & conferunt etiam casus, de quibus *in Romana locat. venæ ferri, & Viterbien. transactionis, de quibus hoc eod. tit. disc. 4. & 15.* vel quia decisiones implicite habitæ fuerint pro non subsistentibus, ut præsertim habemus de illis *in Romana cambiorum 4. Julii 1642. & 18. Aprilis 1645. cor. Peutingerio*, de quibus pluries in sua materia sub *tit. de cambiis*, præsertim *in Romana cambiorum de Sfortiis, disc. 6.* super articulo, an subsistat cambium, quando creditori danti pecunias innotescit debitorem eas erogaturum esse in extinctionem æris alieni, seu in alios usus, ideoque acceptam pecuniam per plateas, vel nundinas non esse cambiaturum, cum similibus satis frequentibus, & si hoc procedit in decisionibus, multo magis, & incomparabiliter idem dicendum est de consiliis, ideoque perpetuo damnandus est ille pragmaticus abusus judicandi ex cæca fide cum doctrinis non expendendo earum fundamenta, & præsertim ut dictum est, omnes circumstantias casuum, de quibus agunt, ad effectum congruæ applicationis, enim sæpe sæpius conclusiones uni casui congruant, alteri vero, quamvis simillimo, & pene identifico, secus.

In prædictis autem disputationibus in tot instantiis habitis 6
præsupposito absoluto principio in primis duabus decisionibus coram Taja, & Bourlemont enunciato, atque per Scribentes pro creditore admisso, quod in mutuo nulla accessio, nullaque utilitas in mutuante danda est, quamvis modica, itaut in usura non detur parvitas materiæ, ut ex Diana, Fagnano, & aliis deducitur in prima decisione coram Taja, atque ut advertit Leotar. *quæst.* 3. neque semiuncia lucri admittatur dum ubi etiam agit de non danda levitate materiæ, quatuor fuerunt puncti, seu inspectiones illius controversiæ, primo scilicet facti magis quam juris super probatione solutionis, & respective exactionis hujusmodi usurarum, & super hoc puncto major ac pene tota disputatio fuit, cum fundamentum ultimæ, & antepenultimæ decisionum coram Albergato editarum favore creditoris, consistat in hac deficiente concludenti, & perfecta probatione, quæ in dictis decisionibus necessaria dicitur ad effectum repetitionis usurarum indebite solutarum, secundo an posita probatione, suffragaretur creditori ad evitandam restitutionem, vel imputationem, probatio ex ejus parte facta, quod ipse solitus esset negotiari, & non tenere ejus pecuniam otiosam, quodque in loco promptæ essent negotiorum, ac lucrorum occasiones, tertio, an pro eadem excusatione a restitutione, vel imputatione suffragaretur illa circumstantia, quod mutuata pecunia deservierit pro utili acquisitione prædii fructiferi, & quarto demum, an laudum ab Arbitro latum, & a partibus emologatum suffragaretur necne?

Quatenus igitur pertinet ad primum, Scribentes pro cre- 7
ditore, quibus adhærent antepenultima, & ultima decisio, duo deducebant, primo quod cum agatur de repetitione indebiti, solutio concludenter, & perfecte probanda est, itaut non sufficiant quietantiæ, & confessiones de recepto, sive aliæ species probationis solutionis, suffragantes tantum ad liberandum debitorem, cum aliud sit probare solutionem ad effectum liberationis, aliud vero ad effectum repetitionis indebiti ad communiter notata per civilistas *in l. cum de indebito, §. fin. ff. de probat. & cap. fin. de solut.* Frederic. de Sen. *cons.* 54. *num.* 24. cum aliis collectis per Amat. *resol.* 97. *nu.* 9. *cum seq.* Burat. & Adden. *dec.* 592. *dec.* 89. *p.* 10. & *dec.* 6. *nu.* 19. & 20. *par.* 11. *rec.* Dunozet. *dec.* 688. *num.* 2. & *seq.* & 729. *in princip.* & *in utraque decisione, ac etiam in Baren. Census 3. Aprilis 1666. coram Bourlemont.*

Unde cum apochæ continerent solum quietantias in ge- 8
nere, vocando se satisfactum, atque duæ tantum explicarent summam receptam, ita dictum *quietantiæ*, vel *satisfactionis* verbum remanet æquivocum, non aptum ad inducendam perfectam probationem realis, & effectivæ solutionis, quæ necessaria est ad hunc effectum repetitionis indebiti, dum etiam ex benevolentia, & remissione, vel ex solis obsequiis potest creditor se vocare satisfactum, ac debitorem liberare, eodem modo quo habemus in probatione solutionis pensionis voluntariæ ac reservatæ beneficio pleno, quod hujusmodi confessiones, & quietantiæ non attenduntur, ut in dictis decisionibus coram Dunozetto, & in sua materia *sub tit. de pensionibus pluries.*

Et secundo, quod agenti ad repetitionem indebiti volun-

taria soluti, non solum incumbit onus perfectæ probationis veræ, & effectivæ solutionis, itaut non sufficiat solutio confessata, seu præsumpta oriens ex præscriptione statutaria, sive ex *l. quicumque, C. de apocis publicis, lib.* 10. vel ex requisitis deductis ex *l. Procula, ff. de probat.* de quibus Affl. *dec.* 105. & Merlin. *dec.* 125. cum istæ, & similes species probationis, ut supra dictum est, suffragentur quidem ad liberandum, non autem ad repetandum indebitum voluntarium ex auctoritatibus supra allegatis, sed incumbit etiam onus probandi ipsum indebitum, excludendo etiam contrariam debendi possibilitatem, ut apud allegatos, & passim, quoniam est certum, & receptum principium, quod Ego scribens in contrarium non negabam in materia indifferenti.

9 Et ideo cum indubitatum sit, quod creditor, vel ex mora debitoris, vel etiam ex conventione, possit citra labem usurariam percipere interesse lucri cessantis, vel damni emergentia, ut habetur infra super secundo puncto, idcirco adest possibilitas debiti, & consequenter onus est agentis ad repetitionem indebiti voluntarii probare etiam hanc negativam, ex deductis per Leotard. *de usuris quæst.* 76. *num.* 45. Rota *decis.* 153. *num.* 27. *par.* 4. *rec. tom.* 2. *dec.* 38. *num.* 2. *par.* 5. *dec.* 89. *num.* 19. *part.* 10. cum aliis in dictis decisionibus cor. Albergato, præsertim ultima 13. *Novembris* 1668. ubi ad effectum coadjuvandi dictam possibilitatem, ponderatur mos Regionis, in qua omnes sunt industres, ac negotiari soliti, atque occasiones sunt frequentes ex testimonio Scacciæ *de camb.* §. 1. *quæst.* 7. *part.* 2. *ampl.* 8. *nu.* 107. *cum seq.* ac etiam ponderando probitatem creditoris.

10 Verum etiam si essemus in terminis, & ad effectum repetitionis indebiti adhuc dictæ propositiones periculosæ videbantur in hac usuraria materia, in qua procedendum non videtur cum terminis generalibus text. *in d. l. cum de indebito cum concord.* eo quia frequentius, ac fere semper dicuntur actus occulti per callidos, ac depravatos fœneratores ita studiose, & clam fieri soliti ad fraudandas, & occultandas usuras, nedum ad effectum evitandi illarum restitutionem, vel imputationem, sed etiam evitandi plures pœnas temporales, & spirituales, per utrumque jus civile, & canonicum, ac etiam per jura municipalia inflictas.

11 Ideoque licet Archid. *in cap.* 2. *de usuris, in sexto*, quem aliqui sequuntur, exigere videatur dictam plenam, & perfectam probationem, attamen hæc opinio ex originali dicto Jo: And. *in eod. cap.* 2. *n.* 4. magis communi Canonistarum, ac Moralium calculo rejecta est, unde Joannes Andreas dicit, quod dictum Archidiaconi in scholis non approbatur, & in judiciis reprobatur, ut magistraliter Abb. *cons.* 113. *part.* 2. *num.* 2. *& per tot.* ubi ex Clementina unica, *de usuris* ponderat veram, ac germanam rationem prædictam, quod si exigeremus plenam, & concludentem probationem contra usurarios, raro vel unquam convincerentur de usura; se-

12 quuntur Affl. *decis.* 91. *numer.* 7. & cæteri apud Leotard. *de usuris, q.* 93. *n.* 7. *cum seqq. & in penult. decis.* coram Albergato, ac etiam in primis duabus coram Taja, & Bourlemont, ut autem advertunt Mascard. *de probat. conclus.* 447. *num.* 31. *& conclus.* 1424. *n.* 3. Carol. de Grass. *de except. cap.* 28. *n.* 27. *cum seqq.* Specil. *dec.* 27. *n.* 82. & cæteri, de quibus Leotard. *de usur. q.* 93. *ex n.* 9. *ad finem*, (ubi ponderantur multa specialia in hac usurarum probatione ex dicta ratione admittenda, quæ alias admittenda non essent) nihil aliud fœneratores excogitant, nisi cautelas pro occultandis usuris, atque impedienda probatione illarum.

13 Hinc in Regno Neapolitano per *cap. Noviter nostræ Majestati*, 270. juxta computationem *Campagnæ*, *& Tappiæ* statutum habetur, ut etiam in criminalibus, ac ad effectum convincendi usurarium, nedum pro restitutione, vel imputatione, sed etiam pœnarum, sufficiant tres testes singulares, singularitate non obstativa, sed adminiculativa, quamvis de facto proprio deponentes, quia nempe ipsi fœneratori usuras pro mutuo solverunt, cum tamen hæc species probationis absque dubio in aliis materiis indifferentibus non admittatur, de cujus capituli intelligentia, & usu agunt Tappia *lib.* 5. *juris Regni tit. de usurariis*, Campagna alias Jo. Anton. de Nigris *in Comment. dicti Capit.* Bajar. ad Clar. Foller. & cæteri practici Regnicolæ, multaque specialia, ut supra ponderat Leotar. *d. q.* 93. in aliis materiis non admittenda.

14 Et tamen certum est, quod in criminalibus magis exactæ, & concludentes probationes desiderantur, tum ex regula generali, quod ad effectum pœnarum perfecta, & concludens probatio delicti requiritur ad communiter notat. *in l.* 1. C. *de dolo, cum concord.* Tum ex eo quod, ubi agitur ad effectum puniendi, consideratur solum odium ejus, qui puniri debet, absque mixtura favoris alterius, præterquam illius generalis favoris, qui Reipublicæ resultat ex delinquentium punitione, in civilibus autem ad effectum repetendi, seu condemnandi ad restitutionem, urget favor suffocati debitoris, ita reintegrandi de eo quod potius invitus, & coactus solvis, quam voluntarie, ut in dubio lex præsumit, ex deductis *dec.* 69. *n.* 17. *& seq. p.* 9. *rec.* ubi concordantes, ac etiam adest favor ipsiusmet usurarii pro ejus conscientia exoneranda, & ne perseveret ac moriatur in peccato sub perpetua damnatione.

Et sic, cum sensu ac zelo veritatis, dicebam, ultimam præsertim decisionem cor. Albergato, nimium in hoc se dilatasse, ita enim satis lata via usuris aperiretur, si adeo concludens, & exacta probatio necessaria esset in hac materia ex dictis rationibus fere impossibilis, dum etiam postquam facta est, neque sufficeret, nisi etiam probaretur negativa possibilitatis interesse, quæ probatio pariter impossibilis videtur. Ista enim propositio procedit in casu quo accessiones generaliter, & in substantia sint licitæ, itaut usuram de sui natura non redoleant, sed solum ad earum licitam perceptionem requiratur aliquod implementum, ut e. g. per Statutum decernuntur mulieri etiam soluto matrimonio usuræ dotales adversus dotantes, vel adversus hæredes viri non restituentes, sub conditione tamen interpellationis, ut est Statutum 137. *Urbis*, ac etiam ast Statutum Bononiæ, de quo agitur *d. dec.* 153. *p.* 4. *rec. tom.* 2. Tum enim si de dicta interpellatione non constat, verum dotis debitores usuras dotales voluntarie solverunt, tunc ita vel declarant se habuisse pro interpellatis, vel saltem resultat dictæ interpellationis præsumptio, transfundens in solventes, ac repetere, & imputare volentes onus contrariæ probationis, quoniam materia generaliter, & in substantia non est prohibita neque infecta. Ita pariter in fructibus recompensativis juxta terminos tex. *in l. curabit, C. de act. empti*, si enim debitor pro pretio rei de sui natura fructiferæ voluntarie solvit dictos fructus, deinde vero prætendit illos, vel in toto, vel in parte esse indebitos, vel excessivos, eo quia ipsa res tanti non fructaret, tunc probationis onere gravatur, juxta casum, de quo infra *in Baren. census*, *& in Lucana*, *ac in aliis hoc tit. disc.* 17. *&* 18. ex ea ratione, quod tunc regula assistit creditori, debitor autem innititur solum limitationi, quam probare debet, dum accessiones in substantia, seu genere sunt licitæ, ut etiam circa cambia excessiva habetur in sua materia, cum similibus. 15

Et in his terminis recte procedunt dictæ auctoritates, secus autem ubi agitur de puro, & simplici mutuo, in quo generaliter, & in substantia quælibet accessio est illicita, & regulariter redolet usuram, unde regula assistit debitori pro imputatione, vel repetitione, creditor autem habet solum refugium limitationis, cujus probationis onere gravatur ex collectis per Barbos. *axiom.* 198. Mant. *dec.* 251. *n.* 4. *& passim*, & sic magna differentia est inter unum casum, & alterum, ideoque auctoritates, & decisiones loquentes in dicto primo casu, in quo accessiones in genere, seu substantia sunt licitæ, non bene applicantur ad alterum conversum, in quo generaliter, & in substantia sint illicitæ cum conversione regulæ, & limitationis respective. 16

Ponderat ultima decisio 19. *Novembris* 1668. *coram Albergato*, respondendo ad firmata *dec.* 69. *n.* 14. *cum seq. par.* 9. *rec.* quod tunc præmissa, circa solutionis probationem facilius admittendam, sunt vera, & procedunt, quando ab initio constaret de aliquo primordiali titulo, quia nempe in ipso contractu conventum esset de certa quantitate, tum tunc solutio præsumeretur facta in causa expressa, ut est casus *d. dec.* 69. ubi agitur de cambiis, super quorum cursu conventum erat, secus autem in hac facti specie, in qua aderat in oppositum expressa conventio, quod mutuum esse deberet gratuitum, & absque aliqua accessione, vel interesse, verum hoc Mihi videbatur æquivocum clarum, quodque ponas ista circumstantia, ad evidentiam retorquenda esset quoniam ut infra in secundo puncto, ac in aliis hoc eodem tit. advertitur, semper majorem bonam fidem, ac animi sinceritatem redolet publicitas actus, quam ejus clandestinitas, & simulatio, qui enim ambulat in tenebris odit lucem, juxta similia de creditore amente pignus, de tutore amente bona Pupilli, de Officiali contrahente, &c. Et consequenter prorsus incongruum est dicere, quod melioris conditionis esse deberet qui sub mendaci, & simulata expressione mutui gratuiti, clam recipit cum anticipata solutione usuras in uniformi summa determinata pro determinato tempore, quam qui publice, & palam gerit contractum cambii in substantia licitum, sive convenit de interesse lucri cessantis, vel damni emergentis de quo licite conveniri etiam potest, cum sola difficultas resideat in necessitate subsequentis specificæ probationis ut infra. 17

Dis-

Diſcurrebam tamen hæc omnia ad ſuperabundantiam, atque ad oſtendendam inſubſiſtentiam dictarum deciſionum etiam in caſu, de quo loquuntur repetionis indebiti. Difficultas vero ceſſare videbatur ex facto ſeu defectu applicationis ad caſum, quoniam in hac facti ſpecie non agebatur per debitores ad effectum repetendi, ſed ad effectum imputandi uſuras in ſortem, illamque extenuandi, ut ita
18 liberationes a debito reportarent, qui termini ſunt diverſi ob magnam differentiam inter unum caſum, & alterum ut admittebant iidem Scribentes in contrarium, eademque ultima deciſio, ac etiam explicite agnovit Rot. *in Baren. Cenſus . . 1668. cor. Bourlemont.*, de qua cauſa habetur infra *hoc eod. tit. diſc. 17.* Illa præſertim clara differentiæ ratione militante, quod ubi quis eſt debitor in ſorte, ac ſolvit acceſſiones illicitas, & uſurarias, dici non poteſt indebiti ſolutio voluntaria, ſed potius dicenda eſt coacta, quod ſcilicet timens fœneratoris ſuffocationem ad reſtitutionem ſortis, ſolutionem uſurarum ſponte, & abſque contradictione facere curaverit, ut frequens, & quotidiana experientia docet, & advertitur *d. dec.69. p. 9. rec.*

19 In qua etiam *n.23. & ſeqq.* habetur ex eadem ratione deferendum non eſſe quibuſcumque confeſſionibus debitoris, vel computorum ſolidationibus, ut de hac materia confeſſionis, vel computorum ſolidationibus, in propoſito pluries habetur *ſub tit. de camb.* præſertim *in Romana pecuniaria de Benettis, diſc. 7.* Ac etiam quia cenſetur potius quod debitor, ita eludendo artem cum arte, pro majori ejus commoditate voluerit reſtituere ſortem cum hujuſmodi diminutis ſolutionibus, ut advertitur in eadem *dec. 69. p. 9.* paſſim recepta in Rota & Curia, & ſæpiſſime canonizata, tam in prædictis propoſitionibus, quam in alia de jure magis vera quod ſcil. præexiſtente debito ſortis, acceſſiones indebitæ, & uſurariæ, quamvis ſub hoc nomine expreſſe ſolutæ non repetunt per dictam rigoroſam actionem repetitionis indebiti, ſed in ipſo jure imputantur in ſortem, illamque extenuant; quod habemus quotidianum in materia quia cambiorum non data juſtificatione litterarum, ac realitatis, cambia ſortem extenuent, ut pene in centum deciſionibus, poſt *d. dec. 69.* firmatum habetur; dictæ autem rationes ceſſant in uſuris ſponte ſolutis, poſtquam ita jam totum debitum in ſorte extenuatum eſſet, unde propterea ex hujuſmodi continuata ſolutione magnum reſultat argumentum creditori favorabile, juxta caſum, de quo *d. diſc. 7. ſub tit. de camb.* ubi de hac diſtinctione, dum extenuato debito ceſſat timor ſuffocationis.

20 Probatio autem ſolutionis dictarum uſurarum videbatur nimis concludens, & manifeſta ex pluribus probationum ſpeciebus, ac præſumptionibus, & adminiculis inſimul junctis, ex quibus in jure habemus recte deduci probationem ſolutionis cujuſcumque debiti indifferentis, & liciti etiam in ſorte principali juxta dictas vulgares deciſiones ſuperius allegatas 13. Afflicti, 205. Surdi, & 124. Merlini, ac frequenter in ſua materia *ſub tit. de credito*, multo magis illo caſu, in quo ob magnam probationis difficultatem, minores, magiſque imperfectæ probationes admittendæ veniunt, ut in ſpecie allegata *d. dec.* 105. Surd. cum Concord. bene ratiocinatur Leotar. *d. q. 93. n. 37.*

Cum enim per duas, vel tres apocas plene, & concludenter juſtificaretur ſolutio uſurarum pro aliquibus terminis, ſeu ſemeſtribus, itaut agentes pro creditore id non impugnarent, hinc juxta unam opinionem, quam tenere videtur Abb.
21 *d. conſ.* 113. *n.3.* & ſequuntur cæteri de quibus Leotar. *d. q. 93. n.35.* probata videtur fœnerandi conſuetudo, ac ſufficiens præſumptiva probatio exactionis uſurarum pro omnibus reliquis terminis, ſeu pro toto tempore dilationis, quicquid autem ſit de veritate dictæ rigoroſæ opinionis, ad effectum, ut hæc unica circumſtantia ſufficiat ad probationem, abſolutum tamen videtur, ex illa reſultare magnum adminiculum conjungendum cum aliis, cum conſueta regula perpetuo tenenda in ambiguis, aliiſque omnibus difficilis probationis, *ut ſingula quæ non proſunt, unita juvent.*

Secundo probatio, vel ſaltem magnum adminiculum reſultabat ex eo, quod introducto judicio coram Ordinario, exhibitiſque ad probandam exactionem uſurarum per debitores apocis de recepto, creditor illas non impugnavit, ſed potius fatendo hujuſmodi ſolutionis veritatem curavit reportare ſententiam abſolutoriam ratione lucri ceſſantis, ac etiam ratione utilitatis, quam creditor ex mutuata pecunia reportaverat cum acquiſitione prædii.

Tertio, eadem ſpecies probationis, vel adminiculum reſultabat ex laudo præcedenter lato ut ſupra per loci Gubernatorem, dum cum eodem ſenſu proceſſum eſt.

Quarto ex magnitudine ſummæ, ac lapſu temporis notabilis, unde duplex reſultabat magna inveriſimilitudo, quod extraneus abſque aliqua antidoralis obligationis, vel affectionis ratione, tamdiu adeo notabilem ſummam, ita otioſe ex gratuito mutuo retinere voluerit, unde obſervabam intrare receptum axioma ſuper imagine veritatis, ac reſpective falſitatis, quam habet veriſimilitudo, vel inveriſimilitudo.

Quinto, in ejuſdem veriſimilitudinis comprobationem, ſatis urgebat generalis præſumptio reſultans ex conſuetudine loci, ſeu qualitate nationis, quod in ſpecie ponderatur apud Leotar. *d. q. 93. n.50. & 59.* Liguri enim generaliter præſumuntur viri induſtres, & negotiatores, ut ultra Scacc. ſupra allegatum, & in ultima *deciſ.* deductum, plene habetur apud Rovit. *conſ.* 103. *n.* 10. *lib.*2. & dixit etiam Rota pluries, præſertim *deciſ. 596. n. 23. p. 5. rec. Romana præten. cambiorum 30. Aprilis 1655. coram Dunozetto inter ſuas deciſ. 962. num. 7.*

Sexto, concurrebat probatio ſpecialis circa perſonam creditoris quod eſſet vir induſtrius, ac ſolitus ejus pe- 22
cunias traſficare, & non tenere otioſas ut idem articulaverat in remiſſoria obtenta a Rota juxta *deciſ. 95.* poſt Zuff. Et ſeptimo magnum pro meo judicio adminiculum reſultabat ex continuata uniformi præfinitione, ſeu renovatione terminorum, ex quibus omnibus inſimul junctis, in ſenſu etiam veritatis, credebam id palpari manibus, etiam ad alium rigoroſum effectum repetitionis indebiti, quinimo ſorte etiam ad alterum pœnarum. Et nihilominus quia debitores opponebant poſſe etiam addere juſtificationes cum teſtibus, ac etiam cum libris, aliiſque adminiculis, conſulebam ut ad omnem difficultatem removendam in diſputatione habenda in alia inſtantia hæc omnia deducerentur, cum ſemper meliora ſint motiva facti, quam illa juris.

Quo vero ad ſecundum punctum, ſeu ſecundam inſpectionem, an ſcil. polita ſufficienti probatione exactionis uſura- 23
rum, ut ſupra, admitti deberet creditor ad evitandam illarum reſtitutionem, vel imputationem ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis, quicquid ſit in Foro interno, in quo, ut frequenter habetur, ſolum eſt Dei judicium regulandum ex intentione, ac naturali veritate ſibi cognita; in Foro tamen externo, videbamur eſſe extra caſum quæſtionis ex ſolo facto, dum mutuator non convenit cum debitore de aſſequutione, ſeu refectione hujuſmodi intereſſe, ſed explicite profeſſus eſt facere mutuum gratuitum abſque aliqua utilitate, vel intereſſe, ideoque dicebam ſibi non ſuffragari proxime allegandas, & ſimiles auctoritates circa licitam conventionem, & reſpective aſſequutionem intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis, dum partes diverſum contractum expreſſe facere proteſtæ ſunt.

Ad id autem probandum ſcribendo tanquam Advocatus deducebam ea, quæ ex Socc. Surdo, & aliis habentur apud Leotar. *q. 27. n. fin.* quod etiam in caſu crediti de ſui natura fructiferi, prout eſt pretium rei fructiferæ venditæ juxta terminos text. *in l. curabit. Cod. de action. empti*, adhuc tamen ſi in aliquam debendi cauſam convertatur, non debentur acceſſiones, niſi concurrant requiſita hujuſmodi diverſæ cauſæ juſtificativa. Verum, reflectendo ad veritatem, illud fundamentum videbatur parum tutum, quatenus revera dicti intereſſe ſpecialis juſtificatio, ut infra concurrat, quoniam tunc potius ſubſtantia veritatis, ac voluntatis partium attendenda juxta ea quæ habentur infra *in Fulginaten. diſc. 16. & in deciſ.* in ea cauſa edita 28. Novembris 1667. coram Cerro.

Ideoque circumſcripta etiam hujuſmodi circumſtantia, atque examinando articulum, ac ſi publice, palam, & nu- 24
cere hoc intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis in conventionem deductum eſſet; admittebam tanquam veram propoſitionem deductam per Scribentes in contrarium, quod ſcil. de hoc intereſſe licite inter mutuantem, & mutuatarium etiam ab initio conveniri poteſt, ut poſt antiquiores ab eis allegatos plene probant a Pont. *de poteſt. Proreg. tit. de regal. impoſit. §. 5. n.77. & ſeqq.* Gatt. *de cred. tit. 7. q.2. n. 1679. & ſeqq.* Carlev. *de jud. tom. 2. diſp.8. in princ. & ſect.1. 2. & 6.* ubi latius, Rovit. *pragm. 1. de uſuris. nu.45. ubi Add.* & non negat Rota *deciſ.* 118. *Ubaldi*, quæ eſt in materia magiſtralis paſſim canonizata, repetita etiam *deciſ. 372. poſt. 2. volum. conſ.* Farinac. & plene Leotar. *quæſt.* 72

Verum difficultas conſiſtit in duobus punctis, ex quibus 25
reſultant æquivoca procedentium ſimpliciter cum dicta generica concluſione, ut hoc intereſſe licite in pactum deduci poſſit. Primo ſcil. an in vim dictæ conventionis, abſque alia ſpeciali probatione dictum intereſſe exigi valeat, vel po-

tius

tius ad justificandam conventionem, necessarium sit deinde
aliud probare in specie, ad effectum ut exigi valeat. Et se-
cundo ab initio taxari possit certa, & uniformis fieri, seu di-
ci interesse quantitas. Et in utroque satis variant Scriben-
tes, ut patet ex collectis per Rot. apud Ubald. *d. decis.* 118.
alias 372. *post* 2. *volum. cons.* Farinac. & ex Leotar. *d. qu.* 72.
qui totum mutuatur videtur ex *d. dec.* vel saltem cum ea, &
merito, in omnibus procedit. Aliquibus volentibus ad dict.
conventionem in genere nullatenus deveniri posse, nisi post
contractam moram, non autem ab initio mutui, seu alias cre-
ditæ pecuniæ. Aliis vero generaliter, & omnino negantibus
licitam conventionem super certa taxta; & aliis e converso, ut
præsertim sunt plures ex Regnicolis utriusque Siciliæ, pro-
cedunt cum dicta propositione generali, super licita conven-
tione ejus, quod mutuantis interest, ratione lucri cessantis,
vel damni emergentis, ultro non progrediendo, sed absque
alia extrinseca probatione, taxam, ac exactionem licitam re-
putando, quasi quod ex notorietate promptitudinis occasio-
num negotiandi, vel pecunias investiendi in Regione, atque
ex generali consuetudine, quod quilibet dicatur solitus ne-
gotiari, dictæ probationes pro factis habendæ sint, ideoque
sola conventio sufficiat. Nimium etiam innixi illi fundamen-
to, quod quidem eos nimium excusabiles reddit, quod scil.
Tribunalia post moram a debitore contractam, absque alia
probatione requisitorum, quæ in hujusmodi interesse lucri
cessantis, vel damni emergentis juxta Curiæ opinionem de-
siderantur, passim illud decernunt, ut habetur *disc.* 108.
sub tit. de feud.

Nulla vero fuit materia, quæ magis pro tempore vitæ fo-
26 rensis in Curia Romana, meum contorserit ingenium, quam
ista, non quidem ratione difficultatis, cùm comparative ad
fideicommissarias, feudales, ac altiores materias civiles ea
videatur de facilioribus, sed ratione dictæ discrepantiæ opi-
nionum, nedum inter Catholicos in universum, sed in ipsa-
met Italia, & quodammodo intra viscera Sedis Apostolicæ,
cum adeo certo, & determinato usu tam diverso, seu de dire-
cto contrario. In Curia siquidem Romana, omnino certum,
ac indubitatum est, in judicio pro condemnatione debitoris
morosi ad interesse, non sufficere solam moram per interpel-
lationem hominis, vel legis contractam, nisi pro illo lucri
27 cessanti concurrant requisita posita per Castrens. *in l. 3. §. de
eo quod certo loco*, & quoad illud damni emergentis, in spe-
cie, vel in æquipollenti concurrant requisita posita *in dec.* 2.
Mohed. *de usuris*, quamvis constaret in genere creditorem
esse industrem, ac negotiari solitum, & quamvis notorium
sit occasiones esse promptas; idq; ex duplici probabili ratione,
quarum una utrique interesse communis est quod scil. ita in-
certum remanet, an creditor pecuniam a debitore debitam
in eam causam, vel potius in alios usu erogaturus esset, ex
iis quæ in proposito interesse damni emergentis habentur acta
in *Assina census loc. cod. tit. disc.* 14. Et altera soli interesse
28 lucri cessantis congrua, quod scil. negotiationum lucra sunt
semper incerta, quinimo & ipsa negotiatio periculosa est, ut
ipsamet sors principalis peremptionem, vel diminutionem
pati valeat, unde propterea receptum in jure habemus, ratio-
ne hujus periculi, Tutorem, vel alium legalem Administrato-
rem prohibitum esse pecuniam pupillarem, seu alias admi-
nistratam negotiationibus exponere, ex plene deductis per
Sperell. *dec.* 90. ubi etiam de ipsamet Civitate Ianuen. quæ ne-
gotiantium, ac negotiationum Metropolis dici potest: Assi-
gnando in hoc Scribentes exemplum piscatoris. Non enim
ex eo, quod est solitus piscari, ac promptum habeat mare,
in quo piscari valeat, sequitur, quod nisi ab alio piscationis
instrumenta impedita essent, certum piscationis lucrum fe-
cisset, quia potuisset nil accipere, quinimo sentire damnum
de proprio in fractura retium, aliorumque instrumentorum,
juxta casum de quo in *Massanen. sub tit. de locato* cum simi-
libus, ut de his omnibus cæteris collectis plene habetur *dec.*
29. post Merlin. *de pignor.* quæ videtur magistralis, & in aliis
29 frequenter, ac advertitur in prima hujus causæ *decision.
coram Taja*, quoniam hoc jure sine dubio in Curia vi-
vitur.

Et tamen in utriusque Siciliæ Regnis, ac etiam in Catalo-
nia, aliisque Catholici Orbis partibus, quinimo, & in aliis
ipsiusmet Italiæ Principatibus, absque tot considerationibus
& justificationibus, in judicio passim data mora, hoc inte-
resse decernitur. Et consequenter in utroque Foro admittun-
tur hujusmodi conventiones, dum in sensu etiam dictam ma-
gis rigorosam opinionem tenentium, id quod operatur mora,
datis aliis extremis, ex veriori sententia, operari etiam potest
conventio, ut patet ex eadem *dec.* 118. *Ubaldi*, *alias* 372.
post. 2. *vol cons.* Farin. cum aliis per Leotar. *d. q.* 72.

Videatur igitur quomodo hujusmodi contrarietatibus ac-
quiescere valeat intellectus, ut scil. in eadem Ecclesia Catho-
lica, & in materia peccaminosa, ac generaliter & in-
trinsece mala de jure naturali, & divino, ita neque Ponti-
ficia potestas dispensare valeat, neque detur parvitas materiæ,
in uno loco sit usura illicita, & peccaminosa, & in altero sit
licita, & valida, cum tamen in utroque eædem rationes ge-
nerales pariformiter vigeant. Quodque si contingat causam 30
tractari in Curia Ecclesiastica, seu alias eam deferri ad Cu-
riam Romanam, nullum interesse judiciale sine dictis requi-
sitis decernatur, passim infirmando sententias de partibus;
dum etiam Curiæ Ecclesiasticæ, sequendo stylum Tribuna-
lium sæcularium illud solent decernere, quodque tales con-
ventiones usurariæ censeantur, decernendo idcirco imputa-
tionem talis interesse soluti in extenuationem sortis principa-
lis; & tamen, quod in dictis aliis locis, utrumque judicia-
le, & conventionale interesse passim decernatur, atq; tan-
quam licitum reputetur, & sic quod res generaliter, & intrin-
sece mala, vel respective, generaliter, & intrinsece bona nul-
la data loci, vel personarum diversitate, ex sola diversitate
Tribunalium, in uno sit bona, & in altero sit mala, Quod
etiam frequenter practicatur in materia censuum, ac etiam
conventionum super fructibus recompensativis pretii rei
venditæ, ut frequenter hoc tit. & in altero *de censib.* Ideoque
meus intellectus in hoc hebetat, neque percipere potest quo-
modo hæc possint insimul stare, & quomodo non provide-
tur, ut ubique inter eosdem Catholicos, una & eadem ani-
mæ, & conscientiæ ratio, seu lex servetur.

Reflectendo autem ad veritatem, occasione istius ac simi-
lium controversiarum, pro locis, in quibus, sive bene, si-
ve male id de facto servatur, ac publice & palam, etiam in
judiciis practicatur, considerabam, quod aut agitur de inte-
resse damni emergentis: Et si in loco viget, magisq; recepta
est opinio, quæ vulgo tribuitur Ruin. *cons.* 104. *l.* 4. quam
probabiliorem dicit Leotar. *q.* 75. *n.* 14. ubi alios ejusdem opi-
nionis sequaces refert, tunc quatenus pertinet ad Forum ex-
ternum, de quo tantum meæ sunt partes agendi nunquam
placuit opinio Rotæ, & Curiæ Romanæ insistendi mordicus
in altera magis rigorosa opinione, quæ vulgo tribuitur *d. dec.*
2. Mohed. *de usuris*, cum qua in Curia regulariter procedi- 31
tur, quoniam si in loco creditoris, & debitoris diverso jure
vivitur, cum id non percutiat substantiam, seu intrinsecam
naturam usuræ, sed solum diversam formam probandi volun-
tatem creditoris, cui mora fiat, erogandi scil. necne sibi de-
bitam pecuniam in ejus debitis fructiferis extinguendis, uti-
que cum dicta opinione procedi debet, quoniam durum
videtur illum cogere ad vivendum cum diverso jure, quod-
que scire debeat opiniones, quas tenet Curia, dum se regu-
lavit juxta opiniones usu receptas in propria Regione, unde
propterea justam habuit causam negligendi requisita, ex di-
cta alia opinione necessaria, ideoq; per modum loquendi,
quædam Judaismi species videtur, dictam decisionem Mo-
hedani, generaliter & indefinite attendere etiam in causis
Regionum, & locorum, in quibus dicta alia opinio recepta sit,
& hæc quoad interesse judiciale, quoniam in conventionali
hujusmodi difficultates cessant, dum eo ipso quod creditor
illud in conventionem deduxit, ita declaravit animum, seu
destinationem, & consequenter adesse dicuntur requisita jux-
ta *dict.* Mohed. *dec.*

Aut vero agitur de conventionali interesse lucri cessantis,
& tunc aut illud est solutum, itaut debitor, qui voluntarie
solvit, contendat de illius repetitione, seu imputatione in
sortem ita extenuandam, & pariter, non datis particulari-
bus facti circumstantiis malam fidem, ac depravatum ani-
mum creditoris in specie redolentibus, Mihi neque placuit
opinio Curiæ, ut in his Regionibus, in quibus hoc interesse
absque aliqua dictorum requisitorum speciali justificatione in
conventionem deducitur, seu in judicio decernitur, ita re-
putetur illicitum, & usurarium, quod restituendum, vel im-
putendum sit, id quod ex d. publico, & communi usu creditur
licitum, unde justam causam habuit creditor illud judicandi
licitum, ideoque accessiones in bona fide consumpsit in cur-
rentes usus eo modo quo bonorum fructus, ac pecuniarum
redditus consumi solent, alias non consumptionis ipsam sor-
tem principalem, quam nimium durum est ita insensibiliter
per creditorem ad id non cogitantem, atque in bona fide exi-
stentem amitti debere, ut ad aliud propositum ponderatur
etiam infra in Baren. *Census*, *disc.* 17.

Quamvis enim vera sit propositio, de qua in eadem Ba-
ren. *Census*, & alibi, quod in materia usuraria, quicquid sit 32
in Foro interno, in externo tamen juris ignorantia, non ex-
cusat, & consequenter, mulieres, minores, rustici, & simi-
les

les eodem jure, ac alii consentur, quia possint, ac debeant sapientes, & peritos consulere, minusque excusat consuetudo ut infra, nihilominus id recte procedit in jure claro, & certo, secus autem in jure, nedum dubio, sed omnino ignoto in Regione, in quo potius certum est jus esse in contrarium. Tum ex vera, & recepta propositione, quod ignorantia juris dubii assimilatur ignorantiæ facti, & excusat etiam, ubi agitur de lucro, Mant. dec. 78. n. 7. & seqq. Caval. dec. 81. n. 2. & 141. n. 4. dec. 360. n. 10. p. 6. rec. 559. n. 6. & 7. p. 5. Burett. dec. 894. n. 6. Altogr. cons. 99. lib. 1. Rodunasc. cons. 18. n. 25. & seqq.

33 Tum etiam ex viva ratione, quod si sapientes, & peritos Regionis consuluisset, absque dubio dixissent id esse licitum tanquam passim receptum, ideoque durum est cogere negotiatores, & idiotas, quod scire debeant illas Romanæ Curiæ opiniones, quas loci sapientes ignorant, atque Tribunalia non servant, itaut isto casu pro Meo judicio creditor contendere magis videatur de vitando damno insensibili, ac involuntariæ consumptionis sortis cum diminutis, & in dies consumptis fructibus in statu bonæ fidei perceptis, quam de lucro captando, ideoque licet verum sit in materia usuraria consuetudinem non excusare, ex deductis per Leotar. q. 99. n. 2. & seqq. & n. 6. cum seqq. attamen durum videtur, quod ubi satis dubium est in loco an dicta consuetudo sit licita necne intret obligatio ad restituendum perceptum, & bona fide consumptum.

Aut agitur de eisdem accessionibus, seu fructibus ratione dicti interesse assequendis. Et tunc quia creditor contendere

34 dicitur de lucro, atque ita litigando in Curia, & certioratus de veriori, vel tutiori opinione, quam illa tenet; constituitur in mala fide, non debet hujusmodi accessiones exigere, ideoque juste debitori datur absolutoria, cum sint cessante omnes rationes, de quibus supra, ac etiam quia cessante dicto æquitativo motivo excusationis potius à damno vitando, dicta opinio erronea videtur, dictusque respective usus potius abusus, & corruptelæ nomen meretur, quoniam ita usurarum prohibitio remanere videtur mere verbalis, neque datur casus, in quo illa verificetur, cum ita ex vero mutuo quandocumque repetibili, ipsaque sorte assecurata, certum, & assecuratum lucrum ratione temporis resultet, in quo proprie usura consistit.

Unde propterea, ut in pluries disputationibus super similibus contractibus dicere consuevi, & advertitur etiam in Firmana disc. 1. de manifesta fatuitate notari mererentur Canonistæ, & Theologi, ac tot Rotæ, aliorumque Tribunalium decisiones, tot quæstiones in hac usuraria materia disputantes, præsertim circa realitatem cambiorum, ac reprobationem eorum, quæ sicca dicuntur, sive circa fructus, & usuras dotales, ac fructus recompensativos, ex æquitate text. in l. curabit, C. de action. empti, ac circa invaliditatem censuum in casibus non servatæ formæ Bullæ Pii, sive ubicumque libertas repetendi sortem suppetit, aut creditor sit fundum esse incapacem, sive aliorum cum similibus, de quibus hoc titulo, & in prædictis aliis de cambiis, censibus, & dote, dum absque tot ambagibus, & disputationibus, ita cum solo verbali colore interesse damni emergentis, vel lucri cessantis, ex puro mutuo, absque periculo, nec sortis, nec fructuum accessiones percipi possunt.

Et quamvis vera etiam sit propositio, cum qua tenentes

35 hujusmodi opinionem procedunt, quod scil. licitum sit etiam ab initio certam taxam, justam, & verisimilem, habita ratione majoris, vel minoris ejus cursus, omniumque aliarum considerationum statuere tanquam per transactionem super fructibus, ut habetur d. dec. 188. Ubaldi n. 8. alias 372. post 2. volum. cons. Farinac. cum aliis per Leotard. d. q. 72. n. 8. & seq. ac latius per Giballin. de quo disc. 1. Nihilominus adhuc manifesta fallacia est in applicatione, quoniam ut eodem disc. 1. advertitur, id recte procedit cum terminis propriis, vel saltem adinstar contractus trini, de quo ibi agitur, seu aliorum, de quibus in Tusculana, & in Romana nautici fœnoris disc. 2. & 3. Ubi scilicet interesse, seu lucrum est verisimiliter speratum in magna summa, cujus modica pars creditori tribuatur, reliquum vero, quod debitori dimittitur, dici possit justum, ac proportionatum præmium, seu merces utriusque assecurationis, tam sortis, quam lucrorum, & non alias.

Hoc autem, attento dicto usu, per quem interesse judiciale, vel conventionale taxatur ad septem circiter pro centenario, plus, vel minus, est omnino inverisimile, & quodammodo impossibile, quoniam ita supponere oporteret magnum & excessivum lucrum mutuantis, si ejus periculo pecuniam negotiationibus exposuisset, ut sud. disc. 1. quod lucrum utique praxis non docet, saltem juxta communes, & frequentes occasiones, quæ tanquam notoriæ per tenentes hanc vere reprobam opinionem supponuntur. Potissime quia id indefinite practicatur, etiam cum creditoribus, mercaturæ, & industriæ non incumbentibus, eisque minus aptis, ideoque nullum dignosci videtur probabile fundamentum, cui hæc opinio, sive hic usus innitatur, quoniam principia generalia sunt vera, tam circa licitam con- 36
ventionem interesse in genere ab initio, quam circa taxam verisimilem, juxta probabiliorem opinionem, quamvis etiam in utroque satis contrahentis ex relatis per Leotar. d. q. 72. & Ubald. d. discurs. 18. ac alios, sed error, ac fallacia consistunt in applicatione, quoniam intelligantur suo modo, & cum dictis requisitis.

Ideoque in praxi hæc opinio verificabilis non est, nisi in eo interesse, quod succedit loco fructuum percipiendorum ex investimentis tutis, puta in stabilia, sive ratione frequentioris occasionis, in ipsa Montium, aliaque jure cum Principe, vel Republica, ac etiam in census ex deductis per Leotard. d. q. 72. n. 7. Non attendendo tamen omnimodam proportionem, sed habita ratione ejus quod interest, ac judicio peritorum æstimari potest, pecuniam investitam esse magis in mutuum repetibile, & absque aliquo periculo peremptionis, vel diminutionis sortis, quam in hujusmodi investimenta, in quibus adsunt onera, & pericula respective peremptionis, vel diminutionis, ac etiam irrepetibilitatis sortis, quibus considerationibus habitis, juxta currentem usum vix hoc interesse ad tria, vel ad summum quatuor pro centenario, & parum plus sustineri posset, ut notorium videtur.

Applicando autem ad casum præsentis controversiæ, attenta dicta distinctione, pro Meo judicio satis probabili, quando ille mutuator in bona, sinceraque fide versando, publice; & palam ita contraxisset, tunc pro ipso excusando à restitutione, vel imputatione accessionum sponte solutarum, ac in statu bonæ fidei consumptarum, reflectendo ad veritatem, respondere debere crederem, atque ad hunc effectum considerabilis esset circumstantia bonæ qualitatis, & famæ ejusdem, quæ ponderatur in ultima decisione 19. Novembris 1668. cor. Alberg. Et quam ad excludendum fœnus esse considerabilem, advertitur etiam in Romana locorum Montium de Mutis, sub tit. de Regal. disc. 32. Ac etiam, considerabiles essent aliæ duæ circumstantiæ in eadem decisione ponderatæ, de quibus infra in tertio, & quarto puncto, laudi scil: seu transactionis ex illius emologatione resultantis, & utilitatis, quam mutuatarius absque suffocatione reportavit ex pecunia mutuata voluntarie erogata in acquisitionem fructiferi, & utilis prædii, cum præmissa coadjuvare, seu confovere videntur dictam bonam fidem excusantem à perceptis, & consumptis, ex 37
eadem ratione, ob quam passim in jure receptum habemus, non Dominum excusari à fructibus, quos bona fide percepit, & consumsit, quia credebat suos, ad quem effectum neque necessaria est bona fides positiva, sed sufficit abesse malam ex collectis apud Merlin. dec. 663. alias dec. 3. p. 7. rec. Buratt. & Adden. dec. 184. Greg. & Adden. dec. 74. & passim, qui terminim ad hæc adaptabiles quoque videntur.

Sed considerabam ista incongrue applicari huic mutuatori, qui perceptis clam, & occulte anticipatis usuris, expresse professus est facere mutuum gratuitum, & absque aliquo interesse ut supra, non quidem, ut data subsistentia li- 38
citarum accessionum, ista contrahendi forma tollat veritatem juxta casum, de quo in d. Fulgin. disc. 16. sed ad desumendam ejus malam fidem, quodque ita credidit hujusmodi conventionem, ac respective exactionem tanquam illicitas, & usurarias publice, & palam fieri non potuisse, unde propterea cessante dicto fundamento bonæ fidei, & justæ credulitatis, inspecta etiam sola veritate, contra ipsum probabilius respondendum credebam.

Quo vero ad tertium punctum compromissi, ac successivæ acceptationis laudi, duæ separatæ inspectiones desuper cadebant. Una super ipsius compromissi, & respective laudi nullitate ex defectu habilitatis personæ Arbitri. Et altera super relevantia pacti, seu transactionis resultantis a dicti laudi emologatione, in qua solum magnum fundamentum constituit dicta ultima decisio 19. Novembris 1668. coram Albergato.

Prima inspectio erat plana pro laudi, & compromissi nullitate, ex dicto motivo inhabilitatis personæ secularis, quæ solum capax est in hac materia cognoscendi, & judicandi super iis, quæ facti sunt, super probatione scilicet exactionis usurarum, sive super probatione, & liquidatione interesse

cum

cum fuit requisitis ipsarum usurarum recompensativi, seu
39 justificativi, secus autem ubi quæstio est juris super ipsa usura, ac de cognoscendo, & decidendo, an conventio sit licita & respective usuraria, cum tunc sive per viam judicii, sive per viam arbitrii laico urgeat illa omnimoda incapacitas, quæ generaliter in eo militat in materiis Ecclesiasticis, & spiritualibus, quoties, ut dictum est, punctus controversiæ consistat in jure, secus autem ubi in nudo facto temporalitatis *ad text. in c. contingit, de Arbitris, & Clemen. 2. de judiciis*, Imol. *in cap. innotuit, de Arbitris*, cum aliis per Borell. *de compromiss. §. 2. gl. 3. n. 153.* Bianch. *eod. tractatu, q. 4. n. 9.* Rot. *dec. 315. p. 2. divers.* & in prima hujus causæ decisione 31. *Martii 1664. cor. Taja*, atque ita distinguendo inter jus & factum, ex Diana, & aliis allegatis admittitur *in ultima decisione cor. Alberg. in fine*. Licet enim deduceretur altera nullitas dicti compromissi ob mixturam unius minoris inter fratres compromittentes, attamen hanc nullitatem Ego parvi faciebam, quia non influit in materiam usurariam, & malam fidem.

Et circa alteram inspectionem transactionis ex dicti laudi emologatione resultantis, ultima decisio *in §. antepenult.* plene comprobat conclusionem, quod super usuris compromitti, & transigi potest, quodque illæ per transactionem remitti possunt ex collectis per Mant. *de tacit. lib. 26. tit. 5. n. 5.* Giballin. *de usuris, l. 2. c. 3. art. 4.* Leotard. *q. 99. n. 39. & seq.* apud quos Concordantes, & habetur etiam per Rotam *dec. 38. p. 5. rec. & in aliis*. Verum pariter in hoc fallacia versabatur in applicatione ad factum ob dictæ transactionis insubsistentiam. Tum ex eo, quod in animo partium non fuit explicite procedere per viam transactionis, sed solum per viam simplicis acceptationis laudi, quæ ex juris fictione, vel subintelligentia vim, seu speciem transactionis habet. Unde recte cadere observabam receptam conclusionem super invalida transactione inita ex falso præsupposito, quod ita adesse dicitur, dum partes credebant dictum laudum validum, & obligatorium. Tum clarius, quia ut in prima decisione coram Taja, & in aliis subsequentibus advertitur, & est principium absolutum, de quo in aliis materiis satis frequenter, ad essentiam transactionis, nedum requiritur dubietas rei in transactionem deductæ, quoniam illa non datur in claris, sed etiam ut aliquid hinc inde detur, vel respective dimittatur,
40 habita congrua proportione futuri dubii eventus litis, secus autem ubi unus transigentium obtinet totum id, quod plena, & omnimoda victoria parere posset, quoniam tunc dicitur transactio leonina. Quinimmo juxta opinionem, quam tenet Curia Romana, etiam satis large, & contra DD. sensum forte probabiliorem, & magis communem, etiam in transactione proceditur cum terminis text. *in l. 3. Cod. de rescind. vendit. ut in Romana transactionis 15. Decemb. 1659. & 19. Aprilis, & 28. Junii 1660. cor. Verospio*, de qua in sua materia *sub tit. de empt. & vendit.* & frequenter. Unde cum hoc laudum omnes usuras jam integre tunc exactas creditori decreverit, nulla illarum remissione facta debitoribus, quorum favore aliud arbitratum non fuit, nisi reductio in futurum earundem usurarum ad minorem rationem quinque pro centenario, ita remanebat clare transactio leonina. Ut enim bene advertitur per Leotar. *d. q. 99. n. 19. & seqq.* neque laudum, neque transactio simpliciter, & de per se, vel alia conventio reddere potest licitas usuras, sed vel accedente probabili dubietate, an sint licitæ, & debitæ necne, ad justam proportionem futuri dubii eventus transigatur, ut est vera, & propria transactionis natura, vel quod debitor sciens & volens, cessante ratione suffocationis, atque ex omnino spontanea voluntate eas remittat tanquam liberam, & gratuitam donationem, quorum neutrum dici poterat tam ex defectu voluntatis, dum debitores adhuc erant tales in sorte, ideoque id in animo nunquam habuerunt, quam ex defectu potestatis, quia erant pupilli, & minores, quibus hæc libera donandi potestas non datur.

Deducebam quoque tanquam Advocatus alteram speciem nullitatis, ex eo quod transactum esset super re non dubia, eo quia clarum est de utroque jure divino, & humano usuras esse illicitas, & indebitas, sed reflectendo ad veritatem, illud motivum non erat probabile, cum ex supra discursis in secundo puncto, stante more Regionis, aliisque supradictis considerationibus, dubietas negari non posset.

Demum quoad quartum, & ultimum punctum utilitatis, quæ ex pecunia mutuata debitori resultaverat, mediante acquisitione prædii fructiferi, satis modica, & fere nulla disputatio desuper cadebat, ex recepto, & absoluto principio quod in materia usuraria spectatur solum quid intersit mutuatoris, non autem mutuatarii, ex deductis per Leotar. *q. 32. n. 30. q. 78. n. 24. & q. 86. n. 18.* & omnes. Sicuti e converso, ubi mutuatarius non est in damno, neque inspicitur utilitas mutuatoris ex contractu resultans ut in *Romana imputationis vera supra disc. 4.* quod agnoscunt etiam dictæ contrariæ 41
decisiones, præsertim ultima cor. Alberg. dum solum ponderat hanc circumstantiam, non quidem ad effectum justificandi accessiones, sed ad effectum excludendi in debitore præcisam indigentiam, & successive suffocationem, quod tamen Meo judicio neque videbatur considerabile, quoniam adhuc suffocatus dici potest ille, qui, vel ratione affectionis, vel ratione speratæ utilitatis nollet amittere illam promptam occasionem, quam ob pecuniæ carentiam esset alias amissurus. Atque ex his probabiliores videbantur primæ resolutiones, dum ita constabat creditorem versatum esse in mala fide.

S U M M A R I U M.

1 *De illicitis accessionibus ex mutuo, earumque imputatione, & de probatione exactionis usurarum.*
2 *An transactio salvet usuras?*
3 *De usuris sponte, & voluntarie remissis.*

ANNOT. AD DISC. XII. & XIII.

Super iis quæ sunt juris circa illicitas accessiones in mutuo, nulla cadit dubitatio, præsertim juxta opinionem cum qua vivitur in Curia, & super puncto, an imputatio fiat ipso jure in dies, & tempora, videantur deducta *disc. 28. & 31. de camb.* In iis vero quæ sunt facti super probatione exactionis usurarum, nulla vere cadit, vel dari potest regula, adeout sit error procedere cum generalitatibus, tam totum pendeat ex circumstantiis facti, cujus potius quam juris est quæstio, atque in hoc videantur deducta *disc. 34. de camb.*

Super iis autem, quæ pertinent ad remissionem præsertim per viam transactionis, & an & quando ista salvet usuras, easque reddat licitas, videri possunt deducta inferius *disc. 15. 17. 28. 35. 42. & 43.* idemque cadit super contentis in sequenti *disc. 13.* super usuris sponte, ac voluntarie solutis, vel condonatis, ideoque ibidem videndum.

ROMANA IMPUTATIONIS FRUCTUUM
INTER COLLEGIUM ROMANUM
ET FABRICAM ECCLESIÆ EJUSDEM COLLEGII.

Responsum pro veritate.

An fructus, seu accessiones voluntarie, & absque pacto solutæ, pro credito pecuniario sint licitæ, itaut non extenuent sortem? Et de circumstantiis dictam perceptionem licitam reddentibus.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Pro mutuo vero, vel interpretativo nulla accessiones recipi possunt non probatis requisitis interesse lucri cessantis, vel damni emergentis.*
3 *Intellige ubi ex conventione, secus si debitor absque pacto sponte solvit.*
4 *Pendet ab arbitrio Judicis inspicere, an dicta solutio pendeat a mera liberalitate necne?*
5 *Eadem distinctio habetur in materia simoniæ.*
6 *Quando dicatur bene justificatum interesse, ob quod accessiones, etiam ex mutuo percipi possunt.*

D I S C. XIII.

Facto insigni legato per Cardinalem Ludovicum Ludovisium scut. 200. m. pro construenda Ecclesia in Collegio Romano Societatis Jesu sub invocatione S. Ignatii, cum dispositione, ut si quid perfecta Ecclesia, superesset, erogaretur in ejusdem, vel Sacristiæ ornamentum, vel Collegii utilitatem, Executorum, seu Commissariorum arbitrio. Cum ejusdem Societatis Præpositus Generalis, prudenter dictæ fabricæ particularem Administratorem deputasset, di-

versum

versum ab Œconomico Procuratore, seu Administratore ipsius Collegii, itaut essent duæ stationes separatæ, temporum autem conditio, seu qualitas ædificii circa ejus constructionis initia exigeret aliquam pecuniam per testatoris hæredem solutam remanere otiosam, Collegium vero, ob ejus urgentias pecunia indigeret, quam alias ad censum, vel sub alio interesse accipere oportuisset. Hinc idem Præpositus Generalis assentitus est, ut Administrator fabricæ mutuaret Administratori Collegii scut. 6000. pro quibus dicto Administratori Collegii injunxit, ut pendenta restitutione responderet ad beneficium fabricæ fructum ad rationem scutorum quatuor pro quolibet centenario, & anno, quæ summa tunc temporis erat nimium moderata, & forsan in commercio non facilis, cum ipsa loca Montium Cameralia fructarent ad quinque, vel quatuor cum dimidio. Post plurium vero annorum decursum,
2 aliqui rigorosi Juristæ, negotia Collegii zelantes, motivum excitarunt, quod istud debitum jam extinctum esset, ipsa sorte principali extenuata cum dictis fructibus singulis annis solutis, qui ex simplici mutuo repetibili absque requisitis justificatis cum extrinsecis probationibus specialibus interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, dicuntur usurarii, & in sortem imputandi, juxta opinionem, in qua residet Curia Romana ex plene deductis in Avenion. cor. Bichio dec. 29. post Merlin. de pignor. & passim, ac habetur præsertim disc. præc. & in aliis hoc tit. sæpius.

3 Desuper autem per Superiores pro veritate consultus, in contrarium ad favorem fabricæ respondi. Non impugnando quidem dictum principium in Curia verum, & receptum, sed negando ejus applicationem ad casum, ob ejus particulares circumstantias. Ad id motus ex duplici fundamento. Primo quod usuraria, & illicita dicitur illa accessio, quam creditor pecuniarius ex causa mutui veri, vel interpretativi exigit a debitore in vim pacti, & conventionis, secus autem si nulla conventione accedente, debitor sponte sua, & in recognitionem hujusmodi gratuiti officii, ex mera liberalitate, & motivo gratitudinis aliquas accessiones solvat, cum tunc licita per creditorem percipiantur, Roder. de ann. reddit. l. 3. q. 4. n. 101. Rebell. de oblig. just. lib. 8. q. 3. & cæteri ap. Leotard. de usur. q. 1. n. 35. & est propositio communiter recepta ap. Canonistas, & Morales, apud quos remanet solum difficultas usuræ mentalis percutiens Forum internum, de quo ad Jurisconsultos forenses agere non pertinet, & quæ usura mentalis non cadebat in illo corpore ficto, & inanimato.

4 In Foro autem externo remanet solum quæstio potius facti, quam juris super verificatione dictæ circumstantiæ, quod sc. solutio, non ex conventione, sed ex libera, & spontanea voluntate sequuta sit, quod pendet ex facti circumstantiis pro Judicis prudentis arbitrio regulandis, ne alias sub hoc pallio, & occultata conventione, fœneratoribus ita usuras fraudare licitum, & facile reddatur, atque hanc esse materiam arbitrariam bene advertitur per Abbatem in magistrali cons. 113. p. 2. cum quo cæteri pertranseunt, eademque distinctio habetur etiam in materia simoniæ, in qua pactum, seu conventio totum facit, quia si sponte, & ex mera liberalitate, ac motivo gratitudinis Resignatarius Resignanti aliquid præbeat, dummodo sincere, & sine fraude, illa non intrat ex deductis in Toletana Archipresbyt. cor. Alberg. dec. 40. & 43. apud Zuff. de legit. process. & pluries in sua materia sub tit. de benef. Unde cum in hac facti specie verificabilis non esset
5 in creditore circumstantia fraudis, ac depravati animi fœnerandi, atque constaret dictam solutionem ex prudenti, pio, & rationabili motivo, de quo infra, nemine petenta, per Superiores demandata esse, Mihi videbatur, quod versaremur in terminis claris; quamvis alii desuper quoque consulti simpliciter insistentes dictæ generali propositione, magnam desuper haberent difficultatem.

6 Secundo, quia licet prudenter hujusmodi negotia, seu stationes, tanquam diversæ, & sub diversis Administratoribus existerent. Nihilominus cum Ecclesia sit pars Monasterii, seu Collegii, atque unum ex membris constituentibus unum, & idem corpus. Hinc proinde in stricto jure dicebam non intrare hanc distinctionem creditoris, & debitoris, sive mutuantis, seu mutuatarii, vel quatenus hæc distinctio admittenda esset, adhuc tamen ambo erant sub regimine, & administratione eorundem Superiorum, qui utriusque inanimati corporis, tanquam duorum pupillorum tutores erant, ideoque ipsi tanquam tutoribus, & legalibus Administratoribus de jure incumbebat onus excrescentem pecuniam non retinere otiosam, sed investire in fructiferas occasiones Ecclesiæ licitas, & promptas, ut in Urbe sunt loca Montium, alias Administrator tenetur ad quanti interest, ad communiter notata *in leg. si Tutor constitutus, ff. de administrat. tutor* & firmatur *in Romana pecuniaria 28. Januarii 1636. cor. Panzirolo, & in alia Romana 15. Junii 1665. cor. Alberg.* ac agitur quoque infra in *Viterbien. disc. 15.* Et propterea cum tunc prompte ista pecunia investiri potuisset, & debuisset in loca Montium, ex quibus etiam major fructus obtineri potuisset, ita de plano remanebat justificatum interesse, quod data illius veritate, & existentia, etiam in pactum, & conventionem ab initio deduci potest ex deductis *disc. præc.* Potissime stante utilitate etiam Collegii, cui alias incumbebat pecuniam sub gravioribus fructibus ab aliis accipere, atque hanc dixi Mihi videri veritatem, cui credo quod pii, & prudentes Superiores acquieverint, quia vere prorsus improprium erat istos terminos usurarios ad casum applicare.

ÆSINA CENSUS
PRO
HÆREDIBUS ADRIANI DE HONORATIS
CUM
HÆREDIBUS MARCHIONISSÆ MARGARITÆ GABRIELLIÆ DE FLASCHIS.

Casus varie decisus per Rotam.

De interesse damni emergentis, an & quando per creditorem a moroso debitore exigatur licite, & citra usuram, etiam sine requisitis desideratis per *dec. 2. Mohed. de usuris?*

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Resolutiones causæ.*
3 *Ubi venditæ sunt plures res cum diversis pretiis licet in eodem contractu, tot dicuntur venditiones, quot sunt res.*
4 *Emptor non potest dici morosus in solutione pretii, nisi res vendita tradatur.*
5 *Re non tradita, vel tradita, & evicta, resolvuntur ejus obligationes etiam favore tertii.*
6 *In incorporalibus consignatio instrumentorum, & scripturarum est loco traditionis ipsius rei.*
7 *Quis debeat prius adimplere contractum an venditor in traditione rei, vel emptor in solutione pretii?*
8 *Ille qui primo agit debet prius docere de implemento ex parte sua.*
9 *Sine mora non datur interesse.*
10 *De requisitis interesse damni emergentis an sufficiat probatio generica, vel requiratur specifica, refertur utraque opinio?*
11 *Refertur casus, in quo rigorose processum fuit cum decisione* Mohedani *in hac materia interesse damni emergentis.*
12 *De limitatione decisionis* Mohedani, *& quando requisita dicantur concurrere per æquipollens.*
13 *De interesse præstando etiam in fructibus fructuum, & in ratione multiplici.*
14 *De distinctione obligationis debitoris in danda, vel in faciendo.*

DISC. XIV.

MArchionissa prædicta creditrix pro dote, aliisque 1
causis hæreditatis Francisci Amici prioris viri, omnia ejus credita, & jura, mediante Marchione Flasco ejus secundo viro, & procuratore, vendidit Adriano Honorato pro pretio scut. 10500. solvendorum in diversis terminis, seu pagis, sub ea lege, quod saltem ex ultima, vel prius, arbitrio ipsius venditricis, teneretur ipsa extinguere quemdam censum in sorte scut. 1000. Cumque solutis reliquis scut. 9500. emptor recusasset solvere residuum, pluries tamen post sequutum implementum extrajudicialiter oblatum, ob sibi non traditas scripturas, ac necessarias justificationes cujusdam crediti ipsius venditricis eandem summam importantis, adversus dictam hæreditam, a qua proinde recuperari non potuit, hinc ambobus contrahentibus defunctis, post plurium annorum decursum, hæredes venditricis judicium instituerunt contra hæredes emptoris, nedum pro solutione dictæ summæ residualis in sorte principali, sed etiam pro fructibus decursis dicti cen-

sus

fus cum dicto residuo extinguendi, ratione interesse damni emergentis. Et introducta causa in Rota cor. Cerro sub die 16. Junii 1664. pro creditore prodiit resolutio, debitorem sc. ad dictum interesse teneri. Sed reproposita causa sub die 27. Februarii 1665. cor. eodem, recedendo a decisis, pro debitore responsum fuit, atque huic secundæ resolutioni satis probabili, beneque fundatæ, actores hucusque acquieverunt.

2 Duæ autem fuerunt hujusmodi disputationum inspectiones, una potius facti quam juris, an sc. adesset debitoris mora necne, quoniam illa cessante, tanquam basi, & fundamento actionis, & interesse, omnis dubitatio cessat. Et altera juris an sc. posita mora, constaret de requisitis hujusmodi interesse justificativis. Secunda autem resolutio, quam Scribens pro hæredibus debitoris reis conventis, reflectendo etiam ad veritatem credebam probabilem, beneque fundatam, innixa fuit primo motivo deficientis moræ, cum cujus præsupposito processerat prima decisio, quæ principaliter agit de altera inspectione juris super dicti interesse refectione, unde propterea dicebam, dictam primam decisionem quoque probabilem, beneque fundatam esse in puncto juris, quatenus verificaretur facti præsuppositum, cum quo processum fuerat, & sic defectus erat in applicatione ad factum, non in veritate conclusionum juris.

3 Quatenus igitur pertinet ad primam inspectionem, seu primum motivum, cum in contractum deducta essent plura credita, seu jura distincte cum distincto pretio in singulis, hinc resultare dicebam, quod tot essent distinctæ venditiones, quot essent species, vel credita in contractum deducta *juxta gl. in l. Ædiles autem*, §. *si plura*, *& in l. si cum in ea*, *ff. de Ædil. edicto*, Tiraquell. *de retract. lignag.* §. 23. *gl.* 1. *nu.* 18. Mantic. *de tacit. lib.* 2. *tit.* 3. *num.* 17. Cavaler. *dec.* 628. *n.* 1. & 2. & in sua materie *sub tit. de empt. & vendit.*

4 Quo posito resultabat, nullam dici posse contractam morem ex parte emptoris in hoc residuo, nisi prius ex parte venditoris rei venditæ traditio, vel oblatio sequetur *ad text. in l. Julianus*, §. *offerri*, *ff. de action. empti*, *ubi omnes*. Idque adeo verum, ut etiamsi emptor in se accollaverit census, aliaque debita venditoris, eaque solvere se obligaverit, vel directe, & explicite ipsis creditoribus, vel implicite, mediante obligatione camerali continente sub se stipulationem pro omnibus, quorum interest &c. adhuc tamen implicitam habere dicitur conditionem, si res vendita tradatur, vel tradita permaneat, ac alias in casu non traditionis, vel evictionis, obligatio tanquam causativa, seu occasionalis resolvitur, quoties intercedat vera, & formalis delegatio, quam in his terminis raro vidi practica-
5 tam, ut ex Dec. *cons.* 421. Tiraquell. *cess. caus. p.* 1. *n.* 224. plene habetur collectum ep. Amat. *res.* 21. *n.* 1. *cum seq.* Rot. *dec.* 428. *p.* 1. *rec. n.* 4. cum aliis, & frequenter ex deductis in sua materia *sub tit. de empt. & vendit.* præsertim *in Sutrina*, ac etiam habetur *in Romana extinctionis locorum Montium sub tit. de Regal. disc.* 8. & 9.

6 In præsenti autem, licet practicari non posset vera traditio prout facti est, cum ageretur de juribus incorporalibus, nihilominus dicebam, loco traditionis succedere consignationem instrumentorum, & jurium, quorum vigore emptor, seu cessionarius jura cessa exercere valeat, Caputaq. *dec.* 104. *n.* 1. *l.* 1. Greg. *dec.* 579. *n.* 1. *dec.* 228. *n.* 4. post Zacch. *de oblig. dec.* 114. *n.* 14. *p.* 7. *rec.* cum aliis per Oleam *de cess. tit.* 7. *q.* 1. *n.* 1. *cum seq.* & *n.* 7. & 13. Unde cum venditrix ad hunc actum non devenisset, emptor morosus in solutione pretii dici non poterat.

7 Scribentes pro actoribus, nimium se diffundebant in quæstione disputata per DD. super intellectu *d. text. in l. Julianus* §. *offerri*, quis sc. debeat primo ex parte sua adimplere, an venditor in traditione, vel oblatione rei, vel emptor in solutione, vel oblatione pretii, nimium insistentes in iis, quæ firmantur in *Romana grani cor. eod. Cerro*, *decis.* 471. *par.* 9. *rec.* cum qua simpliciter processum fuit in prima hujus causæ decisione. Verum advertebam, extraneam e casu videri hujusmodi quæstionem, in qua variæ habentur opiniones. Aliis volentibus priorem esse obligationem venditoris, aliis illam emptoris, aliis demum, & probabilius, quod tanquam in actu correspectivo, & coæquali non detur prius, & posterius, sed simultaneum, seu contemporaneum debeat esse implementum, quod tamen nihil faciebat ad rem, quoniam rei conventi non agebant de redarguendo venditorem de mora, ob quam ad aliquod interesse contra ipsum agerent, sed solum, excipiendo de non traditione, curabant propriam moram excusare, atque ita repellere actores, quibus agentibus ad interesse ratione moræ, in qua erat eorum actionis fundamentum, absque dubio incumbebat prius docere de implemento ex parte sua, ut alterum contra-
hentem de mora convincere possent, cum in hoc Scriben- 8
tes concordare videantur, quod sc. non attendatur qui primo contravenerit, sed qui primo agat, *ut ead. dec.* 471. *n.* 23. *p.* 9. *rec.* & bene 601. *n.* 25. & 26. *p.* 5. ubi Concordan. & est principium verum, ac receptum.

Hinc proinde de consequenti corruebat actio ad inte- 9
resse, cujus primum, ac essentiale requisitum est mora ad vulgarem text. *in l. ubi omnes*, *ff. si cert. petat.* & *leg. mora*, *ff. de usuris cum Concord. congestis* per Giurb. *observ.* 1. *n.* 3. Et successive inanis remanebat inspectio, an procedendum esset cum opinione, quæ vulgo tribuitur Ruin. *cons.* 104. *lib.* 4. quam probabiliorem credit Leotar. relatis aliis ejusdem opinionis sequacibus *q.* 75. *n.* 14. ut sc. sufficiat creditori docere se de facto post debitoris moram subjectum fuisse debitis fructiferis, & usurariis, atque ita damnificatum remansisse.

Vel potius procedendum esset cum altera opinione, quæ 10
tribuitur Mohed. *dec.* 203. *alias dec.* 2. *sub tit. de usuris*, ut sc. data mora, non sufficiat dicta probatio generalis quod creditor damnum passus sit in solutione usurarum suis creditoribus, seu alias, nisi accedat probatio specialis, quod mora debitoris fuerit causa præcisa, & immediata damni, ob certitudinem, seu possibilitatem, an creditor pecuniam a debitore non moroso suo debito tempore solutam, in istam, vel aliam causam erogaturus esset necne, & quam opinionem licet nimium rigorosam, sequi profitetur Rota, & Curia Romana, ut ep. Coccin. *dec.* 498. *dec.* 305. *post* 2. *vol. cons.* Farin. *dec.* 304. *n.* 18. & *final. p.* 9. *rec.* & *sæpius*, atque in hujus causæ utraque decisione tanquam certe præsupponitur, eamque in puncto juris esse veriorem late probare conatur Cyriac. *contr.* 252. *n.* 62. *cum seq.*

Adeoque mordicus Rota hanc opinionem quandoque se- 11
qui professa est, ut juxta casuum contingentias id videtur omni æquitati, & humanæ rationi adversari, et præsertim Me scribente practicatum fuit in una *Levellen.* 26. Maji 1653. cor. Peuting. de qua causa in proposito dotis restituendæ habetur actum in sua materia *sub tit. de dote*, Cum enim secundus vir constante matrimonio aliquam pecuniarum summam dedisset ad censum uxoris filiis primi matrimonii sub gravi fructu in Regione usitem novem, vel decem pro centenario, atque soluto secundo matrimonio sine filiis, idem vir effectus esset debitor prædictorum filiorum primi pro restitutione dotis in longe majori summa, pluresque anni decurrerint, in quibus sub silentio hinc inde processum est. Exorta demum lite cor. Ordinario, & deinde in Rota prius cor. Corrado super ipso principali puncto restitutionis dotis, super quo prodiit decisio, quæ habetur impressa *par.* 11. *rec. dec.* 85. repetita *dec.* 6. *post Contrium*, assumptaque deinde disputatione cor. Peutingerio subrogato super puncto compensationis per Me ex parte viri oppositæ dicti debiti dotalis cum fructibus census hoc intermedio tempore decursis, dictisque filiis opponentibus de dictorum fructuum impedito cursu, dum ipse creditor censuarius effectus erat ipsorum debitor, Rota sequuta est rigorosum sensum a Me tanquam Advocato viri deductum, ut sc. non detur compensatio debiti cum sorte principali census, utpote irrepetibili ab invito debitore, nisi ille animum restituendi, ac censum extinguendi declaret, & consequenter, quod continuante censu, adhuc vivo, continuaverit cursum fructuum ad favorem viri. E converso autem ille quamvis morosus pro debito dotali, non teneretur ad interesse damni emergentis ita creditoribus resultans cum seipso, ob dictum cursum fructuum census, stante quod ipsi non declaraverant, quod hujusmodi debitum sibi solvendum in illam causam erogaturi fuissent. Quod Mihi quamvis Scribenti pro victore, nimis durum, & rigorosum visum est, unde propterea Egomet mediator fui concordiæ dicti rigoris nimium moderativæ, cum stante qualitate personarum, aliisque facti circumstantiis, omnino probabile videretur, quod dicti filii, ut creditores, & debitores respective Vitricum non urserint ad restitutionem dotis, ut ita proprium debitum compensarent, in hoc bona fide, & justa credulitate confirmati, ex ejusdem Vitrici silentio in non petendo fructus, potissime quia in illis partibus notus non est, neque practicatur hæc subtilis, & rigorosa opinio, quæ proinde discrete, & pro prudenti arbitrio, juxta facti circumstantias, non autem ita generaliter, & quodammodo judaice practicanda videtur.

Quando autem in ille causa, data mora in emptore, ad

hunc

hunc punctum quæstio restringeretur. Ego respiciendo ad veritatem, justam credebam primam resolutionem, injuriam 12 limitationi, quæ d. decis. Mohed. tribuitur, ubi sc. requisitum interpellationis, ac declarationis unum concurreret per æquipollens, quia nempe aliter constaret de hac certa destinatione erogandi pecuniam a debitore solvendam in extinctionem æris alieni usurarii, ut alias firmavit Rota in Bononien. locationum 4. Maji 161. coram Coccino, & habetur deductum in Raddere restitutionis pecuniarum pro creditoribus patrimonii Monaldensium sub tit. de feudis, ad materiam Bullæ Baronum disc. 79. & 80. & videtur vera, satisque rationabilis declaratio.

In proposito autem hujusmodi interesse lucri cessantis, vel damni emergentis reficiendi per debitorem morosum ob non solutionem pecuniæ ad certum effectum ab initio destinatæ, juxta dictam limitationem, in una Romana pecuniaria inter Tiberium Cenlum, & Creditores illorum de Bellomibus, cum isti emissent quandam tenutam ab auctoribus Censi, vel a Congregatione Baronum, sub conventione, quod quoddam residuale pretium ab eis solvendum investiri deberet in multiplicum pro reintegratione fideicommissi, prætendebat Censius, quod dicti venditores ob solutionem in tempore non factam teneri deberent loco 13 damnorum, & interesse, nedum ad fructus recompensativos, de quibus nulla erat quæstio, sed etiam ad fructus fructuum, & quanti intererat multiplicum factum esse juxta firmata per Rot. in Rom. multiplici, dec. 85. p. 4. rec. to. 2. & dec. 660. ead. p. 4. to. 3. & plenius 18. Martii 1654. cor. Meltio, Verum Scribens pro patrimonio emptorum defenso per creditores, parum probabilem dicebam hujusmodi petitionem, cum dictæ decisiones procedant, ubi ipse debitor assumpsisset in se onus faciendi dictum investimentum, & respective multiplicum, cum tunc intret dicta obligatio, potius ob non factum, quam ob non datum, & sic ratione non adimpleti suscepti mandati in faciendo, non autem ratione moræ debitoris in non solvendo, juxta distinctionem plene deductam, & firmatam in Rom. fructuum dotis 21. Aprilis 1652. cor. Certo, & 15. Janua- 14 rii 1652. cor. Bichio, quarum secunda est impressa post Cenninum dec. 155. & dec. 4. post Zuffi & cum quibus procedimus, ut in proposito usurarum dotalium habetur sæpius in sua materia sub tit. de dote, atque ita Congregatio Baronum censuit, verum adhuc Mihi supererat gravis difficultas ex dicta ratione præcisæ destinationis hujus pecuniæ in hanc causam, unde propterea mora debitoris ita fuit causa præcisa, & immediata damni, quia pecunia non poterat ad alium usum converti, & consequenter non videtur intrare rationes, quibus innituntur dictæ decisiones in Romana fructuum dotis, sed cum disputatio ulteriorem progressum non habuerit, non potui desuper maturum judicium pro veritate efformare.

ANNOT. AD DISC. XIV.

In plerisque aliis casibus post casum contentum in hoc disc. super interesse damni emergentis, practicavi quod per Rotam, aliaque Tribunalia magis benigne favore creditoris processum fuit & merito, adeout præsumpta, & verisimilis probatio generalis sufficiat, moderato antiquo judaismo, & conferunt deducta disc. 37. & 38.

VITERBIEN. TRANSACTIONIS

PRO

HÆREDE PAULI CIOFI

CUM

ALIIS PARITER DE CIOFIS

Casus varie decisus per Rotam, & postea concordatus.

An sint licitæ, vel respective usurariæ accessiones, quas donator quantitatis donatario pendente solutione promisit, ac solvit? Et quid de accessionibus pro pretio alicujus mercimonii, seu negotiationis, an & quando intrent fructus recompensativi juxta terminos text. in l. Curabis, C. de act. empti. Et an sustineantur accessiones solutæ pupillo, vel minori per ejus majorem conjunctum, qui de jure esset, seu esse deberet ejus legitimus tutor, seu curator?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *De resolutionibus in causa editis.*
3 *An & quando pro pretio mercium, vel taberna debeantur fructus recompensativi juxta text. in l. curabis, Cod. de action. empti, distinguitur.*
4 *An testator, vel donator disponere possit, ut pro quantitate legata, vel donata, pendente solutione, præstentur fructus, seu accessiones, distinguitur.*
5 *An etiam procedat distinctio, de qua n. præced.*
6 *De contractu trino remissive.*
7 *Tutor, vel aliter Administrator non investiens pecuniam administratam teneatur ad interesse.*
8 *Quomodo usuraria materia regulanda sit.*

DISC. XV.

Defuncto Paulo, qui cum Dominico, & Tullio fratribus de Ciofis in communione vixerat, superstitibus pluribus filiis adhuc pupillis, cum illorum matre, & tutrice firmato statu communium alias in scut. 7500. deventum est ad divisionem, in qua patrui nepotibus promiserunt solvere in pecunia intra certum tempus eorum portionem, & interim solvere fructus ad rationem quinque pro centenario, ad plures autem annos defuncto uno ex tribus filiis masculis d. Pauli, ac filia fœmina nuptui tradita, alii duo, nempe Thomas, & Gregorius redierunt ad patruorum domum, vacantes mercimonio, quod isti exercebant, postmodum vero de anno 1634. inter eosdem patruos, ac nepotes respective, eorum facultatibus hoc medio tempore ex negotiatione interim notabiliter auctis, deventum est ad transactionem, per quam patrui assignarunt dictis nepotibus, tam pro antiqua portione paterna, ut supra, quam pro omni, & toto eo quod ratione eorum operæ seu alias prætendere possent, ac etiam ex titulo donationis, & benevolentiæ scut. 10. m. ut mercaturæ incumbere possent, solvendos Thomæ majori ætati proximo suam portionem scut. 5000. intra terminum duorum annorum, Gregorio autem adhuc minori, postquam compleverit annum 25. cum promissione interim fructuum ad rationem 5. pro centenario, inito etiam fideicommisso conventionali, ac reciproco inter dictos patruos, & nepotes respective. 1

Observata fuit pacifice concordia prædicta donec vixerunt patrui, qui non solventes dictam conventam summam, sponte, & absque aliqua contradictione solverunt fructus, ut supra conventos, ipsis autem defunctis, eorum filii, & hæredes, præfatam concordiam impugnare voluerunt. Unde introducta causa in Rota cor. Celso, assumptaque disputatione super ipsius concordiæ validitate, ac super debito in sorte principali sub diebus 18. Junii 1657. & 14. Junii 1658. prodierunt resolutiones Thomæ, & Gregorio favorabiles super dictæ transactionis validitate, & observantia quoad debitum in sorte principali, ut patet ex decisionibus 238. & 263. inter illas impressas ejusd. Celsi, deinde vero assumpta suis disputatio super fructibus interim ad formam ejusdem concordiæ decursis, an sc. deberentur necne, itaut non soluti peti non possent, ac soluti imputandi venirent in sortem, quam ita in parte extenuassent, ut prætendebant debitores, quorum favore, & juxta dictam 2 eorum prætensionem binæ prodierunt resolutiones sub diebus 11. Decemb. 1658. & 9. Maji 1659. excepta sata valoris bonorum stabilium, & fructiferorum, ex eo fundamento, quod cum reliquum creditum esset pecuniarium, & non constaret de requisitis legitime justificatis lucri cessantis, vel damni emergentis, nullæ accessiones citra usuram deberentur, ac propterea solutæ imputandæ venirent in sortem ut patet ex decisionibus 277. & 291. inter dictas impress. ejusdem Celsi, ad quarum normam expedita sententia, & commissa causa in eadem Rota cor. Alberg. atque in hoc statu Me ex parte creditorum ad causæ defensionem assumpto sub die 14. Junii 1660. responsum fuit favore creditorum, vel eorum interim defunctorum hæredum, pro dictæ sententiæ infirmatione, dictorumque fructuum debito, atque expedita sententia, & commissa denuo appellatione in eadem Rota coram Verospio, hæc posterior sententia Albergati confirmata fuit, præviis duabus decisionibus sub diebus 3. Junii 1661. & 17. Martii 1662. Commissaque iterum causa appellationis cor. Tajo sub die 4. Junii 1663. ad favorem etiam creditorum prodiit resolutio, sed concessa nova audientia, & reproposita causa, ob difficultates desuper habitas nulla capta fuit resolutio, quod ansam dedit concordiæ, per quam controversia finem habuit.

In istis igitur disputationibus, ac respective resolutionibus, tres fuerunt inspectiones super hujusmodi accessionum licito, vel illicito cursu. Primo an deberentur de natura bonorum, quorum loco ista quantitas in conventionem deducta est, tanquam per speciem fructuum recompensativorum juxta terminos text. *in l. curabit*, *C. de action. empt.* Secundo quatenus dicta ratio in toto, vel in parte non intraret, an deberentur tanquam promissa ex causa donationis? Et tertio demum, quatenus ex ista causa non sustinerentur, an alter adesset titulus illarum justificativus?

2 Quoad primum, pro rata bonorum stabilium communium inter d. fratres cadentium sub prima divisione, planum erat licitum esse conventionem praedictam ex dicta dispositione text. *in l. curabit*, dum accessiones erant moderatae, & uniformes taxae legali bonorum stabilium juxta receptam *gl. in auth. perpetuo*, *C. de Sacros. Eccles.* Sed id importabat modicam summam scut. 800. circiter, in reliquis autem, decisio pendebat ex facto, in quo levis erat discordia ob varietatem testium hinc inde inductorum circa duplicem circumstantiam, nempe scilicet, an medio tempore dictorum patruorum intermedio tempore inter primam divisionem, & transactionem cederet etiam ad commodum dictorum nepotum, qui denuo ad communionem admissi fuissent, ut ex hac parte praetendebatur, vel potius totum ad ipsos patruos pertineret, dum praefatos nepotes retinebant in assistentia, & exercitio in taberna mercium tanquam famulos, & operarios, & secundo an dicta summa in conventionem deducta, posita dicta communione, & coequali dominio, proveniret ex pretio tabernae, seu mercimonii considerati tanquam universitas, vel potius ex mercibus, aliisque bonis mobilibus singulariter, & de per se consideratis, totum autem hoc consistebat in nudo facto, de quo partes Advocatorum Romanae Curiae sunt non agere, ab hac vero secunda circumstantia, an sc. merces, aliaque bona ultra stabilia constituerent tabernam, seu mercimonium tanquam universitatem, vel potius essent bona singularia, pendebat determinatio, an pro isto quoque pretio intret ratio, vel dispositio praefati text. *in l. curabit*, *C. de act. empt.*

3 Ubi enim agitur de mercibus, aliisque bonis mobilibus singulariter, & de per se consideratis, absoletum est pro eorum pretio dictae legis dispositionem, vel rationem non intrare, cum sint bona de sui natura infructifera, & aequipollentia pecuniae, si vero ageretur de eisdem constituentibus tabernam, seu mercimonium, quod constitueret universitatem, & tunc secus, quoniam ratione aviamenti, hujusmodi tabernae reputantur fructiferae, itaut etiam in contractum locationis, & conductionis pro annua pensione salva substantia adinstar praedii fructiferi deduci possint. Et ob quam circumstantiam cessat mutuum verum, vel interpretativum, sine quo non datur usura, ut in specie fructuum recompensativorum cadentium super pretio hujusmodi tabernarum, vel ex conventione, vel ex dispositione juris, ita emptor retinaat rem, & pretium juxta terminos *d. text. in l. curabit*, habetur ap. Rimminal. jun. *cons.* 117. *n.* 16. *cum seqq.* Borgnin. *dec.* 13. *n.* 61. *&* 66. *p.* 2. Rot. *dec.* 189. *n.* 3. *post* 2. *vol. cons.* Farin. *dec.* 490. *n.* 4. *&* 540. *n.* 11. *p.* 2. *rec.* & conferunt deducta per Leotard. *de usuris q.* 41. *n.* 92. cum aliis in hujus causae decisionibus *cor. Verospio*, *& Albergato*, atque est principium hodie receptum, adeo ex *in Fulginaten.* de qua *disc. seq.* Egomet scribens pro emptoribus, ac respective debitoribus pretii cujusdam fundachi, aliarumque mercium volentibus accessionem debitum evitare, id admitterem pro rata cadente in pretio fundachi, negarem tamen pro alia rata pecuniarum, & mercium, juxta dictam distinctionem, quae est hodie vera, & recepta, & consequenter in ista causa quaestio remanebat potius facti, & applicationis, quam juris, an scil. versaremur in una, vel altera distinctionis parte, seu bonorum specie, dum circa ratam respondentem pretio mercium singularium, aliorumque mobilium infructiferorum, Ego & caeteri pro hac parte Scribentes non impugnabamus conclusiones deductas in praefatis decisionibus *coram Celso*, utpote in Curia receptas ex deductis supra in *Savonen. disc.* 12. *& in aliis loc. eod. tit.*

Quo vero ad alterum punctum, in quo principaliter dictae postariores decisiones *cor. Albergato*, *Verospio*, *& Taja* fundamentum constituere videntur, quod sc. ista quantitas in conventionem deducta esset per viam donationis pariter difficultas consistebat, magis in facto, & applicatione, quam in jure, siquidem ut in proposito frequenter actum habetur occasione legatorum, quae donationem quoque continere videntur, in ea quaestione, an exigi possint usurae pro legato quantitatis ex judicio testatoris gravantis haeredem, ut pendente legati solutione annuum fructum, seu interesse ad rationem tot pro centenario solvere deberet legatario, communis, ac recepta distinctio est, quod aut in facultate legatarii positum est sortem quandocumque petere, & assequi, & tunc ob mutuum interpretativum cum dilatione, quod ita inesse dicitur, praefatae accessiones illicitae, & usurariae reputantur, quia testator non potest reddere licitas usuras illicitas, & ita reddere, aut legatarius jus non habet ex judicio ejusdem testatoris petendi sortem, & tunc secus, quia legatum interim consistere videtur in ipsis annuis esset, seu accessionibus, principaliter, & de per se consideratis, tanquam per speciem annui legati arbitrio haeredis extinguibilis, seu redimibilis, cum quantitate per ipsummet testatorem taxata, ut ita distinguendo habetur ap. Caval. *dec.* 991. Adden. ad Bonagu. dec. 144. Leotard. *de usuris q.* 18. apud quos caeteri, & in hujus causae decisionibus praedictis, atque est distinctio recepta per Scribentes hinc inde admissa *in Romana pecuniaria de Massimis*, *& Sancta Cruce*, in qua scribebat de hoc puncto, ut *in Romana pecun.* 15. *Junii* 1663. *cor. Albergato.* 4

Qua theorica sic stante, ac in praefatis decisionibus bene firmata ad favorem hujus partis, tota difficultas erat circa applicationem ad factum, de cujus defectu bene opponebant Scribentes in contrarium, quoniam prohibito, ut creditores sortem principalem petere possent, restrictaerat ad certum tempus unt sc. infra biennium, & alter usque quo compleret aetatem 25. annorum, eisque ad quae tempora respective motivum recte procedebat, non autem postea quam in creditorum libero arbitrio repositum erat sortem petere, ideoque motivum remanebat periculosum ab hoc tempore citra.

Est bene verum quod isti rigores procedunt solum in Curia Romana, & successive in Curiis inferioribus ab ista normam recipientibus, ob opinionem quae hic retinetur, ut interesse lucri cessantis, data etiam mora peti non valeat illo non probato in specie cum requisitis, Castrens. *in l.* 3. *ff. de eo quod certo loco*, ita ut non faciant probationes generales super qualitate creditoris, quod esset solitus negotiari, & qualitate loci circa promptas occasiones, ut advertitur in hujus causae decisionibus *cor. Celso*, cum aliis *in d. Savon.* & in specie legatorum infra *in Marsicana legati*, *disc.* 29. Inanes autem hujusmodi inspectiones remanerent in illis Regionibus, in quibus ista requisita tanquam notoria habentur pro probatis, unde propterea data mora regulari, vel irregulari, illico intrat cursus interesse, quia tunc illud indefinite currit, & decernitur, ut in locis proxime allegatis habetur, ac etiam *sub tit. de fraud. disc.* 108. 5

Demum quoad tertium punctum, seu inspectionem, an sc. non subsistente uno, vel altero ex praedictis fundamentis, adesset alter titulus d. accessionum justificativus, ultima decis. 4. *Junii* 1663. *cor. Taja*, discurrit, ita sub hujusmodi conventione contineri illum contractum trinum, de quo habetur particulariter actum *in Firmana disc.* 1. *hoc eod. tit.* societatis sc. & duplicis assecurationis sortis, & lucrorum, sed pariter istud motivum Mihi videbatur periculosum, tum quia non data explicata conventione sub hac specie contrahendi, satis difficile est in Foro externo id subintelligere, cum alias nunquam daretur casus usurae, atque omnes contractus usurarii cum hoc subterfugio salvari possent, tum etiam quia non videtur ad praxim deducibile, ut pecunia tantum lucrum verisimiliter dare possit, quod summa excedens 5. pro centenario creditoris favore conventa, dici valeat congrua recompensa utriusque assecurationis, ac periculi, quod debitor in se suscepit; dum in Foro utique non inveniretur tertius negotiator, qui faceret hanc assecurationem, ut advertitur *in d. Firmana disc.* 1. 6

Tutius vero ac solidius motivum pro hujusmodi accessionibus sustinendis Mihi videbatur illud resultans ab interesse, ad quod tutor, vel alter legalis Administrator tenetur erga pupillum, seu eum cujus bona administrantur, ob non investitam pecuniam in tutas occasiones fructiferas, puta in bona stabilia, census, vel loca Montium ut late deductis per Sperell. *dec.* 90. Leotar. *de usur. q.* 18. *n.* 36. ubi caeteri, Rot. *in Rom. pecun.* 28. *Januar.* 1636. *cor. Pamphil. & de patre legitimo administratore filii habetur in d. Rom. pecup.* 15. *Junii* 1665. *cor. Alberg.* Cum enim isti essent patrui, ac successive legales tutores, & curatores illorum nepotum ex fratre praedefuncto, prudenter, ac laudabiliter hos partes implerunt, retinendo istas penes se ob minorem aetatem, imprudentiis ac dissipationibus subjectam, male autem, ac dolose gessissent illas retinere otiosas, atque sub promissione fru- 7

ctuum

ctuum quos adolescentes a sponte dantibus receperunt in alimenta, & sustentationem erogatos, ut ita paulatim ipsa sors principalis præter voluntatem Domini consumpta remaneret, dum easdem pecunias investiendo in bona stabilia, census, vel loca Montium, idem fructus obtinari potuisset; potissime quia non erat quæstio de assequendo hoc interesse a dictis patruis invitis, sed de ab eisdem sponte solutis, & numquam contrarium animum declarantibus, unde propterea fuit potius recognitio veritatis, & bonæ fidei, quod ita scilicet dicti patrui se agnoverint de jure obligatos ad hoc interesse ratione illorum fructuum, qui alias percipi poterant a dictarum pecuniarum investimento, quod eis incumbere videbatur, atque ista videbatur, via magis tuta, & plana absque necessitate assumendi tot subtiles, ac dubias inspectiones,
8 & quidem, ut alias hoc eodem titulo advertitur, illa usurarum materia videtur potius facti quam juris, non uniformem generalem determinationem recipiens, sed juxta singulorum casuum particulares circumstantias, inspecta qualitate personarum, ac aliis circumstantiis, ex quibus desumatur, an concurrant præcipua usuræ requisita, consistentia in depravata intentione fœnerandi ex parte creditoris, & in suffocatione ex parte debitoris, non quod simplicitas, vel bona fides mutuantis salvet usuram, ubi illa revera adest, quoniam receptum est id non suffragari, sed ad regulandam naturam actus, sive interpretandum quid partes facere voluerint.

Non datur enim usura sine mutuo vero, vel interpretativo, ut plene habetur in Romana locationis coram Verospio *decis. 63. nu.* 13. post collucationes Bondeni, ac in aliis hoc eodem titulo frequenter, & est principium absolutum. Ac alterius cum mutuo, vel expresse, vel implicite, ac præsuppositive concurrere debent dicta alia usuræ requisita consistentia copulative, vel saltem alternative in depravata intentione mutuantis, & in suffocatione mutuatarii, quæ omnia in præsenti deficere videbantur, cum in origine nullum aderat mutuum, nullaque suffocatio ex parte debitorum, qui sponte creditoribus adhuc pupillis, vel minoribus non requirentibus illum contractum fecerant, absque eo, quod in ipsis creditoribus excogitabilis esset aliqua depravata intentio fœnerandi. Unde propterea omnibus facti circumstantiis insimul ponderatis, præsens casus habere videbatur de indubitabili, potissime quia ipsi principales debitores conscii veritatis numquam in vita conquesti fuerunt, neque declararunt animum in materia usuraria præsumptum, quod potius coacti, quam volentes usuras solverint, suffocationem timentes juxta firmata *dec. 69. n. 14. & seq. par. 9. recent.* cum aliis in *d. Savonen. disc.* 12.

Illa etiam considerab li circumstantia accedente, quod, ut in facto justificabatur, ipsi patrui, & debitores, hoc medio tempore quo hujusmodi pecunias in manibus habuerunt, ex illorum traficis, & negotiationibus notabile lucrum fecerant, eorumque patrimonium magnum incrementum receperat, licet enim in materia usuraria non spectetur utilitas debitoris, sed attendatur interesse creditoris, ut sup. *disc.* 12. Attamen id satis conferre videtur ad effectum probandi, quod gesta per debitores solvendo dictas accessiones fuerint citra suffocationem pro recognitione veritatis, & bonæ fidei, ut supra, atque hæc Mihi videbatur veritas.

ANNOT. AD DISC. XV. & XVI.

AD materiam contenturum in hoc *disc.* super fructibus recompensativis ex negotiis, & mercibus, quæ continent corpus, vel universitatem, videantur deducta *sub tit. de empt. & vendit.*

FULGINANEN. PECUNIARIA

PRO CAROLO CAMILLO, ET SOCIIS

CUM DECIO RONCALLO, EJUSQUE FILIIS.

Casus decisus per Rotam pro Roncallo, & pendet.

De eadem materia discursus præcedentis, an scilicet, & quando debeantur, seu in conventionem deduci possint fructus, vel accessiones pro pretio mercium, vel tabernæ ad terminos text. *in l. curabit, C. de action. empti*

SUMMARIUM.

1 *FActi series.*
2 *Ex pretio tabernæ, seu fundachi debentur fructus recompensativi ex* l. curabit, *tanquam de prædio fructifero, remissive.*
3 *Secus dilatione conventionali pendente non data eorum conventione.*
4 *Si non adest conventio expressa, sufficit quod aliunde constet de voluntate, quod isti fructus debeantur.*
5 *Pretium rei fructiferæ si convertatur in aliam speciem debiti, vel contractus, non est amplius fructiferum ex* l. curabit., *sed ex alio contractu, cujus requisita concurrere debent.*
6 *Declaratur conclusio, de qua n. 2. quando procedat.*
7 *Quid ubi mutuum pecuniarum, seu venditio mercium haberet correspectivitatem cum venditione rei fructiferæ.*
8 *De contractu trino remissive.*
9 *Mutuator citra usuram convenire potest de accessionibus ratione interesse lucri amissi ex investimento pecuniæ aliter faciendo.*
10 *De circumstantiis salvantibus accessiones ab usura.*
11 *An & quando emptor teneatur ad fructus recompensativos pretii non soluti, si res vendita non producit fructus.*

D I S C. XVI.

DEcius Roncallus possidens in Civitate Fulginatensi tabernam, seu fundachum mercium, quem Carolus Camillus, & socii exercebant tanquam ejus ministri, prævia narrativa donationis per ipsum factæ Petro ejus filio infanti, aliisque masculis nasciturus scut. 39. mill. ad effectum investiendi in tot mercibus, vendidit per publicum instrumentum præfatis sociis dictum fundachum, seu tabernam pro pretio scutor. 18000. circiter, solvendum sub expressa dilatione biennii absque aliqua fructuum, vel accessionum solutione, eademque die, coram eisdem notario, & testibus, per apocham privatam, promisit eisdem emptoribus dare ad cambia in termino 18. mensium scuta 12. mille ad effectum ut constitueretur negotium scutorum 30. mill. Cumque infra annum præfatam summam dedisset, partim in pecunia, & partim in mercibus, ad aliam diversam conventionem deventum est, per quam dicti socii se constituentes debitores dictæ summæ scut. 30. mill. promiserunt illam solvere infra annos 29. ac interim fructus ad rationem scutor quinque pro centenario, cum distinctione eorum cursus, ex tunc scilicet pro rata 12. mill. pro reliquis autem 18. mill. in fine bienuii, juxta formam primi instrumenti. Prætendente autem præfato Decio ad breve tempus præfatorum debitorum deteriorationem, eisque juratis suspectis, illatisque molestiis in persona, & fundaco, concorditer recessum est a contractu, omnesque merces, aliique fundaci effectus restituti fuerunt, remanente solum inter partes discordia super quibusdam summis residualibus, pro quibus introducta causa coram A. C. atque ab isto relaxato mandato pro quibusdam partitis, commissa per Signaturam Justitiæ causa appellationis in Rota coram Cerro, cum clausula translativa, *si quid exequendum*, assumptaque disputatione super consueto dubio ab ipso rescripto resultante, *An mandatum A. C. esset exequendum?* sub die 28. Novembris 1667. relictis in suspenso tribus partitis, responsum fuit pro nunc exequendum esse pro scut. 667. Adversus quam decisionem, reassumpta per utramque partem respective disputatione, in bina propositione dilata fuit resolutio, quæ pendet. 1

In hujusmodi autem disputationibus super partitis hinc inde controversis, cum plures ex istis consisterent in nudo facto, in quo juxta Romanæ Curiæ stylum, nullæ sunt Advocatorum partes, sed totum incumbit causæ Patronis, idcirco de illis Ego non egi; quatenus vero pertinet ad ea, quæ sunt juris, tres erant inspectiones, Primo super usuris, seu accessionibus partitæ scut. 18. mille pro pretio fundachi juxta primam venditionem, an scilicet deberentur durante biennali conventa dilatione? Secundo super fructibus alterius partitæ scut. 12. mill. quæ juxta dictam conventionem tradita fuerunt in pecunia, & mercibus usquequo contractus duravit. Et tertio super usuris, seu accessionibus pro utraque partita, seu earum residuo in sorte post dictum contractum dissolutum, ac negotium restitutum, unde fundacum stetit clausum.

Quoad primum Scribens pro debitoribus dicebam, clare

fundatam esse eorum intentionem super hujusmodi fructuum
indebito, stante expressa dilatione per biennium, cujus ca-
su, ubi etiam aliud dictum non esset, nulli fructus deben-
tur, quamvis ageretur de pretio rei fructiferæ, pro quo si-
ne dubio debiti essent fructus recompensativi ex æquitate,
text. *in l. curabit, C. de action. empti*, (de quorum bonorum
2 jure Egomet Scribens pro debitoribus admittebam, hujusmo-
di tabernam regulandam esse juxta deducta in Viterbien.
disc. praced.) quoniam dilatio dicitur pars pretii, &
consequenter, ubi ea concessa, non est expresse conven-
tum de fructibus interim decurrendis, receptum est eos
non deberi, quoniam censetur ab initio istud emptoris com-
modum, & respective incommodum venditoris cum ipso
majori pretio compensatum esse, ut per Gabr. *consil.* 57.
num. 5. *lib.* 1. Adden. ad Gregor. *decis.* 204. *numer.* 32.
3 Leotar. *de usur qu.* 27. *num.* 31. *& seq.* apud quos Con-
cordantes, multo magis, ac extra omnem ambiguitatem,
dum in ipso venditionis instrumento id specificatum fuit,
quod scilicet interim nulli deberentur fructus.

His tamen non obstantibus Rota fuit in contraria senten-
4 tia, ex eo quod ex partitis librorum ipsorummet emptorum,
aliisque probationibus, vel adminiculis, sufficienter con-
stare videretur, quod ad quandam exuberantem cantelam
ita in instrumento specificatum esset, revera tamen de
eisdem fructibus interim solvendis ad dictam rationem
quinque pro centenario conventum esset, unde cum re-
jectis aliquorum præsertim Moralium dubitationibus, in
Foro omnino receptum, ac absolutum sit, etiam in casu
expressæ dilationis conventionalis de hujusmodi fructibus
posse conveniri ex iis, quæ in tot aliis causis hoc eodem
titulo habentur, idcirco dictum fuit non curandum esse
de cortice, & figura verborum, dum constat de sub-
stantia veritatis, ut in decisione desuper edita.

In repropositione autem causæ adversus decisionem, non
impugnabam veritatem hujus assumpti in abstracto, dice-
bam tamen in concreto resolutionem non subsistere ex duplici
motivo, uno ordinis, & altero justitiæ; ordinis etenim,
quoniam in Rota stricte disputabatur de exequutione man-
dati, quod in processu executivo in vim obligationis Came-
ralis creditor obtinuerat ad normam instrumenti dictam
obligationem continentis, unde cum in dicto instrumento
dicti fructus essent expresse remissi, idcirco insubsistentia
mandati erat omnino plana, quamvis attenta justitia iidem
fructus in vim prælatarum aliarum probationum deberen-
tur, cum illarum vigore in judicio ordinario peti debue-
rint, atque inspecta etiam sola veritate, motivum erat
solidum, sed quia concernebat solum ordinem, seu exce-
ptionem dilatoriam, hinc propterea pro meo stylo, & ge-
nio, parum, seu lente in eo insistebam.

Et quoad justitiam cum in eisdem libris, ex quibus actor,
asserens amisisse apocam, dictam probationem deducebat,
insinuaretur dictos fructus solvendos esse pro cambiis, ita
limitatis, dicebam quod, nisi creditor doceret de spacciis,
seu justificatione cambiorum realium ad formam Constitu-
tionis 118. S. Pii V. nihil prætendi poterat, quamvis agere-
5 tur de pretio rei fructiferæ, pro quo alias debiti essent fructus
recompensativi ad normam d. text. *in l. curabit*, quia si pre-
tium transfunditur in diversum contractum, puta cam-
bii, vel census, ratione implicitæ solutionis sub tali nova-
tione subintellectæ, extincta dicitur prima causa debendi,
solumque attenditur altera, qua non justificata cum suis
requisitis, nullæ accessiones debentur, ut per Surd. *consil.*
269. *num.* 18. Soccin. *consil.* 139. *circa fin. lib.* 2. Cyriac.
controv. 252. *num.* 52. Testait *alleg.* 16. *num.* 36. Leotar.
de usur. d. qu. 27. *num. fin.*

Verum quamvis dicta conclusio pariter abstracte esset
vera, adhuc difficultas erat in applicatione, ob defectum
verificationis dictæ formalis novationis, seu transfusionis
in diversam causam contractus, cum id solum deduceretur
ex illo verbo pro cambiis, quod est æquivocum, quoniam
inter negotiantes hujusmodi fructus, seu accessiones sub hoc
vocabulo quandoque explicari solent, etiam extra verum
contractum cambii, unde propterea nisi per debitores bene
doceretur de d. novatione, seu formali transfusione, in-
specta veritate, credebam istam partitam deberi, quod-
que solum gravamen consisteret in ordine Judicii, & in-
competentia processus executivi.

Quo vero ad alteram partitam fructuum pro reliquis scut.
12. mill. datis in pecunia, & mercibus ad complementum ca-
pitalis scutor. 30. mill. Dicebam hujusmodi conventionem
nullo pacto sustineri posse, cum illud creditum importet
clarum, ac expressum mutuum pecuniarium, pro quo ab-
solutum est, non dato titulo justificativo interesse lucri ces-
santis, vel damni emergentis, nullas accessiones citra usuram
posse in conventionem deduci, cum in hac partita non
caderet ratio, quæ ob aviamentum, sive quod in con-
tractum locationis, & conductionis deduci possit utilitas in 6
taberna, seu mercimonio, quod consideretur tanquam
universitas juxta distinctionem, de qua in Viterbien. *dec.
praced.* ac in decisionibus in ea causa editis *coram Celso*,
inter suas *dec.* 277. *&* 291. non impugnatis in aliis sub-
sequentibus, *coram Albergato, & Verospio*.

Et quamvis *in hujus causa dec. §. fin.* pro fundamento di-
ctorum fructuum ponderetur motivum correspectivitatis,
quod scilicet conventio mutui d. scut. 12. mill. licet per scri-
pturam separatam, nihilominus sequuta sit contextualiter 7
eadem die, coram iisdem notario, & testibus, & cum inten-
tione constituendi unum capitale, seu negotium scutor. 30.
mill. cujus pars integralis esset etiam ista summa, atque
quoad correspectivitatem Ego crederem quod decisio bene
diceret, attamen fallacia consistere videbatur in applicatio-
ne, seu in consequentia exinde deducta, stant enim bene
simul Partes habuisse hoc in animo agendi utrumque contra-
ctum, emptionis scilicet, & venditionis fundachi pro pretio
scut. 18. mill. & mutui scut. 12. mill. pro constituendo negotio
scut. 30. mill. itaut unus sine altero gestus non esset; Non inde
tamen resultare videtur, ut pecunia data sub nomine, & con-
tractu mutui, transmutari possit in pretium rei fructiferæ
venditæ, dum iste contractus ex defectu subjecti, seu requi-
sitorum substantialium non est verificabilis, dando in hoc
practicum exemplum.

Si enim quis emere velit fundum, seu prædium, intentione
tamen illud meliorandi, seu animalibus aliisque industriis in-
struendi, unde propterea capit obtinere a venditore aliquam
summam pecuniariam ad effectum id adimplendi, atque ita
constituendi dictum prædium majoris valoris, majorisque
fructus, utique istud mutuum erit correspectivum ad emptio-
nem, & venditionem, non inde tamen resultabat, quod dica-
tur pretium fundi fructiferi, neque circa hoc in decisione,
vel per Scribentes in contrarium adducebatur auctoritas, vel
ratio quæ captivaret intellectum, nam etiam in casu *d. Viter-
bien. disc. prac.* ac in decisionibus in ea editis, præsertim *co-
ram Celso* agebatur de majori correspectivitate, quinimo de
unicitate contractus continentis bona fructifera, & infructife-
ra, & tamen dicitur fructus, seu accessiones percipi solum
posse pro rata fructiferorum, non autem aliorum sterilium,
quamvis esset unicus actus, multo magis in præsenti, crede-
bant aliqui ex DD. idem quod motivatum fuit in *Viterbien.
transactionis 4. Julii 1663. coram Taja, de qua d. disc. prac.*
quod scilicet respectu illius ratæ non intrarent termini *text.
in l. curabit*, sed illi contractus trini, seu termini *textus
in cap. per vestras de donat. inter vir. & uxor.* sed in contra-
rium Ego ponderabam eadem, quæ habentur *dict. discurs.
praced. & in Firmana, discurs.* 1. Non obstante quod ex
hujusmodi pecuniis, & mercibus negotium impinguantibus 8
ipsi mutuatarii lucrum, ac utilitatem reportarent, ex acce-
pto principio, de quo locis citatis, quod scilicet in materia
usuraria non spectatur quid intersit mutuatarii, sed solum
interesse mutuantis, vel contra, & sic non videbatur adesse
probabile motivum, cui d. resolutio quoad illas acces-
siones inniteretur.

Adhuc tamen reflectendo ad veritatem, difficultatem Mi-
hi inferebat illa circumstantia in decisione, ac per Scriben-
tes in contrarium non ponderata, quod hæc summa ex do-
natione facta per patrem filiis infantibus destinata esset ad 9
perficiendum, seu constituendum dictum capitale scut. 30.
mill. fructiferum, unde dici posset pecunia destinata in em-
ptionem, seu investimentum, verisimiliter producturum
hunc fructum, utpote moderatum, & respondentem fru-
ctibus, qui ex stabilibus, vel censibus, aut locis Montium
verisimiliter obtineri potuissent, & consequenter quod licite
inter mutuantem, & mutuatarium conveniri potuerit de illo
interesse, quod mutuator ita patitur in amissione illius utili-
tatis, quam alias ex investimento pecuniæ reportaturus fuis-
set, negligendo aliud investimentum in gratiam mutuata-
rii, quia debet quidem mutuum esse gratuitum, atque officii
causa præstari, sed non convenit esse damnosum, ut aliis re-
latis apud Leotar. *de usur. q.* 72. *n.* 4. *&* 8. *cum seqq.* &
sæpe alibi *hoc tit.*

Potissime quia contractus gerebatur ex parte creditoris
non per ipsum, sed per ipsius infantis legitimum Administra- 10
torem, atque in debitoribus sui mutuatarii non cadebat ra-
tio indigentiæ, & suffocationis, dum id voluntarie fiebat ad
industriam, ac longe majorem utilitatem ab eis verisimiliter
spera-

speratam, unde propterea, licet singulæ juris conclusiones singulariter consideratæ, juxta opiniones, quas tenet Curia, rigorose assisterent debitoribus. Attamen insecta tota facti serie, ac massa, omnibus insimul consideratis stante præsertim moderatione dd. accessionum, ut supra, quædam non scripta æquitas ad favorem creditoris contrarium suadere videbatur, quæ tamen de stricto jure non procedit, dum pupilli, & minores in hoc non sunt privilegiati, & aliud est agere in damnum ipsius Administratoris, de quo in d. Viterbien. aliud vero cum tertio.

De tertio puncto cursus sc. dd. fructuum, seu accessionum pro dictis partibus, vel earum altera, post sequutam restitutionem fundachi, & mercium, istaque lite pendente, non agitur in decisione, sed deductum fuit in posterioribus disputationibus occasione illius revisionis, seu reservatorum; in hoc autem Scribentes pro creditore dice-
11 bant, quod licet fundachut fuerit clausos, & dissolotus, unde propterea nullos fructus produxerit, nihilominus cum id provenerit facto, & culpa ipsius debitoris, ob cujus defectum non percipiuntur illi fructus, quos alias res vendita de sui natura produxisset, tunc haberi debeant pro perceptis in odium non percipientis, Cagnol. *in ead. l. curabit n.* 35. Socc. Natta, Lupus, Surd. & cæteri ap. Leotard. *q.* 27. *n.* 44. & supponitur *dec.* 564. *n.* 1. *par.* 1. *rec.* ubi de cessatione, vel diminutione fructuum alias quam ex facto, & culpa emptoris, & cum eodem sensu processum fuit in Baten. Census cor. Verospio, & Boutlemont, ut infra *disc. seq.* cum aliis plene collectis in hac materia per Sperell. *dec.* 118. super denegando, vel diminuendo cursu hujusmodi fructuum recompensativorum ob rei sterilitatem. Omnes enim procedunt cum præsupposito, quod res vendita ex aliquo accidentali, & casu, sterilis, vel minus fructifera facta sit. Et cum eodem sensu procedunt omnes in proposito contractus census, quoties fundus censitus reddatur sterilis, vel minus fructifer, & capax, atque revera est principium certum, scripto ac naturali juri innixum, si enim fundus ex sui natura sit aptus fructus producere, possessor autem negligit illum colere, aliaque necessaria gerere pro eorundem fructuum productione, & perceptione, sive domum locari solitam negligat locare, seu reficere, ac habitabilem reddere, tunc absque dubio id cedere non debebit in damnum venditoris, & creditoris pretii respective. Ideoque non negabam conclusionem, sed bene impugnabam applicationem ad factum, dum fundachi clausura non pervenerat ex electione, ac facto mere voluntario, & de directo culposo debitorum, itaut dici posset, quod esset culpa ordinata ad casum, de quo etiam culposus de jure tenetur, sed potius id provenerat ex facto ipsius creditoris, qui concepta suspicione de debitoribus, eorumque deterioratione, eos jurando suspectos, posuit in fuga, & causavit fundachi clausuram, unde quando etiam suspicio habuisset probabile fundamentum, ponderabam id suffragari posse ad effectum excludendi ipsius creditoris dolum, seu culpam, itaut dici non posset culposus, & consequenter alias erga debitores obligatus ad damna, & interesse, sed non per hoc e converso sequitur, quod ipsi debitores dici possent positive culposi, itaut intraret dicta conclusio, quam reflectendo ad solam veritatem, credebam ex facti circumstantiis incongrue applicari ad casum. Ideoque pro hoc tempore, videbatur improbabilem esse hujusmodi fructuum, seu accessionum prætensionem.

BAREN. CENSUS PRO MARINO DE CORDE CUM JACOBO SALUTIO.

Casus varie decisus per Rotam, ut infra.

De eadem materia fructuum recompensativorum pro pretio rei venditæ ad terminos tex. *in l. Curabit, C. de action. empti*. Et quatenus illi sint regulariter debiti, quia de pretio rei fructiferæ exigantur, attamen ad majorem taxam, seu rationem, quam ipsius rei fructus importent, an & quando intret imputatio in sortem, eaque extincta etiam repetitio indebite soluti? Et de differentia imputationis, & repetitionis indebiti, & an in hoc bona fides creditoris, seu justa credulitas excuset, & quid si pro pretio constituatur census, sed nulliter, an debeantur fructus tanquam damna, & interesse, & ad quam rationem?

Card. de Luca Lib. V.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*

2 *Ubi creatur census ex pretio rei fructiferæ non servatur forma Bullæ S. Pii, debentur tamen fructus ad ratam fructuum ipsius rei venditæ.*

3 *Quando denegatur sanatio census, etiamsi constet de vero credito.*

4 *Quod in Regno Neapolitano servari debeat forma Bullæ S. Pii V.*

5 *Distinguuntur puncti, seu capita quæstionis.*

6 *Damna; & interesse in censu nulliter creato sunt ad eandem rationem fructuum, qui conventi erant.*

7 *De differentia inter fructus census, & damna, & interesse, quamvis ad eandem rationem, & de effectibus exinde resultantibus.*

8 *Quando imponitur census super re aliena, vel incapaci debentur fructus ad eandem rationem tanquam damna, & interesse.*

9 *Idem ubi census est invalidus ob inhabilitatem personæ impositoris.*

10 *Quid ubi nullitas provenit ex defectu formæ.*

11 *Declarantur conclusiones, de quibus num. 8. & 9.*

12 *Licitum est ab initio pro quocumque credito pecuniario pacisci de interesse, etiam illud taxando ad certam summam.*

13 *Pro pretio rei venditæ possunt conveniri fructus, vel redditus etiam ad majorem rationem, quam ipsa res fructet.*

14 *Declaratur conclusio, de qua num. 12.*

15 *Declaratur conclusio, de qua num. 13.*

16 *Ubi pretium rei fructiferæ convertitur in alium contractum, si istius requisita non concurrunt pro cursu fructuum nulli debentur.*

17 *Declaratur quando id procedat.*

18 *De differentia inter censum, & cambium, vel conventionem de interesse.*

19 *De probatione exactionis usurarum ad effectum repetitionis, vel imputationis respective.*

20 *Rusticitas, vel sexus, aut minor ætas, an excusent in materia usuraria, distinguitur?*

21 *Ignorantia juris dubii assimilatur ignorantiæ facti, & excusat.*

22 *Quando creditor excusetur exigendo fructus recompensativos in excessu.*

DISC. XVII.

Cum Joseph Salutius Bituntinus in pupillari ætate constitutus possideret in Civitate Barii quandam domum ex 1
successione forsan patrui, qui prius Episcopus Motulensis fuit, deinde Prior illius satis insignis Collegiatæ, ac Regalis Ecclesiæ S. Nicolai, ejus tutor de anno 1629. illam vendidit Cæsari de Corde pro scut. 3000. ex quibus prompte solutit mille, & pro reliquis bis mille imposuit censum super eadem domo ad rationem sex pro centenario, atque solutis, tam a primo emptore, quam a Martino ejus hærede fructibus usque ad annum circiter 1654. ex tunc denegata solutione judicium instituit cor. Ordinario super nullitate dicti census, super quo sententiam reportavit declarantem fructus solutos extenuasse sortem principalem, quæ sententia in gradu appellationis confirmata fuit per A. C. Unde introducta causa in Rota cor. Verospio, sub die 15. Junii 1661. pro eodem Martino re- 2
sponsum fuit, super dicti census nullitate, ob non servatam formam pecuniæ numeratæ a Bulla S. Pii V. in censibus præscriptam, verum dictum fuit deberi fructus recompensativos ad terminos tex. *in l. curabit, C. de action. empti*, juxta taxam legalem desumptam ex vulgari Gloss. *in Auth. perpetua, C. de Sacros. Eccles.* ad rationem quinque pro centenario. Sed obtenta per Martinum remissoria, factisque probationibus, quod dicta domus locari solita esset pro pensione, quæ habita proportione ad dictum pretium constitueret fructum ad rationem trium pro centenario, idcirco reproposita causa sub die 4. Julii 1663. responsum fuit ad istam solam rationem dictos fructus calculandos esse, juxta quem calculum, sub die 23. Junii 1664. cor. eod. Verospio dictum fuit ea fructibus 3
excessive solutis, sortem extinctam remanere, atque debitori jus competere repetendi scutos 500. excessive solutos, denegata etiam per alteram decisionem eadem die 23. Junii 1664. cor. eodem Verospio præfati census sanatione concessa per Signaturam Gratiæ cum clausula, *arbitrio*, quod dictum fuit non intrare stantibus dictis sententiis ab-

solutoriis, ob quas res non erat amplius integra, ad quarum decisionum normam expedita sententia, & commissa causa appellationis in eadem Rota cor. Nuot, atque in istius interim ad Episcopatum assumpti locum subrogato Bourlemont, datoque dubio. *An dicta sententia Rotalis esset confirmanda, vel infirmada? sub die 2. Aprilis* 1666. responsum fuit pro infirmatione circa duc. 513. qui prætendebantur excessive soluti, & repetibiles, non tangendo aliam partem sententiæ circa extinctionem debiti, & imputationem fructuum in sortem, cum desuper adessent tres conformes, qua decisione edita creditor curavit assumere disputationem sub altero dubio, *an constaret de re judicata, vel potius de causis restitutionis in integrum* circa dictum alium punctum, eoque proposito, *sub die 5. Decembr.* 1668. prodiit resolutio huic parti favorabilis super re judicata. & denegatione restitutionis in integrum, atque in hoc statu causa reperitur.

4 In hujusmodi igitur disputationibus, cum neque Scribentes pro ipso venditore controverterent nullitatem census ex defectu dictæ formæ præscriptæ per Bullam S. Pii V. quam in Rota, & Curia receptum est servandam quoque esse in Regno Neapolitano, quicquid super illius non usu dicant Regnicolæ, ac practicent ea Tribunalia sæcularia, ut pluries in sua materia, *sub tit. de Censibus*. Idcirco principalis, ac pene tota quæstio fuit, primo an stante expressa stipulatione damnorum, & interesse in casu nullitatis census, deberentur dicti fructus tanquam damna, & interesse ad eandem rationem, non obstante, quod probatum
5 esset fructus ipsius rei venditæ tanti non importare. Secundo, an posito, quod non deberentur nisi ad ratam fructuum ipsius rei juxta dictos terminos textus *in l. curabit*, suffragaretur tamen justa credulitas, & bona fides, ob quam creditor fructus excessivos, & consumptos facere potuerit suos, itaut non teneretur eos imputare, vel restituere. Et tertio demum circa probationem exactionis ad utrumque imputationis, ac respective repetitionis effectum.

6 Quatenus pertinet ad primum, Scribentes pro creditore vim principaliter constituebant in conclusione, de qua ap. Seraph. *dec.* 787. Gregor. *dec.* 564. *dec.* 271. *&* 273. *p.* 7. *& plenius dec.* 48. *p.* 8. *rec.* quod sc. ubi contractus censualis de stricto jure tanquam talis sustineri non potest, adest tamen implicita, vel explicita, & virtualis stipulatio ad damna, & interesse, tunc illa taxanda veniunt ad eandem rationem, ad quam ipsius census fructus taxati, & conventi erant. Quod in Curia Romana in effectu idem impor-
7 tat, quoniam hæc differentia, an sc. fructus debeantur tanquam census validi, & vivi, vel tanquam damna, & interesse census invalidi, vel rescissi, est considerabilis in illis Regionibus, in quibus pro fructibus census currit interesse, quod non currit pro altero interesse, ut est in Regno Neapolitano, ut in specie advertitur per Rovit. *in pragm.* 3. *de cessione bonorum*, quæ distinctio nullius operationis est in Curia, ubi receptissimum ac absolutum est neque pro fructibus census aliquod interesse deberi, non concurrentibus bene justificatis requisitis lucri cessantis, vel damni emergentis, ut in dicta sua materia *sub tit. de censibus*.

Verum, cum sensu etiam veritatis dicebam, hanc prætensionem omni fundamento destitutam esse, atque fallaciam consistere, non in dicta conclusione juxta præfatas decisiones in suis casibus vera, sed in ejus congrua applicatione ad casum, unde propterea procedebatur cum æquivoco claro, ad quod convincendam advertebam ad plurium casuum distinctionem reflectendum esse, ut bene ponderatur per doctissimum Leotar. *de usur. q.* 80. *ex n.* 22. Quorum primus est, ubi nullitas non provenit ex defectu formæ, sed ex defectu rei, super qua census impositus est, puta su-
8 per re aliena, seu alienari prohibita, aut alias incapaci, seu infructifera in tota, vel in parte, & tunc ubi creditor est in bona fide, quia nempe sit dicti defectus ignarus, unde sequatur fidem impositoris asserentis rem censitam esse propriam, liberam, & capacem, & tunc licet non sustineatur tanquam census ob defectum subjecti, attamen in odium mendacis impositoris, & ne ex proprio mendacio, & delicto commodum reportet in præjudicium creditoris innocentis, qui sibi credidit, ejusque fidem sequutus est, debentur iidem fructus ad eandem rationem, si non tanquam fructus census, attamen tanquam, damna, & interesse, remanente solum quæstione, ubi creditori ex intervallo supervenit dictæ incapacitatis scientia, an ea tunc ob apertam facultatem, seu actionem repetendi sortem cesset necne cursus etiam damnorum, & interesse, super quo Rota, ut infra sequenti casu variavit, pro meo tamen judicio probabilior videtur opinio creditori favorabilis, ex iis, quæ habentur in sua materia *sub tit. de censibus*, atque isti sunt termini, in quibus loquitur *d. dec.* 787. *Seraphini*.

Alter casus est, ubi nullitas census non provenit ex defe- 9
ctu formæ, minusque ex defectu rei, sed solum ex defectu personæ inhabilitatæ ad contrahendum, an sc. ad eandem rationem deberentur damna, & interesse per fidejussores, vel recognoscentes bonam fidem contrahere non prohibitos, & hic est casus, de quo apud Greg. *d. dec.* 564. *& in allegatis dec.* 271. *&* 273. *par.* 7. *&* 48. *par.* 8. *rec.* in quo etiam proceditur cum dicta distinctione.

Tertius demum est casus noster, ubi sc. nullitas prove- 10
nit ex defectu formæ a Constitutione Piana præscriptæ, & tunc, aut nulla adest stipulatio ad damna, & interesse in casu nullitatis, & nihil debetur, nisi deinde nullitate detecta, creditor per interpellationem constituat debitorem in mora ad restituendam sortem, aliaque justificet requisita lucri cessantis, vel damni emergentis, ubi vero adest stipulatio, tunc illa supplet requisitum moræ, ac declaratæ voluntatis creditoris assequendi dictum interesse, sed juxta opinionem, in qua residet Curia, de qua infra, & plures in præcedentibus, & sequentibus, accedere quoque debet extrinseca, & specialis justificatio requisitorum, tam circa substantiam, quam circa quantitatem, quoniam data nullitate ab initio ex defectu formæ, & sic de jure, cujus ignorantia excusabilis non est, agi dicitur a principio de contractu mutui saltem impliciti, seu interpretativi, & consequenter istud interesse regulandum est, tanquam illud, quod ex mutuo debetur, idemque in omnibus procedit, ubi nullitas proveniat juxta primum, vel secundum casum inhabilitatis rei, vel personæ, quæ ab initio ipsi creditori innotescat, cum tunc ipse recte sciat non inire contractum censualem, sed alterum mutui, juxta distinctionem inter 11 .
scientiam ab initio, & aliam ex intervallo, de qua apud Royas *dec.* 458. *n.* 5. *dec.* 29. *n.* 6. *&* 7. *par.* 9. *rec. dec.* 175. *n.* 5. *par.* 11. in quibus Concordantes, & quamvis etiam in casu quo scientia postmodum superveniat, recedendo a d. decisione cor. Royas, quæ est in una Romana Vineæ, contrarium dictum fuerit, sub die 2. Aprilis 1666. cor. Carpinea, quasi quod etiam scientia ex intervallo superveniens constituat creditorem in terminis mutuatoris, unde propterea idem dicendum sit, ac in casu scientiæ ab initio, nihilominus, ut supra insinuatum est, hæc secunda decisio videtur parum probabilis, ut advertitur in dicta sua materia *sub tit. de censib.* Sed ubi agitur de nullitate ex defectu formæ, tunc cessat omnis dubitatio.

Dicebant Scribentes in contrarium, de jure prohibitum 12
non esse in quocumque debito deducere in pactum ab initio interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, etiam illud taxando ad certam summam, juxta firmata per a Pont. *de potestate Proreg.* Gaitum *de credito*, *& alios*, de quibus supra in Savonen. *disc.* 12. Multo magis isto casu, in quo agebatur de pretio rei fructiferæ, pro quo, præsertim ap. Regnicolas receptum est, conveniri posse fructus, vel interesse etiam 13
ad majorem rationem, quam importent ipsius rei fructus, juxta deducta per Merlin. *lib.* 2. *contr.* 50. *cum aliis*, de quibus in Lucana *dis. seq.* & alibi pluries. Verum facilis erat 14
responsio, quoniam ut advertitur in mox allegatis Savonen. & Lucana, dicta conclusio de licita conventione, ac taxa interesse ab initio pro quocumque debito etiam mere pecuniario, & ex causa mutui, est vera quoad ipsam conventionem in genere, accedente tamen alia qualitate, quæ necessaria est ad executionem, ut sc. non ex sola partium assertione, vel conventione, sed aliunde justificetur, quod tanti revera intersit, atque in hoc versatur æquivocum, capiendo etiam quoad executionem generaliter, & indeterminate illud principium, quod ita qualificate intelligendum est. Prout quoad illud assumptum paciscendi de annuo redditu excedente fructus rei venditæ, ex cujus pretio idem redditus constituatur, adhuc adest æquivocum procedendi 15
cum doctrinis Decii, Covarruv. & aliorum antiquorum loquentium in puris terminis juris communis, seu antiquarum Constitutionum Apostolicarum in materia censu, antequam emanaret Bulla S. Pii V. præscribens certam formam, sine qua census, aliique reddituus pro sorte data in pecunia, seu mercibus, aliisque pecuniæ æquipollentibus, in quibus cadere potest mutuum verum, vel interpretativum, constitui non possunt, quoniam d. forma non servata corruit illa conversio pretii debiti ex contractu emptionis, & venditionis in aliam diversam speciem contractus censualis, seu annuorum redditutum, & in qua conversione fundamentum constituunt dicti antiquiores, ac etiam moderniores, præser-

tim

tim Hispani, loquentes attento usu illarum Regionum, seu Provinciarum, in quibus certo creditur d. Bullam S. Pii non esse receptam, cum ab ista circumstantia, seu principio totum in proposito pendeat.

16 Quinimmo Scribens tanquam Advocatus, atque acuendo ingenium ad causæ opportunitatem, dicebam, quod cum in hac facti specie, partium clara, & expressa intentio fuerit non relinquendi illud pretium in terminis pretii debiti ex ipso contractu emptionis, & venditionis, sed illud transmutandi in diversum contractum censualem, si illius requisita necessaria non concurrunt pro cursu fructuum ex defectu formæ, vel defectu subjecti, nulli fructus debeantur, neque ad ratam fructuum ipsius rei, quoniam titulus pretii evanuit per hujusmodi novationem, per quam occultatur actus solutionis, ac extinctionis prioris causæ debendi, & efformationis novi contractus, tanquam ex pecunia numerata, & consequenter iste solus contractus spectari debet, ut in specie ex Soccino, & aliis antiquioribus, Surd. *cons. 269. n.* 18. TesSay *alleg. 16. nu.* 36. Leotard. *de usur. q. 27. nu. finali*, & habetur in aliis ad hanc eandem materiam pluries insinuatum, unde intrat regula, *quod potui nolui*, &c. Quod scilicet non debeantur fructus recompensativi ex contractu emptionis, & venditionis ex æquitate textus *in l. curabit*, utpote pro jam extincto, & adimpleto, mediante solutione pretii, ita occultari, & non debeantur ex novo contractu census, utpote non habente necessaria requisita fructuum, seu accessionum justificativa.

Verum reflectendo ad veritatem, motivum continebat fallaciam, parti tamen, seu ejus agentibus insinuatam, non circa veritatem conclusionis in suis casibus recte procedentis, sed circa appplicationem ad casum, illa enim recte procedit, ubi contractus, in quem pretium jure novationis convertitur; seu transfunditur, est ab initio validus, & perfectus, non exigens aliam formam, vel actum quoad ejus validitatem, & perfectionem, sed solum alter actus requiritur pro
17 executione, & ut producat effectum a partibus volitum, ut exemplificando in eo, quod frequentius practicari solet, si pretium convertatur in cambium, ut habetur in Fulginat. *hoc tit. disc. præced.* quoniam ipse contractus ex ipsa partium conventione est illico validus, & perfectus, solumque ad cursum, & realitatem cambiorum, requiruntur deinde litteræ, seu spaccia, quæ continent quid extrinsecum, & accidentale, quod in uno eodemque contractu adesse, & abesse potest citra subjecti corruptionem, quia nempe spaccia transmitti possunt in unis nundinis, & non in aliis, atque ita cambia pro unis nundinis deberi, & pro aliis non, sive quod venditor habens in animo pecuniam ex venditione rei stabilis, modicum, vel nullum fructum reddentis, erogare pro majori ejus utilitate in mercaturam, & negotiationes, paciscatur cum emptore de interesse lucri cessantis pendente solutione, quoniam pactum est licitum, atque contractus ab initio est validus, & perfectus, sed pro illius executione, seu effectu in ordine ad exigendum interesse conventum, requiritur extrinseca illius justificatio, juxta opinionem, in qua residet Curia, sequendo firmata apud Ubald. *decis.* 118. ut frequenter *hoc tit.* præsertim in d. Lucana, & Savonen. Et sic ob perfectionem contractus, resultat dictus effectus extinctionis prioris causæ debendi.

Hoc autem dici non potest in casu de quo agitur, ubi scilicet talis conversio, seu transmutatio fit in contractum censualem, non servata dicta forma, quoniam adesse dicitur nullitas in radice, atque actus habetur pro omnino infecto, itaut sit quid magis, quam reducere causam ad non causam ex subsequuto casu resolutio, nam ita nunquam cessat prior causa ex defectu initii, & consequenter resultare non potest dictus effectus extinctionis prioris causæ debendi, qua firma
18 remanente, intrant de plano termini, seu æquitas d. text. *in l. curabit*, ideoque magna differentia est inter unum casum & alterum; in præcedenti enim, nedum urget d. ratio extinctionis prioris causæ debendi per novum contractum in ipso sui limine in substantia validum, & perfectum, sed etiam intrat altera, quod uterque contrahens aliam æquæ utilem, ac respective damnosam tentare voluit, dum in contractu cambii dari potest etiam lucrum debitoris cum sortis diminutione, & e converso juxta contingentias dari potest magnum lucrum creditoris, idemque pariter circa interesse, seu exitum illius negotiationis, in quam creditor alias pecuniam fuisset erogaturus, unde multoties creditoris interest, non transmittere spaccia, & non uti facultate cambiandi, sed habere creditum otiosum, & infructiferum ad evitandum periculum ex temporum contingentia verisimiliter timendum jacturæ, & diminutionis sortis, quæ rationes non intrant in altero casu contractus censualis, ideoque firmum remanebat non deberi majores fructus, quam ad ratam fructuum ipsius rei, sed istos absque dubio deberi.

Quo vero ad tertiam inspectionem probationis exactionis ad utrumque respective effectum imputationis, vel repetitionis in disputationibus processum fuit cum eisdem doctrinis, terminis, & distinctionibus, in quibus in *d. Savon. disc.* 12. ea circumstantia ad creditoris favorem isto casu accedente, pro tempore scilicet ejus, ac sui auctoris minoris ætatis, unde strictius circa probationem exactionis 19
proceditur, præsertim quoad repetitionem non probata versione, quinimmo, & Mihi aliqua difficultas remanebat etiam circa imputationem in sorte, quoniam cum ageretur de pretio rei stabilis erogato in partium intentione in censum, qui loco rei stabilis habetur, exinde ita cum diminutis imputationibus fructuum, seu usurarum, quæ in quotidianos usus consumuntur, resultat quod alienetur res stabilis, & consumatur sors principalis, quod in minoribus, vel aliis alienare prohibitis non de facili admittitur ut advertitur *in Neapolitana*, *hoc eodem tit. disc.* 21. *seu* 30.

Major igitur in meo sensu difficultas erat in secunda inspectione, an scilicet iste creditor excusandus esset ratione bonæ fidei, tam a restitutione, quam etiam ab ipsa imputatione in sorte dd. fructuum excessive exactorum, utpote consumptorum, itaut, nec in specie, nec in æquipollenti dici posset effectus ex eis locupletior.

Et in hoc scribendo tanquam Advocatus dicebam, quod posita exactione usurarum de facto, nulla dari poterat excusatio ratione minoris ætatis, sexus, vel rusticitatis, quoniam hæc est ignorantia juris, quæ in proposito non excusat 20
ad lucrum captandum, ac evitandum restitutionem, vel imputationem, cum ea quæ in jure habentur circa excusationem non sagacium, seu mulierum, & rusticorum percutiant pœnas usurariis inflicta, aliosque effectus pœnales, seu pœnæ speciem habentes, secus autem ad effectum retinendi usuras exactas, ac evitandi restitutionem, seu imputationem, ut in individuo bonæ fidei non excusantis mulieres, rusticos, vel minores a restitutione fructuum perceptorum ex censu nulliter creato non servata forma Bullæ S. Pii firmatur apud Seraph. *dec.* 1006. quæ reputatur in materia magistralis, relata per Cenc. *d. cons. quæst.* 88. *num.* 12. Et generaliter in omni materia usuraria, ita distinguendo ex Farinaccio, & aliis Leotar. *de usur. qu.* 100. *nu.* 57. *cum seqq. ad* 62. ubi de distinctione rustici, vel mulieris sagacis necne, ac etiam de d. altera distinctione ad effectum pœnarum retentionis axacti.

Verum reflectendo ad veritatem Mihi supererat aliqua difficultas, tum ob supra insinuatum motivum inducendi in minorem indirectam alienationem bonorum stabilium 21
cum insensibili consumptione pretii in usus quotidianos, tum fortius quia juxta ea quæ habentur *decis.* 444. *par.* 4. *rec. tom.* 2. in proposito evitandi restitutionem fructuum perceptorum bonorum Ecclesiæ male alienatorum, ignorantia juris dubii assimilatur ignorantiæ facti, & excusat. Et generaliter Mantic. *decis.* 78. Rot. *dec.* 559. *p.* 5. *recent.* Caval. *dec.* 81. *&* 141, *& frequenter*. Hujus autem ignorantia est absque difficultate probabilis tanquam juris nimium dubii, dum non solum apud rusticos, mulieres, minores, & illiteratos, sed etiam apud litteratos, & Jurisconsultos primarios ibi habetur hæc opinio, quod Bulla S. Pii non sit in usu, atque in Tribunalibus laicalibus etiam majoribus, & primariis isti census habentur tanquam validi, ideoque nimia asperitas videtur dictum rigorem attendere.

Fortius vero, quoniam fructus, seu usuræ in substantia
sunt licitæ tanquam pro pretio rei fructiferæ juxta terminos 22
d. text. in l. Curabit, *C. de action. empti*, unde data validitate conventionis in substantia, contractus dici non potest infectus in radice, sed licitus, infectio autem est in excessu, qui consistit in facto, atque potest esse ignotus creditori qui credere potuit rem tanti fructare ob diminutum pretium in sorte juxta ponderationem, de qua *in Neapolitana*, *disc.* 21. *seu* 30. Potissime vero ex duplici circumstantia. Una pupillaris ætatis venditoris, unde non concurrit scientia fructuum quos res vendita produceret. Et altera quod diminutio fructuum non adesset de tempore contractus, sed potius fuit accidentalis ob diminutionem Populi ex causa pestis, unde dubitari potest, an id cedat damno creditoris, juxta ea, quæ habentur *in Lucana*, *disc. seq* ideoque recte objici posse videtur ipsi debitori cur conscius diminutionis fructuum sponte solverit fructus, seu usuras ad majorem rationem creditori, qui ita continuando in bona fide, credere potuit tanti fructus ipsius rei importare, juxta ea quæ a simili pon-

derantur *sub tit. de camb.* in Romana pecuniaria, seu cambiorum pro Benetiis *disc. 7. ac etiam alibi hoc tit.*

Illa etiam consideratione accedente, quod ratio ob quam per Rotam, & Curiam magis recepta est opinio, ut usuræ indebitæ, quamvis voluntarie solutæ imputentur ipso jure, non autem repetantur per viam repetitionis indebiti, consistit in eo, quod censetur debitorem, ita magis coacte, quam voluntarie solvisse ob formidatam suffocationem ad restituendam sortem. Ac etiam quia ita censetur voluisse magis commode a debito sortis cum diminutis solutionibus se exonerare, ut plene *decis. 69. p. 9. rec.* quæ reputatur in Curia magistralis, cum aliis in dict. Savonen. *disc. 12. & aliis hoc tit.* Sed hæc non videbantur ad rem congrue applicabilia quoniam stante communi opinione, ac usu saltem de facto, quod isti contractus in Regno sustineantur, ita non videbatur dici posse debitorem habuisse hunc animum, dum contrariæ opinionis Curiæ ignarus erat, atque ob irrepetibilitatem sortis in censu habere non poterat dictum timorem suffocationis, verum quamvis hæc aliquam probabilitatem habere viderentur, adhuc tamen probabilius videtur immorari in dicto rigore ad extirpandam radicem dicti abusus.

ANNOT. AD DISC. XVII.

POst scripta in hoc disc. prodiit in causa decisio moderativa rigoris a me quoque improbati super usuris solutis minori, quæ habetur impressa *dec. 528. par. 14. rec.* Et de usuris pupilaribus conventis per tutorem cum debitore pupilli infra *disc. 41.*

L U C A N A.

Responsum pro veritate suppressis nominibus.

An & quando fructus, vel usuræ conventæ pendente solutione pretii rei fructiferæ, possint excedere ipsius rei fructus? Et quid ubi de tempore conventionis adæquarent, sed postea accidentaliter ipsius rei fructus diminuti sunt?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Ex quibus pendeat resolutio controversiæ.*
3 *De conventione excedente rei fructus absque usura.*
4 *Reprobatur opinio Baldi, ut usuræ pretii excedere possint fructus ipsius rei venditæ.*
5 *De opinione, quod neque ad ratam fructuum rei venditæ in casu expressæ dilationis accessiones debeantur.*
6 *De sustinenda taxa conventionali, & an illa possit excedere taxam legalem quinque pro centenario?*
7 *Quid ubi pretium convertitur in contractum census, seu annui reddittus.*
8 *Potest pacisci de interesse lucri cessantis, vel damni emergentis etiam ultra metam fructuum ipsius rei.*
9 *Fructus dotis possunt esse majores, vel minores taxa statutaria, si plus, vel minus interest tenuisse.*
10 *Quomodo intelligenda, & practicanda sit conclusio, de qua num. 8.*
11 *Industriæ, & negotiationes sunt periculosæ, & habent lucrum incertum.*
12 *Tutores, vel Administratores non possunt pecunias pupillares negotiationibus exponere.*
13 *Si conventio fructuum pretii de tempore contractus sit justa, & proportionata fructibus rei, quid dicendum si fructus rei minuantur?*

D I S C. XVIII.

1 FActa venditione domus de anno 1641. pro scutis 1600 sub conventione solutionis annuæ præstationis ad rationem sex pro centenario pendente solutione pretii, cum de anno 1648. ob quandam insolitam mortalitatem, quæ Populi notabilem diminutionem causavit, pensiones domorum essent satis diminutæ, adhuc tamen emptor plurium annorum spatio continuasset in spontanea dictæ præstationis solutione, hinc prætendere deinde cœpit, imputari debere in sortem id, quod in excessu singulis annis solutum fuerat, atque desuper suppressis nominibus, & sic incertus, an ex parte creditoris, vel debitoris, pro veritate consultus,

2 Respondi quæstionis decisionem nimium pendere ab eo, an Bulla S. Pii V. super forma creandi census, in loco usu recepta sit necne circa formam pecuniæ numeratæ, sive an circa interesse lucri cessantis, vel damni emergentis procederetur cum rigorosis Curiæ Romanæ opinionibus circa necessitatem probandi specialiter requisita lucri cessantis posita per Castrensem *in l. 3. ff. de eo quod certo loco*, vel potius illa tanquam notoria habeantur pro probatis, juxta Regnicolarum, ac aliquorum Hispanorum opinionem; cumque de his essem incertus, idcirco tradendam censui theoricam generalem inspecto tempore contractus, & subsequenti non accidentali, ad effectum ut juxta opiniones, cum quibus in loco viveretur, congrua applicatio fieri posset, agendo deinde de tempore accidentali, ut infra.

Dicebam igitur pro clara, & distincta hujus materiæ notitia, tollendisque illis æquivocis, cum quibus procedere solent aliqui insimul commiscentes doctrinas, quæ diversos casus percutiunt, ac propterea se involventes, ut præsertim facere videtur Carleval. infra allegandus, observandum esse, quod hujusmodi conventiones super certa annua præstatione per emptorem venditori solvenda loco pretii, juxta 3
quatuor species in conventionem deduci solent, vel possunt, quarum prima est, a casu tamen quæstionis extranea, ubi nullo convento certo pretio, nullaque accedente conventione redemptionis ad certam rationem, unde pretii in sorte certitudo resultet, quis concedat alteri rem fructiferam sub annua præstatione excedente ipsius rei fructus, & tunc non intrant termini emptionis, & venditionis, in qua unum ex tribus substantialibus requisitis est pretium certum, sed potius dicitur contractus censualis in censu reservativo, sive livellarius, aut perpetuæ locationis, quo casu non intrat materia usuraria, dum nullum intercedit mutuum verum, vel interpretativum, sine quo usura non datur, sed solum intrant termini læsionis, seu injustitiæ reducendæ ad justitiam, juxta ea, quæ bene in hac materia discurrit doctus Leotar. *de usur. q. 41.* quod ita obiter ad casus distinguendos insinuabam, non eximando veritatem, utpote extra casum quæstionis cadentis solum in contractu emptionis, & venditionis sub certo pretio, cujus solutionis dilatio data sit, cum ita inesse dicatur mutuum interpretativum, sine quo, ut supra, non datur.

Secunda contrahendi species est, ubi agitur de emptione, & venditione pro certo pretio, cujus solutione pendente, simpliciter conveniatur de usuris, vel accessionibus absque expressu, & tunc quamvis Bald. *in l. 1. n. 3. Cod. de usuris* credat, etiam pro re sterili, seu minorem fructum reddente majores accessiones pendente solutione pretii in stipulationem deduci posse, quia non dicuntur deberi propter fructus, sed propter emptoris perfidiam in non solvendo promissa, & sequuntur alii relati per Sperell. *decis. 118. n. 67.* 4
Attamen hæc opinio in isto simplici casu, utpote omni fundamento destituta, videtur magis communiter rejecta etiam in sensu Decii, Ruini, Parisii, Covarr. & aliorum, de quibus infra in tertia, & quarta contrahendi specie, ut ceteris relatis Leotard. *de usur. q. 27. nn. 35. & seq.* Carleval. *de judic. tom. 2. disp. 8. sect. 5. fol. 190. & seq.* (ubi tamen non distinguendo species conventionum nimium se involvit) Sperell. *d. decis. 118. nu. 68. cum seq.* atque hanc opinionem constanter, & perpetuo tenuit Rota, præsertim *decis. 453. par. 4. rec. tom. 2.* ubi in specie examinatur, & rejicitur dicta doctrina Baldi, & satis frequenter in aliis, præsertim in Baren. census 16. Junii 1661. coram Verospio, de qua *disc. praced.* ut scilicet ex pretio rei sterilis nullæ accessiones conveniri, vel exigi possint, pro illo vero rei fructiferæ nonnisi ad rationem fructuum, quos ipsa res producit, potius ex æquitate text. *in l. curabit, C. de action. empti*, quam ex partium conventione, quoniam aliis esset percipere accessiones ex pecunia de sui natura sterili ratione dilationis, & temporis, tanquam ex mutuo interpretativo, & habetur in Romana, seu Massan. pretii minutorum *sub tit. de Regal. disc. 81.*

Adeoque stricte isto casu proceditur, quod aliqui Morales in hac materia nimium rigorosi censores, ex dicta ratione mutui interpretativi admixti cum dilatione conventionali, crediderunt, quod in casu expressæ dilationis, quoties rei dominium perfecte in emptorem translatum est, nihil 5
debeatur, etiam ad mensuram fructuum, stante quod venditor, & respective creditor non subjacet ipsius rei periculo, quod est dominii sequela connexa cum altera sequela fructuum, unde propterea una sine altera danda non sit. Et consequenter, quod insit contractus mutui interpretativi producentis accessiones ratione dilationis, unde credunt procedendum esse per viam locationis, & conductionis durante solutione pretii, cum tunc rei periculum sit venditoris, seu creditoris, sed quicquid sit de ista opinione in Foro interno, de quo juxta sæpius protestata, forensium partes

non

non sunt agendi: in foro tamen externo receptum, ac hodie omnino absolutum est, hujusmodi conventiones licitas, & validas esse, quoniam tales accessiones non dicuntur lucrativæ tanquam fructus pecuniæ, sed potius recompensativæ illius damni, quod venditor patitur in amissione fructuum, quos alias ex re propria percepisset, ut bene discurrit Leotar. *dicta q. 27.* Sperell. *dicta dec.* 118. *num. 2. cum seqq.* ubi late se diffundit in hac materia *l. curabit*, & *dec.* 119. ubi disputat formiter, ac patet ex tot decisionibus, & auctoritatibus deductis in aliis discursibus hoc titulo ad istam materiam *l. curabit*.

Unde propterea quæstiones isto casu solent esse magis facti
6 quam juris, super probatione scilicet quantitatis fructuum, quos ipsa res producere potuisset, atque de sui natura esset apta, & nata producere, ad effectum inspiciendi, an taxa conventionalis esset eis proportionata necne. Licet enim Rota, & Curia passim sequantur in materia taxationis fructuum vulgarem *glos. in auth. perpetua, C. de sacr. Eccl.* super quantitate adæquante sortem spatio 20. annorum. Et sic ad rationem quinque pro centenario, ut in his specialibus terminis advertitur *in dicta Baren. census* 16. *Junii* 1661. *coram Verospio* cum aliis per Sperell. *dicta dec.* 118. *num.* 59. & *seqq.* Nihilominus omnino verius est, istam dici taxam legalem, & præsumptivam, attendendam solum in dubio, & ubi nulla partium conventio accedit, contraria tamen probatione elidibilem. Secus autem taxa conventionali accedente, quoniam licet ista quoque ex contraria probatione de injustitia, vel excessu convinci possit, nihilominus non probato contrario, præsumptio est pro justitia conventionis, ut de taxa conventionali pro pretio domus venditæ ad rationem 6. pro centenario etiam in Urbe habetur *in Romana multiplici* 18. *Martii* 1654. *coram Melzio* Et de majori taxa ad rationem septem habetur in Baren. Salviani 10. *Jun.* 1652. & 24. *Martii* 1653. *coram Bichio*, & advertitur infra *in Neapolitana*, *discurs.* 21. ea duplici ratione ibi ponderata, una quod non implicat rem majorem fructum quam ad dictum taxam legalem producere posse, ideoque stante possibilitate, præsumptio assistit conventioni in exclusionem læsionis, & injustitiæ, & altera, quia cum dari possit circumventio intra dimidiam justi pretii, possunt stare simul, quod attento vero, & intrinseco valore, fructus non excedant dictam taxam, & tamen quod sint longe majores habita proportione ad diminutum pretium in contractum deductum, quoniam si res juxta proprium, & intrinsecum valorem (exempli gratia) valet mille, & consequenter ejus fructus juxta dictam legalem præsumptionem importat 50. si vendatur pro 600. vel 700. ita dictus fructus importat 50. repartitus, super hoc pretio importabit 7. vel 8. pro centenario, ac etiam, quia ipsa major, ac excessiva fructuum taxa fieri potuerit correspective ad diminutionem pretii in sorte, & tanquam illius pars, unde propterea sine extrinsecis probationibus hujusmodi conventiones non videntur de excessu redarguendæ, ut *d. dis.* 21.

Tertia contrahendi species est, ubi pretium non remanet in simplicibus terminis pretii, cujus solutione pendente ac-
7 cessiones debeantur ex eodem contractu emptionis, sed expresse convertitur in alium contractum census consignativi, quem Hispani appellant annuorum redituum, atque Hispanos (ut in omnibus) imitando, ita quoque nunc appellant Neapolitani, & hic est propriæ casus, de quo agunt Covarr. *lib. 3. variar. cap. 4. n. 6.* Mantic. *de tacit. lib. 4. tit. 24. n. 27.* & cæteri, cum quibus pertransseunt Galeot. *lib. 1. controv. 61. n. 48. cum seq.* & Merlin. *lib. 2. controv.* 50. *n.* 23., & *seqq.* firmantes hunc redditum non subjacere proportioni fructuum juxta terminos textus *in dicta l. curabit*, quia in effectu non sunt fructus, vel accessiones pretii rei venditæ, sed sunt fructus novi, & diversi contractus censualis, quos juxta Bullam Nicolai V. prohibitum non est convenire usque ad decem pro centenario. Et illo casu, retenta opinione, cum qua procedunt Regnicolæ sæculares, ac etiam Hispani, quod Bulla S. Pii V. super forma creandi census in pecunia numerata non sit usu recepta, atque procedendo cum solis terminis juris communis, vel antiquarum Constitutionum Apostolicarum, dictoque præsupposito retento, bene loquuntur, secus autem attenta d. Bulla, ut in Baren. *dis. præced.* Ideoque insinuavi, quod quatenus per hanc contrahendi speciem processum esset, controversiæ decisio penderet a d. puncto, an d. Bulla S. Pii in loco esset usu recepta necne, ut ubi non est recepta, conventio sustineatur, secus e contra.

Quarta demum contrahendi species est, ubi dominus, & possessor rei sterilis, vel parum fructiferæ, ad majorem utilitatem reportandam ex pretio investiendo in occasiones fructiferas, seu in id, quod magis expedire credat, ipsam rem
vendit, sed pretium incontinenti obtinere non potest in de- 8
stinatum investimentum erogandum. Et tunc licite absque dubio conveniri potest de eo quod interest, quamvis ipsius rei fructus longe excedat, quoniam tunc non dicitur stipulatio super fructibus recompensativis ad normam textus *in l. curabit*, sed super damnis, & interesse, de quibus vere concurrentibus, etiam mutuator pecuniæ, & in puro, ac expresso mutuo stipulari potest, ut bene istos casus, seu terminos distinguendo advertunt Dec. *in cap. Venerabilis*, *numer.* 14. *de except.* Ruin. *cons.* 63. *numer.* 4. & 6. *lib.* 1. Paris. *cons.* 60. *num.* 28. & *seqq. lib.* 1. de Marin. *resol.* 20. *num.* 5. *lib.* 2. Galeot. *dicta controv.* 61. *numer.* 22. & *seqq.* & *numer.* 47. Merlin. *dicta controv.* 50. *lib.* 2. *numer.* 21. & *seq.* Staiban. *de interesse*, *lib.* 2. *titul.* 9. *numer.* 122. *cum seq.* Leotar. *dicta quæst.* 27. *numer.* 22. & 61. *cum seqq.* Et in specie cujusdam controversiæ ejusdem Civitatis Lucensis firmat Deciš. *consil.* 111. *numer.* 14. & *per tot.* ut scilicet etiam pro pretio mercium, ac rerum de sui natura sterilium liceat per mercatorem, & negotiari solitum pacisci de certo interesse etiam ad rationem 12. pro centenario, si constet tanti interesse, quod deducit occasione disputandi quæstionem, an liceat vendere merces cariori pretio propter dilationem ad solvendum pretium, atque ut vulgo dicimus, *ad credentiam*,
& habemus in omni materia, præsertim dotali, ut in sua se- 9
de, *sub tit. de dote*, quod licet adsit statutum, vel consuetudo taxans fructus dotis constante matrimonio debitos ad terminos *text. in cap. salubriter de usuris*, attamen si extrinsecus constat viri ob retardatam solutionem plus interesse, illud debetur, atque in conventionem deduci potest. Et e contra, si constat interesse minus, tunc taxa statutaria minuitur, ut e. g. in Urbe usuræ dotales taxatæ sunt per statutum ad septem cum dimidio pro centenario, sed si constituitur dos in specie, puta stabilibus, vel locis Montium, vel etiam in quantitate, quæ ex conventione illico in stabilia, vel loca Montium investienda sit, tunc retardata consignatione, vel solutione, aliud prætendi non potest, nisi id quod interest id sequutum esse, & sic ad ratam fructuum dd. specierum, vel investimenti, cum interesse dicatur fictio suppletiva veritatis, quam excedere non potest, nec debet.

Æquivocum autem plurium in ista conclusione, seu principio ita generaliter, & abstracte veristi no, consistit in applicatione, an scilicet posita licita conventione, requiratur necne
specialis extrinseca justificatio, quod revera tanti intersit, 10
vel potius sufficiat sola partium conventio. Atque in hoc discrepant Regnicolæ, & cæteri ab opinione Rotæ, & Curiæ Romanæ, quæ omnino verior videtur, discrete tamen, non autem ad litteram practicanda. Quoniam, ut alias insinuatum est hoc eodem titulo, si sola partium conventio, ac respectiva assertio sufficeret, actum esset de usura neque daretur casus in quo illa verificabilis esset, cum suffocati debitores, magis inviti quam volentes pacisci, ac fateri soleant totum id quod depravatis fœneratoribus ad cohonestandas usuras videatur, & placeat.

Ideoque deducendo rem ad praxim, aut agitur de interesse damni emergentis, quia nempe habens quis rem sterilem, vel parum fructiferam, intendat ex ejus pretio extinguere census, vel alia debita usuraria, quibus subjacet, & tunc omnino planum est hoc interesse per emptorem absque alia justificatione deberi juxta casum, de quo *in Senen. disc. seq.* & *in Æsina discurs.* 20. quoniam ut habetur supra *in alia Æsina discurs.* 14. etiam juxta magis rigorosam opinionem Rotæ, & Curiæ, sufficiunt existentia ipsius damni, & declaratio animi creditoris convertendi pecuniam debitam in hujus damni reparationem, ac debiti usurarii extinctionem, cum sola dubitatio cadat, ubi non concurrit animi declaratio.

Aut agitur de altero interesse lucri cessantis. Et tunc si pretium destinatum est in occasiones fructiferas certas, quæ omnino certum, & determinatum fructum habeant, ut sunt loca Montium, quorum occasio semper prompta, & notoria est, cum solo spatio ad summum aliquorum dierum pro parandis diligentiis, & pariter planum videtur conventioni absque alia justificatione deferendum esse, aut in alias occasiones, quarum fructus in substantia sit certus, sed incerta sit quantitas, ut est in bonis stabilibus, vel censibus, quorum occasio non ita prompta, & certa reputatur. Et tunc licet pragmatici in Curia desiderare videantur probationem specialem certæ, & promptæ occasionis, ita ad litteram & judaice intelligendo traditionem Castrens. *in l. 3. ff. de eo quod certo loco*. Nihilominus verius semper credidi, ac etiam

apud doctos, & sensatos Judices admitti practicari, inspiciendum esse, an partium taxa esset verisimilis necne, juxta illas occasiones fructus moderati, quæ deficere non solent, tunc enim legaleicam simplicitatem credidi illam opinantium ad hunc effectum necessariam esse illam cautelam, quæ frequentius adhiberi solet habendi attestationem proxenetarum, quod prompta adesset occasio, quoniam ita esset reducere usuram ad formalitates, dum simplex attestatio proxenetæ, quæ ad complacentiam requirentis, vel pro mercede unius Julii fieret, redderet licitas illas usuras, quæ alias essent illicitæ, ideoque subsistentia verisimilis voluntatis magis attendenda est, potissime ubi non agitur ad effectum interesse, quod de jure creditor a moroso debitore absque alia conventione assequi velit, sed ad justificandam taxam conventionalem.

Aut demum venditor se non restringit ad hujusmodi investimenta, quæ forte in animo non habeat, sed sub generali assertione fieri solita, quod non est solitus tenere
11 pecunias otiosas, quodque intendat istas traficis, & negotiationibus exponere, conveniat de interesse lucri cessantis, & tunc omnino verior videtur opinio, quam tenet Curia, ut requiratur extrinseca specialis justificatio juxta *decis.* 118. Ubaldi, & sæpius in aliis *hoc eod. tit.* Et e converso damnanda est opinio aliquorum Regnicolarum, & aliquorum, quoniam ut bene etiam advertit unus ex ipsismet Regnicolis, vel Hiois, Carleval. *de judic. tom.* 2. *disp.*8. *sect.* 6. *num.* 113. industriæ, & negotiationes non semper sunt lucrosæ,
12 neque lucrum est certum, cum frequenter damnum, atque ipsius sortis principalis jacturam, vel diminutionem causare soleant, & ex qua ratione in jure dispositum habemus, Tutoribus, vel aliis legalibus Administratoribus interdictum est: pecunias papillares hujusmodi negotiationibus exponere, ex plene deductis per Magon. *decis. Florentin.* 1. Sperell. *decis.* 90. Hodier. *controv.* 22., *& passim*: Ideoque non videtur quomodo unquam ista conventio certi, & determinati lucri in summa certa, & uniformi, citra usuram absque alia justificatione sustineri possit, nisi quando congrue daretur concursus trium contractuum, & illius duplicis assecurationis sortis, & fructuum, de qua in Firmana *disc.* 1. quod tamen, ut ibi advertitur, nimium difficile est, ut ad praxim deduci valeat.

Hæc discurrebam in genere, attento tempore conventionis, ac rebus in eo statu permanentibus, pro successivo autem tempore accidentali, in quo ipsius rei fructus, ita notabiliter diminuti erant, non ad breve tempus, sed cum longo tractu successivo, ponderabam quod quicquid esset in casu primæ formæ contrahendi, ut supra viam livelli, vel censuationis, quod non respicit materiam usurariam, sed potius illam injustitiæ, & læsionis, & de quo in sua sede
13 *sub tit. de emphyt.* Quoties adest certum pretium, cujus dilati ratione inesse potest, ut supra mutuum verum, vel interpretativum, adhuc procedendum est cum eadem distinctione dictatum quatuor specierum, seu formularum contrahendi, si enim esset juxta secundam speciem supra exemplificatam, permanendi scilicet in simplicibus terminis emptionis, & venditionis, & successive in terminis text. *in l. curabit*, tunc quia isti fructus recompensativi dicuntur imago, vel ficta suppletio veritatis, excedere non possunt id, quod ipsius rei fructus veri important, ut supra, aut juxta tertiam speciem, per viam scilicet transfusionis pretii in diversum contractum censualem, & tunc posito, quod contractus esset validus, quia nempe Bulla S. Pii V. non sit in usu, vel quia cum speciali Apostolica dispensatione per Breve concedi solita, creatus esset census absque tali forma, tunc ipsa res vendita solum constituta est pro fundo censito, diminutio fructuum proportionabiliter cedit damno creditoris, cum census sustineri non valeat, nisi ad limites capacitatis fundi, ut in sua materia *sub tit. de censib.* ubi præsertim id advertitur in eadem Baren. de qua *disc. prec.* secus autem si cautus venditor curaverit censum constitui super aliis fundis magis capacibus, quorum capacitas adhuc duret, aut demum processum est juxta quartam speciem stipulationis damnorum, & interesse ratione lucri cessantis, vel damni emergentis ob impeditum ex facto, & mora emptoris illud investimentum, in quo pretium destinatum erat, & tunc casus diminutionis rei venditæ cedere debet damno emptoris, tanquam Domini, neque ulla videtur subesse ratio cur venditor de illo participare debeat, cum e converso excrescentibus ipsius rei venditæ fructibus, de istis venditor participationem prætendere non potest, sive neque cogere emptorem ad supplendam illam diminutionem, quæ casualiter resultaret ex diminutione fructuum investimenti, ad quod dictum pretium erat destinatum, & hanc dicebam Mihi videri veritatem.

Quatenus vero processum esset juxta dictam secundam speciem ad limites regulæ resultantis *ex l. curabit*, unde propterea usuræ excedere non possint ipsius rei fructus, atque excrescenter tanquam indebiti imputandi veniant in sortem, nunc remaneret etiam difficultas, de qua *disc. prec.* an scilicet ignorantia facti, vel juris dubii excusaret a dicta imputatione, atque excluderet malam fidem positivam, quam sufficit abesse ad inducendam excusationem a fructibus perceptis, & consumptis, quamvis non suis, ut ibi.

S U M M A R I U M.

1 *DE eadem materia fructuum recompensativorum pro pretio rei venditæ.*
2 *In specie de taxa fructuum recompensativorum feudorum, & bonorum jurisdictionalium.*
3 *An debeantur isti fructus pro pecunia data ad construendum opus fructiferum.*

ANNOT. AD DISC. XVIII. cum seqq. usque AD DISC. XXIX.

IN his discursibus agitur de fructibus recompensativis pro 1
pretio rei fructiferæ, de quibus etiam *disc.* 5. *cum duobus seqq.* atque de eisdem agitur etiam quandoque in sua sede *sub tit. de empt. & vend.* In hoc tamen puncto præsertim contingit id, quod supra initio insinuatum est de imperceptibili discrepantia opinionum inter Curias, & Tribunalia utriusque fori externi Ecclesiastici, & laicalis respective pro diversitate Regionum, & Principatuum, quinimo etiam inter Scriptores, & Professores fori spiritualis, an hoc interesse pretii possit excedere fructus ipsius rei? de quo etiam *disc.* 31. *de feud.* ubi de casu notabili, ut ita sit melior conditio deficientis a fide.

Atque præsertim in casu, de quo *disc.* 27. in ulterioribus 2
disputationibus habitis in Rota coram Rondinino sub diebus 12. Junii 1671. 11. Januarii, & 22. Junii 1672. prodierunt circa fructus resolutiones juxta meas rationes dubitandi ex auctoritate Rovit. & aliorum, de quibus *disc.* 24. *de feud. n.* 6. jam edito, qui per Scribentes in contrarium allegabatur, ac etiam allegatur in decisionibus præsertim in prima.

Et ad eamdem materiam conferunt deducta infra *disc.* 3
37. an debeantur isti fructus pro pecunia, quæ detur ad construendum prædium, vel ædificium fructiferum?

SENEN. SEU FLORENTINA

PRO MONTE PIO FLORENTIÆ

CUM HÆREDIBUS PANDULPHI PETRUCCII.

Responsum in casu resoluto pro Monte.

An interesse per emptorem debitum ratione pretii non soluti excedere possit ipsius rei venditæ fructus, & quid ubi emptor non est in mora?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *In alternativis ad electionem creditoris, non facta electione, debitor dici non potest in mora.*
3 *Si debitor suscipit in se onus cambiandi intra certum tempus, an eo elapso teneatur? num.* 6.
4 *Quare debeantur fructus recompensativi ex pretio rei fructiferæ etiam sine mora?*
5 *Debentur etiam si emptor culpa venditoris sit impeditus solvere.*
6 *De eadem conclusione, de qua num.* 3.
7 *Observantia dicitur interpres etiam contractuum, & voluntatis contrahentium.*
8 *Fructus pretii ratione damnorum, & interesse excedere possunt fructus ipsius rei.*
9 *Etiam in mutuo pacisci potest de interesse, quod debetur.*
10 *Potest debitor etiam teneri ad interesse alterius interesse in ratione multiplici.*

DISC.

D I S C. XIX.

1 SEquuta inter Fridericum, & Pandulphum de Petruccis de anno 1616. permutatione aliquorum bonorum stabilium, cum Pandulphus pro adæquatione refundere deberet Friderico in pecunia scutos 450. quos ille destinaverat in extinctionem æris alieni fructiferi, quod habebat cum Monte Pio Florentiæ ad rationem scutor. quinque, & quatuor ex quinque partibus alterius scuti pro quolibet centenario, & anno, cum conversione etiam fructuum decursorum in sortem singulis 18. mensibus, conventum est, ut Pandulphus pendente dicti pretii solutione, pro qua data erat dilatio biennii, solvere deberet dicto Monti præfatum interesse, & post biennium sortem, vel eidem Monti quatenus talem summam ei deberi comperiatur, vel ipsi Friderico præstanti idoneam cautionem evictionis, vel hujus loco ad effectum investiendi in bona stabilia, deinde vero de anno 1620. inter easdem partes initus fuit alter contractus emptionis, & venditionis aliorum bonorum pro scutis 1300. solvendis dicto Monti cum dictis solitis accessionibus pendente solutione præstandis per Pandulphum emptorem, qui donec vixit, eoque defuncto hæredes a dicto tempore usque ad annum 1664. non soluta utraque sorte, accessiones prædictas dicto Monti solverant, ab inde vero prætendere cœperunt non teneri pro dicta prima partita scut. 450. quinimmo ab ea in sorte, ac etiam a parte alterius sortis liberatos esse ob indebitam solutionem dictarum accessionum, cum quibus sors extincta fuisset.

2 Eorum fundamentum consistebat in deficiente mora post completum dictum biennium, ad quod dicta conventio restricta erat, quasi quod ex tunc cessata conventione intraret solum dispositio juris, qua attenta debitor dici non poterat morosus, dum obligatio solvendi sortem alternative concepta erat, vel scilicet in extinctionem dicti debiti in toto, vel in parte, quatenus subsisteret, cujus contrarium ipse venditor putare asseruerat, vel ad effectum solvendi ipsimet venditori cum cautione, vel ad effectum investiendi in stabilia, unde propterea cum creditor elapso dicto biennio non declarasset modum, juxta quem dicta solutio facienda erat, emptor dici non poterat in mora, ex regula, quod in alternativis quorum electio in loco, tempore, vel modo, est creditoris, electione non facta, debitor dici non potest morosus, Alex. *cons.45. num.4. lib.5.* Fab. de Ann. *cons.95. n.2. & seq.* Mantic. *dec.171. n.5.* Rot. *dec.* 577. *par.2. rec. n.1.*

3 Atque ad probandum, quod conventio non progrederetur ultra biennium, Scribentes pro eisdem hæredibus fundamentum constituebant in Rotæ decisionibus editis in Romana cambii 8. Aprilis, & 4. Decembris 1658. coram Cerro, in quibus firmatur, quod inito contractu cambii ad triennium, in quo debitor suscepit in se onus cambiandi, ob cujus oneris non implementum debentur cambia etiam sine spaciis, seu litteris, si non tanquam cambia, tanquam damna, & interesse, ob non factum, sive ob non adimpletum cambiandi mandatum ab ipso debitore susceptum, juxta firmata *decis.* 7. post Salgad. *in labyr.* & frequenter, ut in sua materia *sub tit. de cambiis*, id procedat dicto triennio durante, quo elapso, tanquam ex cessante obligatione per debitorem suscepta, nulli fructus, seu cambia debeantur, ob non sequutam transmissionem litterarum, seu spacciorum.

4 His tamen non obstantibus, requisitus ex parte Administratorum Montis ad scribendum causa pendente coram Magistratu in Civitate Senatum in causis ejusdem Montis particulariter delegato, contrarium dicebam probabilius, etiam cum sensu veritatis, qualem habuit quoque Judex, qui pro hac parte pronuncivit, atque distinguendo quæstionem in duas inspectiones, unam quoad dictas accessiones, seu usuras ad ratam, seu proportionem fructuum ex ipsis bonis per emptorem, seu permutantem perceptorum, & alteram circa eorum excessum.

5 Quatenus pertinet ad primam, dicebam prorsus improbabilem, maleque fundatam esse debitorum prætensionem, quoniam fructus recompensativi, qui juxta æquitatem, seu terminos textus *in l. curabit, C. de action. empt.* debentur per emptorem venditori durante solutione pretii ad limites fructus ejusdem rei non proveniunt a mora, neque illam exigunt, sed producuntur ex æquitate, ne quis eodem tempore habeat rem, & pretium, unde propterea venditor non dicitur eos percipere tanquam lucrosas accessiones, sed tanquam restaurationem illorum fructuum, quos alias ex re sua fuisset percepturus, & ex qua ratione resultat, quod ubi etiam ex parte debitoris nulla intercedat mora, vel culpa in non solvendo, sed potius id proveniat ex culpa, & facto ipsius venditoris non adimplentis ex parte sua id, quod prius adimplere tenebatur, puta non præstando fidejussorem, vel alia promissa non adimplendo, adhuc tamen hujusmodi fructus debentur, ut cæteris allegatis habetur apud Greg. *decis. 297. num. 2.* ubi Adden. *num. 12.* Leotard. *de usur. qu. 27. num. 20. cum seq. & num. 29. & 30.* cum aliis, quæ in fortioribus terminis habentur infra in Ravennaten. *disc. 22.* & in alia Senen. *disc. 23.* & est conclusio hodie in Foro receptissima, & plana.

Quare aliqua dubitandi ratio restringebatur ad excessum, 6 circa quem in primis advertebam ad fallaciam dicti fundamenti cessantis conventionis post elapsum biennium juxta dictas decisiones in Romana cambii coram Cerro, dum ab eis Me scribente recessum fuerat sub die 24. Aprilis 1662. & 23. Februarii 1663. coram eodem, & merito, quoniam terminus adjectus non erat gratia extinguendæ, seu terminandæ obligationis, sed prorogandæ restitutionis sortis, & tanquam dilatio in gratiam ipsius debitoris, ne interim morosus dici posset, atque ad debiti solutionem urgeri, unde propterea potius ex lapsu termini resultare dicitur moræ incursus, atque ex tunc, & non antea efficitur debitor morosus, prorsus autem improbabile est, quod pro tempore dilationis, in quo debitor in nulla est culpa, vel mora subjacere debeat usuris, vel interusuriis, ab eis vero esse debeat immunis pro 7 tempore, quo est in culpa, & mora, dum ita esset reportare lucrum, & commodum ex delicto, ut latius in eadem causa in sua materia *sub tit. de camb. disc. 9.* Omnem difficultatem in proposito removente subsequuta observantia, in proposito etiam ponderata in d. Romana cambii, quod scilicet emptor elapso etiam biennio agnovit se dictarum accessionum debitorem, cum observantia dicatur de jure optima interpres, nedum legum, & statutorum, vel testamentorum, sed etiam contractuum, & voluntatis partium, ut *decis.* 323. *num. 13. par. 11. recent. decis. 199. num. 12. & 13. par. 10. & passim.*

Posito igitur, quod dicta conventio tractum successivum 8 haberet, dicebam, quod licet regula sit, juxta probabiliorem opinionem, quod hujusmodi usuræ, seu accessiones pretii excedere non possunt ipsius rei venditæ fructus, ex deductis in Lucana *disc. praced.* & frequenter in aliis, attamen, ut in eadem Lucana habetur, ac etiam post hæc disputata magis distincte examinatum in Æsina *disc. seq.* secus dicendum est, quando debitum non remanet in terminis simplicis pretii productivi accessionum ex sola æquitate *d. legis cu-* 9 *rabit*, sed vel legitime transfunditur in alium contractum majorum fructuum, seu accessionum productivum, vel intrat ratio interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, non ex sola partium conventione, & assertione, sed extrinsecus justificati, si enim de tali interesse conveniri potest etiam pro creditore pecuniario inter mutuantem, & mutuatarium, ex deductis per Cyriac. *controv. 378. num. 16. cum seq. & contr. 326. num. 24. cum seq.* Leotard. *qu. 72. n.5. & 6.* & frequenter in aliis *hoc eod. tit.* Multo magis in isto casu, a quo magis abest usura, quia non intervenit mutuum verum, sed potius fictum, & interpretativum. Et in fortioribus terminis obligationis emptoris, nedum ad ipsos fructus percipiendos ex effectibus, in quos pretium investien- 10 dum erat, sed etiam ad longe gravius interesse fructuum ad formam multiplici, cujus onus ipse susceperat, firmatum fuit in Romana multiplici coram Remboldo, & Ubaldo *dec.* 85. *& 668. par. 4. recent. tom. 2. & 3.* & latius in eadem 18. Martii 1654. coram Meltio, quia non dicitur interesse alterius interesse ob non datum, & tanquam a debitore, sed ob non factum, tanquam a procuratore, seu mandatario ob non impletum susceptum mandatum, unde justa visa fuit determinatio.

ÆSINA FRUCTUUM
PRO
FRANCISCO MASSUTIO
CUM
N. GUGLIELMO.

Casus disputatus coram A.C. seu Prælato deputato, & resolutus pro Guglielmo.

De eodem puncto, an fructus debiti per emptorem pendente solutione pretii excedere possint, tanquam damna, & interesse fructus ipsius rei, quia nempe conventum fuerit, ut ex pretio

ex-

extinguerentur census, vel alia debita usuraria venditoris ad majorem rationem, & quid ubi emptor justam non solvendi causam habuit, ob litem, vel molestias sibi illatas?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Transactio extinguit priora jura, prioresque actiones.*
3 *Agi non potest ex prioribus juribus, nisi prius tollatur de medio transactio per rem judicatam, & num. 5. ubi res declaratur.*
4 *Emptor cui lis mota est, non tenetur ad aliquod interesse lucri cessantis, vel damni emergentis pro pretio, nisi ad limites fructuum rei, & num. 10. ubi declaratur.*
5 *Declaratur conclusio, de qua num. 3.*
6 *Læsio dicitur enormissima, ubi est ultra bessem, & causat nullitatem.*
7 *Non potest tamen dici nullitas incontinenti probata, & de ratione.*
8 *De ratione ob quam in transactionibus difficile verificatur læsio præsertim enormissima.*
9 *Quando transactio afficiat successores venientes independenter ex persona propria remissive.*
10 *Expenditur conclusio, de qua num. 4. & contrarium verius probatur, cum auctoritatibus.*
11 *Ac etiam cum rationibus.*
12 *Quando lis, vel molestiæ excusent emptorem a cursu fructuum, seu damnorum, & interesse ultra ipsius rei fructus.*
13 *Accollans in se census reputatur eorum debitor, ac si ipse imposuisset.*
14 *Quid importet, an accollatio sequatur per viam delegationis necne?*
15 *Quid dicendum sit in conclusione, de qua num. 4. & 10. quando lis, & molestia moventur ab ipso venditore, vel ejus hærede.*
16 *Molestiæ quæ dantur ab ipsa contrahente non veniunt sub pacto, ut non teneatur liberare a molestiis.*

D I S C. XX.

1 VEndidit Antonius Fabrus predium Guglielmo, qui in partem pretii in se accollavit quosdam census per venditorem debitos ad rationem 8. pro centenario, cumque Cæcilia de Sanctis Antonii uxor, ejusque hæres mediata ex persona Joannis Baldi filii, ex juribus, vel propriis, vel dicti filii, litem excitasset contra emptorem super dicto predio, post aliquod intervallum deventum est ad concordiam, qua non obstante, eaque impugnata, eadem Cæcilia, vel Franciscus Massurius ejus hæres, in vim dictæ accollationis pulsavit Guglielmum in judicio executivo in vim obligationis Cameralis coram A. C. seu Prælato deputato ad solutionem fructuum decursorum dictorum censuum, sed prodiit sententia rei conventi absolutoria ab observatione judicii, in cujus ferendæ limine, & quando Judex jam erat determinatus, requisitus fui per actorem ad scribendum, supplendo partes ejus soliti Advocati, qui ad aliud munus satis dignus evocatus fuerat.

2 Duo autem erant rei conventi fundamenta per Judicem amplexa. Primo, & principaliter transactio, quæ tanquam species sententiæ, quinimmo rei judicatæ extinguere, seu vulnerare dicitur priores actiones, & jura, itaut nonnisi ejus vigore, ac pro ejus executione agi valeat, *cap. 1. de transact. leg. non minorem, & l. causam, C. eod.* Mantic. *de tacit. lib. 26. tit. 7. num. 4.* Baratt. *decis. 464. num. 7.* unde de consequenti resultat, quod etiam in casu impugnationis, ad effectum ut ex prioribus juribus agi valeat, illa prius tollenda est de medio per rem judicatam, vel tres conformes, ut antiquioribus collectis habetur apud Cavaler. *decis. 150. num. 4. decis. 86. num. 9. par. 6. recent.* Faventina primogenituræ 21. Junii 1666. coram Bevilaqua Urbinaten. pecuniaria coram Verospio *decis. 41.* post Pairell. *num. 4. & frequenter.*

3 Et secundo, quod fructus pro tempore quo pretium fuit penes emptorem, cui lis in re empta mota est, excedere non possunt ipsius rei fructus, quibus non liquidatis, attendenda venit taxa legalis, non obstante, quod pretium convertendum esset in extinctionem æris alieni majoris fructus, vel in acquisitionem censuum, seu aliorum effectuum majoris redditus, ex specialibus auctoritatibus Sperelli *decis. 118. n. 27.* & Concioli *alleg. 54. n. 30. & seqq.*

Quamvis autem Ego pro actore succumbente scribens, 4
quatenus pertinet ad primum fundamentum transactionis, more Advocati deducerem conclusionem in abstracto veram, quod scilicet transactio dictum effectum vulnerativum operatur, quando habet implicitum statum validitatis, unde oporteret eam rescindere, secus autem, ubi est 5
nulla ipso jure, quoniam non entis nullæ sunt partes, atque nullum, & nihil æquiparantur, ut admittitur in eadem Faventina primogenituræ, & cum eodem sensu processum fuit in posterioribus decisionibus editis in d. Urbinaten. coram Verospio, revocatoriis præcedentis superius allegatæ apud eundem Pairell. *decis. 42. & 46.* Et quam distinctionem receptam in simili habemus in materia vulnerationis obligationis Cameralis, seu litterarum Apostolicarum, aut alterius processus executivi resultantis a sententia absolutoria, nihilominus reflectendo ad veritatem, motivum Mihi videbatur solidum, & consequenter probabilis visa est sententia absolutoria, quoniam plures nullitates ex defectu solemnitatum deductæ non videbantur subsistentiam habere.

Illa vero solidior, quæ deducebatur ex læsione enormis- 6
sima ultra bessem, quam in Curia, sequendo firmata apud Fontanell. *decis. 64. cum seq.* receptum est inducere nullitatem ratione doli præsumpti, qui inesse dicitur juxta firmata in Romana transactionis 15. Decemb. 1659. & 19. Aprilis 1660. & in sua materia *sub tit. de empt. & vend.* dici non poterat clara, & incontinenti probata, sed erat altioris indaginis, atque exigebat eandem terminationem in judicio ordinario per rem judicatam, vel tres conformes super extrinsecis probationibus, ex quibus pendet inspectio, an adsit læsio enormissima necne? Et sic dubietas non est super puncto juris, 7
an illa posita resultet nullitas cum pluribus ejus consequutivis effectibus, sed est super ipso facto, ac firmanda qualitate talis læsionis, super qua ejusque justificatione requiritur declaratio Judicis, qui potest decipi, potissime vero, ubi non agitur de simplici contractu emptionis, & venditionis, vel permutationis, aut simili, sed de transactione, in qua licet juxta opinionem in Rota, & Curia hodie absolutam, intrent termini textus *in l. 2. C. de rescind. vend. & in cap. 1. & 3. de empt. & vendit.* Attamen nimium difficile, atque quodammodo moraliter impossibile videtur talem læsionem concludere, dum attendendus non est ipsius rei intrinse- 8
cus, & naturalis valor cum arithmetica proportione inter ipsum valorem, ac pretium, seu aliam æquivalentiam in contractu deductam, sed valor meriti debet ab æstimatione dubii, & incerti litis eventus, quæ æstimatio videtur impossibilis, dum quotidie experimur, quod etiam post tres conformes Rotales latas pravis multis decisionibus per tres instantias editis, ac etiam post earum executionem ex judicio Signaturæ rescribentis cum clausula, *sine præjudicio trinos conformium*, adhuc diversus est causæ eventus, ut præsertim patet ex casu, de quo in Bonon. fideicommissi de Pepulis *sub tit. de fideicommiss.* Atque frequenter retractari videmus res judicatas, etiam quæ diuturnam observantiam habuerunt, revocando etiam antiquas decisiones coram Seraphino, Cavaler. & aliis, ideoque non videtur quomodo dubius litis eventus ita æstimari valeat, quod desuper cadere possit læsio enormissima, nisi ageretur de lite omnino calumniosa, vel collusiva, ita gerendo voluntariam prohibitam alienationem sub palliato nomine transactionis, & cum lite affectata, ut pluries in hac materia, ita distinguendo habetur *sub tit. de fideicommiss.* super articulo, an & quando transactio afficiat successores ex propria persona venientes, de quo etiam habentur aliqua in terminis feudalibus in Camerinen. Castrorum *sub tit. de feud. disc. 49.* & in materia emphyteutica in Bononien. de Pepulis *sub tit. de emphyt. disc. 52.* Et in specialibus terminis læsionis, cujus ratione transactio ab eodem transigente, vel ejus hærede impugnari valeat, habentur in d. Romana transact. pro Honorato *sub tit. de empt. & vend.*

Quo vero ad alterum fundamentum, quod fructus debiti 9
per emptorem habentem pretium in manibus, non obstante ejusdem pretii destinatione in extinctionem, vel respective acquisitionem censuum, illorumque effectuum majoris redditus, excedere non possint ipsius rei fructus si ob litem, vel ex alia causa excusatur a mora, duas constituebam inspectiones, unam generalem super veritate dictæ propositionis in abstracto, ac super subsistentia dictarum doctrinarum, in quibus eo ipso, quod sunt speciales, absque alia discussione hodiernus stylus est immorandi, & alteram specialem, seu in concreto,

quid

quid scilicet in isto præciso casu dicendum esset, ob ejus particulares circumstantias.

10 Circa primam, cum sensu etiam veritatis, dicebam doctrinas prædictas nulla consideratione dignas esse, siquidem apud Sperell. non iste, sed alter articulus principaliter disputatus fuit, solumque *n.* 72. incidenter cum regulis generalibus id enunciatur, unde liquet in hac parte obiter, ac indigeste, non gustato articulo Auctorem loquutum esse, itemque observabam dici posse de auctoritate docti quidem, & elaborati mei amici Conciol, in cujus casu agitur de emptore excusando ab hujusmodi fructibus in genere ob rem non traditam, atque ob illius casus particulares circumstantias, de quibus in aliis duabus subsequentibus allegationibus, bene ipse fundat, & tuetur jura sui clientis, solumque *n.* 30. incidenter, & cum illis verbis, *omisso quod opinio non est tuta*, refert Sylvan. *conf.* 10. Molinam & alios mutuatos ut ipse ingenue testatur ex Leotard. *qu.* 71. *n.* 13. sed hanc opinionem Sylvani, & sequacium esse minus tutam, magisque probabilem esse illam Hondedei *consil.* 30. *num.* 23. *& seq. & cons.* 44. *num.* 9. *& seq. lib.* 1. bene probat cum auctoritatibus, ac rationibus doctissimus Leotar. cujus auctoritas in hac materia usuraria magnifacienda videtur, utpote per eum satis mature, & accurate tractata *dicta qu.* 71. *num.* 15. *cum. seq. ad* 23. Potissime ubi, ut in præsenti, non agitur de interesse lucri cessantis, itaut venditor contendat de lucro, sed de altero damni emergentis, in quo distinguendo inter lucrum, & damnum, iidem Sperell. & Conciol. id admittunt.

11 Atque Hondedei, & sequacium opinionem esse probabiliorem, ut scilicet emptor non obstantibus molestiis, & lite super re empta passis, interim teneatur ad hoc interesse, quamvis excedat ipsius rei fructus, fuit specialiter decisum per Rotam apud Martin. Andr. *decis.* 31. repetit. post Cenc. *de cens. decis.* 191. & cum qua proceditur apud Merlin. *tom.* 2. *controv.* 50. *num.* 37. & sic attentis auctoritatibus, ista videtur opinio melius fundata.

12 Idemque dicendum esse advertebam attentis rationibus potius attendendis, quoniam si in simplici, & vero mutuo pecuniario, in quo accessionum substantia generaliter est prohibita, adhuc tamen licite pacisci potest de interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, quoties illius justificatio alias quam ex partium conventione, & assertione concurrat, multo magis dicendum est in hac specie crediti, in qua accessionum substantia in genere est licita, solaque dubitatio cadit circa plus, & minus, ut advertitur in aliis *hoc eod. tit.* præsertim in Lucana *disc.* 18.

13 Et quidem nimis asperum, ac irrationabile videtur, ut habens rem parum fructiferam, & ad solum oblectamentum, puta villam Tusculanam, vel conspicuum palatium, volensque domui suæ melius consulere, privando se oblectamento, ac existimatione ex hujusmodi bonis resultantibus, talem rem vendat, destinato pretio in extinctionem censuum, vel alterius æris alieni, quo præmatur, sive in acquisitionem bonorum, vel jurium fructiferorum, debeat ita elusus remanere per litem, quam emptor ita affectare posset, ut interim absque cursu fructuum bursalium, habeat in manibus pretium, ac obtineat illum oblectamenti, ac existimationis fructuum, qui ex hujusmodi bonis reportari dicitur, contra legem conventionis, ac propriæ obligationis, a qua liberari poterat, deponendo pretium non liberandum, nisi cum debitis cautelis, seu alias ejus indemnitati consulendo, bona tamen fide, ac citra conventionis violationem.

14 Tunc autem supervenientes lites, & molestiæ in proposito operativæ videntur, quando ageretur de illo interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, quod ex dispositione juris resultaret ex sola ratione moræ, pro qua tollenda sufficiunt hujusmodi causæ, seu excusationes, & quo casu, cessante mora, nullum debetur interesse, solumque intrant illi fructus recompensativi ad limites fructuum ipsius rei, tanquam illorum loco subrogati ex æquitate textus *in l. curabit*, *C. de action. empt.* Sed ubi accedit conventio, potissime vero per viam accollationis, quia nempe emptor in se accollaverit census, quibus venditor super ipsamet re vendita, vel aliis bonis premebatur, tunc contrarium omnino dicendum est, quoniam accollatio importare dicitur formalem novationem, sive transfusionem debiti de una specie in alteram, perinde ac si emptor directe ipsos census imposuisset, occultatis actibus solutionis, & novæ impositionis respective, ex deductis per Cenc. *de cens. qu.* 73. *num.* 16. Merlin. *decis.* 543. *n.* 1. Rot. *decis.* 135. *num.* 23. *par.* 6. *recent.* Anconitana census 3. Junii 1958. cor. Verospio, & sæpius, Ideoque interim, quod non sequatur evictio, neque resoluto contractu, causa reducatur ad non causam, emptor perseverat in rei dominio, & possessione, atque dicitur esse in statu debitoris censuarii, etiam in spe lucri, quod reportare posset, si fundus censitus interim chasmate periret, & consequenter debet subjacere etiam damno fructuum, ex regula *secundum naturam, &c.*

Et quamvis per Scribentes in contrarium motivaretur, dictam rationem occultatæ solutionis, & conversionis debiti in causam omnino diversam intrare quando interveniret formalis delegatio, secus autem ista cessante, nihilominus replicabam istam considerationem recte procedere in ordine ad punctum liberationis ipsius emptoris a debitis accollatis in casu sequutæ evictionis, ut ejus obligatio tanquam causativa, cessante causa resolvatur juxta *cons.* 421. *Deci* cum aliis per Rotam in Parmen. dati coram Coccino *decis.* 428. *n.* 4. *par.* 1. *rec.* Bonon. census 4. Februarii 1654. cor. Meltio, Amat. *resol.* 21. *n.* 1. quod in casu formalis delegationis in plurium sententia non intrat, ut ex Cojaccio, & aliis ex professo sustinet Merlin. *lib.* 1. *contr.* 91. & de quo articulo habetur particulariter actum in Sutrina *sub tit. de empt. & vendit.* Sed circumscripto illo effectu, donec emptor possidet, atque contractus perseverat in suo implicito statu, dicta distinctio nullius operationis videtur.

Difficultatem tamen in hac facti specie Mihi faciebat 15
contra actorem illa circumstantia, quod non ageretur de lite mota per tertium, quam venditor dicere posset injustam, & quo casu urget dicta probabilis ratio, quod ipsemet emptor ita studiose lites, & molestias affectare posset, sed ageretur de molestiis illatis ab ipsomet venditore, seu eo, qui venditorem repræsentabat, unde propterea duplex ratio contra ipsum urgere videbatur. Una quod non poterat ipsemet propriam turpitudinem allegando dicere, quod lis esset injusta, & calumniosa, a qua in se suscepta ipse venditor eum liberasset, & sic emptor recte dicere potest credibile ex facto ipsius actoris cautam censeri redactam ad non causam.

Et secundo ob regulam, quod in quocumque actu sem- 16
per excepte remanent illæ molestiæ, quæ proveniunt ab eo, qui contractum servare tenetur, atque potius aliorum molestiis occurrere, unde propterea habemus, quod si quis vendat, vel cedat bona, vel jura, talia qualia, absque aliqua obligatione evictionis, vel liberationis a molestiis, adhuc tamen sub ista protestatione non veniunt molestiæ, quæ directe, vel indirecte ab ipso cedente, seu alias contrahente proveniant, ex deductis apud Merlin. *decis.* 874. repetit. post Zacch. *de oblig. Camer. decis.* 237. & contrarium deducta apud Celsum *decis.* 78. *num.* 5. *& seq.* atque illud motivum Me tenebat dubium.

NEAPOLITANA PECUNIARIA

PRO PASCHALE CARACCIOLO MARCHIONE MACCHIEGODENÆ

CUM HORATIO MANCINO.

Casus disputatus in Signatura Justitiæ, & resolutus pro Caracciolo.

De fructibus recompensativis pro pretio rei fructiferæ, an possint a principio conveniri, & taxari ad certam summam? Et quando hæc dicatur justa, vel excessiva?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Executio debiti jurati non retardatur per exceptionem usuræ.*
3 *Licita est conventio super fructibus recompensativis pro pretio rei fructiferæ etiam ad certam summam.*
4 *Quoties accessiones, vel usuræ debentur in genere, seu substantia, non prohibetur earum conventio ad certam taxam, & quando secus.*
5 *De differentia inter fructus recompensativos, vel dotales, & interesse lucri cessantis ex mutuo.*
6 *Ad quam rationem fructus recompensativi conveniri possint, & an ad majorem, quam importent ipsius rei fructus?*
7 *In dubio præsumptio est pro taxa, & quando isti fructus debeantur juxta taxam legalem.*
8 *De ratione, ob quam in conventionalibus non attenditur taxa legalis.*

9 *Casus in quo teles fructus excedere possunt illos rei venditæ.*

10 *Quare pendentibus his disputationibus retardendus non est processus executivus pro solutione fructuum?*

D I S C. XXI.

1 VEndidit Caracciolus quædam bona Mancino, atque pendente solutione pretii, quæ in arbitrium, & facultatem emptoris collata fuit, conventum est de fructibus ad rationem octo pro centenario, cumque in plurium annualitatum solutione morosus fuisset debitor, contra eum, vel per Curiam Archiepiscopalem, vel per Nuntiaturam Neapolis, in vim pacti exequutivi relaxatum fuit mandatum, adversus quod & pro ejus executione impedienda obtenta fuit ab A. C. inhibitio vigore appellationis, pro cujus moderatione adita Signatura, acerrima assumpta fuit disputatio, prætendente debitore ex plurium Doctorum sententia, hujusmodi fructuum conventiones ab initio ad certam uniformem taxam esse usurariam, & prohibitam, & quod ubi etiam licita esset, adhuc tamen dicenda esset nimium excessiva ad rationem octo pro centenario, cum bona stabilia præsumantur solum fructare ad rationem quinque, itant fructus spatio viginti annorum sortem adæquent juxta receptam Gloss. *in Auth. perpetue, Cod. de Sacros. Eccles.* unde propterea ejus Defensores inferebant, illum excessum plurium annorum spatio solutum, imputandum esse in sortem principalem ita notabiliter extenuatam, & ex cujus extenuatione ita paulatim facta, resultabat etiam cessatio fructuum currentium, qui salva sorte deberi non possunt.

2 Pro creditore Scribens circa initia assumptæ professionis, ultra regulam deductam *ex cap. debitores, de Jurejur.* quod scilicet debiti jurati executio retardari non possit per exceptionem usuræ, ex deductis per Graff. *de except. cap.* 18. *n.* 8. Seraph. *de privil. jurament. cap.* 116. *n.* 4. *& seq.* Surd. *cons.* 327. *n.* 15. *& seqq.* quam tamen regulam nunquam vidi in Curia admissam, & practicatam, nisi dato sumo boni juris creditoris, vel saltem reducendo oppositam usuræ exceptionem ad casum dubium, itant dici possit exceptio altioris indaginis, vel ad summum ubi agitur de debito sortis, non autem de ipsis fructibus, qui usurarii prætenduntur.

3 Dicebam dictam exceptionem deduci ex abundanti, cum inspecto etiam bono jure, justitia creditori assisterer: quicquid enim aliqui dubitaverint, omnino verior est opinio, recepta etiam in Curia Romana, quæ cæteris omnibus Mundi Tribunalibus in hac usuraria materia est rigorosior, licitum esse de hujusmodi fructibus pretii rei fructiferæ ab initio convenire, quamvis in facultate venditoris positum esset ipsum pretium repetere, facilius vero quando secus, quoniam in effectu tales fructus non dicuntur accessiones ob retardatam pecuniæ solutionem, itant dici valeat commodum resultans ex mutuo vero, vel interpretativo, sed dicuntur restaurativi illius damni, quod venditor interim passus est, carendo re, & pretio, sive sunt subrogati loco illorum fructuum, quos venditor percepisset, si rem venditam pendente solutione pretii retinuisset, ad tearum cum ibi notatis *in l. curabit, C. de action. empt.*

4 Quoties autem fructus, vel accessiones debentur in genere, vel in substantia, prohibitum non est eos ad justam, & verisimilem summam ab initio taxare, ad commoniter notata per Canonistas *in cap. conquæstus, de usuris*, Dec. *in cap. Venerabilis, n.* 65. *de except.* Covar. *lib.* 3. *var. cap.* 4. *n.* 5. Mantic. *de tacit. lib.* 4. *tit.* 24. *n.* 22. *cum seq.* Leotar. *de usur. q.* 27. Rota *decis.* 13. *par.* 5. *rec.* & passim, cum sit hodie conclusio, quæ tanquam absoluta præsupponi potest, licet enim circa interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, mutui veri, vel interpretativi, Rota, & Curia admittat quidem hujusmodi conventiones ab ini-
5 tio ad certam uniformem taxam, non tamen admittat exactionem, nisi illa extrinsecus, & in specie justificata, ut Regnicolæ, & alii admittunt, attamen id non provenit ex negatione dicti principii, ut scilicet data debito in substantia, seu genere, liceat ab initio pacisci, sed provenit ex eo, quod Curia exigit talis interesse requisita extrinsecus justificari debere cum probationibus specialibus, itaut non sufficiant generales occasiones, seu partium assertiones, & conventiones, ea deductis apud Ubald. *dec.* 118. *& hoc tit. sæpius*; hæc autem difficultas cessat in hujusmodi fructibus compensativis debitis pro pretio rei fructiferæ, eo modo quo in fructibus restaurativis onerum matrimonialium, & similibus dicta extrinseca probatio necessaria non est, atque in hoc differt ille casus ab illo crediti mere pecuniarii pro mutuo vero, vel interpretativo, & hoc jure passim vivitur.

Quo vero ad alterum punctum taxæ, in quo aliqua 6
major fuit difficultas, licet Dec. & Covarr. ac alii, de quibus supra, senserint hujusmodi fructus conveniri posse etiam ad octo, & decem pro centenario, præsertim ubi pretium convertitur in contractum annui redditus, in quo illud ex parte venditoris fiat irrepetibile, & cum qua opinione pertranseunt Regnicolæ, ac alii, de quibus in Lucana *disc.* 18. nihilominus quoties pro eodem pretio valide non creatur census cum interventu pecuniæ numeratæ juxta formam præscriptam a Bulla S. Pii V. Curia nunquam recepit hanc opinionem, sed decernit hos fructus ad ratam, & proportionem fructuum, quos ipsa res vendita producit, quacumque contraria conventione non obstante, ut longe post hæc tractata habetur, in dicta Lucana, ac etiam in Baren. Census *disc.* 17. & in decisionibus in ista editis.

Est bene verum, quod interim præsumptio est pro ta- 7
xa conventionali, quam nullibi jure cautum est præcise restringendam esse ad illam inductam ex d. Gloss. *in Auth. perpetue*, quoniam ex tanquam præsumptiva admittitur solum in ea taxa, quæ cessante partium conventione facienda est per Judicem adversus emptorem morosum hujusmodi fructuum debitorem ex juris dispositione, sicuti enim ista præsumptio non tollit, quin fructus esse possint minores, itaut emptore id probante, veritas tali præsumptioni prævaleat, ut *dict. disc.* 17. ita e converso non concludit, quin esse possint majores ea more Regionis, seu alia facti circumstantia, ideoque non constito de contrario, præsumptio assistit conventioni, præsertim juratæ.

Aliam quoque ponderando rationem, meo judicio con- 8
vincentem, ob quam non data contraria probatione taxæ conventionalis, executio retardanda non est, quod scilicet res vendi potuerit pro minori pretio, quam in effectu valeat, ob licitam circumventionem infra dimidiam justi pretii, juxta terminos textus *in l.* 2. *C. de rescind. vendit. & in cap.* 3. *de empt. & vendit.* & sic res quæ valeat mille, & consequenter juxta dictam legalem præsumptionem fructet 50. vendi potuerit pro 600. quorum fructus licite conveniri possunt ad septem, vel octo pro centenario, quia hæc major summa repartita in vero valore non excedit taxam legalem.

Sive etiam, quod major fructuum taxa dici possit pars 9
pretii, quia nempe istu intuitu res vendita esset minus, quam in effectu valeat, cum tunc non dicatur accessio prohibita, & usuraria, sed potius dicatur pars pretii, seu dicantur fructus restaurativi damni, quod patitur venditor, vel e converso compensativi lucri, quod ita emptor percipit in pretio correspective diminuto, dummodo augmentum sit dictæ diminutioni proportionatum, atque absit usurarum fraus, itaut dici non possit color quæsitus. Unde propterea regula generalis, & indeterminata desuper dari non potest, sed totum pendet ex singulorum casuum individuis circumstantiis pro Judicis prudenti arbitrio regulandis.

Et ex his pro creditore prodiit resolutio super inhibi- 10
tionis moderatione, facilius in his casibus concedenda, cum debitori ex processu executivo nullum causetur præjudicium, quia si ratione fructuum solvit in excessu, ac ultra debitum, sibi consultum est cum sorte principali, quam habet in manibus ita diminuendam, & e contra si fructus debeantur, irreparabile est creditoris præjudicium ex retardatione.

Ex eisdem fundamentis idem longe post hæc obtinui in Rota in una coram Bichio Baren. Salviani pro Laura Barone, & Isabella Regna contra Leonardum de Rubeis, ubi agebatur de pretio domus cum taxa conventionali fructuum recompensativorum ad rationem septem pro centenario, in qua causa prodierunt decisiones 10. Junii 1652. & 24. Martii 1653. coram præfato Bichio.

RAVENNATEN. FRUCTUUM PRO PP. JESUITIS RAVENNÆ.

Responsum pro veritate.

An fructus recompensativi debiti ex æquitate *l. curabit*, pendente solutione pretii rei fructiferæ debeantur, si emptor per Judicis sequestrum, vel inhibitionem impeditus fuit ne solveret?

SUM.

S U M M A R I U M.

1 *Casus controversiæ.*
2 *Dictum punctuale alicujus Doctoris absque contradicente, an & quando attendi debeat pro casu legis?*
3 *Consulentium auctoritas suspecta.*
4 *Fructus recompensativi ob quam rationem debeantur.*
5 *Debentur etiam cessante mora, vel culpa debitoris in solvendo.*
6 *Ampliatur etiamsi emptor protestetur.*
7 *Non debentur ex dilatione conventionali.*
8 *An impedimentum ex facto Judicis excuset?*
9 *Quando emptor a dictis fructibus excusetur.*
10 *An sequestrum excuset?*
11 *De alio casu controversiæ.*
12 *Et de alio casu consimili, & quando excuset depositum.*
13 *Sequestrum sive justum, sive injustum excusat, & de ratione.*
14 *Non excusat si est collusivum, & affectatum.*
15 *An excuset si supervenit post moram?*
16 *Non excusat a fructibus recompensativis, nisi fiat depositum, ut supra num. 8. & 9.*
17 *An depositum non bene factum excuset?*
18 *Quomodo in hac materia judicandum sit.*

D I S C. XXII.

1 Facta per PP. Collegii Societatis Jesu Ravennæ venditione cujusdam prædii fructiferi pro scutis 2000. Petro de Petris, ex quibus delegarunt scut. 1200. solven. quibusdam de Morettis, cum ad instantiam eorundem venditorum factum esset sequestrum, seu Judicis inhibitio emptori, ne dictas pecunias delegatas solveret, sed penes se retineret, donec alias per ipsum Judicem demandatum esset, unde sequutum est, quod emptor spatio annorum sex, rem & pretium tenuerit, dubitatum fuit, an hoc medio tempore ad fructus recompensativos teneatur, & cum pro parte emptoris allegaretur punctualis auctoritas Pacian. *consil.* 111. de jure interrogatus pro veritate

2 Respondi quod licet apud nostros receptum sit, ut dictum punctuale alicujus Doctoris absque contradictore pro casu legis haberi debeat, Mart. *voto* 6. *n.* 7. Rot. *dec.* 122. *in fin. p.* 5. *rec.* cum aliis copiose cumulatis per Adden. *ad decis.* 20. *n.* 42. *par.* 3. *rec.* juxta secundam impressionem. Attamen id intelligendum est, ubi tale dictum aliquod habet juris fundamentum, vel legalem rationem, itaut a juris principiis non deviet, secus si absque fundamento, seu cum non veris præsuppositis loquatur, ut per Castill. *tom.* 2. *controv. c.* 23. *n.* 16. Cyriac. *controv.* 50. *nu.* 3. & Rota *decis.* 438. *num.* 10. & 13. *par.* 9. *recent.* ubi concordantes, & hoc maxime, ubi tractatur de dicto Consulentium, quorum fides semper suspecta est, cum ad pecuniam, vel clientis affectionem scribere solitis, multa minus vera assumant, proindeque integri testes habendi non sunt, ut per Caball. *resol. crim.* 287. *n.* 85.
3 & Rot. *d. decis.* 438. *n.* 11. *p.* 9. *rec.* Unde bene Franc. *decis.* 260. *num.* 5. *in fine*, & *seq.* advertit, quod ubi allegantur consilia, opus esset videre decisiones in eo casu emanatas, quod etiam habetur per Rotam in Lauden. census 21. Junii 1666. coram Taja in fine. Quotidie siquidem experimur, quod Advocatorum munus exercentes, atque ad causæ servitium Scribentes, multa ingeniose in puncto juris assumunt, quæ in judicando rejiciuntur, nec alias dicta propositio intelligenda est, nisi ubi agitur de puncto satis dubio, in quo juris principiis, vel rationibus hinc inde collectantibus, vel deficientibus, omnino incertum remaneat quid jure statutum sit, tunc enim punctualis decisio Doctoris spectanda est, alias enim esset dare auctoritatem Imperialem cuilibet Doctori ejus scripta imprimere volenti faciendi leges, quod utique omnino absurdum est, unde propterea bene fundati, & veri Doctores per juris principia magis, quam per Doctorum, præsertim modernorum, & Consulentium multo minus Collectorum dictam veritatem perquirere solent.

Quicquid ergo Clienti inserviendo dicat Pacian. *consil.* 111. cujus tantum, non gustato, nec examinato articulo, relator est Paitell. jun. *in addit. ad expeditionem senioris annot.* 30. *n.* 10. loquendo cum solo sensu veritatis, respondi
4 omnino de jure verius videri, emptorem, qui non soluto pretio rem emptam retinuit, & fructus percepit, cessante conventionali dilatione, teneri ad fructus recompensativos, quamvis ex Judicis sequestro, vel quocumque alio legitimo, & justo impedimento fuerit excusabilis, itaut de mora redargui non valeat, quoniam quicquid voluerint aliqui, de quibus Pacian. *d. consil.* 111. omnino receptum, ac verius est, hujusmodi fructus non deberi ratione moræ, sed propter usum rei, qui ex impedimento diminutus non est, & ne contingat emptorem ita esse in lucro de re aliena, & cum alterius jactura locupletari.

Unde propterea venditor hujusmodi fructus consequi dicitur, non tanquam usuras, vel interesse ratione retardatæ solutionis, sed tanquam rem propriam, quasi quod interim quod pretium non solvitur, ex quadam legis æquitate, & fictione, ad istum effectum fructuum, res vendita perseverare dicatur in priori dominio venditoris, atque hinc sequitur, quod etiamsi ex illius facto, vel culpa positiva pretium non solvatur, adhuc receptum est fructus deberi, ex deductis per Gabr. *cons.* 56. *num.* 3. *libr.* 1. late Surd. *cons.* 101. *num.* 23. *cu n seqq.* Leotard. *de usur. qu.* 27. *num.* 27. *cum duobus seq.* Gratian. *discept.* 588. *num.* 22. & *seqq.* bene Rota *decis.* 370. 397. & 424. *par.* 3. *recent.* quod etiam dixit apud Duran. *decis.* 34. *num.* 26. *cum seq.* In Romana Cambiorum 28. Aprilis 1651. §. *Si quidem*, coram Verospio, & omnium, meo judicio, melius Beltramin. ad Gregor. *decis.* 297. *n.* 12. 5

Idque adeo verum, ut procedat etiam si prævisо casu impedimenti, expresse emptor sibi ex pacto consuluerit, ut non teneatur pretium solvere, donec ex parte venditoris implementum sequatur, ut ex Rota, Gratian. & aliis, locis citatis, Leotard. *d. q.* 27. *n.* 30. 6

Atque uno tantum casu emptor ab hujusmodi fructibus non soluto pretio excusabilis videtur, ubi scilicet concurrit dilatio conventionalis, non alia ratione, nisi quia hæc dicitur pars pretii, quod intuitu fructuum interim solutione pendente percipiendorum præsumitur esse majus, ut bene Leotard. *loc. cit.* & Rot. *in alleg. dec. præser. d. dec.* 424. *par.* 3. *rec.* 7

Nec refert, quod omnes dictæ auctoritates, & decisiones, loquantur de impedimento proveniente ex non implemento, seu alio facto venditoris, non autem ubi agitur de impedimento proveniente ex præcepto Judicis, quoniam inter unum casum, & alterum nulla de jure dignoscitur differentia. Quinimmo majus est factum partis, nempe venditoris, qui volens poterat majorem dilationem emptori gratiose concedere, ac fructus condonare, quod dici non potest de Judice, cui non conceditur de alienis disponere. Et nihilominus, quamvis in venditore non adimplente, seu alias emptorem impediente, tacita dilatio resultare dicatur, attamen quia non est de illa dilationis specie, quæ ab initio in contractum deducta, dici possit pars pretii, non excusat, ex jam dicta irrefragabili ratione, quod hujusmodi fructus non debentur propter culpam, vel moram debitoris, sed propter usum rei, quem non soluto pretio habere non debuit, sive solutionis defectus proveniet ex unius, vel alterius culpa, quia semper idem resultat effectus perceptionis hujusmodi fructus sine causa cum illicita locupletatione de alieno, habendo eodem tempore rei, & pretii usum duplicatum. 8

Eoque magis in hanc sententiam omnino deveniendum dicebam, quia tractabatur de fructibus temporis notabilis, itaut emptor vere de alieno locuple. fieri diceretur, poterat enim venditor inhibitus de facili impedimentum removere, atque se ab hujusmodi onere eximere, deponendo pretium penes eundem Judicem inhibentem, atque pro clarius retellenda opinione Paciani, quem non habemus inter milites adeo gravioris armaturæ, observabam, quod ipse innititur falso, & rejecto fundamento, quod scilicet isti fructus ratione moræ potius deberentur, unde tanquam innitens minus vero fundamento non est attendendus. 9

Uno autem tantum casu (cessante conventionali dilatione) emptor non soluto pretio ab hujusmodi fructibus excusandus videtur, sive impedimentum proveniat a præcepto Judicis, sive a non implemento, vel alio facto venditoris, ubi scilicet constaret eum interim tenuisse otiosam pecuniam ad hoc paratam, aliis usibus non applicabilem, itaut si hujusmodi fructus solvere cogeretur, esset in damno, & jactura, quibus subjacere non debet ex culpa venditoris, quod frequenter in praxi contingere solet, quia nempe quis vendat ejus bona, seu alias pecuniam obtineat vinculatam ad effectum investiendi, & quæ destinata in emptionem rei fructiferæ deponatur in banco ad effectum illam solvendi venditori, postquam adimpleta fuerint ea, quæ in contractum deducta sunt, tunc enim emptor non dicitur esse in lucro, atque pretium ex ejus parte dicitur jam solutum, itaut cesset duplicatus usus, tam rei, quam pretii, & in qua duplicati usus ratione consistit illorum fructuum debitum, & hæc Mihi videbatur certa, & genuina veritas.

Et

Et ne desit auctoritas punctualis, dum juxta modernum
10 abusum, potius dicta indigesta, vel male fundata DD. attenduntur, quam juris vera principia, & propositiones, ita in individuo fructuum recompensativorum pretii non soluti, ut debeantur non obstante sequestro advertit doctissimus Leotard. *de usur. q. 38. nu. 26. vers. vel nisi pecunia debeatur*, & mirifice idem comprobatur *ex decis.* 103. Caputaq. *par.* 1. ubi quod fructus census debentur, quamvis debitor esset promptus restituere sortem, impeditus a sequestro, quam decisionem refert, & sequitur Carocc. *de sequestro par. 3. qu. 23.* Leotar. *d. q. 38. n. 26. in princ.*

11 Eundem punctum post hæc scripta disputandum habui in Signatura Justitiæ in una Forosempronien. pecuniaria pro Valerio Zanca emptore prætendente non teneri ad hos fructus ob sequestrum sibi factum, contra quem A.C. relaxavit mandatum, isto autem casu videbatur adesse aliqua major probabilitas, quoniam sequestrum factum erat ad instantiam unius ex creditoribus, & respective venditoribus, sed nisi probaretur vere emptorem habuisse solutioni promptam pecuniam, quam ea hoc impedimento retinuerit otiosam, adhuc idem dicendum credebam, quia non potest factum unius aliis præjudicare, atque de facili emptor posset cum uno ex pluribus colludere, ideoque totus punctus esse videtur, an emptor sit in lucro habendi rem, & pretium.

12 Longe autem post hæc scripta consimilem controversiam disputavi coram Prælato Judice commissario in una Eugubina pro Cenciariis, cum Comite Francisco de Benis, cum enim iste vendidisset illis de anno 1654. prædium pro scutis 2700. ex quibus soluti fuerunt 2000. data dilatione pro residuo, qua pendente, ad instantiam aliquorum creditorum venditoris factum fuit mandatum sequestrativum emptoribus, ne solverent sub pœna duplicatæ solutionis, dictique emptores illinc ad triennium, de anno scilicet 1657. mense Septembris dictum residuum deposuissent penes idoneum publicum campsorem, a quo de mense Novembris sequentis venditor habuit scut. 200. sub obligatione, vel illos restituendi, vel excomputandi in dicto deposito, quod jam sibi fuerat intimatum. Hinc ad plures annos venditor prætendere cœpit fructus recompensativos sub dicta rata cadentes pro toto tempore decurso, atque mandatum executivum in prima instantia obtinuit, per A. C. in secunda instantia cum sententia absolutoria revocatum. Unde commissa causa alterius appellationis Prælato, hic difficultatem habebat ex motivo nullitatis dicti sequestri ex eo, quod per Judicem incompetentem, ac non servatis de jure servandis illud appositum esset.

13 Hanc autem difficultatem Ego in hac tertia instantia pro emptore scribens, etiam cum sensu veritatis, minus probabilem dicebam, quoniam sequestrum sive justum, sive injustum excusat, ut in specie Seraph. *dec.* 912. *num.* 1. & 2. confirmata coram eodem *decis.* 910. Leotar. *de usur. q.* 38. *n.* 25. *in fin.* ex ea citata ratione, quod judicis inhibitio sive justa, sive injusta timenda est, neque in facultate inhibiti repositum esse debet judicis partes assumere, atque judicare de nullitate, vel injustitia ejus, quod Judex, & superior præcepit, minusque tenetur se exponere periculo attentatæ, seu duplicatæ solutionis resultantis a spretu mandati sequestrativi, sed cogitet creditor ad revocationem, ea enim, quæ in jure habentur de sequestro sine justa causa, & partis citatione non opponendo, procedunt, vel ubi est in fieri ad effe-
14 ctum impediendi ne apponatur, vel ad effectum revocationis concedendæ, non autem, ut sequi non debeat excusatio moræ in inhibito, nisi constaret de collusione, & mala fide, quia nempe ab ipso debitore affectate id procuratum esset, ex deductis per Cancer. *var. resol. par.* 2. *cap.* 4. *num.* 28. Potissime vero, ubi ut in præsenti, sequestrum supervenit re integra, & ante moram incursam, quo casu cessat illa difficultas, quæ in proposito cadere solet, ubi supervenit post moram incursam, ex collectis hinc inde per Cancer. *ubi sup. num.* 29. Atque ita distinguendo habetur etiam in alia quæstione, an & quando solvens alteri quam vero creditori de mandato Judicis excusetur necne? juxta *decis.* 150. Asti. l. cum aliis per Pratum *observ.* 5. & 6. & pluries in sua materia *sub tit. de credito*.

15 Difficultas vero contra eundem emptorem recte cadebat pro dicto tempore triennii, in quo rem, & pretium retinuerat, quoniam sicuti sequestrum cessare non facit cursum census, seu alterius annui reddittus, ita pariter impedire non debet hos fructus, qui ex veriori, ac probabiliori sententia non sunt usuræ debitæ ratione moræ, & quæ pœnales dicuntur, sed succedunt loco fructuum ipsius rei, quos nec justum, nec æquum est, ut percipiat emptor, qui pretium non solvit, ut bene advertitur per Leotar. superius citatum *qu.* 38. *n.* 26. & *qu.* 27. *num.* 24. In utroque tamen loco advertitur cessare tales fructus post depositam pecuniam, cum tunc cessare videatur unica ratio retentionis rei, & pretii, unde superesset solum ratio moræ, quæ ex solo sequestro tollitur, multo magis, ubi accedit etiam reale depositum, quod omnem affectationis, vel collusionis suspicionem tollit.

Motivabatur de præfati depositi invaliditate ob omnia 16
ejus requisita non bene servata, præsertim circa non præviam ipsius creditoris interpellationem, per quam constitueretur in mora, sine qua debitori licitum non est ad depositum procedere, quia deponere non est solvere, ex iis, quæ in hac materia collecta habentur per Cenc. *de cens. q.* 111. Gregor. & Add. *decis.* 146. & 214. Rovit. *prag.* 4. *de instr. liquid. num.* 7. & *seqq.* Prat. *observ.* 25. & 26. Merlin. *dec.* 744. *dec.* 2. *par.* 10. *rec.* & frequenter *d. tit. de credito*, ponderando etiam nullitatem resultantem a non integritate, quod est unum de ejus essentialibus requisitis, dum deposita sorte principali neglectum fuit deponere fructus di- 17
cti triennii probabilius debitos; verum id neque obstare videbatur, quoniam ex supra deductis in alio casu juxta punctuales auctoritates Paciani, & Painelli, saltem negari non potest esse probabiliter dubium, an hujusmodi fructus debeantur necne; quod sufficit, ut non intret dicta obligatio deponendi, cum intelligatur de liquidis, & quos omnino certum est esse debitos, non autem de incertis, & illiquidis, quorum indebitum juste, & probabiliter prætendi potest, ex plene deductis per Rotam *dec.* 228. *n.* 14. *par.* 9. *rec. repet. dec.* 70. *n.* 10. post Merl. *de pignor.* quod summam habet rationem, quia non tenetur quis facere se Judicem contra se ipsum, atque non expectata Judicis determinatione solvere id, quod probabiliter prætendit non debere.

Ac etiam quoad alios defectus, quod hic rigor procedit in eo deposito, quod cessare facit cursum fructuum, quos alias jure actionis certum est deberi, ut est exempli gratia in contractu censuali, vel simili, secus autem in præsenti, in quo sufficit de facto cessare dictum inconveniens, quod aperit locum æquitati text. *in l. curabit, C. de action. empti*, ut scilicet emptor eodem tempore non sit in lucro habendi rem, & pretium. Et multo magis, dum dictum depositum approbatum videbatur ab eodem creditore, qui recipiendo partem pecuniæ se obligavit illam in ejus causam excomputare, ut in proposito depositi defectivi sanandi ex consensu creditoris firmatur in Romana fructuum dotis 28. Januarii 1661. cor. Verospio, licet in eo casu, de quo agitur *sub tit. de dote* in Romana fructuum dotis de Magdalenis *disc.* 51. hæc propositio forte non bene caderet, ideoque illa videtur quæstio, potius facti quam juris, ex singulorum casuum 18
particularibus circumstantiis decidenda, principaliter habendo respectum ad bonam, vel malam fidem, sive ad sinceritatem actus a collusionis suspicione alieni, quia nempe emptor vere, & realiter deposuerit pecuniam, & non habuerit simultaneum commodum ejus, ac rei emptæ, in quo consistit præcipuum, ac essentiale requisitum hujusmodi fructuum, seu ratio text. *in d. l. curabit*. Verum ex dicto motivo depositi in stricta juris censura male facti etiam hic Judex pronunciavit contra emptorem.

SENEN. FRUCTUUM AD PETITIONEM EQUITIS AMERIGHI DE AMERIGHIS CUM MARTINIS.

Responsum pro veritate extra Curiam.

An emptor, in cujus facultate positum fuit, post lapsum certum terminum conventionalem deponere pretium penes publicum Officialem, vel etiam penes se ipsum tanquam depositarium ad sui electionem, cum pacto, ut etiam in casu electionis de se ipso, ad aliquos fructus non teneatur, remaneat a dictorum fructuum cursu liberatus, eo ipso, quod dictus terminus expiravit, absque alia interpellatione, vel declaratione, quod retineret in titulum depositi?

S U M M A R I U M.

1 F*Acti series.*
2 *Ubi pretium convertitur in alium contractum, non* in-

intrat dispositio l. *curabit, & non debentur fructus recompensativi.*

3 *Regulariter dicti fructus debentur etiam sine mora, & quamvis emptor justam haberet excusationem non solvendi.*

4 *Emptor potest esse depositarius pretii, & ita non teneri ad fructus recompensativos.*

5 *Quod judiciale sequestrum excuset emptorem a fructibus recompensativis.*

6 *Ut emptor efficiatur depositarius, seu alias pretium in diversum contractum transeat, est declarandum, & venditori denunciandum.*

7 *Ponderantur circumstantiæ exclusivæ dictæ novationis.*

8 *Fructus recompensativi non possunt excedere veros ipsius rei fructus.*

DISC. XXIII.

1 EMit de anno 1655. Eques Amerigus de Ameringhis ab hæredibus de Martinis quædam bona, pretii parte soluta, reliquatus vero solutione dilata ad terminum aomensium, sub conventione interim fructuum recompensativorum ad quinque pro centenario, quodque dicto termino elapso, licitum esset emptori, ad effectum se liberandi a dicto interesse, deponere dictum residuale pretium penes Quæstorem Montis pascuorum Civitatis Senarum, vel quod ad ejus electionem ipsemet emptor habeatur loco, & vice depositarii, depositario nomine conveniendi, quo casu ad præfatum interesse amplius non teneatur, non obstante quod haberet in manibus rem, & pretium.

2 Elapso termino prædicto, nullaque declaratione per emptorem facta, quod dictum residuale pretium penes dictum Quæstorem non depositatum penes se ipsum pro depositato haberi vellet, orta est quæstio, an ex dicto tempore fructus prædicti ad conventam rationem deberentur, vel potius obstaret prænarratum pactum, unde desuper ab ipso Amerigo emptore pro veritate consilium expetitum fuit.

3 Pro ipso emptore excusando, considerari posse videbantur firmata in his terminis per Leotar. *q.27. n. fin.* & Tellay *alleg.16. n.36.* quod licet tali fructus recompensativi non debeantur ratione moræ, sed ea sola æquitate non retinendi eodem tempore rem, & pretium, & ne se locupletaret emptor cum aliena jactura percipiendo fructus ex re aliena, cujus pretium solutum non est, itaut etiamsi emptor justum non solvendi impedimentum habens a mora esset immunis, adhuc ad eos teneatur, ex deductis per Leotar. *d. q.27. cum seq.* Surd. *consil.*101. *n.23. cum seq.* Gratian. *disceptat.*588. *nu.*22. *& seq.* Duran. *decis.*297. *num.* 12. *& decis.*379. 397. *&* 424. *par.3. recent. & hoc tit. frequenter.*

4 Nihilominus id procedit, ubi emptor remanet in terminis emptoris, atque pecunia debita est ea eodem contractu emptionis, itaut pretii speciem, seu qualitatem retineat, secus autem, ubi ex novatione transmutetur in aliam speciem contractus, quia nisi concurrant legitima accessionum requisita in illo novo contractu necessaria, nulli fructus debentur, neque privilegium causæ originariæ habetur in consideratione, ut puta si pars pretii convertatur in cambium, cujus realita per litteras non justificetur cum similibus, quod etiam locum habet in pecunia dotali, excepto casu, in quo conversio in alium contractum fiat solum simulate pro cantela exercendi magis promptam viam executivam, prout usitari solet in Regno Neapolitano convertendi quantitatem pro dote promissam in mutuum, ut non semel in sua materia *sub tit. de dote*, ubi agitur de usuris dotalibus.

5 Et hic videbatur casus, quoniam non dubitatur emptorem legitime deponentem pretium, ab hujusmodi fructuum, seu interusuriorum cursu liberari, neque de jure prohibitum videtur eundem emptorem in depositarium ea conventione eligi posse, ob reduplicationem personarum, quæ in uno eodemque subjecto passim in jure datur, cum ita non personam emptoris amplius, sed diversam depositarii gerere dicatur, neque pecunia retineat naturam pretii ea causa emptionis debiti, sed conversa sit in diversum contractum depositi, pro quo nullæ accessiones per depositarium deponenti de jure debentur, itaut intret dicta conclusio cessationis fructuum ob transfusionem in alium contractum, ex deduct. per Leotar. *d. q. 27. n. fin.* ubi allegantur Soccin. Surd. & cæteri.

Motivando etiam, eidem emptori assistere posse firmata per Pacian. *cons.*11. cum quo relato pertransit Paitell. jun. *in annot.* ad alterum Paitell. *annot.*30. *n.* 10. quod scilicet judiciale sequestrum emptori factum ne solvat, ob hujusmodi fructuum debito excuset, multo magis ubi ex conventione adest expressa transfusio in diversum contractum, cum specifica conventione, ut interim nulli fructus deberentur, licet dicta opinio sit parum tuta, ut hoc *eod. tit.* specialiter de hoc actum habetur in Ravennaten. *disc. præced.*

His autem non obstantibus, contrarium de jure probabilius contra ipsum emptorem requirentem respondi ex defectu applicationis præmissorum, quæ alias vera credebam in suo casu, ubi scilicet ipse emptor sibi concessam alternatam facultatem ad exercitium deduxisset, declarando se depositarium, idque venditoribus denunciando, quo casu stante immutatione, tam personæ, quam debiti, credidissem illum amplius non teneri, sed punctus erat, quod id non fecit, unde propterea venditores credere potuerunt, illum in priori conventione continuasse, ob quam certi de cursu fructuum ad honestam rationem, neglexerunt esse solliciti de investimento, alias verisimiliter non negligendo, si scivissent pecuniam positam esse sub deposito infructifero, & sic duo obstabant, unum non factæ declarationis super electione concessa emptori de duobus alternative conventis, qua non facta ipse nunquam dici potuit depositarius, & alterum non factæ denunciationis, quam in proposito necessariam credebam.

Ad quod, circa denunciationem probandum, ponderabam receptam propositionem, de qua apud Carill. *decis.*182. *& decis.*346. *num. 6. par.* 10. *recent.* & in aliis, de quibus non semel *sub tit. de cambiis*, quod scilicet data alicui facultate sub certa conditione capiendi pecuniam ad cambium, vel aliud interesse in damnum dictam facultatem concedentis, ut ab isto interusuria juridice prætendi valeant, duo requiruntur, unum quod facultatarius declaret sibi concessa facultate uti velle, & alterum, quod mandanti denunciet evenisse casum, ipsumque mandatarium velle mandatum exercere, cum alias debitor, seu mandans credere potuerit casum non evenisse, sive mandatarium facultate uti noluisse, & consequenter ita neglexerit solutionem, vel aliud implementum, alias non neglecturus, & hic videbatur casus. 6

Potissime vero accedentibus facti circumstantiis idem comprobantibus, una scilicet, quod venditores essent pupilli, & minores, cum quibus benignius in proposito procedendum est, dum ibi non agitur de lucratis, & in jure odiosis accessionibus, (quo casu qualitas pupillaris non habetur in consideratione ob dispositionem juris Canonici, per quam usuræ quoque pupillares sublatæ sunt) sed agitur de casu converso, in quo emptor potius de lucro captando, & se de alieno locupletando contenderet cum sola verborum formula. 7

Et altera, quod in facto supponebatur, eundem emptorem hoc intermedio tempore, de quo erat controversia, prædictorum venditorum tutori, & respective curatori, aliquas pecuniarum summas, simpliciter, & libere solvisse in computum debiti ex causa emptionis, unde propterea duo resultabant excludentia effectuationem dictæ novationis. Unum quod dictum fuerat solvi pro eo, quod debebatur ex priori causa, quam ita solvens agnovit non immutatam. Et alterum resultans ex inverisimilitudine, quia cum hoc residuale pretium in sorte destinatum esset investimento bonorum stabilium loco cautionis pro evictione, improbabile est, quod emptor vir sagax, & providus hujusmodi cautelam negligere, ac remittere voluerit libere solvendo, unde propterea intrabat potius præsumptio, quod dicta libera solutio facta esset in causam fructuum, quibus summa soluta non incongrua erat. 8

Ut enim sæpius habetur in materia dotis confessatæ *sub tit. de dote*, licet cautela investimenti, utpote adhibita favore dotantis, seu debitoris, ab illo remitti valeat, itaut non per hoc veritas solutionis cesset, etiam ad effectum obtinendi subsidiarium remedium *Auth. res quæ*, pro dote soluta restituenda ex bonis fideicommissi. Nihilominus libera solutio, dictæque cautelæ remissio, utpote inverisimilis, reputatur magnum adminiculum exclusivum veritatis dotis confessatæ, aliunde non justificatæ. Quod ex paritate rationis videbatur etiam ad rem applicabile, ideoque concludendo, requirenti consului, quod eo meliori modo, quo posset desuper concordare curaret.

Ad hujusmodi autem concordiam cohonestandam, ac facilitandam insinuabam advertendum esse ad quantitatem fructuum citra ipsius emptoris culpam ex bonorum emptorum qualitate usque ab initio perceptorum, & an revera ascenderent ad summam conventionalem quinque pro centenario. Quatenus enim (ut attenta qualitate Regionis probabilius erat) ad tanti non ascenderent, juste prætendere poterat, se

non

nonnisi ad ipsorum fructuum ratam teneri, axcomputando etiam id, quod durante dicta dilatione au. mensiaum solutom est in excessu ex conventione, quæ juxta veriorem opinionem, non data conversione prerii in aliam speciem contractus, ratam prædictam excedere non potest ex iis, quæ habentur hoc *eod. tit.* frequenter deducta præsertim *in Lucana fructuum*, *& in Baren. census*, *disc.* 17, *&* 18. & in aliis.

PISTORIEN. FRUCTUUM PRO ILLIS DE ROSSIS CUM HÆREDIBUS JACOBI PARDINI.

Responsum pro veritate extra Curiam.

Demandata per Judicem adjudicatione aliquorum bonorum debituris ad favorem credituris, si postea idem debitur, vel ejus hæres eadem bona vendat dilata solutione pretii sub conditiune fructuum recompensativorum, an isti debeantur crediturii, vel potius cadant ad commodum debitoris, ejusque hæreditatis.

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Fructus rei adjudicandæ debentur ei, cui adjudicatio fieri debebat, & n. 9. & 10.*
3 *De eisdem fractibus debitis deliberataria, seu adjudicatario, licet adjudicatia deinde retractetur, & n. 9.*
4 *Fructus recompensativi ex æquitate* l. curabit *spectant ad Dominum, non autem ad creditorem ex pretio satisfaciendum.*
5 *De controversia in hoc puncto inter* Marescott. & Leutar.
6 *Sententia sine executione non transfert dominium, nec possessionem.*
7 *Sententia, seu mandatum de adjudicando non importat adjudicationem.*
8 *De tribus requisitis adjudicationis, & quando adesse dicantur.*
9 *Declaratur conclusio, de qua num. 2. & 3.*
10 *Item de conclusione, de qua num. 2. & an creditor, cui res adjudicanda erat petat fructus tanquam damna, & interesse.*
11 *Debitor non prohibetur etiam post executionem, & pignus pratorium vendere ejus bona.*

D I S C. XXIV.

FOrmato concursu creditorum in bonis hæreditariis Jacobi Pardini, prodiit sententia graduatoria a partibus
1 acceptata, per quam, illos de Rossis in quodam loco graduatos, dictum fuit satisfaciendos esse ax pretio cujusdam domus hæreditariæ jam distractæ, & quatenus exinde dicta satisfactio sequi non posset, eis adjudicandam esse tantam partem cujusdam prædii hæreditarii, quæ eorum credito ad æstimationem peritorum proportionata esset, post cujus sententiæ prolationem hæredes prædium prædictum vendiderunt cuidam Cellesio, dilata solutione pretii sub conventione fructuum ea pendente ad rationem quinque pro centenario; cumque notabilis dictorum fructuum cumulus ob plurium annorum decursum factus esset, atque præfatorum de Rossis satisfactio sequi non potuisset ex domus pretio per creditores anteriores absorptu, hinc orta est controversia in partibus super hujusmodi fructuum recompensativorum pertinentia inter hæredes, ac præfatos de Rossis creditores.

Isti etenim prætendebant, quod pro rata dictæ domus
2 eis in vim dictæ sententiæ adjudicandæ; ad ipsos tanquam ex tunc Dominos spectare deberent, atque aliqui, etiam in Curia desuper consulti, pro eis respondendum esse credebant, fruti auctoritate Rotæ *in una Bonon. de Guidalottis*, coram Verospio, *dec.* 528. *par.* 2. *recent.* ubi decreta fuit ad favorem ejus, cui adjudicatio debita erat, pertinentia fructuum rei adjudicandæ, ponderando præsertim *n.* 4. rationem interesse lucri cessantis, stante certa voluntate creditoria habendi loco pecuniæ rem fructiferam, ac etiam ponderabant in idem dicti Consulentes deducta per Mangil. *de subhast. qu.* 162. *num.* 13. *&* 14. ubi cumulantur plures decisiones decernentes fructus rei deliberatæ, vel adjudicatæ ad favorem deliberatarii, seu adjudicatarii, quamvis deinde talis actus retractatio resultaret.

3 Contrarium pro veritate per eosdem de Rossis consultus, respondi verius videri, quoniam ista quæstio non erat cum emptore volente ab hujusmodi fructuum solutione se excusare, & cui regula juris resistit, habendi eodem tempore rem, & pretium contra æquitatem text. *in l. curabit*, C. *de action. empti*, *cum ibi notatis*, sed posita eorundem fructuum substantia per emptorem non controversa, quæstio erat super pertinentia, circa quam respondendum dicebam ad favorem ejus, qui Domini, & venditoris personam gerebat, & ad quem alias hoc medio tempore de jure spectassent fructus ven, quorum loco isti recompensativi subrogati sunt, & sic ad Dominum, & ratione dominii, non autem ad creditorem ex pretio satisfaciendum pertinentes. Ut in specialibus terminis hujusmodi fructuum habetur apud Marescott. *lib.* 2. *var. cap.* 133. Millin. *dec.* 378. Rota *decis.* 258. *n.* 3. *p.* 10. *rec.* in Tyburtina Castri S. Angeli 14. Februarii 1656. §. *Respectu enim*, coram Mulxio, cum enim creditor pecuniarius rei dominium non haberet, non potest percipere fructus, qui dicuntur dominii seqoela, nam alias esset recipere accessiones ax pecunia naturaliter sterili, & infructifera ratione temporis, in quo consistit usura.

Et quamvis in casu posito per Marescott. *dict. cap.* 133. 4
& Leotar. *de usur. q.* 78. *n.* 18. *&* 19. relata præfati Auctoris sententia, contrarium sentire videatur, nihilominus quicquid esset de veritate unius, vel alterius opinionis, & cui potius ex his auctoribus deferendum esset, observabam quæstionem cessare ex facto, quoniam totum impugnationis fundamentum, cui Leotar. innititur, consistit in præsupposito, quod creditor gereret personam cessionarii venditoris, cujus nomine hujusmodi fructus petebat ab emptore indebite illos denegante, quia sive ad cessionarium spectarent, semper ipse erat debitor, neque ille, qui vendiderat, se opponebat, & sic omnino diversus erat casus a præsenti, in quo nulla erat quæstio cum emptore, dictorum fructuum debitum non controvertente, sed erat inter debitorem priorem Dominum vendentem, & creditorem.

Nullatenus vero in creditore concurrere videbatur dicti 5
prædii venditi dominium, cujus ratione hujusmodi fructus tanquam ejus sequela debentur, non obstante dicta decreta adjudicatione, tum quia illa erat conditionalis, quatenus scilicet satisfactio sequi non potuisset ex pretio domus, ideoque conditionalis dispositio non purificata prius conditione nihil ponebat in esse, tum clarius, ex generali recepta propositione, quod sententia (ubi non est absolutoria, seu trahens executionem ipso jure) sed exigit aliud factum post se, non transfert dominium, nec possessionem nisi post executionem, ex qua utrumque resultat, Gregor. *dec.* 546. *nu.* 19. Rovas *dec.* 412. *n.* 6. *dec.* 172. *n.* 5. *dec.* 569. *num.* 9. *par.* 5. *rec. dec.* 424. *n.* 2. *p.* 9. & in aliis.

Et in specialibus terminis sententiæ, seu mandati de 6
adjudicando, ut non importet adjudicationem, neque transferat dominium, nisi ejus effectu subsequoto, Grat. *discept.* 545. *numer.* 32. Buratt. *decis.* 124. *numer.* 12. ubi Adden. *lit. A.* plene Rota *dec.* 248. *num.* 2. *cum plur. seq. ubi Concordantes*, *p.* 11. *rec.*

Multo magis ac indubitanter in hac facti specie, ex du- 7
plici notabili circumstantia impeditiva translationis dicti Dominii, una quod dictum mandatum de adjudicando, ut supra erat subsidiarium, seu conditionale, ideoque debebat prius certificari conditio. Et altera quia non agebatur de re certa, cujus integra adjudicatio decreta esset, itaut ex tribus vulgaribus requisitis adjudicationis, seu dationis in solutum, cum terminis emptionis, & venditionis regulandæ, certitudinaliter concurrerent duo, nempe consensus, & certa res, unde solum dubitatio restringeretur ad tertium pretii certi, quod implicite juxta unam opinionem tale dici posset, utpote relatum ad æstimationem peritorum in genere, juxta ea, quæ in proposito venditionis factæ pro pretio a peritis æstimando habentur apud Merlin. *decis.* 567. *alias dec.* 172. *parte* 6. *rec.* & in sua materia *sub tit. de emptione*, *& venditione*.

Ita enim neque consensus erat certus, ob voluntatem, 8
ut satisfactio prius sequeretur ex dicto altero pretio, neque aderat res certa, cum mandatum esset adjudicari tantum ratam, quæ sub dicto credito caderet, absque distinctione loci, seu partis, unde incertitudo aderat, tam in quantitate, quam in loco, itaut si interim prædium prædictum non venditum chasmate periisset, seu alias deterioratum esset, peremptionis, vel deteriorationis periculum, non creditorum, sed hæredum, seu hæreditatis fuisset, & consequenter, cessantibus Dominio, & periculo, nulla subesse videbatur ratio suadens pertinentiam dictorum fructuum, qui sunt dominii, & periculi sequela.

Neque præmissis obstare videbantur firmata per Rotam

d, dec.

d. dec. 528. *part.* 2. *rec.* & in aliis collectis per Mangill. *d. q.* 162. *n.* 13. & 14. quoniam omnes procedunt in terminis adjudicationis effectuatæ, mediante possessione, quam adjudicatarius habuerit, itaut iste contenderet de se excusando a restituendis fructibus interim cum bona, vel saltem non mala fide perceptis, & hoc est præcipuum dictarum decisionum fundamentum, ut liquet præsertim ex *d. dec.* 528. *par.* 2. *rec.* & ex aliis cor. Buratt. inter suas *dec.* 184. & 227. ubi de deliberatario interim possidente, unde propterea non videbantur facere ad casum.

10 Duæ autem considerationes ad favorem dictorum creditorum cadere videbantur, una damnorum, & interesse ob illicitam alienationem, quam hæredes fecerant rei non suæ, utpore creditoribus jam destinatæ, & altera interesse lucri cessantis, fructuum sc. quos ex ipsis bonis percepissent, si adjudicatio per dictam alienationem non impedita effectum sortita esset, verum neutram Mihi visum est subsistere, non quidem primam, quia non prohibetur debitor, etiam post pignus prætorium, vendere ejus bona, quæ exinde non desinunt esse de ejus dominio, dummodo non fiat in præjudicium creditorum, quibus cum pretio ad id destinato satisfacere intendat, Bart. *in l. ubi pure*, §. *fin. ff. ad Trebell.* Mangill. *de subhast. q.* 190 apud quem deducta in fine procedant, ubi deliberatio, vel adjudicatio effectum sortita est, & habetur non semel in sua materia *sub tit. de empt. & vend.* præsertim in una Bononien. ideoque cum hæredes suo jure usi sint, vendendo rem suam, nil illicitum commiserunt, ob quod ad damnorum refectionem teneri debeant.

11 Minusque alteram, quia cum adhuc esset res in ambiguo ob non certificatam conditionem, quod satisfactio sequi potuerit ex domus venditæ pretio, quod prius ad id destinatum erat, neque creditores declarassent velle ipsam rem præcise, sequebatur non remanere bene justificatum necessarium requisitum damni emergentis, vel lucri cessantis, quod scil. dicta venditio fuerit causa præcisa, & immediata damni passi, vel lucri amissi, ut necessarium esset juxta opinionem, quam tenet Rota, & Curia, habetur frequenter in præcedentibus, ideoque dum isti semper remanserant in terminis puri creditoris pecuniarii, eis imputandum videbatur, cur non fecerint debitas protestationes, aliasque cautelas adhibuerint, ob quas potuissent unum, vel alterum interesse prætendere, unde propterea requirentibus consului, quod se concordarent eo meliori modo, quo possent, quia dum remanebant creditores pecuniarii, non poterant ex tali credito prætendere accessiones absque usura, attenta præsertim opinione, in qua residet Romana Curia.

ROMANA INTERUSURIORUM
PRO ANGELO ANDOSILLA
CUM VANNIO.

Casus disputatus coram A. C. & concordatus.

An & quando emptori debeantur fructus recompensativi ad terminos *l. Curabit*, pro pretio soluto venditori, qui rem non tradidit?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Dispositio* l. curabit, *sicuti procedit favore venditoris, ita etiam favore emptoris.*
3 *Consignatio cedulæ, seu ordinis directi banco an habeat vim solutionis?*
4 *Et cujus pericula cedat banchi decoctio.*
5 *An adsit differentia inter cedulam, & ordinem?*
6 *De fructibus debitis emptori post passam evictionem.*
7 *Et quid si non est passus evictionem, quam prævenit, mediante solutione pecuniæ, an pro ista debeantur fructus recompensativi?*

D I S C. XXV.

1 VEndidit Vannius Andosillæ quasdam domos suorum majorum fideicommisso subjectas, recepto pretio mediante ordine directo Sac. Monti Pietatis, cum obligatione impetrandi intra certum terminum derogationem Apostolicam fideicommisso, cui bona vendita subjecta erant. Cumque nulla sequuta traditione dictarum domorum ob denegatum consensum aliorum interesse habentium, impossibilis esset dicta derogatio, itaque opus fuerit a contractu recedere, atque hoc medio tempore plures decursi essent menses, hinc prætendere cœpit Andosilla pro pretio in dicto ordine contento, sibi debitos esse fructus recompensativos ad ratam illorum fructuum, quos percepisset ex bonis venditis, si contractus incontinenti effectum habuisset ex æquitate text. *in l. curabit, C. de action. empti*, & introducta causa coram A. C.

Pro actore Scribens, fundatam dicebam ejus intentionem, 2
quia licet tex. *in d. l. curabit*, loquatur favore venditoris contra emptorem retinentem rem, & pretium, quasi quod rei venditæ dominium translatum sit sub conditione solutionis pretii, qua non impleta illud effingatur adhuc perseverare in ipso venditore, qui propterea fructus rei suæ petere dicatur tanquam antiqui dominii sequelam, & continuationem, quæ ratio non militat in casu converso, cum emptor nunquam habuerit dominium, quod in rebus corporalibus non quæritur sine traditione, nihilominus magis communiter receptum est, atque ita passim servat Forum, ut eadem æquitas procedat quoque in dicto casu converso favore emptoris, vel ex eadem ratione, ut æquum non sit carere re, & pretio, vel loco damnorum, & interesse ob non impletam traditionem rei venditæ, cum in odium non adimplentis actus habeatur pro gestu, ne morosus, seu alias propriæ obligationi non satisfaciens, commodum ex delicto reportet in præjudicium alterius contrahentis innocentis, injuriati ob sibi non servatam fidem, Natta *cons.* 384. *n.* 12. Surd. *cons.* 101. *n.* 26. Magon. *dec. Lucen.* 17. *n.* 31. & 34. Duran. *dec.* 34. *n.* 32. Greg. *dec.* 337. *n.* 7. ubi Adden. *n.* 18. Leotar. *de usur. q.* 27. *n.* 54. & *seqq.* qui omnes id firmant, sive pretium solutum esset in toto, sive in parte, cum eadem ratio militet pro parte soluta proportionabiliter.

Scribentes in contrarium, non negabant hujus propositionis veritatem, impugnabant vero applicationem ob non 3
verificatam eam circumstantiam, quod venditor eodem tempore haberet rem, & pretium, dum in facto constabat ipsum nunquam exegisse ordinem a Monte Pietatis, ubi pecunia continuavit ad creditum, & sub nomine ipsius emptoris. Replicabam tamen, quod cum ipse venditor acceptasset dictum ordinem tanquam pro pecunia numerata, quoties in banco adest pecunia mandantis, itaut absque difficultate solutio incontinenti sequi potuisset, tunc per talem receptionem dicitur sequuta vera, & effectiva solutio, atque sibi imputet recipiens, cur non exegerit, ut in proximis terminis cedulæ bancariæ, ex theor. Bart. *in l. soluturus, ff. de solut.* Greg. *d. dec.* 337. *n.* 8. Rovit. *dec.* 35. *n.* 8. & *dec.* 88. *n.* 6. ubi dicit id ex omnium traditione verissimum, quoties cedula erat solvibilis, itaut si fuisset banco consignata, sequuta esset incontinenti solutio.

Et licet adduceretur in contrarium auctoritas Galeot. 4
lib. 2. *contr.* 1. dicebam tamen de hac auctoritate haberi non debere rationem, cum esset Scribentis ad causam, seu pecuniam cum succumbentia, dum contrarium fuit decisum ap. Rovit *dec.* 35. ut ipsemet Galeot. ingenue fatetur, ideoque recte adaptabatur id quod dicit Franch. *decis.* 260. *nu.* 5. & 6. quod ubi allegantur consilia, opus est videre decisiones in eis proditas, unde propterea banchi periculum recipientis damno cedere firmatur in dictis decisionibus, ac etiam per Leotar. *de usuris q.* 59. *n.* 41. quia sibi imputet recipiens, cujus negligentia præjudicare non debet mandanti, qui juste credere potuit ordinem esse impletum, ideoque non curavit amplius pecuniam tanquam non suam exigere, alias exacturus.

Et quamvis in materia creationis censuum, ubi pro forma requiritur pecunia numerata, constitui videatur differentia inter ordinem, & cedulam, quoniam hoc secundo ca- 5
su, ubi venditori, vel debitori traditur cedula, non potest amplius emptor, seu creditor, qui eam tradidit pecuniam exigere a banco, quod absque cedulæ restitutione non solvit, secus autem in simplici ordine, cujus exibitione, & effectuatione pendente, liberum est mandanti exigere pecuniam in banco existentem, ideoque satisfactum non dicitur terminæ pecuniæ numeratæ, ut ita distinguendo firmavit aliquando Rota præsertim in Licien. census 18. Maji 1654. & 17. Maji 1655. cor. Priolo, in Rom. Salviani ..... 1666. & .... 1667. cor. Otalora, & sæpius, ut habetur in materia *sub tit. de Censibus*, in qua distinctione Scribentes in contrarium magnum fundamentum faciebant, dum in præsenti agebatur de ordine, non autem de cedula. Nihilominus ad effectum quæstionis intrare non videbatur dicta ratio differentiæ, quoniam cum post traditionem ordinis, emptor non potuisset absque delicto (in dubio non præsumendo) illam pecuniam jam alteri sic traditam exigere, regulando voluntatem a potestate, a qua in dubio voluntas metienda est, recte dicere poterat se credentem ordinem esse impletum, neglexis-

se exactionem pecuniæ, quam alias exegisset, & convertisset in emptiones, quibus destinata erat, illam tamdiu otiosam non retinendo, unde propterea licet de facto non verificaretur in venditore, quod eodem tempore haberet rem, & pretium, attamen id verificatum dicebatur in ipso emptore, qui sic re, & pretio caruerat, atque ob fictionem in odium morosi non implentis a lege subintellectam, ut actus habeatur pro facto, recte dici poterat venditorem habuisse utrumque.

6 Difficultas tamen considerabilis erat in facto, quod sc. satis verisimile ex eis circumstantiis videbatur, emptorem scivisse, quod venditor pendentibus diligentiis pro obtinenda derogatione non usus esset, nec uteretur, quinimmo, quod nec uti poterat ordine prædicto, ita conditionaliter concepto, & quod magis est, interim idem emptor pecunia in dicto banco existente tanquam propria, & ad ejus liberam dispositionem in parte usus erat, pluries ordines eidem banco dirigendo, unde propterea vere dici non poterat caruisse re, & pretio, atque ea hoc ab initio istam difficultatem insinuavi eidem principali, qui licet maximus J. C. utpote alias primarius Advocatus, deinde Signaturæ justitiæ Decanus, attamen proprium interesse, ut frequentissime contingit, intellectus aliquam fascinationem patiendo non acquiescebat, sed agnoscens eandem difficultatem haberi per Judicem, quamvis satis benevolum, acceptavit talem qualem concordiam, qua mediante, præsens controversia finem habuit.

In proposito autem hujusmodi fructuum, qui debentur emptori carenti re, & pretio, non dubitatur illos deberi post sequutam rei venditæ traditionem, quatenus deinde subsequatur evictio, cum tunc illi absque dubio debeantur tanquam damna, & interusse, sub evictione cadentia, Leotard. *de usuris q. 36. n. 16. & q. 56. eodem n.* Buratt. *dec. 240. n. 9.* & passim, sed in una Tudertina census pro Cospanu, de qua in sua materia *sub tit. de Censibus*, difficultas fuit, quid ubi evictio vere, & de facto sequuta non est, sed emptor ut eam impediret, curavit concordiam cum evincente, mediante alicujus summæ pecuniarum solutione, an sc. pro istis pecuniis d. fructus prætendi possent? Et Scribens pro emptore in Rota cor. Taya adducebam in his specialibus terminis auctoritatem Fab. de Ann. *cons. 15. n. 17.* ubi refert decisionem Sac. Consilii emptori deferentem fructus, seu interusuria ad rationem 5. pro centenario, & Rota licet formiter istam propositionem non canonizaverit, neque tamen respuit, sed ex alio fundamento prodiit resolutio contra emptorem, dum quæstio non erat cum ipso venditore, sed cum tertio, ut ibi; cogitabam tamen attenta opinione, quam tenet Rota, & Curia de non dando interesse ex pecunia, nisi verificatis consuetis requisitis lucri cessantis, vel damni emergentis, posse de hoc dubitari, quia cum vere emptor non caruerit ipsa re, cujus evictionem ita ficte, ac intellectualiter solum passus dicitur, esset in effectu percipere accessiones ex pecunia pro alio soluta non debitas nisi cum suis interpellationibus, aliisque requisitis, ut habemus de fidejussore pro alio solvente cum similibus, neque de dicta decisione Sac. Consilii magnam rationem habendam esse videbatur, dum ibi requisita prædicta reputantur notoria, & habentur pro probatis, attamen reservavi maturum judicium, quando præberet novæ disputationis occasio, quam adhuc non habui.

ROMANA PACTI

PRO CAMILLO DE MAXIMIS

CUM MONASTERIO S. THERESIÆ AD QUATUOR FONTES.

Discursus pro veritate.

An valeat, vel potius usurarium censendum sit pactum, per quod emens rem fructiferam dilata pretii solutione sub conventione fructuum recompensativorum, prohibeatur ad certum tempus restituere sortem, atque se eximere a dictis fructibus? Et aliqua de fructibus prædiorum urbanorum, quomodo illi calculandi sint, ad effectum regulandi fructus recompensativos pretii?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *De causarum Patronis Romanæ Curiæ, & in quo differant ab Advocatis.*
3 *De opinione Theologorum improbantium, ut venditor pendente solutione pretii obtineat fructus recompensativos.*
4 *De invaliditate pacti auferentis libertatem redimendi, ac restituendi sortem.*
5 *Improbatur opinio Theologorum, de qua n. 3.*
6 *Declaratur conclusio, de qua nu. 4. circa pactum auferens debitori facultatem solvendi.*
7 *An possint creari census perpetui sine facultate redimendi?*
8 *Fructus recompensativi ex pretio non possunt excedere ipsius rei fructus.*
9 *Prædia urbana sunt naturaliter infructifera, & fructificant per accidens.*
10 *Quomodo sit calculandus valor, seu fructus bonorum.*

D I S C. XXVI.

Camillus de Maximis Cameræ Apostolicæ Clericus, 1
ac Patriarcha Jerusolymitanus, de anno 1664. emit a Monasterio Montalium S. Theresiæ ad quatuor Fontes palatium olim illorum de Matthæis, eidem Monasterio contiguum pro pretio scut. 17. mill. tunc solutis scutis 500. dilata vero solutione reliquorum 16500. ad annos 12. sub conventione solvendi interim fructus recompensativos ad rationem quatuor pro centenario, & anno, cum pacto ut dicto termino durante, non posset emptor admitti ad solutionem dictæ sortis, atque ita invito Monasterio ab onere dd. fructuum se liberare. Cum autem illinc ad quatuor annos emptor habens jam ab initio integrum pretium promptum in tot locis Montium, sibi expedire dignosceret, vendendo loca Montium, ab hoc onere se liberare, ac propterea cor. Vicegerentu, interpellasset Monasterium, a quo oppositum fuit de d. pacto. Hinc emptor prædictus, super dicti pacti validitate, antequam litem formalem assumeret, consuluit quendam eximium Theologum, ac etiam alium doctum J. C. exercentem munus causarum Patroni, quod in Romana Curia etiam per doctissimos Juris Consultos ad aliud Advocati munus plusquam idoneos exerceri solet, cum in effectu classici causarum Patroni gerant eas partes, quas in aliis Europæ partibus gerunt Advocati, dirigendo causas, ordinando, & 2
compilando processus, necnon excitando motiva, munus vero Advocatorum Curiæ Romanæ sit respondendi solum de jure in decisoriis super præsuppositis, seu motivis excitatis per eosdem causarum Patronos, absque eo quod se ingerant in visura, vel ordinatione processuum, ac aliis ordinatoria judicii concernentibus, præterquam ubi ageretur de disputationibus, quæ in Curia frequenter haberi solent super concessione, vel denegatione remissoriæ, compulsoriæ, sequestri, alimentorum, & sumptuum litis, ac appellationis suspensivæ. Unde constituere videatur quandam tertiam speciem singularem, alibi ita pure non cognitam neque practicatam.

Theologi responsum fuit super conventionis usuraria in- 3
fectione in genere, etiam sine dicta circumstantia pacti auferentis libertatem solvendi, sequendo sensum S. Antonini, Silvestri, Leisii, Filiucci, Azzoni, Rebell. Layman. Megal. & aliorum Theologorum, seu Moralium, quorum, eorumque fundamentorum magnam partem refert Leotar. *de usur. q. 27.* quod sc. cum rei venditæ dominium translatum sit in emptorem, qui exinde subjacet ejusdem rei periculo, idcirco ipsius quoque debent esse fructus, tum ex regula, quod res fructificat Domino, tum etiam quia ista dicitur dominii sequela, socia, seu connexa cum altera periculi, cumque jus venditoris redactum sit ad creditum pecuniarium, periculo non subjectum, quamvis ipsa res periret, seu diminutionem pateretur, ita resultat quod est percipere accessiones ratione temporis ex pecunia tanquam ex mutuo interpretativo, quod citra usuram fieri non potest, dum non urget ratio interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, cujus principale requisitum consistit in mora, in qua emptor, stante expressa, & conventionali dilatione, dici non potest.

Alter vero Jurisconsultus, negligendo istud motivum, 4
utpote in Foro externo omnino rejectum, atque hodie disputatione indignum, quatenus tamen conventio adæquata sit ipsius rei venditæ fructibus de sui natura percipiendis, eosque non excedat ex iis, quæ ad materiam *l. curabit*, habentur ap. Leotar. *d. qu. 27.* ac frequenter supra præsertim *disc. 17. & 18.* Respondit de invaliditate pacti, utpote inductivi servitutis, in qua debitor invitus permanere cogatur contra naturalem libertatem, quodque propterea hujusmodi pacta auferentia redimendi libertatem, sint illicita, & usu-

rata

ria adducendo deducta per Marin. in addit. ad Reverter. *dec. 373. in fine*, & Honded. *cons. 33. n. 74. lib. 2.*

5 Super eodem autem puncto ex parte emptoris, utroque responso communicato, pro veritate consultus; quatenus pertinet ad validitatem conventionis fructuum, solutione pretii pendente, absque principio difficultatis adhæsi voto Jurisconsulti contra illud Theologi, utpote circa principium hodie absolutum in Foro externo, de quo tantum forensium partes sunt respondendi, pro exclusione, vel respective inclusione usuræ, cum Ecclesia non judicet de internis. Et ex qua præsertim ratione ut pluries in præcedentibus habetur, recepta propositio est, quod in hac materia usuraria Canonistis potius, quam Theologis deferendum est, potissime vero in hac facti specie, in qua non solum urget ratio generalis conveniens cuicumque venditori indefinite deducta ex æquitate text. *in l. curabit, C. de act. empti*, ne scilicet emptor habeat eodem tempore rem, & pretium, ac etiam quia istæ non dicuntur lucrativæ accessiones, sed potius recompensativæ, seu restaurativæ illorum fructuum, quos alias venditor ex re sua percepisset, ut pluries in præcedentibus. Sed etiam quia, ut pariter pluries in præcedentibus habetur, in puro quoque ac simplici mutuo prohibitum non est mutuan-
6 ti, etiam ab initio pacisci de interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, ad certam quoque taxam determinato, dummodo tamen illud deinde alias quam per ipsorum contrahentium conventionem, & assertionem justificatum remaneat; quæ justificatio in hac facti specie concurrebat ab initio indubitata; Tum ex qualitate venditoris, quod scilicet erat Monasterium Monialium, a quo illud pretium rei stabilis alienatæ in alios usus converti non poterat, sed pernecesse erogandum erat in acquisitiones stabilium, vel censuum, aut locorum Montium, quorum occasiones ad istam moderatam rationem quatuor pro centenario de tempore contractus erant absque dubio promptæ & notoriæ; Tum etiam quia ex pacto, ob ipsius emptoris cautelam, ita dictum pretium investiendum erat in casu solutionis, unde propterea ex illa quoque ratione validitas conventionis in genere remanebat omnino plana.

7 Quo vero ad alterum responsum J. C. se restringentis ad invaliditatem pacti auferentis redimendi libertatem, pariter in diversa fui sententia, quoniam hujusmodi pactorum infectio, quam hodie receptam habemus in censibus consignativis constitutis ad præscriptum Constitutionis S. Pii V. provenit solum ex eadem Constitutione, per quam tanquam per legem novam damnantur tanquam usuraria omnia pacta quomodocumque redimendi libertatem restringentia, atque in his terminis loquuntur Cenc. *& cæteri*, cum quibus procedit de Marin. *in add.* ad Reverter. *d. dec.* 573. cum aliis per Leotar. *de usur. quæst. 67.* ubi de articulo, an hujusmodi pacta vitient, vel potius vitientur, atque omnino probabile, ac receptum est, utpote accidentalia vitiari, & non vitiare, ut occasione pacti rescissorii habetur in sua materia *sub tit. de censibus*, Circumscripta vero ista lege nova, attentisque terminis juris communis, etiam in censibus, aliisque venditionibus cum jure redimendi, prohibitum non est creari census perpetuos, & nunquam redimibiles, multo magis redimendi facultatem restringi intra certum tempus ut rejecta opinione Hostiens. & aliorum dubitantium, ac amplectendo opinionem Baldi, magis communem, & receptam firmant Constantius *ad 3. lib. Codicis, sub tit. de fiscal. usuris, lib. 10. num. 40.* de Marin. *resol. 165. num. 7. & 8. lib. 2. & in eisdem addit.* ad Reverter. *d. dec.* 573. Rovit. *decis.* 33. Leotard. *q. 41. n. 1. & nu. 21. cum seqq.* ubi de non prohibita concessione rei sub censu reservativo etiam perpetuo, & non redimibili, & de censu consignativo ante Bullam S. Pii firmavit sæpius Rota, *præsertim decis. 394.* post Cenc. *de censibus, decis. 8. & 51. par. 8. rec.* & in aliis.

8 Quare isto quoque motivo neglecto, atque respondendo ultra petita, prudentialiter dixi aliud excitandum esse motivum reformationis dictæ conventionis fructuum, dicta reciproca dilatione pendente, quod scilicet juxta opinionem in Curia præsertim receptissimam, de qua in Baren. *disc. 17.* & in Lucana *disc. 18.* & in aliis frequenter, illi excedere non possint metam, seu ratam fructuum ex ipsa re vendita percipiendorum, atque ad eorum limites, unde propterea, aut Monasterium perseverare volebat in contractu, aut non, si volebat, cogebatur pati dictam moderationem, quæ Monasterio non expediebat, cum ipsius rei fructus vix excederent duo pro centenario, & posset incontinenti investire pretium in loca montium, vel census tutos, ad quatuor, vel parum minus, & si nolebat ex motivo cessantis præsuppositi, ita obtinebatur debitoris intentum a creditore potius desiderandum, & petendum, & sic erat species diversionis militaris.

9 Quod autem ipsius rei venditæ fructus essent longe minores, clare probari observabam, quoniam prædia urbana dicuntur naturaliter infructifera utpote de sui natura nullum fructum producentia, & quamvis habitando, vel locando, fructus ex eis percipi dicatur, attamen dicitur fructus accidentalis, quatenus scilicet locentur, & ad limites pensionis, pro qua locari solent, *ut dec. 95. n. 2. & 143. in fine*, post Merlin. *de pignor.* quarum secunda est repetita *decis. 21. p. 10. rec.* apud Ottob. *dec. 193. n. 7. cum seqq.* & frequenter in aliis, ac in specie domorum habetur supra in Baren. *census decis.* 17. & in decisionibus in ea causa editis, quamvis autem quando illud palatium locatum fuit, ejus pensio esset talis, quod habita proportione ad pretium ut supra conventum, importaret fructus ad dictam rationem scutorum qua-
tuor pro centenario, vel parum minus, non tamen exinde 10
resultabat tanti rem fructare, quoniam ut receptum habetur apud beneficialistas, præsertim Lotther, *lib. 1. q. 38.* ac habetur frequenter in sua materia *sub tit. de beneficiis*, ac sub altero *de pensionibus*, ad regulandum fructum deducendæ sunt in primis impensæ, & onera, cum fructus dicatur ille, qui superest, & a Domino percipitur his deductis, ac ulterius facienda est decem, vel saltem plurium annorum, ex peritorum judicio peræquatio, calculando annos steriles, & uberes, ad effectum inspiciendi, quis facta peræquatione dici valeat fructus verisimiliter certus, & continuus, quæ distinctio sterilitatis, vel ubertatis in urbanis intrat, habita ratione temporis, in quo respective habent conductorem, & non habent, unde cum hæc domus, ratione situs a reliquo habitato distantis, & incommodi, juxta retroactam decennalem experientiam, frequentius esset sine inquilino, idcirco facta peræquatione temporum, in quibus vacua, vel respective plena stare consuevit, pensio vix excedebat duo pro centenario.

ROMANA FRUCTUUM
PRO DUCE CAFFARELLO
CUM CHRISTOPHORO CINCIO.

Causa pendet in Rota.

Si emptor deposuit pretium, & deinde ex nova conventione illud in toto, vel in parte ad eum pervenit ex causa depositi: an pro eo tempore, quo habuit pretium in manibus, tentatur ad usuras recompensativas? Et aliqua de taxa fructuum bonorum feudalium, vel jurisdictionalium discretive ab allodialibus.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Emptor etiam sine mora tenetur ad fructus recompensativos.*
3 *Fructus bonorum feudalium, & jurisdictionalium taxantur ad duo cum dimidio.*
4 *Declaratur quando id procedat, & de differentia inter bona jurisdictionalia Status Ecclesiastici, & feuda Regni.*
5 *Emptor potest esse pretii depositarius.*
6 *Ubi pretium convertitur in alium contractum, vel causam debendi non intrant fructus recompensativi.*
7 *Si emptor repetit pretium solutum, habetur, & si non solvisset, & debentur fructus.*
8 *An census reviviscat si pecunia a creditore avocatur?*
9 *Declaratur quomodo & quando procedat conclusio, de qua num. 7.*
10 *In materia usuraria spectatur solum interesse creditoris.*

D I S C. XXVII.

Marchio Joannes Petrus Caffarellus de ann. 1614. emit 1
a Joanne Baptista, & Christophoro de Cinciis Castra Filetti, Allergii, & Peschii majoris in Aprutio pro scutis 16. m. ex quibus 4. m. erogari deberent pro eisdem Castris recuperandis a manibus Regii Fisci Neapolis, & reliqua 12. m. deponi in Sac. Monte Pietatis Urbis pro investimento ad cautelam emptoris, quod in omnibus, adimpletum fuit, atque cedula depositi producta fuit in Sac. Cons. Neapolitano ad removendas creditorum oppositiones, ob quas dicta cedula impedita fuit, & successive pecunia stetit otiosa usque ad annum 1629. quando venditores, ac etiam credi-

tores constituerunt procuratorem Ducem Gasparem Caffarellum dicti Antonii filium, & hæredem ad recuperandam dictam cedulam, dictaque recuperatione sequuta, deventum est ad novam conventionem, quod ex dictis scut. 12. m. solvi deberent libere sc. 6. m. quibusdam creditoribus 4. m. ipsis venditoribus, & reliqua 2. m. remanere deberent penes ipsum Ducem, donec venditores illa investirent in bonis stabilibus, censibus, vel locis Montium pro multiplico faciendo usque ad integrum valorem pro cautela evictionis.

2 De anno autem 1637. præfati venditores pulsarunt Ducem ad reportandam pecuniam ad Montem Pietatis ad promptam occasionem investiendi, atque pro tempore quo post interpellationem fuit morosus, sponte, & absque contradictione solvit fructus recompensativos ad rationem quinque pro centenario; verum post diuturnum spatium, de anno scilicet 1655. Christophorus superstes pulsavit eundem Ducem coram A. C. & obtinuit mandatum pro fructibus temporis antecedentis, ab anno scilicet 1628. ad 1637. Commissa vero causa in Rota, cum clausula, *si quis l exequendum*, prætendente actore ob lapsum fatalium appellationem esse desertam, atque super hoc habita disputatione in Signatura, rescriptum fuit eidem Rotæ de causa restitutionis in integrum, unde propterea datum fuit consuetum dubium, *An constet de re judicata, vel potius de causis restitutionis in integrum?* quod hucusque disputatum non fuit, & pendet.

3 In unica igitur disputatione habita in Signatura, in qua solum scripsi, cum in hoc Tribunali obiter & pro gustu deduci soleant merita negotii principalis; dicebant Scribentes pro actore, de plano fundatam esse ejus intentionem in receptissima, hodieque satis vulgari conclusione, de qua frequenter in præcedentibus, quod scilicet emptor pro tempore, quo habuit rem & pretium, etiam sine mora quinimo etiamsi justam causam habuisset non solvendi cessante delatione conventionali, quæ dicitur pars pretii, teneatur solvere venditori usuras ad limites fructuum ipsius rei tanquam illorum recompensativas, eorumque loco subrogatas.

E converso senior Ducis rei conventi Advocatus, cum crederet dictorum fructuum, seu usurarum debitum in genere ob dictam receptam conclusionem evitari non posse, tam scribendo in Signatura, quam in congressu pro directione habito, insistebat principaliter in minori dictorum fructuum taxa, ex eo quod cum ageretur de feudis, & bonis jurisdictionalibus, ista dicerentur magis pretiosa in duplo supra allodialia, & consequenter, quod cum fructus bonorum allodialium indifferentium juxta receptam glos. *auth. perpetua, C. de Sacros. Eccles.* taxantur ad quinque pro centenario, hujusmodi fructus bonorum feudalium, & jurisdictionalium taxari deberent ad decimum dimidium, juxta punctualiter firmata in [illegible] cujusdam feud. Regni Siciliæ ultra per Rotam *in* [illegible] *decis.* [illegible] *inter suas* [illegible] .702. [illegible] 104. [illegible] 57. Atque ex hoc interebat ad magnum commodum emptoris, [illegible] liberatione a prætenso debito obtinenti [illegible] imputationem, seu repetitionem fructuum a dicto anno 1637. citra excessive solutorum ad dictam rationem quinque pro centenario.

4 Diversa erat mea sententia, ideoque principaliter insistebam in negando hujusmodi fructuum debitum in genere, quum eo admisso, periculosum reputabam dictum alterum motivum, ad effectum quod [illegible] Merlini proxellum videbatur cum [illegible] æquivoco circa taxam fructuum bonorum feudalium & jurisdictionalium ad rationem dimidiatam [illegible] ad decimum [illegible] Seraphini, & in Viterbien. 11. Maii 1612. coram Sacrato, cum quibus ibi proceditur. Quoniam ut [illegible] dicitur *in Romana legitima, sub tit. de feudis,* [illegible] id recte procedit in castris & bonis jurisdictionalibus Status Ecclesiastici, nedum quia propter prohibitionem Bullæ Pii V. de non infeudando, nimis rara sunt, & consequenter magis æstimabilia hujusmodi bona feudalia, & jurisdictionalia, potissime ob majorem pecuniarum affluentiam in Urbe, ubi continuæ habentur immutationes a statu privato ad illum Baronum & Magnatum primi ordinis, cum satis notabili alteratione; sed etiam quia hujusmodi castra & bona jurisdictionalia retinent solum illam remotam, & impropriam feudalitatem, quæ juxta plene deducta in celebri *cons.* 1. Spadæ *lib.* 1. inesse dicitur ad removendum verum & purum allodium, in quo nemo recognoscitur nisi Deus, pro dominio, ac superioritate Papæ; in reliquis habent naturam allodialium, atque sunt liberæ dispositionis, tam in vita, quam in morte, cum transmissibilitate ad quoscumque adinstar aliorum bonorum indifferentium, adjecta solum a temporibus Sixti V. citra, prohibitione alienandi inter vivos sine beneplacito Apostolico; Quæ omnia cessant in hujusmodi feudis Regni Neapolitani; tam ob eorum magnam copiam, cum totum Regnum sit infeudatum, unde propterea vilescunt, juxta ea quæ de hujusmodi infeudationibus incidenter habentur *in Melevitana, seu Valentina habitus, sub tit. de præeminentiis, disc.* 32. Tum etiam ob minorem in ea Regione pecuniarum affluentiam; & fortius ob onera illis feudis incumbentia, tam adohæ, quam servitii personalis in occurrentiis, atque ob nimis restrictam successionem cum facili devolutione, adeout plurium sententia sit, qualitatem feudalem minuere de vera rei valore, ut advertitur *in d. Romana legitima, disc. 19. sub tit. de feudis;* quod etiam docet praxis in eodem Statu Ecclesiastico, dum 5 illa Castra, quæ possidentur cum investituris feudalibus, subjecta devolutioni, & cum onere alicujus annuæ recognitionis, æstimantur multo minus quam alia, quæ habentur juxta naturam allodialium ut supra, & sic dicta taxa quinque pro centenario non erat incongrua, dum ad eam rationem, & forte majorem hujusmodi feuda vendi solent, præsertim attenta parum felici qualitate, tam ipsorum Castrorum, quam provinciæ, cum per illos Regios Tabularios, ad quos pertinet, inspectis istis circumstantiis diversimode feudorum æstimationes fieri soleant, atque distincte considerentur pro majori, vel minori pretio.

Solidum ergo motivum Mihi videbatur alterum negandi 6 dictum debitum in genere, quodque nullatenus intraret dispositio text. *in l. curabit, C. de act. empti*, quoniam emptor tanquam emptor jam ejus obligationem impleverat, atque pretium solverat, mediante vero, & effectivo deposito in banco ut supra, & consequenter soluta fuit omnis ejus obligatio, causa vero debendi summam, pro qua hujusmodi fructus prætendebantur, erat omnino diversa ex novo, & diverso titulo, seu contractu depositi, pro quo in jure cantum est nullas accessiones pro pecunia deposita deberi, neque implicat eundem emptorem loco banci subrogari posse, atque gerere personam depositarii diversam ab illa emptoris, ut in specie apud Giurb. *dec. 87. nu.* 35. & admittitur 7 *sup. in Senen. fructuum, disc.* 23. quatenus titulus depositi verificaretur. Si enim habemus, quod etiam absque vera, & effectiva solutione, sed solum ob illam fictam, & intellectualem, quæ ex juris dispositione inesse dicitur in novatione, seu conversione debiti in aliam causam, seu alium contractum, cessat cursus hujusmodi fructuum, solumque prætendi possunt illæ accessiones, quæ ex novo contractu legitime resultant, Socc. *cons.* 130. *n.* 18. Testay. *alleg.* 16. *n.* 36. Leotar. *de usur. quæst. 27. num. fin.* multo magis, ubi vera, & effectiva solutio sequuta est, cum explicita conversione ad diversum titulum depositi, seu retentionis pro cautela.

Unica vero difficultas, quam reflectendo ad veritatem, 8 cogitabam desuper cadere posse, consistere videbatur in eo, an dicta recuperatio depositi importaret resolutionem actus ad reductionem causæ ad non causam, perinde ac si ille nunquam sequutus esset, magis quam novationem, seu conversionem in novum contractum, quo casu perseverare diceretur prima causa debendi ex titulo emptionis, quia datum non dicitur id quod deinde avocatur, seu repetitur, ut per Negusant. *de pignor. 5. part. princ. memb. 3. par. 2. n.* 27. Trentacin. *lib. 3. var. resol.* 22. *vers. non requiritur*, Faber. *in C. lib. 4. tit. 24. defin. 37. n. 9.* Leotar. *de usur. q. 84. n. 44. & seqq.* atque in idem conferunt firmata per Rotam in Romana cens. 24. Novembris 1628. coram Ghislerio cum aliis in Romana reviviscentiæ censuum *sub tit. de feud.* ad materiam Bullæ Baronum *disc.* 81. super reviviscentia censuum, vel prioris causæ debendi, non obstante vera & effectiva solutione, si pecunia soluta deinde avocatur.

Verum licet, ob non sequutam formalem disputationem, 9 maturum judicium desuper efformari non potuerit, attamen in hoc statu, cum sensu etiam veritatis, credebam difficultatem non intrare, dictosque fructus non deberi, ex duplici fundamento, primo quia dicta conclusio procedit quando causa reducitur ad non causam, seu solutio resolvitur ex conditione, quæ ipsi solutioni inest ut est in casu, de quo in d. Romana reviviscentiæ censuum, quod scilicet creditor reciperet pecuniam non liberam, sed cum cautione de restituendo prioribus & potioribus, & ad omne mandatum, &c. quo casu dicitur recipi sub conditione resolutiva, qua purificata, actus resolvitur, ac habetur pro infecto sive magis ad rem nostram, quando depositum ita conceptum est, quod repositum sit in libertate deponentis illud voluntarie & pro libito reassumendi, juxta ea quæ in hac materia facultatis reassumendi pecuniam depositam habentur in Romana depositi, seu census 28. Junii 1645. & 26. Januarii 1646. cor. Meltio, quarum prima est *decis.* 267. post Zacch. *de*

oblig.

oblig. & in his terminis loquuntur DD. apud Leotar. *d. q.* 84. *n.* 44. *& seq.* quod in præsenti dici non poterat, dum depositum fuerat perfectum, & judiciale, atque post longum intervallum reassumptum fuerat per emptorem, non jure suo, sed tanquam mandatarium venditorum.

Et secundo ob formalem novationem prioris contractus cum notabili diminutione cautelæ emptoris, investiendo solum sc. 2. m. ac libere dando reliqua 12. m. quæ investiri debebant, ideoque dicebam emptorem huic adeo præjudiciali novæ conventioni assensum præstitisse, intuitu sperati commodi ex retentione dictæ summæ residualis absque usurarum cursu, donec sequeretur investimentum, ita unum incommodum cum altero commodo compensando.

10 Eoque magis in hanc sententiam deveniabam, ponderando quod nullum concurrebat interesse venditoris, dum interim & donec ipse de investimento sollicitus fuit, adhuc pecunia stetisset otiosa in monte Pietatis, vel alio banco, cujus loco ipse emptor subrogatus fuerat, atque in materia usuraria spectatur solum interesse creditoris, non autem quid debitoris intersit, Leotar. *q.* 32. *n.* 21. *& q.* 96. *n.* 7.

Magnum fundamentum ex parte actoris constituebatur in observantia ejusdem Ducis, quæ dicebatur optima interpres, dum a dicto anno 1637. voluntarie solverat hujusmodi fructus, sed non videbatur motivum considerabile ob diversas facti circumstantias, dum ab hoc tempore citra, stante interpellatione super prompta occasione investimenti, intrabat hæc obligatio, non ex ratione text. *in l. curabit*, sed in altera damnorum, & interesse ratione moræ, & sic longe diversa ratio militabat.

N E P E S I N A
PRO ALEXANDRO REGULO
CUM FRANCISCO ZAGAROLO.

Responsum pro veritate,

An conveniri possit de fructibus recompensativis, pendente solutione quantitatis promissæ per transactionem initam ratione litis vertentis super bonis stabilibus fructiferis?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Pro debito quantitatis non debentur usuræ.*
3 *An transactio veniat sub nomine prohibitæ alienationis & exigat easdem solemnitates quas alienatio?*
4 *Declaratur conclusio, de qua n. 2. ut non procedat in quantitate per transactionem conventa pro lite super bonis fructiferis.*
5 *De rationibus, quibus conclusio innititur.*
6 *Ostenens aliquid per transactionem non obtinet jure novo, sed antiquo.*
7 *An & quando pro legitima rejecta in pecunia debeantur fructus.*
8 *Quando per transactionem interesse conveniri possit ad majorem rationem, quam fructuum rei, & de ratione*

D I S C. XXVIII.

1 MOta lite per Franciscum Zagarolum super immissione ad vineam, aliaque bona possessa per Alexandrum Regulum, tanquam subjecta fideicommisso ordinato per Francisci actoris majorem, deventum est ad concordiam, per quam Alexander reus, & possessor se obligavit intra certum tempus solvere Francisco actori certam quantitatem pecuniariam, ejusque solutione pendente conventum fuit de fructibus recompensativis ad rationem quinque pro centenario, & anno, cumque ex dictis fructibus decursis partim solvisset, partim vero deberet, ex consilio cujusdam Jurisperiti de partibus, prætendere cœpit Alexander non teneri ad eos, qui soluti non fuerant, atque solutos tanquam usurarios imputandos esse in sortem, ex eo fundamento, quod agebatur de pecunia de sui na-
2 tura sterili, ex qua citra usuram non obstante conventione, cessante contractu, vel titulo accessionum justificativo, indubitatum est illos non deberi, atque solutos imputandos esse in sortem ipso jure, non autem actione repetitionis indebiti juxta opinionem, in qua residet Rota, & Curia, ex deductis *dec.* 69. *p.* 9. *rec. & passim*, cum sit hodie principium absolutum.

Neque obstare dicebat Consultor, quod dicta pecunia in contractum deducta esset ex transactione pro juribus competentibus super bonis stabilibus fructiferis, quoniam cum Franciscus actor dicta bona non possideret dici non poterat, quod se privasset fructibus ex bonis interim percipiendis, quodque alter contrahens non soluto pretio obtineret fructus ex re non sua, unde propterea intraret ratio, cui innixa est æquitas deducta in text. *in l. curabit*, *C. de act. empti*, dum Franciscus nihil possidebat, Alexander vero possessor continuavit percipere fructus jure proprii dominii, & possessionis, ut antea, & sic agebatur de pura quantitate in contractum deducta, ut possessor ita tolleret molestias, atque sui juris confirmationem obtineret, absque eo quod novum dominium, novamque possessionem acquireret.

Ad quod probandum, cum non modica allegationum congerie, deducebat ea, quæ habentur per DD. in quæstione, an prohibita alienatione, prohibita sit transactio? & in qua quæstione exceptis bonis Ecclesiæ, in quibus ex quadam peculiari ratione, juxta opinionem in Rota, & Curia receptam indefinite ad validitatem exigitur beneplacitum Apostolicum, ut frequenter in sua materia, *sub tit. de alienat.* in reliquis magis communiter procedi videtur cum distinctione trium casuum, primo scilicet ubi alienare prohibitus possidet bona, quæ recepto pretio, vel alia recompensa collitiganti per transactionem dimittit, secundo ubi possidet, & non dimittit, sed aliquam summam pecuniariam collitiganti promittit cum ipsorum bonorum prohibitorum obligatione, & tertio ubi non possidet, sed a collitigante possessore pro juribus in litem deductis aliquam obtinet quantitatem, ut primo casu dicitur alienatio prohibita, & exigat solemnitates, quæ in alienationibus bonorum de jure communi, vel municipali juxta subjectam materiam requiruntur, secus autem in secundo, & tertio, ex iis, quæ habentur insinuata in materia *in Cameriven. Castror. sub tit. de feud. disc.* 49. *& d. tit. de alien. & contract.*

Quare desuper ex parte ejusdem Alexandri pro veritate consultus, contrarium dixi probabilius videri, pro validitate scilicet conventionis, ideoque consului, quod a susceptione litis abstinendo, ob illam jam extrajudicialiter comminatam, curaret eo modo, quo melius posset, cum creditore se concordare, quicquid enim sit de veritate dictæ distinctionis super quæstione, an & quando transactio veniat sub prohibita alienatione ad effectum solemnitatum, sive alterum obligandi successores venientes jure proprio independenter a transigente, super quibus juxta laudabilem Curiæ stylum, superfluas, seu ad rem præcise non facientes evagationes abhorrentem non immorabar, ad præcisum tamen effectum, de quo agebatur, cum lis esset super bonis stabilibus fructiferis, non jure crediti, sed jure vendicationis, dicebam omnino verius videri pro quantitate, quæ per transactionem promittatur actori loco ju-
4 rium super talibus bonis competentium, intrare eandem æquitatem, seu rationem text. *in d. l. curabit*, *C. de act. empti*, & consequenter pendente solutione licita remanebat conventio fructuum recompensativorum in summa verisimili, ac ipsorum bonorum fructibus proportionata juxta Canonistarum in Foro receptissimam opinionem, quicquid Morales dubitent ex deduct. per Leotar. *de usur. q.* 27. ac pluries in præcedentibus *hoc eod. tit.*

Idque probabam auctoritate, & ratione, auctoritate scilicet speciali Leotar. *q.* 43. *n.* 16. *vers. tametsi*, ubi in specie licitæ conventionis hujusmodi fructuum pendente solutione quantitatis promissæ per transactionem occasione litis super bonis stabilibus fructiferis, quod etiam pro rata bonorum, vel jurium fructiferorum admittitur per Rotam *in Viterbien. transact. coram Celso inter suas dec.* 277. *&* 291. & plenius in aliis, in eadem causa editis *coram Lerospio*, *Albergato*, *& Taja* de quibus supra *in eadem Viterbien. transactionis*, *hoc tit. disc.* 15.

Et ratione, quoniam transactio dicitur species rei judicatæ 5
ad text. *in l. non minorem*, *& l. fratrer*, *C. de transact. cum vulgatis concordantibus*, quod scilicet ita Partes concorditer evitando dubium litis eventum, ejusque incertam aleam cum omnimoda unius ex eis jactura, eandem litem decidunt, ex bonis controversis, partim dimittendo, & partim retinendo, tanquam per speciem divisionis, unde resultat recepta & frequens conclusio, quod ille qui per transactionem bona obtinet, vel retinet, non dicitur obtinere jure novo, & ex eo contractu ab altero collitigante, sed de jure proprio & primævo per quandam remotionem obstaculi ad notat. per Bart. Castrens. & alios *in l. pro funda*, *C. de transact.* 6
Molin. *de primog. lib.* 4. *c.* 9. *n.* 22. *in fin.* ubi Adden. Noguerol. *alleg.* 37. *n.* 4. Rota *dec.* 306. *n.* 6. *p.* 5. *rec. & frequenter*, & consequenter resultat, quod illa quantitas, quæ uni ex transigentibus promittitur, dicitur pretium portionis ipsorum bonorum, ita occultato alio contractu emptionis, & vendi-

tionis eorundem bonorum pro rata conventæ quantitati proportionata, quæ dicitur ipsorum bonorum pretium, ideoque intrant termini, seu dispositio dicti tex. *in l. curabit*, ut a simili, & in proposito habemus in materia fructuum legitimæ, qui non debentur, ubi bona, ex quibus illa debetur,
7 sint sterilia, puta consistentia in pecunia, & mobilibus, ac nominibus debitorum &c. juxta vulgares decisiones *in Romana legitima del Nero coram* Otthob. inter suas *dec.* 38. *&* 81. sed si as hæreditarius parentis consistat in bonis fructiferis, ad quorum scissuram evitandam, filio non contradicenti relinquatur legitima in quantitate, pro illa donec solvatur, debentur etiam, citra usuram, accessiones, seu fructus tanquam recompensativi, cum ita occultari dicatur implicitus contractus emptionis, & venditionis, dictaque quantitas dicatur pretium ipsorum bonorum, & consequenter intrat ratio, seu æquitas dicti textus *in l. curabit*, ut tanquam absolutam admittitur apud Otthob. *d. dec.* 38. *&* 81. & in specie advertitur per Leotar. *q.* 18. *n.* 19. *& seqq.* Staiban. *de interesse*, *lib.* 2. *tit.* 2. *quæst. unic.* Rota *dec.* 186. post Pacific. & sæpius, cum sit distinctio hodie in foro plana, & habetur *sub tit. de feud. disc.* 108.

8 Instantibus autem terminis *d. l. curabit*, caderet solum difficultas, an taxa conventionalis adæquata esset fructibus ipsorum bonorum, quos ut sæpe in præcedentibus, excedere non potest, non constito de alio interesse extrinseco lucri cessantis, vel damni emergentis, verum observabam illam difficultatem cadere in contractu emptionis, & venditionis, in quo agitur de totius rei pretio, secus autem in contractu transactionis, in quo incertum est pro qua bonorum parte quantitas conventa sit, cum bona partim dimittantur, & partim ut supra in æquipollenti obtineantur, & consequenter ille major fructus esse potest pars pretii, quodque hoc intuitu minus datum, vel promissum sit de sorte principali.

MARSICANA LEGATI
PRO THOMASETTIS
CUM PP. CONGREGATIONIS SCHOLARUM PIARUM.

Casus disputatus coram Arbitris.

An & quando pro legato quantitatis debeantur per hæredem morosum usuræ, seu accessiones, præsertim ubi agitur de legato ad favorem Ecclesiæ, vel piæ causæ, & quando in his legatis intret ratio interesse lucri cessantis, vel damni emergentis?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Usuræ legatorum statuta de jure civili sunt hodie correcta de jure canonico.*
3 *De mora irregulari favore Ecclesiæ, vel piæ causæ, & quod etiam favore piæ causæ non debeantur usuræ pro legato quantitatis.*
4 *Quando hæres investivit pecuniam legatam in occasiones fructiferas, tunc fructus debentur legatario.*
5 *Contrarium decitur verius.*
6 *In materia usuraria attenditur interesse creditoris, non autem debitoris.*
7 *De ratione ob quam verius creditur id quod habetur n.* 5.
8 *Acquisitiones factæ per hæredem gravatum de pecunia hæreditaria, cui acquirantur.*
9 *Quid de tutore erogante pecuniam pupillarem in mercimonia, & negotiationes?*
10 *De hærede gravato negotiante pecuniam hæreditariam, an faciat suum lucrum?*
11 *De auctoritate Gratiani, quando ei deferendum sit.*
12 *Declaratur conclusio, de qua nu.* 4.
13 *Doctores sunt intelligendi juxta doctrinas, quas allegant.*
14 *Quando pro legato quantitatis concurrant usuræ vel fructus favore Ecclesiæ, vel piæ causæ.*

DISC. XXIX.

1 N. Thomasettus, scriptis hæredibus ejus ex fratre nepotibus, illos gravavit ad solvenda scuta 10. mill. retrahenda ex quibusdam nominibus debitorum, & fructibus locorum Montium pro constructione Conventus PP. Congregationis Scholarum piarum, alios Religiosos vocando, quatenus isti PP. nollent, vel non possent dictum Conventum fundare, eumque inter dictos, & alios Religiosos subsidiarie vocatos, lites, & controversiæ plurium annorum spatio habitæ essent, hæredes autem, vel ipsosmet fructus, vel nomina debitorum exacta, & per testatorem ad id destinata investivissent in loca Montium Urbis, vel pecunias ita exactas in alios usus convertendo, assignassent tot eorum loca Montium, ex quorum retractu, quando ad fundationem deveniendum esset, dicta quantitas prompta haberetur, post dictam litem finitam ad favorem dictæ Congregationis, solutumque legatum in sorte principali cum di- 2 ctorum locorum Montium pretio, prætendere cœperunt dicti PP. fructus temporis intermedii, aliasque prætensiones excitarunt, illam præsertim domus, in qua testator destinaverat dicti Conventus constructionem, quamvis illa in alio loco sequuta esset, & de qua habetur actum in *eadem Marsicana legati, sub tit. de legatis*, dictisque differentiis in duos Prælatos compromissis, in disputationibus coram eis habitis

Scribentes pro dictis PP. actoribus, procedendo cum 3 opinionibus in Romana Curia receptissimis, ut scilicet hodie correcta per jus canonicum dispositione juris civilis *toto titulo C. de usuris legatorum*, pro legato quantitatis, nulli fructus, nullæque accessiones ratione solius moræ regularis, vel irregularis debeantur, nisi concurrant alia requisita legitime justificata interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, ut de prædicta juris civilis correctione, cæteris allegatis, advertitur per Leotar. *de usuris*, *qu.* 18. *n.* 1. *& seqq. & per alios, de quibus infra*, etiamsi ageretur de legato ad favorem Ecclesiæ, vel causæ piæ, non obstante dispositione tex. *in l. Sancimus*, *C. de Episcop. & Cleric.* contenta solum in Codicibus modernis, sive Ecclesiæ, aut piæ causæ & privilegio deducto adinstar mi- 4 noris, vel pupilli, ex iis quæ plene habentur apud Rovit. *dec.* 90. & Leotar. *q.* 82. *n.* 4. *cum seq.* cum id procedat in ordine ad moram irregularem absque interpellatione per hæredem contrahendam, quæ tamen sola juxta opinionem, quam firmiter tenamus in Rom. & Curis, non sufficit, nisi alia requisita lucri cessantis, vel damni emergentis concurrant, etiam respectu minorum, vel pupillorum, cum usuræ pupillares a jure civili decretæ per jus canonicum quoque correctæ sint, ex deductis per eundem Leotar. *q.* 74. *&* 75. Unde propterea quicquid in contrarium in his materiis teneant Regnicolæ, & alii sola mora contenti, non desiderantes extrinsecam, ac specialem justificationem aliorum requisitorum positorum per Castr. *in l.* 3. *ff. de eo quod certo loco*, admittebant regulam negativam, agnoscendo in hac parte veritatem.

Constituebant tamen fundamentum in limitatione tra- 5 dita per Gratian. *discept.* 686. *n.* 22. ut scilicet id non procedat, quando pecunia legatario præstanda per hæredem investita fuerit in loca montium, vel ad alios effectus fructiferos, ut tunc, cum hæres agat de lucro captando, magis quam de damno vitando, contrarium dicendum sit, quod etiam advertit Maranta jun. *resp.* 20. *n.* 28. *part.* 1. quæ doctrinæ tanquam speciales juxta currentem usum magnam impressionem faciebant.

His tamen non obstantibus Mihi, etiam in sensu veri- 6 tatis, in hac facti specie, ob ejus circumstantias, contrarium verius videbatur, dum nec expressa, neque tacita voluntas testatoris, minusque natura legati exigebant investimentum, sed potius excludebant, quoniam hujusmodi pecunia convertenda erat in fabricam Conventus, & sic in dies manualiter, & numerato eroganda in operarios, & cæmenta, ideoque nil intererat legatarii pecuniam investiri, atque in materia usuraria, verum, receptumque principium est, spectandum esse interesse creditoris, non autem debitoris ex deductis per Leotar. *q.* 32. *n. fin. & qu.* 96. *n.* 1. *cum seqq.* & alibi Nogueroll. *alleg.* 22. ac habetur pluries in aliis *hoc eod. titulo*, non enim ex eo, quod debitor morosus aliquam utilitatem ex pecunia solvenda reportaverit, resultat, quod creditor, non concurrente titulo usurarum, seu accessionum justificativo, illas assequi valeat.

Alia etiam magis convincenti ratione ponderata, quod 7 legatarius, non obstante dicto investimento, illoque recusato, quoties cessat testatoris præceptum, quandocunque petere posset quantitatem in pecunia, atque dicere hæredi, quod non debebat investire, eidem hæredi referendo quodcumque investimenti damnum, vel periculum. Quod dupliciter etiam in locis Montium contingere potest, vel quandoque circa notabilem diminutionem etiam valoris intrinseci, ob accidentia quæ ipsius Montis dotem destraxerint, vel diminuerint, ut actu experimur in pluribus Montibus, qui empti & erecti ad rationem scut. 100. pro quolibet loco, hodie vix valent 20. vel 30. Vel juxta frequentiorem, ac fere quotidianam contingentiam circa diminutionem va-

lons

loris estrinseci resultantem ab extractionibus, dum enim solent ad rationem scut. 110. ac etiam 115. circiter, atque in casu extractionum emptor cogitur accipere valorem intrinsecum scut. 100. Ideoque si legatarius hujusmodi periculis, & diminutionibus non subjacet, nullumque habet dominium rerum, in quas hæres proprio periculo, proprioque nomine pecunias erogavit, nulla subesse videtur ratio, cur fructuum commodum obtinere debeat.

8 Ad quod ponderabam in simili ea, quæ habemus in hærede gravato investiente in stabilia, vel alios effectus nomine proprio, seu erogante in negotiationes, & mercimonia pecuniam in hæreditate repertam, sive ab exactione nominum debitorum obventam, quoniam si adest præceptum testatoris de investiendo, tunc investimentum acquiritur hæreditati, seu fideicommisso, secus autem e contra, ex dicta duplici ratione superius considerata. Una quod fideicommissarius in uno casu potest, & in altero non potest recusare investimentum, quoties non omnino culpose detegeretur malefactum, & altera, quod dominium, ac successive periculum in uno casu est ipsius hæredis, & in altero est hæreditatis, ut ita distinguendo habetur apud Peregrin, *de fideicom. art.* 44. *nu.* 28. Burat. *dec.* 784. Rot. *dec.* 38. *&* 70. *par.* 9. *rec.* cum aliis late in Cathacen. hæreditatis cor. Cerro *dec.* 308. *n.* 3. *& seq. par.* 11. *rec.* & frequenter, cum hodie videatur distinctio plana, & recepta.

9 Idemque in tutore, vel alio Administratore erogante sub proprio nomine, absque testatoris voluntate pecuniam pupillarem negotiationibus, quoniam pupillus prætendere quidem potest a tutore damna, & interesse ob non factum investimentum in bona stabilia, vel alias tutas occasiones fructiferas, ut de jure tutor tenetur ex deductis per Leotard. *de usur. q.* 20. *n.* 8. *cum seqq.* & de quocumque Administratore, *q.* 33. 74. *&* 82. *n.* 30. Rota *in Romana pecuniaria* 28. *Januarii* 1636. *coram Panzirola*, ac in patre legitimo Administratore

10 pecuniarum filii insinuat Rota *in Romana pecuniaria* 15. *Junii* 1665. *cor. Albergata*, atque si damnum ex negotiatione resultat, illud ipsi tutori referre potest, sed justum non est, quod si casus præbeat aliquod lucrum, illud obtinere debeat contra regulam *secundum naturam &c.* licet non desint volentes, ut ista claudicatio admittenda sit in odium, & pœnam tutoris, ita male agentis ex collectis in materia per Sperell. *decis.* 90. Hodiern. *controv.* 22. apud quos cæteri, sed quicquid sit in isto casu ob illam peculiarem rationem punitionis delicti, quoties illud cessat, dicta ratio resultans ex præfata regula *secundum naturam &c.* de plano procedit.

11 Ac etiam habemus in hærede gravato erogante pecuniam in merces, & negotiationes, quoniam si id agit ex præcepto testatoris, lucrum erit hæreditatis, & fideicommissi, quia ejusdem esset quoque damnum, & jactura, sed si id agit ex propria electione, suum debet esse lucrum, quoniam suum fuisset damnum, ut plene apud Coccin. *dec.* 409. *in Bononien. pecuniaria* 2. *Martii* 1661. *coram Albergato* impressa apud Rodriq. *de concur. cred. dec.* 23. *& in Bononien. separationis bonorum* 25. *Maii* 1663. *coram Calazaju.* & habetur actum in eadem causa *sub tit. de fideicom.* pro creditoribus Dondini, cum similibus.

12 Ad dictam autem doctrinam Gratian. *discept.* 688. *num.* 22. neglecta distinctione, quam plures seniores doctissimi Romanæ Curiæ Jurisconsulti, qui istum auctorem agnoverunt, & practicaverunt, dare solebant inter tres primas partes, ac reliquas duas posteriores suarum disceptationum, ut in primis essent magnæ auctoritatis, cum solum continerent collectiones felici, beneque ordinato stylo sequutas positionum Rotæ, Cameræ, vel Signaturæ, cum solo sensu veritatis, & in causis disputatis per plures doctos, ac primarios Advocatos hinc inde scribentes, secus autem in ultimis, in quibus auctor ita cognitus, marte suo scribebat ad causas particulares, cum (ut illi communiter referebant) sicuti felix fuit in colligendo, & ordinando alienos labores, ita in iis quæ erant ingenii proprii partus e converso infelix, & quam distinctionem ipsa lectura, seu comparatio bene comprobare videtur.

13 Dicebam auctorem præfatum in hoc inniti auctoritati, Paul. de Castr. *cons.* 125. *lib.* 1. ideoque ad hujus auctoritatis limites eum intelligendum esse ex propositione, quod Doctores intelligendi sunt juxta auctoritates, quas allegant juxta theoricam Bart. *in l. non solum*, §. *liberationis*, *ff. de libertat. legat.* late Mandos. *cons.* 51. *n.* 2. Lotter. *lib.* 2. *q.* 8. *num.* 44. Rota *dec.* 474. *n.* 9. *p.* 2. *rec. dec.* 155. *n.* 56. *p.* 6. *& frequenter*, Castrensis autem bene loquitur de casu, in quo, ita præcipiente testatore, pecunia ad nomen, & commodum, vel incommodum legatarii investita erat, quia tunc periculum esset ipsius legatarii. Quinimmo etiamsi hæres investimentum non fecisset, teneretur ad fructus tanquam damna, & interesse ob ejus obligationem non adimpletam, & sic casus est omnino diversus, unde dicta auctoritas ad illum præsentis controversiæ nullatenus applicabilis videbatur.

Tunc autem, ultra proxime insinuatum casum investi- 14 menti per testatorem injuncti, in quo id indefinite procedit, absque aliqua piæ causæ specialitate, considerabam Ecclesiæ, vel piæ causæ favorem in proposito attendendum esse, quando legata quantitas de sui natura, & pro adimplendo opere per testatorem expresse, vel virtualiter desiderato, pernecesse, & illico investienda erat in occasiones fructiferas, neque per Ecclesiam legatariam in alios usus erogari poterat, quia nempe ageretur de legato facto cum onere celebrationis Missarum, sive dotandi puellas, aut aliud opus singulis annis, & temporibus faciendum, vel quod ex statutis, & legibus generalibus, vel particularibus, tanquam capitale pernecesse investiendum esset, cum tunc intrante privilegio Ecclesiæ, vel piæ causæ, de quo late Rovit. *d. dec.* 90. circa motam irregularem, probata dicerentur alia requisita, ob certam, & necessariam destinationem pecuniæ, absque eo quod urgeret ratio libertatis erogandi in alios usus, juxta distinctionem, de qua supra in Æstina census *disc.* 14. & ex hac ratione pro cursu interusuriorum contra hæredem etiam ex legato quantitatis, pro veritate respondi in una Florentina hoc eodem tit. pro Collegio Florentiæ contra hæredes Cassandræ de Venturis, & alias pluries.

ANNOT. AD DISC. XXIX. cum plurib. seqq. AD DISC. XXXIV.

De usuris legati, vel donationis ex præcepto, seu voluntate testatoris, aut donatoris agitur infra *disc.* 38.

NEAPOLITANA LEGATI
PRO JOANNE ANTONIO CARAFFA
CUM CLERICIS REGULARIBUS MINORIBUS SANCTI JOSEPHI.

Casus disputatus coram A.C. & resolutus pro Joanne Antonio.

De eadem materia usurarum, seu fructuum pro legato quantitatis ad favorem Ecclesiæ, vel piæ causæ, & quatenus non debeantur, an de facto, & voluntarie soluti ipsius Ecclesiæ Administratoribus imputentur in sortem ad effectum illam extenuandi necne?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Quod Bulla S. Pii de censibus sit servanda in Regno Neapolitano remissive.*
3 *Licet census sit nullus, adhuc debentur fructus tanquam damna, & interesse remissive.*
4 *Ex legato quantitatis non debentur usuræ etiam favore Ecclesiæ, vel piæ causæ, quæ in materia usuraria non est privilegiata, & in quo consistat ejus privilegium.*
5 *Declaratur conclusio, & quando dictæ usuræ debeantur?*
6 *In legatis dies non interpellat pro homine, & quando hæres dicatur constitui in mora.*
7 *Sine mora non datur interesse.*
8 *Ex quibus mora excusetur in hærede.*
9 *De fiduciario declarante voluntatem testatoris juxta dispositionem* text. in l. Theopompus.
10 *Usuræ legatorum, neque debeantur ex judicio testatoris, multo minus ex declaratione fiduciarii.*
11 *Fiduciarius declarando voluntatem testatoris debet jurare.*
12 *Item in fiduciarii declaratione attendi debet verisimilitudo*
13 *Cessante debito in sorte non potest agi de usuris, vel interesse.*
14 *In Regno datur interesse fructuum census, seu tertiorum, sed non interesse alterius interesse.*
15 *An per fructus indebite solutos Administratori Ecclesiæ extinguatur sors?*
16 *Fructus indebite soluti non extenuant sortem si adest interesse tertii.*
17 *De causis excusantibus creditorem ab usuris perceptis, & consumptis.*

DISC. XXX.

1 LUcretia Caraffa de anno 1607. instituto hærede Octavio fratre, illum gravavit ad solvendum ducatos 400. mill. erogandos in pias causas, quando, & quibus declaratum fuerit per Petrum Religiosum ejusdem testatricis etiam fratrem, quo illico declarante solvi debere ducatus 2500. quibusdam Ecclesiis, & piis locis, prompte sequutum fuit, cumque post annum Officiales fabricæ S. Petri juxta facultates, & stylum utrumque requisiissent ad declarandum, & respective ad adimplendum in residuo testatricis voluntatem, fiduciarius replicavit, adhuc purificatas non esse conditiones a testatrice præscriptas, & consequenter hæres declaravit non teneri, unde propterea dicti Officiales ab ulterioribus molestiis abstinuerunt. Post annos autem octo fiduciarius prædictus declaravit ex præfato residuo spectare ad Clericos regulares minores S. Josephi ducatos 700. cum onere Missarum in perpetuum, declarando etiam a die mortis testatricis decursum esse interesse importans ducatos 375. Unde propterea in vim dictæ declarationis curatores Joannes
2 Antonii minoris præfati Octavii interim defuncti filii & hæredis, ex utraque summa sortis, & interesse insimul conflata importante ducatos 1075. imposuerunt censum ad rationem septem pro centenario, cujus fructus Joannes Antonius factus major multorum annorum spatio persolvit, admonitus vero deinde de præfati contractus invaliditate, quodque propterea etiam sors principalis ita extincta esset, solutionem in futurum facere denegavit, atque cum prudenti præventione, ipsos Clericos Regulares pro absolutoria a debito, ac repetitione indebito soluti convenit in Tribunali Ecclesiastico Nuntii Apostolici, a quo per appellationem a quodam incidenti introducta causa coram A. C. ab illo post plures disputationes prodiit sententia dicto Joanni Antonio favorabilis, ipsum absolvendo a debito tanquam extincto, a qua sententia pendet appellatio in Rota.

In illis autem disputationibus, præsupposita etiam per
3 Scribentes pro creditoribus nullitate contractus censualis ob defectum formæ præscriptæ per Bullam S. Pii V. quam in Curia recepta non est, omnino neglectis illorum Doctorum traditionibus, ac illorum Tribunalium sæcularium praxim servandam esse in Regno Neapolitano, ut advertitur supra *in Baren. census disc. 17.* & pluries in sua materia *sub tit. de censibus*. Insistebant in eo quod spectato effectu id nil referret, quoniam ubi debitum, pro quo census impositus fuit, aptum est producere fructus, seu usuras ratione damnorum & interesse, tunc iidem fructus ex illa ratione debentur, ut in specie firmatum fuit per Rotam *in d. Baren. census 16. Junii 1661. coram Verospio*, ubi Concordantes, & est propositio vera, quam Ego scribens pro debitore non negabam in genere, sive in abstracto in suis casibus distincte consideratis supra *in eadem Baren. disc. 17.* impugnabam tamen ejus applicationem ad casum.

4 Quare pro methodica controversiæ tractatione, tres constituebam inspectiones, primo an pro dicta sorte scut. 700. deberetur interesse a die declarationis factæ per fiduciarium citra? Secundo an idem interesse deberetur pro tempore præcedenti, ab illo scilicet mortis testatricis usque ad illud declarationis factæ per fiduciarium, & an huic deferendum esset necne? Et tertio, quatenus etiam illud interesse, juxta fiduciarii declarationem deberetur, an illud esset alterius interesse productivum, mediante ejus conversione in sortem? ut sequutum fuerat.

5 Quatenus pertinet ad primum, quamvis Ego scribens pro debitore tanquam Advocatus, deducerem eadem fundamenta, quæ habentur *in Marsicana, disc. præcedenti* super usuris, vel accessionibus ex legato quantitatis, cessantibus legitimis requisitis, non debendis, etiam favore Ecclesiæ, vel piæ causæ, cujus favor, seu privilegium, adinstar minoris, vel pupilli, considerare solum videtur in mora irregulari, non autem in aliis, quoniam in materia usuraria ex juris Divini dispositione naturaliter, & intrinsece mala, privilegiata non debet esse Ecclesia, quæ cultrix est justitiæ & pietatis, atque privatorum exemplar esse tenetur, nihilominus reflectendo ad veritatem, credebam post sequutam declarationem istud legatum esse fructiferum, ex eadem ra-
6 tione insinuata *in dicta Marsicana* occasione responsi dati *in una Florentina*, quod scilicet ageretur de quantitate pernecesse investienda in bona stabilia, vel alios initos effectus fructiferos, qui loco stabilium habentur, stante annexo onere Missarum, quæ singulis annis ex hujus legati fructibus ex testatricis voluntate celebrari debebant, unde propterea de plano intrare videtur interesse recompensativum illorum fructuum, qui percepti essent ex investimento, quod sequuta solutione debito tempore, absque dubio factum esset, & sic mora hæredis in non solvendo id quod ex privilegio moræ irregularis absque alia interpellatione solvere debebat, fuit causa proxima, & immediata damni, & ne fructus perciperentur, atque cum hac distinctione recipienda videntur tradita per Maranta jun. *respons. 14. part. 1.* ubi scribendo tanquam Fabricæ Advocatus probare conatur cursum hujusmodi interesse, etiam ex legato quantitatis, licet ipse procedendo cum opinionibus, quæ ibi apud sæculares habentur, non descendat ad has distinctiones.

Quo vero ad alteram inspectionem super interesse tem- 7
poris præcedentis, eodem sensu veritatis retento, dicebam nullo pacto illud deberi, quoniam legatum non erat certum, & purum; itaut hæres illico agnoverit se illius debitorem, & successive elapso præfinito tempore morosum, cum, ut supra, in hoc consistat Ecclesiæ, vel piæ causæ privilegium, ut scilicet incurratur mora etiam sine interpellatione alias necessaria, cum in legato non iotret regula text. *in l. magnam, C. de contrahen. & committen. stipulat.* quod dies interpellat pro homine, ex eo quod hæres credere potest legatarium non esse agniturum, ex iis, quæ habentur *in Ursana, seu Januen. sub tit. de feud. disc. 108.* sed sine mora tam regulari, quam irregulari absolutum est nullas usuras, vel interesse deberi ad communiter notata *in l. lecta, ff. si cert. pet.* ex collectis per Giurb. *observ. 1. num. 3.* Gregor. & Adden. *dec. 148.* & in his terminis pro absoluto admittitur apud Rovit. *dec. 90.*

De nulla vero mora hæres in proposito convinci poterat. 8
Tum quia fiduciarius non declaraverat, an cui, & in quos usus illud residuum solvendum esset, unde hic actus negativus ad illum excusandum adhuc sufficiens esset, tum clarius ob alium actum positivum declarationis ut supra ab eodem fiduciario factæ coram Officialibus Fabricæ, quod adhuc purificatæ non essent conditiones per testatricem desideratæ, unde propterea dicti Officiales ab ulterioribus molestiis abstinuerunt pro legati implemento, & consequenter hæredis bona fides remanebat indubitata.

Agnoscebant Scribentes in contrarium difficultatem, ve- 9
rum replicabant præmissa recte procedere, quando ageretur de interesse, quod peteretur ex sola dispositione juris, ac ratione moræ, secus autem in hac facti specie, in qua idem interesse debebatur ex declaratione facta per fiduciarium, cui deferendum esse insistebant perinde ac si ita demandatum esset ab ipsa testatrice, cujus voluntas ita per fiduciarii organum explicata dicitur ad text. *in l. Theopompus, ff. de dote prælegata*, ubi communiter Scribentes, & est recepta traditio, de qua in sua materia *sub tit. de testamentis, & ultimis voluntatibus*, præsertim *in Perusina erectionis Canonicatus*, verum eodem sensu retento veritatis, quam etiam Judex agnovit, dicebam motivum nullam habere subsisten- 10
tiam, quoniam si etiam ipsiusmet testatoris directum, & expressum judicium super usuris ex legato quantitatis præstandis non est attendendum ex deductis per Leotar. *de usur. qu. 18. & hoc eod. tit. frequenter*, multo minus in hoc deferendum est fiduciario, dum non possit plus operari fictio quam veritas, neque magis deferendum veniat testi, cujus personam hujusmodi fiduciarius gerere dicitur, quam ipsimet principali, potissime quia non intercedebat juramentum, quod juxta magis communem, & receptam opinionem per hujusmodi fiduciarios utpote testium personam gerentes præstandum est, ut ex traditione Bart. *in eadem l. Theopompus, num. 7.* Castr. *cons. 54. n. 2. lib. 4.* Martin. Andr. *dec. 73. num. 3. & 4. Romana bonorum 4. Maji 1646.* Arguell. *Perusina erect. Canon. 4. Maji 1665. confirmata 1. Febr. 1666. cor. Carpinea*, & habentur latius actum de materia *in eadem Perus. sub tit. de testamentis, & ultimis voluntatibus*.

Et clarius dum ipsemet declaraverat, quod adhuc non cesserat dies legati ob non purificatas conditiones a testatrice 11
præscriptas. Et consequenter omnino improbabile videbatur, quod ipsa testatrix hujusmodi interesse onus interim demandare voluerit, atque in hac materia fiduciariorum, receptum quoque est, verisimilitudinem attendendam esse, ex iis, quæ habentur latius deducta *in d. Perusina Canonicatus*. & in supra allegatis decisionibus in ea causa editis cor. Carpinea, veritas tamen erat, quod stante falsa opinione illius Regionis, ut pro quocumque debito, etiam ex causa mutui tanquam per quandam consuetudinem currat interesse, ista explicatio provenerit magis ab erronea opinione ejusdem fiduciarii, quod dictum interesse decurrerit.

Hinc proinde opus non erat assumere tertiam inspectio- 12
nem

nem super fructibus, & usuris dictæ summæ scut. 375. provenientium ab interesse per fiduciarium ut supra declarato, quoniam ubi cessat debitum sortis, agi non potest de interesse, quod tanquam accessorium stare non potest absque principa-
13 li, ad text. *in l. debitor. ff. de usur. l. si creditrici, l. si per te, Cod. eodem, cum Concord. dec. 79. n. fin. par. 10. rec.* Verum ubi etiam dictum interesse debituro esset, adhuc tamen prorsus vanum erat prætendere aliud interesse, tum quia in hac rata non intrabat ratio oneris Missarum, ac certi investimenti, prout in ipsa sorte principali, ut supra, tum etiam quia, admissis quoque opinionibus ipsorum Regnicolarum, illorumque Tribunalium laicalium, tam super conversione fructuum in sortem, quam super interesse pro eisdem fructibus, illæ procedunt, ubi agitur de fructibus census, quos ibi tertias vocant, ea ea ratione quod cum sors principalis sit demor-
14 tua, & irrepetibilis, idcirco ipsi fructus dicuntur stare principaliter, & de per se, tanquam species sortis juxta magistralem *dec.* Franch. 254. secus autem ubi agitur de interesse alterius crediti tanquam accessorio, quoniam tunc etiam in Regno, reprobata opinione Cagnuli, & sequacium, recepta est opinio, ut non detur interesse alterius interesse. Rovit. *dec.* 9. Fab. de Anna *cons.* 48. Capyc. Latr. *cons.* 59. Prat. *obser.* 12. & alii communiter, ac habetur frequenter *hoc. cod. tit.* & in altero *de censibus*, multo magis in Curia, ubi dictæ opiniones sunt rejectæ, unde propterea si ageretur inter privatos plana remanebat extinctio totius debiti cum fructibus, seu usuris in causam istius ratæ, quamvis admitteretur cursus fructuum pro rata sortis principalis, cum ita certum esset intrare anathocismum, de quo Merl. *dec.* 409. alias 301. *p.* 5. *rec.* & de quo in Tranen. *sub tit. de cens. disc.* 2.

Difficultas autem, quam ab altera parte non excitatam Ego reflectendo ad veritatem habebam, consistebat in eo,
15 quod cum hujusmodi usuris minutatim, & in causam fructuum solutis Ecclesiæ Administratoribus, atque in quotidianos usus, juxta fructuum, & redituum naturam consumptis, sequi non poterit extinctio sortis principalis destinatæ ad perpetuum investimentum fructiferum pro implemento oneris perpetui Missarum ex pluribus rationibus. Primo, quia esset ita diminute consumere, & alienare capitalia, quia adinstar stabilium sunt inalienabilia, & perpetuæ conservationi destinata, ne quod directe prohibitum, ita indirecte sequatur; secundo, quoniam ita supplantata remaneret ipsa testatrix circa suffragium ejus animæ, dum destructo capitali, ex cujus fructibus sequi deberet celebratio Missarum, illæ non celebrarentur, & tertio, quia dictæ solutiones fructuum singulis annis factæ erant exactori, seu procuratori deputato ad exigendos fructus, seu redditus, non autem habenti potestatem recipiendi; & extinguendi capitalia, unde multa insimul urgebant dictam sortis exte-
16 nuationem prohibentia, præsertim secundum ob admixtum interesse, seu præjudicium tertii, nempe animæ testatricis, ad quod in proximis terminis ponderabam firmata per Rot. *in Romana Salviani 20. Martii, & 19. Junii 1651. cor. Verospio*, quarum secunda est impressa *decis.* 175. *n.* 7. *p.* 11. *rec.* quod scil. extinctio sortis non resultat ex usuris indebite solutis, alias de jure in sortem imputandis, ubi admixtum est interesse tertii, pro quo capitale debet esse salvum.

Accedente etiam duplici circumstantia. Una quod debi-
17 tor solvit istos fructus tanquam fructus, non autem animo extinguendi sortem principalem, & altera quod in creditore stantibus opinionibus cum quibus in Regione vivitur, concurrere videatur bona fides, & justa credulitas excusantes a receptis, & consumptis juxa ea quæ habentur supra *in Baren. disc.* 17. ideoque quoad sortem scut. 700. aliquam sentiebam difficultatem, sed quia dicta tertii extenuatio de stricto jure procedit, idcirco reputabam casum honesta concordia dignum.

FLORENTINA FRUCTUS LEGATI

INTER COLLEGIUM, ET DOMUM PROBATIONIS SOCIETATIS JESU FLORENTIÆ.

Discursus pro veritate.

De usuris legati consistentis in quantitate, an debeantur legatario conditionali, cujus jus ex subsequutis resolutum sit, si pecunia interim fuerit per hæredem investita in bona fructifera?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *An legatarius conditionalis defecta conditione faciat interim fructus suos?*
3 *Usuræ legatorum de jure civili alias debitæ hodie de jure canonico non præstantur.*
4 *An debeantur Ecclesiæ, vel piæ causæ legatariæ?*
5 *In quo Ecclesia, vel pia causa sit in hac materia privilegiata.*
6 *Quid ubi agitur de causa pia hinc inde?*
7 *Quando etiam legatario quantitatis debeantur fructus, seu usuræ.*
8 *Piæ causæ debentur ipso jure fructus rei legatæ.*

D I S C. XXXI.

Benedictus Biffolus, instituto hærede Collegio Societatis Jesu Florentiæ, mandavit fructus in primis qua- 1
tuor annis ex ejus bonis, & juribus hereditariis percipiendos, per Administratores deputandos ab ejusdem Societatis Præposito Generali, singulis temporibus, prout exiguntur, consignari domui Probationis ejusdem Civitatis usque ad summam scut. 10. mill. investiendorum in bona stabilia; in codicillis autem disposuit, quod in eventum, in quem recuperarentur credita per ipsum in Civitate Neapolis consequenda, repositum esset in arbitrio ejusdem Præpositi Generalis dicta scuta 10. mill. Collegio, vel Domui applicare, prout expedire judicaverit. Quare sequuta post aliquod tempus dicta recuperatione, determinante P. Generali dicta scuta 10. milia ad beneficium Collegii cedere debere, Cum hoc medio tempore summæ ex fructibus obventæ per Administratores in emptionem bonorum, ac jurium fructiferorum essent conversæ, prætendebatur ex parte dictæ Domus Probationis, eos a Collegio hærede sibi tanquam legatario deberi, dictaque controversia in forma extrajudiciali delata ad eundem P. Generalem, ab isto de meo voto pro veritate consultus.

Contra petentem fructus respondendum censui, ex eo po-
tissime fundamento, quod legatum prædictum non fuit pu- 2
rum, sed conditionale, & sub conditione, quæ sive dicatur suspensiva, sive resolutiva, reducit causam ad non causam, & titulum ad non titulum, ac efficit, ut Domus prædicta non fuerit legataria, & consequenter nullum jus habere poterat hujusmodi fructus petendi, absque necessitate assumendi altiorem inspectionem super retrotractione favore legatarii ad suum initium, cum illa intraret quando Domus prædicta, cujus jus eventualiter est resolutum, percepisset hoc medio tempore fructus, ad quorum restitutionem alter legatarius veniret agendo, sed cum fructus prædicti percepti essent per ipsum hæredem, cujus favore purificatio conditionis fecit, ut legatum sibi applicaretur, seu verius, ut ejus obligatio præstandi legatum resolveretur ac cessaret, videbatur nullum superesse titulum, cujus ratione, ille qui veniebat agendo, detectus non legatarius, & non Dominus, prætendere posset ab eo, qui declaratus est Dominus, fructus qui nunquam dantur, postquam quis agnovit se non esse Dominum, quoties agitur de percipiendis, vel de extantibus, cum solum toleretur excusatio a restitutione eorum, qui in statu bonæ, vel non malæ fidei percepti, & consumpti sunt ex deductis *decis.* 3. *p.* 7. *rec.* Greg. & Adden. *dec.* 74. Boratt. & Add. *dec.* 148. & passim.

Quia vero plures Jurisconsulti, ac etiam Morales dictæ Civitatis plene pro Domo actrice scripserant, pleraque deducentes circa privilegium Ecclesiæ, seu piæ causæ super assequutione interusuriorum ex legato etiam quantitatis, sive super translatione dominii rei legatæ, quæ ipso jure fiat in Ecclesiam cui proinde fructus debeantur, idcirco ad satisfaciendum, tam scriptis, quam etiam iis, qui præsentes dictæ Domus partes tuebantur, examinando materiam fructuum, seu accessionum legatorum, duas in proposito constituebam inspectiones. Unam super usuris, seu accessionibus per hæredem debitis Ecclesiæ, vel piæ causæ pro legato quantitatis, istius solutione pendente, & alteram super fructibus illarum specierum, seu bonorum, in quorum acquisitionem legata quantitas per Administratores singulis quibusque temporibus ex testatoris judicio erogata fuerat.

Quoad primam, quamvis inspecta juris civilis dispositio-
ne, data mora in hærede, ab isto usuræ legatorum, licet in 5
quantitate consistentium, legatariis debeantur ad text. *in l.* 1. *C. de usur. legat. cum Concord.* Attamen receptum est hanc juris civilis dispositionem de jure canonico, in hac materia

etiam

etiam in terris Imperii servando, correctam esse, ut ex Bald. & aliis in *ead. l.* 1. firmant communiter Scribentes plene collecti per Leotar. *de usur. q.* 18. *n.* 1. *& seqq.* & ait hodia plana propositio adeo vera, quod etiam si expressum accederet testatoris præceptum de usuris ab hærede legatario præstandis, illud non esset obligatorium, nequa servandum esset, ex deductis *in Taurin. & in Marsicana, & in aliis hoc eod. tit.*

Et quamvis, ut in eisdem *Taurinen. & in Marsicana*, & in aliis deductum habetur, plerique velint, sive ex græca *Constit. in modernis C. inserta sub l. sancimus, C. de Episc. & Cleric.* sive ex privilegio moræ irregularis competente minori, cujus jura Ecclesia potitur, etiam hodie Ecclesiæ, vel piæ
4 causæ per morosum hæredem hujusmodi usuras deberi ax deductis per Rovit. *dec.* 90. Marant. jun. *resp.* 1. *&* 14. *l.* 1. Leotar. *q.* 19. *n.* 37. Nihilominus illa opinio in Curia numquam recepta fuit, & merito, quoniam hujusmodi privilegium, aliud causara non potest, nisi moram irregularem, quæ tanquam ficta esse non potest majoris operationis, quam sit vera per interpellationem inducta, unde eum juxta opinionem, quam Curia sequitur, sola mora non sufficiat, nisi atiam concurrant alia requisita lucri cessantis, vel damni emergentis, consequenter illud privilegium non potest esse aptem ad hujusmodi usuras, seu accessiones producendas, ideoque in specie usuras nequa deberi causæ piæ, habetur apud Gratian. *discept.* 688. *num.* 19. *& seq.* Et ita sæpius in Curia practicavi, obtinendo atiam revocationes sententiarum, quæ per Tribunalia Neapolis, retenta dicta alie opiniona, desuper amanaverant.

Est bene verum, quod posita mora vera, qualitas Ecclesiæ
5 val piæ causæ, satis est considerabilis in ordine ad necessitatem probandi extrema, præsertim illud damni emergentis, ubi potissime agitur de legato, quod vel ex expresso judicio testatoris, vel ex qualitate oneris sibi adjecti, seu ex illius Ecclesiæ instituto pernecesse erogandum est in emptionem bonorum stabilium fructiferorum, tunc enim, quia deficit possibilitas, quod legatarius possit legatas pecunias in alios usus erogare, satisfactum dicitur *dec.* Mohed. atque clara resultat probatio, moram debitoris fuisse causam certam, & immediatam damni passi in amissione fructuum, quos alias aertitudinaliter, facta solutione, Ecclasia percepisset, sed ubi deficit mora vera, atque agitur solum de ficta, seu irregulari, neque investimentum ipsi hæredi, seu debitori injunctum ast (quo casu res esset indubitata,) tunt asperum videtur tala privilegium practicare, quoniam esset nimium multiplicare fictiones, & specialitates.

Clarius vero in hac facti specie, in qua privilegium
6 prædictum moræ irregolaris non intrabat, dum agebatur de debitora pariter Ecclesia, seu causa pia, unde inter æquæ privilegiatos privilagia conquassantur, ut in specia Castren. *cons.* 125. *l.* 1. *n.* 1. Franch. *dec.* 16. *n.* 3. Rovit. *d. dec.* 90. *n.* 8. *cum seqq.* ubi Concord.

Est bene verum, quod ubi non urgeret motivum resolutionis legati, de quo supra, adhuc pro legatario potius in
7 præsenti respondendum veniret, stante quod legata quantitas non fuit penes hæredem otiosa, sed investita in emptionem bonorum, & jurium fructiferorum, quorum fructus cedere deberent commodo legatarii, ubi præsertim agitur de pia causa, ut habetur in specie apud Grat. *d. discep.* 688. *n.* 22. & apud Marant. *loc. cit.* Et quamvis alias in facti contingentia de hujusmodi propositionis veritata dubitaverim, præsertim supra *in d. Marsicana legati*, ea rationa, quod legatarius quantitatis potest respuere investimentum, & pecuniam quandocumque petere, ac etiam quia ejusdem investimenti periculum non est ipsius legatarii, sed hæredis ut ibi; Nihilominus istæ considerationes cessabant in præsenti, cum investimentum factum esset ex judicio testatoris ad commodum legatarii, qui proinde illud recusare non potuisset, urgendo hæredem ad solutionem quantitatis, ejusque fuisset periculum contingens in bonis acquisitis, nisi obstarent superius dicta, quæ in sequenti inspectione quoque habentur.

Assumendo igitur dictam aliam inspectionem dicebam, quod licet savore Ecclesiæ, & piæ causæ, rei legatæ domi-
8 nium ipso jure transferatur, itaut etiam ante petitionem, & moram faciat suos fructus, ut ex Mantic. Peregr. Thes., & aliis, Leotar. *de usur. q.* 19. *n.* 3. *cum seqq. & num.* 37. Atque in presenti dici posset, legatum esse potius speciei, quam quantitatis, dum ex judicio testatoris factum ast investimentum, Nihilominus cum id provaniat ex privilegio, satis dubitari potest, an illud locum habeat contra hæredem pariter privilegiatum, itaut intret eadem ratio conquassationis privilegiorum, da qua supra in exclusionem privilegii moræ irregularis.

Sed hujusmodi questionis necessitas cessabat. Tum ob resolutionem legati, ut supra initio deductum est. Tum etiam quia non agebatur de legato poro, sed aventuali, pendenta a futura declaratione facienda per P. Generalem, regulandaque ab alio aventu recuperationis effectuum existentium in dicta Civitate Neapolis, unde propterea dici non potest, quod hæres certo sciret se esse debitorem sive illam speciem non essa suam, itaut dicatur indebite percepisse fructus ar re, quam sciabat alienam. Et ex qua ratione etiam contra aliam Ecclesiam, vel piam causam satis dubitari posset, quoniam Collegii administratores credere, ac sperare potuerunt, id quod rei eventus docuit, quod scilicet dictum legatum sibi applicandum foret, seu verius ab eo non abdicandum, unde dici potest fuisse in statu bonæ fidei, vel saltem mediæ, quæ sufficit, dum agitur da fructibus non extantibus, sed consumptis, a quibus sufficit abesse malam fidem positivam, ut *dec.* 3. *p.* 3. *rec. & sæpius*

T A U R I N E N.

PRO DE ROBBIIS.

C U M N.

Discursus pro veritate.

Donatore reservante certam pecunierum quantitatem a donatario sibi, val elteri solvendam, an possit conveniri de usuris, vel accessionibus, dictæ pecuniæ solutione pendente præstandis, & an licite exigi possint, quod influit etiam ad materiam fructuum recompensativorum?

S U M M A R I U M

1 *FAcli series.*
2 *Donatarius, vel legatarius an possit precipere usuras de precepto testatoris, vel donatoris?*
3 *Quando debitor teneatur ad interesse pecunia destinata investimento, seu multiplico.*
4 *Declaratur conclusio, de qua n.* 2.
5 *Quando fructus summa solvenda per donatarium donatori, vel alteri, tauari possint etiam in summa excessiva.*
6 *An ex legatis piis debeatur interesse.*
7 *Quando debeatur, interesse damni emergentis.*

D I S C. XXXII.

VOlens Carolus de Robbiis professionem in quadam Religione emittere, omnia ejus bona fratribus donavit, sub ea lege, & conditione, ut quandam pecuniarum summam in ea certum tempus solvere tenerentur Religioni, sea Monasterio, a quo convertenda esset in emptionem stabilium, vel annuorum redituum, quorum fructus in usus per eum destinatos converti deberent, quodque interim dicta solutione pendente, ipsi tenerentur dictum fructum præstare, cumque non sequuta solutione sortis, donatarii per longissimam tempus fructus annuatim solvissent, hinc iidem prætendere cœperunt illos ut pote illicitos, ac usurarios extinxisse sortem, in quam de jure fit imputatio. Unde introducta causa coram Nuntio Apostolico, atque ab isto lata contra eos sententia, devoluta causa per appellationem ad Curiam, ex parte agentis pro appellantibus, ante appellationis prosequutionem communicatis allegationibus Advocatorum Thaurinentium credentium eos bonum jus fovere, pro veritate de proprio judicio requisitus fui, ad effectum deliberandi super ulteriori prosequutione.

Fundamentum dictorum Scribentium erat, quod ubi per legatarium, vel donatarium pecunia legata, vel donata ad
suo libitum est repetibilis, itaut per testatorem, vel donato- 2
rem non exigere prohibitus, tunc pendente hujusmodi solutionis retardatione, prætendi, nac recipi possunt accessiones, quæ usurariæ dicuntur tanquam lucrum temporis, & mutui interpretativi, quamvis a testatore, vel alio disponente, ita demandatum esset, quia non potest ejus voluntas reddere licitas usuras intrinsece malas, & prohibitas ex firmatis apud Buratt., & Add. *dec.* 144. Leotar. *de usur. q.* 18. Cavaler. *dec.* 591. & in terminis donationis, vel contractus inter vivos *in Viterbien. transact.* 21. Decembris 1658., & 9. Maii
1659. cor. Celso inter suas *dec.* 277. *&* 291. a quibus licet in 3
subsequentibus instantiis recessum esset, nihilominus id fuit ax aliis fundamentis resultantibus a circumstantiis facti, non quod de dicta juris propositione dubitaretur ut supra *in d. Viterbien.*

Et

3 Et quamvis ista pecunia per donatorem destinata asset investimento fructifero, nihilominus pro ratione dubitandi, atque aliquid pro hac parte addendo iis, quæ dicti Scribentes deduxerant, dicebam tunc debitorem teneri loco damnorum, & interesse ad fructus alias percipiendos ex investimento quando illud sibi a disponente injunctum esset, vel ipse ex conventione in se suscepisset, cum tunc hujusmodi damna, & interesse dicantur deberi potius ob non factum, quam ob non datum, seu potius tanquam a mandatario non implente mandatum, quam a debitore non solvente debitum, ut in terminis hæredis, cui testator pecuniæ investimentum injunxerat *dec. 446. p. 1. rec. dec. 159. post* Pacific. de Salvian. *Viterbien. dotis 26. Junii 1641. cor. Dunoz. inter suas dec. 627.* & in terminis debitoris in se suscipientis onus *in Romana multiplici, dec. 85. & 668. p. 4. rec. to. 2. & 3. in ead. 18. Martii 1654. cor. Meltio dec. 7. post* Salgad. *in labyr. & in aliis*, de quibus sæpius *hoc tit.* & in altero de Cambiis, *& in Romana pecun. seu fructuum de Matthæis 15. Junii 1666. cor. Alberg.* secus autem ubi investimentum faciendum est ab ipso creditore, seu altero cui solutio fieri debet, quia tunc debitor solam debitoris personam gerere dicitur, non autem mandatarii, atque interesse provenit a sola retardatione solutionis pecuniæ, ut ita distinguendo investimentum incumbens debitori, & respective creditori firmatur *in Rom. fructuum dotis 21. Aprilis 1651. coram Cerro*, quæ in hoc puncto reputatur magistralis confirmata 15. *Januarii 1652.* cor. Bichio *impress. post. controv. Centrii dec. 115.* & cum quibus pertransfeunt *dd. dec. Viterbien. cor. Celso.*

4 His tamen non obstantibus, contrarium de jure verius credidi, unde propterea ab ulteriori litis prosecutione abstinendum consului, a pluribus fundamentis, primo quod hic non ageretur de simplici legato, vel donatione certæ summæ pecuniariæ, quam legatarius, vel donatarius ea liberalitate, & causa lucrativa perciperet, itaut in lucro etiam esse diceretur ejusdem pecuniæ legatæ, vel donatæ accessiones obtinendo, in quibus terminis allegatæ auctoritates procedunt, sed agebatur de summa, ad quam donator donatarium obligaverat ad favorem sui ipsius, vel Monasterii, cui alias non facta tali dispositione ejus bona acquiri debuissent, correspective ad prædictorum bonorum donationem, & tanquam pretium, seu pretii partem, unde propterea intrant termini text. *in l. Curabit, C. de action. empt.* super fructibus recompensativis debitis pro pecunia solvenda loco dimissionis bonorum stabilium, & censuum, in quibus bona donata pro majori parte consistebant, juxta punctualiter firmata *in d. Viterbien. transact. cor. Alberg. Verospio, & Taja*, ut supra *in d. caus. hoc eod. tit.*

5 Neque intrare poterat difficultas super excessiva hujusmodi fructuum, seu interusuriorum taxa, ultra legalem quinque pro centenario deductam ex recepta glos. *in auth. perpetua*, C. *de Sacros. Eccles.* Tum quia inter bona donata aderant census fructantes ad præscriptam rationem septem pro centenario, unde ad istos dicta taxa referri poterat, ut ponderatur *dec. 471. n. 3. p. 1. rec.* Tum etiam clarius, quia difficultas tunc intrare posset, quando dicta summa pecuniaria per donatarium solvenda, adamussim correspondetet pretio, seu valori bonorum, seu jurium fructiferorum, cum tunc fictio non possit excedere veritatem, ideoque hujusmodi fructus recompensativi non possunt esse majores quam illi, qui vere ex ipsis bonis percipiuntur, juxta opinionem, quam sequitur Rota, & Curia, ut sæpius in præcentibus, secus autem ubi eorundem bonorum valor est longe major, quoniam si bona donata, vel alias correspective data fructarent 1000. ut bene non videtur quid prohibeat ipsorum bonorum Domino gravanti recipientem ad solvenda sola 500. in sorte illum gravare ad solvendum in casu moræ excessivum interusurium etiam 10. & 15. pro centenario, ut ita ad promptam solutionem magis excitaret, & sollicitum redderet, cum ita debitor damnificatus non diceretur de proprio, sed solum privatus eo lucro, & emolumento, quod donator seu alter contrahens sub ea conditione sibi concedere voluit, ex iis, quæ in terminis cambiorum limitatorum transeuntium ad currentia in casu minus promptæ solutionis habentur pluries *sub tit. de camb.* dum in effectu donator, vel disponens ita nihil habere dicitur de bonis debitoris, sed solum percipere fructus suorum bonorum sub ista conditione alteri dimissorum. Et ex hoc solo fundamento credebam requirentium prætensionem omnino injustam, minusque fundatam remanere.

6 Præterea licet Curia Romana in veriori sensu Canonistarum non recipiat dispositionem tex. *in l. sancimus 46. C. de Episc. & Cleric. in illis moderna impressionis Gottifredi*, super interusuriis Ecclesiæ, vel piæ causæ debendis, ob retardatam legati pecuniarii solutionem, sive opinionem aliorum volentium Ecclesiæ, vel piæ causæ idem interesse deberi ratione moræ irregularis, quæ ipso jure inducitur favore pupilli, vel minoris, cujus juribus, & privilegiis Ecclesia, vel pia causa potitur ea deductis per Rovit. *dec. 90.* & Marant. jun. *resp. 14. & 20. l. 1.* quoniam in Curia contrarium ait magis receptum, ut etiam in Ecclesia, vel pia causa consueta requisita lucri cessantis, vel damni emergentis desiderentur, ut habetur supra in Marsicana legati, & in aliis, nihilominus observabam id non procedere, quando ageretur de pecunia præcise, ac necessario destinata perpetuo investimento fructifero, itaut volens, non possit ille, qui pecunias percepturus est, etiam de consensu 7
debitoris solvere debentis, eas in alios usus erogare, ubi enim cessat dicta possibilis conversio in alios usus, verius est ob retardatam pecuniarum solutionem deberi fructus in ratione damni emergentis loco fructuum ex investimento percipiendorum, cum tunc constare dicatur moram debitoris fuisse causam immediatam damni, *ut in Bonon. damnorum 4. Maji 1612. cor. Coccino, in Æsina census 16. Junii 1664. cor. Cerro*, & habetur specialiter actum supra *in eadem Æsina, & in aliis hoc tit.* Et hic erat casus, quoniam ex disponentis voluntate pecunia solvenda præcise, ac necessario destinata erat investimento, itaut Monasterium, cui solvenda erat, non possat eam in alios usus convertere, cujus contrarium procedebat in casu dictarum decisionum *in Romana fructuum dotis coram Cerro, & Bichio*, quoniam investimentum conventum erat pro sola cautela debitoris, eoque volente, itaut ipso non curante, vel non opponente, potuisset creditor pecuniam solvendam in alios usus erogare, unde investimentum non erat præcisum, & necessarium.

Demum ponderabam, quod si quæ difficultas intrare posset favore debitorum, procederet solum in fructibus, seu accessionibus solvendis, secus autem in solutis, & per Monasterii superiores erogatis in currentes expensas, vel in usus ab ipso disponente destinatos, quoniam si daretur imputatio in sortem, sequeretur quod ita per diminutas solutiones distracta dicerentur bona stabilia in sorte principali, quorum jure metienda est pecunia ad eorum emptionem præcise, ac necessario destinata, itaut illa alienatio, quæ absque solemnitate, & causa directe fieri non potest, ita indirecte fieret, quod de jure concedendum non est, ut motivatur etiam supra in Neapolitana.

J A N U E N.

Responsum pro veritate extra Curiam suppressis nominibus.

De eadem materia usurarum ex legato, an debeantur, ubi agitur de legato facto per patrem filiæ, vel nepti in causam. dotis præstandæ tempore nuptiarum?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Pro legato pecuniario non debentur usuræ.*
3 *An & quando debeantur fructus, vel usuræ pro legato pecuniario relicto ex causa legitima?*

D I S C. XXXIII.

PEtrus Liviæ ex filio prædefuncto nepti reliquit pro legitima, & toto eo quod prætendere posset domum, 1
aliaque bona, necnon petias 50. m. præstandas per hæredem tempore nuptiarum, cumque inter mortem testatoris, & nuptias, notabile temporis intervallum decurrisset, pro veritate consultus fui, an per legatariam prædictam prætendi possunt fructus, seu usuræ?

Respondi quod considerato isto relicto tanquam simplici 2
legato, casus erat planus pro negativa. Tum quia pro legato pecuniario, non probatis cum mora, requisitis lucri cessantis, vel damni emergentis, certum est nullas accessiones deberi, nisi accedat expressa testatoris dispositio, quæ sola non sufficit, nisi etiam concurrat in legatario prohibitio petendi sortem, qua repetibili existente, non possunt accessiones deberi etiam ex præcepto testatoris, ut in Marsicana, & in aliis hoc tit. sæpius, tum etiam quia cessabat mora, quod est præcipuum ac essentiale requisitum interesse, dum testator non gravavit hæredem simpliciter, ita ut sequuta morte testatoris intrare posset mora irregularis favore minoris, qualis erat legataria, sed injunxit solutionem de tempore nuptiarum, unde

de adest dilatio, qua pendente, etiam in terminis fructuum recompensativorum, vel similium non datur eorum cursus, ut hoc pariter titulo frequenter, quia sunt principia plana, sine auctoritatibus præsupponenda.

Difficultas in proposito cadere solum poterat in eo, quod hujusmodi legatum utpote factum nepti ex filio defuncto, primum exinde locum occupanti pro legitima, & omni eo &c. diceretur loco legitimæ subrogatum, ideoque tanquam de legitima absque interpellatione, vel alia mora deberentur fructus ipso jure, verum ultra responsionem resultantem ex jure statutario Civitatis Januen. ubi præsens controversia erat, dicebam conclusionem prædictam de fructibus ipso
3 jure absque mora debitis pro legitima, procedere in ea rata, quæ tanquam quota bonorum debetur ex bonis, & juribus fructiferis, quasi quod ille, cui legitima debetur obtineat fructus illius ratæ bonorum jure dominii, quam lex ei refert, unde propterea quoties consistit in pecunia de sui natura sterili, & infructifera, dicta ratio non intrat, cum fictio non possit excedere veritatem, neque accessiones possint esse majores, quam essent illi fructus, qui jure dominii ex ipsis bonis perciperentur, adinstar fructuum recompensativorum *ex l. curabit*, ut in specie usurarum, seu fructuum legitimæ in pecunia habetur apud Otthob. *dec.* 38. *&* 81. *n.* 5. *& seqq. in Avenion. pecun.* 10. *Decembris* 1646. *&* 5. *Aprilis* 1647. cor. Verospio, quarum secunda est *dec.* 39. *p.* 10. *rec. Melevitana bonor.* 10. *Maii* 1652. cor. Melzio *dec.* 248. *n.* 11. *p.* 11. *rec.* & in aliis. Quoties tamen ipsa bona hæreditaria, ea quibus ea detrahenda est, in pecunia, aliisque rebus de sui natura infructiferis consistunt, secus autem si in bonis stabilibus, parens vero loco quotæ istorum tantam pecuniam assignet, quoniam ista dicitur pretium istorum bonorum tanquam per actum occultum emptionis, & venditionis, ideoque intrant termini tex. *in d. l. curabit*, ea cujus æquitate debentur fructus recompensativi ad limites eorum, qui ex dictis bonis percipiuntur ex deductis per Leotar. *q.* 18. *n.* 19. *& seqq. dec.* 186. post Pacif. &c. & admittitur apud Otthob. ubi sup. cum aliis *disc.* 108. *sub tit. de feud.*

Hinc proinde concludebam inspiciendum esse, an illi nepti debita esset necne legitima, quam statutum tolleret, vel ita moderaret, quod sit, vel nepti paternum judicium impugnare non conceditur, ut disponitur ex Statuto dictæ Civitatis, *l.* 5. *c.* 23. quoniam hujusmodi statutaria dispositione concurrente, per quam illa juris communis correcta, vel alterata esset, cessabat omnis quæstio, licet enim Statutum cesset ex contrario judicio testatoris, qui potest agnoscere in suum illum, qui a statuto factus est extraneus, atque agnitio, juxta unam opinionem a Rota approbatam, relaxare dicatur a dispositione sub expresso titulo legitimæ, ut sæpius in sua materia *sub tit. de successionibus*, nihilominus cum agnitio esset ita qualificata, credebatur paternum judicium dividi non posse, sed acceptandum esse cum sua qualitate.

Quatenus vero ad limites juris communis legitima prædicta debita esset, atque patrimonium consisteret in toto, vel parte in bonis, & juribus fructiferis. Dicebam inspiciendum esse ejusdem patrimonii statum, an sc. valor aliorum bonorum huic nepti relictorum, dictaque summa petiarum 50. m. adæquet id quod legitima de jure debita importaret, vel potius excedat, in casu enim excessus putabam nullos fructus alioquin debitos prætendi posse, cum illa dilatatio esset pars pretii, & compensativa illorum fructuum, quos ad præcisos limites debiti, ita ex meliori consilio testator in sorte ita dilata reliquisse videbatur, si vero essemus in casu adæquationis, dicebam fructus esse debitos ad mensuram, seu proportionem eorum, qui ex quota bonorum hæreditariorum debita pro legitima obvenerunt, juxta regulam text. *in d. l. curabit*, ut in specie legati dotis loco legitimæ relicti in pecunia ad hunc effectum firmatur *in allegata Avenionen. cor. Verospio, in Melevitana Vitulavii* 2. *Maii* 1653. *cor. Peutingerio, & in aliis.*

HORTANA SPOLII PRO CAPITULO CATHEDRALIS CUM CASICCHIIS.

Discursus pro veritate.

De requisitis ad damna, & interesse passa per fidejussorem petentem illorum refectionem a principali debitore, & quando fidejussor possit sumere pecuniam sub usuris, vel ad interesse in damnum principalis?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Fidejussor non petit usuras pecunia soluta pro principali, nisi prævia interpellatione personali.*
3 *Distinguuntur plures casus in materia, quando principalis debitor teneatur fidejussori ad usuras, & quæ interpellatio requiratur.*
4 *De interesse damni emergentis petiti per creditorem a debitore moroso, quando debeatur, & quid concurrere debeat.*
5 *Interpellatio in cambiis, & aliis potest remitti ex pacto.*
6 *Quando ad interesse damni emergentis non sit necessaria interpellatio.*
7 *Quod sola scientia etiam sine citatione sufficiat fidejussori contra principalem debitorem.*
8 *De facultate fidejussoris renovandi contractus usurarios vel novos contrahendi in damnum principalis debitoris morosi.*
9 *Quomodo de hoc constare debeat.*
10 *Etiam ubi interpellatio requiritur, non debet esse in certa forma præcisa, sed sufficit scientia, seu alias æquipollens.*
11 *De differentia inter scientiam præsumptam, & scientiam veram cum præsumptionibus probatam.*
12 *Ex quibus probetur scientia.*

DISC. XXXIV.

Fidejusserunt pro Michaele Casicchio illi de Planis, qui 1 pulsati per creditorem ad solvendum pecuniam, quam principalis debitor statuta die solvere negligebat, ut propriam carcerationem, vel propriorum bonorum executionem, & subhastationem evitarent, pecuniam creditori solutam acceperunt sub usuris, atque tractu temporis Diamantes dicti Michaelis uxor, per viam transactionis, pro viro absente etiam de rato promittens, se obligavit ergo dictos fidejussores ad solvendum intra conventum tempus sortem, ac usuras decursas, quas ipsi solvere coacti fuerant ei, a quo pecuniam ad dictum effectum receperant, cumque solutio non sequeretur, obtinuerunt mandatum executivum, cujus vigore processum est ad subhastationem cujusdam prædii dictæ Diamantis deliberati Capitulo Cathedralis Hortanæ, quod deinde illud in perpetuam locationem concessit Barrilanis, contra quos, ac etiam contra Capitulum prædictum, dicta Diamantes judicium reintegrationis instituit, atque emanatis hinc inde aliquibus sententiis Judicum inferiorum, commissa demum causa in Rota cor. Ghislerio, eaque proposita *sub die* 10. *Junii* 1637. resolutio dictæ Diamanti favorabilis prodiit pro reintegratione adversus factum Judicis nullum, & spoliativum, ea eo præcipue fundamento, quod mulieris obligatio esset invalida tanquam excessiva, & ex falso præsupposito, dum se obligaverat pro viro, 2 non solum ad sortem, sed etiam ad usuras, ad quas debitor fidejussori non tenetur, nisi prævia citatione personali, itaut non sufficeret illa domi dimissa copia, quæ ex parte fidejussorum facta erat, aliquibus etiam aliis dictæ subhastationis nullitatibus ponderatis, ut liquet ex decisione desuper edita impress. *dec.* 229. *p.* 7. *rec.* atque in eadem resolutione in gradu appellationis persistitum fuit 14. *Junii* 1638. *&* 16. *Januarii* 1640. *cor. Royas* inter suas *dec.* 46. & 88. Cumque non obstante oppositione melioramentorum prævius decisionibus cor. eod. Royas inter suas *dec.* 116. *&* 461. expeditum esset mandatum de reintegrando executioni demandatum. Volens Capitulum dictam causam prosequi, consilium pro veritate petiit, non quidem circa respicientia ordinem super nullitate relaxationis, vel executionis dicti mandati, minusque super aliis nullitatibus dictæ subhastationis in dicta prima decisione cor. Ghislerio firmatis, cum omnia consisterent in facto causæ Patrono potius incumbentia, sed super puncto negotii principalis, an sc. per dictum Michaelem deberentur dictæ usuræ, seu interusuria per fidejussores soluta, cum ex hoc penderet validitas obligationis Diamantis.

Respondi, quod quamvis Me terreret auctoritas dictarum 3 trium decisionum Rotalium, nihilominus inspecta veritate, probabilius videbatur illas non subsistere. Atque ad elucidandam propositionem in eis firmatam præsertim in prima *n.* 11. *&* 12. super requisito citationis personalis per fidejussores faciendæ principali debitori, tam ad effectum conciliandi, seu congrue applicandi decisiones, & auctoritates, quas in materia habemus, quam etiam ad effectum dignoscendi an & quando interpellatio requiratur, & qualis

sis in proposito sufficiat, dicebam plures casus distinguen-
dos esse.

4 Quorum primus est ubi agitur de interesse, quod ipse
creditor a moroso debitore prætendit ob debiti solutionem si-
bi in tempore non factam, quia nempe solverit usuras pro-
prii debiti, quod facta dicta solutione, potuisset extinguere,
sive indigens pecuniis eas acceperit ad cambium, vel aliud
interesse, quod non fecisset, si dicta solutio sibi facta esset.
Et tunc licet Ruin. *cons.* 104. *l.* 4. cujus, & sequacium opinio-
nem probabiliorem esse late tuetur Leotar. *de usur. q.* 75. *n.* 10.
cum seqq. affirmativam teneat, ut scilicet sufficiat creditorem
de facto tale damnum passum esse Nihilominus Rota, & Cu-
ria Romana sequitur contrariam opinionem juxta origina-
lem decisionem Mohed. 103. alias 2. *de usur.* ut scil. requira-
tur debitoris interpellatio per quam ille certus reddatur de
indigentia creditoris, ejusque voluntate convertendi dictam
pecuniam debitam in hujusmodi causam, cum alias debitor
opinari potuerit illam retinendam esse otiosam, & hic est
casus, de quo agit Grat. *discept.* 819. *per tot.* & 987. *num.* 8.
cum seqq. ac etiam agit Rota *in Rom. fructuum*, & *interesse*,
cor. Innoc. dec. 7. post Zacch. *de Societ. off.* in qua Grat. to-
tum se fundat, & cum quibus auctoritatibus solum proce-
dunt dictæ hujus causæ decisiones, præsertim prima *dec.* 229.
p. 7. *rec. n.* 11. & 12. quibus auctoritatibus addi possunt deci-
siones *in Romana cambiorum* 24. *Junii* 1618. *cor. Manzane-
do*, *in Romana Census* 16. *Junii* 1654. & 30. *Aprilis*
1655. *cor. Dunoz. Æsina Census* 23. *Januarii* 1665. *cor.*
Cerro, & plures aliæ idem firmantes, quod scil. debitor
certificari debet ab ejus creditore de tali voluntate, &
quod ipse pro debito alias non usurario nec fructifero
supponatur usuris.

5 Et nihilominus isto casu, neque jure cautum est, necessa-
riam esse citationem judicialem ac præcise personalem, quo-
niam sufficit scientia talis qualis, dum etiam ex pacto præce-
denti id fieri potest, ut passim habemus receptum in facultа-
te capiendi, quæ datur creditori in casu moræ, etiam sine
interpellatione ex deductis *in Romana cambii* 1. *Julii* 1658.
cor. Meltio, *in ead.* 24. *Martii* 1664. *cor. Otalora*, *Rom.
cambior.* 10. *Martii* 1662. *cor. Verospio*, & alias quotidie,
de quibus in materia, *sub tit. de cambiis*.

6 Ac ulterius dicta interpellatio, vel ejus remissio necessa-
ria est pro cursu cambiorum, seu aliorum interusuriorum, in
quibus creditur agat de lucro, quia dicta interusuria ad ejus
utilitatem cedant, qualis est casus *in d. decis.* 7. post Zacch.
& in aliis supra allegatis. Secus autem, ubi agitur de
interesse damni emergentis, cujus restaurationem creditor
a debitore petat, quia scilicet ipse aliis interusuria solverit,
quia tunc si constat de certa destinatione, itaut non ur-
geat ratio incertitudinis, quod creditor pecuniam a de-
bitore solvendam non esset erogaturus in alios usus, un-
de dici valeat moram debitoris fuisse causam immedia-
tam damni, tunc neque interpellatio, vel alter actus re-
quiritur, ut habetur *in Bonon. damnorum* 4. *Maii* 1612.
cor. Coccino, bene *in dict. Æsina census* 19. *Junii* 1664.
cor. Cerro, *de qua causa hoc titulo*, *disc.* 14.

Sed non erat iste casus noster, quem ita insinuare con-
gruum censui ad dignoscendum non multum fundatas videri
decisiones, præsertim primam coram Ghislerio, cum qua
simpliciter pertranseunt aliæ coram Royas, utpote fundatæ
in auctoritatibus percutientibus terminos omnino diversos.

Alter casus est fidejussoris, qui debitum pro principali
debitore solvit creditori de proprio, atque ut de sua pecunia
soluta se reintegraret, illamque non teneret otiosam, æqui-
valentem summam accepit ad cambium, seu in suis libris po-
suit principalem debitorem sub cambiis, vel aliis interusuriis
ad propriam utilitatem, itaut quæstio dictorum interusurio-
rum percutiat potius lucrum captandum, quam damnum vi-
tandum, & hic est casus, de quo in *Rom. cambior.* 17. *Decem.*
1584. *cor. Gypsio* post Zacch. *de oblig. Camer. dec.* 20. & *in
Rom. relevationis indemnitatis* 9. *Junii* 1604. & 12. *Junii*
1606. cor. Lancellotto *decis.* 314. & 343. post Cenc. de Cens.
quæ sunt decisiones magis adaptatæ ad casum fidejussoris,
& cum quibus procedunt DD. loquentes in specialibus
terminis, præsertim Cenc. de Cens. *q.* 75. *n.* 7. Duard.
eod. tract. §. 3. *q.* 13. *n.* 32. *in fine*.

Ac etiam isto casu notabilis differentia est inter primam
decisionem coram Gypsio, & alias duas coram Lancellotto,
in prima enim agitur de fidejussore contendente de lucro,
quia pecuniam pro principali solutam posuerat in ejus libris
sub cambiis; in aliis autem agitur de fidejussore fidejussoris,
qui jure dicitur fidejussor indemnitatis, in quo per lapsum
temporis non datur mora, cum ad istam incutiendam re-
quiratur denunciatio sibi facienda per fidejussorem, quod
principalis debitor non solvit, unde propterea ipse mole-
stator, & hæc ratio cessantis moræ est potissima, ut ex
lectura decisionum.

Et tamen neque dictis casibus jure cautum est necessariam 7
esse formalem interpellationem judicialem, & personalem,
sed sufficit requisitio extrajudicialis, vel scientia alias proba-
ta, ut in fortioribus terminis dictæ primæ decisionis cor.
Gypsio, ubi fidejussor agebat de lucro, habetur *in alia
dec. coram eod.* post eundem Zacch. *de oblig. camer. de-
cis.* 21. ubi de probatione scientiæ cum testibus singula-
ribus, adminiculis, & verisimilitudinibus.

Tertius demum est præcisus casus noster, ubi scil. princi- 8
pali debitore existente in mora statuta die debitum solvendi,
creditor pulsat, & urget fidejussorem, qui non habens pecu-
niam propriam, cum qua solveret, ad se liberandum a car-
ceratione, vel aliis molestiis, renovat societatem officii cum
eodem creditore, seu capit ab aliis ad societatem officii, seu
ad cambium, vel aliud interesse pecuniam, directe, & im-
mediate solutam creditori, itaut constet, moram principa-
lis debitoris fuisse causam præcisam, & immediatam damni,
quod deinde fidejussor passus est in solvendo fructus, seu in-
terusuria, & tunc absolute falsum est ad hujusmodi damni
emendationem, seu restaurationem aliquam præcedentem
interpellationem necessariam esse, dum in jure habemus ju-
ra litteralia tribuentia facultatem fidejussori molestato, ca-
piendi sub usuris in damnum debitoris pecunias creditori pul-
santi solvendas, *l. si vero non remunerandi*, §. *si Mihi*, & *l.
si mandato meo*, §. *si fidejussor*, *ff. mandati*, *cum Concord. de
quibus* Leotar. *de usur. q.* 98. *n.* 11. & *seqq.* & *q.* 75. *n.* 33. *ead.*
Rota *d. dec. cor. Gypsio* 20. Post Zacch. *de oblig. n.* 12. satis
bene post Ubaldum *dec.* 208. *n.* 8. quæ est etiam impressa post
Zacch. *de societ. dec.* 60. Post. & Mangil. *de subhast. decis.* 48.
ubi n. 9. respondetur ad d. decisionem *in Romana Cambiorum
cor. Gypsio*, ex ea clara ratione, quod si fidejussori per prin-
cipalem morosum reficienda sunt omnia damna quomodo-
cumque passa, etiam expensarum litium, ac damnum sui
exercitii impediti, & alia quæcumque juxta textum clarum
in c. 2. *de fidejuss.* nulla ratio exigit, ut in hujusmodi interusu-
riis passis ex culpa debitoris non solventis in tempore, fidejus-
sor damnificari debeat de proprio, ne ob officium amico præ- 9
stitum, loco gratitudinis, damnum, & injuriam patiatur,
Cenc. *d. q.* 75. *n.* 7. *in princ.* Solumque Cenc. *post d. n.* 7. *vers.
nec etiam*, advertit constare debere, quod fidejussor vere,
& immediate in istam causam pecuniam ad interesse accepe-
rit, cum potuerit accipere in aliam ejus causam pro-
priam, atque ad hunc effectum laudatur interpellatio cum
protestatione, tanquam cautela, cum qua hujusmodi dubie-
tas, seu incertitudo tollatur, sed ubi constat moram debito-
ris fuisse causam præcisam, & immediatam, tunc videtur
casus extra controversiam, & de quo nemo dubitat,
quia vere deficit occasio dubitandi.

Verum quando hæc omnia deficerent, itaut admittenda es-
set etiam in isto casu dicta propositio super interpellatione 10
ita indigeste firmata, non tamen jure cautum est illam esse
debere judicialem, & personalem, sed sufficit scientia quo-
modocumque habita, etiam per præsumptiones, & verisimi-
litudines probata, ut bene *in Pisaurien. pecun. cor. Ottbob.
inter suas decis.* 269. & clarius in ejus confirmatoria 14. *Junii*
1652. *cor. Celso inter suas dec.* 152. ubi *in* §. *nec refert*, opti-
me advertitur, quod aliud est scientiam esse præsumptam, 11
aliud autem scientiam veram probari præsumptionibus,
& conjecturis, ideoque in dictis decisionibus firmatur
sufficere citationes executas contra procuratorem, vel in-
stitorem, ac etiam domi propter statutum disponens,
quod citationes fieri possint domi.

In nostra vero facti specie videmus esse in terminis clario-
ribus, quam in allegatis decisionibus Pisauren. Tum quia 12
ubi adest obligatio Cameralis, de stylo pro illius executione
sufficiunt citationes domi. Tum etiam ob illarum pluralita-
tem, ob quam satis probabile est id devenisse ad ejus notitiam,
clarius vero ac evidenter ob obligationem uxoris cum decre-
to Judicis, aliisque solemnitatibus statutariis, ac stante lapsu
temporis inter relaxationem mandati ad instantiam credito-
ris, & contractum, de quo agitur, dum enim ipse scivit non
solvisse, atque a creditore molestias passus non est, omnino di-
cendum est scivisse solutionem factam per fidejussorem, potis-
sime in loco parvo, in quo etiam minuta negotia habent spe-
ciem notorii, & quilibet scit, quanta ova faciant gallinæ
cujusque, unde propterea hujusmodi scientia pro meo judicio
habere videbatur de indubitabili.

Ponderando etiam, quod ut liquet *ex* 2. *dec. coram Rojas*
inter

inter suas dec. 88. *n.* 4. *& seqq.* obligatio uxoris fuit per viam transactionis, quæ proinde supponit litem præcedentem, qualem probabiliter credendum est intercessisse, puta quia fidejussores exequi vellent bona viri, & uxor executioni se opponeret, ideoque dicta circumstantia videtur multum in proposito considerabilis, atque ita respondendum censui, incertum tamen est quid inde sequutum sit.

ANNOT. AD DISC. XXXIV.

DE interesse debito fidejussori, vel quod ille passus est etiam sine interpellatione, agitur quandoque *sub tit. de Cred.* atque scio juxta hic deducta pluries fuisse judicatum, & præsertim in Rota *in Perusina Salviani* 28. *Januarii*, *&* 21. *Junii* 1675. *cor. Rondinino*, ubi allegatur ille *disc.*

PAPIEN. PECUNIARIA.

PRO MARCO ANTONIO MENOCHIO CUM JOANNE BAPTISTA PETRAGRASSA.

Casus decisus per Rotam pro Petragrassa.

De transactione super usuris, an & quando attendatur in præjudicium ipsius transigentis? Et quid in præjudicium tertii, puta secundi creditoris opponentis creditori anteriori extinctionem debiti cum imputatione usurarum, & aliqua de interesse damni emergentis.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Resolutio causæ.*
3 *Usuræ dotales non debentur soluto matrimonio etiamsi matrimonii reliquiæ supersint.*
4 *De requisitis interesse damni emergentis.*
5 *In materia usurarum non attenduntur confessiones partium.*
6 *Ubi usuræ cantant in unam causam non possunt referri ad aliam.*
7 *Admittuntur in genere dictæ conclusiones, de quibus numeris præcedentibus.*
8 *Confessio ubi est adminiculata attenditur etiam in prohibitis confiteri, & in tertii præjudicium.*
9 *Transactio quando afficiat tertios jure proprio, & independenter a transigente venientes, puta fideicommissarium, feudatarium, & similes.*
10 *De transactione super usuris quando valeat, & præjudicet etiam tertiis, distinguitur.*
11 *De differentia inter remissionem, & transactionem in hac materia.*
12 *Quomodo in hac materia confessioni deferendum sit.*
13 *De conclusione de qua n. 9. qua declaratur.*
14 *Subdeclaratio hujus declarationis.*
15 *Gesta cum debitore præjudicant ejus creditoribus, vel fidejussoribus.*
16 *Quando dicatur transactio inita bona fide.*
17 *Ad regulandum transactionem attendendum est tempus, & locus in quibus inita est.*
18 *Interpellatio per interesse damni emergentis etiam præsumptiva, seu adminiculativa sufficit.*

DISC. XXXV.

1 COntracto matrimonio de anno 1633. inter Jacobum Franciscum Menochium, & Placidiam de Benciis cum dote per dictæ Placidiæ fratres constituta in libris 30. mill. Imperialibus, tunc solutis in rata librarum 12. mil. pro reliquis vero 18. mill. dilata solutione ad sexennium, cum conventione fructuum ad quinque pro centenario. Atque hinc ad biennium dissoluto matrimonio per mortem mulieris, superstitibus filiis. De anno 1641. cum narrativa quod dotantes pluries ac pluries a Menochio interpellati fuissent ad solutionem dicti residui, agnoscentes se fructuum, seu interusuriorum debitores, illi dederunt in solutum quosdam effectus, de anno vero 1657. inter præfatas partes exortæ fuerunt judiciales controversiæ, quoniam Menochio petenti dictum residuum dotis una cum fructibus, seu interusuriis usque tunc decursis, & non solutis, opponebant dotantes de præfati debiti extinctione cum usuris post dissolutum matrimonium solutis de jure in sortem imputandis. Unde vigore statuti deventum est ad necessarium compromissum in duos Jurisconsultos, coram quibus per
triennium causa disputata, ex eorum consilio, inter dictos
dotantes ac Marcum Antonium Menochium præfati Jacobi
Francisci interim defuncti hæredem devendum est ad transa-
ctionem, per quam creditor debitoribus remisit partem
sortis redactæ ad lib. 15. mil. ac etiam remisit notabilem par-
tem fructuum, seu interusuriorum, quadam parte promissa,
& pro quibus omnibus debitores in se accollarunt quendam
censum, quo dicti Menochii hæreditas gravata erat, qui-
bus sequutis, cum in bonis dotantium efformatus esset con-
cursus creditorum, inter quos Menochius, desumendo hy-
pothecam a dicto anno 1633. primum locum occupabat,
Joan. Baptista Petragrassa secundus creditor, excipiebat 2
de dicti prioris debiti extinctione usuris solutis, sed ad fa-
vorem Menochii prodiit in prima instantia sententia Ordi-
narii Papien. in gradu appellationis confirmata per A. C. In-
troductaque per appellationem causa in Rota coram Priolo,
datoque dubio, *An & de cujus credito constet ad effectum
prælationis?* sub die 2. Martii 1668. prodiit resolutio Petra-
grassæ secundo creditori favorabilis, constare scilicet de ejus
credito ex consimili constitutione dotis resultante, quod per
hanc partem non controvertebatur, illud vero Menochii
esse extinctum cum fructibus, seu interusuriis dotalibus exa-
ctis post dissolutum matrimonium, ex quo tempore, juxta
opinionem, in qua residet Rota, & Curia Romana, cessan-
te ratione supportationis onerum matrimonialium, cui inni-
xa est dispositio text. *in cap. salubriter, de usuris*, atque re-
soluto titulo dotis in purum creditum pecuniarium, nulli
fructus, vel interusuria debentur, etiamsi matrimonii re-
liquiæ supersint, non concurrentibus legitimis requisitis in-
teresse lucri cessantis, vel damni emergentis in quocumque 3
debito indifferenti necessariis, ex deductis per Gratian. *di-
scept.* 427. Adden. ad Gregor. *dec.* 573. *n.* 17. Rota *decis.* 91.
post Fenzon. *ad statuta, decis.* 94. post Merlin. *de pignor.
Romana fructuum dotis* 21. *Aprilis* 1651. *cor. Cerro, &* 15.
Januar. 1652. *cor. Bichio*, quarum secunda est impressa post
Zuff. de legit. process. decis. 4. *Romana fructuum* 16. *Januarii*
1660. *&* 14. *Febr.* 1661. *cor. Bevilaqua*, quarum pri-
ma est post eundem Zuff. *dec.* 46. & habetur frequenter
in sua materia *sub tit. de dote*.

Ad motivum vero ex hac parte deductum, quod consta-
ret de interesse damni emergentis ob moram debitorum per
creditorem ab initio passi ex censu passivo, quo in eadem 4
summa in sorte, & ad eandem rationem in fructibus pres-
sus fuit, eum dicta pecunia alias extinguendo, responsum
fuit, quod juxta opinionem, quam, rejecta sententia, quæ
tribuitur Ruin. *cons.* 104. *lib.* 4. sequitur Rota, & Curia juxta
dec. Mohed. 2. *de usuris*, non sufficit docere de tali interesse
passo in genere, nisi constet per protestationem, ac interpel-
lationem de declaratione animi creditoris convertendi debi-
tam pecuniam in illius debiti extinctionem, itaut debitoris
mora fuerit causa præcisa, & immediata damni, juxta
ea quæ super hac conclusione habentur pluries in præce-
dentibus deducta *hoc tit.* præsertim *in Æsina census*,
disc. 14. & plene deducitur in decisione.

Atque ad hujus partis fundamentum, quod de hac cir- 5
cumstantia constaret ex ipsa transactione, in qua transigen-
tes falsi sunt, ac agnoverunt se per creditorem fuisse pluries
interpellatos pro solutione ad effectum extinguendi dictum
censum, cujus interesse eorum damno cedere deberet, re-
spondetur, quod in materia usuraria partium confessionibus
deferendum non est, sed veritas extrinsecus ac aliunde justi-
ficanda venit, ex deductis per Grat. *discept.* 851. *n.* 11. *& seqq.*
Rota *dec.* 69. *n.* 22. *& seq.* *&* *decis.* 307. *n.* 16. *& seq. p.* 9.
rec. in dicta Romana fructuum dotis 21. *Aprilis* 1651. *cor.* 6
Cerro, confirmata 12. *Januarii* 1652. *cor. Bichio*, cum aliis
in decisione desuper edita, in qua præsertim considera-
tur, quod cum exactionem dictorum fructuum, seu usu-
rarum cantent in causam fructuum dotalium, ita ob hu-
jusmodi causam expressam, ad aliam causam, seu titu-
lum referri non poterant, juxta firmata in specie *in dict.
Romana fructuum dotis cor. Cerro*.

Resolutio Mihi pro Menochio Scribenti, reflectendo etiam
ad solam veritatem non placuit, non quidem ex defectu di-
ctarum conclusionum, quas generaliter, & in abstracto in
suis casibus admittebam esse veras, tam circa cessantem cur-
sum fructuum dotalium resultantium ex dispositione text. *in
c. salubriter, de usuris*, soluto matrimonio, etiamsi filii su-
percessent, quam circa specialem justificationem, quod mora 7
debitoris fuerit causa præcisa, & immediata damni, quod
creditor passus est, cum moderationibus tamen ac declara-
tionibus, de quibus supra *in d. Æsina, disc.* 14. ac etiam quod
in materia usuraria solis partium confessionibus, ac funda-
tio-

tionibus deferendum non esset juxta celebre, ac magistrale *cons.* 520. *Romani* passim receptum, atque in hac materia confessionis habetur frequenter *sub tit. de camb.* occasione solidationum, & confessionum circa cambiorum realitatem, ac litterarum, seu spacciorum transmissionem.

Verum Mihi videbatur fallaciam consistere circa incongruam dictarum conclusionum applicationem ad casum controversiæ, atque in non evacuatione nostrorum motivorum, dum non agebatur de simplici, & voluntaria confessione, seu computorum solidatione ex privata conventione inter ipsos debitorem, & creditorem sequuta, sed de confessione facta per transactionem optima fide, prævia diuturna lite, & cum auctoritate, & consilio duorum Arbitrorum, qui erant eximii Jurisconsulti, in primariis etiam Magistratibus constituti, prævia etiam discussione causæ coram eis per triennium, ac etiam quia dicta confessio aliunde adminiculata remanebat, unde propterea duæ intrant vere conclusiones, quibus decisio non satisfacit.

8 Primo quod in omnibus personis ob tertii præjudicium, seu legis fraudem confiteri prohibitis, id procedit, quando confessio est pura & simplex, probabile adminiculorum fomentum non habens, secus autem ubi est adminiculata. Ut generaliter de confessione Prælati concurrentibus adminiculis præjudicante Ecclesiæ, & Tutoris præjudicante pupillo, cum similibus habetur collectum per Add. ad Burat. *dec.* 453. Surd. *decis.* 107. & 325. Cavalier. *dec.* 79. Rojas *decis.* 488. & 489. Et in proposito dotis confessatæ probantis necne veram dotem, tam in præjudicium confitentis, ejusque hæredum, quam tertii, satis frequenter habetur in sua materia *sub tit. de dote*.

9 Et secundo, quod licet regulariter transactio non afficiat tertium jure suo, & ex persona propria venientem independenter a transigente juxta regulam text. *in l. Imperator*, *ff. ad Trebel.* de qua post alios ab eo latissime collector Castill. 8. *tom. controv. c.* 36. §. 2. Nihilominus quoties transactio quoque prohibita non est, ut contigit in feudis utriusque Siciliæ per Constitutionem incipientem, *Constitut. Divæ memoriæ*, ut advertitur *in Cameren. Castrorum*, *sub tit. de feud. disc.* 49. vel quod ita Regionis moribus, & stylis receptum sit, ut in majoratibus Hispaniarum supponitur per Castil. *dec.* 36. juxta opinionem, in qua præsertim residet Rota & Curia, ex iis, quæ frequenter habentur *sub tit. de fideic. & sub altero de emphyt.* ac etiam *in d. Cameren. sub tit. de feud. disc.* 49. totum pendet a qualitate bonæ, vel malæ fidei, etiam hodie in Foro sit quæstio potius facti, & applicationis quam juris, si enim non collusive, & mala fide ad colorandam voluntariam prohibitam alienationem sub hoc pallio, sed sincere, & bona fide tanquam per prudentem patremfamilias transactio inita est, tunc afficit etiam tertios independenter, & ex persona propria venientes, bonæ autem, vel malæ fidei inspectio pendet a probabili, vel improbabili dubietate futuri eventus litis, ut ita distinguendo, cæteris antiquioribus relatis, habetur *in Romana successionis de Comitibus 26. Junii* 1647. & 26. *Junii* 1648. *cor. Ghislerio decis.* 44. & 48. post Censal. ad Peregr. apud Cels. *decis.* 101. *n.* 3. & *seqq. Romana donationis* 13. *Martii* 1665. *cor. Bevilaqua*, & sæpius in locis citatis.

10 Et in specialibus terminis usurarum præsertim decursarum itaut conventio non habeat tractum successivum, neque contineat canonizationem usurarum in futurum decurrendarum, quoties non constat transactionis vocabulum esse colorem quæsitum, sive involuntarie atque ad evitandam suffocationem, quam pro restitutione debiti pati posset, ut super eis transigi possit, quinimmo & remitti, est communis sensus Canonistarum, ac etiam Moralium, quos referunt Mantic. *de tacit. libr.* 26. *tit.* 5. *n.* 5. Lupus *de usuris comment.* 4. §. 4. *in princ. & comment.* 5. *n.* 5. Surd. *de alim. tit.* 8. *privil.* 29. *nu.* 10. & 11. Leotar. *q.* 99. *n.* 20. & 21. Rota *dec.* 38. *p.* 5. *rec.* & latius *in Savonen. pecuniaria* 19. *Novembris* 1668. *cor. Alberg.* §. *Denique visum est*, quæ decisio habetur examinata supra in eadem Savonen. *disc.* 12.

11 Est bene verum, quod DD. hanc materiam confundere videntur, promiscue usurpando vocabulum transactionis, ac illud remissionis, & donationis, desiderando perinde, ut id sponte, & libere fiat, quodque creditor a principio non cogitet de hujusmodi donatione, cum aliis considerationibus late deductis per Leotar. *d. q.* 49. *a num.* 19. *ad* 34. Id enim non bene procedere videtur, tum quia donatio, seu remissio est actus gratuitus, seu voluntarius, transactio autem tanquam species rei judicatæ, seu divisionis, & compositionis super futuro incerto eventu dicitur potius actus necessarius, & correspectivus, tum etiam quia ubi admixtum est interesse tertii, verificabilis quidem est casus transactionis prudenter, ac bona fide factæ, ut supra, secus autem illa remissionis, & donationis, quam debitor in præjudicium aliorum creditorum, seu jus habentium ex edicto, *de iis, quæ in fraudem &c.* sine dubio facere non potest.

Idemque pariter procedit in confessione alicujus qualitatis quæ usuras justificet, seu ab illarum restitutione excuset, dum DD. totum etiam referre videntur ad sinceram, & liberam voluntatem debitoris, quæ, ubi admixtum est interesse tertii, etiamsi sit juxta eam formam, quam ipsi desiderant, neque sufficit, ex recepto principio, quod prohibitus donare, vel remittere, est etiam prohibitus confiteri.

Quare ubi non agitur de solo præjudicio ipsius debitoris confitentis, seu transigentis, ejusque hæredum, seu ab eo causam habentium, sed admixtum est interesse, vel præjudicium tertii, excludendo generaliter, & indefinite terminum remissionis, seu donationis, atque se restringendo ad illum transactionis, in ejus vera, & stricta significatione, super rebus scil. deductis in litem, vel saltem sub timore litis cadentibus, decisio pendet a dicta distinctione bonæ, vel malæ fidei, juxta supradictos terminos transactionis initæ, per feudatarium, emphyteutam, fideicommissarium, beneficiatum, & similes. Et quoad confessionem, procedendum videtur cum illis terminis, quo satis frequenter in Foro habemus in materia dotis confessatæ, ut pura, & simplex confessio, cujus veritas aliunde adminiculata non sit, generaliter, & indefinite non probet, concurrentibus vero adminiculis, de quorum pondere, & efficacia quæratur, intrat distinctio, an agatur de solo præjudicio confitentis, ejusque hæredum, seu alias 12 ab eo causam habentium ex post, vel potius de præjudicio tertii, ut primo casu minora, & leviora sufficiant, in altero autem majora, & ponderosiora, & de qua recepta distinctione habetur præsertim *in Anconitana dotis dec.* 82. 124. & 148. *p.* 10. *rec.* & frequenter in sua materia, *sub tit. de dote*, cum similibus. Unde propterea ista dicitur quæstio potius facti quam juris, certam ac uniformem regulam non recipiens, sed pro Judicis prudenti arbitrio ex singulorum casuum particularibus circumstantiis decidenda.

Et quamvis in decisione in ista causa edita, §. *finali*, respondendo ad transactionem, quæ bona fide inita afficit etiam 13 tertium, dicatur hujusmodi conclusionem procedere, quando jus tertii est accessorium, & consequutivum, magis in re quam in spe, & tanquam per speciem successionis transigentis, ut est in supra exemplificatis casibus successoris in fideicommisso, feudo, emphyteusi, & similibus, de quibus terminis vere agunt auctoritates, & decisiones, de quibus supra, ac aliæ apud eas, secus autem ubi tunc tertius habebat jus coæquale, ac radicatum, quoniam tunc transactio est personalis, & non afficit hunc tertium, ex auctoritate Spadæ *cons.* 311. *n.* 1. & 2. *l.* 2. & Rot. *in dec. in calce ejusdem consilii impressæ*, quibus addi possunt ea, quæ habentur *in Urbinat. pecuniaria* 13. *Junii* 1668. *cor. Vicecomite*, & *in aliis præcedentibus cor. Verospio* post Paitell. *dec.* 42. 45. & 46. & de quibus in eadem *Urbinaten. sub tit. de donationibus*.

Attamen observabam dictam conclusionem, seu declara- 14 tionem esse veram, fallaciam autem consistere in applicatione ad casum. Procedit enim, ubi jus, seu interesse est radicatum, ac omnino coæquale, ut puta sunt duo, vel plures possessores, seu Domini ejusdem hæreditatis, seu fideicommissi, vel feudi, &c. tunc ubi non accedat illud legale mandatum, quod inest in communione, & per quod unus potest alterum obligare, transactio gesta per unum non afficit alterum, atque in his terminis loquuntur dictæ auctoritates, & similes, sed ubi termini incongrui sunt casui controversiæ, quoniam creditor non est Dominus, & possessor bonorum debitoris, neutique cum eo habet coæquale jus in administratione, quam donec illa per decoctionem interdicatur, ipse debitor habet, ipseque dicitur principalis interessatus, quem, cessante collusione, in lite, seu judicio citare sufficit pro validitate actorum, ut hæc afficiant ejus patrimonium, quamvis exinde ob illius diminutionem creditoribus præjudicium resultet, quoniam hoc dicitur accessorium, & consequutivum, ut in specialibus terminis actorum judicialium, seu extrajudicialium conventionum, ac solidationum computorum, quod gesta cum principali afficiant fidejussorem, habetur plene firmatum apud Otthob. *dec.* 169. Et conferunt, quæ generaliter habentur in hac 15 materia agendi cum solo eo, qui est principaliter interessatus, seu ad quem pertinet causæ defensio *in Conversanen. & Tirasonen. sub tit. de jurisd. disc.* 2. & 22. Quemadmodum igitur si iste creditor coram Arbitris aut alio Judice prosecutus esset causam, & obtinuisset sententiam transa-

ctam

etiam in judicatum exequutioni demandandam, non dubitaretur, data illius justitia, & validitate, eam afficere principalis condemnati creditores posteriores, admittendos solum ad allegandam collusionem, vel injustitiam, non autem nullitatem, ex eo quod ipsi evocati non essent, ita pariter in transactione, quæ species rei judicatæ dicitur, ejusque jure censenda est. Id etiam ad evidentiam comprobante, tam communi usu, quam necessitate commercii, quoniam alias nunquam solidationes computorum, ac litium compositiones fieri possent, dum impossibile est certificari an quis habeat creditores necne? ideoque sufficere debet, quod sit in statu integro, atque liberam habeat suorum bonorum administrationem.

16 Igitur totum pendet ex facto ejusque circumstantiis, ex quibus prudentis Judicis arbitrio videndum est, an id sincere, vel bona fide initum sit, vel e contra. In hac autem facti specie Mihi videbatur claram esse bonam fidem, ac sinceritatem, dum id non ex sola privata partium conventione sequutum fuerat, sed ex opera, & consilio qualificatorum, & sapientum Arbitrorum, coram quibus per triennium causa ventilata erat, atque ob difficultates non determinata, quod in specie concordiæ initæ de consilio, & opera alicujus Auditoris Rotæ, vel alterius qualificatæ personæ advertitur in supra allegata *Romana successionis de Comitibus cor. Ghislerio, & in Romana donationis cor. Bevilaq. & similibus.*

De probabili autem ratione dubitandi, seu probabili prætensione creditoris, clare quoque constare videbatur, dum aderat primordium veritatis, quod ipse scilicet creditor gravatus esset censu passivo, quod solverat fructus ad eandem rationem, & sic aderat interesse damni emergentis, nil obstante, quod juxta opinionem, quam sequitur Rota, & Curia, id solum non sufficit, nisi etiam concurrat interpellatio, seu alia certa destinatio, per quam constet moram debitoris fuisse causam proximam, & immediatam damni juxta firmata in hujus causæ decisione, quoniam lis non agebatur in Curia Romana, sed in Civitate Mediolani, seu Papien. atque inter laicos, ideoque videndum est, quæ opinio ibi teneretur, præsertim per Judices, & an eis magis placeret opinio Rotæ, quam in puncto juris probabiliorem esse credit doctissimus Leotar. *q. 75. n. 10. & seqq.* Prout neque absolutum est soluto matrimonio, ubi præsertim supersunt filii, fructus dotales non deberi, quoniam plerique tenent contrarium, & in aliquibus partibus hæc opinio est recepta, *ut in Avinnen. & in aliis sub tit. de dote.* Igitur procedendum non est cum opinionibus Rotæ, & Curiæ, sed cum illis loci, in quo litigabatur, ut advertitur *in Neapolitana hæreditatis, sub tit. de fideic.*

17 Ad sustinendam enim transactionem non attenditur tempus, vel locus litis, quæ agitetur de præsenti, & quæ opiniones nunc teneantur, sed quid teneretur de tempore, quo inita est, ut advertitur apud Otthob. *dec. 25. n. 12. cum seq. Imol. prædii 6. Junii 1653. cor. Alberg. Calagur. decimarum Sancti Asterutii 3. Junii 1661. cor. Cerro & in aliis.*

Et nihilominus ubi etiam dicta altera opinio tenenda esset, opus non est, quod de interpellatione constet judicialiter, seu sub certa forma, cum etiam præsumpta, & adminiculativa sufficiat, ut habetur *decis. 153. p. 4. rec. to. 2.* Quodque illa intervenisset, non solum justificabatur ex agnitione facta in ipsa transactione, sed etiam ex verisimilitudine, quod scil. creditor patiens debitum usurarium, id alias tandiu non permisisset, dum ita poterat se liberare,

18 ac etiam stante observantia præcedentis interpellationis usque ab anno 1641. quodque Arbitri viri probi, & integri, coram quibus causa per triennium ventilata erat, non permisissent hujusmodi mendacem, ac fraudolentam assertionem fieri, nisi constitisset de hac veritate, quæ etiam extrajudicialiter eis innotescere poterat, dum præcisa tela judiciaria ligati non erant in procedendo, accedente etiam cessatione causæ simulandi, ac inverisimilitudine, quod debitores ita suum jactare voluerint cum penitus extraneo, quæ omnia insimul, & unitim considerata, cum consueta regula, *ut singula quæ non prosunt, &c.* hanc veritatem nimium in claris ponere videbantur.

ANNOT. AD DISC. XXXV.

ADnotatum supra *d. disc.* 12. in materia transactionis.

ROMANA SPONSIONIS PRO MAURITIO CUM HÆREDIBUS JULII.

Casus disputatus coram A.C. & in Signatura postea concordatus.

An dicatur usurarius contractus, per quem dentur bona, sub obligatione solvendi eorum valorem in duplo, seu alias excessive, quando emptor uxorem duxerit, seu aliquam Dignitatem obtinuerit quodque alias ad nihil teneatur? Et quatenus contractus non sit usurarius, an & quando ex alia ratione sit infectus, & prohibitus? Et generaliter de materia sponsionum.

SUMMARIUM.

1 *FActi series.*
2 *De validitate contractus, per quem res cariori pretio solvi debeat, vel summa dotis cum excessu restitui pro quando emptor, vel mutuatarius uxorem duxerit.*
3 *Distinguuntur inspectiones.*
4 *Cum quibus terminis Morales tractent hanc materiam.*
5 *Impugnatur hæc via, & de invalida conventione lucri captione periculi ad terminos* text. cap. naviganti, *& incidenter de societate officii.*
6 *Quod vere, & proprie termini istius contractus sint illi sponsiones.*
7 *Quando talis contractus sit licitus, vel illicitus.*
8 *Etiam accedentibus conditionibus illicitis, ac inficientibus actum, non tamen contractus dicitur usurarius.*
9 *De invaliditate conditionis inducentis viduitatem, sive impedientis seueritatem matrimonii.*
10 *Declaratur quando id procedat, & de ratione ob quam sponsio sub conditione futuri matrimonii sustinetur.*
11 *De læsione ob quam ipse contractus inficitur.*
12 *De circumstantiis ex quibus resultat læsio.*
13 *De circumstantiis, ætates, & imprudentia.*
14 *Quomodo hic contractus debeat moderari.*

DISC. XXXVI.

MAuritius paulo post expletam adolescentiam per mortem patris effectus sui juris unicus in ejus domo, 1
ac possessor pinguis fideicommissi aviti scutor. 100. mil. & ultra cum reciproca ad favorem alterius filii testatoris, ejusque descendentium juxta seriem, de qua *in Romana legitimæ sub tit. de feud. disc.* 19. contractum iniit cum Julio emptionis quorundam bonorum mobilium valoris, ut supponebatur, scut. 600. circiter, pro pretio scut. 1300. solvendorum quando uxorem duxerit, cum pacto quod ipso emptore decedente post biennium, uxore non ducta in statu sæculari, bona censerentur ei donata. Moriente autem infra biennium, vel ad sacros ordines ascendente, ipsa bona remanerent inempta, & venditori restitui deberent. Cumque dictus Mauritius illinc ad triennium uxorem duxisset, hinc Julius, vel ejus interim defuncti hæres eum pulsarunt ad solutionem dictorum scut. 1300. Et introducta causa cor. A. C. Hic stante obligatione camerali, cum solito processo executivo, mandatum relaxavit, aditaque Signatura, ob aliquam difficultatem ab ista habitam, dilata fuit resolutio, quod ansam dedit concordiæ, quæ controversiæ finem dedit.

Dictæ resolutionis præcipuum fundamentum fuit privilegium obligationis cameralis rejicientis omnes exceptiones altioris indaginis ad petitorium, quodque propterea ea quæ Ego, ut infra, scribens pro Mauritio deducebam contra hujusmodi contractus validitatem, essent altioris indaginis. Potissime vero stantibus punctualibus auctoritatibus, quibus hodie, rejectis ratiociniis, nimium deferri solet, in individuo hujusmodi contractus validitatem firmantibus, 2
ut ex Moralibus Azor. *institut. moral. p. 3. lib. 11. cap. 21. dub. 1.* Diana *p. 1. tract. 8. de contract. res. 38.* Megala *tom. 1. variar. res. 70.* Et ex Juristis Scaccia *de cambiis, §. 1. q. 1. n. 97.* Rota Januen. *dec. 108.* Crivell. *dec. 57.* Thesaur. Jun. *lib. 2. qu. forens. 14.* qui per Scribentes allegabantur, & deducit, licet incidenter, & non examinato articulo præter morem, Leotard. *de usur. q. 23. n. 54. vers. superest in fine.*

Contrarium in hac facti specie dicebam Ego scribens pro debitore, probabilius videri; ad quod dignoscendum, pro tollen-

3 tollendis æquivocis, duas constituebam inspectiones. Unam super qualitate usuraria, seu alia infectione dicti contractus in genere, ac ita simpliciter, & abstracte considerati. Et alteram, positu quod generalites, & in abstracto talis defectus sive infectio in hac specie contrahendi non adesset, an ob quasdam particulares, & alterativas circumstantias censendus esset usuratius, seu alias invalidus, vel saltem læsivus, quod ad justitiam reducendus esset.

4 Quoad primam, licet Morales istam materiam tractare soleant cum terminis generalibus periculi, cujus ratione licitum esse credant de aliquo lucro pacisci, ex iis, quæ ad materiam *text. in c. naviganti, de usur.* habentur supra *in Romana nautic. fœnoris, disc.* 3. adeout supponant mutuum verum, vel interpretativum, quo tamen non obstante admittunt pactum accessionis. Quod etiam cum nimium forte levi minerva, & cum principiis periculosis habetur apud Rot. Genuen. *dec.* 108. cum qua simpliciter pertransit Scacc. *loc. cit.* in cujus decisionis casu mutuator dederat minorem summam pecuniæ numeratæ, recepturus majorem purificata conditione, & sic accedebat mutuum verum, quod etiam supponitur per Azor. *loc. cit.* ubi exemplificat de mutuante centum, stipulante de restitutione bis centum. Aliaque, ut præsertim Megala procedunt cum terminis venditionis factæ cariori pretio, ob illius dilatam solutionem, alicui periculo etiam expositam.

5 Attamen isti non videntur veri, & proprii termini materiæ, dictis enim terminis attentis, quicquid sit in Foro interno, de quo virorum forensium non est agere, in Foro externo illa Moralium opinio, ut ratione periculi liceat de lucro pacisci utpote contraria dispositioni expressæ sacrorum Canonum *in d. c. naviganti, de usur.* recipienda non videtur ut latius probatum est in *d. Romana nautici fœnoris disc.* 3. & *alibi*, quia prætextus periculi non debet reddere licitum mutuum usurarium, illudque vestire cum pacto accessionis, ut cæteris relatis habetur etiam apud Leotar. *d. q.* 23. *n. fin. ac etiam duobus n. præced.* Et quamvis aliqui in hoc se decipiant cum terminis societatis officiorum, in cujus contractu habemus propositionem, quod non sustinetur, nisi ubi adsit periculum, quasi quod illud sit causa illius validitatis, attamen hoc est æquivocum, quoniam periculum ibi consideratur accessorie, & consecutive, ut in sua materia *sub tit. de societ. offic. disc. ult.*

Prout extraneæ, ac debiles videntur rationes, ex quibus istum contractum sustinere conatus Thes. Jun. *d. q.* 14. quoniam licet alioquin generaliter doctus J. C. Attamen ibi hunc articulum satis debili modo tractare videtur cum quibusdam ejus piis meditationibus, itaut videtur a se ipso diversus, & sic attentis dictis auctoritatibus, seu fundamentis, cum quibus ipsæ procedunt, in sensu etiam veritatis, dicebam pro usuraria infectione potius respondendum esse, quoad ea quæ Forum externum concernunt.

6 Ex alia tamen ratione observabam istam contrahendi speciem, quoties aliæ circumstantiæ alterativæ non concurrant licitam videri, quia scilicet nullum contrahi videatur mutuum verum, vel interpretativum, dum initus diversus contractus emptionis, & venditionis, atque ille neque est purus, & perfectus, sed conditionalis, quia si casus daret emptorem infra biennium decedere, sive deinde ad Sacros Ordines ascendere, tunc res remaneret inemota, & resoluto contractu teneretur solum emptor ad ipsorum bonorum restitutionem absque aliquo ejus damno, sed potius cum utilitate ob commodum usus interim reportatum, quatenus vero dicta conditio resolutiva non contingat, tunc vere, & proprie dicitur contractus sponsionis, qui non accedentibus circumstantiis alterativis illum corrumpentibus, ac facientibus transire in mutuum interpretativum, sive quia aliæ conditiones illum illicitum reddant, non est in jure prohibitus, ut de sponsionum contractu Decius celebri *conf.* 115. Franch. *dec.* 113. *ubi Adden.* Magon. *decis. Florent.* 8. & cæteri apud Rocc. *in notab. post* 2. *vol. conf. de assecur. nu.* 269. & *seqq.* Atque ducet quotidiana praxis sponsionum, quæ fiunt inter bellantium factionarios, vel benevolos super eventu obsidionis alicujus Civitatis, vel fortalitii, nec non super extractione Officialium Senatus Januensis cum similibus, de quibus non semel *sub tit. de credito*, vel sub altero *de contractibus in genere*, atque adinstar ementis jactum retis, seu fructuum venationis cum similibus.

7 Quare decisio super hujusmodi sponsionum validitate, vel infectione pendet a qualitate, vel circumstantia cum qua illa est vestita, an sit de jure licita, vel illicita, seu an contineat necne implicitam turpitudinem, ita sub hoc pallio velatam. Ut exempli gratia, sunt sponsiones, quæ fiunt super futura electione Pontificis, de quo casu agitur apud Franch. *d. dec.* 113. quia juste, & prudenter ob turpitudines, quæ desuper committi possent, id fuit prohibitum. Sive ubi cum aliquo Ministro Principis, vel cum conjuncto, seu fiduciario alicujus Officialis fiat sponsio super futuro exitu bono, vel malo alicujus litis, aut super provisione Episcopatus, vel beneficii, aut officii cum similibus, quoniam ita committi possent sordes, vel simonia, aut alia turpitudo sub hoc pallio, ut quandoque contingit, & sic debent concurrere talia requisita, quod contractus non contineat rem turpem, vel illicitam, seu alias scandali, aut peccati productivam, neque urgeat pallium usurarum, vel earum suspicio, quod pendet ab eo, an adsit mutuum implicitum, sine quo non datur usura, quodque pretium futuræ aleæ, quæ deducitur in 8 contractum sit incertitudini eventus hinc inde adaptatum, quæ tamen omnia, excepto casu impliciti mutui cum dilatione, ex quo resultat usura, istam non respiciunt, sed potius injustitiam, & læsionem, vel turpitudinem, aut alias rem illicitam extra materiam usurariam.

Quo vero ad secundam inspectionem magis particularem, seu individuam, scribens tanquam Advocatus deducebam infectionem contractus ob impedimentum exinde resultans libertati matrimonii, quoniam ita ne emptor cogatur sum- 9 mam adeo excessivam solvere, retrahi posset a matrimonio contrahendo, quamvis id agendo talem voluntatem, ac propositum haberet, ideoque remanet conditio infecta, ex terminis tex. *in c. gemma, de sponsalibus*, ubi Hostien. quem sequuntur Stracca de sponsionib. *in tract. de mercatura, p.* 4. *n.* 4. & Santerna *eod. tract. p.* 2. *n.* 4. Vel ratione viduitatis juxta terminos text. *in l.* 2. C. *de indict. viduit. tollen. l. cum tale, §. rescriptum alias si arbitratu, ff. de condit. & demonstr. cum Concord.* per Sanchez *de matrim. lib.* 1. *disp.* 35. late Altogr. *conf.* 77. *l.* 2. ubi ad satietatem Concordantes.

Verum reflectendo ad veritatem, motivum non erat solidum, quoniam ut latius advertitur *in Bononien. fideic. de Guidottis, sub tit. de fideic.* in eodem præciso casu, super quo prodiit *d. conf.* 77. Altogr. ac etiam alia occasione habe- 10 tur in sua materia *sub tit. de matrimonio*, ea, quæ de hujusmodi conditionibus dicuntur, procedunt quando præcise percutiunt ipsam libertatem, neque aliam habent rationem, seu motivum, nisi illud irrationabile impediendi matrimonium, ac inducendi viduitatem, secus ubi id alium habet finem, quia nempe talis conditio consideretur, tanquam productiva melioris fortunæ, ob quam emptor in eo statu commodius eam rem cariori, & excessivo pretio solvere posset, quam potuisset solvendo pretium justum in alteri statu. Eodem modo, quo idem pacisci contingat super alio meliori statu resultante a Senatoria Dignitate, sive ab alio munere, cum similibus. Unde propterea agnoscebam illud esse fragile fundamentum, attentis præsertim dictis punctualibus auctoritatibus, quas credebam veras in ordine ad illud objectum, vel ad alterum usurariæ pravitatis, quamvis earum rationes non sint bonæ.

Credebam tamen contractum non debere sustineri ra- 11 tione inæqualitatis, ac magnæ, & enormissimæ læsionis, quæ ubi est talis, quod redoleat dolum præsumptum, non solum locum aperit rescissioni, juxta terminos text. *in l.* 2. C. *de rescind. vend.* sed etiam causat nullitatem, ex deduct. per Fontanell. *dec.* 64. *cum pluribus seqq. ubi cæteri*, Rota *in Romana transactionis* 15. *Decembris* 1659., & 19. *Aprilis* 1660. *cor. Verospio*, & habetur pluries *sub tit. de emptione, & vendit.*, & alibi. Unde propterea ut supra dictum est, omnes tam sutilia, quam Morales in hoc concordant, ut pretium debeat esse periculo, seu incertæ aleæ proportionatum.

Læsio autem plusquam enormissima videbatur evidens, cum ageretur de notabili excessu longe ultra dimidium, & quod magis est, ob dictum pactum, ut in casu mortis infra biennium, vel in casu susceptionis vitæ Ecclesiasticæ capita- 12 le esset salvum, atque ipsa bona restitui deberent. Cum enim ageretur de juvene inexperto, fere in adolescentia adhuc existente, seu dite cum adeo pingui, & qualificato fideicommisso ad favorem ejus transversaliter in casu mortis absque filiis, utique attenta qualitate Civitatis, ac Principatus, ad breve tempus in magis adulta ætate constitutus, unum de duobus statibus probabiliter electurus erat, vel illum matrimonii, vel illum Prælaturæ, & Status Ecclesiastici, probabilius autem primum, cum esset unicus, nisi de proximo mors contigisset, ut ob primæ juventutis furores frequenter contingere solet, ideoque cautus, & prudens venditor, ita in tuto se posuit reportando magnum lucrum sub specie periculi verisimiliter non contingibilis, dum in

casu brevis mortis, vel assumptionis vitæ Clericalis ipsum capitale remanebat salvum. Et sic excessus non erat pretium proportionatum eventualitatis. Accedente etiam circumstantia ætatis, hujusmodi imprudentiis, & circumven-
13 tionibus subjectæ, nec non mortis patris de recenti sequutæ, quæ circumstantiæ bene ponderantur per Thesaur. jun. *d. qu.* 14. Atque ea his potius, quam ea illis difficultatibus, quas in hac materia ponderant Scribentes ubi supra, credebam moderationi hujus contractus locum esse
14 debere cum condemnatione emptoris ad justum bonorum pretium, ac etiam ad aliquod moderatum augmentum proportionatum illi periculo, cui venditor interim subjecerat facta ejus valutatione peritorum judicio, attenso tempore contractus, sed hoc unum est, quod non videbantur cadere termini usuræ.

ANNOT. AD DISC. XXXVI.

AGitur in hoc disc. de materia sponsionis, de qua *disc.* 47. *& 48. de alien. & contract. prohib. & forte in aliis eod. tit. & hoc tit.* & incidenter *disc.* 111. *nu.* 5. *de Cred. & alibi.*

ROMANA PECUNIARIA.
PRO JO: MARIA SORRISIO
CUM PP. BARNABITIS S. CAROLI
AD CATENARIOS.

Casus varie resolutus, & pendet.

An ille, cum cujus opera, & pecunia ædificium, vel aliud opus construitur, convenire possit cum ædifici Domino de fructibus recompensativis? Et quid ubi Dominus ædificii, vel operis pro illo construendo fuisset alias distractutus bona, vel jura fructifera.

S U M M A R I U M.

1 *FActi series cum resolutionibus.*
2 *De dispositione juris civilis deferente usuras fabro, vel alteri, qui utile negotium pro alio gerat.*
3 *De dicti juris correctione per jus canonicum.*
4 *De materia* text. in l. curabit, C. de action. empti *super fructibus recompensativis, & n.* 14.
5 *Isti fructus recompensativi non debentur pro re infructifera.*
6 *In materia usurarum attenditur interesse creditoris, non autem debitoris.*
7 *De resolutione Rotæ, & de auctoritatibus, quibus innixa est.*
8 *De abusu circa doctrinas speciales, & n.* 12.
9 *De imputatione usurarum in sortem ipso jure, non autem per conditionem indebiti.*
10 *Resolutio non placet.*
11 *Examinantur auctoritates, quibus est innixa.*
12 *De eodem, de quo, n.* 8.
13 *De legibus civilibus in hac, vel simili materia spirituali abolitis per jus canonicum, ad quid attendi debeant, & sint operativæ.*
14 *De ratione* dicti text. in l. curabit, *& quomodo ejus dispositio attendenda, & de aliis legibus laicalibus in materiis spiritualibus.*
15 *De ratione salvante usum decernendi interesse lucri cessantis, etiam sine speciali justificatione requisitorum* Castrensis.
16 *A lege positiva inferre licet ad pactum, & conventionem.*
17 *Qualia sint extrema, vel requisita usuræ.*
18 *De circumstantiis excludentibus usuram.*
19 *An debitor etiam peccet faciendo contractum usurarium.*
20 *De excusationibus creditoris, & de ejus bona fide.*
21 *De conclusione, quod in usuris non excuset bona fides, quomodo intelligatur.*
22 *Quod melioranti debeantur fructus melioramentorum.*
23 *De inconvenientibus, quando proceditur cum generalitatibus, & quomodo in materia sit procedendum.*

D I S C. XXXVII.

1 EXistentibus Clericis Regularibus Congregationis S. Pauli decollati Ecclesiæ S. Caroli ad Catenarios, debitoribus Jo: Mariæ fabri murarii pro diversis ædificiis constructis in officinis Ecclesiæ, & in ipsa domo notabilis summæ, cum illa pro fabrica facienda cum Apostolica licentia destinassent quædam loca Montium, quæ pro temporum contingentiis non expediebat tunc distrahere, ut magis opportuna expectaretur occasio. Idcirco faber contentus fuit in eorum gratiam dilationem concedere, cum conventione, ut interim ipsorummet locorum Montium fructibus contentus esset. Sequuta vero eorum venditione, cum adhuc pro residuo, ac etiam pro aliquibus aliis operibus, remaneret faber creditor in quadam summa, istam jam satisfactam, seu extenuatam prætendebant Religiosi cum prædictis fructibus, utpote illicitis, & usurariis, quare introducta causa coram Locumtenente civili Vicarii, in vim obligationis Cameralis post aliquas disputationes ad creditoris favorem decretum fuit mandatum executivum præservatum per Signaturam cum clausula, *sine præjudicio*, introductaque causa appellationis in Rota coram Priolo, ideoque dato dubio peritori, *an fructus debeantur, vel potius in sortem imputandi sint?* sub die 10. Martii 1673. ad favorem debitorum prodiit resolutio, fructus scil. prædictos tanquam indebitos, & usurarios in sortem imputari debere, atque in hoc statu causa pendet sub tractatu concordiæ.

2 In disputationibus itaque desuper in utraque instantia habitis, cum alii pro eodem creditore Scribentes deducerent dispositionem text. *in l. 2. C. locati*, in qua disponitur in specie, ut fabro murario, qui suscepit domum ædificandam suo sumptu, & opera, debeantur usuræ, ac etiam text. *in l. si vero* 12. *§. si vero mihi, ff. mandati & in l. & in contraria* 37. *ff. de usur.* per quos Procuratori, vel negotiorum gestori, pecunias de proprio utiliter ad commodum principalis eroganti, decernuntur usuræ. Ego vero deducerem dispositionem, vel rationem text. *in l. 2. C. de usur. & in l. curabit, C. de act. empt.* Super æquitate prohibente retinere eodem tempore rem, & pretium, quam prohibitionem magis receptum est, ita procedere favore venditoris contra emptorem, qui pretium non solvit, & rem emptam possidet, sicuti e converso favore Emptoris contra Venditorem, qui pretium recepit, & rem non tradidit, vel retinuit, ut advertitur pluries supra *hoc tit.*

3 Scribentes in contrarium pro debitoribus, reassumendo ea quæ de recenti deducta fuerant in simili controversia contra alium fabrum murarium *in Romana fabricæ* 20. *Maji* 1672. *cor. Matthejo*, dicebant quod præfatæ leges, nempe 2. C. *locat. & alia, ff. mandat. & de usur.* ex veriori, magisque recepta sententia pluries quoque in præcedentibus insinuata, fuerunt abolitæ per jus canonicum, quod in hac materia usuraria ratione peccati, attendendum, & servandum est etiam in Foro sæculari aliorum Principum, atque ut per nostros dici solet, etiam in terris Imperii, dum generaliter jus canonicum correxit in hac materia omnes leges civiles disponentes de hac usuraria materia, etiam privilegiatas usuras pupillares, ut late probat Leotar. *hoc tract. qu.* 27. *&* 33. & alibi pluries.

4 Ad alias vero leges per me allegatas *in l. 2. C. de usur. & l. curabit, C. de action. empti*, respondebant, quod licet istarum legum dispositio ratione æquitatis, cui innixa est, non cadat sub dicta generica juris canonici correctione, attamen procedit solum in iis, in quibus vigeat ratio dominii, & competentiæ fructuum ipsius rei, quia nempe nisi venditor rem emptori tradidisset, ipse percepisset fructus, & e converso eosdem percepisset Emptor, si res empta sibi tradita fuisset, quæ ratio non adaptatur hujusmodi creditori, cum cujus opera, & pecunia nomine Domini soli, & ad ejus commodum, & incommodum opus constructum est, cum ipse semper remaneat in terminis creditoris pecuniæ sterilis cum mutuo explicito, vel implicito.

5 Neque referre dicebant, quod debitor utilitatem, ex operis constructi fructibus reportaret. Tum quia in hac facti specie ædificium non erat fructiferum, utpote consistens in officinis, & membris Ecclesiæ, & Conventus, seu domus Regularis, dum ex pluries relatis præsertim supra *disc.* 17. *&* 18. æquitas dictorum jurium eatenus intrat, quatenus agatur de bonis fructiferis, & ad mensuram, seu proportionem fructuum. Tum etiam quia ut habetur supra *disc.* 12. & in aliis in hac usuraria materia non attenditur interesse mutuatarii, sed illud mutuatoris, cujus respectu ut creditum quantitatis de sui natura infructiferum aptum sit producere fructus, vel accessiones, verificari debent consueta pluresque
6 enunciata requisita lucri cessantis, vel damni emergentis, cum probationibus specificis, ac etiam plenis, & concludentibus, cum in hac periculosa materia procedendum non sit cum æquivocis, & præsumptivis probationibus per possibile, vel per verisimile juxta plene firmata in decisionibus editis in Savonen. de qua supra *disc.* 12.

Cum

7 Cum his itaque generalitatibus processum fuit in decisione desuper edita, cujus potissimum fundamentum pro currenti stylo fuit auctoritas ejusdem Rotæ, Bich. *decis.* 406. *n.*42. *& 43. repetit. dec.*6. *p.*11. *rec.* cum qua etiam pertransit *dec.*32. *n.*4. *& seqq. p.*12. *& dicta Romana fabricæ coram Matthæjo*, dum in iis omnibus agitur præcise, & punctualiter de consimili credito Fabri murarii pro constructione ædificii.

8 Modernus etenim stylus docet, quod ubi habeantur auctoritates, quæ in littera speciales sint, & individuæ, cum cæca fide attenduntur, atque discursus, & distinctiones, quæ desuper fiant super earum insubsistentia, vel super congrua, vel incongrua applicatione, ut sæpius insinuatum est, reputantur Advocatorum ratiocinia, & acumina.

9 Posito autem, quod hujusmodi fructus, vel accessiones non debeantur, hinc in decisione infertur ad alias generalitates, nempe quod in hac usuraria materia Partium conventio in nulla habenda venit consideratione, cum ipsa non possit reddere licitas usuras intrinsece malas, & illicitas. Et quod, quicquid aliqui teneant super usurarum solutarum repetione facienda in actione ordinaria condictionis indebiti, Rota & Curia inconcusse sequitur contrariam opinionem, ut ea facienda veniat legis ministerio, ipso jure per imputationem in sortem, ita fingendo, vel præsumendo debitoris voluntatem, solvendi singulis annis, vel temporibus, commodius sortem principalem sub nomine, vel colore fructuum, vel usurarum, ad evitandam formidatam creditoris suffocationem, ne scilicet alias irritatus, illum juxta Evangelicum oraculum ponat sub tortoribus, atque cogat ad restitutionem sortis, juxta firmata apud Bich. *dec.*72. *repet. dec.*69. *p.*9. *rec.* & frequenter in præcedentibus allegata, & præsertim supra *disc.* 12. & in decisionibus in ea causa editis.

10 Reflectendo autem ad veritatem probabilior visa est resolutio judicis primæ instantiæ, qualem quoque reputavit Signatura rescribendo de clausula *sine præjudicio*. Et per consequens posterior resolutio non placuit. Non quidem ex fallacia præmissarum generalitatum, seu conclusionum quas in suis casibus pro eorum respective circumstantiis veras esse admittebam, utpote a Me quoque pluries in præcedentibus firmatas, sed ex fallacia applicationis, ad quam hodie revera omnes forenses quæstiones, earumque decisiones restringuntur.

11 Examinando itaque casum controversiæ prius per auctoritates, cum quibus Rotæ decisio procedit deinde vero per rationes, & discursus. Moderna decisio *in Romana fabricæ cor. Matthæjo* extranea videbatur a casu præsentis controversiæ, dum in ea facti specie nulla aderat conventio, neque accedebant illæ circumstantiæ, quæ in præsenti, ut infra accedunt, sed Faber prætendebat usuras ex sola dispositione juris civilis *in d.l.*2. *C. locat*, cum Concord. de quibus supra. Prout etiam in casu *dec.* Bich. 406. *alias decis.* 6. *p.* 11. *rec.* neque aliqua aderat conventio, minusque accedebant infrascriptæ circumstantiæ. Quinimmo neque agebatur de usuris solutis ab ipso principaliter debitore, sed agebatur de tertio, qui subintrando in jus Fabri, a quo cessionem reportaverat, ut in possessione rei se tueretur, repellere volebat alios creditores, etiam pro hujusmodi fructibus, vel usuris, & sic pariter in casu longe diversam habere rationem, atque diversum effectum.

Atque *in dec.*32. *p.*12. *rec.* non agitur de puncto in universum, dum hic articulus nullatenus cadebat sub disputatione, sed solum incidenter refertur id quod dicitur in allegata decisione Bichii, ideoque omnes præmissæ auctoritates revera prorsus extraneæ remanent a casu.

12 Hinc proinde semper major dignoscitur nostrorum temporum abusus, ac deploranda miseria in hac legali facultate, attendendo auctoritates in sola littera, non reflectendo, an mature, & principaliter, vel incidenter, sive ad alium effectum loquantur, neque ponderando casuum, eorumque circumstantiarum diversitatem, opinando quod sint punctuales eo quia loquerentur de Fabro murario creditore, ex causa constructi operis, quo nil absurdius, vel ineptius.

13 Assumendo vero alteram partem discursivam, seu ratiocinativam. Quatenus pertinet ad prædictarum legum civilium dispositionem. Non negabam assumptum super illarum correctione per jus canonicum, quodque propterea nullatenus attendendæ sint in ratione auctoritativa, quia nempe ex earum sola dispositione debeant esse licitæ illæ usuræ, quas certum esset, quod attenta juris canonici dispositione, vel declaratione essent illicitæ, quia nempe ageretur de mutuo vero, vel interpretativo, pro quo sine alio titulo justificativo accessiones exigi possent. Bene tamen dicebam illas attendi debere pro auctoritate, vel doctrina magistrali, eo modo quo in legibus, & Constitutionibus revocatis receptum habemus ex insinuatis *disc.*35. *de judic.* & alibi pluries & sic non ex earum sola auctoritate, quæ in hoc nulla est, sed ex earum ratione deserviente pro regulatione actus dubii, & disputabilis. Aut quod ipsa lex civilis disponat super subintellecta, vel præsumpta probatione alicujus facti, quo posito de consequenti resultaret dispositio juris canonici, vel ecclesiastici.

Ad quod comprobandum ponderabam, quod ut pluries in 14
præcedentibus habetur præsertim, *disc.* 15. *cum plur. seq.* extra controversiam in praxi etiam in ipsamet Rota, & Curia Romana recepta est dispositio dicti text. *in l. curabit*, *C. de act. empt.* & tamen dicta lex condita fuit per Ethnicos, & magnos Christianorum persequutores Diocletianum, & Maximilianum, sed attenditur ob rationem, cui est innixa, eodem modo quo habemus in illis legibus, quæ conditæ fuerunt per Justinianum, aliosque Christianos Imperatores in materia immunitatis Ecclesiasticæ localis, realis, vel personalis, aut in materia Fidei contra hæreticos, & schismaticos, cum similibus, quod scil. attenduntur, non tanquam leges in ratione potestativa, sed tanquam magistrales auctoritates comprobantes id quod alias intrinsece ea ratione juris divini, vel naturalis jam disponatur cum similibus.

Ac etiam in idem conferunt ea quæ habentur *sub tit. de dote*, *disc.* 161. & in aliis locis ibidem enunciatis, in proposito statutorum laicalium decernentium fructus, vel usuras dotales, etiam post dissolutum matrimonium favore mulieris Viduæ, sive favore filiorum, adeout non intret ratio, vel dispositio juris canonici *in c. salubriter*, *de usur.* Quoniam statutum non disponit super re spirituali directe, & sic super ipsa usura, sed super præsumpta, vel subintellecta probatione facti, seu requisitorum, quibus concurrentibus, etiam ea jure Canonico debeatur interesse.

Et adinstar eorum quæ habentur *eod. tit. de Dote*, *disc.* 143. & sæpius in sua sede particulari *sub tit. de alien. & contr. prohib.* in proposito statutorum laicalium indirecte enervantium vim juramenti ob inductam præsumptam probationem illius facti, quo posito, juramentum suam vim amittit ex juris divini, vel naturalis dispositione, puta quia adimat fidem scripturæ, sive quia præsumat actum dolo, & metu extortum, cum similibus.

Ideoque (applicando ad rem) dicebam prædictas leges civiles nimium considerabiles esse in earum ratione potius, quam in auctoritate, ad comprobandum æquitatem, & justitiam attendentem ei qui utile negotium pro alio gerat, ne jacturam exinde sentiat, & resistentem ei, qui de usuraria pravitate opponat, non quidem pro evitando damno, quod depravati feneratoris suffocatio ob pecuniæ indigentiam sibi inferat in bonis suis, sed pro lucro, & locupletatione de alieno.

Atque hinc etiam sequitur id quod pluries in præcedenti-
bos, & *d. disc.* 161. de Dote, & alibi insinuatur super in 15
toto fere orbe Catholico, præter Curiam Romanam, recepta consuetudine, deferente ex solo requisito moræ regularis, vel irregularis interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, absque illa superstitiosa formalitate mere verbali, seu cæremoniali, quam Curia exigit super requisitis Castrens. *in l.*3. *ff. de eo quod cert. loc.* dum consuetudo non disponit super substantia interesse, ut debeatur etiam in casu in quo usurarium, & illicitum esset. Sed disponit super præsumpta, vel subintelligenda probatione requisitorum tanquam de re notoria, & communi, quoties taxa sit justa, & verisimilis, adeout currentes, & promptæ sint investimenti tuti occasiones, dum insectio est, quando conventio sit generica, & verisimiliter non vera, nec prompta, ut pluties in præcedentibus advertitur.

Posita vero potestate legis, laicalis, & positivæ desuper statuendi. Exinde quoque recte inferri posse dicebam ad pote-
statem contrahentium, ita conveniendi, cum adlatum ad 16
pactum, & e contra licitum sit arguere, ut *d. disc.* 161. *de Dote*, & pluries supra in præcedentibus; dummodo tamen accedat dictæ requisitum justitiæ, ac verisimilitudinis, adeout justificatio non pendeat ut supra a sola conventione inverisimili, cum figurata non vera occasione, quæ referri valeat debitoris suffocationi, sed dici possit adminiculata, atque circa inverisimilitudinem investimenti tuti ad eam rationem, consistit punctus invaliditatis hujusmodi conventionum, ut advertitur supra, *disc.* 18. *& alibi pluries*.

Non videtur enim quid prohibeat, quin illa formalitas, quæ in Curia tanquam species judaismi desiderari solet, super justificatione dictorum requisitorum, interpellationis scil. & attestationis Proxenetæ super promptis occasio-

nibus, possit justificari per æquipollens, & per agnitionem ipsorum principalium, quoties agnitio sit justa, verisimilis, & adminiculata, cum ista non sit forma, ita præcisa, ut non admittat æquipollens. Ideoque istæ remanent mere leguleicæ superstitiones ad instar cujuscumque alterius confessionis adminiculatæ in probibitis ea deductis *disc.* 159. *de Dote, dum similibus*.

17 Usura namque consistit in depravata intentione fœneratoris exigendi accessiones pro mutuo illius pecuniæ, quam aliter infructiferam, & otiosam retinuisset, ac etiam in suffocatione debitoris, qui invitus, & coactus, ex illa vi præsumpta, & interpretativa, quam lex præsumit, promittat, vel solvat id, quod alias non esset soluturus, & non habeat in animo solvendi, quodque hæc solutio sibi causet damnum, & diminutionem sui patrimonii; ac proinde, quando hæc omnia cessant, quia nempe ea facti circumstantiis, & præsertim ex quantitate nimium moderata, & verisimili, & ea qualitate contrahentium, ipsiusque actus sincere, ac publice, & palam initi, atque ex promptitudine occasionum, aliisque circumstantiis, illa duo extrema potius excludantur, tunc manifestum videtur æquivocum procedendi in hac materia cum solis generalitatibus, eas indefinite cuicumque casui applicando, cum attendi debeat ratio, seu finis prohibitionis, non autem formalitates.

18 Perpensis itaque omnibus dictis circumstantiis, ad evidentiam excludi videbantur omnia illa extrema, quæ fœnus inducant, attenta siquidem persona creditoris cessabat verisimilis depravatus fœnerandi animus, cum ipse non esset campsor, & negotiator, qui huic pecuniariæ negotiationi deditus esset, dum erat faber assuetus id quod cum suo labore, & industria in singulis annis deductis expensis excresceret, investire in loca Montium.

Attenta vero persona debitoris, cessabat etiam ratio suffocationis, dum agebatur de corpore ficto universali, pro quo singuli Religiosi carcerari, vel alias molestari, seu rebus ad eorum victum necessariis privari non poterant.

Minusque in debitore considerari poterat jactura in re propria, cum injusta locupletatione fœneratoris, dum huic ædificio jam destinata fuerant hæc loca Montium, eatenus promptie non vendita, quatenus temporum conditio exigeret aliquam moram pro meliori opportunitate, adeout dilatio concessa fuerit in meram gratiam, & utilitatem debitoris ædificare volentis, qui alias non percepisset hos fructus, ita moderatos, quibus contentus fuit creditor, qui si depravatam habuisset intentionem, tunc urgere, atque suffocare potuisset, ut ita pro minori pretio ipsamet loca emeret. Bonæ fidei, ac sinceritatis argumento quoque resultante a dicta qualitate actus publice, & palam ita gesti juxta ponderationes, de quibus supra *disc.* 12. & in aliis pluries.

19 Debitoris item qualitatem nimium considerabilem esse advertebam ad creditoris bonam fidem inducendam, vel confirmandam. Agebatur etenim de Collegio constituto ex notabili numero Clericorum Regularium nimium qualificatorum, tam ratione natalium, quam etiam doctrinæ, & probitatis, & quorum peculiare institutum est vacandi confessionibus sacramentalibus, aliisque exercitiis pertinentibus ad salutem animarum, & peccata vitanda. Cum etenim usuraria sit crimen peccaminosum in mutuante, ut in mutuatario, quoties illum a peccato excusabilem non reddat illa præcisa, vel moralis necessitas, quam inducat suffocatio, in hac facti specie non verificabilis, dum agebatur de opere voluntario, ad majorem ornatum, vel perfectionem Ecclesiæ, & domus regularis citra aliquam necessitatem, ac proinde illiteratus artifex nullatenus hujusmodi subtilitates, seu verius superstitiones callens, cum optima fide, justaque credulitate opinari potuit, quod contractus esset licitus, cum improbabile omnino esset, ut viri adeo docti, & religiosi, regularem, ac spiritualem vitam profitentes, & qui omnia in sæculo reliquerunt, ut Christum Apostolorum more sequerentur, illicitum, & peccaminosum contractum facere voluerint, atque ad eum inducere virum simplicem, & idiotam, qui si cum privato sæculari initurus fuisset, atque timoratissimæ conscientiæ esset, ipsorum desuper adhibuisset, atque sequutus esset consilium.

20 Hinc proinde intrare advertebam dilemma, quod aut isti Religiosi periti in Theologia morali, ac etiam in Canonibus credebant contractum esse licitum, aut non; si credebant, ergo multo magis id juste credere potuit vir idiota, & artifex, ac propterea quamvis credulitas detegeretur erronea, attamen dici mereretur justa ignorantia juris valde dubii, assimilanda ignorantiæ facti, quæ excusaret a fructibus perceptis, & consumptis juxta ponderationes, de quibus supra, *disc.* 17. & in aliis pluries. Et si non credebant, tunc ita esse dicerentur in dolo manifesto, & in deceptione viri simplicis, qui eorum fidem juste sequutus est, & per consequens quomodocumque diceretur, semper imputatio hujusmodi fructuum nimium irrationabilis remanet, atque speciem iniquitatis redolet.

Et quamvis vera sit propositio quod in materia usuraria sexus, vel rusticitas, aut alia ignorantia non excusat, cum sit ignorantia juris, quæ non admittitur, attamen id cum du- 21
plici temperamento intelligendum venit, ut in supracitato *d. disc.* 17. & in aliis pluries advertitur. Primo nempe, ubi agatur de jure certo, & claro, adeout ignorantia de facili tolli, seu vinci potuisset, consulendo viros peritos in Canonibus, vel in morali Theologia, quod utique in præsenti dici non potest ex prædicta ratione resultante a qualitate Religiosorum contrahentium, ac etiam quia hanc ignorantiam habuit Judex primæ instantiæ Prælatus doctus, nimiumque in Foro versatus, & in judicando magnæ existimationis, ac etiam Ego, & alii pro eo Scribentes etiam in sensu veritatis, vel quod si veritas est in contrarium, attamen est nimium dubia, & obscura, adeout etiam Sapientes, & periti illam ignorent, igitur multo magis simplex, & idiota Faber.

Et secundo conclusio procedit ad effectum, & in casu, in quo ille, qui allegat ignorantiam juris, contendat de lucro captando, quod ex illa reportare velit, ut verificari diceretur, quando ageretur de accessionibus inexactis, & assequendis. Secus autem ubi de damno vitando, ut sine dubio loqui dicitur, quando cum hujusmodi fructibus, & accessionibus in dies minutatim perceptis, & consumptis, alias non consumpturus, ita sequatur amissio capitalis contra ejus voluntatem, omnemque æquitatem.

In idem quoque ex ratione non scriptæ æquitatis favore creditoris, cum cujus pecunia opus constructum sit, & ob alteram rationem, quod debitor in nihilo damnificatus re- 22
manet, sed potius contenuetu dicitur de faciendo lucrum de alieno, conferre advertebam ea, quæ ex veriori, magisque æqua sententia per eandem Rotam recepta, & approbata habentur in iisdem supra allegatis *decis.* 6. *p.* 11. *&* 32. *p.* 12. *rec.* quarum prima repetitur apud Bich. *decis.* 406. cum aliis, de quibus *sub tit. de legit. & detract. disc.* 35. *sub tit. de Judic. disc.* 39. *& alibi*, ut scil. quamvis ille, qui meliorationes inseparabiles in re aliena fecit, revera illarum non acquirat dominium, sed defecto Domino remaneat simplex creditor quantitatis, quæ de stricta juris censura est infructifera, adeout post cessatam bonam fidem, non possit suos facere fructus ex eisdem meliorationibus productos. Adhuc tamen ob quandam non scriptam æquitatem illos facit suos, dum rei Domino, qui melioramentorum pretium reficere tenetur, nullum de proprio infertur præjudicium, ex quo alias illos fructus non fuisset percepturus. Ista namque ratio de plano intrat quoque in præsenti, quoniam, nisi ille artifex ita indulgenter egisset, oportuisset ex tunc vendere loca Montium, atque se privare hujusmodi fructibus, & per consequens nullum exinde debitores senserunt damnum, vel præjudicium.

Et quidem procedendo cum hujusmodi judaicis formalitatibus, illud si prius insinuatum resultat inconveniens, quod 23
scil. longe melior conditio sit illa callidi, ac depravati fœneratoris, qui diligenter sit sollicitus pro palliandis, & cohonestandis usuris, adimplere cum adeo magna facilitate verbaliter formalitatem requisitorum Castrens. cum simplici interpellatione, & cum mendicata, & affectata attestatione Proxenetæ, cuique fieri solita etiam pro exigua mercede unius Julii, imo etiam sine, adeout si attestatio esset de ideali occasione meliori, ad majorem rationem sex, vel septem pro centenario, utique illi decernerentur. Et quod ille, qui major bona fide abundet, censeri debeat usurarius. Ac propterea concludendum est quod conclusiones juris generaliter, & in abstracto hinc inde in hac materia deduci solitæ, sunt veræ, sed nimium clara fallacia, manifestusque error est cum eis generaliter in omni casu procedere, cum verius decisio pendeat ex singulorum casuum circumstantiis, ex quibus pendet congrua applicatio, quæ totum facit.

ROMANA PECUNIARIA
PRO DUCE MATTÆJO
CUM MARCHIONISSA SANTACRUCE.

Casus decisus per Rotam pro Marchionissa.

De licitis, vel illicitis accessionibus solutis ex præcepto testatoris pro legato, sive pro debito, quod a de-

a debitore deberet investiri in occasiones fructiferas, ubi propriæ obligationis confessio, vel agnitio, detegatur erronea.

Et incidenter de qualitate dotis, an sit profectitia, vel adventitia?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Resolutiones causæ.*
3 *An & quando usuræ debeantur pro legato ex precepto testatoris? & n. 19.*
4 *De interesse debito ob non adimpletum mandatum susceptum super investimento facienda.*
5 *Quod isto casu detur etiam superfœtatio fructuum.*
6 *De dote profectitia redeunte ad patrem.*
7 *In materia usuraria non attenduntur confessiones partium.*
8 *Confessio in civilibus dividi non potest, & n. 14.*
9 *Quod dos data a patre efficiatur adventitia ob renunciationem, & quando.*
10 *Pendet a voluntate patris facere Adventitiam dotem alter profectitiam.*
11 *De obligatione Tutoris, & alterius administratoris ad interesse ob non investitam pecuniam administratam.*
12 *De usufructu legali debito patri in bonis filii.*
13 *In materia usuraria attenditur interesse creditoris, non autem debitoris.*
14 *De conclusione, de qua n. 8.*
15 *An probetur constitutio census, vel titulus annuæ præstationis ex diuturna solutione fructuum.*
16 *Etiam ubi usuræ, vel interusuria debentur, attendendum est quid minus.*
17 *De abusu super modo scribendi in Jure.*
18 *Sensus auctoris in causa, & quomodo hujusmodi usurariæ quæstiones decidi debeant.*
19 *De conclusione, de qua supra n. 3.*
20 *De eodem, de quo n. 17. & 18.*

D I S C. XXXVIII.

1 NUpta Hermioia de Matthæis Honufrio de Santacruce, cum dote per Cyriacum patrem constituta scut. 15. m. pro Italiæ moribus, consuetam, peneque communiratem, fratrum favore, parentum, & collateralium successionibus renunciationem fecit. Cumque ad breve tempus Honufrius vir, capitis, ac bonorum pœnam passus esset, superstite ex hoc matrimonio Ersilia filia, Filius tanquam hæres anomalus præfato Cyriaco tanquam patri, ac legitimo Administratori Herminiæ viduæ ad eius domum reversæ, dotem restituit, quam ipse in extinctionem censuum, aliosque usus erogavit, atque decedens, facta in testamento declaratione, quod hanc pecuniam sibi mutuo dedisset, ut in fructiferas occasiones eam erogaret, ipse vero ob occasionum carentiam, eadem consentiente, in proprios erogasset usus, illi solvendo fructus ad rationem sex pro centenario, idcirco mandavit hæredi, ad omnem requisitionem præfatæ summæ restitutionem, continuando interim eandem solutionem fructuum, in qua multorum annorum spatio per primam, & secundum hæredem continuatum fuit, tam cum ipsa Herminia, quam cum Ersilia hærede, nupta Marchioni Valerio de Santacruce; quia vero Dux Hieronymus de Matthæis Cyriaci mediatus hæres, a quodam, nimirum quidem in sola tamen parte doctrinali docto, magnique in Urbe nominis Advocato, Consilium oretenus habuerat, quod illi fructus tanquam usurarii, nedum sortem extenuassent, sed etiam in excessu repetibiles essent, atque de proximo ejusdem Advocati mors sequuta esset, hinc volente Duce consilium ad praxim deducere, ideoque denegante fructuum solutionem, judicialiter conventus fuit, cum Ego ad ejus defensionem assumptus nimiam desuper haberem difficultatem, ac propterea potius honestam ab actrice non recusatam concordiam amplecti debere consulerem, idcirco pro commendabili Curiæ stylo, convocatus fuit congressus partium Advocatorum, qui procedendo cum infrascriptis generalitatibus, juxta frequentiorem modernum damnabilem usum, gratum requirenti votum protulerunt, ideoque, ut par erat, majori parti, non autem meo singulari voto supra litis prosequutione adhærendum esse conclusum fuit, adhuc tamen ut muneri meliu, satisfacerem, juxta meam frequentem consuetudinem, occasione scribendi coram Judice more Advocati ad causæ opportunitatem, post completam informationem in forma discursiva alium edidi discursum ad partis, aliorumque Advocatorum instructionem, ut vel agnita melius veritate, concordiam consulerent, vel meis difficultatibus ab alia parte promovendis melius occurrere possent, infrascripta adnotando motiva, seu rationes dubitandi, sed casus dedit, quod Judice demandante pro stylo communicationem informationum hinc inde, ex incuria Sollicitatoris, etiam præfati discursus una cum informatione communicatio sequuta est, ac propterea, cum meis armis totum bellum ab altera parte factum est.

Prodito autem decreto Marchionissæ creditrici favorabili super solutione fructuum decursorum per Judicem primæ instantiæ Fori Capitolini; commissaque causa in Rota coram Albergato sub die 15. Junii 1665. prodiit resolutio, fructus 2 deberi, ad solam tamen rationem locorum Montium, adeo ut excessive solutum tanquam indebitum, & usurarium in sortem imputandum veniret, unde quando facienda esset illa diminota imputatio, quæ sub scalettæ vocabulo in Curia explicari solet, de qua infra *sub tit. de camb. disc. 31.* adhuc sors notabiliter, vel in totum extenuata remaneret, quare neutra Partium resolutioni acquiescente, dinque tractata concordia, ex consuetis Causidicorum sobtilitatibus effectum non sortiente, reproposita causa sub die 4. Decembris 1672. in omnibus ad favorem Marchionissæ, sive ejus interim defunctæ hæredum resolutio prodiit, recedendo a dicta restrictione fructus locorum Montium, atque ita concessa fuit expeditio.

Duæ itaque in hujusmodi disputationibus fuerunt inspectiones, una scil. super hujusmodi fructibus, vel usuris in genere, & altera ubi etiam deberetur, super illorum moderatione juxta primam resolutionem Rotæ.

Quatenus pertinet ad primam, in qua major, peneque tota disputatio fuit, motivum dicti Advocati hujus prætensionis promotoris, cui alii postea consulti adhæserunt, in eo consistebat, quod hujusmodi usuræ, vel fructus tunc fuerant ex præcepto testatoris tanquam ex legato, & per consequens quod intraret distinctio, de qua aliis relatis Rot. apud 3 Cavaler. *dec. 591. n. 1. & seqq.* Burat. *decis. 149. num. 9. cum Concord.* per Cardinal. 8. *tom. controv. c. 48. n. 1. & seq.* Leotar. *de usur. q. 18.* Giballin. *eod. tract. lib. 1. c. 7. art. 8. n. 36. & seq.* An etiam insinuatur pluries in præcedentibus, & præsertim *disc. 32. & seq.* quod scil. Aut in legatarii facultate, & arbitrio repositum non est legatam sortem repetere, & tunc valeat testatoris præceptum super solutione fructuum per testatorem hæredi demandata, quasi quod tunc in legatum ipsa annua præstatio principaliter deducta videatur, quæ ex parte hæredis esset redimibilis, quatenus eam redimere placeat, tanquam per speciem annui census consignativi redimibilis, aut vero legatarii libero, & facultate repositum est sortem principalem petere, & consequi. Et tunc testatore præcepto non obstante, fructus usurarii censendi sunt, cum testator non possit licitas reddere usuras de jure illicitas, quasi quod ob repetendi facultatem ita adesse dicatur implicitum, vel interpretativum mutuum usurarium, quod scil. legatarius ita dilationem hæredi sub usuris sumente legatæ per quoddam occultum mutuum dederit, ut apud allegatos, & per consequens cum versaremur in hac posteriori parte, quod scil. ex ejusdem testatoris præcepto in Herminiæ legatariæ, vel ejus hæredis facultate repositum esset sortem repetere, ita de plano in fructibus solutis, usuraria infectio intraret.

E converso autem Scribentes pro altera parte, non negando hujus distinctionis veritatem in casu suo, negabant tamen applicationem ad factum, quod scil. non ageretur de 4 legati, ac propterea fructuum pertinentia ex sola testatoris voluntate resultante, sed potius quod testamentaria dispositio contineret recognitionem veritatis super susceptione mandati ad investiendas pecunias in occasiones fructiferas, ista namque mandati susceptione posita, de plano resultat cursus usurarum, vel fructuum, non quidem in ratione fructuum, vel usurarum in ratione moræ pro debito non soluto, sed in ratione damnorum, & interesse ob non adimpletum susceptum mandatum, quod in odium non adimplentis habendum est pro adimpleto, ideoque debiti sunt illi fructus qui percepti essent ex investimento, si illud sequutum esset, & sic, ut nostri dicunt, pro non facto, non autem pro non dato, ex relatis *vol. disc. 32. n. 3. & in aliis.*

Quinimmo quod magis est, isto casu locum habet, & practicatur ille anathocismus, seu superfœtatio, quæ etiam de jure civili adeo prohibita est, fructuum scil. fructus, vel usura- 5 rum pro aliis, contra dispositionem text. *in l. fin. Cod. de usur.* cum Concord. plene deductis apud Merlin. *decis. 427 n. pen. decis. 301. p. 5. rec.* & pluries supra *loc. cod. tit.*

tit. & infra sub tit. de camb. & sub altero de censib. Siquidem quando pecunia destinata est multiplico, ut in Urbe nimium frequens praxis docet, vel quia testator ita mandavit, vel quia agatur de bonis spectantibus ad fideicommissum, distractis pro debito fideicommissarii possessoris sub lege adjecta in clausula, seu derogatione, ut pars pretii applicari debeat multiplico donec compleatur integra summa valoris rei distractæ pro reintegratione fideicommissi, ut etiam disponitur per Bullam Baronum ex insinuatis in ejus materia *sub tit. de feud.* Aut quod emptor pro cautela evictionis partem pretii multiplico destinari paciscatur, cum similibus, tunc ille, qui hujus investimenti mandatum, vel curam suscipit, tenetur ad fructus fructuum cum pluries repetita superfœtatione juxta multiplici naturam, juxta decisiones supra *d. disc.* 72. n. 3.

6 Non negabatur pariter ex hac parte veritas istius assumpti, utpote in suo casu veri, sed adhibebatur eadem responsio super defectu applicationis, ob non verificatum mandatum, quod tripliciter non verificari, Ego, & alii pro hac parte Scribentes dicebamus, primò nempe ex defectu subjecti, sive ratione incompatibilitatis, quoniam cum dari non possit susceptio mandati, vel administrationis in re propria, hinc proinde cum illa dos constituta esset per patrem filiæ in potestate, ea, soluto matrimonio per mortem viri tanquam profectitia, ad eundem reversa fuerat jure dominii, & consolidationis, quamvis ex matrimonio filii superstites fuissent ad notum text. *in l. dos a patre, C. de jur. dot.* cum Concordant. in suâ materia *sub tit. de dote disc.* 30. *& seqq. &* 134. *& in aliis*.

7 Secundo quod super hujusmodi mandati susceptione, quæ extrinsecus, & aliunde non justificabatur, nullatenus deferendum esset solæ assertioni factæ in testamento, utpote refertibili ad fraudandum usuras, in quibus receptum est, quod confessio, vel quodcumque aliud factum voluntarium debitoris in nulla ratione habetur, cum etiam volentes partes non possint reddere licitas illas usuras, quæ sunt illicitæ juxta celebre *cons.* 520. Roman. cum Concord. per Leotard. *de usur. q. 76. n. 40. & seqq.* Et pluries supra, frequentius autem *sub tit. de cambiis*.

Et tertiò quod ex eadem confessione constabat de recessu a dicta susceptione mandati, quod scil. ab initio filia dederit patri has pecunias a Fisco exactas, ut investiret, sed quod postea mutato consilio contenta fuerit, quod ipse eis uteretur, suisque usibus applicaret.

8 Et per consequens quod in præcedenti confessione suscepti mandati nullum fundamentum constitui posset, ex altero pariter vero, & recepto assumpto, quod in civilibus confessio dividi non potest, neque in parte acceptari, & in parte respui ex deductis *sub tit. de judic. disc.* 23. & sæpius in aliis materiis.

Super hujusmodi autem responsionibus magnus fuit conflictus inter Scribentes hincinde, magnique facti fuerunt cumuli allegationum, juxta consuetas frigiditates, vel ineptias modernas, nimiumque desuper pariter se extendunt decisiones, siquidem quoad primam responsionem an dos esset profectitia, vel adventitia, ad excludendam qua-
9 litatem profectitiam, & includendam adventitiam, Scribentes pro Actrice deducebant conclusionem firmatam apud Dunoz. *decis.* 267. *& dec.* 528. *& in sua materia sub tit. de dote d. disc.* 154. *& in aliis*, quod etiam dos constituta per Patrem habentem filiam in potestate, adventitia dicitur, quando renunciationem faciat successionibus, aliisque ejus juribus, quasi quod tunc filia dicatur dotari potius de proprio, atque dos sit pretium futurarum successionum, vel jurium ita anticipate receptum.

Huic vero responsioni ex hac parte replicabatur (& bene) quod, ut advertitur in dicta sua sede *sub tit. de dote d. disc.* 154. *& in ista met causa, eod. tit. de dote disc.* 178. & alibi, id procedit quando ex præambula conventione inter dotantem, & dotatam, renunciatio sit mere correspectiva dotationi, & e contra, cum tunc intret conclusionis ratio, quod scil. speratarum successionum, & jurium pretium de præsenti valutatum respondeat quantitati dotis, ut propterea dici valeat contractus vere correspectivus, redolens speciem implicitæ emptionis, & venditionis ut supra, secus autem ubi nulla accedente præambula conventione, minusque verificata dicta correspondentia pretii, fiat renunciatio pro illa consuetudine quam in Italia habemus quodammodo cæremonialis, præsertim in locis, in quibus vigent statuta fœminarum exclusiva, ut in Urbe, atque super hoc inter Scribentes tam in facto quam in jure circa applicationem magnus fuit conflictus.

Pro eadem adventitia qualitate insistebatur etiam per Scribentes pro Actrice, quod id pendeat a voluntate dotantis, qui dotem regulariter profectitiam reddere potest adventitiam cum explicita, vel implicita donatione, quæ isto casu 10
licita est inter patrem, & filium ex relatis in dicta sua materia *sub tit. de dote disc. 30. & seq. & disc. 154. & in aliis*, verum ex hac parte replicabatur etiam de incongrua applicatione hujus veræ in suis casibus conclusionis ad casum, cum ea procedat quando talis voluntas insit ipsi constitutioni, vel saltem probetur postea constante matrimonio, secus autem in hoc statu, nulla accedente talis voluntatis probatione, quæ solum desumebatur ex testamento, sive ex receptione facta a Fisco nomine administratorio filiæ, dum uterque actus erat re non integra, & post dissolutum jam matrimonium dos jure consolidationis reversa erat ad patrem, insistendo super præmissis auctoritatibus, quod loquerentur cum dicto præsupposito declarationis in ipso actu constitutionis, vel matrimonio adhuc constante, ut pariter ex proposito advertitur *eod. disc. 178. de dote* edito in ista causa.

Super secunda vero responsione, quod circa susceptionem 11
mandati in hac materia prohibita deferendum non esset soli confessioni debitoris, respondebant quod cum pater esset legitimus Administrator, atque tanquam talis professus fuisset hanc pecuniam exigere, ita intrabat de jure obligatio investiendi pecuniam in occasiones fructiferas, sin minus tenebatur ad interesse juxta ea, quæ de Tutoribus, aliisque Administratoribus pluries *hoc tit.* insinuantur, *& sub altero de tutor. & administr.* Necnon quod eadem pecunia de facto erogata fuisset in extinctionem suorum censuum ad rationem sex pro centenario.

Atque super his responsionibus pariter magnus fuit conflictus, quoniam quoad usumfructum insistebamus in negatione hujus assumpti, quodque ea quæ in Tutore, vel alio Administratore dicuntur, procederent in patre ob dilemma quod aut patri debebatur ususfructus, aut non, si debebatur, ergo non cadebat mandatum ad investiendum ad commodum 12
filiæ, cum usufructuarius pecuniæ, vel aliarum rerum, quæ pernecesse usu consumuntur, aliam non habeat obligationem nisi restituendi tantundem finito usufructu, dum investimentum practicari quandoque solet juxta modernorum proportionabile temperamentum moderativum indiscreti rigoris antiquiorum quando usufructuarius cautionem præstare non possit ex deductis in sua sede *sub tit. de servit.* Et non competit, ut magis communiter receptum videtur, in iis, quæ explicite, vel implicite per ipsum patrem filio donata sunt ex insinuatis præsertim *sub tit. de dote disc.* 32. ubi in specie de dote, & tunc minus hæc obligatio intrare poterat, cum in casu deficientis usufructus legalis pater non sit legitimus Administrator, quod e converso declaratur procedere cum non sit necessarius hincinde, non autem ubi utriusque consensus accedat, pariter faciendo solitos cumulos auctoritatum, & cum consuetis ineptiis contendendo, cui assisteret major numerus.

Prout circa aliam responsionem de erogatione pecuniæ 13
in extinctionem propriorum censuum, magna fuit pugna in facto super justificatione hujus assumpti, ac etiam altera in jure super pluries insinuata vera conclusione, quod in hac usuraria materia non spectatur interesse mutuatarii, seu debitoris, sed illud mutuatoris ut supra *disc.* 12. & in aliis pluries.

Et demum circa tertium punctum quod confessio contenta in testamento dividi non possit, sed recipi deberet cum sua adjecta qualitate, quod de mutuo consensu a præfato susce- 14
pto mandato investiendi recessum fuisset. Replicabant Scribentes pro actrice de hujus conclusionis limitatione in causæ decisionibus præsertim prima admissa, & cum auctoritatibus comprobata, & de qua *sub tit. de judic. d. disc.* 23. quod scil. id non procedat quando prima pars confessionis perfecte probet factum, altera vero super qualitate modificativa habeat contra se præsumptionem juris, atque pariter super hujus limitationis declaratione, vel applicatione magnus fuit conflictus inter Scribentes hincinde.

Neque minor inter eosdem conflictus fuit super alio motivo, ad quod Scribentes pro Actrice multas auctoritates cu- 15
mularunt, in decisionibus etiam deductis super materia de qua per civilistas *in l. de in rem verso, ff. de usur. & l. si certis annis, ff. de pact.* Et per Canonistas *in c. olim, de Censib.* quod scil. uniformis annua præstatio in sensu Civilistarum per decem, & in sensu Canonistarum per triginta, vel quadraginta annos probaret legitimum titulum census ex insinuatis ad materiam dicti text. *in c. olim, & in sua sede sub tit. de censib.* ac etiam occasione monetæ *sub tit. de Re-*

gal.

gal. & sub altero de pensionib. atque desuper quoque magna fuit lucta.

16 Quo vero ad alteram causæ inspectionem, super quantitate hujusmodi fructuum, seu usurarum, pariter hinc inde magnus factus fuit cumulus frigiditatum, siquidem dicebatur ex hac parte; quod in materia usuraria attendendum semper est quod minus, & ex altera, quod cum Partes fecerint taxam, quæ attenta illorum temporum conditione, justa, & verisimilis erat, ab ea recedendum non esset, potissime vero ob utilitatem a debitore in eadem quantitate reportatam in extinctione propriorum censuum ad eandem rationem, faciendo magnum cumulum auctoritatum super conclusione, de qua supra *hoc tit. disc.* 12. & in aliis, ut licitum sit convenire ab initio de interesse, etiam illud taxando ad certam summam, e converso autem ex hac parte distinguendo tempora, in quibus loca Montium aliaque investimenta notabilem passa sunt diminutionem, ac etiam aliam faciendo distinctionem inter tempus vitæ Erminiæ, & alterum post ejus mortem in quo Ersilia filia fructus perceperat, quasi quod in primo tempore solutiones usurarum referibiles essent ad alimenta filiæ debita, secus autem in altero.

17 Multum quoque certando super altero puncto an bona fides, vel justa excusatio in hac usuraria materia admittenda veniret, adeout informationes, quæ desuper fiebant, pro currenti abusu contiuerent volumina, ac propterea in illa præsertim causa illam expertus sum nauseativam modernorum corruptelam pluries declamatam, præsertim *sub tit. de judic. disc.* 35. *& in Relat. Curiæ, disc.* 46. *& in opusc. Italico de stylo*.

18 Omnia vero præmissa pro meo sensu superflua videbantur, quoniam cum non ageretur inter extraneum fœneratorem, seu negotiatorem, in quo depravata fœnerandi intentio, vel suspicio caderet, & suffocatum debitorem, qui ob pecuniæ indigentiam cum illa interpretativa coactione, quam idcirco lex præsumit in debitore solvente usuras ex relatis apud Bich. *dec.*72. *repet. dec.*46. *p.*9. *rec.* & passim, sed ageretur inter patrem, & filiam, ita de bono, & æquo concorditer procedentes, atque in re quæ attenta illorum temporum conditione, nimium verisimilis erat, nec non præmissa essent de apicibus, adeout vix excellentibus Jurisconsultis cognita essent, hinc interri observabam, quod in ambabus nobilibus Matronis, quæ hujusmodi fructus, vel usuras ab hæredibus arcta sanguinis conjunctione attinentibus, ac sponte solventibus exegerant, magna bona fides exuberasse videbatur, præsertim dum non agebatur de pecunia fœnoribus, & negotiationibus destinata, sed de pecunia dotali, de sui natura destinata investimento, ut ex fructibus mulier vivat, dum etiam in Ersilia filia idem dotis titulus concurrebat.

Ac propterea judaismi speciem redolere videtur desuper applicare illas genericas propositiones, quas in hac materia habemus, cum præsupposito concursu illorum requisitorum, quæ saltim a lege præsumuntur, mutui scil. veri, vel interpretativi, cum depravata intentione fœnerandi ex parte mutuantis, & suffocationis mutuatarii, in quo lex præsumit deficientiam voluntatis solvendi illas accessiones, quæ omnia in mulieribus fructus recipientibus pro earum pecunia dotali, ut ex illis accessionibus alimenta percipiant, nullatenus congruere videntur, ac propterea manifestus error semper visus est desuper applicare illas genericas propositiones, quæ adversus fœneratores ad sublevandum suffocatos debitores apud antiquiores prodierunt.

19 Et præsertim circa supra insinuatam conclusionem de invalido præcepto testatoris, quod hæres pendente solutione legati quamvis repetibili aliquem fructum moderatum solvere debeat, semper visum est prorsus irrationabile judaismum, vel irrationabilis superstitio leguleica, quoties non urgeant circumstantiæ redolentes affectationem, vel fraudem usurarum, quia nempe providus testator conscius depravatæ intentionis creditoris, cui sub nomine legati pro recognitione veritatis, & exoneratione conscientiæ aliquam summam præstari mandaverit ex eadem interpretativa, vel præsumpta coactione potius quam ex libere voluntate ad alliciendum creditorem, ne hæredem suffocaret, ita disposuerit, sed quando istæ, vel similes circumstantiæ cessant, non videtur quæ nam ratio suadeat hanc prohibitionem, dum volens testator, poterat illum, cujus favore hujusmodi dispositionem fecit, hæredem instituere sive in longe majori commodo honorare, ideoque id semper Mihi visum est quodam irretionabile judaismum legale.

20 Atque his stantibus, in ista causa semper habui difficultatem, nimiumque huic parti proficuum fuisset, si meo adhæsisset consilio, non negligendo oblatam honestam concordiam, quod tamen forte referendum videtur potius aliis Defensoribus, qui prædictis generalitatibus innixi firmiter credebant quod bonum jus foveretur, quodque propterea debitum in sorte jam extinctum esset, quinimmo quod notabilis summæ repetitioni locus esset, ac propterea concludendo, Mihi, quamvis succumbenti, resolutiones in substantia non displicuerunt, non tamen placuit modus extendenti desuper decisiones, atque tot propositiones generaliter desuper cumulandi juxta ponderationes, de quibus in relatione Curiæ, *libr.* 15. *disc.* 32. occasione agendi de Rotæ decisionibus, *ac etiam in d. opusculo de stylo*, ob inconveniens, quod parum docti Judices, omnia quæ legunt insinuata in decisionibus attendunt tanquam decisiones, non reflectendo an incidenter, vel principaliter, neque distinguendo casuum circumstantias, de stricta siquidem juris censura conclusiones potius huic parti assistere videbantur, sed facti circumstantiæ simul junctæ magnam æquitatem, ac bonam faciem inducebant pro altera parte, ideoque recte adaptari dicebam assumptum Medicorum, pulsus bonus, urina bona, & æger moriturus, ac propterea semper magis, ac magis edocemur quam clarus error sit procedere cum generalitatibus, vel cum auctoritatum, & conclusionum cumulis, cum revera decisiones causarum pendeant saltim pro majori parte ex singulorum casuum circumstantiis, ad quarum distinctionem, ac respective combinationem est principaliter reflectendum.

BONONIEN. CONTRACTUS
PRO HÆREDIBUS N. MANSINI.

Responsum pro veritate.

De eodem contractu, de quo supra disc. 11. nuncupato pacti francandi, an usurarius censendus sit, quando rei incertitudinem habeat, ne propterea fructus in sortem imputandi sint necne?

S U M M A R I U M.

1 FActi series.
2 Materia usuraria quomodo tractari, ac decidi debeat.
3 De pluribus effectibus resultantibus ab imperfectione contractus emptionis, & venditionis ratione incertitudinis rei, vel pretii.
4 De materia hujus invaliditatis, vel imperfectionis ratione incertitudinis.
5 Quæ species incertitudinis non vitiet.
6 Quod non sit immorandum in superfluis evagationibus, sed immorandum stricte in puncto præciso controversiæ.
7 De auctoritatibus agentibus de puncto præciso, an hæc imperfectio causet usuram pro restitutione, vel imputatione fructuum.
8 De rationibus ob quas, data etiam imperfectione, emptor faciat fructus suos.
9 Dubietas excusat a mala fide.
10 Quod in materia usuraria non detur excusatio ratione ignorantiæ Juris, quod declaratur.
11 De circumstantiis ponderandis pro bona, vel mala fide.
12 Quando circumstantiæ excusantes admittantur, & de usuris pupillaribus.
13 Quod non intret imputatio fructuum in sortem in præjudicium tertii, quod exemplificatur.
14 De aliis circumstantiis in hac materia attendendis, & quomodo ea decidi debeat.

D I S C. XXXIX.

JUxta illum contractum in Lombardia, præsertim vero in Civitate Bononiæ adeo frequentem, pacti francandi nuncupatum, cujus mentio habetur supra *disc.* 11. quod scil. in forma contractus emptionis, & venditionis, datori pecuniæ receptor vendit rem, cum pacto redimendi; eodem contextu venditor ab emptore eandem rem conducit sub annua pensione, adeout spectata naturali veritate, in effectu videatur species census, vel constitutionis annui redditus pro pecunia, Administratores jacentis hæreditatis cujusdam de Paleottis, emerunt a Commendatario Mansino tantam ratam cujusdam ejus prædii, vel possessionis, quanta caderet sub valore scutor. 6000. nullis specificatis finibus ejusdem prædii, quod erat longe majoris valoris, quare post plurium annorum decursum, venditoris hæredes, contra possessores postmodum detectos 1

dictæ hæreditatis emptricis prætensionem excitarunt, quod stante dicti contractus nullitate ob incertitudinem rei, adeout deficeret unum ex tribus essentialibus requisitis emptionis, & venditionis, ita resolveretur in mutuum simplicitum, sive interpretativum, & per consequens, quod fructus hoc medio tempore soluti, tanquam indebiti, & usurarii in sortem imputandi essent, hinc desuper ex parte eorundem hæredum venditoris meum pro veritate judicium expetitum fuit.

Contra requirentes, pro dictæ prætensionis improbabili- 2 tate censui respondendum ex plerisque circumstantiis facti, cujus potius quam juris ex pluries in præcedentibus insinuatis, & præsertim latius *disc.* 12. ista usuraria materia videtur, adeout in ea magis ac frequentius verificari videatur ille, in omni pene materia nimium frequenter insinuatus error, qui Juristarum, & Moralium cibus est quotidianus, procedendi scil. cum solis generalitatibus, & cum scriptorum traditionibus in abstracto, non distinguendo casus, vel effectus, pro quibus respective scriptum fuerit, vel a Tribunalibus decisum, dum exinde in dies tot resultant æquivoca justitiæ, & veritati præjudicialia, & tamen est prædicare in deserto, ob nimium radicatum abusum in illis, qui cum eo sunt jam educati, abolendum tamen, ut spero, apud nunc superveníentem juventutem.

Dicebam itaque quod duæ desuper cadunt inspectiones, 3 una scil. generalis super validitate, vel invaliditate dicti duplicis contractus venditionis, & locationis respective ob rei incertitudinem ad omnes effectus exinde resultantes, & altera, posita etiam de stricta juris censura nullitate, adeout ea detecta, licitum esset a contractu recedere; super hoc speciali effectu exinde resultante restitutionis, vel imputationis fructuum, medio tempore perceptorum, siquidem ad plures effectus de hujusmodi specie invaliditatis contractus quæri solet, primo nempe inter ipsos contrahentes, vel habentes causam ab eis ad effectum pœnitentiæ, quodque uni eorum, altero invito, licitum sit ab eo recedere; secundo pro jure tertii, quia nempe venditore eandem rem duobus vendente, intret quæstio cujus sit potior conditio, quam secundus emptor ob invaliditatem primi contractus prætendat, & tertio ad illos effectus qui sunt sequela dominii, quales sunt fructus, tam naturales, & proprii, quam etiam intellectuales, seu præeminentiales, consistentes in jurisdictione, vel in jure præsentando, ac similibus, quam etiam ad effectum periculi peremptionis, vel diminutionis, aut commodi meliorationis.

Nolui autem assumere inspectionem generalem super 4 duobus prioribus effectibus, de quibus, aliis relatis, agunt Berous *conf.* 159. *lib.* 1. Cephal. *conf.* 159. Gabr. *conf.* 64. *pariter lib.* 1. Magon. *dec. Lucen.* 20. & 21. Andreol. *conf.* 271. qui percutiunt istam speciem incertitudinis rei, de qua etiam agitur per Rotam *dec.* 130. *p.* 5. *rec.* Et de altera specie imperfectionis resultantis ab alia incertitudine pretii plene apud Merlin. *dec.* 567. & 605. *repetit. dec.* 172. & 248. *p.* 6. *rec.* & *in Romana locorum Montium* 11. *Februarii* 1667. *cor. Taja*, apud quos variæ habentur distinctiones, ac etiam fiunt ponderationes, an res sit integra necne, sive an intret æquitas canonica moderativa rigoris juris civilis? Et in qua materia aliquid etiam insinuatur in sua sede *sub tit. de empt. & vend. præsertim disc.* 4. & 5.

Id etenim nimiam importaret evagationem meis occupationibus, & generali saltim antiquo Curiæ, & meo particulari stylo contrariam, dum contineret laborem inanem, ob dilemma, quod aut contractus dicendus veniebat validus, & 5 perfectus ab initio ex eo quod illa esset species incertitudinis, quæ non vitiaret, dum non agebatur de venditione certæ quantitatis, puta quia venderentur decem jugera prædii, quod esset centum jugerum, quo casu major incertitudo adesse dicitur, sed fuit venditio per quotam pro rata valoris, ac propterea cum idem valor ex peritorum judicio, aliisque æstimationis speciebus certificari valeat, ita dici potest inducta quædam communio pro indiviso, ut propterea commune sit periculum casus, qui contingere potest ex deductis per Rot. *d. dec.* 130. *p.* 5. *rec.* ubi Concordantes, & tali casu cessabat omnis quæstio in radice tanquam ex cessante illo invaliditatis præsupposito, quod quæstioni causam præbet, aut vero ad alios effectus pœnitentiæ scilicet, vel potioris juris secundi emptoris in contractu, qui de stricta censura invalidus, & imperfectus dici posset, & tunc si non produceret dictum effectum restitutionis, vel imputationis fructuum, quia nempe posita etiam invaliditate ob facti circumstantias, justa intraret excusatio a tali restitutione, vel imputatione inanis labor, ac superflua evagatio remanet assumere dictam inspectionem validitatis, & perfectionis, dum posita etiam imperfectione, & invaliditate non resultat ille præcisus effectus, de quo agatur.

Atque in hoc præsertim, nedum modernorum, sed etiam 6 antiquiorum, seu magis mediorum inter antiquos, & modernos, Consulentium extra Curiam Romanam, dignosci videtur error, vel abusus, quod scilicet per speciem formalis tractationis totius materiæ telam ab alto assumunt, nimiumque evagantur in ita, quæ sint superflua, vel non necessaria cum inani chartharum repletione, & quod magis est, frequenter punctum præcisum controversiæ intactum relinquunt, sive nimium leviter agunt, ita prodigorum tenentes stylum, abundandi in superfluis, & deficiendi in necessariis.

Quamvis itaque ea præmissa circumstantia, quod illa non esset talis incertitudo, quæ contractum vitiaret juxta firmata per Rot. *d. dec.* 130. *p.* 5. *rec.* cum aliis ibi allegatis, ac etiam plene apud Cyriac. *contr.* 255. ubi allegantur Buratt. Honded. & alii, pro validitate contractus in genere etiam ad prædictos alios effectus respondendum viderem, attamen relinquendo in hoc locum veritati, atque sine istius præjudicio præsupponendo etiam quod de stricta censura, ad præfatos alios effectus, pro imperfectione, ac invaliditate responderi deberet, adhuc tamen ad istum præcisum effectum imputationis fructuum, contrarium probabilius videri dicebam, duas pariter efformando inspectiones, unam scil. pro magis abhorrito mere pragmatico more cum solis auctoritatibus absque alio discursu, vel ratiocinio, & alteram pro genio, ac stylo in forma discursiva, per rationes, & principia.

Attenta prima inspectione, quamvis pro usuraria pravita- 7 te, quæ de consequenti produceret fructuum restitutionem, vel imputationem, urgeat punctualiter *conf.* 53. Parisii *lib.* 2. quod apud omnes de materia imperfectionis ob istam incertitudinem agentes, pro ratione dubitandi deducitur, ut per Cyriac. *d. contr.* 255. *n.* 19. & *seq. præsertim n.* 21. In contrarium aliæ urgent auctoritates, de quibus apud eundem Cyriac. *ubi supra*, *n.* 22. qui contrarium concludit; Potissime quia ultra ponderationem a Me fieri solitam super nulla, vel nimium levi auctoritate Consulentium utpote affectatam ex insinuatis *disc.* 35. *de jud. lic.* & alibi pluries, in eo casu de quo 8 Parisius agit, pluries ab eo ponderantur circumstantiæ redolentes dolum, ac depravatam intentionem fœneratoris ita palliandi usuras, cujus contrarium in hac facti specie, ob circumstantias de quibus infra dignoscitur, & per consequens admittendo etiam tanquam veram istam auctoritatem in casu suo, cessare advertebam applicationem ob diversas circumstantias facti, ad quas reveta principaliter est attendendum.

Assumendo itaque alteram pro meo sensu ac genio meliorem inspectionem ratiocinativam, dicebam in primis quod 9 ex præmissis auctoritatibus, ac tot distinctionibus, & declarationibus, quæ per eos ponderantur hincinde negari non potest quin iste sit juris punctus nimium dubius, cujus certa veritas via peritissimis, & excellentibus Jurisconsultis innotescit, ideoque illa dubietas apta est producere bonam fidem, vel saltim excusare a mala fide, & per consequens, ut etiam in ipsomet principali contrahente id sufficeret ad excusandum a restitutione, vel imputatione fructuum perceptorum, & consumptorum ex deductis supra *d. disc.* 12. & 17. *ac etiam sub tit. de camb. & sub altero de cens. pluries.*

Et quamvis in hac usuraria materia verius, magisque receptum sit, ut juris ignorantia non excuset, muliebri, vel rusticana, seu mercantili, aut militari simplicitate non ob- 10 stante, ne alias fraudibus, & usuris lata via aperiatur, dum volentes lucrosos, & fructiferos inire contractus, peritos consulere possunt, ac debent. Attamen ut præsertim advertitur supra *d. disc.* 12. & *disc.* 17. id recte procedit in jure claro, puta in cursu cambiorum sine requisitis realitatis, aut in conventione usurarum pro mutuo certo sine requisitis lucri cessantis, vel damni emergentis, secus autem ubi contrahentes facere voluerunt contractum licitum, cum tamen non constito de fraudis, vel simulationis efficacibus argumentis, quæ concurrebant in casu, de quo agit Paris. *d. conf.* 53. *l.* 1. invaliditas hujus contractus pendeat a subtilitate juris nimium dubii, cujus ignorantia reputatur justa, dum assimilatur ignorantiæ facti, ac propterea postquam hæc incerta invaliditas detecta est, operativa quidem remanet pro tempore futuro, ac etiam pro præterito respectu fructuum decursorum, & non solutorum, sed quoad jam perceptos, & consumptos in statu bonæ fidei, vel mediæ, idest non malæ positivæ, videtur rigor irrationabilis habens de claro judaismo.

Clarius vero attentis particularibus istius casus circa in-

stag-

stantis, quoniam non agebatur de pecunia per ipsum Do-
11 minum data, adeout cadere valeat suspicio, vel præsumptio depravati animi fœnerandi, quod scilicet habens in intentione facere mutuum usurarium absque aliquo, incursu periculi peremptionis, vel deteriorationis ipsius rei; ita callide, & fraudolenter mutuum palliare voluerit sub simulato nomine illius contractus, studiose negligendo rei emptæ certitudinem, ut ita immunis a quocumque ejus periculo, vel casu esset, in quibus terminis, vel cum quibus præsuppositis intrat illa dubitandi ratio, quæ desuper haberi solet, ea vero in hac facti specie considerari non posse observabam, cum contractus initus esset per Administratores hæreditatis jacentis, sive stantis in suspenso ad commodum hæredis nasci turi, juxta sorte casum, de quo *sub tit. de fideic. disc.* 188. vel similem, ac propterea calliditas, ac depravatus animus fœnerandi naturaliter dari non poterant in ipsa hæreditate, cujus erat pecunia, vel in futuro hærede adhuc incerto, & non extante, minusque moraliter dari poterant, vel supponi debebant in Administratoribus, utpote nullum exinde commodum proprium reportantibus, cum præsumptio delicti non detur sine utilitate, ut advertitur *sub tit. de testam. disc.* 39. & pluries alibi.

12 Quamvis etenim ubi contractus esset clare usurarius, & infectus, ista circumstantia, vel similis non excusaret, dum hodie per juris canonici dispositionem sublatæ quoque sunt illæ usuræ pupillares, quæ a jure civili permittuntur, solùmque favor pupillorum, vel minorum, aut similium sub aliena legali, seu necessaria administratione viventium, consistat in mora irregulari, cum præsuppositis tamen aliorum requisitorum, contra tertium, atque contra Tutores, vel Administratores currant eorum favore usuræ, non tanquam accessiones lucrosæ, sed in ratione damnorum, & interesse ob non factum illud investimentum in licitas occasiones fructiferas, quod faciendum erat de pecunia retenta otiosa ex deductis supra *hoc eod. tit. disc.* 13. & 15. Ac propterea neque favore Ecclesiæ, vel piæ causæ, cessantibus legitimis requisitis usurarum, vel accessionum justificativis, illarum cursus datur, ut pariter agendo de usuris legatorum habetur supra *disc.* 29. & 30. Attamen id procedit in casu certo, & claro, eodem modo quo supra in mulieribus, vel rusticis, & aliis est insinuatum, sed ubi agitur de actu ambiguo, atque inspectio pendet a puncto, an adsit necne mala fides, ac depravata intentio, tunc hujusmodi circumstantiæ nimia consideratione dignæ sunt, ad præmissum effectum imputandi, vel restituendi fructus jam perceptos, & consumptos, adeout pupillus, vel minor sive Ecclesia, aut alter, in quo ratio malæ fidei, ac depravatæ intentionis non urgeat, ea remaneret de proprio damnificatus cum consumptione, vel diminutione sortis principalis, secus autem respectu fructuum extantium vere, vel æquipollenter, adeout contendat de lucro captando, ut ponderatur supra *disc.* 17.

Multo vero magis, ubi ob vitium, seu prohibitionem realem, sive ob interesse tertii, sors principalis, cujus imputatio, vel consumptio ita per debitorem opponitur, hanc peremptionem, vel diminutionem pati non valeat, puta (ex. gr.) in Ecclesia, vel pro loco, quod Prælatus, vel Administrator non potest alienare, vel diminuere sortem destinatam investimento, ac per consequens illa distrahi, vel minui non potest, cum [illegible] fructuum, quæ in dies, & tempora facta sunt sub nomine fructuum, quos
13 Prælatus, vel Administrator consumpsit, sed sibi imputet debitor qui solvit, eique solum contra ipsum Prælatum, vel Administratorem danda est actio repetitionis, quatenus ratio malæ fidei eam concedat, idemque in pecunia spectante ad hæreditatem fideicommissariam, sive alias eam debentem, pro jure, & interesse tertii, puta pro evictione, vel cautela, ex iis quæ habentur *dec.* 175. *p.* 11. *rec.* & *sub tit.* [illegible] *disc.* 25. *cum similibus.*

14 Nimium considerabam quoque esse observabam circumstantiam necessitatis investimenti pecuniæ hæreditatis sub administratione existentis, necnon frequentiam istius contractus in hac Civitate, & conventionem fructuum in summa solita, & moderata, quodque hæredes postmodum supervenientes, qui fructus exegerunt, in optima fide versati sunt, juste scilicet credentes, quod probe Administratores, qui contractum fecerant, illum valide, & legitime fecissent, non inquirentes hujusmodi legales subtilitates, vel superstitiones. Et per consequens multa simul juncta concurrebant, ex quibus sinod prætentio Mihi omnino improbabilis videbatur, quamvis hæredes, qui hujusmodi fructus exegerunt, nullo fideicommissi honere promerentur, adeout sors principalis esset libera, & ab eis consumptibilis, multo vero magis, ubi accederet quoque dicta circumstantia, quod essent fideicommisso gravati; ac propterea prohibiti essent sortem distrahere, atque cum hujusmodi considerationibus, quæ resultant a singulorum casuum circumstantiis in illarum controversiarum decisione procedi debet, non autem cum solis propositionibus generalibus, non distinguendo callidum, ac depravatum fœneratorem, qui studiose usuras palliare studuerit ab eo, qui cum bona fide versatus est, credens facere actum licitum, alias non facturus, cum isto casu (ut præmissum est) materia sapiat clarum judaismum.

CORANA, SEU VELITERNA CONTRACTUS PRO PETRO THOMAUTIO CUM N.

Casus disputatus coram A.C. resolutus pro Petro.

De eadem materia, de qua supra *disc.* 2. super contractu societatis ad caput salvum, & an intret Bulla Sixti V.? Et de locatione mercimonii.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *De auctoritatibus probantibus, quod contractus sit usurarius.*
3 *De stylo agendi de justitia negotii principalis etiam in judiciis executivis.*
4 *Quod exceptio usuræ non impediat processum executivum.*
5 *Quod Consulentibus non sit deferendum, ubi contrarium sit decisum.*
6 *An intret in hac materia Bulla Sixti V.? & de ejus materia.*
7 *Quando adesse dicatur capitale salvum, & an id inducat usuram?*
8 *De mixtura pecuniæ in contractu locationis.*
9 *Si pensio est excessiva, non per hoc intrat usura.*

DISC. XL.

Possidens Petrus quoddam ædificium pro aptatione pellium, quod vulgo *Conciaria* nuncupatur, illud cum instrumentis, & pellibus locavit N. pro annua pensione scutorum quinquaginta ad certum tempus, facta scilicet valutatione pellium, & instrumentorum in valore concordato scutorum quatuorcentum, deindeque, datis in capitam ejusdem negotii scutis centum pro aliarum pellium emptione, aucta fuit pensio ad alios scuto. decem, atque locatore pulsante debitorem, pro dictæ pensionis solutione, excipiebat iste de usuraria infectione contractus, quodque propterea nulla deberetur accessio, quinimmo quod solutum cedere deberet in sortem, introductaque causa coram A. C. judicatum fuit pro actore, atque reus acquievit, & curavit se concordare. 1

In disputationibus itaque desuper habitis Scribentes pro Conductore Reo convento excipiente de usura potissimum fundamentum constituebant in deductis apud Farinac. *cons.* 162. *lib.* 2. ubi in his specialibus terminis consimilis locationis probatur, quod adsit usuraria pravitas, deducendo etiam plures Morales agentes de materia Bullæ Sixti V. super societate ad capitale salvum, & præsertim Azor. *institut. moral. tom.* 3. *lib.* 9. *c.* 3. *qu.* 7. cum quo ex nostris forensibus pertinet Carleval. *de judic. tom.* 2. *disp.* 7. *n.* 22. 2

Tertius vero dicebant usurariam pravitatem convinci ob mixturam pecuniæ numeratæ, cum qua mutuum non solum implicitum, sed explicitum inesse dicitur, dum ab ipso initio cum instrumentis data quoque fuit quædam summa pecuniaria calculata in dicto valore, & postea factum augmentum cum aliis scutis centum, circa quod dicebant, quod licet instrumentum, vel apocha desuper inita cantaret de pecunia numerata, attamen revera esset debitum proveniens ex eadem pensione duorum annorum jam decursorum, itaut in effectu fuisset convertere fructus in sortem, ut produceret fructus excessivos decem pro centenario, dum in scutis decem factum erat augmentum.

Scribens Ego pro Locatore actore, duas efformabam inspectiones, unam scilicet ordinis super processu executivo in vim obligationis Cameralis per hanc exceptionem non impediendo, & quam solum inspectionem in proposito sufficere dicebam, & alteram ad superabundantiam, & ad tollendam omnem umbram a mente Judicis super ipsis meritis negotii principalis, idque ob commendabilem quidem Curiæ stylum insinuatum *sub tit. de judic. disc.* 42. & 44. quod scilicet quamvis de stricta juris censura, in hujusmodi, vel simili 3

milibus judiciis exequutivis, ac etiam in possessoriis, & præsertim retinendæ, & reintegrandæ non admittantur exceptiones in bono jure, quæ reservantur ad petitorium, quoties non sint omnino claræ, & certæ, per rem judicatam, vel per confessionem Partis, aut per publicum instrumentum clarum, sive quod consistant in mero puncto juris; unde incontinenti decidi valeant cum sola apertura librorum, adhuc tamen incidenter, & pro gustu deducuntur ea, quæ bonum jus concernunt, potissime ad occurrendum ne alias Signatura Justitiæ rescribat de appellatione cum clausula translativa juxta deducta *eod. tit. de Judic. disc.* 37. agendo de materia appellationis, ac etiam *in relatione Curiæ disc.* 31. occasione agendi de hoc Tribunali Signaturæ Justitiæ.

4 Quatenus itaque pertinet ad primam inspectionem ordinis, ultra propositionem generalem, super qua multa colligunt Grass. *de excep. cap.* 28., & alii consimiles moderni practici Collectores, quod scilicet exceptio usurarum, ubi non sit omnino clara, & certa, non impediat judicium exequutivum. Dicebam quod in præcisis, & punctualibus terminis consimilis, immo magis dubii contractus, id firmatur per Rotam apud Ubal. *dec.* 163. *n.* 1. *& seqq. &* 193. *n.* 10., *& s.* 99. quæ sunt repetitæ *dec.* 540. *&* 590. *p.* 2. *rec.*

5 Quo vero ad alteram inspectionem meritorum, dicebam proprie verificari ea, quæ dicuntur per Franch. *dec.* 260. *n.* 5. *&* 6. & pluries insinuantur circa DD. auctoritates, præsertim *disc.* 35. *de Judic.* quod scilicet quando allegantur consilia perpetuo reputanda suspecta, & modicæ auctoritatis, quoties non sint decisiva ad veritatem; perquiri, ac inspici debent decisiones, quæ desuper prodierunt, dum in eodem casu præciso, cum quo Farinac. tanquam Fiscalis scribebat pro accusatore, vel pro Fisco more Criminalistæ, contrarium fuit decisum per Rotam in mox allegatis decisionibus coram Ubaldo, quarum primam Ego jam deduxi supra *hoc tit. disc.* 2. *n.* 12. ubi in specie respondetur ad istud cons. Farinac.

6 Et quoad auctoritatem Azorii, cujus tantum incidenter non examinato articulo est relator Carleval. *ubi supra*, advertebam quod agit in genere de Bulla Sixti V. super contractu Societatis ad caput salvum pro frequentiori usu inter solitum super animalibus peremptionis, ac periculo de sui natura magis subjectis, & nihilominus etiam in eo casu pro exclusione usuræ frequentius respondent consultiste, ut patet apud Dunoz. jun. *dec.* 54. Mun. *dec.* 212. *in.* 126. post Zacch. *de oblig. Cam.* & advertitur supra *d. disc.* 2. Multo itaque magis in hac specie contractus, in quo agebatur de taberna, seu mercimonio constituente Universitatem, tam ratione loci materialis, & instrumentorum vulgo stigliorum pro hujusmodi mercimonio exercendo admixto cum artificio, & cum pellibus, & mercibus, quam etiam ratione avviamenti juxta distinctionem, de qua supra *disc.* 15. & 16. ubi occasione agendi de puncto, quod in pretio hujusmodi negotiorum intrent termini textus *in l. curabit, C. de act. empt.* habetur, quod recte cadunt sub contractu locationis, & conductionis, itaque est potissima ratio, ob quam dicti fructus recompensativi intrant.

7 Omnemque difficultatem cessare advertebam ex eo quod tunc in hac materia proprie intrat ratio dubitandi, quando verificetur circumstantia capitalis salvi, quia nempe Socius, vel Conductor assumat in se periculum cujuscumque casus, & nihilominus etiam in tali casu non intrat usura, quando per implicitum contractum assecurationis, conductor obtinet illius proportionatam mercedem, cum diminutione, vel condonatione pensionis, vel lucri, multo vero magis ubi ut in præsenti ista susceptio periculi non verificabatur, quoniam licet adesset valutatio mercium, & instrumentorum in summa certa scutorum quatuor centum, attamen ista suam habet probabilem causam, atque prudenter id actum fuit, ut in casu distractionis, vel culposæ deteriorationis tollerentur lites super liquidatione, ac sciretur quid Conductor restituere tenetur, ad instar illius impropriæ æstimationis, quæ ad eundem effectum fieri solet in bonis, quæ dantur in dotem, quamvis dentur tanquam species inæstimatæ, cum similibus, ideoque cessante pacto expresso in contrarium, contractus censetur initus juxta suam naturam, ut periculum casus fortuiti sit locatoris pro exclusione usuræ, & delicti.

8 Demum quoad mixturam pecuniæ, quæ aliquam inferebat difficultatem, deducebam eadem, quæ præcise habentur *supra d. disc.* 16. Dum hujusmodi negotia universitatem constituentia constari dicuntur tam ex mercibus in eis existentibus, quam ex instrumentis, & avviamento, ac etiam ex nominibus debitorum, & pecunia pro negotii, & operariorum manutentione, atque dum per aliam summam postea datam augebatur corpus, dicebam justum, & rationabile videri, quod augeretur pensio, eo modo quo si locata vinea (ex. gr.) decem petiarum pro conventa pensione, Locator daret Colono aliquam summam in pecunia, ut emeret alias duas, vel tres petias vineæ adjacentis, ex quibus vinea efficeretur major tanquam per speciem alluvionis, augenda pensionem ad proportionem, & de mixtura mutui cum locatione agitur *sup. disc.* 4.

Et quamvis difficultatem inferret quantitas pensionis, 9
quæ ita stante concordi certificatione valoris in sorte, erat ad rationem decem pro centenario, & ultra, attamen, ultra quod in hujusmodi mercimoniis periculosis fructus, vel pensio solet esse longe major, quam in bonis stabilibus, adeo ut periculum sit pars pretii, ut pluries advertitur præsertim occasione officiorum, aliorumque jurium ad vitam, in omnem eventum, posito etiam excessu, quoties contractus in substantia, seu genere est licitus, intrant potius termini injustitiæ, & læsionis ad terminos textus *in l.* 2. *C. de rescind. vend.* ut in proposito locationis advertitur supra *hoc tit. disc.* 4. & pluries in terminis fructuum recompensativorum, pro pretio rei venditæ, ac etiam in terminis censuum, & cambiorum, cum similibus, & sic intrat reductio, seu moderatio, non autem usura, ideoque reflectendo ad solam veritatem, visum est, quod bene ita judicatum fuerit.

URBINATEN. PECUNIARIA PRO LIVIO BONAVENTURA CUM M. DUCISSA HETRURIÆ VICTORIA DE RUVERE.

Discursus pro veritate.

An & quando conventio usurarum pupillarium facta per Tutorem cum debitore pupilli valeat & quomodo?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *An & quando valeat pactum super interesse favore mutuatoris?*
3 *De usuris pupillaribus.*
4 *Interesse non potest excedere veritatem destinati investimenti.*
5 *Quid ubi destinatum investimentum cessavit, an duret conventio?*
6 *Quando observantia partium in hac materia attendatur.*
7 *De excusatione ab imputatione usurarum exactarum ob bonam fidem.*
8 *An procurator possit recipere a debitore solutionem sortis, si debebantur fructus.*

DISC. XLI.

Cum Livius Bonaventura esset debitor ultimi Ducis Urbini defuncti circa annum 1631. superstite ejus herede universali in allodialibus Sereniss. Domina M. Hetruriæ Ducissa Victoria ex filio prædefuncto nepte in pupillari ætate constituta, hinc ejus Tutores, & Administratores declarata voluntate, quod ut propriæ satisfacerent obligationi, investire volebant pecunias pupillares in honestis fructiferis occasionibus, & præsertim in locis Montium Florentiæ, tunc fructantibus ad rationem quinque pro centenario, sequutum est quod Livius de anno 1633. se obligaverit solvere fructus pendente solutione debiti ad eandem rationem quinque pro centenario. 1

Quamvis autem de anno 1645. dictus Mons fuerit suppressus, atque erectus alter cum dotis augmento ad rationem quatuor pro centenario, adhuc dictus Livius post hanc innovationem continuavit solvere fructus ad dictam rationem conventam, quinque pro centenario, atque cum esset debitor in notabili summa fructuum decursorum, solvit quibusdam ejusdem Creditricis jam effectæ majoris Procuratoribus, & Ministris, aliquas summas in causam debiti in sorte principali.

Itaque facti serie sic stante, de tribus dubitari contingit. Primo nempe de validitate præfatæ conventionis, & cursu fructuum ab anno 1633. ad 1645. ad rationem quinque pro centenario. Secundo de eodem cursu fructuum ad rationem quatuor juxta Montem de novo erectum ab anno 1645. usque ad præsens. Et tertio an dicti Procuratores creditricis recipere potuerint a debitore solutiones in causam sortis, dum de eo tempore summæ solutæ debebantur in causam fructuum?

Super

2 Super primo puncto de plano favore creditricis contra Livium pro validitate conventionis respondendum censui, quoniam quicquid DD. materiam involvendo cum solita varietate dicant, verior, magisque recepta est opinio, ut licitum sit etiam ab initio inter mutuantem, & mutuatarium pacisci de interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, etiam in summa certa, & uniformi, quæ sit justa, & verisimilis juxta plene firmata per Rot. ap. Ubald. *dec.* 118. cum aliis a Me relatis *sup. hoc tit. disc.* 12. *n.* 24. *&* 35. & pluries in aliis præsertim *disc.* 18.

Ex ea ratione, quod mutuum debet quidem ex parte mutuantis esse gratuitum, adeout ei causare non debeat illas mere lucrosas accessiones, quæ ex solo usu pecuniæ, ac temporis beneficio resultant, sed non debet redundare in damnum mutuantis, ut amittat illud honestum lucrum, quod alias fuisset percepturus, ex investimento, vel negotiatione pecuniæ, ideoque mutuatarius tenetur ei reficere totum id, quod interest.

Difficultas itaque cadere solet super istius hodie verissimæ, ac receptæ conclusionis applicatione, circa quam versari solet plurium Scribentium æquivocum, quando conventiu sit pro damnis, & interesse in genere non deducendo ad speciem certum investimentum, quod habeat fructum certum, & uniformem, sed quando partes se restringunt ad investimentum certum, cujus certa, & prompta sit occasio, atque certi sunt fructus citra omne negotiationis periculum, tunc videtur casus indubitatus, ut ita distinguendo habetur deductum *dicto disc.* 18. *de usur. n.* 10. *vers. Aut igitur de altero*, atque ita docet quotidiana praxis etiam in ipsamet Urbe, ubi rigorosius quam alibi in toto Mundo proceditur in hac materia usuraria, quoniam si Ego habeo mille destinata in emptionem locorum Montium, amicus autem, qui pecunia indigeat, recipiat mutua eadem mille cum obligatione solvendi illos fructus, quos percepturus fuissem ex locis Montium acquirendis, nulla cadit difficultas, atque si id sequi posset ex protestatione juxta praxim positam per Castr. *in l.* 3. *ff. de eo, quod certo loco*, nil prohibet deduci in pactum, quoties ab isto non pendeat certificatio interesse alias generici, & incerti, in cujus casu tantum cadere possunt rationes dubitandi in isto casu excitatæ per amicum meum Conciolum.

Sed punctum esse dicebam in facto, sive in applicatione, quoniam duæ aderant circumstantiæ dictas difficultates omnino removentes. Primo sc. quod agebatur de pecunia pupillari, quæ de sui natura ex juris dispositione investienda erat in honestas tutas occasiones fructiferas, & secundo quod declaratum fuit investimentum certum, & productivum fructuum certorum, & uniformium.

3 Atque licet vera essent ea quæ ab eodem Conciolo deducebantur circa usuras pupillares hodie per legem Canonicam sublatas, quodque solum illæ procedunt in odium Tutoris, vel alterius Administratoris, non tanquam usuræ, sed tanquam damna, & interesse ob non factum investimentum, ad quod ex debito officii, Tutor tenetur, attamen pariter ex facto cessare dicebam difficultatem, dum Tutores propriæ satisfacere volebant obligationi, atque destinatum fuerat investimentum, quod sequutum non fuit ex facto, & culpa ipsius debitoris, cui proinde illa suffragari nullatenus debet.

4 Unicam rationem dubitandi, donec duravit dictus Mons, cadere posse considerabam, quando fructus consueti percepti non fuissent, ut quoad alios particulares, qui loca in eo Monte possidebant, ob tempora accidentalia belli, dubitari posse videbatur, quasi quod hujusmodi interusuria tanquam subrogata eodem jure regulari debeant, verum ista difficultas non videbatur verificabilis in praxi ob notoriam qualitatem creditricis, quæ sine dubio per Administratores Montis integre satisfacta fuisset, si investimentum sequutum esset.

5 Majus fundamentum ex parte Livii debitoris constitui posse dicebam in secundo tempore ab anno sc. 1645. post dicti Montis extinctionem, dum ex dicto tempore pretium Montistis restitutum, non dato novo investimento atque redactum ad pecuniam, remansit infructiferum, & per consequens cum ista interusuria eatenus dici valeant licita, quatenus sint subrogata loco fructuum, qui ex ipso investimento percipi debuissent, ita ex natura subrogati, cessante principali, cessare debet id quod ejus loco subrogatum est, ut receptum habemus in fructibus recompensativis ad terminos tex. *in l. curabit, C. de action. empt.* quoniam si ipsa res pereat, vel infructifera reddatur, cessat etiam fructuum cursus ex deductis *sup. disc.* 7. ac etiam habemus in illis interusuriis, quæ currunt contra debitorem, qui susceperit in se onus cambiandi juxta *dec.* 7. post Salgad. *in labyr.* cum aliis pluries relatis *sub tit. de Cambiis*, quoniam si nundinæ non tenerentur, vel cambia nullam importarent utilitatem, tunc interesse conventum non deberet, quamvis conventio sit licita, cum similibus.

Neque obstare posse videbatur, quod eadem creditrix verisimiliter pecunias investivisset in isto novo Monte, qui in substantia spectato effectu, videtur idem cum primo cum sola reductione fructuum ad minorem rationem, quoniam juxta opinionem, quam sequitur Rota, & Curia Romana, etiam in fortiori casu interesse damni emergentis, quod est magis favorabile, & benigne tractandum, requiritur declaratio animi ex deductis *hoc eod. tit. disc.* 14. eo quia poterat immutata voluntate, uti hac pecunia in aliis usibus.

Tunc autem istud debitoris fundamentum irrelevans esse advertebam, quando subsequuta observantia esset conformis huic immutationi, quod sc. exacti fuissent fructus ad minorem taxam reductam quatuor pro centenario, quoniam illa observantia esset interpres voluntatis utriusque, super continuatione ejusdem investimenti. Sed quatenus in facto cum univocis, non autem cum æquivocis probationibus constaret de continuatione ad antiquam rationem quinque pro centenario, tunc dixi, quod de stricta, & rigorosa juris censura sustentabile esset assumptum, quod excludatur animus in hoc novo investimento, quodque propterea post sequutam extinctionem Montis, nulli deberentur fructus, atque soluti imputandi essent in sortem. Cum præsupposito tamen, quod causa tractanda esset in Curia, in qua proceditur cum hujusmodi rigoribus, qui extra eam ubique damnati sunt, atque nullatenus recepti. 6

Adhuc tamen Mihi videbatur, quod motivum esset sustentabile respectu fructuum, seu usurarum decursarum, & non solutarum, adeout ageretur de excusando debitorem ab earum solutione, ac de impediendo lucrum debitori, sed respectu illarum, quæ jam solutæ, & consumptæ fuerant, nimium dubitabam ex ponderationibus, de quibus supra *disc.* 12. *&* 17. ac etiam in hoc titulo *disc.* 39. dum in creditrice nulla considerari poterat calliditas, ac depravatus animus fœnerandi; atque consumptio earum, quæ per Ministros exactæ fuerant ob qualitatem personæ, in bona fide fuit. 7

Quo vero ad tertium punctum, ille erat potius facti quam juris tam circa Procuratorum potestatem recipiendi etiam solutionem sortis principalis juxta quæstionem disputatam *sub tit. de Cens. disc.* 24. quamvis in illo casu, in quo agitur de simplici credito pecuniario, facilius intret potestas Procuratoris ad exigendum, quam in dicto alio casu sortis census. 8

Eatenus tamen ista potestas procedit quando constet de vera, & reali solutione, alias quam per simplicem confessionem, quæ in Procuratore, vel alio Administratore non sufficit ex deductis per Surd. *dec.* 229. *num.* 24. *cum seq. dec.* 374. *nu.* 2. *& seq. p.* 5. *rec.* cum aliis deductis *lib.* 8. *de Cred. disc.* 40. *num.* 6. *&* 10.

Posita potestate si quietantiæ erant expressæ in causam sortis, cessat illa quæstio, quæ disputari solet in materia solutionis simpliciter factæ per debitorem, an potius cadere debeat in unam, quam in alteram causam, quoniam id procedit in dubio, secus in claris, ut in *leg.* 1. *cum plur. seqq. ff. de solut.* cum Concordan. ap. Cavaler. *dec.* 165. *n.* 2. *&* 3. Cels *dec.* 190. *n.* 9. *& dec.* 206. *n.* 6. *& passim*.

Et quamvis juris regula sit, quod solutiones debent prius cedere in causam fructuum, quam sortis, atque Procuratores male egerint, recipiendo sortem, non prævia solutione fructuum, attamen id operabitur, quod principalis habeat actionem contra ipsos Procuratores male officium suum exercentes ad id quod interest, sed non exinde videtur inferri posse ad inefficaciam solutionis.

BONONIEN. FRUCTUUM

CUM JO: BAPTISTA PINZIRANO.

Responsum pro veritate.

De eadem materia, de qua supra *disc* 15. *&* 16. fructuum recompensativorum pro pretio mercium quæ vendantur tanquam universitas, an scil. debeantur post mortem venditoris illi hæredi, cui interdictum sit mercimonium, & an post ipsarum mercium peremptionem?

SUM-

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*

2 *An & quando pro pretio mercium debeantur fructus recompensativi?*

3 *De materia, de qua Vermigliol. cons. 289. An scilicet successori non negotiatori debeantur fructus debiti venditori negotiatori?*

4 *De differentia inter Ecclesiam, & pupillum in materia negotiationis.*

5 *De materia prohibitionis negotiationis in Clericis, & personis Ecclesiasticis.*

6 *Fructus recompensativi ex* l. curabit, *qua ratione debeantur.*

7 *An & quando perempta re cesset cursus dictorum fructuum recompensativorum?*

D I S C. XLII.

1 FActa per patrem Jo: Baptistæ venditione Tabernæ, seu Fundaci mercium habita fide de pretio, cum conventione solutionis fructuum interim ad moderatam rationem quinque pro centenario, defunctoque venditore superstite Joanne Baptista filio in pupillari ætate, atque post aliquod notabile temporis intervallum sequuto Tabernæ incendio, emptor prætensionem excitavit, quod a die mortis venditoris hujusmodi fructus amplius debiti non essent, ideoque solvi in sortem imputandi venirent fretus auctoritate Vermigliol. *cons.* 289. Multo vero magis post sequutum incendium prædictum, mercesque peremptas, atque desuper introducta lite, pro veritate ex parte Jo: Baptistæ hæredis venditoris consultus fui.

Tria itaque distinguebam tempora, primum sc. durante vita venditoris, alterum inter ejus mortem, & incendium, & tertium ab isto casu citra.

2 Super primo dixi, quod quicquid desuper nostri Majores variaverint, hodie ista est quæstio potius facti, & applicationis, quam juris, cujus theorica videtur jam firma, quod sc. aut venditio sit de mercibus singularibus, absque illa universitate, quæ annexum habet aviamentum, & tunc, cum agatur de pretio rei infructiferæ, nulli fructus, vel interusuria debeantur, neque in conventionem deduci possint, nisi accedant legitima requisita lucri cessantis, vel damni emergentis, eo modo quo in quolibet indifferenti credito quantitatis, aut vero agitur de universitate, in qua cadere valeat etiam contractus locationis, & conductionis pro annua pensione, & tunc secus ex deductis *supra, disc.* 15. *&* 16. *& alibi*, cumque facti circumstantiæ redolerent, quod revera ageretur de universitate, adeout verificaretur secunda pars distinctionis, hinc proinde pro cursu fructuum de plano respondendum esse concludebam.

3 Ex eadem ratione, idem respondendum esse censui pro secundo tempore hæredis, ex generali propositione, quod hæres, & defunctus eandem induunt personam, idemque jus sortiuntur, neque obstare dicebam præfatam auctoritatem Vermigliol. *d. cons.* 289. Tum ex frequenter insinuato assumpto, quod auctoritatibus Consulentium utpote venalibus, seu conductitiis nulla in judicando fides adhibenda est, solumque illæ deserviunt pro lumine, sive indicatione rationum, & auctoritatum, quibus desarta congruat. Tum etiam quia ipse loquitur de Ecclesia, vel pia causa, cui negotiatio interdicta est, quasi quod cesset illa ratio, cui ipse supponit innixum esse hujusmodi fructuum debitum.

4 Et quamvis Scribentes pro emptore dicerent intrare paritatem rationis, dum etiam in pupillis prohibita est negotiatio ex plene relatis per Sperell. *dec.* 90. & pluries sub diversis materiis insinuatur, attamen diversa est ratio, quoniam in Ecclesia, & personis Ecclesiasticis prohibitio est fixa, & personalis, adeout adesse videatur inhabilitas ad id agendum non ex accidentali imbecillitate ætatis, vel intellectus, sed substantialiter, & indefinite, in pupillo autem sæculari, non dignoscitur ista incapacitas ratione prohibitionis, quam ipse habeat, sed id provenit a prohibitione facta Tutoribus, & Administratoribus, ne debeant pupillares pecunias exponere periculosis negotiationibus, sed potius investire in bona stabilia, vel æquipollentia, adeout alias teneantur pupillo ad quanti interest, & nihilominus ista prohibitio cessare solet, vel ex judicio testatoris, vel ex mora Regionis, & qualitate patrimonii, & sic habilitas pendere potest a facto, vel a dispositione personæ privatæ, quod dici non potest in altera prohibitione Ecclesiarum, vel personarum Ecclesiasticarum, & per consequens non bene inferre licet ab uno casu ad alterum, dum Tutore negotiante, adhuc plerique volunt, ut in ejus odium lucrum sit pupilli, qui non subjacet damno, ex relatis per Sperel. *d. dec.* 90.

5 Præterea etiam in casu, de quo agit Vermigliol. *ubi supra*, advertebam quod contrarium videtur probabilius ex tribus fundamentis. Primo nempe, quoniam ex deductis *sub tit. de Camb. disc.* 18. prohibitio negotiationis in Clericis, & personis Ecclesiasticis, non prodest in gratiam debitorum, vel eorum, cum quibus illa exerceatur, neque impedit acquisitionem lucrorum, sed in pœnam contraventionis Fiscus Ecclesiasticus aufert lucra tanquam turpiter quæsita, & per consequens nil pertinet ad debitorem.

Secundo quia cum hujusmodi universitates mercimoniorum deduci valeant in contractum locationis, & conductionis, sive alias exerceri mediante Administratore sæculari, adeout desit scandalum exercitii personarum Ecclesiasticarum per se ipsas, non videtur subsistere illa prohibitio, vel inhabilitas, cum possit alter supponi quoties præsertim tale mercimonium non habeat initium infectum, quia tempe sit mere voluntarium atque lucri, & negotiationis causa per ipsas personas Ecclesiasticas studiose acquisitum, vel apertum fuerit, sed obvenerit ex hæreditate, vel donatione, aut altero legitimo titulo excludente verum mercimonium, quod in eo consistit, ut principaliter res ematur, atque vendatur absque mixtura liciti opificii juxta distinctiones, de quibus *sub tit. de Regul. disc.* 60. *& in annot. ad Conc. Trid. disc.* 19. atque docet frequens praxis in gregibus, & armentis, quæ per Ecclesias, & Monasteria obtinentur.

6 Ex tertio, quoniam hujusmodi fructus recompensativi pro pretio rei fructiferæ non debentur ratione moræ, minusque ob qualitatem creditoris, quod esset negotiator, ac propterea intraret dicta diseretiva inter defunctum, & hæredem, sed id provenit ex æquitate text. *in l. curabit, C. de a. l. empt.* prohibente in emptore fruendi eodem tempore, re & pretio, & per consequens dicta discreta qualitas defuncti, & hæredis nulla videtur consideratione digna.

7 In tertio autem tempore, decisionem pendere dixi a circumstantiis facti, an sc. incendium referendum esset casui, sive illi levissimæ culpæ, quæ ad alios effectus considerari solet juxta frequentiorem hujus infortunii contingentiam *ex deductis sub tit. de locat. & conduct. disc.* 7. *& seq.* Vel potius ex culpa positiva apta producere contra culposum actionem ad damna, & interesse, erga damnificantem, ut primo casu cesset cursus fructuum recompensativorum, utpote subrogatorum loco fructuum ipsius rei, & propterea dari non possit subrogatum sine principali ex deductis *supra disc.* 17. ubi Concordantes, secus autem in altero in quo fructus debentur, non in ratione fructuum, sed in ratione damnorum, & interesse, juxta ea quæ habemus in materia census consignativi, quod scil. perempto fundo censito, vel eo reddito infructifero in toto, vel in parte, nulli debentur fructus, vel solum illi modici qui supersint, & tamen si debitor, vel possessor culpose fundum destruat, aut illum infructiferum reddat, in odium culposi habetur pro extante perinde ac si actus sequutus non esset, ideoque debentur fructus in prædicta ratione damnorum, & interesse, illam vero distinctionem dicebam videri ad rem idealem, quoniam in rebus stabilibus dari quidem potest, ac solet casus voluntariæ destructionis, vel infructuositatis, ut ad delitiam, vel ad diversum usum reducantur, sed non videtur practicabilis casus voluntarii, & adeo culposi incendii in ipso emptore pretii debitore, quod exinde sequatur hæc obligatio verificabilis solum contra tertium criminosum incendiarium pro illa damnorum, & interesse refectione, quæ resultat a delicto.

ROMANA TRANSACTIONIS PRO FABIO CELSO CUM MIGNANELLIS.

Casus decisus per Rotam pro Fabio.

De eadem materia, de qua *disc.* 12. 15. *&* 35. an scil. & quando transactio reddat licitas usuras alias illicitas? Et incidenter de usuris lucri dotalis?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*

2 *Quod transactio salvet usuras.*

3 *De usuris dotalibus ex statuto Urbis.*

4 *De lucro statutario ad quem ejus proprietas pertinet.*

5 *Quomodo procedendum sit in conclusione de qua n.* 2.

6 De-

6 *Distinguuntur plures casus pro dictæ conclusionis regulatione, ac bona applicatione.*

7 *An pro tempore conventæ dilationis accessiones essent debitæ?*

8 *Expenditur ratio resolutionis, & in qua parte attendi debeat.*

D I S C. XLIII.

1 DEfuncto Mario Celso superstite filia, quæ paulo post in ætate infantili quoque obiit, cum nulla suppeterent bona libera, eo quia casale, & alia per eum possessa caderent sub fideicommisso ad favorem Angeli, & fratrum de Celsis, aperto. Hinc Angela uxor jam satisfacta de dote, pro lucro importante scuta termille quingentum, dicti casalis retentionem prætendebat, non obstante quod esset fideicommissarium ex beneficio *Auth. res quæ*, introductaque desuper lite in Rota, deventum est ad concordiam per quam Angela obtinuit in proprietate scutos bismille, ex quibus jam habebat in manibus quingentum perceptos ex ejusdem casalis fructibus, reliquos autem bismille quingentum dictus Angelus postmodum Rotæ Auditor, & Cardinalis, *cujus decisionum volumen* habemus, promisit solvere infra quatuor annos, & interim solvere fructus ad rationem septem pro centenario, pro reliquis vero mille, & quingentum solvi deberent fructus ad vitam tantum, atque non solutis infra terminum dictis scutis mille, & quingentum tam Angelæ donec vixit spatio annorum circiter viginti, quam Mignanellis ex secundo matrimonio filiis, & hæredibus soluti fuerunt per tempus notabile fructus. Defuncto autem Angelo Fabius Frater minor in fideicommisso, aliisque bonis successor pro ejusdem fructibus, vel sorte pulsatus, renuit solvere, prætendens quod potius extenuata sorte cum dictis indebitis usuris, remaneret creditor in eo quod excessive solutum esset, introductaque causa coram uno ex Locumtenentibus Auditoris Cameræ, ejus sententia absolutoria prodiit, introductaque causa in Rota coram Albergato sub die 16. Martii 1676. super dubio an fructus debeantur? negativa prodiit resolutio præterquam quoad quatuor annos conventæ dilationis, atque in hoc statu causa reperitur.

2 In disputationibus itaque in utroque Tribunali habitis, cum intentio Fabii esset jam fundata in regula hodie nimium plana, & recepta, quod ex credito pecuniario nullæ debeantur, neque exigi possint accessiones, quodque exactæ cedunt ipso jure in extenuationem sortis, quamvis essent sponte solutæ, quoniam lex potius coactionem interpretativam in debitore solvente præsumit, ut pluries in præcedentibus, hinc punctus erat an adesset necne aliquis titulus earum justificativus?

3 Itaque restringebatur ad illum transactionis, quam justificare hujusmodi usuras probare conabantur Scribentes pro actoribus ex deductis per Leotar. & alios, de quibus *supra, disc. 12. & 35. ac etiam in decisionibus Rotæ editis in Viterbien. transactionis, de qua supra, disc.* 15. Quamvis etenim deduceretur alter titulus ex Statuto Urbis 137. attamen iste nullam habebat subsistentiam, tum quia statutum loquitur de muliere vidua, ideoque non videbatur suffragari illi, quæ jam ad breve tempus transierat ad secunda vota *ex deduct. in sua sede, sub tit. de dote, disc.* 196. Tum etiam quia attento Statuto, mulier dum ex matrimonio superfuerunt filii, aliud jus non habet nisi in usumfructum ad ejus vitam, nullum vero in proprietate, & consequenter quando etiam

4 dictæ ipsa vixit, licet hujusmodi fructus exegisset, adhuc pinguior ista pars obtinebat intentum, dum ita cessabat debitum in sorte, atque locus erat repetitioni ejus quod sine causa eisdem actoribus solutum fuerat post mortem matris, quæ in sorte principali non habebat jus tanquam mulier ex persona propria ratione lucri, sed solum tanquam hæres filiæ, ad quam prætendebatur proprietatem pertinere, quamvis revera neque id subsisteret, cum probabilius sors reverti deberet ad fideicommissum, sive quod ab eo nunquam abdicata esset ex iis quæ habentur *eod. tit. de Dote, disc. 137. & seq.*

5 Quatenus itaque pertinet ad dictum titulum transactionis, cum occasione præsentis casus, ac alterius, de quo *d. disc.* 15. aliorumque plurium expertus fuerim de facili incidi in æquivoca ob consuetum Pragmaticorum vitium principaliter vacandi cumulo, vel consarcinationi auctoritatum, nimiumque chartas allegationibus replendi, non reflectendo ad congruam applicationem quæ pendet a singulorum casuum circumstantiis, eorumque distinctionem, cum sæpius aliquæ auctoritates in suis casibus veræ, beneque fundatæ sint, extraneæ vero a casu de quo agitur, hinc dicebam reflectendum fore ad diversorum casuum distinctionem, ex qua veritas elucet, atque congrua doctrinarum, ac decisionum applicatio manat, & in qua revera tota versatur hodie doctrina in hac practica facultate.

6 Primus itaque casus est, ubi agitur de illa transactione, quæ inita sit ad componendam litem actualem, vel habitualem, super bonis de sui natura fructiferis, quæ uni colitigantium dimittantur cum ejus obligatione solvendi alteri aliquam quantitatem, pro qua interim conveniatur de fructibus, vel usuris, & tunc extra controversiam licita est conventio ad limites fructuum, quos ipsa bona producant, juxta terminos *text. in l. curabit, C. de action. empti* quasi quod illa quantitas, quæ in conventionem deducta fuit, sit pars pretii ipsorum bonorum ex firmatis *supra dict. disc.* 15. & in decisionibus in ea causa editis, solumque isto casu, quatenus fructus conventi excedant metam fructuum ipsorum bonorum, cadere potest probabilis ratio dubitandi, an titulus transactionis salvet illum excessum tanquam correspectivum, & sic quod operetur aliquid plus quam simplex venditio ut substineri posse videatur, eo quia colitigans contentus fuerit illa minori quantitate in sorte principali, habito respectu ad commodum illius majoris taxæ fructuum, qui propterea in illo excessu dici possunt pars pretii, eodem modo quo in *eodem tit. de usur. disc. 17. & alibi* advertitur, quod etiam in simplici venditione dari potest hic excessus fructuum recompensativorum in majori summa, quam important fructus naturales, comparative ad pretium, quoniam si e. g. res quæ fructet annua scut. 50. & quæ revera mereatur æstimationem in mille, vendatur pro sexcentum, vel septingentum, nil prohibet taxari fructus pretii ad septem, vel octo pro centenario, cum excessus dici valeat pars pretii in sorte principali, & sic similiter, ac proportionate juxta facti qualitates, & circumstantias, excludentes fraudem usurarum, multo igitur magis in transactione, in qua incertum est, quænam pars revera pertineret ad eum cui quantitas promittitur.

Alter casus est, quando agatur de usuris per debitorem creditori jam solutis, unde postmodum intret inter ipsos quæstio, an sint debitæ necne, atque super ista quæstione sequatur concordia in forma veræ transactionis absque eo quod constet de voluntate libera, & sincera in debitore condonandi usuras indebitas, & de jure repetibiles, vel imputabiles, juxta distinctiones, de quibus in hac materia transactionis, præsertim *sub tit. de feud. disc. 47. & sub tit. de alien. & contract. prohib. disc.* 50.

Et tunc error videtur eorum, qui disputant hunc articulum in abstracto, an scilicet, & quando super usuris transigi possit, atque titulus transactionis eas salvet, licitasque reddat, quoniam decisio pendet ab eadem distinctione, quæ generaliter habetur in omnibus actibus prohibitis *ex dedutt. sub tit. de feud. disc. 49. de emphyt. disc. 32. & de fideic. disc. 173. & seq.* an scilicet bona, vel mala fide inita sit, bonæ autem, vel malæ fidei inspectio pendet a qualitate dubietatis ejus quod sit in lite, adeout, id quod datur, vel respective recipitur, dici valeat justum, & adæquatum pretium emptionis, vel redemptionis incertæ alterius litis, ne alias sub palliato nomine transactionis fiat actus prohibitus, vel illicitus, & sic ubi cadat probabile dubium, an illæ accessiones essent licitæ necne? Ideoque dicitur materia incapax regulæ certæ, & generalis, dum decisio pendet a singulorum casuum qualitate, & circumstantiis.

Quartus casus est quando, cessante dubietate, debitor sub nomine concordiæ, in toto, vel in parte remittat suum jus repetendi, vel imputandi usuras solutas, vel eas non solutas solvat in parte, & tunc incongrue, ac potius per quendam usum loquendi adaptantur termini transactionis, non cadentes nisi in re dubia, cum vere, & proprie cadant termini donationis, vel remissionis, quam nihil prohibeat fieri, quoties ex libera, & sincera voluntate id sequatur, adeout pendeat a formidata suffocatione, vel ab aliis circumstantiis, quæ vim interpretativam suadeant, de jure præsumendam in debitore solvente usuras ex deductis apud Bich. *dec. 72. & passim.* Quemadmodum etenim quis potest alia ejus bona, ex motivo benevolentiæ, & gratitudinis donare, vel jura remittere, ita nil prohibet id agere in usuris, ut frequenter praxis docet ex motivo punctualitatis, & honestatis, sive ex altero, ut in futurum, atque in aliis occurrentiis promptus, ac benevolus inveniatur mutuator, quamvis etenim ubi id sequatur, ex illo motivo futuræ indigentiæ, & ad evitandam potentis creditoris indignationem, Morales disputent, an salva remaneat mutuatoris conscientia, attamen quatenus pertinet ad Forum externum, de quo meæ sunt partes agendi, cum Ecclesia non judicet de occultis, sufficit quod ex actis, & probatis, constet de hac libera voluntate remittendi, quodque tunc nulla urgeat ratio suffocationis.

Omnes

Omnes tamen isti quatuor casus extranei erant ab illo præsentis controversiæ, in quo proprie cadere dicebam ea quæ in specie transactionis habentur apud Bich. *dec.* 16. quod scilicet transactio non caderet super usuris, neque earum conventio aliquam haberet correspectivitatem eo quia lis esset solum super credito quantitatis in sorte an deberetur necne, an propterea desuper sequuta est concordia, quæ reducat quantitatem ab uno prætensam, ad aliam minorem, cujus solutio differatur cum conventione interim solvendi fructus, vel usuras ex sola ratione dilationis ut expresse causabat conventio, istoque casu titulus transactionis nullatenus salvare potest hujusmodi conventionem, utpote resultantem ex sola causa dilatæ solutionis, cum mutuo implicito, sive interpretativo juxta firmata *d. dec.* 16. *Bichii*.

Et quamvis Scribentes pro actoribus insisterent in eo quod remissa esset sors principalis pene in medietate, attamen id non faciebat ad rem quoniam remissio proprietatis in parte sequuta fuit ad solum effectum obtinendi in proprietate aliam partem lucri, quod possessores fideicommissi contendebant mulieri deberi solum in usufructu, stante quod ea matrimonio fuerant superstites filii, adeout etiam in rata promissa adesset potius clara læsio ea hac parte.

7 Ex his autem liquere videtur quod de stricta censura etiam pro quatuor annis hujusmodi accessiones erant indebitæ, & usurariæ utpote conventæ, ac solutæ ex sola ratione temporis, ac dilationis, ut etiam expresse in instrumento dicitur, nil obstante quod non esset in facultate creditoris petendi debitum juxta distinctionem, de qua supra *disc.* 78. quoniam si ita esset, sequeretur quod pro quocumque debito pecuniario pro quo concessa sit dilatio conventa, ac exigi possent usuræ dum dilatione pendente, creditor prohibitus est exigere, dicta enim distinctio procedit in legato, eo quia in illo medio tempore quo legatarius ad sortem agere non potest, ipsæ accessiones videntur principaliter legatæ, tanquam annuæ prestationes stantes de per se *ut eod. disc.* 38. advertitur, ac propterea clarum esse dicebam æquivocum istos terminos ad rem applicare, adhuc tamen reflectendo ad veritatem resolutio in hac parte non displicuit, atque consului Fabio ut acquiesceret ex diversa ratione, quod scilicet illæ accessiones dici possint pars contractus, quodque earum intuitu Angela contenta fuerit illa quantitate in sorte, qua alias contenta non fuisset.

In reliqnis autem in eodem sensu veritatis justam, beneque fundatam credidi resolutionem, quodque in hoc rigorose processum sit, non obstantibus considerationibus bonæ fidei in muliere, ejusque hæredibus, hujusmodi subtilitatum ignaris, de quibus *supra disc.* 12. & 17. & in aliis pluries, ex eo quod in substantia dicta transactio injusta, & læsiva esset, dum revera nulla proprietas mulieri debita erat, non quidem ex persona propria, dum illa solum usumfructum ad vitam prætendere poterat, minusque tanquam hæres filiæ, quia potius eadem proprietas citra omnem difficultatem debita erat fideicommisso, a quo nunquam abdicata fuit ea deductis *d. disc.* 137. *de dote*, & sic ut ad effectum extenuandi sortem indebitam, atque repellendi actores ab assequutione annualitatum non solutarum, recte iste rigor procederet, secus autem ad effectum repetendi excessive solutum ultra sortem, atque bona fide consumptum ex deductis præsertim *d. disc.* 17. 8

S U M M A,

S I V E

C O M P E N D I U M

Eorum, quæ continentur in hoc Lib. V. Parte Prima. De Usuris, & Interesse.

I.

Procemialia super usuræ definitione, prohibitione ne requisitis, aliisque generalitatibus ad materiæ introductionem *a n.* 1. *ad* 11.

II,

De interesse mutui ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, aliisque speciebus interesse *a n.* 12. *ad* 29.

III.

An & quando detur usura in contractibus emptionis, & venditionis, locationis, & conductionis, societatis, ac similibus, ne etiam in legatis, aliisque ultimis voluntatibus, vel in Judicum sententiis, aut Arbitrorum laudis *a n.* 30. *ad* 44.

IV.

De Usuris Judæorum, ac generaliter de aliarum licitarum, vel permissarum usurarum reductione, seu moderatione *a n.* 45. *ad finem*.

S U M M A R I U M.

I.

1 *Mutuum dantes ex Divino præcepto nihil recipere possunt.*
2 *Non datur parvitas materiæ, sed nihil percipi potest.*
3 *Non excusat sexus, vel rusticitas, aut consuetudo, vel pupillaris ætas, aut favor piæ causæ.*
4 *Papa non dispensat super usuris, sed solum declarat.*
5 *An usuræ sint prohibitæ de jure naturæ, vel gentium?*
6 *Leges civiles in materia usuraria sunt generaliter correctæ, & quales non.*
7 *Non datur usura sine mutuo vero, vel interpretativo.*
8 *Exigitur item conventio obligatoria.*
9 *Usura cadit in omni commodo, vel onere etiam intellectuali.*
10 *Quare detur usura etiam in aliis contractibus, ac etiam in ultimis voluntatibus, & in sententiis.*
11 *Accessiones hodie licitæ sunt in ratione interesse, & quotuplex illud sit, atque non est regulandum ex persona mutuatarii, sed mutuatoris.*

II.

12 *De interesse damni emergentis, quale sit, & de ejus requisitis.*
13 *De altero interesse lucri cessantis, ejusque requisitis.*
14 *Mora semper est necessaria, & de duplici specie moræ.*
15 *De usuris dotalibus.*
16 *De usuris, vel fructibus recompensativis favore venditoris, vel emptoris.*
17 *De interesse contra tutores. & curatores, aliosque administratores legales.*
18 *De eodem contra mandatarium suscipientem onus investimenti.*
19 *De usuris usurarum, seu anathocismo, & quando cesset.*
20 *De usuris, & interesse debitis fidejussori, vel mandatario solventi de suo.*
21 *De usuris feudi.*
22 *De usuris pro mutuo facto Principi, vel Reipublicæ.*
23 *De usuris in contractu cambii.*
24 *An valeat conventio cum taxa ab initio?*
25 *Voluntaria solutio usurarum non reddit eas licitas.*

26 *Quid de transactione.*
27 *De remissione, vel condonatione usurarum.*
28 *An usuræ imputentur ipso jure, vel repetantur condictione indebiti?*
29 *De probatione solutionis usurarum.*

III.

30 *An mixtura mutui cum emptione, & venditione, vel cum locatione, & conductione producat usuram?*
31 *De venditione ante tempus cum anticipata solutione pretii ex nunc taxati.*
32 *De venditione ad credentiam, seu habita fide de pretio, an contineat usuram ob alterationem pretii?*
33 *Ratione periculi potest percipi aliqua accessio.*
34 *De usura in contractu societatis, & de contractu trino.*
35 *An & quando datur usura in legato, vel in donatione?*
36 *Et quid in Judicum sententiis, vel Arbitrorum laudis.*
37 *An & quando in deposito intret usura?*
38 *De fructibus pignoris, & de antichresi.*
39 *De Montibus pietatis an pro mutuo super pignoribus accessionem recipiant?*
40 *De usura in cambio præsenti inter unam speciem & alteram monetæ.*
41 *De aliis permutationibus.*
42 *De usura in censu perpetuo, seu vitalitio, & in societate officii.*
43 *De usurarum causis cognoscit solum Judex Ecclesiasticus, & de quibus laicus.*
44 *De pœnis.*
45 *De cambio maritimo, seu nautico fœnore.*
46 *De usura in fidejussore, vel assecuratore.*

IV.

47 *De erronea opinione Judæorum ut eis liceat usuras exercere cum Christianis.*
48 *Contrarium verius, & quod Judæus conversus ad fidem debet eas restituere.*
49 *Christianus Judæi cessionarius, vel mandatarius usuras non exigit.*
50 *De ratione ob quam Judæis usuræ permittantur.*
51 *De moderationibus, vel taxis.*
52 *De usuris centesimis quid importent.*
53 *De taxa usurarum Judaicarum in Urbe.*
54 *De conclusione, ut usuræ non possint excedere, vel duplicare sortem.*
55 *De tacita mineratione, vel reductione ob exactionem triennalem.*
56 *Valet reductio ad minorem summam sub certa conditione, qua non impleta, vel defecta continuet prima conventio.*

I.

Proœmialia super usuræ definitione, prohibitione, ac requisitis, aliisque generalitatibus ad materiæ introductionem.

1 MUtuum dantes, nihil inde sperare, vel ex mutuatarii obligatione consequi debere, utriusque novi, & veteris Testamenti, Divina lex prohibet, ideoque omnis accessio usurariam habet infectionem, eaque prohibita est, quamvis modica sit, Divinum etenim oraculum, non plus, vel minus prohibet, sed nil sperandum, vel as-
2 sequendum esse præcipit, exindeque resultat ut in usuris materiæ parvitas non detur, idque verius est, magisque receptum; minusque rusticitatis, vel sexus, aut imperitiæ,
3 vel consuetudinis excusatio, aut pupillaris ætatis, vel piæ causæ favor admittitur, cum divinum sit negativum præceptum, absque personarum exceptione semper obligatorium, ideoque usuræ pupillares quoque sublatæ sunt.
4 Et vero Pontificia potestas non derogat neque dispensat, cum Vicariæ, seu Pontificiæ potestati, in iis quæ juris Divini sunt, interpretandi solum, vel declarandi, non autem corrigendi, vel dispensandi jus tribuatur.

Naturæ quoque juri, plerique hanc referunt prohibitio-
5 nem, ea moti ratione, quod cum pecunia, vel altera æquipollens materia, cui mutuum, saltim interpretativum congruit, naturaliter sterilis, ac infructifera sit, idcirco naturæ adversari dicitur ille fructus, eave superfœtatio, quam humana industria, vel malitia producit; fabulæ vero speciem ista consideratio continet, cum secluso utriusque Sacræ Paginæ Divino jure, quod Christianæ, & Mosaicæ fidei respective Professores obligat, apud alias Gentes, Idolorum cultores, vel alterius falsæ Religionis professores usuras, in usu licitas fuisse Græcorum, & Romanorum, aliarumque nationum historiæ, ipsæque leges civiles docent, earum excessiva quantitate, pro politica Reipublicæ administratione prohibita, vel moderata; civiles vero leges in Catholico Or-
be in hac usuraria materia per Sacros Canones, in terris 6
etiam Imperii, ipsoque sæculari Foro, omnino correctæ, abolitæ sunt, etiam illæ quæ pupillorum, vel Ecclesiarum, piæve causæ favore disponunt, ideoque erroneum est in hujusmodi causarum decisione, illas attendere, nisi rationi, vel æquitati a Jure canonico probatæ, innixæ sint, atque pro sacrorum canonum fomento, ac observantia, vel interpretatione solum adhibeantur.

Duplex autem requisitum pro ejus verificatione usura de- 7
siderat, primo nempe mutuum verum, vel interpretativum, sine quorum uno, vel altero ea non datur, dum in aliis contractibus, quamvis inæqualibus, vel prohibitis, nullitas,
ob legis prohibitionem, vel ob consensus imperfectionem, 8
vel injustitiam, aut ob circumventionem, sive inæqualitatem datur non autem usura *a*, Et secundo obligatoria conventio, ea etenim cessante, id quod mutuatarius mutuatori ex gratitudinis, vel antidoralis obligationis motivo sponte impendat, usuras non redolet. *b*

Obligatione vero accedente, nedum pecuniaria, vel alte- 9
rius rei utilis accessio, sed etiam servitii, vel famulatus, vel obsequii, aut clientelæ præstatio, aliudve simile, quod pretio æstimabile sit, damnatam quoque usuram importat. *c*

Quamvis autem in omnibus viventium, ac morientium 10
actibus, vel dispositionibus usura sit verificabilis, in emptione, & venditione scilicet, locatione, permutatione, ac deposito, aliisque nominatis, vel innominatis contractibus, ac etiam in legatis, aliisque ultimis voluntatibus, quinimmo in Judicum, vel in Arbitrorum sententiis, aliisve similibus, ideoque primo aspectu erronea convinci videatur superius insinuata propositio, ut sine vero, vel interpretativo mutuo usuraria infectio non detur, quodque in aliis injustitia, seu læsio, non autem usura cadat, adhuc tamen, vera, & firma propositio est, dum ob alterativa pacta, seu alterativas circumstantias, a vera propriave illius actus natura deviantes, ille corrumpitur, atque in alteram occulti interpretativi contractus mutui naturam transit, ideoque usurariæ infectioni subjacet.

Illæ vero accessiones, quas ex credita, seu alias retenta 11
pecunia, aliave æquivalenti specie, vel quantitate ejus Dominum, vel creditorem, licite consequi, ac retinere, praxis docet, non eam lucrativæ accessionis habet speciem, quæ ex sola Partium conventione resultet, sed alteram accessionem, quæ interesse rationem habet ob damnum passum, sive ob lucrum amissum, ideoque generica est duplicis interesse distinctio, quorum unum lucri cessantis, alterum vero damni emergentis nomen, seu vocabulum habet, aliis quoque vigentibus interesse speciebus ex naturalis æquitatis, vel ex onerum restauratione resultantibus, ut totius materiæ discursus, vel progressus docet.

Hoc autem interesse ex mutuantis, non autem ex mutuatarii persona est regulandum, nil enim refert an mutuatario utilitatem mutuum produxerit, si mutuantis nil intersit. *d*

a *Disc. 3. 11. & 15. tit. de Camb. disc. 13.* b *Disc. 13.*
c *Disc. 4.* d *Disc. 12. 27. & 29.*

II.

De interesse mutui ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, aliisque speciebus interesse.

DAmni emergentis illud est interesse, quod mutuator 12
ex mutui causa in re propria patiatur, quia nempe ob defectum mutuatæ pecuniæ, quam in extinctionem proprii æris alieni erogaturus fuisset, usuras, vel interusuria, sive censuum fructus proprio creditori solvere coactus esset, aliudque damnum pati.

Dupliciter vero istius interesse refectio sequi solet, ac potest. Primo nempe per explicitam mutuantis, ac mutuatarii conventionem, quia scilicet volente illo, qui pecuniam habeat, in proprii debiti dissolutionem erogare, altero autem, qui pecunia indigeat, eum rogante, ut sibi mutuum præstet, paciscatur ille reficere totum id, quod ex usurarum, vel censuum causa, mutuator proprio creditori sit præstiturus, istaque conventionis species justa, licitave: jure quoque canonico reputatur, quoniam gratuitum quidem mutuatoris officium esse debet, non tamen sibi damnosum, ac præjudiciale, dummodo sincera sit conventio, non autem usurarum pallium.

Et secundo ubi ob mutuatarii moram, in mutui restitu-

tione

tione statuto tempore facienda, mutuator præmissum, vel aliud damnum senserit, cum proprio creditore, quem dimittere, cum restituenda pecunia statuerat, illaque frequentior est species, quæ forensibus quæstionibus ansam præbet.

Super istius autem posterioris modi, vel speciei verificatione, seu requisitis, quæstio cadit, an sola generica sufficiat probatio, quod scilicet mutuator, vel creditor, post contractum mutuatarii, vel debitoris moram, illud damnum sit passus, ejus assertione admissa, quod in eam causam pecuniam debitam erogaturus fuisset, vel potius specialis justificatio requiratur, quod eadem mora damni præcisa, & immediata causa fuerit, quia nempe creditoris declaratio debitori notificata super hujusmodi destinatione accedat. Prior namque opinio alibi magis communiter recepta est, Romana Curia excepta, quæ posteriorem magis rigorosam sequitur, nisi necessaria esset destinatio omnino facienda, sive quod per alias probationis etiam præsumptæ species de illa pateat. *e*

13 Pariter in altera specie interesse lucri cessantis eadem dignoscitur opinionum diversitas, Curia etenim tenaciter eandem præcisam ac specialem exigit justificationem requisitorum, quæ *Castrensis* vulgo dicuntur, quod scilicet prompta fuerit fructiferæ, seu lucrosæ erogationis occasio, ipsi debitori denunciata, cum destinatione in illam erogandi pecuniam, alibi vero forte magis communiter, eadem generica, seu ex communi usu notorie oriens probatio sufficit, eo quia semper occasiones promptæ sint, omnisque præsumatur industriosus, otiosam pecuniam non retenturus, ideoque pro Regionum, vel Tribunalium stylis, receptisque opinionibus, utraque quæstio decisionem recepit. *f*

14 In utraque autem interesse specie, una, vel altera sententia retenta, illud moræ requisitum semper necessarium, atque præsupponendum est, cum sine mora, vel prævia conventione, quæ moræ æquipollet, unum, vel alterum interesse non datur, ea vero duplicem habet speciem, unam scilicet quæ vera, & regularis dicitur, per interpellationem, vel statutæ diei lapsum contracta, & alteram irregularem, per legem
15 ex privilegio Ecclesiæ, pupilli, minoris, piæ causæ, Civitatis, aliarumque personarum, sub necessaria ejusdem legis administratione viventium, inductam. *g*

Plures autem in Iure casus dantur, in quibus etiam sine mora, unum, vel alterum interesse debitum sit, nullisque alia desiderentur requisita. Primo scilicet favore viri, matrimonii onera supportantis, pro dote non soluta, cum ipsorum onerum supportatio, moræ, aliisque requisitis æquivaleat, illudque interesse, non lucri amissi assequutionem, sed damni in eadem onerum supportatione passi redintegrationem importat, ut in sua dotali sede latius. *h*

Venditoris item rei fructiferæ favore pro non soluti pretii
16 rata, idem adversus emptorem, cui expressa dilatio concessa non sit, interesse cursu datur, ad ipsius tamen rei fructuum verisimiliter percipiendorum ratam, sed non ultra, adeout ea sententia quam Romana Curia sequitur, neque partium conventio excessum admittat, ut pariter in sua sede latius, itaque species quoque moram non desiderat, quinimmo neque ullam admittit excusationis causam, nisi venditoris culpi, vel factum, veram, ac effectivam solvendæ pecuniæ impossibilitatem, vel aliud æquipollens interesse in emptore causaverit. Ideo namque mora desideranda non est, quia neque verum interesse dicitur, quod moræ sit effectus, atque pœnæ speciem redoleat, sed potius refectio, seu restauratio fructuum, quos ex re propria venditor aliàs percepturus esset, naturali prohibente æquitate locupletationem de alieno, quodque re, & pretio eodem tempore emptor potiatur.

Ex correlativorum autem natura, eademque naturali æquitate dictante, idem favore emptoris, qui pretium solvit, re fructifera non accepta, in toto, vel in parte receptum est, ut in sua sede clarius. Itaque usurarum, vel interesse species a jure civili inducta, ab altero canonico quoque probata est, atque sub generica correctione non cadit, cum non ab ipsius civilis dispositione, vel auctoritate manat, sed ab ipsa naturali æquitate, vel ratione, quam lex canonica potius confovet. *i*

17 Quamvis item (ut insinuatum est) pupillares usuræ, a jure civili inductæ, jure canonico quoque sublatæ, vel correctæ sint, ideoque omnes illæ cessent extensiones, quas pupillorum ad instar, Ecclesiæ, vel piæ causæ, vel Civitatis, ac similium favore cum claro æquivoco Civilistæ ponderant, cum sublato exemplari, vel suppresso fonte, magis cessare debeant exempla, vel rivuli, adhuc tamen, aliis non desideratis requisitis, contra Tutores, aliosque legales œconomos, & Administratores, interesse curius datur, non quidem in ratione debiti non soluti, atque pro lucrosa creditoris accessione, quam debitoris mora producat, sed ob aliam moram, vel culpam, quæ suscepti muneris ratione resultat, ob illud neglectum investimentum, ad cujus curam, & sollicitudinem, lex hujusmodi Administratores obligat, adeoque refectio intrat illius fructus, vel emolumenti quod faciendum investimentum produxisset, dum lex in odium negligentis, illud pro jam facto habendum esse fingit, ac disponit, nisi deficientis occasionis, vel alia similis justa excusatio hanc negligentiam tollat. *l*

Eadem obligatio quoque in voluntario, seu conventionali administratore, vel mandatario intrat, ut si alienam pecuniam in licitas, & fructiferas occasiones investiendam suscipit, taleque onus in se assumat ex mandati actione, idem qui supra resultet effectus, quamvis etiam debitor esset, ita duplicem gerendo personam, nisi eadem intret excusatio, illud vero interesse, non ex debiti non soluti, sed ex suscepti mandati, vel muneris non impleti ratione debitum est, ideoque (ut nostri dicunt) ob non factum potius, quam ob non datum intrat. 18

Adeoque illud interesse lex decernit, atque Fori praxis etiam rigorosioris Romanæ Curiæ recepit, ut quamvis etiam ex civili jure, multo vero magis canonico, usuræ usurarum prohibitæ sint, etiamsi earum conventionalis conversio in sortem accedat, hujusmodi omnino damnata superfœtatione, quæ sub anathocismi vocabulo explicari solet, adhuc tamen, administratore, vel mandatario ut supra fructus, vel usuras exigente, vel exigere ab aliis, vel a se ipso debente, cum eadem legali, vel conventionali investimenti obligatione, sortis naturam fructus, vel usuræ assumunt, ideoque novos fructus, vel nova interusuria, ad multiplici etiam rationem, seu regulam debentur. *m* 19

Fidejussori, vel mandatario, alterive administratori, vel negotiorum gestori, ut socio, qui de proprio principalis, vel mandantis, aut socii debitum dissolverit, usuras lex civilis decernit, lex vero canonica negat, nisi effective damnum de proprio senserit, quia nempe debitum sub usuris contrahere sit coactus, idque non sufficit, nisi contrahendi facultas quoque adsit, pro qua interpellatio desideratur, ubi ea expressa concessa non sit. *n* 20

In feudo usuras permitti statutum est, non tamen ex legis dispositione, cum humana, seu positiva lex desuper statuere non valeat, sed ex ratione, quæ sorti, vel pretio congruit. 21

In necessario item potius, quam voluntario mutuo, quod Principi, seu Fisco, vel Reipublicæ fiat, licite dantur accessiones, utpote compensativæ periculi, quod hujusmodi mutuum annexum habet, non autem in ratione lucrativæ accessionis pro mutuatoris officio, quod debet esse gratuitum. 22

In localium, seu litterariorum cambiorum contractu usuræ quæstiones frequentes cadunt, ubi realitatis requisita desint, quia vero suam peculiarem sedem iste contractus habet, idcirco in ea videndum, de aliis vero speciebus infra. 23

Ex præmissis autem validæ conventionis usurarum, decisio pendet, ubi etenim ex juris dispositione, accessio, vel interesse in genere, vel in substantia licitum sit, prohibitum non est illud in conventionem deducere, quæstione cadente super certa taxa, quam aliqui tanquam suspectam absolute negant, aliqui vero justam, & verisimilem admittunt, ut in sua sede, ubi videndum est, cum non de facili sub compendio id explicabile sit. *o* 24

Usurarum solutio, quamvis absque Judicis coactione facta sit, solventi non præjudicat, neque repetitionem, vel imputationem impedit, ex generali regula, quod in hac usuraria materia Partium conventio licitum reddere non potest id quod illicitum sit, ideoque neque computorum solidationes creditori, vel mutuanti suffragantur. *p* 25

Transactio vero catenus intrat, quatenus casus probabiliter dubius sit, ut propterea bona fide inita dicatur, atque ita cum bonæ, vel malæ fidei distinctione decidenda est quæstio consuetam habens opinionum varietatem, an super usuris transigi valeat, non autem, ut ea quantitas, quæ occasione transactionis in obligationem deducatur, usurarum productiva sit, nisi earum conventio pretii pars dici valeat. *q* 26

Remissio autem, vel condonatio usurarum solutarum, quæ per debitorem creditori fiat, quod ea, quæ ad externum pertinent Forum, ubi scienter, atque ex libera voluntate fiat, admittitur, secus vero ubi ex spontaneæ solutionis actu hæc voluntas desumatur, sive ubi alicujus dilationis, vel suffocationis vitandæ gratia, remissio fiat, cum non spontaneam, ac liberam, sed coactam debitoris voluntatem, lex præsumat, exindeque manat, ut indebite in 27
usurarum causam solutum, ipso jure in sortem cadat, ejus- 28

que

que operetur extenuationem, non autem ut conditione indebiti, repetendum sit, ut aliqui volunt, quorum sensum Romana Curia non probat, nec recipit. [r]

29 Super solutionis usurarum probatione quæstiones cadunt, ubi creditor ad imputationem, vel repetitionem evitandam, usuras solutas esse neget, id autem facti potius, quam juris quæstionem continet, certam proinde, ac generalem non recipiens regulam, dum ex facti qualitate, & circumstantiis decisio manat, quia vero difficilis probationis materia reputatur, ex fœneratorum consuetudine, & calliditate, usuras occultandi, idcirco præsumpta quoque, & adminiculativa probatio admittitur, ubi de imputatione in sortem pro debitoris liberatorio effectu agatur, ubi vero ad effectum repetitionis ejus, quod ultra debitum indebite solutum asseratur, tunc magis concludens desideratur probatio. [s]

e *Disc.* 24. 34. & 35. f *Disc.* 10. *disc.* 12. & *in aliis sup. cit.*
g *Disc.* 29. 30. 31. & 35. h *De dote disc.* 161. & *alibi.*
i *Disc.* 15. & *seqq. de empt. disc.* 46.
l *Disc.* 13. 15. & 29. *de Tutor. disc.* 6. & 10.
m *Disc.* 59. *de Cred. hoc tit. disc.* 38. n *Disc.* 34. *hoc tit.*
o *Disc.* 12. 17. & *seq.* p *Disc.* 35. & 38. q *Disc.* 12. 35. & 43.
r *Disc.* 17. & 37. s *Disc.* 12.

III.

An & quando detur usura in contractibus emptionis, & venditionis, locationis, & conductionis, societatis, ac similibus, ac etiam in legatis, aliisque ultimis voluntatibus, vel in Judicum sententiis, aut Arbitrorum laudis, & de aliis ad materiam.

30 Correspectiva mixtura mutui, cum contractu emptionis, & venditionis, seu locationis, & conductionis, aut permutationis, aliove simili, nominato, vel innominato contractu, cui eadem congruat ratio, usuræ quæstionem parit, eaque consuetam opinionum varietatem habet, una etenim opinio, indefinite usuram adesse credit, quamvis alter contractus, justitiam contineat, quasi quod illa necessitas, quam mutuatarius habeat vendendi, vel respective emendi, sive locandi, vel conducendi, aut permutandi, suffocationem redoleat, commodum vero quod mutuator exinde reportat quamvis affectionis, vel commoditatis, aut securitatis, vel prælationis sit, usurariam importat infectionem.

Altera est probabilior, magisque recepta opinio, quæ ab injustitia pretii, seu læsione, usuram regulat, ubi etenim mutuatarius, ob mutui mixturam, nullum in pretio damnum sentit, nullamque commutativæ justitiæ alterationem patitur, tunc nil prohibet, quin mutuator, pro gratuito mutui officio, alterum a mutuatario gratuitum, complacentiæ, vel prælationis officium obtineat, ideoque illa anticipata salarii, vel mercedis accomodatio, quæ operarum locatoribus hyberno, vel alio penurioso tempore fiat, ut ita mutuator, de operis statuto tempore præstandis certus reddatur, sive, ut de frumenti, aliarumque mercium emptione tempore recollectæ sit certus, atque prælationem habeat, ubi pro justo, & tunc currenti pretio sit, ut propterea nullum receptori pecuniæ, ac respective venditori, seu locatori damnum resultet, nulla dicitur adesse usuraria infectio. [t]

31 Ubi vero conventio, ad justum, & commune pretium de tempore, quo venditio, seu locatio effectum sortitura est, relatio non habeatur, sed de præsenti illud statuatur, tunc verisimilitudo est Judex quæstionis, si etenim per speciem conventionis, super incerta futura alea, bona fide, verisimilis taxa fiat, quæ utriusque contrahentis, commodum, vel respective incommodum patere apta sit, nulla anticipata pretii solutio, quæ implicitum, vel interpretativum mutuum continere dicitur, usuram producit, secus autem e converso, ut aliquod certum exinde mutuatoris lucrum sequatur. [u]

32 In casu vero converso, ut rei infructiferæ, seu etiam fructiferæ, ultra metam fructuum interim decurrendorum, venditio, seu locatio pecunia credita fiat, eadem intrat distinctio inter pretii justitiam, & injustitiam, semper etenim quod dilata pretii solutio venditoris certam utilitatem, emptoris autem certum damnum producat, tunc adest usura, cum ita implicitum mutuum occultari dicatur, atque pecu-
33 niæ solvendæ dilatio, accessionem producat in eo majori, seu cariori pretio, quod pecuniæ creditæ ratione conventum sit, nil interesse lucri cessantis, vel damni emergentis (ejus tamen justo valore attento) alterationem compenset, sive & frequentius eandem inducat compensationem periculum, cui venditor pro emptoris futura decoctione vel insufficientia, vel pro alio contingibili eventu se exponat, cum etiam in puro mutuo periculum salvet accessiones, ubi tamen periculum

verisimiliter formidatum sit, non autem ubi pro colore quæsito serviat. Ideoque bona, vel mala fides, sive verisimilitudo totum facit, istamque regulat materiam. [x]

Majores quæstiones, alter societatis contractus producit, 34 quia nempe pecuniæ, vel merces, aut animalia in societatem alteri dentur sub certo istius emolumento, ac proprietatis assecuratione, ut vulgo, ad capitale salvum, dicitur.

Id autem consuetam habet, non modicam opinionum scissuram, diversasque recipit distinctiones sub compendio, non de facili explicabiles, præsertim vero super illius contractus justitia, qui trinus dicitur, utpote trium diversorum contractuum complexivus, quoniam primus Societatis est in ipsa pecunia, vel merce, seu animalibus, quæ alteri super negotiatione, desuper facienda ad commune commodum, & incommodum, ac periculum, credantur, sub ea societate, per quam unus pecuniam, vel mercem, alter vero operam in sociali negotio ponat, cum ea lucri, vel damni participatione, quam justa proportio exigat, alter autem assecurationis lucri, seu accessionum, & altera assecurationis sortis, utriusque assecurationis pretium, seu justum valorem socio assecuratore obtinente, idealiter autem, seu theorice licitus iste trinus contractus reputatur, practice autem vix ejus justitia verificabilis est, ideoque facti potius, quam juris quæstio remanet, ex facti circumstantiis decisionem recipiens ex illa præsertim verisimilitudinis, vel inverisimilitudinis justitiam frequentius regulantis. [a]

In legatis quoque, sive in gratuitis donationibus, ac simi- 35 libus, in quibus justitiæ, vel injustitiæ, seu læsionis, & circumventionis ratio non intrat, quæstio cadit, an infectio usuraria detur, quia nempe testator, vel donator, se ipsum, vel hæredem obliget, ut quantitatis legatæ, vel donatæ solutione pendente, usuras, vel aliam accessionem donatario, seu legatario solvat, aliamve præstationem faciat. Ea vero distinctio, pro Romanæ præsertim Curiæ praxi, recepta est, ut legatarii, vel donatarii facultate sortem exigendi id pendeat. Ubi etenim exigendi facultatem pro libito habeat, tunc usuram testatoris, vel donatoris præceptum redolet, ideoque obligatorium non est, atque solutum in causam accessionum sortem extenuat, dum neglecta exigendi facultas, ita illius debiti implicitum redolet mutuum. Ubi vero ista facultas desit, licita dispositio est, nullam habens usurariam infectionem, quasi quod ipsa sorte demortua, ac irrepetibili ex parte creditoris existente, annui, seu alias temporales fructus, & accessiones, speciem habent sortis in donatione, seu legato contentæ. [b]

In Judicum autem sententiis, aut arbitrorum laudis usu- 36 ræ quoque cadunt quæstiones, cum iisdem decidendæ distinctionibus justitiæ, vel injustitiæ, sive an accessio mere lucrativa sit, vel potius e converso damni, vel amissi lucri, aut alterius præjudicii justa compensatio. Atque hinc manat, ut certarum generalium regularum sub compendio explicabilium materia incapax reputetur, eaque facti potius, quam juris censeatur ex facti, vel singulorum casuum individuis circumstantiis decidenda, clarusque sit error cum generalitatibus in abstracto in ea procedere. Juris etenim theoricæ pene omnes firmæ, ac receptæ videntur pro locorum, seu Tribunalium moribus, vel stylis, applicationis autem omnes videntur quæstiones.

In eo deposito quoque idem usuræ dubium cadit, quod irre- 37 gulare dicitur, per quod depositarius, depositæ pecuniæ usum habeat, atque dominium nanciscatur, deponenti autem, de aliquo lucro, vel accessione respondeat. Sed in isto pariter ea, quæ in mutuo dicta sunt, procedunt, cum irregulare depositum implicitum, vel interpretativum mutuum occultet. [c]

Pignoris fructus, usurarum, vel accessionum naturam 38 habent, ideoque mutuator suos non facit, sed eos, quos percepit, vel percipere potuit, restituit, vel in sortem imputat, illa dempta rata, quam lucri cessantis, vel damni emergentis interesse absorbeat. [d]

In Montibus vero Pietatis, aliisque similibus locis, vel ope- 39 ribus, quæ, non pro mercatura, vel fœneratitio lucro, sed ex charitatis motivo mutuandi indigentibus pecunias sub pignoribus institutum habeant, sub aliqua accessione in annos, vel menses distributa, fœnoris, vel usuræ quæstio cadit, consuetam, ap. Morales præsertim, habens opinionum scissuram. Verius autem est, ut certam, ac generalem id non recipiat regulam, ubique applicabilem, sed ex locorum moribus, aliisque facti circumstantiis decisionem recipiat, quia nempe, non pro fœneratitio lucro, solaque pecuniæ retentione, accessio, aliaque recognitio præstetur, sed pro ipsius loci, vel operis sustentatione, pro suppletione sc. expensarum, quas desuper in Ministris, & operariis, ac pignorum conservatione, facere oporteat, ac etiam pro suppletione,

ne, vel compensatione periculi, vel damni, quod idem opus annexum habeat, in pignorum peremptione, seu debitorum decoctione, aut Ministrorum infidelitate, aliisque casibus, & contingentiis. Vel pro justa refectione illius emolumenti, quod vere ex licita, & prompta fructifera occasione obtineri posset, ideoque prorsus erroneus est illorum stylus, qui cum generalitatibus procedunt, atque in abstracto quæstionem disputant.

40 Quamvis autem illa usurarum suspicio, vel infectio, quæ in cambii contractu cadit, ut superius insinuatum est, propriam, peculiaremque habeat sedem. In localibus tamen, seu litterariis cambiis ea versatur tractatio. Sub ista vero usurarum sede, illud cadit cambium, quod veræ permutationis inter præsentes habet speciem, inter unam, sc. & alteram præsentis monetæ speciem, quarum utraque in loco currat, æqualemque habeat intrinsecum, seu legalem valorem, extrinseci autem, & accidentalis valoris diversitas, a meliori, vel commodiori materiæ qualitate resultet, ut in eo contingit cambio, quod inter æneam, & argenteam, vel auream monetam fiat, sive inter eandem argenteam, vel auream majoris, vel respective minoris commercii, juxta collybistarum institutum, seu professionem, id autem a tempore, vel dilatione decisionem recipit, si enim collybista, aliusve cambiator alterum contrahentem circumveniat in permutatione, quæ inter utramque præsentem pecuniam fiat, injustitiæ ac læsionis, vel falsitatis, non autem usuræ vitium dignoscitur, ubi vero alicujus temporis dilatio accedat, ejusque ratione pro pecunia majoris commoditatis, vel existimationis accepta, meliorem in eadem quantitate resti-
41 tuere oporteat, puta argenteam, vel auream pro ænea, vel aureos scutos novarum pro aureis scutis antiquarum stamparum acceptis, usura inest in meliori extrinseco, vel accidentali valore, qui accessionis veram speciem habet, idemque in permutatione aliarum rerum, quæ functionem in genere recipiant.

42 De usura vero, quæ in consignativi census perpetui, seu vitalitii contractu cadit, vel in altero societatis Officii in suis respective sedibus particulariter agitur. *f*

43 Omnium autem præmissorum, ac similium, quæ universam hanc usurariam percutiunt materiam, ubi de iis decidendis agatur, quæ juris sint, usurariam infectionem includentibus, vel excludentibus, Ecclesiasticum Forum est competens, incompetens vero sæculare, qui eorum solam cognitionem habet, quæ facti sint, sive quæ ad facti decisionem tendant, pro restitutione sc. vel imputatione il-
44 larum usurarum, quas Canonica lex tales esse jam decreverit, unde propterea incidens, vel occasionalis sit ju-xis cognitio pro eodem effectu, vel pro altero pœnarum, ac judicii criminalis, quod a proprio instituto est extraneum.

45 Nauticum fœnus, quod alicubi maritimum dicitur cambium, usuræ quæstionem habet, cum aliquibus decidendam distinctionibus, non de facili sub compendio explicabilibus, ideoque in sua sede videndis.

46 Idemque in ea usuræ quæstione, quæ in fidejussionis, vel assecurationis contractu cadit quoties tamen verum, vel interpretativum accedat mutuum, sine quo usura non intrat.

t *Disc*. 4. u *Ibid*. x *Disc*. 3. & 36. a *Disc*. 1. 2. & 40.
b *Disc*. 29. & *seqq*. & 38. c *De Cred. disc*. 25. & 68.
d *Disc*. 9. & 10. & *de Cred. disc*. 135. e *De Camb. disc*. 24.
f *De Cens. disc*. 9. *de Societ. offic. disc*. 12.

IV.

De Usuris Judæorum, ac generaliter de aliarum licitarum, vel permissarum Usurarum reductione, seu moderatione.

47 OPinantur Judæorum Rabbini, ac Mosaicæ legis interpretes, ut usurarum prohibitio veteris Testamenti, cum quo ipsi vivunt, ejusdem Religionis, vel sectæ sequaces percutiat, supponendo quod lex prohibeat sub fœnore mutuari fratri suo, ideoque cum Christianis, vel Mahumethanæ sectæ sequacibus, utpote non fratribus, id licite agere posse credunt.

Falsa vero, atque omnino erronea opinio est, dum in 48
Judæis etiam, aliisque Infidelibus, usura est illicita, & prohibita, idque nimium inspicere refert, vel ad actionis denegationem pro usurarum assequutione, vel ut Infidelis ad fidem conversus a non exactis abstinere debeat, exactas vero restituere, nisi ad majus bonum conversionis ad fidem, remissio fiat.

Atque hinc manat, ut Fidelis, qui Judæi, vel alterius 49
Infidelis cessionarius, vel mandatarius esset, vel alio quovis titulo, vel nomine, has usuras exigere, vel percipere prohibeatur. *g*

Quamvis autem pro ipsius Romanæ Curiæ, alio- 50
rumque Catholici Orbis partium praxi, Judæi telonium publice exerceant, atque pecunias super pignoribus, vel cum aliis cautionibus mutuent sub usuris, quæ certam, atque genericam taxam, cum publica, & legitima auctoritate factam, non excedant, atque pro eis assequendis, Judicis officium, aliave juridica remedia concedantur, non tamen usurarum canonizatio, vel positiva per- 51
missio, sed conniventia, seu prohibitionis silentio est, eo quia de hujusmodi Infidelium desperata salute, ob majorem, magisque substantialem fidei defectum, ob minora peccata, Ecclesia non curat, neque sollicita est, bene tamen curam, ac sollicitudinem eorum conversionis ad fidem habet, ut ea sequuta, illud, aliaque crimina impediat.

Pro Reipublicæ vero prudenti regimine, & ne Popolo- 52
rum sanguis in magno excessu exhauriatur ab hujusmodi fœneratoribus, quibus Hyrundinis, vulgo sanguisugæ attributum congruit, moderationes pro temporum, aliarumque circumstantiarum exigentia fiunt, non quidem, ut intra summam taxatam usura licita declaretur, sed ne permittatur excessus antiquorum Romanorum exemplo, qui licet in statu infidelitatis, ac idolatriæ adhuc viventes, divini oraculi præceptum non agnoscendo, vel agnoscere nolendo, usuras, ac fœneratitiam artem permitterent, adhuc tamen modum desuper per non excessum, non autem per necessarium ascensum, præscribere consueverunt, illam decernentes taxam majorem, quæ centesimarum usurarum dicitur, eaque a nostris primis Magistris, & Interpretibus, ob linguæ latinæ corruptionem, perfectamque deficientem notitiam malam habendo interpretationem pro æquali cum sorte singulo quoque anno reputata est, et eam adæquet, ac propterea, ut vulgo dicitur, essent ad rationem centum pro centum, earum autem vera interpretatio est, ut qualibet centesimo mense, sortis adæqua- 53
tio fieret, quod in qualibet anno solari ex duodecim constituto mensibus, rationem duodecim pro centenario importat, atque ad hanc rationem currentes Judæorum usuræ taxatæ sunt.

Sortem vero usuras excedere, vel duplicare non posse, eorundem Romanorum civiles leges disponunt, ideoque 54
fœneratori imputandum esse, cur ante centesimi, vel biscentesimi mensis lapsum, de exactione debiti sollicitus non fuerit, in iis tamen odibilibus usuris, istam legis prohibitionem procedere est receptum, quæ solo Judicis officio ex ipsius legis benignitate conceduntur, non autem, ubi stipulationis, vel actionis jure, sive ubi non odibiles, ac illicitæ usuræ sint, sed licitæ lucri cessantis, vel damni emergentis interusuria. *i*

Earundem quoque odibilium usurarum reductionem lex 55
præsumit per triennalem continuatam exactionem ad minorem conventam rationem, licitæ autem summæ conventæ moderatio, seu minoratio, sub certa conditione fit, ut debitore ab ejus implemento cessante, vel alias conditione defecta, vel non incœpta majores conventas exigere liceat. *l*

De aliis autem in sua sede, atque apud eos, qui de materia fomiter tractant, videri poterit.

g *Disc*. 5. h *Disc*. 5. & *seqq*.
i *Ibidem*.
l *De Camb. disc*. 16. & *alibi*.

Finis Partis Primæ Libri Quinti.

JO: BAPTISTÆ CARD. DE LUCA

Libri Quinti Pars Secunda.

DE CAMBIIS.

ROMANA CAMBIORUM PRO HÆREDITATE PHILIPPI VALENTIS CUM MARCHIONE MARCELLO RAYMUNDO.

Casus disputatus in Rota, & decisus, ut infra.

De cambiis platealibus an valeant, ubi circulata, seu continuata sint de plateis ad plateas absque mixtura nundinarum, & in quo differant a nundinalibus? Qua occasione agitur de cambiorum origine, introductione, natura, & continuatione,

Et quatenus cambia præsertim platealia sint excessiva, redolentia magnum damnum debitoris, & respective lucrum creditoris, an ex hoc remaneant invalida, & usuraria, vel potius sit locus eorum reductioni, seu moderationi?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Decisiones causæ.*
3 *De punctis, seu inspectionibus disputatis.*
4 *De impugnatione cambiorum platealium, eorumque differentia a nundinalibus.*
5 *Quod constitutio S. Pii V. pariformiter tractet platealia, & nundinalia.*
6 *Quod platealia sint magis licita, quam nundinalia.*
7 *De origine, & introductione cambiorum platealium.*
8 *Nundinæ cambiatoriæ in Italia, quando introductæ sint.*
9 *De Doctoribus antiquis loquentibus de cambio locali, seu plateali.*
10 *Cambium plateale magis necessarium est, quam nundinale.*
11 *De realitate concurrente tam in platealibus, quam in nundinalibus, & de scutis marcarum.*
12 *De causa introductionis cambii per nundinas.*
13 *Continuatio, seu circulatio ita prohibita est in platealibus, ac nundinalibus.*
14 *Quomodo intelligatur hæc prohibitio, & qua dicatur continuatio prohibita.*
15 *De recursu, an sit prohibitus, & quando?*
16 *De ratione discrepantiæ inter Juristas, & Forenses, ac Theologos, seu Morales.*
17 *Quando cambium plateale sit suspectum de usura, & de cambiis regularibus, & irregularibus.*
18 *In bilanciis nundinarum non adnotantur cambia cum se ipsa.*
19 *An possibilis, seu facilis suppositio spacciorum cum antidatis reddat illicita cambia platealia.*
20 *Ubi interusuria, seu usuræ sunt nimium excessiva, actus redditur in totum usurarius, & nullus.*
21 *De Decisione Sac. Consilii Neapolit. super invaliditate cambiorum platealium.*
22 *Quando dicatur adesse magnus excessus importans læsionem enormissimam.*
23 *Quod in cambiis regularibus non intrent termini læsionis, & excessus, & respondetur ad dictam decisionem Sac. Consilii Neapolitani.*
24 *Quando contractus tractu temporis, vel ex alio accidenti efficitur nimium injustus, & iniquus, reducendus est ad justitiam, & æquitatem.*
25 *Mandatarius adhibere debet bonam fidem pro mandante, & quam culpam præstet.*
26 *Declaratur ut non procedat in mandatario in rem propriam.*
27 *In actibus spectatur initium, non quod casus dein prabuerit.*

D I S C. I.

Sequestratis ad instantiam creditorum Pauli, & Nicolai de Monuidensibus per Congreg. Baronum in vim *Const. 41. Clementis VIII.* ac expositis venalibus Castris Montis Calvelli, Alviani, Artigliani, & Podii juxta seria, de quibus *sub tit. de feudis ad materiam Bullæ Baronum disc. 77. cum plur. seqq.* eisque licitatis per Marchionem Marcellum Raymundum pro pretio æstimando ad rationem fructuum, cum ad ejusdem Bullæ præscriptum, licitator exhibere deberet cedulam bancariam alicujus probati in Urbe mercatoris, hinc illam obtinuit a Philippo Valente in summa scut. 230. mill. sub conventione mercedis taxatæ in annuis scutis 500. Verum opponentibus creditoribus de præfatæ cedulæ insufficientia ob prætensum Castrorum valorem in longe majori summa, aliam Philippus concepit cedulam indefinitam pro toto pretio, quod aperitu declaratum fuit scutor. 353. mill. nulla in hac secunda facta conventione, vel taxa mercedis, & cum consueto pacto in utraque adjecto, ut in aventum in quam campsor cogeretur aliquam summam solvere, posset eam absque aliqua interpellatione a quibuscumque, etiam a seipso accipere ad cambium, & recambium per quascumque nundinas, plateas, & mundi partes, atque ita continuare usque ad effectivam solutionem. Cum autem illinc ad breve tempus emptor prædictus ob quoddam prætensum delictum bannum capitale passus esset, unde campsor quasdam pecuniarum summas in vim cedulæ solvere coactus fuit. Hinc in vim dicti pacti eas posuit sub cambiis cum seipso ejusque ratione bancaria, prius inter Urbem, & Civitatem Neapolis, deinde vero ob superventa impedimenta revolutionum popularium, inter Urbem, & Civitatem Venetiarum, cum qua multorum annorum spatio continuatum fuit, cumque ad plures annos ad instantiam creditorum ejusdem emptoris per eandem Congregationem Baronum Castra prædicta ad formam dictæ Bullæ vendita fuissent, atque in pretio depositato efformatus esset creditorum concursus, inter quos fuit hæreditas præfati Philippi interim defuncti pro dictis summis solutis una cum cambiis, & recambiis magnam summam constituentibus, opponentibus aliis creditoribus de dictorum cambiorum invaliditate, val excessu, Con- 2
gregatio Baronum, juxta ejus summarium modum procedendi provisionaliter, & absque partium præjudicio decrevit deliberari Valenti summas debitas ad rationem cambiorum nundinalium, verum huic provisionali decreto non acquiescentibus aliis creditoribus, eisque, ac etiam ipso Marchione Raymundo interim in gratiam restituto, Signaturam Gratiæ adeuntibus, commissa fuit causa appellationis in Rota coram Verospio cum clausula translativa, *si quid exequendum*, unde assumpta disputatione dubii ex eodem rescripto resultantis, *An mandatum esset exequendum?* illoque proposito sub die 14. Junii 1660. resolutum fuit affirmative, dictaque resolutio confirmata 10. Martii, & 14. Decembris 1662., & 28. Januarii 1664. in quibus posterioribus decisionibus, habita acerrima disputatione, an cambia platealia valeant, & debeantur, pro validitate judicatum fuit, cum eorum moderatione, seu reductione ad limites nundinalium, ita tamen, quod debitor solvere deberet pecuniam liberam, sin minus supplere id, quod importaret vinculi æstimatio, unde propterea valutatis locis Montium habitis, in quæ pretium Castrorum investitum erat, ob consuetum vinculum eis adjectum, ad rationem scut. 60. pro quolibet relaxatum fuit mandatum pro summis debitis, verum neque dicto Raymondo acquiescente, denuoque adeunte eandem Signaturam Gratiæ, per illam iterum rescriptum fuit de appellatione in Rota coram Priolo cum eadem clausula, *si quid exequendum*, atque proposito dubio sub die 11. Januarii 1669. ob difficultates habitas super validitate prioris mandati relaxati per Verospium, ex eo quod in actis producta non

essent aliqua spaceia, ex integro responsum fuit mandatum esse relaxandum pro ea residuali summa, quam cambia importarent, approbando in omnibus præcedentes resolutiones, tam circa validitatem cambiorum platealium, quam circa eorum moderationes ad limites nundinalium, dilata resolutione circa aliam crediti partitam resultantem a diminutione pretii locorum Montium habitorum ratione vinculi, ob difficultates desuper habitas, dictaque resolutio confirmata fuit sub die 17. Junii 1669. coram Bourlemont. subrogato, & in hoc statu causa reperitur.

In hujusmodi igitur multiplicibus disputationibus habitis in Congregatione Baronum in Signatura Gratiæ, & in Rota, plures fuerunt puncti, seu articuli tractati, primo tempe, & principaliter, super valida, vel invalida continuatione seu circulatione cambiorum per solas plateas absque mixtura nundinarum. Secundo, quatenus generaliter, & in ab-
3 stracto valida essent, stante quod detegerentur valde excessiva, itaut in aliquibus annis, juxta debitoris prætensionem, importarent scuta circiter 40. pro centenario, juxta assertionem autem creditoris, facta annorum peræquatione, importarent pro toto tempore ad rationem 19. pro centenario, vel parum plus, an ob dictum magnum excessum remanerent invalida, & usuraria, vel potius locus esset dictæ moderationi? Tertio, an potuisset campsor pro pecuniis solutis in vim cedulæ ad formam pacti ponere debitorem sub cambiis absque interpellatione? Quarto, an dictum mandatum, seu facultas cambiandi expirasset, per mortem naturalem creditoris, vel per mortem civilem debitoris ex banno capitali resultantem? Quinto circa eorundem cambiorum defectum, ex eo quod correspondalis non esset publicus bancherius, neque tractarum implementum sequutum esset per banchum publicum. Sexto, circa libertatem pecuniæ, & an a summa debita, & respective soluta in locis Montium vinculatis, deducendum esset id, quod vinculum minuit de valore, & de aliis? De primo autem, & secundo puncto, utpote principalioribus agitur in hoc discursu, de reliquis vero *disc. seq.* Quatenus igitur pertinet ad primum, super validitate cambiorum platealium, eorumque continuatione, seu circulatione per solas plateas absque mixtura nundinarum; Scribentes pro Raymundo debitore, inter quos ex Juristis erat idem Turre adhuc vivens auctor tractatus *de cambiis*, pro majori autem parte erant Theologi, seu Morales, pro invaliditate magnum fundamentum constituebant in au-
4 ctoritate ejusdem Turre *in annotationib. ad decis.* 33. Rotæ *insertam post dictum ejus tractatum*, ubi advertitur, continuationem cambiorum recte dari posse, vel de nundinis ad nundinas, vel de nundinis ad plateas, & e contra, non autem per solas plateas absque mixtura nundinarum, atque in hac auctoritate insistebant Juristæ, Theologi autem ulterius progrediendo, ponderabant plura inconvenientia, quæ in hujusmodi cambiis platealibus dari possunt, primo scilicet, quod ita pro libito callidi fœneratores vicies, ac tricies in anno, & ultra cambiari possent cum ingenti lucro creditoris, & respective damno debitoris, quod in nundinis non procedit, cum sit præfinitus numerus quatuor nundinarum pro quolibet anno, secundo circa fraudes, quæ fieri possunt in pretio, seu valore cambiorum, ac etiam in confixione, & falsitate spacciorum, quorum neutrum sequi potest in nundinis, ubi pretia uniformia a publico Foro taxantur, ac etiam per publicos Consules, seu Officiales adnotantur omnes tractæ, omniaque spaccia in eo singularum nundinarum calculo, qui inter negotiatores dicitur *bilancio di fiera*. Et tertio, quod in sensu fere omnium Moralium, ac etiam ex Juristis, Merendæ & Leotardi, cambia per plateas sustineri debent pro prima vice, reliquæ autem successive continuationes, seu circulationes continent merum figmentum, ac pallium usurarum, dum creditores sunt certi de inani literarum reditu, ac tractarum non implemento, ideoque totum est figmentum, & nudum pallium absque realitate pro essentiali requisito desiderata per Constit. 118. S. Pii V. quæ est materiæ cambiatoriæ norma, & magistra, atque super his longissimas informationes, ac pene volumina texebant, in ultimis præsertim binis disputationibus habitis in Signatura Gratiæ, nimium pungendo Rotæ decisiones super hujusmodi cambiorum validitate, ut supra editas coram Verospio.

Scribens pro creditore, reflectendo etiam ad solam veritatem, atque illius sensu retento, dicebam figmentum potius consistere in hujusmodi prætensa invaliditate cambiorum platealium, dum iidem Scribentes, præsupposita existentia literarum, seu spacciorum, quæ ad formam dictæ Pianæ Constitutionis in utraque cambiorum specie omnino necessaria est, admittebant validam continuationem, seu circulationem nundinalium, cum posita istorum validitate, nulla penitus subesse videretur ratio, cur una species valida, & altera invalida censenda esset.

Ad quod probandum, ultra auctoritates a Me, ac aliis pro hac parte Scribentibus deductas, & relatas in eisdem decisionibus Rotalibus, ponderabam eandem Pianam Constitutionem pariformiter, & absque aliqua differentia disponere de 5
nundinis, ac plateis, quinimo expresse supponere adesse Regiones, seu Provincias, & loca, in quibus nullæ celebrentur nundinæ, unde cambia per solas plateas, seu loca exercere contingat, ut in §. 2. ibi, *neque realia cambia alias quam pro primis nundinis, ubi illæ celebrantur, ubi vero non celebrantur, pro primis terminis, &c. abusu illo rejecto cambia pro secundis, & deinceps nundinis, sive terminis exercendi*, & sic alternative loquitur de nundinis, & plateis eodem themate retento absque aliqua prorsus differentia, unde cum habeamus legem hujusmodi cambiorum species indefinite exæquantem, non videtur cuinam fundamento hujusmodi excogitata differentia innixa sit.

Præterea magis ab alto materiam reassumendo, dicebam 6
quod in concursu hujusmodi specierum, magis valida, & canonica reputanda sunt platealia, quam nundinalia, itaut de illis potius, quam de illis dubitandi occasio superesit, cum tam inspecta antiquitate, seu origine, quam etiam Reipublicæ, & commercii necessitate, vel commoditate, ac etiam actus realitate, minorique alienatione a fictionibus, & mendaciis, absque dubio potior sit conditio platealium, quam nundinalium.

Attenta siquidem antiquitate, seu origine, & introductio- 7
ne, adhuc sub Judice lis est, an hujusmodi cambia localia per litteras de Civitate ad Civitatem, vel de Provincia ad Provinciam, cognita, & usitata essent temporibus Romanorum, eorumque Imperio in his præsertim Occidentalibus partibus durante, aliquibus affirmantibus, aliis vero magis communiter negantibus, illumque cambiorum usum referentibus commercii necessitati post scissum in Italia, aliisque partibus Occidentalibus dictum Romanum Imperium, quando ob tot Barbarorum incursiones, pluriumque Dominiorum diversitates, practicabilis non erat transmissio pecuniarum de loco ad locum, minusque communicatio mercium, & victualium, Tum ob nimiam monetarum diversitatem, Tum etiam ob pericula evidentia in itinere, ut advertit idem Turre *d. ejus tract. de cambiis disp. 1. quæst. 4. num. 20. cum seq.* Et sic ista 8
introductio fuit antiqua per plura sæcula, priusquam, præsertim in Italia, haberetur usus hujusmodi nundinarum cambiatoriarum, quas hodie in Italia habemus introductas per Januen. de anno 1527. ex testimonio ejusdem Turr. *ubi sup. n. 42.* dum de dicto cambio literario, & locali, cum certo præsupposito validitatis loquuntur Bald. *in leg. 2. Cod. de usuris rei jud. num. 2. & in leg. 3. Cod. de exercitor. action. & in rub. Cod. de constituta pecunia, numer. 1.* ubi de cambio a Civitate Perusii ad illam Neapolis, de quo etiam Petrus de Ubaldis *in tract. de duobus fratribus, par. 5. num. 34.* Calderin. *cons. 11. de usuris*, ubi de cambio a Civitate Januæ ad illam Alexandriæ, Laurent. de Rodulphis *in cap. consuluit, par. 2. quæst. 16. num. 8. & par. 3. num. 1. inter tract. magnor. tom. 7. fol. 22. a terg. & 37.* ubi de cambio inter Venetias, & Florentiam, Antonius de Rosellis *de usur. num. 69.* ubi de cambio a Venetiis ad Flandriam, & Angliam *d. tom. 7. fol. 68. a terg.* Hieron. Lucen. *de cambiis vers. sequitur alius terminus in secundo, num. 7. & seq. inter dict. tract. tom. 6. fol. 409. a terg.* ubi *numer.* 23. exemplificat a Civitate Lucæ ad illam Venetiarum, & 9
nu. 24 exemplificat a Mediolano ad Lugdunum, & generaliter de hujusmodi cambiis localibus, priusquam in Italia dictus usus platealium introduceretur, Roman. *cons. 94. num. 1. & cons. 114. num. 4.* & melius *cons. 238. num. 6. & 9.* Alex. *cons. 61. num. 13. l. 2.* Decius *cons. 562. in prin.* Salycet. *in auth. ad l. ac, num. 10. in princ. q. 11. Cod. de usuris*, Jas. *in leg. cunctos populos, C. de summa Trinitate, in primo lectura, n. 64. & in 2. lectura n. 39.* Joan. de Anania *in c. fin. de usur. n. 46.* & cæteri, qui scripserunt ante dictam introductionem nundinalium per plura sæcula, ac etiam ante editionem Constitutionis Pianæ, & post eam omnes pariformiter loquuntur indefinite de utraque specie, præsertim Scacc. *hoc tract. §. 1. q. 7. p. 1. n. 41. cum seq.* Gait. *de cred. c. 2. tit. 7. nu. 1305. cum seq.* Rota *d. dec. 33. post Turr. & cæteri.*

Igitur ex præmissis patet, inspecta origine, & antiquitate, usum platealium magis habitum fuisse, idemque inspecta necessitate commercii, quod necessarium est inter Civitates 10
& Provincias ob communicationem mercium, & victualium, nulla vero necessitas ita præcisa urget ut habeantur hujusmodi nundinæ pro cambiorum usu principaliter intro-

troductæ, & sine quibus Italia vixit per tot antecedentia secula, in quibus solum habitus fuit usus illarum nundinarum, quas vulgo *mercatos* dicimus, & de quibus habetur actum *sub tit. de Regalibus*, non autem hujusmodi nundinarum cambiatoriarum, cum apud antiquiores aliqua solum rara mentio habeatur illorum cambiorum, quæ fieri solebant per nundinas Lugduni, & Bisunti.

Accedit etiam major realitas, quoniam cambia platealia exercentur mediantibus scutis auri veris, cum quibus
11 tanquam moneta ubique expendibili, atque habente ubique pretium fere uniforme, tanquam per æquivalentiam commutantur diversæ monetæ unius Provinciæ, seu Principatus cum illis alterius, & sic cum realitate, ac absque aliqua fictione; secus autem in nundinalibus, quæ exercentur mediante quadam moneta imaginaria nuncupata *scutorum marcarum* forsan usitata in dictis nundinis antiquioribus Lugduni & Bisunti, dum hunc terminum scutorum marcarum inter antiquiores invenio solum apud Hieronymum Lucensem *loco supra citato inter tract. magnos modernos, tom. 6. fol. 409. a tergo*, unde intrat fictio continens mendacium, quamvis non peccaminosum, quod scilicet monetam Regionis convertere prius oportet in scutos auri nuncupatos *stamperum*, qui currunt in cambiis platealibus, ac deinde isti convertuntur in scutos marcarum, non existentes in rerum natura, igitur prorsus vanum est dicere, quod magis licitus censeri debeat actus continens figmentum, ac majorem circuitum, quam actus qui sine aliqua fictione exercetur per veritatem.

Scribentes in contrarium, tam Juristæ, quam Theologi, agnoscentes præmissa nimium ad evidentiam convincere, replicabant infectionem cambiorum platealium non esse generaliter, & indefinite intelligendam, cum primum cambium, quod ita realiter per litteras fiat ad effectum transportandi in monetam de loco ad locum, sit absque dubio licitum, & necessarium, sed dicebant infectionem consistere in continuatione, seu circulatione continente nudum figmentum. Verum hæc videbatur replicatio omni fundamento destituta, quoniam eadem ratio adamussim absque immaginabili differentia urget in altero cambio nundinali, dum juxta ejus originem, seu introductionem cambium litterarium per nun-
12 dinas, tam ratione diversitatis monetarum, quam ratione periculi, vere & realiter introductum fuit pro prima vice ad effectum habendi pecuniam numeratam in nundinis pro emendis ibi mercibus, vel animalibus, ista vero continuatio, seu circulatio introducta ex causa negotiationis, ita continet
13 figmentum in una specie, ac in altera, absque aliqua differentia, hinc proinde pariformiter per dictam Pianam Constitutionem in una, vel altera specie continuatio prohibita fuit, & cum eodem præsupposito indefinitæ prohibitionis continuationis in utraque specie procedunt omnes Juristæ, & Morales, ideoque hæc differentia nullum habet fundamentum, quoniam, vel utrumque cambium debet esse infectum, vel utrumque validum.

Æquivocum autem, in quod inciderunt aliqui Scribentes, qui subjectæ materiæ peritiam non habentes, solumque transcribendo antiquiores, damnant hujusmodi continuationes, seu circulationes illas vocantes mera figmenta ad frandandas
14 usuras, consistit in eo, quod terminum continuationis accipiunt de facto, non autem de jure, quod scilicet de una platea ad alteram, vel de una feria ad alteram eadem pecunia per plures annos sub cambiis gyret, verum hoc est æquivocum alarum, bene tamen dilucidatum per Rotam *dec. 304. n. 3. p. 4. rec. & in Romana pecuniaria, seu cambiorum* 10. *Junii* 1616. coram Sacraro impressa post Spad. *cons. 267. lib. 2. num.* 28. *& seq.* & demum moderniori tempore *in Romana, seu Januen. cambii* 26. *Junii* 1652. *coram Bichio, dec. 290. num. 7. & 8. p. 11. rec.* cum quibus proceditur in hujus causæ decisionibus, præsertim in illa 10. *Martii* 1662. *coram Verospio, & in altera* 11. *Januarii* 1669. *cor. Priolo*, quod scilicet continuatio, quæ in verbis prohibita est per dictam Pianam Constitutionem est illa, quæ sequatur ex necessitate conventionis, quia nempe debitor volens, admitti non possit ad solvendum debitum, seu adimplendam tractam in primis nundinis, sive primis terminis, sed cogatur invitus continuare per nundinas, vel terminos sequentes, secus autem ista libertate accedente, quoniam tunc impletur illud primum cambium, illaque tracta habet suum effectum a correspondali, cum illo termino qui dicitur *recursa*, Deinde vero pro reimbursatione formatur recambium, quod dicitur cambium omnino novum, & ex integro, itaut quicquid sit in Foro interno, & quoad intentionem, de qua ad solum Deum inspicere pertinet, quatenus concernit Forum externum, tot censeantur novi contractus, novaque cambia ex integro, quot sunt nundinæ, seu termini.

Atque si attendere volumus in verbis DD. hujusmodi circulationes damnantes tanquam mera figmenta, ut sunt præsertim Justinianus *de camb. q. 4.* late Merenda *in ejus tractatu de cambio nundinali*, & Leotar. cum eo precedens *q. 26. & in appendice ad q. 89. in fine operis post q.* 100. pariformiter loquuntur de plateali, ac nundinali, quinimo istud magis percutiunt, sed revera est æquivocum, in quod de facili incurrunt scolastici ac alii, qui cum sola lectura librorum absque peritia Fori, & negotiorum in magnis Civitatibus, & emporiis de his materiis tractant.

Occasione autem hujus replicationis, iidem Scribentes in 15
contrarium, præsertim Morales divagabantur circa prohibitam recursam, cum qua creatur recambium juxta sensum Soti *de justit. & jur. lib. 6. q.* 10. *art.* 1. Comitol. *l. 3. moral. q.* 15. Duard. *de cambiis*, §. 1. *q. 42. n.* 35. Leotar. *d. q. 26. n. 1. cum seq.* Sed de ista opinione Soti dubitavit Navar. *cons. 31. lib. 5. de usuris*, cujus opinio magis recepta est, ubi præsertim agitur de cambio cum seipso, ut per Scac. *de cambiis q. 6. gl.* 11 *nu. 4. & seq.* Gait. *de cred. c. 2. tit. 7. n. 1393. cum seq.* & his adhærere videtur Rota apud Merlin. *dec. 636. n. 1.* Sive recipienda est distinctio tradita per Lugo *de just. & jure tom. 2. disp. 28. sect. 7. a n. 87.* cum quo pertransit Giballin. *de usuris, l. 3. c. 1. art. 9. §. 2. ad finem*, quod scilicet aut correspondalis habet proprias, vel alienas pecunias etiam ejusdem campsoris promptas, ex quibus litterarum implementum, saltem virtualiter sequi possit, & tunc cambia sustineantur, aut nullas habet, itaut certum sit litteras impleri non posse, easque omnino vacuas redituras esse, & tunc secus, quam distinctionem admittere etiam videatur Duard. *d. §. 1. q. 40. a n. 21. ad* 38. Et de licita recursa, ubi præsertim agitur de cambio cum seipso, bene etiam habetur *in dicta Romana, seu Januen. cambii* 27. *Novembris* 1651. & 18. *Martii* 1652. *cor. Bichio* cum aliis in dictis hujus causæ decisionibus, præsertim illa 10. *Martii* 1662. *coram Verospio*.

Tota vero dubitatio in hoc consistit circa Forum internum regulandum ex intentione creditoris, & an sciret ab initio 16
impossibilitatem implementi, de quo in Foro externo videndum non est, quoniam Ecclesia non judicat de internis, atque ea hoc resultant discrepantiæ, quæ habentur inter Morales & Juristas, utpote procedentes cum principiis omnino diversis. Et nihilominus si quæ difficultas desuper cadit, illa pariformiter percutit utramque speciem platealium, & nundinalium, & sic dicta inspectio extranea erat a puncto controversiæ, in qua præsupposita validitate continuationis, seu circulationis nundinalium, cadebat solum dubitatio circa platealia, an scilicet eodem jure censenda essent.

Unica igitur probabilis ratio dubitandi de validitate pla- 17
tealium magis, quam nundinalium, consistit in supectus insinuato periculo usurarum resultante a multiplicationa cambiorum, & recambiorum ejusdem pecuniæ in eodem anno, ac etiam ab usura, quæ inesse potest circa majus, vel minus cambii pretium ratione temporis, seu majoris, vel minoris termini ad implendam tractam, quasi quod tunc ita fieret majus creditoris lucrum ob usum pecuniæ ratione dilationis, in quo proprie consistit usura, ita occulando mutuum interpretativum.

Istam difficultatem bene excitavit doctus jurista Lupus in ejus mercantili Patria Florentina bene in his materiis versatus *in cap. Naviganti, de usuris, comment. 3. §. 2. num. 72. in illis ultimæ impressionis anni* 1611. alias *n.* 30. *in illis primæ impressionis particularis, ac etiam inter tractatus magnos*, unde propterea idem *n.* 75. monet, & laudat, ut etiam in plateis ad hujusmodi suspicionem, vel periculum tollendum taxarentur pretia uniformia, eodem modo, quo in nundinalibus, verum hæc difficultas hodie militare potest in illis cambiis, quæ creantur per Civitates, & loca parva, quæ inter negotiatores non veniunt sub nomine platearum, quia nempe non sint Emporia, & loca mercantilia habentia formale Forum mercatorum, a quo singulis hebdomadis taxentur pretia anri, seu aggii, atque uniformis cambiorum seu negotiorum regula statuatur cum uniformi usu terminorum, itaut tam pretium cambii, seu aggii, quam tempus ad implendam tractam pendeant a partium conventionibus, in quibus dari potest circumventio resultans a calliditate fœneratoris, & a suffocatione indigentis debitoris, & successive intrare potest usura, & quam speciem cambiorum merito idem Turre appellat irregularium, dum ita nullam habent uniformem, & determinatam regulam. Dicta vero difficultas non intrabat in hac facti specie, in qua agebatur de cambiis exercitis inter magnas Civitates mercantiles, ac prima-

ria emptoria, sub platearum nomine venientia, in quibus singulis hebdomadis taxatur pretium anri, seu aggii a Foro mercatorum cum lishs etiam impressis, ac etiam terminus accessus, recessus, & usus post acceptationam, ast uniformis, & generalis, unde propterea conventio partium nihil operatur, nullamque alterationem inducit, itaut idem sit lucrum, & respective damnum versutissimi negotiatoris, ac inexpertæ muliereulæ, aut rustici, vel infantis; & sic ad praxim redacta est illa cautela, quam tradit Lupus *ubi sup.* & consequenter dicta ratio dubitandi est vera, sed manifestum erat æquivocum in applicatione ad casum, quia prorsus vanum est dubitare de validitate in genere, ideoque adnotatio Turre *ad decis. 33. post ejus tract.* remanet sine fundamento.

18 Ad diversitates autem inter unam, & alteram cambiorum speciem consideratas per Scribentes in contrarium, ut supra, bene Ruta *in decis.* 18. Januarii 1669. cor. Priolo reassumit responsiones, quas dabamus Ego & cæteri pro hac parte Scribentes, quod scilicet in ordine ad facilem suppositionem spacciutam, quæ sequi potest per plateas, & non per nundinas, id non procedat in cambiis, quæ gyrantur cum se ipso, in quibus neque in nundinis illæ adnutantur in bilanciis, in quibus solum adnutantur tractæ effectivæ, quæ ibi impleri debent, juxta attestationes mercatorum, & negotiantium fere omnium platearum Italiæ; & ulterius antidatæ, & suppositiones in dubio non sunt præsupponendæ, potissime in
19 autoriæ, & probatæ fidei negotiatoribus, & campsoribus tenentibus libros fideles, & bene regulatos juxta temporum distinctiones, ut de his omnibus, tam per ocularem inspectionem, quam ex peritorum relationibus Rota certificari voluit. Nullibi enim cautum est in jure, ut sola delicti possibilitas, seu major facilitas reddere debeat actum illicitum, & intrinsece malum, quoniam etiam in testamentis, instrumentis, cedulis, & apocis, aliisque scripturis eadem possibilitas adest, unde major, vel minor facilitas præbet quidem causam sufficientem Superioribus ad congruas provisiones desuper capiendas, sed hæc sola potentia, donec provideatur, non irritat actum.

Et quoad circumventiones, atque indigentis debitoris suffocationes, aliaque inconvenientia in una, & non in altera specie ponderata, jam supra responsum est, ac advertitur in decisionibus, præsertim in illa coram Peulo, quod scilicet omnes hujusmodi difficultates hodie sublatæ sunt ob pretiorum, ac terminorum uniformem, & generalem determinationem in plateis mercantilibus introductam, unde propterea factum partium nihil operatur. Et consequenter pro meo judicio tot tantaque Jurisconsultorum responsa, & Theologorum vota super hoc puncto edita, plura volumina constituentia, prorsus inanem laborem, magnamque æquivocorum congeriem continere videbantur.

Alicujus majoris probabilitatis erat altera oppositio, seu inspectio excessivitatis, quam pro meliori methodo subdistinguebam in tres alias inspectiones, unam scilicet in genere, an dato cambiorum magno excessu, exinde resultet actus vitiatio in totum, itaut nulla cambia debeantur. Secundo pariter in genere, an posito excessu sit locus reductioni, seu moderationi de justitia, vel potius ex quadam non scripta æquitate, quod satis refert ad effectum libertatis pecuniarum, de quo *disc. seq.* Et tertio quid in hac specie, in qua creditor constitutus erat debitoris mandatarius ad cambiandum, tam per nundinas, quam per plateas, an saltem ratione mandati male administrati diceretur in dolo, cujus exceptione repelli posset?

Quoad primum, Scribentes in contrarium mordicus insistebant in assumpto, quod ubi excessus usurarum est magnus, ac intolerabilis, reddit contractum illicitum, & usurarium, & sic illum vitiat in totum, deducendo in terminis
20 specialibus cambiorum superius allegatam auctoritatem Lupi *in c. Naviganti, de usur. comm.* 3. §. 2. *n.* 72. & Turre *disp.* 3. *q.* 1. *n.* 20. & generaliter ea quæ tam in censibus, quam in aliis conventionibus habentur deducta per Mastrill. *decis.* 245. *n.* 47. *cum seq.* Staiban. jun. *resol.* 64. *n.* 20. *& seq.* Cenc. *de cens. q.* 47. *n.* 2. Cumulando etiam ea, quæ cæteris allegatis habentur apud Fontanell. *decis.* 64. *cum seq.* & per Rotam in Romana transact. 19. Aprilis, & 28. Junii 1660. cor. Verospio in proposito emptionis, & venditionis, ut in casu magni excessus intret nullitas actus ab initio cum restitutione fructuum, aliisque effectibus resultantibus a nullitate, qui non resultarent a rescissione ratione ordinariæ læsionis enormis, ut in sua materia *sub tit. de empt. & vendit.*

Atque ad hæc in specie comprobanda adducebant decisionem Sac. Consilii Neapolitani relatam per Molphes. *in summa, tract.* 12. *cap.* 7. *num.* 100. *cum seq.* & Duard. *de cambiis* §. 2. *quæst.* 9. per quam ratione magni excessus declarata fuerunt invalida cambia gyrata inter Civitates Neapolis, 21
Barii & Litii, solumque creditori adjudicatum fuit quoddam moderatum lucrum, potius tanquam interesse lucri cessantis, quod ibi etiam sine requisitis Castrensis *in leg.* 3. *ff. de eo quod certo loco*, utpote notoriis decerni solet, quam ratione cambiorum, atque super hoc objecto magnus rumor fiebat.

Verum cum sensu etiam veritatis, dicebam illud esse levissimum, nulliusque momenti, tum quia etiam si versarentur in casu, in quo intrarent dicti termini læsionis cum distinctione enormis, vel enormissimæ, adhuc cessabat applicatio, dum ad effectum, ut læsio dicatur enormissima, producens dictos effectus ratione doli præsumpti, illa requiritur in magno excessu, super quo, an & quando adesse di- 22
catur, nimis variant DD. ex iis, quæ habentur plene deducta per Castill. *lib.* 7. *controv. cap.* 83. *& seq.* Atque opinio allegantì læsionem favorabilior, ac benignior est illa, quæ firmatur apud Fontanell. *ubi sup.* & quam sequuta est Rota in dicta Romana transactionis coram Verospio, ut scilicet læsio sit ultra bessem. Qua etiam opinione admissa, cessabat applicatio, dum constabat cambia nundinalia, facta perequatione, importare dimidium ejus, quod importarent hæc platealia, & consequenter intrabat læsio ordinaria, quam enormem dicimus juxta terminos text. *in l.* 2. *C. de rescind.* 23
vendit. cap. 2. *&* 3. *de empt. & vendit.* ex qua non resultat dictus effectus nullitatis, sed solum alter rescissionis, seu reductionis ad justitiam, & æqualitatem, & sic difficultas cessabat ex facto.

Et ulterius, ubi etiam talis differentia accederet inter unam, & alteram cambiorum speciem, quod inæqualitas esset ultra bessem, adhuc tamen cessabat applicatio ex jure, omniaque præmissa remanebant a casu controversiæ extranea, cum solum adaptari possent dictis cambiis irregularibus, in quibus pretii, ac temporis taxatio proveniat a partium privata conventione, in qua cadunt dicti termini læsionis, & circumventionis, seu doli præsumpti. Secus autem in cambiis regularibus, qualia dicuntur hæc per plateas, in quibus introducta est taxatio generalis pretii, ac temporis, cum tunc totum proveniat a casu, ac a temporum contingentiis, nihil autem a facto partium. Et consequenter omnes dicti termini remanent prorsus extranei, & inapplicabiles, atque ita respondebam ad dictam decisionem Sac. Consilii relatam per Molphes. & Duard. *ubi sup.* quoniam tunc in dictis plateis Barii, Litii, & similibus intra idem Regnum, non habebatur eadem pretiorum taxatio, quæ in plateis primariis, ac magnis Civitatibus introducta erat, in istis quoque plateis inferioris ordinis hodie usitata.

Hinc proinde cessantibus terminis doli præsumpti, omnino corruebat prætensa infectio actus, quæ ratione dicti doli resultat, minusque dicebam intrare dictos terminos textus *in l.* 2. *C. de rescind. vendit. & c.* 2. *&* 3. *extra de empt. & vendit.* super reductione contractus ad justitiam, & æqualitatem, itaut juxta secundam inspectionem supra subdistinctam, de justitia locus esset reductioni, seu moderationi, quoniam cum nulla adesset partium conventio, consequenter adesse non 24
poterat earundem circumventio, cum cujus præsuppositio dicta jura procedunt, & successive debitoris læsio magis provenire dicebatur a casu, in cujus contingentia non intrant dicti termini læsionis, sed potius alii æquitatis deducti per DD. ex dispositione text. *in cap. suggestum, de decimis*, ut scilicet, quando contractus etiam in sui origine justus, & licitus, ex temporis, vel aliorum accidentium contingentia efficitur injustus, & iniquus, debeat ex judicis officio reduci ad justitiam, & æqualitatem, ex iis, quæ super ista conclusione habentur cæteris collectis apud Thes. *decis.* 226. Capyc. Latr. *decis.* 18. Theodor. *alleg.* 23. ad intelligentiam *dict. cap. suggestum*, habetur in Calaguritana decimarum *sub tit. de decimis*. Sed neque id in hac facti specie intrabat, cum ad hunc effectum requiratur maximus, & intolerabilis excessus, qui sapiat speciem iniquitatis, ut apud allegatos advertitur, quod in præsenti dici non poterat, dum ut dictum est, neque aderat læsio ordinaria ultra dimidiam.

Difficultas igitur pro meo judicio restringebatur ad dictam tertiam inspectionem indebiti exercitii mandati, quod debitor creditori dederat, quoniam cum mandatarius tanquam mandantis administrator, & fiduciarius sequi debeat 25
bonam fidem, adeout nedum latam, & levem, sed etiam juxta unam opinionem, etiam levissimam culpam præstare teneatur, ut advertitur in Romana locat. venæ ferri *sub tit. de regal. disc.* 217. ex deduct. per Harpreck. *in §. is qui, Instit. de mandato, n.* 21. *& seq.* utiq; ab ista deviasse videbatur dispen-

do,

do viam magis rigorosam cambiandi per plateas, dum habebat alteram viam minus damnosam, & modaratam.

Super hoc objecta Ego, & cæteri pro creditore Scribentes respondebamus, & Rota *in 1. dec.* 14. Junii 1660. cor. Ve-
26 rospiu admisit responsionam, quod scilicet dicta conclusio de bona fide præstanda per mandatarium in eligendo viam minus damnosam more probi, & diligantis Administratoris, procedat in eo puro, & simplici mandatario, qui in rem, & gratiam mandantis tanquam purus minister, & fiduciarius negotium explicare debet, secus autam, ubi est in rem, & utilitatem propriam, & pro ejus relevatione ab interesse lucri, quod alias reportare potuisset ex pecunia pro mandante soluta, quoniam tunc proprium, non autem mandantis negotium facere dicitur, & consequenter pro seipso tenetur asse diligens paterfamilias, potissime vero stante gravi onere, cui per cedulam indeterminatam se subjecerat, ob quod ex improviso, stantibus præsertim subsequutis infortuniis emptoris, decoctionem, ac omnimodam supplantationem pati potuisset, ideoque sibi imputet mandans, cur talem effrenatam facultatem tribuat gerenti negotium proprium, ac negotiatori studenti majori utilitati.

Ista responsio da stricto jure recte procedebat, sed ex quadam non scripta æquitate malam faciem habere videbatur, stante contrario communi usu negotiatorum, quod scilicet moderno tempore gyrus cambiorum per solas plateas non sit usitatus, sed solum per nundinas, ideoque faciendo rem omnino insolitam, resultare videbatur quædam species malæ fidei, melior tamen erat responsio admissa in decisionibus præsertim illa 11. Januarii 1669. coram Priolo, quod de tempore, quo iste gyrus cambiorum initium habuit, fere nulla differentia aderat inter unam, & alteram cambiorum speciem, quinimmo in facto docebatur, quod aliquibus temporibus casus præbuerat interusurie cambiorum per plateas esse magis moderata, quam per nundinas, accidentaliter deinde sequuta tractu temporis illa alteratione, adeout quando mandatarius unum de duabus viis elegit, convinci non poterat de dolo, seu mala fide positiva, quoniam attenditur
27 initium actus, non quid postea produxerit casus, qui ita potuit se habere ad lucrum, ac damnum juxta regulam text. *in l. de fideicommiss. C. de transact.*

Et quamvis in campsoribus aliqua major certa utilitas adsit per viam platealium, quam nundinalium ratione provisionum, quæ in nundinalibus sunt quatuor in anno, in platealibus autem sunt octo circiter, non videtur tamen hæc circumstantia talis, quod redoleat dolum, seu malam fidem positivam, potissime quia aliquod extraordinarium lucrum, etiam de justitia, tolerabile videbatur in compensatione dicti gravis periculi, unde quamvis ex quadam epycheja, & non scripta æquitate damnabilis dici non posset dicta moderatio ad limites nundinalium, facta prius per Congregationem Baronum, deinde per Rotam, & cui idem creditor acquievit, attamen id referendum erat magis æquitati, quam rigori justitiæ, quod nimium inspicare refert ad alium effectum libertatis pecuniæ, de quo *disc. seq.*

S U M M A R I U M.

1 *De varietate opinionum, ac stylorum materia.*
2 *De validitate cambiorum platealium, eorumque moderatione.*
3 *Unde proveniant varietates, & inconvenientia.*

ANNOT. AD DISC. I. & II.

1 In ista materia cambiorum sequitur idem, quod circa variatatem opinionum, ac styiorum advertitur *in annot. ad disc. 1. de usur.* ideoque ibi deducta huic materiæ quoque congruunt, ne idem cum vitio superfluitatis repetatur.

Causa vero contenta in his duobus primis discursibus longum ulteriorem habuit processum, qui adhuc durat ob nimium indutatum cor debitoris, qui alias ditissimus, pena in statu paupertatis cum ejus cervicosa duritie se constituit,
2 pluresque prodierunt postmodum resolutiones præsertim 12. Martii 1671. & 12. Decembris 1672. coram Calataju, & ex quibus decisionibus recensitis *disc.* 1. habentur aliquæ impressæ, nempe *par.* 13. *rec. dec.* 30. 121. 234. & 413. & *p.* 14. *dec.* 126. In omnibus autem approbatus fuit punctus principalis super validitate cambiorum platealium, eorumque reductione ad nundinalia ex æquitate, juxta deducta *disc.* 1. solumque aliqualis involutio adesse visa est in aliis punctis, qui continentur in *disc.* 2. circa provisiones, & partitas, quæ
3 poni potuerint sub cambiis, ac etiam circa obligationem præstandi cautionem, circa quam aprobata fuerunt jam deducta super æquitate non dividenda, quamvis cum aliqua

variatione proveniente ex eo, quod in hujusmodi materiis procedatur more Juristarum pragmaticorum, cum iis, quæ in libris reperiuntur ad litteram, absque peritia practica negotiorum, & subjectæ materiæ.

E A D E M.

Data campsori facultate accipiendi, & gyrandi super cambiis pecunias in vim cedulæ banchariæ per ipsum solvendas, an cambiare possit cum seipso, & sine interpellatione? Et an talis facultas expiret per mortem naturalem, vel civilem unius, vel alterius ex contrahentibus?

De justificatione spacciorum, an præcise requiratur per exhibitionem litterarum in actis? Et an corresponsalis debeat esse Bancherius, ac litteræ, seu tractæ debeant impleri per Bancum?

Et de libertate pecuniæ solvendæ cedulistæ pro ejus reintegratione, ac de provisione cedulæ quanta sit?

S U M M A R I U M.

1 *De articulis, seu punctis disputatis.*
2 *An possit quis cambiare cum seipso, & quando?*
3 *Possit hæc facultas cambiandi cum se ipso extrinsecus probari.*
4 *Distinguuntur plures casus, an & quando ad effectum ponendi debitorem sub cambiis requiratur necne illius interpellatio?*
5 *An mandatum datum creditori ad cambiandum expiret per mortem naturalem, vel civilem mandantis, vel mandatarii?*
6 *Mandatum necessarium datum in rem, & gratiam mandatarii est irrevocabile, ideoque per mortem non expirat.*
7 *Mors civilis ex delicto, & banno habetur pro morte in odium delinquentis, non autem in favorem.*
8 *Idem de filio ingrato, professo, ejecto, vel apostata, hærede indigno, & similibus.*
9 *An cambia præcise sint justificanda cum litteris, & quomodo? remissive.*
10 *De virtute clausulæ, si quid exequendum, ut data etiam nullitate mandati Judicis, a quo possit illud ex integro decerni.*
11 *An corresponsalis debeat esse bancherius, & an litteræ cambii, seu tractæ debeant impleri per bancum?*
12 *Quid requiratur, ut possit aperiri bancus.*
13 *De intelligentia provisionum, ut litteræ cambii solvantur per bancum.*
14 *De salario, seu mercede augenda ad proportionem periculi, vel incommodi.*
15 *Merces, seu provisio cedulæ est ad duo pro centenario.*
16 *Quomodo regulanda sit provisio cedulæ, seu præmium fidejussionis, & quid si sint duæ cedulæ.*
17 *Provisio cedulæ campsoris est privilegiata, & deducitur ante omnia.*
18 *Examinatur ratio diversitatis provisionis præstandæ pro cedula.*
19 *An detur compensatio crediti ex una causa cum debito ex alia causa diversa?*
20 *Si campsor habet pecuniam depositam in Banco sui debitoris debet istam accipere, & non ponere debitorem sub cambiis.*
21 *An compensatio fiat ipso jure, vel ope exceptionis?*
22 *Vincula minuunt valorem locorum Montium.*
23 *Creditor, cui dantur loca Montium, vel pecunia vinculata, an petat a debitore id, quod vinculum minuit?*
24 *An dicatur sequuta solutio per cedulistam eo ipso, quod creditores faciunt quietantias, licet pecunia in ejus Banco relinquatur in depositum pro investimento, & an sufficiat formam chirographi impleri per æquipollens.*

D I S C. II.

Retenta eadem facti serie, de qua in præcedenti, de pluribus aliis in hujus causæ disputationibus respective super istorum cambiorum validitate debito, & liquidatione, 1
actum fuit pro tollendis objectis debitoris. Primo scilicet, an facultas concessa campsori ponendi sub cambiis summas in vim cedulæ bancariæ solvendas, exerceri potuisset cum seipso, propriaque ratione bancaria? Secundo quatenus possit, an pro singulis partitis solutis, pro quibus debitor posi-

tus est sub cambiis, debuerit iste interpellari. Tertio an eadem facultas expirasset per mortem naturalem Philippi creditoris, vel per civilem Marcelli debitoris, stante ejus banno capitali. Quarto circa justificationem realitatis cambiorum, quomodo fieri deberet. Quinto an eidem realitati obstaret, quod correspondalis, in quo cambiorum gyrus habitus fuit, non esset publicus bancherius, neque litteræ per Bancum impletæ essent. Sexto circa quantitatem provisionis, seu mercedis debitæ campsori pro cedula. Septimo cum idem campsor haberet in Banco in computo currenti depositam quandam pecuniarum quantitatem ejusdem Marcelli debitoris, an pro summis in vim cedulæ solutis debuerit facere compensationem cum seipso, atque pro hac rata eundem debitorem non subjicere cambiis? Et octavo, stante quod pecunia retracta ex pretio Castrorum per Congregationem Baronum non solvitur, nisi cum cautionem de restituendo primario emptori in casu evictionis, & secundario creditoribus anterioribus, vel potioribus, sive loco cautionis eadem pecunia investitur in loca Montium, ita vinculata, an iste creditor prætendere possit pecuniam liberam, sive suppletionem ejus, quod vinculi valor importat?

Primus punctus de plano sublatus fuit ex solo facto, stante expressa facultate cambiandi cum seipso, qua concurrente, hodie receptum est, ac passim practicatum, id licite fieri posse absque aliqua incompatibilitate, ob reduplicationem, seu pluralitatem diversarum personarum formalium diversis respectibus concurrentem in eadem persona materiali,
2 una scilicet creditoris, altera mandatarii debitoris; & tertia bancherii, seu campsoris dantis sibi ipsi tanquam mandatario debitoris pecunias ad cambium, Turr. *hoc tract. disp. 1. q. 15. nu. 10.* Rota Genuen. *decis. 1. num. 27. & decis. 32. n. 4.* Gait. *de credit. cap. 2. tit. 7. n. 1393. num. seq.* Rota apud Merlin. *decis. 636. & dec. 274. p. 5. rec.* cum aliis in hujus causæ decisionibus, præsertim illa 10. Martii 1662. cor.
3 Verospio, atque hoc jure passim vivitur absque difficultate, cum id non respiciat validitatem, & intrinsecam naturam cambiorum, sed solum voluntatem mandantis, quæ ubi specificata non est, in dubio non præsumitur, verum etiam in casu non specificationis adhuc extrinsecus immo præsumptive, vel adminiculative, sive a posteriori per observantiam justificatur, ut habetur præsertim actum in Ravennaten. seu Faventina cambii, *hoc tit. disc. 12.*

Super secundo puncto interpellationis faciendæ debitori singulis quibusque vicibus, de solutionibus pro eo factis, ac de initio cambiorum, pariter modica habita fuit disputatio in jure, dum illæ difficultates, quæ initio habebantur, ob diligentias melius adhibitas sublatæ fuerunt ex facto, docendo de hujusmodi interpellationibus, occasione autem agendi de hoc puncto in dictis primis disputationibus, cum hincinde materia involvi videretur, cumulando auctoritates, quæ casus inter se omnino diverso percutiunt, hinc proinde advertebam plures casus in proposito, pro tollendis æquivocis, congruaque doctrinarum, seu decisionum applicatione distinguendos esse, primus enim est, ubi nulla præcedente petitione, seu facultatis concessione, cedulista, vel fidejussor, aut procurator, sive quicumque tertius
4 pro moroso debitore solvens cum sua pecunia, pro illius reintegratione, & ne illam otiosam retineret, intendat eam ponere sub cambiis, seu alias investire in fructiferas occasiones, aut ab aliis tantumdem accipere ad interesse, & tunc non intrant termini peculiares cambiorum, sed potius alii generales interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, cum suorum respective requisitorum justificatione, ex iis, quæ pluries habentur in sua materia *sub tit. de usuris*, ideoque auctoritates, & decisiones percutientes hos terminos generales, extraneæ remanent ab illa particulari materia cambiorum.

Alter casus est, ubi per debitorem, seu principalem data est creditori, seu fidejussori facultas capiendi pecuniam ad cambium, quatenus ipse statuto tempore illam non solveret, ita ut debitum ex una causa, seu uno contractu in alteram converteretur, & tunc verius, ac receptum est, ut non obstante mora, quæ per lapsum statuti temporis ipso jure contrahi dicitur, juxta terminos textus *in l. magnam, C. de contrahen. & committen. stipulatione*, adhuc tamen requiratur interpellatio, ut ita debitor certificetur creditorem velle uti sibi concessa facultate, quia potuisset illa non uti, idque per debitorem credi valeat juxta decisionem in Romana cambiorum 3. Junii 1618. coram Manzanedo, de qua in Romana prætensorum cambiorum 30. Aprilis 1655. coram Dunozetto inter suas *dec. 962. & in aliis*, sed pariter id non percutit validitatem, ac intrinsecam naturam contractus cambii, sed voluntatem ipsius mandantis, eodem modo quo superius dictum est in puncto præcedenti, unde si mandans expressa hujusmodi interpellationem remittat, atque assensum præbeat, ut illico facto casu, absque alia interpellatione æquivalentam summam accipere posset sub cambiis, tunc id recte fieri potest, quoniam cum ipse sit directus, & purus debitor, eo ipso quod statuto tempore non solvit, scire potuit, & debuit casum evenisse, ut ita distinguendo habetur apud Merlin. *d. dec. 636. d. dec. 374. p. 5. rec. dec. 379. par. 2. & in aliis*. Atque ita docet praxis quotidiana depositariorum Montium Baronalium assumentium in se onus solvendi fructus locorum Montium singulo quoque bimestre cum dicta facultate, quam illico exercent, cum principales recte sciant, vel scire debeant, quod hujusmodi negotiatores, neque per momentum tenent pecunias otiosas, atque istud præsertim negotium cambiatorum exercent, & consequenter non intrat dicta excusatio, quod debitor credere potuerit creditorem hujusmodi facultate usurum non esse, cum ista credulitas recte intret quando qualitas personæ creditoris ita suaderet, ut est in casu, de quo agitur in d. Romana cambiorum 3. Julii 1618. coram Manzanedo, ubi de affictu Casalis facto per Capitulum cujusdam Ecclesiæ, sub conventione, ut affictuario pensionem statutis temporibus non solvente, licitum esset locatori debitam pecuniam ad cambium accipere.

Tertius est casus institoris, seu alterius, puta fidejussoris, aut Administratoris, cui pro negotiis explicandis, seu pecuniis statutis temporibus solvendis, facta sunt aliqua assignamenta, ex quibus id explicandum sit cum facultate, quod eis deficientibus, licitum esset accipere pecuniam ad cambium, & tunc Rota credidit, ut deficientibus assignamentis, mandans interpelari debeat, ex eo quod credere potuerit negotium fuisse explicatum cum assignamentis jam factis, de quorum defectu si fuisset certificatus suppleisset aliunde, neque passus esset intarusuriis cambiorum subjici, ut in Anconitana cambiorum coram Carillo *inter suas decis. 282. alias 24. par. 9. rec.* & in eadem 18. Junii 1646. 8. Martii, & 2. Augusti 1649. coram Pentingero, quarum ultima est impressa *dec. 746. par. 10. rec.* licet istas decisiones veras non habuerit Camera in Romana partitorum inter Falconerium, & Farsettum. Atque inspecta veritate videatur punctus decidendus pro Judicis arbitrio regulando ex singulorum casuum particularibus circumstantiis denotantibus bonam, vel respective malam fidem creditoris, vel Administratoris, & mandatarii, dicta facultate utentis, spectato præsertim usu negotiatorum. Sed ubi cessat dicta credulitas mandantis, quod scilicet negotium aliunde, & ex assignamentis impleri potuerit, atque cesset etiam dicta alia credulitas, quod creditor dicta facultate forsan non esset usurus, tunc nulla subest ratio, quæ hujusmodi interpellationem exigat.

Et hunc dicebam esse casum nostræ quæstionis, etiamsi non adesset dictæ interpellationis expressa remissio, per quam omnis difficultas cessabat, quoniam perfecta emptione, debitor, seu mandans scire potuit, ac debuit totum pretium prompte solvendum esse, atque dum ipse non solverat, credere potuit, & debuit, quod illud solveretur per campsorem, illico attenta ejus conditione usurum dicta facultate, cum adaptabilis non esset illa credulitas, quæ ratione personæ creditoris cadebat in d. Romana cambiorum coram Manzanedo.

Quoad tertium punctum expirati mandati per mortem 5
naturalem mandatarii, vel civilem mandantis, tam in Rota, quam in Congregatione Baronum, Scribentes pro debitore magnum fundamentum constituebant in auctoritate Caball. *cons. 145. lib. 2.* Verum in utroque Tribunali hæc auctoritas omnino neglecta fuit, utpote nulli probabili fundamento innixa, movetur enim ipse auctoritate Soccin. jun. *cons. 112. num. 12. lib. 1.* sed clarum est æquivocum, Soccinus enim agit de revocatione mandati ad donandum resultante per mortem naturalem mandantis, & sic de mero, & simplici mandato voluntario, quod in solam gratiam mandantis recipitur a mandatario tanquam purum officium, seu ministerium gratuitum, secus autem, ubi agitur de mandato necessario in gratiam, & rem propriam mandatarii pro implemento obligationis, & contractus correspectivi, hoc enim non solvitur per mortem, tanquam stipulatio, seu obligatio faciendi, active, & passive transit in heredes, ex ea clara ratione, quod revocatio resultans ex morte dicitur ficta, & præsumpta, fictio autem, seu præsumptio non potest plus operari, quam veritas, unde quemadmodum debitori danti hoc mandatum præclusa est facultas

illud

illud expresse revocandi, adeout expressa revocatio non intret, multo minus intrare potest tacita, seu ficta resultans ex morte, Trentacinq. var. resol. l. 2. tit. de procurator. resol. 10. n. 7. & 9. Mantic. de tacit. lib. 7. tit. 23. nu. 40. & seq. Beratt. dec. 440. n. 2. & 3. Merlin. dec. 436. n. 15. quia data correspectivitate mandatum corrumpitur, ac transit in alium contractum, ex iis, quæ habentur in Romana œconomiæ sub tit. de contractib. & alibi pluries.

6 Potissime vero in ordine ad moerem civilem ratione banni capitalis resultantem ab ipsius debitoris delicto, quod ei commodum, & utilitatem causare non debet in damnum, & præjudicium creditoris innocentis, contra positivi, & naturalis juris principia, cum ita culpose agentes pro mortuis habendi sint quoad favorabilia, non autem quoad odiosa, juxta ea, quæ in jure habemus de filiofamilias ingrato amittente jura suitatis, & patriæ potestatis quoad favorabilia tantum, in odiosis autem remanente sub dicto vinculo, sive Religiosi professi apostatantis, vel ejecti, in odiosis, & obligatoriis habendi pro professo, & Religioso, ac hæredis indigni habendi in odiosis pro tali, cum similibus, super quibus Scribens tanquam Advocatus ad satisfaciendum ignaro vulgo superfluas evagatorias retexebam longas allegationes, præsertim in primis disputationibus circa initia professionis, ac more juvenum, quibus id congruere videtur, & sic nulla, vel satis modica disputatio super hoc motivo habita fuit.

7 Circa quartum punctum justificationis cambiorum, cum jam adessent spaccia, seu litteræ reditus quamvis præsupponentes alias accessus, receptum est sufficere juxta ea, quæ frequenter in aliis hoc eodem titulo habentur, opus non fuit assumere quæstionem disputatam infra in Romana cambii de Sfortiis, & in Romana de Nigronis, seu Benettis disc. 6. & 7. An sc. realitas justificari possit cum libris, aliisque extrinsecis, etiam præsumptivis, seu adminiculativis probationibus, quamvis ipsæ litteræ materiales non habeantur, credebam tamen in disputationibus habitis cor. Verospio, (& Rota eundem sensum habuit) necessariam non esse illarum formalem productionem, ac rigorosam recognitionem, perinde ac si ageretur de apocis, vel scripturis, in quibus unicum ac totum actionis fundamentum consisteret, quoniam ut advertitur in allegatis disc. 6. & 7. ex auctoritatibus ibi deductis, in puncto juris, juxta opinionem in aliis Civitatibus, & Tribunalibus magis communiter receptam, accedente pacto, sufficiunt etiam libri creditoris bene, & mercantiliter tenti.

8 Et licet Rota sequendo opinionem magis rigorosam, ad se certificandum de realitate litterarum, illas desideret, easque velit inspicere, attamen sufficere debet, quod hic effectus sequatur etiam per extrajudicialem inspectionem, tanquam pro librorum, & pacti adminiculo exclusivo suspicionis fraudis usurarum, non autem pro principali fundamento intentionis, quia tamen in ultimis disputationibus habitis in Signatura Gratiæ, Scribentes pro debitore, ad effectum obtinendi commissionem appellationis etiam in suspensivo, & cum clausula translativa executionis, in hoc defectu nimium insistebant, atque aliqui ex Votantibus in
9 eo se fundarunt, idcirco in alia instantia cor. Priolo, ad hujusmodi difficultatem tollendam, dicta spaccia producta fuerunt, adeoque id impressionem fecit, quod in dicta resolutione 11. Januarii 1669. cor. Priolo, responsum non fuerat de exequendo mandato in præcedenti instantia per Verospium relaxatu, sed illud de novo decretum fuit, ut fieri solet, quando dubitatio oriatur super nullitate mandati relaxati per primum Judicem, quod alias justum in toto, vel in parte reputetur, cum receptum sit talem esse virtutem, seu operationem clausulæ, si quid exequendum, ut non solum Judex ad quem exequi valeat mandatum per Judicem a quo decretum, sed etiam illud ex integro decernere, & relaxare, quatenus primum nullitatis, vel excessus defectu laboraret, ut in Romana renunciat. 27. Maji 1651. coram Cerro, Beneventana dotis 27. Junii 1653. coram Bichio, Romana, seu Jannen. dotis 2. Decembris 1665. coram Otalora, & sæpius.

10 Quoad quintum objectum, seu punctum invaliditatis cambiorum, ex eo quod correspontalis non esset bancherius, neque tractæ, seu litteræ impletæ essent per bancum, duplici fundamento nitebantur Scribentes pro debitore, primo ex declaratione Sacr. Congregationis registrata apud Turr. de camb. disp. 3. q. 1. in prolegomenis post. n. 33. in illis verbis, *Secundum eandem rationem bancariam permanentem*, & secundo quoad cambia gyrata per Civit. Neapolit, quod *per Regias pragmaticas, tertiam, ac sequentes, & septimam sub tit. de litteris cambii*, disponeretur litteras cambii, seu tractas per publicum bancum impleri debere, atque alias implementi justificationes admitti, quod etiam supponebatur dispositum in Civitate Venetiarum.

Verum hoc erat leve objectum de facili sublatum, quo- 11
niam dictæ declarationes prodierunt pro sola Civitate Januensi, ubi magna bancheriorum copia habetur, & nihilominus dicta verba, tanquam dubia, & incertæ significationis, etiam in eadem Civitate magnas inter negotiatores produxerunt difficultates, ad quas removendas, opus fuit denuo adire eandem Congregationem, novasque declarationes obtinere registratas apud eundem Turr. ubi sup. n. 37. Talisque ex attestationibus plurium mercatorum, & negotiantium fere totius Italiæ est communis usus, quod etiam mercatores fundacharii, seu alii negotiatores formalem bancum non aperientes, recipiunt ac implent tractas, & litteras cambii, atque super cambiorum gyro scripturam formalem tenent,
potissime vero in Civitate Neapolis, ubi per Regias provi- 12
siones disponitur, non posse aperiri publicum bancum, nisi præstita cautione in summa scut. 150. m. quod est moraliter impossibile, ideoque bancum publicum, ut plurimum ibi habent solum aliquæ piæ domus hunc fundum habentes, & tamen infinitus est numerus negotiatorum super cambiis; Prudens quidem, & commendabilis esset dicta provisio, quando esset moderata, & practicabilis, unde propterea videtur extremum vitiosum. Sicuti e converso vitiosum est alterum extremum Urbis, quod cuilibet liberum est bancum aperire, absque eo quod saltem in apertura negotii talem faciat obligationem, quod deponentibus eorum pecunias, seu alias banchi fidem sequentibus, consultum esset cum hypotheca, per quam intraret ordo temporis, & prioritatis, adversus eos, qui postea cum hypotheca moltoties collusive contrahentes ita totum absorbent, quod videtur magnum inconveniens, ut non semel advertitur in sua materia sub tit. de credito.

Et quoad necessitatem implendi litteras, seu tractas per 13
bancum publicum, id continebat æquivocum clarum, cum hujusmodi provisiones, prudenter quidem, ac juste editæ, percutiant illas tractas, seu litteras cambii, quæ per veram, & effectivam pecuniariam solutionem impleri debent ad favorem tertii, idque, ut occurreretur fraudibus, & falsitatibus receptarum privatarum, cum quibus exhibentes tractas, seu litteras cambii ad protrahendas ad menses, & annos solutiones defatigabantur, secus autem, ubi agitur de his litteris pro gyro cambiorum cum seipso, & talis est inconcussa praxis.

Sextum fuit disputationis caput super quantitate proviso- 14
nis, seu mercedis cedulæ, cum enim in prima limitata ad summam scut. 230. m. provisio conventa esset in annuis scut. 500. prætendebat debitor, quod secunda cedula indefinita, eodem jure regulanda esset, augendo solum dictam taxam conventionalem proportionabiliter, & pro rata summæ majoris, ad quam cedulista se obligaverat, constituendo fundamentum in regula, de qua apud Zacch. de salario q. 19. n. 1. cum seq. de Doctore conducto ad legendum, sive famulo ad serviendum pro certo salario, quod si reconducatur, reconductio censeatur pro eodem salario, sive de salario proportionate augendo ad ratam laboris, seu muneris aucti, atque in prima conventione non contenti.

E converso autem ex parte creditoris prætendebatur, per 15
secundam cedulam indeterminatam complectentem totum valorem Castrorum, primam evanuisse, atque omnino novatam esse, & consequenter, quod cessante conventione, atque rebus remanentibus in puris terminis juris, dicta merces, seu provisio deberetur juxta consuetudinem Urbis, quæ est ad minus duorum pro centenario, ut habetur apud Greg. dec. 161. Ad quod probandum Ego, & cæteri pro eodem creditore Scribentes duo adducebamus fundamenta, unum resultans ex axiomate generali, quod quælibet dispositio intelligenda venit, rebus in eo statu permanentibus, ad quod plene colligit *Additionator ad dec. 523. p. 4. rec. tom. 3. n. 5. & seq. & n. 21.* Et alterum, quod hujusmo- 16
di amolumentum dicitur merces periculi, ad cujus proportionem regulari debet plus, & minus juxta periculi majorem, vel minorem probabilitatem, Mantic. de tacit. lib. 6. tit. 6. n. 6. a Pont. cons. 19. lib. 2. Leotard. de usur. qu. 23. n. 31. Rot. ap. Greg. d. dec. 161. & dec. 679. p. 1. divers. Et ideo cum per secundam cedulam indefinitam absque dubio campsor majori periculo se exponebat, quoniam peritus declarare poterat valorem in summa ingenti, pro cujus parte sibi consultum non remaneret in bonis emptoris forensis, hinc intrabat dicta ratio proportionis, ac novationis, seu recessus a prima conventione.

Resolutio in hoc puncto fuit, ut pro summa contenta in pri-

prima cedula deberetur provisio conventa in scutis 500. pro reliquis autem scutis 127. m. debitis in vim secundæ cedulæ, tanquam in casu omisso debita esset merces consuetudinaria ad rationem duorum pro centenario, ut patet ex *dec. 28. Novemb.* 1659. cor. Verospio, in qua solum de hoc puncto agitur, ibique etiam firmatur hujus mercedis, seu provisionis 27 potioritas, ut sc. dicatur debitum privilegiatum, licite ante omnia detrahendum ex pecuniis emptoris, quæ ad manus campsoris pro ejus reintegratione venirent juxta punctualiter firmata *d. dec. 679. p. 4. divers.* Ad quod conferunt quæ habentur ap. Salgad. *in labyr. p. 3. c. 9.* super potioritate mercedis, seu provisionis debitæ Administratori patrimonii positi sub concursu, quia in effectu non est creditum, sed impensa necessaria respiciens etiam servitium, & commodum ipsorum creditorum, ideoque ante omnia deducenda; dictaque resolutio ita distinguens, reflectendo ad veritatem, Mihi quamvis scribenti pro assequutione mercedis 28 consuetudinariæ pro tota summa, visa est justa, & probabilis, non quidem ex generali regula deducta in decisione desuper edita de non extendenda conventione de casu ad casum, cum in puncto juris probabilius dici posset, secundam cedulam indefinite complectentem totum pretium a potiori declarandum attendendam esse, non curata prima tanquam per hujusmodi novationem abolita, sed ex dicta altera ratione proportionis periculi, dum in dicta certa, & determinata summa scut. 230. m. cedulista dici poterat tutus, & moraliter certus de exemptione a quocumque damno, dum bona quæ emptor possidebat in Urbe, ipsaque Castra ita acquirenda, sine dubio tanquam per speciem notorii superabant dictam summam, & sic vere periculum residebat in secundo additamento ratione incertitudinis.

29 Septimus disputationis punctus fuit circa liquidationem summæ per cedulistam solutæ, pro qua potuerit ponere debitorem sub cambiis, cum enim debitor prædictus ante hujus casum haberet in banco ejusdem campsoris quandam summam pecuniarum in causam depositi, & ad liberam dispositionem, ut vulgo dicitur *a conto corrente*, dubitatum fuit, an quando campsor in vim cedulæ certas summas solvere coactus fuit, pro omnibus potuerit ponere debitorem sub cambiis, vel potius jure compensationis debuerit deducere dictam summam, quam habebat in manibus? Et quamvis de stricto jure probabilis videretur creditoris prætensio, quam etiam in congressibus, in quibus puncti examinantur pro veritate, nimium fovebant seniores Advocati, ex diversitate stationum, ob quam in eisdem personis materialibus repræsentantur omnino diversæ personæ formales, & successive diversa dicuntur debita, & credita ex omnino diversis causis, unde propterea regulariter non intrat compensatio, ex iis, quæ habentur *collecta* per Amat. *resol.* 17. *add.* ad Greg. *dec.* 20 366. Grass. *de except. c.* 16. Gratian. *discept.* 938. *n.* 2. Salgad. *in labyr. p.* 2. *c.* 28. Nihilominus Ego tunc junior ab initio fui in contrario sensu, tum ex punctuali *dec. Rotæ in Romana computorum* 23. *Martii* 1618. *cor. Coccino*, ubi in specie firmatur, quod hæc distinctio intellectualis ex juris subtilitate resultans, atque ad illos effectus juris vera, ex quadam naturali æquitate, ac in odium usurarum attendi non debet isto casu, & cum quo fundamento processit Rota, ita juxta meum votum resolvendo eadem die 28. *Novemb.* 1659. *cor. Verospio*, tum etiam ex facti circumstantiis, quod sc. debitor ob quædam imputata delicta jam fugam ab hoc Principatu arripuerat, atque processum erat ad acta præparatoria banni capitalis, unde non urgebat ratio manualis, & quotidiani usus dictæ pecuniæ, quæ proinde retineri solet in computo currenti, & non commisceri cum aliis negotiis, unde si dictus deponens absens, & inquisitus dedisset mandata, seu ordines pro dicta summæ solutione, absque dubio campsor ita constitutus in periculo proprio ja-21 cturæ, recusasset dictos ordines implere, faciendo quandam speciem arresti, seu sequestri penes seipsum pro ejus indemnitate, & consequenter nulla ratio exigere videbatur, quod dictam pecuniam ita penes se retineret otiosam, & pro æquivalenti percipere deberet usuras, seu accessiones cambiorum, dum non agebatur de deposito regulari pecuniæ obsignatæ in sacculo, itaut dici posset, quod fuisset violare legem depositi, sed agebatur de deposito irregulari, quod in substantia, & quoad effectum importat magis creditum quantitatis, seu generis, unde considerabam adaptari posse terminos, seu rationem tex. *in l. curabit, C. de action. empti*, super repugnante æquitate habendi eodem tempore in manibus rem, & pretium, sive quod intraret recepta distinctio, quam habemus in quæstione, an compensatio fiat ipso jure, vel ope exceptionis, quod scilicet, ubi agitur de odio usurarum, & de impediendo illarum cursum, omnino verius, ac receptum sit compensationem intrare ipso jure, ut cæteris plene collectis firmatur per Rotam *dec.* 407. *n.* 21. *& seq. part.* 9. *rec.* ubi allegantur a Pont *cons.* 19. *lib.* 2. Fontanell. *de pact. claus.* 6. *gloss.* 2. *par.* 6. *n.* 61. *& seqq.* & alii.

Demum cum pretium redactum ex secunda venditione dictorum Castrorum erogatum esset in loca Montium, cum vinculo, primario ad favorem emptoris in casu evictionis, & molestiarum, secundario autem pro cautela creditorum anteriorum, & potiorum postmodum venientium, atque indubitatum sit hujusmodi vincula minuere valorem intrinsecum locorum Montium juxta vinculorum numerum, ac majorem, vel minorem periculi probabilitatem, juxta ea, quæ super hujusmodi diminutione habentur *in Romana locorum Montium de Oricellariis, & in Romana de Mattis sub tit. de Regalibus ad materiam locorum Montium disc.* 30. *&* 32. Atque de facto illa loca Montium stante dicto vinculo æstimata fuerant ad rationem scutorum 60. pro quolibet, hinc orta est dubitatio, an stante dicta reductione cambiorum platealium ad nundinalia, deberet creditori bonificari id, quod importaret diminutio resultans ex dicto vinculo, ttans in effectu assequeretur pecuniam liberam. Et ita determinatum fuit in ultimis decisionibus 14. *Decemb.* 1663. *&* 28. *Januarii* 1664. *cor. Verospio*, dando optionem debitori intra certum terminum solvendi pecuniam liberam, & reassumendi loca Montium, vel quod creditori imputanda essent ad dictam rationem sc. 60. pro quolibet.

De hoc autem, tam in ultimis disputationibus habitis 22 in Signatura Gratiæ, quam in alia instantia in Rota *cor. Priolo & Bourlemont.* fuit dubitatum, stante quod istud vinculum resultat a facto Principis, quod importare dicitur casum fortuitum a creditore supportandum, absque eo quod regressum pro indemnitate habere valeat adversus debitorem, juxta ea, quæ habentur *sub titulo de feudis ad materiam Bullæ Baronum in Romana de Anguillaria, & in alia Romana dotis de Cæsarinis disc.* 97. *&* 99. & talis est communis praxis.

Super hoc autem Ego, reflectendo etiam ad veritatem, 23 dicebam hujus quæstionis decisionem pendere a puncto, an dicta reductio cambiorum platealium ad rationem nundinalium importans dimidiationem crediti, & ultra, intraret de rigore justitiæ, vel potius ex Tribunali æquitativo arbitrio; primo enim casu admittebam, quod debitor bene diceret, quoniam si creditor plus de rigore consequi non deberet, cogendus esset subire vinculum de natura rei omnibus aliis creditoribus commune, secus autem in altero casu, quoniam tunc debitor æquitativum arbitrium Judicis dividere non potest, sed illud acceptare debet cum sua causa, nam alias non fuisset reducere cambia platealia ad nundinalia, sed illa quoque dimidiare, & consequenter cum ex supra deductis *disc. prec.* de stricto jure omnino verius esset, cambia platealia esse valida, & deberi, ideoque dicta reductio, seu moderatio resultaret ex mere æquitativo arbitrio, debebat proinde illa æquitas æqua lance exerceri, nam alias manifestam contineret iniquitatem in præjudicium creditoris, ita duplicem diminutionem, & jacturam patientis, atque retorquendo exemplum moderationis factæ per Sacr. Consilium Neapolitanum, de qua *disc. prec.* quod scil. cambia tunc irregularia longe excessiva, & reducta ad 14. pro centenario in tali summa soluta fuerunt, ita & taliter, quod creditor de facto obtineret dictam summam 14. quod in præsenti non contingeret, quoniam cambia platealia importantia 19. circiter pro centenario, & reducta ad nundinalia importantia ad rationem 9. circiter, solverentur non in novem, sed in quinque, vel sex, & sic esset reductio reductionis, atque illam credebam esse veritatem.

De pluribus aliis disputatum fuit, in facto magis quam in 24 jure consistentibus, præsertim vero de tempore, a quo campsor ob solutiones factas in vim cedulæ dici posset creditor, cum enim per chirographum Pontificium super dictorum Castrorum venditione editum mandaretur, quod creditores, ad quorum instantiam per Congregationem Baronum facta erat dicta venditio, in actu receptionis pecuniæ a cedulista deberent præstare debitam cautionem in formam, sin minus, quod eadem pecunia directe in actu recipiendi deponi deberet in Sacro Monte Pietatis, ad effectum illam investiendi in loca Montium, ut supra vinculata loco cautionis, creditores autem pro majori eorum commoditate factis quietantiis tanquam de recepto, fuissent contenti relinquere pecuniam in depositum in eodem banco pro eo modico tempore, quod currebat, donec invenirentur occasiones dicti investimenti,

hunc

Hinc prætendebat debitor non esse servatam formam chirographi, ac propterea ipsum non potuisse poni sub cambiis a tempore, quo creditores fecerunt quietantias, sed solum a tempore, quo sequutum erat effectivum pecuniarum investimentum, sed hæc prætensio rejecta fuit, & pro meo judicio juste, quoniam eo ipso, quod creditores fecerunt quietantias, debitor liberationem reportavit, atque solutionis effectus sequutus fuit, ejusque nil intererat, quod creditores pecuniam ita de eorum dominio effectam hoc medio tempore otiosam retinerent magis in uno, quam in altero banco, unde cum chirographum præscriberet dictam formam, non pro præcisa solemnitate, sed ad solum certum effectum ne daretur libera, idcirco intrat recepta propositio, quod tunc spectato effectu admittitur implementum per æquipollens, ut firmatur in decisionibus coram Verospin, quæ super hoc puncto videntur notabiles.

ROMANA MANUTENTIONIS PRO JOANNE BAPTISTA BORRELLA CUM N. LAMBARDO.

Casus disputatus coram Senatore Urbis, seu Prelato Consultore deputato, & resolutus pro Lambardo.

An cambium creari possit ex credito antecedenti sine pecunia numerata?.

Et an sustineatur cambium si pecunia data debitori in alios usus creditori notos convertenda sit; itaut hic certo sciat debitorem non posse cambiare in nundinis, ibique litteras implere?

Et de conversione cambiorum decursorum in sortem novi cambii, an subsistat, vel potius importet anathocismum?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Pecunia numerata in actu, sed statim restituta, an annullet contractum censualem?*
3 *Qualis dicatur simulatio damnata, & qualis non.*
4 *Cambium creari potest ex credito antecedenti ex mercibus, vel alia causa.*
5 *Declarantur quædam decisiones firmantes cambium invalidum, ubi creditor scit debitorem convertere debere pecuniam in alios usus.*
6 *Distinguuntur species cambiorum, & quale sit directum; & quale obliquum.*
7 *De simulatione, seu figmento, quod aliqui dicunt esse in cambiis.*
8 *De recambiis an fiat invalida, & continatia anathocismum ob conversionem cambiorum in sortem, & aliqua de anathocismo, quando procedat.*
9 *De natura cambii est, ut nullum detur lucrum ab initio certum, sed possit etiam sors diminui.*
10 *Quod cambia vere non sint fructus, atque accessiones, sed sint pars sortis.*

D I S C. III.

1 CUm ex pluribus creditis antecedentibus, quæ ex juribus cessis ab aliis creditoribus, aliisque de causis, Borrella habebat cum Lambardo, constans etiam scutis 1000. quæ idem Lambardus debebat ex causa cambii contracti usque ab anno 1646. una cum fructibus, seu cambiis decursis, circa annum 1658. novum cambium constitutum esset in scutis 3500. circiter, cum coarratione pecuniæ coram Notario, & testibus numeratæ, ad effectum illam convertendi in prædictorum aliorum debitorum extinctionem, atque post aliquorum annorum decursum creditor curasset aliqua bona debitoris exequi, & subhastari, eidemque, seu alteri, qui deinde ipsum nominavit, tanquam ultimo licitatori deliberari, prætendens debitor illius actus nullitatem ob ordinem judiciarium non bene servatum, ac etiam ob notoriam injustitiam, tum ratione enormissimæ læsionis in valore bonorum, tum ratione excessus ob infectionem novi contractus cambii, qui proinde cambia, seu fructus non produceret ratione simulationis, dum probaverat pecuniam ejusdem creditoris simulate, & ut vulgo dicitur, *per mostra*, ibi intervenisse, itaut in effectu cambium creatum esset ex creditis antecedentibus, ac etiam illative, quod ita creditor certus esset debitorem non posse acceptam pecuniam cambiare, atque in nundinis litteras implere, ut ad cambii realitatem requiritur ex firmatis per Rotam in Romana cambii 18. Aprilis 1644. & 16. Januarii 1645. cor. Peuting. & demum, quia idem cambium in parte conflatum esset ex fructibus, sed cambiis decursis dicti alterius cambii, unde propterea dicebat hoc esse anathocismum in jure damnatum, juxta plena deducta per Rotam apud Merlin. *decis.* 409. alias 301. *par.* 5. *rec.* lata Andreol. *controv.* 310. *n.* 1. ubi fere omnes cumulat. Ex his secundus Collateralis Fori Capitolini manutentionem Lambardo concessit, declarando contractum prædictum invalidum, & usurarium, ac hoc præsertim ultimo fundamento anathocismi.

2 Introducta vero post suos alios gradus juxta Capitolinam labyrinticam praxim, causa coram Senatore, atque per illum deputato juxta stylum ingenioso Prælato in Consultorem, Hic post plures disputationes, quamvis in iis, quæ intus sunt circa validitatem cambii ex intra deducendis se adæquatum declararet, nihilominus confirmavit idem, quod Judex primæ instantiæ fecerat, vel ex capite nullitatum, vel ex altero læsionis, ac etiam ratione insubsistentiæ aliquarum partitarum, & sic ex fundamentis consistentibus potius in facto, in quo Advocati nullam habent partem, ideoque judicatum, nec approbare, nec damnare potui, potissime quia etsi causæ Patronus singulis facti objectis bene satisfacere videretur, nihilominus ea omnia insimul unita, aliquam malam faciem præbere videbantur.

3 Quatenus vero pertinet ad dicta tria objecta in jure consistentia; Dicebam pro creditore Scribens nullam vere subsistentiam habere, non quidem primum, tam quia solemnitati pecuniæ numeratæ, etiam ubi pro forma requiritur, ut est in censibus, ex communi observantia satisfactum esse dicitur per illius interventum, quamvis eadem immediate restitueretur ipsimet creditori in aliam causam, nisi formalis simulatio probetur, ex deductis per Cenc. *de cens. qu.* 50. ubi plures colliguntur decisiones Rotæ, quæ moderno tempore sæpius circa hunc defectum benigne se gerere consuevit, quoties antecedentia credita sunt vera, & realia, stante facilitate Signaturæ Gratiæ passim sanandi hunc defectum, ubi constat de vero credito, ut præsertim apud Royas *decis.* 476. quæ est Assisien. census confirmata 28. Martii 1653. coram Bevilaqua 23. Januarii, & 26. Junii 1654. coram Bichio, & non semel in sua materia *sub tit. de censib.*

4 Tum etiam quia illa simulatio dicitur in jure damnata, quæ concernit rei substantiam, ac veritatis alterationem alteri præjudicialem, quia nempe cum mendacio appareat validus, & licitus ille actus, qui si appareret, prout est in effectu, esset illicitus, & invalidus. Secus autem, ubi etiam alio modo vero licite fieri poterat, itaut nil debitoris, vel alterius contrahentis intersit, ut sæpius *sub tit. de contractib.* & sub altero *de credito*. Ac pluries in specialibus terminis cambiorum occasione oppositæ simulationis personæ firmavit Rota præsertim *in Romana cambii* 1. *Julii* 1658. *coram Melrio* confirmata 24. *Martii* 1664. *coram Otalora*, quæ est *Romana cambii de Sfortiis*. *disc.* 6.

5 Unde cum sæpius per Rotam firmatum fuerit, quod cambium ex mercibus, vel ex creditis antecedentibus creari potest, ut præsertim *in Romana pecuniaria* 5. *Junii* 1648. cor. Corrado 14. *Junii* 1649. cor. Dunozetto inter suas *dec.* 829. *Rom. cambiorum* 28. *Aprilis* 1651. cor. Verospio, & in aliis, cum nil urgere videatur, quod prohibeat. Quia si creditor de tempore contractus cogere poterat debitorem ad sibi solvenda credita, quæ vera, & legitima essent, hinc proinde benigne potius cum eo agere videtur se abstinendo a coactione, eademque credita convertendo in alium contractum, ex quo dilationem debitor recipit, quoties ista non est causa alicujus lucri, seu excessivæ, vel alias præjudicialis conventionis, quæ in cambiis nundinalibus non datur, minusque hodie in illis platealibus, quæ exercentur per eas Civitates, quæ plateæ formam habent, cum totum pendeat ab eventualitate pretii uniformiter a publico Foro mercatorum taxati, ut supra in *Romana cambii*, *disc.* 1.

Quoad secundum objectum deductum ex allegatis decisionibus *in Romana cambii* 18. *Aprilis* 1644. & 16. *Januarii* 1645. coram Peutingerio, dicebam illas ab ipso initio nunquam in Curia receptas fuisse, utpote continentes æquivocum clarum, quo agnito in eademmet causa, in qua prodierunt, nullum habuerunt effectum, quoniam ita Rota oretenus mandante, ne ad formalem revocationem procederetur, creditor contra quem prodierant, sub titulo concordiæ, aliquo modico dimisso, satisfactionem obtinuit, & merito, quoniam, ut frequenter habetur *hoc eod. tit.* præsertim *in Romana locationis venæ ferri*, *disc.* 24. Duæ sunt cambiorum species, una quæ dicitur cambii directi, quia scilicet habens

bens pecuniam Romæ, illamque cupiens in Civitate Venetiarum, vel Neapolis, eam tribuat mercatori, vel alteri ibi cambiandam, quoniam si pecuniæ dator certo scit recipientem illam pecuniam, ac convertentem in alios usus, non posse æquivalentiam dare statuto tempore, & in præfinito loco, itant litteræ implamentum recipere non deberent, sed inanes, & vacuæ essent reversuræ. Tunc quia dicitur potius actus simulate gestus in fraudem usurarum, de illius validitate dubitarunt Azor. *instit. mor. par. 3. lib. 10. de cambio sicco*, & cæteri deducti per Scacc. *de cambiis*, §. 1. *q. 7. p. 2. ampliat. 9. n. 9.* Reginald. *in praxi pœnitent. libr.* 25. *n.* 399. Rebell. *de just. & jur. libr.* 15. *q.* 5. *n.* 3. & cæteri in prædictis decisionibus deducti, dictaque difficultas non resultat ex eo, an qui pecunias recipit, eas tunc in alios usus convertat necne, ut Scribentes in ista causa, ac etiam in dict. altera Romana cambiorum de Sfortiis *disc.* 6. insistebant, quia cum pecunia recipiat functionem in genere suo, etiam in isto cambio directo nil refert, quod recipiens eam convertat in alios usus, dum potest in nundinis, vel platea aliunde supplere de æquivalenti, sed punctus est in idoneitate ad dictam æquivalentiam præstandam, ex cujus concursu, vel deficientia resultat scientia dantis an litteræ essent adimplendæ necne, & an actus esset ab initio fictus, vel verus.

6 Altera cambiandi species dicitur obliqua, quod scilicet debitor, qui pecunias recipit, seu ex alia præcedenti causa debet, non assumit onus cambiandi, sed sub contractu mutui, vel alter recipit pecunias pro suis debitis solvendis, vel in alios suos usus erogandas, quia vero mutuator non intendit eas otiosas tenere, sed super cambiis trafficare, idcirco debitor pro ipsius creditoris indemnitate, & ne ex mutuo damnum, ac præjudicium recipiat, in se assumit onus capiendi tantundem ab aliis, ac gyrandi, vel gyrari faciendi super cambiis, vel eidem creditori facultatem tribuit accipiendi ab aliis, vel a se ipso tantundem, illudque gyrandi, vel gyrari faciendi super cambiis in ipsius mutuatarii damnum, quo secundo casu plures continentur contractus explicati in d. Romana locationis venæ ferri *disc.* 24. ac etiam in Camerinen. *disc. seq. & in aliis hoc tit.*

7 Et in hac secunda specie non spectatur an illa pecunia, quæ recipitur in alios usus convertatur necne, vel an recipiens possit æquivalentem summam in nundinis, vel in platea præstare, quoniam cambium non gyrat super illa pecunia, sed super æquivalentia ab aliis habenda, neque spectatur idoneitas ipsius debitoris, sed illa correspondalis, qui litteras est impleturus saltem cum recursu, & licet Morales, quibus etiam adhærent Merenda *in ejus tract. de cambio nundinali*, Leotard. *de usur. q.* 26. *& alii*, magna Tribunalia, seu Fora magnarum, & mercantilium Civitatum parum versantes, dicant hæc continere figmenta, & simulationes in fraudem usurarum. Attamen eorum dubitatio recipienda non est, tum quia ita passim, & ubique publice, & palam, Ecclesia tolerante, & approbante, practicatur. Tum etiam quia cessante conventione partium super majori, vel minori interusuriorum cursu ratione majoris, vel minoris dilationis temporis, in quo proprie consistit usura, vel ejus suspicio, cum totum pendeat ab aventualitate, quæ ipsius etiam debitoris lucrum causare potest, sequitur exinde cessare terminos usuræ, & in specie id vidimus practicatum in d. Romana locationis venæ ferri *disc.* 24. & in d. Romana cambiorum *disc.* 5. In dictis etenim casibus certa erat conversio pecuniæ per debitorem acceptæ ad cambium in alios usus, atque certa erat voluntas ejusdem debitoris creditori declarata, & in pactum expressum deducta, non cambiandi, neque solvendi in nundinis, vel plateis, & tamen nunquam dubitatum fuit de validitate cambii ex isto capite, quoniam gyrus cambii non est in ipsa pecunia, quæ debitori datur, sed in æquivalenti, quæ ab alio, vel a seipso tanquam tertio accipitur ad cambium, atque hoc jure passim vivitur, quod agnovit Rota in dicta Romana cambii, de Sfortiis 24. Martii 1664. coram Oralora.

8 Demum quoad tertium objectum anathocismi, quod deducebatur ex conversione cambiorum decursorum in sortem principalem, ac novum cambium, dicebam, quod quidquid sit, an dictus anathocismus procedat solum in usuris illicitis, de quibus, nempe usuris Hebræorum agitur *in dec.* 409. Merlini, atque admisso etiam, quod eadem prohibitio procederet in quibuscumque aliis, quamvis licitis usuris, interusuriis, vel fructibus, ut videtur magis commodis, & recepta opinio DD. de quibus ample Andreol. *dict. controv.* 219. Extranei erant dicti termini ab istis cambiorum, quæ in recambium converti posse, plene firmatur per Surd. *conf.* 540. *n.* 35. *cum seq.* quem solum pro omnibus allegare sufficit, & communiter tenet Cyriac. Gaii. & cæteri deducti per Andreol. *dict. controv.* 210. *num. fin.* atque ita passim docet inconcussa observantia totius nostri Orbis Catholici super recambiis, & advertitur d. *disc.* 1.

Verum ne more insipidorum pragmaticorum, præter genium, & stylum, immorater solum in auctoritatibus, potissime cum non omnino satisfactus essem de rationibus, & fundamentis deductis per Surdum, idcirco advertebam veram hujus conclusionis rationem eam esse, quod fructus dicuntur illi, qui producuntur, seu percipiuntur salva substantia rei illorum productivæ, ideoque in proposito usuræ, vel interusuria dicuntur accessiones contradistinctæ ab ipsa sorte principali, quæ salva, & integra remaneat, atque ex hac ratione accessiones ex pecunia regulariter, non concurrente speciali titulo earum justificativo, dicuntur illicitæ, quia cum pecunia sit de sui natura sterilis, ita contra naturam efficitur fœcunda, & fructifera.

9 Hoc autem non convenit cambiorum accessionibus, seu interusuriis, quoniam de natura cambii realis est ut nulla detur accessio, nullumque lucrum certum, sed creditor subjaceat potius damno, & periculo diminutionis sortis principalis, Roman. *consil.* 238. *num.* 6. *& 9. in principio*, Rota *decis.* 315. *par.* 2. *divers. decis.* 304. *num.* 5. *par.* 2. *recent.* ac habetur deductum in dict. Romana venæ ferri *disc.* 24. in dict. Romana cambiorum *disc.* 1. & in aliis frequenter.

10 Ideoque id quod dicitur fructus, seu accessio, est abusive, & per modum loquendi pro nostra intelligentia, sed vere totum est sors principalis tanquam unicum pretium pecuniæ, quæ in uno magis valeat, quam in altero, utpote, Titius dat Sempronio ad cambium Romæ scuta mille monetæ Juliorum decem pro scuto cambianda pro nundinis Placentiæ, seu pro Civitate Venetiarum, cum ibi litteræ implendæ sint in scutis auri stamparum, seu marcarum respective (cum in nundinis currant scuti imaginarii marcarum, & in plateis scuti auri veri stamparum) idcirco correspondalis illius, qui suscepit pecuniam cambiandam, ut impleat litteras, emere debet dictos scutos, prout currunt in illis nundinis, vel respective in ea hebdomada, in qua maturat solutio, juxta pretium aggii, quod pro majori, vel minori pecuniarum affluentia, magis & minus ponitur a Foro mercatorum, atque in hac emptione consistit damnum, vel respective lucrum ejus, qui habuit pecunias cambiandas, quoniam dari potest casus, quod cum tanta moneta, quantum importent, exempli gratia, scuti 970. emat tot scutos auri, vel marcarum, qui sufficiant ad æquivalentiam, & litterarum implementum, unde propterea creditor sit potius in damno patiendi diminutionem sortis principalis, & e converso datur casus frequentior, quod pro emendis dictis scutis ad litterarum implementum necessariis non sufficiat valor dictorum scutorum mille monetæ, sed importent scutos 1030. & sic in illis 30. consistit damnum debitoris, quod ex communi usu loquendi dicitur fructus cambii junctus cum expensis provisionum: Et consequenter quando illi scuti auri, vel marcarum respective ita empti, & per actum occultum soluti creditori per correspondalem cum recursu recambiantur ad locum a quo ipsimet debitori, qui pecunias proprias pro litterarum implemento in nundinis, vel platea non habebat, dicuntur tanquam per novum contractum recambiari illi scuti 1030. non tanquam sors, & fructus, sed tanquam integra sors, atque unum, & idem pretium illorum scutorum marcarum, vel auri denuo reducendorum ad scutos monetæ, istaque est ratio, ob quam sustinentur recambia, atque illi, qui apud vulgus dicuntur fructus, convertuntur in sortem. Quam rationem, nec quidem remote percipiunt aliqui moderni, qui in Foro magnarum, & mercantilium Civitatum non versantur, cum manifesto proinde terminorum æquivoco utentes in hac materia terminis usurarum, lucrorum, fructuum, & accessionum, cum isti termini recte quidem cadant in cambio sicco, non autem in reali, in quo nullum dari potest lucrum certum, & si daretur, remanet vitiatum, ut latius in dicta Romana locationis venæ ferri *disc.* 24. *& in aliis locis citatis.*

SUMMARIUM.

1 *Generalis animadversio ad omnes discursus.*
2 *An onus susceptum per debitorem ad tempus, isto elapso expiret?*
3 *De cambiis loco damnorum, & interesse sine litteris.*
4 *An Clerici possint facere contractum cambii?*
5 *De imputatione cambiorum solutorum in excessu vulgo, scaletta.*

6 *Quomodo probetur solutio cambiorum indebitorum pro imputatione, vel repetitione.*
7 *De mixtura cambii cum alio contractu.*
8 *de litteris cambii, & gyratis.*

ANNOT. AD DISC. III. cum seqq.

1 EA quæ dicuntur in discursibus, quorum specialis mentio infra non fiat, reincidere videntur in idem, atque super eis alia non se obtulit occasio disputandi, cum multæ conclusiones, quæ prius erant valde dubiæ, nunc videantur effectæ planæ, ideoque me refero ad jam dicta.

2 In casu autem, de quo *disc.* 9. an scilicet onus susceptum per debitorem ad certum tempus, illo elapso expiret, videantur deducta infra *disc.* 35. ubi fit mentio, quod in ista causa in alia Instantia recessum fuit a posterioribus decisionibus, & reversum est ad primas, ut apud Ninot. *decis.*72. postea vero causa fuit concordata.

3 Et ad pluries dict. *disc.* 3. & 4. 8. 10. & in aliis, an detur cursus cambiorum sine litteris in ratione damnorum, & interesse? infra *disc.*32.

4 Ubi etiam de quæstione, de qua *disc.*18. an Clerici possint facere istum contractum?

5 Ad contenta *in disc.* 17. & 28. super imputatione cambiorum excessive solutorum videantur *disc.* 31.

6 Et quomodo probentur solutiones cambiorum ad effectum imputandi, vel repetendi *disc.* 34.

7 Ad easdem, de quo *disc.* 24. videantur ea, quæ adnotantur ad *disc.* 4. de Usuris super mixtura cambii cum alio contractu.

8 Ad contenta *disc.* 20. 21. 22. 25. & 26. super litteris cambii, videatur *disc.*33. Ac etiam *sub tit. de credito.*

CAMERINEN. CAMBII PRO PELLEGRINIS CUM BRACCIIS.

Casus disputatus coram A. C. & in Signatura, & resolutus pro Pellegrinis, postea concordatus.

An mandatum datum ad cambiandum, seu gyrandum super cambiis, expiret per mortem mandantis, vel mandatarii? Et qua occasione agitur de pluribus speciebus mandati ad cambiandum.

SUMMARIUM.

1 *FActi series.*
2 *Distinguuntur plures casus ad effectum sciendi, an susceptum onus cambiandi expiret per mortem.*
3 *Quando alicui datur pecunia ad cambiandum, qualis species contractus dicatur.*
4 *De cambio directo, & qualem speciem contractus continere dicatur.*
5 *De cambio obliquo, & quot contractus sub se contineat.*
6 *De differentia inter casum, in quo debitor tribuat creditori facultatem cambiandi, & quando ipse debitor id in se suscipiat.*
7 *De casu, in quo susceptum onus cambiandi est transitorium ad hæredes, & non expirat per mortem.*
8 *Generaliter mandatum susceptum ad cambiandum non cessat per mortem.*
9 *De exclusione contractus societatis in cambio.*

DISC. IV.

1 BRaccius per apocham se constituit Pellegrini debitorem in scutis mille jam antea habitis, atque promisit hanc summam gyrari facere super cambiis per aliquem Urbis mercatorem per ipsum eligendum, cujus cura, & onus esset dicta cambia exercere, & continuare cum scripturæ retentione usque ad debiti restitutionem, & cum pacto, quod cambia usque ad summam scutorum 7. pro singulo centenario, & anno cederent ad commodum Pellegrini, totum vero plus cederet beneficio ipsius Braccii, cujus obitu sequuto, post aliquorum annorum decursum, petentibus dicti Pellegrini hæredibus sortis, & cambiorum solutionem, hæredes debitoris prætendere cœperunt per mortem expirasse, vel mandatum, vel societatem, quam in præsenti conventione contineri mordicus dicebant Scribentes pro hæredibus, innixi auctoritati Scacciæ *de cambiis*, §.3. *gloss.* 3. *n.*33. ubi registrata quadam conventionis formula huic simili, firmat esse contractum societatis.

2 Pro creditoribus Scribens, hoc societatis assumptum omnino negabam, sed dicebam, vel esse in casu suscepti mandati, quod uti necessarium, & ex stipulatione tanquam irrevocabile non expirat per mortem, vel (& forte verius) esse obligationem faciendi, ad hæredes etiam passive transitoriam, pro materiæ vero dilucidatione, tollendisque æquivocis, observabam plures distinguendos esse casus ob longam differentiam inter unum, & alterum militantem.

3 Primus igitur est, ubi unus dat alteri pecuniam ad negotiandum, sive traficandum super cambiis, certa parte lucri ad commodum recipientis pecuniam, & trafficare debentis conventa, & tunc non intrant termini debitoris, vel creditoris, quia nullum intercedit mutuum, neque pecunia efficitur de dominio recipientis, cum illa eadem sit trafficanda, sed solum cadit dubitatio, quam speciem contractus hujusmodi conventio contineat, an scilicet societatis, ut aliqui voluerunt, vel mandati, ut aliorum fuit opinio, vel institoriæ, seu contractus innominati, atque juxta has ultimas species punctualiter discusso articulo firmavit Rota in una Mediolanen. *decis.* 304. & 556. *par.* 2. *rec.* Ideoque in judicando præsertim in Curia, non quid DD. hinc inde pro eorum ingenio voluerint tenendum est, sed quid omnibus opinionibus examinatis, est decisum, verum istum constanter affirmabam non esse casum nostrum, quia Braccius pecuniam aliquo tempore ante dictam conventionem receperat in alios ejus usus erogatam, ejusque in dicta conventione se constituit debitorem ad commodum dantium, quos consideravit uti creditores, utendo termino solutionis, qua pendente in se assumpsit onus prædictum, qui termini in illa specie non cadunt, neque conveniunt.

4 Alter casus est cambii directi, & puri, prout originaliter iste contractus introductus fuit, ubi scilicet habens pecunias in uno loco, eisque indigens in alia Civitate, vel loco, eas tradit campsori, ut pro dicto alio loco cambiet, seu litteras suo correspondali pro æquivalentis summæ solutione tradat, quo non expleto tenetur recipiens danti ad quanti interest pecuniam in loco, & tempore convento traditam esse, & iste contractus dicitur, juxta unam opinionem permutationis, permutando scilicet pecuniam unius loci, cum pecunia alterius mediante eo pretio, quod loci distantia, vel diversæ monetæ qualitas postulat, sive juxta alteram est contractus locationis, & conductionis, quia campsor ita locat operas suas datori pecuniarum, ut eas suo risico de loco ad locum asportet, sive juxta alteram, est etiam institoriæ, vel contractus innominati, de quibus in præsenti videri superfluum videbatur, quia neque eramus in casu.

5 Tertius est casus frequens, & quotidianus cambii obliqui plures contractus continentis, quorum primus est veri, & realis mutui, quia nempe indigens pecuniis pro ejus ære alieno exsolvendo, seu aliis indigentiis, & negotiis explendis, illas ab aliquo recipit de suo dominio efficiendas, earumque ad certam diem se debitorem constituit, sed ne interim creditor damnum patiatur ex mutuo, tenendo scilicet otiosam dictam pecuniam, quam alias super negotiis, & cambiis traficare destinaverat, idcirco dupliciter conveniri solet, vel quod debitor det creditori facultatem pro sua relevatione a quibuscumque, ac etiam a se ipso æquivalentem summam ad cambium, & sub eo continuandi, donec sequatur solutio. Vel quod ipsemet debitor in se assumat onus æquivalentem summam inveniendi ab aliis ad cambium, seu currendi, quod aliquis mercator dictam summam traficet, & gyret, primo enim casu intrat mandatum, quod debitor tribuit suo creditori, & quatenus mandatum deducatur ad exercitium, intrat tertius actus, per quem creditor non jure suo, ut volunt Turre, & alii, sed tanquam mandatarius debitoris juxta opinionem veriorem, & in Rota receptissimam, æquivalentem summam accipit ab alio ad cambium, secundo autem casu, ex parte debitoris intrat stipulatio faciendi, quia promittit pecuniam in æquivalenti summa ab aliis invenire, atque pro creditoris relevatione curare, ut per selpsum, quatenus ad id sit aptus, vel per mercatorem ab ipso inveniendum cambietur per nundinas, vel plateas, & sic secundus actus consistit in dicta suscepta obligatione faciendi, & tertius adest, quatenus pro explenda obligatione pecuniam ab aliis suscipiat cambiandam.

6 Differentia inter unum casum, & alterum est, quod in primo, ut creditor cambia, & recambia petere valeat, docere debet se mandatum sibi traditum valide ad formam Constitutionis S. Pii V. exercuisse, cum vera, & reali transmis-

sione

ssione spacciorum justificanda saltem cum litteris responsivis nuncupatis *di ritorno*, atque illo casu intrat regula, quod non probata spacciorum justificatione, cambia peti non possunt, quia debet adesse realitas litterarum prompte implendarum, sine quibus cessat periculum consistens in transmissione pecuniæ de loco ad locum, sive in jactura, quæ non minus quam lucrum adesse potest in commutatione pecuniæ de uno loco ad alium, sive de una specie ad aliam, nempe de moneta currenti ad scutos marcarum, vel auri, in quo periculo fundatur lucri perceptio ex deductis per Lopez. *de contract. lib. 2. cap. 3. cum plur. seqq.* Capyc. Latr. *consult.* 125. Rovit. *super pragm.* 1. *de litteris cambii*, Buratt. *dec.* 603. Mantic. *dec.* 283. Rota *decis.* 132. *part.* 6. *recent. Anconitana cambiorum* 8. *Martii*, & 2. *Augusti* 1649. cor. Peuting. *Romana cambiorum* 28. *Aprilis* 1651. cor. Verospid, & in aliis frequenter.

7 In secundo autem casu, nisi debitor probet omnes adhibuisse diligentias, & non invenisse occasionem cambiandi, creditor absque aliqua justificatione ex ejus parte facienda, petere, & consequi potest a debitore cambia, & recambia, quæ concurrissent, si susceptam obligationem explevisset, non tanquam cambia, quæ sine spacciis, & reali litterarum transmissione dari non possunt, sed tanquam damna, & interesse ob non impletum susceptum mandatum, seu ob non factum id, quod si factum esset, cambiorum utilitatem produxisset, ut bene firmatur *in Romana pecuniaria* 5. *Junii* 1648. *cor. Corrado*, & *in eadem* 14. *Junii* 1649. *cor.* Dunozetto *inter suas dec.* 829. & post Salgad. *in labyrint. dec.* 7. quæ passim in Curia recepta est tanquam magistralis, sæpissime in aliis causis approbata, iteut amplius de assumpto non dubitetur, ut sæpius *hoc eod. tit.*

8 In hac ultima specie necessariæ stipulationis faciendæ in proposita controversia versabantur, ideoque non intrabant termini expirationis mandati per mortem mandantis, vel mandatarii, quia vere non agebatur de mandato, sed in susceptione facti, quod ob non factum trahit secum obligationem non dubitatur esse ad hæredes active, & passive transitoriam, ad damna, & interesse, etiam absque interpellatione, aliisque requisitis, istamque obligationem edmittat quarumcumque stipulationum, & contractuum, ut omissis generalibus, in specie probari dicebam ex decisionibus *in Romana multiplici* 3. *Novembris* 1635. coram Pirovano, & 18. Martii 1654. coram Meltio, in cujus casu emptor, qui de pretii residuo debitor remanebat, se obligavit illud investire in loco Montium, census, vel stabilia fructifera, atque fructus exigere, illosque denuo investire, ac ita multiplicare, donec certa summa constitueretur, quia, si ipse, vel ejus hæres id non facit tunc ob non adimpletum mandatum, vel non præstitum factum promissum, tenetur, ad quanti interest esse factum, quod occasione fructuum dotalium habetur *sub tit. de dote*, & alia occasione habetur *sub tit. de usuris*, & *interesse*.

Neque intrabat ratio pro alia parte exaggerata, quod electa esset industria personæ, cum datio, & respective susceptio mandati, vel facti, non fuerit voluntaria, & ratione industriæ personalis, prout in primo contractu pecuniæ datæ ad negotiandam juxta *dictas decisiones* 304. & 556. *par.* 2. *rec.* prætendi forte potest, sed fuerit necessaria ob creditoris reintegrationem, & ne interim ex mutuo, & permanentia suæ pecuniæ penes debitorem damnum patiatur, multo magis in præsenti, dum cambiorum transmissio, & continuatio facienda non erat per ipsummet Braccium, itaut dici valeat, sequuto ejus obitu, actum non potuisse amplius explicari, sed erant facienda per mercatorem ab ipso eligendum & deputandum, qui semel electus absque alia præfati debitoris opera, sive viveret, sive mortuus esset, continuationem facere poterat.

Et nihilominus etiam in casu simplicis, & veri mandati, prout est in alio casu supradicto, quando scilicet creditori datur facultas capiendi summam æquivalentem ad cambium, adhuc omnino verius, ac ubique receptum est, tale mandatum per mandantis, vel mandatarii mortem naturalem, seu civilem non cessare, quoniam juris regula, ut mandatum per mandantis, vel mandatarii mortem expiret, procedit in mandato voluntario ex utraque parte quandocumque revocabilis, secus autem in mandato necessario, quod ex stipulatione debitor tribuit creditori in causam, & rem propriam, donec sequatur solutio, dum illud debitor volens non potest invito creditore expresse revocare, ideo minus intrat expiratio per mortem, quæ aliud non est, nisi quædam revocatio tacita, seu ficta, ut ita distinguendo inter mandatum voluntarium, & necessarium plene aliis allegatis habetur apud Trentacinq. *lib. 2. var. resol. tit. de procur. resol.* 10. *n.* 7. & 9. Gabr. *de procurator. conclus.* 2. *n.* 36. Seraph. *dec.* 541. *nu.* 3. Buratt. *decis.* 440. *n.* 2. & 3. Merlin. *decis.* 436. *n.* 11. & tanquam absolutum habuit Congregatio Baronum & Rota *in Romana Cambiorum supra disc.* 2. Atque in praxi est ubique receptum, nedum ex dicta viva ratione, quod mandatum necessarium in rem propriam, sicuti non potest expresse revocari, ita non revocatur tacite, & ficte per mortem, ne plus operetur tacitum quam expressum, sive plus fictio quam veritas, sed etiam quia cambiorum cursus, non solum resultat ex ratione mandati, sed etiam ex ratione restaurationis damnorum, quæ alias creditor ita pati diceretur.

Allegabatur pro parte debitorum *consilium* Caballi 145. *lib.* 2. sed dictum fuit istam doctrinam fuisse rejectam *in dicta Romana Cambiorum*, tam in Congregatione Baronum, quam in Rota, quoniam vere iste Doctor in hac parte solemniter æquivocavit, vel ad clientis affectionem ita improbabiliter scribere voluit, totum enim se fundat *in consil.* 112. Socein. jun. *lib.* 1. *nu.* 12. qui agit de mandato voluntario dato ad donandum, ut expiret per mortem mandantis, maxime dum hæredem reliquerat pupillum, quod omnino extraneum est a mandato necessario, & per viam stipulationis in rem mandatarii.

Magnum item fundamentum ex parte dictorum hæredum construebatur ad probandum societatem in conventa participatione lucri, dum conventum est, quod usque ad 7. pro centenario sit dantis pecuniam, totum vero plus cedat commodo recipientis, & cambiare debentis. Sed replicabam hoc esse æquivocum clarum, tum quia societas importat communionem lucri, & damni, ac utilitatis, & periculi, quæ in præsenti omnino aberat, quia si dabatur casus, ut sors principalis absque cambiantis culpa amitteretur, vel nullum in cambiis adesset lucrum, sed potius jactura, & sortis principalis diminutio, & quæ incertitudo unice salvat hunc contractum ab usura, utique Braccius nullum sentiebat damnum, neque de periculo participabat, ergo incongruus est terminus societatis, sed potius illud incertum lucrum excrescens summam scut. 7. pro centenario dici potest salarium, seu merces institoriæ, seu operæ assumptæ.

Tum clarius, quia cum Braccius esset debitor pecuniæ, itaut ad ejus damnum, & præjudicium totale cambia currere debuissent, idcirco voluit convenire de interesse limitato, ut scilicet dictam summam non excederet, sibi remissa, seu condonata summa excrescente, juxta ea, quæ de hoc cambio limitato habentur plenius deducta *in Romana Cambii de Sfortiis infra disc.* 6. & sic debitor nullum sentit lucrum, nec eliquam illius participationem habet, sed solum ita patitur minus damnum, & interesse.

Et ex his A. C. pro creditoribus judicavit, relaxando mandatum executivum, tam pro sorte principali, quam etiam pro ipsis cambiis, & recambiis, atque interposita appellatione, Signatura Justitiæ illam rejecit quoad effectum suspensivum rescribendo cum clausula *sine præjudicio executionis* de sola appellatione ad devolutivum in Rota, sed subsequens concordia litem terminavit.

VITERBIEN. CAMBII SEU SOCIETATIS PRO MARIO

Responsum pro veritate.

Debitore assumente in se onus cambiandi, seu gyrandi pecunias sub cambiis, ac facta ex conventione deputatione certi mercatoris, per quem cambium exerceri debeat, si deinde creditor, ut debitori rem gratam faceret eum liberet ab obligatione utendi opera dicti mercatoris, an exinde resultet omnimoda novatio, itaut induratur etiam liberatio ab onere cambiendi?

Dissoluta societate per mortem unius ex sociis, an & de quibus lucris, vel damnis socii defuncti hæredes debeant participare?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*

2 *Cambia non debentur sine justificatione spacciorum saltem per litteras redditas.*

3 *Sed quandoque sine eis debentur tanquam damna, & interesse.*

4 *An*

4 *An remissio oneris utendi opera mercatoris deputati liberet ab onere cambiandi.*
5 *De validitate consuetudinis, ut provisiones correspondalium cedant ad beneficium gyrantis.*
6 *Expensæ provisionum sunt notabiles.*
7 *Cambium creari potest ex debito præcedenti.*
8 *Super conclusione, an cambia sint licita, si dans pecuniam, certo sciat recipientem non posse eam cambiare.*
9 *Quando de facili detur compensatio, seu retentio.*
10 *Non debet quis participare de damno, ubi non participaret de lucro, & de materia Societatis.*

DISC. V.

1 INita Societate inter Antonium, & Marium super negotio lignorum, eaque brevi tempore dissoluta per mortem Antonii, cum hic in negotio erogasset summam scut. 3200. deventum est ad conventionem inter Camillum Antonii hæredem, & Marium, ut hic retinere deberet dictam summam in negotii continuatione implicatam tanquam debitor, & ad cambium, suscipiendo in se onus cambiandi, ac gyrandi dictarum pecuniarum valorem per ferias, deputato ex conventione ad hunc effectum certo mercatore, deindeque per apocham Camillus, ut Marium ab expensis eximeret, eum liberavit ab onere utendi opera dicti mercatoris, unde cum post plures annos Marius in venditione lignorum notabilem jacturam sensisset, neque dicti cambii exercitium sanum esset. Hinc orta est inter dictas partes controversia super duobus. Primo nempe, an cambia, seu fructus deberentur: Et secundo, an Camillus Antonii hæres contribuere teneretur ad dictum damnum, seu jacturam, itaut intraret compensatio, vel retentio, atque super utroque pro veritate consultus respondi, ut sequitur.

2 De duobus est quæstio, primo nempe, an debeantur cambia, dum de illorum realitate per litteras, seu spaccia non docetur ad formam Constitut. 118. S. Pii V. Et secundo super compensatione, seu retentione, de qua Marius debitor opponit contra Camillum creditorem pro contributione damni, seu jacturæ passæ in negotio sociali, & super utroque puncto sentio difficultatem contra Marium requirentem.

Quatenus enim pertinet ad primum, indubitatum est cambia peti non posse, nec deberi tanquam cambia, cum hæc hodie non dentur licita, & exigibilia sine realitate spacciorum probanda saltem per litteras redditus nuncupatas *del ritorno*, per quas in Rota, & Curia receptum est probari etiam litteras accessus nuncupatas *dell'andata*, itaut absque tali justificatione nil prosint confessiones partium, saldationes computorum, vel quæcumque aliæ conventiones juxta *decis. 69. par. 9. recent.* quæ passim in Curia circumfertur magistralis in Ravennaten. seu Faventina Cambii 16. Junii 1653. coram Bichio, & in aliis frequenter, cum sit principium indubitatum.

3 Verum difficultas est, an debeantur tanquam damna, & interesse ob non factum, & id est ob non adimpletum mandatum a Mario debitore susceptum gyrandi, seu gyrare faciendi pecunias per ferias juxta decisionem in Romana pecuniaria 5. Junii 1648. coram Corrado, & in Romana pecuniaria coram Dunozetto impress. post Salgad. *in labyrint. decis. 7. & inter suas decis.* 829. quæ pariter circumfertur tanquam magistralis, & est passim recepta in Curia, ut in Romana Cambii 8. Aprilis, & 4. Decembris 1658. & 24. Aprilis 1662. coram Cerro, & in aliis.

4 Cumque susceptio mandati sit litteralis, & clara punctus est, an ex eo, quod per apocham Camillus ad sublevandum Marium, ne sumptibus gravaretur, declaravit consensum præbere, ne teneatur uti opera mercatoris electi, vel eligendi pro transmissione pecuniarum ad nundinas, ita ab hoc onere liberatus remanserit. Atque in hoc probabilius negative respondendum videtur, quoniam dictus consensus percutit solum relevationem oneris utendi opera mercatoris jam electi, non autem remissionem alterius præcedentis suscepti oneris gyrandi, & gyrari faciendi pecunias per ferias, duo siquidem debitor suscepit onera, ad quorum utrumque per creditorem urgeri poterat, unum simpliciter, & indeterminate gyrandi, & gyrari faciendi pecunias per ferias, & alterum electionis cujusdam certi, & determinati mercatoris, hæc autem sunt inter se mere separata, quorum unum sine altero stare potest, cum bene possint simul stare, quod Marius adstrictus remanaat mandato suscepto gyrandi pecunias per ferias, & tamen remaneat solutus ab alio onere id agendi per certum mercatorem Urbis, cum id facere possit per seipsum, vel alium mercatorem, vel amicum, ejusdem, vel alterius loci, unde liberatio ab hoc secundo onare importare non videtur omnimodam novationem contractus, ac liberationem ab alio onere gyrandi, atque in hoc est mea difficultas.

Intererat autem Marii debitoris liberari a secundo onere, quamvis primum firmum remaneret, pro evitandis rigorosis expensis provisionum, & emolumentorum solvendorum dicto mercatori de necessitate electo, ejusque correspondalibus, & quas expensas in totum, vel notabili parte poterat evitare habendo libertatem gyrandi per seipsum, vel mediantibus personis sibi toties quoties bene visis, quoniam consuetudo est mercatorum, & cambiantium, ut provisiones, & emolumenta condonentur ipsi cambianti, seu gyranti, soluta solum quadam modica recognitione correspondali, ut *dec. 45. n. 3. cum seqq. p. 4. rec. tom.* 2. & habetur in *Romana cambiorum disc.* 1.

5 Quod clare probare videntur verba ejusdem apocæ pertinentia relavationem ab expensis, quæ proprie in his provisionibus, & emolumentis consistunt, ibi, *acciò il medemo Mario non si aggravasse di spesa*, cambia enim non sunt expensæ, sed sunt damna, & interesse, quæ currunt in alteratione aggii, seu emptione scut. auri, vel marcarum in feria, in qua emptione debitor, qui onus habet cambiandi, potest etiam esse in lucro de sorte principali, dictasque provisionum, aliorumque emolumentorum expensas esse notabiles, experti sumus moderno tempore in Curia occasione plurium controversiarum super hac materia habitarum, in quibus compertum est, dictas expensas importare tertiam partem, & ultra ipsorum cambiorum.

6 Minus relevat, pecunias per Marium deberi ex causa mercium, seu lignaminum, quia cum per mortem Antonii jam dissoluta esset Societas, ex tunc idem Marius volens negotium appaltus continuare, atque merces, alias sociales facere proprias, recte potuit se constituere ex dicta causa debitorem in pecunia sub cambiis gyranda, donec restitutio sequeretur, ut habetur in eadem Romana pecuniaria 5. Junii 1648. cor. Corrado, *& d. decis. 7.* post Salgad. *in labyr.* Romana cambiorum 14. Junii 1649. cor. Dunozetto *inter suas decis.* 829. alia Romana cambiorum 28. Aprilis 1651. cor. Verospio, & in aliis.

7 Prout nec relevare videtur Marium, sciente, ac volente Camillo creditore, pecunias prædictas controvertisse in dictum appaltum, in cujus exercitio, & negotiatione erat continuaturus, unde propterea impossibile erat easdem pecunias per nundinas gyrare, unde cambium sit illicitum juxta decisiones in Romana cambiorum 4. Julii 1642. & 18. Aprilis 1644. coram Peutingerio, quoniam istæ decisiones in Curia nullatenus receptæ sunt, neque de eis in Foro aliqua ratio habetur in hac satis frequenti materia, utpote continentes juris propositiones in abstracto veras, sed aliquo æquivoco laborantes quoad applicationem ad factum.

8 Duæ siquidem sunt species cambiorum, una est directa, quia nempe habens pecunias in uno loco, eisque indigens in altero, vel in nundinis, illas dat campsori, vel alteri ut cambiaret, & isto casu si dans certo sciat recipientem conversurum esse pecunias in alios usus, neque habere modum implendi litteras, ac præstandi pecunias in nundinis, vel loco convento, tunc intrat difficultas, de qua in allegatis decisionibus coram Peutingerio.

9 Altera est obliqua continens plures contractus, primum nempe, & primarium mutui, quod creditor facit debitori de pecuniis in eos usus convertendis, & secundum mandati, quod idem debitor dat creditori, vel quod in se suscipit inveniendi ab aliis summam æquivalentem sub cambiis, & hic secundus modus est frequens, & usitatus, neque in eo intrant deducta in allegatis decisionibus, utpote percutientia primam speciem, non illam, in qua non ipsa pecunia cambianda est, sed altera, seu ejus æquivalens, quod in hac facti specie habetur expressum, ibi, *dictas pecunias, seu illarum valorem gyrandi, &c.*

Quo vero ad alterum punctum compensationis, vel retentionis, puto ex libro retento per Marium super mercibus vendendis, earumque pretio, stantibus adminiculis in facti nota deductis, sufficientissime probari damnum, seu jacturam passam in venditione mercium, seu lignaminum, cum agatur de libro ex conventione per Marium tenendo, adminiculam cum copiis partitarum non impugnatarum a Camillo, unde in hoc nullam habeo difficultatem.

Prout modicam haberem super puncto compensationis, vel saltem retentionis, quæ ex æquitate recepta in Tribunali A. C. & in Curia admittitur etiam in casibus, in quibus alias de rigore juris ratione juramenti, vel processus executivi compensatio non intraret, maxime quia creditum, cujus ratione prætenditur compensatio, vel retentio

non

non provenit ex causa omnino diversa, sed ab eadem a qua provenit debitum, cum quo habet connexionem, quo casu facilius intrat compensatio, quoniam est potius calculus dati, & accepti, quam compensatio ex deductis per Capyc. Latr. *dec.* 25. *n.* 23. *&* *consult.* 73. *n.* 27. *&* 28. & Rota *decis.* 74. *n.* 28. post Merlio. *de pignor.*

Sed mea difficultas est super insubsistentia crediti, cujus ratione compensatio, vel retentio allegatur, quodque damnum passum in venditione mercium, seu lignaminum cedere non debeat damno Camilli hæredis Antonii, qui societatem initit cum Marco super appaltu.

Societas enim dissoluta fuit per mortem Antonii, unde ex ea die totum lucrum, vel damnum in futurum contingens ex successiva continuatione negotii, cessit commodo, vel incommodo Marii, qui potuisset in annis subse-
10 quentibus vendere lignamina longe majori pretio, & cum lucro, quod totum fuisset suum, ideo ejus debet esse damnum, quod sentiri non debet ab eo, qui nullum lucrum sperare poterat, Buratt. *dec.* 336. *n.* 4. *&* *dec.* 439. *n.* 1.

Atque communicatio lucri, & damni, non obstante dissolutione societatis, intraret solum in lignaminibus jam incisis, & repositis de ann. 1656. & sic præparatis durante societate, ex deductis per Buratt. *decis.* 465. *n.* 1. non autem circa ea, quæ obvenerunt in annis sequentibus, præsertim stante dicta novatione, seu conversione pecuniæ prius positæ in societate in diversum contractum cambii, per quam liquet Marium suscepisse totum negotium in se, itaut totus casus inde contingens lucri, vel damni respective sit solum suum, unde solus concursus prætendi potest in damno, quod obvenit in negotio jam acto, seu præparato de anno 1656. non autem in annis subsequentibus, atque saltem negari potest hoc esse turbidum, & illiquidum, quod sufficit, ut non intret compensatio, vel retentio, ut habetur *decis.* 225. *par.* 8. *recent.* *&* *dec.* 92. *par.* 9. Romana pecuniaria 19. Ianuarii 1646. 7. Junii 1647. & 10. Februarii 1648. coram Corrado, & in aliis frequenter.

Neque dici potest, quod ex conventione tenendi librum, ac dandi justificationes super venditionibus lignaminum, desumi possit continuatio negotii socialis ex quadam tacita societate per hæredem renovata, cum ex instrumento pateat id solum conventum esse pro cautela, & securitate Camilli dantis pecuniam ad cambium, ut ita scilicet reddatur tutus de bona administratione negotii, quodque pecuniæ exinde retrahendæ in alios usus non convertantur, & hanc dixi Mihi videri veritatem.

ROMANA CAMBII DE SFORTIIS PRO PRINCIPE LUDOVISIO CUM CARDINALI SFORTIA.

Casus decisus per Rotam pro Ludovisio, pendet revisio.

De justificatione realitatis cambiorum, an ad illam præcise sint necessariæ litteræ, itaut sine illis alias fieri possit probatio necne?

De simulatione personarum in isto contractu, & an illa facultas, quæ data est mercatori, cum quo initus fuit contractus, suffragetur alteri non mercatori, cui creditor jura cesserit, seu ad cujus commodum mercator ab initio sub ipsius simulato nomine contraxerit?

De cambiis limitatis sub conventione, ut in casu moræ, seu in alterum eventum cesset limitatio, & cambia debeantur ad rationem currentium, an facto casu talis conditionis, requiratur nova intimatio, seu interpellatio debitoris?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *De oppositionibus adversus cambiorum cursum, & cambii validitatem.*
3 *De conclusione, quod invalida sint cambia, ubi creditor certo scit debitorem non posse cambiare, remissive.*
4 *An cambia justificentur per libros campsoris negative?*
5 *Pro justificatione sufficiunt littera reditus.*
6 *De modo justificandi spaccia, & quando leviores probationes sufficiant, itaut libris etiam sit deferendum.*
7 *Littera an sint necessaria ad realitatem cambiorum, & quatenus sic, an illa possint alias justificari?*
8 *De pluribus adminiculis, ex quibus, etiam amissis litteris probetur realitas cambiorum.*
9 *An ille, cui data est facultas cambiandi continuare possit gyrum post cessionem alteri factam?*
10 *An cambia per nobiles exerceri possint?*
11 *Quando cessio vere non sit talis, sed potius declaratio veritatis.*
12 *An & quando non obstante facultate cambiandi requiratur nova intimatio debitoris?*
13 *De cambio limitato qualem speciem contractus contineat, & an differat a currenti?*
14 *Confessio partium quales defectus in cambio sanet.*

D I S C. VI.

PEcunia Cardinalis Ludovici Ludovisii ab Urbe absen- 1
tis in summa scut. 15. m. circiter existentes in Banco illorum de Acciajolis, & Martellis in Urbe negotiatorum, iidem ne otiosas tenerent, ex generali mandato forsan per Cardinalem, vel ejus Ministros attributo, dederunt ad cambium limitatum in consueta forma cambii obliqui Duci Mario Sfortiæ, quod scil. si cambiorum interesse quandam conventam summam singulis annis excederet, illud plus conferetur ei remissum, ac peti non posset, sub pacto, ut debitore deficiente in quolibet semestre a solutione ejus, quod importarent cambiorum fructus, seu interusuria tunc cessare deberet dicta limitatio, itaut deberentur cambia currentia, qua conditione forsan in primo semestri, ut illorum Baronum, & Magnatum consuetudo est, purificata, eadem ratio bancaria continuavit cambiorum gyrum, constituendo in singulis nundinis dictum Ducem debitorem ad rationem cambiorum currentium, usquequo facta per eum venditione Barberinis Oppidi Vallis Montanæ cum annexis, ex illius pretio satisfactum fuit omnibus creditoribus, inter quos fuit Princeps Ludovisius dicti Cardinalis germanus frater, & hæres, ad quem mercatores prædicti, paulo post præfatum contractum initum, declaraverant omne illius commodum, & incommodum spectare, ipsis nudum nomen habentibus, idemque proinde omnia, & quæcumque jura cedentibus, cui Principi soluta fuerunt scut. 22. mil. quantum importare supponebantur debitum sortis, & cambiorum medio tempore decursorum.

Quia vero omnes creditores de dicto pretio satisfacti, juxta stylum Congregationis Baronum, per quam, seu per Thesaurarium cum facultatibus dictæ Congregationis venditio facta fuerat se obligaverant, vel respective cautiones dederant de restituendo acceptam pecuniam prioribus, & potioribus, idcirco illius obligationis vigore post aliquod temporis intervallum, Princeps Burghesius tanquam creditor anterior, a dicto Principe Ludovisio avocavit scuta circiter 4. mill. ac successive quidam alii anteriores creditores alias fecerunt avocationes, quapropter ut de summis avocatis se reintegraret, stante insufficientia hæreditatis dicti Ducis Marii interim defuncti, judicium instituit coram A. C. contra Cardinalem Sfortiam ejusdem Ducis germanum fratrem, & insolidum obligatum, qui opponens de non justificatione cambiorum ob non exhibita in actis spaccia, a Prælato per A. C. deputato sententiam absolutoriam reportavit, a qua commissa per appellationem causa in Rota coram Melsio, datoque dubio, *an constaret de credito, quod habeatur?* sub die 1. Julii 1658. affirmativa prodiit resolutio ad favorem Ludovisii creditoris, confirmata in altera disputatione habita super nova audientia 24. Martii 1664. coram Otalora in locum Melsii, interim ad Episcopatum assumpti subrogato, coram quo pendet revisio ob audientiam denuo elargitam.

Reflectendo autem ad veritatem, dum præsertim de 2
istius examine agebatur, tam in congressibus Advocatorum, quam in disputationibus habitis coram quodam Cardinali communi amico, in quem oretenus partes controversiæ decisionem remiserant, licet altera pars illius judicio ad favorem hujus declarato acquiescere noluisset, credebam justas esse resolutiones Rotæ, ac successive injustas debitoris oppositiones, quæ plures erant.

Prima nempe super cambii invaliditate, ex eo quod creditor certo sciret debitorem non posse acceptas pecunias cambiare, ac litteras in nundinis implere juxta *decis.* in Romane cambii 18. Aprilis 1644. & 18. Januarii 1645. coram Peuting. Altera quod non constaret de cambiorum realitate ad formam Constit. 118. S. Pii V. dum non docebatur de spacciis legitime recognitis, tertia quod dum cambium initum fuerat cum dictis negotiatoribus, iique ad paucos dies illud cesserant Cardinali Ludovisio non negotiatori, cessa-

cessayerat facultas, quam debitor cedentibus dederat in cessionarium non transmissa. Et quarta quod in omnem eventum prætendi non possent cambia currentia, sed solum limitata juxta primam conventionem, non obstante pacto prædicto, ut in casu factæ solutionis statuto tempore
3 cessaret limitario, quoniam dicebant rei conventi Defensores, ad hunc effectum necessariam fuisse intimationem, seu novam interpellationem, ob quam debitor sciret se gravioribus usuris esse subjectum; nulla tamen ex dictis oppositionibus subsistentiam habere videbatur.

Quatenus enim pertinet ad primam, cum tunc penderet in Rota gravissima causa *in Romana locationis vena ferri, de qua hoc tit. disc. 24. & sub tit. de usur. disc. 4. & sub tit. de Regal. disc.* 117. expediebat Ludovisio dictas decisiones canonizari, cum ita longe major utilitas ei resultasset in dicta alia causa, sed revera istud motivum nullius erat momenti, quoniam dictæ decisiones, licet expresse non revocatæ, implicite tamen ab initio fuerunt habitæ pro circumscriptis, ut advertitur supra *disc.* 3. atque in pluribus causis Ego practicavi.

4 Quo vero ad secundam, quam in scribendo more Advocati dicerem sufficere debere libros dictæ exiguis bancariæ dictorum cambiorum gyrum justificantes, stante pactu expresso, ex communi Notariorum stylo in omnibus hujusmodi contractibus apponi solito, quod solis libris mercatoris stari debeat, quod pactum attendendum esse, ac ita ubique servari, præsertim in Civitate Januæ, quam sæpius cambiorum parentem, & magistram appellat, & testatur Turre *de cambiis, disputat.* 3. *qu.* [illegible] 12. plene cæteris allegatis probat Rota *conf.* 183. *n.* [illegible] *lib.* [illegible] quia non prohibetur debitor in ejus præjudicium creditoris fidem sequi.

Nihilominus in hoc nullum constituebam fundamentum, quia cum periculosum sit in materia usuraria solius creditoris, vel ejus confidentiarii fidem sequi, quia ita de facili fraus usuris fieri posset, atque cambium secum exerceri, idcirco Rota nunquam hujusmodi propositionem recipere voluit, sed semper necessariam credidit justificationem per ipsa spaccia, seu litteras ex deductis *dec.* 636. apud Merlin. & latius *dec.* 32. *par.* [illegible] atque hoc jure passim vivitur in Curia, in qua, præsertim in Rota, rigorosius forte quam par est in hujusmodi materia proceditur, & habetur *in Romana pecuniaria de Benettis hoc tit. disc. seq.*

5 Est quidem verum, quod non requiruntur omnes litteræ accessus, & recessus, sed istæ tantum vulgo nuncupatæ *del ritorno* judicantur sufficientes, cum aliæ ita per necessarium antecedens supponantur, ut firmat eadem Rota firmavit apud Merlin. *d. dec.* 636. *n.* 2. & 3. Royas *dec.* 438. *n.* 2. *dec.* 302. *n.* 2. *p.* 4. *rec. dec.* 274. *n.* 8. *p.* 5. *dec.* 170. *n.* 1. *part.* 7. *Romana discussionis* 26. *Junii* 1630. cor. Coccino, cum aliis in prima hujus causæ decisione coram Meltio, in qua favore creditoris prodiit resolutio, sub ea tamen conditione, quod dictæ litteræ recessus jam exhibitæ deberent formiter recognosci, ut post editam decisionem, non sine magno hujus partis incommodo, dum non agebatur de facto recenti, sequutum fuit.

6 Super hac autem recognitione, in aliis disputationibus habitis coram Ottalora surrogato, tam ante quam post decisionem coram isto editam, videbatur apud aliquos esse DD. non levis esse difficultas, ob aliquas exceptiones, quæ dabantur contra personas testium, verum inspecta etiam veritate Mihi difficultas non videbatur considerabilis, quoniam quæcumque exceptio, quam testes paterentur, sanata, seu suppleta remanebat ex multis circumstantiis, quæ in reliquis Europæ partibus, & Tribunalibus, etiam singulariter reputantur sufficientes ad probationem, ut præsertim sunt libri mercatoris bene; & mercantiliter tenti ex supra allegatis, ideoque attenta etiam dicta rigorosa opinione, sufficere indubitanter debent pro adminiculis quamcumque exceptionem supplentibus, ut in specie de libris unitis cum litteris habetur apud Burat. *dec.* 603. Merlin. *d. dec.* 636. & practicatum fuit *in d. Romana cambii, disc.* 1. in qua ad spacciorum adminiculum Rota coram Verospio contenta fuit extrajudiciali relatione Periti, quod libri essent bene, & mercantiliter tenti, quamvis in alia instantia coram Priolo opus fuerit illa exhibere, ut ibi.

7 Quinimmo etiamsi istæ litteræ repertæ non essent, adhuc absolute dicebam ad justificationem sufficere tot adminicula insimul unita, quicquid enim sit; an ad realitatem cambiorum omnino necessaria sint spaccia, vel illa possint alio modo probari, admissa etiam prima opinione, quam constanter sequitur Rota, ut ad ipsam realitatem omnino requirantur litteræ, attamen quando illæ exhiberentur, seu alias casu perirent, præclusa non videtur via, earum veritatem per alias probationum species justificare, etiam adminiculativas, ubi præsertim non agitur de facto recenti, ut in præsenti, dum agebatur de facto annorum 30. circiter, quoniam probatio alias quam per litteras non percutit ipsa cambia, eorumque realitatem, sed percutit probationem ipsarum litterarum, ut per Turr. *in addit. ad dec.* 35. post ejus *tractat. lit. F.* & sentit Rota apud Seraph. *dec.* 946. & *decis.* 70. *numer.* 4. *cum seq. par.* 6. *recentior.* Atque ubi non haberetur auctoritas, satis abundare videretur ipsa ratio naturalis, ubi præsertim agitur de facto potius antiquo quam recenti, ac de negotio jam finito per subsequutam solutionem, quo casu etiam debitoris confessionem alias in hac materia non sufficientem ex deductis *decis.* 69. *par.* 9. *recentior.* passim recepta, ex adminiculis omnino admittebam esse, dicebam *in Romana pecuniaria de Benettis, disc. seq.*

Cum enim istæ litteræ communiter soleant per parvas schedulas, atque sequuta jam solutione, & sic sopito negotio, ut plurimum negligantur, ubi præsertim notabilis temporis silentium accedit. Hinc proinde possent infinitæ fraudes committi, atque totus mundus litibus involui, dum debitores, præsertim decocti, in quibus frequentius viget malitia, & livor inexplicabilis contra creditores, seu ardens desiderium redeundi ad priorem fortunæ statum, unde toti insistunt in revolvendo cartas veteres, ita possent hujusmodi litteras, quæ negliguntur, occupare, ac lacerare, deindeque omnium cambiorum solutorum repetitionem cum nimia facilitate obtinere, quo nil absurdius.

Ideoque occasione istius, & aliarum causarum, frequenter dicere solebam, Me laudare quidem Rotæ zelum non sequendi aliorum Tribunalium laicalium opinionem, ac praxim in deferendo super cambiorum justificatione cum solis creditoris, vel ejus confidentiarii libris, seu partium confessionibus, ob usurarum fraudem, quæ inesse potest, sed non videri commendabile adeo nimdicus desiderare litterarum existentiam, præsertim in casu dictarum circumstantiarum, cum Rotæ opinio intelligenda veniat discrete ac spectato fine, ob quem illa tenetur, cum hoc non sit sacramentum alias non conficiendum nisi cum forma præfinita.

Adminicula vero quamplura in præsenti urgebant, etiam sine litterarum existentia omnino idonea. Primum 8
nempe resultabat ex libris bene, & mercantiliter tentis prædictæ celebris & probatissimæ rationis bancariæ, stante præsertim pacto, ut eis stari deberet, si enim in sensu magis communis opinionis extra Curiam frequentius receptæ, isti soli sufficiunt ad probationem ut supra, multo magis sufficere debent pro adminiculo, pro quo illi satis considerati fuerunt apud Merlin. *dict. decis.* 636. Burat. *dicta dec.* 603. *num.* 6. *dec.* 212. *num.* 1. post Zacch. *de oblig.* & *sæpius in aliis.*

Secundo registra, seu scartafaccia, pro adminiculo etiam admissa per Rotam *dec.* 304. *n.* 2. *p.* 4. *rec. dec.* 35. post Turr. & *dicta dec.* 603. Burat. *n.* 3. Tertio solutio effectiva provisionum facta dictis probatissimæ fidei negotiatoribus, conspicua etiam nobilitate pollentibus, in quibus proinde præsumendum non erat delictum furti speciem redolens, accipiendo provisiones pro cambiorum gyro, & spacciorum transmissione cum formali retentione scripturæ, nisi prædicta omnia vere sequuta essent, quarto earundem litterarum geminata productio judicialis, quæ facta in actis reperiebatur adversus alios creditores quamvis posteriores ab isto solutum avocare prætendentes, sub prætextu; quod se non probaret creditorem, cum subsequuto exinde effectu, quod scilicet productis litteris prædicti creditores destiterunt, & demum non leve adminiculum resultabat ex ipsa subsequuta solutione, licet enim illa non sit apta ad sanandum usuræ vitium, bene tamen apta reputanda est ad inducendum adminiculum veritatis creditæ; cum non de facili præsumatur solutio ejus quod non debetur; ut in specialibus terminis cambiorum ponderatum fuit *in Romana pecuniaria* 14. *Junii* 1646. & 7. *Junii* 1647. *cor. Corrado, quarum secunda est, dec.* 74. *n.* 29. *p.* 10. *rec.* Accedente potissimum longæva acquiescentia annorum circiter 30. quæ omnia adminicula, ubi etiam singulariter considerata suas pati possent difficultates, rem in tuto ponere videbantur simul unita cum consueta regula, *ut singula quæ non prosunt &c.*

Quoad tertiam oppositionem, totum constituebatur ex 9
adverso fundamentum *in Romana, seu Florentina Cambiorum* 30. *Junii* 1650. *cor. Corrado*, §. *Et Domini re mature discussa*, impress. *dec.* 44. *p.* 11. *rec.* ubi quod cedens post factam cessionem nullum jus amplius habeat in jure cesso, indeque

inferebatur quod non potuerint dicti negotiatores eorum nomine cambia gyrare, cumulando ad idem deducta per Surd. *cons.* 22. *num.* 36. Mastrill. *decis.* 143. *nu.* 12. Vamesf. *consil.* 61. *num.* 11. *& n.* 9. *centur.* 2. Verum hoc satis leve videbatur fundamentum, quoniam dicta decisio coram Corrado loquitur in casu, quo mercator cedens, vere, & realiter ab initio cambium contraxerat nomine proprio, itaut suum esset nomen debitoris, quod deinde in toto, vel in parte alteri cessisset per viam formalis translationis dominii, istud e se abdicando, & in alium omnino transferendo, quo etiam casu cedentis inhabilitas, seu prohibitio procedit in gratiam, & favorem ipsius cessionarii, ne eo invito, vel in ejus præjudicium quicquam agere valeat, atque istum effectum percutiunt allegatæ auctoritates, non autem ut ipsi assistat, ac jura cessa ad cessionarii commodum prosequatur & foveat, cum hoc nullibi prohibitum habeatur, neque debitoris cessi intersit, an cambii prosequutio sub unius, vel alterius nomine fiat. Et ex qua ratione passim habemus receptam propositionem, in prima præsertim hujus causæ decisione firmatam, super licita simulatione personæ.

10 Et licet Scribentes in contrarium ponderarent cambiorum cursum exerceri non potuisse per cessionetium tanquam Magnatem, & personam nobilem, eo modo quo exerceri poterat per mercatores, ea deductis per Otalor. *de nobil. c.* 5. *p. a. n.* 25. per tex. *in l. nobiliores*, C. *de commerc. & mercat.* Attamen dicebam id procedere, quando ageretur de illis usuris, quæ ex more Regionis tolerantur in solis mercatoribus ob mercantilem qualitatem, qua cessante, cessare dicatur causa proxima, & immediata ipsarum usurarum productiva tanquam conditio, sine qua non, ut practicatur in Hispaniis, ubi mercatoribus aliqua conceduntur, quæ privatis denegantur, secus autem ubi agitur de cambiis, quæ etiam ad favorem infantium, mulierum, & quorumcumque privatorum exerceri possunt quinimmo & non improbabiliter etiam ad commodum Clericorum ut habetur *in Romana Cambii de Bisciis hoc eod. tit. disc.* 18.

11 Verum in hac facti specie omnis difficultas cessabat, quoniam non versabamur in terminis cedentis, & cessionarii juxta casum in allegata *dec.* 44. *p.* 11. *rec.* itaut cambium ab initio substantiatum esset in dictis creditoribus, qui deinde illius dominium transtulissent in cessionarium, ut erat in casu dictæ decisionis, sed in casu diverso, quoniam cedentes propriam pecuniam non crediderunt, neque proprio nomine, & ad proprium commodum, sed ea tunc & ab ipso initio alienum negotium sub eorum simulato nomine gesserunt, itaut ob non prohibitam personæ simulationem, actus ab initio substantiatus esset cum illo, ad cujus commodum, & de cujus pecuniis initus est, illa vero, quæ per modum loquendi, seu explicandi veritatem dicitur cessio triduo post a dictis negotiatoribus facta, revera non est cessio translativa faciens operationem immutandi personam creditoris, et transferendi nominis cessi dominium ab uno in alterum, sed potius est recognitio veritatis, & bonæ fidei pro cautela commodatarii, declarando id quod ab initio gestum est, ad effectum scilicet ne tractu temporis ipsorum negotiatorum hæredes, vel creditores illi controversiam movere possent, unde propterea *dicta dec.* 44. *p.* 11. penitus extranea erat a casu; aliud enim est cedere, ac de novo disponere, aliud vero est declarare, quoniam qui declarat, nil facit de novo, nec disponit, sed tantum quid jam ab initio factum sit, vel insit, aperit, adinstar excutientis grana a spicis, quo exemplo utitur tex. *in l. adeo* 7. §. *cum enim grana, ff. de acquiren. rerum dominio*, unde propterea receptum habemus, quod donator, vel alter contrahens, qui non potest retractare actum, attamen potest declarare, ut pluries in sua materia *sub tit. de donationibus*.

12 Demum quoad quartam, & ultimam objectionem novæ specialis interpellationis pro faciendo transitu cambia ea limitatis ad currentia, Scribentes pro debitore constituebant fundamentum *in Romana Cambiorum* 3. *Julii* 1618. *coram Manzanedo*, cum qua processum fuit *in Regnan. census* 3. *Aprilis* 1655. *coram Dunozetto*, in quibus firmatur, ut ultra eam primam intimationem, quæ necessaria est, ut creditor in mora debitorem constituat, atque in ejus damnum sumere possit pecuniam ad interesse, ubi etiam e debitore creditori in certum eventum concessa esset facultas capiendi pecuniam ad cambium, adhuc altera intimatio requiratur, per quam debitor certificetur creditorem uti velle sibi concessa facultate, illumque ponendum esse sub gravioribus usuris, quasi quod alias credere potuerit eum non esse tali facultate usurum, juxta ea, quæ in proposito intimationis distinguendo plures casus, habentur supra *in dicta Romana Cambiorum disc.* 2.

Sed pariter hoc fundamentum nullius roboris videbatur, cum decisio *in Romana Cambiorum* 3. *Julii* 1618. *cor. Manzanedo* sit in suo casu vera, cum aliquo tamen æquivoco intellecta *in dicta Romana Census coram Dunozetto*, quæ est in causa, de qua *hoc eod. tit. disc.* 16. in dicta siquidem prima decisione Manzanedi, quæ est hujus conclusionis originaria, 13
& magistralis, agebatur de conventione inita inter Capitulum S. Mariæ in Via lata, & conducendam affictuarium casalis, seu aliorum bonorum ejusdem Capituli, ut in eventum in quem conductor, seu affictuarius prædictus pensiones statuto tempore non solveret, licitum esset Capitulo in ejus damnum capere summam æquivalentem ad cambium, & recambium. Unde agebatur de faciendo transitu de uno contractu ad alterum, ac de una specie debiti ad aliam, quia dum ille erat debitor pro pensionibus, & sic pro debito non usurario, ita fiebat debitor pro cambio, & sic pro debito usurario, & a communiter contrahentibus damnoso, & in hoc dicebam, quod bene id procederet ex declaratione credulitatis quam debitor habere potuit, quod creditor usurus non esset sibi concessa facultate, quodque si scivisset, potuisset celeri, ac prompta solutione hoc damnum evitare: sed hoc nil commune habet cum casu controverso, quoniam in jure non habetur distinctio cambii limitati a cambio currenti, itaut contingat dari dictam debiti transmutationem, seu transitum de una debiti specie ad alteram, sed unum & idem est cambium reale, a quo solum contradistinctum, per quod de sui natura curris interesse eventuale resultans a valore aggit, & ob expensis provisionum, ut in præcedentibus deductum habetur.

Limitatio autem dicti interesse, ob quam vulgo dicimus cambium limitatum, contradistinctum a currenti, non continet diversam naturam contractus, seu cambii, sed est quædam remissio, seu condonatio, quam creditor debitori facit de eo pluri, quod interesse prædictum importare posset, quia nempe eventualitas faceret, ut cambiorum interusurie ascenderent ad duodecim pro centenario, quæ integre creditor licite exigere posset, contentatur tamen ex eis remittere partem, illumque exigere ad quinque, vel sex &c. juxta casum *text. in l. pecuniæ* 9. §. 1. *ff. de usuris*, ubi explicite habetur licitum reputari pactum, ob quod creditor ex usuris licitis, & debitis remittat debitori partem sub certa conditione, qua non impleta remissio exigere totum, cum in casu contraventionis nil illicitum fiat, neque aliqua debitori injuria inferatur, sed solum auferatur illud beneficium, quod creditor poterat non facere, ac alias non nisi sub ea conditione facere voluit, & sic non est neque pœna, neque subjectio rigorosioribus usuris, seu transmutatio crediti de una specie ad alteram, sed solum subtractio beneficii, seu resolutio donationis ob non implementum juxta terminos *text. in l.* 1. *Cod. de condit. ob caus. dat.* & habemus frequens in materia pensionis Ecclesiasticæ juxta casum, de quo apud Buratt. *dec.* 538. & 617. & habemus praxim quotidianam; frequenter enim pensionarii commiserantes Titularibus, desiderantes tamen punctualem solutionem illius ratæ, quæ convenitur, condonant pensionis partem, sub lege & conditione solvendi in ipsa die cujuslibet cedentis termini, alias ne remissio habeatur pro non facta, sed integra pensio debeatur, & his est casus, unde propterea hujus præcii pacti validitatem, & observantiam tanquam absolutam habuit Rota in Romana Cambii 14. Februarii 1648. coram Pentingerio, cum qua processum fuit in dictis hujus causæ decisionibus, atque ita passim practicatur, cum nulla videatur urgere ratio, quæ prohibeat.

Licet enim Curia Romana non admittat illa pacta rescissoria, quæ in Regno practicantur in contractibus censualibus, ut debitore deficiente e solutione fructuum, quas ibi *tertias* vocant, per duos, vel tres terminos liceat rescindere contractum, ac repetere etiam sortem, ex iis, quæ de hoc non semel habentur in sua materia *sub tit. de Censibus*, nihilominus hoc provenit a *Bulla S. Pii V. de Censibus*, per quam irritantur omnia pacta, sortis repetionem invito debitore inducentia, sed cessante lege particulari, quæ id prohibeat, nil remanet prohibitum, quoniam qui potest non donare, vel non remittere, prohibendus non est, donationem, vel remissionem facere sub conditione certi implementi, & non aliis, quoties exinde usuraria frans non resultet, neque aliquod illicitum a suffocato debitore extorqueatur.

Præterea quatenus ad prædictas duas ultimas oppositiones

nes pertinet, mutationis scilicet personæ creditoris, ac trans-
mutationis quantitatis cambiorum, neutra ipsarum perci-
tiebat cambii substantiam, seu validitatem, quoniam si ab
initio illud initum esset directe, & immediate cum hoc cessio-
nario, seu commodatario absque aliqua limitatione, sed sub
conventione cambiorum currentium, absque dubio, data rea-
litate cum requisitis *Bullæ S. Pii*, actus esset licitus, unde totus
defectus consistit in deficiente voluntate debitoris mandan-
tis, non autem in intrinseca infectione ipsius actus, quo posi-
to, de plano resultat per contrariam voluntatem ipsiusmet
14 debitoris hujusmodi defectum remanere sanatum, quoniam
ex iis quæ habentur *in Romana pecuniaria pro Benettis disc.*
seq. & in Ravennat. seu Faventina Cambii disc. 12. confes-
siones, vel alia facta partium nullius operationis reputantur
ad sanandum intrinsecum defectum resultantem a juris dispo-
sitione, supplendaque illa requisita, quæ lex desiderat pro
tollenda usura, quam intrinsece malam, & illicitam, partium
confessio, vel aliud factum reddere non potest validam, &
licitam. Secus autem in iis, quæ non illicita, nec prohibi-
ta, prætenduntur indebita ex deficiente voluntate contra-
hentis, quoniam istius diversa agnitio, vel declaratio hunc
defectum tollere potest. Et hic erat casus, dum debitor in-
tegrum debitum jam agooverat, & solverat, atque præsens
disputatio percutiebat solum reintegrationem illius ratæ so-
lutæ, quam creditor anterior avocaverat.

ROMANA PECUNIARIA DE BENETTIS

PRO BENETTIS

CUM NIGRONIS.

Casus decisus per Rotam pro Nigronis.

De justificatione cambiorum jam solutorum, an
fieri possit per confessionem, aliaque adminicu-
la, & alias quam per scripturam ipsarum littera-
rum, seu spacciorum, quomodo, & quando?

S U M M A R I U M.

1 F*acti series.*
2 *Resolutio causæ.*
3 *Quod ad justificationem cambiorum requiratur scriptu-*
ra litterarum, & non attendantur libri creditoris,
vel confessiones debitoris.
4 *Salutum in causa cambiorum, non data justificatione,*
imputatur ipso jure in sortem.
5 *Scriptura, si non existit, potest aliunde ejus existentia*
probari.
6 *Quando probatio requiratur magis exacta, & quando*
non, & quod non sit deferendum confessioni debitoris,
& de ratione.
7 *Confessio potius auget suspicionem.*
8 *Deferendum est tali concessioni, ubi concurrunt admi-*
nicula.
9 *Recensentur adminicula, ex quibus deferendum est con-*
fessioni.
10 *Quando dicatur agi potius de repetitione usurarum in-*
debite solutarum per viam repetitionis indebiti.
11 *Ubi debitor suscepit in se onus cambiandi, debentur cam-*
bia, etiam sine spacciis loco damnorum, & interesse.

D I S C. VII.

1 DE anno 1627. Antonius Benettus dedit ad cambium li-
mitatum novem pro qiolibet centenario, & anno tra-
tribus de Nigronis Bergomensibus in Urbe mercatoribus fun-
dacalibus sc. 2700. in quo contractu continuatum fuit usque
ad annum 1651. quando defuncto interim Antonio, cum ejus
filiis, & hæredibus, forte pupillis, vel minoribus, eorumque
Administratoribus, prævia computorum solidatione super
cambiis decursis, & solutis, cum explicita debitorum con-
fessione, quod recognovissent spaccia bene tenta per campso-
rem ad id deputatum, deventum est ad novam conventionem
dupliciter innovativam. Primo, quia cambia reducta fue-
runt ad sex pro centenario. Et secundo, quod ipsimet debi-
tores assumpserunt in se onus, & curam cambiandi, dum in
prima id datum erat in mandatis ipsi creditori mediante
campsore tunc deputato. Cum autem de anno 1665. Benetti
pulsarent debitores ad restitutionem sortis, istis opponenti-
bus de illius extinctione cum cambiis solutis ab ann. 1627.
ad 1651. stante quod non constabat de litteris, seu spacciis
eorum realitatem justificantibus. Hinc introducta causa

Card. de Luca Lib. V.

coram A. C. seu Prælato deputato, ab isto relaxatum fuit
mandatum exequutivum, sed commissa per Signaturam causa
appellationis in Rota coram Albergato, cum clausula *si*
quid exequendum, assumptaque disputatione super dubio
ex ejusdem rescripti ventre resultante, *an mandatum esset* 2
exequendum? sub die 28. Januarii 1669. negativa prodiit re-
solutio pro rata, quam importarent cambia, quæ justifica-
rentur soluta, & de quorum realitate per litteras, vel spac-
cia non constaret.

Resolutionis fundamentum fuit, quod juxta opinionem 3
hodie in Rota, & Curia receptissimam, juxta pluries firmata
præsertim *dec. 69. p. 9. rec. n. 27. & seqq.* rejecta opinione con-
traria, quam late tuetur, ac veriorem probat Rovit. *cons.*
113. *lib.* 2. ubi cæteri, ad justificationem realitatis cambio-
rum necessaria est scriptura consistens in litteris, quas vulgo
spaccia dicimus, saltem reditus, quas vocamus *del ritorno*,
quæ præsupponunt illos accessus, vulgo *dell' andata*, non
autem attenduntur partium confessiones, vel creditoris li-
bri, & notulæ, quibuscumque pactis, & conventionibus
non obstantibus, quoniam in materia suspecta de usura de-
ferendum non est partium confessionibus, & pactis, ob frau-
des, quæ alias usuris fieri possent, cum suffocatus debitor ex
eadem ratione, ob quam usuras promittit, fateatur etiam ea,
quæ fœnerator affectat pro usurarum justificatione, ut fre-
quenter etiam habetur in aliis *hoc eod. tit.* dum est principium
hodie in Curia absolutum, atque hoc jure passim vivitur. 4
Pariterque receptum, & absolutum est alterum principium,
de quo *d. dec. 69. p. 9.* & pluries *sub tit. de usur.* præsertim in
Savonen. & in Baren. *disc.* 12. *&* 17. quod solutum in causam
cambiorum, vel usurarum, non data legitima justificatione,
imputatur ipso jure in sortem, illamque extenuat, atque
non intrant termini repetitionis indebiti juxta alteram opi-
nionem in Curia reprobatam cum distinctione, de qua
d. disc. 12. *&* 17. *sub tit. de usur.*

Non negabam Ego scribens pro creditoribus dictas conclu-
siones, utpote receptissimas, dum alias in Curia esset contra
stimulum calcitrare. Dicebam tamen posse simul stare, spac-
cia realiter intercessisse, eaque tamen tractu temporis, stan-
te solutione, & computorum solidatione, neglecta, & perem-
pta, posse per alias probationis species justificari, ac etiam
per adminicula, ut in specie *dec. 70. n. 2. cum seq. p. 6. rec.* 5
Turr. *in add. ad dec. 33. post ejus tract. de camb. lit. F.* cum aliis
de quibus *disc. præced.* Et habemus generaliter in quacumque
scripturarum specie etiam in publicis instrumentis, vel pri-
vilegiis, quod eorum tenor per testes, seu alias justificari
potest, ex deductis in Aprutina jurisdictionis *sub tit. de Ju-*
risdict. disc. 11. sæpius, nam aliud est scripturam esse necés-
sariam, itaut ea non accedente, aliæ species probationis
non attendantur. Aliud vero illam intervenisse, ejusque in-
terventum aliunde justificari, quod in eadem decisione Rotæ
admittitur, sed dicitur desiderari aliquam meliorem proba-
tionem, vel ex libris correspondalis, vel per testes qui letteras
viderint, sive alias quam per libros, & confessiones partium,
itaut tollatur occasio fraudandi legem, ac exigendi cambia
sicca non habentia realitatem requisitam, ex Constitut. S. Pii
V. unde propterea quæstio erat potius facti quam juris, cir-
ca quam certa, & determinata regula dari non potest, ne-
que de facili Judex redargui valeat de injustitia, cum in ejus
arbitrio repositum sit an præsumptiva, seu conjecturalis pro-
batio sit sufficiens necne?

Pro meo tamen judicio, reflectendo etiam ad solam veri-
tatem, resolutio nimium rigorosa visa est, quodque proba- 6
tio esset sufficiens quoniam non agebatur de probatione fa-
cienda debitore reluctante, ac negante, aliudque ipsius de-
bitoris factum non habente, nisi illud agnitionis debiti me-
diante solutione juxta casum, de quo *disc. præced.* cum tunc
recte intret ratio ponderata *d. dec. 69. p. 9. rec.* & pluries
sub tit. de usuris, quod scilicet debitor magis coacte, quam
voluntarie usuras solvere dicitur, ne alias ad restitutionem
sortis suffocetur. Sive quod sibi expediat ita cum diminutis
solutionibus a debito se liberare, unde sciens, & prudens ita
abdormitando creditorem simulet, ac dicat solvere in cau-
sam cambiorum, vel usurarum, in quibus terminis cadit
difficultas, quæ non cadebat in præsenti, dum in hac facti
specie confessio debitorum erat explicita super ipsius spac-
ciis, seu litteris, quod scilicet illas vidissent, & recognovis-
sent, unde casus erat diversus ab eo, de quo in *d. dec. 69.* & 7
in aliis similibus.

Et quamvis etiam hæc ita explicita confessio sola, & de
per se non sufficeret, ne alias lex diceretur imposita potius
verbis, quam rebus, cum callidus fœnerator a suffocato
debitore illam cautelam affectate extorquere posset, quin-

G 2 immo

immo ut advertitur *in d. Savonen. sub tit. de usuris disc.* 22. ubi est sola, potius argumentum est malæ fidei, ac majoris
7 calliditatis, & depravati animi, reddendo ita inconvincibilem usuram, adinstar illius captiosæ, & fraudolentæ cautelæ, quam Tutores, & Administratores ab inexpertis juvenibus extorquere solent mediante confessione consignationis librorum, & scripturarum, quod scilicet apud periculum Judicem, ubi dictæ confessionis alia adminicula non concurrunt, potius comprobare debent suspicionem magis circumspecte procedendi, at etiam quia in materia usuraria dicta, & facta partium attendenda non sunt, neque justificari possunt, atque licitas reddere usuras alias illicitas, attamen id procedit ubi confessio est sola, secus autem concurrentibus adminiculis ex quibus generaliter defertur confessionibus etiam in
8 prohibitis. Ut habemus de confessione Tutoris adminiculata præjudicante pupillo, confessione Prælati præjudicante Ecclesiæ, & frequentius de illa viri super recepta dote in fraudem prohibitæ donationis, cum similibus, ideoque pariter remanet quæstio potius facti quam juris, circa vim, & efficaciam adminiculorum, & in hoc juxta generalem regulam omnium conjecturalium, certa, & determinata decisio, seu regula dari non potest, sed totum pendet a singulorum casuum particularibus circumstantiis prudentis Judicis arbitrio discrete pensandis, præsertim attenta qualitate personarum, & an urgeat solum suspicio legis, vel etiam concurrat suspicio hominis, & sic circa probitatem, vel improbitatem creditoris, & simplicitatem, vel peritiam debitoris cum similibus, ex quibus resultet verisimile, vel inverisimile, quod in hac materia totum facit, ut frequenter sub titulo de dote in materia dotis confessatæ.

Applicando autem ad rem, nimium verisimilis videbatur illa confessio, nimisque urgentia pro meo judicio videbantur concurrere adminicula, præsertim vero tria efficacissima. Primo scilicet qualitas ipsorum debitorum, qui erant viri diligentissimi, & sagaces in illa cambiorum materia valde peri-
9 ti. Secundo, quia dicta confessio facta non fuit cum ipso principali creditore, qui pecuniam dederat, unde propterea obitare posset illa erubescentia, seu lex convenientiæ quæ dari solet inter mercatores, & negotiantes, sed fuit cum ejus filiis, & hæredibus pupillis, vel minoribus, in quibus non cadebat suspicio calliditatis. Et tertio, quia in ipsis debitoribus non cadebat illa potissima ratio, quæ desuper considerari solet, timoris scilicet, ne alias a creditore suffocaretur ad restitutionem sortis, sed ita commoditatem haberet paulatim, & cum diminutis solutionibus restituendi, quoniam si vere spaccia non intervenissent, cambia soluta ab an. 1627. ad 1651. ad rationem novem pro centenario jam exuberanter sortem extinxissent, unde propterea sagaces, & diligentes debitores non neglexissent de satisfactione opponere. Neque dici potest, quod urgeret timor suffocationis, ob quem debitores inducuntur, quamvis inviti, ad faciendum pacta, & confessiones præjudiciales.

His autem specialibus accedebant quoque plura adminicula generalia resultantia ex taciturnitate debitorum vivente creditore informato, ut ponderatur in proposito præsumptæ solutionis apud Merlin. *dec.* 124. *n.* 2. Secundo, longævum silentium. Tertio, præsumptio quæ assistit solutioni voluntariæ, & resistit indebito, ut in specie fructuum cambii solutorum *dec.* 74. *p.* 10. *rec. in fin. dec.* 190 pariter *in fine*, post Zacch. *de oblig. cam.* Et quarto, quod constabat de solutione pro certo tempore mercedis cuidam Paganino scripturali ab initio deputato ad retentionem scripturæ, & gyrum cambiorum.

10 Ac etiam ponderabam, quod stante dicta novatione sequuta de anno 1651. ob quam ex juris fictione censetur primum debitum solutum, atque alterum de novo initum, intrare videbatur distinctio, de qua in allegatis Savonen. & Baren. *sub tit. de usuris disc.* 12. & 17. an scilicet agetur de probatione indebitæ solutionis usurarum, ad effectum obtinendi liberationem a debito mediante imputatione ipso jure, ad effectum repetendi indebitum, & hoc secundo casu perfecta, & concludens probatio indebiti requiratur, & non currant ea, quæ circa imputationem firmantur *dicta decision.* 69. *p.* 9. *recent.* cum ita non esset allegare imputationem pro liberatione ab ipso debito, in cujus causam cambia soluta fuerunt, sed velle repetere mediante retentione alterius debiti diversi, quod tunc videbatur continere acumen, & Advocatorum subtilitatem, dum attenta veritate erat idem debitum, ita solum novatum pro minoratione usurarum, & pro transfusione oneris cambiandi in debitorem, quod in stricta juris censura importat quidem novationem, & successive solutionem fictam, & intellectualem, sed attenta naturali veritate erat idem debitum, quod continuabat.

De cursu vero cambiorum a dicta novatione citra nulla fuit habita dubitatio, quamvis non constaret de realitate spacciorum, cum hodie receptissimum sit, ac extra controversiam, debitorem teneri ad cambia si non tanquam cambia, tanquam damna, & interesse ob non initum mutuum ab eo susceptum, ut pluries alibi *hoc eod. tit.* & in dicta hujus causæ decisione.

ROMANA CAMBIORUM DE SABELLIS PRO PRINCIPE SABELLO CUM HÆREDIBUS PETRI FRANCISCI BUSSI

Discursus in congressu pro directione.

De cambiorum debito etiam absque spacciis, eorumque justificatione loco damnorum, & interesse ob cambiandi onus assumptum per debitorem, per seipsum, vel personam ab eo deputatam, & quando id procedat.

S U M M A R I U M

1 *Facti series.*
2 *Distinguitur contractus cambii, quot contractus, vel species sub se contineat, & de differentia inter unam speciem, & alteram.*
3 *De differentia quando ipse creditor cambiat, & quando deputatur mercator, & cujus damno cedat mercatoris negligentia.*
4 *De alia differentia quando mercator deputatur a debitore, & quando a creditore.*
5 *Ubi debitor suscepit in se onus cambiandi, debentur cambia etiam sine spacciis, eorumque cursu.*
6 *Quando debeantur fructus fructuum, & non obstet anathocismus.*
7 *De commodo resultante, debitore suscipiente dictum onus.*
8 *Quando dicatur servata una, vel alia forma, & an utraque simul stare possit?*
9 *In dubio qualis intellectus capi debeat pro interpretatione, an onus cambiandi sit debitoris, vel creditoris?*

D I S C. VIII.

Princeps Bernardinus Sabellus de anno 1642. mediante 1
ejus speciali procuratore, accepit ad cambium a Petro Francisco Bussio scuta 1500. juxta frequentiorem formam cambii obliqui, idest quod indigens pecuniis acceptis pro aliis ejus usibus, facultatem dedit creditori æquivalentem summam accipiendi ad cambium, & recambium in ejus damnum, pro cujus diminutione, circa provisiones campsori, seu scripturali dari solitas, conventum extitit, quod ipsi debitori liceret nominare, ac deputare mercatorem, seu scripturalem, qui gyrare deberet super cambiis pecuniam, quam Bussius creditor declaravit accipere velle, ac gyrari facere, ut de facto debitoris procurator deputavit quendam Dominicum de Rubeis, seu ejus deficientis loco alterum, unde cum, vel ex dicti Scripturalis deputati morte, vel alio impedimento, de facto spaccia transmissa non essent, minusque tenta scriptura juxta requisita pro cambiorum realitate ad præscriptum Constitut. 118. S. Pii V. necessaria, post annorum 20. decursum, prætendente creditore, seu ejus interim defuncti hæredibus consequi cambia importantia scuta sex mille, & ultra, obtentoque ab A. C. contra Principem Julium Sabellum dicti Principis Bernardini filium, & hæredem inauditum, & indetentum mandato, in hoc statu controversia concorditer in duos benevolos compromissa fuit, atque his aliquam dubitationem excitantibus contra Sabellum, quasi quod ejus pater in se assumpsisset onus cambiandi, quo casu ob non impletum susceptum mandatum, etiam sine spacciorum justificatione ille teneretur ad cambia non tanquam cambia, sed tanquam damna, & interesse juxta decisionem *in Rom. pecuniaria dec.* 7. post Salgad. passim receptam in Curia, ubi circumfertur tanquam magistralis, hinc convocato per dictum Sabellum Advocatorum congressu pro eruenda veritate, in hoc sensu discursum edidi, in quo licet concluderem probabilius pro debitore respondendum videri, adhuc tamen oretenus in ipso congressu dicebam punctum non esse omnino planum, sed aliqua honesta concordia dignum, quam etiam ex rationibus

bus convenientiæ consulebam, atque in hoc statu, adhuc indeterminato ex aliquibus impedimentis controversia reperitur, discursus autem tenur est.

Pro congrua, & plana hujus controversiæ resolutione, constituenda prius est juris theorica, quam in magis communi ac recepto sensu DD. & Rotæ habemus in hac materia, deinde vero videndum de illius applicationa ad factum.

Quicquid ergo sit de cambio directo, in quo unus tantum consideratur contractus, quem aliqui dicunt permutationis, alii emptionis, & venditionis, alii mandati, aliique alias tenent opiniones, de quibus ad nos inspicere non pertinet, quia non sumus in casu.

Quatenus pertinet ad cambium obliquum practicatum inter privatos campsoriam artem, seu mercaturam formalem non exercentes. Et de quo est casus nostræ quæstionis, in eo plures contractus intervenire ac actus geri dicuntur, atque sub diversis formulis concipi solent.

2 Primo etenim intervenit contractus mutui, quoniam debitor indigens pecuniis, eas suscipit non pro eis cambiandis per nundinas, vel plateas, sed pro eas erogando in dissolutionem æris alieni, vel pro aliis ejus occurrentiis, ut in præsenti factum est, unde hic primus actus dationis, & respective susceptionis pecuniarum, aliud non importat nisi purum, & simplex mutuum.

Secundo, quando contrahitur juxta formulam magis antiquam, & consuetam, accedit secundus contractus mandati, quod mutuatarius præbet mutuanti, ut ab aliis, vel a seipso tanquam tertio suscipiat ad cambium, & recambium ad ipsius mandantis damnum, & interesse æquivalentem summam, ex qua mutuans de mutuo se reintegret.

Tertio accedit contractus cambii, quod sc. creditor volens prædicta facultate uti, ac mandatum in rem, & utilitatem propriam sibi concessum ad exercitium deducere, tanquam mandatarius debitoris suscipiat ab aliquo mercatore, vel etiam a seipso tanquam tertio dictam æquivalentem summam ad cambium, & iste contractus omnino ad exercitium, seu perfectionem deducendus est, alias secundus contractus nullius est operationis, quia potest creditor nolle uti sibi concessa facultate.

Quarto demum, his peractis, necessaria est transmissio, ac respective gyratio, seu circulatio spacciorum cum formali, & mercantili retentione scripturæ, cum sine spacciorum realitate dari non possit cambium reale, unde tertius contractus sine isto quarto actu nullius remanet operationis, cum alias esset cambium siccum juxta Constitutionem S. Pii V. 118.

Iste quartus actus, quando creditor exercet artem campsoriam, seu alias est mercator, & scripturalis, ab ipsomet explicatur, ut practicatum fuit *in Romana cambii prima Julii* 1658. cor. Meltio, confirmata 24. Martii 1664. cor. Otalora, de qua supra *disc. 6. & in Romana cambiorum* 10. *Martii, &* 4. *Decembris* 1662. *&* 28. *Januarii* 1664. cor. Verospio, de qua supra *disc.* 1. *&* 2. & in quibus ultimis optime, & magistraliter considerantur dictæ quatuor, ac etiam quinque personæ diversæ in creditore. Una sc. mutuantis. Altera mandatarii. Tertia suscipientis pecuniam ad cambium. Quarta campsoris dantis talem pecuniam. Et quinta scripturalis transmittentis spaccia, eaque consertantis, & circulantis.

Quando vero creditor non est mercator, seu scripturalis, tune dictus quartus actus explicatur ab aliquo mercatore seu scripturali, super quo diversimode contrahi solet, quandoque enim datur eidem creditori facultas illam eligendi, ac pro libito deputandi, & variandi, quandoque vero ipse debitor pro majori ejus indemnitate, ac minori interesse circa provisiones eligit, ac deputat mercatorem, seu scripturalem prædictum.

3 Differentia inter istos duos casus deputationis mercatoris, seu scripturalis consistit in periculo negligentiæ scripturalis prædicti non bene suum officium excrcentis, seu decedentis absque alterius subrogatione, quia si deputandus est per creditorem, in illius damnum dicti deputati negligentia, vel deficientia cedit, ob quam respective cesset realitas spacciorum, sine quibus cambia non currunt, dicitur enim tali casu, quod mala electio est in culpa, atque sibi imputet creditor cur minus diligentem deputaverit, sed in locum deficientis alterum non subrogaverit, & e converso ubi debitor suscipit in se deputationem, ac operam dicti mercatoris, seu scripturalis, ita eadem supradicta ratione, ipsius est damnum ob non transmissa spaccia, & non retentam bene scripturam, unde tenetur ad cambia, non tanquam cambia, sed tanquam damna, & interesse ob non impletum mandatum ab ipso susceptum, ex eadem ratione, ex qua ad eadem damna, & interesse tenetur, quando ipsemet debitor suscipit in se totale onus cambiandi, juxta casum in notissima Romana pecuniaria, quæ est septima post Salgad. *in labyrint.* cum Concordantibus.

Atque unius, vel alterius formulæ effectus consistit in 4
utilitate, seu respective minori interesse, quia quando id remissum est creditori, istius est utilitas provisionum, quas scripturales, & corresponsales, modica mercede contenti, ipsi creditori condonant, unde cambia ratione dictarum provisionum sunt altiora, & Rota id sæpius approbavit, præsertim *in allegata Romana cambiorum coram Verospio, de qua disc.* 1. *&* 2. Et e converso quando deputatur per debitorem, hic sentit illud minus incommodum dictarum provisionum, quæ sibi a scripturali deputato, aliqua modica mercede recepta, condonantur.

Altera contrahendi formula est, quod præcedit primus contractus mutui, & deinde pro mutuantis revelatione mutuatarius suscipit in se omnimodum onus accipiendi pecuniam ad cambium, eamque cum debitis spacciis per se ipsum, vel per mercatorem, vel scripturalem ab eo deputandum gyrandi, itaut totum cambii negotium sibi incumbat, ut est proprie casus *in dicta Romana pecuniaria*, quæ est septima post Salgad. & in aliis Concordantibus.

Et tunc etiamsi spacciorum cursus realis non interve- 5
niat, debentur creditori cambia, non tanquam cambia, sed tanquam damna, & interesse, non quidem ratione mutui, vel retentionis pecuniarum mutuatarum, sed ob non adimpletum susceptum mandatum, cujus actione mandatarius tenetur mandanti ad quanti interest illud esse impletum.

Eo modo, quo habemus in suscipiente mandatum ad 6
investiendam aliquam pecuniam in dies maturandam in loca Montium ad formam multiplici, quia licet in jure sit damnatissimus anatocismus, atque juxta veriorem sententiam a Romana Curia receptam nunquam dentur usuræ usurarum, seu fructus fructuum ex deductis per Merlin. *dec.* 409. alias 301. *p.* 5. *rec.* & late Andreol. *contr.* 210. Nihilominus ita recte dantur fructus fructuum investiendorum ad formam multiplici, non ratione debiti, seu moræ in non solvendo, sed ob non impletum susceptum mandatum, *ut in Romana multiplici* 18. Martii 1654. cor. Melzio, & in aliis præcedentibus in eadem causa editis coram Pirovano *in dicta decisione enunciatis*, quarum aliquæ sunt impressæ *par.* 4. *rec. tom.* 2. *dec.* 85. *& decis.* 688. *par.* 4. *tom.* 3. *cum similibus*.

Juxta quam secundam formulam licet debitor gravetur 7
onere prædicto, itaut etiam sine spacciis contra eum currant cambia, relevatur tamen ab expensis, seu interesse provisionum debitarum scripturalibus, & corresponsalibus, quia de his ratio non habetur, sed solum de eo, quod importat aggium auri, seu monetæ de una specie ad aliam, in quo aggio juxta pretium quod currit in illis nundinis, & in platea, vere, & proprie consistit interesse cambii, quod quandoque potest nullum adesse, sed potius lucrum debitoris cum diminutione sortis principalis, & cujus periculum unice salvat istum contractum, quarum provisionum interesse currit in alio casu, in quo creditore suscipiente curam gyrandi vere currunt spaccia.

Posita ista theorica, quæ (nisi eam alteret aliqua moderna opinio Mihi ignota) videtur hodie in Foro passim recepta, totus controversiæ punctus est applicationis, & facti, in quo sc. casu, vel contrahendi formula ex præmissis versemur, an in primo, vel secundo, si enim versaremur in secundo, contra debitorem pro cambiorum cursu respondendum esset, si vero in primo, secus, dum supponitur spaccia non fuisse transmissa, neque illorum realitas justificatur.

Tenor autem instrumenti ad oculum ostendere videtur nos versari in primo, non autem in secundo casu, ibi, *Interim vero quia D. Bussius non est solitus &c. Ideo liceat & licitum sit d. D. Bussio totidem summam accipere ad cambia, & recambia &c.* totusque successivus instrumenti contextus, hoc themate retento, continuat in clausulis, & cautelis concernentibus exercitium hujus facultatis, vel mandati concessi ipsi creditori, absque eo quod nullibi legatur debitorem in se suscepisse onus, vel curam inveniendi, vel capiendi ab aliis ad cambium dictam æquivalentem summam ut ex lectura, quæ sola dirimere videtur quæstionem.

Admitto siquidem utrumque posse simul stare, quod sc. 8
debitor dictum onus, seu curam in se assumpserit, & nihilominus creditori etiam volenti ipso debitore negligente detur hæc facultas, itaut utraque formula in eodem instru-

mento contineatur compatibiliter tamen, & subsidiarie non cumulative, sed difficultas est in facto, cum id procedat, quando utrumque legitur in conventionem deductum, secus ubi solum contractum fuit juxta primam formulam, quia nullo pacto subintelligi potest secunda, atque in hoc est punctus hujus controversiæ.

Non obstat, quod in eodem instrumento *vers. Et quoniam dicti Catulus, & Lavajanus &c.* debitor, seu ejus Procurator ex conventione præcedenti deputaverit mercatorem Dominicum de Rubeis, quoniam ejusdem instrumenti lectura evidenter ostendit hanc deputationem fuisse pro retentione spacciorum, retentione scripturarum, & manutentione cursus, seu gyri juxta stylum, & usum mercantilem, quod etiam clare repetitur, quando in casu deficientiæ dicti Dominici convenitur de deputatione alterius mercatoris.

Et sic illa conventio non alterat primum modum, seu formulam mandati suscepti per ipsum creditorem, sed præsupponendo secundum, & tertium contractum, de quibus supra, percutit solum quartum actum supra explicatum, ut scil. mercatoris, seu scripturalis deputatio non ab ipso creditore, sed a debitore fiat.

Hoc autem respicit executionem, seu exercitium, & cursum tertii contractus cambii jam initi, sed non percutit ipsum contractum, qui de necessitate per creditorem tanquam mandatarium fieri debet inveniendo pecuniam, eamque capiendo ad cambium, cujus successiva requisita deinde incumbant mercatori, nunquam vero legitur attributa ipsi mercatori facultas inveniendi, & sumendi pecuniam, ac faciendi dictum contractum, unde illud creditoris fundamentum vere nullam subsistentiam habere videtur.

Et illa verba (*qui pecunias ad cambia, & recambia sicut ipsi retulerunt, accipere velle declaravit*) absolute referenda veniunt ad ipsum creditorem, ut ostendit ad oculum non solum ipse sensus grammaticalis, sed etiam totus contextus orationis, quia dicitur quod mercator cambiavit pro ipso creditore.

Ideoque ista verba per parenthesim dicta suffragantur quidem ad probandum voluntatem creditoris utendi dicta facultate, & capiendi pecuniam ad cambium, sed punctus est, quod ea nunquam deducta fuit ad exercitium, quodque deficit substantia illius tertii contractus, qui omnino præcedere debebat per ipsum creditorem ad id habentem facultatem, cum dicto Rubeo mercatori nunquam legatur dicta facultas attributa, non sufficit enim dicere, quod quis habeat animum capiendi tantam pecuniam ad cambium, nisi capiat a tertio, vel a seipso tanquam tertio, cum de necessitate oporteat dare duo extrema, dantis, & recipientis.

9 Et quando super his aliqua subesset difficultas itaut instrumentum remaneret ambiguum, adhuc pro debitore potius esset respondendum ex triplici fundamento, quorum unum sufficit.

Primo quia in dubio pactum interpretandum est contra actorem in eo se fundantem juxta notissimum axioma deductum *ex l. veteribus, ff. de pact. cum Concord.* Secundo quia in dubio semper capiendus est intellectus reo, & debitori favorabilis, & tendens ad liberandum, ubi præsertim agitur pro excludendis usuris, vel interusuriis in jure odibilibus. Et tertio demum, quia in dubio regulanda est voluntas a potestate, ideoque pro interpretatione instrumenti gesti per Procuratorem attendendum est præcedens instrumentum procuræ, in quo solum legitur per principalem debitorem concessa facultas Procuratori capiendi ad cambium juxta primam formulam, ut ex lectura dicti mandati in eodem instrumento inserti, licet enim rigorose, ac in stricta juris censura, retento intellectu agentium pro creditore, prætendi posset nullitas actus ob non servatam formam mandati, nihilominus, quicquid sit de hac via magis rigorosa, indubitanter defectus potestatis, ac tenor mandati satis considerandi sunt pro regulanda voluntate, ac interpretatione dubii contractus gesti per procuratorem, ideoque probabilius pro debitore in exclusione cambiorum ob deficientiam spacciorum, & realitatis respondendum videtur.

ROMANA CAMBII DE MANFRONIS
PRO JUNIPERA MANFRONA
CUM FRANCISCO COLUMNA.

Casus varie decisus per Rotam.

An onus cambiandi assumptum per debitorem obligatum proinde ad cambia etiam sine spacciis, & justificatione realitatis loco damnorum, & interesse, si est limitatum ad certum tempus, illo elapso duret, vel potius expiratum censeatur, itaut in futurum dicta damna, & interesse amplius non debeantur?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Promissum ad tempus eo lapso non debetur.*
3 *Fallit ubi tempus non respicit terminationem obligationis, sed alium finem.*
4 *Non debet esse melioris conditionis morosus quam non morosus.*
5 *Contrarium quod multa conceduntur creditori impedito repetere creditum, quæ denegantur cessante impedimento.*
6 *Examinantur fundamenta, ex quibus debitor etiam sine spacciis tenetur ad cambia.*
7 *Quando partium confessiones, vel declarationes in hac materia attendantur necne?*

D I S C. IX.

1 DEdit Junipera Manfrona ad cambium Francisco Columnæ scuta 500. restituenda infra biennium, quo durante ne creditrix damnum ex pecuniæ negotiationibus destinatæ otiositate pateretur, in se assumpsit debitor onus deputandi mercatorem accepturum tantumdem ad cambium, transmissurum litteras, tenturum scripturam, aliaque facere debentem ad cambii gyrum necessaria, unde cum nihil ex istis gestum esset, atque elapso biennio non restitutis dictis sc. 500. per plures alios annos continuatum esset, creditrice demum urgente debitorem ad solutionem, opposuit iste de solutione sequuta cum cambiis interim solutis, quæ stante defectu spacciorum ac realitatis nunquam sicca, & usuraria in sortem imputanda veniunt.

Et quamvis creditrix replicaret defectum transmissionis litterarum, aliorumque ad cambiorum realitatem requisitorum provenire a culpa ipsius debitoris, qui tale onus in se assumpserat, qui proinde ad cambia erga creditorem tenetur loco damnorum, & interesse, perinde ac si vere cum debitis requisitis illa gyrassent, cum actus in odium facere debentis pro gesto habeatur, ne moroso, & contravenienti mora, seu culpa prosit, ac lucrum tribuat in damnum, & præjudicium innocentis, cui data fides impleta non est, ut ultra generalia, quæ frequenter habentur sub titulo de usuris, & sub altero de censibus, in specialibus terminis cambiorum, quoties debitor non docet omnes adhibuisse diligentias, & cambiandi occasionem invenire non potuisse, plene firmatur per Rotam *in Romana pecuniaria 5. Junii, & 31. Julii* 1648. *cor.* Corrado, & post Salgad. *in labyr. dec. 7.* quæ in Curia circumfertur tanquam magistralis sæpissime in aliis canonizata.

Replicabat debitor, dictam conclusionem non impugnando, eam procedere durante biennio, in quo ipse tale onus in se assumpserat, secus autem eo elapso, quando remanente casu extra conventionem sub dispositione juris communis, hæc ad id eum non obligabat, atque ex hoc fundamento Vicarius Lateranensis Judex competens rei conventi illius Basilicæ Canonici sententiam absolutoriam ad sui favorem protulit.

2 Introducta vero per appellationem in Rota coram Cerro, *sub die 8. Aprilis* 1658. pro dictæ sententiæ confirmatione prodiit resolutio, confirmata *sub die* 4. *Decemb. ejusdem anni*, ex generalibus solum regulis, & propositionibus, ut promissum ad tempus eo elapso remaneat omissum, & extra promittentis obligationem, cum agatur de materia odiosa, in qua id quod litteraliter non legitur, consulto omissum censetur, ex congestis per Surd. *cons.* 200. cum aliis deductis in decisionibus desuper editis, in quibus respondendo ad observantiam resultantem a continuata solutione cambiorum, per quam diversa partium volutas probari videtur, dicitur quod partium voluntas, vel factum reddere non potest licitum id quod est illicitum, & usurarium, unde propterea censetur potius debitorem ita per diminutas solutiones sub fructuum nomine factas a sortis principalis debito se eximere voluisse ut deductis *dec. 69. p. 9. rec.* & in aliis, de quibus in dictis decisionibus.

3 In hoc statu ad causæ defensionem assumptus, atque ad dictas decisiones etiam cum sensu veritatis reflectendo, credidi eas utpote non bene fundatas subsistere non posse, atque de facili sperari posse recessum, prout de facto reassumpta

tempta disputatione ob concessionem novæ audientiæ *sub die 24. Aprilis 1662.* coram eodem Cerro recessum fuit a resolutis, in quibus deinde persistum fuit, itaque ultimæ resolutiones justæ, ac melius fundatæ visæ fuerunt, quoniam bene inspecto instrumenti tenore constabat, biennii limitationem adjectam esse in gratiam debitoris pro ejus dilatione, & ne interim ad restitutionem sortis cogi posset, in reliquo vero, cum ratio assumpti oneris esset generalis percutiens totum tempus, in quo mutuata pecunia penes ipsum debitorem otiosa remaneret, ita generalis & indefinita remanebat ejus obligatio a sua ratione regulanda, cum concurrente rationis identitate, oratio indefinita æquipolleat universali, atque omne tempus complectatur ex deductis per Menoch. *cons. 97. num. 35. & seq. & cons. 220. n. 66. cum seqq.*

4 Altera etiam avidenti ratione concurrente, quod maximum absurdum esset, ut delinquens & morosus melioris conditionis esse debeat, quam non morosus nullum delictum, vel culpam committens, ut alias retento sensu priorum decisionum sequeretur, quoniam durante biennio, ob conventionalem dilationem, debitor, neque de culpa, neque de mora redargui poterat, sicuti poterat eo elapso, unde si tunc dictæ obligationi subjectus erat, multo magis postea.

5 Verum contra istam rationem a Me deductam, quæ magnam fecit impressionem, dubitabam ponderari posse, quod durante dilatione creditor impeditus est sortem repetere, forsque actiones exercere, unde non mirum si in hoc gravatus in altero relevetur, & e converso debitor dilationis commodum sentiens, istud incommodum patiatur, multa enim conceduntur creditori impedito creditum consequi, quæ denegantur, ubi talem habet facultatem, ut habemus de legatario quantitatis, qui usuras, seu fructus prætendere non potest, quamvis testatoris expressum præceptum accedat, quoties facultatem habet exigendi sortem, secus illius impedimento concurrente, ac pariter habemus in materia censuaria, ut non currant fructus census favore illius, qui libere ac certitudinaliter sortem repetere potuit cum similibus, ideoque cum in instrumento contineretur etiam pactum, ut elapso statuto termino, ac debitore non solvente, creditori licitum esset nedum illud ad solutionem urgere, sed etiam æquivalentem summam ad cambium & recambium in ejus damnum sumere, hinc proinde ponderabam, recte dici posse creditori, quod sibi imputet, cur una, vel altera facultate usus non esset, quodque debitor duplici oneri subjacere non deberet, & hæc mihi videbatur solidior ratio, cui inniti possent primæ decisiones, dictis regulis generalibus solum innixæ.

6 Adhuc tamen eodem veritatis sensu retento, probabilius credidi contra debitorem responsum fuisse ex duplici fundamento, primo scilicet, quod ipse promiserat statim & intra biennium deputare mercatorem, qui curam & onus transmissionis litterarum haberet, aliaque gereret super gyro pecuniarum per ipsum debitorem intra dictum terminum sumendarum ad cambium; quo posito dictum interesse pro toto tempore dubitum remanebat ob non implementum in tempore, ex quo successive debitoris damnum resultavit, quia si pecuniam tunc accepisset, ac deputasset mercatorem, iste deinde pro toto tempore cessantis restitutionis debiti continuasset, & sic totum malum provenit ab ipso initio, quod influit in tempus sequens.

7 Et secundo, quia negari non poterat ambiguam remanere partium voluntatem, an dicta obligatio per debitorem suscepta restricta esset ad solum biennium, vel esset indefinita durante tempore solutionis debiti, quo posito deferendum omnino erat observantiæ deductæ ex solutione fructuum, per quam partium voluntas declaratur, atque ambiguæ conventiones interpretationem recipiunt; nil obstante præcedentium decisionum responsione, quod in materia usuraria & illicita partium conventio nihil faciat, quoniam id recte procedit, ubi defectus provenit ex intrinseco vitio actus, ob cessationem illius requisiti, quod neque volentes poterant partes omittere, ut est, exempli gratia, conventio cambiorum etiam sine transmissione litterarum, ac non servata forma Constitutionis Pii cum similibus, secus autem ubi defectus provenit a sola conventione, seu partium voluntate, qua concurrente actus remanet validus & licitus, tunc nil prohibeat, quod eadem voluntas aliunde deducatur, præsertim ubi non agitur de inducenda voluntate omnino nova, & quam certum sit in conventionis instrumento non contineri, sed agitur de voluntate ambigua, & quam probabiliter prætendi potest in ipsa conventione adesse, quoniam tunc facilius defertur observantiæ tanquam interpretativæ, quæ vel in terminis interpellationis pro cursu usurarum necessariæ, vel in aliis voluntatem probantibus satis attendi solet, ut præsertim advertitur *in Ravennat. seu Faventina cambii, hoc eod. tit. disc. 12.*

ROMANA CAMBII DE MANUCCIIS
PRO CAMILLO MANUCCIO
CUM THEOPHILA ASCENTIANA
DE BRUNORIS.

Casus disputatus in Rota, incertus est exitus, forsan per concordiam.

De eadem materia cambiorum debendorum per debitorem etiam sine transmissione litterarum aliisque realitatis requisitis loco damnorum, & interesse, ex eo quod ipse debitor cambiandi onus in se suscepit, quid ubi cum dicta susceptione oneris concurrit etiam facultas cambiandi data ipsi creditori?

Et aliqua de contractus cambii invaliditate, ex eo quod creditori innotescat debitorem suscipientem pecuniam, illam in alios usus conversurum esse, neque posse in nundinis litteras implere.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Cambia etiam sine spacciis debentur loco damnorum, & interesse a debitore in se assumente onus.*
3 *Declaratur quando id procedat necne.*
4 *An mandatum datum creditori ad cambiandum sit cumulativum, itaut non liberet debitorem a suscepto onere?*
5 *Quando creditor eligendo mercatorem dicatur usus sua facultate.*
d *De conclusione, ut cambia invalida sint, ubi creditor scit debitorem non posse cambiare.*
7 *An valeat conventio de solvendo merces datas de præsenti, ut valebunt tali tempore futuro?*
8 *Quod magis expediat debitori suscipere in se onus cambiandi, & solvere cambia sine spacciis loco damnorum & interesse, quia evitat provisiones.*

D I S C. X.

Mutuavit Bartolomæus Brunorus de anno 1642. Camillo Manuccio scuta 700. eroganda in extinctionem æris alieni, quod hic habebat cum quodam Turcono, in eadem pecunia incontinenti soluta fuit, reportata per Brunorum cessione, dictaque scuta 700. data fuerunt, juxta communem contrahendi usum, ad cambium obliquum, faciendi scilicet gyrata summam æquivalentem sub cambiis, cum istorum limitatione ad 7. pro centenario, ad quem effectum debitor in se suscepit onus & curam deputandi mercatorem spaccia transmissurum, aliaque necessaria, & opportuna gerere debentem; & ulterius facultatem dedit eidem creditori sumendi æquivalentem summam ad cambium, ac deputandi mercatorem, qui scripturam teneret, aliaque necessaria faceret, atque in ipsomet instrumento Camillus nominavit, & deputavit ad præmissa peragendum quendam Annibalem Serenam mercatorem, cui eadem die Brunorus creditor ordinem direxit, ut continuaret, vel continuari faceret super cambiis usque ad ejus novum ordinem scuta 700. data ad cambium dicto Manuccio, sibi constituendo provisionem Juliorum quatuor pro centenario; ad quorum solutionem idem Brunorus erga mercatorem in forma Cameræ se obligavit; cum autem mercator deputatus litteras non transmisisset, neque alia gessisset ad cambiorum realitatem necessaria, Manuccius vero spatio annorum 12. circiter solvisset cambia, seu fructus ad dictam conventam rationem septem pro centenario; Hinc petente Theophila Bartholomæi hæreda restitutionem sortis, Camillo autem debitore opponente de illius satisfactione cum dictis cambiis, quæ utpote indebita & usuraria sortem extenuaverant, introducta lite coram A. C. hic non obstante dicta oppositione mandatum executivum ad favorem Theophilæ relaxavit, & commissa per Signaturam causa in Rota cor. Albergato cum clausula; *Si quid exequendum*, datoque dubio, *an dictum mandatum esset exequutum*; 1

Pro actrice Scribentes non negabant cambia uti cambia ex defectu spacciorum, & ob non justificatam realitatem ad 2

formam Constitutionis S. Pii non deberi, sed ea bene per creditorem percepta esse dicebant loco damnorum, & interesse, dum ipsemet debitor cambiandi onus in se assumpserat, ac deputandi mercatorem, qui scripturam tenere deberet aliaque peragere, quibus non factis intrat dicta obligatio resultans ex non facto, quod in odium facere debentis habendum est pro facto justa firmata *in Romana pecuniaria dec. 7.* post Salgad. passim in aliis recepta, & canonizata.

3 Pro Camillo debitore Scribens non negabam conclusionem, sed ejus applicationem ad facturo, quoniam cum duo in conventionem deducta essent, Obligatio scilicet debitoris faciendi cambiorum gyrum, seu curandi, quod altera faceret, & mandatum, seu facultas data creditori idem faciendi, atque creditor hanc secundam viam elegisset, dum ipse dare voluit ordinem mercatori, erga eum pro mercede se obligando, ideo sibi patere debebat via, quam elegerat, eidemque proinde imputandum erat, cur valens dicta facultate non uti, sed obligationi debitori acquiescere, eam ad exercitium deducere voluit, ut probant idem Roman. *cons. 4.* cum quo processit Rota *in dict. dec. 7.* post Salgad. dum *n. 18.* expresse dicit creditorem post datum mandatum ad cambiandum non debere se ingerere in negotio, alias videretur inducta novatio, de qua *in l. stipulatus est opus, ff. de fidejuss.* atque illos casus distinguendo tanquam absolutum supponi videtur *in ead. dec. §. 1. quia apocha*, & in ejus confirmatoria 14. *Junii* 1649. cor. Dunozetto §. *tum quia* inter suas *dec.* 829.

4 Licet enim admitterem tanquam veram conclusionem in eisdem decisionibus in proposito firmatam, quod mandatum datum creditori tanquam cumulativum, & ad majorem ejus cautelam non liberat debitorem ab assumpto onere, dicebam tamen id recte procedere, ubi creditor illo non utitur, secus in casu usus, quoniam hæc duo sunt alternativa, in quibus unius electio alterum cessare facit, cum implicet eandem pecuniam per duos insolidum gyrari, atque duplex cambium super eadem re eodem tempore exerceri

5 Motivum in abstracto videbatur verum, & solidum, dubitabam tamen de applicatione ad facturo, quod scilicet creditor voluisset uti dicto mandato, atque in se curam, & onus cambiandi suscipere, quoniam licet dederit supra insinuatum ordinem mercatori, nihilominus cum hic jam in instrumento deputatus esset a debitore promittente eundem mercatorem præmissa adimpleturum esse, hinc proinde ordo prædictus continere non videbatur novationem, sed potius quandam approbationem, ac exequutionem, cum sola ejusdem mercatoris assecuratione pro ejus provisionibus, pro quibus ille maluit sequi fidem creditoris quam debitoris. Et in hoc erat mea difficultas.

6 Alii easdem debitoris partes defendentes, mordicus etiam insistebant super cambii invaliditate, ex eo quod creditori ab initio innotesceret datam pecuniam transmitti non posse ad nundinas, neque super cambiis gyrari, dum in alios usus conversa fuerat, in extinctionem scilicet æris alieni juxta decisiones *in Romana cambiorum* 4. *Junii* 1642. 18. *Aprilis* 1644. *&* 16. *Januarii* 1645. coram Peutingerio, de quibus sæpius in præcedentibus, Ego vero in congressu dicebam parum tutum videri hoc fundamentum, ita simpliciter, & indefinite sumptum, quoniam ut alias pluries dictum est, istæ decisiones laborare videntur de æquivoco, non distinguendo cambium directum ab obliquo, in quo non in ipsa pecunia, sed in alia ejus æquivalenti cambium exercendum est; reflectendo tamen ad veritatem cogitabam, quod ubi creditor non suscipit in se mandatum cambiandi secum ferens pro cursu cambiorum præcisam necessitatem spacciorum, & justificationis realitatis, sed utitur ista moderna cautela trasferendi onus in debitorem, per quam tutus redditur, quod sive litteræ transmittantur, & impleantur, sive non, usuras, seu cambia obtenturus est, atque qualitas debitoris est talis, quod non est mercator, neque correspondales habet in nundinis, & plateis, verisimiliter ejus fidem sequuturos ac litteras impleturos, itant copulative concurrant dictæ tres circumstantiæ, scilicet proxime insinuata debitoris qualitas, conversio pecuniarum in alios usus, & cautela prædicta, tunc contractus videatur satis suspectus utpote continens certum cambium siccum ab initio, ita sola verborum formalitate velatum, cum creditor certo sciat cambii realitatem omnino absuturam, secus autem ubi ipsemet creditor dictum onus assumit, quoniam tunc, licet data pecunia in alios usus convertatur, attamen ipse creditor, vel a seipso æquivalentiam habere potest, cum qua litteræ realiter transmittendæ implementum habeant, unde parum refert, quod debitor non habeat correspondales ejus fidem sequuturos, quoniam sufficit id haberi per creditorem, vel alterum gyrum cambii facientem.

Nisi ad salvandam istam speciem contractus ratione illius usus & frequentiæ, dicamus ab illo etiam usuram abesse, ac lucri certitudinem in creditorem, ob cambii realis naturam pluries in præcedentibus deductam, ut nullum certum lucrum ab initio continere valeat, sed totum pendeat ab incerto eventu, qui damnum etiam, ac sortis diminutionem causare potest cum lucro debitoris, licet satis raro contingente; non videtur enim prohibita conventio, per quam unus det alteri pecunias non gyrandas super cambiis, sed tenendas sub lege, & eventualitate cambiorum tam ad lucrum, quam ad damnum, itaut videatur species societatis, eo modo quo habens quis frumentum, & aliam mercem recte conservabilem, illam alteri tribuit tunc vendere volenti, ut pretium in præsentaneos ejus usus erogaret, sub eo pretio, quo valebit, atque per alios mercatores contractabitur aliquo futuro tempore puta in mense Aprilis, vel Maii, quia si merces sunt recte pro eo tempore conservabiles, & creditor erat conservaturus, ut venderet eo tempore, in quo eventus 7 dare posset majus pretium, quam de præsenti curat, itaut absit fraus percipiendi lucrum certum ex temporis dilatione, nulla committitur usura ad notat. *in cap. in Civitate, de usuris*, idque passim practicatur, & contractus (concurrentibus tamen dictis requisitis) communiter licitus reputatur, licet enim a frequentius accidentibus pretium soleat esse eo tempore magis alteratum, itaut verisimiliter venditor magis lucro quam jacturæ subjaceat, nihilominus possibilitas damni sufficit. Atque tunc contractus est periculosus, quando taxatur ab initio pretium, ita a pari non videtur quid prohibeat conventionem super hujusmodi eventualitate regulanda a cambiis inter mercatores, vel alios vere cambiantibus cum omnimoda realitate.

Quinimmo ista species contractus videtur minus debitoribus damnosa, minusque creditoribus proficua, quoniam ac 8 pluries habetur in seqentibus *hoc eod. tit.* isto casu, in quo debitor ob defectum spacciorum tenetur ad cambia non tanquam cambia, sed tanquam damna & interesse, exemptus remanet a graviori interosurio provisionum, quæ frequentius pro majori parte cedere solent ad lucrum, & commodum creditorum de aliqua modica participatione tantum contentium, correspondalibus reliquum condonantibus eisdem creditoribus, ideoque non adeo judaice inhærendum est super spacciorum interventu, qui in effectu in istis cambiis obliquis continere videtur simplicem formalitatem, quæ magis debitoribus præjudicialis est, atque ratione majoris lucri creditorum propter provisiones, potius majorem usuræ suspicionem inducit. Verum præmissa ad formalem disputationem quod sciam deducta non fuerunt, itaut maturius judicium super indaganda veritate formari potuerit, quoniam forte per subsequutam concordiam causa sopita fuit, neque huc usque alia occasio præbuit hæc disputare.

ROMANA PECUNIARIA DE VECCHIS
PRO VECCHIS
CUM CARDINALI SFORTIA.

Discursus in congressu super casu sopito per concordiam.

De fructibus, seu cambiis debitis absque cursu, & justificatione spacciorum loco damnorum, & interesse ob non impletum onus ab ipso debitore susceptum, & an istud limitatum ad certum tempus remaneat ultra illud operativum? Et de aliis ad hanc materiam.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Quando intret necne obligatio ad cambia loco damnorum, & interesse etiam sine spaciis.*
3 *Onus susceptum per debitorem ad certum tempus, an duret eo tempore expirato?*
4 *Obligatus præstare speciem fructiferam, eam non præstando tenetur ad fructus.*
5 *In alternativis electio est debitoris durante dilatione, sed post moram est creditoris.*
6 *De interesse damni emergentis, & quando istud debeatur.*

DISC-

D I S C. XI.

1 Illi de Vecchiis creditores Ducis Marii Sfortiæ ex causa cambii initi de anno 1631. in summa scutorum 23. mill. hujus crediti satisfactionem obtinuerunt ex pretio Vallis Montanæ, investita pecunia in tot loca Montium loco cautionis, quam juxta praxim Congregationis Baronum, & chirographi Pontificii formam, creditores præstare tenebantur, primario ad favorem emptoris in casu evictionis, & molestiatum, secundario autem de restituendo creditoribus anterioribus, vel potioribus, seu contribuendo cum æqualibus. Cum autem sequuta morte Ducis Marii, Dux ejus filius pro anteriori credito dotis maternæ aliquam dictorum locorum Montium partem a præfatis de Vecchiis avocasset, atque isti pro eorum reintegratione molestias inferrent Principi Ludovisio creditori posteriori ex eodem pretio satisfacto, qui pulsatus molestare cœpit Cardinalem Sfortiam, tunc Prælatum, & in Civitate Avenionen. Prolegatum, in isto credito insolidum cum Duce Mario fratre obligatum, hinc iste mediante persona ejus procuratoris, ad impediendas dictas molestias per apocham de anno 1639. se declaravit obligatum ad favorem dictorum de Vecchiis in supradicto cambio inito anno 1631. pro dicta rata avocata importante scuta circiter 6000. cum obligatione solvendi interim cambia limitata ad rationem quatuor cum dimidio pro centenario, atque ita servatum fuit in exequutionem dictæ conventionis oretenus factæ usque ad finem anni 1642. de quo tempore dictus Cardinalis in Urbe præsens per apocham ratificando omnia gesta ipso absente per procuratorem, promisit infra aliud triennium tunc decurrendum solvere dictam summam, vel in tot locis Montium vinculatis ejusdem pretii, vel in pecunia numerata, & interim solvere cambia ad dictam rationem scutorum quatuor cum dimidio, quamvis attento originario contractu, in quem subintravit, currere deberent ad majorem rationem, eo innovato quod quemadmodum in dicto primo contractu datur facultas creditori, cujus cura, & onus erat transmittendi spaccia, aliaque agendi ad cambii realitatem necessaria, in futurum onus esset ipsius Cardinalis illud in se assumentis, quia vero elapso triennio Cardinalis prædictus suam obligationem non adimplevit, idcirco post plurium annorum decursum orta est controversia, num deberentur cambia, tam soluta, quam solvenda, stante quod nulla intervenerat spacciorum transmissio, seu alia cambii realis requisita ad formam Constitutionis S. Pii V. necessaria.

Et in congressu Advocatorum pro veritate examinanda ad instantiam prædictorum de Vecchiis habito, controversiam distinguebam in tres inspectiones, seu tria tempora. Primum scilicet cambiorum decursorum in primo triennio conventionis oretenus habitæ cum procuratore de anno 1639. Alterum secundi triennii, de quo in conventione habita cum ipso Cardinali de anno 1642. Et tertium successive decursorum post illud triennium elapsum.

2 Quoad primum, absque dubio prætendi non poterant cambia, tanquam cambia, cum hæc nunquam debeantur, quoties non concurrunt realitatis requisita juxta dictæ Constitutionis S. Pii formam, minusque eadem tanquam damna, & interesse ob non adimpletum susceptum mandatum juxta *decis.* 7. post Salgad. *in Lambyrin.* in hoc puncto magistralem, sæpius confirmatam, quoniam in apocha prædicta, in qua enunciabatur conventio cum procuratore oretenus habita, de dicta oneris susceptione nulla mentio fiebat, sed solum de subintrantia in cambium contractum de anno 1631. innovata tantum summa cambiorum, unde propterea cum referens in omnibus regulandum esset a relato, atque in isto cura, & onus cambiandi esset creditoris, hinc resultabat, quod creditor non trasmittendo spaccia, aliaque necessaria faciendo nil prætendere poterat, solumque insinuabam dictorum cambiorum solutionem sustineri posse in causam damnorum, & interesse loco fructuum locorum Montium ad eandem rationem tunc fructantium, quæ dicti creditoris amiserant, ex iis, quæ inferius in tertia inspectione, seu tertio tempore deducuntur, verum adhuc dubitari poterat, stante quod conventio erat de cambiis relative ad instrumentum prædictum, ad quod Cardinalis subintrare voluerat, unde stante diversa voluntate, intrare videbatur regula, *quod potui nolui &c.* & sic casus habebat suas difficultates.

3 E converso altera inspectio super secundo triennio procedere videbatur de plano favore creditorum, stante expressa susceptione oneris cambiandi facta per debitorem juxta *dict. dec.* 7. post Salgad. atque in hoc omnes Congregati concordabamus, neque per ipsum Cardinalem, fructus, seu cambia pro hujus temporis rata controvertebantur, solumque illorum forte non solutorum compensatio opponebatur cum illis triennii antecedentis, tanquam indebitis ut supra.

Super tertio vero tempore, inter Congregatos aliqua fuit discrepantia, cum omnes, Me excepto, concluderent contra creditores, innixi decisionibus *in Romana cambii* 8. *Aprilis, & 4. Decembris* 1658. cor. Cerro editis in causa inter Manfronam, & Columnam, de qua supra, *disc.* 9. firmantibus obligationem a debitore susceptam in cambio contractu ad certum tempus, ultra illud non operari, & quamvis Ego tunc, de anno scilicet 1659. in quo dictus congressus habitus fuit, cum sensu etiam veritatis crederem dictas decisiones non esse tutas, neque bene fundatas, ex eisdem rationibus, & fundamentis, ex quibus deinde ab eis recessum fuit ut supra, in ejusdem causæ discursu actum habetur, nihilominus in Curia, quoties auctoritatum obstaculum habetur, fortius vero ubi illud decisionum Rotæ, contra stimulum calcitrare dicitur, qui per rationes, ac vera juris principia vult contrarium tueri, ex magna currentis sæculi infelicitate, unde si iste congressus fuisset habitus post dictarum decisionum revocationem, res transiisset de plano, ex ea clara ratione, quod triennii præfinitio non erat ad limitandam, seu finiendam obligationem, sed in gratiam debitoris, ac pro sola dilatione, ne interim a creditore urgeri posset, cum de reliquo subintrantia in priorem contractum esset indefinita cum sola innovatione quantitatis cambiorum, seu interusuriorum. Ut scilicet quemadmodum prius in dicto primo contractu erant, vel currentia, & rigorosa, vel limitata ad longe tamen majorem rationem, sic ad istam minorem redacta essent, & cujus diminutionis intuitu rationabilis remaneret altera innovatio super susceptione oneris cambiandi facta per debitorem ex regula, ut qui in uno gravatur, in altero relevari debeat, & e contra, ideoque putabam creditores bonum jus fovere, sed quoniam in contrarium fuit plurium sententia, idcirco captivando intellectum, ut par est in obsequium majoris partis, in idem consilium deveni, ut creditores prædicti, eo quo possent modo meliori, se concordarent ut puto sequutum.

Discurrebam quoque, quod ubi etiam præmissa cessarent, quia nempe juxta sensum dictarum primarum decisionum, assumptio oneris facta per debitorem restricta esset ad solum triennium adjectum ad taxandam, seu extinguendam obligationem, adhuc tamen dicta cambia, seu fructus deberentur tanquam damna, & interesse ob non præstita loca Montium, ad quæ principaliter restricta erat promissio subsidiarie facta in pecunia, quoniam promittens tradere speciem 4 fructiferam, si eam non tradat, tenetur ad damna, & interesse ad mensuram illorum fructuum, quos percepisset ille, cui promissio facta erat, si implementum sequutum fuisset, ac data fides servata, Grat. *discept.* 240. *n.* 35. *& seq. Romana fructuum census* 24. *Novem.* 1649. *cor. Verospio, Bonon. nullitatis concordiæ* 27. *Januarii, &* 1. *Julii* 1648. *cor. Bich. Rom. multiplici* 18. *Martii* 1654. *cor. Melzio, & passim*, quoniam est propositio receptissima, quoties promissio speciei est pura, & certa, verum difficultas in eo suberat, quod species stabat alternative cum pecunia, atque electio erat debitoris, huic tamen difficultati responderi posse observabam, quod dicta 5 electio procederet durante dilatione, qua expirata, post moram contractam illa transfunditur in creditorem, ac debitor tenetur ut in deterius ex deductis per Fab. de Ann. *cons.* 54. *n.* 8. a Pont. *cons.* 49. *n.* 75. Bellon. jun. *cons.* 45. *n.* 2. Buratt. *dec.* 287. *n.* 7. Add. ad Greg. *decis.* 316. *n.* 3. *Auximana dotium* 6. *Februarii* 1654. *cor. Alberg.*

Replicari tamen poterat in contrarium, quod dum creditor potuisset eligere pecuniam infructiferam, dici non poterat moram fuisse causam certam, & immediatam damni emergentis juxta *dec.* Mohed. 2. *de usur.* quæ recepta est in Curia, ut sepius in sua materia *sub tit. de usur.* licet contrarium de jure verius probare conetur Leotar. *de usur. q.* 75. *ex n.* 10. sed ni- 6 mium indiscretus rigor videbatur deberi dictam conclusionem ad istum applicare, quoniam non agebatur de mutuo tunc, seu præcedenter contracto, itaut cadere posset in mutuante suspicio fœnerandi sub hoc pallio stipulandi potius speciem quam pecuniam, sed constabat de sinceritate actus, quod scilicet illi possidebant loca Montium, ex quibus de facto percipiebant fructum ad conventam rationem, quo in gratiam debitoris se privarunt, dum pulsando creditorem posteriorem, incontinenti poterant pecuniam ab illo avocandam dare creditori anteriori, atque ita evitare dictorum locorum Montium avocationem, unde potius fuit

con-

conventio de fructibus tanquam compensativis, seu restaurativis damni vere, & certitudinaliter passi.

Eo etiam addito, quod ad evitandam necessitatem præstandi cautionem, seu faciendi obligationem de restituendo ut supra, cujus vigore in dies denuo urgeri poterant ad restituendam pecuniam numeratam, quod solet esse magis molestum, omnimoda verisimilitudo suadebat, dictos creditores, postquam electio in eos transfusa erat, potius eligere debuisse loca Montium, quinimmo etiamsi durante termino, vel postea pecunias habuissent in eadem loca investire debuisse, tum ex communi fere observantia a prædicta ratione regulata, tum ex observantia particulari eorundem, dum in prima solutione, potius loca Montium vinculata recipere elegerunt, quam pecuniam numeratam cum dicta cautione, seu obligatione, unde propterea intrat recepta limitatio *dec.* Mohed. quando scilicet ex probationibus, etiam præsumptivis, & adminicolativis, certitudinaliter constat pecuniam in eum usum fructiferum activum, vel passivum converti debuisse, ut sæpius in dicta sua materia *sub tit. de usur.* præsertim *in Æsina census*, *disc.* 14. sed de his omnibus abfuit occasio formiter disputandi in judicio, dum controversia finem habuit per concordiam.

RAVENNATEN. SEU FAVENTINA CAMBII PRO PETRO LEGA CUM HIERONYMO LUCATELLO

Casus varie decisus per Rotam.

An facultas cambiandi data creditori operetur, ut iste cambiare possit cum seipso sine speciali mentione? Et quatenus hæc non adesset, an sufficiat præsumptiva probatio, deducta præsertim a solutione cambiorum, & solidatione computorum? Et an ad justificationem cambiorum sufficiant solum primæ litteræ nuncupatæ *dell'Andata*, absque eo quod doceatur de aliis responsivis nuncupatis *del Ritorno*?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*

2 *Ad justificationem cambiorum sufficiunt litteræ accessus, licet non adsint illæ reditus.*

3 *Creditor, cui data est facultas cambiandi, non potest cambiare cum seipso absque speciali mentione.*

4 *Sed hæc voluntas probatur etiam a posteriori, & per actus ratihabitionis.*

5 *Vel etiam per alias species probationis etiam conjecturaliter, quia id non percutit substantiam cambii.*

DISC. XII.

1 Facta inter Legam, & Lucatellum de anno 1639. solidatione computorum super credito initium habente ab anno 1635. detectum fuit Legam remanere debitorem in libris 12600. circiter, super quibus initum fuit cambium ad rationem octo pro centenario. Cumque deinde inter partes ortæ fuissent controversiæ super cambiorum cursu, ob non justificationem spacciorum, tam ab anno 1635. ad 1639. quando vere nulla dabatur justificatio, quam abinde citra, quando illa dabatur, sed prætendebatur non esse legitimam, & sufficientem, ac etiam, an summa in solidatione computorum de anno 1639. conflata quoque esset ex cambiis decursis ab anno 1635. ut erat debitoris prætensio, vel augmentum prioris debiti proveniret ab aliis causis, itaut pro eo primo tempore de aliqua cambiorum exactione, vel conversione in sortem non constaret, ut creditor prætendebat. Hinc introducta causa in Rota cor. Bichio per appellationem a sententia Legati Ravennaten. sub die 16. Junii 1653. prodiit resolutio debitori favorabilis, quod scilicet ob non justificationem spacciorum ab anno 1635. ad 39. nulla debita essent cambia, tanquam ex deficiente omnino necessario realitatis requisito justificando per litteras saltem responsivas, vulgo nuncupatas *del Ritorno*, proindeque cambia decursa non potuisse converti in sortem, ut Rota præsumptive credidit factum esse ob summarum correspondentiam, late in decisione desuper edita firmando alias firmata *in Romana cambii cor. eod.* Bichio *dec.* 69. *n.* 9. *rec.* & in aliis, tam circa omnimodam necessitatem justificationis spacciorum, quam circa conclusionem non attendendi in hac materia solidationes computorum, & confessiones, absque facta partium.

Et quoad secundum tempus post dictam solidationem, quamvis doceretur de justificatione per primas litteras, quæ vulgo dicuntur *dell'Andata*, quas justificabatur vere, & non ficte transmissas fuisse ad locum nundinarum cum earum sincera, & reali effectuatione, proindeque firmatum fuerit eas ad id sufficere, quamvis non doceretur de litteris responsivis, cum istæ non sint intrinsece necessariæ de substantia cambii, sed solum ad justificationem prosint subsidiarie, quando scilicet non exhibentur primæ litteræ *dell'Andata*, in quibus melior, ac magis directa probatio consistit, ut firmaverat Rota *in Romana*, *seu Florentina cambiorum* 11. *Januarii* 1615. *cor. Dunoz. seniore inter suas dec.* 69. & deinde dixit *in Romana*, *seu Januen. cambii* 16. *Januarii ejusdem anni* 1653. *cor. eod. Bichio*. 2

Nihilominus pro summa vere debita, neque dictum fuit cambia deberi, cum illud gyratum fuerit cum ipsomet creditore, quod absque expressa debitoris mandantis voluntate fieri non potest ex deductis *dec.* 31. 32. & 33. post Turr. *de cambiis*, & in aliis in eadem decisione deductis, & non semel habetur in aliis *hoc tit.* rejiciendo limitationem traditam per Turr. *in annot. ad d. dec.* 31. *lit. F.* ubi scilicet in mandato expressum esset pretium, & platea, quasi quod tunc nihil interesset debitoris mandantis, an cambium creditor mandatarius cambiaverit cum seipso, vel cum alio, quia semper in dubio deficere dicitur voluntas mandantis, quæ potissimum spectanda est, ob rationem deductam in *d. dec.* 31. & 32. post Turr. quod in mandato quamtumvis generali non venit persona creditoris, nisi exprimatur ad tex. *in l. si mandavero tibi*, §. *si tibi centum*, *ff. mandati*. 3

Et quamvis tunc Scribentes pro creditore deducerent limitationem canonizatam per Rot. *d. dec.* 33. post Turr. *n.* 7. ubi scilicet debitor deinde in solidatione computorum cambia decursa solvisset, seu admisisset tanquam debita, adhuc tamen, non impugnando dictæ limitationis veritatem, ea rejecta fuit ex defectu applicationis, quod scilicet non constaret debitori innotuisse creditorem cum seipso cambiasse, unde opinari potuit cambium initum fuisse cum tertio, ex regula, quod ad effectum inducendi ratificationem, seu approbationem actus gesti, requiritur scientia certa, & explicita, & non sufficiant actus æquivoci. 4

Ad formam hujus decisionis prodiit sententia, quæ ob non interpositam in tempore appellationem transitum fecit in judicatum, atque ob sequutam mortem Lucatelli creditoris, aliaque impedimenta, siluit causa usque ad annum 1663. de quo tempore dicti creditoris filius, & hæres curavit committi in eadem Rota cor. Cerro causam restitutionis in integrum. Atque Me in hoc statu assumpto ad defensionem debitoris, qui rem judicatam pro se habebat, cum reliqua omnia, præsertim circa crediti augmentum provenientis ex aliis causis potius quam ex cambiis decursis in primo tempore consisterent in nudo facto, in quo nullæ sunt Advocatorum partes, quatenus pertinet ad ultimum punctum dictæ limitationis, ad quam ex parte creditoris restringebatur rei judicatæ injustitia, cujus ratione locum esse restitutioni in integrum contendebat.

Inspecta dicta decisione, satis de ejus viribus in hac parte dubitavi, proindeque, juxta stylum, requirenti insinuavi, timendum magis esse de succumbentia, prout disputationis eventus in hac parte docuit sub die 4. Decem. 1663. Et resolutio Mihi quamvis in contrarium Scribenti, visa est probabilis, quoniam ut plures *hoc eod. tit.* habetur, licet in Rota, & Curia receptissimum sit, facultatem cambiandi cum seipso indigere nota speciali. Nihilominus hoc non est vitium intrinsecum quod percutiat cambii naturam, vel substantiam, quo casu voluntas, vel factum partium non attenditur, neque est operativum, sed est defectus proveniens a verisimiliter deficiente mandantis voluntate, quæ nedum expressa probari potest, sed etiam conjecturaliter, & adminiculative, sive a priori, sive a posteriori per actus inducentes ratihabitionem, quæ mandato æquipollet, ejusque vim habet, & quamvis vera sit propositio, ut ad effectum ratificationis requiratur scientia, sine qua non datur animus; nihilominus illa, inspecta qualitate debitoris viri induliti, & in rebus mercantilibus versati, videbatur verisimilis, cum probabile non esset notabilem summam cambiorum decursorum solvere voluisse non visis, & recognitis spacciis, ex quorum inspectione deveniri potuit ad notitiam, quod cambium creditor cum seipso iniisset, præsertim quia in facto alia dabantur hujus scientiæ indicia, & adminicula, ubi vero non agitur de sanando vitio intrinseco, & substantiali, ex quo re- 5

resultet usura, ejusque fraus, tunc in solutionibus jam factis, & subsequntis solidarionibus, retione publici boni resultantis a facilitate commercii, ae etiam ratione bonæ fidei, quæ inter mercatores & negotiantes exuberare debet, satis benigna in his materiis procedendum videtur, unde resolutio fuit juxta votum, quamvis tanquam Advocatus scriberem in contrarium.

ROMANA PECUNIARIA
SEU CAMBIORUM
PRO RATIONE BANCARIA ILLORUM DE VALENTIBUS
CUM CAMERA APOSTOLICA.

Casus disputatus coram Thesaurario, & in Camera, & sopitus per concordiam.

De probatione mandati, seu facultatis accipiendi ad cambium, & gyrandi, seu continuandi super cambiis, & quomodo sufficienter facta esse dicatur, ut cambia debeantur,

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Non potest quis subjici cambiis nisi sequatur intimatio, & quando hac non sit necessaria.*
3 *Remissio intimationis quomodo probetur.*
4 *De pluribus modis cum quibus id probatur.*
5 *Approbata videntur computa transmissa, si recipiens non contradixit, vel contradixit in aliquibus partitis.*
6 *Quando in cambiis solutis intret potius terminus repetitionis indebiti quam ille usurarum.*
7 *Procurator, seu institor generalis, cui negotii generalis administratio data est, an possit sine speciali facultate sumere ad cambium?*
8 *Quid in socio, vel participe.*
9 *De privilegio Fisci avocandi pecuniam solutam creditori posteriori.*
10 *De notabili declaratione dicti privilegii avocationis competentis Fisco, vel alteri privilegiata.*

D I S C. XIII.

1 POstquam Adrianus Honoratus suscepit in appaltum ad novennium Thesaurariam Marchiæ, admisit pro quibusdam ratis vulgo *soldi* nuncupatis, ad participationem utilium Philippum Valentem in Urbe negotiatorem, quem etiam deputavit ejusdem Thesaurariæ negotii in ipsa Urbe depositarium, & institorem, seu Administratorem, per cujus manus solutiones pensionis, seu census juxta statuta tempora ipsi Cameræ, seu Montistis, aliisque assignatariis fierent, cumque sæpius, ut hujusmodi negotiorum consuetudo est, ex effectibus non haberetur pecunia dictis solutionibus prompta, Philippus prædictus, ut dictas solutiones prompte impleret, plures notabiles summas, vel ab aliis, vel a seipso accepit, præsertim sub die 9. Maji 1644. sc. 20. m. sub die 4. Martii 1645. alia sc. 20. m. & sub die 18. Octobris ejusdem anni sc. 10. m. de quibus tractu temporis una cum cambiis decursis ex pecuniis transmissis se reintegravit, sequuta vero morte Adriani dicto novennio durante, ac prætendens quod Camera remaneret in notabili summa creditrix, duas excitavit prætensiones contra Valentem, seu ejus interim defuncti hæreditatem, & rationem bancariam, unam nempe communem quoque Sacchettis, ut ob admissionem ad participationem utilium effecti essent socii appaltus, proindeque ex Fisci privilegio possent insolidum conveniri.

Alteram super repetitione dictorum cambiorum tanquam indebite exactorum, stante quod in prædicta deputatione talis facultas attributa non erat, unde propterea quando sibi incumbebat necessitas solvendi Cameræ, vel assignatariis, dicebant Camerales eum debuisse interpellare, suaique facere protestationes ad effectum, ut principalem sub cambiis ponere potuisset juxta decisionem *in Anconitana cambiorum cor. Carillo* inter suas *dec.* 282. alias *dec.* 224. *p.9. rec. & in ead. cor. Peuting. dec.* 346. *p.* 10. *rec.* de quibus sæpius *hoc tit.* præsertim *in Romana partitorum, disc. seq.* Et hoc stante Thesaurarius more Camerali, non obstantibus iis, de quibus infra, mandatum exequutivum relaxavit, a quo interposita appellatione ad Cameram, & assumpta disputatione dubii, *an, & quomodo esset inhibendum?* vel sequuta ista disputatione absque resolutione, vel ea pendente (quod memoria non suggerit) tam ista, quam altera superius insinuata controversia sopita fuit per concordiam, qua mediante dicta ratio bancaria certam summam Cameræ solvit, cessione reportata ejus juriam, & subintrando in universum jus activum & passivum Honorati.

Improbabilis tamen Mihi pro Valente scribenti vide- 2
batur ista Cameræ prætensio, quoniam licet vera esset dicta propositio per Camerales deducta, quod scil. fidejussor, vel administrator pro principali solvens, illum sub cambiis, vel usuris ponere non potest, nisi prævia interpellatione, per quam ille sciat, nedum solutionis casum evenisse, sed etiam usurarum, vel cambiorum oneri subjectum fore, nihilominus id cessat, quando concurrit attributa facultas, seu mandatum cum remissione intimationis prædictæ, cum tunc receptissimum sit id explicari posse, ut *decis.* 274. *n.* 3. & 4. *p.* 5. *rec.* & habetur sæpius in præcedentibus præsertim *disc.* 2.

Quamvis autem de dicta expressa facultate, seu mandato 3
non constaret nisi respectu primæ partitæ, adhuc tamen receptum est, non esse præcise necessariam expressam probationem per scripturam, quia mandatum etiam sine scriptura per alias probationis species justificari potest, quinimmo etiam ex præsumptionibus, & conjecturis deductis, vel a priori, vel etiam a posteriori ob subsequentem approbationem, quæ mandatum probat, seu illi æquipollet, ut ultra generalia, quæ frequenter in jure habentur circa probationem mandati præsumpti, in his specialibus terminis bene firmat Rota *dec.* 32. & 33. post Turr. *de cambiis*, *in Romana cambiorum* 28. *Aprilis* 1651. *cor. Verospio*, admittitur *in Ravennaten. seu Faventina cambii* 16. *Junii* 1653. *cor. Bichio*, de qua *disc. praced. & in aliis*, Turr. *in addit. ad d. decis.* 32. *lit. E. fol.* 549.

Ex pluribus autem ista probatio nimis evidenter deduce- 4
batur, quæ ubi singulariter difficultates pati possent, attamen unita ponebant rem in claris ex vulgari regula, *ut singula quæ non prosunt, unita juvent.* Potissime quia non agebatur de justificatione realitatis cambiorum, & pro sanando eorum vitio intrinseco, itaut intrare posset difficultas, an libris, aliisque scripturis, seu factis partium deferendum esset ad excusandam usuram, cum omnia realitatis requisita bene justificata concurrerent, itaut cessante peculiari rigore, qui in materia usuraria habetur, quæstio esset super simplici, & indifferenti probatione voluntatis, seu mandati.

Primo igitur de dicto mandato constabat ex libris ejusdem Honorati, & Thesaurariæ, in quibus, juxta indigentiarum tempora, annotata erat facultas dicto Valenti attributa accipiendi pecuniam sub cambiis, qui libri plene probant contra Scribentem ad text. *in l. Publia*, §. *ultimo*,
ff. depositi, Capuaquen. *dec.* 166. *p.* 2. Burat. *dec.* 344. *n.* 3. 5
dec. 212. *n.* 2. post Zacch. *de oblig.* ubi in specie verificationis cambiorum. Secundo ex libris mercantilibus ejusdem Valentis legalissime tentis, qui licet pro Scribente non omnino concludenter probent, attamen, vel magnum faciunt adminiculum, vel efficacibus adminiculis concurrentibus ad sufficientem probationem idonei reputari solent ex deductis in terminis librorum per Rot. *in Rom. mercium* 1642. *cor. Meltio*, & in fortioribus terminis libri privati *Romana pensionis palatii* 26. *Junii* 1651. & *dec.* 179. *p.* 11. *rec. coram eodem*, & in aliis frequenter. Tertio ex quadam epistola ejusdem Honorati, per quam Valentem rogabat, ut traheret per nundinas quantum minus fieri potest, & ad solos limites necessitatis, qui loquendi modus præsupponebat præcedentem facultatem trahendi. Quarto ex qualitate personæ mandatarii, qui ad omnia alia Thesaurariæ negotia deputatus erat, cum de facili præsumatur mandatum in ea persona, quæ alia negotia tanquam mandantis gerere solet, Menoch. *l.* 2. *præsumpt.* 33. *n.* 13. *cum aliis in Avenionen. pecuniaria* 15. *Januarii* 1648. *cor. Dunoz. inter suas dec.* 786. & habetur frequenter præsertim *in Romana extinctionis Census pro Domo Professa Societatis Jesu sub tit. de Censibus*. Quinto fortiter ex communi usu Curiæ, & mercatorum, ex quo maxima verisimilitudo resultabat, quoniam ubi Barones, vel Appaltatores deputant in Urbe Depositarios ad solvendos præsertim singulis bimestribus fructus locorum Montium Montistis, communis consuetudo est, eis tribui facultatem capiendi pecuniam, quæ prompte non subministraretur ad cambium, verisimilitudo autem, seu communis usus satis in hac materia præsumptivæ probationis mandati attendi debet ex deductis per Mantic. *de tacit l.* 7. *tit.* 6. *nu.* 1. & *alios*. Et sexto demum fortiter ex subsequuta ipsius principalis approbatione, quæ mandato æquipollet ex deductis *in d. Ravennaten. seu Faventina Cambii*, & in aliis, potissi-

me

me quia non solum Philippus transmiserat Adriano partitas illorum cambiorum, quibus non constabar contradixisse, quod sufficeret ad probationem, ut bene Matthesillan. *singul.* 22. Ciarlin. *lib.* 1. *controv.* 44. *n.* 16. *cum seqq.* Rota *dec.* 811. *n.* 9. *p.* 1. *divers.* Adden. ad Burats. *dec.* 486. *n.* 7. sed potius constabat de subtilissima contradictione aliquibus partitis modicæ considerationis, ex quibus evidenter constabas, Adrianum satis accurate vidisse, & considerasse computa transmissa, unde tanquam mercator peritissimus, si in minutiis advertis, & contradixit, multo magis circa notabilem partitam istorum cambiorum contradixisset, nisi mandatum, ac sufficientem facultatem tribuisset; contradicens autem scripturæ in una re, in aliis approbare videtur, ut in terminis computorum Munnoz. *de ratiocin. c.* 32. *n.* 31. Et his addebatur generalis præsumptio, quæ militat pro cambiis jam solutis approbata per Rotam *in Romana pecuniaria 7. Junii 1647. cor. Corrado*, §. *finali*.

d Ponderando etiam, quod ubi non agitur de cambiorum solutorum infectione intrinseca redolente usuram, quo casu, juxta opinionem a Rota & Curia receptam, non intrant termini repetitionis indebiti, sed imputationis ipso jure, quando illi locus est, vel cessante materia imputabilitatis, adhuc ne usuris fraus fieret, semper creditor, qui ex pecunia accessiones recepit, de illarum titulo justificativo docere debet, sed indebitum prætenditur ex alio defectu indifferenti extra usurariam labem, tunc ubi non agitur de coacta solutione judiciali, sed de voluntaria extrajudiciali, quia indebitum non præsumitur, cum nemo præsumatur jactare suum, onus est agentis ad illius repetitionem illud concludenter probare, ut admittitur in eadem *dec.* 69. *p.* 9. *rec.* quæ in hac materia cambiorum indebite solutorum circumfertur tanquam magistralis, & est receptissima propositio, de qua sæpius *sub tit. de credito &c.* Unde propterea dicebam Cameræ actrici ex persona d. Adriani sui debitoris venienti, incumbere onus concludenter probandi negativam dicti mandati, cujus negativæ probatio, quoties non allegatur ab ipso principali, sed a creditore, vel alio tertio, videtur impossibilis, quia cum agatur de re pendente ab animo principalis, illo defuncto, vel alias contrarium non asserente, non de facili ad talem probationem deveniri potest, multo magis tot adminiculis, & præsumptionibus concurrentibus unde inspecta etiam veritate, casus videbatur extra omnem dubitationem.

Ex abbundanti quoque dicebam, quod ubi etiam de isto mandato non constaret, adhuc tamen cum dictus Philippus generalis institor, seu administrator deputatus esset ad explenda omnia Thesauratiæ negotia in Urbe, præsertim ad solutiones Cameræ, vel Montistis debitis temporibus faciendas, ob quas non sequutas negotium longe majora damna pati poterat, hinc non improbabiliter de jure dicendum videbatur, sub dicto mandato, seu institoria generali istam quoque facultatem contineri, quoniam procuratori constituto ad aliquod agendum, demandata censentur omnia ea quæ pro eo negotio explendo necessaria sunt, illa præsertim, quæ de communi usu fieri solent, & quæ verisimiliter idem principalis pro eodem negotio explendo faceret, Afflict. *dec.* 340. *n.* 5. Capyc. Latr. *consul.* 18. *n.* 11. *& seq.* Et in specialibus terminis procuratoris, ut pro liberando ejus principali a gravioribus usuris, seu a majori damno, vel incommodo, accipere possit pecunias sub usuris etiam a seip-
7 so, ad litteram probat text. *in l. & in contraria* 37. *ff. de usur. & in l. verbo* 12. §. *si Mihi*, *ff. mandati*, quæ jura licet hodie ita indefinite non procedant in illis usuris, quæ de jure civili permissæ, de jure canonico in utroque foro damnatæ sunt ex deductis per Leotar. *de usur. q.* 34. *n.* 34. Nihilominus adhuc illorum dispositio, vel ratio recte procedit in actibus licitis, & permissis, ut sunt cambia realia formam Pianæ Constitutionis habentia, ut in specie procuratoris capientis ad cambium exemplificat Leotar. *d. q.* 34. *n.* 26. & habetur deductum *in Romana partitorum*, *disc. seq.*

8 Ea potissime circumstantia accedente, quod non agebatur de simplici mandatario, seu institore, qui nudi Ministri personam gereret, sed de eo, qui erat negotii ejusque utilium particeps, unde vel proprie, juxta Cameræ prætensionem, socius dici poterat, vel saltem improprie, itaut caderet illa facultas, quæ pro explendis negotiis socialibus uni sociorum attributa est accipiendi pecuniam sub usuris ad text. *in l. si unus*, §. *si quid unus*, *ff. pro socio*, cujus dispositio etiam hodie urget in actibus licitis, & de jure canonico permissis, prout est accipere sub cambiis realibus ex deductis per Leotar. *de usur. q.* 32. *n.* 44.

Videntes Camerales ex præmissis se quodammodo convictos, ad alterum convolabant fundamentum avocationis pecuniarum ex privilegio fiscali sibi competente contra creditorem posteriorem, quamvis essemus in casu, in quo
privato creditori anteriori talis avocatio non competeret, 9
ex deductis per Fontanell. *de pact. claus.* 5. *gl.* 8. *p.* 7. *n.* 67. *& alios*, verum & hoc fundamentum, neque subsistentiam habebat, quicquid esset de hujus Fiscalis privilegii intelligentia in genere, attamen in præsenti difficultas cessabat, quoniam omnes DD. istam avocationis materiam tractantes præsupponunt existentiam crediti anterioris de tempore factæ solutionis posteriori actu & habitu, itaut sicut anteriori per debitorem solvi debuisset, proindeque male gessisse diceretur, neglecto Fisco, seu alio anteriori privilegiato, privatum posteriorem gratificari. Secus autem ubi Fiscus, vel alter privilegiatus est anterior creditor habitu, non autem actu, ut ex Bald. *in l. ubi adhuc*, C. *de jur. dot.* bene observat Trentacinq. *lib.* 1. *variar. tit. de jur. Fisci*, *c.* 7. *n.* 17. Et quando auctoritas deficeret, id evidenter probari dicebam ex ipsa naturali ac necessaria ratione commercii, cum alias illis, qui camerales appaltus suscipiunt ad longum tempus, seu alias cum Fisco contrahunt, ut vel fiscalia negotia administrant, omnino interdictum esset commercium, in eorundem negotiorum, seu appaltuum explicatione adeo necessarium, si etiam pro debitis, & terminis in futurum maturandis practicabile esset illud privilegium avocandi pecunias solutas illis, cum quibus medio tempore contractum fuit, & quando Fiscus actu creditor non erat, sed quia non expedit negotiatoribus cum Fisco contendere, idcirco expediens fuit, eo meliori modo, quo fieri potuit, concordiam ut supra Me etiam consulente amplecti.

ROMANA PARTITORUM
PRO ANTONIO FRANCISCO FARSETTO CUM HORATIO FALCONERIO.

Casus decisus per Cameram pro Falconerio cum temperamento.

De facultate data socio Administratori accipiendi pecunias ad cambium pro negosio sociali explendo in certo casu, an exerceri possit absque intimatione consocii, quod casus evenerit, quem illi eredere poteras non evenisse?

Si socius ut exsingueret cambium limitatum iniit in præjudicium negotii socialis cambium rigorosum, an sustineatur actus ad limites prioris cambii limitati, itaut ad eam rationem cambia deberentur necne? Et an facultas accipiendi ad cambium in solo casu indigentiæ possit exerceri prius quam indigentiæ casus veniret, ac præventive, ut eveniente casu pecunia esset prompta? Et aliqua de clausura nundinarum.

S U M M A R I U M.

1 F*acti series.*
2 *De institore, vel alio Administratore, ut sibi datam facultatem in subsidium sumendi ad cambium exercere non possit sine interpellatione.*
3 *De differentia mandati ad capiendum ad cambium dati per debitorem creditori, vel simplici Administratori, seu socio.*
4 *In cambio reali nullum dari potest lucrum certum, sed creditor potest esse in damno, & debitor in lucro.*
5 *Socius non debet subjacere damno, si non sperat lucrum, alias dicitur Societas leonina.*
6 *An socius in causam negotii socialis possit gyrare cambia sub suo nomine privato.*
7 *Facultas capiendi ad cambium non potest exerceri cum seipso.*
8 *De regula* quod potui, nolui, *&c.*
9 *De materia æquitativa actionis de in rem verso, quando intret necne?*

D I S C. XIV.

INierunt Falconerius, & Farsettus in Urbe negotiatores
partitum cum Camera Apostolica super decem millibus 1
locis Montis salis vacabilis fructantibus octo pro centenario pro pretio decies centies milles scutorum, in illis belli necessitatibus, singulis mensibus in Urbe, ac Civitatibus Bononiæ, & Ferrariæ respective subministrandis pro certis

ratis

tatis in singulos menses distributis, a mense scilicet Februarii ad totum mensem Septembris anni 1643. conventione inter ipsos negotii socios habita, quod ejus administratio tota esset penes Falconerium, qui ad effectum faciendi statutis temporibus conventas pagas, liberam haberet facultatem vendendi loca Montium, ex quorum pretio id impleri destinatum erat, & quando ex emptorum deficientia id sequi non posset, quod tunc in casu indigentiæ, cum eo minori quo fieri posset negotii detrimento, sumere posset pecunias ad cambium, & recambium ab aliis, & quando neque hoc modo pecuniæ reperirentur, tunc Farsettus interpellatus concurrere deberet ad supplendas summas deficientes ad pagarum complementum de proprio, alias ad omnia damna, postmodum vero Falconerius cum eadem Farsetti participatione de mense Martii 1644. quando dicti alterius computi solidatio cum Camera jam sequuta fuerat, aliud cum eadem fecit partitum locorum 300. pro scut. 29100. in pecunia numerata.

Super utroque partito inter dictos socios in computorum solidatione multæ exortæ fuerunt controversiæ, quarum plures in nudo facto potius quam in jure consistebant, inter cæteras autem ea fuit acerrime disputata in Camera prius *cor. Cæsarino*, deinde *cor. Gaetano subrogato*, ubi adhuc pendet, super interusuris cambiorum, sub quibus Falconerius dicebat accepisse pecunias partim ab aliis, partim a seipso, ut pagas impleret; hic autem punctus tres habet inspectiones, unam scilicet, an deberentur cambia cum mercatoribus Januensibus, & aliis inita ad limitatam rationem quinque, vel quatuor cum dimidio pro centenario. Alteram, cum Falconerius potuerit sumere pecunias ad cambium a seipso ad rationem cambii currentis, ut pecunias, ut supra ab aliis habitas restitueret, quatenus non potuerit, (ut quodammodo iidem pro Falconerio Scribentes admittebant) an saltem ei bonificari deberent cambia ad dictam limitatam rationem quam alias solvere opus fuisset dictis mercatoribus, & tertiam stante quod facultas tributa legebatur in casu indigentiæ, non sumi potuerint pecuniæ ad cambium pro aliis nundinis, pro quibus negotium claudebatur per plures dies antequam tempus solutionis cederet, sive pro summis anticipate solutis Cameræ, plura etenim alia præsertim super legalitate librorum, ac multarum partitarum subsistentia, quæ disputata fuerunt, in facto potius ut supradictum est, quam in jure consistebant.

Assumptis igitur separatim de ordine Cameræ disputationibus, quatenus pertinet ad primam, alii quamvis doctissimi Scribentes pro hac eadem parte Farsetti cambia impugnantis, pro qua Ego etiam scribebam, in congressibus desuper habitis, legalium conclusionum rigori mordicus, ac Judaice inhærentes, omnino verius credebant cambia non deberi, atque facultatem Falconerio attributam ad exercitium deduci non potuisse absque nova ejusdem Farsetti interpellatione, per quam ad illius notitiam deductum esset evenisse casum indigentiæ, quodque ob venditionem locorum Montium non sequutam ad effectum complendi pagas oporteret sumere pecuniam super cambiis, innixi quibusdam Rotæ decisionibus editis *in Anconitana cambiorum 1. Julii 1643. cor. Carillo 18. Junii 1646. 8. Martii, & 2. Augusti 1649. cor. Peuting.* quarum prima est inter suas *decis.* 282. *& repetita; dec. 224. p. 9. rec. & ultima est dec. 346. p. 10. rec.* earumque casus erat, quod institori, seu Ministro ad certum negotium deputato, pro illo explicando data fuerant quædam assignamenta, cum facultate, quatenus illa
2 in toto, vel in parte deficerent, accipiendi pecuniam ad cambium, & recambium, cumque per dictorum assignamentorum defectum Administrator ita egisset, Rota decidit cambia non deberi, ex eo quod priusquam ad hujusmodi facultatis exercitium deveniretur, præcedere debebat mandantis interpellatio, qua mediante ille sciret evenisse casum indigentiæ pecuniarum, ac subjacere debere censui usurarum, seu cambiorum, cui occurrere potuisset providendo aliunde de pecunia, cum interim credere potuerit ex assignamentis factis remanere provisum, dictumque votum magnum plausum habebat apud ipsum principalem acutissimi ingenii, & in negotiorum materia peritissimum, qui subjungebat, quod si dicta interpellatio sequuta esset, ipse providisset pro ejus rata de pecunia, quæ otiosa affluebat etiam in nundinis.

In contrario voto eram Ego, qui proinde in mea sententia remansi singularis, sed causæ eventus aliter docuit, & meo judicio bene, ex duplici fundamento, cui discurrendo ut supra innitebar, primo ex verisimili scientia, quæ in Farsetto concurrebat de statu negotii, & de quantitate locorum Montium, quæ in dies vendebantur, an corresponderet necne summæ necessariæ pro complendis paghis, quæ singulis mensibus fieri debebant, dum ipse erat Cameræ Depositarius Generalis, atque per ejus Bancum omnes dictæ venditiones fiebant, & secundo, quoniam quicquid sit in eo casu de subsistentia dictarum decisionum Anconitan. cor. Carillo, & Peuting. quæ aliquam exorbitantiam continere videntur, in præsenti cessare videbatur omnis difficultas, dum socius Administrator utile negotium gesserat, atque consocii intererat potius pecuniam ad cambium habitam esse, quam si vendita fuissent loca Montium, cum illa fructarent ad rationem octo pro centenario, interesse vero cambiorum esset limitatum ad solam rationem quatuor cum dimidio, vel ad summum quinque.

3 Quoties enim socius, vel mandatarius gerit rem utilem, & quam verisimiliter ipse principalis faceret, si per se ipsum administraret, tunc non dicitur mandati fines excedere. Atque in hac materia magna differentia est inter illud mandatum, quod datur creditori, qui duas gerat personas, unam scil. creditoris, alteram mandatarii, & illud mandatum quod datur simplici Administratori nullam utilitatem ex cambiorum cursu reportanti, & qui alias ab exercitio mandati in gratiam mandatis recepti damnificatus remaneret, solvendo tertiis cambia vere decursa pro pecuniis in causam principalis erogatis, primo enim casu stricte, ac rigorose proceditur, cum creditor licet juris fictione duas diversas personas ita repræsentet, attamen in veritate contendat de lucro captando, debitor vero de damno vitando, cujus totum oppositum sequitur in secundo casu, & fortius ubi agitur de socio, in quo, ut in præsenti, duplex concurrebat mandatum, unum datum ab homine ex dicta conventione, alterum datum a lege, unde quando super primo caderet difficultas, de qua in allegatis Anconitan. illa cessabat in secundo, concurrente præsertim, ut dictum est, scientia, & verisimili approbatione consocii, unde in hac parte causa Mihi videbatur plana super puncto in genere, qualem etiam absque discrepantia censuit Camera, solaque difficultas cadebat super verificatione qualitatis, sub qua mandatum, sive legis, sive hominis concessum erat, ac exerceri poterat, an scilicet de tempore, quo pecuniæ acceptæ fuerunt ad cambium a tertiis, adesset necne indigentia, ut infra.

Alicujus autem relevantiæ circa istam primam partem cambiorum, Mihi videbatur illud fundamentum, quod non bene constabat dictas pecunias acceptas esse ad cambium, atque sub eis gyrasse sub nomine dictæ societatis, seu negotii socialis, potius vero constabat de contrario, totum sc. gestum esse sub nomine proprio ipsius Falconerii socii Administratoris, dum ita tenor spacciorum importabat, & licet Scribentes pro altera parte insisterent, quod id probaretur ex libris, nihilominus cum illi supponerentur non bene, & mercantiliter texti, cum temporum distinctione, ac præcedenti libro nuncupato *Giornale*, nulla videbatur fides adhibenda, qualis etiam circa libros prædictos fuit sensus Cameræ.

4 In hoc enim poterat adesse aliqua captio, quia cum de natura cambii realis sit, ut nullum certum lucrum in eo dari possit, sed potius creditor subjaceat damno diminutionis sortis cum lucro debitoris, Roman. *cons.* 738. *nu. 6. & 9.* Rot. *dec.* 104. *p. 2. rec. & aliis hoc tit. sæpius*, hine resultat, quod dictus socius Administrator ita stare poterat semper in lucro, numquam vero in damno, cui absque spe lucri negotium sociale subjacebat, quod societati repugnat, cum sit species societatis leoninæ ex deductis in proximis terminis per Buratt. *dec.* 336. *n.* 4. & Merlin. *dec.* 293. *n.* 1. Si enim cambia in nundinis redibant debitori lucrosa, & utilia, poterat ita socius utilitatem sibi ipsi applicare tanquam de negotio cantante sub nomine proprio, si vero
5 redibant damnosa, applicabat societati, verum licet istud motivum in stricta juris censura videretur considerabile, nihilominus, reflectendo ad veritatem, Mihi videbatur non improbabiliter fuisse rejectum, tum ex æquitativo motivo utilitatis, quam negotium ut supra reportavit ex non venditione Montium plus fructantium, tum ex altero dictæ verisimilis scientiæ consocii, & fortius ex illo necessitatis quæ Administratori incumbebat, ut cambia currerent sub nomine proprio ob majorem facilitatem inveniendi pecunias, quas mercatores facilius credebant Falconerio viro ditissimo, non de facili autem credidissent negotio sociali, cum ob illius bellicosi temporis qualitatem loca Mon-
6 tium reputarentur periculosa, potissime quia licet in contractu cambii realis, cum totum pendeat ab eventualitate,

adsit

adsit dicta possibilitas lucri ex parte debitoris cum diminutione sortis principalis, nihilominus est casus forte unquam vel satis raro contingens, non verisimiliter cogitatus, ut proinde in dictu socio Administratore inferri posset ad dictum fraudandi animum.

Quia vero dictus Falconerius mutato consilio, vel restituendo pecunias dictis mercatoribus, vel illas ad cambium retinendo in causam, seu computum proprium, & particulare pecunias debitas a negotio sociali posuerat, & gyraverat sub cambiis currentibus cum seipso, constituendo negotium debitorem ad rigorosam rationem cambiorum currentium longe excedentium quantitatem dictorum limitatorum cum aliis, hinc assumpta fuit disputatio, an ista cambia deberentur, & negativa videbatur plana, nedum ea regula generali, quod sub mandato regulariter non venit persona ipsius mandatarii, qui propterea absque
7 explicita, vel implicita mandantis voluntate cambiare non potest cum seipso, juxta opinionem in Rota, & Curia receptam firmatam *dec. 31. & 32. post Turr. de cambiis, in Ravennaten. seu Faventina cambii* 16. *Junii* 1653. *cor. Bichio, & hoc tit. sæpius*, Sed etiam quia in apocha conventionis facultas expresse restricta erat accipiendi pecunias ad cambium ab aliis. Et licet Scribentes pro altera parte urgerent, quod illud verbum *ab aliis* verificari poterat in ipsomet socio cambiante, qui tertii, & extranei personam ita repræsentabat, ob pluralitatem personarum, quæ in ista materia datur in eodem subjecto, attamen ista juris subtilitas destruebatur ex facto, dum occasione venditionis locorum Montium in eadem apocha contradistinguebantur tertii cum dicto verbo aliis ab ipso socio Administratore, quamvis proprio, & particulari nomine dicta loca emere volente, unde propterea discretiva erat manifesta, urgente etiam ratione, ob quam Rota in his terminis rationabiliter firmavit, & tenet, quod sub generali mandato, seu facultate non veniat persona ipsius mandatarii, ne scil. ob proprium, & particulare lucrum, minus diligenter, ac fideliter mandatum expleat, atque gravioribus interusuriis principalem supponat.

Et quod in proposito omnem difficultatem de plano removebat, erat, quod non solum lex socium Administratorem obligat ad bonam fidem, & diligentiam utiliter, vel minus damnose administrandi, sed concurrebat etiam expressa conventio, dum in apocha concedebatur facultas accipiendi pecunias ad cambium, dictumque negotium administrandi cum eo minori damno, quod fieri posset; ideoque in mala fide hic videbatur, creditoribus non urgentibus restituere pecunias, quæ sub satis moderatis cambiis habebantur, & fortius illas in computum proprium retinere, supponendo negotium majori damno cambiorum currentium, ideoque quod hæc non deberentur per Cameram habitum fuit pro absoluto.

8 Censuit tamen Camera, illa deberi ad eandem limitatam rationem cum aliis ut supra, innixa fundamento æquitatis ex utili negotiorum gestorum dictione, quasi quod licet negotium non esset debitor in ratione cambiorum, ex quo illa cum tertiis in causam negotii vere non concurrerant, atque illa cum seipso ex deficiente potestate vere indebita erant ex regula *quod potuit noluit, &c.* Attamen quia negotium ita erat in lucro reportando fructus locorum Montium, quæ alias vendere opus fuisset, consideratum fuit imitare, vel æquitatem tex. *in l. curabit, C. de act. empti*, ne penes eundem remaneret res, & pretium, vel alteram æquitatem de utili in rem verso, judicando indiscretum rigorem esse illum resultantem ex directa regula, in qua Ego, & cæteri pro hac parte Scribentes insistebamus, *quod potuit noluit &c.*

Reflectendo autem ad veritatem, quando non obstaret in faciente motivum malæ fidei, Mihi præmissa placebant, quoniam Judaismi speciem regula prædicta continere videtur quoties alias unus esset in lucro, alter vero in damno, dicebam tamen dicta æquitate indignum esse eum qui in mala fide versetur, cum dictæ æquitatis beneficium impartiendum videatur ei, qui bona fide utile negotium pro altero gerere voluit, secus autem si mala, ad quod probandum deducebam in proximis terminis firmata per Spada *cons.* 149.
9 *n.* 5. *& seq. l.* 1. super limitatione text. *in l. incivile, C. de furtis*, quod scil. quamvis de juris rigore, juxta dicti textus dispositionem, furtivæ rei Domino jus competat rem propriam vendicandi a quocumque possessore nullo restituto pretio, licet hic jam bona fide emerit, atque pretium esset rei valore inferius, ita utile negotium pro eo qui furtum passus fuerat gestum dicatur; attamen si ille tertius possessor eam rem a manibus latronum, vel aliorum viliori pretio emere curavit, ut Domino restitueret, ac utile negotium pro eo gereret, tunc rigor dicti textus non procedit, sed e contra rei Domino vendicatio conceditur, quatenus restituat id, quod a tertio solutum est, dummodo tamen id sincere atque cum dicto bono animo gestum sit, secus autem si ut faceret negotium proprium, cum tunc dicta æquitas non intret, quamvis ita rei Dominus utilitatem cum ipsius possessoris damno reportet, cum dictæ æquitatis fundamentum consistat in bona fide facientis, ut habetur deductum *in Rom. cessionis usurarum, sub tit. de usur.* Atque fundamentum in puncto juris revera erat solidum, sed Camera credidit continere nimium rigorem, ideoque censuit spectare debere effectum utilitatis, quam exinde negotium de facto reportavit.

Aliquod hujus partis gravamen, inspecta veritate, adfuisse videbatur circa punctum indigentiæ, ac admissionem cambiorum intempestivorum, quoniam debitum maturabat in fine mensis, post cujus terminum, adhuc aliquorum dierum spatio debitores, & partitantes gaudere solent, & tamen negotium positum erat sub cambiis aliarum nundinarum, pro quibus octo diebus antecedentibus clausum erat negotium, & quod magis est positum, ac retentum fuit sub cambiis pro summa sc. 17. mil. excrescente debitum, & anticipate soluta, & deinde pro altera scut. 50. m. soluta de mense Julii, ideoque posita sub cambiis nundinarum Augusti pro debito maturante in fine mensis Septembris, quibus casibus omnes juris regulæ resistebant, dum facultas data socio, precise restricta erat ad casum indigentiæ, & quando cum venditione locorum Montium alias consuli non posset, verum in his Camera egrediendo forte cancellos legales processit cum quadam non scripta æquitate, ex eo quod patritarius argentibus belli necessitatibus, & per Summi Pontificis nepotem rogatus, & requisitus, denegare non poterat dictam solutionem quamvis in parte anticipatam, cum Principum, & Dominantium preces vim jussionis habere videantur, ex iis, quæ in terminis precum, & instantiarum ejusdem Nepotis regnantis habentur *in Romano legitimæ* 22. *Junii* 1640. *cor. Dunoz.* inter suas *dec.* 584. multo magis ubi belli necessitas, & publica ratio urgebant, licet autem ista consideratio in abstracto haberet probabile fundamentum, in concreto tamen cessabat ex facto, cum dictæ anticipatæ solutiones, aliæque urbanitates fuissent ultroneæ ad captandam gratiam, ac facilitandam aliquam socii fortunam, ut eventus docuit, ideoque justum non videbatur ut id licitum esse debuerit cum aliena jactura, atque in hoc Mihi vere videbatur consistere gravamen, quoniam Princeps habet quidem jus cogendi debitorem ad solutionem ante tempus, sed subducto eo quod interest anticipatam solutionem fieri, ergo tantum abest quod negotium potuerit pati cambiorum damna, quod potius debitum debuerit minui.

ROMANA CAMBII DE VANNINIS

PRO

JOANNE MATTHÆO OLIGNANO

CUM

PETRO VANNINO.

Casus disputatus coram A. C. & in Signatura resolutus ut infra.

Stante pacto, quod super cambiorum justificatione stetur libro, & scripturæ ipsius creditoris, an hic teneatur suum librum, seu scripturam exhibere, atque exinde justificare cursum, & realitatem cambiorum quamvis exhibeat spaccia, & faciat justificationem per litteras reditus?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Quando exceptio usurarum retardet repetitionem sortis.*
3 *Ad justificationem cambiorum sufficiunt litteræ reditus.*
4 *An admittantur aliæ species justificationum sine litteris?*
5 *An ex pacto justificatio fieri possit cum solis libris creditoris?*
6 *Et quatenus id non sufficiat, num data aliunde justificatione, teneatur creditor stante dicto pacto justificare etiam cum libris?*
7 *An facultas cambiandi, vel mandatum susceptum ad cambiandum expiret per mortem?*

DISC.

DISC. XV.

1 RElaxato mandato per A. C. ad instantiam Olignani contra Vanninum pro sorte principali scut. mille aure. & quodam residuo cambiorum, prævia istorum justificatione cum litteris responsivis vulgo nuncupatis *del Ritorno*, interposita per debitorem appellatione in Signatura ad effectum gubernandi de justitia, vel injustitia, ea ejusque respectu, e' uno resultare solet rescriptum cum clausula tantummodo exequutionis, vel sine ea; sive deducebatur per eundem appellantem nullitatis ex defectu justificationis, vel quia litteræ non essent bene recognitæ, vel quia ille non sufficerent, nisi etiam exhiberentur ex parte creditoris libri, ex quibus alia adminicula [illegible], vel saltem alia [illegible] adminicula tollentia suspicionem annectare, & quod da præsenti confici potuerint, potissime dum in instrumento cambii aderat pactum, ut super eorum realitate, & casu [illegible] deberet libris ipsius creditoris, quem ita dicebant Scribentes in contrarium sit se assumpsisse onus conficiendi, ac retinendi librum proinde exhibendum.

Et huic exceptioni addebant alteram expirati mandati, seu facultatis datæ ad cambiandum per mortem Jo. Andreæ Olignani, cum quo contractus initus erat, & ex cujus persona Joannes Matthæus nepos tanquam hæres agebat.

Objectum non bene factæ justificationis literarum de facili sublatum fuit, quoniam in hoc Signatura rescripsit A. C. ut iterum audiat, & denuo recognoscere faciat spacia pro tollendis suspicionibus, quæ dabantur adversus testes super dicta recognitione examinatos, qua recognitione plenius, & clarius sequuta, cum Judex iterum decrevisset mandati expeditionem, denuo aditus fuit Signatura super diversis punctis, quæ rescripsit de appellatione in Rota, cum clausula, *si quid exequendum*, quod rescriptum in effectu aliud non producit nisi dictam dilationem, quoniam debitore, vel ejus hæredibus non curantibus infra terminum acta transmittere, ob appellationis desertionem exequutio consummata fuit, adversus quam se opposuit ejusdem debitoris uxor creditrix pro ejus dote quamvis posterior, potioritatem prætendens in bonis exequutis tanquam postea dotalitiis, & hoc reddidit de facto inanem dictæ exequutionis effectum, atque in hoc statu causa pendet.

Pro creditore Scribens, cum sensu etiam veritatis, per unum probabile dicebam hoc rescriptum salutem circa sortem
2 principalem, quoniam vel exceptiones vere nullam substantiam habebant, vel negari non poterat esse satis turbidas, quod sufficit, ut exceptio imputationis cambiorum jam solutorum in sortem principalem retardare non possit illius restitutionem, licet enim juxta firmata *dec. 69. p. 9. rec.* Rota, & Curia in ea residant opinione, quam ego quoque probabiliorem censeo, quod usuræ indebitæ repetendæ non sint cum ordinaria actione condictionis indebiti, ut aliorum ait opinio, sed extenuent sortem ipso jure, quoniam in materia usuraria compensatio non intrat ope exceptionis, neque expectat debitoris oppositionem, quæ juris ministerio illico inesse dicitur. Attamen id procedit, ubi certum est usuras, seu accessiones solutas esse usurarias, & indebitas ex ipsorum actorum inspectione, quia natura in proposito cambiorum nulla detur eorum justificatio, secus autem ubi id prætenditur per exceptiones dubitas, & altioris indaginis, cum tunc præsumptio potius assistat pro validitate cambiorum solutorum, quia nemo præsumitur jactare suum, ideoque talis compensatio operativa solum est circa ipsa cambia decursa, & non soluta, super quibus creditor processum exequutivum intentasset, secus autem circa sortem principalem certam, & liquidam, quam non esset retardare exequutionem debiti liquidi, & certi per exceptionem turbidam, & illiquidam, ut ita distinguendo firmatur præsertim per Rot. *in Romana pecuniaria 18. Junii 1644. & 7. Junii 1647. cor. Cerrillo*, utrobique in fine a [illegible] *cor. Melzio, & in aliis*, & hæc est consueta praxis Signaturæ.

Revera tamen neque turbidæ dici poterant exceptiones, sed potius clara videbatur earum insubsistentia, quoniam quatenus pertinet ad punctum justificationis nimis receptum
3 est in Rota, & Curia, ad illam sufficere solas litteras responsivas, seu reditus, vulgo nuncupatas *del Ritorno*, quæ per necessarium antecedens præsupponunt alias missivas, vulgo nuncupatas *dell' Andata*, penes correspondentes remanentes solitas, ideo non de facili habentur, ut *dec. 304. n. 2. in fine, p. 4. rec. dec. 274. n. 6. p. 5. decis. 171. n. 1. p. 2. Romana discussionis 26. Junii 1630. cor. Coccino*, *Romana cambii 19. Junii 1651. cor. Royas inter suas dec. 457.* in quibus in specie absque libris, vel aliis adminiculis, cum solis litteris prædictis justificatio admissa fuit.

4 Et licet apud Buratt. *dec. 603.* Merlin. *decis. 636. Romana cambii 18. Junii 1658. cor. Melzio*, alia *Romana cambior. 14. Junii 1660.* cor. Verospio, & in plerisque aliis, quæ per Scribentes cumulabantur, ad ejusdem realitatis justificationem habita fuisset ratio de libris creditoris vel mercatoris, qui cambium gravit, legaliter, & mercantiliter tentis, sive de aliis adminiculis, quorum plura in proposito ponderata habentur *in Romana cambii, de Sfortiis, disc. 6.* Attamen id fuit ad superabundantiam, ac forsan ad supplendam aliquam exceptionem, quam juxta individuorum casuum particulares circumstantias litteræ pati poterant, non tamen inde sequitur id esse præcise necessarium, quoniam S. Pius V. in ejus Const. 118. sola litterarum transmissione cum subsequuta effectuatione per litteras responsivas probata contentatur, neque ullibi cautum est, creditorem teneri ad libri confectionem.

Insistebant Scribentes in contrarium super pacto, per quod dicebant creditorem suscepisse illud onus, quod alias de jure libri non incumbere admittebant, sed vere vanum fundamentum erat, quoniam cum juxta pluribus opinionem extra
5 Curiam Romanam forte magis communiter receptam, stante pacto, soli libri creditoris, vel campsoris deputati sufficiant ad justificationem, ut late firmant *Rovit. cons. 103. l. 2.* Tusch. [illegible] *n. 12.* & habetur sæpius deductum hoc [illegible] ex consuetorum notariorum formulario illud pactum pro majori cautela, & in gratiam creditoris adjici solet, qui potuit non uti, ut punctualiter [illegible] habetur apud Merlin. *de decis. 636. post n.* [illegible], ubi in puncto hoc objectum tollitur, esset enim alias contra principia retorquere in odium, & præjudicium id quod pro favore, ac majori cautela creditoris in pactum deductum est,
6 & sic libri quatenus per creditorem, vel scripturalem conficiantur, satis quidem prodesse possunt, etiam retenta opinione Rotæ & Curiæ, pro supplendis quibuscumque exceptionibus, vel defectibus, quæ circa litteras [illegible] possent, nulletenus vero dicendum est eos esse necessarios, quoniam recte negligere possumus id quod ad nostram potiorem cautelam introductum est.

Quo vero ad aliud objectum expirationis mandati per mortem creditoris, deducebam eadem, quæ *in Romana cambiorum, disc. 2. & in Cameracen. disc. 4.* & in aliis hoc titulo sæpius deducta sunt, distinguendo scil. inter mandatum voluntarium, quod in solam gratiam mandantis principaliter suscipitur, utaut mandatarius, institoris, & Ministri potius personam gerere dicatur, & mandatum necessarium
7 datum a debitore creditori in rem propriam, illud enim est irrevocabile, donec sequatur debiti restitutio, unde si non suffragatur revocatio expressa, minus suffragari potest tacita, & præsumptiva resultans ex morte debitoris, quia nunquam majoris operationis potest esse tacitum, & præsumptum quam expressum. Atque hæc est distinctio plana, cum qua passim in Foro proceditur, potissime quia hujusmodi facultates cambiandi, quæ creditoribus dantur ut plurimum continent clausulas cæteras importantes stipulationem pro hæredibus. &c.

ROMANA CENSUS

PRO FRANCISCO SAULIO ET CONSORTIBUS

CUM DUCE SFORTIA.

Census decisus per Rotam pro Sfortia.

De cambiis limitatis cum pacto, ut debitore aliquid non adimplente, cesset limitatio, itaut debeantur cambia currentia num valeat? Et quatenus sic, an facto casu non implementi, requiratur nova debitoris interpellatio? Vel an per subsequentem receptionem implementi censeatur id remissum, itaut non debeantur cambia, nisi ad rationem limitatam?

S U M M A R I U M.

1 *FAlsi series.*
2 *Ubi cambia limitata reducuntur ad currentia num. requiratur nova interpellatio?*
3 *De præsumpta solutione* [illegible] quæcumque.
4 *Quando per litteras non justificatur realitas cambiorum.*

5 *De-*

5 *Declaratur conclusio, de qua n. 2.*
6 *De validitate reductionis usurarum cum pacto, ut debitore non solvente, debeantur ad rigorosam rationem.*
7 *Per implementi receptionem videtur remissum pactum resolutivum.*
8 *In pacto resolutivo non datur purgatio moræ.*
9 *An valeat pactum in cambiis limitatis, ut si currentia imponent minus, adhuc debeatur creditori summa conventa.*
10 *Pacta non respicientia substantiam cambii vitiantur, & non vitiant.*

D I S C. XVI.

1 Ducissa Eleonora Sfortia de anno 1628. recepit a Saulo & Baezio ad cambium limitatum ad septem cum dimidio pro centenario scut. 10. mill. auri, & pro satisfactione cambiorum, & recambiorum, necnon ratæ sortis de semestri in semestre solvend. in summa scut. 600. assignavit annuos sc. 1200. consequenda in majori summa ab Alexandro Pallavicino ejusdem Ducis creditore occasione census in sorte scut. 30. m. dictæque obligationi accessit, & consensum præstitit idem Alexander, cum pacto, quod si hic etiam irrequisitus deficeret a solutione unius semestris, tunc uno mense elapso, & solutione non sequuta, debitrix subjacere deberet cambiis currentibus, quem casum creditores prætendentes factum esse, contimere cœperunt eam debitricem ad dictam rationem cambiorum currentium, pro quibus ac pro sorte deductis aliquibus solutionibus, cum remanerent creditores sc. 8645. pro istis de anno 1640. obtinuerunt ser. sac. sibi deliberatam ratam dicti census sc. 15. m. ex eo, quem in majori summa sc. 30. dictus Pallavicinus consequi debebat a Duce Alexandro Sfortia cum obligatione Ducis Marii, qui recognoscendo prædictos in Dominos, eis solvit scut. 2750. unde redacta sorte ad 12630. pro illorum restitutione ac etiam pro sorte ad effectum deponendi ob non præstitam cedulam bancariam obtinuerunt ab A.C. mandatum exequutivum, adversus quod commissa causa per Signaturam in Rota cum clausula *si quid exequendum*, & assumpta disputatione cor. Dunoz. sub die 30. Aprilis 1655. negative prodiit resolutio ex negato actorum dominio dicti census, utpote indebite subhastati, ac liberati ratione excessus, quod scil. de eo tempore calculando cambia ad rationem limitatam scut. 7. cum dimidio juxta formam conventionis non essent creditores in tanta, sed in longe minori summa, non obstante quod ex parte creditorum responderetur cambia juste calculata fuisse ad rationem currentium stante pacto, de quo supra ex decisione inter alias Dunoz. *dec. 962.*

Credidit enim Rota, quod ad effectum ut fieret locus
2 dicto pacto requiratur nova debitoris interpellatio, per quam sciret purificatam esse conditionem transitus de una cambiorum specie ad alteram, necnon debitor certificaretur de voluntate creditoris utendi pacto, seu facultate prædicta, cum alias in bona fide continuando credere potuerit casum pacti non evenisse, seu quatenus evenisset, creditorem noluisse dicta facultate uti, innixa decisionibus *in Romana cambiorum 24. Junii 1618. cor. Manzanedo, & in Anconitana cambiorum cor. Carillo, inter suas decis. 282. alias dec. 224. p. 9. rec. & in eadem 10. Martii, & 2. Augusti 1649. cor. Peuting.* quarum ultima est impressa *decis. 346. p. 10. recent.*

Item quia ut tali pacto locus fieret, opus esset, quod constaret de mora, seu cessata solutione, de qua sequuta potius constare credidit ex præsumptione resultante a dispositione
3 text. *in l. quicumque, C. de apocis publicis lib. 10.* cujus dispositio in decisione desuper edita plene exornatur, ut locum habeat etiam in censibus, & quibuscumque aliis annuis præstationibus, ac demum dixit omnem desuper difficultatem cessare ob non justificatam realitatem cambiorum, cum litteræ reditos ex parte debitorum tunc exhibitæ
4 crederentur nimium suspectæ ob attestationem plurium affirmantium nunquam in Civitate Lugdunen. adfuisse de eo tempore illum mercatorem Oliverium, cui supponebatur litteras transmissas fuisse.

Hoc ultimum fundamentum consistens in nudo facto, quando subsisteret, ita ut ex parte creditorum cum factis justificationibus ista suspicio non dilueretur (reflectendo ad veritatem) reddere videbatur resolutionem probabilem, atque ex eo, occasione scribendi prius pro dictis creditoribus in Signatura, quando id per alteram partem motivatum fuit, insinuavi de causæ exitu posse satis timeri; reliqua vero duo motiva Mihi videbantur parum tuta, unde quando istis tantum resolutio innixa esset, potius improbabilis pro meo judicio videbatur.

Quatenus enim pertinet ad illud non factæ interpellationis dicebam idem, quod deinde post aliquos annos repeti ut firmari obtinui in Romana cambii de Sfortia *supra disc. 6.* con- 5
clusionem scil. firmatam in dictis decisionibus cor. Manzanedo, Carillo, & Peutingero procedere quando debitum alias non usurarium in usurarium converti debet, ita ut novam ac diversam naturam assumat, cum ratione novi contractus, in quibus terminis procedunt allegatæ decisiones, præsertim prima apud Manzanedo, secus autem in hoc pacto, quod non continet transitum de una contractus in alterum, seu diversam cambiorum speciem, hoc enim dicebam ordinem laborare de æquivoco, dum in jure non habentur cambia limitata, quæ differant a currentibus, sed una est species cambii realis, cujus lucratoria pendent ab eventualitate, quæ potest etiam creditoris damnum, ac debitoris utilitatem causare, illud vero cambium, quod per modum loquendi dicimus limitatum, ita nuncupatur, ob pactum per quod convenitur, quod si cambiorum interusuria certam limitatam summam singulis annis excederent, illud plus debitori remissum censeretur juxta præceptum ca- 6
sum text. *in l. pecuniæ, ff. de usuris*, & quam conventionem validam indubitate firmadt Rodriq. *de annuis reddit. lib. 2. cap. 14. n. 72.* Cenc. *de censib. q. 57. n. 38.* Duard. *eodem tract. lib. 4. quæst. 35. num. 1.* & in terminis eponionis Burat. *decis. 528.*

Quo posito sequitur, nullam etiam interpellationem requiri, quoniam hic non agitur, vel caducitas, seu altermoræ effectus, aut conventio de transitu in naturam, diversamque speciem, seu naturam, dum est defectus donationis, seu remissionis illius pluris, ob cessatam, vel non purificatam conditionem, sub qua illa facta erat juxta terminos text. *in l. 1. C. de donat. quæ sub mod.* cum similibus, ut bene ponderat text. in *d. l. pecuniæ*, & est desumptum ex *d. alia Romana sup. disc. 6.* Ista etenim videtur certa veritas, quoniam si ab initio absque alia interpellatione poterat creditor convenire de cambiis currentibus, atque dictam remissionem non facere, hinc proinde nulla subest ratio, cur si poterat totum acquirere, non potuerit, quod dabat sub certa conditione minore.

Alterum fundamentum fuisset considerabile, quando per veras probationes justificaretur id, quod præsumptive 7
Rota firmavit, quod scilicet creditores post factum casum pacti, adhuc perseverassent in exactione semestruali ad formam conventionis, tam pro eo semestri, ob cujus defectum dicto pacto factus erat locus, quam in aliis subsequentibus, idque non ratione purgationis moræ, in qua pro altera parte Scribentes insistebant cum illis terminis generalibus, quos habemus in materia emphyteutica, quoniam hæc non est pœna moræ, sed est purificatio conditionis, ex qua ratione recepta est propositio, quod adversus pacta resolutiva dicta
purgatio non intrat, cum agatur de non consequendo commodo ex deficientia conditionis, Gratian. *discept. 786. in fin.* 8
Gregor. *dec. 959. n. 6. dec. 202. n. 19. &* 20. *p. 6. rec.* sed tamquam ex observantia declarativa voluntatis, quod scil. ille, cui adimplendum erat in tempore, recipiendo post tempus, & ad formam primæ conventionis continuando non curaverit de resolutione, atque non implementum ita tolerare voluerit.

Sed cum dicta solutio deduceretur præsumptive, non poterat exinde ad dictum illum effectum inferri, quoniam ita esset multiplicanda specialia, seu præsumptiones, quod in jure non conceditur ad notam. *in l. 1. C. de servis fugitivis*, cum Concordant. per Barbos. *axiom. 211.* defuit tamen occasio ista maturius examinandi, cum vel ob subsequutam concordiam, ubi probabilius, vel quod creditores non potuerint dictam spaciorum suspicionem tollere, causa ulteriorem progressum, quod sciam, non habuit.

In proposito autem hujusmodi limitationis cambiorum, consueta formula est, quod limitatio respicit solum excessum, quod scil. si interusuria excederent certam summam, illud plus censeatur debitori remissum; E converso autem, si ad eam non ascenderent, non posset creditor exigere, nisi id, quod vere illorum cursus importat, verum in Romana cambii pro Vercellis cum Parisano disputata cor. A.
C. pacti formula erat diversa, dum conventum erat, 9
quod si cambia excederent septem pro centenario, illud plus cederet ad damnum creditoris, si vero essent minus, cederet ad damnum debitoris. Ex hac enim pacti forma contendebat debitor cambium esse siccum, & usurarium, utpote continens lucrum certum, unde propterea prætendebat ad nulla cambia teneri, etiam ad eam minorem rationem,

nem, sub qua in nundinis concurrerant, verum contrarium, Me pro creditore Scribente, judicatum fuit, pro illorum scilicet debito, ad eam tamen minorem rationem quæ in nundinis cursisse justificabatur, dum ex subsequuta observantia particulari cum eodem debito, atque ex generali eorundem creditorum in multis, ac multis contractibus, qui exhibebantur cum diversis, detegebatur id tribuendum esse errori Notarii, non autem ipsorum creditorum depravatæ voluntati.

Et ulterius dicebam, quod cum cambia, posita illorum realitate, in substantia sint licita, hujusmodi pacta alternativa utpote formam, vel substantiam non percutientia, non vitiant, sed potius vitiata remanent, ut receptum habemus circa pacta rescissoria, & similia in censibus, ex pluries deductis in sua materia *sub eod. tit.* Ac etiam in excessiva, vel alias alterata conventione fructuum recompensativorum, seu interusuriorum lucri cessantis, vel damni emergentis *sub tit. de usur.* Et in specialibus terminis cambiorum habetur *in Romana locationis vena ferri*, *infra disc.* 24.

10 Dicebam etiam tanquam Advocatus, quod non esset ponere os in Cœlum in sustinenda hujusmodi conventionis validitate, quia cum incertum sit quantum cambia interusuriorum importare possint, prohibitum non videtur contrahentibus super hujusmodi incertitudine inire concordiam, per quam uterque æqualiter potest se habere ad commodum, & ad damnum, dum cambia possunt importare multo pluris, unde propterea debitor ita reportaret commodum compensandum cum damno, quatenus importarent minus, ad generaliter notata *in l. de fideicom. & l. Præses, C. de transact.* & in specialibus terminis usurarum, seu interusuriorum, ut quoties eorum substantia in universum est licita, prohibita non sit concordia super incerto futuro eventu, Leotard. *de usur. q.* 90. *n.* 41. & habetur pluries *sub tit. de usur.* Verum istud fundamentum Mihi videbatur periculosum, quoniam ita esset sub sola verborum figura introducere cambium siccum, atque dare in creditore pecuniarum lucrum semper certum absque periculo damni, & diminutionis sortis principalis, qualis qualis enim esset conventio, ille percutit solum quantitatem lucri, per creditorem assequendi, unde sive plus, sive minus obtineat, semper est lucrum certum, quod licet Morales admittant sub illa specie trium contractuum, de qua *in Firmana sub d. tit. de usur. disc.* 1. attamen in Foro externo recipiendum non videtur ex ibi deductis, ideoque in præsenti, quamvis pro creditoribus Scribens, stante præsertim istorum observantiæ tam generali cum aliis debitoribus, quam speciali cum isto, dabam manus, ut aliud eis non deberetur, nisi id quod vere importarent cambia secundum cursum nundinarum, ut sequutum fuit.

ROMANA CAMBIORUM SEU REPETITIONIS PRO ALEXANDRO MUSCA, ET CÆSARE COLUMNA CUM MARCHIONE GINETTO

Casus disputati coram A. C. & resoluti ut infra.

De cambiis ab initio limitatis ad certam summam, & ita exactis, an restitui debeant, quatenus cursus nundinarum tanti non importasset? Et quid ubi super dicto cursu esset diversitas inter nundinas, & plateas, cujus sit electio, an debitoris, vel creditoris?

Et debitore in se assumente onus transmittendi species, & gyrandi cambia, quatenus id non sequatur, ita ut cambia debeantur loco damnorum, & interesse, an in istorum calculo haberi debeat ratio provisionum, vel potius ista sint detrahendæ?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Cambium limitatum intelligendum est, si currens excedat, non autem sit minus.*
3 *A cambiis, quæ sine speciis debentur per debitorem loco damnorum, & interesse detrahuntur provisiones.*
4 *De validitate conventionis, ut provisiones cedant commodo creditoris, vel deputantis scripturalem.*
5 *Quomodo probetur cambiorum cursus, & quod non excesserint certam summam.*

6 *Pœna conventionalis de jure canonico non exigitur ultra quod interest.*
7 *De ratione sustinente cambiorum validitatem, & ob quam admittenda non est platearum incertitudo.*
8 *Quando creditor excusetur a restituendis cambiis excessivis per debitorem sponte solutis.*
9 *Bona fides, seu credulitas quando in materia usuraria excuset.*

DISC. XVII.

PRo Alexandro, & Cæsare, diversis tamen temporibus, 1
& coram diversis ejusdem Tribunalis A. C. Judicibus, eundem punctum cum eodem creditore disputavi, cum aliqua tamen diversa circumstantia, cum enim Marchio Ginettus aliquas respective pecuniarum summas prædictis dedisset ad cambium limitatum septem pro centenario, cum cautela, seu formula moderna liberante creditorem ab onere, & cura transmittendi spaccia, & justificandi cambiorum realitatem, transfundendo tale onus in ipsos debitores, qui se obligaverunt cambiare per nundinas Novarum & Placentiæ, & in istarum defectum per quascumque plateas, & nundinas Italiæ, & extra, Alexander per pluros annos, absque aliqua litterarum transmissione, vel cambiorum gyro sponte solvit singulis annis cambia ad dictam conventam limitatam rationem, Cæsar vero ad illorum solutionem una cum sorte pulsatus, opponens de diminutione, ex eo quod interusuria cambiorum per dictas nundinas, detractis expensis provisionum, ad tantam summam non ascenderent, cum in promptu id non justificaret, atque reputaretur exceptio altioris indaginis non habilis ad retardandam executionem obligationis Cameralis, coacte de mandato Judicis, & cum protestatione solvit, deinde vero uterque respective diversis temporibus, & sub diversis Judicibus ejusdem Tribunalis A. C. opposuit de repetitione ejus, quod excessive solutum erat.

Et Scribens pro utroque debitore, dicebam eorum intentionem esse fundatam in pacto claro (de natura etiam contractus, & communi observantia subintelligendo, quatenus non adesset pactum) ut cambiorum limitatio intelligeretur respectu excessus, quem ita creditor debitori condonare dicitur, non autem ubi cambia vere ad tantam summam non ascenderent, cum tunc nullus subesset legitimus titulus exigendi dictam summam excrescentem, quæ ita remaneret tanquam cambium siccum. 2

In calculo vero hujusmodi cambiorum, dicebam habendam non esse rationem de expensis provisionum solvendarum correspondentibus, vel scripturalibus, quoniam stante defectu transmissionis litterarum, ac realitatis cambiorum ad formam Constitutionis S. Pii V. absque dubio cambia exigi non poterant tanquam cambia, sed solum tanquam damna & interesse ob non impletum susceptum mandatum juxta *decis.* 7. post Salgad. de qua hoc titulo sæpius, ideoque creditor prætendere non potest, nisi quanti sua interest, ac si factum promissum vere sequutum, & impletum esset ad tex. *in l.* 1. *C. de eo quod interest*, ubi communiter Scribentes, Leotar. *de usur. q.* 75. *n.* 9. & 55. & omnes, ideoque si debitores vere curassent cambia gyrari, passi quidem essent etiam interusuria provisionum, quas solvere debuissent correspondentibus, & mercatoribus, qui scripturam tenuissent, nisi aliter cum eis convenissent, sed hoc nihil intererat creditoris, ad cujus commodum aliud cedere non debuisset, nisi id quod importabat interesse cambii pendens ab aggio, seu valore auri. 3

Et quamvis Scribentes pro creditore replicarent, prohibitum non esse creditori ex conventione cum correspondenti in ejus gratiam modica portione conventa, sibi ipsi, & ad ejus commodum applicare provisiones, quas nihil debitoris interest ad unius, vel alterius commodum cedere, dum semper ipse est illarum debitor juxta *dec.* 45. *p.* 5. *rec. to.* 2. & *in Rom. cambiorum* 28. *Novem.* 1659. *cor. Verospio*, §. *provisiones*, de qua causa supra *disc.* 1. & 2. Attamen hoc potius retorquebam, dum id clarius debitorum intentionem fundabat, cum enim eis incumberet correspondentes, seu scripturales sibi bene visos eligere, & deputare, idcirco ex eadem ratione, ex qua quando creditor id agit, potest ita cum eis convenire, potuissent quoque id facere ipsi debitores, cum ratio esset eadem, proindeque dicebam imputandum esse creditori, cur accedente pacto ex communi formulario apponi consueto, quod debitore susceptum mandatum non adimplente, esset in facultate ipsius creditoris id agere, usus non sit tali facultate, qua me- 4

dianta ipse reportare potuisset, istud majus lucrum, quod videtur compensandum cum eo incommodo, quod creditor patitur super spacciorum transmissione, ac onere, quod tali casu habet justificandi formiter requisita realitatis, a quibus omnibus ut in alio casu relevatur. Et ob quod onus evitandum inolevit dicta cautela transfundendi idem onus in debitorem, sed pariter cum ejusmodi fundamento inolevit usus, tam dicti Tribunalis quam aliorum, & Signaturæ, detrahendi ab hujusmodi cambiis debitis loco damnorum, & interesse dictas expensas provisionum, quas debitor ita evitare potuisset, etiamsi vere cambia gyrata essent, dando aliquam modicam recognitionem correspondenti.

5 Major disputatio fuit super dicta negativa probatione, quoniam licet ex parte debitorum cum attestationibus mercatorum, & extractionibus partitarum a libris nuncupatis *Squarcio foglio di fiera*, bene justificatum esset cambia per dictas nundinas Novarum, & Placentiæ, facta nundinarum; seu nuovorum perequatione, importare, ad rationem quatuor cum dimidio circiter pro centenario. Replicabant tamen Scribentes pro creditore, id non sufficere, stante pacto in instrumento adjecto, quod in casu non implementi, teneretur debitor ad damna, & interesse ad rationem cambiorum juxta pretia quarumcumque feriarum, vel platearum creditori magis placitarum, ideoque inferebant, quod ita poterat creditor dicere velle allegni ea majora cambia, quæ decurrerunt per plateas Venetiarum, Neapolis, Lugduni, &c. itaut hæc sola possibilitas sufficeret pro excludenda repetitione indebiti, ad cujus effectum ejus perfecta, & concludens probatio requiritur, excludens contrariam possibilitatem.

6 Hoc fundamentum, licet quandoque in isto Tribunali admissum, & a Signatura canonizatum sit, Mihi reflectendo etiam ad veritatem, non videbatur tutum, quia cum susceptum onus cambiandi esset per dictas nundinas Novarum & Placentiæ, non potest fictio excedere veritatem, neque creditor ob non implementum plus prætendere potest, quam si vere illud sequutum esset, cum aliud non sit interesse, nisi ficta suppletio veritatis, unde cum debitoris electio esset cambiandi per dictas nundinas, atque id sequutum esset, aliud lucrum creditor reportare non potuisset, nisi quantum vere dictarum nundinarum interusuria importassent, hinc proinde absolutum videtur damna, & interesse hujusmodi veritatis suppletiva, non posse plus importare, nisi obstante pacto prædicto, quoniam ita continere diceretur meram pœnam, obligando debitorem ad solvendum plus quam creditoris interesset implementum ad formam conventionis sequutum esse, quæ pœna de jure canonico, præsertim ubi usuræ suspicio cadere potest, non exigitur, ex deductis per Sperel. *dec.* 131. Leotar. *de usur. q.* 56. & plene *in Romana appaltus venæ ferri sub tit. de Regal. disc.* 117. ubi de hac materia pœnæ conventionalis.

7 Aliam item ponderabam rationem dicti pacti improbativam, quoniam ratio, quæ hujusmodi contractum cambii sustinet, unice consistit in eventualitate, ex qua creditor, ac respective debitor ad lucrum, & damnum se habere possunt juxta *cons.* 258. *Romani*, & habentur *loc. tit. supr.* Hoc autem requisitum ita omnino cessaret, quoniam si in destinatis nundinis interusuria cambiorum currerent in ita, itaut creditor esset in lucro, illud ille obtineret, e converso autem, si eius damnum resultaret, illi non subjaceret, unde debitor esset semper in damno absque spe lucri, quod proprie facit cambium siccum, & usurarium, ut advertitur infra *in Romana locationis venæ, disc.* 24.

De plano hæc procedere credebam respectu Columnæ,
8 qui de his opposuerat, atque coactus de mandato Judicis cum protestatione solverat, difficultatem autem habebam, qualem etiam habuit Judex, atque eventus causæ docuit cum Musca, qui sponte solverat, quoniam ut alias super eodem puncto, & coram eodem Judice deduxeram *in Romana cambiis* pro Petro Marchetin, de qua causa actum habetur *sub tit. de cred.* (ita etiam Signatura probante) quando debitor sponte solvit, atque id, quod solutum est, amplius non extat, nec in specie, nec in æquipollenti, itaut de tempore detectæ malæ fidei dici non possit creditorem remanere locupletiorem, tunc dictæ repetitioni locus denegandus videtur, quoniam creditor potuit juste credere tanti cambia importasse, cum non sit verisimile debitorem voluisse sponte solvere indebitum, nisi ipse esset mercator, qui cambia vere gyrasset, itaut illorum cursus certam notitiam haberet.

Quamvis enim in materia usuraria in Foro externo non
9 admitteretur excusatio bonæ fidei, seu diversæ credulitatis juxta *dec.* Seraph. 1006. & passim, attamen id procedit, ubi actus peccat in forma, atque est de per se illicitus, & usurarius, quamvis a creditore legum ignaro licitus crederetur, cum juris ignorantia in proposito non excuset, puta quia credat cambia posse deberi etiam sine justificatione realitatis cum spacciis, vel credat censum esse validum, quamvis non servata forma Bullæ S. Pii enim similibus, secus autem ubi actus in substantia est licitus, ac sola differentia est in majori, vel minori quantitate, cujus certitudo pendet ea facto creditori verisimiliter ignoto, & quod ax debitoris observantia juste credere potuit esse tale, itaut ignorantia sit facti, & non juris, ex iis quæ habentur *sub tit. de usur.* præsertim *in Baren. census disc.* 17. *& in aliis*, *ac infra in Romana* pro Pisseto, & Marescotto.

ROMANA CAMBII DE BISCIIS PRO JOANNE PAULO SANSONIO CUM FRATRIBUS DE BISCIIS.

Casus decisus per Rotam pro Bisciis.

An contractus cambii sit licitus Clericis? Et quatenus non, an id impediat cursum cambiorum, ne a debitore peti valeant?

Si campsor, qui deputatus est ad transmittenda spaccia, aliaque gerenda cambii gyrum concernentia, efficiatur ex cessione creditoris ejusdem cambii Dominus, seu utilitarius, an ex hoc cessata dicatur ejus facultas, stante quod in contractu data non est facultas creditori cambiandi cum seipso?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Facultas cambiandi non censetur data cum seipso.*
3 *Data uni, an prosit ejus cessionario, & quando non?*
4 *Clericus an possit facere contractum cambii? & n. 7.*
5 *De eadem conclusione, de qua n. 3.*
6 *Quando in hac materia dicatur electa industria personæ.*
7 *De eadem conclusione, de qua n. 3. Et de negotiatione Clericis prohibita, vel permissa.*
8 *Quod cambii contractus non veniat sub negotiatione Clericis prohibita, & de ratione.*

D I S C. XVIII.

VAnnius certam pecuniarum quantitatem scutor. 1700. 1
dedit ad cambium Bernardino Bisciæ in Romana Curia Prælato cum obligatione matris, & duorum ejus fratrum, atque pro dicti cambii gyro deputatus fuit Sansonius in Urbe negotiator, Vannius autem deinde declaravit dicti cambii commodum, & incommodum spectare ad Larizzam, de cujus pecunia initum erat, ipsumque habere nudum nomen, atque Larizza post aliquod tempus illud cessit Sansonio, qui ab A. C. pro sortis, & partis cambiorum restitutione mandatum exequutivum obtinuit contra dicti Bernardini interim defuncti matrem, & fratres coobligatos, & commissa causa in Rota cor. Bevilaqua cum clausula, *si quid exequendum*, pro denegatione executionis contra creditorem responsum fuit sub diebus 7. Junii 1662. 2
5. Martii 1663. 28. Februarii 1664. & 29. Januarii 1665. Plura vero fuerunt dictarum resolutionum fundamenta, illud præsertim causæ, vel falsæ, vel ineptæ, seu non utilis, vel saltem non damnosæ, quæ ex Statuto Urbis 151. requiritur in contractibus minorum, & mulierum ex deductis in hac eadem causa *sub tit. de contractibus in genere*, quatenus vero ad istam cambiorum materiam pertinet, ex duobus fundamentis dictum fuit cambia non deberi, respicientibus tamen ipsa cambia, non autem debitum sortis principalis, primo nempe ex defectu facultatis cambiandi in Sansonio postquam ex cessione Larizzæ effectus est creditor, seu cambii Dominus, ob regulam, de qua *dec.* 31. *&* 32. *post* Turr. *de cambiis*, & in aliis sæpius, ut facultas cambiandi cum 3
se ipso egeat nota speciali, quamvis enim dicta facultas cambiandi etiam cum se ipso data esset Vannio, cum quo contractus initus fuit, dicitur tamen illam restringi ad personam, neque potuisse alteri cedi, potissime dum idem Vannius neque aliquam cedendi potestatem habebat, minusque cambiare poterat, dum declaraverat se nudum nomen habere, unde eo ipso, quod talem declarationem fecerat, omne suum jus cessaverat, illudque ab initio residere censebatur in per-

persona Larizzæ, & secundo ex inhabilitate creditoris mandatarii, qui tanquam Clericus, qualis erat Larizza cambiare non poterat, vel jus cambiandi alteri cedere, dum Clericis potissime in sacris negotiatio, & mercatura interdicta est, *c. ejiciens, &c. negotiatorem* 88. *distin. c. fin. de vita, & honest. cleric.* cum aliis per Grass. *de effect. Cleric. effect.* 6. n. 1.

Quicquid autem sit de primo fundamento circa defectum causæ per statutum requisitæ, sub cujus velamine forsan resolutiones non omnino improbabiles dici possent ex facti circumstantiis resultantibus a qualitate Bernardini debitoris, & ab illa aliorum fratrum in ejus causam obligatorum, & quod fuit potissima causa resolutionum.

4 Quatenus tamen pertinet ad alia fundamenta reflectendo etiam ad veritatem, parum probabilia videbantur, tum quia percutiebant solum impedimentum cursus cambiorum non autem restitutionem sortis principalis, pro qua etiam executio denegata fuit in toto, cum in eam dicta motiva nullatenus influerent nisi pro ea rata, quæ ex cambiis solutis tanquam indebitis diminutionem pateretur, tum clarius, quia quoad primum motivum deficientis potestatis cambiandi cum seipso, ut dictum est *in Ravennaten. seu Faventi. cambii disc.* 11. & in aliis sæpius, hoc non est vitium intrinsecum ipsius contractus respiciens ejus naturam, vel essentiam, ita ut illum reddat illicitum, & usurarium, sed est solum præsumptio deficientis voluntatis, quæ non solum expresse, sed etiam conjecturaliter, & præsumptive, sive a priori, sive a posteriori probari potest. Quorum utrumque in præsenti concurrebat, quoniam in ipso contrahendi initio, debitor ei quem putabat creditorem, dedit expressam facultatem cambiandi etiam cum seipso, ergo id non abhorruit, & ulterius postquam scivit cambium non ad primum, sed ad alios respective pertinere, adhuc cambia persolvit, ergo declaravit nullam habere repugnantiam, cur magis uni quam alteri talem facultatem præstare voluerit, quæ repugnantia in dubio non præsumitur, unde propterea receptum habemus damnatam non esse simulationem personarum utpote debitori non præjudicialem, cum facultas directa videatur in eam personam tanquam creditorem, non autem ratione alicujus particularis affectionis, sive ob electam industriam personæ.

5 Ideoque motivum personalitatis cum regulis, & doctrinis generalibus forte extraneis deductum in decisionibus desuper editis parum subsistens videtur, cum id procedat in eo mandatario, qui in gratiam mandantis tanquam nudus administrator electus est, & cui mandans suam pecuniam traficandam confidere voluit, alteri forte non crediturus, quod in hac materia cambiorum applicari forsan posset illi contractui per quem quis alteri sub nomine institoriæ, seu alterius tituli dat pecuniam ad traficandum super cambiis, juxta casum, de quo *in Mediolanen. camb. dec.* 304. *& dec.* 556. *p.* 1. *rec.* Sed ubi mandatum est necessarium, atque in gratiam ipsius creditoris pro ejus reintegratione, seu indemnitate, tunc vere non videtur ubi hoc personalitatis motivum figat pedes.

6 Quo vero ad alterum fundamentum clericatus, illud pariter minoris ponderis videbatur, quoniam prohibitio mercaturæ in Clericis non importat inhabilitatem ad assequendum sed solum pœnam circa retentionem, quod sc. quicquid ex mercatura, & negotiatione acquisitum est per Clericum, ab isto tanquam indigne, & turpiter quæsitum aufert Fiscus Ecclesiasticus jure spolii ex illicita negotiatione resultantis juxta Constit. Pii IV. Ut enim firmant Abb. *in c. relatum, il secondo, de testam. num. fin. & cæteri*, de quibus Azor. *de spol. cap.* 2. *in secundo quæsito post tract.* Redoan. *de spol.* in illis parvæ impressionis *fol.* 605. Molin. *de contract. disp.* 342. *n.* 1. Molphes. *in summa de contract. cap.* 4. *n.* 128. Gait. *de cred. c.* 2. *tit.* 7. *nu.* 2134. *& seq.* Carol. de Grass. *effect. Cleric.* 6. *nu.* 16. *&* 17. acquisita per Clericum ex negotiatione alias Laicis non prohibita, sed illicita ratione clericatus, fiunt de ejus dominio, sibique acquiruntur, quamvis deinde tanquam male quæsita, Ecclesiæ, vel hodie Cameræ Apostolicæ applicentur ex dicta Constit. Pii IV. quæ alias iniqua remaneret, si sibi applicaret id, quod non esset Clericorum, sed veniret restituendum eis, cum quibus negotiatio inita est, quod utique non est dicendum.

7 Præterea, tam istud quam præcedens objectum non percutiebant qualitatem usurariam, cujus peculiaris natura, seu privilegium est, ut quicquid sub nomine usurarum, seu accessionum solvitur, illico in sortem imputetur, sed solum prætendi posset quædam indebiti species, ita ut debitor ad cambiorum solutionem adstrictus, jure exceptionis possit se tueri, non autem ut voluntarie solutum repeti posset, sive prætendi imputatio in sortem, unde propterea quatenus resolutiones istis fundamentis essent innixæ, semper remanerent improbabiles saltem respectu denegatæ executionis pro sorte principali.

8 Ponderabam ulterius auctoritates in iisdem decisionibus deductas percutere regulam generalem de prohibita Clericis negotiatione, & mercatura, nullam vero adesse in terminis specialibus probantem contractum cambii illicitam negotiationem continere, cum revera talis dici non possit, nam alias Clericis habentibus pecuniam in uno loco interdictum esset illam pro altero loco cum mercatore, vel quocumque altero cum suo aggio, seu valore unius monetæ cum altera cambiare, quod importaret commercii privationem, & cujus contrarium passim per quoscumque Ecclesiasticos etiam Regulares, & Observantes, qui sunt in communi capaces, observatur, & licet ubi non agitur de cambio, quod consumatur pro prima vice, sed gyrare, seu continuare debet in cambiis, & recambiis, usque ad pecuniæ mutuatæ restitutionem, videatur actus mercatoribus potius congruus, unde propterea saltem de facto, atque in communi opinione reputatur species mercaturæ Clericis illicitæ, ob quam Camerales desuper manus apponunt tanquam ex illicita negotiatione, nihilominus id potius sequi videtur, vel ex quadam vulgi opinione, vel ratione scandali, quo cessante, non videtur subesse ratio prohibitiva, unde propterea Scaccia *de camb.* §. 1. *q.* 7. *p.* 1. *ampl.* 55. *n.* 6. advertit prohibitum non esse Clerico mediante aliquo Laico, & sub istius simulato nomine suam pecuniam dare ad cambium, quia concurrentibus realitatis requisitis juxta Bullam S. Pii V. dicitur actus licitus, & honestus, & quemadmodum Clericis, & Ecclesiis prohibitum non est dare pecuniam ad censum, ita non videtur, cur dici debeat prohibitus dare ad cambium, cum in censu, magis certa videatur accessio salva sorte, quam in cambio, in quo sors diminutionem pati potest, licet enim in censu sors sit demortua, & perpetuo irrepetibilis, in cambio vero elapso statuto termino possit repeti, nihilominus istud creditoris, & respective debitoris commodum, vel incommodum compensatum remanet a dicta alia differentia securitatis sortis principalis, & uniformia accessionis, seu utilitatis in fructu, quæ concurrunt in censu, & cessant in cambio, unde propterea alia urgere non videtur ratio prohibitionis, nisi illa scandali, ac opinionis vulgi, quibus rationibus consultum remanet, quando sub aliorum nomine isti contractus celebrantur, & consequenter nulla videtur subesse congrua ratio, cui hoc assumptum innitatur.

ROMANA CONTINUATIONIS CAMBII PRO THOMA CARENA.

Discursus pro veritate.

An post restitutam sortem possit creditor continuare sub cambiis, & recambiis fructus, seu cambia quæ remanerent debenda?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *In censibus, & societatibus officii solutio in parte non facit cessare contractum in residuo non soluto.*
3 *Cambia non dicuntur fructus sed pars sortis.*
4 *De conclusione de qua n.* 2.
5 *Ponderantur conjectura ex quibus in proposito partium voluntas desumatur.*
6 *Cambia limitata quomodo sint intelligenda.*
7 *Observantia multum in proposito attendenda est.*

D I S C. XIX.

1 THomas Carena hæres Christophori patris, ad effectum solvendi quoddam debitum hæreditarium, accepit de anno 1635. scuta mille ad cambium, data creditori facultate cambiandi, & recambiandi tam sortem, quam cambia usque ad restitutionem, cum autem Thomas partem cambiorum, ac etiam dictam sortem principalem solvisset, creditor autem pro quodam residuo cambiorum prætendere potuisset continuare eandem facultatem cambiandi, desuper ex parte Thomæ pro veritate consultus, respondi ut sequitur.

2 In terminis præcisis cambii quæstio Mihi non contingit in Foro disputanda, neque adhuc memoria suggerit tractantes, verum firmata per DD. & Rotam in terminis census, vel societatis officii, recte his terminis congruere videretur, cum pariformiter agatur de materia pecuniaria, in qua tanquam in materia dividua eadem est ratio totius quoad to-

tum, ex partis quoad partem, tantumque affert utilitatem totum respectu totius, quam pars respectu partis, ideoque satisfactio in parte non tollit totum contractum, qui in parte remanente subsistere potest, ut quicquid aliqui dubitaverint, in terminis census firmatur per Cenc. *de censib. q.* 107. *n.* 4. *& seqq. & q.* 110. *nu.* 1. *& seq.* ac per tot. Rota ap. Merlin. *dec.* 822. *&* 841. Adden. *ad dec.* 454. *p.* 4. *rec. tom.* 2. Et in terminis societatis officii *d. dec.* 454. repetita apud Merlin. *decis.* 69. Et his stantibus videtur pro creditore respondendum, ut scil. mandatum datum ad cambiandum continuari potuerit pro residuali summa sibi debita ex causa cambiorum.

3 Contrarium tamen in proposita facti specie Mihi verius videtur ex ejus particularibus circumstantiis, omissa enim inspectione, an dictæ decisiones, & auctoritates loquentes de restitutione partis sortis principalis, alia sortis parte in suo esse remanente, applicari possint nostris terminis, in quibus non agitur de parte sortis, sed de parte cambiorum, quæ fructuum loco haberi videntur, de quo tamen dubitari posset, quia data realitate, cambia & recambia vere non sunt fructus, & accessiones, sed habentur loco sortis principalis, quæ in qualibet nundina una cum antiquo debito transfunduntur, ex deductis per Surd. *cons.* 540. *n.* 33. *& seqq.* Tur. *de cambiis disp.* 3. *q.* 2. *& plurib. seqq.* & habetur pluries in aliis *hoc eod. tit.* dum alias recambia passim admissa salvari non possent, quia esset dare fructus fructuum, & accessiones accessionum, quod ex veriori sententia est damnatum, salvantur tamen ex dicta ratione, quod illæ accessiones efficiuntur sors principalis tanquam pretium monetæ cambiandæ, ut alibi supra, & infra advertitur.

4 Omissa igitur dicta inspectione, moveor ad sentiendum contra creditorem, quia in hoc punctu, an scil. per solutionem partis debiti cesset in totum contractus, verius est spectandam esse verisimilem partium voluntatem, & an per solutionem, ejusque respectiva receptionem intellexerint a toto contractu recedere, remanente residuo in puris terminis debiti, Cenc. *d. q.* 107. *n.* 2. *&* 4. Merlin. *d. dec.* 69. *n.* 29. *& decis.* 822. n. 5. *& seq.* Adden. *ad d. dec.* 454. *p.* 4. *rec. tom.* 2. *n.* 61. *& seq.*

5 In casu autem de quo agitur, plura concurrere videntur, ex quibus verisimilis partium intentio fuerit resolvendi totum contractum, & præsertim quia integra sors principalis scut. 1000. prout accepta fuit, ita restituta, & de ea reportata quietantia, ita nil penitus remaneret debendum de ea, quæ vere, & originaliter est sors principalis, pro qua contractus initus fuit, residuale vero debitum ex causa cambiorum, licet ex juris subtilitate, & fictione loco sortis ad effectum recambiandi habeatur, de facto tamen, & omnium opinione habetur tanquam debitum fructuum, ac etiam Rota sæpius tanquam fructum habere, seu nuncupare solet. Unde non intrat illa ratio, quæ militat in casu dictarum decisionum, in quibus, vel major, vel satis notabilis pars sortis remanebat non restituta.

Clarius quia ubi aliqua veræ, & originariæ sortis portio debenda remanet, debitor est certus se esse illius debitorem, atque non solvendo dicitur in mora inexcusabili, ex qua æquum non est, ut commodum reportet in præjudicium creditoris nolentis illam sortem tenere otiosam, ideoque non mirum si Rota ex æquitate hanc sententiam in dictis casibus sequuta est, non sic in illo residuali debito cambiorum, & recambiorum, quod incertum remanet, ac illiquidum, itaut juste debitor credere potuerit se non esse illorum debitorem, ideoque, vel non intrat mora, vel ab ea excusatur, quia semper excusandus est debitor, qui ante non solvit quam scire quantum deberet, *l.* 3. *ff. de usur. l. non potest, de regul. jur. cum Concord.* per Leotar. *de usur. q.* 84. *n.* 1. *& seq.* & est in jure vulgaris propositio.

6 Licet enim cambia sint limitata ad rationem decem pro centenario, hæc tamen limitatio facta est ad effectum, ut dictam summam excedere non valeant, secus autem si sint minora, quia tunc in minori summa debentur, ut expresse conventum legitur in instrumento, & est de jure indubitatum, nam alias esset cambium siccum, & usurarium, cum iste contractus eatenus ab usura salvetur, quatenus sub se contineat periculum, ut nulla accessio, quinimmo sortis principalis diminutio, & creditori jactura adesse possit, ut habetur sæpius hoc eodem titulo, unde propterea dum debitor e creditore certificatus non fuit, quod & quantum in singulis nundinis cursus cambiorum importaverit, juste credere potuit, se ad aliud non teneri nisi ad cambia soluta.

7 Accedente præsertim contraria observantia deducta ex longævo creditoris silentio, per quod, per argumentum a contrario, recte intrant ponderata ap. Merlin. *d. dec.* 822. *n.* 7. *& seq. & dec.* 851. *n.* 5. *&* 6. Cenc. *d. q.* 107. *n.* 7. *&* 8. Adden. *ad d. dec.* 450. *n.* 64. *& seq. p.* 4. *rec. to.* 2. Atque iniquum esset, ut debitor, qui ex longævo creditoris silentio putat totum solvisse, ac nihil debere, patiatur supplantationem cum longo cursu cambiorum, & recambiorum, quem de facili ab initio evitare potuisset solvendo residuum fructuum, dum totam veram sortem restituere curavit.

Considerandus quoque venit sensus mercatorum, quod in cambiis limitatis non datur recambium, ut alia occasione a pluribus mercatoribus peritis, & fide dignis audivi, sed super hoc Mihi firmandum duco, cum punctl necessitas non postulet.

ROMANA, SEU BONONIEN. LITTERARUM CAMBII
PRO FEDERICIS FLORENTIÆ
CUM
MONTHIONO, ET ALIIS MERCATORIBUS URBIS

Discursus ad veritatem in Congregatione.

Cujus periculo cedet decoctio, an mandantis, seu Scribentis litteras cambii post illarum acceptationem, vel mandatarii qui litteras acceptavit, & adhuc non implevit, vel ejus in cujus gratiam scriptæ sunt?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Quando decoctio scribentis litteras cambii cedat damno mandatarii acceptantis, vel adjecti, distinguitur.*
3 *Quis in proposito dicatur mandans, & quis mandatarius, & de personarum diversitate in hac materia concurrente.* 1
4 *Consideratur casus novus in quæstione, de quo n.* 2.

DISC. XX

CAtalanus Bononiæ mercator quasdam tractas fecit Federicis Florentiæ mercatoribus, de quibus jam ab eis impletis dedit in mandatis, ut se reintegrare deberent supra se a Monthiono urbis mercatore ejus correspondenti, cui iidem Federici duas tractas fecerunt de æquivalenti aliis eorum correspondentibus solvendas, per d. Monthionum per Catalanum certioratum acceptatas, unam sc. sub die 3. & alteram sub die 10. Martii 1663. Cum autem hoc intermedio tempore inter dictas duas acceptationes, sub die sc. septima ejusdem mensis sequuta esset dicti Catalani mors, quæ ex improviso ejus insperatam decoctionem, vel detexit, vel accidentaliter causavit, hinc Monthionus de his certioratus, priusquam etiam primæ tractæ usus maturaret, recusavit eas implere, cumque dictis Federicis principaliter eas impleri interesset, dum alias ipsi reintegrare tenerentur eos, quibus erant directæ, idcirco in Advocatorum congressu pro eruenda veritate desuper habito distinguebam tractas prædictas, atque super prima dicebam illos bonum jus fovere, malum vero super secunda. 1

Cum enim prima tracta acceptata esset sub die 3. Martii, & sic per quatuor dies antequam sequeretur decoctio, ita dicta acceptatio sequuta dicebatur in tempore habili, quando mandatum per mortem civilem mandantis non expiraverat, & consequenter decoctionis periculum erat mandatarii, qui litteras acceptaverat juxta *dec.* 303. Franchis, quam cæteri communiter sequuntur, ut constat ex deductis per Capyc. Latr. *consul.* 42. *n.* 10. *& seqq.* ubi bene *& dec.* 196. *nu.* 24. *& seq.* (licet hic incidenter ad aliud propositum, ac non multum digeste) Rot. *resp.* 17. *n.* 3. *lib.* 1. optime Rota in *Romana litterar. Cambii* 16. *Martii* 1640. *cor. Coccino*, in *Romana*, *seu Neapolitana litter. cambii* 9. *Junii* 1653. *cor. Dunoz. inter suas dec.* 940. in quibus agitur de casu controverso, & admittitur in *alia Rom. seu Neapolitana*, *de qua infra*. 2

Clarius vero ac indubitanter, quia decoctio non proveniebat vivente mercatore ex illa bonorum, & effectuum deficientia, quæ per plures dies præcedentes prævideri potest, & frequentius solet, quo casu pro ratione dubitandi intrare potest aliqua fraudis, & collusionis suspicio inter mandantem, & eum, cui solutio facienda est, ad supplantandum

mandatarium, seu correspondalem, ut est casus *de quo infra in d. Romana, seu Neapolitana*, cum Catalanus prædictus pro toto tempore quo vixit, non solum communi hominum opinione, sed etiam ipsa re idoneus esset, ejusque decoctio sequuta esset per mortem, quæ causa fuit, ut ejus Ministri, vel domestici (ut publica fama erat) pecunias, gemmas, & alia, quæ negotio parata tenebat, occuparent, unde propterea casus remanebat planus.

Super secunda vero tracta, cujus acceptatio sequuta fuerat re non integra, & post jam expiratum mandatum per dicti mercatoris mortem, tam naturalem, quam civilem ex decoctione resultantem, quam Scacc. Amat. Monac. Mastrill., & cæteri allegati in supradictis Rotæ decisionibus, & per Capyc. Latr. *d. consult.* 42. Rocc. *conf.* 10. *l.* 1. Merlin. *lib. 2. controv.* 11. indistincte teneant contra acceptantem, quasi quod ita pro scribente fidejussisse potius videretur, atque debeat esse periculum decoctionis illius, qui decocti fidem sequutus est, atque agentes pro dictis Federicis constanter assererent Florentiæ, & in aliis Civitatibus mercantilibus talem esse mercatorum opinionem, & usum, quoties ille, cui tractæ implendæ sunt, non esset decoctionis actualis vel imminentis conscius, itaut fraudis, & collusionis suspicio absit, nihilominus juxta magis communem, & receptam opinionem, de qua apud proxime allegatos, qui alios cumulant, & in dictis Rotæ decisionibus, distinctio est, quod aut de tempore acceptationis casus decoctionis acceptanti verisimiliter cognitus esse poterat, & tunc sibi imputandum est, itaut dicto casu non obstante, ad solutionem litterarum cambii quas acceptavit, teneatur, aut cessat dicta verisimilis notitia, & debeat excusari, cum ejus acceptandi animus censeatur rebus in eodem statu permanentibus, & cum præsupposito integritatis mandantis, unde propterea quando essemus isto casu præciso, quia nempe litteræ scriptæ essent ab ipso Catalano postmodum decocto, juxta hanc secundam opinionem in Curia Romana receptissimam, concludebam desperatum opus videri super hac secunda tracta judicialem controversiam assumere, sed contentari debere implemento primæ, ad quam ex ejus Sapientum consilio Monthionus se offerebat, dummodo liberationem ab hac secunda concorditer obtineret.

Difficultas tamen erat, quod revera non versabamur in casu præciso, de quo allegatæ auctoritates, & decisiones
3 loquuntur, ubi scil. tres tantum personæ sunt in scena, nempe scriptor litterarum, qui mandantis personam gerit, ille cui sint directæ, earum acceptator, qui mandatarius dicitur, & adjectus, cui solutio demandata est, sed quatuor personæ interveniunt ut supra, atque illa Scribentis, seu mandantis directi, seu immediati gerebatur per Federicos in bono statu existentes, qui proprie in sensu omnium dicuntur mandantes, ex deductis per Fab. de Ann. *conf.* 82. Surd. *conf.* 528. Gait. *de cred. c. 2. tit. 7. n. 2296. & seq.* & alios de quibus supra, unde propterea insinuabam potius esse in casu, de quo agunt Bursatt. *conf.* 39. *n. 5. & seq.* & Gait. *d. c. 2. tit. 7. n. 2301. & seq.* ubi scil. Titius Scribit Seio, quod solvat Caio supra se ad computum Sempronii, tunc enim licet directe, & proprie Titius sit mandans, & Seius sit mandatarius, attamen quoad illum in substantia mandantis persona potius geri dicitur per Sempronium, cujus nomine tanquam medium, seu instrumentum, & organum, Titius mandatum dare dicitur, itaut periculum decoctionis Sempronii mediati mandatoris damno Seii mandatarii, non autem Titii cedere debeat, nisi acceptatio, vel solutio fiat sub prætextu.

Et hoc stante dicebam prætendi posse evitari strictam applicationem dictarum auctoritatum, & decisionum, atque non omnino improbabiliter aleæ experimentum in judicio
4 tentari ex diversitate, ac novitate casus, verum adhuc dubitabam, ideoque mea fuit opinio, cui cæteri adhæserunt, quod Monthiono implente primam tractam, super qua res videbatur plana, super hac secunda non respuerent eam qualem qualem concordiam quam obtinere possent, ut credo sequutum esse, quoniam licet casus sit diversus, attamen eadem est ratio, atque in effectu idem concursus trium tantum personarum inesse videtur, illa scil. mandatis repræsentata per Catalanum, in cujus computum solutio facienda erat, & illa mandatarii repræsentata per Monthionum: Federici vero, qui litteras scripserant, in effectu gerere dicebantur personam adjecti, cui facienda erat demandata solutio, quamvis nec per illos tanquam per speciem gyratæ alteri demandata esset, unde casus parum diversificare videbatur, atque eadem videbatur ratio expirationis mandati, & deficientis voluntatis in acceptante.

ROMANA LITTERARUM CAMBII PRO BENEDICTO CASTALDO CUM FRANCISCO VIVARIO

Casus disputatus cor. A.C. & resolutus pro Castaldo. postea ut credo concordatus.

An, & quando adjectus, cui litteræ cambii solvendæ sunt in casu non implementi a mandatario, teneatur protestari, aliasque diligentias facere contra istum ut contra Scribentem, seu mandantem habere possit regressum? Et de differentia litterarum cambii, quæ scribuntur per Italiam, ab illis quæ scribuntur per Hispanias, & de voto *Corduba* super cambiis Hispaniarum.

S U M M A R I U M.

1 *Falli species.*
2 *Haberi non potest regressus contra scribentem litteras cambii, nisi factis diligentiis cum eo, cui sunt directæ.*
3 *De termino litterarum cambii per plateas, vel nundinas,*
4 *De ratione ob quam requiruntur dictæ diligentiæ.*
5 *De differentia inter litteras cambii per Hispanias, & de illarum termine, ab illis per Italiam, ut in primis non sit docendum de diligentiis.*
6 *Tenor voti* Cordubæ *super cambiis per Hispanias.*

D I S C. XXI.

Benedictus Castaldus de anno 1648. & 1649. diversas pe-
cuniarum summas dedit ad cambium pro Hispaniis Vi- 1
vario, qui consignavit solitas litteras ejus correspondali directas Matritum Francisco Paravicino, pagabiles infra certum terminum in eisdem litteris præscriptum, cum promissione intra alium terminum docendi in Urbe de subsequuta solutione, alias teneri solvere in eadem Urbe, tam sortem quam cambia, seu interesse, cum autem Castaldus a dicto Paravicino certioratus esset solutionem sequutam non esse, hinc elapso utroque termino, in vim obligationis cameralis, exequutive pulsavit Vivarium excipientem contra ipsum haberi non posse regressum, nisi doceatur de protestationibus, ac diligentiis contra eum, cui litteræ directæ sunt ex deductis per Scacc. *de camb. §. 7. gl. 2. n. 3. & §. 2. gl. 5. n.* 201. 318. 326. & 447. Turr. *de camb. disp. 3. q. 12. n. 13. & disp. 2. q. 13. n. 9. & seq.* qui per Scribentes pro Vivario debitore allegabantur.

Pro actore Scribens dicebam, quod quicquid esset de dicto 2
assumpto in suis casibus, de quibus allegati loquuntur, difficultas cessabat ex facto, ac defectu applicationis, cum loquantur de litteris cambii, quæ scribuntur per Italiam, sive sit per plateas, sive sit per nundinas, licet enim utroque casu litteræ implicitum terminum habere videantur, quoniam ubi sunt per plateas, vel sunt, ut dicitur, *a vista*, & solvendæ sunt in continenti eadem die, qua præsentantur, vel sunt ut dicitur ad usum, & solvendæ sunt intra illum terminum, qui ex communi usu frequentatur inter mercatores, in Italia est dierum 15. a die acceptationis, nisi ex particulari conventione in eisdem litteris brevior, vel longior præscribatur, in nundinis vero sit pro earum tempore, quod est jam præfinitum, & certum.

Nihilominus cum in contractu cambii, juxta magis com-
munem, & receptam opinionem non detur pœnitentia, id- 3
circo ille, qui dedit pecunias, molestare non potest recipientem, ac respective scribentem litteras, nisi ex capite non implementi, quod habet pro fundamento moram, ad cujus effectum necessarium est docere de interpellatione, sive ex alia regula, quod cessionarius acceptans alium in debitorem quamvis pro solvendo, & non pro soluto, regressum habere non potest contra cedentem, nisi prius factis diligentiis contra nomen cessum, ut ita satisfactum dicatur saltem mandato, quod cessionarius a mandante suscepisse dicitur ad exigendum, ut *dec. 44. p. 11. rec. nu.* 12. pluries *sub tit. de*
cred. Ea etiam ratione accedente, quod ubi solutio facien- 4
da est in alio loco quam in illo domicilii utriusque contrahentis, ut est præsertim in nundinis, in quibus omnes sunt forenses, ad hoc ut creditor convincere possit debitorem de mora, docere debet se, vel suum correspondalem fuisse statuto tempore in loco præscripto promptum recipere solutionem juxta communiter receptam doctrinam Bart.

in l. Item illa n. 11. ff. de constit. pecun. Scacc. *d. §. 2. gl. 5. n.* 201. *& 204. cum seq.*

Non sic est in cambiis, quæ fiunt per Hispaniam, quoniam cum in eis certus terminus præscribatur ut plurimum
5 trium mensium, ut in præsenti faciendi solutionem, & deinde alter terminus aliorum duorum mensium ad docendum de solutione in Urbe, hinc dictis terminis elapsis contracta dicitur mora juxta terminos text. *in l. magnam, C. de contrah. & committ. stipulat.* atque dum ipse scribens juxta communem stylum suscepit onus docendi de sequuta solutione, sibi potius incumbit probare suæ moræ excusationem, ostendendo fecisse diligentias, & non invenisse in loco adjectum, seu correspondalem, cui solutio facienda erat, quoniam ubi præscripta est certa dies, quæ pro homine interpellat, & constituit in mora, tunc non tenetur creditor ire ad domum debitoris, sed e converso debitor ire debet ad domum creditoris Scacc. *d. §. 2. gl. 5. n. 195. & 205.* Atque ita alias in illis cambiis Hispaniæ censuit Rota juxta votum, quod desuper habetur Cordubæ sub die 10. Januarii 1602. approbatum a Clemente VIII. quod cum pluribus exemplis docebatur sæpius practicatum in eodem Tribunali A. C. atque a Signatura Justitiæ probatum, cujus voti, cum illud non habeatur impressum tenor talis est.

Nos DD. Andreas Fernandez de Corduba Rotæ Auditor fidem facimus, & attestamur, quod introducta vigore specialis
6 *commissionis causa appellationis in Sac. Rotæ Auditorio coram Nobis ad instantiam R. D. Francisci de Porris appellati a decreto mandati contra eum per A.C. relaxati pro sorte principali plurium partitarum cambiorum, ac pro fructibus cambii ad rationem scut. 13. pro primo anno, & septem pro sequentibus annis contra filias quondam Philippi Ravennæ, in qua causa prætendebat D. Porres instrumentum cambiorum, & recambiorum cum eo per dictum quondam Philippum celebratum, & in judicio productum fore, & esse declarandum injustum ex pluribus, & præsertim quia tenerentur mercatores docere de præsentatione litterarum cambii, ac eorum diligentiis penes eos, quibus litteræ dirigebantur in partibus appretiationem monetæ in eis contentam esse injustam taxationem, atque ad rationem 13. pro centenario 7. pro sequentibus annis esse excessivam, neque uniformiter taxari potuisse, & exequi contra Bullam fel. rec. S. Pii V. ac pro liquidationem interesse servanda esse requisita Paul. de Castr. alias sæpe a Rota in similibus sequuti. Et ex parte dictorum filiorum replicabatur instrumenta esse licita, quia in cambiis intervenit realis solutio, transmissio litterarum cambii eorum correspondentibus, ac intentio, & credulitas, quod pecuniæ illis in Hispania solvi deberet, & promissio solvendi interesse est in casu non solutionis per viam Judicis taxatione, & post moram in qua sunt per idem instrumentum debitores absque litterarum præsentatione, & protestatione de non facta solutione, aut alia interpellatione, & diligentia Constituti, appretiationemque monetæ in contractu conventam esse justam, quia talis pro tempore fuit reperta, & valor qui in appretiatione monetæ attenditur, & dictam taxationem ad 13. pro primo anno, & 7. pro sequentibus nedum esse justam ac debitam, sed potius in eo debitores relevari, & mercatores gravari, quia cum ipsis mercatoribus debeatur interesse lucri cessantis, certum est, quod si juxta debitoris obligationem pecuniæ solutæ fuissent in Hispania tempore debito, & Romam transmissæ, multo pluris quam ad rationem 13. pro centenario tam pro primo quam sequentibus annis lucrati fuissent, itaque dicta taxatio pro primo anno fit in eo, quod ad minimum lucrari potuissent. Pro aliis vero annis habetur potius ratio contra jus ipsorum mercatorum damni emergentis, quam lucri cessantis sibi debiti, dum enim ex mora, & culpa debitoris non possunt efficere suas pecunias coguntur, ut alii quas præ manibus habent negotiis supplere volentes, pecunias alienas ad cambium alio modo accipere, pro quibus ad minus septem pro centenario damnum pati coguntur, & ideo taxationem posse semper præsumi formaliter hoc pacto fieri, discussisque promissis aliis, quam hinc pluries a dictis partibus deductum fuit, attenta gravitate causæ continente in se universum negotium similium cambiorum de ordine DD. feci verbum cum Sanctissimo DD. PP. qui ad plenum de meritis, & statu hujusmodi causæ, ac de similibus cambiis, quæ passim per mercatores residentes in Curia, & Curiales Hispanos fiunt certificatus, mandavit procedi in causa in Rota, & justitiam fieri partibus, & die 23. Junii 1601. in Congregatione, quæ fuit tenta in Sapientia facto verbo, & discusso, an dicta instrumenta cambiorum, quæ communiter inter dictos mercatores, & Curiales celebrari solent sub dictis contractibus, appretiatione ac certa taxatione, ac aliis quam præfatis essent licita, vel illicita stante dicta Bulla S. Pii V. & aliis, quas partes deducebant, fuit firmatum, instrumenta fuisse, & esse licita, neque posse de aliqua illicita possessione redargui.*

Cumque pro parte D. Porris post istam resolutionem fuisset porrectum memoriale eidem Sanctissimo, & per Sanctitatem suam remissum Reverendiss. D. Seraphino Decano, ad effectum ut Beatitudinem suam super resolutione capienda in hujusmodi negotio cambiorum alloqueretur, resolutione per eum facta, annuit nil esse innovandum, & ideo dicta cambia inter mercatores, & Curiales juxta dictum consuetum stylum in instrumento cambii cor. nobis producto, & solito in Curia celebrari, posse continuari, quod si aliquis contractus cambii aliter quam præter stylum qui nunc viget, factus detegeretur censeatur illicitus, & quia propterea de ordine Sanctissimi nihil erat in præmissis innovandum, res remansit integra, prout ante litem motam absque eo quod in causa amplius procederetur.

In quorum omnium, & singulorum testimonium Nos Audit. & Judex antedictus ad instantiam eorundem subscripsimus, & sigilli nostri impressione muniri fecimus. Datum Romæ in Ædibus nostris die 10. Januarii 1602. Pontificatus Sanctissimi D. N. D. Clementis Divina Providentia Papa Octavi, anno xi. A. Corduba Rotæ Auditor manu propria.

NEAPOLITANA LITTERARUM CAMBII PRO HIERONYMO CASTALDO CAMERÆ APOSTOLICÆ CLERICO CUM GUBERNATORIBUS ARRENDAMENTI OLEI ET SAPONIS NEAPOLIS.

Responsum in causa extra Curiam, incertus est exitus.

De regressu competente contra Scribentem litteras cambii ob illas non impletas a mandatario, an, & quando cesset ob protestationem non factam in tempore, præsertim in Regno Neapolitano stante dispositione *pragmat. 6. de litteris cambii*, & de processu exequutivo desuper competente?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Pro litteris cambii competit via executiva, tam contra acceptantem, quam contra Scribentem in casu regressus.*
3 *In Regno clarius per Regiam pragmaticam.*
4 *Quando exceptio turbida admittatur adversus actionem claram, & quando replicatio sit potius turbida.*
5 *De intelligentia pragmaticarum Regni super litteris cambii.*
6 *De non usu legis ejusdem interpretativo, ad differentiam non usus præscriptivi.*
7 *An dictæ pragmaticæ afficiant Ecclesiasticos, quibus litteræ cambii solvendæ sunt?*

D I S C. XXII.

Cum quidam minister, seu correspondalis Gubernatorum Arrendamenti olei, & saponis Regni Neapolis exi- 1
stens in Civitate Licien. seu alio Hydruntinæ Provinciæ loco non implevisset quasdam tractas ab eis per litteras cambii factas in computum Hieronymi, seu ejus auctoris pro totidem acceptis in ea Provincia solvendas Collagato Archiepiscopo Carthaginen. Hinc proinde Hieronymus prædictus, ex proprio, vel ejus auctoris jure, judicium instituit exequutivum in Magna Curia Vicariæ, seu coram Judice delegato contra Gubernatores prædictos pro solutione summarum in eisdem litteris contentarum, sed opponebatur per reos conventos de carentia actionis ob protestationem non factam in tempore præscripto *per pragmat. 6. de litteris cambii*, §. 4.

Replicantibus vero Agentibus pro actore, pragmaticam non habere locum, seu non servari in dicta Civitate Licien. seu aliis illius Provinciæ locis, cum forte citra præjudicium satis proborum, & doctissimorum, quibus illa Tribunalia adeo abundant, aliquorum defensorum major cura consistere videatur in exceptionibus dilatoriis, & causarum protractionibus in longum, quod ibi dicunt *causa gubernium*: Hinc proinde principaliter insistebatur super concessione termini in causa ad probandum dictum usum, ac respective non usum *pragmaticæ*, quod idem est ac vulnerare processum summarium, & exequutivum, & facere causam ordinariam, cumque actor in Curia Cameræ Apostolicæ Clericus esse re-

qui-

quisiisset ad scribendum in causa, atque non obstante replicatione quod satis incongruum esset, ut qui diversa Tribunalia diversi Principatus practicat, scribere deberet in articulis consistentibus, non in puncto juris communis, quod ubique est idem, sed in intelligentia juris municipalis, seu praxi Tribunalium diversi Principatus, a quibus post aliquam praxim in adolescentia, tunc absens eram spatio annorum circiter 25. potissime quia etiam in iis, quæ in meum puncto juris communis, circumscriptis statutis, & legibus municipalibus consistunt, adhuc satis diversa esse videtur ejusdem juris veritas ob diversas opiniones, quas Tribunalia diversimode tenent, adhuc oportuisset adeo qualificati, & benevoli requirentis desiderio obsequi.

2 Hinc proinde scribendo, duas constituebam inspectiones, unam ordinis super processu executivo, ac denegatione termini, alteram justitiæ super meritis negotii principalis, & quatenus pertinet ad primam, dicebam non esse dubitandum de regula super competentia viæ executivæ, quæ ex magis communi, & ubique recepta DD. opinione competit pro litteris cambii, non solum contra mandatarium acceptantem, sed etiam contra Scribentem in casu regressus ob illarum non implementum, cum de communi omnium Europæ Tribunalium consuetudine ratione commercii id receptum sit ex deductis per Grat. *discept.* 569. *n.* 25. Seraph. *dec.* 530. *&* 562. Otthob. *dec.* 118. & in aliis cumulatis per Add. *ad dec.* 282. *n.* 39. *& seq. p.* 9. *rec.* & ex Regnicolis late Thor. *voto* 55. Capyc. Latr. *cons.* 14. *n.* 15. *&* 17. Rov. *pragm.* 1. *de litteris cambii*, ex quibus, & aliis passim liquet, id procedere etiam ex dispositione, vel intentione juris communis, seu communis consuetudinis, multo magis indubitanter in eo Regno per expressam dispositionem *prag.* 1. *de cambiis*, *& prag.* 3. §. 12. expresse disponentium rejectionem exceptionum altioris indaginis, atque tanquam absolutum supponitur ap. Rocch. *cons.* 15. *num.* 7. *& seq. lib.* 1.

3 Quo posito, cum intentio actoris esset clara, & liquida, quia docebatur de non implemento, hinc proinde nisi exceptio rei conventi esset etiam omnino liquida, & clara, itaut actionem eliderer, unde actor replicaret de re dubia, & requirente extrinsecas probationes, omnino incongruam dicebam prætensionem dationis termini in causa, cum hic supponat necessitatem extrinsecarum probationum, quæ nunquam admittuntur in reo ad probandam exceptionem pro impedienda clara, & executiva, sed solum ubi turbiditas consistit in actione, vel replicatione actoris adversus exceptionem claram rei conventi.

4 Ad ostendendum autem quoad dictæ verissimæ, ac vulgaris theoricæ applicationem, quod versaremur in casu exceptionis turbidæ adversus actionem claram, non autem in casu turbidæ replicationis adversus exceptionem claram, ut per alteram partem prætendebatur, congruum censui, assumere inspectionem super justitia, seu meritis negotii principalis, dependente ab intelligentia *d. Regiæ pragm.* 6. § 4. *de litteris cambii*, *& pragm.* 3. §. 10. *eod. tit.* quoniam aut dictæ pragmaticæ, vel earum altera obstabant, vel complectebantur casum, aut non, si inspecto earum tenore non obstabant, inane opus erat velle probare earum non usum in Civitate Licien. & in aliis dictæ provinciæ loci ex parte actoris allegatum, & cum aliquibus negotiantium attestationibus justificatum, dum id erat ad superabundantiam, aut obstabant, itaut attenta earum dispositione clare cista remaneret intentio actoris, qui replicando allegaret non usum, & tunc, cum iste in dubio non præsumendus exigat formalem probationem, admittebam congruam esse dationem termini pro dicta probatione facienda, cum hæc potius incumberet actori ad justificandam suam actionem, seu replicationem.

5 Pragmaticas autem prædictas disponentes, ut recipientes litteras teneantur infra quatuor, vel respective octo dies post acceptationem, seu maturatum acceptationis terminum facere debitas, & consocias protestationes, sine quibus regressus competere non possit contra Scribentem, dupliciter non obstare dicebam, primo quia constabat in facto, Ministrum seu correspondalem, cui litteræ erant directæ, per diem antequam illarum usus maturaret, detectum fuisse decoctum ac latitantem, unde propterea eramus extra casum pragmaticarum, quæ pro fundamento principali habent adjecti negligentiam, cum hæc adesse non dicatur, quando certum ac notorium est diligentias non fuisse profuturas, ut per Rot. Genuen. *dec.* 91. *n.* 27. *cum seq.* Decoctus enim assimilatur mortuo, ac non existenti in rerum natura, atque ita notoria effecta est ejus insufficientia ad litteras implenda, & solutiones faciendas, quia cum interdicta sibi dicatur administratio illorum bonorum, quæ forte etiam haberet, utique nec volens posset id facere.

Et secundo quia inspectu dictarum pragmaticarum tenora præsertim *pragm.* 3. §. 10. quæ loquens intra Regnum magis proxime obstabat, illa loquitur de termino currere debente in ipsa Civitate Neapolis, & inter mercatores ibi residentes circa litteras, quæ ab intra, vel extra Regnum respective eis diriguntur, ut liquet ea ejus verbis, ibi: *L'uso dei pagamenti s'intenda in questo modo, cioè, per lettere che vengono di Regno otto giorni, Roma, Fiorenza, &c.* 15. *giorni*. Et sic Regnum stat solum tanquam terminus a quo, non autem ad quem, qui est solum verificabilis in ipsa Civitate, & consequenter in casu converso, litterarum sc. quæ ab ipsa Civitate ad alias ejusdem Regni partes diriguntur, casus remanet omissus, ac extra dictam pragmaticæ dispositionem cadens proinde sub illa juris communis.

6 Quod evidenter comprobari observabam ex eadem *pragmat.* §. 1. ubi mandatur pretia taxari, aliaque mercantile commercium concernentia singulis hebdomadis fieri per sex mercatores ab illorum Foro deputandos in certo ejusdem Civitatis loco consueto, vel præscripto, igitur pragmatica clare agit de litteris ad ipsam Civitatem ab extra directis ibi implendis, non e contra.

Hinc proinde dicebam, attestationes mercatorum, & proxenetarum dictæ Civitatis Licien. super dictæ pragmaticæ non usu, non percutere illum non usum, qui tanquam formalis consuetudo præscripta esset claræ legis abrogativus, seu probativus non acceptationis Populorum, juxta notata per Canonistas *in c.* 1. *de tregua & pace*, & alios, de quibus plene Farin. *in fragm. verbo lex n.* 1. *cum seq.* Rovit. *pragm.* 1 *de extract. n.* 5. Sperell. *dec.* 15. sed attendenda videbantur pro clariori dicti intellectus comprobatione, seu interpretatione, ad quem effectum etiam tales imperfectæ probationes sufficiunt, atque ex hac distinctione repetebam resultare decisionem, an esset dandus necne terminus in causa?

7 Demum ad complacendum potius principali, quam quod crederem illud aliud motivum solum, & de per se recipi debere, deducebam quod dictum jus municipale non obstaret d. Archiepiscopo Carthaginensi, cui litteræ implendæ erant tanquam Ecclesiastico, ab hujusmodi laicalibus legibus exempto, cum paria sint Forum sortiri, ac legibus ligari, ex plene deductis per Otthob. *dec.* 149. & passim, & in terminis specialibus de Marin. in addit. ad Revert. *dec.* 232. *in fine*, dubitabam tamen quin hoc motivum haberet plausum, tum ratione publici commercii, quod in istis præsertim mercantilibus materiis uniformem observantiam exigere videtur, tum etiam quia non agitur de obligando Clericum passive in persona, & bonis propriis, sed de liberando laicum, & proprium subditum, atque de canonizando illius exceptionem ab ipsius juris communis dispositione, vel intentione resultantem, circa diligentias, quas cessionarius, seu adjectus facere tenetur, cum enim id sit in jure dubium, atque diversas habeat opiniones, idcirco ad hujusmodi quæstionem dirimendam, ista pragmatica canonizare voluit unam opinionem, quamvis forte minus communem, & receptam, per quam ejus subditus exceptione tutus redderetur, ac liberationem obtineret, quæ tamen ita incidenter, & discursive oretenus cum ipso principali dicebam ad insinuandum motivum pati posse suas difficultates, ideoque in aliis duobus principaliter insistendum esse, credebam, nullo tamen super his dictum ultimum motivum concernentibus efformato judicio, sed relinquendo integrum locum veritati.

BONONIEN. CAMBII
PRO HÆREDIBUS DOMINICI COMELLI
CUM HÆREDIBUS ZANIBONI ET GRATI.

Responsum pro veritate.

Onus cambiandi susceptum per debitorem, seu receptorem pecuniæ ad certum tempus, seu certas nundinas, an duret in futurum donec pecunia restituatur, potissime dum partes, verbis, & factis id agnoverunt?

Onus prædictum an cesset per mortem debitoris, seu suscipientes? Et qualem contractum contineat hæc susceptio pecuniæ ad cambiandum?

An sit illicitum cambium, ubi dator pecuniæ scit illam per recipientem in alios usus esse convertendam? Et de expensis provisionum, an & quando cedant necne ad commodum creditoris, vel potius a cambiis desalcari debeant? Et si aliquid plus ob cambia solutum est, an ipso jure imputetur in sortem?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series cum quæsitis, seu dubiis.*
2 *Cambia assumpta per debitorem debentur etiam post elapsum tempus conventionale, in quo fuit in mora restituendi pecuniam.*
3 *Clarius accedente declaratione partium, & de ratione.*
4 *Declaratur conclusio, quod confessiones, & facta partium non attenduntur in hac materia, quando procedat.*
5 *Ubi datur alicui pecunia ad cambiandum, qualis species contractus iste dicatur.*
6 *An mandatum, vel onus susceptum ad cambiandam pecuniam expiret per mortem, & de differentia inter mandatum voluntarium, & necessarium?*
7 *Quod hæc oneris susceptio sit transitoria ad hæredes.*
8 *An cambium sit licitum, ubi dator pecuniæ scit receptorem eam convertere debere in alios usus?*
9 *Qualis scientia ad hunc effectum requiratur.*
10 *Ex interusuriis cambiorum, an detrahendæ sint provisiones.*
11 *Quomodo probandum sit quod cambia non ascenderint ad summam taxatam.*
12 *Si de facto solutum sit aliquid ultra summam taxatam, an imputetur in sortem ipso jure?*

D I S C. XXIII.

1 DE mense Januarii 1649. Marsilius de Zanibonis, & Cæsar de Gratis habuerunt a Dominico Comello libras 28. m. cum obligatione eas cambiandi per quatuor proximas futuras nundinas Bisuntinas, vel aliorum locorum, cum utriusque respective libertate in qualibet nundina, & sub conventione ut cambiorum interusuria ad commodum Comelli excedere non possent sex pro centenario, & anno, itaut excessus cederet commodo ipsorum recipientium, quatenus vero ad talem summam non ascenderent, debeatur solum id quod vere importarent.

De mense autem Junii 1652. facta præmissorum narratione, ac etiam quod ex tacita prorogatione ad alias subsequutas nundinas in eodem contractu continuatum fuerit, Comellus de interusuriis, seu cambiis usque ad illud tempus decursis fatetur se satisfactum, conveniendo indefinite super ejusdem contractus continuatione in futurum, usquequo ab eo de alicujus partium conventione recessum esset, sub eisdem pactis in primo contentis, eadem cambiorum, seu interusuriorum limitatione.

Atque in hoc secundo instrumento (dicto contractu etiam quoad clausulas executivas jam perfecto) Gratus per novam periodum recognovit erga Zanibonum bonam fidem, recepisse sc. ab initio dictas libras 28. m. ut eis uteretur in negotio dationum per eos, & alios socios susceptorum, unde promisit de illis debito tempore reddere rationem.

Obierunt de anno 1658. Zanibonus, & de anno 1664. Gratus, unde inter illorum hæredes, seu creditores, ac prædicti Comelli etiam defuncti hæredes, circa data, & accepta de pluribus dubitari contingit, super quibus dicti Comelli hæredes consilium pro veritate petierunt, primo scil. circa cambia decursa, & soluta de annis 1651. & 1652. in spatio intermedio post terminatas quatuor nundinas in priori conventione contentas usque ad diem 20. Junii 1652. in qua dicta nova conventio inita est, an illa debeantur, dum de spacciorum transmissione, atque cambiorum realitate non constabat, secundo num cambia in vim secundæ conventionis deberentur ex tempore mortis Zaniboni, vel mortis Grati respective, stante quod per tales casus prætendebatur dissoluta societas, seu alias resolutus contractus, tertio, stante quod constabat dictas libras 28. m. susceptas esse, ut erogarentur (ut de facto erogatæ fuerunt) in dictum negotium dationum, unde certum erat per nundinas cambiari non potuisse, an contractus proinde redderetur illicitus, & usurarius, & quarto, quid dicendum esset de illis annis, in quibus cambiorum interusuria, detractis correspondalium provisionibus, non ascenderunt ad dictam conventam summam 6. pro centenario, super quibus respondi.

Quoad primum; de plano, & absque dubio pro heredibus Comelli creditoris respondendum censui, quoniam etiamsi nulla haberetur probatio voluntatis partium continuandi, minusque cambia postmodum decursa soluta essent, ut erat casus de quo in infra allegatis decisionibus cor. Cerro, adhuc deberentur ex duplici clara ratione. Una quod tempus adjectum non censetur gratia terminandæ, seu extinguendæ obligationis, sed solum gratia illius differendæ, & altera, quod non debet esse melioris conditionis morosus, & deficiens a data fide quam non morosus, & non delinquens, quoniam esset dare commodum ex delicto, & mora contra principia juris naturalis, & scripti, unde si durante termino conventionali, quando debitor dici non poterat in mora, neque fidei violator, tenetur ad interesse cambiorum, fortius teneri debet in tempore sequenti, ut Me obtinente, decisum fuit *in Romana Cambii 24. Aprilis 1662. & 23. Februarii 1663.* coram Cerro, per quas revocantur duæ præcedentes editæ *8. Aprilis, & 4. Decembris 1658. coram eodem, & de quibus in dicta causa, hoc eod. tit. disc. 9.*

Multo magis in præsenti casu, in quo dupliciter constabat de voluntate partium continuandi in eodem contractu etiam post quatuor nundinas ad solam debitorum dilationem conventas, primo scil. verbis, ut dicitur in secundo instrumento, ibi, *stante la tacita proroga seguita per l'altre fiere scorse*, & secundo factis, per solutionem cambiorum, per quam solventes id agnoverunt. 2

Clarius vero ac indubitanter procedendo cum lectura agentium ex personis debitorum, ac prætendentium juxta secundum proxime sequens dubium, illum contractum esse societatis, quia sive dicatur societas, sive susceptio mandati, sive locatio operarum, sive contractus innominatus, sive connexio trium contractuum, ex iis quæ habentur *in magistrali Mediolanen. cambiorum* cor. Lancellotto, & Ubaldo *dec. 304. & 556. p. 2. rec. in Viterbien. transactionis 4. Junii 1663.* cor. Taja, *§. fin.* in jure passim datur etiam tacita renovatio societatis, locationis, vel similis contractus.

Neque alicuius momenti esse dixi conclusionem in suis casibus veram, & receptam, de qua *dec. 69. p. 9. rec. in Ravennaten. seu Faventina cambii 16. Junii 1653.* cor. Bichio, & sæpius in aliis, quod sc. verba, vel facta partium in hac materia usuraria nil operentur, neque reddere valeant licita cambia sicca, & usuraria, quoniam hujusmodi propositio est verissima in iis, quæ concernunt substantiam cambiorum, illaque requisita, quæ ad eorum realitatem necessaria sunt, in quibus allegatæ, & aliæ auctoritates loquuntur, secus autem in iis, quæ concernunt quid extrinsecum, & accidentale pendens ab ipsarum partium voluntate, ut in *d. Ravennaten. seu Faven. hoc tit. disc. 12.* 3

Utpote creditor postquam cessit dies solutionis, non potest in damnum morosi debitoris accipere debitam pecuniam ad cambium absque interpellatione, nisi ita et pacto remittatur, sive cambiandi facultas per debitorem creditori data, non intelligitur cum se ipso, nisi expresse dicatur, cum similibus, illa vero non respiciunt substantiam seu validitatem cambiorum, sed solum respiciunt voluntatem partium, seu factum accidentale ab ipsa voluntate pendens, quæ voluntas extrinsecus etiam per alias probationis species probari potest, multo magis per ipsarum partium duplicem confessionem verbis, & factis explicatam, ut ita declarando dictam conclusionem habetur in *d. Ravennat. seu Favent. cambii 26. Januarii 1666.* cor. Cerro, *& in d. dec. 12.* Atque hoc jure passim vivitur in Curia, cum versemur in iis, quæ non exigunt scripturam, vel aliud factum tertii, ut sunt spaccia, vel similia, sed agatur de rebus dependentibus a simplici voluntate ipsarum partium. 4

Et ideo, cum durante tempore convento, certum sit etiam sine realitate litterarum, seu spacciorum cambia deberi, non tanquam cambia, sed tanquam damna, & interesse ob non factum, seu non impletum mandatum per debitorem, seu receptarum pecuniarum susceptum juxta decisiones in *Rom. pecuniaria 7. Junii 1647. & 5. Junii 1648.* coram Corrado *in ead. 14. Junii 1649.* cor. Dunoz. impress. post Salgad. *in labyrint. dec. 7. & inter suas dec. 829.* quæ reputantur in materia magistrales passim usu receptæ, ut in alleg*ata Romana cambii* cor. Cerro, & in aliis frequenter, atque prorogatio temporis super ejusdem mandati susceptione pendeat a mera partium voluntate, nil prohibet illam

per

per ipsasmet partes declarari potuisse, unde quoad hunc primum punctum credebam versari in casu omnino plano, quoniam non agitur de justificandis usuris receptis ex sola, & nuda confessione, quæ proinde attendenda non est juxta receptum *cons.* 520. *Romani*, sed confessio prædicta continet agnitionem illius veritatis, & obligationis, quæ etiam de jure, & ex natura actus adesset, quamvis debitor non agnovisset.

5 Quoad secundum, quamvis Scaccia *de cambiis*, §. 3. *glos.* 3. *n.* 33. *& seq.* credat hujusmodi contractum esse societatis, admixtum cum duobus aliis contractibus assecurationis sortis, & fructuum, quam opinionem sequuntur Morales relati per Rotam *in dicta Viterbien. transactionis 4. Junii* 1663. cor. Taja, §. *id quod &c. & plene habetur in Firmana sub tit. de usuris*, *disc.* 1. Nihilominus juxta firmata in allegata Mediolanen. cor. Lancellotto confirmata coram Ubaldo *decis.* 304. *&* 556. *p.* 2. *recent.* verius est istum esse contractum institoriæ, seu suscepti mandati non omnino voluntarii, sed necessarii, donec scilicet restitueretur accepta pecunia, cum quo sensu suscepti mandati proceditur *in allegat. dec.* 7. post Salgad. *& in d. decis. Romana Cambii* coram Cerro, & in aliis.

6 Quo posito sequitur non resultare cessationem contractus, & obligationis per mortem, quoniam recepta juris conclusio, ut mandatum expiret per mortem mandantis, vel mandatarii, procedit in mandato voluntario, secus autem in necessario. Sicuti enim debitor volens non potest invito creditore non restituta suscepta pecunia habere mandatum pro resoluto, atque ab ejus suscepto onere se eximere, ita non potest id sequi per mortem naturalem, vel civilem, ne plus operetur fictio quam veritas, ut de dicta distinctione inter mandatum voluntarium, & necessarium habetur per Gabr. *de procurator. conclus.* 2. *n.* 36. Trentacinq. *l.* 2. *var. tit. de procurator. resol.* 10. *n.* 7. *&* 9. Burat. *dec.* 440. *n.* 2. *&* 3. Merlin. *dec.* 436. *n.* 11.

7 Unde propterea mandatum prædictum, seu verius susceptum munus faciendi, esse transitorium ad hæredes active, & passive, pro absoluto supponitur *in Romana multiplici 9. Decemb.* 1635. coram Piruvano, & 18. Martii 1654. coram Meltio, atque in celebri Romana Cambiorum acerrime disputata in Congregatione Baronum, & in Rota inter Valentem, & Raymundum, quamvis ex parte debitoris prætenderetur cessatus cursus cambiorum ob expiratum mandatum per ejus mortem civilem ex banno capitali resultantem, attamen motivum ex dicta ratione semper rejectum fuit, nulla ratione habita de deductis in contrarium per Caball. *cons.* 145. *lib.* 2. *ut in dicta causa*, *hoc tit. disc.* 2.

Et in terminis specialibus contractus huic similis, ac mortis naturalis debitoris, seu mandatarii, qui pecuniam cambiandam susceperat, unde ejus hæredes prætendebant ex dicto motivo dissolutæ societatis, seu expirati mandati per mortem cessasse cursum cambiorum, seu damnorum, & interesse, quæ eorum loco debentur, Ego disputavi in Tribunali A. C. *in una Camerinen. cambiorum*, & pro creditore judicatum fuit, atque judicatum canonizatum fuit per Signaturam Justitiæ rescribentem cum clausula, *sine præjudicio*, quamvis ut credo causa ulteriorem disputationem non habuerit in Rota, ubi commissa fuerat, ob subsequutam concordiam, *& de qua causa supra disc.* 4. Potissime quia contractus tenor non ostendit in hoc præcise electam fuisse industriam personæ, itaut ageretur de negotio mere administratorio, sed potius constat agi de mero cambio obliquo, seu mutuo dato cum obligatione debitoris tenendi sub cambiis æquivalentem summam in ejus damnum, & curam pro relevatione creditoris, ne damnum ex otiositate suæ pecuniæ sentiat, ut est proprie cambium obliquum, quod inter privatos est frequentissimum, ac passim usitatum, ut *in d. Camerinen. disc.* 4. & sæpius in aliis *hoc tit.*

8 Circa tertium quæsitum quamvis Rota *in Romana cambiorum 4. Julii* 1642. 18. *Aprilis* 1644., *&* 16. *Januarii* 1645. cor. Peutingerio ex plurium Moralium sententia firmaverit, illicitum, ac siccum censeri contractum cambii, quando creditori innotescit pecunias ad cambium datas, per recipientem erogatas, vel erogandas esse in alios usus, itaut per nundinas cambiari non possint, nihilominus dicebam hanc difficultatem in hac facti specie non obstare, nec de facto, nec de jure.

Non quidem de facto, tum quia nullibi constabat de tempore primi contractus anni 1649. quando datæ fuerunt pecuniæ, quod Comello innotuisset illas in causam negotii datiorum convertendas esse, unde scientia postmodum superveniens non habetur in consideratione, cum ad effectum validitatis contractus spectetur scientia illius temporis, qua non concurrente non attenditur ea, quæ deinde superveniat, ut in proximis terminis census impositi super re aliena, vel 9 incapaci habetur *in Romana Salviani* 20. *Martii*, *&* 19. *Junii* 1651. *coram Verospio*, *Romana vineæ coram Rojas* inter suas *dec.* 458. *n.* 4. *&* 5. & sæpius in aliis, & in sua materia *sub tit. de Censibus*. Tum etiam quia neque ex secundo Instrumento anni 1652. inferri poterat ad certam scientiam Comelli, cum enim in uno eodemque instrumento contineri possint duo diversi contractus, etiam inter diversas personas, *ut dec.* 154. *n.* 12. *p.* 8. *rec. Romana domus* 24. *Januarii* 1650. *coram Bichio*, *& in aliis*, possunt stare simul, quod Comelius post jam perfectum suum contractum (cum ad eum de aliis gerendis inter ipsos Gratum, & Zanibonum inquirere non pertineret) recessisset, seu non advertisset ad eu, quæ inter ipsos gererentur, & sic inferri non potest ad scientiam, nisi ad summum ad remotam, & præsumptam, quæ sufficere non debet ad grave præjudicium reddendi actum illicitum, & usurarium juxta receptum quotidianum axioma, quod ad effectum gravis præjudicii scientia debet esse vera, & certa, non autem præsumpta, Puteus *dec.* 242. *l.* 1. Rota *dec.* 48. *n.* 15. *cum seqq. p.* 8. *rec.* & in aliis plene congestis *per add. ad dec.* 54 2. *n.* 98. *p.* 4. *rec. tom.* 3.

Minus de jure, quoniam licet Rota in allegatis decisionibus id dixerit, nihilominus in eadem causa, agnita veritate, curavit partium concordiam creditori satis proficuam, itaut eædem decisiones remanserint sine effectu, atque deinde quamvis positiva illorum revocatio sequuta non esset, semper ab eadem Rota, alisque Tribunalibus etiam in causis gravissimis, præsertim in Romana locationis venæ ferri inter Principem Ludovisium, & illos de Rinuccinis *disc. seq.* illud fundamentum non fuit habitum in consideratione, expresse deinde rejectum specialiter respondendo dictis decisionibus *in Romana Cambii 24. Martii* 1664. §. *tertio vis fiebat*, *coram Otalora*, *de qua etiam hoc tit. inter Ludovisium*, *& Sfortiam disc.* 6. ex ea clara ratione, quod nulla subest necessitas cambiandi, seu gyrandi super cambiis eandem pecuniam sciente etiam dante in alios usus per recipientem convertendam esse, & tamen gyrum cambiorum sequi posse in æquivalenti, atque ita passim docet praxis totius Orbis, cujus notitiam habere non de facili solent Morales, ut plurimum intra claustra viventes, atque hujusmodi difficultates excitantes.

Demum quoad quartum, & ultimum punctum detractio- 10 nis provisionum, dixi hujusmodi punctum frequenter a Me disputatum fuisse in Tribunali A. C. & in Signatura, adhuc tamen formiter non disputatum, nec decisum in Rota, atque processum esse cum certo præsupposito, quod ubi agitur de illis interusuriis, quæ ob defectum realitatis spacciorum non debentur tanquam cambia, sed tanquam damna, & interesse, non possit creditor exigere nisi id, quod cambiorum inter alios decursorum interusuria importent, detractis provisionibus correspondentium, quas creditor prætendere non potest, ex ea clara ratione, quod nunquam plus operari potest fictio, quam veritas, neque interesse ob non factum potest excedere id, quod interesset si factum promissum adimpletum esset, unde si Gratus, & Zanibonus receptores pecuniarum vere, & realiter spaccia transmisissent, & cambia gyrassent, expensæ provisionum cedere debuissent ad favorem correspondentium, absque eo quod dator pecuniarum aliquid de eis prætendere posset, ita non potest de illis prætendere aliquam utilitatem, unde punctus videbatur pro meo judio indubitatus.

Tunc etenim provisiones in toto, vel in parte cedere solent commodo creditoris, quando ipsemet suscepit mandatum, seu curam gyrandi super cambiis, cum tunc prohibitum non sit reportare a suis correspondentibus, aliqua modica mercede contentis, condonationem earundem provisionum ad eorum favorem, ut *dec.* 45. *nu.* 3. *& seqq. p.* 4. *rec. tom.* 2. *in Romana cambiorum 4. Decembris* 1662. *coram Verospio*, sed ubi cessat hæc ratio, nulla alia subesse videtur, quæ suadeat eamndem provisionum commodum cedere debere ad beneficium creditoris.

Solumque in hac materia ad favorem creditorum, ubi 11 præsertim agitur de repetendis, vel imputandis cambiis jam solutis, considerata tutti non bene probata negativa minoris cursus cambiorum, ex eo quod minota fuerint in aliquibus nundinis, quia ubi cambium non est ad certas nundinas præcise restrictum, sed continet generalem alternativam omnium nundinarum in aliis locis celebrandarum, ut est in præsenti contractu, tunc debet id justificari per omnes nundinas ex juris principio, quod indebitum præsertim

volun-

voluntarium exigit perfectam, & concludentem probationem exclusivam contrariæ possibilitatis, & de quo habetur in Romana pro Musca, & in altera pro Marescot. *hoc eod. tit. disc.* 57. unde propterea iste punctus consistit potius in facto quam in jure, utpote pendens a dictis justificationibus, & calculis.

12 Quando autem in aliquibus annis de hujusmodi minoratione concludenter ut supra constaret, quod in scripturis transmissis ex parte hæredum creditoris negabatur, tunc dicebam quod intraret juris difficultas, an illud plus singulis annis, vel temporibus solutum ipso jure in sortem imputandum esset, itaut eam ex tunc respective extenuasset, vel potius competeret solum de præsenti repetitio, seu defalcatio, hunc autem punctum dixi adhuc non esse decisum, Ego autem credebam locum non esse dictæ imputationi ipso jure in extenuationem sortis, licet enim Rota, & Curia sequatur opinionem, quod in odium usurarum fiat imputatio ipso jure, non autem per viam repetitionis indebiti, ut liquet ex firmatis in vulgata Romana cambii cor. Bichio *dec. 69. p. 9. rec.* cum qua passim proceditur, attamen id recte locum habet, ubi agitur de vitio intrinseco consistente in dispositione juris, cujus ignorantia in materia usuraria non excusat, neque in creditore inducit bonam fidem, ut est exempli gratia, quando prætenduntur cambia sine spacciis, seu alias de jure illicita & usuraria, cum tunc creditor inexcusabiliter censeatur esse in mala fide causante ipso jure imputationem in sortem, ejusque extenuationem, secus autem ubi agitur de re consistente in facto, cujus ignorantia in creditore sit justa, & probabilis, tunc enim quidquid sit, an ista sit necne sufficiens ad excusandum a restitutione perceptorum, & consumptorum, admittenda tamen videtur ad effectum evitandi dictam rigorosam imputationem, dum stante majori cursu cambiorum in annis præcedentibus, atque subsequuta illorum solutione, creditor eorum cursus ignarus, bona fide credere potuit ad tanti currisse, dum debitor, qui cambiandi curam, & onus habebat, atque cambiorum cursum scire debebat, voluntarie solvit, verisimiliter non soluturus, ideo sibi imputet, cur creditori non denunciaverit subsequutam accidentalem diminutionem, in cujus casu creditor recte dicere potest, quod abstinuisset a majori exactione, non autem quod ita per adeo diminutas solutiones partem sortis recipere voluerit, atque hanc dixi Mihi videri ipsam genuinam veritatem super illo puncto.

ROMANA LOCATIONIS VENÆ PRO PRINCIPE LUDOVISIO CUM RINUCCINIS.

Casus varie decisus per Rotam, postea concordatus.

An in cambio detur usura ob mixturam alterius contractus, seu ratione certi lucri, & quatenus detur, an talis mixtura, ex qua resultet usura, vitiet etiam ipsum cambium, vel potius, isto valido permanente, illa vitietur?

SUMMARIUM.

1 *CAsus controversia*

2 *Contractus cambii simpliciter & de per se, non continet mutuum, & successive neque usuram, & qualis contractus dicatur.*

3 *In omnibus actibus attendi debet substantia voluntatis, non autem cortex, & figura verborum.*

4 *Quod in cambio non adsit usura, sed læsio, vel injustitia.*

5 *Declaratur, & quod usura esse possit in quocumque actu inter vivos, vel per ultimam voluntatem.*

6 *Quando etiam in cambio proprie, & directo adsit usura.*

7 *Quid in cambio minuto, seu materiali permutationis monetæ in eodem loco inter præsentes.*

8 *In cambio nullum dari potest lucrum certum.*

9 *De cambio obliquo continente sub se plures contractus mutui, mandati, & cambii.*

10 *Examinatur* dec. Mastrill. 106., *& an data infectione contractus creditori debeatur interesse?*

11 *Corruente altero contractu correspectivo admixto cum contractu cambii, an iste contractus etiam corruat, & quando?*

12 *Accidentalia vitiantur, & non vitiant.*

13 *Declaratur conclusio de qua num. 11. circa correspectivitatem.*

DISC. XXIV.

PRæsupposita facti serie in hac eadem causa magis distincte enarrata *sub tit. de Regalibus, disc.* 517. ac brevius 1
enunciata in eadem causa *sub tit. de usuris disc.* 4. Quatenus pertinet ad istam materiam cambiorum, actum fuit de puncto, an mixtura locationis, vel alterius contractus cum cambio inducat usuram, quæ istum etiam contractum vitiet, vel potius ipsa circumstantia inductiva usuræ vitietur, contractu cambii firmo permanente. De prima vero tantum parte disputatum fuit in Rota, an scilicet adesset mixtura talis quæ causaret usuram necne? Cumque recedendo a prima *decis.* 23. *Martii* 1639. *coram Cardinali Verospio*, in tribus posterioribus sub diebus 2. *Maii* 1659., *&* 20. *Februarii*, *&* 26. *Novembris* 1660. *coram altero Verospio successore*, firmatum fuerit usurariam mixturam non adesse, hinc proinde defuit occasio disputandi de altera parte, num scilicet posita circumstantia usuraria, illa vitiaret, vel vitiaretur, de qua solum actum fuit in congressibus habitis per solos hujus partis Advocatos pro directione, ac etiam in illis, qui habiti fuerunt coram Arbitris, seu Arbitri consultoribus, priusquam reassumeretur causa in Rota.

Quatenus igitur pertinet ad dictam primam partem disputatam in Rota, cum in isto contractu locationis, seu appaltus venæ ferri suscepto per fratres de Rinucciniis conventum esset, quod ipsi dare deberent Ludovisio locatori scuta 175. mille ad cambium, explicando hujusmodi pecuniæ dationem cum vocabulo Italici idiomatis, *prestare*, e *far prestare*, quod traductum in latinum idem importat, *ac mutuare*, hinc proinde in prima decisione *anni* 1639. infertur adesse mutuum, quod data injustitia pretii, usurarium reddit alium contractum admixtum, in posterioribus autem decisionibus, atque in disputationibus habitis in Rota, magna inspectio habita fuit super hoc puncto, an adesset necne mixtura mutui, nimium laborantibus Scribentibus hinc inde super Hetruscæ elocutionis vocabulorum significationibus, quid scilicet hoc verbum *prestare* apud Florentinos præsertim importaret, & an inito contractu in Urbe, illius potius, quam dictæ Florentinæ Civitatis patriæ conductorum loquendi usus attendi deberet, atque Rota deferendo aliquibus attestationibus negotiatorum, magnum fundamentum constituit in usu Florentino, juxta quem etiam ipse contractus cambii explicari solet, dictoque contractu posito, infertur non cadere usuram, cum hæc non detur sine mutuo vero, vel interpretativo, quod ita abesse judicatum fuit, 2
dum contractus cambii, positis requisitis ad ejus realitatem ad præscriptum *Constitutionis* 118. *S. Pii V.* necessariis, nullum sub se contineat mutuum verum, vel interpretativum, sed, vel juxta unam opinionem contractum permutationis, vel juxta alteram illum mandati, seu institoriæ, vel juxta alteram, locationis, & conductionis, vel juxta alteram contractum innominatum, *do ut des, seu do, ut facias*, ut apud Turr. *hoc tract. & in aliis hoc tit. pluries*.

Quamvis autem Ego inter hujus partis Advocatos tunc junior, ut cæteris senioribus, & primariis adhærerem, scribendo in causa, in præmissis quoque insisterem, in meo tamen sensu, omnes istos credebam labores inanes, atque 3
per modum loquendi potius puerilitates, circa præsertim significationem dicti verbi, seu vocabuli *prestare*, & an unius, vel alterius Civitatis loquendi usus attendi deberet, quoniam procedendo cum certo principio, a Judicantibus, & Consulentibus in quibuscumque humanis actibus, tam inter vivos, quam per ultimam voluntatem, principaliter, ac perpetuo attendendo, ut non cortex, vel formalitas verborum, sed substantia voluntatis attendi debeat, ut de actibus inter vivos, Mantic. *de tacit. lib.* 2. *tit.* 7. Burat. *dec.* 113. *n.* 7. Merlin. *dec.* 692. *nu.* 46. Rota *in Romena fidejussionis* 24. *Maji* 1660. *coram Verospio*, & frequenter *sub tit. de credito*, ac sub altero *de contractibus* & alibi, & in ultimis voluntatibus idem Mantica *de conjecturis lib.* 3. *tit.* 3. *n.* 9. Orthob. *dec.* 254. *in fine*, & frequenter *sub tit. de fideicommissis* ac alibi, cum ex ipsa conventione ad evidentiam pateret in partium voluntate non fuisse dandi dictam pecuniam sub contractu mutui, sed sub illo cambii, limitando cambiorum fructus, seu interusuria ad septem pro centenario, ac etiam adjiciendo pacta in contractibus cambii adjici solita super justificatione spacciorum, seu realitatis, & aliis, ita etiam comprobante subsequuta observantia formalis gyri cambiorum per nundinas, hinc proinde puerilitatis species videbatur super formalitatibus, & significationibus verborum

rum immorari, ideoque reflectendo etiam ad veritatem, omnino absolutum credebam, quod versaremur in contractu cambii, non autem in illo mutui.

E converso autem eodem veritatis sensu retento, inanes credebam labores Scribentium pro conductoribus in retexendo ad exclusionem usuræ longissimas allegationes, quarum pleræque recensentur etiam in causæ decisionibus super certo ac præsupponendo principio, quod non detur usura sine mutuo vero, vel interpretativo, cum punctus difficultatis non consisteret in ipso principio, seu conclusione juris, sed in ejus applicatione, circa quam credebam procedi cum æquivoco evidenti.

4 Licet enim purus contractus cambii realis initus sub forma ad præscriptum dictæ Pianæ Constitutionis requisita, nullum contineat mutuum, & successive usuram, etiamsi ageretur de cambio irregulari, in quo cambiorum interusoria, seu pretia a partium conventione resultant, & in qua conventione, circumventio, seu læsio adesset, cum id percutiat injustitiam reducendam ad justitiam, seu æqualitatem juxta terminos *text. in l. 2. Cod. de rescind. vendit.* non autem usuram, ut advertitur *in Romana cambiorum disc.* 1. & in aliis, atque est principium receptissimum.

5 Attamen ubi accedit qualitas alterativa, tunc illa corrumpere dicitur contractum, illumque transformat in diversam speciem mutui interpretativi sub diversi contractus nomine palliati, nam etiam in emptione, & venditione, locatione, & conductione, permutatione, & similibus, attenta propria natura contractuum, nullum adesse dicitur mutuum verum, vel interpretativum, & consequenter non intrant termini usuræ, sed potius illi læsionis, & injustitiæ, & tamen conventiones alterativæ, in istis etiam usuram inducunt, ob eorum corruptionem, ac implicitam transfusionem in toto, vel in parte in diversum contractum mutui impliciti, seu interpretativi *ad notata per Canonistas in cap. in Civitate, & Cap. finali, de usuris, & per Civilistas in l. curabit, C. de action. empti*, ut late advertitur ad propositum apud Matrill. *dec.* 106. Quinimmo intrat usura etiam in feudo, emphyteusi, donatione, deposito, & similibus, a quibus illa magis abesse videtur, & quod magis, etiam in legatis, & ultimis voluntatibus, ut frequenter in sua materia *sub tit. de usuris*, quoniam eo ipso, quod alteratur consueta natura contractus, atque de facto exinde resultat, quod ob usum pecuniæ admixtum cum tempore alter contrahens aliquam reportat utilitatem de ipsius principalis contractus natura non competentem, tunc ita occultari dicitur mutuum velatum, seu interpretativum, ut in omnibus dictis, ac similibus contractibus, vel legatis, ac ultimis voluntatibus, quinimmo, & in Judicum sententiis, vel Arbitrorum laudi plene expendit Leotar. *in ejus tract. de usuris, q.* 1. 8. 18. & 19. 24. *& per totum tractatum*, & sunt principia certa, in quibus tyronicum esset authoritates desiderare.

Et in specialibus terminis cambii, etiam ubi agitur de cambio proprio, & directo juxta ejus originem, & introdu-
6 ctionem absque mixtura negotiationis, seu circulationis, sed pro sola commoditate, vel necessitate commercii, quia nempe habens pecunias in una Civitate, illius vere, & realiter indigeat in altera, vel in nundinis pro mercibus emendis, aliisque negotiis, vel usibus explicandis, nam adhuc adesse potest usura, ex eo quod ratione majoris dilationis, & de majori cambiorum, seu mercedis pretio conveniatur, cum ita insit mutuum interpretativum, quod usuram causat juxta dubitationem excitatam per Lupum *in cap. Naviganti, de usuris, commentar.* 3. §. 2. *n.* 72. *in illis ultimæ impressionis*, alias *n.* 30. *in antiquioribus*, & advertitur supra in Romana cambiorum *disc.* 1.

Quinimmo etiam in cambio minuto, & materiali sine litteris, quod in eodem loco inter præsentes sequi solet, ut est illud
7 quod exercetur per collybistas, quod vulgo *Bancherattas* vocamus, cambiando scilicet monetam auream cum argentea, vel argenteam cum ærea, sive grossam cum minuta, &c. dari potest usura, quoniam licet citra usuram licite concedatur in cambiatore aliquod lucrum in compensationem laboris, & industriæ circa illud exercitium, vel ratione illius extrinseci valoris, quem ratione commodioris usus habeat ex consuetudine magis una monetæ species, quam altera, quamvis valor intrinsecus esset uniformis, & circa quam recompensam si adesset excessus, vel circumventio, illa percuteret injustitiam, & læsionem, non autem usum. Nihilominus si admixtum esset tempus, & successive unius ex permutationibus lucrum ratione usus pecuniæ, quia nempe, ut sæpe contingit, præsertim in Regno Neapolitano, ubi magnus habetur incommodissimus usus pecuniæ æneæ, quod habens de facto inferiorem pecuniam, illam indigenti tradat ad certum tempus restituendam in argentea, vel aurea. Tunc enim occultari dicitur mutuum interpretativum, & successive intrat usura, quod scilicet ob usum pecuniæ cum dilatione illam recipiens sentiat damnum, & successive illius dator lucrum illius extrinseci valoris, quod vulgo *aggium* nuncupatur, in una ac in altera monetæ specie cum similibus, & sic usura non sistit in contractu cambii puro, ac simpliciter, & de per se considerato, sed in circumstantia, seu qualitate alterativa.

Item retentis eisdem terminis cambii veri, ac directi ut 8
supra, illius essentiale requisitum est, ut nullum detur lucrum certum ab initio, neque in obolo, sed totum pendeat ab eventualitate majoris, vel minoris valoris monetæ, unde uterque contrahens æque se habere valeat ad lucrum, ac damnum juxta *cons.* 238. *Romani*, Rota *dec.* 304. *nu.* 5. *p.* 2. *rec. dec.* 315. *n.* 6. *p.* 2. *divers.* Sperel. *dec.* 90. *n.* 21. & frequenter in aliis *hoc tit.* Unde propterea eo ipso, quod datur lucrum certum, & non pendens a dicta incerta eventualitate, istud dicitur cambium siccum, saltem in hac parte alterativa lucri certi ratione mutui interpretativi, in quod contractus cambii, corrupta, vel alterata ejus natura, transfundi dicitur.

Clarius vero, ac extra principium dubitandi, quando, ut 9
in hac facti specie, non agitur de cambio proprio, & directo, quia nempe quis habens pecuniam in uno loco, eam tradat campsori, vel alteri, ut æquivalens in alio loco, & in diversa moneta ibi ad ejus opportunitates congruas recipiat, sed agitur de cambio obliquo, quia nempe indigens quis pecunia pro aliis usibus, illam mutuo accipiat ab eo, qui eandem cambiorum traficis, & negotiationibus destinaverat, unde propterea ne mutuator in damno remaneat, mutuatarius ei præbet facultatem accipiendi tantundem ab aliis, vel a seipso ad cambium pro reintegratione, ideoque creditor, seu dator pecuniarum, ut advertitur supra in Romana cambiorum *disc.* 1. & in decisionibus in ea causa editis coram Verospin, ac habetur *hoc eod. tit.* in aliis frequenter, plures personas gerere dicitur, unam creditoris ex causa mutui, alteram mandatarii debitoris accipientis pecuniam ad cambium mandantis nomine, & damno. Et tertiam campsoris dantis sibi ipsi tanquam mandatario dictam pecuniam, illamque gyrantis, unde propterea adest mutuum verum expressum, & consequenter ubi est mixtura alterius contractus resultaret certa utilitas alias quam a cursu, & eventualitate cambiorum, tunc usura remanet indubitata, quoniam illud lucrum ad alium referri non potest, nisi ad accessiones mutui, vel ad cambium siccum, ac extra naturalem cursum cambii realis. Et cõsequenter dicta conclusio de usura non intrante sine mutuo vero, vel interpretativo, generaliter, & in abstracto vera, omnino extranea videbatur a casu controversiæ.

Hinc ex facto potius quam ex jure cessavit occasio disputandi in Rota alium punctum. An posita mixtura alterius contractus causantis usuram vitiaret, vel vitiaretur, dum ob præsuppositam justitiam pretii, seu pensionis, in alio admixto contractu locationis, & conductionis, cessabat lucrum certum, quod est usuræ fundamentum.

Verum ubi subsideret dictum præsuppositum, quod in meo, pluriumque Sapientum sensu videbatur irrefragabile, quod scilicet dictus alter contractus locationis, seu appaltus contineret injustitiam pretii, & successive lucrum certum, unde propterea intraret infectio usuraria, quatenus pertinet ad punctum, an hæc vitiaret, vel vitiaretur, aliqui ex nostris, ac etiam ex Scribentibus in contrarium, pragmatico more magnifacientes doctrinas, ac decisiones punctuales, magnum fundamentum constituebant in decisione 106. Matrilli, quæ nimium docta, & magistralis est in hoc puncto usurariæ locationis, seu alterius contractus ob mixturam mutui, vel e contra, juxta deducta *dicta disc.* 117. *sub* 10
tit. de Regalibus, & *dict. alio disc.* 4. *sub tit. de usuris*, quoniam per Concilliorium declaratus quidem fuit usurarius, & infectus ipse contractus, sed tamen creditori adjudicatum fuit interesse pro pecunia, quam alter contrahens interim in manibus habuit ad rationem non excedentem decem pro centenario, ut paret ex eadem decisione *n.* 40. ideoque inferebatur posse stare simul locationem esse infectam, itaut Appaltatores tenerentur locatori reddere rationem rei venditæ pro illo eodem pretio, pro quo ipsi vendiderant, & tamen eundem locatorem pro pecunia prædicta, quam interim habuit, teneri ad dicta cambia ad conventam rationem septem pro centenario.

Istud motivum in Curia Romana, retentisque opinionibus,

bus, cum quibus in ea proceditur, vere nullius momenti erat, atque contemptibile dici poterat, dum omnino damnetum est illud interesse, quod posita mora, seu conventione in dicto Regno Siciliæ ultra, ac etiam in altero citra, aliisque locis per Tribunalia laicalia decernitur absque illius speciali justificatione cum requisitis positis per Castrens. *in l. 3. ff. de eo, quod certo loco*, utpote ibi habitis pro notoriis, atque speciali probatione non indigentibus, cum hæc opinio in Curia passim reprobata sit, ut frequenter in sua materia, *sub tit. de usuris*, ideoque dicta decisio ex hoc capite decernens creditori hanc accessionem non faciebat ad casum ex defectu applicationis, in qua totum, & continuum est Jurisitarum malum.

11 Alii ex nostris, cum præsupposito proxime insinuati assumpti in Curia irrefragabilis non dandi interesse absque titulo illius productivo, vel speciali justificatione, mordicus insistebant, quod pro dicta pecuniæ nihil deberetur, nullaque cambia currissent, atque hunc sensum præsertim habebant duo seniores, inter congregatos doctissimi, & primarii Viri Andosilla, & Roncontus. Cum enim ex deductis *d. disc. 17. sub tit. de Regalibus*, indubitata esset correspectivitas locationis, seu appaltus cum datione pecuniæ in dicta summa scutorum 175. mill. adeout unus actus sine altero absque dubio hinc inde gestus non esset, unusque fuerit causa præcisa alterius, quod est verum, ac certum correspectivitatis indicium, hinc proinde, data infectione contractus locationis, seu appaltus, juxta regulam ex certis juris principiis, quam in correspectivis habemus, corruit etiam alter actus ex defectu voluntatis, quæ alias adesse non dicitur, dum unus sine altero factus non esset.

Diversa vero in hoc puncto erat mea opinio, unde apparenter, & apud alteram partem reputatus in ista causa durior, magisque pertinax, seu obstinatus, attamen id effectu eram omnibus benignior, credebam enim vere appaltum non sustineri ob claram injustitiam pretii, quodque istud reducendum esset ad justitiam, dum Appaltatores nulli periculo, nullique incommodo subjecti fuerant juxta decisa apud Mastrill. *dicta dec. 106. cum aliis, dicto disc. 117.* E converso autem, injustam, ac omnino improbabilem reputabam nostram prætensionem denegandi etiam cursum cambiorum, idque non solum ex quadam non scripta æquitate, ac epycheja deducta ex ratione, vel dispositione textus *in l. curabit, Cod. de action. empti*, & a simili, dum notorium erat datores pecuniarum esse negotiatores retinentes eorum pecunias sub cambiis, quorum occasiones expetendæ non sunt. At etiam ob declaratam voluntatem non faciendi mutuum, sed dictum alium contractum valide, & de sui natura hujusmodi eventualium accessionum productivum. Sed etiam de stricto juris rigore, juxta ea quæ apud Cenc. & Leotar. ac alios, receptissimum habemus in contractu censuali, quod ubi contractus de per se consideratus habet omnia substantialia, vel naturalia requisita, itaut nullus adsit defectus intrinsecus, & in
12 se, sed solum adjecta sint pacta ab eo extranea, quæ percutiant accidentia, non autem substantialia, vel naturalia contractus. Tunc, quicquid sit in Foro interno, in quo omnis decisio pendet ab intentione, unde solus Deus, ac propria conscientia sunt Judices. Quatenus pertinet ad Forum externum, receptum est, hujusmodi accidentalia vitiari, ac haberi pro non scriptis, non autem vitiare, & hic Mihi videbatur casus, quoniam contractus locationis, seu appaltus continebat purum accidens, quod esse, & abesse poterat citra corruptionem alterius contractus cambii, qui de per se erat validus, & perfectus, utpote habens omnia Pianæ Constitutionis requisita.

13 Quatenus vero pertinet ad motivum correspectivitatis, advertebam procedi cum aliquo æquivoco in applicatione, quoniam illud procedebat ad favorem alterius partis, quæ recte dicere poterat, quod non dedisset tantam pecuniam sub cambiis limitatis ad taxam, juxta illorum temporum conditionem nimium suavem septem pro centenario, cum brevi etiam reductione ad quinque, & cum impedimento reperendi sortem, diminute singulis annis assequendam ex pretio venturi juxta seriem, de qua *dict. disc. 117.* nisi etiam effectum habuisset dictus alter contractus, cujus sperata utilitas dicta talia præjudicia compensasset, & sic quod ipsi creditores, cessante contractu appaltus allegare potuissent resolutionem, seu cessationem alterius contractus ita eis præjudicialis, ac nolle stare conventis ratione cessantis alterius contractus correspectivi, tanquam ex cessante voluntate, sive conditione, sine qua non, secus autem e converso, quoniam debitor qui pecuniis indigebat, si pro eis habendis non solum se supponere voluit cambiis, sed etiam alteri jacturæ resultanti ex dicto præjudicieli appaltu, ita duplicatum damnum sentiendo, multo magis, & absque dubio fecisset solum contractum cambii sine appaltu, & consequenter prorsus improprium Mihi videbatur dicere, quod ex hac parte allegari posset ratio defectus intentionis alias contrahendi, ob quam in correspectivis, cessante uno contractu alter quoque corruit. Ite enim nimium repugnere videbatur ipse naturalis discursus, quidquid alter nimium rigorosus leguleicus suaderet. Sed subsequens concordia his omnibus finem dedit, nulla tamen difficultate habita per Arbitros in concordiæ tractatu circa cursum cambiorum.

ROMANA
SEU NEAPOLITANA LITTERARUM CAMBII PRO VALENTINO SALUTIO CUM FRANCISCO CUCURNO.

Casus decisus per Rotam pro Francisco.

An & quando decoctio mandantis, seu scribentis litteras cambii cedat damno mandatarii, seu corresponsalis, qui illas acceptavit, vel potius adjecti, cui earundem litterarum implementum fieri debebat, ac solutio facta est?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Resolutio causæ.*
3 *Refertur quæ sit juris theorica in materia, & distinguuntur casus.*
4 *De primo, in quo acceptatio litterarum sequatur post decoctionem, & recensentur decisiones Rotæ hunc casum percutientes.*
5 *De alia ratione ob quam isto casu acceptans excusatur.*
6 *De secundo casu, in quo de tempore acceptationis scribens erat in statu valido postea immutato.*
7 *De tertio casu mixto, quia de tempore acceptationis non esset sequuta formalis mutatio status, sed cœpisset aliqua deterioratio.*
8 *Impugnatur in hoc casu resolutio, & de ratione.*
9 *Datur distinctio plurium effectuum, ad quos attenduntur conjecturæ, & indicia futuræ decoctionis, & ut quis dici valeat decocturus.*
10 *Quæ regula tradatur ad videndum, an quis esset decoctioni proximus.*
11 *De statuto fori mercatorum Bononiæ in hac materia.*
12 *Quando futura præparatia decoctionis in hac materia attendatur.*
13 *De applicatione theoricæ generalis ad casum.*
14 *De stilo mercatorum in acceptatione litterarum cambii.*
15 *Mandatarius, seu corresponsalis non excusatur si scire potuit conditionem Scribentis.*
16 *Ponderatur difficultas cadens in causa.*
17 *De partitis passatoris bancorum.*

DISC. XXV.

Sub die 27. Februarii 1666. Cæsar de Cæsare in Civitate 1
Neapolitana negotiator dedit litteras directas Francisco Cucurno in Urbe negotiatori pro solutione scutorum mille facienda Valentino Salutio in Urbe pariter existenti, pro totidem ab eodem Cæsare acceptis, mediante banco publico, a Solariis, & Lavagnis, quas litteras Cucurnus libere acceptavit *sub die 6. Martii*, cumque pendente solito termino dierum quindecim, qui *usus* vulgo inter negotiatores dicitur, *sub die 13. ejusdem mensis* ob ejusdem Cæsaris latitationem ejus decoctio in Foro mercatorum detecta, & publicata esset, hinc propterea Cucurnus, ita carens relevatore recusavit di- 2
ctarum litterarum implementum ex motivo supervenientæ decoctionis scribentis, introductaque causa coram A. C. prodiit sententia dicti Cucurni absolutoria, a qua interposita appellatione ad Rotam coram Albergato, datoque dubio, *An Cucurnus ad dictarum litterarum solutionem teneretur sub die 13. Aprilis 1666.* negativa prodiit resolutio, & in hoc statu causa pendet.

Quæstio autem hæc alias apud nostros majores involuta, hodie in Rota, & Curia Romana, cum cujus opinione concordant etiam Sacrum Consilium, aliaque Tribunalia Regni Neapolitani, videtur hodie jam sopita, itaut non sit

amplius

amplius juris, sed facti, & applicationis. Juris enim theorica est, de qua apud Franch. *dec.* 303. Fab. de Ann.
3 *consil.* 82. Rovit. *super pragm.* 1. *de litter. Camb.* Merlin.
l. 2. *controv.* 11. de Marin. *resol.* 258. *lib.* 1. Carleval. *de jud. tom.* 2. *qu.* 6. Rotam *dec.* 345. *part.* 5. *rec.* *in Romana litterarum cambii* 16. *Martii* 1640. cor. Coccino, & apud Dunoz. *decis.* 940. cum aliis in hujus causæ decisione, quod plures casus distingui debent.

4 Primus est ubi decoctio mandantis, seu scribentis supervenit re integra, ante scilicet litterarum acceptationem factam a mandatario, qui in statu bonæ fidei eas postea acceptaverit, juste credens perseverantiam mandatis in consueto bono statu, cujus mutationis ignorantia crassa, vel supina dici non valeat, & tunc in dictis locis, & Tribunalibus recepta est opinio magis benigna excusans acceptantem, quoniam verius videtur acceptantem non dici fidejussorem, vel expromissorem juxta opinionem Scacciæ, & aliorum, sed potius mandatarium ita acceptasse cum propria obligatione, cum præsupposito, quod adhuc duraret mandatum jam solutum per mortem civilem a decoctione resultantem, ideoque casus iste fortuitus cedere potius debet damno ejus, qui scribentis, & mandantis magis quam correspondalis, & mandatarii fidem sequutus est, atque hic est casus, de quo agunt Franch. & Fab. de Anna, & cæteri, de quibus supra, idque habetur apud Rotam *d. decis.* 345. *p.* 5. *rec.* ubi litteræ erant scriptæ sub die 2. Junii, & acceptatio sub die 9. ejusdem, decoctio autem sequuta erat eo intermedio tempore, & ad summum ipsa die nona, scilicet in Sabbato, quando juxta usum mercatorum litteræ scribi, ac respective acceptari solent, prout in dicta Romana litterarum cambii 16. Martii 1640. cor. Coccino, litteræ erant scriptæ die 31. Decembris, acceptatæ die 8. Januarii, decoctio autem sequuta tempore intermedio nempe die 3. Januarii, unde madatarius non potuerat juxta usum cursitationum certiorari. Atque apud Dunoz. *d. dec.* 940. litteræ erant scriptæ die 13. Februarii, acceptatæ die 20. mutatio autem status sequuta in ea hebdomada intermedia, & sic inter unum, & alterum sabbatum, qui est mercatorum, & negotiantium dies criticus, in quo frequentius, ac fere semper decoctiones detegi, ac sequi solent.

5 Alia etiam probabili ratione isto casu concurrente, quod magis inculpandus, seu minus excusandus est ille ad cujus instantiam, seu gratiam litteræ per mandantem, accepto æquivalenti scribuntur, quia tanquam præsens in loco melius indagare potuit, vel debuit conditionem decocturi, quam mandatarius absens non aptus ad obtinendas eas informationes, quæ præsenti conceduntur, & qui potuit etiam se cautelare dando æquivalentiam vinculatam in banco, non liberandam nisi post acceptum nuncium acceptationis, atque ita se ponendo in tuto.

Alter casus est ubi mutatio status scribentis supervenit post acceptationem, sed ante solutionem, puta durante consueto termino usus, itaut acceptatio sequuta sit de tem-
6 pore quo scribens erat in consueto statu valido, & mercantili, & tunc verius est, atque eadem hujus causæ decisio admittit, superventum casum decoctionis cedere damno, & periculo acceptantis, ut apud eosdem allegatos, ac etiam bene apud Capyc. Latr. *consul.* 42. *num.* 10. *& seqq.* *& dec.* 196. *num.* 24. Rocch. *cons.* 17. *lib.* 1. *num.* 1. & communiter ac in dictis Rotæ decisionibus.

7 Tertius casus est mixtus, ubi scilicet, tam de tempore quo scriptæ sunt litteræ, quam de tempore acceptationis, status mandantis cœperat deteriorari, itaut jam adesset futuræ decoctionis prærordinatio, formalis autem immutatio status per detectam decoctionem sequuta esset post acceptationem, de cujus tempore adhuc scribens negotiaretur, atque in Foro mercatorum inter negotiantes reciperetur, ac fidem generaliter haberet, licet apud aliquos ea diminuta esset, & de ea titubari jam cœptum, qualis erat proprius, ac præcisus casus præsentis controversiæ.

Et tunc Rota in hujus causæ decisione simpliciter firmat acceptantem excusari, quasi quod id ei innotuisset, verisimiliter litteras non acceptasset, talemque obligationem non suscepisset, allegando in id auctoritates Fab. de Anna *d. cons.* 82. *n.* 11. *cum seq.* Mastrill. *dec.* 221. *n.* 2. & Merlin. *d. controv.* 11. *n.* 14. cum aliis generalibus non percutientibus istos terminos speciales.

8 In hoc autem, Mihi scribenti pro Salutio actore, ad solam etiam veritatem reflectenti, videbatur quod circa ea quæ juris theoricam generalem percutiunt, forte processum esset cum aliquo æquivoco, quodque dicta propositio ita simpliciter sumpta esset periculosa, publicoque commercio atque negotiantium bonæ fidei nimis præjudicialis, siquidem in Urbe, omnibusque Orbis Civitatibus, & Emporiis quotidie practicamus, mercatores, ac negotiatores non semper eundem uniformem statum habere, sed quandoque majoris, & quandoque minoris existimationis, atque plerosque pecunias sub cambiis, vel ad interesse præter solitum accipere, vel tractas non ita punctualiter implere, ac aliquando pati protestationes, quæ majoris existimationis aliquam diminutionem inducere solent, adeo ut per aliquos melius informatos eis non credatur cum ea facilitate, vel in illis magnis summis, ut prius credi solebat, adhuc tamen in generali opinione, atque in Foro mercatorum retinent eundem statum, atque pro idoneis, & probis negotiatoribus reputantur, cum exceptis quibusdam omnino accidentalibus, ac inopinatis casibus raro contingibilibus, decoctiones non sequantur in instanti, sed longas habeant præparationes, unde propterea theorica communi consensu etiam tenentium magis benignam opinionem supra in secundo casu constituta nunquam verificabilis esset, nam quandocunque post acceptationem, sed ante implementum, scribentis decoctio, vel aliqua deteriorationis suspicio oriretur, semper mandatarius recusare posset solutionem, sive accipere hunc prætextum pro litterarum prompto implemento differendo contra omnem negotiationis, ac publici commercii rationem, atque cum evidenti ejusdem commercii, ac publicæ fidei præjudicio, cum ad hunc effectum revocationis, seu resolutionis mandati, cui innititur opinio in primo casu constituta, requiratur illa status immutatio quæ causet mortem civilem, naturali ad hunc effectum assimilatam, & quæ sequi dicitur per formalem decoctionem, vel saltem per eum statum, in quo dici valeat proxime decocturus, qui decocti jure censetur, atque in his terminis loquuntur Fab. de Anna, Merlin. & Mastrill. in decisione allegati, ac alii.

Atque in hoc proposito, respondendo auctoritatibus, quæ 9
deducebantur per Scribentes in contrarium super generali propositione probandi proximam decoctionem per indicia, suspiciones, & argumenta collecta per Rocchum in *notab. de decoct. post* 2. *vol. cons. not.* 37. *n.* 108. *& seq. & alios*; advertebam aliud esse agere de contractibus, transitionibus, obligationibus, alienationibus, & declarationibus, quæ a decocturo fiant in fraudem creditorum in gratiam uxoris, & conjunctorum, vel fiduciariorum cum quibus fraudis, & collusionis suspicio probabiliter interveniat, aliud vero ad
illum præcisum effectum excusandi mandatarium, qui lit- 10
teras cambii acceptavit, ob talem mutationem status mandantis, quod ex illa resultat revocatio mandati, tanquam per mortem, isti enim termini sunt inter se longe diversi, nimiumque clarum videtur æquivocum, hos ultimos cum aliis præcedentibus regulare; ad primum enim effectum inducendi in altero contrahente cum decocturo malam fidem, ac fraudis præsumptionem, certa, & determinata regula dari non potest, sed juxta generalem rerum conjecturalium naturam, & qualitatem, totum residet in Judicis prudentia arbitrio, ex facti qualitate, singulorumque casuum particularibus circumstantiis regulando, adeout quandoque etiam per menses, immo etiam per annum antea dici valeat quis decocturus, & contrahens in fraudem, ut pluries advertitur in sua materia *sub tit. de credito*, præsertim *in Bononien. discussionis*. Ubi de
statuto Fori mercatorum Bononiæ præsumente hanc frau- 11
dem per quatriennium antea, unde propterea omnes creditores, seu alios intra dictum terminum contrahentes cum eo, qui postea decoquet, nulla data temporis differentia, reddit æquales, hoc autem si admitteremus in hac materia litterarum cambii, esset involvere totum Mundum, atque publicum commercium omnino tollere, vel impedire, quo nil absurdius, dum juxta *dec.* 9. Buratti, tempus 14. dierum reputatur passim sufficiens, & tamen data acceptatione tempus usus est talis, & pluries minor, & sic nunquam daretur casus quo acceptans esset obligatus.

Ideoque futuræ decoctionis actus præparatorios observa- 12
bam recte considerabiles esse in hac materia, ubi probabilis suscipio cadere posset, quod litteræ cambii per decocturum correspondali scriptæ essent, non pro æquivalentia tunc sincere, ac bona fide habita ab eo in cujus gratiam tracta fiat, sed ut ita illam jam ex alia causa creditorem dimittat, juxta ponderationem, de qua infra in hoc præciso controverso casu.

Ista igitur theorica generali ita constituta, quatenus per- 13
tinet ad ejus applicationem ad factum, per eosdem testes inductos ex parte rei conventi, aliasque probationes de-

ductas

ductas per actorem cum atteftationibus negotiatorum, & partitis publicorum bancorum, ac etiam cum publicis inftrumentis, conftabat dictum Cæfarem ufque ad diem 12. Martii publice converfatum, ac negotiatum effe, atque pro negotiatore juxta folitum fuiffe in publico Foro reputatum, detecta folum ejus decoctione ex latitatione in dicta die 13. cadente in Sabbato, die ut fupra mercatorum critica, dicebant autem teftes a multo tempore antea ejus fidei diminutionem initiatam effe, eis tamen inter fe difcordantibus, aliqui namque id afferebant a fex menfibus; alii vero id reftringebans ad duos circiter, ee quo tempore plures paffus erat proteftationes ob litteras non impletas, alia etiam indicia deteriorationis in dies referendo, proxima vera in ipfamet hebdomada decoctionis, & fic poft acceptationem fequutam hebdomada præcedenti, ob dimiffionem fcilicet fcripturalis, repofitionem uxoris in Monafterio, & occultationem librorum, & aliquorum bonorum.

14 Atque hac facti ferie fic ftante, dicebam, quod aut attendere volumus formalem decoctionem, & illa fequuta erat fub die 13. Martii, & fic feptem diebus poft acceptationem fequutam fub die 6. quinimmo vere, & proprie per decem dies antea, quoniam litteræ fcribantur in Civitate Neapolis Sabbato, dum illæ litteræ fcriptæ fuerunt die 27. Februarii, habentur autem in Urbe in die Mercurii valde mane, quinimmo, & die Martis de fero, atque illico requiritur mercator ad acceptandum, fed ille ee quadam majori dilatione de facto per negotiatores ufurpatu differt facere acceptationem in fcriptis ufque ad fequentem diem Sabbati, quafi quod illa fit hujufmodi negotiorum dies congrua, ideoque magis de plano intrabat theorica, de qua in dicto fecundo cafu.

15 Aut ee abundanti attendendum effet tempus cœptæ, feu præparatæ decoctionis, & cum illud effet nimis longum fex menfium, vel faltem duorum, adhuc acceptans inexcufabilis remanebat, dum allegare non poterat probabilem ignorantiam, feu juftam credulitatem, quod mandans continuaret in confueto bono ftatu, ideoque fibi imputare debet cur fciens, vel fcire debens ftatum mandantis, litteras acceptavit, ut bene advertitur per Gaitum *de cred. cap. 2. tit. 7. n. 2404. & feqq.* Carleval. *dict. q. 6. n.* 38. Merlin. *d. controv.* 11. *n.* 17. & 18. & bene Rota *d. dec.* 345. *n.* 3. & 13. *cum duobus feqq. p.* 5. *rec.* ac cæteri communiter tenentes hanc magis benignam opinionem, non alteri fundamento innixam, nifi dictæ credulitati, quoties fit jufta, & probabilis, ee bene difcuffis per Merlin. *d. controv.* 11. Et habemus in materia reftitutionis in integrum adverfus præfcriptionem, five in materia alterius æquitativi remedii competentis ratione ignorantiæ, quia intelligitur, dummodo illa fit probabilis, & verifimilis, non autem ubi craffa, & fupina, aut alias improbabilis, potiffime vero, quia in facto juftificabatur hoc medio tempore, & poftquam teftes dicebant fcribentem cœpiffe deficere a fide, plura, & plura negotia inter ipfos mandantem, & mandatarium intercefferant, unde propterea omnino planum videbatur, quod acceptans non effet excufabilis.

16 Unica difficultas, quam ab initio in ifta caufa agnofcebam confiftebat in facto potius, quam in jure, an fcilicet concurreret necne bona fides in prædictis Solaris, & Lavagnis, ad quorum inftantiam dictæ litteræ fcriptæ erant, quod fcilicet vere, & realiter tunc data effet æquivalentia, tanquam mercatori probabiliter idoneo reputato. Vel potius dicta æquivalentia præftita non effet, fed illi tanquam præfentes melius informati de malo ftatu dicti Cæfaris ejufque imminenti decoctione, tanquam ejus creditores curaffent mediante ifta tracta fe reintegrare, itant fcientia dicti ftatus, five imminentis decoctionis prævifio, magis verifimilis effet in prædictis, quam in mandatario abfente, ideoque totus punctus effe videbatur in realitate præftationis dictæ æquivalentiæ tunc, & de præfenti, quod advertebam juftificandum effe, alias quam per partitam banci, in qua per actorem totum fundamentum conftituebatur, quoniam in ea Civitate frequens ufus eft,

17 ut omnia fere negotia inter partes tractata tranfeant per bancum, etiam fine effectiva pecunia, atque ibi vulgo dicuntur *partita pafferia*, quæ nihil probant, nec aliquid operantur, ut in fpecie advertitur per Capyc. Latr. *dec.* 200. *num.* 72. quando enim ita res fe haberet, juftam credebam refolutionem, fecus autem e converfo, quod fcilicet tunc vere ac bona fide æquivalentia foluta effet ut cambiaretur per Urbem.

ARIMINEN. LITTERARUM CAMBII PRO FRANCISCO MANGANONO CUM FRANCISCO RASIO.

Cafus difputatus coram A. C.

An fcribens litteras cambii teneatur de cafu decoctionis mandatarii, feu correfponfalis cui directæ funt eas non implentis, fi creditoris, vel adjecti, cui folutio facienda erat, fuit negligens in præfentando, & exigendo litteras, & non certiorando fcribentem de renuentia?

SUMMARIUM.

1 F*Acti feries.*
2 *Scribens litteras cambii tenetur reftituere æquivalentiam acceptam fi litteræ non impleantur.*
3 *Etiam fi recipiens fuerit negligens in exigendo.*
4 *Quod ifte fit quæftio facti potius quam juris, & quomodo decidenda fit, diftinguitur inter negligentiam notabilem, & non notabilem.*
5 *Qui recipit litteras, quæ non impleantur, tenetur certiorare fcribentem.*
6 *Affignantur rationes ob quas ubi concurrit negligentia notabilis, periculum non debet effe fcribentis.*
7 *Ubi etiam ceffio eft pro folvendo, & non pro foluto, ceffionarius tenetur facere diligentias.*
8 *Mandatarius tenetur fervare bonam fidem, & quam culpam praftet.*
9 *Termini litterarum cambii diverfimode tractandi funt, quam illi fimplicis ceffionis, vel affignamenti.*
10 *Leges municipales aliarum Provinciarum, vel Ditionum, an & quomodo attendi debeant?*
11 *Expenduntur auctoritates fuper conclufione, de qua n. 3. ut percutiant cafum modicæ negligentiæ.*
12 *Quomodo dignofcatur an negligentia fit notabilis & culpofa necne?*

DISC. XXVI.

FRancifcus Manganonus fub die 28. Aprilis 1666. Arimini negotiator, fcripfit litteras Laurentio Zelæ ejus debitori in Urbe commoranti pro folutione fcutorum 800. facienda in eadem Urbe Thomæ Baccellio in gratiam Francifci Rafii, a quo æquivalentiam accepit. Præfentatis vero die quarta Junii fequentis dictis litteris præfato Zelæ, hic recufavit illas acceptare, data intentione acceptandi & folvendi cum aliqua competenti dilatione, unde Brongius Baccelli complementarius, ac focius fecit folitam proteftationem, atque de fequutis certiorem reddidit dictum Rafium, qui nullam proteftationem fecit cum Manganono, minufque ut fupponebant, eum alias certiorem reddidit, unde negotium ita pro aliquo tempore fletit ufque ad menfem Octobris, iftoque intermedio tempore obiit Zela non folvendo, quare Rafius actiones direxit contra Manganonum fcribentem pro reftitutione æquivalentiæ habitæ. 1

Et introducta caufa coram A. C. five Prælato deputato, Scribentes pro Rafio actore iftius intentionem fundatam dicebant in recepta conclufione, de qua fupra in Neapolitana *difc.* 22. fuper obligatione fcribentis litteras non impletas reftituendi, etiam cum proceffu executivo de communi ufu ubique introducto, quicquid receptum effet, ex caufa earundem litterarum, deducendo eafdem auctoritates, quæ dicto *difc.* 25. relatæ habentur. 2

Cumque ea parte rei conventi exciperetur de affueta negligentia in non exigendo debito tempore dictas litteras, vel in non certiorando ipfum fcribentem, qui ita certioratus, fuas adhibuiffet diligentias priufquam Zela deficeret, & a quibus diligentiis abftinuit fub bona fide per eum ex filentio Rafii concepto, quod litteræ effent non impletæ. Replicabant Scribentes pro actore de conclufione, in Rota præfertim & Curia recepta, quod ubi non conftat de requifitis vere, & formalis delegationis hujufmodi litteræ fufceptæ cenfentur pro folvendo, non autem pro foluto, & fic fub conditione quatenus folutio fequatur, & non alias, ideoque fcribens non remanet liberatus, quamvis ex parte recipientis, vel ceffionarii aliqua negligentia adhibita effet, ut per Rot. apud Gregor. *dec.* 217. Borat. *dec.* 486. & 497. apud Pacif. de Salv. *dec.* 49. & 50. apud Royas *dec.* 362. *inter. rec. p.* 10. *dec.* 47. & 260. & *pluries*. Atque

que esse alibi magis communiter receptum patet ex deductis per Rovit. *super pragm. 1. de litteris cambii, n. 1. & seqq.* Rocc. *respons.* 8. *l.* 1. Merlin. *de pignor. l. 4. q.* 150. *in fin.* Olea *de cess. jur. tit. 7. q.* 3. & generaliter in proposito cessionis nominis debitoris, & cujus periculo illius decoctio cedat, habetur pluries in sua materia *sub tit. de credito*.

Scribens Ego pro reo convento, admissa veritate primæ conclusionis in suo casu super regressu competente contra scribentem, ubi non obstaret ipsius cessionis, vel adjectæ negligentia, ad istam restringebam quæstionis punctum, an scilicet stante intermedia mutatione status mandatarii de tempore litterarum, earumque maturationis idonei, obstaret necne actori negligentia ipsius, vel ejus correspondentis, quæ etiam sufficeret.

3 In hoc autem, dicebam, quod quidquid juxta morem Nostri varient, præsertim ad solam causarum opportunitatem scribentes, attamen bene ponderatis auctoritatibus, & decisionibus, quas desuper habemus, quæstio videtur potius facti, & applicationis, quam juris, decidenda cum distinctione bene conciliante auctoritates quæ desuper pugnare videntur, eodem præsupposito Scribentium in contrarium retentu, quod non concurreret formalis delegatio, sed ageretur de simplici cessione, seu consignatione litterarum, quam admittebam in dubio censeri deberi potius pro solvendo, quam pro soluto,

4 Aut enim negligentia non est magna, & notabilis, & tunc verius est eam non obstare juxta supradictam regulam in contrarium deductam, quam cessantibus legibus municipalibus admittebam veram, juxta deducta in dicta Neapolitana *disc.* 22. Aut vero illa est magna, & notabilis, ita ut culpam redoleat, atque dici valeat causa damni, quod scribenti alias resultaret, quia nempe hic sub bona fide, justaque credulitate quod litteræ fuerint impletæ, acquieverit, atque non fecerit illas diligentias quas alias fecisset, & quibus mediantibus debitorem tunc in bono statu existentem exegisset, & tunc secus, ut bene cæteris relatis Fontanell. *dec.* 125. *in fin.* quem in hoc laudant Adden. ad Capyc. Latr. *dec.* 20. *n.* 16. Rocch. *resp.* 8. *n.* 7. *lib.* 1. Merlin. *de pignor. lib.* 4. *q.* 150. *n.* 65. Olea *de cess. jur. tit. 7. q. 3. n.* 3., & admittunt Add. ad Greg. *dec.* 217. *n.* 9. *in fin.* ubi allegatur Scaccia in hoc

5 ab omnibus receptus, quod qui recepit litteras, quarum solutio suum implementum non habuit, tenetur certiorare scribentem, ut etiam ex Gaitu, & aliis habetur apod Carleval. *de judic. tom.* 2 *disput. 6. nu.* 28. bene Thot. *in compend. dec. part. 2. verbo periculum decoctionis, in fine*.

6 Et quando desuper non haberemus auctoritates, id etiam suadet utraque ratio humana, & legalis, naturali siquidem sensui, ac rationi repugnare videtur, quod cessionarius ita obdormitans, & quandoque cum cesso debitore etiam cum occulta recognitione colludens, a propria culpa immuni bona fide versatus est, ac etiam juxta principia legalia, concordant enim omnes, hujusmodi cessionarios, vel adjectos, quamvis cessio esset pro solvendo, teneri ad diligentias, licet tales quales, non autem omnino exactas, ac per viam formalis excussionis, ex ea clara ratione quod ita cessionarius suscipere dicitur a cedente mandatum ad illam exactionem facien-

7 dam, ideoque docere debet se implevisse partes mandatarii ex generaliter deductis per Rotam apud Merlin. *dec.* 639. *dec.* 44. *n.* 12. *p.* 1 *t. rec.* Fontanell. *d. dec.* 225. & frequenter in terminis generalibus controversiæ inter cedentem, & cessionarium super periculo nominis cessi in sua materia *sub tit. de credito*, Ideoque data magna, & notabili negligentia, impossibile redditur cessionario justificare hoc requisitum, dum ita concurrere videtur etiam culpa lata, cum tamen etiam levem de jure mandatarius præstet, quinimmo in aliquorum sensu etiam

8 levissimam, ut pluribus juribus expensis, late deducit Harpreët. *in §. is qui, instit. de mandat. n.* 21. *cum seqq. ubi concord.* Quodque mandatarius præstare debeat diligentiam, & culpæ reddere rationem, Mantic. *de tacit. lib. 7. tit. 14. n.* 5. *habetur sub tit. de Regal. disc.* 117. *& alibi*.

9 Quod si procedit generaliter in quacumque cessione, seu assignatione proprio creditori facta pro solvendo de aliquo nomine debitoris, utique longe facilius, atque cum majori rigore contra cessionarium, seu recipientem litteras recipiendum est in hac materia litterarum cambii, ita ratione communis usus, ac negociationis, & publici commercii exigente. Attendendo etiam in idem aliquorum Principatuum rigorosas leges particulares desuper editas, non in ratione auctoritativa non egrediente limites, & potestatem Legislatoris, sed in ratione interpretativa, & tanquam doctrinam magistralem, ex iis, quæ circa leges particulares aliquarum Provinciarum, & Ditionum, præsertim finitimarum advertunt DD. collecti per Scribentes apud Prat. *respons. crim.* 46. *n.* 53. *& seqq.* & advertitur etiam per Rotam in proposito consuetudinis *dec.* 357. *nu.* 61. *p.* 1 *t. rec.* & de legibus 10 Hispaniarum *de.* 27. *n.* 8. *p.* 1. *rec.* & Frauch. *dec.* 578. *n.* 14. cum aliis per Constantium *in l. 2. C. de fil. Offic. lib.* 10. & per Add. ad Rovit. *pragm. 2. de cessione bonorum*, atque frequenter alibi advertitur.

Ideoque etiam agnoscere videntur auctoritates, quæ supra 11 contra scribentem insinuantur, siquidem apud Greg. *dec.* 217. ut patet *n.* 7. nulla aderat negligentia, & apud Burat. *dec.* 486. *n.* 6. ponderatur moram 27. dierum non esse notabilem. Atque ex judicio mercatorum idem advertitur coram eodem *dec.* 497. *n.* 8. *& seqq.* potissime quia *in d. dec.* 486. concurrebat qualitas militaris in debitore ita non facilis conventionis, & cum eodem præsupposito moræ non notabilis, vel alias exquisabilis proceditur *dec. 49. & 50.* post Pacif. *d. dec.* 260. *n.* 14. *& 15. p. 10. rec.* & in aliis.

Igitur ut jam dictum est, quæstio non est juris, sed facti, 12 certam regulam generalem, sive uniformam decisionem non recipiens, sed decidenda pro Judicis prudentis arbitrio, regulando ex facti qualitate, ac singulorum casuum particularibus circumstantiis, quæ solent frequentius esse difformes ob locorum diversos usus, nec non personarum, & temporum qualitatem, quibus attentis juxta generalem regulam quam in arbitrariis, & conjecturalibus habemus, unum & idem temporis spatium in uno casu erit modicum, atque negligentiam notabilem non importabit, in alio vero erit magnum importans negligentiam notabilem. Potissime vero, ac principaliter attendendo maximam differentiam militantem inter casum litterarum cambii, & alterum simplicis assignamenti, quam debitor faciat suo creditori de aliquibus effectibus, vel nominibus debitorum, adeo ut iste pro meo judicio clarus videatur error tractare hos terminos litterarum cambii inter negotiatores cum dictis aliis terminis generalibus simplicis cessionis, vel assignationis, quæ sequatur inter privatos creditores, & debitores. Potissimum autem attendendum, an scribens, vel cedens verisimiliter exegisset, ac se reintegrasset, si fuisset certioratus.

In unica vero disputatione habita in ista causa, maturum judicium pro veritate efformare non potui, ub non bene firmatum factum, super quo causæ Patroni nimium diversificabant, cum ab hoc ut dictum est hujusmodi controversiarum decisio pendeat, incertus tamen Mihi est causæ exitus, dum causa mutavit Defensores, & ut frequenter contingit ex mutatione Procuratoris.

SOPRA
LA VALIDITA' DEI CAMBJ DI PIAZZA.

In che differiscono da quelli di fiera, fatto in occasione della disputa avuta in Signatura di Grazia nella causa *Romana Cambiorum* tra la ragione bancaria di Filippo Valenti, & il Marchese Raimondo, della quale si tratta di sopra al *disc.* 1. *&* 2. e con la quale occasione si discorre di molte specie de cambj, & quando in essi entri il sospetto dell' Usura.

DISC. XXVII.

PEr chiarezza della materia dei cambj, e per togliere gli equivoci presi da moderni Scrittori sopra l' intelligenza della dottrina degli antichi Canonisti, e Morali, conviene distinguere le diverse sorti de' cambj, & in quali entri o no l'usura o sospetto di essa supponendo il discorso in Roma.

La prima sorte di cambj è quella che si fà trà presenti tra l'una, e l'altra specie di moneta corrente nel medemo paese, ch'è appunto quel cambio conosciuto dalla legge commune, che si esercita da gli Argentarii o collibisti, volgarmente chiamati Bancherotti, quali per la miglior qualità, ò più commodo uso di una moneta che l'altra, ricevono per tale commutazione certa mercede, come a dire, Titio ha cento scudi di oro di peso vecchio, ò cento cinquanta scudi di moneta di Paoli, e li bisognano per una speditione di Dataria cento scudi di oro stampe, va dal Bancherotto, e per cambiare la sua moneta in detti scudi di stampe gli paga un mezzo grosso, più ò meno conforme si può convenire per scudo, ch'è valore di quella miglior qualità di moneta, & in tal cam-

bio

bio il Bancherotto altera il prezzo, perchè in lista tra mercanti correrà l'oro ad un bajocco, ed egli ne vorrà due per sua mercede, vivendo con quell'industria, nella quale applica tutta la sua persona, & opera, anzi si dà la mercede anco nel cambio di due monete d'egual bontà, e valore per la sola maggior commodità di una specie più che l'altra, come a dire, ha Titio una dobla di Spagna, li comple haver tanti giulij, grossi, o mezzi grossi, va dal Bancherotto, e paga per tal cambio certa mercede, come anco per la più buona, ò cattiva qualità della moneta, benchè il valore sia il medesimo, come a dire, ha Titio nel Regno di Napoli cento ducati di rame, gli comple haver l'istessa somma in moneta di argento, ò oro, come più commodo al trasporto, e più spendibile, la cambia col Bancherotto, ò col negoziante pagandone il cinque più, ò meno per cento d'aggio come si può convenire. E questa sorte di cambio tra presenti è anco praticabile della moneta corrente in un paese con la moneta di un'altro, che ivi non corre, come a dire, viene in Roma un Regnicolo ò Siciliano, porta seco cento ducati di tarì, ò altra moneta di quel paese, che in Roma communemente non si spende, và dal Bancheroto, ò altro negoziante, e la cambia in Testoni, ò Paoli perdendovi il diece, ò dodici per cento, come si può convenire.

In questo cambio non cade usura, non entrandovi dilazione di tempo, nè mutuo vero ò interpretativo, senza de' quali non può darsi l'usura, vi possono bensì cadere l'inganno, o la lesione, perchè correndo il solito aggio de gli scudi d'oro di stampo a mezzo grosso l'uno, l'astuto Bancherotto col non pratico cambiante può chiederne, & haverne un grosso, come anco vi può cadere la falsità, perchè può dare all'inesperto scudi di oro peso vecchio in cambio di stampe nuove, overo Giulij di Urbino, ò Ferrara, o Testoni di S. Pietro in cambio di giulij ò testoni Romani, ma ciò sarà falsità, fraude, lesione, ò ingiustizia, però mai usura.

La seconda sorte di cambio è quella che parimente si fà trà presenti da una specie di moneta all'altra dell'istesso paese, e nel medemo luogo, ma con qualche dilazione di tempo, il che frequentemente si pratica nel Regno di Napoli, come a dire, Titio dà oggi a Sempronio cento ducati in moneta di rame, perchè tra un mese restituisca gli medemi cento ducati in moneta d'argento, ò oro, o pure da cento ducati in moneta d'argento del paese, perchè tra un mese gli restituisca nel medemo luogo cento scudi di moneta Romana, & in *Roma* si può praticare, che Titio dia a Sempronio cento scudi d'oro di peso vecchio, ò centocinquanta scudi di moneta, perchè a capo di un mese, li due egli restituisca cento scudi d'oro stampe.

In questa sorte di cambio cade chiaramente l'usura, perchè vi entra il mutuo con la dilazione del tempo, per mercede del quale si riceve quell'utile, che importa il ridurre la sua moneta da una specie inferiore ad un'altra migliore, & in questo consiste propriamente l'usura di cavar frutto dalla sola dilazione, & uso del denaro.

La terza sorte di cambio è il locale, che si fa per lettere sopra la moneta del medesimo paese da un luogo all'altro del medemo Regno ò Principato, come a dire, Titio ha mille scudi di moneta in Roma, gli comple haverli in Macerata, ma non vorria haver l'incommodo ò spesa, nè soggiacere al pericolo della trasportazione, trova Sempronio negoziante, a cui dà la sua moneta, perchè glieli paghi, o facci pagare l'istessa quantità in Macerata con il cambio di tre, o quattro per cento, più ò meno, come si possono convenire.

Questa mercede non può dirsi che sia per il cambio, ò differenza di valore da una specie di moneta all'altra, mentre si dà, e si riceve l'istesso pieno, e tanto nell'uno, quanto nell'altro luogo la moneta ha il medesimo valore, ma solo è mercede della spesa, e pericolo per la vettura ò trasporto, che s'ha da un luogo all'altro, e se bene Sempronio non manda la medesima moneta, in maniera che effettivamente non patisca la spesa della vettura, nè soggiaccia al pericolo di esser rubbato per la strada, ma procura che da un suo corrispondente in Macerata con denaro di esso Sempronio, ò dell'amico si paghino a Titio li suoi mille scudi, nondimeno ciò non importa, essendo effetto della sua industria, non importando ciò a Titio cosa alcuna.

In questa sorte di cambio possono darsi l'ingiustizia, o lesione, e respettivamente l'usura; l'ingiustizia, ò lesione, perchè se tra pratici negozianti la mercede di questo cambio senz'alterazione particolare di tempo, ma nel solo termine, che porta la distanza del luogo fosse di tre per cento, Sempronio mercante astuto potria ingannare Tizio men pratico in farsi dare il sei, ò sette per cento, ma questa saria ingiustizia, e lesione, non già usura, la quale solamente potria cadervi per la maggiore, ò minore dilatione del tempo, come a dire Sempronio riceve in Roma da Titio mille scudi per pagare, ò far pagare li medemi in Macerata nel termine di uno, ò due mesi, e stante tal dilazione, si convengono, che Titio habbia ivi gli medemi suoi mille scudi senza mercede alcuna di Sempronio, che hà havuto il peso, e pericolo del trasporto, questa è usura, perchè Titio per rispetto della dilazione congionta col mutuo almeno interpretativo, sente quell'utile.

E l'istesso cammina quando in qualunque modo si convenga di maggiore, ò minor cambio per causa della maggiore, ò minor dilazione al pagare in un luogo quel che si riceve nell'altro. E questo appunto è quel cambio trà due Città ò luoghi del medesimo Regno, del quale parlano il *Molfesio*, il *Giustiniano*, *il Duardo*, *& altri Morali*, non cadendovi alterazione per la diversità di moneta, e dipendendo il tutto dalla sola convenzione delle parti.

La quarta sorte di cambio è il locale, che si fà per lettere dalla moneta di un Regno, ò Principato, che si dà in un luogo, alla moneta di un'altro Regno, ò Principato, che si deve pagare nell'altro; come a dire, Titio ha mille scudi di moneta in Roma, gli comple haverne la valuta in Venezia, ò Napoli, gli dà a Sempronio, perchè glieli cambii per il detto luogo, dove si bisognano, o pure all'incontro Titio ha bisogno di mille scudi in Roma, li chiede à Sempronio, che avendo tal moneta in Roma, ne desidera la valuta in Venezia, ò Napoli, obligandosi dargliela quivi con la convenzione di qualche cambio, ò lucro certo di tanto per cento, & allora se non vi corre alterazione di tempo, in modo che non vi cada il sospetto del maggiore utile per causa della maggior dilazione, non entra usura, ma può ben' entrarvi inganno, lesione, & ingiustizia, perchè essendo solito, per esempio, in quella settimana trà negozianti pratici correre il cambio da una moneta all'altra a 7. per cento, può un'accorto negoziante farsene dare dall'altro men pratico dieci ò dodeci, ma ciò non importa usura, quale solamente entreria, quando l'alterazione nascesse dalla dilazione, e nel regolare l'ingiustizia ò lesione si attende la maggiore, ò minore idoneità del recipiente, potendosi giustamente convenire qualche maggiore utile per ricompensa del pericolo, a che il dante si espone, quando il recipiente non sia totalmente sicuro, però sia come si voglia, non entra l'usura.

Ma se in questa sorte di cambj non vi fosse convenzione alcuna, nè circa il cambio, nè circa il tempo, perchè si convenisse, che Titio, il quale riceve da Sempronio li mille scudi in Roma, debba nel termine che porta l'uso de i mercanti pagarneli la valuta in Venezia, nel modo che correrà la piazza quando maturerà il pagamento, in questo caso correndovi la realtà de i spacci, come si dirà di sotto, non vi cade usura, nè meno ingiustizia, ò lesione, mentre non vi è alterazione di tempo, dalla quale possa nascere l'utile del dante, e respettivamente danno del recipiente. Nè meno vi può essere l'inganno, lesione ò suffocazione nel convenire maggior utile, o danno di quel che porti l'eventualità di quel tempo, in maniera che tanto è l'utile del dante, che sia praticissimo, & astutissimo, quanto di quello, che sia sciocco, e totalmente inesperto, anco putto, che però si esclude, non solamente l'usura, ma anco l'ingiustizia, o lesione.

In questo caso l'utile, ò respettivamente danno del dante, ò recipiente consiste nella variazione del prezzo dell'oro, dal quale pende la riduzione di una moneta all'altra, come à dire, Tizio piglia in Roma da Sempronio mille scudi moneta a cambio per Venezia, e perchè la piazza di Roma non usa sopra cambj altra moneta, che scudi d'oro, & all'incontro la piazza di Venezia non usa sopra cambj altra moneta che di ducati, però in Roma li mille scudi moneta si riducono a tanti scudi d'oro con l'aggio corrente in lista quella settimana, e poi si fa la tratta a Venezia in ducati, col prezzo, che si pone, come à dire, tanti ducati, a 54. scudi di oro per ogni cento ducati.

Nel ritorno poi della tratta per Roma, li ducati di Venezia si rimettono a ragione del valore di tanti scudi d'oro, secondo il prezzo che in quella settimana si mette, e corre in Venezia, qual prezzo può essere maggiore, ò minore di quel che era in Roma, quando si mandò il cambio, in maniera che potria essere a 54., e mezzo per cento, overo meno de' 54.

Quando il prezzo è alterato, che il primo di Roma sia di 54. & il secondo di Venezia sia di 54. e mezzo, questa

cie

cagiona l'utile del dante, e respettivamente il danno del recipiente, & all'incontro quando il primo è di 54. & il secondo di Venezia è di 53. e mezzo; questo fa il danno del dante, & utile del recipiente, sicchè sminuisca la prima sorte, e tutto ciò pende dall'eventualità, la quale esclude l'usura, e l'ingiustizia.

Et il medemo cammina egualmente ne i cambj di fiera, perchè la moneta consistente nel luogo, dove si dà o respettivamente si piglia il denaro a cambio in scudi di moneta, o in ducati, o in lire, si deve ridurre a scudi d'oro, e da questi si riduce a scudi di marche, che si comprano, e dal maggiore o minor prezzo di essi dipende l'utile o danno del dante, e respettivamente del recipiente.

E questa incertezza dipendente dall'eventualità del più basso o più alto prezzo dell'oro, e moneta, e marche respettivamente, salva il cambio, così dall'usura, come dall'ingiustizia, mentre il tutto dipende dall'evento, e niente dalla convenzione delle parti, onde nel solo caso di convenzione cade quel sospetto di usura, che in questa materia si è havuta per i Canonisti, e Teologi.

Per la validità di questo cambio, si ricerca che veramente si mandino le lettere in fiera dirizzate a persona tale, che con denaro del scribente o proprio possino havere il suo adempimento, in maniera che se dette lettere realmente non corrano, o pure il dante sia certo, che non ne possa seguire l'adempimento, e che sappia, come il recipiente converta il denaro in altro uso senza poterne dare l'equivalente in piazza o fiera, si dice cambio secco, e simulato, per quel che ne dispone la Bolla di S. Pio V. sopra cambj, quando si tratti di cambio diretto, e puro senza mistura di altro contratto.

E tutto ciò cammina bene quanto alla prima tratta o primo cambio da Roma a Venezia, o da Roma in fiera, non cadendo sopra ciò differenza dal cambio per fiera o per piazza, dove termini. E quando la tratta ha il suo pieno nel luogo destinato, non vi cade altra difficoltà, la quale cade solamente in caso di non adempimento, per difetto del quale, con la ricorsa, ò altro termine usato da negozianti si crea il ricambio di nuova tratta dal luogo *ad quem*, al luogo *à quo*.

In questo caso di ricambio cadono due ragioni da dubitare, l'una, perchè così si dice continuazione prohibita della detta Bolla di S. Pio V. che permette solo un cambio per la prima fiera o primo termine di piazza, e l'altra perchè l'augmento cagionato dall'interesse del detto cambio si converte in sorte, e si rende atto a produrre nuovo interesse di cambio, ch'è specie di frutto, quale alcuni dicono superfetazione, & altri dicono anatocismo.

Ma ciò che alcuni men prattici del negozio habbino sopra ciò dubitato, tanto dalla Rota Romana, quanto da tutti gli Tribunali del mondo Cattolico, e dalla commune opinione de i Canonisti, e Morali intendenti della materia, viene ammessa la validità di questo ricambio, rispondendosi al primo obietto, che allora s'intende continuazione prohibita, quando il recipiente benchè volesse pagare in fiera, o in piazza non potesse farlo, e fosse costretto patire contro sua voglia la continuazione di altra fiera o di altro termine di piazza, ma quando è in suo arbitrio il farlo, in maniera che il ricambio venghi creato di nuovo per adempire il primo, non si dice continuazione, ma creazione totalmente nuova & indipendente, e così successivamente, laonde in tal caso si dicono tante tratte o contratti, e cambj nuovi, quante sono le fiere, o quanti sono gli termini di piazze.

Et all'altra ragione di dubitare circa il convertire gl'interessi del primo cambio in sorte nel fare il ricambio, si risponde con maggior facilità, perchè l'interesse del cambio realmente non è, nè frutto, nè lucro, ne accessione contradistinta dalla sorte, ma è una sorte nuova, come tutto prezzo di quella moneta, che in quel luogo tanto vale, con il di più cagionato dalle spese di provisioni a ciò necessarie, e volgarmente si dice recambio per contradistinguerlo dal primo, ma in effetto è un cambio totalmente nuovo, e se bene gli Giuristi chiamino frutti questo interesse de' cambj, & alcuni più scioccamente confondendo i termini gli chiamino usure, nondimeno questo, o è errore, o un certo modo di dire per contradistinguerli dal valore della prima sorte.

Dicono alcuni, che tutto ciò cammina bene, tanto per fiere, quanto per piazze, in ordine al primo cambio, mentre questo è più necessario al commercio per piazze che per fiere. Et anco l'ammettono nel primo ricambio, cioè nel ritorno del luogo *ad quem* al luogo *a quo*; Ma che la continuazione, e successiva circolazione, benchè fatta nella già detta forma valida, per via di tante nuove creazioni di nuovi contratti o tratte, sia permessa solamente per le fiere, o pure anco per le piazze con la mistura di fiere cioè da piazza a fiera, o da fiera a piazza, ma non già da piazza, a piazza, cioè da Roma a Venezia, e da Venezia a Roma, e così successivamente.

Questa distinzione si crede ideale e di nessun fondamento, non essendovi ragione immaginabile, per la quale una sorte di circolazione deba esser valida, e lecita, e l'altra illecita & invalida, mentre presupposto, che non siamo nel caso di quella vera continuazione prohibita dalla Bolla di S. Pio, e che ogni cambio si dica nuovo stante da per se, per il solo primo termine, la detta Bolla egualmente approva gli uni che gli altri cambj, e quando si possa dire continuazione, tanto dalla detta Bolla è prohibita quella per fiera quanto quella per piazza, in modo che la distinzione ha dell'ideale, non essendovi alcuna ragione probabile di differenza.

Sogliono alcuni assegnarne la ragione della differenza, in che le fiere habbino il tempo, e prezzo determinato invariabile, stante che in fiera il prezzo si mette dal publico Foro di mercanti, o dal Consolo, e deputati, e che il tempo è di tre mesi, in maniera che non si può cambiare che quattro volte l'anno, & all'incontro per le piazze, che possano eleggersi vicine, potria il cambio circolarsi per più di 30. volte l'anno, e mettersi il prezzo a suo modo con interesse grande, & eccessivo.

Chi si fonda in questa ragione si mostra poco inteso, & assai digiuno della materia, poichè il dubio cade, quando si cambia per luoghi non mercantili, che non hanno regola, ma non già quando si tratta di cambio per quelle Città mercantili di diversi Principati, che meritano il titolo di piazze, dove il prezzo è uniforme, & invariabile posto ciascuna settimana dal Foro publico o congrega di mercanti, con l'istesse regole, e considerazioni della moneta larga o stretta, con quali si pone in fiera, dandosene fuori le liste, laonde vediamo in Roma, che in una settimana l'oro corre in lista un baiocco, in un'altra due, in un'altra non vi è aggio di sorte alcuna, in maniera che cammina l'istessa ragione appuntino come in fiera.

E quanto al tempo, parimente è certo & uniforme, importando l'accesso, e recesso con l'uso il tempo di un mese e mezzo quasi inalterabile, in maniera che si può solamente cambiare otto volte l'anno in circa con poca variazione, e da ciò nasce, che non può darsi inganno o soffocazione, mentre come di sopra si è detto, tanto è l'utile del più accorto negoziante, quanto quello di un putto di tre anni, che dia il suo denaro a cambio. Dunque questa ragione di differenza resta totalmente vana, e senza fondamento, non correndovi altro di più che qualche maggior interesse delle provisioni, che per fiere sono otto, e per piazze sono sedici, ma non si trova disposto in termine di ragione, che ciò vizi l'atto.

Altri ne assegnano la ragione di differenza del ben publico che risulta dall'unirsi tutto il denaro di negozio in un luogo di fiera, perchè così facendosene maggior abbondanza viene a calare il prezzo dell'oro e rendersi minore l'interesse de i debitori, ma non si sà vedere, perchè non cada l'istessa ragione in queste piazze principali, e metropoli di gran mercanzia, come sono, Venezia, Napoli, Milano, Roma, e simili.

Altri dicono che per le piazze stà in arbitrio di un negoziante con un cambio grosso alterare il prezzo a suo modo, il che non cammina in fiera, però questa ragione potria ben cadere in Ancona, Bari, Foggia, Lecce, e piazze simili piccole, ma è troppo incongrua a piazze tanto mercantili, nelle quali girano millioni di mercanzie, e negozj, perchè anco in fiera le tratte grosse possono fare l'istessa alterazione.

Adducono altri per ragione di differenza la sicurezza, che si hà in fiera delle antidate, fraudi, e falsità, stante che tutte le tratte e negozj si registrano nel publico libro, che si dice *bilancio di fiera*, il che non è per le piazze, per le quali può il negoziante con antidate formar gli spacci, & accomodar la Scrittura a suo modo.

Questa è la più sciocca, e mal fondata ragione di tutte l'altre, perchè gli delitti non si devono presumere, ne la sola possibilità di falsità e soppolizione rende l'atto invalido, quando quella non si provi, come habbiamo in materie più gelose di testamenti, instrumenti, grazie di Principi

e simili; e però non è bona consequenza. Una sorte di cambiare è più sicura dell'altra, dunque una è lecita, e valida, l'altra illecita, & usuraria, perchè come si è detto di sopra, negli Bancherotti può darsi la frande o falsità nel dare una moneta falsa o scarsa, e pure niuno dice, che questo mestiera di cambiare sia usurario, & illecito.

Ne assegnano alcuni quella del maggiore, & accessivo guadagno, e respettivamente interesse, che risulta dal cambiare per piazza più che per fiera, & ancorche trà negozianti non si usi la circulazione de' cambj per piazze solamente, ma per fiere a piazze unite.

Che li negozianti frequentino più una sorte di cambio che l'altra, potrà operare, che l'una possi dirsi frequente, & usitata, l'altra non frequente ne usitata, ma non perciò potrà dedursene in consequenza, dunque l'una è lecita, a l'altra illecita, anco li negozianti sfuggono dar denari a censo, a quali mai si vede impiegato denaro mercantile in tal contratto, ma frequentemente in cambj per la ragione della perpetua irreperibilità del capitale, che a negozianti compla havere a loro disposizione, ma non perciò può dirsi, che i cambj siano leciti, e non li censi.

E quanto al guadagno eccessivo, quando anco questo nascesse della convenzione delle parti, pure adampiendosi la forma della Bolla di Pio, in maniara che non vi sia cosa contraria alla sostanza del contratto, ciò cagionaria ingiustizia e lesiona, che meritaria la resecazione, e riduzione alla giustizia, ma non usura, nè nullità, oltre che quando il danno nasca, come di sopra si è detto, dal mero caso, & eventualita, che può portar anco il danno del creditore, a diminuzione della sorte principale, meno entra il termine d'ingiustizia, a lesione, come è indubitato principio legale.

Sì che potra ben dirsi, che delle due sorti o strade di cambiare l'una riesca dall'eventu più lucrosa, e respettivamente più dannosa dell'altra, ma non gia mai, che perciò l'una sia lecita, e l'altra illecita.

Chi per esempio hà mille ducati in Bari per rimetterli in Roma, dove li bisognino per pagar pensioni, o far altra spedizione, ha due strade da cambiare, una per Napoli, l'altra per Venezia, & il caso frequentemente porta, che in una medesima Settimana, cambiando per Venezia, patira un' interesse soavissimo di tre, o quattro per cento, e cambiando per Napoli ne patira un grave di dodici, e 15. Et all incontro in un'altra settimana per Napoli il cambio gli riuscirà dolcissimo, e per Venezia altissimo, questo è effetto dell'eventualità, ma non perchè uno elega la strada più dannosa, è che l'altra dall'evento si scuopra migliore, dunque ne risulta, che l'atto sia stato invalido, & illecito.

Può ben darsi la fraude del usura nel cambio, quando trà le parti si stabilisca per accordo il prezzo dell'aggio, che non è prohibito fare sinceramente sopra l'incerta eventualita, che può apportare danno & utile respettivamente, in caso cioè, che il maggior o minor prezzo nasca dalla maggior loatananza o vicinanza della fiera, overo dal maggiore o minor breve termine dell'uso, perchè si convenga di maggior prezzo dell'aggio quando si piglia il denaro nelle prime settimane dalla futura fiera, di quel che si convenghi quando si piglia verso le ultime, e prossime settimane, si che la dilazione del tempo sia causa dell'aumento o diminuzione, e cosi parimente quando il prezzo dell'aggio per piazza sia maggiore o minora per il più breve o lungo termine dell'uso, perchè può esservi il maggior lucro cagionato dalla dilazione, nel che consiste l'usura, ma ciò egualmente camina ne' cambj di piazza come in quelli di fiera senza differenza, dipendendo dalla convenzione sopra il tempo o dilazione.

Onde bisogna necessariamente concludere, che o la circolazione de i cambj con le scritture, & atti simulati & a vento senza che mai vi corra denaro (come dicono quei, che dannano quella continuazione) sia lecita o nò, Se è illecita, tanto sarà quella di piazza, quanto quella di fiera, mentre la Bolla di S. Pio egualmente dispone dell'una che dell'altra, a se per le ragioni dette di sopra deve stimarsi lecita, tanto sarà l'una quanto l'altra benchè l'una sia più suave, a l'altra più aspra, perchè l'accidente di maggiore o minore interesse, non è atto a viziare il contratto, quando non vi sia difetto nella forma, ò sostanza.

Finalmente alcuni moderni non pratici del negotio, dicono che tal sorte di contratto può tolerarsi tra i mercanti e negoziantti, per il bene, che dal commercio e negoziazione, risulta al publico, ma non con privati debitori, che pigliano il denaro a cambio, non già per cambiarlo, ma per valersene in altri bisogni & usi, il che è ben noto al dante, che sà di certo non potersi dal recipiente cambiare quel denaro per fiera, o piazza.

Questo dubio e parimente effetto di poca notizia della materia, e dalla quale nascono tanti equivoci, particolarmente di quelli, che per il più, poco, o niente praticando il Foro, e gli negozj di Città grandi a mercantili, veramente non sanno che cosa sia negozio, ne cambio.

Bisogna dunque presupporre, che in due maniere si suol dare, o respettivamente ricevere denaro a cambio, l'una che secondo l'uso forense si dice diretta, e l'altra che si dice obliqua, la diretta e quando un contraente riceve dall'altro il denaro per cambiarlo veramente, perchè il dante, a sia per industria e negozio, o sia per altro suo bisogno, ne vogli realmente la valuta nel luogo destinato. Et in questo caso entra la cosideratione de i Canonisti e Morali abbracciata anco dalla Rota (benchè con qualche equivoco quanto all'applicazione a quel caso, nel quale nacquero le risolutioni, che di ciò parlano,) che sa il dante cà di certo l'inabilità del recipiente, e che dovendosi valere del denaro in altri usi non possa dar il pieno alla tratta nel luogo destinato, non si dica cambio reale, ma simulato e secco.

La maniera obliqua è quando il recipiente piglia a cambio il denaro dal dante in prestito per servirsene ai suoi bisogni, & usi totalmente diversi dal cambiarli per piazza o fiera. Et allora veramente non si dice pigliare quel denaro a cambio, perchè in effetto è puro e semplice mutuo, ma perchè il mutuante non intende tener otioso sotto mutuo il suo denaro destinato a traffico e negoziazione di cambj, però il mutuatario, per rimborso & indennità del mutuante, dà mandato e facoltà al medemo di pigliare da altri, o anco da se stesso a cambio l'equivalente somma, e quella ritenere e girare sopra cambj a danno del mutuatario, finchè segua il rimborso del mutuo, o pure il medesimo debitore ne assume il peso in se medesimo in qual caso se lui non fa correr gli spacci necessarii, non possono dirsi dovuti gli cambj come cambj, essendo impossibile dare il corso di questi senza la realità de i spacci, ma si devono al creditore gli medesimi come danni & interessi dovuti da un procuratore, che accettando il mandato, trascura di eseguirlo, & in questo caso il debitore patirà minor interesse, non patendo quello delle provisioni.

E questo è quel contratto, che oggidì tanto frequentemente si pratica in Italia, anco tra i privati, che non sono mercanti, perchè non gira sopra cambj quel denaro prestato tra persone private, che non siano mercanti, ma gira tra mercanti e negozianti l'equivalente preso a cambio diretto da un altro, o da se stesso come terzo, in danno e respettivamente utile del debitore, Et in questo consiste l'equivoco di molti, che non praticano il Foro di Città grandi, e piazze mercantili, e senza la qual pratica è impossibile intendere bene questa materia, e distinguere gli termini, dalla cofusion de i quali nascono gli equivoci.

Chi poi di tutto ciò desidera la piova con autorità, e ragioni, potrà sodisfarsi ne' discorsi legali in lingua latina contenuti di sopra ne' casi particolari sequuti, e disputati specialmente nelli discorsi *primo*, e *secondo* concernenti la detta causa che fu occasione del presente discorso, dove in particolare si avverte che sia troppo manifesto errore di chi crede esser validi gli cambj circolari da fiera a fiera senza mistura di piazze, e non esser validi quelli da piazza a piazza, senza mistura di fiere, mentre come ivi si prova, gli cambj di piazze sono più antichi, più necessari, è più reali, meno lontani dalla fizione, e conseguentemente senza dubio più leciti, non potendosi mai dire in regola di legge naturale, e positiva, che un modo modernamente inventato, meno necessario alla Repubblica, e commercio umano, e che contiene qualche bugia contenuta sotto una moneta finta, & imaginaria, posta, o deba dirsi più lecito, del modo più antico, più necessario, e meno lontano della bugia, e finzione.

E' più antico il cambio di piazza, che legalmente si dice locale, perchè lasciando da parte la questione, se questa specie di contratto fusse conosciuta, a praticata in tempo dell'antica Repubblica Romana, o nò, nel che habbiamo varie opinioni, certa cosa è, che dopo la traslazione dell'Imperio Romano in Oriente, e che questo per le tante incursioni de Barbari in Italia, & altre parti Occidentali fu quasi perso, con la divisione di tanti diversi Principati, e Signorie, fu stimato in quei tempi necessario d'introdurre questo modo di cambiare la moneta da un luogo all'altro, per la necessaria reciproca communicazione di quelle cose necessarie all'uso umano, quali la natura ha distribuite in diverse parti del mondo,

acco-

arricchendone una parte, & impoverendone l'altra, e ciò non solo per la diversità de' Principati, o Signorie, ma ancora per il pericolo della trasportazione della moneta da un luogo all'altro, laonde di questo cambio locale per lettere parlano communemente gli Theologi, e Giuristi antichi, & all'incontro queste fiere che si fanno in Italia, furono introdotte da Genovesi nell'anno 1527.

E' più necessario il cambio litterario forale, ò per piazze, per la detta ragione della necessità della communicazione trà le Città, e Provincie; senza la quale quasi non si può vivere, almeno con vita civile, e commoda, e per le altre ragioni della diversità delle monete, e pericolo di viaggio, come sopra. Et all'incontro queste fiere sono modernamente introdotte per mera mercatura, & senza quelle si potria vivere, si che non vi corre necessità precisa come nell'altro.

E finalmente è più reale, e meno lontano dalla bugia, e simulazione il cambio di piazza, perchè si cambia da moneta a moneta vera, reale, & corrente in argento, ò in scudi d'oro. Et all'incontro in fiera si cambia con scudi d'oro di marche, ch'è una moneta finta, & immaginaria, quale bisogna comprare con scudi d'oro stampe veri, e dal maggiore ò minor prezzo di queste due sorti di scudo nasce l'interesse del cambio, dunque è troppo chiaro l'assurdo, che un'atto che più si allontana dalla verità, e si accosta alla bugia, e simulazione, e che contiene un'inventione moderna non necessaria totalmente al vivere umano, deva prævalere, e stimarsi di migliore qualità, che un'atto antico, necessario, e reale senza mistura alcuna di bugia, o simulatione, con altre considerazioni addotte nelli detti due primi discorsi giuridici.

ROMANA EXCESSIVÆ SOLUTIONIS PRO FRANCISCO PIPHER CUM DECIO MARCONO.

Casus disputatus coram Præfecto Palatii Apostolici, & resolutus pro Pipher.

An debitori assumenti in se curam, & onus cambiandi, ac sponte & pacifice solventi cambia juxta taxam ab initio concorditer limitatam, detur jus, vel actio imputandi in sortem, vel respective repetendi id, quod excessive solutum esset, eo quia detectum sit, cambia per nundinas tanti non importasse?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *De requisitis necessariis, ut cambia exigi possint.*
3 *Quod debitor assumens in se onus cambiandi teneatur ad cambia etiam sine spacciis tanquam damna, & interesse.*
4 *Sed tunc non debentur expensa provisionum:*
5 *Cambia male soluta imputantur ipso jure in sortem etiam si sponte.*
6 *Quod hic articulus sit novus.*
7 *Quod procedendum sit cum distinctione casuum.*
8 *Quando agitur de cambiis non solutis attenditur quid minus.*
9 *Idem de solutis per debitorem invitum de mandato Judicis.*
10 *Etiam sponte soluta cambia in excessu repetuntur, vel imputantur si creditor sgyrabat cambia.*
11 *Secus ubi ipse debitor in se suscipit onus cambiandi.*
12 *De probatione negativæ.*
13 *Indebitum voluntarium indiget probatione concludenti.*
14 *Quod solvens scienter indebitum censeatur donare.*
15 *Quod creditor exigens, & consumens fructus excessivos in statu bonæ fidei non teneatur restituere.*
16 *Declaratur conclusio, quod bona fides in materia usuraria non excusat.*
17 *Fructus societatis officii exacti post societatem finitam cum bona fide consumpti non restituuntur, idemque de censibus.*
18 *De cambiorum platealium validitate, vel moderatione.*

DISC. XXVIII.

1 Inito contractu cambii pro summa scutorum 2. mille inter Franciscum Pipher pecuniæ datorem, & Decium Marconum receptorem sub pacto limitationis cambiorum, ut excedere non possint scuta septem pro quolibet centenario & anno, ita tamen quod si minus importarent, exigi non posset, nisi id minus, debitore juxta modernam frequentiorem formulam in se assumente curam, & onus gyrandi, seu exercendi cambia per quasvis nundinas, plateas, & mundi partes per Italiam & extra, cum plurium annorum spatio debitor sponte ac pacifice solvisset fructus, seu interusuria cambiorum ad conventam limitatam rationem, ac etiam restituisset sortem, comperto deinde ex pluribus causis agitatis in Tribunali A. C. quod cambia per nundinas decursa ad dictam summam non ascendissent, de quarum causarum aliquibus mentio habetur in præcedentibus, præsertim *discursu* 17. Hinc proinde judicium instituit repetitionis ejus, quod singulis annis excessive solutum esset, cum imputatione, seu diminutione sortis singulis quibuscumque temporibus, atque ut vulgo in Curia dicitur *faciendo scalettam*, & introducta causa coram Apostolici Palatii Præfecto, tanquam Judice competente dicti Pipher unius ex majoribus Officialibus cohortis Helvetiæ Pontificis, ac ejusdem Palatii custodiæ destinatæ.

Scribentes pro actore, cum consueta inani repletione chartarum in allegationibus super iis, quæ hodie tanquam omnibus nota præsupponi possunt, & debent. Dicebant fundatam esse ejusdem actoris intentionem, quoniam ad præscriptum Constitutionis S. Pii V. omnino damnantis, ac usuraria declarantis cambia sicca, ut cambiorum inte- 2
rusuria exigi possint, duo copulative concurrere debent. Primo nempe justificatio realitatis cambiorum per litteras saltem reditus, quas *spaccia* vulgo dicimus. Et secundo quod non exigatur, nisi id quod vere singulis quibusque nundinis, vel terminis, cambii interusuria importent, cum isto contractu dari non possit lucrum certum, neque in obolo, sed totum pendeat ab ipsa eventualitate, quæ se habere possit ad lucrum & damnum, ut pluries in præcedentibus.

Et licet primum requisitum necessariæ justificationis realitatis cambiorum cum spacciis hodie pene ab Aula recessisse videatur, ob hanc modernam frequentiorem contra- 3
hendi formulam, quod ipse debitor in se assumat curam & onus cambiandi, quod operatur, ut non sequuta transmissione litterarum, adhuc teneatur ad cambia, quæ licite a creditore exigi valeant, non tanquam cambia, sed tanquam damna & interesse, potius ob non factum, quam ob non datum, ratione scilicet non adimpleti mandati per ipsum suscepti. Attamen in aliquo relevatur debitor ratione hujus oneris, ob cujus cessationem creditor etiam in aliquo respective damnificatur, quod scilicet ita cessant interusuria provisionum, aliarumque expensarum, atque 4
non debentur dicta damna & interesse, nisi ad eam rationem, quam important ipsa intrinseca interusuria cambiorum resultantia ex alteratione valoris auri, atque, ut vulgo dicitur, ratione *aggii*, ut plures etiam in præcedentibus habetur.

Et ideo cum occasione dictarum aliarum causarum satis frequentium, jam firmatum esset, quid detractis provisionibus, aliisque expensis, dicta interusuria importarent, sine dubio minore, quam importaret dicta taxa conventionalis, hinc proinde concludebant, planum remanere, ut petitæ repetitioni locus esset, non obstante spontanea solutione, cum in hac materia factum partium in nulla con- 5
sideratione habeatur, quia non possunt partes licitam reddere usuram, ac facere licitum id quod est illicitum, ac etiam quia usurarum solutio per suffocatum debitorem facta, quamvis spontanea, potius necessaria & coacta censenda est, itant non intrent termini repetitionis indebiti, sed potius imputationis ipso jure juxta opinionem, quam sequitur Rota exsfirmatis in satis vulgata *Romana cambii coram Bichio impress. decis. 69. part. 6. recent.* canonizata pene in centum aliis, quas cum nauseativo stylo, absque aliqua necessitate tanquam in re in Curia notoria cumulabant per integras columnas cum stylo catero, ita illum Curiæ Romanæ adeo commendabilem corrumpendo.

Scribens Ego pro Pipher reo convento, admittebam omnes prædictas conclusiones, tanquam, ut dictum est, ho- 6
die notorias ac præsupponendas, dicebam tamen fallaciam consistere in applicatione, circa quam adeo frequenter nos moderni jurislæ nimium laboramus. Unde propterea, cum in hoc articulo tanquam novo deduci non possent venerandæ auctoritates Accursii, Bartholi, Baldi, aliorumque antiquorum Legistarum, minusque Innocentii, Joannis Andreæ, vel Abbatis, aliorumque Canonistarum, quinimmo neque modernorum, vel Rotæ decisionum, cum articulus a recenti tempore in campum prodierit, neque pro mea notitia, adhuc in Rota firmiter disputatus, & decisus esset, id-

circo expertus plures quæstiones desuper habitas in Tribu-
nali A. C. & in Signatura Justitiæ, tam in causis enun-
ciatis supra *d. disc.* 17. quam in plerisque aliis, quæ ut-
7 pote cadentes sub eisdem principiis negliguntur, ad eruen-
dam veritatem, atque istius sensu retento, dicebam plu-
res casus in proposito distinguendos esse, diversam haben-
tes rationem, ideoque diversimode decidendos, quodque pro-
pterea manifestum pro meo sensu videatur æquivocum, re-
gulam, seu decisionem generalem desuper statuere.
8 Primus igitur casus est, ubi agitur de cambiis solven-
dis, quæ per creditorem petantur a debitore invito ac op-
ponente non teneri ad integram summam conventam, ea
eo quod cambia vere decursa minus importarent, & tunc
sine dubio pro debitore respondendum videtur, quamvis
enim etiam isto casu ea parte creditorum dedoci solitum
esset idem motivum, de quo infra, quod scilicet contra-
ctus non esset restrictus ad solas nundinas, sed etiam per
plateas Italiæ & extra, per quas certum est hoc moderno
tempore cambiorum interusuria esse majora juxta ea quæ
habentur supra, *disc.* 1. Attamen cum in hac alternativa
electio sine dubio esset debitoris, recte hic dicere potest
re integra habuisse in animo cambiandi per nundinas, non
autem per plateas, duplici circumstantia dictam ejus as-
sertionem nimium confovente. Primo scilicet, quod jux-
ta deducta *d. disc.* 1. *& seq.* hæc via cambiandi per nun-
dinas, quando agitur de circulatione, seu continuatione,
est magis frequens & usitata, & secundo quod in mate-
ria usuraria attendendum est, quod minus, ob verisimilem
etiam voluntatem ipsius debitoris gerentis personam man-
datarii tanquam in rem creditoris, & suam, ut eligere
voluerit, ac debuerit dictam magis usitatam viam, quam
experientia probavit parere interusuria minora.
9 Eodemque jure regulandum esse dicebam casum, in quo
debitor invitus, & opponens viribus Prætoræ compulsus
cambia solvisset juxta casum, de quo supra *dict. disc.* 17.
Alter casus est, ubi ageretur de cambiis sponte ac paci-
fice solutis, quorum deinde repetitionem, vel respective im-
putationem debitor petat, & hic subdistinguendus videtur
inter casum, in quo ipse creditor ex mandato, seu facul-
tate sibi per debitorem tributa cambiorum gyrum exercuerit,
& casum præsentem, in quo ipse debitor hujusmodi onus
10 in se assumpserit. In primo enim, cum certum sit nihil,
neque in obolo etiam a sponte dante exigi potuisse sine
spacciorum, seu litterarum realitate, & per ipsum credi-
torem justificanda, & ea qua singulis quibusque nundinis,
vel terminis certificari potuit, vel debuit quantum vere im-
portassent cambiorum interusuria. Hinc proinde exigendo
in excessu dicitur in mala fide ac potius dici potest inde-
bitum per debitorem ex errore solutum creditori, qui stante
hac mala fide evitare non potest restitutionem ea motivo
consumptionis sub bona fide, licet ille casus raro contingat,
quoniam cum calculentur etiam ad damnum debitoris pro-
visiones, aliæque expensæ, non de facili verificabilis est
hic excessus ultra taxam conventionalem.
In altero autem, qualis erat proprius præcisus casus
præsentis controversiæ, quod scilicet debitor assumpserit in
se onus cambiandi, atque singulis annis, vel temporibus spon-
te ac pacifice cambia solverit creditori, verisimiliter cursus
cambiorum tam nundinalium quam platealium ignaro, quia
11 nempe non sit campsor, seu mercator artem cambiato-
riam exercens, & tunc stante præsertim dicta generalitate
susceptionis mandati, tam per nundinas quam per plateas,
absolutam pro meo sensu videri dicebam, dictam repeti-
tionem, vel respective imputationem prætendi non posse
ex pluribus fundamentis, quorum singula sufficere viden-
tur, multo magis simul juncta.
Primo scilicet ob cessantem probationem negativæ, quæ
est fundamentum intentionis actoris, quod scilicet cambio-
rum interusuria tanti non importaverint, cum ad id proban-
dum adducerentur solum attestationes super cursu cambiorum
nundinalium, quæ non sufficiunt, stante possibilitate, quod
hæc cambia gyrari potuerint per plateas, duplici recepta pro-
positione in id conferente. Una scilicet, quod negativa nun-
12 quam probata dicitur per contrariam affirmativam, vel e
converso, nisi quoties præcise ac de necessitate actus sequi
debet per illam viam, sive contineri in illa scriptura, &
non alias ea relatis apud Burat. & Adden. *dec.* 10. a 20. 264. *&*
282. *& passim*, cum sit principium vulgare, & altera, quod
indebitum voluntarium indiget perfecta & concludenti pro-
13 batione excludente contrariam possibilitatem, qua concurren-
te adesse non dicitur probatio perfecta, ubi potissimum con-
currit titulus legitimus, atque accessiones in genere, seu sub-
stantia sunt dictæ, solaque controversia cadit super acci-
denti majoris, vel minoris quantitatis, adeout non iense
adversus hanc propositionem difficultas, de qua late in
Savonen. *sub tit. de usuris*, *disc.* 12.
Secundo quia cum debitor, qui curam & onus cam- 14
biandi habebat, ita sciret, vel scire deberet quanti cam-
bia vere importarent. Hinc proinde scienter ac volunta-
rie solvendo in excessu, istum censetur donare voluisse,
ut in proximis terminis excessivæ solutionis fructuum cen-
sus, qui vere ad tantam ratam non deberentur, habetur
apud Spadam *cons.* 248. *lib.* 2. *n.* 3. *cum seqq.* & apud Se-
raph. *dec.* 1226. *edita in eadem causa dicti consilii*.
Istud tamen motivum, soluta & de per se Mihi vide-
batur periculosum in debitore qui campsoriam artem non
exerceret, verisimiliter ignaro quid cursus cambiorum sin-
gulis quibusque temporibus vere importaret, unde propte-
rea recte dici posse videtur indebite solutum potius per
errorem, quam scienter animo donandi de facili non præ-
sumendo, ea pariter recepta propositione, quam in Foro
frequentem habemus, quod animus donandi non præsumi-
tur, omnisque alius possibilis intellectus pro ejus exclu-
sione capiendus est, licet id motivum esset adaptabile ad
casum, cum debitor esset mercator mercium fundacalium,
non autem campsor, adhuc tamen in his versans.
Solidus vero, magisque tutum Mihi videbatur tertium 15
fundamentum pariter bene deductum per Spad. *dicto cons.*
248. *lib.* 2. *a n.* 4. *ad finem*, ac examinatum pluries *sub tit.*
de usuris, præsertim in Baren. *disc.* 17. & in Lucana *disc.*
18. quod scilicet creditor in bona fide fuerit, justeque cre-
dere potuerit, quod debitor adimplendo fidem promissam,
susceptum mandatum, cambia vere gyraverit, atque ita
recte conscius quod tanti & ultra importarent, sponte illa
solverit, unde propterea creditor excusandus veniat a re-
stitutione ejus, quod in statu bonæ fidei a sponte solvente
exegit & consumpsit, alias non percepturus, neque con-
sumpturus, si debitor suum munus adimplendo, de veri-
tate ita certior factus, ipsum creditorem certiorem red-
didisset, atque alias esset dare magnum absurdum, quod ju-
ris naturalis, & scripti repugnantiam habet, quod debi-
tor ita delinquens, seu male agens ex propria culpa, &
delicto commodum reportaret in supplantationem credito-
ris innocentis versantis in bona fide, ac in justa creduli-
tate. Eo magis verisimili, si de tempore initi contractus,
ut in præsenti casu sequebatur, summa conventa esset ju-
sta & verisimilis magisque inferior quam excessiva, cum
ita nulla excogitabilis adesse videatur ratio, ob quam cre-
ditor illud damnum sentire debeat.
Et quamvis vera sit conclusio, de qua frequenter *sub dict.* 16
tit. de usuris præsertim *in allegatis discursibus* 12. *&* 17. &
etiam *sub tit. de censibus*, quod bona fides ex ignorantia,
vel ætate, rusticitate, sexu, seu alias resultans, in hac usu-
raria materia non excuset. Attamen, ut ibidem advertitur,
id recte procedit, quando vitium est in substantia, illud-
que procedat a dispositione juris clari, cujus ignorantia
non excusat, secus autem ubi provenit a justa & probabili
ignorantia facti ex deductis præsertim *dicto disc.* 17. Un-
de propterea apud Spadam *dicto cons.* 248. *lib.* 2. *in fine*,
refertur Boccacci *in ejus tract. de societ. off. num.* 19. ubi 17
testatur per Pontificem in plena Signatura Gratiæ decla-
ratum fuisse excusari creditorem exigentem a debitore spon-
te solvente fructus societatis officii, quam credebat adhuc
vigere, non obstante illius extinctione sibi ignota, sed no-
ta debitori, qui proinde sibi imputet, cur sciens, sponte
solverit, & quidem id videtur omnino probabile, nam
alias esset Mundum involvere, ac tollere commercium ne-
dum in isto contractu cambii, sed etiam in altero cen-
sus, de quo agit Spada *dicto cons.* 248. quoniam frequen-
ter dari potest casus, quod existente fundo censito capaci
de tempore impositionis, si tractu temporis ejus fructus
diminuantur, certum est, quod de jure creditor exigere
non potest nisi ad ratam fructuum, itaque si scienter plus
exigeret, tanquam illicitum, & usurarium veniret resti-
tuendum, vel imputandum, quod irrationabile ac inhu-
manum videretur, si debitor sciret, atque hoc non ob-
stante sponte solveret creditori ignaro ac bona fide creden-
ti continuationem fundi in primævo statu, cum similibus,
& confirmant quæ habentur *dec.* 3. *part.* 7. *recent. & passim*,
de fructibus perceptis ex re non sua in statu bonæ fidei,
vel non malæ non restituendis.
Clarius vero ac extra omnem dubitationem in hac facti
specie, dum debitor etiam sortem postea sponte solverat,
unde cadere non poterat consideratio, de qua *d. dec.* 69. *par.*
9. *rec.*

9. vec. ac pluries *d. tit. de usuris* quod sc. debitor ita sub nomine usurarum pro majori commoditate voluerit per diminutas solutiones se liberare a debito sortis, dum istam quoque postea solvit, ut proxime ponderatur etiam supra *disc. 7.*

18 Difficultatem aliquam promovebat Judex adversus dictam contrariam possibilitatem majoris cursus cambiorum per plateas, per quam exclusa remanebat probatio negativæ, seu excessus, quod sc. Rota in decisionibus editis cor. Verospio in Romana cambiorum, de qua supra *disc* 1. *& seqq.* decreverit deberi solum cambia nundinalia, non autem platealia, unde ista præsertim occasione sum expertus adeo damnabilem pragmaticum currentem usum, attendendi decisiones, & doctrinas ad litteram, atque pro regula generali, non considerando, ad quid, & quomodo loquantur, & an applicentur ad casum necne, siquidem in dictis decisionibus, non solum non damnantur, sed expresse canonizantur cambia platealia, sed quia casus præbuit illa reddita esse nimium excessiva, idcirco ex quodam æquitativo arbitrio illa moderata fuerunt ad rationem nundinalium, calculatis tamen etiam provisionibus, aliisque expensis, adeout importarent ad novem pro centenario, & sic in quantitate excedente istam taxam conventionalem, ideoque cessabat ratio moderationis, & ex his prodiit sententia rei conventi absolutoria, quæ reflectendo ad solam veritatem, justa, & probabilis visa est. Causæ autem factum fuit circa hanc ultimam difficultatem, quod Judex, absque doctrinarum necessitate dictam responsionem bene perceperit, nam alias ex eo quod non adessent doctrinæ, vel decisiones, quæ in verbis ita firmarent, reputatum fuisset proprium ratiocinium, sive distinctio ex capite, juxta eas quas frequenter Advocati experiuntur frigiditates, risum, ac iram eodem tempore excitantes.

JANUEN. PECUNIARIA
SEU PARTITI
PRO CAROLO SPINOLA
CUM DOCTIS, ET VAMBARLIS

Responsum pro veritate.

De acceptatione, ac implemento tractæ, seu litterarum cambii in nundinis, cum aliqua protestatione, ut vulgo dicitur *sotto protesto*, an id alteret naturam negotii, ita ut solventi non competat illud jus, vel actio, quæ alias contra scribentem, vel socios competerent? Et de litteris certioratoriis, vulgo nuncupatis *d'avviso*, an obligent necne scribentem, & quid operentur in hac materia tractarum, seu litterarum cambii?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *De rationibus dubitandi.*
3 *Socius obligat consocium etiam insolidum in concernentibus negotium sociale.*
4 *Quod sit rationabile, & necessarium pro usu commercii.*
5 *Ampliatur etiam dissoluta societate non notificata dissolutione.*
6 *An id procedat in societate particulari?*
7 *Littera certificatoria, seu* d'avviso, *an & quando obligent, & probent?*
8 *De materia acceptationis, & solutionis litterarum cambii sub protestu.*
9 *An & quando gesta per procuratorem præjudicent principali?*

D I S C. XXIX.

1 PUblicato, ut moris est, decreto Senatus Reipublicæ Venetæ, super partito faciendo cum negotiatoribus, accipiendi duc. 100. mille pro belli Cretensis necessitatibus, restituendos spatio aliquorum annorum ex redditibus aliquarum salinarum ad id assignatis, cum utilitate interim scut. 7. pro centenario & anno, partitum prædictum inierunt Cassioni, Docti, & Vambarli negotiatores, qui non habentes tantam pecuniam præ manibus promptam, curarunt eam in toto, vel in parte habere in Civitate Januensi a diversis particularibus admissis ad hujus negotii participationem, in qua isti contenti fuerunt magis moderata utili scutorum sex cum dimidio, remittendo ipsis Cassionis, Doctis, & Vambarlis pro eorum industria, & cura residuum dicti lucri, sub ea tamen lege, quod solvendo ipsi pecunias in scutis marcarum, in eisdem, tam pro sorte, quam interusuriis, seu utilibus reintegratio sequi deberet, ita in hanc speciem convertendo æquivalentiam, quæ ex dictis assignamentis in ea ducatorum monetæ specie exigeretur, cumque unus ex dictis ad hanc participationem admissis esset Carolus Spinola pro rata scutorum bis mille auri marcarum, pro ista Cassioni eidem litteras cambii scripserunt, seu tractam fecerunt pro nundinis Novarum solvendam quibusdam de Taliacarnu eorum correspondalibus, assignando in eisdem litteris (quæ in nimium brevibus parvis pagellis concipi solent) tractæ causam relative ad alias litteras certioratorias, quæ vulgo dicuntur *d'avviso*, seu *dispaccio*, cum illis consuetis verbis, *come si avvisa*, eademque die præfati Docti, & Vambarli diversam campsoriam rationem exercentes ab illa dictorum de Cassionis, litteras certioratorias eidem Carolo scripserunt, quod dicta tracta per Cassionos ea die sibi facta esset in causam dicti partiti, ac in executionem conventionis initæ super participatione, dictaque tracta per Caroli absentis procuratorem, seu correspondalem acceptata, & impleta cum protestatione se relevandi, nedum a dictis Cassionis scribentibus, sed etiam a præfatis Doctis, & Vambarlis, ac ab assignamentis dicti partiti, &c. sequuta postmodum decoctione illorum de Cassionis, atque Carolo pro ejus reintegratione suas actiones dirigente contra præfatos Doctos, & Vambarlos, cum isti negarent se ad aliquid teneri, ex eo quod de aliquo ipsorum mandato pro hujusmodi solutione facienda non constaret, hinc desuper ex parte dicti Caroli pro veritate consultus fui, an contra præfatos dictam actionem haberet necne?

Rationes dubitandi in quadam notula transmissa duæ 2 erant, una scil. quod Carolus solvens sequutus esset solam fidem illorum de Cassionis, qui tractam fecerant, ideoque nullam haberet actionem contra ipsos qui nullum desuper dederant mandatum, sine quo, cum non agetur de societate universali, sed de solo negotio particulari, ex gestis cum uno socio, non debent remanere alii obligati, nil obstantibus dictis litteris certioratoriis, stante quod in eis denonciatur tantum dictam tractam esse in causam partiti, sed non dicunt scribentes, quod solvi deberet, & sic nullum continerent mandatum, & secundo quod dictæ tractæ implementum sequutum non esset pure, & libere, sed cum protestatione prædicta, ideoque eos non afficeret, quamvis alias afficere deberet, ubi pure, & libere sequutum esset, supponendo in eadem notula hujusmodi difficultates reputari nimium considerabiles, nullam tamen deducendo specialem rationem, vel auctoritatem, cui difficultas inniteretur.

His tamen non obstantibus, ac nisi concurrerent aliæ facti circumstantiæ illud alterantes, respondi pro meo judicio clarum videri bonum jus præfati Caroli, nullamque dignosci probabilem dubitandi rationem, cum enim præfati Docti, Vambarli, & Cassioni, quamvis diversas campsorias rationes exercentes, simul uniti dictum partitum cum Republica insolidum se obligantes suscepissent, eodemque modo admisissent præfatos particulares pecuniam respective pro ejusdem partiti effectuatione subministrantes, ad participationem negotii, hinc de plano resultare dicebam quod inter præfatos, qui partitum susceperunt a Republica, quamvis non socios totius rationis campsoriæ, seu negotiationis, inita fuisset super isto negotio societas, tam in ordine ad ipsam Rempublicam, seu Senatum super dicto partito, quam in ordine ad præfatos particulares in ejusdem negotii causam pecuniam subministrantes, atque ad participationem admissos, quo posito, ubi etiam præfati Docti, & Vambarli non scripsissent præfatas litteras certificatorias, alias *d'avviso*, adhuc tamen obligati insolidum remanerent ex facto con- 3 socii, ex vera passimque in Foro recepta conclusione, quod inter socios de jure datum censetur reciprocum mandatum, per quod quilibet eorum commune negotium administrare potest, atque in ejusdem negotii causam consocios etiam insolidum obligare ad text. *in l. penul. §. fin. & l. si tamen plures, ff. de exercitor. act. cum Concord.* apud Surd. *dec. 213. nu. 1. & seqq.* Gratian. *discept. 279. num. 2. & discept. 967. num. 4.* Rota apud Cels. *dec. 2. num. 1. 2. & sæpius.*

Et quando desuper non haberemus juris dispositionem, 4 id evidenter comprobarent, tam ipsa ratio naturalis, quam communis usus commercii mercantilis, cum aliæ negotia socialia, quæ frequentius habent socios in diversis locis exi-

ficentes, alias explicari non possent. Immo pluries practicatur, quod sub unius tantum nomine negotium explicatur, sive etiamsi sub nomine omnium litteræ ab uno eorum, vel etiam ab aliquo Ministro, qui vulgo *complementarius* dicitur, scribi solent, & tamen obligat omnes juxta plene firmata in celebri Romana Societatis de Roriguis 19. Junii 1645. 2. Martii 1646. & 10. Februarii 1648. cor. Ghisleno, quarum prima est impressa ap. Marin. *resol.* 207. *l.* 2.
5 & tertia est *dec.* 151. *p.* 10. *rec.* in quibus firmatur, quod etiamsi inter ipsos socios dissoluta esset societas, adhuc tamen, nisi hujusmodi dissolutio publicaretur per solitas litteras circulares, vel publica Edicta in locis, in quibus habebantur corrispondales, alii socii remanerent obligati, ut latius deductum habetur in sua materia *sub tit. de credito*.

6 Nulli vero fundamento innixam putabam præfatam excitatam difficultatem, quod non adesset societas universalis, sed esset communio particularis illius negotii tantum. Istam enim considerationem recte intrare dicebam in ordine ad obligationem sociorum ex actibus indifferentibus gestis per socium etiam proprio, & particulari, non autem sociali nomine, ac extra causam societatis, secus autem quoad eos qui geruntur in causam ipsius negotii socialis, quoniam circa illud concernentia dicitur adesse universitas discretiva, atque in his terminis alicujus negotii tantum absque necessitate desiderandi societatem omnium bonorum loquuntur præmissæ auctoritates, decisiones, & quotquot aliæ habeantur.

Si vero hæc ita procedunt ex solo tacito ac legali mandato, etiamsi nullum sociorum tactum positivum, seu consensus accederet. Multo magis ac pro meo judicio extra dubium ea locum habere dicebam in hac facti specie, in qua concurrebat expressus consensus, seu mandatum, quod hæc tracta facta per unum ex sociis impleretur, stantibus dictis litteris certioratoriis, seu *d' avviso*, per quas dicebam omnem removeri difficultatem.

7 Licet enim in jure habeamus, quod hujusmodi litteræ solæ, & de per se nullam inducant obligationem, neque actionem producant, eo quia scribi potuerunt cum præsupposito tractæ, seu litterarum cambii, quæ deinde scriptæ non essent, seu alias non acceptatæ, neque effectum sortitæ, attamen ubi constat de effectuatione, itaut cesset dicta ratio dubitandi, tunc probant ac obligant, atque earum vigore exerceri potest ille processus executivus, qui vel ex jure municipali, vel ex consuetudine ratione commercii ubique recepta, inter mercatores, & negotiantes exercentur, ut ita distinguendo bene firmatur per Rotam in Romana, seu Januen. litterarum cambii cor. Bichio *impress. dec.* 198. *par.* 11. *rec.* ex *n.* 11. *& per tot.* Multo vero magis in hac facti specie, in qua obligatio sociorum ex facto socii, ut supra resultat ex sola juris dispositione. Unde hujusmodi litteræ non deserviunt pro fundanda actione, sive inducenda obligatione, sed ad solum effectum removendi eam difficultatem, quæ resultare posset ex ipsorum sociorum non probata scientia, vel non probato consensu, atque ex his Mihi videbatur casum esse incapacem dubitationis, nisi aliud in facto concurreret, quod eam causaret.

8 Quo vero ad aliud motivum, quod prædictæ tractæ implementum in nundinis sequutum esset, non libere, & pure, sed cum protestatione, atque ut vulgo dicitur, *sub protesto*, quod apud dubitantes majorem inferre videbatur difficultatem, advertebant in hoc procedi cum aliquo æquivoco, iste siquidem solvendi modus *sub protesto* non alterat actum, itaut tollat actionem alias competentem contra scribentes, seu eos qui ex facto scribentis obligati remanerent, cum id nullo jure cautum sit, nullamque habeat rationem, dum potius majorem ipsius Scribentis obligationem inducit, procedit enim in casu quo scribens mandet ei cui litteræ diriguntur, quod de tracta per ipsum solvenda se a tertio reintegraret, quo casu si pure, & simpliciter impleret, sequutus diceretur fidem illius tertii, non autem scribentis, contra quem nullam haberet actionem, secus autem ubi solutio fieret sub protestu, & in honorem litterarum, tunc enim ita solvens declarare dicitur eius animum non sequendi fidem tertii, sed illam scribentis, contra quem proinde competit actio, atque hic est effectus hujus protestationis, ut de hoc modo acceptandi, seu solvendi litteras cambii sub protestu habetur late ap. Scacciam *de cambiis*, §. 2. *gloss.* 5. *n.* 358. *& seqq.* Gratian. *discept.* 388. *n.* 6. late Rota ap. Orthub. *dec.* 118. *n.* 7. *cum seqq.* & in pluribus aliis decisionibus antecedenter in eadem causa editis ibi enumeratis. Multo magis dum non solum protestatio erat simpliciter facta cum termino generali pro honore litterarum, sed habebat expressam causam dicti pariti, ac obligationis aliorum sociorum, ut supra, & sic facta erat pro majori cautela, & declaratione. Unde magnum absurdum esset, ut ea, quæ pro majori cautela, & meliori declaratione facta sunt ad favorem facientis, retorqueri deberent in odium, atque causare contrarium effectum diminutionis jurium alias competentium contra omnia principia, & hæc Mihi videbatur veritas.

Potissime quia d. protestatio facta non erat per ipsum Carolum, sed per ipsius absentis procuratorem, seu mandatarium, qui sine speciali mandato non poterat ejus principali præjudicare, suumque jus tollere per actum consistentem in committendo, cum attendatur solum præjudicium resultans omittendo, juxta distinctionem, de qua Surd. *dec.* 181. *n.* 16. Gregor. & Adden. *dec.* 75. *n.* 2. *&* 4. & communiter. Sed hoc ad superabundantiam, nam etiamsi dicta protestatio facta esset ab ipso principali, vere causare non posse videbatur hunc præjudicialem effectum. 9

ROMANA

SEU ANCONITANA PECUNIARIA

PRO ALOYSIO GREPPIO

CUM COCCHIS.

Casus disputatus coram A. C. & in Signatura, & resolutus pro Greppio.

An tertius scribens ei, cui litteræ cambii diriguntur ab alio in computum alterius, quod eas impleret, quia haberent suum finem, remaneat exinde obligatus ad favorem implentis dictas litteras cambii, seu tractam, si non sit idoneus ille, in cujus computum sit tracta?

S U M M A R I U M.

1 F*acti series cum resolutione.*

2 *Quod laudator, seu approbator scribentis litteras cambii ad aliquid non teneatur, contrarium num.* 6. *& seqq.*

3 *Scribens alteri litteras cambii, quod eas impleri in computum tertii, ipse ad aliquid non tenetur, & n.* 9.

4 *Quod verba* havranno suo fine, *inducant obligationem propriam de stylo mercatorum.*

5 *Deferendum est stylo mercatorum, quorum verba intelligenda sunt prout ipsi intelligunt.*

6 *Expenditur auctoritas* Borrelli, *in qua fundata est conclusio, de qua n.* 2.

7 *Et de aliis auctoritatibus in idem dicto n.* 2.

8 *Quando laudator teneatur etiam in sensu illum excusantis.*

9 *Declaratur conclusio, de qua num.* 3.

D I S C. XXX.

Juxta facti seriem occasione competentiæ Fori recensitam *sub tit. de jurisdictione, & Foro compet. disc.* 71. 1
Cocchi negotiatores in Civitate Anconæ scripserunt Greppio in Urbe negotiatori, ut impleret tractam sibi ex Venetiis faciendam a Platto in causam Pighetti pariter in dicta Anconitana Civitate negotiatoris, quia (sunt verba præcisa) *havranno suo fine*, cumque dicta tracta jam impleta in scutis mille, Pighettus effectus minus idoneus solventem reintegrare non posset, hinc proinde Greppius suas direxit actiones contra dictos Cocchios, quorum fidem eum sequutum esse dicebat, atque postquam rejecta fuit Fori A. C. declinatoria ut supra, assumpta in illo Tribunali, seu coram Prælato deputato disputatione negotii principalis, decretum fuit ad favorem actoris mandatum exequutivum a Signatura Justitiæ quoque canonizatum mediante rejectione appellationis suspensivæ cum solito rescripto, *sine præjudicio exequutionis*, atque ita causa, quod sciam, cum solutione finem habuit.

In disputationibus autem in utroque Tribunali desuper 2
habitis, Scribentes pro Cocchis reis conventis dicebant dictas litteras non continere, nisi simplicem laudationem dicti Pighetti, in cujus causam tracta a tertio facienda erat. De jure autem laudator non accedente dolo non tenetur, ut in his punctualibus terminis Borrell. *consil.* 47. Deducendo etiam super dicta conclusione laudatoris, seu approbatoris auctoritates generales Menoch. *consil.* 179. & Cephal. *consil.* 437.

Et

Et forte magis in specie ea, quæ ea Bursat. & Gaito, a
3 aliis habentur apud Rocc. *resp.* 14. *n.* 8. *l.* 1. quod si negotia-
tor trahit alteri negotiatori aliquam partitam solvendam
in computum alterius, tunc solvens nullam habet actionem
contra trahentem, sed contra alterum ad cujus computum
tracta facta est, ac impleta, cum ejus fidem solvens sequi di-
catur, & hunc dicebant esse casum.

Scribens Ego pro Greppiu actore, etiam cum sensu verita-
tis, qualem causæ exitus quoque comprobavit, dicebam ju-
stitiam assistere dicto actori, quoniam in facto justificabatur,
eum prius requisitum ex parte Pighetti pro dictu implemento
illud recusasse in sola ejus fide, sed replicasse, quod catenus
4 id facturus erat, quatenus de hoc sibi daretur ordo per Coc-
chos illud tradentes per eorum litteras continentes dicta ver-
ba, *che havranno suo fine*, per quæ scribentium, seu mandan-
tium obligatio inducta dicitur juxta stylum, seu usum merca-
turum, cui omnino deferendum est, quoniam verba merca-
torum intelligenda sunt, prout ipsi intelligunt, quamvis juxta
5 regulas grammaticales diversimode intelligenda essent, unde
eorum stylus pro lege servandus est, Burat. *dec.* 419. *n.* 6. *&* 7.
Greg. *dec.* 126. *n.* 1. *cum seqq.* Rota *dec.* 154. *n.* 4. *&* 5. *p.* 7. *rec.*
& sæpius.

Quatenus vero pertinet ad auctoritates, quæ in contrarium
deducebantur, dicebam de illa Borrelli, quæ magis punctualis
videbatur, nullam habendam esse rationem. Tum quia in eo
6 casu diversæ facti circumstantiæ concurrebant, dum præten-
debatur mandatarium excessisse fines mandati. Tum etiam
quia *ex eod. cons.* constat in contrarium fuisse judicatum. Ac
etiam quia licet esset eruditissimus, ac doctissimus J. C. circa
respicientia theoricam, nihilominus quoad praxim, præser-
tim vero in concernentibus negotiationem, ac usum mercato-
rum, utpote semper vivens in parvo Oppido Oliveti ejus pa-
tria, erat parum versatus, ut eventus probavit, quoniam
cum senio confectus ob ejus eruditissima opera illud præser-
tim de præstantia Regis Catholici, Mundo cognitus redditus
esset, atque per Proregem Neapolis evocatus ad munus Judi-
cis civilis M. Curiæ Vicariæ, in eo exercendo praxis non cor-
respondebat theoricæ, ut sæpe contingit, considerandu etiam,
quod agebatur de suspecta auctoritate Consulentis ad pecu-
niam, vel causæ affectionem.

7 Eademque suspicio cadebat circa reliquas authoritates Me-
noch. & Cephal. quæ neque applicabantur ad casum, cum lo-
querentur de simplici laudatore illius, quem creditor in fide-
jussorem debitoris acceperat, & sic in terminis longe diversis,
dum in hac facti specie propter ejus seriem, ac dicta verba vi-
debatur, quod præfati rei conventi, non laudatores, & appro-
batores dicendi essent, ut ab eis prætendebatur, sed principa-
les mandatores, quorum fidem principaliter, ac directe man-
datarius sequutus fuerit, alias non soluturus.

8 Et nihilominus, ubi etiam dici debuissent laudatores ac
approbatores, adhuc tamen, stante consuetudine mercato-
rum, quæ præsupponebatur notoria, remanere debebant ob-
ligati, dum idem Cephal. & Menoch. talem limitationem
admittunt, ac etiam firmat Ludovic. *dec. Lucen.* 33. *num.* 7.
Atque adaptabilis etiam videbatur altera limitatio deducta ex
tex. in *l. eleganter*, §. *finali*, *ff. de dolo*, ubi scilicet approbator,
seu laudator est in dolo, quia scilicet insufficientiam laudati, un-
de cum mendaciu laudaverit, & hic præsupponebatur etiam
casus, quod scilicet malus, vel periculosus status dicti Pighet-
ti, ipsis Cocchis in eadem Civitate Anconitana, negotiato-
ribus jam esset verisimiliter notus.

Ad conclusionem vero, de qua post Gast. Bursat. & alios
Rocc. *d. resp.* 14. *l.* 1. *n.* 8. dicebam eam de plano evitari ex de-
fectu applicationis ad factum, cum dictæ auctoritates per-
9 cutiant casum, in quo solvens, seu implens tractam, princi-
paliter sequatur fidem illius tertii, de cujus ordine, & pro
cujus computo illam fieri dicitur, non autem trahentis, quia
nempe simpliciter solverint absque alia protestatione, vel
animi declaratione, secus autem ista accedente, ut occasio-
ne solutionis factæ *sub prætextu* habetur *in Januen. disc. præ-
ced.* cujus oppositum in præsenti erat, dum ut dictum est, actor
principaliter, non Pighetti, neque Platti, seu præfatorum
de Cocchis fidem sequutus erat, adnotando in libros solutio-
nem in computum Scribentium, in quod tractam impleret.
Atque reflectendo etiam ad solam veritatem, Mihi videba-
tur, quod dicta resolutio esset justa, & bene fondata, cui
proinde rei conventi acquieverunt solvendo, seu alias se
concordando, dum quod sciam, causa ulteriorem progres-
sum non habuit.

ROMANA
SEU TUDERTINA CAMBIORUM
PRO JOANNE BARTOLO
CUM FABRITIO ET ALIIS DE VICIS.

Casus varie decisus per Rotam.

De eadem materia, de qua supra, *disc.* 17. *&* 28. an sci-
licet id, quod excessive pro cambiis per debito-
rem solutum, & per creditorem respective exa-
ctum est, imputetur ipso jure in sortem, quam in
dies, & tempora paulatim extenuet, cum illo
calculo qui vulgo *scaletta* dicitur?

SUMMARIUM.

1 *FActi series cum resolutionibus.*
2 *De regula, quod usuræ indebitæ extenuant sortem in quam imputantur.*
3 *De abusu allegandi auctoritates super principiis certis, & non controversis.*
4 *Declaratur conclusio de qua n.* 2. *ut non procedat, quando accessiones sunt licitæ in genere.*
5 *De bona fide excusante hanc imputationem.*
6 *De declaratione, de qua nu.* 4.
7 *De materia compensationis, quando intret necne ipso jure.*
8 *Diminuta usura an extenuent sortem?*
9 *Spontanea solutio sine alia probatione non causat remissionem usurarum.*
10 *De alia bona fide resultante a possibili gyro cambiorum etiam per plateas.*
11 *De suspecto Advocatorum judicio, & de ratione.*
12 *Quod in decisionibus responderi debeat omnibus motivis deductis per Defensores succumbentis, & de ratione.*
13 *Non datur usura in cambio licito, & reali, cum ea non detur sine mutuo.*
14 *Quare detur in quibuscumque contractibus, & quando in eos dicatur inesse usura?*
15 *Cambium proximum mutuo, & suspectum de usura.*
16 *Contractus dicitur talis qualem Partes facere velle declararunt.*
17 *Ubi non adest mutuum expressum, vel interpretativum, tunc in excessu non intrat usura, sed injustitia.*
18 *Quod in contractu cambii validi, & realis non intrent fructus, vel usuræ, sed totum sit sors.*
19 *Ac propterea non intrant termini usurarii, sed illi læsionis, & injustitiæ.*
20 *Expenduntur* decisiones 151. & 201. Bichii.
21 *De præsumptionibus malis resultantibus contra fœneratorem, & de earum ratione.*
22 *Damnatur stylus pragmaticorum, deferendo simpliciter auctoritatibus in sola littera.*
23 *De bona fide excusante creditorem ab imputatione ejus, quod excessive exactum sit.*
24 *De distinctione circa eandem bonam fidem diversarum specierum cambii.*
25 *Datur exemplum in censu.*

DISC. XXXI.

INito per illos de Vicis cambio ad favorem Bartoli ad limi- 1
tatam rationem septem pro centenario cum moderna fre-
quentiori formula susceptionis oneris cambiandi per debi-
torem, cum juxta casus, de quibus supra *disc.* 17. *&* 28.
detectum esset, quod cambia in nundinis ab aliquibus annis
nimium suavia produxerint interusuria, ac propterea so-
lutiones factæ ad conventam rationem septem pro cente-
nario remanerent excessivæ, hinc debitores eandem locis
citatis insinuatam excitarunt prætensionem adversus cre-
ditorem, cum ita non solum a debito sortis absque alia
solutione liberationem obtinerent, sed forte creditores effi-
cerentur, cum illa sortis extenuatione in dies, quæ in Cu-
ria vulgo *scaletta* nuncupatur, introductaque causa coram
A.C. favorabilem reportarunt sententiam canonizatam etiam
in gradu appellationis per Rotam coram Emerix 23. *Junii*
1670. Concessa vero creditori nova audientia sub die 23.
Februarii 1671. revocata, seu verius reformata fuit prior re-
solutio, ut scilicet, teneretur quidem creditor restituere,
seu bonificare id quod excessive exactum esset, sed ex nunc
a die oppositionis, adeo ut præfata *scaletta* non intraret,

Huic autem resolutioni non acquiescentibus debitoribus, reproposita causa cum dubio, an esset standum in primo, vel secundo loco decisis, post quatuor disputationes sine resolutione, demum sub die 17. Martii 1673. sub assertiva, quod ab omnibus Dominis mature causa discussa esset, prodiit resolutio priori conformis, pro imputatione ipso jure in singula tempora juxta insinuatam scalettam, atque in hoc statu causa pendet in gradu appellationis in eadem Rota coram Vicecomite.

2 Initio autem hujus ultimæ decisionis, quæ ex prioribus, atque ex tot informationibus, & disputationibus efformata est, forte opinando, ut ea magistralis in hoc articulo esse deberet, dicitur quod fundamentalis ratio resolutionis fuerit conclusio, quod usuræ excessive solutæ, statim, & ipso jure absque ullo facto hominis imputantur in sortem, eamque proportionabiliter extenuant, multas desuper allegando leges, & auctoritates, quarum revera nulla suberat necessitas dum in eadem decisione dicitur, quod ista est conclusio indubita-
3 ta a Scribentibus pro creditore concorditer admissa, ideoque non videtur ad quid inducere tot testes ad probandum rem certam per Partes confessam, & admissam, nisi ut quidam ineptus practicetur abusus.

Supponitur vero in eadem decisione, quod ex parte creditoris adversus hanc regulam fundamentum constitueretur in tribus limitationibus, primo nempe, quod hæc imputa-
4 tio procedat solum in illis usuris, quæ generaliter, & in substantia sint in totum illicitæ adeo ut juxta veriorem sententiam pluries in præcedentibus enunciatam, non detur parvitas materiæ, ut sunt accessiones puri mutui, expliciti, vel impliciti, seu interpretativi, quale in hac materia cambiorum verificari dicitur, quando cessante realitate litterarum, seu spacciorum ad præscriptum Pianæ constitutionis remaneat cambium siccum, nullarum accessionum productivum, ut frequenter in præcedentibus insinuatum est, secus autem ubi fructus, vel usuræ in genere, sive in substantia sint licitæ, adsit vero aliquis excessus, quoniam tunc non vitiatur actus, sed solum vitiatur, sive moderatione dignus remanet excessus ex iis, quæ supra *hoc eod. tit.* in proposito fructuum recompensativorum pro pretio rei fructiferæ venditæ ad terminos textus *in l. curabit. Cod. de action. empt.* pluries insinuata sunt, ac etiam *sub tit. de Censibus*, in proposito fructuum census, *& sub tit. de dote*, in proposito usurarum dotalium.

Alteram supponitur deduci limitationem, quando excessive solutum esset quid modicum, quod propterea imputari ipso jure non deberet in sortem, cujus restitutionem cum adeo diminutis, & exiguis solutionibus creditor recipere non tenetur.

5 Et tertio quod cum solutio fuerit spontanea, hinc proinde, vel resultet remissio, seu condonatio, vel quod in creditore recipiente adfuerit illa bona fides, quæ latius ponderatur supra *d. disc.* 28. cujus ratione hujusmodi usuras quamvis excessivas, & consumptas restituere, vel imputare non teneatur, eadem bona fide non solum resultante a spontanea debitoris solutione, sed etiam a credulitate, quod cambia gyrata fuerint, vel gyrari potuerint non solum per nundinas Novarum, in quibus casus dedit moderno tempore interesse nimium moderatum, sed etiam per plateas Italiæ, & extra, juxta ponderationes, de quibus in eisdem supra insinuatis *disc.* 17. *&* 28.

6 Cum præsupposito itaque quod ad istas limitationes restringerentur omnia fundamenta, & motiva creditoris, illas singillatim expendendo, quatenus pertinet ad primam, in eadem decisione dicitur verius esse, ut etiam in illis casibus, in quibus accessiones, vel usuræ in aliqua parte essent licitæ, in excessu tamen tanquam illicitæ habeant veram usurarum naturam, & qualitatem pro dicta imputatione, juxta firmata apud Bich. *dec.* 151. *&* 201. in quarum casu agitur de fructibus, vel usuris dotalibus, & tamen firmatur excessus imputatio ipso jure, ex ea præsertim ratione, quod debitum, & creditum proveniunt ex eadem causa, seu statione, quo casu non intrat quæstio, an compensatio fiat ipso jure, vel ope exceptionis, cum ista cadat, quando debitum, & creditum proveniant ex diversis causis, & stationibus, atque di-
7 verso tempore nascantur, secus autem ubi ex eadem causa, cum tunc non dicatur compensatio, sed potius calculos dati, & accepti, ut advertitur etiam *sub tit. de cred. disc.* 46. *&* 61. *& alibi*.

Ac etiam quia ubi admittenda quoque sit pro regula illa opinio, quod compensatio non fiat ipso jure, sed solum ope exceptionis a die oppositionis, adhuc tamen recepta est ejus limitatio quoties agatur ad effectum impediendi cursum usurarum ex deductis *decis.* 183. *&* 409. *par.* 9. *recent. ac etiam dicto titulo de Credito locis citatis*, cum aliis in decisione.

Quo vero ad alteram limitationem, dicitur eam non appli- 8
cari ex facto, & ex jure, ex facto scilicet, quoniam valde notabilis summa conflata erat ex primo cambio, quando factis calculis crearum fuit alterum, & ex jure quoniam auctoritates hanc limitationem percutientes procedunt in censu, cujus sors non est compensabilis, utpote irrepetibilis, & indebita, donec debitor declaret velle censum redimere, in aliis autem creditis indifferentibus ac repetibilibus ista restrictio non intrat, quoniam in odium usurarum, & fœneratorum, dum lex indefinite mandat hujusmodi imputationem, indefinite intelligenda est, ita fingendo, vel præsumendo utriusque voluntatem, qua accedente nil prohibet debitum dissolvi cum diminutis solutionibus, intrante regula quando creditur dissentiat.

Et deinum quoad tertiam limitationem bonæ fidei deductam ex remissione ob spontaneam solutionem, dicitur (& in hac parte bene) quod nisi per veritatem, vel saltim per efficaces præsumptiones, & adminicula constet de ista voluntate, illa non præsumenda est, cum potius præsumptio sit in contrarium ex firmatis *d. dec.*74. Bichii *repet. dec.* 69. *p.* 9. *rec.* 9
& pluries insinuatur in præcedentibus, ac etiam *sub tit. de usur. disc.* 12. *& in aliis*, ponderando etiam plures facti circumstantias hujusmodi voluntatem excludentes, atque inducentes contrariam ob actualem, vel comminatam coactionem.

Et quoad aliam bonam fidem resultantem a credulitate, quod cambia gyrari potuerint extra nundinas consuetas juxta ponderationes, de quibus *supra disc.* 17. *&* 28. dici 10
tur quod id sit admodum inverisimile, ut scilicet debitor in sui præjudicium eligere voluerit viam duriorem productivam majoris interesse, ponderando etiam aliquas facti circumstantias ad arguendum in creditore malam fidem, ac depravatum animum fraudandi debitorem cum gravibus usuris, dum ex calculis primi cambii, ex quo alterum creatum fuit, supponitur constare quod exacta fuissent cambia ad rationem duodecim, & aliquando quatuordecim pro centenario.

Et quamvis replicaretur, quod id licite sequutum esset, stante pacto quod non restituta sorte infra biennium cessaret limitatio, atque solvi deberent cambia currentia, quæ tunc tanti importaverant etiam in nundinis, & de cujus pacti validitate habetur supra *disc.* 6. *& alibi*, responderur tamen quod ex pacto debebat præcedere interpellatio, quam supponitur non adfuisse, eo quia probationes ex parte creditoris deductæ non essent sufficientes.

Hactenus ultima decisio, quæ in proposito solum examine digna est, cum reassumat omnia ea quæ continentur in duabus prioribus, ac etiam quæ deducebantur per Scribentes pro debitoribus, & per alios Scribentes pro creditore.

Quamvis autem, ubi etiam causa regulanda esset cum istis terminis usurariis præsuppoventibus mutuum explicitum, vel implicitum, sine quo illi non intrant, adhuc aliquæ ex prælatis limitationibus probabilius subsistere viderentur, neque responsiones captivarent intellectum ut infra, nihilominus, etiam in sensu illius veritatis, quæ cognosci potest per 11
Advocatorum succumbentium intellectum, a causa, vel propriæ opinionis affectione frequenter offuscari, seu fasciuari solitum, ac propterea non omnino sincerum præsumendum sit eorum judicium, ut præsumendum est illud Judicum, sed potius suspectum, Mihi videbantur quod isti termini generales usurarum prorsus extranei essent a casu quæstionis, quodque clarum esset æquivocum cum illis præsentem causam tractare, ideoque non displicebat quod ea, quæ ut infra a Me deducebantur, non admitterentur, cum frequenter monvà quæ Advocatis videntur fonda, Judicibus levia videri so- 12
leant, sed displicebat quod in decisione involverentur sub silentio, eisque non responderetur, ad hoc ut ita captivari posset intellectus, atque clienti consilii, quod acquiesceret, cum ille sit unicus, & totalis finis edendi decisiones, ut advertitur *in relat. Curiæ disc.* 32. occasione agendi de hoc Tribunali, illoque decisionum stylo,

Ut etenim advertitur *sub tit. de usur.* pluries, & præsertim *disc.* 4. *& hoc tit. disc.* 24. dum utrobique agendo de eodem casu agitur in specie de locatione admixta cum contractu 13
cambii, ex quo inferebatur ad usuram, ad essentiale requisitum usuræ desideratur mutuum explicitum, vel implicitum, sine quo illa non datur, ut præsertim late firmatur in decisionibus editis in casu, de quo in proxime relatis locis, ac propterea cum in præsenti ageretur de contractu cambii realis, & liciti, ut in eisdem prima, & tertia decisione admittitur,

ritur, ee supponitur, hinc proinde dicebam non videri quomodo in hoc proposito caderent termini usurarum imputandarum in sorte.

Et licet admitterem, quod usura cadere potest in omnibus contractibus alias de eorum natura licitis, etiam emptionis, & venditionis, vel locationis, & conductionis, aut societatis, quinimmo in donationibus, & legatis, & in judicialibus, vel arbitramentalibus sententiis, multo magis in isto cambii, qui præ omnibus aliis contractibus magis approximat mutuo, atque aliquam majorem sub se occultat suspicionem usurarum, ubi non unica vice pro mera, & affective indigentia, & transmissione pecuniarum de loco ad locum fiat, sed cum hac ficte circulatione negotiationis causa, adeout plerique Morales, ac etiam ex nostris Merend. *de camb. Nundinal. & alii*, merum figmentum, & usuræ pallium generaliter (sed male) reputent.

14 Attamen ut pluries *hoc tit. in praced. & præsertim disc. 24. & 27. & d. disc. 4. de usur.* & alibi advertitur, id recte procedit quando ob pacta alterativa, & extranea e natura contractus, vel ob illius formam non servatam, ille contractus quem in verbis contrahentes inire professi sunt, corrumpitur, ajusque natura corrupta transit in contractum mutui, quod ita proinde implicitum seu interpretativum appellatur, utpote occultatum, seu palliatum sub velato nomine alterius contractus, qui revera non adest in substantia, sed solum in nomine, seu vocabulo.

15 Adinstar eorum quæ pluries habentur *sub tit. de feud.* & præsertim *disc. 10. & 11.* super illis concessionibus, quæ in verbis appellantur feudales, revere tamen redolent purum allodium, ob feudi naturam, seu qualitatem corruptam, & ita quoqua in emptione, & venditiona, vel locatione, & conductione & similibus, & præsertim in censu, atque in isto contractu cambii, quando non accedat realitas juxta Pianam Constitutionem, cum tunc dicatur cambium siccum, quod vult dicere idem, ac mutuum, in quod convertitur ut pluries in præcedentibus.

16 Sed quando damus cambium reale, ac licitum in genere vel in substantia, juxta dictæ Constitutionis Pianæ præscriptum, tunc non videtur quomodo unus, & idem contractus, eodem tempore, atque ad eosdem affectus in eademmet pecunia, hanc duplicem diversam naturam habere valeat cambii, & mutui, quoniam pernecesse, vel unum, vel alterum contractum redolere debet, cambii scil. quatenus ejus requisita habeat, cum regulariter talis dicatur contractus, qualem contrahentes appellarunt, ac facere professi sunt, *decis. 110. n. 7. p. 6. rec. & sub tit. de emphyt. disc. 31., & sæpius*, vel mutui quatenus cessantibus necessariis requisitis, ejusqua natura corrupta, illud assumat diversam naturam, & qualitatem, atque transeat in diversam speciem mutui, quod propterea implicitum, seu interpretativum appellatur.

17 Hinc proinde, vel in toto, vel in nihilo intrant termini usurarii, quoniam si cambium est corruptum, adeout sit mutuum, nulla datur accessio, ideoque non intrant termini excessus usurarii, & si non adest corruptio, adeout contractus retineat illam naturam, quam contrahentes dare ei voluerint, nulla cadit usura, quæ ut supra exigit pernecesse interventum mutui, atque si aliquis verificetur excessus, ille injustitiæ, seu læsioni, aut indebito indifferenti referendus venit, nunquam vero usurariæ pravitati.

Ut etenim pluries in præcedentibus advertitur, clarum æquivocum, clarusque terminorum error est, in illo contractu cambii, posita ejus validitate, ac realitate, adhibere terminos usurarum, vel fructuum, sive accessionum, quoniam licet pro nostra capacitate, sive usu loquendi, illa interusutia, quæ a cambiorum cursu causantur in damnum debitoris, & in commodum creditoris, appellentur usuræ, vel fructus, ita explicando id in quo sors ab initio date augeatur, attamen revera, juxta istius contractus naturam, & quidditatem, totum est sors principalis, utpote pretium pecuniæ cambiatæ, ac respective recambiatæ, quoniam alias esset declarare illicitum, & erroneum usum recambiorum, convertendo accessiones in alterum cambium, idque pluries repetendo, cum ita esset dare anathocismum omni jure prohibitum, ut præsertim occasione recambiorum advertitur supra *disc. 3.*

18 Unde propterea dicebam quod de prima, & tertia decisionibus, præsertim vero de ultima, quæ est plenior, atque primam reassumit, dici poterat id quod Dialectici in eorum disputationibus dicere solent, admitto totum, & nego consequentiam, quod scilicet, ubi etiam omnes conclusiones, & regulæ in eis deductæ admittendæ essent tanquam veræ, ac irrefragabiles, adhuc tamen extranea esset earum applicatio ad casum, cum procedant in terminis usurariis, & cum præsupposito quod ageretur de usuris, quod utique ex præmissis dici non poterat, quoniam posito contractu cambii realis, & legitimi, exclusum remanet mutuum, sine quo non datur usura, sed injustitia.

Quare si dator pecuniæ ad cambium decipiat receptorem cum conventione excessive pretii, seu aggii auri, aut illius monetæ, in qua cambium est implendum, ut antiquitus antequam introduceretur usus taxæ generalis aggii, sequebatur, ex insinuatis *disc. 1. & 27.* & in aliis, tunc illud alterarum pretium, ex quo resultat majus interesse, quoties non habeat rationem dilationis majoris propter usum pecuniæ, importabit læsionem, & injustitiam, sed non usuram, eo modo quo si in cambio minuto, collybista, seu trapezita, vulgo *bancherotto*, in excambiatione monetæ argenteæ, vel æneæ, aut scutorum auri ponderis veteris, cum scutis aureis stamparum, conveniret de pretio, seu aggio elterato, ee majori quam communiter curreret inter negotiatores, cum similibus, ideoque totum id quod in decisionibus continetur, alteri quidem causæ convenire potest, non autem isti, super qua prodierunt.

Verum reassumendo etiam ea quæ ex parte creditoris deducebantur ab aliis Scribentibus, ac etiam in aliqua parte e me, quatenus pertinet ad primam limitationem jam supra explicatam, pariter ad rem non faciunt auctoritates, cum quibus in eisdem decisionibus, & præsertim in ultima proceditur, siquidem *dec. 151. & 201.* Bichit, etiam in eo casu exorbitantes, atque omnino improbabiles censendæ sunt, ideoque multo minus attendi debent pro decisione illius, longe diversas rationes, & circumstantias habentis. 19

In illis namque agitur de antiquata, nimiumque involuta causa Bononien. dotis, in qua per longum tempus multæ prodierunt pro utraque parte decisiones cor. Buratto, & Merlino, & aliis principaliter super articulo, an dos consisteret in specie, vel in quantitate, & an dos constitute secundo viro, esset scut. 5000. vel potius bismille quingentum auri, ut erat dos primi matrimonii, ut patet ex deductis in sua materia *sub tit. de dote, disc. 150.* in quo illius causæ decisiones sæpius enunciantur. 20

Cumque exacti essent fructus dotales ad rationem scutorum quinquemillium, ut credebatur, postmodum vero excitata fuisset prætensio, quod vera, seu valida dos consisteret in quantitate, itaque esse deberet solum in bis mille quingentum auri, atque ita nimium etiam variando decisum fuerit, ex quibusdam apicibus juris potius quam ex jure, vel ex facto claro, adeout eadem Rota in hoc se deceperit, & variaverit, hinc etiam non videntes videre possunt quale fundamentum haberent dictæ resolutiones, super restitutione fructuum exactorum pro summa excedente cum rigore imputationis ipso jura in singula tempora, & momenta, cum iste rigor in odium usurarum solum sit inductus, juxta illum modum calculandi, de quo apud Fontanell. *decis. 209. & seq.* ubi agitur de calculo fructuum veri pignoris conventionalis pro mutuo, sive juxta deducta coram eodem Bich. *dec. 74. alias 69. p. 9. rec.* ubi de usuris pro cambio sicco, quod est idem ac mutuum, ac propterea intrant termini usurarii qui tamen a subjecta materia earundem decisionum omnino extranei remanent, quoniam in illa rata sortis dotalis, quæ indebita, seu invalida declarata nullum aderat mutuum verum, vel interpretativum, sed solum quoad fructus pro ea solutos, intrare poterant termini condictionis sine causa, vel indebite soluti per errorem concurrentem ex parte utriusque, & per consequens non poterant intrare termini compensationis ipso jure, ex odio usurarum, minusque alii calculorum dati, & accepti ob unitatem, vel identitatem causæ, vel stationis, siquidem aliud non est compensatio nisi ficta solutio, hæc autem exigit consensum tam ex parte solventis quod animo solvendi debitum in sorte illam pecuniam dederit creditori recipienti cum eodem animo quorum neutrum ibi concurrebat.

Quamvis enim ubi agitur de veris usuris clare illicitis, lex juxta opinionem, quam Rota, & Curia sequitur fingat, vel supponat utramque voluntatem in debitore scil. solvente, quod tanquam suffocatus a fœneratore, habeat animum ita extinguendi sortem, sed non explicet, ne fœneratorem provocet ad suffocationem, & in recipiente in quamdam pœnam ejus depravati animi fœnerandi, quem non excusat illa bona fides, quæ ab ignorantia juris resultat juxta rigorosas ponderationes de quibus in *d. dec. 74.* Bich. Attamen cessante odio usurarum, ac dicta mala præsumptione e depravato animo fœnerandi resultante, omnia hæc cessant, 21

& per

& per consequens in eo casu, in quo tamen nunquam scripsi, neque litigantes agnovi, adeout nullatenus intrare valeat insinuata ratio affectionis, quæ fascinate solet intellectum Advocatorum, non videtur quomodo ista caderet, unde liquet quod doctus quidem, nimiumque ingeniosus Extensor decisionum super resolutionibus, in quibus ipse nullum habuit votum, juxta stylum insinuatum *disc. 32. in relat. Curiæ*, ita ingenium acuere studuerit ad cohonestandum resolutiones, quæ ex aliis motivis facti in eo casu forte rationabilibus etiam juste prodire potuerunt ut frequens praxis docet.

22 Exinde vero resultat inconveniens proxime citato *disc.* 32. insinuatum, quod illæ fallaciæ, quæ deducuntur ad exornandas resolutiones, etiam alioquin ex illius facti circumstantiis justas, accipiuntur deinde pro lege, seu norma in aliis causis decidendis, non reflectendo ad diversas circumstantias, vel contingentias, ideoque error errorem parit, sive unus error cum altero errore comprobatur, ideoque est unus ex perniciosis, nimiumque justitiæ præjudicialibus effectibus, quos producit ineptus stylus mere pragmaticus procedendi in cæca fide, cum sola littera auctoritatum, præsertim vero modernarum, absque aliquo discursu, vel ratiocinio legali desumpto ex veris, & invariabilibus principiis juris, adeout in oblivionem pene abiris legibus, & canonibus, & antiquis utriusque juris Interpretibus, tota facultas circumferatur in traditionibus Scribentium modernorum, a medio sæculo citra & minus, attendendo aliquos modernos Scriptores vere ineptos, perinde ac si essent legislatores, quo nil ineptius, nihilque absurdius.

23 Solidum quoque ac legale videbatur motivum sub nomine tertiæ limitationis insinuatum, bonæ scil. fidei resultantis a justa credulitate, quod interusuria cambiorum etiam in consuetis nundinis continuaverint eundem cursum majorem, & graviorem, quem habebant de tempore contractus, juxta ponderationes, de quibus supra *d. disc.* 28. Absque eo quod obstet regula in ultima decisione deducta, in suo casu vera, sed male applicata, quod scil. in materia usuraria non admittitur excusatio bonæ fidei, vel ignorantiæ, quoniam ut plures insinuatum est *in tit. de usur.* ac etiam *supra eodem disc.* 28. id recte procedit in jure claro, & certo, vel etiam in facto certo, adeout dici valeat ignorantia crassa, vel supina, secus autem ubi agitur de ignorantia facti alieni, & cujus injustitia pendeat a facto ejusdem debitoris, ac etiam a statu rerum de tempore, quo initus fuit contractus.

24 Ubi etenim agitur de illa specie cambii, in quo ipse creditor tanquam debitoris mandatarius habet onus, & curam gyrandi cambia, & transmittendi spaccia, tunc ejus ignorantia remanet inexcusabilis, quoniam ita ex ejus munere scit, vel scire debet, quanti in singulis nundinis importent cambiorum interusuria, faciendo eorum perequationem in singulos annos, in quibus illa exigit, sed quando cambium conceptum est in altera forma hodie magis frequenti, ut erat istud, quod debitor suscipiat in se onus cambiandi, tunc creditor, qui professionem campsoris, vel cambiatoris non exerceat, scire, atque divinare non potest illam mutationem, seu diminutionem hujusmodi interusuriorum, quæ contingit post contractum, de cujus tempore erant majora, idque innotescere debebat ipsi debitori qui assumpserat partes, vel munus cambiatoris, cumque ipse sponte solvendo non denunciaverit subsequutam diminutionem, atque de ea non opposuerit, hinc juste creditor opinari potuit continuationem in consueto statu, & sic spontanea solutio, vel non opposita diminutio, non venit attendenda tanquam remissio, ut in ultima decisione supponitur, sed tanquam confirmatio justæ credulitatis creditoris super continuatione antiqui, & consueti status.

25 Atque ad id recte confert exemplum deductum supra *d. disc.* 28. ac etiam *sub tit. de usur. disc.* 17. in contractu census, quod scil. si valide imponatur census super fundo tunc capaci, adeout contractus, attento ejus tempore sit justus, atque fructus ad conventam rationem licite exigantur, postmodum vero casus præbeat accidentalem diminutionem fructuum fundi censiti possessi per debitorem, qui volens potuisset petere diminutionem fructuum census ad ratam capacitatis, sed id neglexit, atque continuavit in solutione ad formam conventionis, absque eo quod creditori innotuerit dicta fundi accidentalis immutatio, utique creditor in optima fide versatus est, beneque exegit, & consumpsit fructus ei solutos, dum juste opinatus est, & credidit, quod fundus continuaret in suo primævo, & consueto statu, quoniam alias debitor ejus possessor, cui fructus percipienti bene id innotescebat, id verisimiliter opposuisset, ac propterea si quæ adest culpa, illa est ipsius debitoris, qui alias in manifesto versaretur dolo, decipiendo creditorem ignarum & innocentem ut ita sortem extenuaret, dum creditor dicere posset quod si scivisset, abstinuisset a perceptione, & consumptione majorum fructuum, sed fuisset contentus illis minoribus quos fundus censitus dare poterat, atque illud minus impendisset, ultro non impensurus, ut suam sortem conservaret, ac propterea esset dare in debitore magnum lucrum, & utilitatem ex dolo, & malitia decipiendo ignarum, & innocentem creditorem opinantem continuationem status rerum, ut erat de tempore contractus in sui origine, & substantia liciti, quo nil absurdius, & iniquius, ac irrationabilius, istique videntur veri, ac proprii termini hujus casus.

ROMANA CAMBIORUM PRO DUCE MATTHEJO CUM MARCHIONISSA RENTIA STROTIA.

Casus decisus per Rotam favore utriusque respective ut infra.

De eadem materia, de qua supra *disc.* 8. *&* 10. *cum seq.* an scil. & quando cursus cambiorum detur etiam absque realitate litterarum, seu spacciorum in ratione damnorum, & interesse?

Et an Clericus possit facere istum contractum cambii juxta deducta supra *disc.* 18.

SUMMARIUM.

1 *Facti series cum resolutione.*
2 *De negotiatione Clericis prohibita quando procedat, & an cambium cadat sub hac prohibitione?*
3 *Sine realitate litterarum nulla debentur cambia.*
4 *Fallit si debitor hoc onus in se assumat.*
5 *De utilitate quæ resultat debitori ex hoc onere.*
6 *De ineptia allegandi super principiis certis, & præsupponendis.*
7 *De cambio obliquo quot species contractus sub se contineat.*
8 *Quod quandoque possit creditori impediri non uti facultate cambiandi.*
9 *De casu in quo debitor suscipit in se onus cambiandi.*
10 *Ad quid soleat deputari mercator, seu scripturalis.*
11 *Et quando debitor de culpa, vel negligentia hujus mercatoris teneatur.*
12 *Laudatur resolutio contra scripta per Auctorem.*
13 *An post mortem mercatoris deputati currant cambia?*
14 *De cessante obligatione fidejussoris per mortem debitoris.*
15 *An sequuta decoctione mercatoris, sequatur idem quod in casu mortis.*

DISC. XXXII.

Credidit Fantinus Rentius de anno 1637. Duci Hieronymo Matthejo scuta termille, cum solita conventione, quod cum ipse Dator non esset solitus tenere ejus pecunias otiosas, sed eas traficare super cambiis, & recambiis. Idcirco deberet æquivalens ita sub cambiis, & recambiis gyrari per nundinas, & plateas, ita tamen ut interusuria certam inter eos conventam taxam excedere non possent, atque ad hunc effectum deputatus fuit quidam mercator, qui curam habere deberet transmittendi spaccia, & retinendi scripturas necessarias, cum obligatione debitoris alias ad omnia damna, & interesse, & cum pacto quod mercatore moriente, sive discedente ab Urbe prædicto Fantino, creditori licitum esset absque alia intimatione, æquivalentem summam accipere sub cambiis ab aliis, seu a se ipso, eamque gyrare, vel ab aliis gyrari facere, juxta hujusmodi contractum formularium, qui tunc erat in usu, dum de præsenti, ad omnes ambiguitates tollendas, simpliciter, ac indefinite debitor illud onus in se, & suos suscipere solet. 1

Defunctis autem tam Fantino, quam mercatore deputato, atque Scipione immediato hærede aliud in contrarium non motivante, post plurium annorum decursum, Octavia ejusdem Scipionis quoque defuncti hæres mediata, Marchionis Strotii uxor, tam pro sorte, quam pro cambiis decursis præfatum debitorem pulsavit coram A.C. a quo relaxatum fuit mandatum pro sorte, ac sine præjudicio fructuum,

qui

qui relicti fuerunt in suspensu, commissaque per appellationem causa in Rota cor. Calataju., sub diebus 23. Martii 1672. & 17. Martii 1673. prodierunt resolutiones utrique parti respective favorabiles, actricis scil. favore pro sorte, & cambiis decursis usque ad obitum mercatoris deputati, ab inde vero citra favore Ducis Rei conventi, ut amplius cambia non deberentur ex eo quod stante defectu litterarum, seu spacciorum cambia non currissent, valde notabilem summam importantia.

In disputationibus itaque in utroque Tribunali habitis, de duobus punctis actum fuit, primo nempe, an stante præsupposito clericatu dicti Fantini in minoribus, iste contractus cambii valeret necne ob prohibitam Clericis negotiationem? Et secundo, circa cursum cambiorum stante defectu litterarum, seu spacciorum tam durante vita mercatoris deputati, quam etiam post mortem usque ad præsens.

2 Super primo puncto incapacitatis Clerici faciendi istum contractum Ego scribere non consuevi, cum jam esset editus *disc.* 18. *supra hoc eod. tit.* ubi sustinetur opinio, ut id illicitum non esset, ac propterea magis in eo insistebant alii Scribentes pro hac parte, qui credebant motivum esse verum, excusabiliter tamen, utpote innixi auctoritati ejusdem Tribunalis in decisionibus editis in eo casu, de quo eodem *disc.* 18. dum juste idem Tribunal ita cum ejus decisionibus reconveniti poterat.

Et quamvis Scribentes in contrarium adhiberent distinctionem prædictarum decisionum conciliativam, inter Clericum in sacris, de quo in eo casu agebatur, & illum in minoribus, de quo in præsenti, quasi quod prohibitio procedat in prima specie Clericorum, non autem in altera, & quæ distinctio admittitur quoque in prima decisione, in qua de hoc puncto agitur, attamen Mihi videbatur quod ista distinctio esset extra propositum, quoniam quidquid dicant aliqui relati per Bellett. *disquisit. cleric. par.* 1. *de disciplin. cleric.* §. 1. *n.* 19. Gait. *de cred. cap.* 2. *tit.* 7. *q.* 5. *nu.* 1237. & alii in decisione relati, attamen quoties agitur de Clerico cœlibi non conjugato, videtur quod praxis Cameralium sit in contrarium, quod scil. ita procedant contra Clericos in sacris, ac illos in minoribus, pro illicita negotiatione, cum præsupposito, quod ista sit talis, quamvis frequentius, & cum aliquo majori rigore cum illis in sacris, dum Constitutiones Apostolicæ indefinite loquuntur de Clericis.

3 Bene tamen ista distinctio prodesse videtur, atque considerabilis remanet ex eo quod Clericus in minoribus (ut in hac facti specie sequebatur) negare potest qualitatem clericatus actualis de tempore initæ negotiationis, dum est status retractabilis, adeout objicienti incumbat onus illum justificandi cum suis requisitis, quod scil. ille, cui illicita negotiatio objicitur, se haberet pro Clerico cœlibi, atque Clericalibus potiretur privilegiis, ac exemptionibus, quod in Urbe nimium difficile est convincere, cum circa habitum non habeatur illa distinctio inter Clericos, & Sæculares, quæ alibi habetur, stante quod Curiales ac professores, & alii quamvis laici habent usum togæ ex insinuatis *sub tit. de jurisdict. disc.* 93. *&* *in relatione Curiæ*, *disc.* 46. & alibi pluries, ac etiam quia non sunt in usu alia requisita Concilii circa adscriptionem, & servitium in divinis, ut advertitur *sub tit. de testamen. disc.* 34. & in annot. ad Conc. Trid. *disc.* 19. *&* 24. *&* *alibi*.

Cumque ille, qui tonsuram, vel minores tantum ordines habeat, publice, & palam negotietur, ut in illo casu verificari videbatur, dum iste Fantinus, juxta consueta Urbis, aliarumque magnarum Civitatum miracula pene nudus ad eam accedendo, assemenedu millionis comparavit, & reliquit, hinc inferri posse observabam ad probationem saltim præsumptam dimissionis clericatus ducto argumento ab iis quæ habentur *sub tit. de pension. disc.* 46. *&* *seqq.* super dimissione clericatus resultante a susceptione militiæ, vel alterius officii, & quæ considerationes non cadunt in illis, qui sint in sacris utpote constitutis in statu irretractabili.

Verum ubi etiam ageretur de Clerico in sacris, tam in illa
4 causa, quam in aliis Rota agnovit illam veritatem, quam licet pluries a me inculcatam in casu, de quo *d. disc.* 18. agnoscere noluit, ita consueto causarum tacto exigente, quod sc. ubi etiam contractus saperet illicitam negotiationem, adhuc tamen id non importet nullitatem actus ad commodum alterius contrahentis, sed solum operatur subjectionem ipsius Clerici pœnis impositis contra negotiatores, illi præsertim spolii quod scil. Fiscus Ecclesiasticus ab eo aufert lucra tanquam illicita, & turpiter quæsita, ut in istius causæ prima decisione firmatur.

Sub silentio tamen involvitur alterum motivum deductum eodem *disc.* 18. quod scil. iste contractus revera non contineat illicitam negotiationem; ex ibi insinuatis fundamentis; quamvis quædam communis vulgi opinio videatur in contrarium, nescitur ex qua ratione, quæ nulla considerari posse videtur, cur clericis, & personis Ecclesiasticis licitus esse debeat contractus census, & non iste cambii, nisi consideretur illa ratio differentiæ, quod cum iste cambiorum circulationes fieri soleant per solos Mercatores, & negotiatores rationis bancariæ, in nundinis, & Emporiis, ita proinde, saltem, ob Populi, seu vulgi opinionem, id scandalosum sit, quod Clerici exerceant hanc circulationem per se ipsos more mercatorum, & sic non ex intrinseca natura 5
actus, sed ex illa accidentali opinione vulgi, ac propterea aliqui (quamvis ad hujusmodi considerationes non descendentes, quasi quod apud Juristas crimen redoleant discursus, & ratiocinia) distinguunt, an actus fiat per se ipsum, vel sub nomine alicujus mercatoris, id etenim laudabile quidem est, ob dictam rationem, non autem quod revera sit illicita negotiatio, quoniam si ita esset, sequeretur quod neque per alium ad proprium commodum id fieri posset, præterquam in eo casu, qui ab antiquis pro illorum temporum moribus, & conditione prudenter consideratur, hodie tamen, saltim pro nostris Italiæ moribus, & praxi, remanet idealis, utpote nunquam, vel nimium raro ad praxim deducibilis (quamvis per modernos absque hoc discursu, pro solito transcriptorio stylo quoque deducatur (quod sc. agatur de Clerico qui aliunde commode vivere non posset, ut ad limites necessitatis, vel congruentiæ id agere valeat, quoniam hodie revera, præsertim in hoc cambiatorio negotio, fabulosum, ac ideale est istum casum considerari, seu verificari.

Quo vero ad alium punctum, super quo major fuit disputatio, cursus scil. cambiorum stante defectu realitatis litterarum, non controvertebatur inter Scribentes hinc inde principium, hodie omnino absolutum præsertim in curia, & de quo pluries in præcedentibus, quod sc. ad præscriptum Pianæ constitutionis non detur cursus cambiorum, non accedente realitate litterarum, seu spacciorum, ac propterea irrisione vere digni censendi sunt illi Scriptores, qui super hoc principio cum auctoritatum allegationibus, ut inepto satisfaciant stylo chartas inutiliter replent. 6

Minusque impugnabatur alterum, pariter hodie certum, ac receptum principium, super quo cadit idem superfluitatis damnabile vitium, ut scil. id procedat quando agitur de gyro cambiorum facto per ipsum creditorem, cui debitor hanc facultatem, seu mandatum dederit juxta casus, de quibus supra *disc.* 1. *cum plur. seqq.* & in aliis, secus autem ubi e converso ipse debitor illud onus in se assumat juxta casus, de quibus *disc.* 8. *&* 10. *cum plur. seqq.* cum tunc, etiam deficientibus requisitis realitatis, in damnum debitoris, & respective ad commodum creditoris, detur cursus cambiorum, non in vera ratione cambiorum, quæ sine realitate licite dari non possunt, sed in ratione damnorum, & interesse, ob non adimpletum susceptum mandatum, quoties justa non accedat excusatio, illo debitoris incommodo ac præjudicio cum hac moderna magis usitata formula compensitur remanente ab aliqua utilitate, seu graviorum interusuriorum levamine, dum ita non subjacet illis interusuriis quæ resultant a provisionibus correspondalium, ut in præcedentibus pluries quoque advertitur.

His itaque ita præsuppositis tanquam certis, ac indubitatis, ut vere præsupponenda sunt, adeout inter insinuata 7
manifesta irrisione quidem digna, ineptia, allegationum cumulos desuper faciendi, unicus quæstionis punctus restringebatur ad applicationem, juxta fere genericam forensium quæstionum hodiernam naturam, an scil. in primo, vel potius in altero casu versaretur, quoniam si eramus in primo, exinde planum remanebat nulla cambia deberi, atque soluta, utpote sicca, & usuraria in sortem imputari debere, secus autem in altero, atque in hoc stricte residebat cardo difficultatis, reliqua vero meram continebant evagationem.

In hoc autem Scribens pro debitore, more Advocati, ad probandum quod versaremur in primo casu, dicebam idem quod pluries in præcedentibus advertitur, quod scil. hujusmodi species contrahendi, vere, & proprie non continent cambium directum, quale est illud quando quis indigens habens pecuniam in uno loco, quam sibi vere, & effective habere expediat in altero, præbeat pecuniam mercatori in loco a quo, ut sibi faciat tractam, in loco ad quem, juxta casus de quibus in proposito literarum cambii supra *disc.* 25. *&* *seqq.* ac etiam *infra in hoc titulo*, sed agitur de

cam-

cambio mediato, sive obliquo, ex sola ratione circulationis
pro cursu interusuriorum, isto etenim secundo casu vere, &
proprie contractus in sua prima natura, & origine, directe,
ac proprie est mutui, sed mutuatarius pro indemnitate mu-
tuatoris, & ne interesse ex officio patiatur, illi dat facultatem,
seu mandatum suscipiendi æquivalentem summam ad cam-
bium, eamque gyrandi juxta primam formulam, in cujus
casu est in arbitrio creditoris tali facultate uti, vel non uti,
8 prout sibi magis expediat, & sic ipse creditor fungitur per-
sona mandatarii debitoris in causam tamen, & utilitatem
propriam, ac propterea potest sibi expedire, ea non uti,
dum ut pluries advertitur, de natura cambii est, ut juxta
temporum contingentias, possit etiam esse creditoris dam-
nosum, quia nempe fors redeat diminuta, quod licet sit
ratum, attamen est contingibile.

Quando vero juxta alteram formam debitor in se suscipit
9 istud onus, tunc ipse gerit personam mandatarii creditoris,
qui etiam volens potest revocare, vel suspendere manda-
tum, sed donec revocetur, vel suspendatur; illud durare
dicitur, tam ad commodum, quam ad incommodum.

Atque hinc sequitur, quod ad substantiandum, sive effor-
mandum contractum cambii, qui subsequi debet post duos
primos contractus, mutui, & mandati, atque pro execu-
tione, & exercitio ejusdem mandati, quatenus idem man-
datarius per se ipsum id exercere nolit, vel non possit, quia
nesciat, requiritur factum mandatarii, qui actum explicet,
vel jussiet, deinde vero pro ejus progressu requiritur opera
petiti scripturalis, qui curet transmittere litteras accessus vul-
go *dell' andata*, & recipere alias responsivas vulgo *del ritor-
no*, necnon retinere scripturam mercantili more super cal-
culis, seu bilanciis interusuriorum, seu cambiorum, aliaque
faciendi ad id necessaria, idque fieri potest, & quandoque
solet a creditore, vel respective a debitore per se ipsum, &
quandoque, imo frequentius per aliquem campsorem, seu
peritum scripturalem.

10 His itaque prænotatis, applicando ad rem, dicebam
quod cum debitor explicite hoc onus in se non assumpserit,
explicandum per se ipsum, vel mercatorem, quo casu esset
idem, cum mercator ita diceretur potius institor, seu fa-
mulus debitoris, & per consequens ejus negligentia, vel
culpa damno præponentis cedere deberet, sed solum deputa-
tus fuerit mercator ad dictum alium effectum, habendi cu-
ram spacciorum, atque retinendi scripturam, adeout man-
datum directum esset potius ad ipsum creditorem, hinc se-
qui dicebam, quod ad effectum, ut præpositus deficere di-
ceretur in munere, cui præpositus fuerat, in damnum præ-
ponentis, opus erat, quod initiaretur contractus per ipsum
creditorem, tanquam mandatarium, qui non autem scri-
pturalis hanc facultatem habebat, atque postea scripturalis
tenebatur illum prosequi, & sic illius culpa considerabilis
remanere videtur in prosequutione, non autem in ipsa sub-
stantia, vel initiatione actus, dum in hoc nullam habebat
facultatem, vel mandatum, adeout si idem scripturalis
11 iniisset cambium, quod ex nundinarum eventu detegeretur
potius damnosum ut supra, potuisset creditor dicere nolle
subjacere huic damno, eo quia ipse non habuerit animo
cambiandi, neque hac facultate uti voluerit, & per conse-
quens dum creditor nunquam explicavit animum cam-
biandi, non poterat scripturalis dici in culpa, de qua admit-
tebam, quod debitor præponens teneri debuisset, ex regula
pluries insinuata, quod præponens teneatur de facto, & culpa
præpositi, sive Dominus de facto, & culpa famuli circa
opus vel ministerium, cui præpositus fuerit.

Quamvis vero de stricta juris censura, atque attenta for-
malitate verborum, ita probabilius dicendum esset, atta-
men Rota, inhærendo judicio, & attestationibus merca-
torum, processit cum sæpius insinuata geniali, atque pro meo
judicio vera regula attendendi scilicet potius substantiam ve-
ritatis, & verisimilis voluntatis quam formalitates verbo-
rum, & hujusmodi apices, quas negotiatores non callent,
& sic quod cum creditor ab initio se declaraverit velle nego-
tiari, & traficare illam pecuniam super cambiis, ad illum
effectum deputando mercatorem, cujus culpam, & negli-
gentiam debitor in se assumpsit, cum expressa obligatione
addamnis, & interesse, ita id in substantia æquipollere vi-
12 detur illi obligationi, quam debitor simpliciter in se assumat
ac propterea, reflectendo ad veritatem pro stylo ab initio clien-
ti libere insinuatam, resolutio potius probabilis visa est, us-
que ad mortem naturalem mercatoris, cum præsupposito,
quod ipse semper integer vixerit in statu sc. habili, &
idoneo, ad hoc munus explendum.

Post sequutum vero obitum mercatoris deputati, e con-
verso justa, & probabilis visa est altera pars resolutionis favo-
re debitoris, quod scil. ex tunc cessaverit cursus cambio-
rum, tum quia in ipso contractu cautum fuit, ut contin-
genti casu mortis, vel absentiæ dicti mercatoris licitum es- 13
set ipsi creditori cambiare, sive ab aliis cambiari facere,
ideoque sibi imputet cur sibi concessa facultate non fuerit
usus, tum etiam quia, cum creditor noluerit hoc onus com-
mittere debitori, sed sequi voluerit fidem, ac industriam
certæ personæ, cujus approbationem, & diligentiam a de-
bitore exegit, adeout debitoris obligatio restricta fuerit ad
operam, seu factum tertii, hinc proinde cessata hac persona
per mortem, adeout defectus implementi referri non valeat
culpæ, vel facto debitori, hinc sequitur, ut ejus obligatio
cessaverit juxta ea quæ *sub tit. de cred. disc. 94.* habentur de
fidejussione præsentandi aliquam personam in carceribus, 14
quoniam per mortem ante moram contractam liberatur,
Sive ad instar ejus qui servi, vel alterius operarii promit-
tat factum, vel ministerium, cum similibus.

Dubitandi autem ratio cadere videtur, quando sequatur 15
deputati mors civilis per decoctionem, non autem naturalis
an scilicet ista mors alteri æquipolleat, ut propterea idem
dicendum veniat de cessante debitoris obligatione?

De hoc autem puncto formiter agere adhuc occasio non
dedit, solum etenim ille totus fuit in disputationibus habitis
in Rom. seu Mantuana cambii pro Suardis cujus mentio ha-
betur *in annot. ad disc. 9.* dum punctus principalis, de quo in
ea causa actum est, idem erat, ac ille, de quo *d. disc.*
9. an sc. obligatio cambiandi suscepta per debitorem, esset
limitata ad certum tempus necne? iste autem punctus
tollebatur ex facto, in quo decoctio non supponebatur.

Loquendo itaque cum generalitatibus, pro cessatione fa-
vore debitoris facere videtur regula pluries insinuata *sub tit.
de cred. ac etiam in Anconitana Salis, sub tit. de Regal. disc. 115.
& alibi*, quod scil. decoctio habet vim mortis, atque de-
coctus habetur pro mortuo, ac etiam ea, quæ habentur
sub tit. de Regal. disc. 81. & tit. de cred. disc. 143. super propo-
sitione, quod per decoctionem non debeatur interesse.

E converso autem considerari posse observabam, quod
cum hic mercator non sit principalis debitor, sed species
famuli, vel institoris agentis actum nomine principalis de-
bitoris, nil prohibet, ut principali idoneo existente, ille qui
decoctus est, possit alterius ministerium, vel famulatum
exercere, dum mors intelligitur quoad se ipsam ex iis, quæ
habentur eodem *disc. 145. de Regal.* ut decoctio expirare fa-
ciat mandatum respectu ipsorum mandantis, & mandata-
rii, non autem respectu tertii, qui citra fraudem, vel col-
lusionem positivam vere contrahit, vel distrahit cum deco-
cto tanquam Procuratore alterius idonei, ac etiam quia
in isto contractu cambii, sive cambiorum cursu non vi-
dentur intrare termini interesse ob diversas rationes pon-
deratas *d. disc. 143. de cred.*

Ista vero, & similia continere videntur solum genera-
litates, in quibus non adeo immorandum est, quando ad
specialitates magisque proximas auctoritates, vel rationes
recurri potest, juxta aliquorum ex nostris dicterium (quan-
doque tamen inepte adaptari solitum) quod pauperis scripto-
ris est immorari in generalitatibus.

Quare cum occasio non dederit desuper invenire auctorita-
tes ad hanc speciem descendentes, stante quod ista contra-
hendi forma est nova, hinc proinde, recurrendo (ut do-
cet) ad meliorem discursivum, seu ratiocinativum modum,
ponderabam decisionem pendere ab eadem distinctione, de
qua supra, circa naturam, seu qualitatem deputationis mer-
catoris, an scilicet juxta primum intellectum, qui a me
scribendo more Advocati in ista causa dabatur, iste deputa-
tus esset tanquam nudus Minister facti pro cura materiali
transmittendi spaccia, & recipiendi responsiones, aliaque
faciendi pertinentia ad munus scripturalis circa progressum
contractus initi, & substantiati inter principales, vel eorum
alterum, vel e converso intraret alter intellectus, in ista
causa traditus per Rotam, quod iste mercator esset manda-
tarius in toto negotio, etiam circa facultatem recipien-
di ad cambium, & recambium, & continuandi gyrum,
in quo ex pluries insinuatis supra, *disc. 1. & seqq.* ad evi-
tandam illam continuationem, quæ damnatur per Pianam
Constitutionem hujus materiæ regulatricem, quot sunt nun-
dinæ, vel platearum termini, tot sunt nova cambia, seu
novi contractus.

Isto namque posteriori casu videtur dicendum, quod
mors civilis æquipolleret naturali, ac propterea eundem
operetur effectum, ex ea ratione, quod si ipse mercator, vel
negotiator deputatus, sub ejus nomine, & fide missus est
tra-

tractas, & retenturus correspondentias cum aliis negotiatoribus, seu correspondentibus, adeout describatur in singularum nundinarum notulis, seu bilanciis more negotiatorum, & pro subjectæ materiæ usu, tunc id impracticabile remanet in decocto, cujus nulla fides est, nullaque habilitas habendi correspondales, secus autem in altero casu converso, in quo in effectu alter sit mandatarius, qui substantiet, atque ineat contractum, adeout sub ejus nomine contractus fiat, ipse vero mercator deputatus gerat solum personam materialem scripturalis, tanquam per speciem famulatus vel ministerii pro conservatione spacciorum, & retentione, seu ordinatione scripturæ necessariæ in hoc gyro, adhibendo suam artem, seu peritiam calculorum, seu ratiociniorum, dum tunc nil prohibet quin decoctus explicare possit hujusmodi famulatum, seu ministerium puri facti, adhuc tamen reservatur desuper maturius judicium, quando casus præbeat de hoc formiter agere.

ROMANA LITTERARUM CAMBII
PRO JOANNE BERAUD
CUM FRANCISCO RICCIO.

Casus disputatus coram A.C. resolutus ut infra.

An & quando adjectus in litteris cambii, vel in pagella vulgo *pagarò*, actionem habeat contra eum, cui directæ sunt, & an huic adjecto obsteor illæ exceptiones, quæ obstare possent scribenti? Et quando quis dicatur adjectus rei suæ necne?

Ac etiam de eodem puncto, de quo supra *dist.* 25. An scil. quando ille, qui litteras acceptavit, excusari possit ob superventam notitiam decoctionis, vel mutationis status scribentis?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *An, & quando adjectus in litteris cambii acceptatis habeat actionem?*
3 *De verbo* valuta *in litteris quid importet.*
4 *Decoctio Scribentis, an & quando excuset eum qui litteras acceptavit, & n.6.*
5 *Quomodo istæ causæ sint decidendæ.*
6 *De eodem de quo n.4.*
7 *De alio casu adjecti pagellæ vulgo* pagarò.

D I S C. XXXIII.

1 Cum Joannes Beraud Gallus in Urbe mercator correspondentiam haberet cum Pulcheriis mercatoribus Lugdunensibus, eisque aliquas fecisset tractas, quas ipsi impletas, vel de proximo implendas rescripserunt, idcirco sub hac fide, seu credulitata idem Joannes e converso acceptavit tres tractas notabilis summæ a dictis Pulcheriis factas, Riccio solvendas, habita vero notitia pendente termino acceptationis, quod præfati correspondales suas tractas non implevissent, neque essent impleturi ob jam declaratam, vel imminentem eorum decoctionem, hinc introducta lite coram A.C. post aliquas disputationes, cum Joannes factis candidis ingenue more boni negotiatoris fateretur, quod esset debitor alicujus summæ prædictorum scribentium, idcirco tam Ego, quam alii ejus Defensores ei consuluimus, ut prompte solveret, vel deponeret id quod haberet in manibus, ut sequutum fuit, in eo autem, quod non deberet se defenderet, ut sequutum fuit, quod scil. vel absolutoriam reportavit, vel actor acquievit.

Præcipuum itaque hujus causæ punctum in eo consistere dicebam, an Riccius actor dicendus esset necne adjectus
2 rei propriæ, quia nempe pecuniam in litteris cambii contentam dedisset Pulcheriis scriptoribus, adeout foveret causam onerosam, atque contenderet de damno vitando, vel e converso non probata causa onerosa dicendus esset simplex adjectus in causam, seu gratiam scribentium, quorum potius, quam proprium negotium ageret; primo etenim casu, quatenus non obstarent alia, de quibus infra, ob immutatum statum scribentium, pro adjecto potius respondendum erat ut ei obstare non deberet, an ille, qui acceptavit litteras, esset scribentis debitor necne, quoniam sibi imputet si alienam suscipere voluit obligationem, atque scribentis fidem sequi, secus autem in altero, in quo cum in effectu gereret personam procuratoris, vel negotiorum gestoris scribentis, hinc omnino justum, & rationabile est, ut ei obstent ea, quæ obstarent mandanti juxta distinctionem, de qua in specie apud Marin. *resol.* 4. *l.* 1. atque videtur absolutum, prout concorditer Scribentes hincinde admittebant.

Hinc proinde, juxta sæpius insinuatam pene universalem naturam forensium quæstionum, tota quæstio restringebatur ad factum, seu applicationem, cujus potius, quam juris erat quæstio, an scil. actor probaret assumptum, quod ageret negotium proprium potius, quam scribentium, quia nempe æquivalentiam eis dedisset pro his tractis, id autem probari contendebat ex eisdem litteris, in quibus dicebatur *valuta* quasi quod illud verbum importaret idem, ac numerationem æquivalentiæ, cum dictum verbum *valuta* idem importare videatur, ac æquivalens, atque super hoc dabantur ex ejus parte aliquæ attestationes mercatorum.

E converso pro hac parte dabantur attestationes aliorum mercatorum in contrarium, quod scil. illud verbum absque alio adjecto, quia nempe dicatur *havuta* remaneat æquivocum, & referibile ad futuram numerationem, vel reimbursationem in aliis effectibus, vel occasionibus, juxta negotiatorum morem. Ac etiam deducebatur auctoritas Rotæ *decis.* 202. *n.* 7. *p.* 13. *rec. repet. decis.* 83. post Collucttationes Bondeni, ubi in specie id firmatur, ac etiam Ego deductam auctoritatem in subjecta materia majorem libri, qui nuncupatur *negotiator*, vulgo *il negotiante del Pieri* Italici idiomatis c. 10. *fol.* 77. *juxta impressionem Januensem anno* 1647. & *fol.* 32. *juxta impressionem Venetam anni* 1662. *par.* 2. ubi distinguuntur istæ negotiatorum phrases, quodque ubi scribens vere habuit æquivalentiam in pecunia dicitur *valuta havuta contanti*, ubi vero quoque habuit, sed ex alia causa dicitur *valuta havuta*, absque verbo *contante*, sed ubi dicitur *valuta* simpliciter, tunc referri potest ad futuram reimbursationem. 3

4 Ponderabam quoque nimium inverisimile videri, quod actor tanquam peritus negotiator, in summa gravi plurium millium scutorum, cum extero Gallo negotiatore contentus fuisset dicto sicco verbo *valuta*, si tunc manualiter pecuniam dedisset pro hac tracta facienda, quatenus id proveniret ex aliis negotiis, vel computis procurasset adjici illud verbum *havuta*, & fortius quia saltem cum ejus libris, & computis cum perfecta, vel adminiculativa probatione verisimiliter justificare potest, quod in causam propriam, & pro reintegratione sui crediti, dicta tracta facta esset, ac propterea ob hoc motivum, quod tanquam nimium probabile Judici multum arrisit, magna quæstio assumpta fuit inter causæ Patronos, super dispunctione partitarum extractarum a libris ejusdem actoris, super quo tamen juxta commendabilem Curiæ stylum nullæ erant Advocati partes.

Verum ubi etiam ex partitis librorum, aliisque adminiculis actor justificaret, quod revera ageretur negotium proprium, atque foveret causam onerosam, adhuc tamen dicebam, quod stante malo statu scribentium de tempore quo litteras dederunt ob plura argumenta jam præparatæ, vel imminentis decoctionis, quæ postmodum detecta fuit, opus esset docere, quod tunc de tempore quo litteræ scriptæ fuerunt, ipse actor sincere, ac bona fide dedisset scribentibus pecuniam cambiandam per Urbem, quo casu requiritur, quod decoctio vere sequuta, seu detecta fuerit de tempore acceptionis, vel adeo proxima, ut tunc immutatio, vel deterioratio status verisimiliter non innotesceret correspondali, seu mandatario acceptanti litteras cum præsupposito continuationis boni status mandantis, juxta plurium casuum distinctionem, de qua supra *disc.* 25. Secus autem ubi litteræ scribantur in gratiam adjecti pro reimbursatione alicujus crediti juxta ponderationes, de quibus eodem *disc.* 25. quod sc. creditores negotiatorum diligentius, quam alii inquirentes statum suorum debitorum, multo antea prævidere solent futuram decoctionem, vel ejus periculum timere, unde propterea satagunt ab eis obtinere tractas correspondalibus idoneis, & tutis, non absque aliqua fraudis, & collusionis suspicione, dum ut alias advertitur in decoctis, vel decocturis lex, & Doctores omnia mala præsumunt, & supponunt, ac propterea quamvis non adsit vera, & formalis decoctio, adhuc etiam remotæ præparationes, vel suspiciones remanent considerabiles.

Atque hinc docemur quam erroneum sit in hac præsertim materia procedere cum generalitatibus, vel cum illis decisionibus, & auctoritatibus, quæ aliorum casuum occasione prodierint, cum revera decisio pendeat ex singulorum casuum circumstantiis, quarum etiam modica variatio totum jus diversificare facit, atque de hoc Judices bene reflectere debent. 5

Ultra vero tres casus distinctos *d. disc.* 25. alter pluries con-

contigit postmodum disputandus in hac materia, quando scilicet decoctio Scribentis superveniat post jam elapsum terminum consuetum litterarum, seu tractæ, qui pro communi usu solet esse quindecim dierum, quia nempe elapso termino, mercator qui litteras acceptavit, differat earum solutionem, atque adjectus, cui solutio facienda est ex urbanitate, & convenientia, vel ex negligentia differat exactionem, quoniam tunc extra controversiam, decoctio quæ superveniat post illum terminum, cedere debet damno, & periculo ejus, qui litteras acceptavit, non autem adjecti in cujus gratiam scriptæ sunt, cum tali casu nulla subsit ratio probabilis, quæ acceptantem excuset, ita etenim esset dare inconveniens, quod hæc mora, & culpa prodesset moroso, & culposo, noceret autem creditori innocenti, qui benigne se gessit cum debitore, cui per quamdam speciem implicitæ novationis, dilationem ita concessit, atque ita pluries in Tribunali A. C. Me Scribente practicatum fuit contra acceptantes favore adjectorum, atque Signatura Justitiæ approbavit sine difficultate, quæ revera in isto casu non cadit, quando scil. decoctio superveniat post jam elapsum terminum, dum recte acceptanti dici potest, quod si ipse probe se gessisset, atque datam fidem servasset, utique adjectus esset tutus, suumque esset periculum.

6 Hinc in alia Romana pecuniaria disputata in eodem Tribunali A. C. coram diverso Locumtenente inter Felicem de Monsignant, & Thomam Roncellum, cui iidem Pulcherii, de quibus supra, fecissent Felici gyratam pagellæ vulgo, *pagerò* ad eorum favorem factæ per Thomam, excipiebat iste ad solutionem pulsatus, quod dictam pagellam fecisset sub lege in alia apocha adjecta, ut non teneretur ad solutionem, nisi factis prius computis, & quibusdam adimpletis conditionibus, ideoque Scribentes pro eodem Thoma Reo convento dicebant distinguendum esse, quod scil. aut illa pagella nullum contineat nomen personæ, cui solutio promissa sit, sed simpliciter dicatur solvi debere summam expressam illi, qui eam exhibebit, & tunc exhibens actionem habeat illam exigendi, aut exprimitur persona, & tunc secus, ut exigi non valeat sine ipsius mandato, adeout adjectus gerere dicatur personam procuratoris illius, cujus favore promissio facta sit ex deductis per Bardellon. *conf.* 28. Cancer. *variar. res. cap.* 22. *n.* 22. Genn. *in scriptura privata, lib.* 2. *in fin. tit. de apoc. privil. manu tertii n.* 104. *& seqq.*

E converso Scribens pro actore dicebam omnia præmissa esse in suis respective casibus vera, male autem applicari ad nostram quæstionem, utpote diversam ab illis, quæ per allegatos disputantur, atque ad id dignoscendum insistebam in eo, quod adeo frequens est mea dicendi consuetudo, procedendum scil. fore cum distinctione duorum casuum, atque erroneum esse cum generalitatibus procedere.

7 Primus etenim casus est quando quis exhibeat schedulam, vel pagellam sine aliqua gyrata, vel cessione, & tunc proprie intrat quæstio, de qua Bardellon. & Cancer. ubi supra, ac etiam Decian. *d. cons.* 68. *l.* 3. illoque casu intrat dicta distinctio, an expressionem certæ personæ habeat necne, ut primo casu debeat constare de mandato, tam ad effectus actionis, quam ad alterum liberationis solventis, secus autem in altero, quod pariter pro stylo negotiatorum regulandum videtur.

Alter vero casus est, ubi adsit cessio, vel gyrata, adeout non dubitetur de mandato, sed debitor proponat exceptiones sibi competentes contra cedentem, an obstet cessionario, vel adjecto juxta alium casum, de quo supra, & tunc intret distinctio superius tradita, an scil. cessionarius, vel adjectus onerosam, vel lucrativam causam foveat, sive an proprium negotium gerat, vel illud cedentis, ideoque cum in hac facti specie supponeretur cessare quæstionem, de qua supra eo quia diceretur pro æquivalentia vere accepta, idcirco, illo facto subsistente, pro adjecto responderi debere dicebam, non curato, quid clandestine inter debitorem, & creditorem sequutum sit.

Alias etenim sequi posset, ut impeditum, vel defraudatum remaneret commercium, ideoque exhibenti hujusmodi pagellas, vel cedulas denegari non potest solutio summæ in ea contentæ, quamvis ea soluta esset primo creditori, a quo sibi imputet solvens, cur debitas cautelas suæ indemnitatis non exportavit, juxta *dec.* 13. Rovit. quam reassumit Rocch. *in notab. post* 1. *volum. cons. tit. de litter. camb. notabil.* 38. *n.* 100. *& seqq.* & alibi pluries advertitur.

BRUNDISINA PECUNIARIA PRO MARCHIONISSA CAMPLI CUM JOANNE CALO.

Casus varie decisus per Rotam.

An ad effectum imputationis, vel repetitionis cambiorum, quæ ob defectum justificationis indebita prætenduntur, sufficiat probatio illorum solutionis per solas quietantias, & solidationem computorum?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Resolutio causæ.*
3 *Cambia non debentur, & soluta imputantur in sortem ob defectum justificationis.*
4 *Neque in hoc attenduntur confessiones, & solidationes Partium.*
5 *Declaratur conclusio, & ad quid dictæ solidationes, & computa prosint, & n.* 9.
6 *Solidatio computorum non probat pernecesse solutionem cambiorum, & n.* 8.
7 *Ad quem effectum usuræ imputentur in sortem ipso jure.*
8 *De eadem conclusione, de qua supra n.* 6.
9 *De conclusione, de qua supra, n.* 5.
10 *De justificatione spacciorum, & de differentia inter sola cambia nundinalia, & illa quæ habeant mixturam platealium.*

DISC. XXXIV.

INito contractu cambii de anno 1633. inter Carolum Gatum, & Franciscum Manerium dantes, ac Principem Ametraræ, ac Antonium Panatam recipientes in ducat. 8339. 1 de anno 1638. facta solidatione computorum remanserunt debitores in duc. 5448. qui de anno 1641. cessi fuerunt Marchionissæ Campli, quæ propterea judicium Salviani in partibus instituit, ac obtinuit ad prædium alias ad. Antonio possessum contra Carolum hodiernum possessorem, introductaque 2 per appellationem causa in Rota cor. Matthæjo, datoque dubio, an Marchionissæ danda esset immissio, sub die 1. Decem. 1637. negativa prodiit resolutio contra actricem, reproposita vero causa coram eodem sub die 13. Maji 1675. recedendo a decisis pro ea responsum fuit, atque denuo proposita coram Ubago subrogato super consueto dubio, an esset standum in primo, vel in secundo loco decisis sub die 20. Martii 1676. persistitum fuit in ultimo loco decisis, atque in hoc statu causa reperitur.

Cum itaque in prima disputatione, in qua contraria pro- 3 diit resolutio processum fuerit cum motivo indebiti cambiorum ob defectum eorum justificationis per litteras, ut propterea non soluta non debeantur, & soluta extenuent sortem juxta famigeratam *dec.* 74. *Bichi repet. decis.* 69. *p.* 9. *rec. & in aliis*, de quibus in præcedentibus frequenter, atque faciendo calculum temporis intermedii cambia decursa, quatenus imputanda essent, integram sortem absorberent, neglectis solidationibus ex pariter toties insinuata propositione, quod confessiones, & solidationes Partium in illa suspecta, & prohibita materia non attendontur, idcirco licet illa propositio, ita simpliciter, & indefinite intellecta minus vera 4 videretur, quatenus post solidationem computorum, ac notabilis temporis decursum injungendum esset onus creditori justificandi cambia per litteras eo modo quo incumbat, quando sit actor, cum omnino verius videatur, ut solutio, ac respective solidatio inducat saltim juris præsumptionem realitatis, & justificationis ex regula exclusiva delicti, quodque actus in dubio censendus veniat potius licitus, ac propterea hæc præsumptio faciat ejus consuetam operationem non quidem canonizandi usuras alias illicitas, alias reddendo licitas, ad quem effectum vera est conclusio, quod Partium confessio, vel conventio non attenduntur, sed ad effe- 5 ctum transfundendi in debitorem onus probandi negativam ex deductis supra *disc.* 6. & in aliis, & *disc.* 12. *de usur. & alibi*, ut etiam firmatur in posterioribus favorabilibus hujus causæ decisionibus, attamen quia semper tutius est se fundare in motivis magis planis, quæ in facto consistunt utpote tutioribus, quam in iis quæ consistunt in mero articulo juris ob ingeniorum varietatem, ob quam id quod uni videtur album, alteri videtur nigrum, sive quod frequenter tenditur in æquivoca capiendo quid pro quo, hinc proinde dicebam, quod

quod sola solidatio computorum in qua generaliter dicebatur, quod factis calculis remanebat debenda ista summe residualis, non concludebat, quod cambie soluta fuissent, quoniam recte stare possunt, quod pro eo tempore, in quo spaccia transmissa non fuissent, creditor abstinuerit ab illorum consequutione, ideoque non fuissent posita in calculo ex eadem insinnata regule, quod in dubio præsumendum non est delictum, sed potius id quod licite fieri valeat, & debeat.
6 Quamvis etenim Rota, & Curia non admittat opinionem, ut usurarum indebite solutarum repetitio facienda sit in judicio petitorii condictionis indebiti; sed quod intret earum imputatio ipso jure in sortem juxta firmeta *in d. dec. 74. Bichii cum aliis d. disc. 12. de usur. & alibi*, attamen id percutit diversos effectus illum præsertim ut creditum sortit interim vivet, & subsistat, atque accessionet alias licitas producere valeat, quatenut per viem condictionis indebiti pro-
7 cedendum sit, secus autem e converso, ubi per viam imputationis ipso jure, sed spectata substantie etiem imputatio in effectu redolet implicitam condictionem indebiti, vel saltim extinctionem mediante solutione, quæ propterea debet esse vera, ac perfecte, & concludenter probata, non autem cum hujusmodi vagis solidationibus habentibus dictam contrariam possibilitatem, quæ excludit illam perfectam, & concludentem probationem, quæ necessarie est in indebito pro ejus repetitione, vel imputatione, adeout non sufficiant
8 probationes præsumptæ, & adminiculativæ, quoties non intrent illæ rationes, quæ ob concursum plurium adminiculorum, & pro qualitate subjectæ meteriæ considerantur *d. disc. 12. de usur.* Et quidem ut supra pluries advertitur stante quod hujusmodi litteræ consistere solent in parvis pagellis post computorum solidationes negligi solitæ, omnimodam irrationabilitetem continet obligatio creditoris ad justificendum post solutionem, ac solidationem, præsertim ubi intercedat aliquod notabile temporis intervallum, & per consequens debitori, cui resistit propria confessio, quæ si non sufficit tanquam probatio concludens, sufficere debet
9 saltim pro præsumptione, onus probanti negativam incumbere debet non omnino insperatum, & impossibile, quoties agatur de cambiis restrictis ad certas nundinas, cum tunc negative probari possit ex revolutione bilanciorum, quæ in singulis nundinis fieri solent, & ex quibus ut pluries superadictum est tanquam ex quodam prototollo extrahi possunt, seu de novo efformari litteræ pro justificatione, unde difficultas cadit, quando agetur de cambiis, tam platealibus, quam nundinalibus in genere, cum tunc coarctatio negativæ vi-
10 deatur impossibilis, & per consequens adsit possibilitas fraudis, ita exigendi cambie sicca, sed in concursu hujusmodi possibilitatum videtur probabilius, ut prævalere debeat potius possibilitas liciti, quam illiciti, tum ex dicta regula, ut in dubio excludi debeat delictum, etque præsumi potius licitum, quam illicitum, tum etiam favore commercii, quod ita quodammodo impeditum remaneret cum magno præjudicio eorum, qui pecuniis in eorum indigentiis indigeant.

ROMANA, SEU MANTUANA CAMBII
PRO SUARDIS
CUM PORTIA PINELLA.

De eadem materia, de qua *disc. 9. & 32.* Sive an scilicet onus cambiandi susceptum per debitorem in cambio contracto ad certum tempus, isto elapso expiret? Et an post decoctionem, vel mortem mercatoris deputati cesset cursus cambiorum?

SUMMARIUM.

1 Facti series cum resolutione.
2 Resolutio causæ.
3 Onus cambiandi ad certum tempus, an isto elapso expiret?
4 An post decoctionem mercatoris deputati, cesset cursus cambiorum?
5 An cambia decurrant contra decoctum?
6 De differentia inter mortem civilem debitoris, & illam mercatoris.
7 Defuncto mercatore deputato, an debitor teneatur alterum subrogare?
8 De differentia inter liberationem a cambiis solvendis, & illorum prætensam imputationem.
9 Cambiorum defectus in substantia causare potest imputationem, secus ubi ille consistat in aliquo accidenti.
10 Spontaneæ solutiones, quando excusent in materia usuraria.
11 Et quid referat solutiones fieri postquam sors esset consumpta cum prioribus solutionibus.

DISC. XXXV.

Vincentius Agnellus Episcopus Mantuanus de anno 1
1639. accepit ad cambium ab auctoribus Portiæ Pinellæ scut. mille restituendos infra triennium, deputato mercatore in Urbe, qui cambiare deberet cum obligatione debitoris ex ejusdem mercatoris facto, juxte casum, de quo supra *disc. 9. & 32.* Cumque sortis restitutio sequuta non esset, eaque creditrix mortuo dicto Episcopo ageret contra Suardos fidejussores, vel fidejussorum hæredes, excipiebant isti de extinctione sortis exuberanter cum cambiis post triennium indebite solutis usque ad annum 1667. ob defectum litterarum juxta solitem debitorum hujusmodi cantilenam, de qua pluries in præcedentibus, sed his non obstantibus A. C. contra eos relaxavit mandatum executivum, commissaque per Signaturam causa in Rota coram Emerix cum clausule translative, *si quid exequendum*, sub die 1. Julii 1672. responsum fuit pro non executione ex motivo limitationis obligationis debitoris ad triennium, juxta ultimam resolutionem coram Ninor in casu de quo supra *disc. 9.* Et reproposita causa 11. Junii 1673. recedendo a decisis responsum fuit pro executione, itaque posterior resolutio confirmata 29. Januar. 1674. cor. eodem, ac propterea saltim hucusque debitores acquieverunt. Mihi vero quamvis Scribenti pro debitoribus probabiles visæ fuerunt posteriores resolutiones contra eos proditæ, quamvis scribendo more Advocati deducerem illa fundamenta quæ enunciantur *d. disc. 9.* ac deducuntur in *d. dec. 72.* cor. Ninor, & in prioribus decisionibus per eam approbatis cor. Cerro.
Duo itaque erant puncta, primo nempe jam dictus li- 2
mitationis obligationis ad triennium, quod staret taxative causa extinguendi alterius obligationem, & secundo quod ubi etiam ulteriorem haberet progressum, adhuc tamen cessasset per decoctionem mercatoris deputati juxta quæstionem, de qua supra *disc. 32.*
Quatenus pertinet ad primum per Scribentes hincinde 3
procedebatur more grammaticorum potius quam Jurisconsultorum, ut etiam in decisionibus desuper proditis proceditur, expendendo verba, & dictiones juxta grammaticales, ac litterales significationes, ac propterea procedendo cum hoc sensu desuper statui non potest regula, vel theorica certa quæ pro decisione aliorum casuum impostertum deserviat, cum ita decisio in singulis casibus pendere dicatur ab eorum circumstantiis, & e verbali tenore instrumentorum, vel epocharum, id autem pro meo sensu redolet consuetas frequenter damnatas modernorum pragmaticorum ineptias, procedendi cum littera, & formalitate verborum ubi præsertim agatur de instrumentis publicis pro Urbis, & hujus Principatus frequentiori abusu extensis in lingua latina, cum revera sint verba Notarii potius quam Partium, ideoque cum ista dicatur quæstio voluntatis partium, cujus substantia potius 4
quam formalitas verborum Notarii attendi debeat, quæ est, ut donec debitor retineat in manibus pecuniam creditoris, qui tam se declaravit, illam nolle retinere otiosam, debeat eam tenere implicitam in cambiis pro ejus indemnitate, tempus autem limitatum triennii adjectum dicatur potius in gratiem debitoris, ne interim ad solutionem urgeri posset, & ne alias detur inconveniens quod culpa, & mora producat liberationem cum lucro, & utilitate morosi, ac damno, & præjudicio ejus, cui mora committitur ut advertitur *d. disc. 9.* Accedente quoque alia consideratione, de qua infra inter casum, in quo creditor contendat de assequutione cambiorum adhuc non solutorum, & casum in quo e converso debitor contendat de eorum repetitione, vel imputatione.
Quo vero ad alium punctum mortis civilis mercatoris 5
quæstio fuit potius inter causæ Patronos super verificatione facti hujusmodi præsuppositæ decoctionis, quam in puncto juris, eo etenim posito etiam cum sensu veritatis dicebam quod illa species mortis regulanda esset eo modo quo mors naturalis juxta superius deducta *disc. 32.* Nil obstante *decis. 1434.* Seraphin. in qua totum fundamentum per Scribentes in contrarium constituebatur, quoniam in ea disputetur, sed non deciditur quæstio de qua *disc. 143. de cred.* an cambia decurrant contra decoctum post sequutam decoctionem, & probabilior ibi dicatur affirmative, eodem
mo-

modo quo supra, *disc.* 2. firmatur, ut non obstet ejusdem de-
bitoris illa mors civilis, quæ resultet a banno Capitali, ea ea
ratione quod ipse debitor directe, & immediate per se ip-
6 sum, nullam gerit personam, sed gyrantur cambia per nego-
tiatores in æquivalentia, ejus damno, & interesse, idoque
longe diversa est ratio a casu mercatoris, qui debet scribere
litteras accessus vulgo *dell' andata* ad nundinas, ibique habe-
re correspondales, qui eas acceptent, & impleant, aliudque si-
bi trasmittant cambium per viam recursus, seu cum aliis mo-
dis usitatis juxta deducta superius *disc.* 1. & 2. & *disc.* 27. & in
aliis pluries, dum ita omnino necessarius est bonus status mer-
catoris, atque id impossibile est practicari in statu decoctio-
7 nis, quæ propterea operatur eundem effectum mortis, ne-
que subintrat alia obligatio debitoris, quoties in se non
assumpserit onus subrogandi alium, ac etiam isto casu
requiri videtur interpellatio, vel saltim certa, non autem
præsumpta scientia, per quam constituatur in mora,
certoque sciat factum esse casum suæ obligationis, ut
pluries a simili circa necessitatem denunciationis, & in-
terpellationis in præcedentibus advertitur.
8 Verum ubi etiam ista probatio, quæ nimium controver-
tebatur, esset perfecta, & concludens juxta ea quæ pluries in
præcedentibus habentur in materia probatoria decoctionis,
ad effectum litterarum cambii, adhuc tamen reflectendo ad
veritatem considerabam quod hoc motivum esset solidum,
atque debitori suffragari posset ad se liberandum a Cambiis
decursis, & non solutis, quæ per creditorem peterentur, secus
autem ad effectum præsentis quæstionis imputandi in sortem,
vel respective repetendi cambia sponte, & voluntarie soluta,
ex considerationibus de quibus supra *disc.* 7. 17. 28. 31. &
in aliis ac etiam *disc.* 12. & 17. *de usur.* & alibi, quod scilicet
aliud est ubi defectus sit in omnimoda substantia cambii
realis quia deficiunt litteræ, quæ sunt omnino necessariæ juxta
casum de quo apud Bich. *decis.* 74. *repet. decis.* 69. *p.* 9. *recent.*
cum similibus; idque consistat in clara dispositione juris
cujus ignorantia, vel justa credulitas in hac materia non ex-
cusat, & aliud est quando defectus sit accidentalis, illeque
consistat in facto, atque deficere faciat cursum cambiorum
in toto, vel in parte, quamvis contractus in sui substantia, 9
cessante isto accidentali defectu, esset validus, & cursus
cambiorum licitus, quoniam isto posteriori casu creditor
videns quod per debitorem sibi solverentur cambia, quoties
non constet de scientia defectus, adeout allegetur ignoran-
tia crassa, vel affectata, recte dicere potest, se juste cre-
didisse quod mercator continuaret in consueto ejus bono sta-
tu, quodque cambia legitimum eorum cursum haberent,
quamvis etenim in hac materia usuraria etiam spontaneæ so-
lutiones factæ per debitorem non attendantur atque non
salvent usuram, attamen id procedit ubi adsit intrinsece vi-
tium in substantia, illudque consistat in puncto juris, cu- 10
jus ignorantia non excuset ut supra, ac propterea factum
debitoris allegetur ad reddendum licitum id, quod de sui
natura sit illicitum, & usurarium, secus autem ubi idem
factum voluntarium debitoris allegetur tanquam præsum-
ptio, vel motivum justæ credulitatis, quod rerum status
continuaret ut antea, potissime vero, & clarius quando 11
solutiones cambiorum, vel accessionum sequantur post-
quam jam solutæ absorbeant sortem, quando ex præsum-
ptione de qua apud Bich. *dec.* 74. & *d. disc.* 12. *de usur.* &
alibi, cesset ille timor suffocationis ad restituendam sor-
tem, ob quem hujusmodi solutiones dicuntur coactæ po-
tius quam voluntariæ.

S U M M A,

S I V E

C O M P E N D I U M

Eorum, quæ in Foro magis practicabilia continentur in hoc Lib. V. Parte II. de Cambiis.

I.

De origine, & introductione cambiorum, eorumque diversis speciebus, ac de requisitis ad eorum validitatem.

II.

Unde proveniant fructus, vel interusuria cambiorum, & an eorum excessus usuram causet, vel reductionem exigat? Qualisne sit recursa, ac etiam de recambiis, & de interusuriorum conversione in sortem.

III.

De indebitorum, vel excessivorum cambiorum restitutione, vel imputatione quomodo facienda sit, vel respective evitari valeat, & de aliis ad materiam.

IV.

De litteris cambii, earumque materia.

I.

S U M M A R I U M.

1 *De cambii vocabulo, & introductione, vel origine, & quem contractum contineat.*
2 *De cambio inter præsentes, & de cambio maritimo remissivo.*
3 *De alia remissione cambiorum, & de qua specie in præsenti agatur.*
4 *De distinctione inter cambium reale, & siccum, & de istius improbatione.*
5 *De requisitis cambii realis ad ejus validitatem.*
6 *De justificatione necessaria per litteras juxta opinionem Curiæ, & quomodo fiet.*
7 *Quod litteræ extrahi possint a registro, seu libro nundinali.*
8 *Extra curiam admittitur justificatio per æquipollens.*
9 *Opinio media, & conciliativa,*
10 *Quando dicatur prohibita continuatio; vel circulatio.*
11 *De casu in quo ipse debitor, suscipiat onus cambiendi, ut tunc non requiratur justificatio spaciorum.*
12 *An iste usus sit commendabilis, & quid refert debitoris?*
13 *Provisiones correspondalium possunt cedere ad commodum creditoris.*
14 *An desideretur, ut receptor pecuniæ sit idoneus, & sit impleturus?*
15 *De distinctione inter cambium directum, & obliquum.*
16 *Quot contractus sub cambio obliquo continentur.*
17 *Mandatum datum creditori ad accipiendum ad cambium intelligitur ab aliis non autem a se ipso.*
18 *De distinctione cambiorum nundinalium, & platealium, & quænam sint magis licita.*
19 *De alia distinctione cambii regularis, & irregularis.*

II.

20 *De pretio, seu valore cambii veri localis in eadem specie monetæ.*
21 *Quando in hoc cadat usura.*
22 *De eodem pretio, ubi diversitas monetæ accedat.*
23 *De interesse cambiorum platealium unde proveniat.*
24 *Non datur in cambio lucrum certum.*
25 *Si de illo conveniatur an vitiet, vel vitietur.*

26 *De*

I.

De origine, & introductione cambiorum, eorumque diversis speciebus, ac de requisitis ad eorum validitatem.

1 BArbarum istud cambii vocabulum, Romanorum legibus, ac antiquis adhuc vivæ Latinæ linguæ Professoribus ignotum, incertam habet originem, vel etymologiam, aliqui etenim a permutatione derivare credunt, ex eo quod in Italico idiomate permutatio cum cambii, sive excambii vocabulo explicetur, idemque denotet permutare, quod cambiare, alii vero, alteri pariter barbaro eisdemque legibus, ac Scriptoribus ignoto campsorum vocabulo referunt, atque alii alia credunt.

Eademque dignoscitur opinionum scissura, super natura contractus quem contineat, alii etenim permutationis opinantur, alii locationis, & conductionis operarum cum susceptione periculi, & alii contractum credunt innominatum, do, ut des, vel do ut facias, prout etiam circa originem, vel introductionem, an de tempore antiqui Romani Imperii hujus contractus usus habeatur, vel potius ejus scissura, dominiorumque pluralitas, ac diversitas ei causam dederit, variis varia sentientibus.

Quia vero Forum practicum hujusmodi parum utiles quæstiones respuit, easque Scholasticis, vel Academicis reservat, rerumque substantiam, seu quidditatem attendit, hinc proinde iis neglectis in sua sede videndis, illa quæ Foro magis congruant, atque accommodata sint, insinuare opportunum reputatur.

Istud itaque cambiorum genus plures, diversasque sub se continet species, quorum prima est, quæ inter præsentes dicitur super commutatione scilicet unius monetæ cum altera, ob commodiorem usum, quem potius una, quam altera species habeat, istaque itaque species sub usurarum sede potius cadit, ubi videndum.

2 Altera est, quæ cambii maritimi dicitur, sub pecuniæ trajectitiæ nomine in jure civili, nautici vero fœnoris in jure canonico explicari solita, & hæc pariter sub eadem usuraria materia cadit, ubi etiam videndum est.

Ea itaque huic tractationi congruit tertia cambiorum species, quæ localis, vel per litteras inter absentes contrahitur, quia nempe illa pecunia, quæ in uno loco habeatur, in altero, in eadem, vel in diversa specie, seu qualitate desideretur, istaque species in duplicem subdistinguitur, aliud 3 enim est illud cambium, quod vere & effective, absque alio tractu, vel negotiatorio circulo, ad hunc solum effectum fiat, ut pecunia, quæ in uno habetur loco, cambiatoris opera, in altero obtineatur, quia vere expediat pro actuali usu, ibi habere, istaque species sub quæstionibus litterarum cambii potius cadit.

Aliud vero est nundinale, vel plateale cambium circulatorium, vel negotiatorium, quod sola negotiationis gratia pro pecuniæ fructu, vel emolumento, per nundinas, vel per plateas circulum, vel continuationem habeat, quodque de fictione magis, quam de veritate participat, ut ita nempe pecuniæ dator a receptore pro tempore retentionis aliquas obtineat accessiones sub fructuum, vel interusuriorum quinimmo usurarum nomine explicari solitas, istaque species proprie sub Piana Constitutione ejus regulatrice cadit.

Ista igitur ultima species, aliam recipit distinctionem, ut aliud sit cambium reale, aliud vero siccum, reale namque est, ubi per plateas, vel per nundinas, litterarum transmis- 4 sio pro cambii implemento vere fiat, earumque sequatur reditus, istæque litteræ, sub spacciorum nomine, seu vocabulo explicari solent, siccum vero, ubi sub cambii nomine, vel pallio, pecunia sub usuris inter partes taxatis detur nulla litterarum, seu spacciorum transmissione, ac realitate accedente, ideoque per dictam Pianam Constitutionem posterior hæc sicci cambii species improbata est, utpote sub cambii nomine, verum mutuum usurarium continens.

Altera vero cambii realis species est approbata, duplici tamen accedente conditione, primo nempe, ut vera, & effectiva accedat ad destinatas nundinas, vel destinatum locum, 5 litterarum transmissio, quæ a Scribentis correspondali impleri valeant, atque in eis demandatæ summæ solutio fieri, adeout fictio, vel idealitas desit, & secundo, ut continuatione prohibita, pro solis primis nundinis, vel pro solis primis locorum, seu platearum terminis cambium fiat.

Super utriusque requisiti justificatione pene omnes Fori quæstiones circumferuntur, in primo etenim, veræ ac realis litterarum, seu spacciorum transmissionis, quæstio est, an 6 earum præcisa requiratur exhibitio, ut propterea æquipollens probatio per libros, vel per testes, aut præsumptiones, & argumenta, sive per datoris, vel respective receptoris assertionem, non sufficit, vel potius e converso ista æquipollentia admittenda sit, prioremque partem super rigorosa forma præcisa ipsarum litterarum, sequitur, ac tenet Romana Curia, cum ea tamen moderatione, ut responsivarum litterarum reditus justificatio sit satis, dum istæ priores litteras, quæ accessus dicuntur, præsupponunt.

Facultate non denegata, ubi perierint, vel alias promptæ non habeantur, ex nundinarum libris, vel notulis publicis eas extrahendi, seu de novo efformandi, tanquam ex 7 registro, seu protocollo, alibi vero magis forte communiter, posterior est recepta opinio, ut ex pacto, credito- 8 ris libris, vel ejusdem, seu debitoris assertioni, aliisque præsumptionibus, & argumentis deferatur.

Utraque vero opinio de vitioso participat extremo, prima nempe de nimium stricto, & rigoroso per quandam nudam formalitatem parum in jure commendabilem, altera 9 vero de nimium laxo, per quod usuris, ipsique Pianæ Constitutioni fraus de facili fieri valeat, ita prohibitum cambium siccum sub hoc verbali pallio licite exercendo, probabiliorque videtur media conciliativa opinio, cum qua universa forensis materia regulanda videtur, ut scilicet non legis littera, sed spiritu attento, non verborum, vel rerum immagines, ac formalitates, sed rei veritas, ac substantia attendantur, pro circumstantiis facti, cujus potius, quam juris est quæstio ex quibus desumendum sit, an verum, & reale, vel siccum in eo casu præciso cambium censendum veniat, sive an deficiens ipsarum litterarum præcisa exhibitio, justam ac verisimilem habeat excusationem, vel potius affectata allegetur deficientia.

In altero prohibitæ continuationis requisito plurium Scriptorum æquivocum dignoscitur, quia nempe eodem cambio 10 inter easdem Partes contracto, ex lege conventionis etiam per annos, usque ad pecuniæ restitutionem continuandum sit, quamplurium nundinarum, vel terminorum localium conventione, ac circulo accedente, ut id præfatæ Pianæ Constitutioni continuationem prohibenti adversari dicatur, ideoque hujusmodi continuatio usuram sapiat.

Æquivocum vero id continet, prohibita etenim ea continuatio est, quæ necessaria sit, ut pecuniæ receptorem ad con-

continuationem arctet, adeout restituere volens pecuniam, quam promptam habeat, id facere non valeat, sed invitus cambia continuare cogatur, secus vero, ubi hac non denegata facultate, ex ejus mora, vel primi cambii non implemento ex illius causa alterius continuatio sequatur, cum revera, non continuatio ejusdem cambii jam in primis nundinis, vel primo termino finiti, sed alterius ex integro, nova creatio, vel efformatio pro implemento primi, sequi dicatur. *b*

Primi autem requisiti justificationis litterarum, seu spac-
11 ciorum necessitatem pene sustulit modernus usus, quia nempe, ipsimet debitori, seu pecuniæ receptori, onus injunctum sit cambium perficere, ipsasque litteras transmittere, aliaque gerere, quæ pro cambiorum stylo gerenda sunt, eo etenim id non implente, cambiorum, vel interusuriorum cursus, datoris, vel creditoris favore admittitur, non quidem in cambiorum, sed in damnorum, vel interesse ratione, ob non factum potius, quam ob non datum, sive ob non impletum susceptum mandatum, eodem modo, quo in usuraria sede in suscipiente alicujus investimenti onus, vel mandatum insinuatum est. *c*

Damnant aliqui istam contrahendi speciem, quasi quod
12 cautela sit, absque litterarum realitate ex sola creditoris, ac debitoris conventione simulatum, vel siccum prohibitum cambium exercere, æquivocum vero id continet, dum cambiorum, sive interusuriorum cursus, vel taxa, non ab ipsorum contrahentium facto, vel conventione, sed a vero, & effectivo nundinarum, seu locorum communi incerto, ac eventuali cursu, normam id recipit, deserviente cautela ad solam dictæ formalitatis necessitatem vitandam, ea vero debitori, seu pecuniæ receptori potius proficua est, ita etenim ad illud solum tenetur interesse intrinsecum, quod ipsa
13 cambia importent, non autem ad aliud extrinsecum, & accidentale, quod a correspondalis provisionibus, aliisque consuetis resultet expensis, quarum ratio quoque in damnum debitoris habetur, ubi cambium ab ipso creditore exerceatur, eique exercendi onus incumbat, quamvis correspondales, & Ministri modica mercede accepta, reliquum ipsi creditori remittant, cum id prohibitum non sit. *d*

Ad ejusdem realitatis a Piana Constitutione requisitæ
14 verificationem, nonnulli debitoris, seu cambiandæ pecuniæ receptoris potentiam, vel idoneitatem desiderant, super cambii in statutis nundinis, vel statuto loco, implemento, ideoque receptore susceptas cambiandas pecunias erogaturo in diversos usus datori notos, eodemque datore verisimiliter sciente, vel opinari debente, quod receptas litteras debitor non sit impleturus, simulatum, vel siccum, ac illicitum reputat cambium.

Pariter vero æquivocum id continet, dum iste contractus duplicem habet speciem, cambii scilicet veri, ac directi, per
15 quod pecuniæ cambiandæ receptor, absque continuationis intentione in utroque contrahente, illam in specie, vel in æquipollenti soluturus sit datori in destinato loco, in quo pro suis casibus vere indigat, juxta superius distinctam primam speciem usualium currentium litterarum cambii pro commercii necessitate, vel commoditate, itoque etiam casu nil refert, an pecuniæ receptor, eam in alios sit erogaturus usus, datori etiam notos, cum non in ipsa specie, sed in æquivalenti recte implementum sequi valeat, dummodo verisimiliter opinata implendi potentia, vel idoneitas accedat, illumque casum dubitantium credulitas percutit.

Altera vero est species cambii obliqui, vel indirecti, quod sub se tres occultat contractus, mutui scilicet, mandati, &
16 cambii, ille siquidem, qui pro aliis usibus, vel indigentiis pecunia indigeat, eam mutuam suscipit, ideoque primus est contractus mutui, quia vero mutuator, illam otiosam retenturus non est, sed in illam cambiorum negotiationem erogaturus, hinc mutuatarius, ut mutuatorem, etiam ex justitiæ legibus, indemnem servet ab eo lucro, quod ex licita cambiorum negotiatione mutuatæ pecuniæ obtenturus esset, eidem mutuatori facultatem tribuit, ut ab aliis, vel etiam a se ipso tantumdem, sive æquivalentem summam sub cambiis suscipere, ac traficare valeat, sive idem mutuatarius illud onus in se suscipit; ideoque non in ipsa mutuata pecunia, sed in alia æquivalenti cambium ineundum est, ac propterea ultra primum mutui contractum duo alii occultantur, ille scilicet mandati, quod mutuatarius mutuatori præstet, vel e converso, & alter ipsius cambii, quod in mandante executionem ineatur, vel pro initio in odium mandatarii susceptum mandatum non adimplentis, haberi debeat, ut ad damna, & interesse, ut supra obligatus remaneat. *e*

Ubi autem ipsi mutuatori, vel datori a mutuatario mandatum detur, nisi specialis facultas accedat, a se ipso recipere prohibetur, speciali vero accedente facultate, id 17
permittitur. *f*

Quia vero, tam per Civitates, & loca, (quæ sub platea- 18
rum nomine inter negotiatores explicantur) quam per nundinas, hujusmodi cambiorum usibus destinatas, cambia exerceri, seu circulari solent, hinc duplex prodiit cambiorum species, quarum una platealium, seu localium, quod sonat in idem, Altera vero nundinalium dicitur, ista tamen posteriorem nundinalium speciem pro frequentiori praxi minus debitori damnosam, negotiatorum magis communis usus exercet.

Iste usus, platealiumque major asperitas, quæstionem excitavit, super platealium illicita continuatione, vel circulatione. Aliquibus modernis novam tradentibus distinctionem inter regularia, & irregularia cambia, ut prima species nundinalibus, altera vero platealibus congruat, ideoque poste- 19
rior hæc, ubi nundinalium mixturam non habeat, illicita censenda sit, erronea vero est opinio, cum ambæ species æque licitæ sint, quinimmo ut posterior platealium antiquior, magisque realis, atque commercio necessaria sit quam prior, ea potissimum ratione, ut etiam platealibus, idem regularium attributum congruat, dum in plateis quoque pretii publica, & uniformis taxa sequitur, ut sua sede latius, magisque distincte. *g*

a *Disc.* 2. 6. 7. & 15. b *Disc.* 1. & *in aliis*. c *Disc.* 8. 10. & 32. d *Disc.* 17. 28. & 32. e *Disc.* 3. 4. 5. 10. 23. & 24. f *Disc.* 12. 14. & 18. g *Disc.* 1. 2. & 27.

h

II.

Unde proveniant fructus, vel interusuria cambiorum, & an eorum excessus usuram causet, vel reductionem exigat, qualisve sit recursa, ac etiam de recambiis, ac de interusuriorum, seu cambiorum conversione in sortem.

EAdem retenta prima superius insinuata distinctione, inter verum scilicet, & effectivum commerciale cambium ad id initum, ut pecunia, quæ in uno loco habetur, in altero vere, ac effective obtineatur, utpote ibi necessaria, seu magis commoda, & alterum cambium negotiatorium, seu circulatorium, quod ad solam industriam, & negotiationem fiat, in prima etenim specie, distinctio est in qualitate mo- 20
netæ, quoniam ubi eadem species, quæ cambiatori datur in loco a quo desideratur, vel præstari potest in loco ad quem, puta (exemplificando in Urbe,) quia habens quis in Urbe mille scutos monetæ argenteæ Juliorum, ejusdem in eadem moneta indigeat in alia ejusdem Principatus, vel Status Ecclesiastici Civitate, seu loco, nolit autem evectionis incommodum, ac periculum subire, ideoque campsoris adhibeat operam, qui aliquando ipsammet monetam cum alia majori admixtam suo sumptu, & periculo, cum aliqua majori diligentia vehat, vel transmittat, sive quod in loco ad quem æquivalentem, propriam, vel correspondalis promptam habeat quantitatem, juxta illam cambii speciem, quæ proprie infra sub quarta litterarum cambii rubrica cadit, itoque casu nulla accedente variatione intrinseci valoris monetæ, cambii pretium, in sola æstimatione vecturæ, ac susceptionis periculi, & mercedis correspondalis, consistit pro temporum, & occasionum contingentiis, sive pro Partium conventione, quæ ubi excessiva sit, injustitiam, ac læsio- 21
nem, non autem usuram redolet, nisi temporis major, vel minor dilatio pretii reducat conventionalem alterationem, in qua tanquam in emolumento temporis, ac usus pecuniæ, utpote in implicito, vel interpretativo mutuo, usura consistere dicitur, eodem modo quo in ipsarum usurarum sede, de cambio inter præsentes dictum est, ubi ratione dilationis, vel usus pro pecunia inferioris materiæ, ac minoris accidentalis existimationis, altera melioris materiæ, vel qualitatis, præstanda sit. *h*

Aut vero cambium sequatur inter Civitates, vel loca diversorum Principatuum, vel Dominorum, in quibus diversæ habentur monetæ species, ut (e.g.) inter Urbem, & Nea- 22
politanam Civitatem, quod habens in ista mille ducatos illius monetæ Carolenorum, eorum valore, seu æquivalentia indigeat in Urbe, & tunc duplex in cambio consideratur pretium, unum scilicet extrinsecum, & accidentale vecturæ, & periculi, eodem modo quo in præcedenti casu, & alterum intrinsecum, quod pendet a majori, vel minori bonitate intrinseca, vel a pondere ejusdem materiæ, quia nempe argenteus ducatus Neapolitanus, in ipso argenti pondere, sive in bonitate ratione majoris, vel minoris legæ, valeat vigesima parte minus, quam argenteus scutus Romanus, illudque

quæ dicitur pretium intrinsecum, cui præmissum etiam extrinsecum accedit vecturæ, & periculi, ac etiam aliud extrinsecum, & accidentale dari potest, ratione inferioris materiæ, quia nempe mille ducati monetæ Neapolitanæ, ibi dentur in moneta ænea ut in Urbe recipiatur æquivalentia in scutis Romanis monetæ argenteæ, vel aureæ, quæ solum communiter currit, aliqua modica existente ænea pro minuti Populi modico usu, ideoque illius etiam pretii, vel diminutionis ratio habetur, quæ in eadem Civitate, vel in eodem Principatu, etiam inter præsentes pro commutatione unius monetæ cum altera ejusdem loci sequatur.

23 In altero autem cambio negotiatorio, seu circulari, quod negotiationis gratia solum fiat, & de quo proprie, ut supra in præsenti agitur, distinctio est inter cambia platealia, seu localia, & nundinalia; ubi etenim de localibus, seu platealibus agitur, cambiorum interesse ex duplici pariter causa pendet, primo nempe ex valore auri, a quo etiam valor argenti regulatur, & secundo ex mercede, seu provisionibus corresponsalium, & Ministrorum, puta (exemplificando primam speciem inter Urbem, & Venetam Civitatem) in Urbe Campsorum ac negotiorum usus est, cambiandi solum in scutis aureis novi ponderis, seu quatuor novarum stamparum currentium, ideoque summam scut. seu Juliorum monetæ argenteæ, convertere oportet in scutos auri stamparum, qui ratione facilioris commercii habent aliquam majorem existimationem extrinsecam, quam habeant alii scuti pariter aurei ponderis veteris, sive moneta argentea, ejusdem quantitatis, illudque extrinsecum majus pretium inter negotiatores nuncupatur aggium, quod in dies, & tempora alterationem recipit, cariusque, seu vilius est, juxta majorem, vel minorem scutor. auri copiam, vel penuriam, atque in hac prima transmutatione ipso cambii initio, incipit interesse, quod perficitur in loco ad quem, in alia scil. exemplificata Veneta Civitate, ubi campsorum ac negotiatorum usus est cambiandi in illis ducatis, ideoque alia facienda est transmutatio, scutor. auri, qui in litteris accessus continentur, in illos ducatos, idque pariter a majori, vel minori currenti aggio, regulam, seu existimationem recipit, exindeque resultat debitoris majus, vel minus interesse, quod minus est ubi auri pretium inferius ac suavius sit, majus vero ubi carius. *l*

24 Hinc sequitur, ut in cambio, nullum detur, circa usurariam labem, creditoris lucrum certum, sed totum sit incertum, ac eventuale, utpote a præmissa incerta, & eventuali auri valutatione pendens, ac propterea nullum lucrum adesse valeat, quinimmo ipsius creditoris damnum, atque debitoris lucrum, cum datæ sortis diminutione, quamvis etenim id raro contingibile sit, est tamen possibile, idque contractum salvat. *m*

Quæstione cadente, ubi aliis relatis requisitis ad Pianæ Constitutionis normam accedentibus, aliqua certi lucri, vel commodi accedat conventio, an ista vitiet totum actum, vel potius ea vitiata, ille firmus remaneat, illaque posterior pars probabilior, magisque recepta est, nisi facti circumstantiæ talem redoleant alterationem, ut cambii contractum corrumpant, illumque in mutuum transmudant, eodem modo, quo in consignativo censu quoque habetur, aliisque similibus contractibus. *n*

25 Antiquiori tempore ista localis, vel platealis cambii species, certam non habebat regulam, ideoque aliqui præmissum cambii irregularis attributum ei dederunt, atque plerique nostri majores aliquam ejus validitatis suspicionem habuerunt, dum aggii, seu interusurii valutatio pendebat a partium conventione, in qua, nedum circumventio, quæ solam injustitiam redolet, sed etiam suffocationi, ac usuræ suspicio ratione majoris, vel minoris dilationis cadebat, ideoque plures desuper apud eosdem majores disputatæ habentur quæstiones super hujusmodi cambiorum validitate, vel moderatione, ac reductione ad justitiam.

26 Ideales tamen pro frequentiori praxi, hujusmodi quæstiones hodie remanent, idealisque est superius excogitata regularium, & irregularium cambiorum distinctio, dum in iis negotiatoriis Civitatibus, vel Emporiis, in quibus hujusmodi cambiorum circulus exerceri solet, eadem introducta est publica, & communis uniformis auri valutatio, a negotiatorum Foro singulis quibusque hebdomadis, vel statutis temporibus facta, eodem modo quo in nundinis antiquior est mos, cujus ratione, regularium attributum nundinalibus cambiis nostri majores dederunt, ac propterea antiquæ cessant dubitationes, quæ ex conventionali taxa, seu valore pendebant, cum idem sit diligentis, ac versuti creditoris lucrum, ac negligentis, & inexperti, & e converso idem sit indigentis, & suffocati, ac divitis debitoris damnum, vel interesse. *o*

Card. de Luca, Lib. V.

In altera vero specie nundinalium, ultra præmissas
transmutationes a moneta argentea, vel alia in loco cur-
renti, ad scutos aureos novarum stamparum, aliam facere 27
oportet permutationem a præmissis scutis aureis ad quosdam
alios imaginarios in rerum natura non existentes, qui scu-
ti Marcharum inter negotiatores appellantur, majorque,
vel minor unius, vel alterius scutorum speciei eventualis,
vel contingibilis valor uniformis a mercatorum Foro, qua-
libet nundina pro temporum copia, vel inopia auri, vel
cambiandi occasionum contingentiis regulatur, quod majus,
vel minus cambiorum interesse producit, atque ut præmis-
sum est, creditoris damnum cum diminutione sortis, ac
debitoris lucrum parere potest. *p*

Alia quoque inter platealium, & nundinalium species 28
dignoscitur differentia, ob quam platealium interusuria,
nundinalibus majora esse frequentior praxis docet ob majo-
rem sc. cambiorum circulum, pene duplicem, & quando-
que majorem, ideoque majores resultant expensæ merce-
dis, vel provisiones corresponsalium, ac etiam ita frequen-
tior dicta transmutatio fit cambiorum, vel interusuriorum
productiva, id autem infectionem non causat, sed ubi ma-
gnam producat interusuriorum excessum, æquitativo Judi-
cis officio, pro aliqua honesta moderatione locum aperit,
pro singulorum casuum, & temporum qualitate, & cir-
cumstantiis, ideoque certam, & generalem, seu unifor-
mem id non recipit regulam. *q*

Aliam unius, vel alterius speciei distinctionem praxis 29
induxit, cambiorum sc. currentium, & limitatorum, quia
nempe inter contrahentes de certa interusuriorum taxa
conventum sit, ideoque ignarus vulgus hujusmodi conven-
tionis qualitatem, vel operationem non callendo, cam-
bium siccum id reputat, illudque certum creditoris prohi-
bitum lucrum continere credit, erronea vero hæc opina-
tio est, cum hujusmodi limitatio realitatis, seu requisito-
rum necessitatem non excludat, neque incertam tollat
eventualitatem, ex qua nullum debitoris damnum, vel
interesse, quinimmo lucrum sequi valeat, potius vero
ejusdem debitoris commodum, & gratiam, creditoris ve-
ro damnum, ac præjudicium continet, quoniam ipsius
cambii currentis, ac realis natura non immutata, suisque
realitatis accedentibus requisitis, ubi casus præbeat majo-
ra interusuria, quam summa taxata importet, id remis-
sum sit debitori, si vero non ascendat, tunc aliud non
petat, nec obtineat creditor, nisi id quod vere impor-
tent, taxa non obstante. *r*

Recursam aliqui, hanc materiam non bene callentes, il- 30
licitam putant, quasi quod actum fictum importet, erro-
nea vero opinio est, quoniam aliud recursa non importat,
nisi litterarum, ac tractæ, pro negotiatorum stylo, imple-
mentum, quia nempe corresponsalis, vel mandatarius cui
litteræ directæ sunt, ad aliud, vel ad se ipsum recurrat,
ut cum æquivalenti litteras, vel tractam impleat, ita no-
vum efformando cambium scribenti directum pro reinte-
gratione ejus de quo se debitorem ad præmissum effectum
constituit, cum id nullam habeat prohibitionem. *s*

Recambiorum usus, cum conversione interusuriorum, 31
seu cambiorum in sortem, ut nova producat cambia, vel
interusuria, damnabilis aliquibus videtur, utpote superexcre-
tationem continens, vel anathocismum, civili etiam jure,
magis vero canonico, damnatum; æquivocum vero id con-
tinet ex eadem ratione, quæ continuationis in præceden-
ti rubrica insinuata est, cum etenim in qualibet nundina,
seu quolibet locali, vel plateali termino, illud cambium
perficiatur, suumque finem habeat. Alterum vero (quod
recambium dicitur) pro reintegratione ejus, quod pro
implemento jam peracti cambii cum recursa, ut supra,
vel alias, pro negotiatorum stylo, erogatum est, novum
omnino ex integro cambium importet.

Prioris etenim jam impleti cambii interusuria, usurarum, 32
vel accessionum, sive fructuum, nullam revera speciem
habent, quamvis pro quodam loquendi usu, vel modo,
cum his vocabulis, appellari soleant, cum totum sit uni-
cum, idemque solvendæ monetæ pretium, quod in loco
aliquem ab eventualitate, majorem, vel minorem habeat
valorem, ideoque nullus adesse dicitur anathocismus, qui
in odiosis usuris, quæ meræ accessiones sint, merique fru-
ctus, procedit, ut in censuali quoque materia advertitur, 33
occasione conversionis censuum decursorum in sortem, ac
etiam in ipsa materia usuraria, ubi quod in ipsis puris
usuris, vel accessionibus in tutore, vel mandatario, alio-
que Administratore, qui eas una cum sorte exegit, vel in fi-
dejussore, qui eas cum debito pro alio solvit, penes cum

simplicis debiti in sorte naturam habeant, ideoque non cadat anathocismus. g

h Disc. 24. & 27. i Locis supra citatis. l Disc. 27.
m Disc. 3. 14. 24. & 32. n Disc. 24. o Disc. 1. 27. & in aliis.
p Ubi sup. q Disc. 1. & 17. r Disc. 16. 17. 19. & 28.
s Disc. 1. & in aliis t Disc. 3. & 19.

III.

De indebitorum, vel excessivorum cambiorum restitutione, vel imputatione, quomodo facienda sit, vel respective evitari valeat, & de aliis ad materiam.

34 REalitatis cambii cessantibus requisitis ad Pianæ Constitutionis normam, sive damnorum, & interesse cessante obligatione, adeout cambium siccum potius, quam reale censendum, tunc juxta opiniones, quas Romana Curia recepit, ac sequitur, extra controversiam hodie est, ut quicquid sub cambiorum, vel interusuriorum nomine per creditorem exactum sit, usurarum mutui, cujus speciem cambium siccum habet, jure censeatur, ideoque ad limites sortis debitæ, non per viam repetitionis indebiti, restituendum sit, sed usurarum, vel fructuum pignoris adinstar, ipso jure, quoliberve instanti, quo solutio in tempore fiat, quamvis voluntaria, nullaque judiciali coactione, vel metu accedente, in sortem imputetur, ipsamque extenuet, illud vero, quod in excessu ultra sortem solutum sit, cum insinuato repetitionis indebiti remedio condicitur. u

35 Clara vero, beneque probata, hujusmodi indebitorum cambiorum solutio esse debet, ut summarium, & exequutivum judicium, quod pro solutione sortis creditori competat, debitor evitet; ubi etenim id ambiguitatem habeat, in ipsius exactionis facto, quod creditor neget, vel in ipsius indebiti qualitate, quod creditor debitum prætendat, idque ambiguum sit, atque altiorem exigat indaginem, tunc sortis debita solutio, retardationem in enunciato exequutivo processu non recipit. x

36 Ubi vero realitas accedat, ideoque ipsa cambia, vel interusuria in genere, vel in substantia licita sint, solumque ob conventionalem taxam, seu alias in aliquo exigantur excessu, ultra id quod revere eorum importet cursus, quæstio duplex intrat, una sc. an bona fides, justaque credulitas intret, quæ ab exactis, & consumptis excuset, & altera, an eadem instantanea, vel ipso jure imputatio intret, ut propterea sortis ratam extenuet, vel minuat, atque ita in dies, & tempora sors diminutionem, vel extenuationem recipiat, juxta naturam illicitarum usurarum, vel illorum cambiorum, quæ in genere, vel in substantia omnino illicitæ sint, quod in Romana Curia per practicum vulgum, sub scalettæ nomine, seu vocabulo explicari solet; utraque autem quæstio, consuetam habet opinionum scissuram, variasque recipit distinctiones, ac declarationes, quæ ambas regulæ certæ, ac generalis sub compendio explicabilis, incapaces reddunt, ideoque in sua sede videndum est. y

37 Super cambii creatione quæstio est, an prompta, & numerata requiretur pecunia, vel ex mercium, aliarumque rerum pretio, sive ex quocumque alio legitimo credito, illa fieri valeat, istaque posterior opinio probabilior, magisque recepta est, cum nulla lex præsentis, ac numeratæ pecuniæ formam præscribat, ideoque generica intrat regula, ut permissum dicendum sit id, quod prohibitum non reperitur. z

38 Personarum qualitas, ad hujusmodi contractum ineundum, sub quæstione cadere solet, an sc. nobiles, vel mulieres campsoriam non exercentes artem, cambia exercere, & circulare valeant, magisque probabilis, ac recepta videtur affirmativa opinio, ex eadem insinuata regula, ut quod de jure prohibitum non reperitur, permissum sit. a

Magis vero in Clericis ista cadit dubitatio, ob mercaturam, & negotiationem eis generaliter interdictam, quasi quod licet primum verum, ac effectivum cambium, juxta primam distinctionem initio insinuatam, pro commercii necessitate, vel commoditate Clericis quoque absque dubio permissum sit, ne alias clericatus præjudicium in commercii libertate, vel commoditate patiat, in ista tamen negotiatorii, vel circulatorii cambii specie, non improbabilis dubitandi ratio cadit, cum mercaturam, ac negotiationem redoleat, potissime ubi ex Regionis moribus, ista vigeat apud Populum opinio, ideoque scandalum id pariat, ubi directe, ac per se ipsum fiat, secus ubi ad proprium commodum, ab altero cambia exerceantur, quod pariter opinionum scissuram habet, ideoque certam, ac generalem non de facili recipit regulam.

Adhuc tamen negativa, seu prohibitiva opinione retenta, reatum id redolet a proprio Superiore puniendum, cum avocatione illiciti lucri per Ecclesiam, vel Ecclesiasticum Fiscum ab eo faciendam, non autem actus nullitatem, sive denegationem actionis, ad decursa cambia assequenda, vel exacta retinenda, cum debitoris nil intersit, an creditor istam habeat necne licentiam, ad ipsum namque reales, non autem personales defectus inquirere pertinet. b

Hinc proinde in isto, aliisque dati, & accepti contractibus, qui in re, vel in substantia, veri, ac legitimi sint, non curatur personarum simulatio, quæ illicitæ, seu prohibitæ simulationis speciem non habet, quoties unius, vel alterius personæ expressio, alterius contrahentis jus deterius non afficiat. c 39

Antiquum habet Romana Curia morem singularem quorumdam cambiorum per Hispanias præsertim, aliasque ultra montes partes, vel Regiones, pro eorum commodire, qui beneficiorum provisiones, vel Apostolicas dispensationes, aliasque gratias, & expeditiones per Datariæ, vel Cancellariæ Apostolicæ organum obtineant, ideoque pro litterarum expeditione aliquas facere debeant expensas, pro quibus paratam non habeant pecuniam a Campsoribus, aliisque negotiatoribus sub ista peculiari antiqua cambii specie accommodari solitam, quia vero forma particularis, vel singularis est, varias habens declarationes non de facili sub compendio explicabiles, idcirco in sua sede videndum, ubi etiam de aliis ad universam materiam pertinentibus, rarius autem in Foro contingibilibus. d 40

u Disc. 17. 28. & 31. x Disc. 13. & 15.
y Disc. 17. 23. 31. & 35. z Disc. 3. & 5.
a Disc. 6. b Disc. 18. & 32. c Disc. 3. & 6. d Disc. 21.

IV.

De litteris cambii, earumque materia.

PRimam, veri, ac directi cambii localis, commercialis 41 potius, quam negotiatorii, vel circulatorii, speciem hæc litterarum cambii rubrica percutit, ut ex ejusdem commercii ratione ex communi recepta consuetudine, in omnibus promptam, ac paratam illæ habeant exequutionem, ut promptum id, quod in eis continetur, in summario, & exequutivo processu, implemento habeat contra Scribentem sc. vel mandantem, favore ejus, cui litteræ implendæ sunt, ubi mandatarius, cui diriguntur, eas acceptare, vel implere renuat, vel negligat, sive contra ipsum mandatarium, qui eas acceptaverit, adimplare autem negligat id, quod promisit, aut favore ejusdem mandatarii, contra mandantem, vel Scribentem, pro reintegratione ejus, quod suarum litterarum vigore adjecto solverit; in omnibus etenim præmissis, aliisque similibus forte contingibilibus casibus, quibus eadem congreat ratio, idem summarius, ac exequutivus processus ex communi, ac rationabili recepto usu intrare debet. e

Quandoque autem jam acceptates, vel promissas litteras 42 implere ex aliquo supervento motivo, Mandatario recusante, inter ipsum, ac eum, cui solutio in litteris demandata est (qui sub adjecti nomine, seu vocabulo explicatur) quæstiones cadunt, an actionem in judicio exercibilem iste adjectus contra mandatarium habeat? Eaque cadit distinctio, an denegatum implementum ex probabili decoctionis, vel alias immutati status mandantis, motivo resultet, ut propterea ipsi mandatario desit suæ indemnitatis, vel reintegrationis spes, vel modus, vel potius ex voluntario, vel altero non adeo probabili motivo proveniat.

Isto etenim posteriori casu, in quo alias quam ex superventa, vel detecta mandantis decoctione, vel mutatione status, implementi denegatio proveniat, ea est distinctio, an litterarum promissio sive acceptatio adsit, vel desit, ut hoc posteriori casu, nulla adjecto concedatur actio, in altero autem promissionis, vel acceptationis altera intrat distinctio, an adjectus rei propriæ sit, suumque geret negotium, quia nempe æquivalentiam mandanti jam solverit, sive bona fide acceptam tulerit, ut tunc actio competat, sive mandatarius in summa demandata, mandantis debitor existat, sive non, ubi vero rei alienæ adjectus dicatur, ipsius mandantis negotium potius exercendo, tunc actionem non habeat, nisi mandatarium, mandantis debitorem esse ostendat, ideoque exceptiones omnes, quæ ipsi mandanti objici possent, adjecto quoque objiciuntur, ac propterea facti potius, quam juris esse solent quæstiones, an propriæ, vel alienæ rei adje- 43 ctus censendus veniat, idque ab ipsarum litterarum tenore, pro frequentiori preai pendet, aliis tamen probationis speciebus non exclusis, ubi etenim in eis asseritur solutionem demandari pro totidem, sive pro æquivalentia, soluta in pe-

cunia

cunia numerata, tunc id sufficit, ut dicatur adjectus rei propriæ, nisi contrarium per allegantem probetur, inter nego-
44 tiatores etenim præsertim vero, ubi de his litteris cambii agitur, illa non numeratæ pecuniæ exceptio, quæ a juris civilis dispositione manat, ignota est, ac non admittitur.

Si autem dicatur simpliciter pro æquivalentia, sive pro valutatione vulgo, *valuta*, sub quæstione remanet, quæ a stylis locorum, aliisque facti circumstantiis decisionem recipit, ideoque certam, ac generalem non recipit regulam. *f*

45 Majores Forum quæstiones audit in altero casu, in quo superventa mandantis, vel Scribentis decoctio, aliave status immutatio, motivum mandatario præbeat non implendi jam acceptatas, & promissas litteras (dum in adhuc non acceptatis nulla cadit dubitatio) ita enim frequenter dubitari contingit, cujusnam periculo iste casus cedat, an mandatarii, vel adjecti, atque super hoc non modica dignoscitur opinionum scissura, una etenim opinio indefinite mandatarium ex sola acceptatione, vel promissione obligatum credit, nisi dolus, vel collusio in adjecto probetur, eaque in aliquibus negotiatoriis Civitatibus, ac Emporiis pro mercantilis commercii facilitate, ac libertate recepta videtur, neglectis Juristarum distinctionibus, ac subtilitatibus commercio præjudicialibus, ideoque inter negotiatores non attendendis, cum inter eos de bono, & æquo pro ipsorum mercatorum stylo procedendum sit.

Altera vero opinio, quam Romana Curia, ac Neapolitanum Forum præsertim sequuntur, aliquas adhibet distinctiones, cum quibus procedi solet pro regula, ex facti circumstantiis, præsertim vero ex adjecti dolo, vel collusione evitanda, ubi etenim de tempore factæ acceptationis, jam sequuta esset decoctio, vel status immutatio, acceptanti verisimiliter ignota, ut propterea ejus culpæ actus acceptationis imputari non valeat, & tunc ubi non sit Scribentis debitor, sed mandatarius Scribentis fidem sequendo, sub spe, vel fiducia reintegrationis, acceptationem fecerit, excusatur, atque adjecti potius sit periculum, si vero e converso casus obvenerit, litterarum termino jam elapso, quando non implementum ipsius promittentis moræ, vel adjecti benevolæ dilationi, seu conniventiæ referendum est, & tunc e converso casus eum non excusat, & ejus, non autem adjecti sit periculum.

Contingente vero casu, termino adhuc durante, in eo intermedio tempore, quod pro negotiatorum usu decurrit, quodque quindecim dierum pro Italiæ more esse solet, nisi ipsæ litteræ alium exprimant breviorem, vel longiorem terminum, adeout de tempore acceptationis Scribens in consueto statu integro esset, & tunc adjecti favore contra mandatarium stet regula, ex facti tamen circumstantiis limitari solita ex ea præsertim, quod postea detecta decoctio de tempore acceptationis jam imminens præparata esset, sive ubi aliqua probabilis inter Scribentem, & adjectum accedat collusionis suspicio, ut in sua sede latius, ideoque pariter certæ, & generalis regulæ incapax est, sed a singulorum casuum individuis circumstantiis decisionem expectans. *g*

Casus item conversus contingere solet decoctionis nempe mandatarii ante, vel post promissas, vel acceptatas litteras,
ideoque eadem inter adjectum, & mandantem intrat quæstio, 46
cujusnam periculo cedat, atque ubi ante acceptationem sequatur casus, regula adjecto contra mandantem assistit, nisi nimia tarditas, ac negligentia in litterarum præsentatione limitationis occasionem præbeat, si vero post jam sequutam acceptationem, termino solutionis adhuc durante, & pariter eadem adjecto assistit regula, ut non suum, sed mandantis periculum sit, termino vero elapso, ubi desuper leges, vel styli particulares habeantur, cum eis procedendum est, ut in Neapolitano præsertim Foro praxis docet; particulari autem lege, vel stylo cessante, ut propterea cum juris communis dispositione, vel intentione procedi debeat, consueta dignoscitur opinionum scissura, Curia vero Romana adjecti favore regulam statuit ea implicita, vel explicita novatione, sive ex notabili negligentia limitandam, ideoque pariter certam, ac uniformem id non habet regulam, sed quilibet casus ab ejus qualitate, ac individuis circumstantiis decisionem expectat. *h*

Quandoque item scribens correspondali, vel mandatario, litterarum adjecti favore committit implementum sub ea lege, ut non ab ipso Scribente, sed ab altero reintegrationem 47
perere, vel sperare debeat, idque pariter a negotiatorum stylo, sive a facti circumstantiis decisionem recipit, *i* cum aliis minus in Foro contingibilibus in sua sede videndis.

e *Disc.* 22. f *Disc.* 33. *& tit. de credito disc.* 163.
g *Disc.* 20. 25, 33. *& tit. de credit. disc.* 163.
h *Locis supra citatis*. i *Disc.* 30.

Finis Secundæ Partis Libri Quinti.

JO: BAPTISTÆ CARD. DE LUCA

Libri Quinti Pars Tertia.

DE CENSIBUS.

OPPIDEN. CENSUS PRO ILLIS DE MONTELEONE CUM JAMUNDIS.

Casus disputatus in Signatura Justitiæ, & resolutus, ut infra.

De pacto rescissorio instrumenti censualis, & facultate repetendi sortem principalem ob non solutionem fructuum statutis temporibus, an improbetur per Bullam S. Pii V., & quatenus sic, an vitiet contractum, vel solum vitietur pactum? Et an Bulla prædicta S. Pii V. sit recepta, vel servari debeat in omnibus in Regno Neapolitano?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Pacta rescissoria in Regno Neapolitano sunt in viridi observantia, sed in Curia Romana id est improbatum.*
3 *Regnicolæ credunt in eo Regno receptam non esse Bullam S. Pii V. de Censibus.*
4 *Contrarium tenet Rota, & Curia.*
5 *De stylo Signaturæ etiam, ubi agitur de mandato in vim pacti rescissorii relaxato pro sorte, & fructibus, illud sustinendi pro solis fructibus.*
6 *Et de stylo sustinendi mandatum, ac etiam executionem pro sola summa debita, licet sit excessivum.*
7 *De stylo Sac. Consilii, & Tribunalium Regni super rescissione instrumenti censualis in vim pacti rescissorii ob non solutos fructus.*
8 *An Bulla S. Pii V. obliget ubique terrarum?*
9 *Quod verior sit opinio, ut dicta Bulla attendi debeat in Regno.*
10 *Quid de Regno Siciliæ ultra?*

DISC. I.

1 IMposito per Fratres de Monteleone ad favorem Joannis Matthæi de Jamundis annuo censu ducatorum 90. pro sorte principali ducatorum 1000. sub pacto, ut in casu non solutionis fructuum per sex menses, seu mutationis monetæ, aut reductionis censuum per Summum Pontificem, vel quemcumque alium Principem faciendæ, licitum esset rescindere instrumentum, ac petere sortem principalem, hinc creditoris hæredes in vim pacti prædicti, ob non solutionem fructuum, mandatum obtinuerunt contra debitores ab Ordinario pro ducatis 1286. in confuso, & unica structura, tam pro sorte, quam pro fructibus. Unde interposita appellatione, & commissa causa in Rota, ex parte creditorum adita fuit Signatura Justitiæ pro reformatione commissionis, perinde ac si esset signata cum clausula *sine præjudicio quoad fructus*, atque ita obtinuerunt, & quamvis per binam subsequentem disputationem acerrime probatum esset id de jure subsistere non posse, nihilominus semper perstitum fuit in decisis, quod fuit causa, ut lis ulteriorem prosequutionem non haberet, quia debitores curarunt eo quo potuerunt modo se cum creditore concordare, potissimum stante quod creditores hujusmodi disputationum occasione agnoverunt, quod non obstante pacto prædicto desperata esset repetitio sortis, super qua ipsi principaliter insistebant.

Mihi de recenti in Curia in statu adhuc indeterminato an Advocationis munus suscipere deberem, itaut quamvis labores essent proprii, sub aliorum tamen Curialium cognitorum nomine scripturæ prodierunt, utpote de stylis non bene informato, resolutio dura visa est ob dilemma, quod, aut remota Bulla S. Pii V. hujusmodi pacta rescissoria servanda sunt, ut tenent Regnicolæ communiter attestantes illa in Regno esse in viridi observantia, ut per Rovit. *super prag. de Censibus*, & alios, & tunc ita rescribi sustineri debuisset pro toto debito tam sortis, quam fructuum,
aut e converso tenenda est opinio, quam firmiter etiam 2
in dicto Regno Neapolitano tenet Rota, & Curia, ut dicta Bulla S. Pii, etiam in eo Regno locum habeat, ac servari debeat, ut in decisionibus, de quibus infra, quodque etiam hujusmodi pacta sub dictæ Bullæ prohibitione veniant, atque hoc jure passim in Curia vivitur, & tunc dum sententia, vel decretum non distinguebat sortem a fructibus, sed pro omnibus insimul conflatis, unico contextu, ac sub eadem structura verborum prodierat, locus erat rescripto de appellatione in totum, ex vera, & recepta juris propositione, quod injustitia in parte inficit sententiam, vel decretum in totum, atque mixtura summæ appellabilis reddit sententiam appellabilem, etiam quoad summam non appellabilem, quoties non est per capitula separata, sed unico contextu, & cum eadem structura verborum, Seraph. *decis.* 1168. *n.* 11. Buratt. *decis.* 177. *nu.* 5. *&* 337. *nu.* 27. Adden. ad eum *decis.* 368. *lit. B. ubi Concordantes.*

Expertus deinde Curiam, agnovi hunc esse frequentem, & fere quotidianum stylum hujus Tribunalis in causis censualibus Regni prædicti, ex quo circa ea prima tempora, & priusquam ex infortuniis revolutionum popularium, ac pestis illud in hodiernam miseriam reduceretur, frequentissimus erat causarum concursus ad Curiam, hic autem stylus illis innixus est probabili rationi, quod cum certum sit ibi vivi de facto cum hac opinione, quod Bulla S. Pii V. in eo Re-
gno non sit recepta, sed vivatur cum Bulla Nicolai V. re- 3
gulata *in prag.* 1. *de censibus*, quodque dicta pacta sint in viridi observantia, ut testatur a Pont. *cons.* 41. *n.* 37. *lib.* 2. Const. *in l.* 3. C. *de fiscal. usur. lib.* 10. *n.* 45. *& seq.* & Tappia *lib.* 4. *jur. Regni de censib. n.* 29. *& in fine*, qui tres fuerunt Regentes Cancellariæ, & Consiliarii supremi consilii Collateralis, prius vero primarii Advocati, atque in aliis judicaturæ muneribus diu versati, recte absque dubio de observantia informati, & cum quibus pertranseunt alii communiter.

Idcirco quamvis Rota, & Curia Romana hujusmodi opi- 4
nionem semper rejecerint, ut *decis.* 103. 87. 146., & 147. post Cenc. *de cens.* in Telesina census 9. Decembris 1670. coram Dunozetto *inter suas decis.* 184. *n.* 5. In Neapolitana domorum 13. Maji 1641. coram Verospio impress. *decis.* 20. *p.* 9. *rec.* & repetit. post Merlin. *de pign. decis.* 43. & sæpissime in aliis moderno tempore editis, itaut sit hodie principium absolutum, attamen dicebat Cardinalis Sacchettus Præfectus, necnon Andosilla, & alii tunc in Signatura sedentes, qui hunc rescribendi modum introduxerunt, istam opinionem, sive veram, sive falsam in ea Regione introductam, excusare saltem debere Judices, & partes ab injustitia, seu ineptia sententiarum, seu decretorum super hujusmodi rescissionibus prodeuntium, ideoque locum esse debere dicto æquitativo temperamento,
rejiciendi scilicet repetitionem sortis, ac demandandi exe- 5
cutionem pro fructibus, circa quos debitor nullum gravamen allegare potest, ad instar illius styli, qui habetur etiam in Tribunali A. C. per Signaturam etiam ad alias Curias extensi, quod mandatum excessivum, licet in stri-
cta juris censura esset nullum in totum, nihilominus de 6
æquitate quoties non est exequutum sustinetur, & executioni demandatur pro summa debita, quinimmo Signatura moderna contra receptas etiam Rotæ propositiones, ad resecandas calumnias, ac tollendos inanes circuitus debitorum, etiam post factam executionem, introduxit eas sustinere pro summa debita, cum ita nulla injuria inferatur debitori, atque nullitas, seu appellabilitas in totum, sit quædam juris formalitas calumniarum nutritiva, ideo resecanda, quod meo genio semper arrisit, & rationabile visum est.

Occa

Occasione vero aliarum consultationum disputationum habitarum, vel pro debitore, vel pro creditore, post susceptam Advocationem, ac obtentam Curiæ praxim, dicebam, quod licet, ob quam hujusmodi stylus introductus fuit, dicto discursu retento, videtur quidem probabilis, sed in stricto rigore non subsistit, neque Judices, & partes tali excusatione digni videntur, etiamsi admittimus, quod in eo Regno vigeat de facto cum dicta opinione, tam circa validitatem censuum creatorum absque pecunia numerata, quam circa dicta pacta rescissoria, spectata etiam forma præscripta per dictam Bullam Nicolai V. quoniam adhuc Judices de partibus ita de facto hujusmodi rescissione admittentes non sunt ab injustitia, & ineptia inexcusabiles, dum attenta etiam praxi ipsius Sac. Cons. Neapolitani, a quo tanquam Supremo regulantur extera inferiora Tribunalia, non proceditur ita de facto, & executive ad solam creditoris petitionem ad hujusmodi rescissionem, sed stylus est, quod debitori fiant duæ, vel tres monitiones cum aliquo termino plurium mensium, vel circiter pro qualibet, ut solvat fructus, quo ibi *terminos* appellant, & quando debitor in mora, & contumacia perseverans solvere non curat, tunc proceditur quidem ad rescissionem, adjecta tamen clausula, quod superfedeatur in executione per aliquorum mensium congruum terminum præscribi solitum, intra quem si debitor solvit fructus, dicitur ita purgare moram, ac evitat rescissionem, quæ habetur pro non facta, remanente solum onere debitori reficiendi expensas tali occasione factas, ut de hac praxi Capyc. Latr. *decis. 90. n. 17.* Igitur inexcusabiles dicebam illos Judices Ecclesiasticos inferiores de partibus; qui opiniones Rotæ, & Curiæ Romanæ in illis præsertim materiis potius sequi debentes, non autem illas Tribunalium laicorum, ac illorum æquitativam praxim testantes: Sed quia vere hic potius ignorantiæ, quam malitiæ effectus est, ideirco ad evitandos inanes circuitus, ac ad resecandas debitorum calumnias, his non obstantibus, dictum Signaturæ stylum probabam.

In disputationibus vero habitis super ista causa Oppidensi quæ forte prima, vel contemporanea fuit cum altera Nullius Baren. *sub tit. de dote*, in juvenili calore, ac otii abundantia, plenum ac satis elaboratum, juxta patrium tamen prolixiorem, ac superfluum stylum, edidi discursum super d. puncto, an Bulla S. Pii servari debeat ubique Terrarum, atque de ejus non usu dari valeat in genere, præsertim vero super puncto particulari hujus pacti rescissorii initi, non ad simplicem creditoris voluntatem, sed in casu moræ, quia quod tunc id sequi dicatur potius ex ejusdem debitoris voluntate, atque juxta plurium non improbabilem sententiam dicatur dictæ Bullæ non adversari, expendendo in hoc pleniori forsan calamo de anno 1644. omnia, quæ doctissime, ac nimium fere post modum luci tradidit Leotar. *in ejus tract. de usuris q. 44. 56. & 68.* Verum deinde ad id reflectendo, tamquam inanem laborem, quoniam quoad ea, quæ Forum internum concernunt, ad viros forenses inspicere non pertinet, cum sit munus Confessariorum, & Moralium, apud quos receptam videtur, communem opinionem publice, & palam ab omnibus etiam probis observatam excusare, quamvis in stricto jure minus probabilis esset, ut admittit idem Leotar. observatiæ hujus Bullæ religiosissimus; quo vero ad Forum externum, decisio pendet a qualitate loci, seu Tribunalis, ubi de hujusmodi contractus validitate, & executione disputari contingat, quoniam si in Regno prædicto dubium disputetur in S. Consilio, vel aliis Tribunalibus laicis, quamvis non defuerint plures Regnicolæ, qui more Advocatorum causæ inservientes, ut executionem impedirent, hujusmodi nullitatem ob non servatam formam Bullæ S. Pii allegaverint, ut liquet ex allegationibus Bianconii impressis per Liganarium in addit. ad Rovit. *super prag. 4. de cens.* Capyc. Latr. *consult. 70. n. 34. & seqq. & consult. 125. n. 24. & seqq. & in aliis.* Nihilominus irrideretur, qui hanc Provinciam ibi assumeret, idemque in Hispania, Germania, in Catalonia, & aliis circa eas partes, in quibus dicta Bulla est inductiva novæ solemnitatis, seu novæ legis non adversantis substantiæ, vel naturæ contractus, itaut non percutiat infectionem usurariam, e converso autem in Curia Romana irrideretur, qui sustinere vellet validitatem censuum creatorum, spreta forma per dictam Bullam præscripta, sive validitatem pacti rescissorii, & similium, igitur omnino superfluæ remanent hujusmodi disputationes potius Academicis, & otiosis congruæ.

Est bene verum, quod quicquid sit de aliis Regionibus, quæ alias, non pertinent ad prædictum Regnum Neapolitanum, probabilior, meliusque fundata videtur opinio Curiæ, eoquod

storia vulgo aperit de facto, ita probatum introducta ejusdem cum assertione a Pont. *d. constit.* ita forte Scribentis tanquam Advocati, ut causæ intervenerit, non solum quia semotis Regnicolæ, præsertim Vivius *decis. 305.* & Rovit. *super dicta pragm. 1. de censib.* ac alii dixerunt hujusmodi Bullam in materia consuetudinem esse. Sed clarius, ac meo judicio evidentissime, reflectendo ad historiam, quæ super ejusdem Bullæ Pianæ observantia habetur circa alterum Regnum Siciliæ ultra Pharum, cui Bullæ Nicolai, & pragmatica ut ita de censibus sunt communes, cum enim ibi dictæ Bullæ Pianæ observantia multa pareret incommoda, atque reputaretur impracticabilis, hinc Rex Philippus secundus enixe supplicavit eidem S. Pio, ut dictum Regnum ab hujusmodi Bullæ observantia eximere vellet, sed obtinere non potuit, nisi quasdam declarationes restrictivas etiam apud Cencium & Dunum post eandem Bullam, mortuo vero S. Pio, eædem preces per Archiepiscopum Panormitanum Regium Oratorem ad id specialiter deputatum iteratæ fuerunt apud Greg. XIII. successorem, a quo fuerunt exauditæ cum aliquibus etiam restrictionibus, seu declarationibus, & cum expressa restrictione ad dictum Regnum Siciliæ ultra. 10

Hoc enim clarissimum est argumentum, quod in hoc Regno ultra citra, Bulla prædicta sine aliquo dubio recepta fuerit. Tum quia omnino improbabile est, quod idem S. Pius adeo tenaciter dixerit a dictæ Constitutionis observantia eximere nolle dictum Regnum Siciliæ ultra magis remotum, ubi Nuntium Apostolicum non retinet, ac ubi Sedes Apostolica saltem de jure non habet ea directi dominii jura, & quod id tolerare voluerit in illo Regno magis proximo, ubi Nuntium Apostolicum stantem habet, & ubi Sedes habet jura dominii directi, tum etiam quia dum idem Philippus Secundus erat Rex utriusque Regni atque Oratorem ad hunc effectum deputavit, verosimiliter pro utroque supplicasset, dum Bulla Nicolai erat utrique communis, & sic ad solam veritatem respiciendo, omnino improbabilis videbatur prætensa Regnicolarum opinio, quæ tamen utcumque sit, ibi de facto servatur, & quæ observantia est causa temperandi illum rigorem, qui alias in stricta juris censura practicari deberet, imputandi fructus solutos in sortem principalem, atque concedendi de facili passim sanatoriam cum clausula, *Consistorio de vero credito*, operantem effectum retroactivum etiam quoad fructus medio tempore solutos, ut habetur in aliis de materia *hoc eod. tit.* 11

SUMMARIUM.

1 De generalitate super varietate opinionum, & stylorum in materia.

2 De pacto rescissorio in casu non solutionis fructuum, & an Bulla Piana attendi debeat in Regno Neapolitano.

ANNOT. AD DISC. I.

Idem, quod dictum est initio adnotationum *ad disc. 1. de usur.* ac alias remissive insinuatum initio annotationum *ad disc. 1. de camb.* procedit in hac materia, idemque eadem sufficiat relatio. 1

Super puncto autem contento in hoc primo discursu pacti rescissorii ob non solutionem fructuum, & an Bulla Piana attendi debeat in Regno Neapolitano, in plerisque aliis disputationibus, cum ibi deductis processum est, talisque est Curiæ praxis. 2

TRANEN. CENSUS

PRO FRANCISCO AMENDONO CUM CAPITULO NAZARENO.

Casus disputatus in Signatura Gratiæ, & resolutus pro Amendono.

De nullitate census creati ex fructibus alterius census, an procedat solum ex Bulla S. Pii V. vel etiam de jure communi, & ex infectione usuraria, itaut illa admittat sanationem necne?

SUMMARIUM.

1 Facti series.

2 Sanatio nullitatis census ob defectum pecuniæ numeratæ, quæ concedi solet per Signaturam Gratiæ cum clausula, consistorio de vero credito, idque familiare in censibus Regni Neapolitani, & de ratione.

3 De usura prohibita est conversio fructuum in sortem.

4 Quid, de fructibus census assumatur, contrarium, ...

5 Re-

5 *Retento etiam opinione, ut non detur usura usurarum, seu interesse alterius interesse, adhuc tamen juxta unam opinionem debetur interesse pro fructibus census, & de ratione.*
6 *De conclusione, de qua num. 4.*
7 *De stylo concedi non solum novae audientiae in Signatura Gratiae.*
8 *De sanatione census constituti ex fructibus, an concedatur, & concedi, vel denegari debeat.*
9 *In quibus proprie cadat anathocismus.*
10 *De ponderatione, quod etiam ex censu invalido non sint restituendi, vel imputandi fructus percepti.*
11 *Bona fides, vel simplicitas muliebris non excusat a nullitate census ob defectum pecuniae numeratae.*
12 *Quid agendum esset in hac confusa materia?*

DISC. II.

1 RETENTO principio in Curia indubitato, proindeque tenendo in Curiis Ecclesiasticis Regni Neapolitani, quod ibi servari debeat in omnibus Bulla S.Pii V. non obstante contraria opinione, quae in illius laicalibus Tribunalibus tenetur, ut *disc. praeced.* Cum Amendonus Barolitanus tanquam haeres Antoniae de Micco matris pulsaretur per Capitulum Nazarenum, & Franciscum Antonium Eucarellum, tanquam haeredes Horatii Ciochilli pro fructibus unius census scutorum 85. pro sorta ducatorum 950. Introducta causa cor. A.C. per appellationem a quodam decreto Ordinarii Tranen. contra eum latu, cor. Judice appellationis opposuit de censua nullitate, Tum ex defectu pecuniae numeratae contra formam praescriptam a Bulla S.Pii V. Tum fortius quia in parte census fuerat creatus ex fructibus alterius census, unde creditorum Defensores agnoscentes non posse causam defendere, timentesque de sententia absolutoria declarante sortem cum fructibus indebite solutis extinctam esse, adierunt Signaturam Gratiae pro sanatione, quam Ego scribens pro debitore dicebam denegandam esse saltem pro rata ducatorum 360. pro fructibus antiquioris census ducatorum 441. conversis in sortem, ita cum alia partita ex causa mutui confessati adauctam, & proposita causa per Marazzanum, satis scissa erant vota Praelatorum.

Cum enim quoties agitur de nullitate proveniente solum a solemnitate, vel novo jure introducto per dictam Bullam
2 S.Pii, sanatio passim concedi soleat cum clausula, *Constito de vero credito*, facilius vero in censibus Regni Neapolitani, ubi ob opinionem, quae ibi habetur, excusabiles videntur contrahentes, adeout ejusdem census ex aliis causis, quam ex fructibus creati sanationi Egomet non contradicerem, idcirco punctus difficultatis erat, an haec nullitas proveniret ex nova dictae Constitutionis dispositione, vel potius ex
3 jure communi prohibente conversionem fructuum in sortem juxta dispositionem textus *in l. fin. Cod. de usuris cum Concord.* per Merlin. *decis.* 409. alias 301. *par.* 5. *rec.* Andreol. *controv.* 110. Leotard. *de usur. qu.* 86. *cum duobus seqq.* Et sic an Bulla in hac parte sit inductiva novi juris, vel potius declarativa antiqui.

4 Tenentes partes creditoris se fundabant in speciali auctoritate Duardi *in tract. de censib.* §. 4. *q.* 38. ubi in specie, ex rationibus, & auctoritatibus ibidem deductis, dicit illum contractum de jure communi, & seclusa Bulla S.Pii sustineri, quod etiam de fructibus, quos ibi *tertias* vocant licite convertendis in capitale, firmant communiter DD. utriusque Siciliae, atque ita passim servatur, ut praesertim Costanz. *in l. ult. C. de fisc. usur.* Rovit. *pragm.* 1. *de cens. n.* 10. Giurba *decis.* 24. *n.* 34. *& seq.* & communiter.

Quinimmo licet in utroque Regno, praesertim vero in isto Siciliae citra, reprobata sententia Cagnoli, & sequacium, re-
5 ceptissima sit opinio damnans interesse alterius interesse, ac accessiones accessionum, ut late apud Rovit. *decis.* 9. & alios passim, nihilominus receptissimum pariter est, per morosum debitorem fructuum census deberi interesse, quod ibi habitis requisitis Paul. de Castr. pro notoriis, & probatis ex sola mora decernitur juxta *decis.* Franch. 254. quae ibi magistralis in materia reputatur, ubi ea satis congrua, & probabilis ratio adducitur, quod cum sors census, etiam seclusa Bulla S.Pii, vel juxta Bullam Nicolai, vel ex natura contractus, ac intentione juris communis sit demortua, & perpetuo irrepetibilis ex parte creditoris, idcirco fructus, ita pro nostro loquendi usu nuncupati, dicuntur stare de per se, ac importare debitum potius sortis, quam usurarum, seu accessionum, quo posito infertur, nil prohibere, ut quemadmodum, probatis requisitis lucri cessantis, vel damni emergentis, vel aliis praesuppositis pro probatis, & notoriis, tale debitum sit aptum ad producendum interesse, ita nil prohibere debet novi census creationem ex vero, & legitimo debito de jure communi non prohibitum.

Alii vero inhaerentes auctoritatibus, ac rationibus a Me deductis erant in contraria sententia, quod scilicet haec prohibitio resultaret a jure communi, ex cujus intentione talis contractus tanquam anathocismus, vel anathocismi spe- 6
cies esset usurarius, Navarr. *de usur. num.* 94. Boccac. *de cens. par.* 1. *num.* 10. Vivius *decis.* 369. *num.* 13. Felician. *de cens. lib.* 1. *cap.* 9. *vers. Septimam conditionem*, qui satis contra istam contractus speciem invehit, eam exaggerando Reipublicae nimis perniciosam, atque hunc sensum habuit Rota in Romana praetensi canonis, seu census 22. Junii 1606. coram Manzanedo, *num.* 12. *impress.* post Cenc. *primae impressionis decis.* 56. *par.* 2. alias *decis.* 379. post eundem recentioris impressionis, & eodem numero post Duardum eodem tract.

Si Pontifex Innocentius simpliciter negotium remisisset ad vota, absque proprii sensus expressione, utique pro sanatione resolutio prodiisset, quoniam major, & forte sanior pars primam opinionem sequebatur, sed quoniam ipse insinuaverat, probabiliorem sibi videri alteram, illamque esse abusum illius Regni, in quo ipse per plures annos Nuntii Apostolici munus gesserat, idcirco negativa resolutio prodiit pro hac rata, illam concedendo pro alia, verum hujus gratiae nullus erat effectus, quoniam cum census creatus esset usque ab anno 1608. idcirco fructus istius ratae infectae absorbebant totum, cumque contra stylum (itaut Curiae vi- 7
sa fuerit res omnino nova) idem Pontifex concessisset novam audientiam, mandando causam denuo proponi in sequenti Signatura, hinc proponente Emeria, acerrima habita fuit disputatio, itaut major pars classicorum Advocatorum Curiae scripserit pro creditore, ob unionem, & assistentiam quamplurium creditorum consimiles census satis notabiles ita creatos habentium, adhuc tamen periculum fuit in decisis, unde creditor acquievit, & credo quod concordia in partibus controversiam terminaverit, sed quomodo rerum status immutantur, defuncto Innocentio, sub Alexandro successore in hoc propriam opinionem non decla- 8
rante, cum consimiles sanationes essent petitae, absque fere votorum discrepantia pluries inhaerendo fundamentis primae opinionis, illa concessa fuit, atque in hoc sensu vere persistit Signatura.

Reflectendo autem ad veritatem, perpensis hincinde fundamentis, ac rationibus, Mihi quoque dicta prima opinio pro sanationis concessione probabilior videbatur, ex ratione potissimum ponderata in allegata *decis.* Franch. quod ob sortem demortuam, vere, & proprie isti fructus dici non possunt usurae, vel accessiones ex pecunia, sed potius important creditum independens stans de per se, productum ab eo jure censuali, ac etiam quia, ut habetur in *ead. decis.* 409. Merlini alias 301. *p.* 5. *rec.* anathocismus vere, & proprie intrat in usuris odiosis, & ex quadam juris civilis potius permis- 9
sione, quam canonizatione debitis, unde propterea intrare non videtur in hujusmodi fructibus a jure Canonico, & Apostolicis Constitutionibus expresse canonizatis.

Verum e converso magnam vim faciebat modus, cum quo S.Pius V. hujusmodi conversionem fructuum in sortem prohibet, adjiciendo dictionem *omnino* indicativam cujusdam praecisae voluntatis prohibendi actum tanquam usurarium, & intrinsece malum, ubi enim super actus validitate nulla urgeret ratio dubitandi, sed de plano, circumscripta nova lege, validus reputaretur, tunc dici posset, Bullam praedictam in hac parte esse inductivam novi juris omnino positivi, ac exorbitantis a jure communi, cui per sanationem dispensatur, sed cum probabiliter posset dubitari, adeout tali etiam lege seclusa urgerent rationes hincinde, idcirco id satis stringere videbatur, ut hujusmodi lex potius esset declarativa, quam de novo dispositiva.

Adhuc tamen hoc non obstante, Mihi videbatur hujusmodi ultimam ponderationem satis considerabilem esse in 10
ordine ad denegandam sanationem, ita & taliter quod contractus canonizaretur, non autem quod exinde inferri posset ad infectionem usurariam, cujus ratione fructus soluti imputari deberent in sortem principalem, quoniam saltem haec opinionum dubietas, potissime vero, quod ex more Regionis de facto, etiam apud probos, & doctos viros contractus validus reputatur, atque in judicio canonizatur, itaut cesset omnis fraudis, & calliditatis usurariae suspicio, id esse debeat justa causa, ob quam etiam in Foro externo creditor ratione bonae fidei percipere, ac suos facere potuerit fructus jam exactos, & consumptos, ex iis, quae in simili ha-

habetur deducta in Baren. *disc. 17. & in aliis sub tit. de usuris*.

Licet enim in Foro externo receptum sit, in materia usuraria bonam fidem non excusare, quamvis agatur de mu-
1 lieribus, & rusticis; seu alias jurium ignaris, quia ignorantia juris non excusat ob facilitatem consulendi peritos, ut ultra generalia, in specialibus terminis fructuum indebite perceptorum per mulierem ex censu creato contra formam Bullæ S. Pii, Seraph. *disc.* 106. cum aliis, de quibus in d. Baren. *sub tit. de usur. decis.* 17. attamen id recipiendum recte venit, ubi jus est clarum, itaut ejus ignarus de facili peritos consulendo, de illo certificari potuerit, quod in præsenti dici non potest, cum etiam apud Sapientes eadem habeatur opinio ita publice practicata, atque a Judicibus, & Tribunalibus canonizata, ideoque videtur nimius rigor hujusmodi imputationem decernere.

Sanctius autem videretur, quod ad hujusmodi, ac pleraque alias usurarias quæstiones dirimendas, nova, & generalis declaratio Apostolica de consensu Principum Catholicorum, ac prævio concordi tractatu emanaretur, quia si in hac præsertim materia passim sanationes conceduntur, hinc proinde ad quandam formalitatis speciem hæc prohibitio reducta videtur, & quasi quod justitia, vel injustitia contractus pendeat a qualitate Tribunalium, in quibus causas agitari contingat, quod videtur absurdum, quia una ubique æqualis debet esse lex, vel opinio animarum, & conscientiæ regulativa. Ut etiam generaliter practicatur in materia usuraria, quod in una ditione aliqui contractus reputantur liciti, & in altera illiciti, & usurarii, ut frequenter habetur in sua materia *sub tit. de usuris*, & tamen unum est principium divinum, & naturale inalterabile, & super quo neque Pontifex, multo minus alii Principes dispensare possunt, unaque est conscientia. Igitur inter ejusdem Catholicæ Religionis Professores tanta varietas super eodem principio, parum commendabilis videtur, præsertim intra ipsa Ecclesiæ Catholicæ viscera.

ANNOT. AD DISC. II. & III.

De sanatione census, qui alias de rigore ob non servatam formam Pianæ Constitutionis esset invalidus, de qua agitur in his duobus discursibus, videantur deducta infra hoc tit. *disc.* 34.

BAREN. CENSUS PRO MARTINO DE CORDE CUM JACOBO SALUTIO.

Casus decisus per Rotam pro Corde.

De sanatoria concessa per Signaturam cum clausula, *arbitrio Rotæ*, denegata ex eo, quod tarde petita esset post latas sententias super census invaliditate, per quas quæsitum dicitur jus debitori ideoque non concedenda.

SUMMARIUM.

1 *Casus controversiæ super deneganda sanatione alias concedi solita re non integra.*
2 *De sanatione concessa cum clausula, arbitrio, & de istius clausulæ operatione.*
3 *Quando arbitrium sit interponendum necne.*
4 *Concedi non solet sanatio post sententiam.*
5 *Regulariter re integra quomodo sanatio concedi soleat.*
6 *Concessa validat actum ab initio cum retrotractione.*
7 *An pretium rei venditæ converti possit in censum?*
8 *Census non potest excedere fructus rei censitæ, ad quorum ratam solum sustinetur.*
9 *De stylo Signaturæ rescribendi in hac materia sanationis.*
10 *Quando ad hunc effectum dicatur res integra necne ad effectum concedendi, vel respective denegandi sanationem.*

DISC. III.

Postquam juxta facti seriem, de qua in hac eadem causa *sub tit. de usur. disc.* 17. census creatus ex pretio rei venditæ non servata forma Bullæ S. Pii V. declaratus fuit invalidus, creditor adiit Signaturam Sanctissimi pro sanatione, & quamvis creditum esset verum, & legitimum, itaut de jure communi nulla concurreret prohibitio, quin ex eo census creari posset, unde quando sanatio re integra petita esset, de plano concedi deberet, cum solita clausula, *constito de vero credito*, erat de plano justificabilis, nihilominus, Me pro debitore opponente, quod petitio esset congrua, utpote re non integra, & post duas sententias, Ordinarii scilicet, & A.C. ac decisionem Rotalem super contractus invaliditate, ac successive usurarum excedentium fructus ipsius rei venditæ imputationem in sortem, idcirco attento quod causa pendebat in Rota, eidem rescriptum fuit de sanatione cum clausula, *arbitrio*, quæ operatur, ut Papa nihil determinet, sed remittat Tribunali, seu Judici, cui rescribit, an sit locus concessioni, & executioni gratiæ necne?

Assumpta igitur desuper disputatione in Rota coram Verospio sub die 4. Junii 1663. solo debitore informante, pro- 2
cedendo cum iis, quæ Ego pro hac parte scribens deducebam, negative responsum fuit, ex eo fundamento, quod licet dicta clausula, *arbitrio*, relaxet juris rigorem, ex deductis apud Cavaler. *dec.* 11. Coccin. *dec.* 278. *num.* 1. *& passim*, nihilominus illud a jure est regulandum, neque talis clausula tribuit facultatem tollendi jus alteri quæsitum, atque grave præjudicium inferendi, ideoque in proposito sanationis nullitatum de facili interponi solet circa nullitates judiciarias ex quadam juris subtilitate resultantes, atque in 3
substantia continentes simplicem circuitum repetendi eadem acta, quæ nulliter gesta sunt, circa quæ jus collitigantis parum, vel nihil læditur, secus autem ubi agitur de ipsius rei substantia, ut generaliter Gregorius, & Adden. *decis.* 189. *num.* 3. Buratt. *dec.* 130. *n.* 8. Et de qua distinctione inter sanationem solemnitatum, quarum defectus inducit nullitatem ex solo rigore juris, & sanationem illorum defectuum, qui percutere videntur substantiam actus, & voluntatem partis, habetur in specialibus terminis sanationis nullitatis ex rescripto Signaturæ Gratiæ cum eadem clausula, *arbitrio*, habetur *decis.* 61. *num.* 3. *& 4. cum seq. par.* 8. *rec.* ubi Concordantes in Firmana sanationis *sub tit. de contractibus in genere*.

Unde cum per binas sententias, ac per decisionem Rotalem, jam declaratum esset, fructus, seu usuras excessive solutas extinxisse sortem principalem, atque debitorem obtinuisse liberationem a debito. Hinc resultabat, quod idem erat sanare censum, ac facere debitorem illum, qui jam li-
beratus erat, & consequenter tali casu Signatura Gratiæ 4
rescribere non solet super sanationibus, ut per Marches. *de commiss. par.* 1. *num.* 481. *fol.* 97. & hæc sunt decisionis fundamenta.

Quibus addebam voluntatem Papæ gratiam non concedendi, ex ejus consuetudine, sive discretivo modo rescribendi desumptam, quoniam ubi nulla adest sententia ad favorem debitoris super census nullitate, gratiam pure, & simpliciter concedere solet, rescribendo Judici ordinario, &
pertinentem competenti, seu illi, coram quo causa pendeat de 5
sanatione cum clausula, *Constito de vero credito*, itaut partes Judicis commissarii in alio non sint, nisi circa verificationem hujus clausulæ, an scilicet constet de credito legitimo, & tali, quod circumscripta forma inducta per Bullam Pianam, ex illo inspecta juris communis, vel antiquorum Apostolicarum Constitutionum dispositione, valide census crea-
ri potuerit, quo constito proceditur ad sanationem cum 6
effectu retrotractivo ad suum initium, ut liquet ex *decis.* 194. *n.* 2. *par.* 6. *rec.* Interamnen. Census 27. Januarii 1638. coram Buccabella, & in aliis. Unde quando denegatur hæc rescribendi forma, sed altera servatur cum clausula, *arbitrio*, hujusmodi discretiva diversam denotat voluntatem, juxta vulgatum discretivæ axioma deductum ex *l. unica*, *§. Sin autem*, *C. de cadur. tollen.*

An resolutio probabile fundamentum haberet necne maturum judicium efformare non potui, dum altera pars non informavit, unde visum non fuit quid in contrarium deduceret.

Reflectendo autem ad veritatem, cogitabam esse quidem impracticabilem sanationem hujusmodi census ita simpliciter, prout jacet, quoniam licet verificaretur clausula, *Constito*, dum pretium rei venditæ prohibitum non est de jure communi, & circumscripta forma inducta per Bullam S. Pii V.
converti in diversam speciem contractus census, seu annui 7
redditus, ex tis, quæ ex Dec. Covarr. & aliis, frequenter deducta habentur *sub tit. de usur.* præsertim in Lucana, & in hac eadem Baren. *disc* 17. & 18. Attamen cum probatum esset, quod ex peste, aliisque infortuniis domorum pensiones in ea Civitate essent notabiliter diminutæ, itaut fructus domus, de cujus pretio agitur, non ascenderet ad annuos scutos 90. impossibile erat sanare censum annuorum scutorum 140. cum etiam de jure communi, ex veriori sententia

non

8 non detur census excedens fructus rei censitæ; quia in parte excedente remaneret census mere personalis, unde ad summum tantum præcticari debuisset cum reductione fructuum ad proportionem illorum fundi censiti, quod juris dispositioni conformat, ex recepta propositione, quod fundo censito in parte diminuto, si pars, quæ remanet, est sufficiens ad totum censum talis diminutio creditori non præjudicat, sed si non sufficit, atque diminutio non est culposa, sustinetur tantum pro rata capacitatis, ex deduct. per Cenc. *hoc tract. q. 110. num. 1. cum seq.* Firmana census 13. Junii 1642. coram Penting. *decis.* 213. *n.* 4. post Zacch. *de oblig. dec. sf.* 47. *num.* 5. post Merlin. *de pign. & in aliis.*

Et circa punctum juris debitori quæsiti necne, id pendere cogitabam ab eo, quod in hac eadem causa discursum habetur *sub d. tit. de usur. disc.* 17. Quoniam si fructus excessive soluti vere importassent extenuationem sortis principalis, tunc recte intrabat motivum prædictum juris quæsiti, secus autem in casu converso, quoniam cessante imputatione prædicta, itaut de præsenti emptor maneret debitor integræ sortis, hujus potius intererat concedi sanationem, quæ mediante sors fiebat irrepetibilis, ac urgeri non poterat ad solutionem, ad quam alias eadem sanatione denegata creditor agere poterat, & fructus ad mensuram, seu capacitatem fundi censiti minorum reducerentur.

9 Licet autem ex antiquorum traditionibus Signaturæ stylus esse soleat, quando in causa adest sententia, favore debitoris rescribendi simpliciter de sanatione cum sola clausula, *Consilio*, quando vero adest, vel eam denegare, vel rescribere cum dicta clausula, *arbitrio*, ut frequentissime in quamplurimus consimilibus causis in dicto Tribunali a Me tractatis pro debitore, vel creditore juxta contingentias scribendo sum expertus, attamen quoties debitor formiter de hujusmodi nullitate opposuit, ac declaravit se a sortis debito liberatum ob imputationem fructuum solutorum, non percipiebam vim dictæ distinctionis, an esset sententiatum in causa necne, quoniam ubi sententia non fecit transitum in judicatum, itaut firmet statum, sed suspensa est per appellationem, in cujus gradu de ejus viribus disputatur, nullos operatur effectus, perinde ac si non adesset, præterquam illum fumi boni juris pro decernendis alimentis, vel similibus levioribus effectibus.

10 Unde propterea quoad jus debitori quæsitum per gratiam non tollendum, considerabam veram distinctionem non consistere in hoc, an esset in causa sententiatum necne, sed potius, an adesset debitoris oppositio cum declaratione assequutæ liberationis a debito, vel potius debitore non declarante; res dici posset integra, & in quodam implicito statu validitatis ob non declaratam contrariam voluntatem debitoris, qui solvendo fructus, atque non opponendo, ita videtur continuare in statu agnitionis bonæ fidei super contractus validitate, & observantia, cum de reliquo non agnoscerem rationem differentiæ, sed hucusque occasio non præbuit id formiter disputare.

SABINEN. CENSUS PRO COMMUNITATE CONFINEI CUM COMMUNITATE N.

Casus disputatus coram A. C. incertus est exitus, forsan per concordiam.

De forma pecuniæ numeratæ per Bullam Pianam in censuum creatione præscripta, num impleatur per cedulam bancariam, sive per ordinem directum banco?

SUMMARIUM

1 *Facti series.*
2 *Census constitutus sine pecuniæ numeratione est nullus, & fructus imputantur in sortem.*
3 *An dicta forma impleri possit per æquipollens, & per cedulam bancariam?*
4 *Si intervenit pecunia sine numeratione an sufficiat?*
5 *An sufficiat ordo directus banco, & de differentia inter ordinem, & cedulam.*
6 *Quando census creatus etiam mediante ordine sufficiat.*

DISC. IV.

1 Cum Julius in ejus testamento quosdam fundos reliquisset Communitati propriæ patriæ, in effectus fructiferos manutenendos, ut ex fructibus exinde percipiendis quædam subsidia pia, vel prophana per eam Communitatem præstarentur, Communitas Conanei pecuniis indigens, censum creavit ad favorem dictæ alterius Communitatis legatariæ ex pecuniis a dicto Testatore provenientibus, quarum numeratio in ipso actu creationis coram Notario, & testibus ad formam Bullæ Pianæ non accessit, sed instrumento consignato fuit ordo directus Sacro Monti Pietatis, & hinc ad aliquos dies, vel menses impletus, cum autem tractu temporis, vel eadem Communitas creditrix, vel ejus nomine illi, quibus dicti census fructus destinati erant, istam Communitatem debitricem coram A. C. pulsarent, de pluribus dicti census, de nullitatibus excipiebatur, præsertim deficiente licentia Sac. Congregationis boni Regiminis, ac deficiente versione, cujus formalitatem eadem dicta Congregatio in concessione licentiæ consulere solet, necnon ex defectu pecuniæ numeratæ juxta formam præscriptam per dictam Bullam Pianam, quicquid esset de aliis exceptionibus, & defectibus, de quibus, utpote in nudo facto consistentibus, non ad Advocatos, sed ad causæ Patronum juxta Curiæ stylum agere pertinet.

Quatenus concernebat dictam exceptionem juris resultantem a defectu formæ, seu solemnitatis, pro Communitate debitrice Scribens, fundatam dicebant ejus intentionem, quod ob decretum irritans in eadem Bulla contentum, contractus censuales alias creatus dicantur ipso jure nulli, eique 2 remanente credito sortis in terminis simplicis mutui vel interpretativi, omnes fructus ex eo prætendi possent, quinimmo atque soluti deberent in sortem imputari, ex plene deductis per Cenc. *de cens. q.* 48. Leotar. *de usur. q.* 59. *num.* 32. Seraph. *decis.* 106. ubi quod creditoris simplicitas, vel ignorantia in proposito non excusat, *discf.* 45. *n.* 7. *cum seq.* post Merlin. *de pignor.*, cum aliis, de quibus infra.

Non negabant Scribentes pro creditore veritatem dictæ propositionis utpote indubitatæ, replicabant tamen formam prædictam impletam esse, proindeque cessare objectum ex facto, dum pecunia per æquipollens in ipso actu tradita fuerat, mediante ordine directo Sac. Monti Pietatis, quam formam æquipollentem in proposito sufficere decrevit idem S. Pius in declarationibus dictæ ejus Constitutionis 3 editis in gratiam Regni Siciliæ ultra Pharum, ac regulatur per Cenc. *loc. tract. in princ.* declarando ita satisfactum esse, vel ubi census constitueretur ex causa dotis, vel per viam traditionis cedulæ bancariæ, quam in proposito sufficere firmant Rotæ dec. 10. post Cenc. & *deteri* per Leotar. *d. q.* 59. *n.* 39. & habetur in infra allegandis decisionibus, in forma etenim prædicta spectandus est finis, ob quem illa inducta fuit, ne scilicet fiat fraus usuris, atque ita debita alias antiqua, & male contracta in hujusmodi contrahendi speciem converterentur. Unde propterea si pecunia in ipso contrahendi actu intervenit, quamvis illius distincta, & actualis numeratio non sequatur, sed partes 4 eam pro numerata habeant, id sufficit, ut per Rot. *decis.* 436. post Cenc. *n.* 5. & 6. & alent Cenc. *q.* 91. *in fin.* & dictum fuit in Tarentina Census 5. Decembris 1663. coram Taja, & in aliis, quia de facto ita servat communis usus, etiam in ipsamet Urbe.

Admittebam Ego præmissa concernentia cedulam bancariam, negabam vero applicationem ad factum, in quo non 5 agebatur de cedula, sed de simplici ordine creditoris directo banco; cujus casus est longe diversus; ideo enim cedula æquipollet pecuniæ numeratæ, atque vim habet veræ solutionis, quia bancherius, vel campsor, qui cedulam facit, recusare non potest solutionem, minimeque pecuniam in ea contentam solvere potest deponenti, vel alteri cedulam non exhibenti, nam tali solutione non obstante ad aliam tenetur, qui cedulam exhibeat, ex deductis in materia per Rovit. *decis.* 13. Secus autem est in simplici ordine, quem ipse mandans potest reddere inanem cum præventiva pecuniarum exactione a seipso facta, vel dando alteri ordinem prius effectuandum, sive quod tunc pecuniam in banco non haberet, ideoque firmata in cedula non procedunt in hujusmodi ordinibus, ob satis diversam rationem inter unum casum, & alterum, ut per Cenc. *de Cens. q.* 50. *n.* 19. Rot. post eundem *dec.* 435. *n.* 1. in Lucien. Census 18. Maji 1654. & 17. Maji 1655. coram Priolo, Romana Salviani 17. Martii 1666. & 1667. cor. Otthobono, & in terminis ordinis directi S. Monti Pietatis Urbis, licet ad alium effectum, in Romana domus 14. Maji 1657. coram Bevilaqua, & in aliis.

Verum reflectendo ad veritatem, periculosa, vel nimis aspera mihi videbatur dicta distinctio ita generaliter, & in- 6 definite sumpta, per quam census creati cum ordinibus directis Monti Pietatis, vel alteri banco censeri deberent inva-

lidi

lidi, utpote carentes forma Bullæ Pianæ: si enim constat, quod tunc creditor pecunias in eo banco promptas habebat, seu alias talis esset ejus conditio, quod etiamsi integra pecuniarum quantitas ad ejus creditum descripta non reperiretur, adhuc tamen ob ejus probatam fidem Banchetius absque dubio ordinem prompte implevisset, ut quotidiana praxis docet, atque de facto, vel immediate, vel ea intervallo ad libitum debitoris pro ejus commoditate differentis, quando ordinem exhibuit promptam invenit pecuniam, itaut cesset quæcumque suscipio illius fraudis, ob quam dicta forma pecuniæ numeratæ præscripta fuit, ne scilicet sub hoc pallio pro stocchis, barocchis, & civantils, seu ea causa ludi, aut alias illicitis, & suspectis creditis census crearentur, tunc data sinceritate actus, quædam judaismi species videtur, quod ob solam possibilitatem reddendi ordinem inanem, & sine effectu, quoties observantia contrarium docuit, contraventum esset formæ prædictæ, ideoque distinctio intelligenda videtur sano modo, ac juxta facti circumstantias, sinceritatem, vel fraudem respective ostendentes.

Et quemadmodum communis usus, ipsius potissimum Urbis dictam Constitutionem interpretatus est, ut ejus formæ satisfactum dicatur ex solo interventu pecuniæ in sacculo, quamvis non deveniatur ad actualem numerationem coram Notario, & testibus, quibus etiam ignotum sit, an pecunia in eodem sacculo existens illam quantitatem importet necne, quia in dubio præsumenda non sunt mendacia, & delicta, ex firmatis in supra allegatis, præsertim in dicta Tarentina census cor. Taja, ita pariter non videtur urgere ratio prohibitiva satisfaciendi dictæ formæ mediantibus hujusmodi ordinibus, dum implementum habere possunt, cum contraria possibilitas in dubio præsumenda non sit, utpote sapiens delictum, eademque præsumptio comprobata remaneat ab observantia, atque in omnem eventum, quemadmodum in Baren. census 26. Junii 1661. cor. Verospio, de qua causa habetur *sub tit. de usur. disc.* 17. etiam data nullitate debentur fructus, tanquam damna, & interesse, ita in præsenti, quia pecunia pernecesse investienda erat in occasiones fructiferas juxta deducta in Marsicana, & in Neapolitana *sub tit. de usur. disc.* 29. & 30.

ANNOT. AD DISC. IV.

CUm hac distinctione inter cedulam, & ordinem procedi hodie videtur, licet Mihi videatur continere speciem judaismi, & quendam rigorem, sine effectu producente solum quendam inanem circuitum recursus ad Signaturam Gratiæ pro sanatione cum inani jactura temporis, & expensarum, dum passim sanatio conceditur, quoties accedat sinceritas, & veritas actus, quod nempe tunc creditor haberet in banco pecuniam solvibilem, quodque ordo suum habuerit effectum.

S P O L E T A N A
PRO MONASTERIO PALATII SPOLETI.

Responsum pro veritate.

Si in matrice, seu originali imbreviatura instrumenti censualis reperta inter rogitus Notarii mortui, non exprimatur servatam esse formam Bullæ Pianæ, an id per Notarium successorem in extensionem instrumenti suppleri possit, & an forma prædicta, quamvis in instrumento non expressa probari possit per testes, vel alias extrinsecas probationes?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*

2 *Notarius rogatus, vel successor, quam facultatem habeat circa extensionem clausularum.*

3 *Notarii fidei non defertur, nisi iis, quæ coram ipso gesta fuerunt in ipso actu sui rogitus.*

4 *Non potest attestari de interventu pecuniæ numeratæ in censu, si instrumentum non dicat.*

5 *Dictus interventus pecuniæ, vel expressio confinium rei possunt extrinsecus justificari, etiamsi instrumentum non dicat.*

6 *Quando talis facultas Notario concedatur.*

D I S C. V.

1 CUm inter rogitus Notarii Utighi reperta esset quædam imbreviatura instrumenti censualis ad favorem Monasterii prædicti cum N. absque eo quod in protocollum, vel instrumentum publicum redacta esset, atque hæredes debitoris, quamvis eorum auctor, donec vixit fructus solvisset, præcognito, quod in dicta imbreviatura non contineretur forma Bullæ Pianæ super actuali interventu pecuniæ coram Notario, & testibus, & recusassent continuare solutionem fructuum, prætendentes cum jam solutis, utpote indebitis, & usurariis ipsam sortem principalem extinctam esse, hinc Monasterii Administratores, ut illius indemnitati consulerent, institerunt apud Notarium successorem, penes quem dictæ scripturæ conservabantur, pro extensione dicti instrumenti, cumque Hic dubitaret, an id agere posset circa suppletionem dictæ formæ, ac propterea cuperet audire responsum pro veritate alicujus classici Advocati Urbis ad id Ego forte dict. opinione indignus requisitus

Negative in hac parte respondi, quoniam Notarius suc- 2
cessor, vel quicumque alius, Judicis etiam mandato accedente, extendere, vel supplere non potest, nisi ea, quæ extendere vel supplere posset idem Notarius si viveret, cum nunquam fictio excedere possit veritatem, neque subrogatus habere majorem potestatem, quam ille, in cujus locum subrogatus est, ipse autem Notarius rogatus facultatem solum habet extendendi clausulas, & verba, quæ ea debito officii, & consueto stylo apponenda erant in originalibus imbreviaturis ideo omitti solita, ut commodius in extensione protocolli, seu publici instrumenti, non immutata conventionis substantia, apponerentur, sed non potest supplere illa substantialia, quæ pendent a partium voluntate, sive ab illo facto extrinseco, quod data etiam veritate scripturæ, potest esse diversum, seu potius omitti, quia sic factum requirebat, ex deductis per Buratt. & Adden. *decis.* 507. Rovir. *pragm.* 1. *de Notariis*, *n.* 10.

Attestaretur enim ita Notarius de actu facti gesto, vel non gesto inter ipsas partes, de quo attestari non potest,
cum ejus fidei solum deferatur in iis, quæ in ipso actu 3
celebrationis instrumenti intervenerunt Greg. & Adden.
decis. 177. Adden. ad Buratt. *decis.* 95. Et in his terminis 4
specialibus pecuniæ numeratæ in censu non interveniensis, Rota in Neapolitana domorum cor. Verospio *decis.* 43. post Merlin. *de pignor.* alias *decis.* 20. *part.* 9. *rec.* Unde si id utpote respiciens substantialia contractus, ac factum extrinsecum, quod potest se habere ad esse, & non esse, suppleri non potest per ipsummet Notarium rogatum, qui saltem de dicto actu, tanquam coram se gesto attestari posset tanquam testis, multo minus absque dubio id fieri posset per Notarium successorem.

Et quamvis multa darentur adminicula, ad ostendendum vere ibi intervenisse pecuniam numeratam, præsertim partita libri ejusdem Monasterii, & quia sic attestabantur pleræque Moniales, ac etiam, quæ in actu fuerunt præ-
sentes. Dicebam tamen id pertinere ad Judicem, coram 5
quo per debitorem, de hujusmodi nullitate opponeretur, ut stantibus probationibus alias quam ex instrumento resultantibus, dictam exceptionem rejicere, cum de jure certum sit id posse cum extrinsecis probationibus justificari, quia Notarii negligentia in exprimendo in instrumento aliquem actum, præjudicare non debet veritati, ut in simili circa expressionem confinium fundi censiti habetur apud Buratt. *decis.* 10. alias 502. *par.* 1. *rec.* Et habemus in terminis matrimonii describendi in libro Parochi, quod si non reperiatur descriptum, non prohibetur aliunde probari, cum similibus.

Verum hoc non pertinet ad Notarium extendere debentem instrumentum, quoniam ipse non potest se ingerere, nisi in extendendis clausulis, & cautelis de stylo apponi solitis, non alterantibus substantiam contractus, neque concernentibus factum extrinsecum, quod potest esse diversum, & licet *in d. dec.* 10. Buratti alias 502. *par.* 1. *rec.* considerata fuerint adminicula, & extrinsecæ probationes ad illum effectum extensionis instrumenti cum expressione confinium, qui in originali imbreviatura omissi erant, & sic pariter cir-
ca rem substantialem. Nihilominus ibi præcedebat rescri- 6
ptum Signaturæ Gratiæ super sanatione, ac ulterius omissio erat potius circa verba, dum fundus censitus expressus fuit, hic vero erat circa factum omnino extrinsecum interventus, vel non interventus pecuniæ, & sic in terminis satis diversis, ac longe majori defectu substantiali, ideoque concludendo dixi, Monasterium quidem fovere bonum jus, curando censum canonizari, cum extrinsecis probationibus dictæ formæ, quæ vere intercessit, sed ex Notarii incuria in imbreviatura expressa non fuit, istæ vero erant partes Judicis, non autem Notarii.

AN-

ANNOT. AD DISC. V. VI.

Agitur in hoc discursu, an forma pecuniæ numeratæ, & alia requisita Pianæ Constitutionis justificari valeant alias quam per ipsum instrumentum impositionis, videatur infra *disc. 36.*

URBEVETANA CENSUS PRO COMITE LAURENTIO DE MARSCIANO CUM CAMILLO BONAVENTURA.

Casus disputatus in Rota occasione possessorii, sed non decisus.

De nullitate census ex defectu fundi censiti certi, quia esset impositus super bonis aliquorum Castrorum in genere, & an hæc exceptio impediat creditorem agentem in judicio executivo, vel in altero manutentionis?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Decretum irritans contentum in Bulla S. Pii V. ob non servatam formam ibi præscriptam, an inficiat etiam possessionem, itaut obstet in summarissimo possessorio retinendæ?*
3 *Et quando defectus pecuniæ numeratæ, vel fundi censiti impediat etiam in judicio executivo.*
4 *Cur autem in judicio manutentionis, secus.*
5 *De cautela non producendi instrumentum.*
6 *Defectus certæ expressionis confinium annullat censum.*
7 *An specificatio fieri possit ex intervallo, & retrotrahatur?*
8 *Quando dicta specificatio non sit necessaria.*
9 *De facilitate sanationis hujusmodi defectuum.*

DISC. VI.

1 De anno 1591. Joannes Franciscus Monaldensis imposuit censum scut. 2500. in sorte ad favorem Laviniæ Mazzatostæ uxoris Julii Bonaventuræ super prædiis, terris, & aliis bonis existentibus in Castris, & territoriis, Ripaldellæ, & Collislongi Comitatus Urbis Veteris, absque aliqua confinium expressione, dictoque censui accessit tanquam principalis, principaliter, & insolidum obligatus Comes Ludovicus de Marsciano senior. Cum autem Camillus dictæ Laviniæ filius, & hæres, seu donatarius, occasione primogenituræ contemplatione matrimonii per contractum erectæ, de mandato Congregationis Baronum aliquas fecisset exactiones fructuum a Comite Ludovico juniore prædicti fidejussoris ex filio nepote, ut de illa eadem causa habetur *sub tit. de feud. ad materiam Bullæ Baronum disc. 95.* Hinc introducta causa in Rota prius coram Albergato, & deinde coram Bichio, de pluribus punctis actum fuit ad rem non facientibus, potissime vero ex parte Ludovici debitoris opponebatur de nullitate census incontinenti probata ex ipsius instrumenti lectura resultante ab omissione confinium fundorum censitorum contra formam Bullæ Pianæ continentis expressum decretum annullativum.

Sed quia ex parte actoris, suspenso quocumque petitorio, intentatum fuerat summarissimum possessorium retinendæ, quod vulgo manutentionis dicitur, idcirco in disputatione desuper habita sub die 23. Febr. 1654. cor. Bichio, inhærendo eidem responsioni traditæ in decisione desuper edita sub die 16. Junii 1653. cor. Albergato, respondendo de manutentione ad favorem creditoris, ista exceptio tanquam altioris indaginis, ac sapiens petitorium, ad istud remissa fuit, non admittenda in hoc summarissimo, & executivo judicio manutentionis, atque resolutio in hac parte visa est probabilis.

2 Licet enim Ego scribens pro debitore insisterem in decreto irritanti contento in Bulla Piana, cujus virtus est inficere titulum, & possessionem, attamen quamvis hæc sit vera, & recepta propositio, illa procedit, quando certum est decretum irritans intrare, secus autem, ubi de hoc dubitari potest, atque a justificationibus in petitorio faciendis potest ostendi non adesse defectum, cujus ratione decretum adjectum est, tunc enim non impeditur possessori manutentio in illa facti detentatione, ut in specialibus terminis manutentionis non impediendæ creditori censuario, eo quia ex instrumento censuali appareat de non servata forma pecuniæ numeratæ decisum fuit in Assisien. census 23. Junii 1653. coram eodem Bichio, & generaliter Seraph. *decis.* 1471. Cavaler. *decis.* 8. Merlin. *decis.* 57. *& sæpius.*

Quamvis enim etiam in judicio executivo in vim obli- 3
gationis Cameralis, hujusmodi defectus pecuniæ numeratæ, vel fundi censiti admittatur ad impediendam relaxationem mandati pro fructibus, atque ita servet praxis; nihilominus id procedit, quia actor pro fundamento suæ actionis deduxerit ipsum instrumentum, quod ex sui facie apparet defectivum, unde propterea dicitur exceptio resultans ex ventre ejusdem scripturæ, ex qua actor agit, quæ species exceptionis dicitur privilegiatissima, & absque dubio admittitur in quocumque judicio quantumvis exe-
cutivo, & privilegiato, secus autem, ubi sumus in judi- 4
cio possessorio, in quo actor se non restringendo ad solum jus resultans ex scriptura principaliter fundatur in solo facto possessionis, cum tunc hujusmodi exceptiones non admittantur, utpote elidibiles in petitorio, in quo per extrinsecas probationes justificari potest interventus pecuniæ numeratæ, seu expressio confinium, cum non requiratur pernecesse id apparere ex scriptura, ut habetur deductum
in Spoletana *disc. præced.* Unde propterea cautela est in 5
hujusmodi judiciis non exhibendi instrumentum, seu titulum suæ possessionis, sed istæ probare per scripturas, vel testes, insistendi in nudo facto, itaut contra producentes practici dicere soleant, quod sibi imputent producentes, cur se proprio ligone percusserint.

Quatenus vero pertinet ad punctum principalem invaliditatis contractus ob non expressos certos fines fundi cen-
siti, dicebam regulam esse pro nullitate ex litterali dispo- 6
sitione Constitutionis S. Pii V. innixæ vivæ rationi fraudis, quæ alias ex parte creditoris inesse posset in non subjacendo periculo amissionis sortis, cui creditor censuarius subest in casu peremptionis fundi censiti in toto, vel in parte, ut pro nullitate firmant Cenc. *hoc tract. q.* 40. Honded. *consil.* 25. *n.* 32. *lib.* 2. Rota post Cenc. *decis.* 80. Leotard. *de usur. q.* 58. *n.* 37. Verum, & de hoc pariter dubitari poterat, unde propterea ab initio causæ satis dubita-
bam de hoc motivo, in quo cæteri pro hac eadem parte 7
Scribentes potissime insistebant, tum quia aderat subsequens specificatio, quæ sufficit, solumque dubitari potest, an retrotrahatur ad suum initium, vel potius revalidet contractum ex nunc, ex deductis per Thesaur. *jun. lib.* 3. *qu.* 104. Rovit. *pragm.* 1. *de censib. n.* 22. Merlin. *lib.* 1. *controv.* 55. *n.* 20. Tum etiam quia, ubi imponens non habet in loco, quamvis generali, nisi unum prædium, sive habet plura, quæ vel ex nuncupatione, vel ex quali-
tate habent speciem notorii, itaut cesset ratio omnimodæ 8
incertitudinis, tunc de hujusmodi defectu expressionis non curatur, ex deductis per Caren. *resol.* 235. Leotard. *dicta qu.* 58. *num.* 34. *cum seqq.* ubi de impositione super toto Castro, Rota *decis.* 636. *par.* 4. *rec. & in aliis*, itaut forte unquam, vel satis raro visum fuerit ex hujusmodi defectu
census annullari, quoniam hæc non est forma præcisa de 9
novo inducta, sed declarativa ejus, quod est de jure ad tollendos census personales, & consulendum fraudibus super evitatione periculi pendentis a nimis de raro contingibili casu peremptionis fundi censiti, unde quoties dicta ratio cessat, de facili suppletur hic defectus, atque nimis debilia sunt hujusmodi debitorum subterfugia, ob facilem recursum in omnem eventum ad Signaturam pro sanatione, quæ non negatur, quoties constet de vero credito, itaut infectio non resultet ex mala radice, seu causa creationis census, & cui malo vere, & proprie S. Pius V. cum dicta Constitutione occurrere voluit, & sic in hujusmodi materiis totum pendet a facti circumstantiis sinceritatem, vel malitiam actus præseferentibus.

ROMANA CENSUS PRO SOCIETATE SPIRITUS SANCTI NEAPOLITANORUM CUM SOCIETATE SANCTÆ MARIÆ DE HORTO.

Casus decisus per Rotam pro Societate Spiritus Sancti.

An census creari possit super domo construenda cum pecuniis ad censum traditis, itaut de tempore creationis, fundus censitus fructifer, & capax non sit in rerum natura.

Et de impositione census sapiente veram alienatio-

tione, proindeque cadente sub *Extravaganti Ambitiosæ*.

S U M M A R I U M.

1 F*Acti series.*
2 *Impositio census super bonis Ecclesiæ dicitur alienatio prohibita, & quid requiratur ad hujusmodi actum sustinendum.*
3 *De invaliditate census ex defectu fundi tunc non extantis.*
4 5 *An creari possit census super domo ædificanda, vel acquirenda, si & postquam erit propria, seu ædificata?*
6 Extravag. Ambitiosæ, *non obstat creationi census super re acquirenda.*

D I S C. VII.

1 CUm Societas Spiritus Sancti Nationum Regni Neapolitani pro reducendis ad formam Palatii, cum imprudentissimo, vel malitioso consilio quibusdam domunculis dictæ Ecclesiæ adjacentibus, quamplures imposuisset census, quorum forte major pars in privatam, tunc administrantium utilitatem cessit. Hinc successores pii, & zelantes Administratores, curantes cum justitiæ fundamento Societatem prædictam a gravissima æris alieni mole oppressam sublevare, de anno 1532. curarunt a tunc temporis V. Gerente, & Sac. Visitæ Apostolicæ Judice obtinere sententiam in judicatum transactam annullantem quamplures ex hujusmodi censibus, canonizatis solum illis, quos detectum fuit esse legitime impositos, cum versione pecuniæ in dicti Palatii fabricam, seu aliam Ecclesiæ utilitatem, inter quos census rejectus fuit unus impositus ad favorem Antonii Thesauri, quo ad plures annos defuncto, scripta hærede Societate B. Mariæ de Horto, curavit ista committi in Rota coram Bichio causam restitutionis in integrum adversus rem judicatam, & assumpta disputatione super consueto dubio, *An scilicet constaret de re judicata, vel potius de causis restitutionis in integrum?* sub die 15. Aprilis 1625. prodiit resolutio affirmativa in prima parte, & negativa in secunda, constare scilicet de re judicata, non autem de causis restitutionis in integrum.

Potissimum resolutionis probabile fundamentum fuit, quod restitutio in integrum adversus rem judicatam non datur sine læsione, quæ in proposito resultat ab injustitia, qualis prætendi non poterat ob evidentem contractus censualis nullitatem ex defectu Beneplaciti Apostolici copulative cum justa causa requisiti in alienatione bonorum Ecclesiæ, vel loci Ecclesiastici, qualem non dubitabatur esse istam Societatem, utpote erectam cum Ordinarii auctoritate ad opera Pietatis exercenda, & habentem Ecclesiam cum Oratorio, omniaque alia requisita necessaria ad constituendum locum, vel corpus Ecclesiasticum, illudque distinguendum a simpliciter loco Pio, cum hodie receptissimum sit, præsertim
2 in Rota, & Curia, impositionem census importare veram alienationem cadentem sub dispositione *dict. extravag.* ad cujus effectum, ut dictum est, copulative requiruntur solemnitas hodie consistens in Beneplacito Apostolico, & justa causa necessitatis, vel evidentis utilitatis, itaut unum sine altero non sufficiat, quoniam Beneplacitum Apostolicum non supplet causam, atque ista, quamvis justificata, sine solemnitate, potest quidem esse apta ad producendam actionem negotiorum gestorum, seu de utili in rem verso, a qua neque Ecclesia exempta esse debet, quia tanquam pietatis, & justitiæ cultrix locupletari non debet cum aliena jactura, non autem ad salvandum contractum, multo magis in præsenti, dum uterque defectus concurrebat saltem in parte, unde licet probaretur partem sortis erogatam esse in fabricam, & sic versam in utilitatem, nihilominus posita nullitate contractus, id quod pro fructibus erat solutum excedat dictam ratam ex sola æquitativa actione de in rem verso restituendam, ut de his omnibus conclusionibus habetur in sua materia *sub tit. de alienat. & conduct.* atque sunt conclusiones hodie receptæ, & notoriæ, quæ sunt præsupponendæ, & super quibus, nonnisi ab indocta, & infima plebe leguleicæ auctoritates desiderandæ sunt.

Scribentes pro altera parte insistebant in eo, quod futura fabrica, utpote adhuc in bonis Ecclesiæ non existens alienari potuerit, eandem censui subjugando, ex regula, quod in quærendis dispositio d. Extravagantis non intret, verum istud erat satis debile fundamentum ad effectum, de quo agebatur, impugnandi scilicet de injustitia rem judicatam annullantem contractum censualem. Quoniam quicquid sit de conclusione, an & quando bona quærenda distrahi, vel repudiari possint, de quo in d. sua materia *sub tit. de alie-* 3
nationib. & contractib. in genere, posita etiam illa regula, aetorquebatur ad effectum controversiæ, quoniam ita intrabat altera nullitas census ex defectu fundi. Vel de jure communi, & natura census juxta unam opinionem etiam probabiliorem, vel indubitanter ex Bulla Piana, omnino necessarium de tempore quo census imponitur, cum tunc requiratur subjectum habile, sine quo contractus ad esse deduci non potest, ex deductis per Cenc. *de cens. q. 35. num. 1. cum seqq.* & Leotar. *de usur. q. 45. & seqq.* & advertitur in decisione desuper edita.

Est bene verum, quod si Ecclesia, ut novum ædificium construere vellet, tam pro isto, quam pro soli acquisitione pecuniam acciperet ad censum sub pacto, ut iste creatus 4
censeretur, si & postquam construendum ædificium redactum erit ad esse rei fructiferæ, & capacis ejusdem census, tunc id nil obstare videtur hujusmodi contractus validitati, tam in ordine ad Bullam S. Pii super forma creandi census, quam in ordine ad Extravag. Ambitiosæ super alienatione bonorum Ecclesiæ; quatenus enim pertinet ad primam, licet ex præmissis requiratur fundus capax, & fructifer de tempore ipsius creationis, cum alias donec iste reducatur ad esse, diceretur interim census personalis, ac sine subjecto, attamen nil prohibere videtur, ne plure requisita ad hujusmodi contractum perficiendum necessaria diverso tempore adimpleri possint, & sic anticipare formam pecuniæ numeratæ tamquam præparatio, seu præventivum implementum dicti requisiti pro futuro contractu perficiendo ex tunc, & postquam fundus construendus ad statum capacitatis redactus erit, itaut contractus interim stet in pendulo, ac in terminis conventionis conditionalis, initium, seu effectum sortituræ post purificatam conditionem.

Eodem modo quo nil prohibere videtur dari ad censum pecuniam super fundo cum eadem acquirendo, si & post- 5
quam ille acquisitus fuerit, ac effectus erit de dominio debitoris, quoniam licet inspecto tempore conventionis dici non valeat censum esse bene creatum, utpote super re aliena sine consensu Domini, & sciente creditore, nihilominus talis dicitur potius conventio præparatoria futuri contractus, initium, & perfectionem recipere debentis post acquisitionem, seu redemptionem, cum similibus.

Minusque obstare videretur dispositio d. Extravag. ambitiosæ, quoniam nihil alienatur de bonis Ecclesiæ, sed onus im- 6
ponitur ipsi rei acquirendæ, quæ in ipso instanti quo acquiritur, annexum habere dicitur hujusmodi onus tanquam intrinsecum, seu prius impressum. Unde quemadmodum Ecclesia acquirente ex contractu, vel ultima voluntate bona censibus aliisque oneribus obnoxia, non prohibetur id facere, dummodo absit læsio, seu damnum in aliis ejus bonis propriis, quæ tali occasione non prohibetur etiam hypothecare cum simplici tamen hypotheca generali, quæ donec deducatur ad exercitium non cadit sub hujusmodi prohibitione, ex plene deductis in pluribus decisionibus editis in Ameriua bonorum coram Royas *dec. 205. 230. & 261.* præsertim in ultima, quæ prævia discussione in Signatura Gratiæ coram Innocentio X. & ex illius etiam Tribunalis sensu, est præcedentium declarativa, & reputantur hodie in materia magistralis, sic a pari, cum eadem in omnibus ratio militare videatur.

Practicabilis tamen, ac frequenter contingibilis esse potest iste casus in ea pecunia, quæ ad censum acciperetur ad effectum emendi, seu redimendi fundum, vel ædificium jam constructum, raro tamen ubi ad effectum construendi, quod scilicet ædificium de novo constructum ita construenti utile, & fructiferum esse possit, quod superet, vel saltem adæquet valorem pecuniæ desuper erogatæ, cum id in urbanis videatur fere impracticabilem, verum etiam tali casu non adesset nullitas ex defectu formæ, vel solemnitatis respective, solumque intraret reductio ad limites capacitatis, atque ex his, reflectendo etiam ad veritatem justa, & probabilis visa est resolutio, dictaque decisio desuper edita videtur in hoc singularis, super dicto scilicet puncto illam censualem materiam percutiente, an super domo construenda census valide creari possit necne?

S U M M A R I U M.

1 D*E censu imposito super bonis alienari prohibitis.*
2 *De imposito super re aliena.*

ANNOT. AD DISC. VII. & seqq.

1 DE impositione census super Bonis Ecclasiæ, vel alias alienis, aut alienari prohibitis, de quo hic agitur videatur *disc. 1. de alien. & contract. prohib. & in aliis eod. tit. & disc. 44. de emphyt.* ac etiam *sub tit. de feud. disc. 13. & 151.*

2 Et de censu imposito super re altena de consensu Domini infre *disc. 41.*

In hac causa emanarunt sequentes decisiones.

R. P. D. EMERIX,

Romana Census.

Veneris 15. Januarii 1683.

OFficiales Archiconfreternitatis Beatæ Mariæ de Horto agnoscentes validitatem, & justitiam rei judicatæ super nullitate Census olim per Archiconfraternitatem Spiritus Sancti Nationis Neapolitanæ sine beneplacito Apostolico impositi ad favorem Antonii Thesauri illius auctoris juxta plene firmata in decisione bon. mem. Bichii 502. assumpserunt hodia coram Me in ejus locum subrogato disputationem articuli in fine ajusdam decisionis reservati, an sit restituenda sors, & fructus debeantur saltem loco damnorum, & interesse? Et quia ax ipsomet Instrumento Census, atque ax partita publici Banci, ac successivis ordinibus per Officiales Archiconfraternitatis debitricis directis fabrisinurariis, & lignariis, aliisqua, qui operas, & res suas in constructionem Palatii, seu Domus magnæ, pro qua perficienda pecuniæ ad Censum acceptæ fuerunt, constitit omnes in aam causam versas fuisse, Domini non dubitarunt, quin sors sit restituenda, juxta text. *in l. non solum in fin. C. de Præd. minor. & cap. ad audientiam*, ibique Gloss. & Doctores *de rebus Eccl. non alien.* ut alias respondit Rot. post Cenc. *de censib. decis.* 287. *per tot.* & latius cor. Merl. *decis.* 279. *num. 1. cum seqq. ubi Concordantes.*

Quæstio tantum fuit circa fructus, quos Officiales Archiconfraternitatis debitricis contendunt non deberi, nisi copularive probetur pecunias versas in constructionem Palatii, seu Domus magnæ, & illud, his mediantibus, perfectum fuisse, itaut ex eo perceptæ fuerint pensiones, seu fructus, quibus locuplatata fuerit Archiconfraternitas, prout in simili consideravit Rota post Cenc. *de censib. decis.* 229. *num. 3.*

Ac proinde, quod non reperitur amplius extractus in Rota productus ante annum 1652. nec minus acta prioris instantiæ, neque aliunde constat, palatium mediantibus pecuniis censualibus perfectum fuisse, itaut ax ao pensiones percipi potuerunt, & quæ, ac quales perceptæ fuerint, dilata resolutione quoad fructus, donec reiteratis diligentiis pro certo constiterit, acta essa deperdita, prout servatum fuit in Hyldesinen. Pecuniaria 23. Junii 1681. §. *Nec relevare coram Me*, conclusum fuit, sortam pro nunc esse restituendam, &c.

Et ita, &c.

R. P. D. EMERIX.

Romana Census.

Mercurii 16. Martii 1683.

DOmini steterunt in decisis quoad sortem, & censuerunt etiam deberi fructus usque ad motam litam, quo vero ad damna, & interesse, seu fructus illorum loco abinde citra prætensos iterum non fuerunt concordes.

Ratio resolutionis primæ partis fuit eadem, quæ alias, nempe quod non obstante invaliditate Census ex defectu beneplaciti, adhuc sors venit restituenda, eo ipso, quo pecuniæ probantur versæ in utilitatem Ecclesiæ, seu Universitatis Censuariæ, juxta text. *in l. non solum, l. utere, & l. si prædium*, ibique tradita per Scribentes, *C. de præd. minor.* Surd. *cons.* 183. *num.* 46. & 47. Menoch. *cons.* 888. *n.* 3. & 4. Rota coram Merlin. *decis.* 219. *vers.* 1. *per tot.* & cor. Dunoz. Jun. *decis.* 18. *n.* 1. cum aliis Concordantibus allegatis in alia decisione.

Versio autem evidenter probata iterum dicebatur, non solum ex ipso Instrumento impositionis census, in quo expresse legitur facta illius venditio ad effectum erogandi pecunias in perfectionem Palatii, seu Domus magnæ jam inceptæ, sed etiam ex partita depositi rationis nummulariæ, seu Banci Sancti Spiritus, & ordinibus illi directis, ut pecuniæ solverentur fabris murariis, qui cœmenta, & operas, suas in perficientiam fabricam contulerunt, ex quibus probari versionem pluries respondit Rota coram Celso *decis.* 398. *n.* 2. coram Priolo *decis.* 382. *num.* 16. *& in recent. decis.* 104. *num.* 2. *cum seqq. par.* 19.

Non obstat, quod identitas pecuniæ retractæ ax venditione census, & depositæ ad effectum satisfaciendi fabris murariis, non solum non probetur, immo potius excludi videatur ex eo, quod in Instrumento census dicitur pretium illius fuisse solutum ab Antonio emptora in numerata pecunia, & in partita depositi pecunias fuisse exactas ex ratione nummularia Roberti Primi cum ordine ejusdem Antonii, quia dum summa deposita correspondet quantitati pecuniæ censualis, & concurrit modicitas temporis, nempe decem dierum inter impositionem census, & depositum, ac constat de perfectione fabricæ, propter quam fuit impositus census, paulo post subsequuta satis probata est identitas pecuniæ in actu stipulationis Instrumenti ad satisfaciendum formæ Bullæ Pianæ exhibitæ, & subinde ax ratione nummularia Roberti Primi, cum ordine Antonii trasportatæ ad rationem nummulariam, seu Bancum Sancti Spiritus, juxta textum *in l. si ventri, in fin.* ibi. *Si modo, non potest aliquod intervallum idem factum fit, ff. de privil. credit.* ibique notata per Bart. *n.* 2. & Ripa *n.* 10. ut singillatim ponderando has conjecturas dixit Rota cor. Seraph. *decis.* 1093. *n.* 1. *& plur. seqq.* cor. Buratt. *decis.* 361. *n.* 4. & 5. cor. Royas *decis.* 396. *num.* 4. *& seqq.* cor. Bichio *decis.* 671. *n.* 6. cor. Priolo *dec.* 42. *n.* 8. & 9. & cor. Celso *decis.* 340. *num.* 4.

Ratio vero resolutionis secundæ partis fuit, quia nullitas controversi census non provenit ex defectu formæ præscriptæ in Constitutione Piana, sed solum ex defectu materiæ, nimirum ex eo, quod census imponi non potuerit super Palatio spectan. ad Archiconfraternitatem Ecclesiasticam, sine beneplacito Apostolico, ad tradita per Cenc. *de cens. qu.* 88. *nu.* 15. *vers. Ego vero*, Rota cor. Seraph. *decis.* 787. *num.* 15. & consequenter cum ille fuerit in implicito statu validitatis usque ad diem motæ litis, & allegatæ nullitatis, ut notat Marescott. *var. resol. lib.* 1. *cap.* 14. *n.* 8. Turricell. *de reb. Eccles. non alien. cap.* 27. *n.* 15. Sperell. *decis.* 155. *n.* 58. & dixit Rota post Cenc. *de censib. decis.* 29. *n.* 4. *decis.* 264. *num.* 2. & *dec.* 265. *n.* 5. & *in rec. dec.* 246. *n.* 5. *par.* 17. Sequitur quod usque ad dictam diem debeantur fructus, prout arguit Cenc. *de cens. q.* 24. *n.* 15. & 16. Gratian. *discept.* 559. *n.* 64. & firmavit Rot. cor. Merlin. *decis.* 261. *n.* 1. *& per tot.* cor. Dunoz. Jun. *decis.* 18. *n* 5. *& in rec. decis.* 119. *n.* 26. *& seqq. par.* 7.

Et ita utraque, &c.

R. P. D. EMERIX.

Romana Census.

Lunæ 5. Julii 1683.

DOmini prosequentes decisionam causæ hodie censuerunt fructus deberi loco damnorum, & interesse saltem ad rationem quatuor cum dimidio, quia in simili, & potius majori quantitata fuerunt ex domo cum pecuniis creditoris perfecta percepti, & propterea ne Ecclesia locupletatur cum aliena jactura, debent fructus loco damnorum, & interesse ad eandem rationem ab ea restitui, ita suadente æquitate text. *in l. curabit, C. de act. empt.* ut dixit Rota post Cenc. *de cens. decis.* 119. *n.* 6. *& decis.* 229. *num.* 3. & in aliis concordantibus ibi allegatis.

Tanto magis, quia fuerunt in majori quantitate litteraliter conventi fructus in Instrumento census, & in casu nullitatis promissa damna, & intaresse.

Non obstat, quod census sit nullus, adeoque nec fructus uti fructus, neque uti damna, & interesse debeantur. Quia conclusio procederet quando Ecclesia non fuisset locupletata cum aliena jactura, & census esset nullus ex defectu formæ præscriptæ in Bulla Piana, secus vero quando nullitas, prout hic, provenit ex defectu materiæ, ut firmatum fuit in alia *decis.* 27. Martii proxime præteriti, §. *Ratio resolutionis*, tunc enim non obstanta nullitata census, fructus debentur loco damnorum, & interesse, ut distinguendo tradit Cenc. *de cens. q.* 88. *sub n.* 15. *vers. Ego vero*, Rota post eundem *decis.* 60. *n.* 6. & cor. Seraph. *decis.* 787. *n.* 15. & cor. Priolo *dec.* 17. *per tot. signanter n.* 20. *& seqq. & decis.* 238. *n.* 13.

Et ita altera tantum parte informante, Archiconfraternitete Spiritus Sancti sæpius monita, & informare non curante, resolutum fuit, &c.

R. P. D. E M E R I X.

Romana Census.

Veneris 14. Aprilis 1684.

DOmini præsuppoſita verſione pecuniarum cenſualium in perfectionem Palatii bene firmara in deciſionibus ditis ſub diebus 16. Januarii, & 17. Martii anni præteriti, ad quarum tenorem fuit ſucceſſive decreta expeditio mandati pro reſtitutione fortis, & fructuum decurſorum uſque ad quarum tenorem fuit ſucceſſive decreta expeditio mandati pro reſtitutione fortis, & fructuum decurſorum uſque ad diem motæ litis; perſtiterunt in deciſis ſub die 5. Julii proxime præteriti, iterum cenſentes deberi etiam fructus decurſos poſt motam litem loco damnorum, & intereſſe, illoſque eſſe taxandos ad rationem 4. cum dimidio, moti ex eadem ratione, quod cum Archiconfraternitas perceperit penſiones Palatii ex pecuniis cenſualibus perfecti in tantam, imo ad eandem rationem ſolvat etiam fructus loco damnorum, & intereſſe, ne alias locupletetur cum aliena jactura contra vulgatam utriuſque juris regulam, & naturalem æquitatem, cui innitur text. *in l. curabit*, C. *de action. empt*, & in Baren. cenſus 13. Junii 1661. in fine, coram bon. mem. Veroſpio, cum quibus, & in aliis adductis in præterita deciſione rurſus tranſierunt.

Utraque, &c.

ROMANA, SEU FARFEN. CENSUS PRO FRANCISCO OLIVARIO CUM JOANNE BAPTISTA PELLEGRINO.

Caſus diſputatus coram A. C. credo reſolutus pro Pellegrino.

An ſuper re emphyteutica ad certas generationes conceſſa imponi poſſit cenſus, itaut ex iſto debeantur fructus necne?

S U M M A R I U M.

1 *FActi ſeries.*
2 *Cenſus imponi non poteſt ſuper re emphyteutica.*
3 *Facto caſu devolutionis, cenſus evaneſcit quoad Dominum.*
4 *An & quando pro cenſu impoſito ſuper re aliena, vel incapaci debeantur fructus loco damnorum, & intereſſe?*
5 *Declaratur concluſio, de qua num. 2.*
6 *Sequuta devolutione fundi cenſiti, an debitor liberetur?*
7 *Exceptio nullitatis cenſus non ſolet retardare proceſſum executivum pro fructibus.*
8 *De natura, & qualitate bonorum emphyteuticorum Abbatiæ Farfenſis.*

D I S C. VIII.

1 IMpoſuit Joannes Olivarius de anno 1639. ad favorem Joannis Baptiſtæ Pellegrini cenſum in ſorte ſcut. 725. ſuper quadam ejus poſſeſſione ſita in Territorio Abbatiæ Farfenſis, ejuſdemque Abbatiæ emphyteutica, prout ſunt omnia bona in eo territorio exiſtentia, ex iis, quæ in propoſito hujuſmodi bonorum pluries deducta habentur *ſub tit. de emphyteuſi*, præſertim *diſc.* 8. ac etiam in alia Farfen. *ſub tit. de feud. diſc.* 52. dictaque qualitas in inſtrumento cenſuali narrata fuit, itaut creditor eſſet ejus conſcius, lite autem pulſante Franciſcum prædicti Joannis filium, & heredem ad ſolutionem fructuum, ultra alias exceptiones, ex parte rei conventi deductas in nudo facto conſiſtentes illa etiam juris deducebatur, ſuper hujuſmodi cenſus nullitate ex defectu fundi liberi, dum impoſitus erat ſuper fundo emphyteutico abſque Domini directi licentia, unde propterea prætendebatur invalidus, ſtantibus præſertim prohibitionibus alienandi contentis in inveſtitura, ſeu in ejuſdem Abbatiæ ſtatutis abſque licentia Abbatis, cujus emolumentum, quod ex hujuſmodi bonis percipit, conſiſtit in laudemiis, ſeu capoſoldis pro ſuis licentiis, ſeu conſenſibus præſtandis, ut *d. diſc.* 8. *ſub tit. de emphyt.* aſſumptaque deſuper diſputatione

Scribens tanquam Advocatus pro reo convento, nullitatem deducebam ex iis, quæ ſuper validitate cenſus impoſiti
2 ſuper re emphyteutica ſine conſenſu Domini, quoties præſertim prohibitio accedit, firmant in materia Cenc. *de cenſ. q.* 22. Leotar. *de uſur. q.* 52. & omnium latius Fulgin. *in tract. de emphyt. tit. de alien. q.* 1. *ex n.* 108. Clara etiam ratione aſſignata, quod cum cenſus de ſui natura debeat eſſe perpetuus ex parte creditoris, cui nunquam competere debet facultas repetendi ſortem pro demortua habendam; Hinc proinde in emphyteuſi temporanea, & ad certas generationes conceſſa (quam in ejus Regione non agnoviſſe profitetur Leotar. ubi ſupra) id non eſt practicabile, quoniam facto caſu devolutionis, ob quem, quoad Dominum non conſentientem certum eſt cenſum reſolvi, ac bona ad eum libera reverti, ex iis, quæ in ſpecialibus terminis hujus Abbatiæ firmantur per Rot. *deciſ.* 86. *par.* 5. *rec.* ſequitur exinde, quod tunc reſoluto contra- 3
ctu ex defectu ſubjecti, cenſus dici non poſſet perpetuus, atque creditori concederetur facultas repetendi ſortem, quod adverſatur contractui cenſuali

Et quamvis Scribentes in contrarium reſponderent, quod in omnem eventum, per debitorem imponentem cenſum ſuper re non ſua debiti eſſent fructus ad eandem rationem non tanquam ex cenſu, ſed loco damnorum, & intereſſe, facilis tamen erat replicatio, quoniam dicta concluſio, in ſuo caſu vera, procedit ad ſavorem creditoris ignoran- 4
tis, ac bona fide credentis debitoris aſſertioni, quod res cenſita eſſet propria, & libera, ſecus autem, ubi ipſe eſt hujuſmodi qualitatis conſcius, ex deductis per Cenc. *qu.* 14. *n.* 14. *cum ſeqq. & qu.* 88. *poſt n.* 15. Rota *deciſ.* 45. poſt eundem Martin. Andr. *dec.* 33. *num.* 7. *dec.* 46. *n.* 11. *p.* 7. *rec.* Duard. *de cenſ.* §. 1. *qu.* 26. *in fine*, & habetur ita diſtinguendo particulariter actum in Romana Salviani *hoc eod. tit. diſc.* 13. ubi quæſitum fuit, an ſcientia ſuperveniens poſt contractum impediat necne in creditore aſſecutionem fructuum loco damnorum, & intereſſe, & reſolvitur negative, quia ſufficit fuiſſe in ſtatu bonæ fidei de tempore initi contractus, quamvis Rota moderna contrarium ſenſerit, ut ibi, & in aliis *hoc eod. tit.*

Verum licet cauſæ inſerviendo in gratiam clientis iſta deducerem, eidem tamen ab initio juxta ſtylum libere inſinuavi, hoc fundamentum eſſe periculoſum, itaut niſi aliæ exceptiones conſiſtentes in facto ſuffragarentur, magis ſanum conſilium eſſet, eo meliori quo poſſet modo cum creditore ſe concordare, ut forte ſequutum fuit, quoniam præmiſſæ auctoritates, & aliæ apud eoſdem tractant hujuſmodi quæſtionem validitatis, vel invaliditatis cenſus impoſiti ſuper re emphyteutica quoad præjudicium Domini in caſu de- 5
volutionis, an ſcilicet res tali onere affecta ad eum reverti debeat necne; Sive etiam ad effectum caducitatis ob hujuſmodi prohibitam alienationem. Non tamen deſcendunt ad hanc ſpeciem validitatis, vel invaliditatis contractus inter debitorem, & creditorem, præſertim vero ad effectum curſus fructuum durante emphyteuſi, cum tunc ſecluſo jure, & intereſſe Domini, ex eorundem auctorum ſenſu nil obſtare videatur dicti actus validitati quoad ipſas partes, inter quas ſolum, finitis generationibus, atque facto caſu devolutionis, oriri poſſet quæſtio, quam uſque adhuc occaſio diſputandam non dedit, an ſcilicet reſoluto contractu ex 6
deficientia fundi, debitor liberationem conſequatur, vel potius creditori jus competat repetendi ſortem, unde quicquid ſit de illo caſu in ejus contingentia diſputabili, cum in hac facti ſpecie conceſſio duraret, non videbatur exceptio apta impedire aſſequutionem fructuum de quibus tantum erat quæſtio.

Et quidem ſatis rari caſus ſunt, in quibus non data infectione debiti in ſorte principali, ſive non docto incontinenti de 7
tanta illicitorum fructuum ſolutione, quod eandem ſortem conſumpſerint, per exceptionem invaliditatis contractus cenſualis impediatur proceſſus exequutivus ſuper aſſequutione fructuum, quoniam ſemper creditor allegare poteſt dilemma, quod aut oppoſita exceptione non obſtante contractus eſt validus, & fructuum ſolutio denegari non poteſt, aut exceptione ſubſiſtente eſt invalidus, & denegari non poteſt reſtitutio ſortis, quam debitori potius expedit ita diminute peti, & reſpective ſolvi. Igitur ſemper debitor tenebitur ad ſolutionem ex eventu cauſæ declarandam, an in ſortem, vel in fructus ſolutio cedere debeat, & ita pluries, ac pluries practicavi in Tribunali A.C. & in Signatura Juſtitiæ.

Clarius vero in hac facti ſpecie, tum quia in contractu cenſuali, expreſſa quidem fuit qualitas emphyteutica in genere, ſed non explicatum an illa eſſet temporalis, vel perpetua, & an ex pacto, vel mere hereditaria, unde non docto in creditore de explicita ſcientia omnium hujuſmodi qualitatum, & prohibitionum, ex quibus nullitas actus reſultat, contra debitorem reſpondendum venit, ſaltem ad dictam obligationem præſtandi fructus loco damnorum, & intereſſe, cum delictum ex ejus parte ineſſe dicatur, imponendo cenſum ſuper re, ſuper qua talem facultatem non habebat. Ideoque cum delicta in dubio præſumenda non ſint, recte creditor dicere poteſt ſe bona fide crediduſſe, quod debitor ſufficientem facul-

facultatem habuisset, quodque emphyteusis esset talis, ut actus validitati non obstaret, ad instar eorum, quæ habemus in contractu emptionis & venditionis, quod venditori imputandum est, cur rei venditæ defectus non bene expresserit, atque ad speciem non deduxerit, sed taurunt sub involucro & verbis generalibus æquivocis aptis continere talem qualitatem, quæ defectum excludat, ut in sua materia *sub tit. de empt. & vend.* ac est in jure notorium.

Tum certius ex iis, quæ longe post istam causam disputatam in proposito hujusmodi bonorum emphyteuticorum Abbatiæ Farsen. deducta fuerunt ad declarationem *dict. dec.* 86.
8 *p. 5. rec.* quod scilicet cum Ecclesia finitis generationibus non possit hæc bona pro se retinere, sed de necessitate teneatur renovare ultimi possessoris successoribus, etiam ad commodum creditorum; Hinc proinde, ex consuetudine introducta a necessitate commercii, bona prædicta quamvis concessa in forma pacti, & providentiæ, adinstar allodialium redacta sunt, dum eorundem bonorum libera reversio ad Dominum in prædicta *dec.* 86. firmata, respiciat solum ejus cautelam & potioritatem pro assequutione laudemii, seu caposoldi pro nova concessione, ut latius *in d. Farsen. sub tit. de emphyteusi, disc.*8. Atque hinc sequitur id nil obstare perpetuæ impositioni censuum durare debentium etiam post factum casum devolutionis, pro ea rata, pro qua salvo jure dominii in laudemio, seu caposoldo, remanet capax, ita præsertim communi observantia docente, ideoque nisi juxta consilium reus conventus se concordaverit, credo quod contra eum, & juste judicatum fuerit.

ROMANA PECUNIARIA
SEU CENSUS VITALITII
PRO SEBASTIANO ANTINORO
CUM CREDITORIBUS CARDINALIS BURGHESII JUNIORIS.

Casus disputatus coram A. C. incertus est exitus, credo per concordiam.

De validitate, vel invaliditate census vitalitii ob defectum fundi capacis; Et an hujusmodi census subjaceat Bullæ S. Pii V. super necessitate fundi fructiferi, & capacis, vel dari possit personalis?

An per mortem creditoris fiat locus lucro sortis principalis, ubi debitor ex parte sua non implevit promissa; Vel potius ex capite non implementi cesset lucrum? Et de aliis ad materiam census vitalitii.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Censu vitalitio nulliter creato non lucratur debitor sortem per mortem creditoris.*
3 *Item de censu vitalitio facto ad favorem Religiosi.*
4 *Item non est locus lucro, si debitor non implevit contractum.*
5 *Census vitalitius an requirat fundum, vel possit esse personalis de utraque opinione?*
6 *Ubi etiam fieri posset personalis, si partes voluerunt illum facere realem super fundo, isto cessante corruit.*
7 *De ratione, ob quam in societate officii debitor, qui non implevit promissa non faciat lucrum, & quid in hoc censu.*
8 *In censu vitalitio sors est demortua, & per debitorem restitui non potest invito creditore, & quid de pacto rescissorio.*
9 *In contractibus nominatis, non implementum non causat resolutionem, sed solum actionem ad interesse.*
10 *Quando creditor non excusetur a restitutione pecuniæ consumptæ.*
11 *Si census vitalitius est nullus ex culpa debitoris, an debeantur fructus loco damnorum & interesse ad eandem rationem?*
12 *Restitutio sortis facta per debitorem de mandato Judicis loco implementi non causat extinctionem census.*

D I S C. IX.

1 DE anno 1637. Cardinalis Petrus Maria Burghesius Senensis, quem ex motivo gratitudinis erga memoriam Pauli V. ac pro restitutione Cardinalitii galeri ab eo accepti, Urb. VIII. tanquam de dicti Pontificis familia, nulla tamen ut remota nimis conjunctione accedente, evexit ad Cardinalitiam dignitatem, imposuit annuum censum vitalitium scutorum 800. ad favorem Marci Antonii Scarlati ad illius vitam pro sorte principali scut. 8. m. habitorum in pecunia numerata in ipso actu celebrationis instrumenti, quem censum imposuit super quibusdam bonis, quæ in Civitate Senarum possidere asseruit libera, fructifera, & capacia dicti annui redditus, ac majoris, & sub pacto, ut contingente morte ipsius Cardinalis, ejus hæredes idoneum fidejussorem in Urbe præstare tenerentur. Sequuta vero illinc ad breve tempus morte Cardinalis prædicti, Scarlatus egit contra hæredes coram A. C. pro præstatione fidejussoris, ac alias loco damnorum, & interesse sibi concedi mandatum, quod obtinuit pro restitutione sortis, quam proinde dicti hæredes illi solverunt cum obligatione de restituendo anterioribus, & potioribus, & ad omne mandatum &c. Unde sequuta etiam dicti Scarlati morte, posteriores ejusdem Cardinalis creditores, qui ob bonorum insufficientiam in numero & respective quantitate notabili exclusi remanserant in concursu, judicium instituerunt coram A. C. contra Antinorum Scarlati hæredem pro restitutione dd. scutorum 8. m. ex motivo lucri sortis ad favorem hæreditatis debitoris facti juxta naturam census vitalitii, atque assumpta desuper disputatione

Scribens pro Antinoro reo convento, more Advocati dicebam, actorum prætensionem fundati in sola ratione lucri 2
sortis prædictæ, cui dupliciter locus non erat. Primo ob dicti census nullitatem, qua posita, resultat non posse ex parte debitoris prætendi lucrum sortis, quia cum non entis nullæ sunt partes, atque quod nullum est, nullum possit effectum operari; Hinc sequitur, ut sublato de medio contractu prædicto pecunia sub ejus nomine debitori data remaneat sub mutuo vero, vel interpretativo, seu verius avocabilis ex conditione sine causa, ut in specialibus terminis pecuniæ datæ ad censum vitalitium per Religiosum non habentem ad 3
id facultatem, ut non obstante illius morte, debitor acceptam pecuniam restituere teneatur monasterio ob contractus nullitatem firmavit Rota in Romana censuum 27. Maji 1652. cor. Bichio *impress. dec.* 253. *p.* 11. *rec.* confirmata 28. Aprilis 1654. cor. Bevilaqua.

Secundo ex capite non implementi, cum sequuta morte Cardinalis, hæres non præstitisset fidejussorem juxta formam 4
conventionis, ideoque non poterat ex contractu non adimpleto reportare lucrum, ex iis, quæ in terminis Societatis officii habentur, *dec.* 542. *n.* 2. *par.* 4. *rec. tom.* 3. ubi late Adden. *n.* 23. *cum seq.* Pisauren. Societatis officii 30. Maji 1639. coram Royas inter suas, *dec.* 64. *& sæpius*, ut habetur in sua materia *sub tit. de Societate officii*.

Nullitas autem deducebatur ex defectu fundi liberi, fructiferi, & capacis, quoniam in facto verificabatur, bona super quibus tanquam talibus debitor professus erat censum imponere, esse fideicommissaria, itaut sequuta ejusdem debitoris morte, adhibitis exactis diligentiis per alios creditores nil repertum fuerit de bonis ejus liberis; Quinimmo cessante vinculo, adhuc eo vivente nec erant dicti oneris capacia ob longe minorem fructum.

Et quamvis Scribentes in contrarium satis insisterent, quod in censu vitalitio illud requisitum non esset necessa- 5
rium cum ille non cadat sub Constitutione S. Pii V. neque videatur prohibitum esse personalem, ut in specie censuit Rota *dec.* 514. post Cen. de Cens. ac tenent plures relati per Leotar. *de usur. q.* 49. *ex n.* 23. Atque Mihi reflectenti ad veritatem illa opinio probabilis videretur, quoniam non videtur quid prohibeat dare uni mille sub incerta alea præstandi ejusdem sortis partem singulis annis, cum in effectu fructus qui percipitur ex juribus vitalitiis, quamvis pro nostro loquendi usu nuncupetur talis, revera non sit accessio neque fructus, sed potius distributa exactio sortis sub incerto eventu, cum fructus dicatur ille, qui percipitur salva rei substantia, ex iis, quæ in proposito officiorum, vel locorum Montium vacabilium habentur deducta ad illorum materiam *sub tit. de Regalibus*. Nihilominus quod etiam in hoc censu vitalitio servari debeat Bulla Piana, itaut pernecesse requiratur fundus fructifer & capax, & non detur census personalis, cæteris deductis probare conatur Leotar. *dicta q.* 49. *n.* 28. *cum seqq. ubi n.* 33. respondet in specie *ad dictam dec.* 514. post Cenc. atque eadem Rota recedendo a priori sensu Leotardi opinionem canonizavit in Romana vineæ ad responsum 28. Junii 1649. coram Arguelles, ideoque dicebam in Curia hanc posteriorem Rotæ opinionem tenendam esse.

Et

Et ulterius quicquid esset de veritate dicti articuli in abstracto, in quo, ut dictum est, plus placebat prima opinio, cum revera ille non sit contractus census, sed quædam commutatio periculi absque eo quod pecunia data sit unquam repetibilis, itaut non intrent termini text. *in c. naviganti*, *cum similibus*, attamen difficultatem cessare dicebam ex facto, in quo, juxta instrumenti contextum, clare constabat de voluntate partium faciendi censum realem super fundo fructifero libero, & capaci, ideoque intrabat regula, *quod potui volui*, *&c.* Qui etiam potest facere actum duplici modo si unum ex illis eligat, servare debet illius formam, alias est nullus, neque sustineri potest alio modo valido tanquam per partes nollito, *Covar. de Sponsal. p. 1. c. 2. n. 2. & 3.* Caputaq. *dec. 29. p. 1.* & cum ista circumstantia credebam, etiam in sensu veritatis, dictum defectum fundi obstare validitati actus.

6 Circa vero alterum fundamentum, ut posito etiam censu valido, impeditum esset lucrum ob non implementum, ex iis quæ habemus in terminis societatis officii. Quamvis Scribentes in contrarium nullam deducerent relevantem responsionem, nihilominus dubitabam de motivo, illudque minus tutum omnino credebam, quoniam licet in societate officii plures decisiones, remanendo in superficie, pro dictæ conclusionis ratione assignent illam deductam ex regula generali, quod nemo reportare debet lucrum ex contractu non adimpleto. Attamen hæc videtur nimis vaga, & levis ratio, quæ sola ex pluribus ad id non sufficeret; sed vera, & solida ratio est altera, quod cum contractus societatis sit ad libitum cujuslibet ex sociis dissolubilis, hinc proinde eo ipso quod socius passivus non adimplet, præsumitur in socio activo voluntas non permanendi in societate sub illius implementi conditione inita, unde propterea si pro semestri, vel alio termino socius activus fructus in toto, vel in parte percipit, tunc contingente casu periculi sit locus lucro, ex ea ratione, quod per receptionem fructuum declaravit animum diversum ab eo, quem lex præsumit, ergo ista est vera ratio, non altera, qua attenta debitor, qui non implevit, non deberet facere lucrum, quamvis fructus illius termini in toto, vel in parte soluti essent, quia semper eadem ratio urgeret, ac etiam urgent alia deducta super hoc puncto in sua materia *sub tit. de sociel. offic.*

8 Hæc autem ratio adaptabilis non est huic contractui, cujus præcisum, ac essentiale requisitum est, ut sors omnino demortua sit, ac omnino irrepetibilis, etiam ex parte debitoris creditore invito, ut plene probat Leotar. *d. q. 49.* quicquid circa validitatem pacti rescissorii, quando fructus non excedit decem pro centenario ex Megal. & aliis dicat Ruvit. *super. pragm. 2. de cens. in fine*, & sic cadere non potest illa præsumpta voluntas, quæ nullius est operationis, ubi data etiam expressa non esset operativa, sed potius intrare videtur regula juxta magis communem, & receptam opinionem, quam sequitur Rota, & Curia, ut in contractibus nominatis, vel qui eorum speciem, seu naturam habent, non implementum non importet pœnitentiam, seu resolutionem actus, sed solum producit actionem ad interesse, nisi constet implementum prædictum adjectum esse tanquam causam præcisam, & finalem sapientem conditionem, sine qua non, proindeque excludentem voluntatem ab initio, ex deductis per Gregor. & Add. *dec. 88.* & passim, ac sæpius habetur in sua materia *sub tit. de contract.* ac sub altero *de cred.*

9 Deducebam quoque tanquam Advocatus, difficultatem removeri ex facto, ex quo omnes dictæ quæstiones inanes remanebant, dum hæres debitoris pulsatus ad præstandum fidejussorem juxta formam conventionis, voluntarie censum extinxerat, ac sortem restituerat, unde propterea sublatus erat de medio contractus censualis, quem non dubitatur tolli per extinctionem sequutam cum actu retrosimili; verum erat debile ac minus tutum fundamentum, quoniam quicquid sit, an de reciproco consensu hujusmodi contractus dissolvi possit, mediante integra restitutione pecuniæ ad hunc effectum datæ, & respective acceptæ, postquam præsertim notabili tempore solutus est fructus excessivus censui perpetuo incongruus, atque ex sola ratione periculi, & totalis amissionis sortis tolerabilis, quæ tamen dubitandi ratio in præsenti cessabat, dum fructus ad rationem decem pro centenario dici non poterat excessivus, & censui perpetuo incongruus, dum per Bullam Nicolai V. usque ad dictam summam sustinetur, & ex qua ratione Ruvit. loc. cit. credit etiam in hac census specie, quoties fructus non excedit decem pro centenario, sustineri posse pacta rescissoria, quæ ipse dicit in censibus perpetuis in eo Regno esse in viridi observantia.

Cessare videbatur motivum ex defectu potestatis in hærede patrimonii, quod detectum est non idoneum, id agendi in præjudicium creditorum, potissime quia non poterat iste creditor allegare bonam fidem, sub qua, ex recepta æquitate originata a facilitate commercii creditor effugit restitutionem pecuniæ consumptæ, vel commixtæ. Tum quia id non procedit in pecunia soluta per hæredem mortuo debitore, ut non semel in sua materia *sub tit. de cred.* Tum etiam stante obligatione facta de restituendo prioribus, & potioribus, ac ad omne mandatum, &c. quod facit pecuniam semper eatare, dum dicta ultima præsertim clausula, ad omne mandatum operari dicitur creditorem se obligasse ad restitutionem in quemcumque casum, in quem illa de jure facienda esset, & sic in substantia aliud non aderat solidum fundamentum pro effugienda dicta omissione sortis, nisi illud invaliditatis contractus ex defectu fundi, tam ex dispositione juris juxta unam opinionem, quam fortius ex voluntate partis, ut supra.

Verum posita etiam dicti motivi subsistentia, adhuc gravis 10 oriebatur difficultas circa restitutionem, vel imputationem fructuum, qui cessante periculo exigi non possunt, ut in his specialibus terminis census vitalitii invalidi censuit Rota in allegata Romana Censuum cor. Bichio, & Bivilaqua.

Pro hujusmodi difficultate evitanda, dicebam, quod licet 11 posita census nullitate, præsertim ex defectu fundi, non debeantur fructus tanquam fructus fundi, adhuc tamen quando nullitas est culposa ex parte debitoris falso asserentis fundi libertatem, & capacitatem, atque creditor est in bona fide, defectus postea detecti ab initio non conscius, tunc ad eandem rationem debentur fructus tanquam damna, & interesse, *ut dec. 549. n. 4. cum seq.* post Genc. *& sæpius, ut hoc tit. pluries*. Verum adhuc dubitabam incongruum videri prætendere velle hujusmodi damna, & interesse ad eam excessivam rationem, quæ ex sola ratione periculi percipi consuevit, ac potius illud, ex iis, quæ habentur apud aliquos de Societ. officii (licet in illis terminis eorum opinio non sit recepta pro Judicis arbitrio) taxandum videtur ad quandam moderatam rationem fructuum locorum Montium, seu alterius honesti fructus in loco currentis, & de facili percipiendi, atque ex ista ratione consului Clienti, ut aliquam pecuniarum partem concorditer restitueret, & ita de reliquo se tutum redderet, ut puto sequutum.

Aliqui Scribentes pro hac eadem parte, satis ac toti 12 insistentes in dicto motivo extinctionis jam sequutæ per actum retrosimilem restitutionis sortis, dicebant non obstare difficultatem resultantem a defectu potestatis hæredis, dum hic id voluntarie non egerat, sed de mandato Judicis, & viribus Prætoræ compulsus, sed erat nimis debile fundamentum, quoniam licet detecto fundo minus libero, vel minus capaci, seu in casu non præstiti fidejussoris, vel cedulæ bancariæ conventæ, seu alterius consimilis implementi, creditor census jus habeat agendi contra debitorem ad sortem juxta *dec. 88.* Greg. & passim, attamen id non procedit ad effectum repetibilitatis, ac juris cogendi invitum debitorem ad extinctionem, sed ad solum effectum deponendi loco cautionis, & ut vel debitor ita tardius affectus adimpleat, vel ea pecunia investiatur in acquisitionem fundi liberi, & capacis, & sic dici non poterat extinctionem factam esse de Judicis mandato.

ANNOT. AD DISC. IX.

De censu vitalitio, an exigat fundum certum, & formam Bullæ Pianæ, de quo agitur in hoc *disc.* videatur infra *disc. 35.* Et de æstimatione vitæ hominis, & per consequens de regulatione justi pretii in vitalitiis, videatur *disc. 40. de Regal. & latius disc. 54. de Donat. & alibi.*

PRÆNESTINA CENSUS PRO BALZANIS.

Responsum pro veritate extra Curiam.

An & quando pactum repetitionis sortis principalis adjectum favore creditoris vitiet contractum censualem, illumque raddat usurarium, vel potius ipsum pactum vitietur?

SUMMARIUM.

1 *Facti species.*

2 *Ubi census est nullus, non debentur fructus, atque soluti extenuant sortem, neque in hac bona fides suffragatur.*

3 *Distinguuntur plures casus in articulo, an & quando pactum repetitionis sortes vitiet contractum; vel vitietur?*

4 *Ætas pupillaris non est apta sustinere contractum usurarium, sed ad quod prosit ista circumstantia.*

5 *De validitate pacti repetitivi, ubi concernit jus, vel interesse tertii.*

6 *Observantia quid in hac materia operetur.*

D I S C. X.

1 IN instrumento census impositi per Lidoniam ad favorem Æmiliæ, & Catherinæ de Capranica in pupillari ætate existentium, & pro istis contrahentibus earum tutoribus, adjectum fuit pactum, quod in eventum, in quem dictæ mulieres nuberent, earumque viri non essent contenti dicta census emptione, teneatur, & cogi valeat Lidonia sortem principalem ad omnem dictarum mulierum requisitionem restituere, renunciando pro majori cautela omnibus juribus contentis in Bulla S. Pii V. super forma creandi census. Post observantiam autem dicti contractus per annos 70. & ultra, ac transitum dicti census ad plures tertias manus, dubitari contingit, an ex dicto pacto census diceretur male constitutus, itaut ab initio fuerit invalidus? Effectus autem quæstionis erat, quod data nullitate resultat contractum resolvi in mutuum, pro quo nulli fructus debentur, proindeque soluti veniebant in sortem imputandi, non obstante quacumque prætexta etiam bonæ fidei, & ignorantiæ juxta punctualem *dec.* Seraph. 1006. quæ loquitur de censu acquisito per mulierem, & generaliter est receptum, ut bona fides in materia usuraria non excuset, ut in Baren. census *sub tit. de usur. disc.* 17. etiamsi cum cessionariis, & tertiis possessoribus quæstio contingat, ut in specie Cenc. *de censib. q.* 60. *n.* 2. *vers. Et hæc conclusio*, atque desuper consultus respondi ut sequitur.

2 Pro dilucidatione veritatis, pro qua, & non alias in causis de partibus, quæ cor. inferioribus Judicibus vertuntur, meus est stylus scribendi, quatuor casus constituere oportet. Primus est ubi pure, & simpliciter conventum est, ut sit in libito creditoris quandocumque sortem census a debitore repetere. Alter ubi hæc repetendi facultas conventa est sub certa conditione, quæ pendet a facto, & voluntate debitoris, in eventum sc. quod deficiat a solutione fructuum per duos, vel tres terminos cum similibus. Tertius est, ubi eadem repetendi facultas concepta est ad certum tempus, seu sub certa conditione voluntaria, quæ pendeat a facto, & voluntate ipsius creditoris. Et quartus, ubi sub conditione mixta, quæ a facto tertii dependentiam habeat, & hic ultimus est casus noster, quia non ad liberam Æmiliæ, & Catherinæ voluntatem collatum est pactum, neque ad certum diem, sive ad conditionem ab istarum voluntate dependentem, sed in eventum, in quem nuberent, & sic conditio est dupliciter mixta, quia poterant dictæ mulieres carnaliter non nubere, ac etiam poterant earum viri (prout eventus docuit) census resolutionem non petere.

3 Primo casu, quamvis non desint multi DD. volentes illud pactum non esse contra substantiam census, ideoque vitiari, sed non vitiare totum contractum, quos refert, & sequi videtur Leotar. *de usur. q.* 88. *n.* 4. *cum seq.* Verior tamen videtur contraria sententia, quam Rota, & Curia Romana recipit, ut tanquam contra substantiam census annullet contractum, illumque ab initio censeri faciat purum mutuum juxta *d. dec.* 1006. Seraph. *dec.* 147. *n.* 6. post Cenc. *de censib.* cum aliis per eundem Cenc. *d. q.* 60. *n.* 1. *cum seq.* Quærunt tamen aliqui salvare contractum, non obstante dicto pacto, quoties in fine adest protestatio contrahendi ad formam Pianæ Constitutionis, & non alias, sed de hujus opinionis veritate supervacaneum est agere, quia nec dicta protestatio adest, neque sumus in casu.

Secundo autem casu multi tenent pactum esse validum, ideoque nec vitiare, nec vitiari, quia repetitio non provenit a facto, & voluntate creditoris, sed a facto, & voluntate debitoris, in cujus libito, & potestate repositum est nunquam facere verificari præscriptam conditionem, itaut repetitio sit potius in pœnam. Et hæc opinio in Hispania, & in Regno Neapolitano, aliisque locis est magis recepta, præsertim quia ibi prætenditur Bullam S. Pii non fuisse acceptatam, neque servandam, ut in specie de pactis rescissoriis, quod in dicto Regno sint in viridi observantia testatur Rovit *in prag.* 1. *de censib. n.* 35. & habetur insinuatum in Oppiden. *hoc tit. disc.* 1. & in aliis. Verum in Curia Romana, & in locis, in quibus de acceptatione, & usu Bullæ Pianæ non dubitatur, verius est istud pactum non sustineri, non tamen aptum esse vitiare contractum, sed ipsum remanere vitiatum, ut late, & magistraliter habetur *d. dec.* 147. post Cenc. cum aliis per eundem *d. q.* 60. *ex n.* 11. & plene Leotar. *d. q.* 68. *n.* 14. *&* 55. *cum seq.* eundemque sensum habuit Rota in *Thelesina Census* 9. Novemb. 1630. cor. Dunozzetto inter suas *dec.* 184. *n. fin.* *In Neapolit. domus* 13. Maji 1641. cor. Verospio *dec.* 20. *p.* 9. *rec.* alias *dec.* 43. post Merlin. *de pignor.* & in aliis, ac sæpissime practicavi in Signatura Justitiæ, aliisque Tribunalibus occasione censuum Regni Neapolitani, in quibus hæc pacta repetitiva in casu moræ passim apponuntur, quoniam pactum vitiatur, sed non vitiat, quamvis non adsit dicta protestatio habendi relationem ad Constitutionem S. Pii, quæ est melior cautela, sed si omittatur, non per hoc vitiat.

In tertio casu, quoties pactum repetitionis conceptum est ad certum tempus, seu conditionem voluntariam post certum tempus omnino extituram, adhuc receptum est illud non valere, non quidem de jure, sed ex Constitut. S. Pii V. ex deductis per Cenc. *d. qu.* 60. *n.* 34. *& seq.* sed solum remanere vitiatum, ac haberi pro non adjecto, non autem vitiare contractum firmat idem Cenc. *n.* 39. & sequitur Leotar. *d. q.* 68. *n.* 16. qui alios colligunt.

4 Quamvis autem, & in quarto casu, qui est noster, omnino dicendum veniat pactum esse invalidum ex eadem generali prohibitione resultante a Constitutione Piana, ac juxta opinionem receptam in Curia Romana per easdem rationes, quæ in primo casu militantes in isto fortius urgent, attamen illud excusare nullitatem contractus, ideoque non vitiare sine dubio verius videtur, si enim non vitiat illud pactum, quod habet solum dilationem temporis omnino extituri, ut in casu præcedenti, multo minus vitiare debet illud quod conceptum est sub conditione casuali, vel mixta, & a facto tertii resultante, cum tunc nullatenus depravata intentio fœnerandi considerari valeat in creditore, qui volens nunquam potest sortem repetere, ut bene in proximis terminis Seraph. *dec.* 1431.

Fortius duplici circumstantia accedente, prima nempe quod creditores erant in pupillari ætate, ideoque incapaces calliditatis fœnerandi. Licet enim ista ratio non excuset a fœnore illum contractum, qui clare & certitudinaliter sit fœneratitius ex deductis per Leotar. *de usur. q.* 20. Ubi tamen versamur in casu dubio ex sincera, vel depravata creditoris voluntate regulando, satis persona creditoris spectanda venit.

5 Altera fortior circumstantia resultat ex eo, quod dictum pactum adjectum videtur per tutores in eorum excusationem, ac ad evitandas molestias, quas a pupillarum viris pati possent, quatenus hujusmodi census acquisitionem approbare nollent, pacta vero repetitiva apposita non per creditorem, sed per tertium, vel pro tertii interesse, quoties non constat esse collusive, ac in fraudem adjecta, valent, ac servanda sunt, ut per Cenc. *d. q.* 60. *n.* 52. *cum seq.* Rota post eundem *dec.* 131. *n.* 15. *& in Civitatis Plebis Salviani* 1. *Julii* 1647. cor. Bich. post Zacch. *de oblig. dec.* 274. *repet. dec.* 118. *p.* 10. *rec.* & in aliis, & licet quoad validitatem, & observantiam pacti hoc motivum pro vero non habebam, attamen ad effectum ut non vitiet, sed vitiatum remaneat, videtur circumstantia considerabilissima, omnemque tollens dubitandi occasionem.

6 His accedit longissima observantia 70. annorum, & quod census transivit per plures manus in Monasterium Monialium, quod in optima fide versatur, licet enim neque lapsus temporis, neque cessionarii qualitas salvare possent contractum usurarium. Attamen utraque qualitas nimium spectanda videtur pro partium voluntate interpretanda, quodque dictum pactum pro invalido partes habuerant, nam illud nunquam deduxerunt ad exercitium, atque renunciatio Bullæ operetur, ut dicta cautela cesset, neque subintelligi valeat, sed non per hoc resultare videtur, ut exinde resultet totius contractus irritatio, maxime accedentibus dictis circumstantiis, ideoque Balzanis debitoribus, ex quorum parte fui requisitus, consului, ut non expectata Judicis determinatione curarent eo meliori modo quo possent, se concordare.

ANNOTAT. AD DISC. X.
cum duobus seqq.

AGitur in his discursibus de facultate repetendi sortem, an vitiet contractum, vel vitietur pactum, de quo etiam supra *disc.* 1. aliaque non suppetit occasio de hoc agendi, atque deducta videntur probabilia.

TUS-

TUSCANEN. CENSUS PRO VIRGINIA MARTELLACCIA CUM N.

Casus disputatus in Signatura Justitiæ, incertus est exitus.

De eadem materia facultatis repetendi sortem principalem post certum tempus, an vitiet contractum, vel ipsum pactum vitietur? Et an hæc exceptio sit apta impedire summariissimum possessorium manutentionis in quasi possessione exigendi fructus census?

SUMMARIUM.

1 Facti series.
2 *Signatura Justitiæ principaliter attendit justitiam, & non solet curare nullitates nisi satis substantiales.*
3 *De puncto, an pactum repetitivum sortis vitiet, vel vitietur?*
4 *De pacto repetitivo intra certum tempus.*
5 *De cautela relationis habitæ ad Constitutionem Pianam.*
6 *Quæ regula tenenda sit in proposito hujusmodi pactorum an vitient, vel vitientur?*
7 *De conclusione, quod in possessorio non quæritur de justitia, & quando malum jus obstet in hoc judicio.*
8 *De ratione, ob quam exceptio nullitatis contractus non solet retardare processum exequutivum pro fructibus census.*

DISC. XI.

1 CUm auctor Virginiæ censum imposuisset sub pacto, ut intra triennium teneretur illum redimere, atque acceptam pecuniam creditori restituere, hinc creditor prædictus, vel ejus successor, exhibitis coram A. C. instrumento censuali, & justificationibus super solutione fructuum per aliquos annos, habita solum disputatione inter causæ Patronos, obtinuit mandatum de manutenendo in quasi possessione exigendi, a quo interposita appellatione, & adita Signatura, in hoc Tribunali ad reæ conventæ defensionem assumptus fui, dictaque defensio frequentius consistere solet in injustitia, cujus ratione, quoties res ad probabilem dubietatem reducitur, rescribi solet de commissione appellationis cum clausulis translativis, parum attendendo nullitates, quæ de facili ab hoc Tribunali negliguntur, quoties non sint omnino substantiales, & claræ, & stylus non displicet, quoniam ex nudis juris subtilitatibus ac meris formalitatibus ordinis causarum Patronis sæpe ignotis, quoties non influunt ad justitiam, quam constet pro victore esse claram, non debent partes cum inani circuitu litium impensis, & incommodis defatigari, neque debent calumniæ foveri, ut nonnullorum Tribunalium magnus est abusus, cum his formalitatibus causas reddendi immortales.

Disputatio igitur tota restringebatur ad punctum, an
2 dictum pactum repetitivum sortis intra triennium esset contra substantiam census etiam attenta dispositione juris communis, itaut præscindendo a Bulla S. Pii V. implicaret cum censu, vel potius ejus infectio proveniret a Bulla prædicta, ex hac enim distinctione resultat decisio, an vitiet, vel vitietur.

Et juxta distinctionem casuum, de qua *disc. præced.*
3 quoties facultas repetendi sortem est pure, & simpliciter collata in arbitrium creditoris, tunc omnino receptum est, id esse contra substantiam census, proindeque illum vitiare, quia in effectu contractus potius continere dicitur mutuum usurarium sub contractus censualis vocabulo palliatum, ubi vero pactum conceptum est sub certa conditione, vel modo, cujus implementum pendeat ab ipso debitore, tunc e converso apud omnes receptum est de jure communi esse licitum, quoniam ita potius casus repetitionis resultare dicitur a facto, & voluntate ipsius debitoris, qui pacti consciens illud non implendo, resolutioni consensum adaptare videtur, atque est species pœnalis caducitatis ratione moræ, adinstar feudi, emphyteusis, & similium, unde sola quæstio in hoc a secundo casu restringitur ad Bullam Pianam damnantem omnia pacta punientia moram debitoris, eumque cogentia ad extinctionem census, an istud sub illa veniat necne? Et in hoc magis communis, ac recepta est affirmativa, sed quia pacti infectio est accidentalis utpote ex dicta nova lege inducta, receptum pariter est, illud vitiari, non autem vitiare, ut de utroque casu ita distinguendo liquet ex deductis per Cenc. *hoc tract. q. 60.* Duard. eodem §. *6. qu. 15. ex n. 1.* late Rota *dec.* 147. post Cenc. quæ videtur in materia magistralis, & reliqui per Leotard. *de usur. q. 68. n. 1. cum seqq.*

Et licet iste *n. 4. cum seqq.* referat Fedetic. Martin. Malder. 4
Salas, Gregor. de Valentia, & alios, etiam in prima parte distinctionis speculative tenentes pacti validitatem de jure communi, itaut non percutiat substantiam census, proindeque *n.* 8. ex Cenc. Grat. & aliis ipse sentiat, pactum utpote contra accidentalia potius vitiari quam vitiare, & in qua auctoritate Scribentes pro creditore totum fundamentum constituebant, dicebam tamen recte ipsum dicere Morales præfatos id speculative discurrere, sed cum in contrarium habeamus solidas auctoritates Canonistarum, ac etiam Rotæ in decisionibus, de quibus supra, & infra, idcirco in Foro, ac in materia adeo suspecta, in qua tutior semper recipienda est, curandæ non sunt sophisticæ ac speculativæ disputationes, atque observabam Leotar. alioquin doctissimum hanc usurariam materiam optime tractantem *d. n.* 8. æquivocare, dum fretus auctoritate Cenc. & aliorum, credit pactum esse contra accidentalia, ideoque vitiari potius quam vitiare, dum isti auctores loquuntur in terminis secundi casus pacti non puri, & simplicis, sed conditionalis ut supra.

Admittebat Signatura distinctionem prædictam utpote a 5
Rota sæpius canonizatam, sed difficultas residebat in applicatione ex particularibus facti circumstantiis ex tribus, primo quod non versabamur in puro casu dictæ distinctionis, sed in mixto, dum repetendi facultas non erat conditionalis juxta secundam distinctionis partem, minusque erat pura & in merum arbitrium creditoris collata juxta primam, sed continebat casum mixtum, post certum scil. tempus, in quo casu Scribentes in contrarium deducebant auctoritatem Cenc. *q. 60. n. 39.* quem refert, & sequitur Leotar. *d. q. 68. n. 16.* ubi agendo de pacto, ut licitum esset debitori redimere censum infra quatriennium, quo elapso in arbitrio creditoris esset pretium repetere, dicitur tale pactum cadere quidem sub nova lege Piana, non autem adversari substantiæ census, ideoque vitiari, non autem vitiare.

Secundo, stante communi cautela in hoc instromento adjecta, protestationis quod contractus censeretur initus ad formam Pianæ Constitutionis, quod scil. id salvaret contractum ab infectione usuraria, & tertio, quod hujusmodi exceptio admittenda non veniret ad impediendum processum executivum hujus summariissimi possessorii manutentionis & ex his difficultatibus in prima disputatione dilata fuit resolutio.

Quare in repropositione causæ, assumpta stricte super his 6
disputatione. Quatenus pertinet ad primum punctum, dicebam, etiam cum aliquo sensu veritatis, quod Leotard. in hac parte, parum, vel nihil examinata difficultate præter morem gerere videbatur potius partes simplicis relatoris Cenc. qui *d. n. 39.* videtur æquivocasse, capiendo quid pro quo, dum totum se fundat in auctoritate Boccac. *de cens. p. 3. n. 55.* & Rotæ in Forolivien. census coram Orano apud eundem *dec. 117. n. 5. & 6.* quæ auctoritates loquuntur de casu omnino diverso, de facultate sc. data debitori redimendi censum intra certum tempus, quo elapso non liceret amplius redimere, sed perpetuus esse deberet, atque illo casu bene dicitur hujusmodi pacti infectionem esse accidentalem ex dicta nova lege Piana, quoniam de jure communi non repugnat naturæ contractus censualis istum esse hinc inde perpetuum, ut advertitur *in Romana pacti sub tit. de usur.* sed neque Boccac. neque Rota *loc. cit.* agunt de casu converso facultatis repetendi a debitore invito sortem post certum tempus, quoniam cum istud sit certum ac omnino exiturum, idcirco talis casus cadit sub prima parte distinctionis facultatis repositæ in arbitrio creditoris cum sola dilatione temporis determinati, quod magis congruit mutuo usurario, in quo dilationis ratione usura resultat, ut in præciso casu hujusmodi pacti cum tempore quinquennii decisum fuit per Rotam cor. Seraph. inter suas *dec. 209. repet. dec. 500. p. 1. diversf.* & apud Salustium Tiberium *in praxi lib. 1. cap. 25.* quæ decisio fuit sæpius canonizata, præsertim apud eundem Seraph. *dec. 1006. d. dec. 147. & 152.* post Cenc. & in aliis, nequn constat fuisse recessum, ideoque dictis auctoritatibus potius deferendum erat, ita etiam urgente ratione, dum tempus certum, & determinatum tanquam omnino exiturum non variat casum facultatis liberæ, & in creditoris arbitrio repositæ.

Major difficultas erat in secundo puncto, dum constabat

partes noluisse illicite contrahere, sed prædictæ Constitutioni obedire, unde propterea dicta cautela ab omnibus supra allegatis ac aliis de materia agentibus probata est, sed difficultas tolli videbatur ex facto, dum a protestatione exceptus erat casus hujus pacti per ea verba, *Volentes servari debere Constitutionem S. Pii V. sine præjudicio dicti pacti trium annorum, quo semper salvo, & non alias* &c. ideoque dum iste casus exceptus fuerat a protestatione, ista non poterat circa illum suffragari, cum actus voluntarii non possint plus operari, quam ipsa voluntas est, ut ultra generalia, in his specialibus terminis habetur apud Grat. *discept.* 587. *n.* 10.

Reflectendo autem ad veritatem, considerabam super hoc puncto, decisionem pendere a singulorum casuum individuis circumstantiis pro Judicis prudentis arbitrio ponderandis ex quibus constaret de sincera, vel potius e converso, de depravata creditoris voluntate, quoniam frequentius, ac fere semper hujusmodi cautelæ, vel pacta adjici solent per Notarios, seu etiam per contrahentes juris subtilitatum ignaros, & consequenter videndum, inspecta præsertim, ut dictum est, qualitate personarum, aliisque circumstantiis, an partium sincera intentio fuerit vere ineundi contractum censualem, vel potius ita mutuum usurarium palliandi, atque ita respective decidendo quæstionem, an pacta vitient, vel vitientur, & an dicta protestatio salvet, non attendendo formulas verborum, sed substantiam veritatis, quæ semper spreto verborum cortice spectanda est.

Super tertio autem puncto, Scribentes pro creditore, cum longo superfluo apparatu allegationum transcriptarum ex plene congestis per Post. *in tract. de manutenendo*, insistebant in regula, quod in hoc summarissimo judicio non curatur de justitia, vel injustitia, sed spectatur nudum factum possessionis, rejectis omnibus exceptionibus ad petitorium, in quo illæ cum extrinsecis etiam probationibus removeri possent, & hæc sola possibilitas sufficit.

Pro hujusmodi objecto removendo dicebam, præmissa
7 recte procedere, quando ipse actor, ejusque Defensores prudentiores fuissent, non producendo instrumentum censuale tanquam suæ possessionis titulum, ad quem tanquam unicum, & meliorem simpliciter producens se restringere videtur, ex iis, quæ præsertim in proposito habentur deducta in Sabinen. exemptionis *sub tit. de Regal. disc.* 47. ubi enim nullus possessionis titulus productus est, tunc recte procedit conclusio, ut in hoc judicio non quæratur de validitate tituli, in quo altera pars dicat possessionem fundari, quoniam recte actori suffragatur allegatio possibilitatis alterius tituli melioris in petitorio justificandi, idemque si titulus, de quo apparet, exhibitus esset cum suis congruis cautelis ab actore, absque restrictiva ad illum, itaut adhuc subesset possibilitas alterius tituli compatibilis, secus autem ubi simpliciter produxit titulum infectum, cujus vigore actus possessorios fecit, tunc enim, quia possessio separabilis non est a sua causa, admitti omnes exceptiones, quæ adversus illas competunt, Menoch. *de retinend. remed.* 3. *n.* 639. & 683. & bene ita distinguendo cæteris allegatis dicitur per Rot. in una Alexien. Vicariæ 26. Junii 1654. cor. Bichio, unde propterea ex alias insinuatis, per ora Pragmaticorum, volitat monitio tarditatis in producendo, cum sæpius faciles ad id agendum cum propriis telis se contrucidiant, proprioque ligone perentiant.

8 Quando nullitas esset omnino clara, & indubitata, tunc reflectendo ad veritatem, credebam dictam distinctionem esse veram, atque in judicando recipiendam, dubitabam vero de applicatione ad casum, quoniam licet ex præmissis probabilius videretur pactum prædictum substantiæ census adversativum etiam de jure communi infectum esse, proindeque potius vitiare, quam vitiari, nihilominus ob tot graves auctoritates in contrarium, negari non poterat dicendum esse articulum juris dubium, assimilandum proinde exceptioni dubiæ facti in hoc judicio non admittendæ, accedente quoque dicta cautela pariter inferente probabile dubium, an illa salvaret necne contractum cum distinctione, de qua supra, stante quod in disputatione petitorii cum extrinsecis etiam probationibus poterat sincera partium voluntas justificari, quæ sola possibilitas sufficit.

Eoque magis augebatur difficultas, quia non concurrebat talis fructuum solutorum quantitas, quod ex illis remaneret extincta sors principalis, quæ proinde, data etiam contractus infectione remanebat debenda, cum pacta usuraria non tollant debitum, neque liberent debitorem a restitutione ejus, quod accepit, unde propterea ejus coactio cum processu exequutivo ad solutionem fructuum, nullam injuriam, vel gravamen infert, quoniam ut alias *hoc eod. tit.* insinuatum est, intrat dilemma, aut contractus est validus, itaut debeantur fructus, & ita justitia ministratur, aut est invalidus, itaut fructus non debeantur, & nullum infertur præjudicium, sed potius commodum resultat debitori, ita paulatim, & diminute solvendo debitum sortis, ad quod integrum urgeri posset, & ex hac ratione in his materiis rationabiliter executive, & rigorose proceditur, incertus est tamen hujus causæ exitus, cum de illa amplius actum non audierim, credo tamen quod ob difficultates hinc inde excitatas, partes concordaverint.

ROMANA
SEU TERRACINEN. CENSUS
PRO PETRO VALLETTA
CUM LAURETO DE MAGISTRIS.

Casus disputatus coram A. C. & resolutus pro Laureto, postea concordatus.

De eadem materia pacti obligantis debitorem census ad illum redimendum, an, & quando sustineatur, ubi non est ad favorem creditoris, sed tertii, puta fidejussoris, vel emptoris bonorum?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *De validitate pacti extinguendi censum non in gratiam creditoris, sed tertii interessati.*
3 *Secus si sit collusivum inter tertium, & creditorem.*
4 *De dicta collusionis probatione quomodo fiat.*
5 *An & quando operetur cautela protestationis contrahendi ad formam Bullæ Pianæ.*
6 *Collusionis suspicio, & mali animi resultat ex simulatione personarum, & occultatione actus. Et de pluribus similibus in idem.*

DISC. XII.

Joannes Matthæus, & Benedictus pater, & filius de Valletta, imposuerunt censum in sorte scutor. 700. ad favorem Laureti de Magistris sub accessione Rutilii Vallettæ, 1
quem impositores promiserunt relevare indemnem, atque pro ejus indemnitate promiserunt infra annum extinguere censum prædictum, cumque tractu temporis, vel Rutilius fidejussor, vel Lauretus creditor pulsaret cor. A. C. Petrum dictorum impositorum hæredem ad solutionem fructuum decursorum, opposuit iste de nullitate census, ex qua proinde resultabat, non solum indebitos esse fructus, qui petebantur, sed etiam solutos imputandos esse in sortem principalem, quæ ita, vel in totum, vel pro majori parte extincta remanebat. Atque ad hujusmodi nullitatem probandam, Ego & cæteri pro reo conventu Scribentes, deducebamus pactum obligatorium extinguendi censum, quod utpote conceptum ad tempus determinatum ac breve unius anni, habendum erat pro puro, & consequenter vitians contractum, illumque transformans in mutuum purum, vel interpretativum ex eisdem auctoritatibus, & rationibus, quæ habentur in *Tuscanen. disc. præced.*

Scribentes pro creditore replicabant non esse in casu, 2
quoniam dicta conclusio procedit, ubi pactum initum est ad favorem creditoris, in cujus facultate repositum sit sortem pro arbitrio repetere, & in his terminis loquuntur auctoritates, & decisiones in contrarium, secus autem ubi pactum conceptum est ad favorem tertii, itaut creditor illud excedere non possit, sed tertio negligente sors continuet in ejus natura irrepetibilitatis, puta ad favorem fidejussoris, ut in præsenti, cujus interest censum extingui, ut ipse ab obligatione liberetur, sive ad favorem venditoris obligantis emptorem ad census in partem pretii accollatos intra certum terminum extinguendos cum similibus, ex deductis per Cenc. *q.* 60. & alios, de quibus infra, dictam declarationem pro regula admittentibus.

Prout Ego, & cæteri pro hac parte Scribentes eam tan- 3
quam veram, & receptam admittebamus, constituebamus tamen fundamentum in ejus sublimitatione, ubi scil. concurreret collusio inter creditorem, & fidejussorem, ut sub illius nomine pactum prædictum ad favorem creditoris vere conciperetur, ut latissime Scribens in causa propria Testay *alleg.* 6. juxta quam in eadem causa prodiit *dec.* 85. Ginrb. & cæteris allegatis Fontan. *de pact. clausf.* 4. *gl.* 18. *p.* 3. *n.* 10. Cenc. *d. q.* 60. *n.* 53.

Ad-

Adversus hujusmodi fundamentum, de duobus per alteram partem replicabatur. Primo de cessante applicatione ad factum, & in quo collusionis probatio negabatur, & secundo de hujusmodi defectus sanatione, & protestatione in fine posita, quod contractus censeri debeat initus ad formam Constitutionis Piane, cui partes declararunt se submittere.

Primum motivum totum consistebat in facto, unde pro-
4 pterea altercatio erat inter causæ Patronos, ponderabantur tamen per illum ilius partis 12. conjecturæ, quæ licet singulæ essent imperfectæ, ac leves, nihilominus subjungebam Ego, eas non singulariter considerandas esse, sed unitim cum regula, *ut singula quæ non prosunt, &c.* facilius admittenda, quoties agitur de probatione collusionis, simulationis, fraudis, & usurarum ac similium, quæ in occulto committi solent, proindeque sunt difficilis probationis juxta deducta in Savonen. *sub. tit. de usur. disc.* 12. potissime quia DD. dictam sublimitationem tradentes præsertim Cenc., & Fontaneil. locis citatis, non exigunt exactas, & concludentes probationes, quas ratione subjectæ materiæ quodammodo impossibile est dare, sed contentantur solis præsumptionibus, quinimmo suspicionibus.

Major difficultas apud Judicem erat super secundo motivo resultante ex protestatione prædicta, pro cujus exclusione, seu sufficienti operatione deducebantur punctuales auctoritates deductæ per Tassay, & Giurb. locis citatis, cum rationibus fundamentalibus per eosdem ponderatis, subjungendo pragmaticorum propositionem, quod doctrinæ punctuales non habentes contradictorem habendæ sunt pro casu legis, atque ubi illæ concurrant immorandum non est in regulis generalibus, *ut decis.* 122. *in fine, p.* 5. *recent. decis.* 721. *n.* 5. *p.* 2. cum aliis per Adden. *ad dec.* 20. n. 42. *p.* 3. *recent.*

5 Et ultra auctoritates prædictas, & fundamenta in eisdem deducta, ponderabam Ego magnam differentiam esse inter ea pacta, quorum infectio est accidentalis, quia nempe de jure communi, & ex natura contractus non prohibita inficiantur solum per dictam Bullam, cum tunc dicta cautela recte operativa sit, & ea pacta quæ sunt contra substantiam contractus ab ipso jure communi infecta, quoniam cum ex eis resultet præsumptus animus depravatus contrahendi non censum, sed mutuum usurarium, tunc protestatio prædicta potius augere videtur suspicionem, quodque per callidum feneratorem illa adjecta censeatur ad fraudandas usuras, ac evitandas pœnas usurariis inflictas, ut non obscure Grat. *discep.* 141. *n.* 21. *cum seqq.*

Reflectendo autem ad veritatem, de hujusmodi distinctione ita simpliciter sumpta dubitabam, cum sæpius creditores sincerissime procedentes in confectione instrumenti censualis subtilitatum juris ignari ad hæc non advertant, proindeque cautelam prædictam ad eorum sinceritatem ostendendam adjiciunt, & e converso illa, vel callide, & fraudolenter ab eis adjici solet, vel frequentius præter eorum intentionem, ex stylo, & formulis Notariorum, itaut totum pendere videatur a qualitate personarum, aliisque singulorum casuum individuis circumstantiis; ut *disc. præced.* unde propterea erroneum videatur generalem ac determinatam regulam desuper tradere, cum videatur potius quæstio facti quam juris.

Quando tamen in hac facti specie, conjecturæ quæ in fa-
6 cto per causæ Patronum deducebantur ad prædictæ collusionis probationem essent sufficientes, tunc, cum sensu illam veritatis, credidissem protestationem prædictam non suffragari, quinimmo ex ea depravati animi creditoris suspicionem augeri, dum pactum prædictum non directe, & sincere initum fuerat ad ejus favorem sed indirecte extortum sub simulato fidejussorio nomine alterius, ex hac enim personæ simulata suppositione insurgit præsumptio fraudis, ac multa in jure permittuntur, quando publice, palam, & directe fiunt, quæ denegantur, ubi in occulto, & per interpositas personas, vel sub diversis simularis actibus, utpote, creditor ad cujus instantiam pignora venduntur, non prohibetur illa tanquam tertius licitator directe, ac publice, & palam emere, cum non debeat esse inferioris conditionis quocumque tertio, & tamen si id faciat sub simulato nomine alterius, actus reputatur prohibitus ad effectus juris offerendi, & alios exinde resultantes ad materiam text. *in l. Et qui sub imagine*, C. *de distract. pignor.* ut plures habetur in sua materia *sub tit. de cred.* præsertim in Bonon. pro Zamboccaria, prout in tutore, & alio Administratore admittendis ad emenda bona administrata, quia pariter cum eadem distinctione proceditur, ac etiam ubi inter conjuges sub expresso titulo fiat donatio, illa ratione juramenti hodie est valida, & firma; cum juramentum suppleat defectum juris civilis juxta magis communem, & receptam opinionem, & tamen idem juramentum nullius judicatur roboris, & operationis in ea tacita donatione, quæ inesse dicitur in dote confessata, ex prædicta ratione fraudis resultantis a simulatione illius actus, qui directe, ac publice, & palam fieri poterat, *ut decis.* 22. *&* 23. post Salgad. *in labyr.*, & frequenter ad materiam dotis confessatæ *sub tit. de dote*, cum similibus, de quibus in suis respectivis materiis, sed difficultas apud me erat in facto, quod sc. conjecturæ, quæ ponderabantur, essent nimis remotæ, & vagæ destructæ etiam, vel satis debilitatæ a plerisque conjecturis contrariis, & potissimum a qualitate personarum, ac a subsequuta ejusdem contractus observantia, unde concordabamus cum Judice in difficultate, sed discordabamus in motivo, seu ratione difficultatis, causa tamen concordata fuit ut puto.

ROMANA SALVIANI
PRO HIPPOLYTO CAVETANO
CUM CLARA RUFFINELLA

Casus disputatus coram A. C. seu Prælato deputato, & resolutus pro Cavetano.

An & quando detecto contractu censuali invalido ex defectu fundi non liberi, vel non capacis, debeantur necne creditori fructus?

Et an eorumdem fructuum cursus cesset, ubi ex eadem, vel simili causa creditor pulsavit debitorem ad restitutionem sortis, atque mandatum contra ipsum obtinuit?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Vitium litigiosi quando detur.*
3 *Cessio rei litigiosæ licita est in reo.*
4 *Dos an præferatur creditoribus anterioribus in bonis postea quæsitis.*
5 *Privilegium potioritatis dotis quando procedat.*
6 *Census impositus super fundo non capaci est invalidus & usurarius.*
7 *Declaratur, creditore sciente.*
8 *Quid ubi scientia non adest ab initio, sed supervenit.*
9 *Ubi est in facultate creditoris repetere sortem, cessat cursus fructuum, & n.* 11.
10 *An scientia incapacitatis fundi ab initio cessionis obstet cessionario, quamvis illa non adfuisset tempore impositionis census?*
11 *Declaratur conclusio, de qua n.* 9.

DISC. XIII.

Joannes Angelus, & Alexander de Ruffinellis de anno 1
1623. imposuerunt censum scutorum in sorte 1430. ad favorem Camillæ Agatariæ super quibusdam bonis, quæ juxta consuetum stylum asseruerunt esse libera, & capacia, promittendo ulterius pro faciliori consequutione fructuum præstare cedulam bancariam, de triennio in triennium renovandam, ac etiam infra tres annos proximos præstare fidejussorem, & de anno 1648. Virginia prædictæ Camillæ creditricis filia, & hæres censum prædictum cessit Hippolyto Cavetano, qui pro implemento nunquam sequuto præstationis novi fidejussoris, ob quod juxta receptam *dec.* Gregor. 88. datur etiam actio ad sortem, non quidem pro repetitione, sed ad effectum deponendi, ut, vel ita debitor tædio affectus, ne pecuniam otiosam retineat, curet implere, vel ut cum eadem pecunia fiat investimentum loco cautionis, intentavit pro sorte prædicta, ac etiam pro fructibus decursis ad interdicto Salviani immissionem in possessionem domus, & vinearum, quæ hæreditaria prædictorum de Ruffinellis possidebantur per Claram, atque in hac disputatione habita coram Prælato deputato per Aud. C. plures articuli examinati fuerunt. Primo scil. super dictæ cessionis invaliditate ob vitium litigiosi, secundo super potioritate, quam dicta Clara licet posterior prætendebat in bonis postea quæsitis, dum ejus creditum erat ex causa dotis, & tertio quod cum contractus censualis esset resolutus, seu verius detectum esset eum ab initio non existere, ob defectum fundi censiti de tempore impositionis jam absorpti ab aliis censibus, & hypothecis anterioribus, idcirco non potuerint percipi fructus qui soluti debebant in

sortem imputari; et etiam accedente, quod ob hujusmodi defectum creditor poterat sortem repetere, proindeque cessavit etiam cursus fructuum, non dandorum ubi sors est repetibilis.

2 Super duobus primis objectis modica disputatio habita fuit, primum enim de vitio litigiosi tollebatur de plano, quoniam istud non inducitur, nisi ubi agitur de judicio reali rei vendicationis, & ratione dominii, non autem ubi in Judicio executivo, ac in ratione personali, a Pont. *cons.* 6. *n.* 14. *cum seq.* Sard. *cons.* 542. *n.* 12. *cum seqq.* Buratt. *decis.* 277. *n.* 8. *decis.* 173. *p.* 7. *rec.* & *sapius*, potissime quia dispositio textus *in l. fin. C. de litigiosis*, fundatur in fraude, ac procedit in cessionibus voluntariis, secus autem in actibus necessariis, ut per a Pont. *d. cons.* 6. *n.* 20. *cum seqq.* & hic erat casus, quoniam cum Cavetanus molestatus esset ab Agazaria tanquam possessor bonorum communis debitoris; coactus fuit pro se liberando a molestiis illum priorem creditorem dimittere, atque cessionem ejus jurium reportare, ultra quod cessio rei litigiosæ, ex veriori prohibita est reo, non autem actori, qui cedendo jura alteri non facit rei conventi conditionem deteriorem, potissime ubi cessionarius non est potentior, itaut fraudis suspicio intret *decis.* 173. & 82. *p.* 7. *rec.* ubi cæteri, & plaries in sua materia *sub titul. de credito*.

3 Alterum pariter modicam habebat difficultatem, quoniam quicquid sit de articulo, an dos potiatur eodem privilegio Fisci vincendi creditores anteriores expressam hypothecam habentes in bonis postea quæsitis, in quo articulo licet verior videatur negativa ex plene deductis per Gizzarell. *decis.* 1. & Bellon. jun. *cons.* 41. qui omnibus contrariis satisfaciunt, in Curia tamen, cum Rota incidenter contrarium dixerit *dec.* 328. *p.* 5. *rec. n.* 5. & cum qua pertransit etiam in *Romana census*, *seu Salviani* 5. *Maji* 1655. coram Cerro, & in aliis, de quibus in sua materie *sub tit. de dote*, idcirco ob auctoritatem, quam apud inferiores Judices habent Rotæ decisiones, donec istæ revocarentur, dura provincia fuisset inducere Judicem ad recipiendam priorem sententiam.

4 Verum difficultas omnino cessabat ex defectu applicationis ad factum, quoniam privilegium potioritatis doti attributum per text. *in l. assiduis*, *C. qui potiores in pignore*, & *in* §. *his consequens auth. de aqualitate dotis*, procedit in credito dotis restituendæ in bonis viri non autem in altero dotis constitutæ, & in bonis dotantis, quoniam iniquum esset si patri, vel alteri permitteretur filiam, vel conjunctam dotare de bonis non suis utpote affectis creditoribus, Rip. *in l. privilegia*, *n.* 47. *ff. de privil. credit.* Mantic. *de tacit. l.* 11. *tit.* 26. *n.* 33. Gait. *de cred. c.* 4. *n.* 1592. Merlin. *de pignor. lib.* 3. *q.* 47. *num. ult.*

5 Idque adeo verum, quod licet creditor hypothecarius posterior vincat creditores chirographarios anteriores, nihilominus isti non vincuntur ab hypotheca dotali posteriori contracta per dotantem pro dote constituenda filiæ, vel alteri, quoniam hic dicitur actus voluntarius importans in muliere causam lucrativam, ac etiam quia esset dotare de alieno, solumque in ordine ad creditores chirographarios, de hoc dubitari potest quoad jus, & interesse viri foventis causam onerosam, exiis, quæ in proposito habentur deducta in dicta sua materie *sub tit. de dote*, quæ tamen difficultas non intrat quoad hypothecarios, quamvis solam tacitam, & legalem habentes, quoniam receptum est potioritatis privilegium non competere viro in bonis dotantis ex allegatis.

Major igitur disputatio fuit super cursu fructuum census, quem rei conventi negabant ob ejusdem census insubsisten-
6 tiam ex defectu fundi censiti, qui in facto justificabatur de tempore creationis jam absorptus a censibus prius desuper constitutis, unde remanebat census personalis, proindeque usurarius, ac potius redolens mutuum ex deductis per Cenc. *q.* 42. Leotar. *q.* 56. & *seq.* & alios passim.

Scribens pro actore, non negabam hujus conclusionis veritatem, quoties creditor, ad cujus favorem census creatus
7 est, conscius esset de fundi censiti incapacitate, seu alio defectu, cum tunc vere census esset personalis, mutuum potius redolens, secus autem ubi creditor de his ignarus bona fide credidit debitoris assertioni fundum esse suum, liberum & capacem, tunc enim quamvis revera non adsit substantia census, itaut prætendi non possint fructus, nihilominus receptissimum est, eosdem in eadem quantitate deberi tanquam damna, & interesse, quoniam iniquum esset, debitorem mendacem, & dolosum ita lucrum, & commodum reportare in damnum, & præjudicium creditoris innocentis, qui bona fide sibi credidit.

Idque verum, quamvis deinde eidem creditori supervenerit hujusmodi scientia, quoniam hæc non impedit cursum prædictorum damnorum, & interesse, cum attenta vera, & recepta opinione, sufficiat eum ab initio fuisse in bona fide, itaut dici non possit voluisse contrahere censum personalem, seu mutuum usurarium sub hoc nomine palliatum, ex deductis per Cenc. *d. q.* 14. *dec.* 549. *cum seq.* post eundem *dec.* 47. *n.* 4. post Merlin. *de pignoribus in Romana vinea* 26. *Junii* 1651. coram Royas inter suas *decis.* 458. *n.* 5. & *in aliis*, atque hoc jure passim in Curia videbatur de tempore, quo hæc scribebam, licet postea ob Rotæ novam decisionem revocatoriam dictæ decisionis coram Royas positum sit sub dubio ut in Sabinen. census *disc.* 31. advertitur.

Non impugnabant pariter Scribentes in contrarium veritatem dictæ conclusionis tunc planæ, sed de duobus replicabant. Primo quod licet in Agazaria creditrice non probaretur scientia incapacitatis fundi de tempore creationis census, nihilominus de illa constabat in ipso Cavetano actore ab initio, & de tempore quo cessionem reportaverat, unde propterea inferebant, quod quemadmodum in ipso creditore scientia initio habita dictum effectum operatur, ita ex identitate rationis idem operari deberet in cessionario qui sic dicere non potest se contraxisse cum bona fide. 8

Et secundo quod licet superveniens scientia incapacitatis fundi ac nullitatis census non impediat cursum fructuum loco damnorum, & interesse ut supra, adhuc tamen, cum ob hujusmodi defectum jam detectum aperiatur actio creditori urgendi debitorem ad sortem. Et multo magis ubi creditor actionem prædictam ad exercitium jam deduxit, tunc illico cessat cursus fructuum, qui dari non debet ad favorem creditoris, in cujus arbitrio positum est sortem repetere, ut dixit Rota *decis.* 182. post Cenc., & in aliis apud eundem relatis in inferius allegandis decisionibus, & auctoritatibus. 9

Neutrum tamen fundamentum, loquendo etiam cum te- 10
nsu veritatis, dicebam aliquam substinentiam habere, non quidem primum de scientia, quæ ab ipso initio concurrebat in cessionario, quoniam quicquid esset de illius probatione, quam causæ Patronus acriter negabat, ille etiam posita nullius momenti erat, quoniam cessionarius non dicitur creditor principalis, cum quo contractus ineatur, & de quo tanquam datore pecuniæ suspicari valeat, quod censum personalem, seu mutuum usurarium sub hoc nomine palliatum facere voluerit, & quæ est unica ratio, ob quam scientia ab initio existens præjudicat, sed dicitur procurator in rem propriam creditoris cedentis, subintrans in ejus locum, & gradum. Idcirco illius bona, vel mala fides in proposito spectanda est, cum in illo substantiatus esset contractus, atque est ejus jure & persona cessionarius ejusdem contractus commodum, & effectus reportet, ut in his specialibus terminis cessionarii scientis de tempore cessionis talem defectum, cedenti tamen de tempore contractus ignotum firmatur in allegata *Romana vinea* coram Royas, & est propositio certa, quoniam cessat prorsus ratio, quæ in proposito dubitandi occasionem præbet, cum dari non possit usura sine mutuo vero, vel interpretativo, quod inter cessionarium, & debitorem censum nullatenus considerari potest, dum inter eos non intercessit datio pecuniæ, vel alter contractus.

Quo vero ad alterum objectum, dicebam quod licet Rota antiqua, inhærendo sententiæ Navarr. Boerace. & aliorum 11
ita senserit. Attamen maturius deinde discusso articulo e tali sententia recessit, itaut etiamsi creditor petat ex dicta, vel alia causa restitutionem sortis, quinimmo etiamsi mandatum executivum pro ea obtineat, adhuc tamen donec sequatur actus retrosimilis illius restitutionis, vel saltem nisi repetibilitas sit omnino certa, & in libera creditoris voluntate existens, non debet interim cursus fructuum cessare, ea ratione, quod multa contingere possunt, ob quæ dicta restitutio effectum non sortiatur, atque adhuc in potestate debitoris repositum est illam facere irrepetibilem, subrogando puta alium fundum æque idoneum, & capacem, quod quandocumque etiam post mandati relaxationem admittitur, ut per Gregor. *dec.* 695. *n.* 5. de Marin. *ref.* 195. *libr.* 1. Prat. *observ.* 28. ubi Concordantes, ideoque contrarium sæpissime tentum fuit, atque hoc jure vivitur in Curia, ex deductis *dec.* 452. & 453. post Cenc. *dec.* 278. *p.* 5. *rec.* Adden. ad Burati. *dec.* 645. *n.* 13. & prius quando contraria opinio regnabat, bene sentiit etiam Marescott. *lib.* 2. *variar. cap.* 61. *n.* 8. ac habetur plene deductum in *Romana reviviscentia censuum*, *sub tit. de feud.* ad materiam Bullæ Baronum, *disc.* 81. ubi licet sors redacta esset ad purum creditum pecuniarium quandocumque repetibile ad libitum creditoris, tra-

nt

ut non daretur casus, quod impediri posset, adhuc tamen, licet forte parum probabiliter, fructuum cursus decretus fuit. Et quod, non obstante novationa, & conversione sortis in creditum, dictum fuit per Rotam in Perosina, & in Civitatis Castelli, de quibus *hoc eod. tit.* proxime infra, & juxta præmissa cum justitiæ fundamento pro creditore judicatum fuit, Signatura etiam probante.

ANNOT. AD DISC. XIII.

DE contentis in *hoc disc.* quod fundus detegatur alienus, vel incapax, agitur magis ea proposito *disc.* 31. ac etiam hoc titulo *disc.* 33. ubi an sit locus subrogationi alterius fundi necne.

ROMANA REDUCTIONIS
PRO VIDASCHIS
CUM BUTIIS
SEU DE VETERA.

Discursus pro Congregatione.

Census pertinens ad fideicommissum, an per gravatum, vel alium alienare prohibitum possit sbassari, & ad minorem summam reduci in præjudicium successoris venientis independenter, & jure proprio?

SUMMARIUM.

1 *FActi series.*
2 *Diminutio, seu sbassatio fructuum census quod sit species alienationis prohibita.*
3 *De dispositione text. in l. adversus, C. de usur.*
4 *Quando autem dicta diminutio sit sustentabilis etiam in prohibito alienare in censu consignativo.*
5 *Difficultas est in censu reservativo.*

DISC. XIV.

1 ANnuum censum consignativum redimibilem ad formam Bullæ S. Pii V. ad rationem scut. 7. pro centenario impositum per illos da Vetera ad favorem Thomæ Giardini, Fabius filius, & hæres fideicommisso gravatus, ut tem gratam debitoribus faceret, & sub assertione notabilium beneficiorum ab eis acceptorum, reduxit ad rationem quinque, atque ita cum ipso, & primo successore continuatum fuit spatio annorum 39. Cumque successor in fideicommisso prætenderet dictam reductionem in fideicommissi præjudicium, ac ipsius independenter jure proprio venientis fieri non potuisse, hinc desuper pro veritate consultus in congressu, dicebam ultra regulam generalem, de qua sæpius in sua materia *sub tit. de fideic.* ut hæredi sc. gravato, vel possessori fideicommissi prohibita sit omnis voluntaria alienatio ex causa a jure non probata in præjudicium successoris independenter ab eo jure proprio venientis; in his terminis sbassationis, seu reductionis fructuum census, advertebam posse pro fideicommissario ponderari *dec.* Seraph. 1228. ubi in specie agitur de diminutione census absque juxta causa per Commendatarium, seu Administratorem facienda in perpetuum, & plene deducta per Ricc. *dec.* 134. *par.* 1. quam refert, & sequitur de Marin. *res.* 6. *n.* 10. *cum seq. l.* 1. ubi firmatur reductionem census ad minorem fructum sapere speciem alienationis, ideoque cadere sub Extravag. Ambitiosæ, ac fieri non posse per Prælatum, seu Ecclesiæ Administratorem sine solemnitate, & causa, unde propterea a simili idem videbatur dicendum in præsenti, potissime dum ex instrumento hujusmodi reductionis parum caute producto ita ad illud restringendo suum titulum constabat id gestum fuisse ea causa mere voluntaria benevolentiæ, seu gratitudinis, ob assistentiam creditori factam in longa infirmitate.

2 Errorem siquidem credidi hujusmodi titulum producere, stante longissima observantia annor. 39. ob quam tituli melioris sola allegatio sufficere poterat juxta terminos text. *in l. cum de in rem verso*, *ff. de usur.* quos certum est facilius intrare in præsenti, dum agebatur non ad obligandum juxta casum dicti textus, minusque ad liberandum in totum, sed solum de moderatione graviorum fructuum, seu usurarum juxta terminos text. *in l. adversus*, *C. de usur.* ubi ad hunc effectum sola triennalis observantia spectatur, quicquid enim sit de quæstione, an prædicti textus dispositio habeat indefinite locum in omnibus annuis præstationibus, & oneribus, ut aliquorum est opinio, vel solum in usuris odiosis, non autem in censibus, vel similibus præstationibus a jure probatis, & favorabilibus, ut alii volunt ex hinc inde deductis per Rovit. *super prag.* 1. *de censib. n.* 31. *& seq.* Capyc. Latr. *decis.* 27. Constant. *in l. fin. C. de fiscal. usur.* Rot. *dec.* 304. *in fine*, post Cenc. *de censib.* Baratt. *dec.* 232.

Attamen ubi accedit non solum triennalis juxta casum dicti textus, vel decennalis juxta dictum alium text. *in l. cum de in rem verso*, sed longissima observantia triennalis, ac fere quadragenaria, tunc spectari etiam rigore juris canonici intrare videntur termini text. *in c. olim, de censib. cum Concord. de quibus pluries sub tit. de Regal. ad materiam monetarum*, vel ea, quæ in jure habemus de beneplacito Apostolico, vel alia solemnitate præsumpta ex hujusmodi longissima observantia resultante, etiam in iis, in quibus jus resistit, ut est in alienationibus bonorum Ecclesiæ, & similibus, multo magis in iis, in quibus adeo vehemens resistentia non habetur, cum tunc sola decennalis sufficiat ex deductis per Gabr. *sub tit. de præsumpt. concl.* 1. & frequenter in sua materia *sub tit. de alien. & contract.* Potissime attenta subjecta materia ut supra. Unde propterea regulando voluntatem a potestate, dicendum potius erat, hæredem gravatum id egisse suo jure durante, & quando de fructibus hujusmodi census utpote ad ipsum pertinentibus libere disponere poterat, non solum eos exigendo ad minorem rationem, sed etiam in totum remittendo.

His tamen non obstantibus fui in voto, cui cæteri adhæserunt, ut fideicommissariis consilium requirentibus non expediret hujusmodi litem assumere, ut de facto consilio acquiescendo, sequutum fuit. Tum ob non leve obstaculum duplicitet resultans ex facto. Primo sc. quod dictus gravatus juxta terminos text. *in l. Marcellus*, *ff. ad Trebell.* censeretur ita disponendo de hujusmodi censu, illum alegisse in legitimam, aliasque detractiones. Et secundo ob qualitatem hæreditariam, quam habebant, itaut obstaret dispositio text. *in l. cum a matre*, *C. de rei vendic. & l. vindicantem*, *ff. de evict.* ex quibus hodie receptissimum est, hæredem non posse contravenire facto defuncti, etiam pro juribus ex propria persona, & independenter competentibus, nisi in certis casibus, quorum nullus erat ad rem adaptabilis. 3

Tum etiam quia licet ex rationibus, & fundamentis deductis per Ricc. *d. dec.* 134. quoties durat idem census, diminutio videatur sapere speciem alienationis, attamen in præsenti, ob liberam facultatem debitori competentem redimendi quandocumque censum prædictum, prorsus inanis remanebat quæstio, cum damno etiam actorum, dum spectato tempore, quo hæc discurrebantur, cum magna difficultate in Urbe habeatur occasio faciendi tuta investimenta ad ipsam diminutam rationem quinque, ac etiam quatuor cum dimidio pro centenario, unde propterea nullus remanebat quæstionis effectus, dum quoad fructus decursos pro durante jure ipsius gravati, debitor plenam obtinuerat liberationem, etiamsi eos in totum ille remisisset, pro tempore autem posteriori, dum ipsi successores ad eandem rationem exegerant, posito etiam, quod hæc exactio eis tanquam ignaris non præjudicaret in futurum, atque apta non esset firmare statum, indubitatum tamen credebatur id sufficere ad bonam fidem debitoris, ob quam consumere ac suos facere potuerit illos suorum bonorum fructus, ex quibus hanc excrescentem ratam alias solvere debuisset. 4

Et sic in ordine ad censum consignativum, quoties hujusmodi reductione, non sunt ad satis modicam, & inverisimilem fructuum taxam, generaliter ista quæstio inanis remanet, dum debitor consimilem summam ab aliis ad censum accipere potest ad illam verisimilem, & currentem rationem reductam, atque ita censum extinguere, quinimmo juxta distinctionem traditam ab eodem Ricc. *d. dec.* 134. de facili potest prævia disdicta, etsi ogni extinctio prioris census, atque creari novus ad minorem rationem, unde videtur circuitus inanis, seu formalitas verborum. 5

Considerabilis autem ista quæstio est ubi agitur de censu reservativo, juxta casum positum per Seraph. *d. dec.* 1228. cum tunc, cessantibus præmissis considerationibus, quæ militant in consignativo, præjudicium sit perpetuum, atque diminutio, seu sbassatio veram alienationem continere dicatur, & sic termini dictæ decisionis sunt longe diversi. Atque in eisdem terminis illius census, quem jus commune, præsertim canonicum cognovit, qualis est proprie reservativus, loquuntur plerique ex iis, quos cum aliquo æquivoco deducit Ricc. *d. dec.* 134.

ANNOT. AD DISC. XIV.

DE diminutione census per hæredem gravatum fideicommisso, an liberet debitorem, agitur in hoc *disc.* & credi-

tur, quod ibi dicta recte procedant, atque in idem conferunt quæ habenter *disc. 1. n. 17. & disc. 6. de alienat. & contract. prohib.* super sbassatione censuum Ecclesiæ.

PERUSINA CENSUS
PRO MARCELLO DE ALPHANIS CUM BAPTISTIS.

Casus decisus per Rotam pro Baptistis, postea concordatus.

De reviviscentia census extincti, vel novati mediante datinne in solutum, vel sub alia conventiona inita sub certo implemento. An sc. & quando ob sequutam evictionem, seu non sequutum implementum reviviscat idem census cum cursu fructuum, val remaneat simplex creditum?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Distinguantur plures casus pro dilucidatione quæstionis, an & quando detur reviviscentia census satisfacti?*
3 *Quando pro censu datur altera species, tunc ista evicta intrat reviviscentia, & da ratione.*
4 *Extinctio census non dicitur sequi per assignationem, qua non habuit effectum.*
5 *Per restitationem partis sortis, an census cesset in totum vel pro parte restitata.*
6 *Ubi est in omnino certa, & libera facultate repetendi sortem, tunc non potest dari census vivus.*

DISC. XV.

1 ANsideus sub fidejussione Alphani censum imposuit ad favorem Danzettæ, intar quem, & Ansideum post aliquod temporis intervallum deventom est ad conventionem, quod tam pro sorte, & fructibus istius censos, quam alterius reciperet in solutam quamdam domum valoris scutor. 900. pro residuali autem summa contentus fuit assignatione fructuum cujusdam census activi pertinentis ad dictum de Ansideis fructantis ad rationem 48. singulis annis, donec & quousque de ajus credito satisfiarat, sub pacto, ut quoties creditor, vel sui intra quatuor menses post lapsum cujuslibet anni, prædictos assignatos fructus non exigeretur, licitum asset redire ad primæva jura, perinde ac si contractus prædictus initus non asset, uoda facto casu pacti, quod sc. per aliquos annos dicti fructus axigi non potueriut Baptisti, Danzetti interim defuncti hæredes prætendentes prioris census reviviscentiam, pro istius fructibus plurium annorum spatio decursis, pulsarunt Alphanum fidejussorem cor. A. C. a quo reus conventos, stante novatione sententiam absolutoriam reportavit, sed commissa causa in Rota cor. Cerro, ista in contrario voto fuit, revocando dictam sententiam, & condemnando reum ad solutionem fructuum, ex fundamento dicti pacti resolutivi, per quod, cum clausula præservativa priorum jurium, exclusa remanet quæcumque novatio, quæ ita conditionaliter facta videtur, ideoque habenda pro infecta, ubi factus est locus conditioni resolutivæ, ut liquet ex decisione desuper edita 24. Martii 1664. in qua persistitum fuit in secunda disputatione habita cor. eod. Cerro 29. Maji 1665. quæ secunda decisio edita non fuit, nequa forsan edenda ob subsequutam concordiam, quæ controversiam terminavit.

2 Mihi pru Alphano reo convento scribenti, resolutio non omnino satisfecit, cum circa istam materiam reviviscentiæ census, ac regressus ad primæva jura processum forte videretur cum aliquo æquivoco, applicando declarationes, & doctrinas de uno casu loquentes ad alium omnino divarsum, unde in secunda disputatione, in responsione (petenti forsan ob temporis angustiam, ubi præsertim præcedit contraria resolutio non multum accurate visa) pro hujus articuli elucidatione ac æquivocis tollendis circa auctoritatum applicationem, dicebam plures distinguendos esse casus inter se longe diversos, ac successive erroneum videri, auctoritates da uno loquentes, alteri applicare, ob rationis diversitatem inter unum, & alterum militantem.

3 Primus igitur casus est, ubi debitor census, in istius axtinctionem, dat creditori in solutem aliquam speciem puta domum, vineam, fundum, &c. & tunc receptum ast, ac de jure satis probabile, ut evicta hujusmodi speeie, census reviviscat juxta *dec.* 495. & 530. post Cenc. Non quidem ex sola ratione reservationis priorum jurium, & actionum, ut ponderat Cenc. *q.* 108. *n.* 16. *cum seq. & n.* 19. sed ex duabus aliis melioribus, una sc. quod ubi datur in solutum species pro censu, qui dicitor atiam species potius quam creditom, itaut super eo, tanquam super fundo alter census imponi valeat, tunc potin a dicenda est permutatio unius speciei cum altera, quam in vera datio in solutum, & consequenter evicta re permutata, de plano resultat reviviscentia prioris dominii, ac regressus ad propriam rem, quæ illius loco data fuit juxta theor. glos. & Bart. *in l. ex sextante, §. Latinus Largus, ff. de except. rei judic.* de qua Surd. *dec.* 51. 113. 163. & 166. & cæteri communiter, unde propterea tali casu census interim uon dicitur extinctus, sed potius obdormire, seu esse in suspenso pro eo tempore, quo illius amptor aliam speciem loco ipsius pacifice habeat.

Et alia ratio ast, quia si loco census datur altera species fructifera, quoties ista evincitur, intrat favore creditoris æquitas super cursu fructuum, vel ratione prioris census reviviscentis, vel tanquam damna, & interessa, & na ita utriusque rei fructibus carere dicatur juxta dispositionem text. *in l. curabit Cod. de act. empti*, dum constat ejus animum fuisse non dimittendi ceosum nisi medianta altera re aliam fructifera, atque hoc ast præcipuum fundamentum, cui innititur Rota *in d. dec.* 530. post Cenc. alias 278. *par.* 5. *rec.* cum qua decisione in ista causa potissime processum fuit.

Secundus casus est, ubi ad nullam novationem inter 4
ipsas partes est deventum, sed sulum Judex administrans patrimonium debitoris censuarii jam defecti, facit creditori aliquas assignationes, ex quibus se reintegrando de pretio census, sequi possit extinctio, & tunc cum talis assignatio dicatur potius pro solvendo quam pro soluto, illaque per creditorem acceptata censeatur jure mandati ad exigendum animo faciendi extinctionis actum saltem imaginarium, si & postquam exactio sequata fuerit, hinc proinde dici non potest census extinctus, quatenus assignamenta non habeant effectum, atque de illo casu agitur apud Cavaler. *dec.* 71. & *dec.* 106. post Cenc. illoque casu pariter vere non intrant termini reviviscentiæ, quia nunquam sequuta est mors, seu extinctio.

Tertius est casus, quando facultas creditoris agendi ad sortem, non est simplex, & pura, tanquam pro credito pecuniario ax innovativa partium conventione, vel alio æquipollenti actu resultans, sed est accidentalis ad alium effectum traditionis sc. fundi liberi, & capacis, vel præstationis cedulæ bancariæ, seu renovationis fidejussoris, & similium. Et tunc dici non potest esse omnino in libera facultate creditoris repetendi sortem, quæ proinde transfusa dicatur in purum creditum pecuniarium, tum quia hæc actio ad sortem non est ad effectum exigendi, sed deponendi, ut ita debitor tædio affectus impleat, vel sors investiatur loco cautionis, tum etiam qoia multa contingere possunt, ob quæ dicta repetitio locum non habeat, atque adhuc in libito debitoris est sortem reddere irrepetibilem cum illo implemento, cujus ratione actio prædicta est exercibilis, atque da illo casu agitur etiam *d. dec.* 530. post Cenc. alias 278. *p.* 5. *rec. & habetur in Rom. Salviani, supra disc.* 13.

Quartus casus est ille plene tractatus *in Romana reviviscentia* 5
censuum sub tit. de feudis ad materiam Bullæ Baronum disc. 81. ubi sc. ex pretio bonorum debitoris per Congregationem Baronum, vel alium Magistrarum restitutum est creditori censuario pretium sortis, sed revocabiliter cum obligatione de restituendo prioribus, & potioribus, an sc. sequuta avocatione, census reviviscat, & in hoc Congregat. Baronum credidit locum esse reviviscentiæ, sed contrarium probabilius videtur ax deductis loco citatu, ubi fundamenta utriusque sententiæ habentur.

Quintus demum est casus controversus, ubi sc. ex contractu omnino innovativo, totum debitum conflatum ex sorte, & fructibus transfusum est in purum creditum pecuniarium, cujus pars satisfacta sit cum datione in solutum certorum bonorum effectum sortita, & pars solvi promissa est certis statutis temporibus, & tune dicebam nullam urgere rationem pro reviviscentia, tum quia incertum erat, an residuum sorti potius quam fructibus referendum esset, tum quia in ea quæstione, an per restitutionam partis sortis cesset totus census, vel sustineatur pru parte, quæ remaner non restitura, licet verior atque per Rotam recepta sit opinio affirmativa, ex ea ratione, quia tractatur de materia dividua, in qua tantam affert utilitatem totum respectu totius, quantum pars respectu partis, nihilominus ista est quæstio voluntatis ita in dubio præsumenda, secus autem

ubi

ubi constat de contraria voluntate transfundendi totum creditum in aliam speciem *ut dec.* 264. post Cenc. Merlin. *dec.* 822. *&* 841. & in aliis per Adden. *ad disc.* 454. *p.* 4. *rec. tom.* 2. & Cenc. *q.* 107. Et demum quia sic remanet in libera facultate creditoris repetendi sortem, neque ex parte debitoris id impediri potest, cum pactum resolutivum censeatur adjectum in gratiam creditoris, & quatenus ipse uti velit, qua 6 facultate posita, impossibile est dare censum vivum, & fructiferum, quia id repugnat essentiæ census, Cenc. *d. q.* 107. *n.* 15. *&* 24. *dec.* 29. *n.* 28. *p.* 9. *rec. & latius in dicta Romana reviviscentia censuum disc.* 81. *sub tit. de feud.* unde propterea regressus ad primæva jura censetur reservatus compatibiliter, pro anterioribus scilicet hypothecis, & juribus, ita ut illa per secundam conventionem non censerentur novata, atque hæc Mihi videbatur veritas.

ANNOT. AD DISC. XV. & XVI.

DE puncto contento in his discursibus super reviviscentia census avocata pecunia, vel alia re data pro extinctione, vel alia conventione innovativa non effectuata, agitur etiam *disc.* 81. *de feud.* atque post editos hos discursus reassumpta fuit disputatio in casu de quo *disc.* 16. eor. Calataju, & sub die 16. Junii 1673. recedendo ab ultimo decisis responsum fuit pro extinctione.

CIVITATIS CASTELLI CENSUS PRO HÆREDIBUS PIRRHI DE PAZZIS CUM JOANNE DE VITELLIS.

Casus varie decisus per Rotam, ubi pendet.

De eadem materia extinctionis census per novationem ejusque transfusionem in aliud creditum, an ob non implementum reviviscat, itaut fructus debeantur?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Verba importantia traditionem, seu consignationem, an & quando illam probent sequutam?*
3 *Per probationes affirmativas, & negativas hinc inde casus redditur dubius.*
4 *Non tantum viget ratio præscriptionis per annorum decursum, sed etiam per adminicula, & præsumptiones ad favorem debitoris.*
5 *De censu non vivo, ubi potest repeti sors transfusa in aliud creditum.*
6 *Intra quantum tempus debitor generis teneatur ad pretium quanti plurimi.*

D I S C. XVI.

1 CUm Pirrhus de Pazzis esset debitor Luzii de Vitellis in censu sortis scut. 1200. necnon in quadam societate officii, pro utroque credito tam in sortem quam in fructum, conventum est intra certum tempus a Pirrho præstari debere tatam frumenti quantitatem, quæ juxta jam taxatum pretium adæquaret, post longum autem temporis interstitium Joannes Luzii hæres contra Diamantem, & alios Pirrhi hæredes mandatum executivum obtinuit ab A. C. pro fructibus dicti census, perinde ac si viveret, atque in primævo statu duraret, & commissa per Signaturam causa in Rota coram Verospio cum clausula, *si quid exequendum*, datoque consueto dubio, *an mandatum esset exequendum sub die* 10. *Decembris* 1649. negativa resolutio prodiit ad favorem debitoris ex eo fundamento, quod ex censu extincto non possunt amplius deberi fructus, a qua resolutione recessum fuit *sub die* 5. *Decembris* 1653. & in hac ultima perstitum fuit in alia disputatione habita *sub die* 29. *Maji* 1665. in qua solum Ego ad defensionem assumptus fui, prima vero decisio cambii 1649. est impressa *dec.* 355. *p.* 10. *rec.*

Omnium decisionum hinc inde editarum fundamentum, consistit in facto, sequutæ scilicet, vel non integræ consignationis frumenti prædicti. Prima enim decisio credidit de illa constare ex verbis in scriptura conventionis contentis, actualem traditionem præseferentibus, concurrentibus etiam aliquibus adminiculis, & probationibus ex parte debitoris deductis. Aliæ vero posteriores firmant probationes non sufficere, ob exceptiones in contrarium ponderatas. Atque ad fundamentum verborum traditionem denotantium, prout sunt, *dat*, *tradit*, *cedit*, *&c.* respondetur, & in hac parte bene, quod verba prædicta tribuunt quidem facultatem apprehendendi, sed non important veram traditionem, nisi de illius veritate constet juxta theoricam Bartoli *in l. prædia, ad finem, ff. de acquirenda possessione*, Roman. *cons.* 482. *n.* 2. *in fine cum sequentibus*, Natt. *cons.* 360. *n.* 2. Mascard. *de probationibus*, *conclus.* 298. *nu.* 10. cum aliis in utraque decisione allegatis.

3 Quicquid autem sit de iis, quæ in nudo facto consistunt super hujusmodi traditionis probationibus affirmativis, vel negativis, quæ plures hinc inde per causæ Patronos deducebantur, ex quibus negari non poterat casum reddi dubium, quod sufficere dicebam pro debitore stante diuturno silentio intermedio annor. circiter 25. non quidem ratione præscriptionis, ut illud ponderat *dec.* 5. *Decembris* 1653. sed in ratione adminiculi, & præsumptionis juxta termi- 4 nos textus cum ibi notatis *in l. Procula, ff. de probationibus, ex deductis per Afflictum dec.* 13. Surd. *dec.* 105. Merlin. *dec.* 124. *& alios.*

5 Adhuc tamen posito, quod probationes debitoris circa dictam frumenti consignationem non concluderent, itaut dicendus esset frumenti promissi debitor, parum probabiles videbantur dictæ posteriores resolutiones, in ordine ad condemnationem ad fructus census, stante illius extinctione sequuta per formalem novationem, per quam sors una cum fructibus, & cum mixtura etiam alterius crediti transfusa est in contractum omnino diversum super debito generis, cum libera facultate creditoris repetendi quandocumque sortem, quo casu in bona juris ratione impossibile videtur dare censum vivum, & fructiferum, ex iis, quæ plures casus distinguendo habentur deducta *in Perusina census disc. praced.*

Clarius vero in hac facti specie, in qua non agitur de simplici repetibilitate sortis in eadem pecunia, in qua illa tradita fuerat, sed de illius transfusione in debitum generis diversi, cujus non implementum maximum interesse debitori, & e converso notabile incrementum creditori causare potest, ob pretium quanti plurimi, ad quod, vel indefinite intra totum moræ tempus juxta unam opi- 6 nionem, vel intra triennium juxta alteram debitor generis tenetur ad text. *in l. vinum, ff. si certum petatur, cum concord.* per Surd. *dec.* 81. Duran. *dec.* 346. Giurb. *dec.* 115. Rot. *dec.* 421. *p.* 9. *rec.* ubi Concordantes, durum enim, satisque improbabile videtur, ut eodem tempore dari debeat in creditore non solum libera facultas repetendi sortem principalem ad libitum, sed etiam assequendi illud grave interesse pretii quanti plurimi ex debito generis, in quod eadem sors per expressam novationem transfusa fuit, quod interesse sæpius duplum, & ultra importare solet omnibus annis gravius, ut frequenter experimur ob notabiles alterationes, quas frumenti pretia facere solent, quodque eodem tempore census debet durare vivus, & fructifer, itaut debitor utrique damno subjaceat, & e converso creditor possit pro libito eligere duas vias omnino oppositas, & super his, quæ in dicta ultima disputatione deducta fuerunt, decisio nullum verbum, dum motivatis solet satisfacere, secus enim in sequentibus disputationibus solet inculcari super eisdem, dum subsistentia videntur, & paritura bonum exitum.

FLORENTINA LEGATI PRO HÆREDIBUS FERDINANDI DE CAROLIS.

Responsum pro veritate extra Curiam.

An sub Legato stabilium veniant census, ita ut istorum fructus cedant sub dispositione facta de redditibus bonorum stabilium? Et an sub istorum nomine veniant pecuniæ investitæ super Montibus?

S U M M A R I U M.

1 *CAsus controversiæ.*
2 *Census an reputentur tanquam stabilia, eorumque nomine veniant?*
3 *Census imponi potest super alio censu.*
4 *Sub legata stabilium veniunt census.*
5 *Quando pro legatario ample sit respondendum.*
6 *Pecuniæ investitæ super Montibus habentur pro stabilibus.*

7 Quod

7 *Quod loca Montium fraternizent cum censibus, quod deciaeatur.*

8 *Ille annuus redditus, qui præstari soles per loca pia donec retinent pecuniam, an importet censum, & quid importet?*

D I S C. XVII.

1 CUm Ferdinandus in ejus testamento mandasset ex redditibus bonorum stabilium, quæ tunc possidebat, tot puellas singulis annis maritari debere, sequuta ejus morte, orta est difficultas, an sub hujusmodi legato venirent fructus censuum in hæreditate remansorum, & an venirent fructus pecuniarum, quæ post ejusdem testatoris mortem per dictos hæredes, eorumque Administratores investitæ fuerunt super Monte Florentiæ, & super hoc expetito consilio

2 Quoad primum respondi affirmative, licet aliqui Scribentes senserint census dici non debere stabilia, sed constituere quandam tertiam speciem de juribus, & actionibus potius quam de bonis stabilibus participantem, ex congestis per Rotam *dec.* 235. *n.* 2. & 3. & 311. *n.* 15. & *seq. p.* 7. *rec.*, ex quibus Altograd. senior, & alii ad causam tanquam Advocati potius quam ad veritatem pro hæredibus sceipserant, se potissime fundantes in speciali auctoritate Eugenii *cons.* 100. *lib.* 1. attamen in contrarium est magis communis, & recepta, ut scilicet pro stabilibus habeantur, ut in allegata *dec.* 235. *p.* 7. Burat. *dec.* 474. *n.* 2. 580. *n.* 8. & 735. *n.* 3. & *in aliis per Cencium de censibus*, *q.* 30. *n.* 6. Barbos. *de Episcopo*, *allegation* 95. *n.* 45.

3 Unde propterea receptum est super censibus tanquam bonis stabilibus fructiferis ad formam Bullæ S. Pii V. imponi posse census ex deductis per Cencium *qu.* 31. *nu.* 1. & *seqq.* Leotardum *de usuris qu.* 46. *nu.* 13. Buratt. *dec.* 913. *nu.* 1. & 3. & *d. decis.* 235. *part.* 7. *rec.* ubi respondetur contrariis.

4 Et in specie quod sub legato stabilium veniant census Gabr. *cons.* 141. *n.* 18. *cum seqq. lib.* 2. Surd. *dec.* 204. *nu.* 7. Gratian. *discept.* 981. *n.* 34. Burat. *dec.* 574. *n.* 2. de Marin. *resolut.* 11. *lib.* 1. *num.* 4. Cenc. *qu.* 30. *num* 8. ex quibus curandum non est de unica contraria auctoritate Eugenii *dict. cons.* 100. ex eo præsertim, quod Consulentium auctoritates utpote ad causæ opportunitatem, & pecuniam frequentius sunt leves, & suspectæ.

5 Fortius autem hujusmodi opinionem recipiendam esse dicebam, ex eo quod negari non poterat versari in casu dubio, in quo proinde ex duplici ratione pro legati benigna interpretatione respondendum erat, una scilicet, quia pro dotalibus piis subsidiis, & altera, quia hæc dispositio concepta erat in casu extinctionis hæredum sanguinis, itant bona hæreditaria ad extraneos transitum facere deberent, unde propterea de plano instabat propositio quod pro legatario potius quam pro hærede in dubio respondendum esset.

Quo vero ad pecunias post mortem testatoris investitas super Monte Florentiæ, plana erat negativa ex facto, dum legatum restrictum erat ad redditus illorum stabilium, quæ de tempore Testamenti testator possidebat, ibi, *dell' entrate de i beni stabili, che di presente si trova havere, possedere*, sed cessante hoc facto, Ego eram in diversa sententia ab illa, in qua fuerunt aliqui ex ejusdem Curiæ Advocatis super eisdem punctis interrogati, credentes istas pecunias jure crediti regulandas esse, quoniam ut in proposito pecuniarum, quæ investitæ sint super Montibus Venetiarum, Florentiæ, vel similibus, habetur sæpius de-
6 ductum *sub tit. de Regalibus* ad materiam locorum Montium, præsertim in una Januen. *disc.* 36. receptum est apud DD. hujusmodi investimenta pro stabilibus haberi, ut per Alexandrum *cons.* 16. *n.* 3. *lib.* 3. Gabr. *cons.* 141. *n.* 23. *lib.* 2. Thesaur. *juniorem*, *lib.* 2. *q. forensium* 5. *in fine*, Rovit. *super pragmatica prima de juribus*, & *exaction. Fiscal. nu.* 66. & 80. Barbos. *de Episcopo allegatione* 95. *n.* 94. Burat. *dec.* 474. *n.* 1. & 913. *nu.* 10. Rota *in Veneta pretii*, *seu nullitatis contractus* 13. *Novembris* 1602. *cor. Pamphilio*, *Viterbien. hæreditatis de Ghisiis* 10. *Junii* 1639. *coram Rojas* inter suas *dec.* 66. *n.* 10.

Quodque isti Montes fraternizent cum censibus Leotar.
7 *quæst.* 22. *nu.* 42. quoties tamen, ut in dicta sua sede habetur, agitur de Montibus formiter erectis importantibus jura cum Principe, vel Republica, in quibus verificabile sit dominium, tanquam de specie eo modo, quo in allegatis auctoritatibus, & aliis habemus de locis Montium Urbis, secus autem ubi istud vocabulum Mons, est in sola nuncupatione, in effectu tamen agitur de pecunia tradita alicui banco, seu Monti Pietatis, ex qua per retinentem pro ejusdem pecuniæ usu correspondeatur quoddam annuum lucrum, ut exempli gratia bancorum insignis Hospitalis Sanctissimæ Annunciatæ Neapolis, quod reliquentibus penes ipsum pecunias sub quadam specie annui redditus, correspondet fructus ad rationem quatuor plus, vel minus pro centenario, ista enim conventio non importat vera loca Montium, minusque verum censum, sive ex Bulla S. Pii, si- 8
ve etiam de jure communi, cum neque fiat constitutio pro certo fundo, neque sors sit ex parte creditoris demortua, & irrepetibilis, sed continet quandam novam speciem contractus, quem ibi dicunt *annui redditus* a censu diversi, & qui pro meo judicio de jure ad aliud referri non potest nisi ad illam speciem trium contractuum Societatis, & duplicis assecurationis, quam aliqui Canonistæ, frequentius vero Morales deducunt ex text. *in cap. per vestras*, *de donationibus inter virum*, & *uxorem*, de cujus materia *in Firmana sub tit. de usur. disc.* 1. loco interesse quod ibi sine illis requisitis, quæ desiderentur in Curia, practicatur in sua materia *sub eodem tit. de usuris* plures.

S U M M A R I U M.

1 L*Egato censu an veniant fructus decursi?*
2 *An census importet onus reale, vel personale?*
3 *Perempto, vel diminuto fundo, an & quomodo census pereat?*

ANNOT. AD DISC. XVII. & seqq.

SUper articulo contento in *hoc disc.* an sub legato census 1
veniant fructus decursi, alia non suppetit occasio agendi?

Idemque in casu de quo agitur *disc.* 18. an census im- 2
portet unus reale, vel personale?

In alio casu contentu *disc.* 19. de censu imposito super 3
re quæ pereat, vel minuatur, videantur deducta infra hoc *tit. disc.* 43.

ROMANA PECUNIARIA DE MAXIMIS

PRO CAMILLO, ET FABIO DE MAXIMIS CUM CÆSARE ET ANTONIO DE CAETANIS.

Casus disputatus in Congregatione Baronum, & resolutus pro Maximis.

Census consignativi, an importent onus reale fundi censiti, vel potius personale, ad effectum videndi an donato, vel legato fundo censito, onus census pertineat ad donatorem, vel hæredem testatoris, vel potius ad donatarium, seu legatarium?

S U M M A R I U M.

1 F*Acti series.*
2 *Sub legato, vel donatione rei an veniant census passivi, quibus ipsa res est gravata, affirmative in donatione?*
3 *Cessionarius, vel donatarius hæreditatis fingitur hæres ab initio.*
4 *De eadem conclusione, de qua n.* 2. *datur distinctio.*
5 *Census consignativus an dicatur onus reale, vel personale?*
6 *Census prædictus quid importet, & quale jus creditori super fundo censito quæratur.*
7 *Impositor census, vel habens causam ab eo non liberatur si desinat possidese fundum censitum.*
8 *Si ex pluribus fundis censitis unus pereat, sustinetur super altero, si est capax.*
9 *Quando census consignativus ad hunc effectum reputetur tanquam onus reale.*
10 *Observantia multum ad id attendenda est.*

D I S C. XVIII.

OCcasione matrimonii contracti per patrem Camilli, & 1
Fabii de Maximis, cæteri fratres eidem donationem fecerunt de omnibus bonis paternis, & maternis, super quibus, vel eorum aliquibus, Laurentius unus ex donatoribus aliquos census imposuerat, de quibus in donatione nulla mentio

mentio habita fuit. Cum autem sequuta morte dicti Laurentii Caetani, & alii ejus creditores in vim Bullæ Baronum, stante qualitate Baronali in dict. Laurentio concurrente, pulsarent in Congregatione Baronum prædictos de Maximis possessores castrorum, & bonorum ab eodem Laurentio possessorum, atque rei conventi exciperent de creditis anterioribus absorbentibus valorem bonorum, de quibus erat controversia sibi competentibus ob dictos census ab eorum creditoribus cum cessione jurium acquisitos, quodque Bulla Baronum locum non haberet in locis Montium: E converso autem actores prætenderent comprehensionem dd. locorum Montium sub Bulla, ac etiam replicarent census prædictos esse debitum proprium, tanquam impositos super bonis postea donatis. Hinc proinde assumpta super utroque puncto disputatione in eadem Congregatione Baronum, quoad punctum comprehensionis locorum Montium sub Bulla actum habetur in hac eadem causa, *sub tit. de feudis ad materiam dictæ Bullæ disc. 92.*

2 Quo vero ad istum, an scilicet onus censuum consignativorum redimibilium, qui ob acceptam pecuniam super aliquo fundo impositi sunt, pertineant ad ejusdem fundi donatarium, vel legatarium, vel potius ad donatorem, seu testatoris hæredes, Scribentes pro actoribus potissimum fundamentum constituebant *in dec. 143. part. 5. rec. impress.* etiam post Marin. *resol. 12. lib. 1.* & relata per Cenc. *q. 79. ex n. 19.* ubi tractando materiam tex. *in l. si res obligata, ff. de legat. 1.* ubi DD. materiam tractant, atque relinquendo sub dubio, an tale onus pertineat ad legatarium, attamen quatenus pertinet ad donatarium, contra istum deciditur atque cum eadem distinctione simpliciter pertransit de Marin. *loc. cit.* acquiescens dictæ decisionis auctoritati.

Scribens pro reis conventis, dicebam difficultatem evitari ex facto, ideoque nulla incumbebat necessitas examinandi dictæ quæstionis veritatem, quoniam non agebatur de donatione certi fundi, super quo ipsemet donator censum prius imposuisset, ut est casus dictæ decisionis, sed donatio erat de universitate bonorum paternorum, & maternorum, sub qua
3 veniebat universum jus activum, & passivum ipsorum parentum, itaut tanquam cessio dictarum hæreditatum, referenda esset ad illum prædictorum bonorum statum, in quo erant de tempore quo delatæ fuerunt, perinde ac si ex tunc, reliquis fratribus illas non curantibus, solus donatarius in eis successisset juxta terminos text. *in l. 2. in principio, & §. si quid publici, & l. venditor ex hæreditate, ff. de hæred. vel actione vendita*, & sic gesta per hæredem, qui hæreditatem vendidit, vel cessit, antequam dictam cessionem faceret, prosunt quidem creditoribus, vel aliis, cum quibus contraxit, & in quorum præjudicium talem cessionem facere non potuit, sed quoad ipsius hæreditatis emptorem vel cessionarium non habentur in consideratione, cum hic fingatur hæres ab initio, atque obtinere dicatur hanc universitatem in eo statu, in quo delata fuit, nisi expresse, vel præsumptive de diversa voluntate constet ex iis, quæ habentur in sua materia, *sub tit. de hæred.*, & est juris principium certum, hæc autem voluntas in præsenti potius excludebatur tam ex aliquibus instrumenti verbis, quam ex qualitate donationis, quæ dici non poterat mere gratuita, & lucrativa, sed potius correspectiva, & onerosa, dum ejus intuitu donatarius uxorem duxerat ac matrimonii oneribus se supposuerat in aliorum fratrum gratiam, & pro communis familiæ conservatione, ex iis, quæ in proposito hujusmodi donationum contemplatione matrimonii ... habentur in sua materia, *sub tit. de donationibus*, & ex hoc fundamento Congregatio pro reis conventis respondit, rejiciendo actorum instantias.

Quatenus vero ageretur etiam de donatione particulari facta de bonis, super quibus donator census consignativos im-
4 posuisset, adhuc probabilius dicebam quod cessantibus diversæ voluntatis inditiis, & conjecturis, pro donatario, seu legatario respondendum esset, quoniam retenta distinctione communiter tradita per DD. *in d. leg. si res obligata, ff. de legat. 1.* aut agitur de onere reali, & intrinseco, quod ipsi rei donatæ, vel legatæ sit infixum prout sunt census reservativi, seu canones, & livelli cum similibus, & tunc illud transit cum ipsa re tanquam illi annexum, ejusque qualitas connaturalis, & intrinseca, aut agitur de debito, seu alio onere potius personali quam reali, & tunc utpote magis inhærens personæ quam rei pertinet ad donatorem, seu testatorem ejusque hæreditatem, qua distinctione sic stante, decisio in proposito pendet a puncto naturæ, seu qualitatis census consignativi, an scilicet dicatur onus magis personale, vel reale.

5 Quoties autem agitur de censu imposito per ipsum donatorem, vel testatorem, seu ejus auctorem, cujus ipse sit hæres, & successor universalis, ejusdem auctoris personali obligatione etiam affectus, & tunc omnino verius est esse onus personale ac spectare ad donatorem, vel testatoris hæreditatem, ut plene, & docte impugnando *d. dec. 143. part. 5. rec. & repetit.* apud Marin ubi supra, probat Ranuccius hujus Curiæ insignis Advocatus, in ejus allegatione registrata apud Cenc. *d. qu. 79.* itaut reproposita causa, ob difficultatem capta non fuerit resolutio, quod forte causa fuit, ut illa controversia per concordiam terminaretur, unde propterea sequitur illam decisionem non posse allegari tanquam talem, neque illius vim habere, ut in Rota, & Curia est receptissimum.

Census enim consignativus, juxta veriorem sententiam, 6
contraria rejecta, non importat translationem dominii rei censuatæ, nec in toto, nec in parte, minusque aliquam formalem servitutem ejusdem rei, quæ reputatur solum subjectum necessarium census pro ejus validitate ad excludendum censum personalem, atque ad demonstrandum periculum amissionis sortis, cui creditor ex fundi censiti peremptione subjacere debet (itaut etiam super re aliena de consensu Domini prohibitum non sit censum imponi) sed solum importat respectu ipsius rei quandam magis specialem hypothecam ex plene deductis per Cenc. *q. 1. n. 23.* & latius *q. 23. n. 3. cum seq.* Rota *dec. 211. n. 5. p. 5. rec.* & in aliis, igitur principaliter est onus personale, cum hypotheca sit pedissequa obligationis personalis, sine qua stare non potest.

Hinc verius, ac in Foro magis receptum est, rejecta con- 7
traria opinione, impositorem census, vel ejus hæredem non posse desinere possidere rem censitam, neque creditorem cogendum esse illam prosequi, nam etiamsi debitor illam non possideat, dummodo sit in rerum natura, & non perierit, in actione personali cogi potest ad solvendos fructus ex deductis per Cenc. *q. 73. n. 13. & q. 96. n. 10. & seq.* de Marin. *resol. 100. n. 3. & 10. cum seqq. l. 1. Mediolanen. census 27. Junii 1646.* cor. Meltio, & in aliis.

Prout constituto censu super pluribus fundis, si unus pe- 8
reat, superstes vero sit capax adhuc durat, & sustinetur census in toto, *ut dec. 47. n. 3.* post Merlin. *de pign. dec. 213. n. 4.* post Zacch. *de oblig. Romana dotis 11. Febr. 1647.* cor. Bichio, & in aliis, nam est propositio hodie recepta, ergo dici non potest esse onus intrinsecum, & reale, quia tali casu, pereunte una ex rebus, deberet pro ejus parte cessare, sed verius est actionem radicatam esse contra personam, rem autem, seu fundum stare tanquam subjectum necessarium ad validitatem actus.

Uno autem casu, cessantibus diversæ voluntatis proba- 9
tionibus, vel inditiis, reflectendo ad veritatem, credebam præmissa locum non habere, quando scilicet ageretur de censu quamvis consignativo, occasionaliter tamen debito per donatorem, vel testatorem, quia nempe tanquam tertius possessor fundi censiti ad illius onus teneretur, itaut ex dimissione fundi obligatio cessaret, ex iis, quæ de hujusmodi causativa, seu occasionali obligatione habentur apud Amat. *res. 21.* Rot. *dec. 428. n. 4. part. 1. rec. Bonon. census 4. Febr. 1654.* cor. Meltio, & pluries, *sub tit. de credito*, ac etiam *sub tit. de Regalibus ad materiam officiorum, disc. 8. & 9.* Tunc enim licet hujusmodi census attenta ejus creatione, ac in ordine ad impositorem importet onus potius personale quam reale, attamen quoad tertium ejus debitorem occasionalem, in quo personalis obligatio non est verificabilis, censendum venit onus reale, adinstar census reservativi: Occasio tamen adhuc non præbuit illam quæstionem, vel occasione donationis, vel legati permittet disputare, cum ut plurimum id exprimi soleat, vide- 10
tur tamen causa potius facti quam juris, decidenda ex particularibus facti circumstantiis, ex quibus ad verisimilem voluntatem inferri valeat, potissimum desumendam ex qualitate rei donatæ, vel legatæ, ac respective ex quantitate census, fortius vero ex subsequuta observantia, quæ in quibuscumque actibus est optima interpres, ut ponderatur in eadem *dec. 143. p. 5. rec.* & admittitur per dictum Scribentem contra eam apud Cenc. *d. q. 79.*

ROMANA DIMINUTIONIS CENSUS

PRO ILLIS DE MARI CUM ECCLESIA DOMUS LAURETANÆ URBIS.

Casus disputatus coram A. C. & sopitus per concordiam.

De censu imposito super officio Custodis unius portæ Civitatis, ac emolumentis ex hujusmodi custodia provenientibus, an cesset in toto, vel in

in parte per hujusmodi emolumentorum cessationem, vel diminutionem, da mandato Superiorum, seu ex alio casu sequutam?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Diminuto fundo diminuitur census.*
3 *An infructuositas assimiletur peremptioni?*
4 *Quid ubi infructuositas adscribi potest culpa ipsius debitoris, declaratur.*
5 *Declaratur conclusio circa damna, & interesse ob impositionem super fundo incapaci.*

D I S C. XIX.

1 JUlius de Mari possessor officii Custodis Portæ Salariæ super officio prædicto imposuit censum in sorte scutorum 1800. ad favorem Castellani, cumque de anno 1643. ob prohibitam exactionem manipulorum fœni in Urbem per dictam portam ingredientis, quam Custos, seu ejus conductor facere solebat, satis notabiliter ejus emolumenta diminuta essent, ita ut prius locaretur pro annua pensione scu. 100. deinde vero pro solis scu. 30. Hinc orta est controversia inter dicti debitoris hæredes, ac domum Lauretanam Urbis Castellani creditoris pariter hæredem, super cursu fructuum a dicto anno 1647. citra, stante supervenienta dicta fructuum, & emolumentorum adeo notabili diminutione, itaut ex tunc esset dicti census incapax saltem in parte, & introducta causa coram A. C.

2 Pro debitoribus Scribens dicebam quod essemus in casu dispositionis *Constitutionis Pianæ*, §. *postremo*, ubi per verba præcisa disponitur, *census omnes in futurum creandos, re in toto, vel pro parte perempta, aut infructuosa in totum, vel pro parte effecta ad ratam perire*, unde cum census dici non posset impositus super porta materiali, quamvis ita in instrumento diceretur, tum quia illa materialiter considerata est res omnino infructifera, tum quia est in dominio, & de Regalibus Principis, sed super dicto officio Custodis, quod ex concessione Principis est in privato dominio saltem subalterno, & de sui natura fructifero ob emolumenta illi annexa, de quibus *lib. 3. Statutorum cap.* 110. Sequitur exinde, quod ob cessata dicta emolumenta, fundus effectus fuerat incapax dicti census saltem in parte, idque non ex culpa, & facto debitoris, quo casu hic tenetur ad fructus loco damnorum, & interesse, sed ex facto Principis, vel alterius supremi Magistratus, quod de jure inter casus fortuitos enumeratur.

Scribentes in contrarium, adhibendo auctoritates percutientes materiam textus *in cap. propter sterilitatem, extra locati cum concor. l.* de quibus satis frequenter, *sub tit. de locat.* & sub altero *de Regalibus* probare conabantur hujusmodi diminutionem non fuisse circa substantiam rei, sed circa fructus, dum ipsum officium, quod est causa productiva fructuum adhuc durabat, & consequenter inferebant dici non posse peremptum fundum, verum hæc inspectio videbatur irrelevans, atque nullius effectus operativa, quoniam cessatio
3 census in toto, vel in parte, non solum provenit a fundi censiti peremptione, itaut ejus substantia in toto, vel in parte chasmate pereat, sed etiam ab ejusdem infructuositate, non quidem temporanea, & accidentali, sed perpetua successiva, cum Piana Constitutio, & in verbis supra registratis parificet infructuositatem peremptioni, & cum hoc sensu procedant Scribentes, ut apud Cenc. *q.* 102. *n.* 1. *cum seqq.* Leotar. *de usuris q.* 57. *n.* 42. apud quos cæteri.

Major difficultas erat in eo, quod hujusmodi emolumen-
4 torum diminutio non proveniebat ex novo facto accidentali Principis, vel Superiorum, per quod emolumenta alias competentia sublata, vel diminuta esset, sed potius ex justa provisione pro tollendis abusibus, ac impediendis illis emolumentis, quæ illicita erant, ex iis, quæ in proposito diminutionis emolumentorum officii Notariatus Ripæ habentur in *Romana affictus officii, sub tit. de Locat. disc.* 3. Unde propterea dici posse videbatur contra debitorem, quod ipse asserendo fundum capacem, in culpa, seu mendacio fuerit, ac propterea teneretur ad damna, & interesse ex iis, quæ habentur supra *disc.* 13. *& disc.* 31. verum pro remotione objecti dicebam id recte procedere ad favorem creditoris ignari in bona fide versantis contra debitorem, qui mendax ac falsus assertor dici potest, dum recte conscius de rei suæ fructibus, & redditibus onus adjecit illis incongruum, in quibus terminis, & cum utriusque dicti præsoppositi concursu loquuntor omnes decernentes etiam in casu incapacitatis hujusmodi fructus loco damnorum, & interesse in locis supra citatis.

Utrumque autem in præsenti cessare videbatur, itaut quantum in unica disputatione desuper habita videri potuerit, esset casus novus, quoniam hoc officium prius possessum fuerat ab ipsomet Castellano creditore, qui de anno 1643. illud donaverit Julio debitori, & consequenter ipse erat conscius illius infructuositatis, quam subsequens Superiorum provisio circa prohibitionem abusus declaraverat, dum hic abusus aderat etiam de eo tempore, ideoque dici non poterat introductus per debitorem, qui esset illius conscius, atque hinc dicebam resultare dilemma, aut enim danda erat in possessore officii scientia præsumpta sufficiens ad malam fidem, aut non. Primo casu, si mala fides erat in debitore, erat etiam in ipso creditore ab initio, unde neque damna, & interesse intrabant. Secundo autem casu, sicuti ipse creditor pro se bonam fidem allegabat, ita eadem assistebat debitori. Non habuit tamen causa ulteriorem disputationem, in qua maturius examinari potuerit ille punctus forte novus, quando scilicet uterque est in statu bonæ fidei, quoniam habita unica tantum disputatione, concordia terminavit controversiam, probabilius tamen credebam tali casu pro cessatione fructuum respondendum esse, quoniam data insufficientia fundi, deficit census, & consequenter deberi non possunt fructus tanquam ex censu, actio autem ad damna, & interesse eatenus intrat, quatenus concurrat in debitore dolus verus, vel præsumptus super falsa assertione capacitatis, quam ipse recte sciebat non adesse, unde cum idem dolus, seu culpa in eo ita cessaret, quia cum bona fide, ac juxta credulitate hujusmodi assertionem fecit, hinc proinde videbatur dictæ actioni locum non esse, cum ejus fundamentum non sit bona fides creditoris, sed mala fides debitoris, quæ tamen sola non sufficit, nisi etiam copulative altera bona creditoris concurreret. 5

ARIMINEN. CENSUS PRO CATHERINA A CURRU, CUM CAROLO GIRONO.

Casus disputatus in Rota, incertus est exitus, credo per concordiam.

De materia præscriptionis, seu præsumptæ extinctionis census ob longissimam cessationem ab exactione, ac respective solutione fructuum.

S U M M A R I U M.

1 *CAsus controversia.*
2 *In annuis censibus non sufficit unica præscriptio, sed tot requiruntur, quot sunt anni.*
3 *Præscriptio statutaria non intrat in debito negato.*
4 *Cessante causa simulandi, ad simulationem probandam requiruntur probationes certæ, & expressæ.*
5 *Quod præscriptio in censu sit pene impracticabilis.*
6 *Sors census non præscribitur, & quid de fructibus.*
7 *In annuis præstationibus, aliisque juribus incorporalibus quid probandum sit ad præscriptionem.*
8 *De præsumpta extinctione census ob diuturnam non solutionem fructuum.*
9 *Negativa per quam, & quomodo est probanda.*

D I S C. XX

USque ab anno 1603. Franciscus Gironus pro scutis 200. auri imposuit annuum censum sc. 20. similium auri ad favorem Corneliæ a Curru, cui morienti de anno 1626. successit Franciscus frater, cui pariter morienti de an. 1640. successit Catherina, quæ habita notitia hujusmodi census pulsavit Carolum dicti Francisci filium, & hæredem coram A. C. pro fructibus, & obtinuit mandatum ab annis 29. citra juxta praxim Curiæ *de qua dec.* 3. *part.* 8. *rec.* solidius firmatam occasione disputationis habitæ *in Bituntina census* coram Corrado *dec.* 373. *n.* 14. *cum seq. par.* 9. *rec.* in qua me Scribente pro Monte Labinorum creditore contra illos de Bovlis dictum fuit, quod Rota, & Curia sequitur opinionem Ultramontanorum contra Bart. *& sequaces Citramontanos*, ut in censu tanquam debito non puro, sed conditionali, non detur unica præscriptio, sed tot requirantur præscriptiones, quot sunt anni, atque hoc jure vivitur in Curia. 1

Commissa vero causa appellationis in Rota coram Albergato, assumpta fuit disputatio, an, & a quo tempore hujusmodi fructus deberentur, opponente debitore de dicti cen- 2

sus

sus simulatione, ac præscriptione, seu præsumpta extinctione ob adeo diuturnum silentium, verum pro actrice Scribens dicebam hujusmodi exceptiones esse contradictorias, quoniam si census juxta rei conventi assertionem erat simulatus,
3 hinc sequebatur quod nullatenus cadere poterat præsumpta extinctio, quia præsumi non potest solutum id, quod ipsemet debitor allegat nunquam debuisse, unde propterea in proposito præscriptionis statutariæ, quæ in effectu aliud non est nisi præsumpta solutio, receptum habemus illam nunquam intrare in debito negato, *ut dec. 192. n. finali*, *& dec. 219. n. 11.* post Zacch. *de oblig.* Dunoz. *dec. 849. num. fin.* & in aliis frequenter, cum sit recepta propositio, cujus veritatem cessantibus auctoritatibus evidenter comprobaret jam dicta ratio, quod præsumendum non est solutum id quod ipsemet debitor dicit nunquam debuisse.

4 Agendo tamen distinctè de utraque, quatenus pertinet ad primam simulationis, facilis erat ejus rejectio, quoniam nulla dabatur simulandi causa, qua cessante frequens est ac in Foro recepta propositio, simulationis probationem requiri expressam, & concludentem, ideoque non admitti conjecturalem, & præsumptivam, cui tantum locus est, ubi congrua simulandi causa concurrat juxta *cons.* Bart. 65. quod Rota sequitur ex deductis per Adden. ad Greg. *dec. 157. n. 27.* & ad Burat. *dec. 99. Tudertina donationis 17. Junii* 1652. cor. Cerro *dec. 273. n. fin. part. 11. rec.* & sæpius, potissime quia conjecturæ erant leves ac remotæ, unde propterea circa hunc punctum modica difficultas dignoscebatur.

5 Ita pariter quoad præscriptionem, quam in censibus pene impossibile est verificari, tum ob difficultatem probandi continuatam negativam solutionis fructuum, tum quia ex tempore subducendum est illud vitæ impositoris, qui tanquam debitor conscius ratione malæ fidei ex dispositione juris Canonici, etiam in Terris Imperii recepta nunquam præscribit, quod juxta unam opinionem a Rota etiam receptam influit quoque in hæredem universalem saltem primum ex iis, quæ cæteris allegatis firmantur *in d. Bituntin, census* cor. Cortado *dec. 373. p. 9. rec. n. 8. cum seqq.* Ac etiam quia ex eodem tempore subducendum est illud pupillaris ætatis creditoris, quando præscriptio omnino obdormit, ac illud ætatis minoris, quando licet de jure currat, ubi cœpta est cum defuncto, nihilominus datur restitutio in integrum, quæ etiam conceditur majori ex clausula, *si qua Mihi justa causa &c.* præsertim, & frequentius ratione justæ, & probabilis ignorantiæ in hærede etiam primo, fortius vero in secundo, vel tertio de facili præsumendæ, itaut detractis dictis detrahendis, nullus, vel satis rarus casus videatur, in quo præscriptio ex mero jure communi resultans, verificetur, in debitis præsertim juratis majorem perpetuitatem ad an. 40. habentibus, ut *in d. dec. 373. n. 11. p. 9.*

6 Sed fortius, quia omnes hujusmodi difficultates procedunt etiam in debito puro ad creditoris libitum repetibili, multo magis ubi agitur de censu, quoniam, aut tractatur de præscribenda sorte, & in ea verificabilis non est præscriptio, quæ nunquam currit non volenti agere *ad not. text. in l. fin. Cod. de annal. præscript.* Sors enim tanquam demortua non dicitur debita, atque creditor ad illius repetitionem agere prohibetur, ergo de plano intrat regula prædicta, respectu vero fructuum, in Rota, & Curia, & forte in omnibus Italiæ Tribunalibus, ut supra insinuatum est, receptam habemus opinionem Ultramontanorum contra Bart. quod cum non agatur de debito puro, sed conditionali, unica præscriptio non sufficiat, sed tot requirantur præscriptiones, quot sunt anni, *ut plene d. dec. 373. n. 14. p. 9. rec.* ubi Concordantes, & sic talis exceptio suffragari potest pro annualitatibus præteritis, non autem ab annis 30. citra juxta opinionem, quam recipit praxis, cum de stricto jure, ubi adest juramentum, esse deberet ab annis 40.

7 Ea etiam respectu ipsius census ac juris exigendi fructus de præsenti, & de futuro, concurrente clara ratione, quod in hujusmodi annuis præstationibus, seu exigendi juribus incorporalibus dari non potest præscriptio nisi prævia petitione creditoris cum denegatione debitoris, ac subsequuta creditoris patientia, sine quibus utpote loco possessionis habendis, verificabilis non est præscriptio, inter cujus requisita illud continuatæ possessionis connumeratur, unde propterea (excepta præscriptione immemorabili, vel centenaria, cujus vigore quicumque melior titulus libertatis inductivus allegari potest, & sic in proposito ille extinctionis) receptum habemus quod in hujusmodi juribus tanquam facultativis non concurrentibus contradictione cum scientia, & patientia ut supra, ex solo lapsu temporis non datur præscriptio ex deductis per Rovit. *dec. 97.* ubi de jure decimandi, & sæpius in dicta sua materia, *sub tit. de Decimis*.

Major igitur ac unica præsentis controversiæ difficultas
consistebat in motivo præsumptæ extinctionis quandoque 8
ob longævum silentium per Rotam admissa, ut apud Mellin. *dec. 235. & in Cornetana reintegrationis 26. Junii 1641.* cor. Bichio, Seraph. *dec. 1333.* in quibus auctoritatibus Scribentes pro reo convento fundamentum constituebant, verum replicando pro actore dicebam, quod cum extinctio frequentius per actum retrosimilem fieri soleat, non de facili admittitur ejus probatio per præsumptiones, & conjecturas, ut in specie habetur *dec. 35.* post Merlin. *de pignor. in fine*, & admittitur in ead. *dec.* Seraph. ubi non in solo silentio, sed in plerisque aliis probabilibus conjecturis, & adminiculis constituitur fundamentum.

Hinc proinde dicebam istam esse potius quæstionem facti, & applicationis quam juris, ex ejusdem facti circumstantiis decidendam, quibus attentis in proposito id prætendi non poterat, quoniam ab anno 1608. creationis cen- 9
sus usque ad annum 1626. in quo obiit Cornelius creditor, non constabat de negativæ probanda per allegantem, quoties illa est fundamentum intentionis, ex deductis per Greg. & Adden. *dec. 13.* Buratt. & Adden. *dec. 10.* potissime quia affirmativa videtur improbabilis ex parte creditoris, ubi præsertim est hæres ignarus eorum, quæ cum defuncto gesta sunt, quoniam de communi usu, quando fiunt solutiones fructuum census, vel aliarum manualium præstationum, creditor solet facere apocham de recepto debitori, qui e converso facere non solet antapocham creditori, unde ita debitor lacerando, vel occultando quietantias, & apochas de recepto post longum temporis intervallum cum sola allegatione negativæ præsertim cum hæredibus ignaris liberationem a proprio debito consequi posset; ab anno vero 1626. non solum probanda erat, sed etiam scientia in hærede;; ut ita ex silentio, ac negligentia in exigendo deduci posset allegatæ extinctionis adminiculum, quod neque solum, & de per se esset sufficiens, nisi alia quoque urgerent in idem tendentia simul, & unitim pro Judicis prudentis arbitrio consideranda, & ex his credebam etiam cum sensu veritatis, nisi de congrua simulandi causa, vel de aliis extinctionis adminiculis doceretur, pro actrice respondendum esse, ut puto sequutum, nisi concordia controversiam terminaverit, cum ignotus Mihi remaneat causæ exitus.

ANNOT. AD DISC. XX,

PUnctus de quo agitur in præsenti discursu super præsumpta extinctione dicendus est potius facti, quam juris ex singulorum casuum circumstantiis decidendus, ideoque incapax regulæ generalis eodem modo, quo *sub tit. de Credito*, habetur in solutione præsumpta, dum ibi deducta in idem conferunt, & quidem magna probabilitas huic præsumptioni assistere videtur, quando non concurrant circumstantiæ, quæ illam præsumptionem excludant.

Cavendum vero est ab allegatione præscriptionis, cum raro, vel unquam illa ad finem deducatur, potissime ubi quæstio sit cum successoribus venientibus jure suo independenter a prædecessoribus, qui exactionem censuum neglexerunt, sed melius consilium est insistere præsumptioni juxta ponderationes, de quibus *disc. 21. de Judic. & disc. 3. de alien. & contract. prohib. & disc. 133. de Feud.* & alibi pluries.

ROMANA RETENTIONIS
PRO SOCIETATE SANCTI ELIGII
CUM ILLIS DE PIERS.

Casus disputatus coram Prælato Judice Commissario, & pro Societate determinatus.

An & quando creditori censuario, seu ejus cessionario competat retentio bonorum debitoris pro debito sortis principalis adversus creditores posteriores?

S U M M A R I U M.

1 F*Acti series.*
2 *Pro sorte census non datur retentio adversus creditores posteriores.*
3 *Declaratur.*
4 *Possessori rei censitæ competit jus extinguendi censum etiam invito creditore.*
5 *In concursu qui formatur in bonis debitoris defecti graduatur creditor censuarius etiam pro sorte.*

DISC.

D I S C. XXI.

1 GAspar Brunus auctor Societatis S. Eligii emit ab illis de Vetera controversam domum pro scut. 1000. jam solutis, postea vero insurrexerunt quatuor creditores anteriores illis, qui cum dicto pretio, reportata per emptorem jurium cessione, dimissi fuerant, inter quos duo erant creditores censuarii, qui contra dictum emptorem, seu Societatem ejus hæredem immissionem in vim Salviani interdicti obtinuerant pro fructibus decursis, & in futurum decurrendis, unde propterea possessor, reportata jurium cessione solvit nedum fructus decursos, sed etiam sortem principalem, quibus sequutis insurrexerunt illi de Piers immissionem ex eodem interdicto Salviani petentes tanquam pariter creditores anteriores illis, qui cum pretio dimissi fuerant, atque Societate excipiente de retentione pro creditis anterioribus ut supra solutis, replicantibusque actoribus quod pro sorte principali dictorum duorum censuum anteriorum utpote irrepetibili, & quæ proinde
2 dici non potest debitum, non competat retentio adversus posteriores volentes ex fructibus salvo ipso fundo satisfieri ex firmatis apud Cavaler. *dec.* 539. *n.* 2. & *dec.* 54. *n.* 8. post Mangill. *de subhast.* cum quibus proceditur *dec.* 93. *n.* 14. post Merlin. *de pignor.* & *in aliis*; hinc A. C. in prima instantia immissionem actoribus concessit.

Commissa vero causa appellationis Prælato, in hoc statu
3 ad defensionem assumptus, cum sensu etiam veritatis, dicebam injustam videri Judicis primæ instantiæ determinationem, atque licite per possessorem excipi de retentione pro dictis creditis anterioribus etiam ex causa sortis, conclusio etenim prædicta de non danda retentione pro sorte principali, procedit ubi illa opponitur per creditorem censuarium, vel per illum, qui aliam non gerit personam nisi illam cessionarii ejusdem creditoris, cujus personam, & jura tantum repræsentet, quoniam cessionarius habere non potest majus jus quam cedens, ideoque eadem irrepetibilitatis exceptio, quæ obstat cedenti, obstare debet cessionario, atque in his terminis procedunt allegatæ decisiones, potissimum etiam fundamentum in eo constituentes, quod ibi agebatur de voluntaria cessione procurata per spoliatorem, seu alias intrusum, ut in ejus injusta, & intrusiva possessione ita se confoveret.

4 Secus autem ubi agitur de legitimo possessore rei censuatæ jure dominii, qui licite potuit ad ipsam rem liberandam extinguere censum etiam invito creditore censuario ex deduct. per Cenc. *qu.* 104. *n.* 7. *Romana dotis* 5. *Maii* 1659. *cor. Bevilaqua*, & sæpius, tunc enim idem possessor, qui solvendo de proprio pretium census effectus est creditor, nullatenus prohibendus venit ex cessis juribus anterioribus retentionis beneficio uti adversus posteriores, quoniam si pro eodem credito tanquam ex facto casu evictionis ita evitatæ, seu præventæ, agere poterat contra venditorem, vel etiam contra tertios possessores ejus bonorum, multo magis retentionis beneficio uti potest, quia cui datur actio, fortius competit exceptio.

Clarius vero ex ea facti circumstantia, quod venditores erant jam defecti, atque in eorum bonis formatus erat concursus, qui in Curia ex reformatione Pauli V. inductus dici-
5 tur per unionem trium creditorum, illo enim casu conceditur ex æquiori opinione concursus creditoris censuarii etiam pro sorte (non obstante quod teneatur, ac verior sit opinio, ut per decoctionem debitoris contractus censualis non rescindatur, eo modo, quo de particulari stylo Sac. Cons. & aliorum Tribunalium Regni Neapolitani ibi rescinditur) ut in praxi servari post alios allegatos restantur Cenc. *q.* 108. *n.* 13. & Olea *de cessione tit.* 4. *q.* 2. *n. ult.* & latius agit Salgad. *in labyr. p.* 1. *c.* 19. Ex ea clara ratione, quod licet creditum sortis principalis sit irrepetibile, unde propterea creditor pro illa agere non potest ad effectum solutionis, recte tamen agere potest in concursu, qui efformatur in bonis debitoris, ut creditores posteriores tot bona communis debitoris dimittere debeant, quæ sufficiant ad annuum redditum, itaut salva sorte super eorundem bonorum proprietate sit etiam tutus de fructibus, quod posterioribus non expedit, eisque potius esset præjudiciale, quoniam non de facili datur casus, ut bona adæquantia in valore sortem, dicantur constituere fundum idoneum ad censum, unde propterea magis creditoribus posterioribus expedit ex pretio bonorum distrahendorum, sortem in pecunia per actum retrosimilem restitui, atque ex hac ratione prodiit dicta praxis, quæ ubique communis videtur, ideoque injustam credebam actorum prætensionem, & ita judicatum fuit.

S U M M A R I U M.

1 *DE valida, vel invalida extinctione, & in qua moneta fieri debeat.*
2 *An census sit redimibilis, ubi non constat de impositione?*
3 *An extinctio facta cum hærede gravato liberet debitorem.*

ANNOT. AD DISC. XXI.
cum pluribus seqq.

AGitur in his discursibus de valida, vel invalida ex- 1
tinctione census, super qua videantur ea, quæ habentur hoc titulo *disc.* 37. & 38. ubi an fieri possit depositum
non integrum, vel in diversa specie monetæ, ac etiam *disc.* 2
42. ubi an census sit redimibilis necne quando non constet expresse de ejus impositione, & natura?

Et juxta contenta in *disc.* 23. & 25. ut extinctio facta cum hærede gravato contra legem conventionis non valeat, fuit Me scribente decisum *in Romana census* 1. *Aprilis* 1669. *cor. Bourlemont.*

ROMANA EXTINCTIONIS CENSUS PRO SOCIETATE SPIRITUS SANCTI NEAPOLITANORUM CUM NICOLAO DE MAZZIOTTIS.

Casus resolutus per Vicarium pro Mazziotto.

An & quando extinctio census fieri possit per usufructuarium in præjudicium proprietarii, seu ejus, qui vocatus est, per mortem illius, ad cujus favorem sub nomine ususfructus de censu per creditorem dispositum fuit?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Usufructuarius census non potest illum extinguere.*
3 *Quando dicatur cessus, seu translatus solus ususfructus formalis census, vel etiam causalis.*
4 *De justa excusatione debitoris facientis extinctionem cum eo, cum quo fieri non potest.*
5 *Si duo insimul extinguant unum censum, vel vendant eadem loca Montium, an unus ex eis vendicet medietatem ex persona propria?*

D I S C. XXII.

AGnes de Mazziottis domina ratæ census scut. 600. 1
assequendi a Societate Spiritus S. volens ingredi Monasterium, donavit usumfructum ratæ scut. 300. Lauræ Emiliæ, & Portiæ Clarici sororibus monialibus, cum reciproca inter eas, eisque morientibus succedere voluit Silviam alteram sororem tunc innuptam, cui eodem tempore donavit alteram ratam scut. 300. dando huic facultatem se dotandi cum dicto censu etiam in proprietate, dictaque Silvia sine filiis decedente, voluit in omnibus scutis 600. succedere Ascanium, & Nicolaum ejusdem Agnetis fratres, volens autem dicta Societas integrum censum, quem in majori summa cum istis Mazziottis habebat extinguere, dictam primæ ratæ scut. 300. extinctionem fecit cum præfatis Laura Æmilia, & Portia Clarice Monialibus, seu earum procuratore, verum dicto Nicolao ut supra substituto prætendente extinctionem esse male factam, hinc orta est lis coram Vicario, seu ejus Locumtenente, qui condemnavit Societatem ad solutionem fructuum, ex eo fun- 2
damento, quod juxta magis communem opinionem relatam per Cenc. *q.* 109. *n.* 64. *cum seqq.* & quam uti probabiliorem, sequitur Curia, extinctio census fieri non potest cum usufructuario absque interventu, & consensu proprietarii, ex ea clara ratione, quod usufructuarius non dicitur habere rei dominium, cum ususfructus importet servitutem, ob quam proprietarius pati tenetur, ut usufructuarius sua manu fructus percipiat, & advertitur *in Sonen. sub tit. de servit. ad materiam ususfructus, disc.* 57. ubi an extinctio fieri possit cum proprietario solo?

Scribens pro Societate, quamvis more Advocati deducerem aliquas auctoritates *ab eodem Cenc.* relatas, ad probandam validam extinctionem cum usufructuario, agnoscendo tamen id non esse de facili in Foro sustentabile, admitte-
bam

bam difficultatem esse considerabilem, quando ageretur de usufructu formali, itaut dictæ mulieres, cum quibus extinctio facta erat, revera non haberent nisi servitutem ut supra, dominio autem, & proprietate penes alterum residente; verum cum aliquo etiam sensu veritatis dicebam non esse in casu, quodque licet instrumentum donationis in verbis exprimeret ratam prædictam illis monialibus donari in usufructu, nihilominus attenta substantia dispositionis, dici non poterat quod ex tunc, & ab initio Nicolaus, & Ascanius
3 substituti essent donatarii proprietarii, ut juxta magis communem, & receptam opinionem habemus in ultimis voluntatibus in eo, qui post mortem uxoris institutæ in usufructu vocatus fuit, quia dicitur hæres ab initio ex deductis apud Merlin. *dec.* 505. alias *dec.* 22. *p.* 6. *rec. & in aliis, de quibus sub tit. de fideicom.* & in altero de detractionibus, quoniam prædicti fratres vocati erant sub omnino incerto, & eventuali casu mortis non solum dictarum Monialium, sed etiam Silviæ alterius sororis, & quatenus ipsa decederet sine filiis, præsertim quia huic expressa facultas data erat dandi in dotem ipsum censum, ejusque substantiam, seu proprietatem, unde propterea illud nomen, seu vocabulum *ususfructus* referendum erat ad causalem magis quam ad formalem, dum in jure receptum est ex præsumptionibus, seu verius simplici usufructui formali non congruis, sub eo etiam proprietatem venire ad text. *in l. Proculus ff. de usufructu*, ubi DD. *de quibus* late Menoch. *lib.* 4. *præsumpt.* 133. Burat. & Adden. *dec.* 24. & 44. Castill. *de usufructu*, *cap.* 30. unde propterea dictum ususfructus vocabulum adhibitum fuit gratia demonstrandi intentionem donatricis, ut donatio non egrederetur Monialium vitam, & ne census perpetuo transiret ad Monasterium.

Et quamvis non levem difficultatem Mihi inferret con-
4 sideratio, quod proprietas ita donata diceretur prædictæ alteri sorori innuptæ substitutæ sine illa conditione eventuali mortis absque filiis, cum qua dicti fratres ultimo loco vocati erant, dum illa conditio in Monialibus incongrua erat, & fortius, quia donatrix dictæ puellæ expressam dederat facultatem dandi in dotem etiam proprietatem, unde remanebat expressum, quod hæc esset proprietaria, nihilominus difficultas cessabat ob istius præmorientiam cum dispositione ad favorem earundem Monialium, neque actori substitutio suffragari poterat, dum ea concepta erat post mortem omnium.

Et nihilominus dicebam ex præmissis sufficere id reddi probabiliter dubium, itaut juste Societatis, & Ecclesiæ Administratores credere potuerint censum cum dictis primis donatariis potuisse extingui, cum hoc sufficiat, si non ad veram ac præcisam extinctionem, ad legitimam tamen exceptionem, seu excusationem, ob quam Ecclesia contendens de puro damno possit se tueri adversus agentem de lucro ad iteratam solutionem, cum favorabilior sit causa liberationis, præsertim favore Ecclesiæ, seu corporis inanimati sub aliena legali administratione viventis, ex deductis per Giurb. *dec.* 70. *n.* 20. Salgad. *in labyr. p.* 2. *c.* 9. *n.* 115. *cum seq.* Et in specie census extincti cum eo, quem debitor probabiliter judicavit creditoris mandatarium, quamvis revera, & in stricta juris censura non esset talis, fuit dictum *in Avenion. Pecuniaria* 15. *Januarii* 1648. cor. Dunoz. inter suas *dec.* 786. ac habetur deductum *in Rom. census pro Domo Professa Societatis Jesu*, *hoc eod. tit. disc.* 24. ubi tamen hoc motivum difficultates patiebatur.

5 Præterea incongruam dicebam actoris petitionem pro fructibus, dum adhuc casus suæ vocationis non venerat, stante superviventia unius ex dictis Monialibus alteri præmorienti substitutæ, adversus quam exceptionem replicabat actor veniens etiam tanquam dictæ superstitis mandatarius, exceptionem prædictam suffragari posse quoad solam medietatem spectantem ad ipsam viventem ex persona propria, secus autem quoad alteram in eam obventam ex novo jure substitutionis, fundando hujusmodi prætensionem *in duabus dec. Rotalibus editis in Romana locorum Montium* 16. *Jun.* 1662. & 23. *Jan.* 1664. cor. Ninot, quarum casus est, quod duo fratres possidentes quædam loca Montium subjecta fideicommisso, illa insolidum vendiderunt tertio cum vinculo eis annexo, ut frequenter practicatur, unoque defuncto alter ex venditoribus superstes jure reciproci fideicommissi ad ejus favorem aperti medietatem dd. locorum Montium vendicabat, & Rota pro eo respondit, non obstante promissione evictionis, ex ea ratione, quod hæc esset evictio ex natura rei de jure non præstanda, quodque in effectu quilibet ex dictis fratribus jus propriæ vitæ in propria portione vendiderat juxta communem usum contractationis hujusmodi locorum Montium vinculatorum, & de quibus decisionibus habetur actum, *sub tit. de Regal. disc.* 31.

Replicabam tamen casum esse omnino diversum, neque decisiones prædictas applicari, cum recte procederent, quando ageretur de venditione, seu cessione translative, quam cum suo vinculo dictæ Moniales fecissent de censu adhuc vivo, & durante, secus autem ubi ipsæmet asserentes se Dominas cum facultate recipiendi extinctionem, istam fecerunt per actum retrosimilem recipiendo pecuniam, tunc enim esset allegare propriam turpitudinem, ideoque obstabat exceptio doli, quodque in omnem eventum Societati debitrici competebat retentio istorum fructuum durante vita dictæ Monialis, pro se reintegrando de illa rata sortis, quam ipsæmet indebite habuerat, quamvis autem dicta responsio cum hac præsertim ultima consideratione esset nimis evidens, atque in proposito conferrent deducta *in Roman. locorum Montium de Panesiis*, *sub tit. de Regal. d. disc.* 31. Adhuc tamen apud Judicem remansit difficultas ob allegatas decisiones, cum incredibile sit quantam impressionem faciant decisiones, vel doctrinæ, quæ punctuales videantur, non distinguendo, an faciant ad casum necne, atque hæc est major angustia, quam in Curia patiuntur illi Professores, qui scientifice ac per principia student, unde decrevit contra Societatem, sed appellatione interposita, commissa fuit causa cum clausula translativa, & pendet nisi concordata sit, ut credo.

ROMANA FIDEICOMMISSI DE ALICORNIS PRO CORNELIA ALICORNA CUM JOANNE ANTONIO RUSCA.

Casus decisus per Rotam pro Cornelia.

De valida, vel invalida extinctione census facta cum hærede gravato in præjudicium vocatorum ad fideicommissum.

S U M M A R I U M.

1 *Casus controversia.*
2 *Census extingui potest cum hærede gravato, seu possessore fideicommissi, sed declaratur.*
3 *Licet fructus usurarii extenuent sortem ipso jure, quando tamen id limitetur favore tertii.*
4 *De alio casu indebitæ extinctionis census, non servata forma præscripta in instrumento ob interesse tertii.*

D I S C. XXIII.

VAriæ habitæ fuerunt inter istas partes controversiæ, tam 1
super purificatione fideicommissi, quam super detractionibus, præsertim vero super extinctione cujusdam census, quam Rusca fideicommissarius prætendebat debitorem Corneliæ auctorem male factam esse cum Ænea hærede gravato, suamque prætensionem actor fundabat in decisionibus editis in Romana fructuum census 22. Junii 1646. cor. Cerro confirmata 30. Maji 1653. cor. eodem, ubi contra Monasterium S. Petri ad Vincula debitorem consimilis census ad istud fideicommissum pertinentis, deciditur pro actore tanquam fideicommissario super invalida extinctione facta cum eodem Ænea, ob non servatam formam in instrumento censuali præscriptam restituendi sortem non liberam, sed vinculatam in Monte Pietatis, non solvendam nisi ad effectum investiendi ad commodum fideicommissi.

Quamvis enim recepta propositio sit, censum valide ex- 2
tingui posse cum hærede gravato, neque debitorem censuarium teneri esse sollicitum de investimento, vel dissipatione pecuniæ restitutæ, cum sufficiat actum esse gestum cum legitimo possessore, sibique imputet fideicommissi ordinator, cur minus fidelem administratorem suæ hæreditatis deputaverit, ex deductis per Cenc. *q.* 109. *n.* 58. *cum seqq.* & *alios*, de quibus in eisdem decisionibus, & in Rom. Census 15. Jun. 1654. cor. Bichio, Camerin. dotis Ecclesiæ 9. Maji 1653. coram Meltio, & in aliis, nam est propositio ubique recepta.

Attamen id fallit, quando in ipso instrumento adjecta est lex, juxta quam restitui debeat pretium pro extinctione, tunc enim si eadem lege spreta debitor pecuniam libere creditori restituit, ad iteratam solutionem tenetur, atque hoc jure vivitur, ita etiam ipsa naturali ratione docente, cum alias gravatorum dissipationibus consuli non posset, neque possent practicari cautelæ investimentorum pretii in venditionibus, ut in proposito multiplicorum habetur in Romana fructuum *sub tit. de Regalib. disc.* 23.

Idque adeo verum, quod etiamsi fructus tanquam indebite so-

te foluti de jure venirent imputandi in fortem, illamque
ipso jure extenuarent, nihilominus si fors vinculata est ad
favorem alicujus tertii, vel ratione fideicommissi, vel ra-
tione evictionis, ut supra, tunc dicta imputatio non in-
3 trat, sed jus remanet ei, qui indebite solvit repetendi ab
eo, cui solutum est, firmo remanente debito fortis pro ju-
re tertii, ut in Romana Salviani en. Martii, & 19. Junii
1651. cor. Verospin, quarum secunda est 175. n. 7. p. 11. rec.
Scribens pro Cornelia rea conventa, non negabam præ-
missorum veritatem, quoties factum assisteret, quia nem-
pe in instrumento census tale vinculum adjectum esset,
sed difficultas tollebatur ex facto, quoniam instrumentum
censuale hujusmodi legem adjectam non habebat, ideo-
que non ex eo, quod Rota ad favorem ejusdem fideicom-
missi in consimili censu ita judicasset, sequebatur, ita in
omnibus aliis censibus ad idem fideicommissum spectanti-
bus judicandum esse, dum id non proveniz e regula gene-
rali juris, sed a natura pactorum, & facti circumstantiis.
4 Dicta vero conclusio de invalida extinctione census non
servata forma adjecta pro cautela, & indemnitate tertii,
canonizata etiam fuit Me scribente pro hæredibus Mar-
chionis Francisci Ursini in Romana census .... Martii
1669. cor. Bourlemont, quoniam cum pro dote Matris di-
cti Francisci Neapolioni ejus Patri constituta esset dos
scut. 5. mill. in pecunia sub pacto, & vinculo investimen-
ti, atque ex his data essent ad censum scuta 3. mill. illis
de Mettheis cum dicto pacto, ut in casu redemptionis
fors deponi deberet in S. Monte Pietatis vinculata ad ef-
fectum investiendi pro cautela dotis, dictoque pacto ne-
glecto fors eidem Neapolioni restituta esset libere, hinc
assumpta disputatione, an constaret de valida extinctione,
responsum fuit negative, ut supra, & merito quia ob in-
teresse tertii non poterat dicta forma sperni, cum alias investi-
mentorum cautelæ omnino inanes, ac fatuæ remanerent.
Et licet Scribentes pro debitoribus insisterent in propo-
sitionibus generalibus, quod recte solvitur proprio credi-
tori, atque fit distractus cum eo, cum quo initus est con-
tractus neglectis etiam cautelis, & vinculis, quæ per cre-
ditorem remitti potuerunt, attamen id recte procedit in
præjudicium ipsius creditoris, qui potest juribus, & cau-
telis renunciare, ac habentium causam ab eo, in quibus
terminis procedunt dictæ propositiones, ac auctoritates
quas desuper habemus, non autem in præjudicium tertii,
pro cujus cautela, & indemnitate hujusmodi pacta, &
vincula adjiciuntur, atque hæc videtur certa veritas.

ROMANA CENSUS
PRO DOMO PROFESSA SOCIETATIS JESU CUM CAROLO, ET FRATRIBUS DE GENTILIBUS.

Casus varie per Rotam decisus, postea concordatus.

An extinctio census valide fieri possit cum eo pro-
curatore, cum quo creatus fuit, & qui etiam ad
fructuum exactionem deputatus erat?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Quæ regula tenenda sit in deferendo decisionibus, & doctrinis, & quomodo Judex debeat se gerere.*
3 *Distinguuntur plures casus super quæstione, an recte distrahatur cum eo, cum quo contractum est, & an census bene extinguatur cum eo procuratore, cum quo est constitutus?*
4 *Ex quibus confeatur quis constitutus procurator cum generali administratione.*
5 *De mandato præsumpto.*
6 *Disdicta facienda est principali creditori, vel procuratori speciali.*
7 *Januenses præsumuntur diligentes.*
8 *De solutione facta heredi, vel Prælato putativo, aut alteri cui juste credi potuit, an assequatur liberationem?*
9 *In concursu culpæ procuratorum, seu administratorum hinc inde, quæ sit magis excusabilis.*
10 *Sæpe resolutiones capi solent ex motivis ignotis etiam ipsis victoribus.*
11 *Quare aliquando in decisionibus ponantur motiva parum ad rem facientia, & de regula, cum qua decisiones attendi debent.*

D I S C. XXIV.

CUm Januenses soleant pecunias in satis notabili quanti- 1
tate implicatas tenere in Urbe, in locis Montium,
officiis, ac etiam in censibus, & cambiis, prout occasio
præbet, habeantque proinde in eadem, ut plurimum pro-
priæ nationis correspondales, qui tanquam eorum procura-
tores, ac negotiorum gestores, eorum negotia gerunt tam
circa ipsa investimenta, quam etiam circa exactionem fru-
ctuum, & alias occurrentias, hinc Joannes Andreas Gen-
tilis, habens in Urbe correspondalem Paulum Hierony-
mum Mambillam pariter Januensem, rationem bancariam
exercentem, isto mediante plures, ac notabiles pecuniarum
summas in diversos effectus investire consuevit, ac præser-
tim de anno 1647. Domus Professa Societatis Jesu ad com-
modum dicti Joannis Andreæ, mediante persona dicti Mam-
billæ tanquam ejus procuratoris imposuit censum scutorum
360. auri in auro stamparum pro sorte scut. similium auri
4. mill. servata in omnibus forma præscripta per Constitu-
tionem S. Pii V. juxta quam, prævia extrajudiciali denun-
ciatione loca disdictæ, ac integra solutione fructuum, de 3
mense Augusti 1651. idemet procurator, qui censum impo-
suerat, eundem extinxit per actum retrosimilem restitutio-
nis fortis in æquivalenti summa, quam dicta Domus ab illo
habuit ad censum sub minoribus fructibus, cumque deinde
Mambilla defecisset, Gentilis autem assereret de dicta ac-
cepta sorte, ac fructibus non fuisse reintegratum, hinc
prætendens censum esse male extinctum, pulsare cœpit di-
ctam Domum Professam pro solutione fructuum decurso-
rum, atque vigore obligationis cameralis in instrumento
censuali adjectæ mandatum executivum ab A. C. obtinuit, a
quo commissa causæ appellationis in Rota cor. Meltio cum
clausula, *si quid exequendum*, sub die 13. Junii 1656. pro-
diit resolutio dictæ Domui favorabilis super denegata man-
dati executione, ex fundamento validæ extinctionis census,
qua posita certum est fructus amplius non currere, atque
in eadem resolutione persistitum fuit in secunda disputatione
habita 4. Junii 1657. Deinde vero concessa iterum audientia
sub die 10. Feb. 1659. recessum fuit a decisis cum fundamen-
to invalidæ extinctionis, utpote factæ cum persona non le-
gitima, non habente sufficiens mandatum procuræ, atque
in hac resolutione persistitum fuit in alia disputatione habita
31. Maji 1660. itaut adessent in causa duæ decisiones pro
quolibet ex contendentibus, in quo statu reproposita causa,
cum ob votorum discrepantiam capta non esset resolutio,
id ansam dedit concordiæ, quæ liti finem imposuit.
Dictatum decisionum hinc inde editarum potissima fun-
damenta respective consistunt magis in facto, quam in ju-
re, super verbali scil. interpretatione mandati procuræ,
ac intelligentia verborum, & clausularum, quæ in eo con-
tinentur, an importarent solam facultatem exigendi fru-
ctus, ut actor prætendebat, ac duæ posteriores decisiones
firmant, vel etiam importarent facultatem recipiendi for-
tem, ac extinguendi censum, ut erat prætensio rei, &
firmant duæ priores sibi favorabiles decisiones.
Quo vero ad ea, quæ juris sunt, tota disputatio erat su-
per quæstione, an deputatos ad contrahendum, censeretur
etiam deputatus ad distrahendum, ac super intelligentia,
seu applicatione illius conclusionis, quod recte solvi possit
ei, cum quo est contractum, deducendo plures auctorita-
tes, & præsertim aliquas Rotæ *dec. impress. post Cenc.* juxta
casuum contingentias, validam, vel invalidam extinctio-
nem firmantes, ut ex eisdem decisionibus hinc inde editis
liquet, majorem operam utriusque partis Defensoribus cum
improbo labore constituentibus juxta modernum damnabi-
lem pragmaticum stylum in congerendo auctoritates, &
decisiones, earumque verbalem sensum examinando.
Scribens pro debitore contendens de liberatione, quam- 2
vis ut eidem absolui satisfacerem, laborarem quoque super
auctoritatibus, ac decisionibus cumulandis, necnon super
mandati verbali intelligentia, & interpretatione, dicebam
tamen incongruum videri ad hujusmodi quæstionis veridi-
cam decisionem indagandam, super præmissis immorari,
cum enim auctoritates præsertim Consulentium, & De-
cisionantium fundamentum consistunt in singulorum ca-
suum particularibus, ac individuis circumstantiis, hinc
prorsus vanum pro meo judicio videtur easdem attendere
pro regula generali, perinde ac si essent verba legis, sed
solum capi debent pro norma, & dilucidatione intellectus,
ad effectum congrue, ac legaliter regulandi, & metiendi
individuas facti controversi circumstantias, ob quarum
etiam levem differentiam, sæpe contingit, ut in uno eodem-
que

que juris articulo diversimode judicandum sit, itant decisiones, vel aliæ auctoritates in suis casibus veræ, ad illum controversiæ indebite applicentur, unde propterea mea est consuetudo dicendi, totam Judicantis, vel Consulentis peritiam consistere in applicando congrue activa passivis, cum de reliquo quilibet satis mediocris litteraturæ otio abundans, revolvendo libros, quorum tantam copiam habemus, de facili magnum auctoritatum cumulum facere valeat, sed punctus est in applicatione, & an faciant ad propositum necne, atque ex hoc resultat tam frequens æquivocorum usus apud modernos, qui transcriptorum potius, quam Doctorum partes gerendo doctrinas in confuso consarcinant, non distinguendo casus, & terminos, in quibus respective loquuntur, sed est abusus absque remedio, unde ista sunt verba ad Corinthios.

Hinc proinde in hac facti specie, pro eruenda veritate, conciliandisque auctoritatibus, quæ hinc inde deducebantur, dicebam plures casus distinguendos esse, dictaque distinctione attenta, probabiliores videri has partes rei conventi super valida extinctione, primus enim casus est, ubi
3 agitur de illo procuratore, qui Principali præsente, vel modica distantia absente, ad unum negotium explicandum deputatus est, puta ad creandum censum, alia successiva facultate sibi non attributa, sive ubi ejus deputatio concernit nudum factum exactionis fructuum censuum, aliorumque redituum, & effectuum, prout sunt illi, quos vulgo dicimus exactores, & isto casu admittebam ex hujusmodi facultate non inferri ad illam recipiendi sortem principalem, ac extinguendi censum, atque in his terminis loquuntur decisiones 831. Seraph. & 463. Merlini *repert. dec.* 528. *post Cenc.*

Alter casus est, ubi quis absque mandato redacto in scripturam, censum pro alio acquisivit, quia nempe habens sui Principalis pecuniam in manibus, ex ejusdem commissione oretenus data eam in census acquisitionem investierit, & hic est proprie casus positus per Cenc. *qu.* 109. *nu.* 46. in qua auctoritate consistere videbatur potissimum fundamentum actoris, ac posteriorum decisionum pro eo editarum, tunc enim quia hæc persona a creditore expresse approbata non fuit, neque suorum bonorum administrationi præposita, dum non constat, nec justificari potest actum gestum esse de præcedenti mandato, quod solum ex ratihabitione desumitur, hinc proinde cessat illa præsumpta voluntas mandantis, in qua fundatur text. *in l. filius*, *Cod. de pactis*, *& in l. quod servus*, *Cod. de solut.* ex quibus utrobique DD. congesti per Surd. *consil.* 43. *sub n.* 2. *& cons.* 229. *n.* 8. *cum seqq.* desumunt an illi, cui commissus est contractus, censeatur etiam necne commissus distractus, unde propterea dicebam Cenc. non improbabiliter in dicto casu per eum exemplificato loqui, sed non bene ad præsentem applicari.

Tertius demum casus est, ubi agitur de illo procuratore, qui Principali longa distantia absente, omnia ejus negotia gerere, totumque patrimonium, seu aliquem in loco possessum administrare solet tam circa ea, quæ concernunt contractum, vel distractum sortis, quam circa exactionem fructuum, itaut talis mandati exercitium generalis institoriæ, ac negotiorum gestionem importare dicatur, cum notabili successiva observantia. Et tunc dicebam non intrare auctoritates, vel rationes primum, & secundum casus supra exemplificatos percutientes, cum hic non jure simplicis procuratoris ad unum actum, vel unum negotium regulari debeat, sed jure institoris, ac generalis administratoris, juxta terminos tex. *in l.* 1. *de institoria actione*, *& dicta l. filius*, C. *de pactis*, *cum concord.* per Rotam Januen. *dec.* 14. Burat. & Add. *dec.* 85. *&* 239.

Et hic est proprie casus, de quo agit Castren. *cons.* 20. *lib.* 2. in cujus, ac sequacium auctoritate se fundant duæ priores decisiones debitori favorabiles, idque non obscure admittitur apud Seraph. *dicta dec.* 831. *n.* 6. *& seqq.* in qua fundantur duæ posteriores, excitata enim difficultate, quod idem procurator consimilem fecerat extinctionem, unde inferebatur ad quandam generalem administrationem, evitatur solum difficultas ex facto, quod scilicet dictus actus subsequebatur post decem, & septem menses, unde non poterat ab eo desumi argumentum, quoniam priora influunt in sequentia, non autem e converso.

Neque adversari videbantur deducta per Surd. *dec.* 229. ubi de consimili curatore, seu generali administratore, & in qua auctoritate magnum pro actore fundamentum constituebatur, quoniam apud eum non disputatur de extinctione per veram, & effectivam solutionem per actum retrosimilem, sed de simplici confessione de recepto, seu acceptilatione, quæ, posito etiam sufficienti mandato ad exigendum, procuratori, vel institutori, seu alteri administratori de jure non conceditur.

In hoc ultimo casu dicebam vere, ac proprie nos versa- 4
ri, quoniam Mambilla non erat simplex mandatarius destinatus ad fructuum exactionem, itaut exactoris potius nomen mereretur, minusque procurator specialiter deputatus ad unum negotium tantum explicandum, sed habebat generalem institoriam, ac administrationem omnium negotiorum, quæ dictus Gentilis in Urbe gerebat, dum in facto probabatur, ipso Principali approbante, plures alias censuum, seu cambiorum extinctiones, aliasque contractationes activas, & passivas fecisse circa ipsas sortes principales, eas recipiendo, vel respective dando, unde propterea ex hujusmodi observantia duo resultabant bonum jus debitoris satis comprobantia, primo scilicet interpretatio verborum, & clausularum, quæ continentur in mandato, & de quorum significatione adeo disputatum fuit, ut constat ex decisionibus hinc inde, cum data ambiguitate intret receptissimum axioma in Foro quotidianum, ut omnino deferendum
sit observantiæ tanquam optimæ interpreti, & cujus inter- 5
pretatio talis est, quod etiam verborum proprietati prævalet, & secundo resultat mandatum præsumptum, quod non dubitatur etiam per præsumptiones, & conjecturas induci, facilius vero in eo, qui solitus est hujusmodi personam gerere, atque alia mandantis negotia explicare, ut in specialibus terminis extinctionis census factæ cum procuratore præsumpto firmatur in Avenionen. pecuniaria 15. Januarii 1648. coram Dunozetto inter suas *dec.* 786. Et generaliter Afflict. *dec.* 308. *num.* 6. *dec. Genuæ* 14. *nu.* 4. Grat. *discept.* 677. *n.* 24. *&* 26. *& sæpius sub tit. de credito*, *& sub altero de contractibus*.

Ex etiam accedente præsumptione verisimilis voluntatis 6
principalis creditoris, ut prædictus ejus minister, seu correspondalis hujusmodi facultatem haberet; si enim esset simplex exactor fructuum carens facultate recipiendi sortem, certum est, quod cum eo fieri nec potuisset, nec debuisset disdicta facienda Principali, vel ejus legitimo procuratori habenti facultatem recipiendi sortem ac retrovendendi censum, ex deductis per Cenc. *q.* 103. *n.* 23. unde propterea stante absentia Principalis, disdicta prædicta fieri potuisset in eadem Urbe per diligentias, atque absque eo quod dictus Principalis aliquam notitiam haberet, sors ad formam Bullæ S. Pii deponi debuisset in Monte Pietatis, ibique diu otiosa remanere, quod verisimiliter dicendum est nolitum fuisse per dict.
Principalem virum diligentissimum, ac non solitum tenere 7
pecunias otiosas, quæ præsumptio generaliter militat in quocumque Januense, ut advertunt Rovit. *cons.* 103. *n.* 10. *lib.* 2. & Rota *dec.* 594. *nu.* 23. *part.* 5. *rec.* & in Romana prætensorum cambiorum 30. Aprilis 1655. cor. Dunozetto inter suas *dec.* 962. *n.* 7.

Præterea dicebam, saltem negari non posse, satis probabiliter ex verbis mandati, ac observantia, & aliis, de quibus supra, debitorem potuisse cum optima fide credere illum
mandatarium, cum quo initus erat contractus, potuisse fa- 8
cere distractum, quod controverti non poterat, dum ex duabus prioribus decisionibus constabat idem Rotæ Tribunal id credidisse, quo posito cum favorabilior sit causa liberationis, quæ benigniorem interpretationem recipere debet, exinde sequitur, solventem ex justo errore, ac probabili credulitate ei, qui judicabatur habilis ad solutionem recipiendam, assequi liberationem, quamvis in stricto jure talis facultas non adesset.

Ut de solvente hæredi, seu Prælato putativo, vel simili late post antiquiores ab eis allegatos, Giurb. *dec.* 79. *num.* 20. Salg. in labyrint. *p.* 2. *c.* 9. *nu.* 115. *cum plurib. seqq.* Rota apud Merlin. *dec.* 463. *alias* 374. *par.* 5. *rec. num.* 40. *cum seqq.* Et in terminis magis proximis extinctionis census factæ cum eo, qui juste credebatur legitimus procurator in dicta Avenion. pecuniaria 15. Januarii 1648. coram Dunozet. inter suas *dec.* 786.

Fortius, quia non agebatur de solutione facta ab ipsomet 9
principali debitore, seu voluntario ministro per ipsum deputato, quo casu dici potest sibi imputandum esse, cur minus diligens fuerit in investigando legitimam, ac sufficientem facultatem ejus, quem sciebat non esse principalem creditorem, sed alieno nomine actum facere, dum agebatur de Ecclesia, seu loco pio pernecesse sub aliena legali administratione vivente, unde quando ejus Administrator male se gessisset, itaut ageretur de concursu culparum in utriusque partis mandatariis, & ministris, tunc in hujusmodi concursu condonandum potius videbatur culpæ Religiosi

administrantis bona Domus Professæ, quam alteri, tum quia culpa Mambilæ erat in committendo redolens dolum positivum, illa vero hujus Religiosi erat in omittendo, tum etiam quia Domus Professa contendebat de majori damno, & præjudicio, & demum quia in æquali concursu, potior est conditio rei, & debitoris agentis ad liberationem non gratuitam, sed correspectivam cum solutione vere sequuta, quam creditoris agentis ad condemnationem, ac duplicatam ejusdem debiti solutionem, cum recte sibi objici possit, cur opera minus fidæ, & dolosæ personæ uteretur? Atque excusabilis videatur dictus Religiosus administrator sequutus illius personæ fidem, quam idem creditor continuato plurium annorum spatio, ac in longe gravioribus negotiis generaliter probaverat.

10 Quamvis autem, reflectendo etiam ad veritatem, hæc viderentur convincentia, itant si de causa forensi, atque ignotis personis ageretur, pro hac parte omnino responderi debuerit, nihilominus quia sæpe prodeunt causarum resolutiones, vel ex motivis, & causis, de quibus a Pot. *dec.* 34. *in fin.* Vel ex aliis, quæ ipsismet victorum Advocatis ignota, per Judices excogitari solent, ut advertit Rovit. *dec.*49. *n.* 13. Atque aliqua saltem de facto urgebat difficultas ob dicti Mambillæ decoctionem præfato actui proximam, ex qua Tribunal suspicionem concipere potuit de aliqua collusione, qua sive male, sive bene concepta, satis durum est cum solis juris regulis, ac propositionibus Judices in propriam sententiam trahere, hinc proinde Me, & aliis hujus partis Advocatis consulentibus, ad honestam concordiam deventum est, qua mediante præsens controversia finem habuit, unde edocemur, quam periculosum sit cum solis decisionibus, vel con-
11 siliis in consimilibus controversiis in judicando, vel consulendo procedere, cum frequenter resolutiones ex aliis ignotis probabilibus motivis prodeant, sed quia non expedit ea patefacere, idcirco ad resolutiones colorandas aliquæ legales conclusiones prudenter adaptantur, male tamen capiendæ pro determinatione generali attendenda in aliis causis, in quibus illæ circumstantiæ non concurrant, ideoque in Decisionibus, vel Consiliis ponderandus est totus casus, factaque comparatione omnium circumstantiarum hinc inde, videndum est, an congruat casui, seu controversiæ ad quam allegantur necne, adeout in applicatione totum consistat.

TUDERTINA CENSUS PRO BONAVENTURA COSPANO CUM ROSCETTIS, ET ALIIS.

Casus varie decisus per Rotam.

Male extinguens censum non servata forma in ipso instrumento censuali adjecta favore tertii, cujus cautela solam sortem principalem respiciat; an teneatur ad illa interusuria, ad quæ tertius actionem habet contra creditorem, cum quo census extinctus fuit?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Conclusio ut extinctio facta non servata forma instrumenti super restitutione sortis vinculatæ non valeat quando procedat.*
3 *Investimentum pretii rei emptæ pro cautela emptoris, an fiat de istius dominio sequuta evictione?*
4 *Emptori debentur etiam fructus pecuniæ solutæ evincere volenti rem emptam, evictionem præveniendo.*
5 *Æquitas* l. curabit, *habet locum etiam favore emptoris.*
6 *Census male extinctus fingitur durare, & unus etiam pro cursu fructuum favore tertii.*
7 *De damnis, & interesse debitis etiam pro censu, pro quo alias non currant fructus.*

D I S C. XXV.

1 ANtonius Cospanus auctor Bonaventuræ de anno 1603. emit a Paulo Petro Accursio quasdam terras pro pretio sc. 940. ex quibus ex pacto investiti fuerunt sc. 509. in annuo censu sc. 40. imposito per Nicolaum Roscettum ad favorem venditoris, cum pacto adjecto pro cautela emptoris, ut in casu extinctionis requiri deberet ejusdem emptoris, vel suorum præsentia, & consensus, ad effectum, ut pecunia denuo investiretur loco cautionis pro evictione; cumque de anno 1655. motum esset judicium super dictis terris, emptor litem denunciavit, non solum hæredibus venditoris præmortui, sed etiam Roscetto census impositori, curando etiam ad abundantiorem cautelam sibi per Judicem inhiberi, ne sortem, & fructus irrequisito ipso emptore solveret, verum hoc non obstante de anno 1620. ad extinctionem per actum retrosimilem restitutionis sortis cum integra solutione fructuum processum fuit, unde propterea emptor, qui imminentem evictionem præveniendo, ut illam evitaret, scuta 700. solverat, de anno 1648. pro ejus reintegratione obtinuit ab A.C. contra dicti Roscetti hæreditatem, & bona mandatum exequutivum tam pro sorte, quam etiam pro fructibus usque tunc decursis perinde ac si census extinctio sequuta non esset, verum commissa per Signaturam causa appellationis in Rot. cor. Taja, cum clausula, *si quid exequendum*, sub die 14. Februarii 1659. resolutum fuit mandatum esse exequendum, non ad effectum solvendi, sed deponendi, deinde vero reproposita causa sub die 9. Martii 1664. reformata fuit prior decisio, decernendo dicti mandati exequutionem pro sorte principali tantum, ac fructibus decursis a die sequestri, seu inhibitionis usque ad diem extinctionis, non autem ab inde citra, atque in hac posteriori resolutione persistitum fuit in alia propositione sub die.... Maji 1665. ex eo fundamento, quod post census extinctionem ad formam Bullæ Pianæ jam sequutam, nulli currunt amplius fructus, qui deberi non possunt ex censu jam extincto, ac amplius in rerum natura non extante.

Nil refragante invalida extinctione ob non servatam legem in ipso contractu favore tertii adjectam, ob cujus spretum actus habetur pro infecto juxta decisionem in Romana fructuum census 22. Junii 1646. & 30. Maji 1653. coram Cerro, de quo in Romana fideicommissi de Alicornis, *disc.* 23. quoniam dicunt posteriores decisiones, id recte procedere, ubi cautela respicit ipsius census dominium, atque ille tertius, cujus favore adjecta est, futurus sit Dominus, ut est in casu dictarum decisionum, in quo agebatur de censu spectante ad fideicommissum, libere non extinguendo cum hærede gravato, vel fideicommissi possessore, secus autem, ubi jus tertii est ratione crediti, & pro cautela pretii consistentis in sola sorte principali, quia tunc sufficit illam remanere salvam cum condemnatione debitoris ad iteratam solutionem, perinde ac si impleta lege contractus, eadem sors tunc depositata fuisset, hoc enim impedire non poterat facultatem extinguendi cum directo, ac alias libero census Domino, & creditore. 2

Et quamvis alter doctus ac senior Advocatus pro hac eadem parte scribens, prætenderet quod facto casu evictionis, investimentum prædictum transiisset in dominium emptoris, pro cujus cautela illud factum erat, unde propterea ex tunc ad ejus, tanquam Domini favorem fructus currere competunt, allegando in id auctoritatem Gizzarell. *dec.* 29. *n.* 19. Attamen hoc motivum cum justitiæ fundamento rejectum fuit, utpote nullam habens probabilitatem, casus enim Gizzarelli est diversus, ut ex lectura, atque in præsenti emptor pro evictione passa remanebat solum creditor quantitatis, species vero empta ex pretio pro cautela emptoris dicitur de dominio venditoris, cujus commodo, vel incommodo accedit augmentum, vel diminutio, ut in specie consimilis investimenti habetur *dec.* 232. *part.* 8. *rec.* & non semel *sub tit. de feud.* ad materiam Bullæ Baronum super illis investimentis, quæ fiunt per creditores in loca Montium, quoties dare nolunt, vel non possunt cautionem de restituendo prioribus, & potioribus, vel in casu evictionis, &c. 3

Quare in ultima præsertim disputatione, in qua ob alterius vere insignis Advocati obitum solus scribebam, duas constituebam inspectiones, unam circa creditum Cospani emptoris cum Accursio venditore, ac principali debitore evictionis, quid scilicet consequi deberet, an solam summam de proprio solutam evincenti, ut evictionem evitaret, vel aliquid plus? Et secundo, posito isto credito etiam pro fructibus in ea summa, pro qua mandatum relaxatum fuerat, an pro eo actionem haberet contra censuarium tanquam debitorem debitoris?

Quoad primam cum pecunia soluta evincenti vim habeat veræ evictionis, seu fingatur pretium solutum re non habita, ad tex. *l. si servus venditus*, §. *cum igitur*, *ff. de evict.* cum Concordantibus plene deductis *dec.* 337. & 390. *par.* 5. *rec.* ac habetur in sua materia *sub tit. de empt. & vendit.* præsertim in Romana Salviani pro Duce Bonello; Exinde resultare dicebam, non solum debitum in sorte principali pro ea summa, quæ evincenti soluta fuerat (in quo casu erat extra controversiam, ac firmatur in causæ decisionibus,) sed etiam in fructibus recompensativis, qui in judicio evi- 4

ctionis

ctionis reficiendi sunt, ut per Leotar. *de usur. q.36. n.16. & q.56. n.16.* & supponitur apud Butat. *dec. 240. n.9.* Et in terminis specialibus fructuum illius pecuniæ, quæ per emptorem prævenìendo evictionem soluta est evincere volenti, Fab. de Ann. *cons.15. n.17.* ubi dicit ita decisum per S. Consilium, & generaliter quod æquitas *l. curabit*, C. *de action. empti*, procedat etiam favore emptoris, Surd. *cons.* 101. *n.* 26. *in fi-*
5 *ne*, Magon. *dec. Lucens.* 17. *n.*31. & 34. Duran. *dec.*34. *n.*32. Greg. & Adden. *dec.* 347. *n.* 7. & 18. Leotar. *de usur. qu.* 27. *n.*54. *cum seqq.*

Firmato igitur credito emptoris contra venditorem, etiam in fructibus recompensativis, itaut contra ipsum principalem si adessent bona, non dubitaretur de mandati executione, dicebam, etiam cum aliquo sensu veritatis, pro eisdem actionem competere contra dictum debitorem censuatium, non tanquam directum debitorem fructuum census, sed tanquam ad damna, & interesse ob non servatam legem contractus, perinde ac si census duraret, atque debitor fructus non solvisset, quoniam cum in odium malefa-
6 cientis actum ille habendus veniat pro infecto, ex iis, quæ in his specialibus terminis extinctionis census factæ spreta lege conventionis adjectæ pro jure, & interessa tertii habentur in allegata Romana fructuum census coram Cerro, ubi allegantur Gratian. *discept.* 45. *n.* 28. *& seqq.* Cenc. de Cens. *q.* 59. *n.* 37. *& cæteri*, sequitur exinde, quod sicuti si census duraret, ac extinctus non esset, actori competeret hæc actio contra censuarium ad fructus decursos, sive etiam idem actor de illis reintegrari potuisset de sorte per dictum debitorem restituta, quam curasset illico investiri in alios census, vel effectus fructiferos, ita ad hæc teneri deberet ex eisdem rationibus, ex quibus in allegatis decisionibus coram Cerro, favore successoris in fideicommisso contra debitorem non solum decernitur debitum sortis principalis, sed etiam illud fructuum a die petitionis, & licet in hujus causæ decisionibus dicatur casum esse diversum, cum fideicommissarius succederet in censibus hæreditatis jure dominii, attamen videtur parum tuta responsio, cum proportionabiliter eadem ratio utrique casui conveniat, unde propterea dictæ decisiones attendendæ videbantur potius in ratione, quam in dicto, cujus tamen contrarium ex moderni sæculi malo facto semper servatur.

Dupliciter enim dicebam emptorem hujusmodi actionem ad damna, & interesse habere contra talem censuatium, quia dupliciter deliquerat, spernendo scilicet legem contractus, ac alteram legem præcepti judicialis, quarum utraque de per se sufficit ad annullandam solutionem alias factam, ac fingendam eam tanquam infectam, primo quia si pecuniam deposuisset, ac tertium interessatum interpellasset, ut tenebatur, ille illico procurasset pecuniam investiri, ut ita ex fructibus investimenti de suis fructibus recompensativis reintegrari posset, seu illum sibi deliberari. Et secundo probabilius, quia idem emptor juste credens censum adhuc durare, ac sciens debitorem tanquam specialiter inhibitum a
7 Judice non posse solvere fructus, ita se credidit tutum, atque neglexit ab aliis venditoris bonis se reintegrare, seu alias diligentias adhibere, & sic stant simul, censum attenta veritate extinctum esse, atque nullos fructus deberi tanquam census, & tamen eosdem fructus deberi per fictionem tanquam damna, & interesse, ad instar eorum, quæ pluries *hoc tit.* habentur de fructibus census impositi super fundo incapaci, vel post illius evictionem cum similibus, quoniam illi deberi non possunt per veritatem, qua attenta nullus adest census, sed bene debentur per fictionem tanquam damna, & interesse, cum hac differentia in casu præsentis controversiæ, quod hujusmodi damna, & interesse non debentur ad eandem rationem, ad quam fructus census conventi fuerant, ut in dictis aliis casibus, sed solum ad illam rationem, quam fructabat ipsa res empta, quæ frequentius solet esse minor, ut in præsenti de facto erat, & ad quam proportionem fructuum ipsius rei venditæ taxari solent fructus recompensativi, ac ita debitor relevabatur, nam fructus census erant ad rationem octo pro centenario, & hujusmodi fructus recompensativi, seu damna, & interesse petebantur ad solam rationem quinque juxta taxam legalem desumptam ex gloss. *in auth. perpetua*, C. *de Sacrosanct. Eccles.* quoties de contraria veritate non constat, ut pluries habetur de hujusmodi fructibus recompensativis *sub tit. de usuris*.

CAMERINEN. CENSUS
PRO HIERONYMO MELLIORATO
ET CONSORTIBUS
CUM GINNESIO PETRELLA.

Casus disputatus cor. A. C. incertus est exitus.

An & quando depositum sortis principalis dicatur bene, vel male factum pro extinctione census, ita ut ejus periculum cedat damno debitoris, vel respective creditoris.

S U M M A R I U M.

1 *Facti species.*
2 *Circa disdictam, an habeamus certam formam, & quid sufficiat, ut dicatur bene facta?*
3 *Quid circa depositum sortis restituendæ.*
4 *Deponere non est solvere, & quando debitor deponendo liberetur.*
5 *Depositum male factum validatur per ratihabitionem.*
6 *Quando etiam sine contumacia recte deponatur.*
7 *Extinguens censum cum Tutore, vel Prælato, an consequatur plenam, & tutam liberationem.*

D I S C. XXVI.

Dorotheus Rotellus debitor cujusdam census consignativi per ipsum impositi ad favorem Ecclesiæ, cujus erat 1
Rector Ginnesius Petrellus, prædium vendidit Blanchino sub conventione, ut pretium erogari deberet in extinguendis ejus debitis, inter quæ aderat ille census, unde propterea idem Dorotheus disdictam fecit præfato Petrello Rectori in forma, sed in fine bimestris per Constitutionem Pianam præscripti, non citavit juxta consuetam formulam ad recipiendum statuta die, & hora solutionem, eoque non comparente, vel non curante, illam recipere ad videndum mandari deponi, cum solum de facto pecunia deposita fuisset penes Montem Pietatis Terræ Sancti Ginnesii, de quo erant partes, quo deposito sequuto, illoque dicto Rectori intimato, ejusdem Montis Officialis de dictis pecuniis disposuit, eas mutuando sub usuris per mutuatarium præfato Rectori præstandis loco illorum fructuum, qui alias percipi debuissent ex censu, in quem eadem pecunia investiri deberet, prout de facto per aliquod tempus mutuatarius solvit dictas usuras Officiali Montis, qui eas solvit dicto Rectori, sequuta vero dicti Officialis morte, forsan non solvendo, detectoque etiam minus idoneo mutuatario, hinc Rector prædictus pulsare cœpit debitorem census, seu Melioratum ejus successorem, vel bonorum possessorem, prætendendo quod ob disdictam, seu respective depositum male factum, census haberetur pro adhuc vivo, & durante, & introducta causa cor. A. C.

Scribens pro reo convento, ex particularibus facti circum- 2
stantiis dicebam, non improbabiliter pro eo respondendum videri, saltem quatenus dictus Rector esset solvendo, itaut ab eo magis culposo Ecclesia reintegrari posset, disdicta enim atat bene concepta, cum super ea non habeamus in jure præscriptam certam formam, ideoque concipi potest cum quibuscumque verbis, vel modis, ex quibus declarata remaneat voluntas debitoris redimendi censum, creditori bene explicata, ut *dec.* 276. *num.* 1. & *dec.* 277. *nu.*8. & 9. post Cenc. cum aliis apud eundem, *qu.*107. *num.*25. Anconitana census 15. Martii 1660. cor. Taja, Romana census 28. Martii 1664. cor. Priolo.

Prout circa depositum, pariter certa forma non habetur, 3
sed principaliter inspicitur, an ita conceptum sit, quod remaneat irrevocabile, itaut non sit in libero debitoris illud reassumere, sed e converso liberum sit creditori depositatam sortem quandocumque rehabere, *ut dec.*278. *nu.* 5. & *dec.* 296. *n.* 1. post Cenc. in d. Romana Census cor. Priolo, §. *fit enim sortis depositum*, & conferunt, quæ circa formam pecuniæ numeratæ in creatione census præscriptam habentur *hoc eod. tit.* deducta super censu creato cum cedula bancaria, istam distinguendo a simplici ordine, ex dicta diversitatis ratione abdicationis dominii pecuniæ a debitore, ac respective libertatis habendi pecuniam quandocumque uni, vel alteri competentis.

Sola difficultas remanebat in eo, quod non præcessisset ci- 4
tatio ad recipiendum solutionem pro certa die, & hora, ex eo quod deponere non est solvere, neque debitori licitum est ex abrupto debitam pecuniam depositare, sed solum id

conceditur in creditoris contumaciam, ex qua a lege fubintellectus cenfetur ejufdem creditoris confenfus, quod pecunia ad formam Pianæ Conftitutionis deponatur, unde hujufmodi contumacia ceffante, illud non fuffragatur ex deductis per Cenc. *q.* 111. atque ad aliud propofitum impediendi curfum fructuum dotalium habetur in Romana fructuum dotis de Porcariis, feu Magdalenis *fub tit. de dote*.

5 Hæc autem difficultas, quæ alias in folo puncto juris folida, & inevitabilis effet, in hac facti fpecie tolli videbatur, ex ea circumftantia, quod Rector, cui folvendum erat, habens ftante intimatione certam notitiam dicti depofiti, illud ratum habuit, dum a depofitario, feu mutuatario ad aliquod tempus confiderabile (ut per caufæ Patronum fupponebatur) exegerat fructus inveftimenti ita concorditer dilati in gratiam tertii, cui pecunia, per depofitarium mutuata erat, unde propterea quamvis depofitum fuiffet male factum, per ratihabitionem attamen remanebat fanatum ea firmatis apud Surd. *conf.* 585. *n.* 30. *cum feqq.* ea cujus auctoritate idem firmavit Rota in dicta Romana fructuum dotis 28. Januarii 1661. cor. Verofpio, idque obfervabam videri certum ex ea ratione, ex qua ob creditoris contumaciam, ut fupra depofitum licitum, & validum reputatur, ob præfumptam fcilicet, feu fubintellectam creditoris voluntatem a contumacia refultantem, fi enim ifta præfumpta ficta voluntas fufficit, multo magis fufficere debet ratihabitio, quæ de jure æquiparatur mandato, atque majorem dictæ voluntatis expreffionem continere dicitur, dum fundatur in facto ejus, de cujus voluntate agitur, & fic in veritate potius, quam fictione.

6 Fortius autem præmiffa procedere dicebam attenta fubjecta materia, dum non agebatur de cenfu privato, itaut creditor oblatam fortem reftituendam tanquam propriam, & liberam recipere, atque in alios fibi bene vifos ufus convertere poffet, in quibus terminis vere procedit dicta conclufio de non deponendo, nifi prævia contumacia in recipiendo, ut fupra, fed agebatur de cenfu debito Ecclefiæ, cujus fortem Rector ad liberam difpofitionem non habebat, fed tanquam deftinatam in inveftimentum bonorum ftabilium, vel cenfuum, bene cuftodira tenebatur, ut denuo inveftiretur, itaut hujufmodi pecunia dicatur vicem bonorum ftabilium habere, cadens fub difpofitione *Extravag. Ambitiofæ*, ut in fua materia *fub tit. de alienat. & contract. in genere*, tunc enim ceffante ratione conclufionis, illa etiam ceffare videtur, atque fubjectæ materiæ magis congruum eft abfque dicto inani circuitu directe fieri id, quod eo etiam fervato fieri deberet.

7 Potiffime ob intereffe debitoris cenfum extinguentis, ita fe magis tutum, & certum de liberatione reddentis; in extinctione fiquidem cenfuum pertinentium ad pupillos, quam cum tutore fieri contingat, controverfum eft apud DD. an illa facta fine decreto Judicis, ac pecuniæ vinculatione in manibus tutoris, liberet necne debitorem? Et licet magis communis effe videatur affirmativa, ftante quod non agitur de alienatione voluntaria, fed de actu neceffario, quem fufficit explicare cum legitimo Adminiftratore, nihilominus in fubfidium, atque tutore exiftente non folvendo, fatis dubitari poteft, an ea beneficio reftitutionis in integrum fuccurratur pupillo fuper regreffu adverfus debitorem, de quo proinde in jure habetur, quod folvens tutori fine decreto, plenam, non autem pleniffimam liberationem obtineat, ex deductis in his terminis cenfualibus per Cenc. *qu.* 109. *nu.* 8. *cum feqq. & num.* 13. Cumque Ecclefia inter cætera ejus privilegia illud obtineat, ut reguletur jure minoris, vel pupilli, fatis probabiliter dubitari poteft, ut id quod habetur de debitore ita folvente tutori, locum quoque habeat in eo, qui folvit Prælato, feu Rectori, & confequenter rationabilis, quinimmo laudabilis, & neceffarius fuit modus, ut fupra tentus deponendi. Cum autem unica tantum informatio defuper habita fuiffet abfque communicatione jurium alterius partis, defuit hucufque occafio maturius veritatem defuper indagandi, ftante quod controverfia reftringebatur ad factum, in quo Scribentes pro actore negabant perceptionem fructuum, ex qua ratihabitio deducebatur, cumque ex parte rei probaretur per aliquos teftes, prætendebatur, vel ratione fingularitatis, vel ob alias exceptiones eis deferendum non effe.

ROMANA EXTINCTIONIS CENSUS PRO PP. S. JOANNIS DEI CUM FERRINIS.

Caufa pendet in Rota.

De validitate, vel invaliditate depofiti fortis facti poft elapfum bimeftre in Bulla *Piana* præfcriptum.

S U M M A R I U M.

1 *Facti feries.*

2 *Facto valide depofito cenfus remanet extinctus, & debitor liberatus.*

3 *Ad dicti depofiti validitatem requiritur fieri cum decreto Judicis.*

4 *Impedito non currit tempus, quod conjungendum eft fublata intermedio impedito.*

5 *De impedimento Sedis Papalis vacantis.*

6 *Impedimentum proveniens a facto Judicis, vel culpa partis excufat etiam fi alias non fit excufabilis.*

7 *Obfervantia, feu acquiefcentia creditoris dicitur habere fpeciem approbationis depofiti.*

8 *Concurrente æquitate, pro validitate depofiti refpondendum eft.*

D I S C. XXVII.

VOlentes PP. Hofpitalis S. Joannis Colabitæ redimere 1
duos cenfus in forte fcut. 2. m. impofitos de annis 1639. & 1640. ad favorem illorum de Ferrinis, fecerunt difdictam in forma fub die 10. Novembris 1654. atque fub die 6. Januarii 1655. imminente lapfu bimeftris fecerunt folitam citationem ad recipiendam fortem una cum fructibus decurfis pro certa die, & hora, alias videndum mandari deponi, cumque dicta citatio caderet fub die octava, & fic bimeftre adhuc durante, cafus dedit, quod fub die 7. intermedia contingit mors Innocent. X. unde propterea ob novenniales exequias tanquam in diebus feriatis omnia Tribunalia filuerunt, atque prima dies juridica, in qua lectæ fuerunt citationes, cecidit fub die 19. ejufdem menfis, in qua Judex decrevit juxta confuetam formam, deponi nifi pro certa die, & hora intimandis creditores receperunt, cumque intimatio facta fuiffet pro die 21. atque ftatuta hora creditores non comparuiffent, factum fuit depofitum, illudque etiam eifdem creditoribus intimatum, prout abundando in cautelis eifdem creditoribus fub die 11. præcedentis eis notificata fuerat proteftatio de dicto impedimento, quodque ipfi debitores non expectato Judicis decreto prompti erant pecuniam folvere.

Poft lapfum vero plurium annorum, creditores prætendentes dicti depofiti invaliditatem, & fucceffive continuatum curfum, pulfarunt dictos PP. coram Vicario, a quo prodiit fententia reorum abfolutoria, a qua commiffa per appellationem caufa in Rota coram Otalora, & dato dubio, *an cenfus fit extinctus?*

Pro debitoribus Scribens, affirmative dicebam responden- 2
dum effe, ftante integro depofito cum decreto Judicis competentis facto prævia difdicta, & creditoris contumacia, ad text. *cum ibi notatis in l. obfignatione, C. de folut. & l. acceptam, C. de ufuris* cum Concord. per Cenc. *q.* 111. *n* 32. *cum feqq.* Romana fructuum dotis 28. Jan. 1661. cor. Verofpio, Rom. cenfus 28. Martii 1664. cor. Priolo, & paffim, cum data validitate depofiti, cafus remanet extra dubitationem, quæ folum cadere folet circa ipfius depofiti validitatem, vel invaliditatem, itaut quæftio fit magis facti, quam juris, unde propterea in præfenti difficultas reftringebatur ad punctum prætenfæ invaliditatis depofiti, ex eo quod illud ad formam Bullæ Pianæ fequutum non effet infra bimeftre.

Sed cum aliquo etiam fenfu veritatis, refervato tamen ma- 3
turiori judicio, quando in caufæ difputatione alterius partis fundamenta videantur, credebam difficultatem non fubfiftere ex eo quod ad depofiti validitatem neceffarium erat decretum Judicis competentis, ut ad litteram probant text. *in d. l. obfignatione, C. de fol. & l.* 4. *§. condemnatum, ff. de re judic.* & firmant communiter DD. congefti per Cenc. *q.* 111. *n.* 26. *& feqq.* Giurb. *dec.* 38. *n.* 6. Prat. *obferv.* 25. *n.* 3. & habetur deductum in d. Romana fructuum dotis *fub tit. de dote*.

Qua decreti neceffitate concurrente, imputandum non 4
erat debitori, cur infra ftatutum terminum depofitum prædictum fequutum non effet, ex regula, quod impedito non
currit tempus, ut in fpecialibus terminis impedimenti refu- 5
tantis ob Sedem Papalem vacantem, Seraph. *dec.* 361. *nu.* 2.
& ge-

& generaliter probat text. *in l. quibus diebus, ff. de condit. & demonstr. cap. imputari, de reg. jur. in sexto, & in l. fin. Cod. de annal. præscript. utrobique scribentes*. Quodque sublato intermedio impedimento conjungenda sint tempora, Rovit. *pragm.* 1. *de pact. de retrovend.* ubi concordantes, potissime dum supervento impedimento, debitores omnem adhibuerant possibilem diligentiam etiam superabundantem, denunciando creditoribus impedimentum notorium, quod removeri non poterat, eosque requirendo ad recipiendam pecuniam, unde propterea oblatio quamvis verbalis in proposito vim realis habere videbatur, dum hæc fieri non poterat.

6 Ciatiua vero, itaut ex hac circumstantiis omnis penitus difficultas cessere videretur, quoniam casuale superventum impedimentum non percutiebat utramque partem, itaut dici posset species casus fortuiti, cujus damnum sentire debet ille, qui tenebatur actum explicare, & non potuit, sed impediebat quidem debitorem faciendi depositum, non autem impediebat creditores absque Judicis decreto recipiendi pecuniam, cum receptissimum sit formam præscriptam a Bulla Piana, tam circa disdictam per duos menses ante faciendam, quam circa depositum, procedere invito creditore, secus autem eo volente, quando igitur impedimentum provenit a facto Judicis, vel partis, tunc excusat, quamvis alias de sui natura esset injustum; & non excusans, ad text. *in l. cum ipse, ff. de excusat. tutor.* ubi Bart. Bald. & cæteri Add. ad Vestr. *lib.* 6. *c. ult. n.* 15. *& seqq.* Rot. *dec.* 19. *n.* 10. *par.* 7. *rec.*

7 Ponderabam quoque considerabilem esse diuturnam creditorum acquiescentiam spatio plurium annorum, postquam eis omnia præmissa notificata fuerunt, illa enim speciem approbationis præseferre videtur, ut punctualiter Adden. ad Greg. *dec.* 480. *in fine*, quodque debitores, ut censum prædictum redimerent, æquivalentem summam pariter ad censum sub minoribus fructibus acceperant, unde asperum videbatur, ut ob hujusmodi subtilitates debitor gravari deberet ad duplicata interusuria, ideoque sufficere videbatur casum reddi dubium, ut in isto intra-
8 re deberet æquitas pro debitoribus contendentibus de damno vitando contra creditorem contendentem de lucro, quam æquitatem in non curanda nullitate evidenti depositi servavit Rota in dicta Romana fructuum dotis 28. Jan. 1661. cor. Verospio, de qua *sub tit. de dote*, & in aliis, ac agitur etiam in alia Romana fructuum inter Principem Sabellum, & Principem Justinianum *sub eod. tit. de dote*, ad plures autem annos, quibus hæc scripta fuerunt, causa adhuc proposita non fuit, forsan actores agnoscentes eorum prætensionis insubsistentiam acquiescent, cum nisi diversæ tacti circumstantiæ concurrant, reflectendo etiam ad veritatem, justitia, & æquitas huic parti assistere videantur.

ROMANA PECUNIARIA
PRO PAULO JORDANO
CUM COMITE FRANCISCO STELLA.

Casus disputatus coram Prælato Judice Commissario, postea concordatus.

De extinctione census, ac cessatione fructuum, ex eo quod creditor efficiatur Dominus fundi censiti, & quid si ex facto mere voluntario desinat ille possidere, an census reviviscat?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Eo ipso quod creditor efficitur Dominus fundi censiti, resolvitur census.*
3 *An tali casu debeantur fructus loco damnorum, & interesse?*
4 *Quando creditore non possidente amplius fundum censitum, census reviviscat.*
5 *Servitus uni debita extinguitur, si ejus fiat fundus serviens, & quid si postea alienaverit.*

DISC. XXVIII.

Quamplures inter istas partes sanguine conjunctas ha-
1 bitæ fuerunt controversiæ cor. Prælato Judice Commissario, potissima vero, super qua majores fuerunt disputationes, consistebat in puncto præscriptionis juris redimendi quasdam domos venditas, seu in solutum datas cum pacto de retrovendendo, de quo habetur actum in Card. de Luca Lib. V. sua materia *sub tit. de empt. & vend.* Alter vero controversiæ punctus fuit iste, an ad favorem Stellæ decursi essent fructus quorumdam censuum per ipsum, seu ejus Auctores jure translativæ cessionis acquisitorum a creditoribus auctorum Jordani, ac impositorum super eisdem domibus, quæ cum dicto pacto per dicti Jordani Auctores venditæ, seu ex causa dotis in solutum datæ fuerunt Auctori Stellæ.

Pro tempore quo hic, vel ejus Auctores possederunt fundum de eorum dominio effectum, casus videbatur indubitatus, quod non deberentur fructus tanquam fructus census, quoniam activ, & passiv dari non possunt in eodem subjecto, atque res mea mihi servire non potest, unde cum census sit species servitutis (licet vere, & proprie non sit talis) receptum est, ut eo ipso, quod creditor censuarius efficitur Dominus fundi censiti, census habeatur pro extincto, seu resoluto, ex plene deductis per Cenc. *q.* 114. *n.* 1. *cum seqq.* Rot. *dec.* 69. *n.* 7. post Merlin. *de pignor. dec.* 213. *n.* 5. post Zacch. *de obligat. & sæpius*. 2

Idque tanquam de jure certum admittebant Scribentes in contrarium, dicebant tamen deberi fructus tanquam damna, & interesse, dum debitor fundum censitum vendiderat, seu in solutum dederat hujusmodi oneribus non expressis, cumulando ad id eas decisiones, & auctoritates, quas habemus obligantes debitorem censuarium ad damna, & interesse ex censu male imposito super re non libera, vel non capaci, ex deductis in Romana Salviani *disc.* 13. & in Sabinen. census *disc.* 31.

Verum in hoc videbatur æquivocari, quoniam termini 3 erant diversi, ac etiam quia creditor inexcusabilis erat, dum census voluntaria acquisivit de tempore, quo recte sciebat ipsum tanquam effectum Dominum fundi censiti esse incapacem illos possidendi, unde propterea potius retorquendo easdem auctoritates, quamvis ad casum incongruas, dicebam versari in prima parte distinctionis in eis contentæ, ubi sc. creditor ab initio est conscius non libertatis, vel incapacitatis fundi, quo casu neque damna, & interesse debentur, ut in aliis causis mox citatis, dubitabam vero potius, quod damna, & interesse prætendi possent jure evictionis, quam emptor ita prævenerat, solvendo illis creditoribus, qui puterant domum venditam evincere juxta ea, quæ habentur in Tudertina census pro Cospano *disc.* 25. Et quamvis hoc motivum non deduceretur per Defensores alterius partis, illud tamen insinuabam Jordano principali, qui erat etiam Jurisperitus, ut prævidens difficultatem facilitaret concordiam, ut puto sequutam.

Major disputatio fuit super eo tempore, quo creditor, 4 seu cessionarius desierat fundum censitum possidere, quando pro eo Scribentes dicebant esse casum indubitatum, ob cessantem incompatibilitatem, quæ erat unica dubitandi ratio, atque ad id probandum deducebant auctoritates, & decisiones firmantes census reviviscentiam, quoties bona pro eo in solutum data creditori evincuntur, & de quibus habetur supra in Perusina Census *disc.* 15. & in Romana reviviscentiæ *sub tit. de feud. disc.* 81. Verum, & in hoc pariter videbatur æquivocari, solumque reflectendo ad veritatem, apud Me urgebat dictum alterum motivum damnorum, & interesse, quoniam reviviscentia census, ubi aliqua species pro eo data est, recte procedit in casu evictionis, atque ubi possessor invitus non possidere desinit, in quibus terminis loquuntur auctoritates, & decisiones de hoc agentes, secus autem ubi desinit possidere ex causa voluntaria, quia nempe ipse eam alteri vendat, quoniam cum emptor ipsius jure possideat, ac ratione dominii in eo residentis, idcirco videtur in proposito habendus pro possessore tanquam per organum illius, cui ipse dedit, ad quod probandum deducebam dispositionem tex. *in l. si quis ædes* 23. *ff. de servit. ur-*
ban. prædiorum, ubi decidunt, quod si Ego habeo servitu- 5
tem super domo, quæ deinde mea fiat, servitus extinguitur, & non reviviscit, si Ego eandem domum deinde alteri vendidero, & in his terminis ita sentit Cenc. *d. qu.* 114. *n.* 14. *in fin. juxta ultimam impressionem*, atque ad idem facere videntur deducta per Amat. *resol.* 21. de obligatione causativa cessante in eo, qui desiit possidere rem, ex qua debitum resultabat, ut non procedat in eo, qui ex facto proprio mere voluntario desinat illam rem possidere, eam alteri vendendo, seu alias transferendo, quoniam ut dictum est, idem continuare fingitur in ejusdem rei dominio, ac possessione per organum illius novi possessoris, qui ex ipsius jure utrumque obtinet; occasio autem non dedit formitet, ac maturius hunc punctum examinandi, cum in hac facti specie dictum motivum damnorum, & interesse inanem hujusmodi quæstionem reddere videretur.

ROMANA CENSUS DE MAFFEIS PRO PAULINA MAFFEA CUM ABBATE MARIO MAFFEO.

Casus disputatus coram A. C. & in Signatura, & resolutus pro Paulina.

Cessio census quando dicatur facta translative, vel potius extinctive, ad diversos effectus, illum præsertim, an in hujusmodi cessione per mulierem, vel alium prohibitum contrahere sine solemnitatibus statutariis, istæ requirantur? Et an hæres debitoris censuarii possit translative acquirere censum?

SUMMARIUM.

1 F*acti series.*
2 *Practicabilis non est processus exequutivus pro censu incontinenti sublato per instrumentum extinctionis ex eo quod prætendatur simulatum.*
3 *In extinctione census tanquam in alienatione necessaria non requiruntur solemnitates requisitæ in alienationibus.*
4 *Ex quibus cessio census censeatur extinctiva.*
5 *Quæ regula tenenda sit ad dignoscendum, an cessio sit extinctiva, vel translativa, & quid operentur verba.*
6 *Quando hæres censeatur acquisiisse proprio, vel hæreditario nomine.*
7 *Hæres beneficiatus repræsentat duplicem personam, & potest esse creditor hæreditatis.*
8 *De conclusione, ut inventarium non suffragetur, quatenus vires hæreditariæ suppetant, an influat ad incompatibilitatem.*

DISC. XXIX.

1 USque ab anno 1613. per Bernardinum Maffeum impositus fuit census in sorte scutor. 3. m. ad favorem Paulinæ, quæ de anno 1648. illum cessit Benedicto ejusdem Bernardini filio, & hæredi beneficiato, cumque eadem Paulina, defuncto dicto Benedicto, superstite Abbate Mario fratre, & hærede, prætenderet non obstante dicta cessione, utpote simulata, ac etiam nulla, ob non servatas solemnitates in contractibus mulierum requisitas a Statuto Urbis 151. continuasse in ejusdem census dominio, & possessione, proindeque pulsaret dictum Marium tanquam Bernardini debitoris hæredem mediatum ad solutionem fructuum, pro quibus cor. A. C. petebat mandatum exequutivum contra bona hæreditaria; reus autem con-
2 ventus exciperet de dicta cessione, replicante actrice de simulatione, ista suas patiebatur difficultates, cum ea in dubio non præsumatur, ejusque justificatio pendeat ab extrinsecis probationibus, quamvis præsumptivis, & adminiculativis requirentibus Judicis declarationem, a qua altera pars appellare potest, unde propterea quoties non concurrit ejusdem simulationis probatio certa, & incontinenti facta resultans ex confessione partis, impossibile est posse practicari ex parte actoris judicium executivum pro suo priori credito, quod reus sublatum docet per contrarium actum, quem actor replicando dicat simulatum, cum tunc exceptio sit clara, turbiditas vero consistat in ipsius actoris replicatione, & sic exceptio clara, replicatio turbida.

Melior autem Mihi scribenti pro actrice videbatur alia replicatio nullitatis dictæ cessionis ob non servatas solemnitates in contractibus mulierum requisitas a dicto Statuto Urbis 151. ita enim incontinenti elisa remanebat rei conventi exceptio, seu defensio, utpote resultans ex ventre ejusdem scripturæ, ex qua ipse exceptionem deducebat, ideoque integra remanebat prior actio, perinde ac si actus sequutus non esset, cum nullum, & nihil æquiparentur, atque ita docet praxis quotidiana.

Pro hujusmodi nullitate evitanda Scribentes pro reo dicebant, solemnitates prædictas (quæ juxta opinionem hodie in Curia receptam, non obstante, quod statutum ageret de quatuor casibus, absque dubio necessariæ sunt in quibuscumque contractibus, & actibus, ex quibus mulier
3 lædi potest) recte procedere in contractibus, & actibus voluntariis sonantibus involuntariam alienationem, vel obligationem, secus autem in actibus necessariis, qualis dicitur ille creditoris censuarii retrocedentis, seu extinguentis censum per actum retrosimilem restitutionis sortis factæ per debitorem, vel ejus hæredem, aut alium, cui jus redimendi competat, cum tunc receptum sit nullas solemnitates requiri, unde propterea disputatio restricta fuit ad pactum, an hujusmodi cessio diceuda esset extinctiva, vel translativa, quoniam primo casu Ego scribens pro actrice admittebam cessare solemnitatum necessitatem, in altero vero Scribentes pro reo talem necessitatem admittebant, & sic tota quæstio erat applicationis.

Pro qualitate extinctiva Scribentes pro reo, duo potissimum argumenta deducebant, primum ex qualitate hæreditaria debitoris concurrente in cessionario, in quo proinde incompatibilem dicebant cessionem translativam, cum actio, & passio non dentur in eodem subjecto, atque nemo esse possit sui ipsius creditor, cumulando in idem cum inani allegationum cumulo notoria axiomata super relatione actus ad liberandum, atque in causam potius necessariam, quam voluntariam, & alterum ex qualitate cedentis, quæ absque solemnitatibus a statuto præfinitis facere poterat cessionem extinctivam tanquam actum necessarium, & non poterat facere translativam tanquam voluntariam alienationem, cumque voluntas regulanda sit a potestate, idcirco censetur gestum id, quod licite, & valide fieri poterat, & in his specialibus terminis allegabant *dec. 358. & seqq.* post Cenc. *dec. 67. & 95. & final.* apud Merlin. *de pignor.* in quibus, vel earum aliquibus, ultra alia, istud argumentum deficientis potestatis satis ponderatur pro interpretando cessionem potius extinctivam, quam translativam, atque cum eadem copiosa, sed superflua allegationum farragine trium, vel quatuor Advocatorum, in iis propositionibus, quæ non negabantur, sed per Scribentes more Doctorum debent præsupponi, ponderabantur etiam aliqua instrumenti verba retrovenditionem importantia, totum ex proxime allegatis decisionibus desumendo. 4

Scribens in contrarium dicebam, cum aliquo etiam sensu veritatis, in hac materia certam, determinatamque regulam dari non posse, erroneumque videri decisiones, aliasque auctoritates de uno casu loquentes, alteri indistincte applicare, sed istam totam esse quæstionem facti, & voluntatis, qua expressa, & clara concurrente, cessant omnia argumenta, & adminicula ad vulgarem regulam text. *in l. ille, aut ille, ff. de legat. 3.* quam in actibus inter vivos late exornat Rota, *dec. 44. n. 14. par. 11. rec.* atque tali casu non curatur de clausulis, vel verbis retrovenditionem, seu retrocessionem importantibus, quoniam ubi constet de substantia voluntatis, clausulæ, & verba tanquam accessoria, & famulativa non curantur, potissime quia, ut plurimum sint æquivoca utrique actui congrue convenientia, ex deductis per Giurb. *dec. 87.* & Ros. *dec. 83. de pignor.* ubi pro retrocessione translativa, quamvis verba *redimere, retrovendere, retrocedere*, vel similia concurrant. 5

Et e converso in aliis supra allegatis decisionibus post eundem Merlin. non curatur de verbis *ponens, constituens, transferens, & similibus*, ubi de substantia voluntatis constat faciendi cessionem extinctivam, in qua etiam, ubi præsertim fit per fidejussorem, vel tertium, adjici solent verba *translative, & non extinctive*, quæ primo aspectu satis obstare videntur, sed ubi spectato toto contextu instrumenti constat de substantia voluntatis partium faciendi extinctionem, tunc ratione incompatibilitatis receptum est talia verba intelligi debere eo modo, quo compati possunt cum actu, respectu scil. jurium crediti in sorte, fructibus solutis, ad effectum excipiendi, vel etiam agendi, non autem ut census perseveret vivus tam quoad cursus fructuum in futurum, quam ad alterum, ut subjaceat hypothecis cedentis cum similibus.

Ubi vero instrumentum est ita conceptum, quod ex eo, aliisque circumstantiis ambiguum sit qualem actum partes gerere voluerint, itaut de substantia voluntatis partium clare non constet, & tunc pro Judicis prudentis arbitrio veritas desumenda est ex argumentis, & adminiculis resultantibus tam a verbis, & clausulis, quam fortius a qualitate contrahentium, ac verisimilitudinu, atque tali casu efficax remanet argumentum resultans a defectu potestatis in allegatis decisionibus ponderato, ideoque ut supra dictum est, vere ista est quæstio magis facti, quam juris, ex singulorum casuum individuis circumstantiis decidenda, quoties non obstat formalis incompatibilitas, quia nempe in cessionario sit compatibilis uterque actus.

Quare cum in hac facti specie, contextus instrumenti literaliter probaret partes agere voluisse potius translativam, quam extinctivam cessionem, atque verba priori magis

quam

quam posteriori convenirent, hinc proinde unicum contrarium argumentum consistebat in defectu potestatis in clausis non attendendo, nam alias fatua, & nunquam operativa remaneret supradicta distinctio super validitate, vel invaliditate actus, si solus defectus potestatis pernecessa concluderet extinctionem, nam ita semper, & indefinite actus remaneret validus.

6 Hinc proinde tota disputatio restricta fuit ad punctum incompatibilitatis, in quo magis Scribentes in contrarium insistebant ratione qualitatis hæreditariæ debitoris, verum eodem sensu veritatis retento dicebam non obstare, quinimmo hanc circumstantiam qualitatis hæreditariæ potius retorqueri ad convincendam diversam voluntatem acquirendi translative tanquam tertius, dum ipsa hæreditaria qualitas nullatenus expressa fuit, quod est unum ex argumentis, ex quibus decidi solet quæstio, an acquisitiones, aliique actus per hæredem gesti, hæreditario, vel proprio nomine initi censeantur, ut pluries advertitur in sua materia *sub tit. de hærede, & hæreditate*.

7 Incompatibilitas autem non aderat, dum cessionarius erat hæres cum beneficio legis, & inventarii, qui juxta propositiones hodie in Foro planas, ob separationis beneficium inductum per tex. *in l. fin. C. de jur. delib.* vere, & proprie non dicitur hæres, sed potius hæreditatis administrator, Mantic. *dec.*326 Rovit. *dec.*48. *n.*11. *cum seqq.* Capyc. Latr. *consult.*13. *in princ. & passim*, unde propterea ob reduplicationem personarum, quæ in uno eodemque subjecto diversis respectibus absque dubio datur, non implicat quem esse debitorem, vel creditorem sui ipsius, prout bona hæreditaria sibi ipsi vendere, vel tanquam hæres bona propria a seipso emere potest cum similibus, cum vere fingantur duæ distinctæ, ac separatæ personæ.

8 Adversus hoc indubitatum juris principium, Scribentes in contrarium inculcabant conclusionem pariter receptam, quod quatenus vires hæreditariæ suppetant, tunc quoad hæredis obligationem inventarium non suffragetur, itaut paria videantur illud solum adesse, vel non adesse, cum præservet hæredem a damno, non autem tribuat lucrum, verum id non obstabat, non negabam etenim veritatem conclusionis in genere, sed fallacia erat circa applicationem, cum id procedat ad effectum, ut intret dispositio textus *in l. cum a matre, C. de rei vendic. & l. vindicantem, ff. de eviction. cum similibus*, ut scilicet hæres, quamvis beneficiatus non possit impugnare factum defuncti ex juribus propriis, quatenus vires hæreditariæ suppetant, non inde tamen inferri potest ad omnimodam incompatibilitatem acquirendi sub persona propria ea jura, quoniam exercitium durante hæreditatis idoneitate adversus tertios ex dicta ratione impeditum solum remaneat, non autem adversus ipsammet hæreditatem, curando juxta consuetam praxim, dando ipsi hæreditati curatorem particularem ad illum actum, bona hæreditaria sibi adjudicari, sive ad effectum excipiendi de eisdem juribus adversus creditores hæreditarios, vel alios in hæreditate jus habentes, quos tractu temporis detegi contingat, cum stent bene simul, hæreditatem hodie locupletem, ac idoneam esse, cras vero ob detecta debita, aliaque onera esse decoctam, & ex qua incertitudinis ratione potissimum inventarii beneficium introductum fuit, ideoque juxta præmissa pro actrice cum justitiæ fundamento judicatum fuit, atque Signatura probavit, rescribendo ad solam devolutivam, ac denegando suspensivam cum consueta clausula *sine præjudicio*, & vere actricis justitia erat clara, non solum ex præmissis, sed etiam quia ex aliis facti circumstantiis liquido constabat actum prædictum fuisse, vel simulatum, vel sub simulationis imagine dictam mulierem deceptam fuisse, cum revera nulla intercessisset pecunia, vel alia æquivalentia, quamvis in instrumento narraretur, unde reus acquievit, atque eo quo potuit modo, se concordavit, dum agebatur inter conjunctos.

IMOLEN. CENSUS
PRO SOCIETATE MISERICORDIÆ
CASTRI BONONIENSIS
CUM MAZZOLANO, ET EJUSDEM
LOCI COMMUNITATE
SIBI ADHÆRENTE.

Casus disputatus cor. A. C. incertus est exitus, puto pro Societate.

De Constitutione *Clementis Octavi* disponente, ut per Communitates imponi non possint census præter formam ibi præscriptam. An procedat in censibus impositis per aliquos particulares, quamvis revera pro Communitate deservientes?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Vellejanum non intrat ubi mulier contrahit tanquam principalis gerens negotium proprium.*
3 *De validitate census creati cum privato, quamvis pecunia deserviat pro Communitate.*
4 *Ponderatur ratio particularis, ob quam census cum privato, ut supra initus valeat.*

D I S C. XXX.

Julius de Mazzolanis administrator annonæ Castri Bononiensis, ad effectum rem gratam faciendi Communitati, ac pro servitio annonæ, proprio, & particulari, non autem administratorio nomine, censum imposuit ad favorem Societatis Misericordiæ ejusdem loci, & in ejusdem instrumenti fine ejusdem Communitatis procurator dictum impositorem ejusdemque fidejussores indemnes relevare promisit, unde tractu temporis Societate pulsante cor. A. C. dictum impositorem, vel ejus hæredes ad solutionem fructuum, excipiebatur de Constitutione *Clementis Octavi* super censibus per Communitates Status Ecclesiastici imponendis, restrictaque ad hunc punctum difficultate, 1

Scribens pro Societate actrice, dicebam illius decisionem regulandam videri cum terminis *text. in l. si fœnebris 9. Cod. ad Vellejan.* ubi deciditur, quod si mulier absque fraude creditoris ab eo pecuniam accipit nomine proprio ut viro mutuaret, tunc ipsa remanet creditori obligata, neque Vellejanum intrat, quamvis creditor sciat, ut habetur apud Franch. *dec. 279. n. 2. cum seq.* Illa enim expressio, quam debitor facit, ut rem gratam alteri faceret, suam habet operationem inter ipsum, & eum tertium, cui deinde ipse dare intendit, ad effectum se relevandi, sed hoc nil commune habet cum creditore, qui ipsius recipientis fidem sequi voluit, & cum eo principaliter contrahere, & de quo *text. bene*, Roder. *de ann. redd. lib. 2. q. 5. n. 21. & seqq.* Rovit. *pragm. 1. ad Vellejan. n. 10.* & habetur actum *in Romana fidejussionis sub tit. de feud. ad materiam Bullæ Baronum, disc.* 100. 2

Quare in proposito, totus punctus erat in videndo, an adesset fraus necne, quodque ita partes sub simulato privatorum nomine contrahere voluerint, ut legi fraudem facerent. Hoc autem pendet a præcedenti tractatu, an scilicet ille per creditorem directe, & immediate fuerit cum ipsa Communitate, ejusque Administratoribus, cum quibus vere contrahere voluit, sed ad fraudandam legem persona privati simulata sit, secus autem si ipse noluit sequi fidem Communitatis neque cum ea contrahere, ut se non exponeret periculis, quibus subjacent contrahentes cum hujusmodi corporibus politicis, ideoque directe contraxit cum privato, cui principaliter suam pecuniam credere voluit, quamvis hic de illa Communitatem gratificari vellet, ut ita distinguendo ac tractando materiam per terminos text. *in d. l. si pecunia* Capoblanc. *de Baron. p. 2. r. 83. n. 21.* de Marin. *resol. 59. n. 8. lib. 2.* apud quos validitas actus de jure communi certa præsupponitur, quamvis ob pragmaticas Regni, in isto etiam casu specialiter providentes, contrarium ibi dicendum sit. 3

Fortius autem observabam præmissa procedere, ubi non agitur de mutuo, vel alio simili contractu, sed de censu, in quo sors demoritur, atque ex parte creditoris sit perpetuo irrepetibilis, tunc enim diversa intrare videtur ratio ob diversitatem contractuum, unde clarius intrat dispositio textus prædicti, quoniam ille privatus, qui pecuniam ad censum accipit, efficitur perpetuo illius Dominus, itaut ad ejus restitutionem a creditore cogi non valeat, id autem non procedit, si deinde ipsemet eandem pecuniam jure mutui, vel administrationis, in Communitatis, vel alterius beneficium convertat, cum ipse habeat repetitionem, atque possit quamprimum de illa se reintegrare, itaut duo concurrerent contractus diversi, quod in hac facti specie suadebat etiam subjecta materia, dum pecunia convertenda erat pro servitio annonæ in emptionem frumenti, brevi tempore ex venditione panis rehabenda, ex iis, quæ in hac annonaria materia habentur pluries deducta *sub tit. de Regal.* præsertim *in Spoletana, & in Ferrarien. disc. 44. & 45.* & sic Communitas vere censualem contractum non inierat, unde propterea videbatur casus extra difficultatem, atque juxta præmissa credo resolutum, 4

non curatis aliquibus auctoritatibus Regnicolarum, cum innitantur juri municipali Regiæ pragmaticæ.

S U M M A R I U M

1 *De impositiona censuum cum Communuitatibus, & quid per particulares.*

2 *De reductione censuum facienda per Principem ad minorem rationem.*

ANNOT. AD DISC. XXX.

1 Agitur in hoc discursu de impositione census facta per particulares in causam Communitatis, de quo agitur pluries *sub tit. de alienat. & contract. prohibit. disc.* 8. 25. *& seq. & alibi.*

2 Et de reductione censuum Communitatum, ac etiam particularium ad minorem fructum, agitur infra *hoc tit. disc.* 32.

Et de *disc.* 31. actum est supra *ad disc.* 13.

SABINEN. CENSUS

PRO JOANNE BAPTISTA JOACHINO, ET PATRITIO DE PATRITIIS

C U M N.

Casus disputatus coram A. C. credo resolutus pro dictis Joachino, & Patritio.

Imposito censu super fundo alieno, vel incapaci, quem debitor asseruit proprium & capacem, absque eo quod creditori de tempore impositionis dicta incapacitas innotesceret, an sequuta fuudi evictione, seu alias superventa notitia, quod fundus esset alienus, vel incapax, cesset cursus fructuum, qui in futurum exigi non possint?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*

2 *Fundo censito evicto, an census extinguatur, & fructus post evictionem soluti extenuent sortem?*

3 *Fructus evicto fundo debentur ratione damnorum & interesse si creditor ab initio fuit in bona fide ac ignarus, & n. 6. & 14. ubi de ratione.*

4 *Declaratur, contrariam opinionem procedere data in creditore ab initio certa scientia incapacitatis, seu evictionis fundi.*

5 *Scientia debet esse certa & concludens ad hujusmodi effectum, maxime quando actus, ex quibus illa deducitur, sunt æquivoci.*

6 *De eadem conclusione, de qua n. 3. & ad quam rationem debeantur dicti fructus.*

7 *Ponderatur* dec. 639. Merlini, *ut promissa per cedentem census exigibilitate per speciem evictionis, de ista teneatur, si inexigibilitas proveniat ob incapacitatem fundi ab initio.*

8 *Data facultate repetendi sortem principalem, census evanescit, & fructus cessant, uti resolutus in simplex mutuum interpretativum, & n. 12.*

9 *Intellige quando hujusmodi facultas est omnino certa, & libera, qua per creditorem impediri non possit, secus ubi est incerta, & aliquod impedimentum habere potest.*

10 *Fundo censito evicto, seu detecto incapaci, quamvis de stricto jure detur creditori facultas repetendi sortem, ac recedendi a contractu, limitatur tamen ex æquitate, ob quam admittitur subrogatio alterius fundi.*

11 *Facultas repetendi sortem ob non præstitum fidejussorem seu aliud non implementum, intelligitur ad effectum deponendi donec implementum sequatur.*

12 *Declaratur conclusio, de qua num. 8.*

13 *Resolutio causæ.*

14 *De eadem conclusione, de qua num. 2. & de ratione.*

D I S C. XXXI.

1 Imposito censu super quadam vinea, quam debitor asseruit esse propriam, liberam, & capacem, cum post aliquot annos dicta vinea evicta esset, forsan ex facto ac ære alieno ejusdem impositoris, deindeque plures essent decursæ annualitates, partim solutæ, & partim solvendæ, creditore pulsante debitorem, seu ejus fidejussorem cor. A. C. pro fructibus non solutis, opponebat reus conventus de prædictorum fructuum indebito, quinimmo & de extenuatione sortis in toto, vel in parte cum fructibus post dictam evictionem exactis tanquam indebitis ac in sortem imputandis, dum evicto fundo censito, census tanquam ex defectu subjecti evanuit. 2

Atque creditore replicante quod saltem fructus deberentur loco damnorum, & interesse, stante quod creditor de tempore impositionis fuit bona fide, juxta *dec.* 458. cor. Royas cum aliis deductis supra *in Romana Salviani, disc.* 13. *& dec.* 47. post Merlin. *de pignor.* Dicebatur ex parte rei conventi *d. dec.* 458. *cor. Royas editam in Romana vineæ* fuisse jam revocatam sub die 2. Aprilis 1666. cor. Carpineo, cor. quo revisa fuit. 3

In hoc autem item ex parte actoris assumptus ad ejus defensionem pro removenda difficultate ex dicta decisione resultante, dicebam in primis dictam decisionem evitari ex defectu applicationis ad casum ob circumstantias facti, cum in dicta decisione, prout etiam apud Duran. *dec.* 449. in qua eadem fundatur, pro certo supponeretur in creditore scientia evictionis fundi censiti, quæ scientia in præsenti casu non bene justificabatur, dum actus, ex quibus illa deducebatur, erant æquivoci, ac non bene concludentes, qui non sufficiunt, dum juxta receptam, & frequentem propositionem ad nimiam satietatem comprobatam per Adden. *ad dec.* 542. *p.* 4. *rec. tom.* 3. *a n.* 92. *ad* 99. quoties agitur ad effectum gravis præjudicii, requiritur scientia omnino certa ac perfecte, & concludenter probata, unde propterea cessabat quæstio ex solo facto. 4 5

Verum ubi etiam dicta scientia concludenter justificaretur itaut quæstio reduceretur ad punctum juris, tunc relinquendo locum veritati circa subsistentiam dictæ decisionis in suo casu ob ejus particulares circumstantias, ex quibus forte illa esset potest probabilis, ut in dubio est præsumendum, quatenus pertinet ad hanc facti speciem, vel ad articulum in genere, cum sensu veritas, qualem etiam agnovit Judex, dicebam omnino verius esse, ut data ab initio in creditore bona fide juxta distinctionem, de qua in *d. dec.* 458. Royas, *& supr. ad disc.* 13. fructus debeantur, si non tanquam fructus census saltem tanquam damna, & interesse, quæ per venditorem rei fructiferæ, sequuta evictione, debentur emptori ad normam fructuum, quos ipse emptor alias percepturus fuisset ex re vendita, nisi facto, & culpa venditoris evicta fuisset, quos terminos evictionis ac damnorum, & interesse bene in terminis census ponderat Rota *in Firmana census* cor. Merlino inter suas *dec.* 639. ubi cum disputaretur de quæstione, an & quando cedens censum teneatur de illius exigibilitate, ponderatur illa circumstantia an inexigibilitas proveniat ex supervenia inopia debitoris, vel a non existentia census ab initio ob incapacitatem fundi, cujus capacitatem impositor promisit tanquam per speciem evictionis, atque illud motivum in dicta decisione non deductum, pro meo judicio non videbatur habere responsionem. 6 7

Præterea considerabam, quod ubi creditor ab initio est in bona fide, itaut in odium debitoris mendacis actus quamvis intrinsece invalidus haberi debeat pro valido ad favorem creditoris, saltem quoad damna & interesse, tunc alia non videatur intrare ratio, ob quam cessare debeat cursus fructuum, nisi illa facultatis in creditore resultantis repetendi sortem principalem, ob cujus repetibilitatem omnino evanescere dicitur contractus censualis, cujus substantia consistere videtur in irrepetibilitate sortis, quæ demortua esse debet, juxta ea quæ habentur *in Romana retroscientiæ censuum, sub tit. de feud. disc.* 81. *& supra disc.* 17. 8

Tunc autem illa facultas hujusmodi effectum operatur quando illa est certa, & consistit in omnino libera facultate creditoris, qui per debitorem impediri non possit, secus autem ubi est incerta, atque aliquod impedimentum habere potest, *dec.* 229. post Genc. alias 278. *part.* 5. *rec.* Add. ad Buratt. *dec.* 645. cum aliis *d. disc.* 81. *de feud. & supra dicto disc.* 13. *&* 17. 9

Illa vero certa repetibilitas adesse non dicitur in casu, in quo fundus censitus evincatur, seu alias detegatur non liber, vel incapax, quoniam licet de stricto jure creditori competere possit facultas recedendi a contractu ac repetendi sortem, attamen ex quadam æquitate per Tribunalia recepta, admittitur ad subrogandum alium fundum liberum & capacem æque idoneum, ut cæteris relatis, habetur apud Marin. *resol.* 195. *lib.* 1. & Prat. *observ.* 28. atque docet quotidiana praxis Curiæ, quod quando creditori censuario ob non præstitum fidejussorem, seu aliud non implementum conceditur facultas cogendi debitorem ad sortem principalem, juxta *dec.* 88. Gregorii, id permittitur so- 10 11

lum

ium ad effectum deponendi pro majori cautela, & donec ista sequatur.

Ideoque sic dici non potest, quod versemur in casu certæ facultatis repetendi, ob quam corrupto contractu censuali, creditum sortis ita implicite resolvatur in mutuum interpretativum, ex quo prohibitum est accessiones, vel damna, & interesse ex sola conventione partium exigere, non probatis extrinsecus solitis requisitis, quamvis etiam dici posset, ita
12 ea probata remanere, dum de facto creditor animum suum declaraverat destinandi has pecunias in acquisitionem census fructiferi, & ex his, præsertim autem ex primo motivo damnorum, & interesse ratione evictionis, vere pro meo judicio solido ac inevitabili, neque in dicta Rotali decisione examinato, quia forte per creditoris Defensores deductum non fuerit, juste pro creditore judicatum fuit, atque hæc Mihi
13 videbatur genuina veritas, tam ex præmissis, quam ex viva, & convincenti juridica, & humana ratione deducta etiam supra *disc.* 12. quod scil. alias resultaret ut debitor mendax & dolosus commodum, & utilitatem ex ejus falsa assertione reportaret, in supplantationem creditoris innocentis, qui bona fide sibi credidit, ejusque assertioni detulit.

14 Et si replicetur quod sequuta evictione fundi censiti, creditor ita agnoscendo contractus resolutionem debebat repetere sortem; Responderi potest, quod in concursu culpæ majoris debitoris consistentis in actu positivo, & alterius culpæ creditoris consistentis in actu negativo simplicis negligentiæ, quæ excusabilis quoque remanere potest ab ignorantia hujusmodi subtilitatum juris, prævalere debet dicta culpa major, ac etiam quia sequuto isto casu, debitor quoque dicitur in culpa, & perjurio, non restituendo sortem eo ipso quod ita agnovit ex proprio facto illius debitorem evasisse, illudque potissimum observandum videtur an creditor ab initio habuerit animum sincerum vere faciendi contractum censualem validum, vel potius animum depravatum faciendi contractum mutui sub hoc specioso nomine invalidi census velatum, ut ita fœnus exigere posset, atque ab hoc principio hujus materiæ determinatio pendere videtur.

ROMANA REDUCTIONIS CENSUUM PRO UNIVERSITATE CREDITORUM.

Casus disputatus coram Congregatione deputata & resolutus ut infra.

An & quando Princeps possit, vel debeat reducere fructus censuum jam impositorum ad minorem summam, illamque taxare, etiam in futurum?

SUMMARIUM.

1 *Casus controversia.*
2 *De motivis reductionis.*
3 *Status causæ.*
4 *De potestate Principis tollendi jus tertii.*
5 *De eod. & quod de ea in foro externo non sit agendum,*
6 *Sensus Auctoris contra reductionem.*
7 *De materia* cap. suggestum *super reductione contractus ad justitiam.*
8 *De antiqua quæstione, ejusque determinatione in censu personali.*
9 *De taxa decem pro centenario.*
10 *De introductione census consignativi in Italia.*
11 *De antiquis gravissimis usuris.*
12 *De alia decisione quæstionis, de qua n. 8.*
13 *De forma tradita per Constitutionem Pianam.*
14 *Taxa decem pro centenario est generalis, non autem localis.*
15 *De non acceptatione ubique dictæ Pianæ Constitutionis.*
16 *De antiquis reductionibus, in qua specie censuum procedant. Et de differentiis inter census antiquos, & modernos juxta Pianam Constitutionem.*
17 *De circumstantiis super regulatione pretii, vel fructuum.*
18 *De æstimatione jurium ad vitam.*
19 *De ratione reductionis censuum cum Communitatibus.,*
20 *Quod reductio, vel taxa potius esset præjudicialis pauperibus, & indigentibus.*
21 *De taxa fructuum, vel usurarum dotalium.*

DISC. XXXII.

1 POst jam sequutam moderationem usurarum Judæorum a decem & octo ad duodecim pro centenario, ut advertitur *in annot. ad disc. 6. de Usuris.* Aliqui, sive debitores, sive Zelatores proposuerunt eidem Pontifici Clem. X. ut reductionem quoque censuum ex eisdem rationibus, data sua proportione, faceret, tam eorum, qui jam retroactis temporibus impositi fuerunt usque ad summam permissam per Bullam Nicolai V. vel circa ea, quando bonorum stabilium fructus erant majores, ac etiam majores erant fructus locorum Montium ex insinuatis *d. disc. 6.* quam etiam in futurum creandorum, ac propterea forte eadem Congregatio quæ dictam reductionem usurarum judaicarum fecerat, vel alia ad id deputata, nulla demandata interessatorum citatione, jam erat in voto eam consulendi ubique uniformem ad rationem 5. pro centenario, quam potius pinguem creditoribus reputabat, dum fructus locorum Montium hoc tempore currebant ad quatuor, illi vero stabilium minus.

Ex duplici autem motivo hujusmodi Consulentes moveri 2
supponebatur, primo nempe quod illi census, qui erant ad septem, & octo, ac magis, hodie redacti videantur ad quandam speciem magnæ injustitiæ, & læsionis, quodque propterea intrent termini tex. *in c. suggestum, de decimis pluries* sub diversis materiis insinuati, & præsertim *eod. tit. de decim. disc.* 3. quod scil. quando contractus, vel distractus habentes tractum successivum, quamvis in sua creatione sint justi, sed tractu temporis efficiantur valde injusti, & læsivi, reduci debeant ad justitiam.

Et secundo ac magis, ob tot exempla fere omnium Principatuum, vel Regnorum orbis Catholici, & præsertim, in Germania, in Hispania, Gallia, Polonia, & alibi, quod Reges pro tempore hujusmodi reductiones fecerunt ex relatis per Leotar. *de usur. q. 48.* Olea *de cess. jur. tit. 7. q. 3. n.* 32. & alios de hac censuali, vel usuraria materia agentes, frequenter.

Ponderando etiam quod in hoc Principatu id quoque practicatum fuit per Clem. VIII. in censibus Communitatum, *ut ex ejus Constit. 6. in Bullar. impress. etiam* apud Cenc. quod etiam in Communitatibus Regnorum utriusque Siciliæ, aliorumque Principatuum Italiæ practicatum habetur, & per consequens eis videbatur quod provisio esset multum justa ac Reipublicæ utilis, & plausibilis.

Habita itaque de his notitia per nonnullos creditores habentes præsertim census in summis valde considerabilibus ad sex, & septem pro centenario cum Magnatibus, ac personis
potentibus, ex quarum parte supponebatur quod sub nomi- 3
ne eorundem Zelatorum, qui dictam reductionem usurarum judaicarum prosequuti fuerant, id promoveretur, obtinuerunt audiri, ac propterea ad eorum instantiam a Me, & aliis desuper scriptum fuit in jure in contrarium, istaque opposita produxit, ut sub silentio res remanserit.

Scribentes itaque contra istam reductionem distinguebant duas inspectiones, unam scil. super reductione censuum jam impositorum ita derogando contractibus, atque tollendo jus certum tertio quæsitum ex propria provisione, & secundo super taxa futurorum; super prima vero magis insistebant utpote circa id quod intererat, eam dicendo longe magis exorbitantem, dum ita videbatur lædi jus naturæ, & gentium, ac propterea nimium se diffundebant
in defectu potestatis tollendi jus tertii ex contractu, pro- 4
priave provisione, reassumendo ea quæ plene habentur deducta per Fagnan. *in c. consuluit., de cleric. ægrot.* & per alios *a me relatos sub tit. de Regal. disc.* 148. ubi late de hac materia potestatis derogandi juri tertii.

Ego vero neglecto hoc assumpto potestatis, dum in iis, quæ originem ac dependentiam habent a jure positivo, qua-
tenus pertinet ad forum externum, sabulosum hodie videtur 5
disputare de potestate Principis in suo Principatu, & coram suis Officialibus, quicquid sit quoad internum, ex deductis *eod. disc. 148. & 177. & in tit. de feud. disc. 9.* & 12. & in aliis, potissime vero ubi non agatur de provisionibus particularibus, per quas tollatur jus uni ut detur alteri personæ in particulari, ac propterea subesse valeat ratio, vel suspicio privati amoris, vel odii, sed agitur de provisionibus per viam legis generalis, ex motivo causæ publicæ, & levaminis populorum, juxta tot exempla antiquorum Græcorum, & Romanorum super reductionibus, vel moderationibus usurarum, quæ tunc erant licitæ, atque publice exercebantur.

Restringebam discursum ad justam, & congruam regu-
lationem voluntatis, & an rationes, quæ pro reductione 6
proponebantur, essent necne probabiles, sive de præteritis sive de futuris contractibus ageretur? Atque in hoc dicebam (etiam in sensu veritatis) id non solum esse improbabile, sed etiam impracticabile, ac Reipublicæ potius perniciosum, adeo-

adeout majus gravamen futurum esset in iis, quos sublavari debere supponebatur.

Priusquam vero ad discurrendum descenderem, præmittebam, quod sicuti negligebam motivum defectus potestatis ab aliis promotum, ita e converso omnino negligi, atque in nulla penitus ratione haberi merebatur motivum pro reductione ut supra consideratum læsionis, & injustitiæ ad terminos text. *in c. suggestum*, quoniam ad hunc effectum
7 non sufficit illa læsio, quæ simplex, & ordinaria dicitur juxta terminos tex. *in l. 2. Cod. de rescind. vend. & cap. 2. de empt. & vend.* Quinimmo neque illa quæ dicitur enormissima, redolet dolum præsumptum aptum ad annullationem juxta deducta *sub tit. de empt. & vend. disc. 27.* sed debet esse adeo magna, & excedens, ut redoleat iniquitatem, ideoque ad rem nullatenus id erat adaptabile, dum neque aderat ordinaria ultra dimidium, ut proxime advertitur, & *sub tit. de emphyt. disc. 54.*

Assumendo itaque discursum advertebam in primis ad convincendum æquivocum, cum quo procedebatur, circa exem-
8 pli Germaniæ, Hispaniæ, Poloniæ, & Galliæ, aliarumque Regionum ultra montes, quod scil. retroactis sæculis in præfatis regionibus præsertim vero in Germania, magna, & celeberrima inter Theologos, & Canonistas fuit quæstio super validitate illius census consignativi, qui sine fundo fructifero certo, & capaci creari solebat cum sola obligatione generali personæ, & bonorum, & qui census pro modernorum usu loquendi ad differentiam census creati super fundo certo ad præscriptum Bullæ Pianæ dicitur personalis.

Occasione autem convocationis Concilii Constantiensis pro extirpatione adeo diuturni, ac perniciosi schismatis, quod per annos 40. viguerat, adeout adessent tres qui eodem tempore se pro Pontificibus in diversis Regionibus gererent, proposita, & examinata fuit illa quæstio, non quidem super majori, vel minori quantitate, seu taxa fructuum, sed super ipso contractu in genere, atque ex magis communi sensu Patrum in eo Coetu congregatorum, non tamen in forma Concilii, neque in conciliaribus sessionibus, & actis quæstio decisa fuit pro validitate ex testimonio plurium, quos refert Leotar. *l. [illegible] 48* atque est nimium verisimile testimonium utpote comprobatum a gestis ad brevem [illegible] per Martinum V. qui in eo Concilio cum singulari [illegible], non solum a Cardinalium Collegio, sed ab aliis Ecclesiæ universalis nomine, Pontifex electus fuit, cumque [illegible] ad octo annos nempe de anno 1425. (cum Concilium fuerit de anno 1417.) [illegible] fuerit quæstio, non quidem super substantia contractus, ut pote jam decisa, sed super taxa, seu
9 quantitate fructuum, illa decisio fuit intra metam decem pro centenario, ut patet ex ejus Constitutione registrata inter *Extravagantes communes sub tit. de empt. & vend. extrav. 1.* & apud Duard. *in tract. de censib. in prin.* Atque eandem taxam paulo post Nicolaus V. Martini mediatus successor, de anno scil. 1452. statuit pro Regnis utriusque Siciliæ, ita implicite, seu præsuppositive declarando contractum in substantia validum, & licitum, ut patet ex ejus Constitutione registrata inter pragmat. Regni Neapol. *pragm. 1. de censib.*

Cum etenim illa species contractus census consignativi mediante pecunia, usque ad hæc tempora in Italia ignoti, in-
10 troductus esset, non solum in Germania, sed etiam in Hispania, & præsertim in Aragoniæ, Cataloniæ, & Valentiæ Regnis tunc constituentibus Coronam distinctam ab altera Castellæ, & Legionis ex insinuatis *sub tit. de præem. disc. 29.* atque Alphonsus possessor illius Coronæ, quæ usque a tempore Caroli I. juxta seriem, de qua *sub tit. de feud. disc. 20.* annexum habebat quoque Regnum Siciliæ ultra pharum, ex adoptione Reginæ Ioannæ secundæ conquisivisset etiam Regnum alterius Siciliæ citra pharum, quod alias Apuliæ dicebatur, ex moderno autem loquendi usu Neapolitanum dicitur, hinc ille Rex in his quoque Regnis Italiæ illam speciem contractus introducere curavit, cum auctoritate, & approbatione Sedis Apostolicæ, ut patet ex d. Constitutione registrata ut supra inter pragmat. dicti Regni Neapolitani *sub tit. de censib. pragm. 1.* ac etiam apud Duard. *d. tract. de censib. in princ.* aliosque Siculos scriptores nimium frequenter agentes de illo censu, quem bullarem propterea dicunt.

11 Nimiumque probabile est de ista introductione præfatum Regem, pro illorum Italiæ regnorum beneficio, ac utilitate sollicitum fuisse, ad eximendum subditos a gravissimis pro illorum temporum conditione currentibus usuris, quæ ad minus erant ad rationem triginta trium, & aliquid plus pro centenario, adeout infra triennium æquarent sortem, quinimmo non desunt referentes quod quandoque infra annum sortem adæquarent, unde prodiit nostrorum majorum simplicitas opinandi quod illæ usuræ centesimæ, de quibus fit mentio in corpore juris civilis, ac etiam apud antiquos Scriptores hinc eandem sortis adæquationem intra annum importarent, & sic centum pro centum ut relatis *sub tit. de usur. disc. 6.* ideoque præfata taxa decem pro centenario nimium suavis, atque debitoribus commoda, & proficua remanebat, ac propterea edocemur quales sint effectus temporum & rerum mundi vicissitudines.

Sed quoniam in Germania non acquiescebant illi, qui de 12
istius contractus validitate in genere dubitabant, ac propterea in aliquibus illius Provinciæ diœcesibus, non obstante præfata decisione sequuta in Concilio Constantiensi, non autem per Concilium, ac etiam non obstante dicta Constitutione Martini, denuo excitata fuit quæstio, idcirco Calixtus III. præfati Nicolai immediatus successor de anno 1455. præfatam Constitutionem Martini confirmavit, atque contractum denuo validum declaravit, eademque constitutio registratur etiam apud Duard. ubi supra, & alibi.

Hoc tamen non obstante, cum in illa Provincia jam radices emisissent illæ hæreses, quæ deinde a temporibus Leonis 13
X. citra, adeo altas produxerunt arbores, hinc sequebatur, quod dubitantes præfatæ duplici Pontificiæ determinationi, ac etiam judicio magis communi Patrum in generali Concilio congregatorum non acquiescebant, eorumque dubitatio irrepserat quoque in Galliam, & in Italiam, aliasque Provincias, ac propterea non modica in dies resultabant inconvenientia, & conscientiarum inquietudines, quare S. Pius V. ut hujusmodi quæstionum, & inconvenientium occasionem eradicaret, certam huic contractui præscripsit formam, cum ejus constitutione 79. in Bullario novo registrata etiam apud Cenc. & Duard. *in d. tract. de censib.* & apud 14
alios, ut scil. ultra formam pecuniæ enumeratæ, & irrepetibilitatem ex parte creditoris, etiam ex pacto rescissorio in casu moræ, ac perpetuam redimendi libertatem ex parte debitoris, quam receptum est accidentalia potius respicere, deberet census constitui super re stabili, seu quæ pro stabili habeatur certis finibus designata, ac fructifera, & capaci, adeout fructus census excedere non possint ipsius fundi censiti fructus, quodque creditor ejusdem fundi peremptionis periculo subjaceat, ut eo chasmate, seu alias citra debitoris culpam pereunte, census pereat, atque creditor sortis patiatur jacturam, ubi vero in toto, vel in parte fructus deficerent, vel minuerentur, fructuum quoque cursus cessaret, sive ad solam ratam capacitatis obtineri possent, nulla facta provisione super ipsorum fructuum taxa, ac propterea implicite approbata remansit d. taxa Martini, & Nicolai decem pro centenario, quam magis communiter receptum est esse generalem, non autem localem, ut aliqui credant ex relatis per Cenc. & Duard. *in eorum tract. de censib.* & per Leotard. *in dict.* (docte quidem nimiumque elaborato cum omnimoda, & singulari diutorna viginti duorum annorum applicatione) *tract. de usur.*

Non tamen ubique illa Constitutio Piana recepta fuit, dum in præfatis Regnis Hispaniarum Coronæ Aragoniæ continuare professi sunt, ac profitentur cum præfata Bulla Nicolai V. & in aliquibus Germaniæ partibus, & forsan etiam Galliæ 15
idem sequutum est ut continuaretur cum Constitutionibus Martini, & Calixti, quinimmo in ipsamet Italia præfatum Siciliæ Regnum ultra pharum expresse, & positive illam acceptare renuit, atque ab ejus observantia dispensationem obtinuit a Greg. XIII. dummodo aliqua servarentur, in reliquis continuando cum dicta Bulla Nicolai, ut patet ex Gregorii Constitutione registrata quoque apud Cenc. & Duard. eademque prætensio saltem in parte circa formam pecuniæ numeratæ, atque circa pacta rescissoria, viget in Tribunalibus sæcularibus Regni Neapolitani ex relatis supra *loc. eod. tit. disc. 1. & in aliis.*

His itaque sic stantibus, prorsus erroneum esse dicebam in hodiernis censibus creatis, vel creandis ad formam præ- 16
fatæ Pianæ Constitutionis, exemplum trahere ab iis, quæ in retroacto decimosexto sæculo, vel in alio antecedenti per Carolum V. aliosque Imperatores in Germania, atque per Reges Hispaniæ, Galliæ, & Poloniæ diversis temporibus statuta fuerunt circa reductiones illorum censuum potius personalium, qui de usurarum, sive interusuriorum natura potius sapere videntur, ob longam, ac notabilem differentiam, quæ inter unam, & alteram speciem dignoscitur, in dicta etenim antiqua specie, creditor nulli subjacebat periculo peremptionis, vel infructuositatis fundi, neque perpetuæ prohibitioni repetendi sortem, præsertim in casu moræ, & inobservantiæ, aliisque non subjacebat vinculis, & obligationibus per dictam Pianam Constitutionem inductis, & præsertim illi

ne-

necessitatis retrovendendi, quæ etiam est pars pretii, ac propterea, quamvis ea tunc consideratis motivis a præfatis tribus Pontificibus, Martino, Nicolao, & Calixto, contractus probatus fuisset tanquam licitus, attamen videtur quod aliquam habeat speciem mutui, sive ab eo non multum differat, atque fructus quandam speciem habeant usurarum, recipientium taxam per modum regulæ generalis uniformis absque eo quod intrent considerationes, de quibus in altera specie census ad formam Constitutionis Pianæ, in qua e converso vigent dictæ considerationes, & præsertim illa periculi peremptionis, vel infructuositatis fundi, ob quod, utique pretium diversimode regulandum est, cum pericula, aliaque onera dicantur pars pretii.

Et per consequens nullatenus in hac ultima specie dari potest certa, & uniformis taxa pretii ob diversam qualitatem fundi censiti, ex qua pendet major, vel minor probabilitas periculi; prorsus etenim improprium est dicere, ut eodem modo regulari debeat census impositus super aliquo Castro, vel magno casali, seu conspicuo prædio, aut palatio a peremptionis, vel infructuositatis periculo magis exempto, quam super parvis domunculis, ex ignobilibus cæmentis constructis, ideoque de facili subjectis ruinæ; vel super vineis ob desertam culturam de facili infructiferis, cum similibus, juxta suam proportionem.

17 Considerari quoque solent aliæ circumstantiæ hujusmodi pretium regulantes, de quibus apud Cenc. hoc *tr. q.47. n.16. & seq.* Leotar. *de usur. q.59. n.23.* Fagn. *in c. in Civitate, de usur. n.22. & seqq.* Carena, seu Moneta apud eum *resp. 174. & alias*, super qualitate scil. locorum, quoniam aliud est, in magis Civitatibus, & Emporiis, aliud vero in parvis locis in quibus major pecuniæ penuria habeatur, quinimmo in eadem specie Civitatum, vel Emporiorum, aliorumque locorum consideretur discretio locorum, & Provinciarum, majoris, vel minoris commercii, sive majoris, vel minoris abundantiæ pecuniæ, necnon inspicitur etiam quantitatis investimenti, dum quotidiana praxis docet, quod in Urbe investimenta censuum super casalibus, vel palatiis, aliisque magis, ac tutis fundis, via fiunt ad quatuor, immo tria pro centenario, & minus, & tamen in valde adjacentibus locis intra Districtum, in quibus ob qualitatem fundorum, & personarum, fiunt parvi census super exiguis fundis ad septem, & octo, & ultra, cum similibus considerationibus, inter quas etiam in eodem loco viget illa qualitatis personarum, ut (e. g.) docet praxis in Civitate Neapolis quod inter idoneos privatos via reperiuntur investimenta ad dictam rationem scil. 4. pro centenario, & minus, & tamen Barones, etiam cum difficultate inveniunt ad septem, & octo. Igitur fabulosum videtur hanc uniformem taxam statuere, non distinguendo loca, tempora, bona, personas, & alias circumstantias, ut supra, ac propterea contra hanc uniformem reductionem bene scribunt Fagnan. & Carena, seu Moneta apud eum, ubi supra, & alii.

18 Atque ad id conferunt ea quæ contra uniformem regulationem, seu æstimationem vitæ hominum habentur *sub tit. de Regal. disc. 30. & sub tit. de Donat. disc. 54. & alibi cum similibus.*

19 Prout ad rem non facere dicebam dicta exempla reductionum censuum cum Communitatibus, ob pariter longe diversam rationem, Communitates etenim ob bella, aliasque nostrorum temporum calamitates, effectæ sunt impotentes ad restitutionem sortis, & extinctionem censuum, neque de facili inveniunt dantes pecunias sub minoribus fructibus, ut extinguant census antiquos graviores, cumque illæ sunt sub cura, & peculiari administratione Principis, atque in eis vigeat magis proxime ratio publicæ necessitatis, vel utilitatis, atque in prædiis, & bonis Communitatum non ita adaptentur dictæ ponderationes circa peremptionem fundorum, hinc proinde istæ generales provisiones symbolizare videntur illis, de quibus supra in censibus personalibus; istæ vero rationes (quicquid incidenter, & inconsiderate dedocat Larrea *alleg. 3. 23. & 31. & dec. 11.*) non procedunt in privatis, in quibus sa regulando ex notoria praxi, intrat clarum dilemma, quod aut ipsi sunt idonei, atque bonos, & tutos fundos habent a dicto peremptionis, vel infructuositatis periculo minus exemptos, aut non, si sunt idonei de facili inveniunt dantes pecunias ad censum sub moderatis fructibus juxta usum currentem, ut census graviores extinguere possint ob penuriam investimentorum, & si non sunt idonei, tunc, ut præmissum est, ipsum periculum dicitur pars pretii, atque producit fructus majores.

20 Quinimmo ponderabam quod ista taxa uniformis gravamen potius ac præjudicium pareret personis indigentibus, parumque tutis, pro quarum levamine eam fieri supponebatur, quoniam ita non de facili reperirent datores pecuniæ, qui ob incommodum majoris fructus tanquam per speciem aleæ, cum personis minus tutis, & super prædiis periculosis ut supra faciunt investimenta præsertim exigua, ac propterea ita esset magis eos supponere usuris, & suffocationibus Judæorum, aliorumque fœneratorum, & per consequens ex pluribus incongruum, ac improbabile dicebam quod in hac materia cadere posset taxa uniformis regulanda ex usu unius Civitatis, vel Regionis, sed solum attendi deberet antiqua taxa decimæ partis ubique, ne illam excedere liceat ob præfatas Apostolicas determinationes, sed intra illam major, vel minor conventio normam reciperet a singulorum casuum circumstantiis, ut supra.

Hujusmodi vero taxa generica congrua videtur illis interusuriis, quæ pro credito pecuniario eam uniformem, ac genericam habent, ut (e. g.) in Urbe est taxa fructuum, seu usurarum dotalium ex Statuto, ut ex mutatione temporum mercatus reductionem ex insinuatis *sub tit. de dote disc. 161. & in aliis* cum similibus, atque ad id conferunt ea quæ habentur *disc. 103. de Regal.* in proposito reductionis fructuum locorum Montium super potestate Principis faciendi hujusmodi reductiones. 21

ROMANA CENSUS.
PRO CAPPELLANIS GREGORIANIS
CUM PAULA SCIAMANNA.

Casus disputatus coram Prælata Judice commissario.

De peremptione census ob peremptionem fundi censiti quamvis postea reædificatur.

S U M M A R I U M.

1 F*acti series.*
2 *De materia* tex. in l. bene a Zenone.
3 *An census duret post fundi censiti devolutionem?*
4 *Quomodo Judices, & Consulentes se gerere debeant pro decisione causarum.*
5 *De peremptione census ob peremptionem fundi censiti.*
6 *Quid ubi reficiatur.*
7 *An perempto fundo urbano, habenda sit ratio soli?*
8 *Quando peremptio ædificii non faciat cessare censum.*

D I S C. XXXIII.

Devolutis ad Cameram Apostolicam duabus domibus de ejus directo dominio per obitum ultimi investiti, Gregor. XIII. de anno 1580. eas libere, ac pleno jure concessit Cappellæ Sanctissimi Sacramenti Basilicæ Lateranensis, pro duobus Cappellanis, qui propterea Gregoriani nuncupantur, cumque per inundationem magnam Tyberis sequutam de anno 1598. sub Clem. VIII. ruinam passæ essent, Cappellani eas concesserunt cuidam Rozzio ut eas reficeret, eisque potiretur per annos 20. ut patet ex *dec. 557. p. 1. rec.* dictoque termino elapso, ideoque dictis domibus reversis ad Cappellanos, contra istos Mileti pro quodam censu per possessores imposito ante devolutionem egerunt in judicio Salviani, vel ex alio simili remedio, proditisque pluribus sententiis hinc inde, quarum posteriores fuerunt ad favorem Cappellanorum, adversus illas Paula Miletorum hæres obtinuit committi causam restitutionis in integrum Prælato, a quo credo quod prodierit sententia reis conventis favorabilis, cum post unicam informationem pro eis datam, amplius de causa actum non audierim. 1

Tria itaque per causæ Patronum pro Reis conventis, & pro justificatione trium conformium promovebantur motiva in præteritis instantiis probabiliter deducta, primo nempe quod cum bona possiderentur ex libera, & plenaria concessione supremi Principis, possessor esset tutus, ad terminos tex. *in l. omnes, & l. bene a Zenone, C. de quadrien. præscr.*

Secundo quod ob subsequutam devolutionem ad Dominum directum, resoluta essent omnia vincula, & onera, adjecta per Dominum utilem, ad regulam tex. *in l. lex vectigali, ff. de pign.* Et tertio quod ob peremptionem fundi censiti periisset quoque census ad præscriptum Bullæ Pianæ.

Super primo motivo, ad illud more Advocati comprobandum, deducebam ea, quæ ad materiam dicti tex. *in l. bene a Zenone*, habentur *sub tit. de donat. disc. 43.* Verum reflectendo ad veritatem pro stylo libere clientibus, vel causæ Patrono insinuatam, dubitabam de motivi relevantia ex eisdem dubitandi rationibus deductis in proximo allegato *disc. 43.* 2

quod

quod scilicet dicterum legum dispositio procedat, quando Princeps sciens, & volens bona, vel jura alteri concedat ex illa potestate, de qua agitur *sub tit. de Regal. disc.* 148. Secus autem quando concedat rem, quia credat esse suam pleno jure ratione devolutionis, ignarus juris alieni, ex altera regula desumpta *in l. e. §. si quis a Principe, ff. ne quid in loco pub.* quod scil. omnis concessio Principis in dubio facta præsumitur absque præjudicio juris tertii, cui præsumptio est illum noluisse præjudicare ex deduct. *d. disc.* 148. *de Regal. & disc.* 5. *de servit.* & alibi pluries.

3 Super secundo deducebam ea, quæ ex *dec.* 1712. Coccin. *recept. dec.* 86. *p.* 5. habentur *sub tit. de emphyt. disc.* 8. super resolutione hypothecarum, aliorumque onerum, quæ in re emphyteutica per emphyteutam adjecta fuerint facto casu devolutionis, quod etiam insinuatur *sub tit. de feud. disc.* 1. *& alibi pluries*, & in his terminis Cenc. *q.* 20. *n.* 8. *& seqq.* Spad. *consil.* 157. *&* 193. *l.* 3. & communiter, cum sit principium certum.

Verum pariter reflectendo ad veritatem advertebam, certum, ac tutum judicium desuper efformari non posse absque meliori, magisque distincta notitia facti, ejusque circumstantiarum, ex quibus revera hujusmodi quæstionum decisio pendat, et propterea dignoscitur consuetus error desuper procedendi cum hujusmodi generalitatibus in abstracto, cum id pendeat ab inspectione qualitatis concessionis, an sc. sit hæreditaria, sive an contineat clausulas, & verba ex quibus hypothecandi, & alias obligandi facultas resultet, cui an census, vel aliud onus impositum sit cum assensu Domini puro, & libero, non autem qualificatu e clausulæ *sine præjudicio*, cum tunc transeat res ad Dominum ita affectæ ex deductis *d. l. t. de feud. disc.* 1. *& in aliis pluries eod. tit. ac etiam in d. sua propria sede de emphyt. & alibi*.

4 Ac propterea Judices, & Consulentes edocendi sunt, quod in forensibus controversiis decidendis incipiendum non est a studio juris cum apertura librorum, neque conceptus afformandus est cum regulis, & conclusionibus juris generalibus, & in abstracto, sive cum auctoritatibus, & decisionibus quæ in diversis prodierint casibus, sed incipiendum est e studio processus, & scripturarum pro habenda bene distincta notitia facti, ejusque circumstantiarum, eisqua præcognitis, reflectere ad regulas, & conclusiones juris, magis vero ad circumstantias facti, militantes in aliis casibus, de quibus loquantur decisiones, & auctoritates, atque ex combinationa reflectendum est ad applicationem congruam, in qua totus est punctus.

5 Magis itaque solidum videbatur tertium motivum peremptionis fundi, stante ejus casu jam firmato in *d. dec.* 557. *p.* 1. *rec.* nimiam quoque verisimili ob notoriatatem casus, posita etenim ruina, seu peremptione, de plano resultat effectus peremptionis census, ob litteralem dispositionem Bullæ Piinæ, ac etiam ob rationem in præcedentibus pluries insinuatam, ut hoc periculum salvet contractum censualem ab illa suspicione mutui fœneratitii palliati, quæ prius habebatur, juxta dispositionem habitam in Concilio Constantiensi, & habetur apud Cenc. *hoc tract. q.* 101. Leotar. *de usur. q.* 57. *n.* 1. *& seq.* de Rosa *consult.* 61. *n.* 29. *&* 30. Rota apud Manzan. *dec.* 664. & passim, cum pariter sit principium certum.

6 Et quamvis domus postea refecta, seu reædificata fuerit, attamen cum non fuerit simplex refectio, vel restauratio ejusdem ædificii, adeout existere ac durare dici valeat antiqua substantia, refectio autem percutiat accidentia, sed illa potius dici valeat ex integro, tanquam per speciem novæ ædificationis, tunc quamvis pro hujusmodi reædificatione deservierint antiqua cæmenta, non per hoc census reviviscit, nisi quatenus refectio sequuta fuerit pro restitutione antiqui status immutati, ex voluntaria, vel culposa devolutione, vel ruina, quæ in præjudicium creditoris censuarii fieri non potuerit juxta distinctiones, de quibus *sub tit. de cred. disc.* 24. *& sub tit. de legitima, & detract. disc.* 35. & habetur apud Cenc. & Leotar. ubi supra, atque ad idem conferunt ea quæ habentur *sub tit. de Juspatr.* in proposito reædificationis Ecclesiæ, ob quam acquiratur juspatronatus, quod non acquiritur ob solam restaurationem, sive etiam citra necessitatem ob reductionem ad majorem, & sumptuosiorem structuram. Sive ea quæ habentur *sub tit. de decimis* in proposito novalium, ex quibus decimæ solvendæ non sunt, an scil. & quando agri, alias fructiferi, & decimabiles, deinde vero ob aquarum inundationes effecti inculti, & infructiferi veniant sub genere novalium, si cum exsiccationibus, aliisque bonificationibus priori culturæ, & statui restituantur, ut præsertim *disc.* 9. *d. tit. de decimis*, cum similibus, quibus eadem congruat ratio, quæ omnium rerum est, vel esse debet regula.

Clarius vero in hac facti specie, præmissa de plano procedere dicebam ex eo quod in hoc novo ædificio, nulla ratio
pro ejus fructu habenda videbatur de solo, tum quia in ædificiis urbanis, in quibus frequentius fructus non correspon- 7
dent sumptibus fabricæ modica est illa participatio referenda solo, *de qua infra disc.* 35. *de detract.* Tum clarius quia solum non erat de dominio debitoris, seu impositoris census, sed Cameræ, ideoque hypothecæ desuper contractæ cadebant solum super ædificio per eum, vel ejus auctores constructo, cujus ratione fundus erat fructifer, & non alias, ut in hujusmodi prædiis urbanis hominum habitationi principaliter deservientibus contingit, secus autem ubi ageretur
de illis fundis, in quibus adsit quidem opus manufactum fa- 8
bricæ, in quo verificetur omnimoda casualis ruinæ, cum nova constructione, seu reædificatione ex integro, sed fructus proveniat potius ex solo, aliaque rei aptitudine, adeout materiale ædificium sit potius quid accessorium, atque importat quid modicum comparative, ut (e. g.) contingit in molendinis ad aquam, seu ventum, aut in casulis, vel apothecis quæ sint in loco nundinarum, aut in loco apto transitus viatorum pro exercitio tabernæ, seu cauponæ, cum similibus, cum tunc major fructus consistat in qualitate situs, vel respective in aviamento, vel in jure privato habendi illud ædificium cum similibus, ideoque firmum remanet id quod insinuatum est, ut forensium controversiarum decisio frequentius pendeat potius ex facto quam ex jure, idest ex hujusmodi circumstantiis, non autem, ex regulis, & conclusionibus generalibus.

ROMANA CENSUS
PRO CAROLO GHERARDO
CUM N. DE SANCTO PETRO.

Casus disputatus coram A. C. seu Prælato deputato.

An ratione falsæ assertionis super pertinentiis, vel libertate fundi censiti, qui detegetur non proprius, vel aliis hypothecis, & vinculis obnoxius sit locus necne rescissioni contractus, & repetitioni sortis, vel potius admittatur subrogatio alterius fundi?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *De conclusione principali quod in casu falsæ assertionis liceat repetere sortem.*
3 *De origine, & introductione contractus censualis.*
4 *Quare aliquibus DD. ultramontanis, vel Regnicolis non sit deferendum.*
5 *De ponderationibus faciendis circa auctoritates DD.*
6 *Quod male adhibeantur termini emptionis, & venditionis.*
7 *Ad quid inducta sit necessitas fundi, & de aliis cautelis.*
8 *Quando fundus detegitur non liber, sed sufficit, id attenditur.*
9 *De subrogatione ubi detegatur alienus, vel insufficiens, & de ratione, adducuntur similia.*

D I S C. XXXIV.

Imposito per Carolum censu super quibusdam bonis stabili- 1
bus extra Urbem in ejus patria existentibus, quæ juxta solitum formularium narrata fuerunt propria, capacia, & libera ab omni servitute, vinculo, & hypotheca, cum pactis rescissoriis in casu contrario, cum detectum esset eadem bona per alios possideri prætendentes ad se pertinere cum exclusione impositoris in Urbe morantis replicantis, quod aliorum possessio esset spoliativa, & intrusive ob ejus absentiam, hinc creditor, ad cujus favorem census creatus fuerat, impositorem pulsavit ad docendum de libertate, & pertinentia fundorum, sin minus alium fundum subrogandum; cumque hæc oblatio facta esset, creditor autem mutato consilio instaret pro rescissione contractus, & restitutione
sortis fretus auctoritate Cenc. *de censib. q.* 106. *n.* 4. *& con-* 2
cordantium apud eum, & præsertim Grat. *disc. March.* 13. ut in electione creditoris repositum sit agere, vel pro subrogatione alterius fundi capacis, vel pro repetitione sortis, atque Judex in hanc partem inclinaret, non obstantibus deductis apud Marin. *in resol.* 195. *lib.* 1. a Me ex tempore desuper allegatum, quasi quod cum plurium casuum distinctione, potius id admittere videatur quando agatur de isto casu, quod fundus detegatur non suus, sed alienus, cum proprie ipse agat de casu diverso, quod fundus esset quidem proprius, sed obnoxius quibusdam hypothecis, quibus non obstantibus remaneret capax,

capax, & de quo etiam casu plene agit Prat. *observ.* 28. qui ambo reprobare satagunt diversam opinionem Rovit. *super pragm.* 1. *de censibus* ad favorem creditoris, ut sit locus pacto rescissorio ubi præsertim illud expresse adjectum sit, & cum qua distinctione procedi videtur apud Grat. *d. dec.* 13., & qui omnes hincinde adhibent terminos contractus emptionis, & venditionis, vel similes, de quibus *sub tit. de empt. & vendit. disc.* 11. *&* 18. *& in aliis*, distinguendo præsertim, an talis assertio sit dolosa necne, sive an sit in modico, vel in parte notabili.

Hinc scribendo pro debitoribus, retento præsupposito idoneitatis alterius fundi, qui offerebatur, dicebam etiam cum sensu veritatis, quod pro eis respondendum esset, admittendo subrogationem, quodque pro meo judicio, claro æquivoco superius hinc inde allegati Auctores, & alii Concordantes, laborare videantur, adhibendo supradictos terminos contractus emptionis, & venditionis, vel similes, eo quia articulus cum diversis terminis tractandus esset.

3 Ad id itaque probandum, reassumebam ea quæ habentur supra *in Romana reductionis censuum, disc. prac.* quod scil. iste contractus census consignativi utrique Civili, & Canonico juri ignotus esset, & de consequenti etiam ignotus antiquis, & primis utriusque juris Interpretibus, quinimmo, præsertim in Urbe, & in aliis locis, in quibus in omnibus recepta sit Piana Constitutio, neque mediis, sed solum modernis Scribentibus post dictam Constitutionem; siquidem si qui habentur antiquiores de materia agentes, sunt Germani, & Hispani, aliique Ultramontani, qui loquuntur in terminis Constitutionum *d. disc. prac.* enunciatarum, Martini V. & Calixti III. Vel sunt Regnicolæ utriusque Siciliæ, ultra, & citra Pharum, qui loquuntur in terminis sæpius enunciatæ Bullæ Nicolai V. cum qua in Regno Siciliæ ultra vivitur ex concessione Gregorii XIII. In altero autem citra cum eadem vivi prætenditur, atque de facto in Tribunalibus laicalibus vivitur, ex eo quod supponatur Constitutionem Pianam non esse receptam, quamvis Rota, & Curia Romana perpetuo hanc prætensionem rejecerit, ut *supr. disc.* 1. *& in aliis pluries*.

4 Id autem ad effectum quæstionis nimia consideratione dignum esse dicebam, ut non solum antiquis, sed etiam modernis Scriptoribus Regnicolis, ac Hispanis, & Germanis nullatenus deferri debeat, utpote loquentibus cum d. præsupposito validitatis pacti rescissorii per dictas priores Constitutiones illam præsertim Nicolai non prohibiti, & cum quo præsupposito præsertim procedit Rovit. ubi sup. qui asserit hujusmodi pacta in eo Regno esse in viridi observantia.

5 Ista namque pacta per Constitutionem Pianam expresse reprobata sunt, ideoque istæ considerationes omnino in judicando habendæ veniunt, ut advertitur *disc.* 35. *de judic.* & alibi, distinguendo sc. qualitates Doctorum, ac præsupposita, cum quibus ipsi loquantur, juxta Regionum, vel Tribunalium diversas leges, vel opiniones, aut stylos, ut præsertim ex proposito advertitur *disc.* 161. *de Regal.*

6 Examinando itaque articulum, retentis terminis d. Pianæ Constitutionis, advertebam clarum videri æquivocum adhibere dictos terminos emptionis, & venditionis, vel permutationis, & similes, atque desuper inducere, vel ponderare leges civiles *Digestorum*, vel *Codicis* apud supra allegatos hinc inde inductas, vel ponderatas ex magna ratione differentiæ, non solum quia, ut præmissum est, iste contractus præfatis legibus omnino ignotus est, earumque Interpretibus, sed etiam quia in contractu emptionis, & venditionis, vel dationis in solutum, aut permutationis, & similium, illius substantia consistit in ipsa certa specie in conventione deducta, dum unum ex substantialibus ejus requisitis est res certa, eique recte congruit ratio individuitatis consensus, de qua *d. disc.* 11. *&* 18. *de empt. & vend. & alibi*, quod sc. intentio Emptoris fuit emendi illam rem cum ea qualitate, quæ per venditorem narrata fuit, alias non empturus, ideoque cogendus non est invitus diversam rem emere, sive eandem diversæ qualitatis, ad vulgarem text. *in l. nec emere &c.*

7 Secus vero in isto contractu, in quo necessitas fundi certi fructiferi, & capacis per istam novam legem Pianam inducta fuit, pro subjecto periculi, cui creditor subjacere debeat ad effectum excludendi censum personalem, illamque dubitationem, quam Theologi habebant de ipsius usuraria infectione ratione mutui palliati, juxta seriem, de qua supra *d. disc. prac.* Ac propterea receptum est deservire posse pro fundo rem alienam de consensu Domini, & creditori jus in re, vel ad rem non quæri, cum sufficiat illud demonstrari pro subjecto ad prædictum effectum periculi peremptionis, vel infructuositatis, & de consequenti prohibita non sit pro cautela creditoris generalis omnium bonorum obligatio, & conventio præstationis fidejussorum, sive cedulæ banchariæ, vel similium cautelarum, ideoque longe diversa militat ratio inter unam, & alteram speciem contractus, maleque ab illo emptionis, & venditionis, aut simili infertur ad istum, in quo non curatur implementum in forma præcisa, sed bene attenditur in æquipollenti per quod obtineatur finis, ad quem introducta est, atque indemnitati creditoris æque consultum remaneat, ut latius, magisque elaborate præ cæteris habetur apud Prat. *d. observ.* 28.

Hinc proinde, quamvis in casu falsæ assertionis libertatis fundi, qui detegatur aliis hypothecis, & vinculis obnoxius, de stricta juris censura, ubi præsertim assertor convincatur de mendacio, & dolo ex falsitate præsumpto, atque accedat pactum resolutivum, huic locus esse debeat, attamen ex dicta ratione receptum est, ut sufficiat doceri de capacitate, quodque narrativa verificetur in eo quod creditoris interest, juxta firmata *dec.* 56. *&* 64. post Cenc. cum aliis per Add. ad Greg. *dec.* 295. & Prat. *d. observ.* 28. *n.* 3. *&* 4. *cum seqq. & per tot.* 8

Ita pariter si detegatur fundus alienus, non autem proprius, sive proprius, sed absorptus, & insufficiens, debitor autem offerat subrogare alium fundum æque idoneum, & capacem, ex eadem ratione id admittendum est, ut practicari in Tribunalibus Neap. testatur Prat. *d. observ.* 28. *n.* 72. & de Marin. *d. resol.* 95. *in fin.* atque fuisse practicatum in Rota patet ex *dec.* 1275. Seraph. *in fin.* cum tamen in dictis Tribunalibus laicalibus Neapoli aliqua urgeat ratio, ob quam posset esse locus rigori pacti, multo magis in Urbe, & in aliis locis, in quibus vivitur cum Constitutione Piana, ut supra. 9

Ut etiam habemus a simili in obligatione præstandi aliquem in fidejussorem, quod si ille nollet, vel non posset fidejubere, adhuc admittitur debitor alterum æque idoneum subrogare, ut advertitur *disc.* 141. *de cred. n.* 10. atque docet praxis quotidiana ex eadem ratione, quod sufficit consultum esse creditoris indemnitati, atque obtineri finem, vel effectum, ac propterea in casu non implementi non agit creditor ad repetitionem sortis, sed ad ejus depositum loco cautionis juxta *dec.* 88. Greg. & sæpius supra.

Neque præmissis obstare dicebam d. auctoritates Grat. & Cenc. Tum quia primus convincitur de prædicto æquivoco, adhibendo terminos directos longe diversam rationem habentes, tum etiam quia dicunt quidem posse creditorem, unum, vel alterum petere, sed non descendunt ad hanc speciem, an debitore offerente subrogationem alterius fundi æque capacis, & idonei, possit creditor recusare, potissime vero in hac facti specie, quod creditor jam hanc viam subrogationis elegerat, ideoque facta semel electione, variare non poterat juxta axioma, de quo apud Surd. *cons.* 264. Mantic. *dec.* 344.

COLLEN. CENSUS
PRO SABOLINIS.

Responsum extra Curiam.

De sanatoria census ob non servatam formam pecuniæ numeratæ, & de justificatione clausulæ *Constito de vero Credito*.

Et an defectus dictæ formæ vitiet totum contractum vel potius in ea parte, in qua defectus adsit.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *An omissio formæ pecuniæ numeratæ vitiet contractum in totum?*
3 *Quando ista quæstio intret.*
4 *De effectu sanationis.*
5 *De justificatione Clausulæ* Constito de vero Credito.
6 *De eadem quæstione, de qua n.* 2.
7 *Quando census valeat etiam sine forma pecuniæ numeratæ.*

D I S C. XXXV.

Cum hæredes Raphaelis de Banchinis censum imposuissent ad favorem Joannis etiam de Banchinis in sorte scut. quingentorum, hoc est pro 417. ex causa quatuor censuum ab eorum auctore impositorum pro sc. 10. tunc habitis in pecunia numerata, reliquos vero 65. confessi fuissent jam habuisse, atque Joannes hunc censum cessisset Petro Mattheo genero in causam dotis, qui deinde istum cessit Sabolino, contra istum debitores opposuerunt nullitatem ob non servatam formam a Piana Constitutione præscriptam, ac propterea creditor obtinuit a Papa solitam commissionem sanatoriam 1

toriam cum consueta clausula *Constito de vero Credito* directam Ordinario, qui censum sanavit in parte, alter vero Judex appellationis eam denegavit in totum, atque coram Judice tertiæ instantiæ meum desuper judicium ea parte creditoris pretium fuit.

2 In motivis autem editis per Judices primæ, & secundæ instantiæ assumpta fuit disputatio quæstionis, an omissio illius formæ in parte, vitiet in totum, vel potius causet vitiationem partis? Et in qua quæstione Felician. & alii sequuntur hanc posteriorem, ut detur vitiatio in parte tantum ex ratione individuitatis materiæ, & quod tanta sit utilitas respectu totius, quanta partis respectu partis, alii vero priorem, ut detur vitiatio in totum, ex ratione individuitatis formæ, sive ex altera individuitatis consensus, ut patet ex deductis super utraque opinione per Cenc. *hoc tract. q. 49. n. 18. & 25. cum seqq.* & Leotar. *de usur. q. 56. n. 23. & q. 59. n. 44.* qui ambo, posteriore cum priori sensu procedente, primam opinionem pro vitiatione in totum sequuntur, atque in puncto juris veriorem probare profitentur.

3 Dicebam tamen, quod quicquid sit de unius, vel alterius opinionis veritate, extraneum videbatur, hujusmodi quæstionem assumere, utpote extra punctum, de quo agebatur, & super quo effugiendo superfluas evagationes, est stricte immorandum, dicta etenim quæstio intrat, quando servata forma in parte, & in parte non, disputaretur coram Judice in solo puncto juris de hujusmodi quæstione, secus autem, dum creditor agnoscendo nullitatem ad ejus difficultatem removendam, obtinuit a Papa sanationem illius defectus qui est nullitatis productivus, quoniam tunc cessare dicitur ipsa quæstio in radice, dum sublatum est illud obstaculum, a quo nullitas in parte deducitur.

4 Sanationis etenim hujusmodi effectus unica ratio est tollere de medio in hac parte hanc novam legem, perinde ac si ea non adesset, reducendo contractum ad illum statum, in quo erat ante hujusmodi Constitutionis editionem, sive prout est de præsenti in Regno Siciliæ ultra, & in aliis locis, in quibus legitime receptum sit, quod dicta Constitutio, saltim quoad hanc formam non sit usu recepta, neque servetur, ut habetur *dec. 195. n. 2. p. 6. rec.* Ac propterea verius est, atque in praxi Curiæ receptum, ut illa sanatio operetur retrotractionem ab initio, etiam pro cursu fructuum medii temporis ex insinuatis supra *disc. 2., & 3.* ubi de hac materia sanationis, ac propterea quemadmodum si illa Constitutione non extante, ille contractus initus esset, de illius validitate dubitandum non veniret, ita pariter dicendum est, quoties accedit hoc rescriptum sanatorium, quod dictum effectum operatur.

5 Atque hinc resultare dicebam terminationem difficultatis super verificatione clausulæ *constito de vero credito*, an scil. ad hunc effectum sufficiat confessio de recepto in eodem instrumento, vel necessaria sit alia extrinseca justificatio, quoniam quemadmodum si ageretur de censu imposito ante Bullam Pianam, vel in loco, ubi ea non vigeat, non dubitaretur, quod inter majores contrahere non prohibitos pro debito, quod quis confiteretur absque alia extrinseca justificatione, valeret contractus, eo modo quo generaliter valet mutuum ex sola confessione de recepto, sive valet venditio cum liberatione emptoris, si venditor confiteatur se satisfactum de pretio, cum similibus, quoties non intret exceptio non numeratæ pecuniæ, sive quod non probetur contrarium, quod scil. confessio fiduciaria sub spe numerationis, aut erronee sequuta sit, sive dolo, vel metu, aut fraude extorta, ita in præsenti.

Ac propterea Curiæ praxis rationabiliter se habet, quod in hujusmodi sanationibus desiderari non solet alia extrinseca justificatio hujus clausulæ, *dummodo, &c.* nisi ubi urgeat suspicio, seu adminiculum, quod confessio provenerit ex causa illicita ludi, vel storchi, aut simili, adeout verificetur ratio, cui innixa est dicta Piana Constitutio præscribens dictam formam ut occurratur illis fraudibus, quæ desuper committi solebant, & ad quem effectum, etiam in Regno Neapolitano prodiit *pragm. 2. de empt. & vend.* prohibens impositiones censuum ex pecunia credita, quæ proveniat a causa illicita ea deductis apud Staib. jun. *resol. 64. lib. 1. n. 6. cum seqq.* Aut quod ageretur de persona prohibita alienare, vel donare, aut alias contrahere, ac propterea intraret regula, quod ejus confessio non adminiculata, attendenda non sit, ex deductis in proposito confessionis dotis factæ per virum *sub tit. de dote disc. 159.* & in aliis pluries, & generaliter *sub tit. de alien. & contract. prohib.*

Clarius vero in hac facti specie, quod extrinseca justificatio erat certa pro summa scut. 417. proveniente ex tribus antiquis censibus, & pro aliis scut. decem & octo, qui numerati fuerunt in actu stipulationis cor. Notario, & testibus, ac propterea confessio restringebatur ad modicam residualem summam scut. 65. & sic etiam in prohibitis intrare videbatur conclusio, de qua *d. disc. 159. de dote*, quod scil. ubi confessio pro majori parte verificetur, attenditur etiam in minori sine alia justificatione.

In hac etenim materia intrare dicebam quoque illam adeo frequenter insinuatam propositionem, quod scil. in judicando procedendum non est Judaico more in sola littera, vel formalitate verborum, sed potius indaganda est ratio, cur ita dispositum, & demandatum sit, attendendo magis substantiam rei, quam formalitates, ex eo assumpto, de quo pluries sub diversis materiis, & præsertim *sub tit. de feud. disc. 97. & sub tit. de testam. disc. 18.* & alibi quod scil. ubi forma habet certam rationem, seu respicit certum effectum, tunc illius substantia attendi debet, atque admittitur æquipollens.

Hinc circa dictam quæstionem, cujus disputatio in partibus extra causæ necessitatem generaliter assumpta fuit, an scil. defectus formæ in parte vitiet in totum? Dicebam quod intret consuetus error procedendi cum solis regulis generalibus in abstracto, ac propterea vitiosum videtur utriusque opinionis extremum, siquidem ut patet ex altera quæstione, 6
de qua apud Merlin. *dec. 822. & 840. quarum una est repetit. dec. 454 p. 4. rec. tom. 2.* ubi late Add. & Cenc. *hoc tract. q. 10.* an scil. restituta parte sortis, firmus remaneat contractus in parte non restituta necne? illa censenda est quæstio potius facti, & voluntatis, quam juris, ex facti circumstantiis decidenda, ita pariter in præsenti inspiciendum est, an defectus in parte adimat voluntatem debitoris, qui pro illa sola parte vera censum nullo modo constituisset, quodque eatenus constituerit, quatenus crediderit totum debere, eo modo quo *sub tit. de alien. & contra. l. prohib.* habetur in proposito illius vitiationis, quæ resultet ex causa in parte falsa, & in parte vera, sive quod intraret ratio, cui innixa est Bulla, ut præsertim contingit in illis dolosis, & illicitis contractibus, qui vulgo *stocchi*, seu *crivanze* dicuntur, ita proprie insinsoliti, quod scil. detur aliqua pars in pecunia numerata, & alia pars in mercibus, vel aliis bonis pro nimium alterato pretio, dum præsertim inexperti juvenes, vel alias imprudentes, & perditi homines, allecti ab illa parte pecuniæ numeratæ, qua prompte pro vitiis, & dissipationibus uti possint, de facili hujusmodi fraudibus subjecti sunt, & per consequens ex facti circumstantiis quæstio potius decidenda videtur.

Quodque Legislator non respexerit præcisam formalitatem, 7
sed ad effectum ex eo patet, quod contentus fuit cedula bancaria, sive etiam credito proveniente ex causa dotis, ut advertitur supra *disc. 4.* ubi parum probabilis dicitur ille rigor, qui quandoque adhibitus est, non admittendo ordines directos alicui Banco, quando revera ibi aderat pecunia prompta, ipseque ordo promptum, & effectivum adimplementum habuit.

FLORENTINA CENSUS VITALITII
PRO TERENTIO FANTONIO
CUM N.

Responsum extra Curiam ad causæ opportunitatem, & pro veritate respective.

De eadem materia, de qua supra disc. 9. an scilicet Piana Constitutio super forma creandi census procedat in censu vitalitio, tam respectu formæ pecuniæ numeratæ, quam respectu fundi certi?

S U M M A R I U M.

1 *CAsus quæstionis.*
2 *An Advocati possint scribere contra propriam opinionem, & quomodo se gerere debeant?*
3 *De errore non distinguendi, sed confundendi casus.*
4 *De diversis quæstionibus in materia cadentibus.*
5 *De censu personali in genere.*
6 *De censu vitalitio in genere.*
7 *In quæstionibus modernis non possunt addaci auctoritates graves, & quod tales non sint illa modernorum, & de ratione.*
8 *De distinctione adhibenda circa classes, & qualitates Doctorum.*
9 *De alia distinctione classium in hac materia particulari censuum.*
10 *Et quomodo considerandæ sint auctoritates DD.*

11 De

11 *De auctoritatibus firmantibus, quod Constitutio Piana procedit etiam in censu vitalitio.*
12 *De difficultatibus, & rationibus in contrarium pro non comprehensione.*
13 *An in censu vitalitio detur distinctio sortis, & fructuum?*
14 *De bona fide excusante a fructibus perceptis, & consumptis.*

DISC. XXXVI.

1 CReatu per Terentium censu vitalitio ad favorem N. mulieris pro quodam credito certo, & reali, cum plurium annorum spatio tot fructus solvisset, ut sortem adæquarent atque excederent, prætensionem excitavit pro ejus liberatione, eo quod ob census duplicem nullitatem resultantem ex defectu formæ pecuniæ numeratæ, & ex alio defectu fundi censiti, fructus tanquam usurarii in sortem imputandi venirent, cumque ex parte mulieris ad sustinendam validitatem contractus deducerentur ea quæ in specie habentur apud Altograd. *cons.* 18. & 19. *lib.* 1. ubi refert judicatum pro validitate, non obstante utroque defectu, ac etiam ea quæ a Me motivantur supra *disc.* 9. *jam edito*, idcirco ex parte debitoris instanter requisitus fui, communicatis scripturis datis hinc inde, ut tam ad opportunitatem, quam ad veritatem respective scriberem, ac propterea duplicem dedi scripturam.
2 Unam scil. ad opportunitatem Judici ostendibilem, quod in iis, quæ in puro juris puncto consistunt, in magnis præsertim Tribunalibus, & Civitatibus non illicitum esse advertitur *in relat. Curiæ, disc.* 46. *& alibi*, & alteram in qua ipsi requirenti Professori, & Causidico, libere meum insinuabam sensum, illum admonendo, ut eo quo meliori posset modo, curaret se concordare, ut credo sequutum esse.

In prima itaque scriptura dicebam quod, ut bene perpendantur auctoritates, & rationes, quæ in hoc articulo deduci
3 solent per DD. præsertim apud Leotar. *de usur. q.* 49. & Altograd. *d. cons.* 18. & 19. (super cujus auctoritate refellenda, potissime, ac principaliter requisitus fui) reflectendum est ad plures quæstiones inter se diversas, quas præsertim *Altogradus* confundere videtur, promiscue adhibendo in una quæstione illas auctoritates, & rationes, quæ aliam diversam percutiant, quod frequens, peneque commune vitium scriptorum hodie videtur, totam vim constituendo in cumulo allegationum, & conclusionum, ut magnus chartarum numerus repleatur, de facili confundendo triticum cum palea, & cum ordeo, aliisque bladibus.

Tres itaque advertebam esse diversas quæstiones, quæ longe diversas rationes habent, unam sc. quod defectum fundi, ad quem major difficultas restringi videbatur super
4 censu personali in genere, non distinguendo census vitalitios, vel perpetuos, & de illa specie, de qua actum fuit in Concilio Constantiensi, & agitur supra *disc.* 32. Alteram super validitate hujus contractus vitalitii, pariter in genere, non distinguendo an impositus sit super fundo certo necne, ob duplicem rationem dubitandi in hac specie contractus cadere solitam, unam scil. servitutis, quam liber homo contrahat, & alteram periculi insidiarum ob votum captandæ mortis.

Et tertiam demum esse quæstionem specialem de qua agebatur, an scil. posita validitate contractus in genere, & in puncto juris, etiam si sine certo fundo creatus esset, ubistaret tamen iste defectus ob supervenientem Constitutionem Pianam.

De prima quæstione agitur supra in *d. disc.* 32. Sed illa nil commune habet cum casu controversiæ, dum ea principaliter percutit potius alteram speciem census perpetui, in quo proprie cadit ratio, vel suspicio usuræ, ac insunt
5 impliciti, dum salva remanet sors principalis accessionum productiva, a quibus debitor se liberare non potest, nisi sortem restituat, quod in vitalitio non intrat, ut infra, ac propterea deducta per Altograd. *d. cons.* 18. *in princ.* in proposito census personalis in genere, sunt extra propositum, atque inutilem continent evagationem utpote in quæstione omnino diversa.

Prout diversa est altera quæstio super validitate census
6 vitalitii in genere, & ex intrinseca ejus natura, non distinguendo tempus, ante, vel post præfatam Constitutionem Pianam, neque distinguendo loca, in quibus illa recepta sit, & servetur necne, atque de ista ad satietatem agitur ex professo per Cyriac. *contr.* 1. ubi more minus occupati Scribentis de Partibus, per speciem tractationis, vel quæstionis problematicæ, deducuntur omnia, quæ deduci possunt hincinde atque reassumunt Cenc. *q.* 10. Altogr. ubi sup. & Leotar. *q.* 49. qui alios referunt.

Sed pariter advertebam, quod omnia quæ percutiant dictam quæstionem in genere, sive in abstracto, inanes evagationes, atque superfluam chartarum repletionem continerent, dum hodie inconcussa, & quotidiana totius Catholici Orbis, & præsertim ipsius Romanæ Curiæ frequentissima praxis validitatem docet indubitatam, ob consimilem adeo copiosum usum officiorum, & locorum Montium vacabilium, & pensionum ecclesiasticarum, aliorumque jurium vitalitiorum, adeout Scholis, & Academiis pro Tyronum ingenio exercendo, illius quæstionis disputatio reservanda sit, vere autem incongrua est forensibus.

Tertia itaque quæstio casus præcisi, an scil. posita dicta validitate hujus contractus in genere, atque præsupposito, quod in loco vivatur cum Piana Constitutione, cujus forma servari debeat in censu perpetuo, sub ea cadat ista species census vitalitii, tam circa requisitum fundi certi, & capacis, quam circa formam pecuniæ numeratæ.

Cum autem ista sit moderna quæstio, quæ deriva tab ista 7
moderna lege, idcirco dicebam quod desuper deduci non possent antiquæ auctoritates veluti Accursii, & Azonis, ac Batt. & Bald., aliorumque Civilistarum, sive Innocentii, Hostiensis, Jo. Andreæ, Abbatis, & aliorum Canonistarum, quos respective tanquam primos Interpretes, ac Magistros regulariter in ambiguis quæstionibus nimium venerari debemus, eorumque auctoritati deferre. Sed procedere oportet cum auctoritatibus modernorum, qui post hujus novæ legis editionem scripserunt, & quibus ob corruptos in hac facultate scribendi mores, introductumque ineptum pragmaticum, seu collectorium stylum sciendi, & scribendi cum solis auctoritatibus, & decisionibus per traditiones, absque discursu, vel ratiocinio per principia theoricæ, & facultatis, non de facili in his præsertim materiis ecclesiastici Doctorum nomen vere congruat, ut antiquis supra recensitis similibus, qui scripserunt scientifice, & per principia congrua;

Examinando itaque modernas auctoritates, quæ desuper habentur, tam in numero, quam in pondere, advertebam primo, & potissimum reflectendum esse ad distinctionem inter Canonistas, & Theologos, seu Morales, quoniam ut ad-
vertitur pluries in præcedentibus, & præsertim *sub tit. de* 8
usur. disc. 1. *& sub tit. de matrim. disc.* 3. *& disc.* 35. *de Jud. & alibi*, Moralibus nimium quidem, ac reverenter deferendum est in iis, quæ concernunt Fidem, ac etiam Forum internum, parum vero in materiis forensibus, in quibus non sunt versati, ideoque potius deferendum est Juristis, quinimmo inter ipsosmet Juristas adhibenda est distinctio inter Scholasticos, & Forenses, atque in ipso genere Forensium, inter illos qui in magnis Civitatibus, & Tribunalibus bene versati sint, & illos qui in parvis locis, sive quod etiam in magnis modicam habentes Fori praxim, vel occupationem, cameralibus studiis dediti in abstracto, aliis transcribendo, libros componant, cum magna differentia inter unam, & alteram speciem dignoscatur, ut advertitur *d. disc.* 35. *de Judic. & alibi.*

Prout etiam ad alteram reflectendum est distinctionem inter Doctores illarum partium, & Regionum, in quibus extra controversiam recepta sit, ac servetur prædicta Piana Constitutio, & illos e converso locorum, in quibus saltim de facto non sit usu recepta, prout sunt Hispani, & illi Regnorum utriusque Siciliæ, & fere omnes Ultramontani, atque inter eos enumerari etiam potest *Altogradus*, dum ut ex ejus Lectura patet, potissimum, ac majus fundamentum in eo constituitur, quod in illa Civitate Lucana, in qua ejus patria scribit, Constitutio non sit usu recepta.

His itaque prænotatis, atque deveniendo ad applicatio- 9
nem, tres auctoritatum classes distinguendas esse advertebam, unam scil. antiquorum Scriptorum ante præfatæ Pianæ Constitutionis editionem, alteram modernorum, qui postea scripserunt, sed cum præsupposito, quod ea non sit usu recepta, & tertiam illorum qui loquuntur cum præsupposito hujus Bullæ.

De prima, & secunda specie, seu classe, nullam dice-
bam in proposito habendam esse rationem, utpote extra 10
punctum difficultatis, ac propterea semper edocemur, quam evidens sit nostrorum error, præsertim vero modernorum inconsiderate cumulandi, seu verius consarcinandi doctrinas, non distinguendo Doctorum qualitates, neque casus, & circumstantias, vel præsupposita, cum quibus ipsi loquantur, ita etenim ad probandum mores Hispaniarum esset adhibere testes Gallos, ac Germanos, & Polonos, qui loquantur de propriarum Regionum diversis moribus, nullatenus istos ab ipsis Hispanis distinguendo.

Quare attentis illis auctoritatibus, quæ sint de tertia clas- 11
se, dicebam quod pene omnes in hanc descendunt sententiam, ut etiam ista species censuum cadat sub illa Constitutio-

tutio-

tutione, seu nova forma, ut sunt præsertim Cenc. hoc tr. q. 99. n. 25. & Leotar. d. q. 49. n. 35. & per tot. ubi referuntur *Scaccia*, *Boccac.* & alii, qui loquuntur cum eodem præsupposito, neglectis Hispanis, & Regnicolis, & aliis loquentibus cum dicto diverso præsupposito, cum quo etiam loquitur *Altograd.* ut supra advertitur.

Atque descendendo ad auctoritatem Rotæ Romanæ, quam in hac materia usuraria magnam esse advertit in specie Constant. *in l. 1. C. de Fiscal. usur. lib. 10. n. 41.* ultra ea quæ generaliter de auctoritate istius Tribunalis dicuntur *in relat. Curia, disc. 32.* Advertebam quod licet *in decis. 514. post Cenc. de cens. n. 4. & per tot.* dicatur, quod ista species non comprehendatur sub Bulla Piana, attamen postea contrarium magis ex professo firmatum fuit *in Romana vineæ 28. Junii 1649. cor. Arguell. inter ejus impressas dec.* 101. apud aliquem ex modernis Collectoribus, forte quoque pro moderno usu faciendi volumen, repetita.

Atque his stantibus dicebam, quod in judicando defendendum non esset meis difficultatibus excitatis *d. disc. 9.* dum ibidem dicitur, quod in Curia ob auctoritatem Rotæ, cum dicta opinione potius procedatur.

Hactenus in prima scriptura edita more Advocati ad
12 causæ opportunitatem, in alia vero ad veritatem, dicebam quod præmissis non obstantibus, in eadem persistebam opinione, de qua *d. disc. 9.* etiam agendo de articulo in genere, magis vero in casu præsentis controversiæ ob ejus particulares circumstantias.

Quatenus enim pertinet ad punctum in genere, ut advertitur supra hoc titulo, *disc. 32.* S. Pius V. principaliter motus fuit ad istius Constitutionis editionem, ut ita tollerentur omnes fraudes, vel suspiciones, quæ cadere possent super usura, quod nunquam cadit, nisi quando adsit implicitum, vel interpretativum mutuum, sub alterius contractus pallio, vel nomine velatum, ut verificabile est in censu perpetuo, ex jam insinuata ratione, quod remanet salva sors per creditorem in suis casibus repetibilis, ac propterea valde approximat mutuo usurario, id autem adaptabile non est huic censui vitalitio, in quo sors omnino demoritur, non solum ob illud impedimentum repetitionis, quod in perpetuo viget, donec debitori placeat illum redimere, sed ob omnimodam mortis fortis, quæ in hac specie sequi dicitur cum irrepetibilitate in subsistentia, adeout non dicatur existere sors principalis in dominio creditoris, quoniam id quod pro nostra capacitate, seu usu loquendi dicimus sortem principalem, revera est pretium illius juris, vel one-
13 ris, quod in se suscipiat ille qui pecuniam recipiat tanquam per speciem venditionis aleæ; atque illi, quos pro eodem loquendi usu dicimus fructus, revera non sunt tales, sed potius est diminuta restitutio sortis in singula tempora cum vicissitudinario reciproco commodo, vel incommodo respective, adeo ut potius quendam contractum innominatum redoleat, ut bene advertitur *d. dec. 514. post Cenc.* & latius, *dec. 35. de Regal. & alibi.*

Neque identitas vocabuli in aliqua consideratione habenda videtur, quoniam id pariter provenit ex quodam usu loquendi improprio, sive pro generali significatione hujus vocabuli census, apti comprehendere omnem speciem recompensæ, juxta consuetudinem loquendi Sanctorum Patrum, quando dicunt, quod potius attendi debet affectus, quam census, ac etiam apud Juristas, sub nomine census in lata, & generali significatione venit omnis annua præstatio, seu pensio, non solum in censu reservativo, sed etiam in locatione perpetua, vel temporali sive in emphyteusi, & tamen in his certum est quod Bulla non intrat, ob cessantem rationem fraudis, vel suspicionis usuræ, in qua consistit punctus, dum etiam reservatio pensionis temporalis adinstar pensionum ecclesiasticarum alias sub eadem Bulla venire deberet, cum similibus.

Alia etiam ratione accedente, quod ille qui dat pecuniam pro constituendo isto censu vitalitio, cum omnimoda ejus amissione, & irrepetibilitate, non habet respectum, vel considerationem aliquam ad fructus ex aliquo prædio percipiendos, sed juxta generalem, vel frequentiorem praxim, ita curat se assicurare de congruis, & pinguioribus alimentis, ac etiam quia pro hujusmodi censibus, quorum fructus habent taxam longe majorem ratione periculi, & temporalitatis, seu amissionis sortis, operetur quod fundi essent fructiferi in duplo, & longe ultra quam in censibus perpetuis, neque videtur cur in societatibus officiorum, in quibus longe major suspicio, vel proximitas usurarum dignoscitur, ob facultatem disdicendi societatem, & repetendi sortem, desideranda non veniat hujus Bullæ forma, & tamen desiderari debeat in isto contractu.

Fortius vero difficultatem habebam in hac facti specie ob ejus particulares circumstantias, sive circa effectum ad quem disputabatur quæstio; illa siquidem non erat super dissolutione, vel invaliditate contractus ad impediendum cursum fructuum in futurum, & pro reductione rerum ad statum pristinum, cum creditrici potius id expediret pro 14 sui crediti reviviscentia, sed erat ad effectum ut fructus interim soluti essent imputandi, sive excomputandi juxta casum decisionum allegatarum supra *eod. disc. 9. in Romana censuum cor. Bich. & Bevilaqua, quarum prima est dec. 253. p. 11. rec. & inter suas dec.* 508. in quibus in specie censui vitalitii deciditur, ut ob ejus invaliditatem ex defectu potestatis datoris pecuniæ non esset quidem locus lucro sortis ad favorem debitoris, sed huic bonificandi essent fructus soluti.

Verum in hac facti specie, id Mihi videbatur improbabile, quoniam negari non potest quin ex præmissis invaliditas esset nimium dubia, & anceps, ac propterea intrarent ea quæ circa bonam fidem excusantem a perceptis, & consumptis, distinguendo inter ignorantiam non excusabilem juris clari, & ignorantiam justam, & excusabilem facti, vel juris dubii, habentur *sub tit. de usur. disc. 17. & hoc tit. disc. 37.* Potissime dum agebatur de actu gesto inter mulierem, & Juris peritum, in quo alias esset dare dolum, & deceptionem manifestam ob dilemma, quod aut ipse sciebat nullitatem, aut non, si ignorabat, multo magis justa, & excusabilis remanet ignorantia mulieris, & si sciebat, ergo fuit in dolo, decipiendo simplicem, & ignaram mulierem, ideoque esset reportare commodum, vel lucrum ex delicto contra utriusque scripti, & naturalis juris principia, & propterea concludebam quam magnam sentiebam difficultatem contra requirentem, atque hinc monendi sumus de eo quod toties insinuatum est, quantum scil. deferendum sit auctoritati Consulentium in iis *Consiliis*, quæ ad causarum opportunitatem tanquam Advocatorum informationes, edita fuerint.

AQUIPENDII CENSUS
PRO JOSEPHO DE BERNARDINIS
CUM COMMUNITATE CASTRI, &c.

Responsum.

An requisita per Constitutionem Pianam quamvis in instrumento census non explicata, justificari possint aliunde etiam per præsumptiones, & argumenta, sive ob eorum interventum in alio instrumento eodem tempore confecto?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Non requiritur instrumentum publicum in censu, sed potest fieri etiam sine scriptura.*
3 *Quando instrumentum defectivum suppleatur ab alio instrumento.*
4 *De circumstantiis salvantibus aliquem defectum, & quomodo ista materia debeat regulari.*

D I S C. XXXVII.

De mense Junii 1643. ob tunc currentes Communitatum indigentias ratione belli apud Chronistas noti, quod Sedes Apostolica habuit, Procuratores per Communitatem legitime constituti cujusdam Castri, sive in hac Civitate Aquipendii, sive in illa Viterbii duos census prius constituerunt in diversis summis ad favorem diversarum personarum, 1 deindeque in eodem loco, & coram eisdem Notario, & testibus, constituerunt istum minoris summæ, super quo Notarius 2 in quadam imbreviatura adnotando solum personas, & summam, & eandem cautam, dixit per tres vices quod *census factus erat in forma, &c.* absque expressione fundi censiti, & aliorum, quæ in præcedentibus instrumentis præsertim in primo majoris summæ distincte continebantur, quare tractu temporis Communitate non negante receptionem pecuniæ, ejusque erogationem eodem modo quo de duobus aliis Censibus sequutum erat, sed impugnante contractum ob non servatam formam Bullæ Pianæ respectu fundi certi, desuper ex parte creditoris consultus fui.

Respondi quod licet eadem Piana Constitutio supponat quod de ejus forma, & requisitis constare debeat ex instrumento, quodque præsertim numeratio pecuniæ fieri debeat coram Notario, & testibus, ac propterea aliqui crediderunt instrumentum publicum esse necessarium de forma, nihilominus verius magisque receptum est contrarium, ut scil. ille

con-

contractus, etiam quoad integram substantiam multo magis quoad accidentia, non exigat perneccesse scripturam publicam, sed fieri possit etiam per scripturam privatam, quinimmo etiam sine aliqua scriptura coram testibus, & quatenus scriptura publica, vel privata adhibeatur, adhuc prohibitum non esset aliqua requisita in eadem scriptura non expressa, vel non bene justificata, aliunde etiam per præsumptiones, & adminicula justificare, adeout licet pro magis communi, & frequenti usu desuper confici soleat publicum instrumentum coram Notario, & testibus, attamen id prudenter fit ad magis facilem, magisque certam probationem, quæ alias difficilis, vel periculosa esset ob mortem, vel absentiam, aut seductionem testium, dum in hac materie non attenditur sola confessio contrahentium, quamvis etenim ista requisita desiderentur pro forma, attamen eorum probatio per scripturam non est pro forma, ut, aliis relatis, firmatur per Cenc. *hoc tract. q. 43. nu. 15. cum seqq.* Duard. *§. 2. q. 13. num. 5. cum seqq.* Leotard. *de usur. q. 58. n. 18. cum seqq.* Rot. post Cenc. *decis. 96.* & apud Buratt. *decis.* 10. atque pluries insinuatur in præcedentibus.

Constitura itaque ista conclusione, seu theorica juris, quatenus pertinet ad applicationem, dicebam, quod cum in eodem loco coram eisdem Notario, & testibus, & in eandem causam instantanee duo alii census impositi essent, iste vero tertius esset minoris summæ, hinc proinde nimium probabile videbatur, quod Notarius a duobus aliis Instrumentis fastiditus, aut tarditate horæ ita exigente, crediderit explicare eadem requisita cum hac relatione ad præcedentia per illud verbum, *in forma*.

Clarius vero, quoniam eadem relatio habebatur quoque quoad onera, pacta, & coactiones, dum pariter dicebatur, *cum eisdem oneribus, pactis, & cautionibus in forma*.

3 In jure autem, sive apud DD. receptum est, ut imperfectio posterioris instrumenti instantanee confecti per eundem Notarium, & coram eisdem testibus, suppleatur ab alio instrumento præcedente, sive quod eadem forma respective præsertim circa clausulas desumatur a proximitate alterius instrumenti præcedenter registrati in eodem protocollo juxta notata per Bart. & Bald. *in l. si quis ex adversariis, §. si initium, ff. de edend. cum Concordan.* apud Capyc. Latr. *consult.* 14. *n.* 87. *& seqq. & consult.* 15. *n.* 47. *& seqq.* & dictum fuit per Rot. in Romana Societatis officii 30. Octobr. 1598. coram Orano.

4 Potissime vero, quia dum receptio effectivæ pecuniæ non impugnabatur, sed major objectio restringebatur ad defectum expressionis fundi censiti, cum suis finibus, iste videbatur defectus nimium levis, & inverisimilis, dum idem fundus destinatus fuit pro aliis duobus censibus majoribus, atque capax erat etiam illius, neque ob qualitatem personæ creditoris viri simplicis, & idiotæ, non autem fœneratoris, ac etiam ratione summæ, cadere poterat suspicio, quod confici voluerit census personalis in fraudem usurarum, cum etenim ille sit potius punctus facti, quam juris, idcirco facti circumstantiæ potius, quam juris generalitates in hoc nimium attendi debent pro regulando Judicis arbitrio, cui præsumptivæ, vel adminiculativæ probationis materia commissa est, ac propterea incapax remanet regulæ certæ, & generalis, & per consequens intrat consuetus error procedendi cum generalitatibus, vel cum auctoritatibus, quæ diversos percutiant casus.

MUTINEN. CENSUS.

Responsum pro veritate, suppressis nominibus.

An extinctio census fieri debeat in ea præcise specie monetæ, in qua est constitutus, vel sufficiat deponere æquivalentiam in altera specie monetæ? Et de defectu depositi non integri, an & quando causet illius nullitatem?

S U M M A R I U M.

1 F*Acti series.*
2 *Aliud pro alio invito creditori solvi non potest.*
3 *De conclusione quando quis teneatur ad factum præcisum.*
4 *An & quando debitor admittatur ad præstandum unam speciem monetæ pro altera?*
5 *Sed tunc tenetur præstare totum id quod interest.*
6 *Depositum debet esse integrum, alias est invalidum.*
7 *Quando iste defectus integritatis excusetur.*
8 *Valor monetæ est notorius.*
9 *De differentia inter actus necessarios, & voluntarios.*

D I S C. XXXVIII.

SUpponebatur in notula transmissa, quod de anno 1629. 1
in Civitate Mutinæ Cajus ad favorem Sempronii imposuerit censum in sorte duplarum Hispaniarum biscentum quinquaginta, sub conventione, ut in eisdem redemptio fieri deberet, quodque de hoc anno 1675. idem Cajus, vel ejus hæres ex motivo, quod in ea Civitate dictarum duplarum copia non haberetur ad id justificandum exhibendo attestationem trium Bancheriorum, prævia disdicta, & citatione ad recipiendum in forma, deposuerit æquivalentiam in moneta currente in loco ad rationem Juliorum unius, & triginta pro qualibet dupla, e converso autem Sempronius, vel ejus hæres exhibuerit attestationes bancheriorum, & negotiatorum Bononiæ, aliarumque adjacentium Civitatum, quod in eis commode haberi possent duplæ Hispanicæ in dicta, & longe majori quantitate, quoties solveretur æquivalentia ad rationem Juliorum triginta duorum pro qualibet, cum ob aliquos bellorum motus pretium aliquod recepisset incrementum, hinc desuper ex parte Creditoris pro veritate consultus fui.

Respondi distinguendo causam in duos punctos, unum nempe, an creditor prætendere posset sibi præcise dandas esse duplas Hispanicas boni, & justi ponderis ad formam pacti, adeout debitore volente reficere totum id quod interest, recusare valeat, & alterum posito quod debitor admittendus veniat ad præstandum æquivalentiam in alia moneta, qualis esse debeat? Et an propterea depositum ex defectu integritatis invalidum, ac inutile censendum sit?

Quoad primum punctum dixi quod de stricta juris censu- 2
ra, contra debitorem omnino respondendum esset, tum ex vulgari axiomate, super quo de more plure colligit elaboratus Barbos. *axiom.* 240. *n.* 8. ut aliud pro alio invito creditori solvi non valeat, tum ex altera pluries sub diversis materiis insinuata propositione, quod quando debitor potest præstare implementum præcisum, ad illud teneatur, dum altera propositio, quod nemo cogi potest præcise ad factum, sed præ- 3
stando interesse liberatur, procedit quando non sit in ejus posse, & facultate illud præstare, secus autem ubi potest, ut præsertim advertitur *disc.* 124. *de credit. & alibi pluries.*

Quamvis etenim casus præberet, quod de isto tempore in ipsa Civitate aliqua hujusmodi duplarum penuria haberetur, attamen non est penuria generalis, adeout sit pene impossibile illas habere in tanta quantitate, ut contingit in scutis aureis largis Solis, vel ducatis antiquis, de quibus etiam occasione consimilis quæstionis pro extinctione census agitur *disc.* 140. *de credit.* dum cum aliqua etiam modica diligentia haberi poterant.

Sed quoniam creditoris non omnino, & præcise intererat habere ipsam speciem duplarum Hispanicarum, adeout præstando integram æquivalentiam, remaneret sibi consultum, hinc proinde, quamvis non adsit omnimoda impossibilitas, sufficit illa impossibilitas moralis, quæ ab aliqua difficultate provenit, ut ex æquitate admittatur debitor ad præstan- 4
dum æquivalentiam in moneta Regionis, ut frequenter, peneque quotidianum habemus in pensionibus Ecclesiasticis reservari solitis in scutis aureis, vel ducatis auri, pro quibus constituendis requiruntur scuti aurei novarum stamparum, ex deductis *sub tit. de pens. disc.* 34. *cum seqq. & disc.* 126. *& seqq. de regal.* ac etiam *dict. disc.* 140. *de credit. & disc.* 89. *de benef. & alibi*, ideoque in hac parte pro debitore dixi respondendum.

In altero vero e converso pro creditore contra debitorem, ut scilicet integram equivalentiam in toto eo, quod interest etiam ratione accidentalis augmenti, seu valoris 5
extrinseci præstare teneatur, cum etenim debitori resistat juris rigor, quem ipse temperare prætendit cum æquitate, illa semper ita exercenda est, ut per ea nullatenus efficiatur deterius jus creditoris, quoniam alias redoleret iniquitatem, ac læderet justitiam, quod omni scripto, & naturali jure damnatum est.

Ideoque in consimili casu, de quo *d. disc.* 140. *de credit.* reperti fuerunt ipsi identifici ducati, sive scuti larghi Solis apud aliquos antiquarios, eorumque valor a peritis æstimatus fuit, facta peræquatione, cum scutis aureis modernarum stamparum, habita etiam ratione augmenti extrinseci, & accidentalis, quod vulgo *aggio* nuncupatur, & cujus alteratio in singula tempora contingit, unde provenit majus, vel minor interesse cambiorum, ut in eorum titulo, seu peculiari materia advertitur.

Hinc de consequenti resultare dixi nullitatem depositi,

quod propterea cursum fructuum non impedierit, ex dedu-
6 ctis supra *disc. 26. & seq. & disc. 51. de dote, & alibi*, cum ita deficere dicatur unum ex ejus ibidem enunciatis requisitis, nempe illud integritatis, de quo late apud Cenc. *hoc tract. q. 111. & passim*, ut locis citatis habetur.

7 Et quamvis iste defectus quandoque salvari soleat ex causa illiquiditatis, & incertitudinis, attamen id procedit, quando incertitudo justam habeat causam excusatione dignam, quia nempe consistat in facto juste ignorato, ac propterea tali casu admitti solet depositum summæ certæ, & liquidæ, & unius Julii cum oblatione in actis prompte solvendi, & deponendi totum illud plus, quod deberi apparebit, juxta frequentem praxim, quam habemus in materia purgationis attentatorum, cum similibus ex relatis *disc. 18. de judic. & alibi*.

8 Quod in proposito sequi solet in fructibus decursis, non autem in sorte circa ullam valutationem monetæ currentis, dum id habet speciem notorii, ut apud Dunozett. *decis. 846. n. 7. & 8. & alibi*.

9 Ponderando etiam magnam esse differentiam inter illum casum, in quo facere oporteat solutionem, vel depositum integrum ad effectum evitandi pœnam caducitatis, vel impediendi pactum resolutivum, sive evitandi alia præjudicia pœnalia, puta ut possit audiri, cum similibus, & istum casum in quo agatur ad effectum, ut debitor possit redimere censum, atque ab ejus servitute se liberare, priori etenim casu obligatio solvendi, vel deponendi videtur imminens, & necessaria, quæ fiat ad effectum evitandi pœnas, & præjudicia, ideoque de facili intrat excusatio, iste autem dicitur actus mere voluntarius, ad quem debitor cogi non potest, ac propterea ipse voluntarii actoris personam gerere dicitur, petendo admitti ad hanc æquitatem contra id, ad quod de juris rigore obligatus est, & per consequens tenetur diligenter inquirere, & justificare id, quod est suæ intentionis, ac petitionis fundamentum, ac etiam quia cum sit actus continens claudicationem, quia nempe voluntarius ex parte debitoris, & necessarius ex parte creditoris, idcirco nulla premitur necessitate ad hunc actum deveniendi de tempore accidentali, & quando augmentum extrinsecum illius monetæ, quæ est in obligatione, sit solito majus, sed debebat prævenire, vel potest expectare tempus magis opportunum, ideoque nulla adesse dicitur justa causa, quæ excuset.

BENEVENTANA CENSUS PROCARDONIS CUM CIVITATE.

Casus disputatus in Congregatione Boni Regiminis.

An census extinctio invito creditore fieri possit absque integra oblatione, vel deposito fructuum ob illorum illiquiditatem, sive ob dilationem datam ad eos solvendum, aut ob aliquam assignationem de eis factam.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Depositum debet esse integrum in sorte, & fructibus.*
3 *An creditor teneatur extinguere censum in parte?*
4 *Non tenetur debitor afferre, vel deponere fructus illiquidos, & incertos.*
5 *Quando dicatur cadere illiquiditas.*
6 *De ratione, cui innixa est conclusio, de qua n. 2.*
7 *Cessante conditione dilationis, ista cessat, & quod isto casu non detur excusatio, vel purgatio moræ.*
8 *An ubi dilatio duret, & subsistat, liceat extinguere censum non solutis fructibus pro quibus data sit dilatio?*
9 *De cessante dilatione, & cessatione præsuppositi, cum qua concessa sit.*

DISC. XXXIX.

1 DEputato per Alexandrum VII de anno 1662. Episcopo Asculi in Apulia, ad visitandum, ac reformandum Communitatem Beneventanæ Civitatis, quæ præsertim ob recens magnum excidium pestis enunciatum in alia Beneventana *disc. 4. de locato*, in malo statu constituta reperiebatur, curavit Visitator obtinere a creditoribus censuariis, inter quos erat Auctor illorum de Cardonis, reductionem fructuum censuum a sex, vel alia majori summa ad quinque pro centenario, eos quoque inducendo, ut contenti essent singulis annis minutatim ex quibusdam exuberantibus redditibus decursorum satisfactionem consequi, præfixo per creditores, vel eorum aliquos consensu cum conditione solutionis promptæ suis temporibus in futurum, de anno vero 1674. cum eidem Communitati se obtulisset occasio habendi quandam notabilem summam pecuniarum ad censum ad rationem quatuor pro centenario, idcirco dictis de Cardonis fecit dissidctam cum oblatione sortis, & reliquatus fructuum decursorum a dicto anno 1662. citra, & cum protestatione, quod pro aliis ante decursis gaudere vellet dicta dilatione, renuentibus vero tutoribus creditorum pupillorum hanc oblationem ex defectu integritatis, hinc re delata ad Congregationem Boni Regiminis, disputatum fuit, an creditores ad hanc extinctionem faciendam teneerentur, dicto defectu integritatis non obstante.

2 In disputationibus itaque desuper habitis, non negabant Scribentes pro Communitate certam, passimque receptam conclusionem, de qua apud Cenc. *de cens. q. 111.* & communiter, ac habetur etiam a simili *dis. 71. de dote, & alibi*, quod creditor non tenetur invitus recipere diminutam restitutionem sortis, & fructuum, adeoque oblatio, & respective depositum defectivum, quamvis in modico, atque, ut nostri dicunt etiam in obolo, non suffragetur, quoties de totius census extinctione agatur, oblatio etenim, vel respective depositum partis admittitur solum quando non refragante contrario pacto, debitor extinctionem facere velit de parte, 3 quam ex quadam æquitate magis receptum est fieri posse, dummodo non sit modica juxta unam opinionem, pro medietate, vel tertia parte, & juxta alteram probabiliorem judicis arbitrio ex quantitate sortis, & usu Regionis, aliisque circumstantiis regulando, ex relatis per Cenc. *qu. 110.* Add. *ad decis. 454. p. 4. rec. tom. 2.* Buratt. *decis. 377. & 526. decis. 354. nu. 9. p. 5. & 148. n. 5. p. 6. rec.*, & in aliis rejecta contraria opinione Gratian. *discept. 223. n. 4. & 717. n. 20. & seq.* cum qua incidenter proceditur apud Merlin. *decis. 322. n. 2.* & quam tenet Leotar. *de usur. q. 67. n. 30. & seq.* Sed adhuc isto casu omnium fructuum decursorum solutio, vel oblatio facienda est, non autem illius partis, quæ cadat sub rata partis sortis restituendæ, cum tunc resultat æquitas, cui hæc praxis innixa est.

Dicebant tamen id limitari in illis fructibus, qui essent il- 4
liquidi, & incerti, cum tunc sufficiat oblatio conditionalis obligationis scilicet prompte solvendi, quatenus eos deberi comperiatur, cum nemo cogi debeat afferre, vel deponere id, quod prætendat non deberi, ex relatis per Cenc. *dict. q. 111.* Cum quo in omnibus transcriptorum quodam more procedit Duardus, idemque procedere dicebant in illis fructibus decursis, super quibus aliqua sequuta sit conventio super assignatione effectuum, aut dilatione, qua pendente, non dicitur debitum, cum ad solutionem urgeri non valeat, & per consequens, ut quemadmodum ad solutionem non tenetur, ita neque teneatur ad oblationem, vel depositum, quod in contumaciam creditoris nolentis recipere oblatam solutionem, illius loco cedit, ex deductis supra *d. disc. 71. de dote, & sæpius*.

Scribens pro creditoribus distinguendo primum punctum 5
illiquiditatis ab altero assignationis, vel dilationis, quatenus ad primum pertinet, dicebam quod in annuis præstationibus pecuniariis consistentibus in certa quantitate non cadunt termini illiquiditatis, dum cum calculis arithmeticis incontinenti absque alia extrinseca probatione, vel liquidatione certificari potest id, quod pro fructibus remaneat debendum, calculando fructus a die impositionis, vel a die ultimæ solidationis, ac detrahendo id, quod debitor citra creditoris impugnationem solvisse doceat, ut apud Otthob. *decis. 201. & sæpius*, atque advertitur *disc. 33. de judic.* & alibi plures.

Tunc etenim, ut loco proxime citato habetur in hac specie debiti, seu fructuum census pecuniarii intrat illa illiquiditatis inspectio, quando creditor ex pignore prætorio, vel conventionali fructus percepisset, quorum liquidationem, tam in quantitate, quam in valore facere oporteret, adeout incertum remaneat quantum debeatur, ex relatis *eod. disc. 33. de judic. n. 42.* Sive ubi idem creditor aliquod assignamentum, quamvis pro solvendo recepisset, ideoque pariter incertum remaneret quid & quantum debendum superesset, vel quod allegata solutione, eaque justificata per scripturas, de quarum veritate dubitetur, sive illis veris existentibus, dubitatio cadat, an solutiones sint legitimæ, puta Procuratori cujus mandatum negetur, sive quod solutio de præterito justificari prætendatur cum præsumptione juris deducta ex textu *in l. quicumque, C. de apoc. pub. lib. 11.* cum similibus, adeout cadat probabile dubium a judice cum cognitione causæ decidendum

cidendum; tunc etenim cum justum non sit, ut debitor pati teneatur exequutionem ante judicatum, ac solvere, vel deponere id, quod prætenditur non debere, idcirco sufficit obligatio penes acta de prompte solvendo id, quod judicabitur deberi, adinstar eorum, quæ in materia purgationis attentatorum habentur *disc. 18. de judic. cum similib.*

Verum hæc extranea dicebam a casu quæstionis, unde remanebat evagatio inanis, cum nulla allegaretur solutio super qua dubietas caderet, nullaque creditori facta esset assignatio, nec pro soluto, nec pro solvendo, atque nulla exceptio consistebat in dicta dilatione, donec cum exuberantia redditum singulis annis sequeretur minutatim satisfactio.

6 Hinc proinde restringebatur quæstio ad secundam punctum dilationis, ob quam Scribentes pro Communitate terminos aliquantulum confundendo, dicebant, quod illud creditum fructuum decursorum, ejus naturam mutaverat, atque separatum erat a sua integritate, a cujus ratione manat dicta necessitas offerendi, vel respective deponendi una cum sorte omnes fructus, ex deductis supra *n. 2.*

In hoc autem cessare in primis videbatur quæstio ex solo facto ob cessationem præsuppositi dilationis, cum per actorem 7 datus esset consensus sub certa conditione munita clausula, *& non alias*, adimente consensum ab actu, qui propterea infectus remanet, dummodo scilicet in futurum punctualiter solverentur tam fructus decurrendi, quam decursi cadentes sub rata residualis summæ exuberantiæ juxta statum a Visitatore firmatum, quorum neutrum impletum erat.

Et quamvis replicaretur de aliquibus impedimentis excusantibus ab incursu caducitatis, ab hoc dilationis beneficio, quodque saltim negari non deberet æquitativa purgatio moræ, deducendo in id illas generalitates, quæ in materia emphyteutica, vel simili habentur super purgatione moræ, vel excusatione caducitatis ob aliquod justum impedimentum, ex relatis *sub tit. de emphyt. disc. 39. & seqq. & alibi.*

Replicabam tamen, etiam cum sensu veritatis, id continere æquivocum clarum, atque præmissa, quamvis vera, esse extra casum, quod pro frequentiori contingentia hodie sequi solet, deducendo in id eadem fundamenta, de quibus *sub tit. de camb. disc. 6. & alibi pluries*, quod scilicet, ubi dilatio, vel fructuum reductio, aut alia habilitas debitori concedatur sub certa conditione, istius non implementum non producit aliquam pœnalem caducitatem, quam excusat impedimentum, vel alia justa causa, sive tollit dicta æquitativa purgatio moræ, quæ solum impediat benevolam concessionem beneficii ob deficientem purificationem conditionis adimentis consensum ab actu, ad quem effectum non requiritur culpa, vel malitia, cum attendatur nudum factum non implementi conditionis, quomodocumque etiam sine culpa illud sequatur, juxta distinctionem inter conventionem conditionalem, & modalem, seu pœnalem, de qua *disc. 33. de testam. & disc. 154. de fideicom. & alibi.*

Sive juxta distinctionem inter caducitatem, & pactum resolutivum, in quam ex præmissa ratione non intrat purgatio moræ, ex deductis apud Gregor. & Adden. *decis.* 559. Bich. *decis.* 660. Merlin. *de pignor. lib. 4. q. 123. num. 66.* Cyriac. *controv.* 239. & 240. ac sæpius sub diversis materiis advertitur, cum sit distinctio firma.

Verum ubi, his cessantis, adesset dilatio pura, vel ejus conditio suum haberet implementum, adhuc tamen dicebam, quod ubi non verificaretur novatio formalis, cum delegatio-8 ne habente ejus requisita, de quibus in sua sede *sub tit. de credit.* aut cum vera transfusione in alium contractum, vel aliam causam debendi, puta quia super fructibus decursis creatum esset cambium, aut creatus novus census, ut fieri potest, & solet in illis locis, in quibus non sit usu recepta Bulla Piana super forma pecuniæ numeratæ, vel cum alia simili transfusione, seu novatione, adeout agatur de nimium benevola, & habilitativa dilatione in gratiam debitoris pro ejus majori commoditate, ac vitanda suffocatione, ut in hac specie sequebatur, & tunc quamvis causa non dederit videri auctoritates ad hos præcisos terminos defendentes, an scilicet creditori censuario hac dilatione pendente, intra quam ad dilati debiti solutionem urgeri non potest, licitum sit censum extinguere cum obligatione, & deposito sortis, & illorum fructuum, quorum dies solutionis cesserit, non autem aliorum sub dilatione cadentium, adhuc tamen, etiam cum sensu veritatis, dicebam verius videri id non licere ex eodem motivo deficientis voluntatis creditoris ob deficientiam præsuppositi, sub quo tanquam causa finali ista dilatio concessa fuerat, quod scilicet duraret census, ac propterea habilires fieret debitori ad illum sustinendum, ac manutenendum idoneum ne deficiat pro tempore futuro, & sic correspective ad commodum durationis contractus, cum alias absque dubio id concessum non fuisset.

Ac propterea recte applicari dicebam doctrinam Bald. *cons.* 9 212. *l.* 4. quam alii sequuntur relati apud Bich. *decis.* 487. *n.* 20. quod scil. si creditor debitori aliquam concedat dilationem sub conventione usurarum, vel fructuum medio tempore, detegatur autem talem conventionem esse illicitam, & usurariam, ideoque conventas usuras non deberi, ut cesset dilatio, eaque non obstante debitum peti possit tanquam ex cessanta præsupposito, sub quo concessa fuit, atque hunc dicebam casum, & generaliter de cessatione dilationis ob cessationem ejus causæ apud Rovit. *prag. 23. de feud. n. 15.* & alii communiter.

ALBANEN. RETRACTUS PRO DOMO PROBATIONIS SOCIETATIS JESU URBIS CUM MARCO ANTONIO.

Casus disputatus coram A. C. credo sopitum per concordiam.

De retractu prælativo competente creditori censuario in alienatione fundi censiti, an procedat quando census sit male impositus? Et quando hypothecæ generales reddant fundum incapacem census?

Et an ista prælatio competat cessionario, & post disdictam factam a debitore?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *De rationibus in quibus fundatum est hoc jus prælationis.*
3 *De censu invalido ob fundi incapacitatem ratione hypothecarum anteriorum.*
4 *An id procedat ubi agatur de hypothecis generalibus.*
5 *Declaratur quomodo, & quando hypotheca generalis operetur hunc effectum.*
6 *Quid ubi census impositus esset super aliis fundis capacibus.*
7 *Inter plures censuarios hæc prælatio competit anteriori.*
8 *An hoc jus sit cessibile, & exercibile per cessionarium.*
9 *An competat si alienatio fiat post disdictam.*

DISC. XL.

Empta per Domum Probationis Societatis Jesu Urbis 1 a Creditore anteriore vinea prope aliam ejus majorem, cui univit, vel incorporavit prope arcem Castri Gandulphi, Marcus creditor posterior ea causa census, intentavit coram A. C. remedium jus offerendi, sed cum illud non competeret adversus tertium ementem jure creditoris ex iis, quæ habentur in sua sede *sub tit. de empt. & vendit. disc. 31.* alterum cumulavit judicium prælationis in vim Bullæ Pianæ, sed vel succubuit, vel concordia liti finem dedit.

Ex duobus autem fundamentis Scribens pro Domo rea conventa, dicebam dictam prælationem non competere, primo nempe ob invaliditatem, vel non existentiam census super hoc fundo, & secundo, quod etiam creditor anterior, qui emptionem fecerat, omniaque ejus jura cesserat emptori, erat censuarius, ideoque idem habebat privilegium, quod ejus cessionario communicare potuit, atque utrumque motivum videbatur solidum, cum tamen sufficeret, ut unum subsisteret.

Quatenus itaque pertinet ad primum, super quo major in 2 puncto juris fuit disputatio potius cum Judice, quam cum Scribentibus pro Actore, punctus erat super validitate, vel invaliditate census, cum etenim illud jus prælationis fundatum sit in illo jure reali, vel quasi quod creditor habere videtur super fundo censito, ut advertitur *d. dec.* 308. post Cenc.

Et cui rationi alia quoque addi posse videtur, quod scilicet circumspectus Pontifex, dum per ejus Constitutionem tot oneribus supposuit creditorem, ita in aliquo eum sublevare voluit, & per consequens, dum supponendus est verus creditor censuarius, habens hoc jus reale, vel quasi, per necessarium antecedens, præsupponi debet census validus, cum 3 alias nullum, & nihil pareficentur, ex ratione, quod non entis nullæ sunt qualitates, ex deductis sup. *disc. 13. & 31.* in quibus in specie ejusdem nullitatis, quæ in præsenti deducebatur ob incapacitatem fundi censiti, advertitur, quod ubi

cre-

creditoris bona fides ita suadeat, currunt quidem ejus favore
fructus, non tamen tanquam fructus, qui vere non extant;
sed tanquam damna, & interesse, ac propterea cum jam de-
tectum esset, quod controversa vinea de tempore impositio-
nis census ad favorem actoris, vel ejus auctoris, jam affecta
esset hypothecæ anteriori ejus, a quo possessor causam habe-
bat, ut supra, absorbenti totum fundum, ita claram remanere
dicebam invaliditatem ex defectu subjecti ob fundi incapaci-
tatem, ex deductis supra locis proxime relatis.

E converso doctus, & accuratus Judex, qui nimium lau-
4 dabiliter profitebatur practicare rubricam, *ut ea quæ desunt
advocatis &c.* objiciebant de speciali auctoritate Rotæ apud
Duran. *decis.* 52. ac etiam de conclusione, de qua præsertim
dec. 29. *p.* 9. *rec.* quod scilicet hypotheca generalis non impe-
diat hanc impositionem, potissime quia census impositus
non erat super hoc fundo tantum, sed super aliis, quod re-
ceptum est fieri posse, adeout ad ejus validitatem sufficiat
unum, vel plures esse capaces, quamvis alii non essent.

Verum his non obstantibus, etiam cum sensu veritatis, di-
cebam censum actoris super controverso fundo habendum
fore, ac si non esset, idque extra controversiam, quando
subsisteret præsuppositum, de quo infra in altero motivo,
quod scilicet esset fundus alterius census anterioris vendito-
ris, dum ita cessabat omne dubium, quod solum cadit in ca-
su hypothecæ generalis, sed isto præsupposito etiam cessan-
te, adhuc dicebam veram quidem in suo casu esse dictam
propositionem, de qua apud Dunoz. *decis.* 159. & 225. &
d. decis. 29. *p.* 9. *rec.* quod scilicet hypotheca generalis o-
mnium bonorum non impediat impositionem census super eis-
5 dem bonis, quoniam ita esset dare inconveniens, ut qui mo-
dicum contraxit debitum cum hypotheca, inhabilis esset
ad hujusmodi contractum faciendum etiam super magno
ejus patrimonio, ac etiam quia incertum est, qualis res ex
pluribus cadentibus sub universitate patrimonii debitoris,
passura sit hujus hypothecæ exercitium, quod etiam nul-
latenus dari potest, quia debitor solvat, atque in hoc
bene dicitur.

Sed postquam hypotheca generalis deducta est ad exerci-
tium, atque creditor unam rem aligendo, illam jure credito-
ris in vim suæ hypothecæ distraxit, tunc ista electio, & exe-
quutio respective, respectu illius rei operatur retrotractio-
nem ad initium, & sic quod census sit quidem in aliquo im-
plicito statu validitatis, quæ pendeat a futuro eventu, quia
nempe ille fundum censitum præservet, ut supra; sed si
eventus aliter doceat, tunc intrat retrotractio, sive apertio
ejus, quod habitualiter inerat, dubium tamen, vel incertum
erat, an ad actum, vel exercitium deducendum esset, ut in eis-
dem allegatis decisionibus advertitur, in casu vero *decis.* 52.
Durani, quicquid sit de ejus subsistentia in casu suo, dum de
alio puncto principaliter ibi agitur, advertebam cessare præ-
suppositum incapacitatis ob majorem vineæ valorem, ut pa-
set ex serie, de qua in altera ejus *decis.* 135.

Atque ad id bene conferre dicebam ea, quæ habentur *sub
tit. de credit. disc.* 13. & 151. super puncto, an hypotheca
generalis dicatur alienatio prohibita necne, quoniam ve-
rius est eam non esse talem, donec remaneat in simplicibus
terminis habitualitatis, ac incertitudinis an ad exerci-
tium deducenda sit necne, secus autem si postea ad il-
lud deducatur, cum similibus.

Et quoad capacitatem aliorum fundorum, ultra quod illa
ex hac parte negabatur quoque in facto, atque supponebatur,
quod de tempore impositionis illius census, omnia imposito-
6 ris bona absorta essent ab hypothecis anterioribus, cum sub-
sequuto postmodum exercitio, adhuc tamen dicebam, quod
ubi etiam aliorum fundorum capacitas subsisteret, id non fa-
ciebat ad casum, quoniam nostra quæstio non erat super vali-
ditate, seu invaliditate census in genere, vel in abstracto,
cum de hoc possessoris non interesset quærere, sed erat
super invaliditate census super isto fundo, quem ita dete-
ctum est esse incapacem ad effectum, ut super eo non com-
peteret tale privilegium fundatum in illo jure reali, vel quasi
quod censuarius creditor de tempore alienationis habet,
ideoque stant bene simul, quod census respectu aliorum
fundorum sit validus, quodque super eis competat hoc pri-
vilegium, sed sit invalidus super eo, de quo est quæstio.

Quo vero ad aliud motivum prælationis in eodem jure,
seu privilegio ex persona auctoris, non controvertebatur as-
sumptum, quod in isto quoque privilegio intrat regula, *qui
7 prior &c.* ut scilicet inter plures creditores censuarios ante-
rior vincat, sed quæstio consistebat in facto, an subsistaret
præsuppositum census anterioris super hoc fundo in vendito-
re, de quo nullæ erant Advocati partes, ac etiam in jure, an
scilicet retento isto præsupposito, privilegium esse cessibile,
ut de eo emptor objicere posset.

In hoc itaque posteriori puncto juris dicebam idem, quod 8
sæpius habetur ad materiam retractus *sub tit. de servit.* quod
scilicet illud jus prælationis, vel retractus non sit cessibile so-
lum, & de per se, remanente re, cujus ratione competat pe-
nes cedentem, sed quando ceditur etiam ipsa res, tunc rece-
ptum est fieri posse ex ibi deductis, & in his terminis censua-
rii ex Bulla Piana, Cyriac. *controv.* 254. Cenc. *qu.* 66. *n.* 122.
cum seqq. ubi generaliter *n.* 21. observat, quod hic retractus,
regulandus est juxta terminos generales aliorum retractuum,
ac propterea cum ageretur de cessione ipsius census, seu
crediti, cujus ratione hoc jus competit, ideirco totum id,
quod auctori competere posset, dicendum est competere ces-
sionario, quamvis cessio lite pendente facta esset, quoties
constare non possit vitium litigiosi, ut in specie apud Tho-
mat. *decis.* 40. *num.* 16.

Et quamvis replicaretur, quod census non erat amplius in
rerum natura ob concessionem, sive satisfactionem jam se-
quutam mediante venditione fundi censiti propter implican-
tiam servitutis in rem propriam, ac propterea habemus, quod
eo ipso, quod fundus censitus fiat de dominio creditoris, cen-
sus evanescit, ut in præcedentibus pluries advertitur, & est
principium certum, attamen id recte procedit, quatenus
duret jus, vel dominium, & sic irrevocabiliter, non autem re-
vocabiliter, ac propterea si fiat casus revocationis, census,
vel ejus jura reviviscunt, ad instar eorum, quæ habemus in
confusione jurium, & actionum per titulum hæreditarium, si
ille per extinctionem fideicommissi, vel alias cesset, ac ha-
bemus in ipsismet terminis creditoris censuarii satisfacti cum
datione in solutum aliquorum bonorum, seu cum pecunia
avocabili, & postea avocata sup. *hoc eod. tit. disc.* 15. &
16. & *sub tit. de feud. disc.* 81. & *alibi*.

Clarius vero, ubi agatur ad effectum excipiendi, quoniam
quilibet emptor, qui reportet cessionem jurium a credito-
ribus cum sua pecunia dimissis, sive quod alias in eorum locum
ex pacto, vel de jure subintret, ita repelli posset, quando pul-
sare a creditoribus, & tamen contrarium est absolutum in
praxi quotidiana, ex deductis in sua sede *sub tit. de Cred.
disc.* 1. *cum plur. seqq.* cum similibus.

In hoc autem proposito retractus censualis in una Firmana
pro quodam Tornabono consultus fui, an sibi cessionario
competeret his retractus, stante quod cedenti per debitorem, 9
vel emptorem facta fuerat disdicta, & dixi sine dubio respon-
dendum esse pro competentia disdicta non obstante, dum ita
facta dicitur in fraudem, atque alias lex imposita diceretur
potius verbis, quam rebus, dum in debitoribus, vel extranei
emptoris libito repositum esset hoc jus eludere, potissime
dum Bulla præcipit, ut creditori per debitorem, vel posses-
sorem denunciari debeat futura venditio per mensem antea,
& per consequens illico facta venditione dicitur acquisitum
jus creditori quod tolli non potest, quinimmo etiamsi præcede-
ret disdicta, & fiat venditio infra mensem, cum esset idem, ut
in his terminis habetur apud Cenc. *q.* 65. *n.* 16. Cyriac. *d. con-
trov.* 254. *n.* 18. & 46. bene apud Thomat. *d. decis.* 40. *n.* 34. &
35. & quando desuper non haberentur doctrinæ speciales, ad-
huc videretur certum ex dicta regula, seu ratione generali,
cum spectandus sit effectus, & substantia legis, non autem
formalitas verborum, ut in omni materia frequenter insi-
nuatur, & est assumptum, quod semper, ac principaliter a
Judicibus præ oculis haberi deberet.

LUCANA PRÆLATIONIS PRO JOSEPHO TUCCIO CUM PAULINO, ET JOANNE,

Responsum pro veritate.

De eadem materia, de qua *disc. praeced.* prælationis competentis creditori censuario in emptione fundi censiti, an locum habeat in promissione de vendendo? Et in venditione concepta cum pacto rasolutivo, sive quomodo alias evitari possit.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Facienda est interpellatio creditori pro forma.*
3 *Post factam venditionem non potest fieri extinctio cen-
sus, & de cautela evitandi prælationem creditoris
censuarii.*

4 An

4 *An retractus intret in sola promissione de vendendo, & de materia hujus promissionis quid operetur?*

5 *Declaratur quando promissio ad hunc effectum non operetur.*

6 *An possit recedi a promissione in præjudicium retractus?*

7 *De cautela pacti resolutivi pro exclusione retractus.*

D I S C. XLI.

1 SUper prædio notabilis valoris scutorum 5. mil. Paulinus censum imposuit ad favorem Josephi in sortem scutorum biscentum quinquaginta, deindeque promissionem fecit ad favorem Joannis de vendendo dictum prædium, atque super ejusdem venditionis observantia, & effectuatione exorta lite, Promissarius sententiam reportavit transactam in judicatum, qua sequuta, inter eos deventum est ad venditionem partis pro scutis tercentum, sub lege ut erogari deberent in extinctionem dicti census cum restitutione sortis, & fructuum, denuo ratificando, & repetendo dictam promissionem vendendi reliquum, quare facta disdicta creditori, eoque petente præferri in emptione totius prædii ad formam Bullæ Pianæ, exortaque in Civitate Lucen. desuper lite, ex parte Josephi meum expetitum fuit judicium,

2 Respondi distinguendo inter retractum partis jam venditæ, & reliquum eadenrem sub promissione de vendendo; quatenus enim pertinet ad primum punctum, dixi illam esse omnino planum ob expressam, & literalem dispositionem Bullæ, quæ juxta magis receptum intellectum exigit interpellationem de forma, qua non impleta, tempus non currit juxta firmata apud Otthob. *decis.* 268. Penting. *decis.* 451. *&* 466.

Neque re integra post scilicet factam venditionem, locum esse dixi disdictæ pro extinctione census, cum in ipso instanti sequutæ venditionis sibi quæsitum esset jus, quod fa-
3 cto venditoris, vel emptoris, aut utriusque tolli non posset, ac propterea ad hunc retractum evitandum, illa est cautela, quod prius ad formam Bullæ fiat census extinctio cum restitutione, vel deposito sortis, & fructuum, eaque sequuta ad venditionem procedatur de fundo tanquam jam effecto libero, non autem ubi venditio sequatur, censu adhuc vigente, ut apud Cenc. *q.* 65. *n.* 16. *& per tot.* cum quo de more pertransit Duard. *eod. tract.* §. 4. *q.* 9. Thomat. *decis.* 40. *n.* 34. *& seq.* Cyriac. *contr.* 254. *n.* 46. *& seqq.*

Ac propterea in hac parte dixi, quod nisi aliæ adessent circumstantiæ facti, non agnoscebam rationem dubitandi, quæ solum cadebat in altera parte, seu puncto reliqui prædii non venditi, sed vendi promissi.

In hoc autem distinguebam, quod aut præfati Paulinus, & Joannes, inter quos promissio sequuta erat, perseveraturi essent in eadem voluntate, quæ ad effectum duceretur ex intervallo, & postquam sive cum restitutione sortis, aut cum ejus imputatione in pretium partis venditæ, in qua creditor prælationem haberet, extinctio facta esset, aut e converso nollent perseverare sed concorditer a contractu recedere, Promissario renunciante juri ex dicta promissione sibi quæsito.

Primo casu pro creditore dixi probabilius respondendum
4 videri, quoniam quæstio, de qua supra *hoc eod. disc.* 70. an promissio de vendendo importet venditionem percutit diversos casus, vel effectus, periculi scilicet postmodum contingentis, aut præcisæ coactionis promittentis ad factum, sive ubi accedat mixtura tertii, in quem post promissionem titulo venditionis, vel alio simili res in promissionem deducta, translata sit, secus autem ad hunc effectum, quoniam quando promissio exequutioni demandatur, adeout conjungantur extrema, intrat retrotractio ad ipsum promissionis initium in quo venditio facta censetur, ut in his specialibus terminis firmatur apud Cyriac. *d. controv.* 244. *n.* 46. *& seqq.* ubi agitur in puncto, atque in hoc sensu de plano procedit opinio relatorum *d. disc.* 70 ut promissio de vendendo ad hunc effectum habeatur pro venditione, cum alias nimium facile esset eludere legem, quæ ita diceretur verbis potius, quam rebus imposita.

5 Ita tamen, quod promissio esset perfecta, & hinc inde obligatoria, eo modo quo de jure obliget saltem ad interesse juxta plene in materia deducta apud Coccin. *dec.* 1951. *repet. dec.* 58. *p.* 6. *rec.* cum aliis *d. disc.* 70. Secus autem si adhuc remaneret in terminis simplicis velleitatis, vel tractatus, ac datæ intentionis, quia nempe habeat quidem aliquis in animo rem emendi, & non discordet cum Domino in pretio, sed nolit se exponere periculo faciendi retractum, ac propterea insinuet Domino possessori, quod prius rem vendendam ab illo nexu liberet, deindeque liberatam vendat, etiamsi sub mutuo, vel alio diverso contractu ipsemet pecuniam possessori daret, quoniam ubi non adesset vera, & perfecta promissio obligatoria, & irretractabilis, adeout alii actus continerent meram simulationem in fraudem tertii, sed res remaneret in dictis terminis velleitatis, & tractatus, adeout cuilibet liberum esset, tunc diceretur cautela, non autem fraus, quamvis ordinata ad finem excludendi retractum juxta aliam cautelam, de qua sup. *disc.* 74. *n.* 17. pro excludendo retractu vicinitatis quod scilicet non vendatur pars, quæ adjaceat vicino, de quo suspicio habeatur, dummodo id fiat per veritatem, non autem per simulationem, sive juxta aliam cautelam pacti resolutivi, de quo infra cum similibus juxta facti qualitatem.

Verum ubi Promissarius suo juri cederet, atque obligationem promittendi remitteret vere, & cum effectu, non autem simulate, adeout non speraretur ex intervallo postmodum 6
eandem promissionem effectuare, tali casu advertebam, quod pro mea notitia casus esset peregrinus adhuc firmiter non decisus, atque ubi res remaneret in terminis unicæ, & simplicis promissionis, adeout ad alium actus deventum non esset, tunc pro libertate recessus dicebam probabilius respondendum videri, non obstante fraude quæ tertio fieret, quoniam sibi adhuc nullum jus perfecte quæsitum est, dum ipse in contractu non intervenit, neque alter pro eo legitime stipulatus fuit, juxta receptam distinctionem ad materiam text. *in l. quoties, C. de donat. quæ sub modo*, cum Concord. de quibus *sub tit. de fideic. disc.* 137. *& sub tit. de Donat. disc.* 36. *& alibi*; promissio etenim de vendendo, ubi etiam perfecta, quinimmo jurata sit ex veriori, meliusque fundata sententia, excludit pœnitentiam, atque rationem præbet Promissario cogendi promittentem etiam ad factum præcisum, quoties in ejus facultate est illud præstandi, adeout eo renuente, Judex suppleat, & præstet Promissario rem in promissionem deductam, cum regula, quod nemo cogi potest ad factum præcisum, sed præstando interesse, liberetur, procedat, vel ubi non est amplius in facultate promittentis præstandi rem promissam, quam amplius non habeat, vel ubi agatur de promissione intellectuali, ac tali quod Judicis supplemento non sit adaptabilis, nec practicabilis.

Non per hoc tamen sola promissio apta est habere vim veræ, & perfectæ venditionis cum translatione dominii, ac juris realis in promissarium, adeout si post promissionem res cum perfecta venditione, vel alia specie alienationis transferatur in tertium non conscium, nec participem fraudis, istius conditio erit potior, quoties promissio munita non sit hypotheca, ex qua quoddam jus reale, seu rei persequutorium pro observantia favore promissarii resultat; & per consequens dicendum non videtur, quod promissario non curante agere ad observantiam promissorum, sed obligationem remittente per veritatem, non autem per fraudem, & simulationem, dicere valeat tertius, cui jus retrahendi competat, ut id fieri non possit, cum suum jus quæri solum dicatur per actum perfectum alienationis, per quem dominium abdicetur a venditore, & transferatur in emptorem, adeout adimpleatur ratio mutationis Domini, & possessoris; promissio autem etiam valida, & obligatoria tanquam præparatoria futuræ venditionis tribuat habenti jus retrahendi quandam spem, sive quoddam initium, quatenus postea actus perficiatur, ad quod fiat retrotractio, adeout sibi non præjudicet intermedia rerum mutatio, ut supra.

Ponderando etiam, quod quando paciscentes de futuro contractu venditionis, concorditer ab illa pactione recede- 7
re vellent, recte possint recessum cohonestare cum declaratione animi, quod promittens vendere, id egerit ex motivo affectionis personalis erga promissarium alias non facturus, quatenus venditio irretractabile effectum sortiretur, dum etiam in ipsa perfecta venditione, vel alia specie alienationis quæ retractui subjaceat, quamvis perfecta, & effectuata, prohibitum non videtur istam adjicere cautelam, quatenus venditoris conditio eam ferat, quia sibi non expediat eam alias practicare, adjiciendo scilicet hanc declarationem deveniendi ad alienationem cum animo præciso alias non faciendi, nisi quatenus in illa persona irretractabilem sortiatur effectum alias non facturus, adjiciendo pactum resolutivum in casu contrario, juxta ea quæ habentur firmata apud Dunozet. *decis.* 453. *repetit. decis.* 201. *par.* 7. *rec.* ubi de consimili cautela in concessione emphyteutica pro exclusione retractus, vel prælationis competentis proximiori conjuncto, vel hæredi ultimi emphyteutæ, de qua in sua sede *sub tit. de emphyt. disc.* 3. & in aliis pluries.

Quamvis autem præmissa ita procedere viderentur, adhuc tamen in hac facti specie, ob ejus particulares circumstantias, ob quas dicebam probabiliter locum esse officio, vel arbitrio Judicis decernendi creditori censuario, non versa-

bantur in terminis simplicis promissionis, sed ulterius ad tot illos actus processum fuerat, satagente promissario obtinere sententiam pro observantia promissionis, & quod magis ultimum actum, per quem promissio ad effectum deducta fuit in parte quidem ad solum effectum excludendi retrahentem, denuo confirmando promissionem, unde liquet de perseverantia voluntatis quodque alias recessus esset vere animosus, & effectuatus, quo casu prohibitum non videtur interponi Judicis officium, vel arbitrium ob evidentem fraudem, & æmulationem.

Ac etiam observabam in idem adaptari posse regulam, de qua Adden. ad Greg. *dec.* 557. Cavaler. *decis.* 408. 440. *&* 500. *& passim*, atque sub diversis materiis plories advertitur, quod scillcet effectuatio in parte insinuat in totum, dum ita partis effectuatio facta fuerat, alterius autem partis conventa, adeout constaret de perseverante voluntate, nullaque urgeret probabilis ratio, nisi illa fraudis, quod eodem tempore promissio effectuata non esset pariformiter in toto, ideoque ex Judicis officio recte intrare dicebam supplementum, sed quoniam desuper occasio non dedit invenire Doctorellum qui hæc diceret, verebar quod pro moderna ineptia hæc judicarentur ratiocinia non apta movere Judicem, cum hodie judicari ignoretur absque Doctrinella, quæ dicat in verbis, non distinguendo, an fundate, & bene, vel potius erronee, & male loquatur, talis est nostrorum temporum calamitas.

SARZANEN. CENSUS PRO BRONDO.

Responsum pro veritate extra Curiam.

De Censu super fundo alieno de consensu Domini, & de illius consensus verificatione?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *In possessorio non attenditur exceptio nullitatis census.*
3 *Improbatur modernus usus, ut debitores cum juris scrupulositatibus a debito liberentur.*
4 *De fructibus debitis loco damnorum, & interesse ob bonam fidem creditoris.*
5 *De impositione census super fundo alieno de consensu Domini.*
6 *De probatione illius consensus.*
7 *Discursus super conclusione invaliditatis census super fundo alieno.*
8 *Quale jus acquiratur super fundo censito, & ob quam rationem ille requiratur.*
9 *De ratione ob quam possit creari census super fundo alieno.*
10 *Quid de fundo proprio jam absorpto ab hypothecis, & oneribus.*
11 *Ad quid deserviat discursus, de quo num. 7. & seqq.*

D I S C. XLII.

1 Facta oppositione per debitorem de invaliditate census ex eo, quod fundus non esset de dominio impositoris, introductaque desuper lite in partibus, cum Scribentes hinc inde pro extero more pene volumina confecissent, ita per quandam speciem tractationis totius materiæ censualis, multa in unum colligendo, sive facerent, sive non ad propositum, tam in possessorio, quam in petitorio, atque super hoc præsertim ex parte creditoris transmissis dictis allegationibus consultus, ad effectum deliberandi, an expediret litem prosequi, vel concordiæ præjudiciali aures præbere.

2 Neglecto propterea examine eorum, quæ superfluas continebant evagationes, atque aliquid favore creditoris attingendo in possessorio juxta ea, quæ in terminis clarioris defectus habentur apud Bich. *decis.* 585. *& sup. disc.* 6. *&* 11.

Quatenus pertinet ad bonum jus in negotio principali & præsertim circa fructus decursos, & solutos, ad quorum imputationem in sortem hujusmodi quæstiones frequentius

3 reilringi solent, dum ob hodiernas subtilitates, seu verius legales superstitiones prodiit illa pulchra cautela debitorum curandi dissolvere debita, quinimo effici creditorum creditores cum paragraphis, & cum doctrinis; vel decisionibus contra omnem bonam fidem, atque humani commercii, & discursus rationem; quamvis vere non accederent creditoris depravata intentio fœnerandi, & debitoris suffocatio, sed totum cum optima fide sequutum esset, ut pluries *sub tit. de usur. & sub altero de cambiis*, ac etiam *sup. disc.* 31. *& sæpius.*

Respondi resolutionem nimium, ac principaliter pendere, potius ex facto, quam ex jure, ideoque non de facili certum, tutumque judicium per absentem dari posse, clarumque esse errorem illorum, qui in hujusmodi quæstionibus cum generalitatibus procedunt, sive cum doctrinis, ac 4
decisionibus, quæ diversos percutiant casus. Id etenim pendet ex bona, vel respective mala creditoris, seu emptoris census fide de tempore impositionis, juxta ponderationes, de quibus supra *d. disc.* 13. & latius *disc.* 31. Ubi etenim creditor, sive emptor de eo tempore in bona fuisset fide, tunc nil referre dicebam agere de validitate, vel invaliditate census, quoniam, posita etiam invaliditate, quia nempe impositio facta esset super alieno fundo, sine consensu Domini, adhuc idem esset effectus, quoniam ex deductis *d. disc.* 13. *&* 31. quando etiam debiti non essent fructus tanquam fructus, adhuc tamen essent debiti tanquam damna, & interesse, quod sonat in idem, ac propterea remanere videtur quæstio nominis potius quam rei.

Ubi vero ex facti circumstantiis ista ignorantia, seu bona fides exclusa remaneret, quia nempe creditor, seu emptor census, sciret fundum esse alienum, ut in hac facti specie quamplura non levia argumenta comprobare, vel suadere videbantur, tunc advertebam recurrendum esse ad alterum pariter facti potius, quam juris fundamentum, an scilicet hæc impositio per non Dominum facta fuisset de consensu Domini.

Quamvis etenim apud modernos Scriptores post Bullam Pianam (qui solum super hac nova lege allegari possunt) magis communiter receptum sit, ut super alieno fundo census 5
impositio fieri non valeat, ea deductis ad satietatem per Cenc. *hoc tract. q.* 14. & Leotard. *de usur. q.* 55. *n.* 2. *cum plur. seqq.* Attamen inter alias limitationes, ea pariter est recepta, ubi accederet consensus Domini fundi, ea relatis per Cenc. *d. qu.* 14. *n.* 8. Leotard. *d. q.* 55. *n.* 20. *decis.* 46. *n. fin. par.* 7. *rec. repetit.* apud Dunozett. *decis.* 392. & apud Cavaler. *dec.* 244. quam adhibendo etiam modernam ineptiam pragmaticorum magnificabam, tanquam punctualem, utpote loquentem in consimilibus terminis census impositi per filium super fundo patris, vel e contra, ac propterea dixi pariter id pendere ex circumstantiis facti, an scilicet ex eis resultaret hujusmodi consensus probatio.

Super illius namque præstatione certa non habetur præscripta forma, & per consequens prohibitum non est adhibere 6
omnes illas species probationis, quæ recensentur *sub tit. de judic. disc.* 22. *cum seqq.* & punctualiter de probatione illius consensus per præsumptiones, & argumenta *dict. decis.* 244. Cavalerii, & de mandato probando etiam per præsumptiones, & adminicula apud Dunozett. *dec.* 786. *cum aliis dict. tit. de judic. disc.* 7.

Attentis autem præsuppositis, quæ fiebant in dictis scripturis transmissis, probabilius videbatur, quod sufficiens hujusmodi consensus probatio adesset, quoniam revera census imponebatur pro publica, vel Communitativis indigentiis per filium tanquam a publico deputatum in Consilio generali, in quo pater fundi Dominus fuit præsens, ac etiam quia convivebant in eadem domo, atque actus ob qualitatem loci, & indigentiam pro qua factus fuit, habebat speciem notorii, accedentibus etiam tam successiva plurium annorum observantia, quam plerisque aliis concurrentibus argumentis, quæ unitim combinata cum consueta regula, *ut singula quæ non prosunt*, &c. abundare videbantur.

Ceterum quatenus pertinet ad ipsum principale assumptum ex quo ad hanc nullitatem inferebatur, quamvis ob reverentiam communis sensus Doctorum, & Rotæ super hoc requi- 7
sito, ut fundus censitus esse debeat in dominio libero, liberaque dispositione impositoris, non audeam illud impugnare, atque contrarium asserere, ita potius obsequendo nostrorum majorum auctoritati, attamen cum id expresse per Apostolicam Constitutionem determinatum non sit, hinc in discursiva ratione dicendum videretur, hoc requisitum a Bulla non desideratum probabili fundamento destitutum esse, ita indebite in lege potius exorbitanti, ac inducente nova onera, quæ prius non aderant, alia cumulando, vel subintelligendo contra juris regulas suadentes, ut onera potius minui, quam multiplicari debeant.

Ratio etenim originaliter assignata per Navarrum, & alios Auctores illius traditionis, cum qua moderniores pro Juristarum stylo, uno alterum transcribente, vel sequente, processerunt, illa assignatur, quod per census constitutionem constituatur jus reale super fundo, atque in alterum transfera-

feratur jus percipiendi redditum ex illo, ut per Leotard. *d. qu.* 55. *num.* 2. *in fine*, *&* *num.* 3.

Ista vero ratio est falsa, quoniam ex pluries insinuatis in 8 præcedentibus, ac etiam *sub tit. de Regalib. disc.* 92. *& sub tit. de Legat. disc.* 26. *& alibi*, ubi allegatur Cenc. *qu.* 23. & alii, verius est, quod per censum non transferatur dominium, neque aliquod jus reale, sed super fundo censito contrahatur quædam hypotheca magis specialis ratione expressionis, atque fundus fructifer, & capax desideratus solum tanquam subjectum necessarium pro exclusione census personalis ad tollendas quæstiones, & dubietates, de quibus supra *hoc eod. titulo disc.* 32. ut scilicet ita sciatur, cui peremptionis, vel diminutionis, aut infructuositatis periculo creditor subjaceat, ita tollendo suspicionem pari mutui fœneratitii impliciti, ac propterea receptum est, quod adimpleto ad istum effectum hoc requisito, cum designatione unius, vel plurium certorum fundorum capacium, prohibita non est obligatio, seu hypoteca generalis omnium bonorum pro observantia contractus, & cautela creditoris.

Si ergo fundus certus requiritur ad hunc solum effectum, 9 ut sit subjectum periculi, hinc proinde non videtur quid prohibeat hanc periculi designationem fieri posse concorditer super fundo alterius, eodem modo, quo quotidiana praxis docet in societatibus officiorum, vel in censibus vitalitiis, aut in officiis, & locis Montium vacabilibus, quod licet contractus substantietur inter Titium, & Sempronium, potest tamen persona Caii ignorantis, & non consentientis destinari pro periculo vitæ, ideoque idem a pari dicendum venit, cum nulla subsit probabilis ratio differentiæ.

Non sic est in altero casu, de quo *d. disc.* 13. *&* 31. & 10 in aliis, quod scilicet impositor census imponat super fundo, qui de facto sit suus, vel ab ipso possideatur tanquam suus, sed ob hypothecas anteriores, vel alia vincula, & onera revera sit incapax, quoniam tunc ubi creditor id sciat, probatio resultat, vel saltim vehemens suspicio, quod census personalis [illegible] confici voluerit, hodie prohibitus, atque declaratus, ut redoleat potius mutuum interpretativum, ob improbabilitatem credendi debitori, qui habeat fundum, ita aliis obnoxium, sed si cum bona fide id candide exprimatur, quod scilicet creditor volens sequi fidem debitoris, quem sciat esse idoneum ob alia bona, super quibus census creari non possit, contentetur hoc fundo de per se fructifero, & capaci tanquam subjecto pro dicto fine, vel effectu periculi, eo modo quo super alieno, non videtur quid prohibeat, idque præsertim in Urbe videtur in praxi frequens, quod scilicet etiam privatii, & ditissimi Barones, & Domicelli per Apostolicas Constitutiones prohibiti imponere census super bonis jurisdictionalibus, ac etiam super non jurisdictionalibus sitis extra ambitum quatuor milliarium, ad favorem exterorum, habentes vero in Urbe infra ambitum quatuor milliarium palatia, & vineas, aliaque bona ab hujusmodi prohibitionibus exempta, super illis cum diversis personis imponunt census, aliasque contrahunt hypothecas, adeout incapacitas sit notoria, & inexcusabilis, sed bona fide id fit, stantibus dictis prohibitionibus, atque ad evitandas pœnas, igitur, sufficere debet, ut satisfiat menti, vel fini Legislatoris, quod scilicet ita creditur subjaceat periculo peremptionis, vel infructuositatis certi fundi designati, atque excludatur census mere personalis, procedendo cum sæpius insinuata regula attendendi substantiam, vel finem, seu rationem legis potius, quam judaicas formalitates, & quemadmodum si plures super eadem persona tertia ineantur contractus vitalitii, ut supra, nulla prohibitio adesse videtur, sic a pari.

In omnem eventum applicando ad rem, quando etiam in consulendo, vel judicando, ob hujusmodi ratiocinia receden- 11 dum non videretur a prædicta magis communiter recepta traditione, seu propositione, adhuc tamen iste discursus considerabilis remanet ad dignoscendum, quod iste defectus non provenit a lege clara, sed a sensu Doctorum habente probabiles dubitandi rationes ad effectum, ut non ita mordicus, ac rigorose in hoc procedendum sit, saltem pro competentia, seu licita perceptione fructuum in ratione damnorum, & interesse, quodque evitetur ille rigor, qui in casu certi mutui usurarii, quamvis palliati, contra depravatum fœneratorem est adhibendus, quodque pariformiter non procedatur in d. casu mutui usurarii certi, sed cum fraude, & mala fide palliati, & in isto, vel similibus casibus, in quibus infectio contractus, atque transfusio in mutuum resultat ex apicibus juris, qui vix ejusdem juris Professoribus innotescunt, ut distinguendo advertitur *sub tit. de usur. disc.* 12. *& disc.* 17. & in aliis pluries, ac etiam *sub tit. de cambiis*, *& alibi*.

NEAPOLITANA CENSUS PRO SEMINARIO CUM MONASTERIO MONIALIUM S. CRUCIS DE LUCA NUNCUPATO.

Casus decisus per Rotam pro Seminario.

An census, de cujus initio, sive impositione non constat, sit redimibilis necne ad præscriptum Pianæ Constitutionis? Et an censendus sit potius consignativus, vel reservativus, aut e contra?

SUMMARIUM.

1 *Facti series cum resolutione.*
2 *Census non requirit scripturam, vel certam formam probationis, sed potest probari etiam adminiculative.*
3 *Census antiqui ante Bullam Pianam non erant redimibiles.*
4 *De argumentis census reservativi magis irredimibilis.*
5 *Quod attendi debeat substantia veritatis ex pactis, non autem formalitas verborum.*
6 *De argumenta irredimibilitatis resultante a qualitate debitoris.*

DISC. XLIII.

Possidentibus ab antiquo illis de familia Terracina quod- 1 dam prædium positum in loco nuncupato *la Volla* gravatum annuo censu ducatorum quinquaginta quinque, ad favorem cujusdam Cappellæ, seu Ecclesiastici beneficii, postmodum uniti Seminario, cum illud ex persona cujusdam Monialis superstitis ex præfatis de Terracina obvenerit in Monasterium S. Crucis nuncupatum de Luca, ab illo per annos 60. circiter, ac etiam prius dictus census pacifice solutus fuit; postmodum vero denegando solutionem, excitata fuit prætensio, ut ex parte Seminarii doceri deberet de titulo, sine quo non teneretur, vel saltim id suffragaretur pro facultate illum redimendi, sed coram Ordinario prodiit resolutio favore Seminarii, confirmata in secunda instantia per A. C. Introductaque causa in Rota coram Bevilaqua, & dato dubio, an constaret de censu redimibili? sub die 20. Februarii 1671. in utraque parte pro Seminario decisum fuit, constare scilicet de censu, & illum non esse redimibilem, atque in hoc statu absque ulteriori progressu causa reperitur, duæque propterea erant hujus dubii partes, primo scilicet super debito census in genere, & secundo posito censu, an ille esset redimibilis necne?

Quatenus itaque pertinet ad primum, in decisione de- 2 super edita principaliter processum est cum terminis census consignativi ad præscriptum Bullæ Nicolai Quinti, quæ est peculiaris pro isto Regno, & pro altero Siciliæ ultra pharum, sive illarum Martini, & Calixti Tertii, de quarum occasione, atque istius contractus introductione *habetur sup. hoc titulo disc.* 32. firmando (ac bene) quod cum certa, & præcisa forma super isto contractu præscripta non habeatur, neque pernecesse etiam hodie post Constitutionem Pianam exigat scripturam, sed possit aliunde, & per alias species probationis justificari, ut etiam advertitur *supra hoc eodem titulo disc.* 37. idcirco, ex diuturna præstatione inferri potest ad legitimam impositionem, potissime accedentibus quamplurimis, & quidem vehementibus adminiculis, ex deductis apud Cenc. *q.* 43. *n.* 75. *& magis q.* 81. *num.* 88. *& seqq.* Rota apud Seraph. *decis.* 1226. apud Buratt. *decis.* 10. *n.* 26. & in aliis relatis *in decis.* in qua etiam referuntur plura adminicula, & quidem urgentia, & quæ simul juncta concludentem inducere videbantur probationem ut etiam agnoscebant Scribentes pro Monasterio, qui magis insistebant in altero puncto facultatis redimendi, qui vere controversiæ causam dederat.

In hoc autem secundo puncto, etiam juste, & rationabili- 3 ter pro non competentia redemptionis responsum fuit, quoniam ex pluribus demonstrationibus, & præsertim, ex quadam enunciativa Leonis X. in provisione dicti beneficii adhuc non uniti, de anno 1516. & in altera de anno 1557. in instrumento divisionis inter fratres de Terracina, patet quod illud onus esset antiquum, & antequam prodiret Constitutio Piana, de quo tempore census solebant esse perpetui, talisque est præsumptio, donec qui alleget contrarium, id probet, ut in specie firmatur per Rot. *decis.* 394. post Cenc. Duard. *hoc tract, in proœm. quæst.* 19. & in aliis deductis in

eadem decis. cum verius sit facultatem redimendi esse de novo inductam per dict. Pianam Constitutionem, ex deductis apud Leotard. *de usur. q. 67. num. 29.*

4 Quamvis autem admisso etiam hoc præsupposito, quod ageretur de censu consignativo, adhuc resolutiones, reflectendo etiam ad solam veritatem, juste, beneque fundatæ viderentur, attamen pro meo sensu probabilius videbatur id, quod in fine ejusdem decisionis incidenter, & potius adminiculative insinuatur, quod ille esset census reservativus potius, quam consignativus, & per consequens, quod in competentia redemptionis esset certa, juxta specialiter firmata *dec. 8. & 51. par. 9. rec.* quoniam tam plures supradictæ enunciativæ, quam plures aliæ clare præferre videbantur, quod istud esset onus mere reale, ex ratione concessionis ipsius prædii, seu terreni, quod antiquitus esset de dominio Cappellæ, seu beneficii, per cujus Rectorem, forte pro meliori, magisque certo fructu juxta Regionis, ac temporum conditiones, ita censuatum fuisset, nimiumque ad id opinandum quoque Me impellebat dictæ Civitatis usus etiam hodiernus, magis vero antiquus, faciendi hujusmodi concessiones præsertim per Ecclesias potius sub nomine, vel contractu census, quam emphyteusis, quandoque tamen cum pacto redimendi, quan-
5 doque non, ut patet ex *decis. 392.* Franchis, cujus mentio frequenter habetur *sub tit. de servit. ad materiam retractatus*, ac etiam *sub tit. de emphyt.* & alibi ad effectum probandi adeo inculcatum verum, imo necessarium principium, per Judices perpetuo præ oculis habendum, quod scilicet insistendum non sit in formalitate verborum, sed in substantia veritatis, ac propterea ibi deciditur, quod si in verbis fiat concessio emphyteutica, vel censualis, adjicitur tamen pactum redimendi pro certa summa, tunc habeatur potius pro contractu emptionis, & venditionis, attendendo substantiam veritatis, non autem formalitatem verborum.

Item pro qualitate perpetua, & irredimibili, nimia consideratione dignam esse observabam qualitatem debitoris, vel vendentis, quod scilicet ageretur de Monasterio Monialium, 6
quodque singulis quibuscumque annis, & temporibus in illud obveniunt pecuniæ in notabili summa pro dotibus illarum Monialium, quæ recipiantur in locum deficientium, cum præcisa obligatione investiendi, juxta ea, quæ ad materiam dotis Monialium habentur *sub tit. de dote disc. 167.* Cum etenim magna difficultas adesse soleat in hac Civitate, ut etiam in Urbe, aliisque magnis Civitatibus faciendi investimenta tuta, nullumque melius investimentum dari possit, quam illud proprii debiti fructiferi, idcirco nimium improbabile esse considerabam, quod istud onus per adeo diuturnum tempus detentum esset, si fuisset redimibile, quæ ratio non militat in personis privatis, in quibus pro frequentiori praxi id sequi solet ob impotentiam, seu deficientem commoditatem, ac propterea considerabile videtur istud adminiculum, seu argumentum, quod a personæ qualitate resultat, potissime ubi alia accedant, ut supra.

S U M M A,
S I V E
C O M P E N D I U M
Eorum, quæ continentur in hoc lib. V. Parte III. de Censibus.

I.

S U M M A R I U M.

1. *Iste census est ignotus juri civili, & Canonico.*
2. *De censu reservativo, & ubi de illo agatur.*
3. *Qualis sit census consignativus, de quo hic agitur.*
4. *De Constitutionibus Martini V. & Calixti III.*
5. *De Bulla Nicolai V.*
6. *De Bulla S. Pii V. quid contineat, & de ejus forma.*
7. *Ubi servetur, & an dari possit de ejus non usu?*
8. *Non est in usu in Regno Siciliæ, & Insula Melevitana, & de ratione.*
9. *De ratione ob quam de non usu Apostolicarum Constitutionum dari non possit.*
10. *De veritate judicandi in hac materia.*

II.

11. *De probatione numerationis pecuniæ.*
12. *Non admittitur hæc exceptio in possessorio retinendæ.*
13. *An requiratur pernecesse instrumentum publicum?*
14. *Non requiritur actualis numeratio, sed sufficit præsentia pecuniæ.*
15. *Quid si pecuniam debitor immediate restituat creditori ex alia causa?*
16. *Loco pecuniæ sufficit cedula bancaria, sed non sufficit ordo, neque pecunia requiritur, ubi est causa dotis.*
17. *Non servata forma pecuniæ numeratæ contractus est invalidus, & fructus imputantur in sortem.*
18. *Non excusant consuetudo, vel simplicitas, aut minor ætas.*
19. *Quid de censu constituto ex pretio rei fructiferæ venditæ.*
20. *De sanatoria hujus defectus, & de aliis ad eam pertinentibus.*
21. *De censu creato ex fructibus alterius census.*
22. *Ad quid prosit consuetudo non servandi hanc formam, vel simplicitas, aliave bona fides.*
23. *An pro eo quod debeatur ex causa transactionis fieri possit census absque ista forma?*
24. *Quid ubi forma pecuniæ numeratæ adhibeatur in parte, an vitietur totus contractus?*

III.

25. *De requisito fundi censiti stabilis, & fructiferi capacis.*
26. *Iste defectus non solet sanari, & de ratione.*

27 Po-

27 *Potest fieri impositio super pluribus fundis, sed non super omnibus bonis.*
28 *Ad quid obligatio generalis bonorum sustineatur.*
29 *De cautionibus fidejussoriis, vel cedulis bancariis, & pignoribus pro securitate.*
30 *Quando certa finium designatio non requiratur.*
31 *An & quando super fundo alieno census imponatur?*
32 *An super fundo feudali, vel emphyteutico, seu fideicommissario census imponatur?*
33 *Debet etiam esse liber ab aliis oneribus, & hypothecis.*
34 *An hypotheca reddant adeo fundum incapacem, ut census sit nullus?*
35 *Requiritur etiam capacitas in fructibus.*
36 *Si est capax in parte, in ea parte census sustinetur.*
37 *Quando ex ratione damnorum, & interesse creditor percipiat fructus, etiamsi fundus sit alienus, vel incapax?*
38 *Census imponi potest super alio censu, & super locis Montium.*
39 *Quale onus in fundo censito creditor acquirat.*
40 *Impositio census, an sit vera alienatio?*
41 *De jure prælationis adversus extraneum emptorem.*
42 *An census circumscribantur loco ad varios effectus, & in specie illum collectarum?*
43 *An super fundo construendo census imponatur?*

IV.

44 *Irrepetibilitas sortis est de jure, seclusa etiam Bulla Piana.*
45 *An valeant pacta rescissoria, seclusa dicta Bulla, & quid ea attenta?*
46 *An istud pactum rescissorium, aliaque pœnalia vitient, vel vitientur?*
47 *De repetitione ob detectum fundi defectum, vel ob aliud non implementum.*
48 *De admissione implementi per æquipollens.*
49 *An rescindatur contractus censualis ob decoctionem debitoris?*
50 *Per sortis repetibilitatem, an & quando cesset cursus fructuum.*

V.

51 *Fructus non possunt esse ultra decem pro centenario.*
52 *In eis computantur pacta franchitia, & alia commoda creditoris.*
53 *Excessus vitiatur, sed non vitiat.*
54 *De fructuum reductione, vel sbassatione conventionali.*
55 *Per Ecclesiam, vel alium alienare prohibitum, an hæc reductio fiat?*
56 *De reductione generali concedi solita per Principem.*
57 *De aliis ad materiam fructuum, & præsertim an habeant viam executivam?*
58 *An fructus habeat eandem auctoritatem, eademque privilegia sortis?*

VI.

59 *De facultate debitoris quandocumque redimendi.*
60 *Extinctio fieri potest etiam per Ecclesias, & alienare prohibitos.*
61 *Ista facultas non conceditur in censibus antiquis ante Bullam S. Pii.*
62 *De disdicta quomodo fieri debeat, & quando non sit necessaria.*
63 *An requiratur præcise actus retrosimilis pecuniæ numeratæ?*
64 *De forma disdicta.*
65 *De ejus reproductione, & effectibus.*
66 *De deposito quomodo fieri debeat, & de ejus requisitis.*
67 *Qualis sit Judex competens.*
68 *Fieri potest depositum etiam ante lapsum bimestris.*
69 *De variatione monetæ, & quid sit deponendum.*
70 *An census reviviscat, si pecunia creditori soluta avocetur?*
71 *An creditor teneatur recipere restitutionem sortis in parte?*
72 *De extinctione præsumpta, & de præscriptione, quæ in materia cadit.*
73 *Quando ex potestatis defectu restitutio sortis ad extinctionem non sufficiat.*
74 *Quid ubi plures sint census Domini, vel unus proprietarius, & alter usufructuarius?*
75 *Restituta sorte in parte, an pro reliqua duret census?*
76 *De extinctione ratione incompatibilitatis, quia creditor fiat Dominus fundi censiti.*
77 *Quando peremptio, vel sterilitas fundi censiti faciat cessare censum.*

VII.

78 *Census vitalitii ignoti in jure communi, ac etiam in Apostolicis Constitutionibus.*
79 *Est contractus licitus, atque in eo cadit injustitia, non autem usura.*
80 *Quomodo reguletur justitia istius contractus.*
81 *De irrepetibilitate sortis, ejusque restitutionis impedita facultate.*
82 *An debeat servari forma Bullæ Pianæ.*
83 *Quinam non possint istum contractum facere?*

I.

De censuum variis speciebus, & de quibus in præsenti agatur, eorumque origine, vel introductione, ac etiam forma, ut validi, ac liciti sint.

Civili, & Canonico juri communi, ignotus est ille con- 1
signativus census, cujus nimis frequentem usum hodie
habemus, quamvis etenim civile censitorum mentionem ha-
beat, ac etiam Canonicum de censibus agat, illæ tamen
census species sunt, quæ apud antiquos linguæ latinæ Scri-
ptores quoque erant in usu, & quæ tributum, vel domi-
nicalem recognitionem, sive rerum pretium denotabant. 2
Hujus autem antiqui vocabuli imaginem, vel speciem, re-
sinet ille reservativus census, qui sub emphyteutica materia
suam habuit tractationem, quia nempe emphyteutici, seu
livellari contractus adinstar, bona alteri sub alicujus an-
nuæ præstationis solutione, sub census nomine explicari so-
litæ, concedantur, ideoque reservativus census dicitur, ut-
pote in rei propriæ concessione per ipsum Dominum, &
concedentem reservatus, atque de hoc in præsenti non agi-
tur, dum diversam enunciatam habet sedem.
De consignativo autem censu præsens tractatio est, qui 3
pecunia mediante acquiratur, vel respective constituatur,
ideoque usuræ suspicionem habet, ejusque inspectio fre-
quenter in materia cadit; pecunia etenim de sui natura ste-
rili, ac infructifera existente, usuræ suspicionem inducit
illa annua, vel alias temporanea præstatio, quam in fru-
ctuum, vel usurarum specie, seu figura, ille, qui pecu-
niam recepit datori, præstare debeat, quasi quod implici-
tum, vel interpretativum mutuum id occultet.
In aliquibus Hispaniarum, ac Germaniæ partibus, iste 4
contractus inolevit, illeque præsertim, qui in Germania
in usu erat, & in Constantiensi Concilio Generali, sub
aliqua disputationis trutina (extra tamen conciliares sessio-
nes) habitus fuit, ab eodem tamen Martino V. qui in eo-
dem Concilio Pontifex creatus est, approbatus, ac etiam
deinde a Calixto Tertio.
Ille vero contractus, qui in Hispaniis in usu erat, occa- 5
sione ejus introductionis in utriusque Siciliæ Regnis, per com-
munem Regem factæ, approbationem a Nicolao Quinto ha-
buit, illaque Nicolai Pontificia lex, eam habet formam, ut
super bonis stabilibus fructiferis imponi, seu creari debeat,
fructus autem singulis annis per impositorem datori pecu-
niæ, præstandi, decimam datæ sortis excedere non valeant,
quod pro clariori explicatione fructus conventionem pro
quolibet centenario, & anno denotat, istaque lex pro fru-
ctuum taxa, ut major illicita sit, inferior vero licita, non
localis prædictorum Regnorum tantum est, ut aliqui cre-
dunt, sed ea veriori sententia universalis.
Quia vero in eo censu, qui in Germania, aliisque Regio- 6
nibus practicabatur per enunciatas Martini, & Calixti Consti-
tutiones approbato, adhuc dubitandi rationes perseverabant
ad Italiam quoque extensæ, in qua idem usus invaluerat, an
scilicet usurariam haberet labem, hinc S. Pius V. ad o-
mnem dubitandi occasionem dirimendam, nova huic con-
tractui formam præscripsit, ut nonnisi cum prompta pecu-
nia, in ipso creationis actu numerata, creari valeat, ideo-
que interdicta est illa creatio, quæ pro antecedenti credito,
sive pro mercium, aliorumque bonorum pretio fieret, quod- 7
que nonnisi super certis bonis stabilibus, ac fructiferis, cer-
tis finibus designatis, quorum fructus conventam annuo-
rum censuum taxam excedant, vel saltem adæquent, crea-
tio sequi valeat, antiquis proinde reprobatis censibus per-
sonalibus, qui præmissis Germaniæ præsertim quæstioni-
bus, vel dubitandi rationibus, ansam præbebant.
Sortem autem demortuam, & omnino irrepetibilem, ex
cre-

creditoris parte decrevit, quibuscumque rescissoriis, vel pœnalibus pactis damnatis, cum debitoris tamen libertate quandocumque eandem restituendi sortem, atque censum redimendi, quavis præscriptione, vel temporis lapsu non obstante, certam huic redemptioni præscribendo formam, ut per antecedens bimestre eam debitor creditori denunciare debeat, quodque creditore, hoc termino elapso, oblatæ restitutionis sortis solutionem recipere renuente, illam penes Ædem sacram, vel aliam idoneam personam, pro locorum moribus deponere liceat, atque ita liberationem reportare, ac demum ut fundò censito in toto, vel parte chasmate pereunte, pereat etiam census, nulla data nova provisione super fructibus, quorum justitia ista nova lex contenta est, ideoque prædicta Nicolai sana venit attendenda.

8 Super istius Pianæ Constitutionis usu, vel observantia, non modica dignoscitur opinionum scissura, pro illis Provinciis, vel ditionibus, in quibus ea usu non recepta prætenditur, quodque continuari debeat cum ea contrahendi forma, quam præscripsit Bulla Nicolai, ut in aliquibus Hispaniæ partibus, aliisque Regionibus contingit, atque in ipsamet Italia in Regno Neapolitano opinio est. a

Extra istam quæstionem etenim est alterum Siciliæ Regnum ultra Pharum, dum per eundem Gregorii Decimitertii Successorem, ista potitur exemptione, aliquibus exceptis, necessitate scilicet fundi certi fructiferi, & perpetuitate, seu irrepetibilitate, ideoque in reliquis, ex Pontificio placito, cum antiqua dicti Nicolai Bullæ forma continuatur.

9 Aliqui namque indistincte credunt de hoc non usu dari non posse, ideoque in omnibus, istam Pianam formam servandam esse, eaque non servata, contractum usurarium, seu invalidum censeri, ea differentiæ ratione in Pontificiis legibus assignari solita, quod cum non a Populo, ut Principes sæculares, sed a Deo immediate, ac directe mutiatur potestatem, ab acceptatione, ac usu Populorum, ejus leges firmitatem non expectant, istamque opinionem sequitur, ac recipit Romana Curia, quæ contractus censuales, citra dictam formam, ubicumque creatos, dicto Siciliæ ultra Regno, eique annexa Melevitana Insula exceptis, præsertim vero pro frequentiori praxi in dicto Neapolitano Regno, invalidos reputat, opposito non usu neglecto.

10 Alii vero e converso, cum generalitate requisitorum aliarum legum procedentes, opinantur, ut non usus hujus legis vim adimat, & alii forte probabilius eam adhibent distinctionem ut in iis partibus, in quibus ista nova lex usurariam materiam concernant, ideoque Divini Juris usuras prohibentis declarativa sit, hujusque peccati materiam concernat, ubique obliget, neque subditis licentia tribuenda sit eam non recipere, ac non servare; illaque pars vere a Pontificia pendeat potestate; in aliis vero partibus, quæ accidentales solemnitates concernant, ut præsertim ea est pecuniæ numeratæ forma, cui idem Pontifex, vel generaliter juxta insinuatum Regni Siciliæ exemplum, vel particulariter cum præventivis dispensationibus, vel cum sanationibus passim derogat, ac dispensat, ut Principis potius, quam Pontificis nova lex dicenda sit, ideoque extra propriam temporalem Ditionem absque populorum consensu & usu non arctet. b

11 Hinc judiciorum eadem in dies varietas dignoscitur, in sæculari etenim Foro illarum ditionum, in quibus iste non usus prætenditur, contractus citra hujus novæ legis formam creari liciti, ac validi reputantur, suamque obtinent executionem, in Ecclesiastico autem Foro, qui ab ejus Metropoliticæ Romanæ Curiæ opinionibus, & praxi normam recipit, reputantur usurarii, executione denegata, fructuumque imputatione in sortem admissa, nisi Apostolicæ sanationis remedium, de quo infra superveniat, adeout, ab incidenti unius, vel alterius Fori competentia, quam accidentalis personæ debitoris, vel bonorum possessoris laicalis, vel Ecclesiastica qualitas producat, ipsa rei substantia vel negotii principalis justitia, vel injustitia pendeat, quod quidem magnum censendum est absurdum, ut etiam in usurarum, vel interusuriorum, ac etiam cambiorum materia frequens praxis docet.

a Disc. 2. & in aliis. b Dict. disc. 2.

II.

De forma, seu requisito pecuniæ numeratæ.

PRæsupposito itaque, ut Pianæ legis formam contractus pro ejus firmitate in omnibus habere debeat, ejusdemque legis singulas partes, vel requisita expendendo, quatenus ad primum pecuniæ numeratæ in ipso actu pertinet, super ejus justificatione, facti potius, quam juris frequentiores contingunt quæstiones, ex verborum instrumenti formalitate decidi solitæ, an scilicet Notarius, de facto proprio testetur, numerationis pecuniæ coram ipso, & testibus, vel potius ex contrahentium assertione, quod numerata fuerit, ideoque certam id non recipit regulam, cum a singulorum casuum qualitate, & circumstantiis pendeat. c

12 Non tamen ad ejusdem instrumenti, vel alterius documenti verba, hæc probatio præcise restricta est, sed alias admittit probationis species, dum Notarii negligentia in id exprimendo, veritati præjudicium parere non debet. d

13 Atque hinc manat, ut istius formæ non servatæ exceptio, in summario, ac privilegiato retinendæ, seu manutentionis possessorio non admittatur, ob justificationis possibilitatem in petitorio. e

14 Cumque ista Piana lex coram Notario, & testibus, in ipso instrumenti actu, numerationem fieri debere præcipiat, hinc manat quæstio, consuetam habens opinionum scissuram, an publicum instrumentum pro forma quoque requiratur; probabilior autem, magisque recepta est negativa opinio, ut ad aliorum contractuum instar, per scripturam quoque privatam, vel coram testibus fieri valeat, ita demonstrative potius, frequentioris praxis ratione, quam taxative lege loquente. f

15 Ex recepta tamen Romanæ Curiæ praxi, vel interpretatione, numerationis habitu, vel potentia sufficit, ut scilicet in Notarii, & testium conspectu in eo actu pecunia interveniat, quæ debitori volenti, per creditorem numerari valeat, ac debeat, quamvis, eodem debitore non curante, actualis non sequatur numeratio, ideoque ad cæremonialem formalitatem, ista forma de facto redacta videtur, cum alicujus etiam modicæ quantitatis pecuniæ asportatione vulgo, *per mostra*. g

16 Non minorem item formalitatem, illa forensium, seu practicorum recepta distinctio continet, cum qua quæstionem decidunt, an instantanea ejusdem pecuniæ restitutio, quam debitor eidem creditori in alterius debiti causam faciat, ad formæ implementum sufficiat, ut scilicet, de prævia simulationis conventione non constito, quædam intellectualis, vel imaginaria, ac instantanea operatio attendenda veniat, quod Judaismi speciem redolere videtur, rei substantiæ, vel naturali veritati oppositum.

17 Bancaria cedula, ex ejusdem S. Pii declarationibus, numeratæ pecuniæ æquipollet, eandemque habet æquipollentiam creditum ea causa datis, legis vero litteræ, magis quam par est, inserviendo, eodemque judaice, parum commendabili recenti stylo, invalidus ea illius formæ defectu reputatur contractus, qui creatus fuerit cum ordine alicui publico bancho directo, effectumque revera sortito, cum ipsius sinceritatis, vel naturalis veritatis fomento, quia nempe creditor vere ibi pecuniam promptam haberet, asperum tamen id videtur, ubi sinceritatis, ac veritatis accedat substantia, quæ verborum formalitati prævalere debet, legis spiritu, vel ratione, seu fine attento, non autem littera. h

18 Ista itaque non adimpleta forma, invalidus, ac fœneratitius reputatur contractus, interpretativum potius redolens mutuum, ut propterea inexactorum fructuum actio denegetur, atque exactorum, usurarum adinstar, imputatio in sortem fiat, muliebri sexu, vel rusticitate, sive minori ætate, aut communi consuetudine, ex quodam pariter ab humana ratione aberrante rigore non obstantibus.

19 Minusque excusationem præbente, ipsius crediti sortis veritate, ac omnimoda sinceritate, quinimmo fructifera natura, quale est rei fructiferæ venditæ pretium, ut ad ejusdem rei fructuum mensuram, ex æquitate compensativos fructus, vel interusuria producat, non tamen fructus census, utpote invalidi, sed in ratione fructuum recompensativorum, vel damnorum, & interesse, ideoque excessive exactum in istam census causam, ultra ipsius rei venditæ fructuum metam, tanquam usurarium in sortem imputatur, minori, vel pupillari ætate, vel consuetudine, aliave bona fide, vel justa credulitate non admissis, quod pariter asperum, atque ab humana ratione alienum videtur, parumque discretum continet rigorem. i

20 Hanc autem aliquando supplet formam præventiva Apostolica dispensatio desuper obtineri solita, ut pro alio vero, ac licito credito census creari valeat, sive jam creati Apostolica sanatio, cum clausula, *constito de vero credito*, ubi res integra sit, quia nempe valida sententia super sortis extenuatione, cum fructibus solutis, non accesserit, aliis contractus substantialibus requisitis accedentibus, non denegatur, difficultatem hujus gratiæ concessioni præbente insinuata sententia,

tentia, qua etiam neglecta quandoque pro Papæ arbitrio (commendabiliter quidem) sanatio quoque conceditur, itaque sanatio effectum habet retroactivum ad suum initium, ideoque fructuum exactionem jam sequutam licitam efficit, atque pro decursorum, & non solutorum exactione efficacem parit actionem, veri crediti in conditione politi nova justificatione extrinseca non desiderata, sed ea sufficiente, quæ ex eodem instrumento alias valido resultet ipsius legis fine, ac ratione perpensis, ne scilicet pro illicito, & usurario credito, seu ex causa ludi, vel civanitæ, aliave illicita, & reproba causa proveniat, atque ad id dirigi debet judicium ejus, cui hujus gratiæ executio commissa sit, sive electum sit arbitrium, cui quandoque ejusdem gratiæ concessionem, vel denegationem in casu ambiguo Papa remittere solet. *l*

21 Cumque illius novæ formæ per legem positivam inductæ, remissionem, vel suppletionem ista sanatoria gratia operari soleat, non autem suppletionem aliorum defectuum, qui ex contractus natura ex Sacrorum Canonum, vel antiquiorum Constitutionum dispositione, vel intentione dignoscantur, ubi præsertim vere usuraria accedat infectio, quam utpote juris Divini, Pontificia non sanat, nec supplet potestas.

22 Hinc manat quæstio in præfati Neapolitani Regni præsertim contractibus cadere solita, an sanatione sit dignus ille census, qui pro eo contractus sit credito, quod ab alterius validi census fructibus derivet? Dubitandi rationem præbente anathocismi prohibitione, ab utroque Canonico, & civili jure manante, quodque propterea fructuum, & usurarum conversio in sortem, ut cum superfetatione novos producat fructus, usurariam labem redoleat. Contrarium vero est magis receptum, cum censuum fructus sorte jam demortua, sortis speciem habeant, ideoque nova interusuria suis legitimis accedentibus requisitis, aliorum debitorum admittat, parere apta sunt, itaque forma seclusa in sortem novi census converti, prohibitionem habent, ut illorum locorum, in quibus hæc nova lex in usu non sit, inconcussa praxis docet. *m*

23 Quamvis item juxta Romanæ Curiæ receptum sensum, muliebris, vel rusticana simplicitas, vel minor ætas, vel contrarius usus, aut sinceritas crediti, sive alia justa credulitas non excusent, adhuc tamen magnifacienda hæc esse, omnis justitiæ, & æquitatis ratio suadet, ut facilius præmissa concedenda sit sanatio, cujus concessio, vel denegatio a facti qualitate, & circumstantiis regulanda est.

Transactionis causam huic formæ æquipollentem esse aliqui credunt, alii vero negant, ut ex quavis causa census impositio sequatur, ista forma servanda sit. Itaque posterior opinio magis recepta forte videtur, ut ita hanc eludendi, vel fraudandi legem, seu formam adimatur occasio.

Hujus formæ implementum in parte, altera parte deficta, an sufficiat, quæstio est, quia nempe sors, partim ex tunc
24 numerata pecunia, partim vero ex antecedenti credito, vel mercium, aliorumve bonorum pretio, constituta sit, aliquibus pro ea parte, in qua forma servata sit, contractum sustineri opinantibus, utili per inutile non vitiato, ob quantitativæ materiæ naturam dividuam, ut eandem producat utilitatem pars respectu partis, ac totum respectu totius. *n*

Contrarium vero probabilior, magisque recepta opinio credit, ut vitium in parte, totam corrumpat massam, ideoque utile per inutile vitiatum remaneat, tum ob formæ individuam naturam, tum propterea, ut fraudibus, quibus Piana lex occurrere studuit, non pateat aditus, pecuniæ siquidem numeratæ pars aliquos indigentes, vel suffocatos impellit, vel cogit debitores, ut merces, aliave bona, pro nimium alterato pretio, a callido fœneratore accipiant, juxta illius contractus speciem, utique juri communi forte ignotam, quam pene ubique prudenter, locales damnarunt leges, cui stocchi, vel barocchi, seu civanitæ nomen, seu vocabulum, pro nostris Italiæ moribus, loquendive usu congruit, præmissa dividuitatis ratione alteri fundi capacis requisito adaptata, ac etiam ejusdem contractus successivo progressui, ut partis sortis restitutio, vel partis fundi capacis peremptio, aut incapacitas totum non vitiet actum, qui sustineatur in parte.

c *disc.* 4. *&* 34.
d *disc.* 5. *&* 6. *&* 36.
e *dict. disc.* 6. *&* 11.
f *de feud. disc.* 29.
g *disc.* 4. *&* in aliis.
h *disc.* 4. *&* 34.
i *disc.* 1. 2. *&* 10.
l *disc.* 2. 3. *&* 34.
m *d. disc.* 20. n *disc.* 34.

III.

De altero requisito rei stabilis fructiferæ, & capacis certis finibus designatæ.

Cum personales census enunciatas Theologorum, & Canonistarum parerent quæstiones, quasi quod usurarium, 25
palliatum mutuum iste contractus occultaret, hinc S. Pius in hac parte præfatæ Nicolai antiquiori legi inhærendo, personalibus, ac etiam realibus censibus generalibus reprobatis, istam quoque adjecit legem, quæ declarationis 26
naturæ contractus potius, quam solemnitatis speciem habet, ideoque huic requisito dispensari non solet, minusque istius defectus sanatio concedi.

Quamvis autem certa res stabilis fructifera, & capax certis 27 finibus designata in numero singulari pro census fundo, ac subjecto, in plurium sensu, seclusa etiam moderna Piana lege desideretur, non tamen pluralitas damnata est, ut scilicet super pluribus fundis æque certis, atque certorum finium expressionem habentibus unius census impositio fieri valeat, ea prohibita impositione, quæ super omnibus impositoris bonis fiat. Omnium bonorum obligatione pro contractus observantia, fructuumque solutione non prohibita. *o*

Minusque pro eodem effectu, aliis prohibitis cautionibus 28 fidejussoris, vel illis, quæ tanquam campsoriæ, seu bancariæ cedulæ, aut manualia pignora pro locorum moribus ad securitatem adhiberi soleant, dummodo cautio aliud creditori non paret lucrum, vel emolumentum quod ubi accedat, in fructu est, ejusque pars dicitur, atque venit in calculo.

Certorum vero finium designatio, pro forma præcisa non 29 exigitur, sed pro certo fine, vel effectu, ut capacitas fundi dignoscatur, ac etiam ut ejus peremptionis creditor subjaceat periculo, quod contractum salvat, illumque ab interpretativi fœneratitii mutui labe, vel suspicione eximit, quamvis longe major capacitas, seu perpetuitas, hoc periculum 30
valde remotum, ac verisimiliter non contingibile reddat, ideoque istius requisiti implementum illud admittit æquipollens, per quod, neglecta etiam certorum finium designatione, idem resultet effectus, quia nempe notorios res habeat fines, aliæve accedant circumstantiæ, quæ illius inducant certitudinem. *p*

Proprius autem impositoris esse debet census fundus, 31 non autem alienus, nisi Domini accedat consensus, ob cujus interventum, super alieno quoque fundo censum constitui permissum est. *q*

Eo vero impositoris accedente dominio, quod non omnino plenum, ac liberum sit, sed utile tantum, vel resolubile, ut in feudatarii, vel emphyteutæ, sive ad longum tempus conductoris, aut fideicommisso gravati, resolubili dominio contingit, quæstio est, an sufficiat, magisque probabilis affirmativa opinio est, pro tempore, quo jus impositoris duret, eoque resoluto, cesset contractus; nisi alium impositor subroget fundum, ut propterea omnimoda libertas repetendi sortem creditori non detur. *r* 32

Non sufficit autem dominium, nisi eam admixtam habeat libertatem, ex qua ejusdem fundi capacitas manet, nil etenim refert fundum esse in impositoris dominio, si alii jam impositi census, aliave onera vel servitutes, aut jam contractæ hypothecæ illius absorbeant valorem. *s* 33

Ea tamen differentia accedente, inter illam incapacitatem, quæ ex dominii defectu, aliove mere reali, ac infixo perpetuo onere resultat, & alteram, quæ ex simplicibus hypothecis, ut prima species contractum ab initio inutilem reddat, altera vero in quodam validitatis implicito statu constituat, ab ipsarum scilicet hypothecarum futuro contingibili experimento validitatem, vel invaliditatem expectante ob liberam impositoris facultatem illas solutione, vel novatione mediantibus dissolvendi. 34

Nedum autem in sortis valore, sed etiam in fructu capacitas desideratur, ut illius fundi censiti fructus census fructibus respondeant, ne fictio superet veritatem. *t* 35

Ad capacitatis tamen ratam, seu mensuram, actus validus est, neque per inutile vitiatur utile, nisi certa incapacitatis scientia malam fidem, ac depravatam fœnerandi intentionem in creditore arguat. 36

Creditoris itaque bona, vel mala fides, istius requisiti materiam regulat, ubi etenim in mala fide sit, quia nempe incapacitatis ab initio conscius esset, inutilis tunc remanet actus, qui palliatum, seu interpretativum potius redolet fœneratitium mutuum, ideoque, neque in fructuum censu, minusque in altera damnorum, & interesse ratione, aliquas percipere licet accessiones, quæ utpote usurarum 37

spe-

speciem habentes, illicitæ essent, ideoque restitutioni obnoxiæ, vel in sortem imputabiles.

Ubi vero creditoris bona fides accedat, quia nempe debitoris assertioni, super fundi pertinentia, & capacitate, cum justa credulitate, quæ a crassa, vel affectata ignorantia aliena sit, fidem præstat, tunc non sustinetur quidam actus in ratione census, qui absque capaci subjecto nunquam extitit, licite autem ac juste, conventos petit ac exigit fructus,
38 in damnorum, & interesse ratione, ne alias debitoris mendax, & culposa assertio prosit, innocenti vero creditori noceat, istaque distinctio damnorum, & interesse, pertinentiam ex contrahentium conventione, vel ex legis dispositione manantem redolet. *u*

39 Quæstione cadente, ubi post jam in bonæ fidei statu initum contractum, ista alieni dominii, vel incapacitatis notitia, creditori superveniat, an damnorum, & interesse cursum quoque cessare faciat. Idque consuetam habet opinionum scissuram, probabilior autem ea est opinio creditori favorabilis, mendaci autem debitori odiosa, ut adhuc dictorum damnorum, & interesse cursus duret, nisi facti circumstantiæ depravatam in creditore fœnerandi suadeant intentionem. *x*

40 Fundi autem, sive rei stabilis fructiferæ nomine, nedum illa vera stabilia veniunt, quæ soli sint, sed etiam ea quæ ex legis fictione, vel potentia pro stabilibus habentur, quamvis vere non sint, sed jura incorporalia quæ tertiam constituunt speciem, ut in ipsismet censibus, sive in illis cum Principe, vel Republica juribus, quæ pro Romanæ Curiæ loquendi usu, sub locorum Montium nomine, seu vocabulo explicantur; super istis autem, vel super alio censu per impositorem possesso, tanquam super fundo, aliis pertinentiæ, & capacitatis accedentibus requisitis, valide census constituitur. *y*

41 Super jure, quod in fundo censito creditor acquirit, opinionum consueta scissura dignoscitur, aliquibus opinantibus, ut dominii saltim utilis, vel subalterni aliquam obtineat participationem, aliis ut servitutem prædialem id importet, aliis vero ut nonnisi specialem aliquanto magis efficacem, & privilegiatam importet hypothecam quæ sub prohibitæ alienationis genere cadat, ideoque in bonis Ecclesiæ aliisque alienari prohibitis, ista census impositio ex hodie firmiter recepta opinione, cadit, quod ipsa veram importet positio fundi censiti, non autem aliorum bonorum sub generica hypotheca cadentium respectu veræ alienationis habeat speciem ad plures effectus illum præsertim, quem frequentior Fori praxis docet electionis in causam detractionum, quæ fideicommissi onere gravato competant.

42 Illud vero quasi reale jus in censito fundo creditor acquirere videtur, quod illa Piana lex ei tribuit, prælationis nempe retractus, adversus extraneum emptorem, non autem adversus eum, cui alia vicinitatis, vel sanguinis, aut consortii, sive directi dominii, vel emphyteutæ, sive retractus prælatio competat, cum ille censualis omnibus debitor sit, postremamque occupet locum, illud tamen super alios potiores retractum species habent privilegium, ut sola extrajudicialis scientia cum præfiniti termini lapsu illum non excludat, sed judicialis sequatur interpellatio. *a*

43 Ex isto autem fundi stabilis, vel æquipollentis requisito, super loci circumscriptione, oritur quæstio, consuetam pariter habens opinionum scissuram, aliquibus opinantibus ut loco ipsius censiti fundi census quoque circumscribatur, aliis vero ut loco destinatæ solutionis fructuum, ac restitutionis fortis, aliis, ut loco contractus, ac aliis, ut tanquam jurium, & actionum habens speciem, loci non habeat circumscriptionem sed nominum debitorum, aliorumque jurium incorporalium admittat, creditoris sequatur personam, ideoque illa sequenda est opinio, quam loci Forum, vel Tribunalia receperit.

44 Itaque decisio alteram regulat, collectarum, aliarumque onerum quæstionem, in quo scilicet loco creditor pro censibus, quos possideat, collectari, vel sub æstimo poni debeat, sive e converso, an ex ipsius censiti fundi collecta, vel æstimo census onus deducendum sit, ut in Regalium sede advertitur, ubi collectarum, aliorumque onerum est tractatio. *b*

An autem super fundo, qui adhuc in rerum natura non extet, sed cum ipsa pecunia ad censum data sit construendos valide census imponatur, ex facti circumstantiis pendet, ut in sua sede advertitur. *c*

o *de feud. disc. 22. & hoc tit. disc. 6.* p *disc. 6.* q *disc. 41.* r *disc. 8.* s *disc. 39. & 41.* t *disc. 3.* u *disc. 13. & 31.* x *ibidem.* y *disc. 17. hoc tit. & disc. 43. de Regal.* z *de Alien. disc. 1. ex numer. 38. de legitima, disc. 25. ex n. 35.* a *disc. 39. & 40.* b *de Regal. disc. 92.* c *disc. 7.*

IV.

De irrepetibilitate sortis, ac de pactis rescissoriis, aliisque pœnalibus, & quando ad sortis depositum debitor teneatur, vel ob repetibilitatem cesset fructuum cursus.

INter hujus contractus requisita, istud demortuæ sortis, 45
quæ ex creditoris parte sit perpetuo irrepetibilis, recensetur, idque, moderna etiam Piana lege seclusa, de contractus natura ex juris dispositione, vel intentione desumi probabilius est, omnem vero quæstionem dirimit ista lex, quæ clare id præcipit, ambigui juris declarationem potius quam novæ formæ introductionem in hac parte continens.

Juris autem, vel antiquarum Pontificiarum Constitutio- 46
num dispositione, vel intentione attenta, quæstio est, consuetam pariter habens opinionum scissuram, an rescissoria, vel alias pœnalia pacta non quidem pura pro creditoris libera facultate, sed sub non solutionis fructuum, vel alterius deficientis implementi conditione adjecta, firma sint, suamque mereantur executionem, itaque Piana lege seclusa, quæ ex magis recepto Romanæ Curiæ sensu, indefinite id prohibet, probabilior, magisque recepta est affirmativa opinio, dum in debitoris libito, ac facultate positum est, ut casus non fiat, ideoque suæ conditionis purificatio, ex ipsius debitoris potius, quam creditoris facultate proveniat, istaque ratio facit, ut ubi, non cum ista Piana lege, quæ de jure, vel de facto in usu non sit, sed cum illa Nicolai, sive aliis Martini, & Calixti vivatur, ista rescissoria pacta in viridi sint observantiæ, ut præsertim sæcularium Tribunalium enunciati Neapolitani Regni praxis docet, magis vero alterius Siciliæ ultra, quod extra omnem quæstionem (ut supra) huic novæ non subjacet legi, magnam tamen eorundem Tribunalium stylus super hujus rescissorii pacti exercitio vel praxi, adhibet æquitatem, ac circumspectionem habet, ut nonnisi cum pluries monito, nimiumque moroso debitore suum sortiatur effectum.

Ubi vero cum Piana lege vivatur, sive vivendum sit, et in 47
eodem Neapolitano Regno vivi debere etiam ad istum pacti rescissorii exercitium effectum, Romana Curia firmiter credit ac practicat, quæstio cadit, an istius, aliorumque pœnalium pactorum adjectio, contractum vitiet, vel potius ipsis vitiatis pactis, ac pro non scriptis habitis, ipse contractus firmus remaneat, itaque posterior magis probabilis, receptaque opinio est, cum hujusmodi pacta contractus accidentalia potius respiciant, ideoque non vitiant, sed vitiantur, tunc etenim vitiant quando substantialia, vel naturalia concernant, quia nempe liberam creditori tribuant facultatem, etiam sine debitoris mora, vel culpa sortem pro libito voluntatis repetendi, cum tunc interpretativum mutuum potius quam census naturam actus habeat, ideoque facti potius quam juris quæstio est, ex facti circumstantiis decidenda, quæ creditoris sinceram, vel respective depravatam suadeant intentionem, magnum vero sinceritatis argumentum præbet relativa conventio ad ejusdem Pianæ legis formam ac præcepta. *d*

Censiti fundi detecta minus vera per debitorem asserta 48
pertinentia, vel capacitas, aut libertas, sive conventæ cautionis, vel alterius promissionis non implementum, sortis repetitioni locum aperit, atque pro ea creditori actionem in judicio experibilem adversus debitorem præbet; Non tamen ad veræ, ac omnimodæ repetitionis effectum, sed ad aliam deposite, loco cautionis, vel investimenti, sive ut ipsi creditori fiat restitutio, pro diversa Tribunalium praxi. *e*

Ad hanc autem evitandam repetitionem, vel depositum, æquipollens admittitur implementum, unius scilicet æque idonei fidejussoris loco alterius, vel alterius fundi æque idonei, & capacis subrogatio. *f*

In pluries enunciati Regni Neapolitani sæcularibus Tri- 49
bunalibus, declarata debitoris decoctio, sive creditorum concursus super ejus patrimonio efformatus censualium contractuum inducit rescissionem, ac sortis repetitionem, qua pendente, fructuum cursus impeditus non remaneat, non tamen in fructuum census, sed in damnorum, & interesse ratione, idque debitoris, ejusve creditorum interest, cum ita cesset illud interesse, quod ibi datur pro fructibus census, quos tertia vocant, denegatur autem pro altero interesse. Curia vero Romana hanc non recipit opinionem, ut decoctio, vel concursus hujusmodi rescissionem causet, ac alterius nil referret, dum cessantibus interesse legitimis requisitis specialiter, & extrinsecus justificatis, ut in usurarum sede advertitur, denegatur illud interesse, quod ibi conceditur. *g*

Ubi

50 Ubi itaque ista facultas, vel actio creditori competat debitorem cogendi ad sortis restitutionem, vel depositum, quæstio est, an fructuum cursus cesset; atque affirmativam antiquiori tempore Curia tenuit, negativam vero tenet recentior, illaque probabilior est, quamvis facultatem creditor ad proximum exercitium deduxerit, obtinendo nempe debitoris condemnationem, ob implicitum perseverantiæ contractus statum, quia debitor alium subrogando fundum, sive aliud æquipollens præstando implementum, id impedire potest, cumque in sua potius, quam creditoris facultate repositum sit id impedire, ideoque non facere, ab ejus culposo facto, vel mora proveniat, hinc propterea lucrum, ac beneficium exinde reportare non debet, tum etenim ob sortis repetibilitatem fructuum cursus merito cessat, quando ea omnino pura est, & creditoris libito exercibilis, cum ita censuali corrupto contractu in interpretativum mutuum resolvatur. *h*

d *Disc.* 1. 10. *& seqq.* e *Disc.* 9. 13. *& disc.* 33.
f *D. disc.* 33. g *De feud. disc.* 81. *&* 108. *hoc tit. disc.* 21.
h *Disc.* 13. *&* 31.

V.

De fructibus eorumque justa taxa, ac etiam an & quando eorum reductioni locus esse debeat.

51 SUper ista fructuum justitia, vel taxa, nova Piana lex, vel statuit, vel innovavit, ideoque ut superius initio insinuatum est, aliæ Martini, & Nicolai Pontificiæ leges, quæ hanc statuunt taxam, ut decimam sortis partem in singulos annos, fructus non excedant, ubique attendendæ sunt, ac propterea locales censendæ non sunt, ut aliquorum est sensus. *i*

52 Omne vero creditoris, quamvis latens, vel implicitum commodum conventionale in fructu est intra hanc taxam in calculo ponendum, ut in eo præsertim pacto frequentior docet praxis, per quod debitor, illa collectarum, vel contributionum, sive expensarum onera, in se assumat, quæ juridice creditori incumbunt.

53 Hujus taxæ excessus, quamvis per easdem Pontificias leges pro quodam loquendi modo usuratius appelletur, injustitiam tamen potius, quam usuram redolet, ideoque contractum non vitiat, neque in summa permissa (præsupposita fundi capacitate) fructuum cursum impedit, sed excessus ipse vitiatus, atque pro non scripto habendus remanet; ideoque in minori summa conventionali taxa statuta hujusmodi franchitiarum, & similia pacta firma sunt, si eorum valor non excedit metam, & anticipatam eorum solutionem, quæ usuræ, vel excessus habeat suspicionem, ipsa Piana lege prohibente.

54 Triplicem vero speciem reductionis, fructuum conventio, quamvis intra hanc permissam taxam sit, pati solet, unam nempe ob fructuum censiti fundi diminutionem, illaque sequentis rubricæ materiam potius percutit, altera vero ea est, quæ partium novatione manet, ut frequens praxis docet, quod creditore sortis restitutionem ægre ferente, fructuum diminutio fiat ad eam minorem summam, in qua debitori alterius census suppetat occasio.

55 In Ecclesiis itaque, aliisque personis consimilem alienandi prohibitionem habentibus, quæstio cadit, an hæc diminutiva novatio, quæ vulgo *sbassario* dici solet, prohibitæ alienationis speciem redoleat, atque in hac consignativi census specie verior est negativa, cum ea prohibitio, de qua aliqui antiquiores agunt, alteram reservativi census speciem percutiat, ubi ex gratificatione, ac facto voluntario, non autem si ex justitia fiat, in ista namque specie, sicuti ipsius principalis contractus dissolutio, utpote necessaria, prohibitam non continet alienationem, ita hæc novatio ad eandem dissolutionem impediendam ordinara. *l*

56 Illa itaque species reductionis disputandi ansam præbere solet, quam debitores a Principe, ejusque Vicario, invitis creditoribus, excessus ratione, petant, id autem certam, ac genericam non recipit regulam, cum a singulorum casuum circumstantiis, diversisque locorum, vel Principatuum stylis, vel moribus, aut censitorum prædiorum qualitate, aliisque circumstantiis in sua sede latius ponderatis decisionem recipiat. *m*

57 Quamvis etenim aliquorum Principatuum leges, vel provisiones desuper habeantur genericam, ac uniformem statuentes reductionem; æquivocum tamen eorum est, qui has leges, vel provisiones, hujusmodi censibus applicant ad Pianæ Constitutionis normam super fructifero, & capaci fundo impositis, qui a fundi peremptione, vel infructuositate omnimodam cessationem, vel diminutionem expectant, istæ siquidem leges diversos personales potius census percutiunt, majorem usuræ suspicionem habentes, ut in sua sede latius.

58 In Civitatum autem, aliorumve locorum Communitatibus, quæ hujusmodi censuum oneribus gravatæ sint, Principes, eorumque Vicarii, vel alii majores Magistratus, quibus ex consuetudine, vel Principis concessione, ira derogandi juri tertii tribuatur potestas, hujusmodi genericas, ac uniformes pene ubique facere solent reductiones, quandam peculiarem habentes rationem privatis contrahentibus incongruam, ut in eadem sede advertitur. *n*

59 Ea vero, quæ de fructuum præsumpta solutione, vel præsumpta reductione habentur, genericos ac indifferentes cujuscumque alterius annuæ, vel temporaneæ præstationis terminos percutiunt, ideoque hujus contractus peculiaria non sunt, idemque in eo summarii, & exequutivi judicii privilegio de cujus competentia practici disputant, cum a contrahentium pactis, vel contractuum clausulis, aut locorum scriptis, vel non scriptis legibus, seu stylis id pendeat, ideoque propriam, ac peculiarem hujus contractus naturam non percutiat.

60 In enunciatis vero utriusque Siliæ Regnis, per legem utrique communem, a communi Rege, pro anunciatæ Bullæ Nicolai observantia, & exequutione editam, hujusmodi censuum fructibus, nimis amplum exequutivi judicii privilegium conceditur, cum ea juris exorbitantia, ut adversus tertium rei censitæ, aliorumque bonorum debitoris possessorem competat, ista vero præmissæ legis pars in Siciliæ Regno ultra Pharum, eique annexa Melevitana Insula cum eisdem legibus regulata, in praxi viget, ut propterea majora, quæ in illis Regni Tribunalibus judicia vigeant, hujusmodi censuum, quos bullares appellant, exequutionem percutiant, ut Siculorum scripta ostendunt, in altero vero Siciliæ citerioris, quod Neapolitani hodie frequentiorem habent nuncupationem, id usu contra tertium, receptum non est, sed illud possessorium, vel mixtum ad ipsa hypothecata bona penes tertium existentia practicatur remedium, quod assistentiæ dicitur. *o*

61 Communes quoque potius, quam istius contractus peculiares terminos ea percutit quæstio, quæ in crediti, & debiti sede acta est, an illud anterioritatis, vel potioritatis privilegium, quod sorti ob antiqui debiti dimissionem, aliamve causam competit, fructibus quoque concedatur, vel potius ex proprii contractus tempore normam accipiat, illius etenim contractus major frequentia huic disputationi occasionem præbet, non tamen ejus peculiaris est, dum cuicumque fructifero, vel usurario credito congruit.

i *De usur. disc.* 11. l *De alienat. disc.* 1. 5. *&* 6.
m *Disc.* 32. n *D. disc.* 32. o *De emphyt. disc.* 55.

VI.

De redemptione Census, ejusque extinctione, vel cessatione, ac aliis ad materiam.

62 INter alia istius contractus requisita, per novam enunciatam Pianam legem statuta, illud jam insinuatum dignoscitur, libertatis, vel facultatis debitoris, perpetuo per actum retrosimilem restitutionis sortis, censum redimendi quocumque temporis lapsu, vel præscriptione, aut pacto, vel prohibitione non obstantibus, ut pro non scriptis habeantur, ea tamen præscripta forma, ut per antecedens bimestre, creditori debitor istud extinguendi, vel redimendi propositum denunciare debeat, quod sub disdictæ termino, seu vocabulo practici explicant, ista etenim redemptione legitime, ad præmissæ legis præscriptum sequuta, nullæ super census resolutione, fructuumque cursus cessatione cadunt quæstiones, quamvis creditor, alienandi strictam habeat prohibitionem, quæ passivorum censuum novam impositionem, vel activorum translativam voluntariam cessionem complectitur, non autem istam redemptionem, seu retrocessionem, utpote necessariam.

63 Ex nova Piana lege ista redimendi facultas, ejusque prohibitionis infectio manant, ideoque illi census, qui ante hujusmodi legis editionem, sub pacto perpetuitatis creati sunt, eam retinent, istaque redimendi facultas debitori non competit, nisi æquitas, aliave justa causa extraordinario Judicis officio aditum præbeat, eo modo quo in consignativi census, aut emphyteutici canonis redemptione, quandoque praxis docet. *p*

Facultata itaque ad novæ legis normam supposita, dissensus quoque explicitus, vel implicitus creditoris pro futuræ

for-

formæ observantia supponendus est, Creditore siquidem volente, neque bimestralis interpellatio, sub disdictæ vocabulo explicari solita, minusque realis sortis, & fructuum integra, liberaque oblatio, vel respective depositum requiruntur, cum per compensationem aliamve novationem, seu acceptilationem, aut remissionem, alterius cujuslibet debiti adinstar, iste distractus recte fiat, quoties in creditore potestatis defectus non accedat, ut infra.

Quamvis etenim in aliquorum sensu idem actus retrosimilis numeratæ pecuniæ desideretur, contrarium tamen verius, magisque receptum est, ut distractus ille non subjaceat formæ, cui subjacet contractus.

64 Disdicta certam non habet statutam formam, cum etenim non pro solemnitate, sed pro certo fine, vel effectu ee desideretur, idcirco cujuslibet interpellationis adinstar, sufficit ita fieri, ut certæ notitiæ creditoris finis impleatur, pro locorum moribus ec stylis, quibus deserendus est. *q*

65 Legitime itaque exequuta disdicta, illa intra præfinitum duorum mensium terminum in actis reproducenda est, illaque reproductione sequuta debitori pœnitendi facultas adimitur, ideoque a creditore distractum desiderante, invitus ad illum cogitur, eo autem dissimulante per oblationis, vel respective depositi negligentiam illa evanescit, ut propterea eidem debitori in eadem redimendi voluntate continuenti, aliam disdictam ex integro faciendi incumbat necessitas.

66 Bimestralis termini lapsu imminente, coram creditoris, vel ejusdem debitoris competenti Judice, realem sortis, & fructuum debitor creditori, pro certa die, & hora intimandis oblationem facere debet, atque creditoris accusata contumacie, depositum penes ædem sacram, vel idoneam personam pro loci moribus, seu legibus faciendo, liberationem assequitur, juxta generales juris terminos, qui pro cujuslibet indifferentis crediti liberatione, quæ ex deposito resultet, habentur. *r*

67 Integrum sortis, & fructuum usque ad obolum depositum esse debet, modicave deficientia illud vitiat, illis etiam computatis fructibus qui in enunciato bimestrali termino cursum habuerint; fructuum autem integre deponendorum obligatio, de certis ac liquidis intelligenda est, ubi vero probabiliter incerti, ac illiquidi sint, tunc alicujus modicæ summæ depositum cum judiciali cautione de prompte solvendo, cum liquidatum sit, sufficit. *s*

68 Liberum quoque aliquam extrinsecam non habens conditionem esse debet, eas tamen adjicere licet conditiones, quæ intrinsecæ sint in contractu contentæ, vel e jure subintellectæ.

69 Super competentia Judicis, coram quo disdicta ac respective oblatio, vel contumaciale depositum fieri debet, quæstiones cadunt, an creditoris competens esse debeat, vel sufficiat ut sit debitoris, adeout ipsorum una competentia, accedat, istaque posterior opinio probabilior, magisque recepta est, utraque vero deficiente, actus pro infecto haberi debeat. *t*

70 Non prohibetur item debitor præfati termini initio, sive ejus fine non expectato, præmissam oblationem, ac respective depositum valide facere, dummodo integri bimestris fructus actus includat, termini etenim lapsus præcisam non redolet formam, vel solemnitatem, sed ad hunc finem curses fructuum, quo impleto creditor justam non habet recusandi causam. *u*

Super monetæ qualitate, seu valore, quæstiones cadunt, ubi inter contractus, ac distractus tempora, valori, vel monetæ accedat diversites, nil autem desuper in hoc censuali contractu peculiare statutum est, sed generalis cujuslibet crediti, & debiti cadunt termini, seu distinctiones extrinsecæ, vel intrinsecæ bonitatis, ut in crediti, & debiti, & Ecclesiasticarum pensionum sedibus advertitur. *x*

71 Ubi vero debitoris decoctione, vel concursu, aut in Curia Baronum Bulle ita exigentibus, de Judicis mandato creditor, vinculata sorte accepta, distractum, seu retrovenditionem facere cogatur, sive debitoris bona in solutum accipere, quæstio cadit, an bonis evictis, vel avocata pecunia, census pro fructuum cursu, ejusque effectibus, reviviscentiam habeat, eaque varias habet sententias, variasque recipit distinctiones. *y*

Debitore autem sortis restitutionem in parte cum integra fructuum rata facere volente, ut census partem redimat, quæstio est an invito creditore id liceat, atque a contractus lege primam recipit decisionem, istaque lege non extante (quæ ubi adsit, servanda est) Judicis arbitrio commissum est, quod debitoris favore interponendum est, ubi notabilis ea sit pars, quam debitor offerat, ideoque creditori juris regula assistat, ut ad diminutam solutionem recipiendam cogi non debeet. *z*

Explicitam redemptionem præmisse continent, implicita, seu præsumpta non exclusa, quam ex præsumptionibus, ejusque argumentis, debitor deducat, diuturni etenim temporis lapsus in hac debiti specie, præscriptionis præsidium non inducit in sorte, utpote per creditorem irrepetibili, ideoque non admittente præscriptionem, quæ non valenti agere non currit, in fructibus jam decursis ea intrante juxta illam tamen magis receptam opinionem, quæ unica non contentatur præscriptione, sed plures ac distinctas in singulis exigit annualitatibus, adhuc tamen diuturni temporis lapsus, ubi aliorum efficacium argumentorum habeat fomentum, ad jam sequutæ extinctionis præsumptam, seu adminiculativam probationem, pro facti qualitate, & circumstantiis, operativus remanet. *a*

In explicite quoque, magis vero in hac implicita, vel 72
præsumpta extinctione, præmissam servari formam, ex creditoris deficiente potestate liberam recipiendi sortis restitutionem, sive illam compensandi, seu novandi, vel remittendi nil referre solet, ubi lex impositionis pro tertii interesse, vel indemnitate aliam debitori præscribat formam, quam ab eo acceptatam negligere nequit, vel quia legalis Administrator, vel resolubilis Dominus ille sit, cui sortis restitutio facienda veniat, ut propterea, non nisi veram de jure solutionem recipere valeat, non autem fictam, quæ ex sola confessione, vel novatione resultet per facti qualitatem ideoque certam id non recipit regulam. *b*

Pluribus item ex successorio aliove jure coæquale ha- 73
bentibus census dominium, vel pertinentiam, nisi facti obstent circumstantiæ, ob quantitativam dividuam contractus naturam, cuilibet propria portio restituenda est, neque unus illam alterius recipit, si vero plurium jus non coæquale ac divisum, sed insolidum pro respectuum diversitate, unius nempe in usufructu, alterius vero in sorte, cum utroque actum fieri debere una credit opinio, altera vero solo proprietario contente est, magis vero recepta usufructuario hanc negat potestatem. *c*

Partis sortis jam recepta restitutione, quæstio est an to- 74
tius census dissolutionem importet, vel potius pro non restitutæ partis rata vivat, istaque posterior probabilior, ac magis recepta est opinio, ex alias insinuata contractus dividua natura, ob quam eadem utilitas est in toto respectu totius, ac partis respectu partis, nisi diversæ voluntatis contrahentium probatio, vel argumenta obstent, magnumque desuper argumentum subsequuta observantia præbet. *d*

Actionis, & passionis incompatibilis concursus census ex- 75
tinctionem quoque producit, quia nempe creditor servientis censiti fundi dominium nanciscatur, sive e converso debitor ipsius census Dominus fiat ob incompatibilem rei propriæ servitutem juxta confusionis actionum generales terminos in debiti, & crediti sede recensitos, quorum adinstar perfecta, & omnimoda dominii superveniente hunc operatur mortis effectum; reviviscentia non admissa, quamvis exinde dominii cessatio ex diversa causa sequatur, secus autem ubi temporale, vel resolubile dominium sit, quod census, vel crediti suspensionem, vel obdormitationem solum causet. *e*

Personæ autem, vel respectus identitas in idem deside- 76
randa est, ubi etenim in eadem materiali persona pro respectuum diversitate formalium personalium compatibilis pluralitas accedat, dominium ex una persona superventum, illius census extinctionem non causat, qui ex alia diversa persona competat, cum ite non unus, sed duplex, vel multiplex consideretur homo. *f*

Censiti fundi omnimoda peremptio, vel omnimoda in- 77
fructuositas, eundem extinctionis, vel cessationis census operatur effectum, aliquorum damnorum accidentali facilitate non curata, si vero plures ac diversi sint fundi, unius peremptio, vel sterilitas census peremptionem non causat, si alii unus, vel plures, qui supersint, totius census sint capaces, sin minus pro capacitatis rata in eodem, vel in pluribus, sed non ultra viget.

Omnimoda vero fundi peremptione, vel diminutione sequuta, ea refectio, quæ novæ constitutionis speciem habeat, census reviviscentiam, vel constitutionem non inducit, secus vero ubi ejusdem rei refectio sit, sive accidentalis impedimenti remotio.

Casualis tamen, non autem culposa fundi censiti peremptio, vel sterilitas esse debet, ut hunc operetur effectum, in culposi etenim odium, ac præjudicium pro extante habendus est. *g*

p Dis.

p *Disc.* 42. q *Disc.* 26. r *Disc.* 26. & *seqq.* s *Disc.* 37. & 38. t *De dote disc.* 51. u *Disc.* 26. & *seqq.*
x *De cred. disc.* 140. *de Pens. disc.* 34. & *seqq.* & *hoc tit. disc.* 37.
y *De feud. disc.* 81. & *hoc tit. disc.* 15. & 16. z *Disc.* 15. & 38.
a *Disc.* 20. b *Disc.* 23. & *seqq.* c *Disc.* 22. d *Disc.* 15.
e *Disc.* 28. f *Disc.* 22. g *Disc.* 19. & 43.

VII.

De censu Vitalitio.

78 MAgis iste vitalitius census, quam alter perpetuus hactenus peractus, in jure ignotus est, non solum etenim illum civilia, & canonica jura non cognoscunt, eodem modo quo perpetuum, verum neque illæ Pontificiæ Martini, Calixti, Nicolai, & Pii leges, quas ut supra in altera perpetui census specie habemus, cognoscunt, illique ex quodam usu, militiarum, sive officiorum vacabilium adinstar forsan irrepsere, ut nonnisi ad alterius hominis vitam suam habeant durationem, nulla recepti pretii, vel sortis restitutione debita.

79 Quamvis autem eorum validitas plures habeat dubitantes; eis tamen neglectis ex communi usu recepta est, dummodo in fructuum taxa justitiam admixtam habeat, eaque cessante non usuræ, sed injustitiæ vitium cadit, quod eodem modo quo ad perpetui census instar, actum non vitiat, sed in excessum vitiatum remanet, sive potius, ubi per legem certam non habeatur præfinita taxa, Judicis officium, sive arbitrium pro moderatione, vel reductione ad justitiam intrat.

80 Nimium vero rarum, ac difficile est in hujusmodi vitalitiis conventionibus, justitiam, læsionemque convincere ob incertam aleam, quæ in eis inest coæqualis eventualis lucri, & damni, cum impositor acceptum pretium ad menses, vel dies lucrari valeat, ideoque in iis, quæ lucri, ac damni æqualem habent incertum eventum pro juris regula non cadit læsio.

81 Adhuc tamen regula hæc, ab ea non est limitatione immunis, quam exorbitans, atque insolita alteratio inducat, quæ moderatione digna sit, eandeque resultat, ut facti potius, quam juris quæstio sit, certam proinde, ac uniformem non recipiens regulam, super hujusmodi justitiæ, vel injustitiæ regulatione, quamvis etenim leges civiles super vitæ hominis incerto eventu, vel duratione cum ætatis distributionibus certam dederint normam, seu taxam, cum qua per eos, qui in simplicitate litteræ procedunt, hujusmodi ac similium vitalitiarum conventionum justitia, vel injustitia desumi solet, errorem tamen id continet, cum a singulorum hominum valetudine, complexione, vel habitu, ac modo vivendi, ac cœli, vel aeris qualitate, aliisque circumstantiis verius id pendeat, frequenter enim minoris existimationis est vita juvenis exilis, vel infirmæ valetudinis, quam robusti, ac validi senis.

Irrepetibilitatem soluti pretii non ex Pianæ legis pro- 82
visione, sed ex intrinseca contractus natura illa census species habet in utroque contrahente coæqualem, ut propterea sors eam totalem sentiat mortem, quæ illam non habeat spem reviviscentiæ per redemptionem, quam in perpetuo censu habere dicitur, sicuti etenim irrepetibilis est ex parte datoris, ita in acceptoris facultate non est eam restituere, cum revera iste contractus nullam habeat sortem, vel salvam substantiam fructuum, vel accessionum in statuto tempore productivam, naturalium fructuum adinstar, ut in perpetuo censu dignoscitur, sed incertæ aleæ perfectam, ac irretractabilem hinc inde emptionem continet.

Modernorum quæstio habetur, cum consueta opinionum scissura, super Pianæ legis forma pecuniæ numeratæ adhibendæ, reique stabilis, & capacitatis necessario subjecto; probabilior autem ea videtur opinio a contradictoribus non immunis, ut proinde certam de præsenti regulam non habeat, quæ utriusque requisiti negat necessitatem. *h*

Super creditoris, vel emptoris potestate cadunt aliquan- 83
do quæstiones, quia nempe eam sortem, vel pecuniam ita omnino demortuam reddere non valeat, cum Administratoris potius, quam veri, ac pleni Domini speciem habeat, sive quod tertio fraus, vel præjudicium ita fiat, quod pariter certam non habet regulam, cum a facti qualitate, & circumstantiis id pendeat. *i*

h *Disc.* 9. & 35.
i *De Testam. disc.* 37.

Finis Partis Tertiæ Libri Quinti.

JO: BA-

JO: BAPTISTÆ CARD. DE LUCA

Libri Quinti Pars Quarta.

DE SOCIETATIBUS.

PERUSINA SOCIETATIS OFFICII PRO JACOBO ARGENTEO CUM ALMERIGIS.

Responsum pro veritate.

An societatis officii lucro sit locus per mortem ejus, sub cujus vitæ periculo posita est, si de tempore, quo inita fuit, ignaris contrahentibus, talis persona erat graviter infirma, & in subsequutæ mortis periculo constituta?

SUMMARIUM.

1 *Casus controversiæ.*
2 *Actus gestus cum falso præsupposito corruit.*
3 *De casibus exceptis, in quibus cesset lucrum sortis.*
4 *De ratione, ob quam mors violenta excipitur.*
5 *Habens facultatem eligendi, seu nominandi, si nominat mortuum, vel moribundum, eam non consumit.*
6 *Solvens adjecto, quem scit mutasse statum, male solvit.*
7 *Acceptans litteras cambii, an teneatur si Scribens decoxit.*
8 *Venditor mercium quando etiam sine reservatione dominii præferatur creditoribus anterioribus.*
9 *De aliis similibus, in quibus actus habetur pro infecto ob deficientem consensum.*
10 *Quod creditori adversus lucrum pecuniæ datæ ad societatem succurratur beneficio restitutionis in integrum, vel læsionis.*
11 *In dubio pro exclusione lucri.*

DISC. I.

1 SUb die 2. Septembris Argenteus in Urbe iniit societatem officii sub periculo vitæ Caroli filii in Civitate Perusii existentis, qui tunc graviter infirmus post quatuor dies obiit, quare interrogatus per quendam insignem Cardinalem, quid in isto casu sentirem, an scil. per talem mortem factus esset locus lucro dictæ societatis? Respondi, ut sequitur.

2 Individuorum notitiam magnæ eruditionis, & laboris effectum, sæpe quotidiana experientia docet, partum esse casus, & fortunæ, quantum ergo videre licuit, casum controversum in individuo tactum non inveni. Quare procedendo cum regulis, & principiis generalibus cum quibus deficiente particulari decisione majorum nostrorum exemplo procedere docemur, pro certo respondendum censeo pro lucri exclusione, vel ratione consensus deficientis, vel ratione casus ea partium verisimili intentione exceptuati; certo enim certius est Jo: Jacobum contraxisse societatem sub periculo vitæ Caroli ejus filii verisimiliter, attento ordine naturæ, plus victuri, cum præsupposito, quod esset sanus, si enim cogitasset illum tunc in periculosa infirmitate, ac morti proximum reperiri, utique eum non nominasset, ideoque dicendus est contractus, vel actus gestus cum falso præsupposito, cujus ratione ex deficiente consensu corruit, ac habetur pro infecto, cum nunquam animus, seu voluntas trahatur ad ea ignorata, quæ cognita verisimiliter gesta non essent, *l. cum putarem, ff. famil. ercis. cum Concordan.* per Duran. *dec.* 373. *nn.* 4. *&* 11. Rota in Bonon. Nullitatis concordiæ 12. Junii 1645. coram Cerro, & in aliis.

3 Quod autem hoc fuerit præsuppositum Jo: Jacobi, quodque si casum scivisset, vel etiam cogitasset, id non egisset, probat nedum ipse naturalis, sed etiam contextus contractus, in quo exceptuantur non solum casus mortis violentæ in communi formula apponi soliti, sed etiam alter febris, quæ nuncupatur petechialis; si enim sibi voluit præcavere, nedum de casu mortis violentæ, sed etiam naturalis ex causa dictæ febris, multo fortius dicendum est ejus animum nullo modo dirigi potuisse ad nominationem constituti in articulo, vel in proximo periculo mortis, talemque animum aperte comprobat subita mutatio personæ post habitam notitiam infirmitatis. Animus enim, & voluntas non magis verbis, quam factis probatur, ex deductis per Gregor. *dec.* 163. 239. *&* 247. ubi Adden. atque ea præcedentibus, ac subsequentibus optime concludit Gregor. *dict. dec.* 239. *n.* 5.

Et quemadmodum in casu mortis violentæ cessat lucrum, non ratione tollendi occasionem insidiarum, ut male censuit Boccacc. sed ratione deficientis consensus, ut in voto Seraph. impress. apud Zacch. *de societ. decis.* 46. *n.* 8. & est alias certum, ita & fortius cessare debet in præsenti, in quo clarius, ac verisimilius abest consensus contrahendi, atque sicut creditore nominante mortuum, nulli dubium est, quod contractus esset imperfectus, & invalidus, ita dicendum est, dum nominavit constitutum in mortis articulo, qui mortuo assimilatur, ad text. *in l. quæsitum, ff. de jud.* ubi communiter DD. *& in l. cum in statu, §. si ambo, ff. de donat. inter vir. & uxor. cum Concord.* de quibus Fenutius *in tract. de momento temporis, c.* 6. Rip. *de actibus in art. mort. c.* 1. *n.* 2. *&* 3. *cum seqq.* cum aliis, quæ in proposito moribundi, seu constituti in mortis articulo habentur in Romana augmenti de Bolognettis *sub tit. de dote disc.* 27. 4

Hinc propterea habemus, quod habens facultatem eligendi, & nominandi, vel similem, expirantem in primo actu si eligit, vel nominat mortuum, vel moribundum, aut alias ex errore gerit actum, qui inutilis est, ac effectum non sortitur, non privatur tali facultate, sed actus præcedens habetur pro non facto, quoties abest dolus, vel culpa facientis, ut ad limitationem text. *in l. boves, §. hoc sermone, ff. de verb. signific.* plura colligit ibidem Tiraquell. *limit.* 1. *& limit.* 21. *per totam.* 5

Et magis proxime, si quis mandet suo debitori, ut pecunias solvat Cajo absenti, qui reputatus ab adjiciente integræ fidei detegatur decoctus, utique debitor tali adjecto solvens male solvit, si sciat mutationem status, quam tamen inquirere non tenetur, non alia genuina ratione, nisi quia voluntas adjicientis trahi non potuit ad hujusmodi casum, quem si cogitasset, utique ita non mandasset, Stracc. *de adject. part.* 3. *num.* 59. *&* 110. Capyc. Latr. *dec.* 8. *n.* 3. 6

Item mercator, cui diriguntur litteræ cambii alieni solvendæ, illas acceptans cum præsupposito, quod Scribens esset in valido statu, non tenetur ad solutionem, atque acceptatio illum non obligat, si de tempore acceptationis ille mutaverat statum, dictaque mutatio verisimiliter erat acceptanti ignota, ea ample deductis *decis.* 345. *p.* 5. *rec.* in Romana litterarum Cambii 16. Martii 1640. cor. Coccino, in Romana, seu Neapolitana litterarum cambii 9. Junii 1653. cor. Dunozetto *inter suas dec.* 940. Merlin. *contr.* 11. *cent.* 2. Rota in Romana, seu Neapolitana litterarum cambii 13. Aprilis 1668. cor. Albergato, in quibus habentur Concordantes, quod latius agitur *sub tit. de Cambiis*, in Romana litterarum cambii, seu Bonon. *disc.* 20. & in dicta Romana, seu Neapolitana pro Salutio *disc.* 25. *& in aliis*, idque non alia ratione, nisi consensus deficientis in acceptatione. 7

Insuper certa juris conclusio est, quod venditis mercibus habita fide de pretio, illarum dominium transfertur in emptorem, adeout si postea iste deficiat, ejus creditores anteriores super illis præferantur eidem priori Domino, & venditori, sed si emptor de tempore emptionis erat decoctus, vel decoctioni proximus, inscio venditore, qui bona fide illum putabat idoneum, ac fidelem, tunc propter deficientiam consensus vendendi, fidemque habendi, non transfertur dominium, atque venditor est aliis prior in suis mercibus, ut plene discusso articulo, & omnibus opinionibus 8

recen-

recensitis probat Gizzarell. *dec. 62.* & habetur *sub tit. de credito*.

Et conferunt ad probandam verisimilem deficientiam con-
9 sensus, quæ notantur per Franch. *dec. 113.* de sponsione super casu, qui tunc jam evenerat, atque bene congruit simile de assecuratione navis jam naufragatæ ob eandem rationem deficientis consensus ex deductis per Gregor. *dec. 126. n. 5. & per tot.* Ac faciunt etiam quæ in jure notantur de actione redhibitoria circa emptionem rei, quæ reputata valida detegitur infecta, & defectiva, pluraque similia dari possunt, in quibus de jure statutum est, actum gestum præter intentionem haberi pro infecto, quoniam actus voluntarii non plus obligant, vel operantur, quam voluntas est, atque actus agentium ultra intentionem non operantur, unde propterea firmiter dicendum videtur, contractum societatis ex defectu consensus circa nominationem periculi esse imperfectum, & invalidum, proindeque cessare lucrum.

10 Et quatenus etiam contractus perfectio prætendi posset, adhuc tamen succurrendum omnino veniret creditori, vel beneficio restitutionis in integrum competenti etiam majoribus ex clausula generali, *si qua Mihi justa causa*, propter ignorantiam dictæ periculosæ infirmitatis, cum de jure non dubitetur probabilem, & justam ignorantiam mereri restitutionem ex deductis per Odd. *de restit. in intrge. q. 8.* Vel ex capite læsionis enormissimæ, quæ resultaret creditori ementi cum sua pecunia periculum vitæ nominati, maxime enim læsivum, atque ab omni æquitate alienum est, ut sub periculo vitæ moribundi, ac in lethali infirmitate constituti, creditor totius sortis jacturam, debitor autem adeo ingens lucrum sine probabili periculo facere debeat, cum absolutum sit apud Legistas, Canonistas, & Morales in hujusmodi contractibus sola periculi ratione licitis, lucrum esse debere proportionatum periculo, atque periculum lucro, ut in materia sponsionum communiter tractant.

11 Et tandem sufficere videtur per hæc animum Judicis reddi dubium, ut in dubio pro exclusione lucri veniat judicandum favore creditoris tractantis de damno vitando, non autem debitoris contendentis de lucro captando, Zacch. *de Societ. n. 429.* Cavaler. *dec. 220. & 239. utrobique in fin.*

S U M M A R I U M.

De ratione ob quam de ista materia raro hodie agatur.
2 *Damnatur continuatio antiquæ taxæ fructuum.*
3 *Improbantur etiam cautelæ cum quibus impediatur debitori lucrum sortis.*
4 *Quod sors ex parte creditoris deberet esse irrepetibilis.*
5 *De ratione ob quam excessiva taxa fructuum videtur tolerabilis.*

ANNOT. AD DISC. I.
Cum seqq. ad fin.

1 IN ista materia hodie in Advocatis classicis nimium raræ videntur occasiones disputandi ex pluries insinuata ratione, quod ob adeo notabiliter immutatum rerum statum circa fructus bonorum stabilium, & censuum ac locorum Montium, & cambiorum, quinimmo ipsorum officiorum vacabilium, super quibus hujusmodi contractus fiunt, non nisi perditi, ac imprudentissimi homines illos faciunt, se supponendo gravissimis usuris temporum conditioni prorsus incongruis absque probabili spe lucrandi sortem ob illas leguleicas irrationabiles superstitiones, de quibus habetur *supra disc. 2. & 3. & in aliis*, ideoque in populo nobili, vel medio non solum rari sunt illi, qui pecunias ad hanc societatem accipiant, sed etiam rari sunt illi qui credant, ex eadem ratione, quod ob malam conditionem debitorum si non contingit periculum
2 amissionis sortis de jure, contingit tamen de facto, ut ponderatur præsertim supra *disc. 31. n. 6.*

Tria itaque generaliter in materia annotatione digna videntur, primo nempe, ut scandalosum videatur non adverti ad moderationem taxæ fructuum ex eisdem considerationibus, de quibus *disc. 6. de usur. & in ejus annotat. & disc. 196. de dot, ac etiam disc. 32. de cens.* ob adeo immutatum rerum statum, quoniam de tempore quo hæc taxa facta est 12. pro centenario ad eam summam fructus ascendebant, nunc
3 vero vix important sex, & minus.

Secundo circa illas leguleicas formalitates, & superstitiones, ob quas impeditur lucrum superius insinuatum, de quibus supra *disc. 2. & 3.* eum sint fomentum usurarum, & fraudis, ideoque penitus, & omnino hæc creditorum captiosa, & fraudolenta cautela contra suffocatos, & imprudentes debitores delenda esset.

Card. de Luca, Lib. V.

Et tertio ut adinstar contractus censualis præsertim vitalitii facultas dissidendi societatem, ac repetendi sortem, vel mutandi periculum vitæ creditori omnino adimeretur, illam 4
solum dando debitori, cum ita cessarent omnes quæstiones, quæ in his discursibus leguntur, ac etiam in Rotæ decisionibus, & apud alios Scriptores, quia revera omnes sunt captiosæ, & fraudolentæ cautelæ fœneratorum contra imprudentes, nimiumque suffocatos debitores, dum ut præmissum est, nonnisi imprudentes dissipatores, vel nimium suffocati, & obærati pecunias sub isto contractu accipiunt. In reliquis autem alia se non obtulit occasio, nisi in casibus, de quibus *infra hoc tit. disc. 13. & 14.*

Est bene verum quod circa taxam hodie vere excessivam, 5
& omnino improbabilem fructuum, ac etiam circa alias cautelas creditori proficuas cadere posse videntur considerationes, quæ habentur in nautico fœnore *disc. 1. cum duob. seqq.* super compensatione periculi prædicti de facto, quod supra insinuatur ob malum statum debitorum, sed non est motivum juridicum, quod reputari debeat aptum pro hac supina tolerantia.

ROMANA SOCIETATIS OFFICII PRO SFORTIA CESCARINO CUM GASPARE CHRYSOSTOMO.

Casus decisus per Rotam pro Chrysostomo.

De lucro societatis officii per mortem ejus, sub cujus vitæ periculo contracta est, an & quando impediatur ob non præstitum fidejussorem, vel aliud non implementum, & quando istud remissum censeatur?

Tempus initæ societatis quomodo sit computandum, & quando incipiat. Et an per diversam observantiam solvendi fructus censeatur novata prima conventio?

S U M M A R I U M.

1 *Facti species.*
2 *Lucrum impeditur per non implementum, quia debitor ex contractu non adimpleto non debet facere lucrum.*
3 *Declaratur ista conclusio, & quando ob receptionem fructuum censeatur remissum implementum.*
4 *Protestatio, seu clausula sine præjudicio, an suffragetur, ut receptio fructuum non causet remissionem implementi?*
5 *Observantia partium circa solutiones fructuum, an & quando innovet conventionem, vel potius sit declarativa eo magis attendenda.*
6 *Dies termini an computetur in termino, & de modo computandi semestruales, vel alios terminos.*
7 *Quando dicatur contrahi mora super non implemento.*
8 *An tempus currat statim initio contractu de momento ad momentum, vel a media nocte sequenti?*
9 *De ratione, ob quam in societate officii tempus est computandum de momento ad momentum.*
10. *Ubi non constat de hora contractus, sit computatio in meridie.*

D I S C. II.

ACcepit Chrysostomus sub die 8. Februarii 1647. a Ce- 1
scarino scut. 5500. ad Societatem officii super ejus notariatu A. C. sub conventione solvendi fructus de mense in mensem, sub die vero quinta ejusdem mensis idem acceperat ad similem Societatem super eodem officio scut. 500. a Paulo Sasso, sub consueta formula, per sex menses scil. pro quibus anticipate fructus soluti fuerunt, & deinde ad beneplacitum, cumque per obitum dicti Pauli dissoluta fuisset dicta Societas, illa renovata fuit sub die 18. Maii 1648. cum Joan. Antonio ejus hærede, super istius vitæ periculo, & cum promissione faciendi accedere infra 15. dies proximos Franciscum Cescarinum, tam pro sortis, quam pro fructuum cautela, atque post quatuor menses dictus Joan. Antonius præfatæ societatis commodum cessit dicto Cescarino, dictam aliam majorem societatem habenti, remanente periculo super ejus vita, cum autem sub die 19. Novembris 1650. ipsa die labente dictus Jo. Antonius obiisset, hinc orta est controversia super dictorum scutorum 500. lucro, quod regulariter fit per

debi-

debitorem per mortem ejus, sub cujus vitæ periculo societas contracta est.

Negabat Cescarinus lucrum prædictum ex capite non implementi, stante quod statuta die, nec postea debitor fecerat
2 accedere dictum alium Cescarinum creditoris germanum fratrem, ex punctualiter firmatis in Pisauren. Societ. officii cor. Rojas inter suas *dec.* 64. quæ circumfertur in materia magistralis sæpius canonizata, præsertim in Romana Societ. officii cor. Othobono inter suas *dec.* 131. quod scil. ex regula, ut nemo reportare possit commodum ex contractu, quem non adimplevit, debitor ita deficiens non debeat tale lucrum facere.

3 E converso Chrysostomus debitor non impugnabat regulam prædictam, sed fundabat ejus intentionem in limitatione pariter recepta, ut idem non procederet, quando mors contingeret in eo semestri, seu alio statuto tempore societatis, pro quo creditor fructus recepisset in toto, vel in parte, ex ea ratione, quod dictum impedimentum censetur remissum, atque implicite declarata voluntas creditoris continuandi pro eo tempore, ac non habendi contractum pro resoluto, ut alias dicere posset ex non implemento habuisse, præterquam in ea anticipata solutione fructuum primi semestris, quia cum implementum promittatur a parte postea, non intrant dictæ rationes remissionis moræ, vel declarationis contrarii animi; ut cæteris allegatis bene firmatur in Romana Societ. officii 13. Martii 1648. cor. Bich. quæ pariter circa illam limitationem circumfertur in materia magistralis, passim recepta, & in eius canonizata.

In qua decisione firmatur, creditori recipienti fructus in toto, vel in parte illius semestris, seu alterius termini, non suffragari cautelam protestationis solitæ fieri cum clausula *sine præjudicio*, nisi ad effectum; ut salvum remaneat ejus jus
4 etiam illo semestri, vel alio termino durante cogendi debitorem ad implementum, non autem ad effectum lucri, quoniam alias esset captiosa; & fraudolenta cautela percipiendi exorbitantes fructus duodecim, vel decem pro centenario sine periculo, quod omnino damnatum est in isto contractu, quem periculum amissionis sortis unice salvat ab usura, unde propterea etiam ipsa regula, de qua in dicta Pisauren. coram Rojas non est a fraude, & captione immunis, quoniam callidi creditores ita curant negligere exactionem fructuum semestris, vel termini currentis, in quo mortis periculum contingere possit, utque ad id ut plurimum non advertunt debitores, qui frequentius, vel sunt suffocati, & indigentes, vel rerum suarum mali Administratores hujusmodi contractus speciem facientes, unde est percipere talem fructum sine periculo, utque sanctius esset hujusmodi cautelas per legem generalem indefinite damnari *ut infra disc. fin.*

Stante ista theorica generaliter ac in abstracto vera, & recepta, tota quæstio restringebatur ad factum, an scil. aliquid solutum esset in causam novi semestris, quod per diem ante mortem inceperat, cum societas contracta fuerat sub die 18. Maji, mors autem sequuta erat sub die 19. Novembris, sive an potius dici posset mortem prædictam evenisse in ipso præterito labenti semestri, in quo non dubitabatur fructus esse solutos.

Ad evitandas igitur istas difficultates, Scribentes pro Cescarino creditore, qui erant ex primariis, ac senioribus Advocatis, in disputationibus habitis cor. A. C. probare curarunt, calculandum non esse ad rationem semestris, sed ad rationem singulorum mensium juxta formam alterius societatis magnæ juxta quam creditor, illam parvam postmodum quæsitam annectendo, solutiones fructuum regulaverat, illos unitim exigendo tanquam pro uno debito singulis mensibus, allegando super hujusmodi novatione easdem auctoritates, & rationes canonizatas in infrascriptis hujus causæ decisionibus, ita inferendo, quod cum termini societatis consisterent in singulis mensibus discretive, consequenter mensis Novembris remaneret absque solutione fructuum, atque cum ista lectura a Judice primæ instantiæ victoria reportata fuit cum relaxatione mandati, canonizati etiam per Signaturam Justitiæ bis rescribentem de appellatione in Rota cum clausula, *sine præjudicio*, verum recurrente debitore ad Sanctissimum, eoque ex istius speciali rescripto in Camera, demandata clausula *si quid exequendum*, datoque dubio in Rota cor. Celso, cui commissa erat, *an mandatum prædictum exequendum esset?* Me tunc ex junioribus per creditorem ad causæ defensionem senioribus adjuncto, in congressu juxta laudabilem stylum habito pro causæ directione, bene consideratis calculis solutionum, quæ in causam fructuum minutatim, ac diversis vicibus factæ fuerant, cum ea modestia, & reverentia, quam servare debere decebat juniorem damnare volentem modum defensionis a senioribus, ac primariis tentum, insinuavi pro meo judicio male actum esse deducere ad campum dictam novationem, calculando terminos menstruales potius quam semestrales, quoniam ita calculando ad rationem singulorum mensium, clare constabat in causam fructuum illius mensis Novembris aliquas partitas remanere solutas, e converso autem calculando de semestri in semestre, absolutum remanebat nihil in causam novi semestris hujus parvæ societatis esse solutum, cum partitæ solutionum absorberentur a menstrualibus fructibus alterius societatis magnæ. Atque cognita ista veritate per omnes deventum est in meam sententiam, ut in disputatione Rotali causa defendenda esset per viam oppositam, negando scil. dictam menstrualem novationem, ac sustinendo calculari debere de semestri in semestre ad formam instrumenti, cum alias prosequendo primam viam, succumbentia esset certa.

Verum consilium parum profuit, dum jacta erat alea, siquidem videntes debitoris Defensores, ex informationum consueta communicatione, mutatum esse modum defendendi, devenerunt quoque ipsi ad notitiam illius erroris, quem totis viribus cor. Judice primæ instantiæ, & in Signatura nostri Advocati tueri conati fuerant, unde curarunt in disputatione differri resolutionem, atque in secunda disputatione habita sub die 26. Junii 1652. exhibuerunt easdem informationes Advocatorum creditoris datas in præcedenti instantia ad probandam dictam novationem deductam ex observantia solutionis fructuum de mense in mensem, reassumendo easdem auctoritates ac rationes, ex quibus prodiit resolutio ipsi debitori favorabilis, ut liquet ex decisione desuper edita quæ habetur *impressa post controversias Consttii, dec. 160. & inter illas ejusdem Celsi, dec. 156. confirmata 22. Junii 1654. cor. eod. inter suas dec. 190.*

Et quamvis Ego, & cæteri Scribentes insisteremus, quod cum conventio instrumenti esset clara super semestri, idcirco ad illam destruendam, requirebatur observantia omnino univoca, & incompatibilis, prout de jure requiritur ad inducendum statum omnino novum ac prioris destructivum, ex regula tex. *in l. finali, C. de novat.* prohibente novationes, nisi ubi expresse dicatur, vel ubi ita exigat ratio incompatibilitatis, ut sæpius in ista materia *sub tit. de cred.* Attamen hæc non valuerunt, tum quia satis est difficile, Advocatos posse persuadere Judices, in iis quorum contrarium ipsimet in alia instantia sustinuerant, tum 5
etiam (& bene) quia non agebatur de observantia omnino novativa, & destructiva prioris conventionis, siquidem in ea non dicebatur societatis terminos pro tempore futuro esse debere de semestri in semestre, sed solum juxta consuetam formulam, conventio erat super societatis duratione pro primo semestri, pro quo receptis anticipate fructibus erat indissolubilis, deinde vero dicitur ad beneplacitum, quod ita remanet æquivocum, & licet ex communi usu continuatio habere soleat eandem regulam de semestri in semestre, nihilominus id non concludit per necesse, atque non impedit, quin partes dictum arbitrium diversimode declarare possint cum observantia, quæ proinde non remanet destructiva, seu innovativa prioris conventionis, sed potius declarativa, seu interpretativa, eaque stante secunda resolutione prioris confirmativa sub dicta die 22. Junii 1654. creditor acquievit.

Resolutiones Mihi quamvis scribenti in contrarium visæ fuerunt probabiles, tum ex præmissis, tum etiam ex alia duplici circumstantia per Rotam quoque ponderata, una scil. verisimilitudinis, quod cum altera major societas esset menstrualis, ad illius normam ista minor tanquam illi adjuncta redacta fuerit, & altera, quod fidejussor præstandus, quoad cedentem extraneus, quoad ipsum tamen creditorem cessionarium erat germanus frater, unde verisimile est ipsum tale implementum neglexisse ac remisisse, stante præsertim longæva acquiescentia annorum 4. itaut implementum prædictum potius ita solum serviret pro captiosa, & fraudulenta cautele exigendi fructus ad rationem 12. pro centenario sine periculo.

Et licet dicta prima decisio ex abundanti subjungeret, quod calculando etiam terminos hujus societatis de semestri in semestre, adesset solutio alicujus partis fructuum deducta ex partitis solutis post jam sequutam mortem prædictam, hoc tamen fundamentum melius fuisset omitti utpote periculosum, cum non possit exinde desumi voluntas continuandi in ea societate, quæ jam dissoluta erat, ac etiam quia factum non assistebat.

In prima vero hujus causæ disputatione Rotali, quæ fuit

super

super puncto. An mors prædicta contigisset intra primum semestre capiratum, vel in novo tunc incœpto, prætendebant Scribentes pro debitore casum evenisse juxta primam partem, ea regula quod dies termini non computatur in termino, ideoque dicebant, quod cum societas contracta esset sub die 18. Maji, detracta ista die non computanda, contractus incipiebat sub die 19. in qua mors sequuta erat, unde propterea ea durante debitor dici non poterat in mora ad text. *in §. omnis instit. de verborum obligat.* Verum hoc fundamentum vere nullam subsistentiam habebat ex triplici responsione. Primo quia, ut non adimplens excludatur a lucro, non requiritur mora, itaut ille sit effectus ex illa resultans tanquam pœna delicti, sed sufficit debitorem ex parte sua non adimplevisse, dum conclusio fundata non est in mora, sed in regula, ut volens reportare lucrum ex contractu, docere debeat de illius implemento tanquam suæ intentionis fundamento, ut in allegatis decisionibus cor. Rojas, & Otthobono.

Secundo quia statim elapsis quindecim diebus ab initio præfixis ad præstandum fidejussorem, illico fuit contracta
7 mora juxta regulam text. *in l. magnam, C. de contrahenda, & committenda stipulatione*, ideoque ad ejusdem moræ incursum non requirebatur lapsus integri semestris, & consequenter omnino extranea erat dispositio text. *in d. §. omnis*, cum illa procedat, quoties agitur de implemento ipsa statuta die præstando; superveniens autem receptio fructuum pro semestri, vel alio termino non impedit moræ incursum jam consummatum, sed solum operatur quandam ejusdem moræ suspensionem, seu verius probat voluntatem creditoris continuandi in societate ad tempus, quo cessante, tanquam per remotionem obstaculi, ac cessationem suspensionis, remanet contractus in suo primævo statu resolubilitatis, & non implementi, eo modo quo bellum suspensum per treguam ad tempus, dicitur continuare per expirationem treguæ, unde statim elapso ultimo momento illius semestris, vel termini in quo fructus recepti fuerunt, debitor dicitur esse in primævo statu moræ jam contractæ, ut in dicta decis. cor. Rojas, & explicant Adden. *ad dec. 542. p. 4. rec. tom. 3. n. 39. & 40.*

Tertio demum, quoniam quidquid sit in aliis contractibus, an scil. tempus currat de momento ad momentum, ut
8 *tenet gl. in l. gallus, verbo proximis, ff. de liber. & posthum.* quam plures sequuntur relati per Trentacinq. qui dicit communem, *lib. 2. var. tit. de dilat. resol.* 5. *n.* 3. vel potius incipiat a media nocte sequenti, a qua nova dies incipere dicitur, in quibus etiam una, vel altera opinione retenta adhuc mors sequuta erat expirato primo semestri, & novo jam cœpto, nam etiamsi juxta secundam opinionem deductam ex parte debitoris, tempus computandum esset, adhuc sex menses terminaverant in media nocte diei 18. Novembris, unde semper dies decima nona cadebat in novo semestri.

In hac vero specie contractus, cum sensu etiam veritatis,
9 dicebam omnino tenendam esse primam opinionem, quia cum societas officii habeat annexum periculum vitæ creditoris, vel illius, sub cujus vita societas inita est, itaut si eadem die initi contractus casus mortis sequatur, quoties non est de exceptuatis, vel non intrat ratio deficientis voluntatis, prout in Perusina *disc. præced.* fiat locus lucro, consequenter de necessitate oportet computare tempus de momento ad momentum, quoniam in illa parte diei, in qua initus est contractus usque ad mediam noctem, quæ est initium diei sequentis, contractus se haberet ad esse, & non esse, quod implicat, atque ubi in contractu non exprimitur hora, quæ in casu expressionis attendenda est,
10 tunc computatio facienda est a meridie, Magon. *dec. Flor.* 8. *n.* 32. Verum hæc ulteriorem disputationem non habuerunt, cum ea præmissis causa mutaverit faciem, seu modum defensionis.

ROMANA LUCRI SOCIETATIS OFFICII

PRO N. ZECCADORO

CUM N. &c. Et de aliis consimilibus causis.

Casus disputatus coram A. C. cum incerto exitu.

De eadem materia lucri sortis per mortem, quando illi obstet necne defectus implementi.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *De conclusione ut debitor non lucretur societatem ob non implementum.*
3 *Quando istud non implementum sit in proposito excusabile.*
4 *An scientia præsumpta mortis fidejussoris, in cujus locum alter est subrogandus, sufficiat?*
5 *Quando dicatur remissum implementum, & quæ species probationis sufficiat ad hanc voluntatem probandam.*
6 *De pluribus adminiculis ad dictam voluntatem probandam.*
7 *Ubi debitor est notorie idoneus, tunc non videtur attendenda cautela præstandi fidejussorem.*
8 *De promissione vaga renovandi fidejussorem in omnem casum quomodo intelligenda sit.*
9 *De aliis casibus, in quibus non implementum non obstet, præsertim ubi præstatio fidejussoris non est promissa ab ipso Officiali, sed a fidejussore.*

D I S C. III.

SUscepit Zeccadorus quandam pecuniarum summam ad
societatem officii cum accessione ejus patris, sub consue- 1
to pacto, ut in casu mortis naturalis, vel civilis fidejussoris, teneretur alterum subrogare, sequuta vero patris morte creditori bene cognita, hic pro dictæ subrogationis implemento numquam institit, sed in exactione fructuum continuavit usque ad obitum ipsius, vel ejus, super cujus vitæ periculo societas contracta erat. Atque prætendente debitore per hujusmodi obitum factum esse locum lucro juxta naturam hujusmodi contractus, qui ex ista ratione periculi unice sustinetur, replicabat creditor, vel ejus defuncti hæres de consueto refugio creditorum volentium absque periculo obtinere fructus ad rationem 12. pro centenario, quod scil. reportari non possit lucrum ex contractu non impleto ex deductis
per Merlin. *decis.* 290. in Pisauren. Societatis coram Rojas 2
inter suas *decis.* 64. ubi in terminis individualibus non præstiti fidejussoris loco mortui, vel absentis, & sæpius in aliis, potissime quia per debitorem allegari non poterat ignorantia mortis proprii patris, ut ponderatur *in d. decis. cor. Rojas* in terminis fortioribus fratris, vel alterius conjuncti.

Scribens pro debitore coram A. C. non negabam regulam in Curia incontrovertibilem, dicebam tamen juxta satis rationabilem sensum, quem habuit Rota *in Rom. Societ. officii* 13. *Martii* 1648. coram Bichio tunc edita, omnem possibilem intellectum esse capiendum pro ejus limitatione, cum in effectu videatur propositio perniciosissima, latum aperiens aditum fraudibus, atque ut sub ista captiosa cautela creditores reddantur immunes ac tuti a periculo, cujus ratione, & non alias fructus adeo excessivus ex pecunia exigitur, ideoque regulæ prædictæ applicatio cessabat in hac facti specie, quia non agebatur de obligatione pura ab initio contractus intra certam diem adimplenda, sed de obligatione conditionali, de præstando scil. novum fidejusso-
rem in casu mortis alterius, quo casu ut promittens di- 3
catur fidem violasse, atque a promissorum implemento defecisse, probanda est scientia mortis, per quam conditio purificata dicatur, ut ita distinguendo unum casum ab altero habetur apud Gratian. *discep.* 944. *n.* 36. *& seq.* Rot. *decis.* 92. *n.* 17. *& seq. par.* 5. *recent.* Adden. ad Buratt. *dec.* 674. *num.* 15.

Istud fundamentum videbatur parum tutum, quoniam agebatur de morte proprii parentis, quæ in filio est præsu-
menda, ut in terminis hujusmodi scientiæ præsumptæ ad 4
propositum sufficientis habetur in allegata Pisaurien. coram Rojas, & licet illa decisio super ista propositione ita simpliciter sumpta non placuerit Signaturæ, & Curiæ, & merito, quoniam agitur de gravi præjudicio debitoris, ad cujus effectum requiritur scientia certa, dum regulariter non admittitur præsumpta, quoties alia extrinseca adminicula non concurrunt, ex plene collectis per Adden. *ad dec.* 542. *p.* 4. *rec. to.* 3. *n.* 98. nihilominus in hac facti specie de illa non videbatur dubitandum, dum idem debitor quamvis absens a patria, paternam hæreditatem agnoverat, aliosque actus hæreditarios gesserat, quod pernecesse supponit scientiam certam mortis.

Solidius fundamentum videbatur alterum præsumptæ remissionis dicti implementi, & contrariæ voluntatis conti-

nuandi in contractu, non obstante dicta renovatione fidejussoris non facta, stante continuatione per tempus notabile in exigendo fructus singulis semestribus, licet enim hoc solum non sufficiat, quoniam fructuum receptio est solum
5 operativa, durante illo termino, pro quo in toto, vel in parte recepti sunt, non autem influit in tempus sequens, ut in allegata Pisaurien. coram Royas, & *in Romana Societat. officii* cor. Otthob. inter suas *dec.* 131. & admittitur *in eadem. altera Romana Societ. cor. Bichio, de qua supra*, attamen in eisdem, ac in aliis de materia agentibus, admittitur sufficere hujusmodi voluntatis probationem præsumptivam, & adminicularivam, ut præsertim *dec.* 192.*p.*5. *rec.* Adden. ad Baratt. *dec.*674. *n.* 13. *&* 14. *in Romana Societ. officii* 15. *Maji* 1645.*cor.Dunoz.inter suas dec.*742.*n.*9.

Exactio autem fructuum est adminiculum, quod solum & de per se non sufficit nisi pro termino, in quo illa facta non sit, sed junctum cum aliis ex regula, *ut singula quæ non prosunt*, *&c.* est satis operativum, atque in præsenti plura in facto ponderabantur adminicula denotantia creditorem mortis fidejussoris recte conscium, sola fide debitoris fuisse contentum, quod habebat verisimilitudinem, quoniam de tempore initæ societatis, debitor quamvis esset emancipatus, nihilominus patre vivente, parum idoneus absque fidejussore erat, sequuta vero morte patris, statum notabiliter immutaverat in melius, atque ea paterna successione idoneus effectus alio fidejussore non indigebat, dum idoneitas patris in ipso consolidata erat.

Et quidem de facili hujusmodi tacita, seu præsumpta remissio admittenda est, tum quia spectanda potius videtur verisimilis voluntas creditoris quam formula verborum instrumenti, quod hujusmodi obligationes sæpius ex formulariis Notariorum præter intentionem contrahentium continere solent, tum etiam ex dicta ratione fraudis, quæ sub hujusmodi captiosis cautelis continetur.

Idem disputavi in eodem Tribunali A. C. pro Barbatiis Bononien. adversus quos creditor objiciebat de non lucro societatis per mortem, ob eundem defectum non subrogati
6 novi fidejussoris in locum Calderini defuncti, ponderabantur enim plura adminicula. Primo nempe illud resultans ex continuata exactione fructuum per tempus considerabile. Secundo notoria idoneitas principalium debitorum aliquo fidejussore non indigentium, quod reflectendo ad veritatem, dicebam satis a Judice spectandum esse, vel ad credendum dictam obligationem præter intentionem partium adjectam
7 esse ex Notariorum formulariis, vel, & probabilius, esse cautelam captiosam, & fraudolentam nullatenus attendendam, sed habendam pro non scripta, quoties debitoris qualitas est talis, quod verisimiliter etiam sine fidejussore ei creditum fuisset, itaut illius conventio vere referri non possit ad cautelam securitatis, quæ alias de debitore non haberetur. Et tertio quia exhibebantur plures litteræ missivæ creditoris, ex quibus ille ostendens se conscium mortis fidejussoris, agebat de rebus concernentibus continuationem contractus, nullo insinuato motivo renovationis fidejussoris, ideo enim in casu talis non implementi non est locus lucro, quia sic potest creditor, cui non impletum est, habere societatem pro dissoluta, quæ possibilis, seu præsumpta voluntas cessat ex contraria voluntate a fortioribus etiam præsumptionibus elicita.

Et in alia consimili controversia habita in eodem Tribunali pro Quadrariis, cum quæstio esset super intellectu quorumdam verborum, quod scilicet promissum erat præstari novum fidejussorem, non solum in casu mortis illius
8 qui præstitus erat, sed etiam in omnibus aliis casibus, &c. unde propterea creditor prætendebat impedire lucrum ob casum cujusdam inquisitionis, & fugæ dicti fidejussoris comprehensum sub dicta generalitate. Dicebam etiam cum sensu veritatis, hujusmodi conventionem ita generalem ac vagam omnino rejiciendam esse, ac habendam pro non scripta, tanquam evidenter captiosam, & fraudolentam, cum ita cuicumque levis casus sub hujusmodi generalitate comprehensus prætendi posset, atque semper lucrum impediri, unde dicta verba referenda potius erant ad intellectum, qui per causæ Patronum tribuebatur, ut intelligenda venirent de casibus omnino similibus, & quodammodo pernecesse volitis, ut essent illi talis mortis civilis, quæ eosdem ac naturales effectus operetur, dictique intellectus possibilitatem sufficere dicebam, cum in dubio semper facienda sit illa interpretatio, per quam tollatur periculum peccati, & animæ saluti consulatur, *ut dec.* 29.*p.*2.*diversf.n.*9.
9 Et in alia Romana pro Mauritio de Aste cum Hiacyntho Parimbeno, in eodem Tribunali, objiciente creditore de non lucro non obstante morte ejus, sub cujus vitæ periculo contractum fuerat, ex eodem defectu non implementi dupliciter oppositi. Primo ob non ratificationem cujusdem minoris a debitore promissam quamvis sequutam, utpote carentem solemnitatibus statutariis, quasi quod paria essent, nullum, & nihil, & secundo ob non præstitum alium fidejussorem, quem promissum fuerat accessurum intra octo dies. Dicebam Scribens pro debitore de lucro contendente, utramque exceptionem non subsistere. Non quidem primam quia in conditionalibus spectatur nudum factum, ut propterea non diceretur promittentem contravenisse, minusque secundam, quoniam alterius fidejussoris accessio promissa non fuerat per ipsum Officialem, & in ipso instrumento societatis, sed per ipsium Officialis fidejussorem in alio instrumento recognitionis bonæ fidei, quod obstare non debet lucro impediendo ea non implemento conventorum in ipso contractu societatis, qui fieri dicitur cum ipso Officiali, non autem cum eo, qui bonam fidem recognovit, ut punctualiter firmavit Rota *in d. Romana Societ. officii* 15. *Martii* 1645. *cor. Dunoz. inter suas decis.* 742. Et quamvis contrarium in illis etiam terminis dicatur apud Otthob. *d. dec.* 131. *num. pen. & fin.* nihilominus ibi id potius incidenter, & perfunctorie dicitur, ac potius attendenda videntur firmata in alia decisione præcedenti, quoniam contractus substantiatur cum Officiali, & licet fidejussor sit ille, qui lucri commodum sentit, non autem Officialis, attamen illud deducitur ex instrumento, quod cum ipso Officiali fit, ideo ibi contenta debent solum attendi, cum in eo, & non in altero recognitionis bonæ fidei esse diceretur contractus societatis.

Quid autem in præmissis casibus sequutum esset, est incertum, cum fere omnes fuerint circa susceptæ Advocationis initia, atque juxta Curiæ stylum Advocati causarum curam non habeant, neque de facili de earum exitu, ubi non agitur de gravioribus, memoriam retineant, probabilius autem videtur, vel ita pro debitoribus judicatum esse, vel respective concordiam controversias terminasse, cum scriptum non fuit in Signatura, ad quam debitores succumbentes semper recurrere solent, sperantes commissionem cum clausula translativa executionis, qua denegata, ubi præsertim agitur de parvis summis acquiescunt, & quidem sufficit casum reddi probabiliter dubium, ut in eo contra creditorem sit respondendum ob manifestam fraudem, & captionem, quæ sub hujusmodi cautelis inest.

ROMANA NULLITATIS SOCIETATIS OFFICII PRO FRANCISCO SERANTONIO CUM N.

Casus disputatus coram A. C. & resolutus contra Serantonium, postea concordatus.

An dissoluta societate per mortem creditoris absque eo quod factus esset locus lucro, illa renovari possit cum uno ex duobus hæredibus? Et quatenus id fieri non posset pro rata spectante ad cohæredem absentem, an sustineatur pro rata spectante ad eum qui contraxit?

SUMMARIUM.

1 *Casus controversiæ.*
2 *Fructus non debentur post dissolutam societatem.*
3 *Contracta societate nomine absentis ad ejus perfectionem requiritur illius ratificatio expressa.*
4 *Unus ex pluribus hæredibus non potest exigere totum nomen debitoris, istumque liberare, & n. 6.*
5 *Nullitas societatis in parte influit in totum, ac utile per inutile vitiatur.*
6 *De conclusione, de qua n. 4. & quando unus ex cohæredibus contrahat, vel distrahat super toto.*
7 *De consideratione, ob quam exactio per unum hæredem subsistat.*
8 *Ubi cohæredes vivunt in communione, tunc societas hæreditaria bene renovatur per unum hæredem.*

DISC.

D I S C. IV.

1 DEfuncto eo, qui Serantonio Notario A. C. pecunias dederat ad societatem officii sub periculo vitæ ejusdem Notarii debitoris (ut consuetudo est cum illis ita contrahendi) ex duobus hæredibus institutis, quorum uterque hæreditatem adierat, unus qui erat in Curia præsens, cohærede absente, dictam societatem sub ejusdem Notarii debitoris vitæ periculo renovavit, atque per plures annos fructus exegit. Cum autem debitor ad sortis restitutionem pulsatus opponeret de illius satisfactione cum solutionibus post mortem creditoris factis sub nomine fructuum, qui absque dubio post dissolutam societatem non debentur, cum in isto contractu non possint exigi fructus post cessatam societatem, quando
2 cessat periculum, quod unice salvat hujusmodi fructus ab usura, Mantic. *de tacit. lib. 6. tit. 2. n. 17.* Zacch. *hoc tract. n. 377.* Duard. *eod. lib. 2. c. 6. § 4. q. 1. n. 2. & seq. dec. 367. n. 14. p. 4. rec. tom. 2. Romana societ. officii 2. Maji 1659. cor. Meltio, & passim.*

Periculum vero saltem pro medietate non aderat, quoniam enim creditum, pro quo nova societas contracta erat, pro medietate spectaret ad contrahentem, pro altera vero ad alterum absentem, hinc dicebam Scribens pro debitore, quod intrabat dilemma, aut cohæres contraxit nomine utriusque, aut
3 nomine proprio tantum, primo casu requirebatur ratificatio expressa absentis ex firmatis per Boccac. *hoc tract. n. 212.* Cyriac. *contr. 252. n. 4. & 5. dec. 660. n. 3. p. 1. divers. & habetur in Rom. societ. officii pro Columna, hoc tit. disc. 9.* ubi quod actus taciti, vel præsumpti non sufficiunt, atque hoc nomine communi dictam renovationem factam esse suadebant verba instrumenti.

In secundo autem casu, quod scilicet cohæres pro toto credito ejus solo nomine contraxisset, pariter pro medieta-
4 te debitor periculi commodum poterat non sentire, quoniam creditum hæreditarium per cohæredem non nisi pro sua virili exigi potest, quoties agitur de rebus dividuis, quidquid sit in individuis *ad text. in l. 1. §. si pecunia, ff. depositi, & l. si stipulatus sum, §. si lancem, ff. de solut.* & firmant Abb. *cons. 39. lib. 5. in fine,* Caroc. *de deposito, p. 1. rub. si uni ex hæredibus, fol. 17.* Graff. *de except. c. 25. n. 119.* Et sic ubi casus periculi evenisset, potuisset cohæres absens pro ejus virili petere sortem tanquam debitum in eo statu, in quo de tempore mortis creditoris constitutum erat, atque hinc in-
5 ferebam ad nullitatem totius societatis, quoniam cum hæc sit individua, utile per inutile vitiatur, ideoque nullitas in parte influit in totum, ex deductis per Duard. *de societ. lib. 2. c. 6. §. 3. q. 1. n. 12. & 13.*

Scribentes pro creditoribus insistebant in deductis per
6 Surd. *cons. 359. n. 15. & seq.* & per Rotam apud Durant. *dec. 448. n. 10.* quod scil. unus ex hæredibus posset super toto contrahere. Sed hoc erat æquivocum clarum, quoniam quidquid sit de veritate propositionis firmatæ per Surd. *loc. cit.* cujus contrarium tenent idem Surd. *cons. 415. n. 16. & seq.* Thesaur. *dec. 4. n. 8.* Argel. *de acquir. possess. q. 8. art. 9. n. 208. cum seq.* Salgad. *in labyr. p. 2. c. 4. n. 147.* Cavaler. *decis. 346. n. 7.* Id procedit in casu quo aliis cohæredibus non comparentibus, ac hæreditatem non agnoscentibus, unus velit agnoscere totum, præstita cautione de restituendo viriles aliis postea venientibus, & quæ apud forenses vulgo dicitur *cautela Surdi*, sed hoc nil commune habebat cum casu quæstionis, dum uterque hæres jam hæreditatem agnoverat, ideoque in utrumque transierat universum jus hæreditarium activum, & passivum, sed in quemlibet pro sua virili *ad text. in l. pro hæreditariis, & l. si adulta, C. de hæredit. action. cum Concord. late congestis, dec. 413. p. 9. rec.* & sic semper firmum remanere dicebam, quod pro virili absentis, debitor in casu periculi non remanebat liberatus, & successive cessabat lucrum, quo sublato non possunt deberi fructus.

7 Judex qui contra debitorem decrevit, non amplectendo motivum a Scribentibus pro victore ut supra deductum tanquam vere extra casum, se fundavit in eo, quod cum hæreditas esset opulenta, atque cohæredi absenti, quatenus hujusmodi actum approbare noluisset, remanere consultum in aliis bonis, poterat cohæres præsens totum istud creditum exigere, ac successive dictam novam societatem facere, in qua per actum occultum fingitur solutionem præcessisse, juxta naturam novationis, ac etiam considerabat, quod ubi id non procederet, adhuc debitori in casu lucri remanebat consultum super aliis bonis pro virili contrahentis, quæ cohæres absens possidebat.

Istud motivum in humano sensu aliquam probabilitatem habere videbatur, sed non videbatur legale, neque omnino tutum etiam de facto, quoniam dari poterat casus, quod intermedio tempore durantis hujus novæ societatis, reliqua alia bona dissiparentur, ac etiam dicebam punctum non esse in relevatione cohæredis absentis, sed in potestate alterius contrahentis, an scil. ille potuerit novare pro toto, & ita per actum occultum solutionis sibi factæ debitorem in totum liberare a priori debito, si enim non poterat, sequebatur novam societatem initam esse absque sorte pro dicta virili, ac debitorem subjacere certo damno absque certitudine lucri. Eoque minus motivum intrare videbatur ob cessantem assistentiam facti, dum constabat utriusque hæredis nomine renovationem factam esse.

Credidi tamen, reflectendo ad veritatem, justam esse de- 8
terminationem, quam ab initio prædixi, consulendo debitori, ut eo meliori quo posset modo, concordiam procuraret, ut sequutum fuit, non quidem ex præmissis, sed ea altera motivo per Scribentes in contrarium non deducto, quod scil. isti cohæredes hæreditatem possidebant pro communi, promiscue illam administrantes in solidum respectu bonorum existentium in locis, in quibus quilibet eorum respective reperiebatur, quo posito resultabat, unum utriusque nomine potuisse integrum debitum exigere, vel novare, ex recepta juris propositione, quod inter socios, vel pro communi possidentes, unus dicitur habere mandatum ab altero etiam ad obligandum insolidum, multo magis indubitanter ad liberandum, ideoque debitor sociali solvens consocio totum debitum, liberationem consequitur, potissime ubi agitur de socio administratore, ex deductis apud Cels. *dec. 2. nu. 1. cum seqq.* ac habetur pluries in sua materia *sub tit. de cred.* Et fortius in præsenti, dum cohæres præsens fecerat actum, quem alter absens impugnare non potuisset, sequendo scilicet judicium defuncti, & continuando observantiam contractus ab ipso initi. Nunquam enim etiam tutori, vel administratori imputari potest id, quod idem defunctus faciebat, ac utile reputabat, ideoque multo minus cohæres cohæredi, vel socius consocio, cum in effectu ista renovatio ex prudenti consilio inita esset ne pecunia remaneat otiosa, accedente præsertim observantia præseferente cohæredis approbationem, ideoque licet succumbens, laudavi determinationem.

ROMANA RENOVATIONIS
PRO JOANNE BAPTISTA THOMATO
CUM JULIO MAZZOLENO,
ET CONSORTIBUS.

Casus disputatus coram A. C. & resolutus contra Thomatum, postea concordatus.

Fidejussor debitoris in societate officii, an possit in præjudicium principalis absentis, vel ignari renovare societatem, sive alteram ex integro contrahere, ut priorem dissolveret? Et quid ubi ipsemet fidejussor est etiam creditor, an id agere possit ad proprium commodum?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Fidejussor potest renovare societatem, vel novam pro prima dissolvenda contrahere in damnum principalis debitoris.*
3 *Quando id sit prohibitum, declaratur.*
4 *Contractus dicitur spectare ad eum, ad quem ille qui gessit, declaravit pertinere.*
5 *An idem possit esse creditor, seu utilitarius societatis, & fidejussor debitoris?*

D I S C. V.

AD favorem Dominici Lencii de anno 1639. inita fuit 1
societas officii scut. 250. super quodam officio Cursoratus, & bonam fidem recognovit Joannes Baptista Thomatus, eique tanquam fidejussor accessit Ludovicus Mazzolenus, quem Thomatus juxta consuetam formulam indemnem relevare promisit. Cumque de anno 1645. per

mortem Cursoris dissoluta fuisset societas prædicta, atque Lencius egisset pro restitutione sortis contra Mazzolenum fidejussorem, hic societatem prædictam renovavit cum dicto Lencio, qui illuc ad aliquot menses declaravit præfatam societatem, tam primo loco contractam, quam deinde renovatam, ab initio ad ipsum Mazzolenum spectasse, utpote de ejus pecunia contractam, ipsumque Lencium non habuisse, nec habere nisi nudum nomen. Quibus peractis Thomatus per plures annos continuavit eandem solutionem fructuum, quam usque ab initio contractæ societatis statutis temporibus facere solebat, usquequo dicti Mazzoleni interim defuncti hæres sub ejusdem Lencii nomine dictum debitorem pulsavit coram A. C. disdicta societate, ad sortem prædictam restituendam, unde debitor pulsatus habita notitia mortis Cursoris sequutæ de anno 1645. per quam prima societas dissoluta erat, proindeque ejus vigore absque dubio fructus exigi non poterant, opponebat de imputatione in sortem fructuum a dicto tempore citra solutorum, & respondente actore de ejusdem societatis renovatione facta, replicabat reus id ipso ignaro, & non consentiente fieri non potuisse, unde restricta ad hunc punctum disputatione,

2 Pro actore Scribentes, quibus Judex adhæsit, se fundabant in auctoritate Rotæ *dec. 231. p. 2. divers. & dec. 60. post Zacch. de societ.* ubi firmatur fidejussorem posse in damnum principalis pro ejus indemnitate, ac pro se liberando a molestiis creditoris eum urgentis ad restitutionem sortis (ubi præsertim ad eam est obligatus tanquam principalis principaliter, & in solidum) renovare societatem officii, seu pro æquivalenti summa prioris dissolvendæ alteram contrahere. Atque supponebatur istam opinionem in Curia, præsertim vero in dicto Tribunali A. C. esse usu receptam, qualem præsupposui *in Hortana pro Capitulo Cathedralis, de qua sub tit. de usur. & interesse, ubi generaliter de articulo.* An & quando fidejussor possit capere pecuniam ad interesse in damnum principalis debitoris? *disc. 34.*

3 Scribens pro debitore, credebam, etiam cum aliquo sensu veritatis, non esse in casu dictæ conclusionis, alioquin in suo casu veræ, illam enim procedere dicebam, ubi fidejussor per creditorem urgetur, ita & taliter quod cogatur dictum novum actum facere ad impediendas molestias reales, vel personales, quas ipse alias passurus esset, cum tunc lex ei succurrere videatur de mandato præsumpto, quod ita in actu fidejubendi pro ejus relevatione a principali debitore habuisse videtur. Secus autem ubi ipse fidejussor solvit debitum principali creditori, itaut ipse effectus sit principalis debitoris creditor. Tunc enim quia non agitur de impediendis molestiis ne inferantur, sed agitur de se reintegrando de proprio credito, talis facultas cessat, atque receptum est non posse fidejussorem accipere pecunias sub usuris in damnum principalis absque illius speciali interpellatione ex deductis per Rot. *dec. 324. nu. 2.* post Cenc. de Cens. & post Duard. *eodem tract. & decis. 20. n. 12. cum seqq.* post Zacch. *de obligat. Camer. et in aliis frequenter*, cum cesset ratio, ob quam dictum mandatum præsumptum intrat, & sic distinguendo habetur latius, & ex professo deductum *in d. Hortana disc. 34.*

4 Et hunc dicebam casum nostræ controversiæ, quoniam cum Lencius declarasset ab initio ejus nomen simulate appositum esse, atque dictæ sociatatis commodum, & incommodum ad dictum Mazzolenum spectasse, hinc proinde a principio dicebatur proprius ac directus creditor, perinde ac si directe, & immediate contraxisset, ille vero, qui nomen præstitit, nunquam intervenisset, ex deductis per Burati. *dec. 733.* Cavaler. *dec. 221. & 243. dec. 153. p. 7. rec. & alias quotidie.*

Est bene verum, quod ob illam pluralitatem personarum, quæ in eodem subjecto diversis respectibus in jure
5 frequenter habetur, præsertim *sub tit. de cambiis disc. 1. & seqq.* considerabam ex iis quæ habentur *disc. seqq. & in Camerinen. societ. officii hoc eod. tit. disc. 8.* cessante incompatibilitate, nil prohibere, quin idem posset esse societatis utilitarius, & socii debitoris fidejussor, cum recte societas ad effectum periculi, & similes possit esse substantiata cum uno, quodque ejus utilitas, vel commodum spectet ad alterum, itaut quemadmodum emptor ad effectum habendi actionem evictionis potest ex supervenienti dominio, vel credito evincere a seipso tanquam rei possessore, & diversa persona, ita possit tanquam utilitarius societatis molestare seipsum tanquam fidejussorem, atque ita impediendo molestias, ne sequantur, facere idem, quod alias ut supra facere posset, si ageretur de tertio creditore, cum cessante fraude usurarum, vel alterius legalis prohibitionis, in jure prohibita non sit simulatio personarum, quæ in jure non reputatur damnata, ut est altera simulationis veritatis actus, quia nil debitoris interest se esse unius, vel alterius debitorem, ex iis, quæ pariter habentur pluries *sub d. tit. de camb.* unde in casus occurrentia esset cogitandum.

ROMANA SOLIDATIONIS COMPUTORUM PRO RUFFINO PLEBANO CUM ASCENSIANA BRUNORA.

Discursus pro veritate.

An unus, & idem possit esse debitor, & creditor societatis officii, & quando id sit compatibile?
Inita societate inter Officialem, & duos creditores in solidum pecuniæ datores, an per mortem unius ex istis societas dissolvatur?
Quando dicatur valida societas inita cum absente, de cujus ratificatione tacite appareat per exactionem fructuum.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Societatis substantia potest esse penes unum, quamvis utilitas esset penes alterum.*
3 *Societas officii vacat per mortem cedentis, non cessionarii.*
4 *An unus, & idem possit esse in societate debitor, & creditor, & de pluribus similibus.*
5 *Quando clarius admittatur concursus plurium personarum incompatibilium in uno subjecto.*
6 *Societas licet per mortem unius dissolvatur quoad omnes, cessat ex contraria voluntate etiam præsumptiva.*
7 *De alio casu, in quo societas per mortem unius ex sociis non dissolvitur.*
8 *De societate vectigalium non dissolvenda per mortem unius, & de ratione.*
9 *De materia text. in l. scripturas, super scripturis privatis trino teste non notatis.*
10 *Solutio fructuum est probatio sufficiens ratificationis.*
11 *Quando ratificatio præsumpta non sufficiat, sed requiratur expressa.*

D I S C. VI.

Inita societate super duobus officiis Notariatus inter Felicem, Ruffinum, & Bartholomæum, inter alia conventum fuit, quod ille, in cujus persona officium residere contingat, ejusque exercitium, & administrationem haberet, posset pecunias pro illius pretio necessarias ad societatem officii sumere, cum obligatione aliorum accedendi tam primis societatibus, quam aliis, quas pro istis extinguendis contrahere contingeret, quodque ex officii utilibus, prius detrahenda essent interusuria dd. societatum, etiamsi ageretur de pecunia ab uno ex ipsis sociis implicata, residuum vero dividi deberet. Quare Bartholomæus de mense Decembris 1633. pro summa scutor. 7450. societatem iniit cum Romualdo, qui de mense Augusti 1636. illam de consensu Bartholomæi cessit Andreæ acquirenti pro persona nominanda, & eadem die per apocham nominavit Prantillam Bartholomæi matrem, sed hac nominatione non obstante, de mense Septembris 1640. ab eod. Andrea dicta societas renovata fuit, dictæque renovationi accesserunt Felix, & Ruffinus. Obiit Prantilla de mense Martii 1643. superstite Bartholomæo filio, & hærede beneficiato, sed solutio fructuum ab initio usque ad mensem Augusti 1645. in quo societas disdicta fuit, continuavit sub nomine Andreæ, sub quo renovata fuit de mense Octobris sequentis usque ad mensem Septembris 1648. quando denuo disdicta fuit absque ulteriori renovatione. Ruffinus vero alterius officii possessor unam iniit societatem cum Ascanio, & Prospero fratribus de Costagutis in solidum, & duas alias

cum

cum Valente, & Scotto, declarantibus eas spectare ad Fabium ipsius Ruffini fratrem.

Cum autem inter prædictos Ruffinum, & Bartholomæum plures essent habitæ controversiæ, tam judiciales, quam extrajudiciales super redditione rationum hinc inde, ac demum inter Ruffinum, & Ascensianam Bartholomæi defuncti hæredem conventum esset de illis coram Arbitro benevole terminandis. Quamvia ex parte Ruffini Ego tanquam Advocatus ad ejus jura tuenda essem assumptus; Attamen ad dictas controversias facilius terminandas, ipso etiam laudante, volui tanquam tertius inquirere veritatem, quod summopere profuit ad quietem, exinde cum concordia sequutam.

2 Plures igitur erant controversiarum puncti, quorum major pars consistebat in nudo facto, de quo ad Advocatos inquirere non pertinet. Quo vero ad ea quæ juris sunt, de tribus erat quæstio. Primo scil. an societas contracta per Bartholomæum cum Andrea ad commodum Prantillæ, ut supra, durasse diceretur post obitum dictæ Prantillæ sequutum de anno 1643. itaut a dicto tempore citra Bortholomæo bonificari non deberent dictæ societatis fructus, ut Ruffinus prætendebat.

Secundo e converso an Ruffino essent bonificandi fructus soluti post mortem unius ex dictis fratribus de Costagutis sequutam de anno 1638. prætendente hærede Bartholomæi ex tunc dictam societatem fuisse dissolutam. Et tertio an pariter eidem Ruffino bonificandi essent fructus societatum initarum cum Valente, & Scotto absentibus, de quorum ratificatione solum constabat per quandam apocham privatam de antidata suspectam.

Circa primum punctum tres intrabant inspectiones. Una scil. an societas dissoluta esset per mortem Prantillæ, stante superviventia Andreæ. Altera, posito quod non esset dissoluta, num cessasse diceretur ratione incompatibilitatis, stante quod idem Bartholomæus, qui erat Officialis, & socius passivus, ob superventum titulum hæreditarium Prantillæ creditricis effectus erat creditor, & socius activus. Et tertia, num sustineretur ultima renovatio sub ejusdem Andreæ nomine facta de mense Octobris 1645. stante quod pecunia spectabat ad ipsum Bartholomæum tanquam Prantillæ hæredem.

3 Super prima dicebam sentire difficultatem contra Ruffinum proprium clientem, quoniam societas substantiata erat inter Andream, & Bartholomæum, ideoque unius illorum mors ad effectum dissolutionis attendenda erat, non obstante, quod Andreas socius activus declarasset societatis commodum spectare ad Prantiliam, quoniam ita non dicitur immutata, seu translata substantia societatis, quæ recte potest esse penes unum, ejus vero commodum ac utilitas penes alterum, eo modo, *quo sub tit. de Regal. ad materiam officiorum*, sæpius habetur circa officia vacabilia, *& sub tit. de feudis* habetur de illis, ut officii, vel feudi substantia ad effectum vacationis ac alias residere possit in una persona, ejus vero commoda, & utilitates penes alteram. Quod etiam in jure habemus in materia ususfructus, cujus jus penes unum resideat, ejus vero commoditas tanquam nudum factum sit penes alterum. Ac frequentius in materia pensionum ecclesiasticarum.

Ideoque receptum est, societatem officii vacare, vel dissolvi per mortem cedentis, seu ejus, sub cujus nomine inita est, non autem per illam cessionarii, seu utilitarii, ut fuisse declaratum per Rotam *habetur post consf.* 55. Farin. *n.* 90. *&* 91. Seraph. *decis.* 1210. *n.* 1. *decis.* 367. *p.* 4. *rec. tom.* 2. Zacch. *de societ. num.* 270. atque hoc jure passim vivitur, accedente præsertim subsequuta observantia.

4 Ex hoc autem principio resultabat etiam decisio contra Ruffinum super altera prætensione incompatibilitatis deductæ ex eo, quod Bartholomæus Officialis tanquam debitor, & socius passivus effectus esset creditor, ac Dominus commodi societatis activæ, stante dicta distinctione substantiæ societatis penes unum, & commodi penes alterum. Ad quod probandum ponderabam terminos pensionis ecclesiasticæ, quam Titularis super proprio beneficio habere non potest, quia res sua nemini servit, & tamen substantia pensionis residente penes alterum, ipse non prohibetur tanquam tertius, ac diversa persona ab illa Titularis acquirere ejusdem pensionis commoditatem juxta casum, de quo præsertim Rota in Albanen. pensionis 4. Decembris 1658. cor. Priolo, & de qua causa habetur actum in sua materia *sub tit. de pension.* atque ita passim servatur. Prout nemo potest esse Dominus, & feudatarius, seu emphyteuta, & nihilominus non prohiberetur Dominus feudi, vel emphyteusis commoditatem acquirere utpote quid diversum, ut per Surd. *decis.* 102. n. 54. Hodiern. *ad eamdem, decis.* 160. *n.* 3. *& alios*. Ac etiam nemo potest eodem tempore esse hæres gravatus, & fideicommissarius, & tamen ille non prohibetur durante jure gravati ejus commoditatem acquirere, cujus nomine bona possidere dicatur ex deductis per Salgad. *in labyr. lib.* 2. *cap.* 15. ubi late Concordantes, & habetur in Auximana dotium *sub tit. de fideic. vel sub altero de dote, cum similibus*.

Clarius vero præmissa procedunt ubi admixtum est interesse tertii, tunc enim absolutum est in jure duas diversas personas in uno eodemque subjecto diversis respectibus dari posse, itaut idem dicatur debitor & creditor, mandans & mandatarius, emptor & venditor cum similibus, *ut dec.* 136. *p.* 3. *rec.* 273. *n.* 7. *&* 8. *p.* 4. *rec. tom.* 2. 174. post Zacch. *de oblig. & sæpius præsertim sub tit. de credito, & sub altero de cambiis*.

5 Dupliciter autem in præsenti personarum diversitas cum mixtura tertii de plano compatibilis erat. Primo quia tractabatur de negotio sociali inter plures, in quo non prohibetur unus ex sociis ex propria persona ac proprio, & privato nomine contrahere cum negotio sociali, ac esse creditor etiam sui ipsius tanquam unius ex sociis. Et secundo quia jus activum non concurrebat in Bartholomæo ex propria persona, sed tanquam ex illa hæredis, qui ob beneficium separationis resultans ex inventario juxta jus novissimum *in l. fin. C. de jure deliber.* reputatur potius hæreditatis administrator, ac persona omnino diversa a propria non prohibita habere jus activum, vel passivum cum eadem hæreditate, igitur non aderat implicantia, vel incompatibilitas.

Atque ex eisdem rationibus decidendam credebam contra eundem Ruffinum tertiam prætensionem super ultima renovatione facta de anno 1645. Tum quia pecuniæ dominium non spectabat ad Bartholomæum Officialem nomine proprio, sed hæreditario ut supra. Tum etiam quia ubi spectasset ad ipsum nomine proprio, adhuc non prohibebatur cum societate contrahere, non obstante simulatione personæ, cum hæc in jure non dicatur prohibita, quoties nulla intercedit fraus, atque alterius contrahentis nihil interest unam, vel alteram personam exprimi. Ideoque totum controversiæ punctum quoad istam præsertim ultimam renovationem consistere dicebam in facto. An scil. de eo tempore Bartholomæus ex officii emolumentis haberet necne in manibus pecunias sociales, itaut nulla subesset necessitas novam societatem contrahendi, cum tunc in mala fide versatus diceretur, atque ad istam convincendam satis considerabilis esset personæ simulatio.

6 E converso super secundo puncto pro Ruffino contra prætensiones Bartholomæi respondendum credebam. Licet enim regulariter per mortem unius societas dissolvatur in totum etiam quoad superstites, ex deductis per Grat. *discep.* 852. *n.* 2. Mantic. *de tacit. lib.* 6. *tit.* 24. *n.* 18. *cum seqq.* Attamen hujusmodi regula cessat, ubi in contrarium fuit partium voluntas, quæ etiam per præsumptiones, & adminicula justificari potest ex deductis per eosdem Gratian. & Mantic. ubi supra, & non semel in materia actuum inter vivos *sub tit. de contract. in genere*, ac sub altero *de credit.* Talemque fuisse intentionem partium, ultra plures circumstantias facti, probari ponderabam ex subsequuta observantia, quæ voluntatem, & conventionem probat, ut in his terminis societatis officii in Romana societatis officii 26. Junii 1652. & 22. Junii 1654. cor. Celso *inter suas decis.* 156. *&* 190. *in causa, de qua supra disc.* 2.

7 Præterea dicta regula de societate dissolvenda in totum per mortem unius ex sociis, etiam respectu superstitum, procedit in ea societate, quæ inter plures inita, omnibus est æqualis & æque principalis, itaut omnes tanquam diversa membra pariformiter concurrant ad efformandum unum, & idem corpus sociale, per unius membri deficientiam dissolvendum. Secus autem ubi agitur de societate, quæ per duas tantum personas, ut in præsenti constituatur, inter Officialem scil. & pecuniæ datorem, quia si hæc secunda persona formalis constituatur per plures materiales, attamen omnes pro una habentur, itaut deficientia unius personæ materialis non dissolvat societatem contractam per eos in solidum cum tertio, ubi enim plures active, vel passive aliquem actum insolidum agunt, quilibet ex eis personam integram debitoris, vel respective creditoris repræsentat. Adinstar eorum, quæ habemus de societate contracta cum corpore collectivo, puta cum Capitulo, Collegio, Congregatione, Communitate &c. quia si moriantur unus,

 vel

vel plures ex Canonicis, vel civibus, aut personis illud corpus constituentibus, non per hoc istud cessat, quod aliis defectis, vel legitime impeditis etiam in uno est repræsentabile ut *sub tit. de Canon, & Capit*, Et de societate contracta cum corpore collectivo, Paris. *cons*.82. *n*.32. *lib*. 1. Felic. *de societ. cap*. 32. *n*. 15.

Et habemus quotidianum in appaltibus vectigalium, in
8 quibus Princeps, vel Respublica gerit unam personam locatoris, vel socii, plures vero appaltum, seu vectigalis administrationem suscipientes gerunt alteram conductoris, vel consocii, quoniam licet isti inter se dicantur socii illius negotii in appaltum, vel administrationem, seu societatem suscepti, nihilominus quoad Principem, vel Rempublicam dicitur societas collegiativa, ex non semel deductis in sua materia gabellarum, & vectigalium *sub tit. de Regal.* & consequenter unam personam tantum formalem repræsentant, non cessantem ex cessatione alicujus personæ materialis. Ideoque receptum est societatem appaltuum, & vectigalium per mortem unius ex sociis non dissolvi, ex deductis in dicta sua materia, & per Michalor, *de fratribus, part*. 2. *cap*. 40. *n*. 26. *& seqq.*

9 Et nihilominus cum Ruffinus doceret se de facto solvisse alteri creditori superstiti fructus, dicebam saltem dictas rationes sufficere ad inducendam in eo justam credulitatem durationis societatis, itaut propterea de culpa in sua administratione convinci non valeat, atque solutiones factæ in causam fructuum sibi deberent bonificari.

Demum circa societates initas cum Scotin & Valente, de illarum ratificatione expressa constabat per apocham, unde propterea ex solo facto cessabat quæstio, non obstante prætensa possibili antidata, quoniam cum illa contineat delictum falsitatis, in dubio non est præsumenda. Suspicio enim, quæ in hujusmodi scripturis privatis trino teste non notatis inducitur per text. *in l. scripturas, Cod. qui potior. in pignor. habeantur*, procedit, ubi talis scriptura deducitur in concursu creditoris, vel alterius habentis publicum instrumentum, ac ad effectum anterioritatis, itaut tota vis sit in tempore, de quo principaliter disputatur, & ubi scriptura est ipsius debitoris, de quo probabiliter suspicari potest quod indigens pecuniis, pro eis habendis ita curet fraudare creditores, quibus præmitur. Secus autem in aliis materiis indifferentibus, ut non semel habetur *sub tit. de cred*, & clare probat lectura ipsiusmet textus, qui duas in proposito constituit partes, ut latius advertitur in Romana donationis de Cæsiis *sub tit. de feud. disc*. 94. ubi de materia dict. text. *in l. scripturas.* Maxime quia scriptura non est debitoris, vel alterius interessati, sed duorum tertiorum probatæ fidei, nullum proprium interesse habentium, nam licet societates sub eorum nominibus cantarent, nihilominus illarum commodum pertinebat ad Fabium, unde propterea ita cessabat omnis difficultas.

10 Accedente quoque continuata solutione fructuum, quæ ubi sola, & de per se non sufficeret, satis tamen attendenda venit pro adminiculo veritatis dictæ scripturæ, ex regula, quod *nemo præsumatur jactare suum*, ideoque solutiones regulariter præsumuntur factæ ex causa debita, ut in Romana pecuniaria 18. Junii 1646. & 7. Junii 1647. cor. Corrado, quarum secunda est *dec*. 74. *p*. 10. *rec.* utrobique in fine, & pluries habetur præsertim *sub tit. de cambiis, & sub altero de usuris.*

Præterea ubi etiam sola continuata exactio fructuum adesset, illa ad effectum hujusmodi ratificationis sufficere
11 videtur juxta *dec*. 300. Millini, cum qua pertransit Zacch. *hoc tr. n*. 397. ac pertransire videtur Curia in praxi. Multo magis ubi concurrit etiam scriptura, ut quoque concurrebat *in d. dec.* Millini. Neque huic tacitæ ratificationi ex fructuum exactione resultanti, adversantur ea, quæ de exclusione consensus taciti, & præsumpti ratione subjectæ materiæ habentur in Romana pro Cæsare Columna infra *disc*. 9. quoniam difficultas hæc intrat, ubi agitur de mutatione periculi vitæ, seu de nominatione personæ, vel ad alios similes effectus, in quibus adesse possit fraus ex parte creditoris ita effugere volentis periculum, ut insinuatur in eadem *dec*. Millini *n*. 6. & deducitur in d. alio *disc*. 9. quæ ratio in præsenti non intrabat.

ROMANA NOMINATIONIS
PRO PETRO FRANGIO
CUM N.

Casus disputatus coram A. C. incertus est exitus.

An cessionarius societatis officii mutare possit personam, sub cujus vitæ periculo illa currere debeat, ac exercere talem nominandi, seu mutandi facultatem socio cedenti attributam? Et de materia dissolutionis societatis, quando illa sequi dicatur per mortem cedentis, vel per mortem cessionarii.

S U M M A R I U M.

1 *Casus controversia.*
2 *Societas solvitur per mortem cedentis non cessionarii.*
3 *Cessionarius dicitur procurator cedentis in rem propriam, & facere potest omnia quæ per procuratorem geri possunt.*
4 *An ad mutationem periculi vitæ requiratur mandatum speciale?*
5 *An societas possit cedi socio invito?*
6 *Casus in quo attendatur persona cessionarii, sed rejicitur.*
7 *In feudis non attenditur simulatio.*

D I S C. VII.

INita societate inter Frangii auctorem, & Officialem, 1
pro quo N. collitigans bonam fidem recognoverat, cum facultate creditori attributa nominandi, seu immutandi aliam personam, sub cujus vitæ periculo societas currere deberet, Cum creditor prædictus hanc societatem cessisset Frangio, hic adimpleta formula præscripta per Reformationem Pauli V. personam mutavit. Sequuta vero deinde morte dicti primi creditoris cedentis, prætendere cœpit debitor locum factum esse lucro, ex recepta propositione, quod societas dissolvi dicitur, & de consequenti etiam lucrum fieri per mortem cedentis, non autem cessionarii,
cum in illo substantiata remaneat, ac duret societas cu- 2
jus solum commodum transire dicitur in cessionarium, ut decisum fuit per Rotam de annis 1563. & 1564. apud Farinacc. *cons*. 15. *n*. 90. *&* 91. Zacch. *hoc tr. n*. 270. Boccacc. *eod. n*. 181. *dec*. 367. *p*. 4. *rec. tom*. 2. ac ita passim recipit usus.

Non impugnando Scribens in contrarium propositionem prædictam, dicebam quod sicuti ipse cedens, in quo societas est substantiata dictam sibi attributam facultatem immutandi periculum vitæ, poterat exercere per procuratorem, ita ejusdem cedentis nomine id facere potuit cessionarius tanquam illius procurator in rem, & utilitatem propriam, qualis in omnibus dicitur cessionarius habilis ad exercendum omnia, quæ exerceri possunt per cedentem, exceptis iis, quæ sunt mere personalia, & alteri demandari non possunt ad tex. *in l. emptor*, C. *de hæred. vel action. vendit.* ubi omnes, de quibus Surd. *cons*. 22. *n*. 16. Capyc. Latr. *decis*. 16. *n*. 4. Rota *dec*. 30. *n*. 4. *&* 106. *n*. 3. *p*. 5. *rec.* plene Olea *de cessione, tit*. 1. *q*. 2. *n*. 37. *cum seqq.* Quicquid enim sit, an ad hujusmodi actum sufficiat mandatum generale cum libera &c. ut volunt Felic. de *societate, cap*. 35. *num*. 22. & Zacch. *eodem n*. 435. Vel requiratur speciale, ut incidenter, ac sine auctoritate dicit Ridolph. *in ejus praxi*, adhuc in cessionario dicitur adesse mandatum speciale ex deductis per Oleam ubi supra.

Hinc propterea dicebam non intrare quæstionem per alios hinc inde Scribentes excitatam, an societas possit alteri cedi invito socio, de qua late idem Olea, *tit*. 3. *q*. 5. quoniam hujusmodi quæstio intrat ad effectum inspiciendi, an cessionarius per cessionem fiat socius, itaut societas substantietur in ejus persona, quæ ad effectum dissolutionis, vel lucri attendi debeat necne, ad quem effectum requiritur formalis novatio juxta terminos text. *in l*. 4. *ff. de novationibus* ex deductis per Oleam ubi supra. In præsenti autem, firma remanente substantia societatis in cedente, punctus erat, an cessionarius exercere potuerit illam facul-

facultatem, quam dicti cedentis simplex mandatarius, & procurator ad exercitium deducere potuisset, cum nulla urgere videretur ratio prohibitiva, ut id quod fieri potest per procuratorem voluntarium, fieri non possit per cessionarium qui mandatum magis efficax habere dicitur, atque ita credo fuisse judicatum.

4 In eisdem terminis dissolutionis societatis per mortem cedentis, vel cessionarii, in eodem Tribunali A. C. disputavi in una Romana pro Com. Marescotto. Cum enim hic requisitus esset ad dandas pecunias ad societatem officii cuidam Officiali ad aliud munus postea translato, congruum autem reputaret non contrahere per se ipsum, supposuit personam cujusdam ejus famuli, seu confidentiarii, ad cujus favorem societas inita fuit, qui immediate recognoscendo bonam fidem, declaravit se nudum habere nomen, totumque commodum, & incommodum esse dicti Comitis. Cum autem post sequutam dicti fiduciarii mortem, absque eo quod aliquid motivaretur, plures anni decurrissent. Hinc orta est controversia super fructibus a prædictæ mortis tempore citra decursis. An scil. non soluti deberentur, vel soluti tanquam indebiti essent in sortem imputandi. Et debitor, pro quo Judex pronunciavit, fundabat ejus intentionem in regula, de qua supra, quod societas dissolvi dicitur per mortem cedentis, non autem cessionarii, ex eisdem decisionibus, & auctoritatibus allegatis.

5 Ego vero Scribens pro creditore, dicebam non esse in casu cedentis, & cessionarii, cum vere ab initio Comes prædictus fuerit creditor, atque contractus initus de ejus pecunia sub simulato nomine alterius, ad text. *in l. quamvis, & l. multum interest, C. si quis alteri, vel sibi, cum concord.* per Buratt. *dec. 733.* & in his terminis posita simulationis probatione, admitti videtur *decis. 367. p. 4. rec. tom.* 2. Potissime quia dabantur multa adminicula, quod debitor esset dictæ simulationis conscius. Verum reflectendo ad veritatem, credebam, ut parti ab initio insinuavi, hoc fundamentum esse parum tutum, unde propterea justa visa est determinatio quoniam posito etiam, ut debitor sciret societatem contrahi de pecunia alterius, & ad ejus commodum, hoc tamen non tollit ipsum factum, quod eo ita volente societatis substantia in altera persona resideret, ex iis, quæ habemus in simili ponderata etiam per Rotam *d. dec. 367.* de
6 officiis, vel locis Montium vacabilibus, quæ per aliquem de propria pecunia cum reservatione liberæ dispositionis emuntur in faciem, & sub nomine alterius, quoniam Principi, vel alteri venditori bene id innotescit, sed hoc non tollit, quin substantia officii, tam ad effectum vacationis quam alios in altera persona resideret, quamvis commoditas, ac omnimoda dispositio esset alterius, qui conqueri non potest, dum poterat actum agere directe cum seipso, & tamen ita voluit.

7 Ideoque adinstar eorum, quæ habentur in feudis, cum quorum regulis hujusmodi jura recte metienda veniunt, intrare non videtur Rubrica, & titulus *plus valere quod agitur, quam quod simulate concipitur* ex deductis per Marin. *resolut. 38. lib. 2. & Rotam in Rossanen. decimarum cor. Bichio impress. apud eundem, & repetit. decis. 100. p. 9. rec. & sæpius in sua materia sub tit. de feud.*

CAMERINEN. SOCIETATIS OFFICII

PRO JOANNE ET ANTONIO MARIA DE BROILIS

CUM ANSALDO CASTELLANO, ET JOSEPHO CERESIA

Casus disputatus coram A. C. & puto resolutum pro Broilis.

An societas officii contrahi possit per eum qui non est officii titularis, sed fructuum, & emolumentorum reservatarius? Et quid e converso, an contrahi possit per titularem, ubi alter est fructuum, & emolumentorum reservatarius?

Et an idem reservatarius qui societatem contraxit, præstando nudum nomen in gratiam alterius qui pecuniam recipit, ac bonam fidem recognovit, possit ex cessione creditoris effici creditor, ita ut ad ejus commodum continuet, & duret societas?

SUMMARIUM.

1 F*acti series.*
2 *An societas contrahi possit per eum qui est officii reservatarius?*
3 *Et an per Titularem, ubi adest reservatarius?*
4 *An Officialis possit effici creditor societatis in præjudicium recognoscentis bonam fidem?*

DISC. VIII.

Latinus Broilus emit officium Notariatus causarum civilium Terræ Montecchi sub nomine ac in faciem 1
Joannis ejus filii, cum reservatione decreti super libera, & omnimoda dispositione, tam fructuum quam pretii ejusdem officii in forma, unde propterea juxta consuetam observantiam, quamvis officium sub nomine dicti Joannis cantaret, attamen ipse Latinus Officialis personam, & partes, tam in perceptione emolumentorum, quam in omnibus gerebat, atque ipse quandam societatem super dicto officio iniit cum Pompeo Virgilio sub accessione Ansaldi Castellani, & Josephi Ceresiæ, qui vere dictas pecunias recipientes bonam fidem recognoscendo se obligarunt in forma relevare indemnem dictum Latinum in eorum gratiam nomen, & officium præstantem. Deinde vero idem Latinus persoluta æquivalenti summa, prædictæ societatis cessionem a Pompeo reportavit. Cumque dicti debitores per plures annos fructus persolvissent, pulsati per dicti Latini filios, & hæredes ad restitutionem sortis, excipiebant de indebita solutione fructuum in sortem imputandorum, vel ab initio obnullam existentem societatem, quam dicebant iniri non potuisse per Latinum, qui non erat Officialis, dum officium residebat in persona Joannis. Vel ubi iniri potuisset, saltem ex tempore quo idem Latinus effectus est creditor, ob incompatibilitatem concursus actionis, & passionis in eodem subjecto, itaut unus, & idem esset socius sui ipsius, dum receptissimum est societatem contrahi, & substantiari inter creditorem dantem pecunias, & Officialem, quamvis hic, sciente etiam creditore, præstaret nudum nomen, quia pecuniæ aliis darentur bonam fidem recognoscentibus.

Requisitus proinde ad Scribendum ex parte creditorum, 2
quatenus pertinet ad primum punctum, an scil. societas contrahi potuerit per eum, qui esset officii reservatarius tantum, non autem titularis? Ponderabam quod licet antiquitus ista quæstio disputata fuisset, nihilominus Rota in Romana Societatis officii cor. Penia *inter suas dec. 421. juxta Lugdunen. alias 326.* juxta Venetam repetitam etiam post Zacch. *de Societ. decis.* 32. affirmativam credidi veriorem, ex ea ratione, quod societas contrahi non dicitur super ipsa substantia officii in sorte principali, sed super ejus fructibus, & emolumentis, ideoque congruentius contrahitur per eum, qui est dictorum fructuum, & emolumentorum Dominus, & cum dicta decisione pertranseunt Zacch. *hoc tract. num. 27. cum seq.* Duard. *eod. lib. 2. cap. 6. §. 1. q.* 4. ubi eandem decisionem registrat.

Hinc difficultas potius esse videtur in casu converso, ubi 3
scil. societas contrahitur per titularem illius officii, cujus alter esset reservatarius, quod licet ejusdem officii substantia in eo resideat, attamen cum non habeat dominium, & dispositionem fructuum, & emolumentorum ad alterum pertinentium, deficere videtur societatis subjectum. Et propterea quamvis Rota in Romana Societatis cor. Gypsio relata per Duard. ubi supra, *q. 5. & impress.* post Zacch. *hoc tract. dec.* 31. pro validitate senserit, attamen Zacch. *n.* 46. Duard. *d. q.* 5. contrarium sentiunt, dictæque decisioni respondere conantur. Sed quicquid sit de unius, vel alterius opinionis veritate, quam adhuc occasio non præbuit examinandi, primus casus cadens sub controversia videbatur remanere planus.

Quo vero ad alterum punctum, neque Mihi, neque 4
Scribenti in contrarium concessum fuit invenire auctoritatem in terminis, unde illum discurrendo per rationes, vel similia, ut faciendum est, quando non habemus auctoritates speciales bene fundatas, cum in his vere, & proprie consistat scientia, ac dignoscatur Doctor bene fundatus; quando Latinus officii reservatarius esset vere debitor, quia ipse pecuniam habuisset, atque societatis fructus solvere debuisset, tunc incompatibilitas esset clara, dum absque mixtura juris tertii idem esset debitor, & creditor, ac so-

socius activus, & passivus, seu socius sui ipsius. Ubi vero adest mixtura juris tertii, quia contractus commodum, & incommodum pertinet ad alios, qui pecuniam receperunt, ac bonam fidem recognoverunt, dum ut sæpius in præcedentibus habetur, in hujusmodi societatis cessionarium non transit illius substantia, sed solum commodum, quod debitoris nil interest esse unius, vel alterius, dum non alteratur periculum, ex quo debitor lucrum sperat. Et tunc nil videtur repugnare, ut idem Officialis dictum commodum obtineat, maxime ubi provenit ex intervallo, nullaque adest fraus, ex iis quæ in terminis similibus commoditatis pensionis Ecclesiasticæ compatibilia in ipsomet beneficiato, & titulari, seu commoditatis feudi, & emphyteusis in ipsomet Domino directo ponderata sunt in Romana solidationis computorum *hoc eod. tit. disc. 6.* Et juxta præmissa credo fuisse resolutum, moderando scil. inhibitionem per debitores obtentam a mandato executivo contra eos relaxato per Judicem primæ instantiæ de partibus. Neque occasio præbuit hucusque punctum prædictum alias disputare, ut ita maturius veritas indagari potuerit.

ROMANA SOCIETATIS OFFICII

PRO CÆSARE COLUMNA

CUM CARDINALI MANCINO TUNC PRÆLATO.

Casus decisus per Rotam pro Columna.

De fructibus non debendis post dissolutam societatem per disdictam, & de renovatione societatis facta per solum Officialem absente creditore, an valeat, & an sufficiat ratificatio tacita, & conjecturalis?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Fructus non debentur post disdictam societatem non obstante pacto.*
3 *Ad perfectionem, & validitatem societatis initæ, vel renovatæ cum absente requiritur ratificatio expressa, & non sufficit tacita.*

D I S C. IX.

1 CÆsar Columna Notarius Tribunalis A. C. super dicto ejus officio, sub propriæ vitæ periculo, de anno 1641. societatem iniit scut. 1000. ad favorem Octavii Spadæ, qui de anno 1643. illam cessit Jacobo Gambæ post sex menses illam disdicenti, sed de anno 1648. idem Cæsar eam renovavit ad favorem dicti Gambæ absentis in munere Auditoris Avenionensis, qui de anno 1652. societatem prædictam cessit Cardinali Mancino tunc Prælato, sub narrativa, quod illa inita esset de anno 1641. ad favorem Spadæ, dictæque cessionis instrumentum stipulatum fuit præsente ipsomet Cæsare. Cumque de anno 1654. sequuta fuerit mors dicti Spadæ, Cardinali prædicto pulsante Cæsarem ad solutionem fructuum, excipiebat ille ad illos non teneri stante societatis dissolutione per disdictam usque ab anno 1643. non curata renovatione utpote facta cum absente nunquam ratificante. Hinc proinde introducta causa cor. A. C. sententia absolutoria debitoris prodiit, & commissa per appellationem causa in Rota coram Meltio, sub die 2. Maji 1659. pro eodem debitore quoque prodiit resolutio, non deberi scil. fructus post finitam societatem, quamvis pactum expressum adesset, quod etiam societate disdicta currere deberent fructus, quoniam cessante periculo illi citra usurariam labem deberi non possunt, neque in hoc partium conventio quicquam operari potest juxta votum Accoramboni relatum per Farinac. *cons. 15. sub n. 84.* Cyriac. *contr. 252. n. 42. cum aliis in decisione desuper edita.*

2 Quo vero ad punctum renovationis, ad quem tota disputatio restringebatur, Ego scribens pro debitore, principale fundamentum tam coram A. C. quam in Rota constituebam in eo, quod illa facta esset ad favorem absentis, de cujus certa, & expressa ratificatione non constabat, ut requiritur, non suffragante tacita, vel præsumpta deducta ab exactione fructuum, vel aliis adminiculis, firmant Zacch. *hoc tract. n. 395. & seqq.* Boccacc. *eod. n. 212.* Cyriac. *contr. 252. n. 4.* & Rota *decis. 660. nu. 3. p. 1. divers.* Ex ea clara ratione, quod cum agatur de materia differenti subjecta periculo vacationis, quod unice salvat contractum, consensus debet esse expressus ad tollendam claudicationem ac fraudem, in qua creditor versari posset, ita sub hac incertitudine effugiendo periculum, ac side en exigendo fructus ad rigorosam rationem 12. pro centenario. Potissime quoniam actus exactionis fructuum remanebat æquivocus, utpote referibilis etiam ad primam societatem quamvis disdictam stante pacto cursus fructuum usque ad restitutionem sortis.

Clarius vero pro excludenda ratificatione prædicta considerabam formam cessionis conceptæ de prima societate inita cum Spada, ex hoc enim deducebam inevitabile dilemma, quod aut Gamba absens illam scivit, aut ignoravit. Si ignoravit, prætendi non potest ratificatio, cum consensus, & voluntas non trahantur ad ignorata. Et si scivit, clara resultabat probatio, quod noluit approbare, dum non istam, sed aliam præcedentem cesserat. 3

Rota super puncto consensus expressi juxta dictas auctoritates nihil firmare voluit, sed relato tantum incidenter motivo, principale fundamentum constituit in eo, quod Ego etiam deducebam pro ratione exclusiva ratificationis ut supra, quod scil. non secundam, sed primam partem in contractum deducere voluerit. Verum utrumque sit, sive id capiatur pro fundamento principali, sive pro probatione diversæ voluntatis ut supra, justa, & probabilis visa est resolutio, cui proinde altera pars acquievit, accipiendo sortem, cujus diminutioni ex aliquibus fructibus solutis prætensæ debitor ut credo per concordiam cessit.

Ad motivum vero præsentiæ adhibitæ per debitorem instrumento cessionis, respondebatur, quod cum ageretur de inducendo contractum omnino novum, requirebatur consensus expressus, per quem debitor novata societate agnosceret in novum socium cessionarium, in quo societas tanquam ex novo contractu principaliter substantiaretur, quod ex tenore contractus constabat partes facere noluisse, unde propterea dicta præsentia ad eam cessionarii cautelam referibilis remanebat, ut ita debitor cessus non posset solvere debitum cedendi *ad not. in l. 3. C. de novat.* Et quamvis ex parte actoris diceretur ad hujusmodi novationem probandam debitorem deinde expressum consensum præstitisse reservationi decreti ad favorem Mancini novi cessionarii super officio, quod fuisset magnum motivum, nihilominus deficiebat justificatio in facto.

ROMANA SIVE, &c.

Votum suppressis nominibus ad petitionem cujusdam Cardinalis Arbitri,

An in societate officii fructus decursi converti possint in sortem principalem, novam societatem ex eis creando?

S U M M A R I U M.

1 *QUod fructus societatis officii non possint converti in sortem.*
2 *Quid in censu?*
3 *Notatur differentia inter societatem officii, & censum.*
4 *Fructus societatis officii habent speciem sortis principalis.*

D I S C. X.

REmissa in satis qualificatum Cardinalem, verbo tenus, ac extrajudicialiter decisione controversiæ, an fructus decursi cujusdam societatis officii in alteram societatem tanquam sors converti potuerint, & an intraret necne anathocismus, atque a dicto Cardinali consultus de anno 1651. expertus de recenti pluries sensum Innocentii X. tunc regnantis super denegatione sanatoriæ census creati ex fructibus decursis alterius census, ex isto fundamento, quod hæc esset species anathocismi damnati etiam de jure civili *in l. fin. C. de usuris*, fortius vero de jure Canonico ex deductis per Merlin. *dec. 409.* alias 301. *p. 5. rec.* cum aliis in sua materia *sub tit. de usur.* ac etiam sub altero *de censibus*, in cujus terminis, quod nullitas 1

cen-

census constitui ex fructibus proveniret etiam a jure communi, & seclusa Bulla S. Pii V. sentiit Rota *dec.* 379. post Cenc. cum aliis præsertim in Tranen. *sub tit. de cens. disc.* 2. fui in voto negativo.

Verum hujusmodi voto post plures annos reviso, contrarium videbatur probabilius. Tum quia etiam in censibus cessante necessitate solemnitatis præscriptæ per Bullam S. Pii, in puncto juris communis anathocismus intrare
2 non videtur, eo quia ob demortuam sortem principalem fructus stare videntur principaliter, & de per se independenter a sorte, itaut vere, & proprie accessionum nomen, ac naturam non habeant juxta decisionem 254. Franchis cum aliis in dicta Tranen. ubi quod de jure, ac seclusa Bulla S. Pii tales fructus converti possunt in sortem, unde propterea sub Pontificatu Alexandri VII. & Clemen. IX. Successorum sæpius ac passim sanatio etiam in hac specie concedi consuevit, eundemque sensum scio, quod sub Innocentio habebant saltem pro majori parte Votantes Signaturæ, qui tamen experti contrarium sensum Pontificis, illum non proferebant.

3 Clarius vero in fructibus hujusmodi societatis, quæ dici potest continere jus vitalitium cum continuo periculo totalis deperditionis sortis principalis, quod non est in censu, ubi licet sors reputetur demortua ob irrepetibilitatem, attamen ejus substantia semper, & in perpetuum viget absque periculo totalis amissionis, nisi illo satis de raro contingenti casualis peritionis fundi censiti, unde propterea lucrum quod ex hujusmodi societate obtinetur, sortis principalis potius speciem, ac naturam habet. Adinstar fructuum census vitalitii, seu officiorum, & locorum Montium vacabilium, in quibus id quod singulis annis sub nuncupatione fructuum pro nostro communi usu loquendi exigitur sit potius pars sortis, quæ ita diminuta cum alea lucri, & damni hinc inde percipitur, ut habetur in proposito locorum Montium vacabilium *sub tit. de Regal. disc.* 35.

4 Hinc proinde nullatenus intrare videntur rationes anathocismi, cum vere non agatur de usuris, neque de accessionibus. Unde quemadmodum ex fructibus perceptis ab officiis, vel locis Montium vacabilibus, nulla adest prohibitio alium contractum celebrandi, sic a pari. In idem quoque conferentibus iis, quæ habemus de interusuriis cambiorum passim convertendis in recambium, ac augmentum sortis principalis, ex eadem ratione, quod in effectu dici non possunt fructus, vel accessiones, sed debitum stans de per se, nam alias fieri non possent recambia, in quibus complicantur cum sorte etiam cambia decursa, quia in effectu non sunt fructus, vel usuræ, sed pars sortis principalis, ut in sua materia *sub tit. de cambiis*. Occasio tamen adhuc non præbuit id formiter in Foro disputare, ut ita maturius veritas, ex aliorum etiam judicio inquiri potuerit.

ROMANA SOCIETATIS OFFICII RENOVATÆ

PRO JOANNE MATTHÆO OLIGNANO

CUM SEBASTIANO PASQUETTO

Casus disputatus coram Aud. Cam. & resolutus pro Olignano.

An & quando post dissolutam societatem officii per mortem, vel disdictam, adhuc debeantur fructus ei, qui dedit pecuniam ad societatem? Et aliqua de tacita renovatione cum hærede, & an exceptio fructuum male solutorum impediat processum executivum pro solutione sortis principalis?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Fructus usurarii extenuant sortem ipso jure.*
3 *Quando exceptio fructuum usurariorum, & indebitorum retardet processum executivum.*
4 *Indebitum voluntarium non præsumitur ac exigit probationem concludentem, & perfectam.*
5 *Datur distinctio specierum sub quibus societas diversimode contrahi solet, ut uno casu dissoluta societate per mortem non debeantur fructus, & altero sic.*
6 *Quare societates, quæ vere contrahuntur cum ipsis Officialibus, fieri soleant super ipsorum Officialium vitæ periculo.*
7 *Renovatio societatis etiam præsumptive, & adminiculative probari potest.*

D I S C. XI.

INiit Sebastianus Pasquettus Notarius A.C. societatem super ejus officio cum Carolo de Vecchis in summa 1
scutorum 1600. in sorte, conventis fructibus ad rationem 12. pro centenario, cumque Vecchius societatem cessisset Jo: Andreæ Olignano, hic de anno 1639. eam renovavit sub periculo vitæ ejusdem Sebastiani, ut frequentior est consuetudo, ex ratione de qua infra. Defuncto autem Jo: Andrea de anno 1646. scripto hærede Jo: Matthæo ex fratre nepote, hic in vim verbalis conventionis, continuavit in exactione fructuum usque ad annum 1656. ex quo tempore Sebastianus, nedum ulteriorem fructuum solutionem denegavit, sed prætendere cœpit se liberatum esse a debito sortis principalis extenuatæ cum fructibus per decennium indebite exactis post dissolutam societatem per mortem Jo: Matthæi, cum fructus non debeantur dissoluta societate, quando cessavit periculum, quod unice salvat ab usura hujusmodi fructuum perceptionem. Cumque per plures annos durasset quidem benevolus concordiæ tractatus absque effectu, hinc Jo: Matthæus cum processu executivo competente in vim obligationis cameralis, suspensis fructibus postea decursis, Sebastianum pulsavit coram A.C. pro restitutione sortis.

Et assumpta desuper disputatione super dicta exceptione extenuationis cum dictis fructibus, qui per reum con- 2
ventum prætendebantur indebiti, & usurarii juxta opinionem, quam sequitur Rota, & Curia Romana ipso jure in sortem imputandis eamque extenuantibus, rejecta opinione volentium illos esse via ordinaria repetendos cum actione repetitionis indebiti juxta firmata in Romana cambii cor. Bichio *dec. 69. p. 9. rec.* sæpius canonizata, cum circumferatur in ista conclusione tanquam magistralis, ut plures *sub tit. de cambiis*, & sub altero *de usuris*.

Cum sensu etiam veritatis, pro Jo: Matthæo actore Scribens, dicebam irrelevantem esse hanc exceptionem ad di- 3
cti executivi processus retardationem non aptam, quoniam ut non semel in proxime allegatis materiis *de cambiis, & de usuris* deductum habetur, vera & recepta distinctio est tradita per Rotam in Romana pecuniaria 18. Junii 1646. & 7. Junii 1647. cor. Corrado utrobique in fine, quarum posterior impressa est, *dec. 74. part.* 10. *rec.* & cum qua regulariter procedit Signatura. Quod aut agitur de processu executivo pro ipsis fructibus, super quibus cadat quæstio, an sint debiti, & liciti necne, & tunc quia turbiditas esse dicitur in ipso credito quod petitur, quoties dubietas aliquam habet probabilitatem, processus executivus impeditur etiam per Judicem primæ instantiæ, & quatenus per istum relaxetur mandatum, solet Signatura adversus illud rescribere de appellatione cum clausula translativa, quia turbiditas est in actione.

Aut agitur de petenda sorte principali, cujus debitum per publicum instrumentum, vel aliam probantem scripturam cum obligatione camerali, vel alio pacto executivo est certum & liquidum, debitor vero opponit de illius extinctione cum fructibus in ejus causam solutis, quos dicit indebitos & usurarios, & tunc si indebitum est certum, & clarum, itaut qualitas usuraria sit incontrovertibilis nullam admittens excusationem, & exceptio suffragatur, stante quod Curia sequitur dictam opinionem super imputatione ipso jure. Si vero est turbida aliquam altiorem exigens indaginem, & tunc non retardat debitum sortis.

Plures rationes id suadent. Primo quia si exceptio solutionis, quæ per debitorem allegaretur, facta directe, & in causam ipsius sortis, quoties non est bene, & incontinenti probata, sed est turbida, & altioris indaginis non retardat executionem obligationis cameralis, multo minus retardare debet solutio indirecta, & quæ in aliam causam ab ipsomet debitore asseritur facta. Et secundo quia cum nemo præsumatur jactare suum, solutiones voluntarie factæ in causam fructuum præsumuntur licitæ, & debitæ, cum indebitum voluntarium non præsumatur, ut bene ratiocinatur Rota locis citatis. Et tertio quia nunquam dicitur exceptio concludenter probata illa, quæ habet contrariam possibilitatem, quod potissimum procedit in materia indebiti voluntarii exigentis adeo concludentem, ac perfectam probationem, quod excludat contrariam possibilitatem ex

dedu-

4 deductis per Burat. & Adden. *dec.* 592. *dec.* 38. *n.* 2. *&* 130. *n.* 17. *p.* 5. *etc. cum aliis in Savonen. sub tit. de usur. disc.* 12. Unde cum in judicio ordinario per testes, vel alias species probationis ex parte actoris justificabilis esset renovatio societatis non exigens pernecesse scripturam incontinenti exibendam, hinc proinde id sufficit, ut non possit dici exceptio ad hujusmodi retardationem apta.

Clarius vero quia non solum in actore concurrebat possibilitas dictæ probationis, cujus quoque pleraque dabantur adminicula, sed etiam quia absque alia probatione dicebam in promptu constare de hujusmodi prætensi indebiti insubsistentia, cum tamen sufficeret turbiditas, quoniam actio clara, exceptio turbida.

Ut enim distinctum habetur apud Boccaccium *de societ.* *n.* 178. qui sic testatur decisum sub Gregor. XIV. in ple-
5 na Signatura Gratiæ, dupliciter societates officiorum in Urbe contrahi solent. Uno scilicet modo inter duos privatos, quia nempe unus det alteri non Officiali pecuniam ad societatem, itaut Officialis, cum quo societas contrahi dicitur, præstet nudum nomen, sed alter privatus pro eodem Officiali fidejubens recognoscat bonam fidem, atque sit in effectu debitor, ut est frequentior hujus contractus usus. Altero autem modo ubi contrahitur cum ipsomet Officiali, qui ut officium emeret, seu alias debita pro eo acquirendo contracta dissolveret, accipiat ab aliquo pecunias ad societatem super ipso officio.

Primo casu, eo ipso, quod per mortem, vel disdictam dissolvitur societas, pecunia in societatem data remanet debenda tanquam nudum creditum pecuniarium de sui natura sterile, non aptum ad producendos fructus, qui si solvantur, tanquam ex cessante periculo, vel alio titulo eorum justificativo, dicuntur usurarii, & indebiti, rejecta opinione volentium deberi saltem moderate pro interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, quia receptum est in Curia, cessantibus aliis requisitis, hoc interesse ex sola mora non deberi. Secus autem in altero, quia dissoluta etiam societate, cum Officialis retineat eodem tempore pecuniam, & officium, cujus emolumenta percipit, idcirco ex ratione tex. *in l. curabit, C. de action. empt.* ne scilicet habeat rem, & pretium, tenetur participare pro rata dicti pretii de emolumentis officii, quorum loco cedunt fructus ita per partes ad tollendas continuas lites super dispunctione computorum licite conventi, & cum hac doctrina processit Judex mandatum executivum relaxando, cum aliqua tamen fructuum moderatione ad rationem quinque pro centenario, Signatura etiam approbante, & de qua doctrina habetur etiam in Romana de Valtrinis *sub tit. de Regal. disc.* 11.

Ponderabam tamen, reflectendo ad veritatem, hanc doctrinam videri, vel duram, vel periculosam, quoniam fundamentum hujusmodi fructuum ad tam excessivam rationem consistit in periculo, quod ita cessare dicitur, dum si officii vacatio contingeret per mortem, vel delictum Officialis, creditor non amitteret suum creditum ab hæreditate, vel aliis bonis Officialis assequendum, ideoque durum videtur, quod sine periculo assequi velit tanquam fructus recompensativos illos, quos officium vacabile producit, dum pretium eidem periculo non subjacet. Verum considerabam dictam doctrinam in praxi receptam esse ex quadam æquitate creditori assistente, quia si periculum non adesset de jure, adesse tamen dicitur de facto, dum ut plurimum, & fere semper (absque satis rara limitatione) hujusmodi Officiales aliud non habent nisi officium atque vitam, & hæc est ratio, ob quam prætet aliarum societatum stylum istæ contrahi solent super pe-
6 riculo vitæ ipsiusmet Officialis, quoniam si contraherentur super vita creditoris, vel alterius, aut iste prædecedit, & sors amittitur de jure, aut prædecedit Officialis, & illa amittitur de facto, & sic semper adesse dicitur periculum. Ideoque in hac facti specie, in qua ubi sequuta esset mors Officialis, id recte verificatum esset, iniquum dicebam, ut interim Officialis retinuerit officium, & pecuniam subjectam periculo saltem de facto. Et conferunt quæ de dominio resultante a reservatione decreti habentur *in dicta Romana de Valtrinis, sub tit. de Regal. ad materiam officiorum disc.* 11.

7 Dabantur etiam pleraque inditia, & probationes (licet imperfecte) super renovatione facta cum ipsomet Jo. Matthæo hærede, quæ probationis species recte in hac etiam materia admittuntur, ex iis, quæ in specie super renovatione societatis in officio habentur apud Cauve. Latt. *dec.* 26. *nu.* 25. *& seqq.* ubi concordantes, sed de isto puncto actum non fuit, cum solum ista deducerentur ad jam dictum effectum reddendi in omnem eventum turbidam exceptionem.

COMPENDIUM MATERIÆ SOCIETATIS OFFICIORUM.

Discursus informativus.

De origine, seu introductione contractus societatis Officiorum in Romana Curia adeo frequentis, & usitati, an ille in utroque Foro censeri debeat licitus necne? Quid vere, & proprie contineat, & quæ ratio illum sustineat, & de pluribus ejus requisitis, & quæstionibus in eo cadentibus.

S U M M A R I U M.

1 *Occasio scribendi.*
2 *Unde proveniat diversitas opinionum in materia usuraria inter Canonistas, & Theologos.*
3 *De ratione ob quam in Foro deferendum est Canonistis.*
4 *De aliquibus in quibus diversimode judicatur in Foro interno, ac externo.*
5 *An diligi possit offensor, & tamen prosequi vindicta?*
6 *De differentia speciali inter utrumque Forum in hac materia societatis officiorum.*
7 *De origine, & occasione introductionis hujus contractus societatis officiorum.*
8 *Cui contractus iste assimiletur.*
9 *De ratione ob quam licita est taxa fructuum ab initio.*
10 *De Apostolicis Constitutionibus editis super isto contractu.*
11 *De pluribus difficultatibus, seu rationibus dubitandi de isto contractu, sed refelluntur, & de ratione, & referuntur Theologi agentes de materia.*
12 *Quæ dicatur societas obliqua ad differentiam directa, & de qua magis dubitari possit.*
13 *Quod etiam ista societas obliqua cum tertio sustineatur, & de rationibus.*
14 *Quænam sint essentialia requisita societatis officiorum.*
15 *Referuntur Doctores forenses agentes de materia.*
16 *De equivoco Moralium in isto contractu.*
17 *Super qua persona debet currere periculum.*
18 *Quomodo facienda sit mutatio periculi vitæ.*
19 *De fraude, quæ committi solet per creditores volentes currere periculum vitæ.*
20 *De materia quando impediatur lucrum, non obstante morte, ex defectu non implementi.*
21 *De declarationibus, seu considerationibus dictæ conclusionis, ut etiam in casu non implementi intret lucrum.*
22 *Quod taxa antiqua duodecim pro centenario hodie sit excessiva, & reformatione digna.*
23 *Referuntur Doctores tractantes plures quæstiones in materia.*
24 *An fiat locus lucro societatis per mortem ejus, qui de tempore initæ societatis, erat jam constitutus in periculo mortis?*
25 *De morte violenta excepta ab isto contractu, remissive, & an mortuus per manus justitiæ dicatur mori morte violenta, vel naturali?*
26 *An societas dissolvatur per mortem cedentis, vel cessionarii?*
27 *Si officium cantat in personam unius, alter vero est reservatarius fructuum, quis istorum contrahere possit societatem?*
28 *De casu in quo super eodem officio contrahantur plures societates ultra officii valorem.*
29 *Contracta societate super pluribus officiis, an per vacationem unius dissolvatur societas in totum?*
30 *Si restituatur pars pecuniæ an societas dissolvatur in totum, vel duret pro rata non soluta?*
31 *An in isto contractu requiratur pecunia numerata, vel fieri possit ex credito pro alia causa, sive cum fructibus alterius societatis?*
32 *De renovatione facta cum creditore absente, an exigat ratificationem expressam, vel sufficiat tacita?*
33 *Fidejussor, an possit renovare societatem in damnum principalis isto inscio?*

34 *An*

D I S C. XII.

1 CUm qoidam inſignis, ac primariæ Religionis profeſſor, doctiſſimus Theologus, & eximius concionator, ob difficultates, quæ per plures antiquos, ac modernos Morales excitantur adveſſus contractum ſocietatis officiorum, adeo in Romana Curia frequentem, & uſitatum, aliquod concepiſſet ſcandalnm, quod ille ita paſſim in Foro admitteretur, & canonizaretur, ac propterea aliquam magis diſtinctam hujuſmodi contractus notitiam, ac relationem in lege charæ amicitiæ a Me petiiſſet.

2 Illud in primis, antequam ad dictam informationem devenirem, præmittendum cenſui, quod habetur etiam quandoque inſinuatum *ſub tit. de uſuris*, & ſub altero *de cambiis*, magnum in hac uſuraria materia opinionum diſcrimen adeſſe inter Theologos, & Canoniſtas, non quidem, ut male aliqui putant, ex opinionum diverſitate, ſed pro meo judicio verius, ex omnimoda diverſitate Fori, in quo ipſi reſpective dictam materiam pertractant, Theologi ſiquidem eam principaliter tractantes in Foro interno, cujus Judex eſt Deus cordium ſcrutator, ſine proceſſu, ac extrinſecis probationibus judicans eum ſola ſibi cognita naturali veritate, ſeu ex pura, & ſincera, vel depravata, & impura conſcientia, & intentione contrahentis, procedunt cum quibuſdam metaphyſicis, ac idealibus operationibus intellectus, atque cum quibuſdam inſtantaneis diſtinctionibus animi, ſeu intentionis apud ſolum Deum practicabilibus, Canoniſtæ vero eandem materiam tractantes in Foro externo, cujus Judex eſt homo, habens judicandi arbitrium refrænatum intra cancellos legis præcipientis, illum judicare debere ſecundum acta, & probata, dum Eccleſia non judicat de internis, ideoque impracticabilis eſt illa ſpecies probationis, quæ in Foro interno habetur apud Deum corda videntem, noſtrique intellectus, & voluntatis operationes bene cognoſcentem, ac diſtinguentem.

3 Atque illa eſt vera, ſatiſque probabilis ratio, ob quam in Foro judiciali receptam habemus propoſitionem pluries *ſub tit. de uſur.* ac ſub altero *de cambiis* deductam, ut in materia uſuraria Canoniſtarum potius quam Theologorum auctoritati deferendum ſit, utpote ambulantium cum principiis omnino diverſis.

4 Si enim mutuator, in prima operatione intellectus, vere, ac ſincero animo intendat facere mutuum gratuitum, juxta præceptum Evangelicum, mox autem contemporanee, ſed per diverſam ejuſdem intellectus operationem alios faciat contractus, nempe ſocietatis, & duplicis aſſecurationis, ex quibus reſultat ille contractus trinus apud Theologos adeo receptus, tunc concurrentibus ſuis requiſitis juſtitiæ, & æqualitatis, id ſuſtinetur in Foro interno, & apud Deum, ſed vix datur caſus, ut ſuſtineri poſſit in Foro externo ob nimium difficilem, ac pene impoſſibilem juſtificationem illius ſinceri animi, ac bonæ fidei, quæ apud Deum ita ſunt jam in probatis.

Ita pariter, ſi creditor ex cauſa cenſus, vel cambii, ſeu etiam ex cauſa mutui credat contractum validum, ſibique licitum fuiſſe exigere fructus, vel alias acceſſiones ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis, quod vere, & de facto ſit paſſus, vel pati crediderit, atque cum hac bona fide tales acceſſiones perceperit, & conſumpſerit, illum in conſcientia tutum reddunt Theologi, & tamen in Foro externo, juxta præſertim opiniones Rotæ, & Curiæ Romanæ, ſi non concurrant requiſita contractus cenſus, vel cambii, ſive non probetur in ſpecie alias quam per partium aſſertionem intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis, Judex condemnabit ad reſtitutionem, vel ad imputationem in ſortem, non curata ſimplicitate ſexus, ætatis, vel ruſticitatis, aut probitate vitæ, aliiſque cauſis bonam fidem, ac juſtam credulitatem inducentibus, cum in hac materia ignorantia juris non admittatur, niſi quando illa ſit adeo dubia quod aſſimiletur juſtæ ignorantiæ facti, ob fraudes, quæ alias ſub his prætextibus uſurariis fieri poſſent, dum, ut dictum eſt, Eccleſia non judicat de internis.

E converſo autem, ſi creditor certo ſciat debitorem non poſſe cambiare per nundinas, ipſeque vere non habeat animum girandi æquivalentiam ſub cambiis ſub periculo, & incerta alea, ſed voluerit facere illum contractum, ut ſub illius ſpecie, vel colore acceſſiones ex pecunia recipiat, ſive certo ſciat fundum cenſitum non eſſe proprium debitoris, vel non eſſe capacem, aut officium, ſuper quo contrahitur ſocietas non eſſet capax, ſive non habeat in animo erogandi mutuatam pecuniam in ea inveſtimenta, vel negotia, quæ ad ſatisfaciendum requiſitis Caſtr. *in l. 3. ff. de eo quod certo loco*, cum proteſtationibus, ac proxenetarum atteſtationibus figurantur pro juſtificatione intereſſe lucri ceſſantis, itaut totum ſit pallium, tunc utique Theologi in Foro interno illud condemnant, & tamen in externo Canoniſtæ, ac forenſes, niſi talis ſcientia, vel reſpective animus juſtificetur per extrinſecas probationes, quæ potius urgeant in contrarium, illum excuſant, atque fructus, vel acceſſiones deberi decernunt, omnes tamen in ſua reſpective ſphæra bene, & fundate, ob diverſitatem probationum cum quibus in uno, vel alio Foro proceditur, ideoque mea eſt dicendi conſuetudo quod male Canoniſtæ forenſes ſe ingerunt in internis, & e converſo male Theologi apponunt manus in externis, & forenſibus, cum ſint meſſes omnino diſtinctæ, non quidem circa theoricas, ac principia quæ concordant, immo ſunt eadem, ſed circa modum probationis, atque ex hac mixtura tot æquivoca, & confuſiones reſultant.

5 Neque ſolum in hac uſuraria materia id procedit, ſed etiam in aliis, ut exempli gratia, præcipiente Chriſto Domino in Evangelio diligi inimicos, ac haberi tanquam amicos, Theologi procedentes cum dictis metaphyſicis, ac idealibus diſtinctionibus operationum intellectus, dicunt poſſe offenſori remitti injuriam, illumque ex corde diligi juxta præceptum Evangelicum tanquam amicum, & proximum, & tamen poſſe eidem denegari pacem, ſeu remiſſionem judicialem de jure neceſſariam, ut offenſor de crimine indulgentiam obtinere valeat, ſeu pœnæ minorationem, quinimmo ipſum offenſum proſequi poſſe in judicio inſtigationem, ſeu cauſam vindictæ, & accuſationis pro condigna punitione ex zelo juſtitiæ, ac Reipublicæ bono, ut delicta non remaneant impunita, & tamen (ultra quod etiam in Foro interno illa theorica, ſeu idea vix ad praxim reducibilis videtur) quatenus ad externum pertinet, non reperietur ſenſatus, vel inſenſatus qui credet amicum, & dilectorem eum qui curat aliquem furcis ſuſpendi, vel capite truncari, ſeu ad triremes tranſmitti, cum vitæ, honoris, & bonorum jactura, apud forenſes autem receptum eſt, inimicum reputari accuſatorem criminis capitalis, ſeu quod alias gravem pœnam corporis afflictivam, vel bonorum notabilem jacturam importet, cum ſimilibus, in quibus in uno, vel altero Foro adeo diverſum eſt judicium ob tam diverſam probandi ſpeciem, ideoque rationabiliter diverſæ ſunt propoſitiones.

6 Hæc citra evagationis notam prænotanda cenſui, utpote neceſſaria, etiam ad ipſum præciſum effectum hujus contractus ſocietatis officiorum, quoniam plerique dantur caſus, in quibus dans pecuniam ad hanc ſocietatem ob depravatum animum internum reportandi exceſſivum lucrum fructuum ſine periculo amittendi ſortem, malitioſe curat apponere aliqua pacta, vel cautelas, quibus mediantibus lucrum ſortis in pecuniarum acceptore impedire curat, ideoque per Theologos merito condemnatur in Foro interno, quod etiam concorditer faciendum eſt per Canoniſtas, ac etiam legiſtas Catholicos, ſed niſi hic depravatus animus extrinſecus probetur, vel hujus contractus debita requiſita illum juſtificantia concurrant, id nil operatur in Foro externo, ac apud juriſtas forenſes, juxta plures quæſtiones in hujus diſcurſus progreſſu enunciatas.

7 Quatenus igitur ad rem pertinet, cum Romana Curia, occaſione utriuſque ſacri, & prophani Pontificii Principatus, nimis abundet officiis venalibus per obitum Officialis vacabilibus, ac ſubrogatis loco illarum militiarum, quæ adeo frequentes erant in antiqua Republica Romana, juxta magis diſtinctam, & accuratam hujuſmodi officiorum enarrationem, quæ habetur in ſecundo meorum laborum libro *de Regalibus diſc. 2.* Aliqua vero ex eis exigant perſonalem induſtriam in earum exercitio, unde propterea emolumentum ex illis reſultans longe ultra illud quod ex aliis officiis percipitur, partim pecuniæ erogatæ in officii acquiſitionem, partim vero Officialis induſtriæ ac diligentiæ referendum veniat, itaut ex majori, vel minori induſtria, & aptitudine poſſeſſoris emolumenta ſint reſpective majora, & minora, ut ſunt præſertim officia Curſorum Papæ, ac Notariorum Tribunalium Cameræ, & Auditoris Cameræ, multi vero adſint viri periti, & induſtrii ad hujuſ-

modi

modi officia exercenda nimium habiles, pecunia tamen ad eorum acquisitionem necessaria carentes, hinc proinde introducta fuit hæc species societatis, per quam dator pecuniæ, proportionabiliter, & pro rata participet de officii emolumentis, atque cum eadem proportione subjaceat periculo, tam in sorte, quam in emolumentis, adinstar
8 illius societatis iniri solitæ super aliqua negotiatione, in qua unus ponat pecuniam, alter vero operam, seu industriam, præsertim vero illius societatis quæ fieri solet super navibus piscatoriis, seu mercantilibus, ac etiam belligeris, quæ vulgo nuncupari solet cambium maritimum, seu nauticum fœnus, sed erronee.

9 Sed quoniam emolumentorum quantitas in istius officiis personalem industriam, ut supra, exigentibus est incerta, atque frequenter satis varia, unde per Officialem qui industriam adhibet, ac exercitium habet, plures fraudes in alterius socii præjudicium committi possent, ideoque ex hac suspicione plures oriri solebant lites, & controversiæ, hinc proinde inolevit usus taxandi hæc emolumenta ad certam summam verisimilem tanquam per concordiam super futura incerta alea, per quam uterque potest æqualiter se habere ad damnum, & lucrum, atque ex antiquo usu taxa prædicta esse consuevit infra, non autem ultra summam duodecim pro centenario.

10 Antiquiori tempore controverti consuevit illius contractus usus, ac validitas, unde propterea emanavit Apostolica Constitutio Leonis X. prohibens hujusmodi contractum absque beneplacito Apostolico præstando per supplicationem manu Papæ signatam, cum aliis provisionibus circa indemnitatem mulierum, & alia ad rem non facientia, deindeque alia supervenit Apostolica Constitutio Pauli IV. quæ idem disponit quadam forma præscripta, usurarias ac illicitas declarando illas societates, quæ alias quam super officio vacabili, & absque periculo amittendi sortem fiant, demum vero prodiit Constitutio Pii IV. immediati Successoris, dictarum Constitutionum præsertim ultimæ moderatoria, per quam approbantur societates super officiis tantum, quorum tamen valorem excedere non possint, dummodo cum pactis licitis, & honestis, prout ante dictam Paulinam Constitutionem fieri solebant, absque aliquo beneplacito Apostolico, atque hæc ultima Constitutio est hujusmodi contractus norma, & magistra, cum alia huc usque desuper non prodierit particularis super ipsius contractus genere, vel substantia, aliquibus tantum provisionibus contentis in Constitutione Pauli V. edita super reformatione Tribunalium Urbis, circa mutationem personæ super cujus vitæ periculo societas durare debet, ac super disdicta, & renovatione societatis respectiva.

11 Et quamvis aliqui Juristæ, vel Morales plures adversus istum contractum excitaverint difficultates, vel quia contineret votum captandæ mortis, vel quia participaret de illa simonia, quam aliqui vere ignari, sine imaginabili fundamento somniarunt versari in concessione hujusmodi officiorum propter pecuniam, vel quia contineret mutuum usurarium super vita hominis, aut speciem prohibitæ sponsionis, attamen ubi agitur de societate sincera, & directa, inita sc. inter dantem pecuniam, & Officialem illam accipientem pro officio obtinendo, ejusque pretio in toto, vel in parte, tunc hujusmodi difficultates inter somnia, & fabulas omnino collocari merentur, tum quia revera continet illam speciem omnino licitæ, ac practicatæ societatis, quæ ut supra fiat in quibuscumque negotiationibus, in quibus unus pecuniam, alter vero operam, & industriam personalem ponat, tum etiam quia nimia temeritas est dicere illicitum, ac usurarium illum contractum per tot sæcula nedum publice, & palam in Curia Romana præsente Pontifice per ejus Judices, & Tribunalia canonizatum, ac executioni demandatum, sed etiam explicite approbatum per omnes dictas Apostolicas Constitutiones Leonis X. & Pii IV. ac ipsiusmet in his materiis rigorosi Pauli IV. dum in duabus primis præscribitur certa forma ad evitandas fraudes in eo committi solitas, in genere autem canonizatur, licet enim in materia usuraria, & quando certum est adesse talem infectionem, illam utpote a jure Divino manantem, Pontificia potestas tollere, vel sanare non possit. Absolutum tamen est ac receptissimum apud Catholicos, quod cessante tali infectione clara, atque aliqua dubietate desuper cadente, omnino deferri debeat auctoritati Summi Pontificis tanquam unici, ac veri juris Divini interpretis, & sic in ratione interpretativa, seu declarativa, non autem abrogativa, vel dispensativa.

Aliqua non improbabilis dubitandi ratio magis cadere 12 videtur in illa officiorum societate, quam Ego appellare consuevi obliquam, ubi sc. Officialis cum sua pecunia jam acquisivit officium, cujus est perfectus Dominus, nullaque, ad hunc, immo alium effectum pecunia indiget, sed vere ac de facto contractus fiat inter duos privatos, directe, ac immediate invicem paciscentes, quia nempe Titius non Officialis indigens pecunia pro aliis ejus usibus, illam accipiat ad societatem officii a Sempronio pariter privato, adhibendo officiam, ac respective Officialem simulare, ac ad pallium, seu cohonestationem contractus, qui celebratur quidem directa inter dantem pecuniam, & Officialem super ejus officio, sed ille privatus, qui pecunia indiget, eam directe recipit, atque bonam fidem recognoscendo se obligat tam erga pecuniæ datorem pro solutione sortis, & fructuum, quam erga Officialem pro ejus relevatione, adeo ut datori pecuniæ horum omnium conscio nulla detur actio contra Officialem, ita accommodantem officium, ac nudum nomen gerendo personam, ut vulgo dicitur *di testa di ferro*, seu *Vetturini*, unde videtur quod sit in effectu mutuum sub usuris, & alteratis accessionibus ex sola ratione periculi vitæ, atque illum casum, seu speciem contractus vere, & propria, licet ad hanc distinctionem non ita explicite descendentes percurrere videntur Navarrus, Azorius, Filiuccius, Bonacina, de Lugo, Giballinus, & cæteri Morales, cum quibus pertransire solent aliqui Juristæ in collectorum magis quam Doctorum catalogo ponendi, de isto contractu aliquam habentes dubitationem.

Quicquid autem sit in Foro interno, de quo, ut præmissum est, non sunt viri forensis partes agendi, cum in eo totum pendeat ab animo, ac intentione, quæ soli Deo innotescunt, quatenus pertinet ad Forum externum, ac ea de quibus judicat Ecclesia, quæ concurrentibus requisitis a lege præscriptis, non data contraria extrinseca probatione, 13
supponit intentionem sinceram, sicuti e contrario cessantibus dictis debitis requisitis, eam supponit malam, ac depravatam, quamvis inspecta veritate soli Deo, & ipsi creditori nota, contrarium in utroque respective casu potius verificaretur, certum est contractum sustineri, atque validum, etiam pro Foro interno ab Ecclesia reputari; non solum ex jam superius dicta ratione, quam Juristæ frequentius tanquam unicam deducere solent, explicitæ, vel implicitæ approbationis Pontificiæ resultantis, vel a dictis Apostolicis Constitutionibus, vel a publico, & satis frequenti usu publice, & palam in Curia ipso Papa vidente, sciente, & patiente, quinimmo sæpe occasione disputationum, quæ coram ipsomet in Tribunali Signaturæ Gratiæ habentur, approbante, verum etiam quia simulatio est in jure damnata, ubi est circa actum, ejusque substantiam, quia nempe simuletur fieri unum contractum, in effectu autem, ac in veritate alter, secus autem quoad personas, quoties personarum diversitas non corrumpat substantiam contractus, neque usurariam fraudem, seu tertii præjudicium contineat, ut frequens praxis docet in cambiis, quæ girant sub nomine alicujus mercatoris, cum in effectu sciente debitore pertineant ad privatum non mercatorem, cambiare tamen non prohibitum, & magis proxime in censibus quorum subjectum est fundus capax, ac fructifer certis finibus designatus pro certificatione periculi, cui creditor censuarius ex fundi chasmate subjacere debet, quoniam nil prohibet aliquem fundi possessionem in gratiam alterius accipere volentis pecuniam ad censum istum constituere, sciente creditore super ejus fundo, atque contractum conficere, & tamen illum tertium recognoscere bonam fidem, totumque contractus commodum, ac incommodum in se suscipere, ita remanente substantiato contractu cum possessore fundi, & super illo tanquam subjecto necessario, sic a pari nil impedire videtur istum contractum societatis substantiari cum Officiali, & super officio tanquam ejus subjecto necessario ad formam Apostolicarum Constitutionum, & tamen commodum, & incommodum esse tertii ita volentis hanc aleam emere sub spe lucri sortis principalis breviter reportandi, eodem modo quo in censibus vitalitiis, aliquam tamen diversitatem habentibus ob omnino prohibitam disdictam, ac desperatam recuperationem sortis principalis ita totaliter demortuæ, unde magis abest mutuum interpretativum, quod ad usuram supponere oportet.

Igitur tota vis est in illius contractus essentialibus requisitis, quæ duo esse videntur, officium scil. capax, & periculum amissionis sortis per mortem illius super cujus vitæ periculo contractus initus est, & sine quo periculo dari non potest iste contractus validus fructuum, seu emolumen- 14

mentorum productivus, ut communiter concordant Juri-
stæ de isto contractu agentes, præsertim Scaccia de cam-
15 biis, Mantica de tacitis, Leonellus ad Bullam Pii IV. Fe-
licius de societate, Boccaccius, Castracanus, & Zacchia
in particularibus tractatibus de isto contractu mitis, ac
etiam frequenter Rota Romana, quæ sine his duobus re-
quisitis nunquam hunc contractum probavit, magisque
super dicto requisito periculi immorantur superius recen-
16 siti Morales, ac alii, quorum tamen aliqui in hoc æqui-
vocarunt, opinantes ipsum periculum vitæ tanquam spe-
ciem sponsionis esse subjectum contractus ita continentis
mutuum sub gravibus accessionibus ratione periculi, sed
in hoc æquivocant, quoniam periculum est quidem requi-
situm necessarium societatis, sed non est subjectum contractus.
17 Super qualitate vero personæ sub cujus vitæ periculo
contractus currit, nihil determinatum habemus. Unde quan-
doque designatur persona ipsius socii dantis pecuniam,
quem vulgo creditorem dicere solemus, quandoque ipsius-
met Officialis pecuniam recipientis. Et quandoque tertii
omnino extranei absque distinctione sexus, an sit masculus,
vel fœmina, ac absque distinctione status, an sit sæcularis,
vel Ecclesiasticus etiam Regularis, quinimmo circa perso-
nam frequentius socio danti pecuniam ex conventione re-
servari solet facultas illam variandi, seu etiam quod ab ini-
tio nulla designetur, sed præscribatur aliquis terminus ad
illam designandam, verum ob fraudes quæ desuper com-
mitti solent, provisum est utroque casu, siquidem per di-
18 ctam Constitutionem Pauli V. super reformatione Tribu-
nalium præscripta est forma talis mutationis, ut scilicet
illa adnotari debeat, non solum in manuali Notarii, sed
etiam in margine instrumenti ipsius societatis, ac etiam no-
tificari alteri socio, quod etiam in nova nominatione statu-
tum est, atque interim quod fiat nominatio nova, receptum
est societatem currere super periculo vitæ ipsius socii dantis
pecuniam, eademque diligentia ad evitandas fraudes utrius-
que registrationis ut supra, statuta est in dissidicla socie-
tatis, itant alias actus remaneat infectus.
19 Est bene verum, quod super hoc periculo, atque ad il-
lud evitandum multæ committuntur fraudes per callidos
pecuniæ datores, ita curantes excessivum emolumentum
sine periculo amittendi sortem percipere. Atque in hoc
concurro cum Theologis, & Moralibus, quod Rota, a
cujus resolutionibus alia Tribunalia normam in hoc reci-
pere videntur, forsan benigne se gessit, procedendo cum
juris regulis, ac propositionibus generalibus super effecti-
bus ex non implemento resultantibus, ac non adimplenti
præjudicialibus. Unde propterea pro meo judicio satis op-
portuna, immo necessaria videtur lex hujusmodi calidita-
tum, & cavillationum eradicativa, prohibendo scilicet sim-
plicites, ac indefinite pacta renovationis, vel suppletionis
fidejussorum, aut alterius implementi, ex cujus prætextu
prætendi valeat lucri impedimentum, quamvis periculi ca-
sus contingat. Istique ita captiose contrahentes quoad Fo-
rum internum sunt absque dubio usurarii, ac inexcusabiles
a peccato, & a restitutione fructuum, dum revera in
animo non habuerunt vere inire societatem cum periculo
illi connaturali, sed in Foro externo, ut dictum est, non
data probatione extrinseca talis fraudis id non attenditur,
quoniam Forum externum non judicat nisi ex actis, &
probatis.
20 Conveniri siquidem solet, quod Officialis qui pecuniam
recipit infra certum tempus præstare debeat fidejussorem,
aut illum jam præstitum renovare, sive alium adjungere,
aut alium in locum præstiti morientis, vel ab Urbe disce-
dentis subrogare, aut dare cedulam bancariam, aliaque
adimplere, illa vero ut plurimum negligi solent, cum hu-
jusmodi contractus frequentius nonnisi per imprudentes,
vel parum providos fieri soleant, atque datore pecuniæ
studiose non sollicito de implemento, neque illius pro-
missorem urgente, sed potius obdormitante, exinde sequi-
tur quod contingente casu periculi per mortem ejus, super
cujus persona statutum est, non fiat locus lucro ex ea ge-
nerali, & vaga ratione, quod illud reportari non potest
nec debet ex contractu non adimpleto. a
21 Agnoscens Rota illud inconveniens, curavit quo ma-
gis fieri posset, illi occurrere, declarando quod si creditor
post debitoris moram, seu obligationem adimplendi recepit
ab eo fructus, tunc si casus periculi contingat in eo seme tri,
vel alio termino pro quo fructus recepti sunt, locus fiat lu-
cro, non obstante tali objecto non implementi, quod ita
pro eo solum tempore remissum censetur, reprobata captio-
sa cautela, quam callidi creditores adhibere solebant reci-
piendi dictos fructus cum clausula præservativa *sine preju-
dicio*, cum esset protestatio contraria facto, *b* Verum id
parum, vel nihil prodest, quoniam iidem callidi creditores
sub ovina pelle luporum partes agendo, cum benevolæ di-
lationis, ac indulgentiæ pallio suffocatos, vel inexpertos
debitores decipiunt, ac obdormitant, non recipiendo fru-
ctus semestris, vel alterius termini conventi, nisi post
eum jam elapsum, ut ita semper a periculo tuti, ac ex-
empti vivant, ideoque ista perniciosa, & pessima cautela
indefinite reprobari deberet, unde propterea ab aliquo mo-
derno tempore in Tribunali A. C. aliquis Judex juste,
ac rationabiliter introduxit, ut ex tempore non imple-
menti non currerent fructus, dum non aderat periculum,
& quidem satis rationabiliter.
Prout eadem Rota, eandem cautelam restringendo, de-
claravit illam suffragari, quatenus implementum promis-
sum esset in ipso principali contractu societatis initæ cum
Officiali, secus autem si in alio instrumento recognitionis
bonæ fidei factæ per tertium pecuniæ receptorem, *c* licet
quandoque eadem Rota obiter contrarium dixerit, *d* sed
parum tute, cum prima declaratio omnino probabilior vi-
deatur, ac recipienda sit, ex ea clara ratione quod sub-
stantia contractus est in primo instrumento societatis initæ
cum Officiali, cujus vigore lucrum fit, secundum autem
est solum ad probationem quod societatis commodum, &
incommodum est ipsius recognitoris.
Reformatione quoque dignus videtur iste contractus cir- 22
ca dictam taxam fructuum, seu emolumentorum officii usque
ad 12. pro centenario, antiquo siquidem tempore illa con-
grua erat, quoniam juxta retroacti sæculi conditionem, tam
officiorum vacabilium, quam ipsorummet bonorum stabi-
lium, censuum perpetuorum, & locorum Montium non vaca-
bilium fructus, & emolumenta erant longe majora, & conse-
quenter majora erant juxta debitam proportionem emolu-
menta vacabilium. Unde propterea cum fructus tam non va-
cabilium, quam etiam officiorum vacabilium, quorum una
species ab altera proportionabiliter normam recipit, hodie
dimidiati sint, quinimmo dimidio minores redditi, hinc pro-
inde prorsus incongruum est tolerare hanc taxam antiquam
eodem modo quo cum aliqua admiratione cernimus conti-
nuari in prorsus incongrua taxa antiqua statutaria fructuum
dotalium ad rationem septem cum dimidio pro centenario,
licet enim rari sint casus, in quibus in hac taxa duodecim,
societates fiant ob affluentiam pecuniæ, ac penuriam inve-
stimentorum, & ex qua causa fructuum adeo notabilis di-
minutio prodiit, attamen id provenit ex industria provi-
di Officialis, vel debitoris, sed non tollit occasionem fœ-
neratori extorquendi ab inexperto, vel suffocato debitore
hanc excessivam summam, cujus proinde reformationi lo-
cus omnino esse deberet.
Plures autem quæstiones super istius contractus validi- 23
tate, ac fructuum cursu, vel super lucro sortis contingere
solent, quas nimium longum, ac tædiosum esset recense-
re, cum suis distinctionibus, ac declarationibus, easque
curiosus videre poterit apud Leonellum, Castracanum,
Zacchiam, & Consulotum in particularibus tractatibus de
hac societate editis, ac etiam satis frequenter in Rotæ Ro-
manæ decisionibus, aliquas tamen quas memoria suggerit
notabiliores, ut tuo desiderio, & curiositati satisfaciam,
summatim insinuabo.
Primo enim peregrinam quæstionem disputandam Mihi 24
occasio præbuit, an fieret locus lucro sortis ad favorem de-
bitoris per mortem ejus, sub cujus vitæ periculo contra-
ctus initus est, si ille absens a loco conventionis tunc gra-
viter infirmus esset, ac in periculo breviter sequutæ mor-
tis constitutus, & quamvis decisio, vel auctoritas specialis
non habeatur, ex principiis tamen generalibus, vel si-
milibus pro non lucro pro veritate consultus responden-
dum censui. e
Secundo cum in illius contractus formula excipere- 25
tur mors violenta, hinc præfati tractatistæ, præsertim Ca-
stracanus, & Zacchia plures disputant quæstiones de muliere
moriente in partu, de occidente se ipsum, de morte sequu-
ta in bello, vel in duello, cum similibus; occasione au-
tem cujusdam quæstionis habitæ super evictione cessæ com-
moditatis pensionis vacatæ per mortem ex causa delicti pen-
sionarii cedentis disputavi, an moriens per manus justitiæ,
seu carnificis mori dicatur morte naturali, vel violenta? &
comperi decisum per Rotam censendum esse mortuum
naturaliter, ita ut fieret locus lucro, quamvis vere, & de
facto occidatur a carnifice, quoniam ita dicitur volun-
tarie mori, ac occidi a se ipso per quandam speciem
quasi

quasi contractus, quem delinquens in actu delinquendi facere dicitur cum justitia, seu lege, ita ejus pœnis se subjiciendo, ac etiam quia mortis violentæ exceptatio introducta est ad tollendum omne fomitem captandæ mortis, atque ut ita tollatur occasio, ne debitor ex cupiditate lucri insidietur vitæ creditoris, vel socii, quæ ratio in hac specie mortis cessat. *f*

26 Tertio frequenter disputavi, seu ab aliis disputatum vidi, An facta per creditorem cessione societatis alteri, illa vacaret, seu dissolveretur per mortem cedentis, vel cessionarii, & verius est, atque ita decisum attendi debere personam cedentis, cum quo contractus est substantiatus, nisi accedat formalis novatio cum ipso Officiali per quandam implicitam renovationem societatis, ac mutationem periculi vitæ. Adinstar eorum quæ habemus in jure in materia ususfructus, qui per usufructuarium alteri cedatur de consensu proprietarii, ita & taliter quod mutata censeatur persona. *g*

27 Quarto an societas contrahi possit per Officialem, seu titularem super officio, cujus alter ex legitimo, & valido decreto sit reservatarius, vel potius ad illum id pertineat, & juxta hanc secundam partem alias sustinui, ac est probabilius, quia si hæc societas contrahitur super emolumentis, idcirco id pertinet ad eum, qui ex legitimo decreto est illorum Dominus. *h*

28 Quinto, cum certum sit juxta litteralem dispositionem dictarum Apostolicarum Constitutionum, non sustineri societates ultra officii valorem, si casus præbeat plures societates super eo contractas, quarum singulæ talem valorem non excedunt, longe tamen illum excedunt simul junctæ, dubitari contingit, an omnes sustineantur, vel quæ? Et in hoc germana distinctio est, quod aut omnes societates contractæ sunt per eandem personam dantem pecuniam pluribus, ac diversis bonam fidem recognoscentibus, & tunc omnes illæ quæ excedunt valorem remanent invalidæ, cum ipse creditor sciat officii incapacitatem, dum societates substantiantur, atque iniri dicuntur cum Officiali, atque ita determinavit Rota, licet Scribentes pro creditore non acquiescerent ex motivo usus contrarii, qui etiam probatus non est attendendus utpote redolens potius abusum, & corruptelam, dum cessante officii subjecto necessario, ita remanet mutuum usurarium sub nomine societatis palliatum. *i*

Aut societates super eodem officio initæ sunt per diversas personas cum eodem Officiali, itaut singulæ distincte, ac de per se consideratæ non excedant, & tunc intrat eadem distinctio, quam passim habemus in materia censuum impositorum super fundo alieno, vel incapaci, quod scilicet, aut creditor de tempore impositionis id scivit, aut ignoravit, si scivit, actus remanet invalidus, & nulli fructus prætendi possunt, si vero ignoravit, atque bona fide sequutus est fidem Officialis explicite, vel implicite supponentis officium capax, & tunc non potest sustineri societas tanquam societas ex defectu subjecti, ut de censu dicitur, sed bene actus habetur pro valido in odium ita mala fide contrahentis, atque creditori bonæ fidei debentur fructus tanquam damna, & interesse. Remanente solum aliqua difficultate, ex tempore quo id ad creditoris notitiam devenit, in quo Rota variavit in censibus.

29 Sexto, si contrahitur societas super pluribus officiis cum pacto, ut illa super omnibus, & singulis contracta censeatur, itaut uno vacante remaneat super aliis, quæ sint totius societatis capacia, scio disputatum in Rota. An id sustineatur, vel potius non obstante conventione societas dissolvatur per mortem unius Officialis quoad omnes, ut est de regulari natura societatis, & quantum Mihi supponitur, dubium pluries in Rota propositum ob ambiguitatem non fuit resolutum, neque ulteriorem progressum habuit, fortan causa per concordiam finem accepit, memoria tamen non suggerit partes, neque desuper meum judicium proferre possum, cum Mihi defuerit occasio talem punctum disputandi.

30 Septimo, quandoque disputatum fuit, an Officiali, vel recognitore bonæ fidei restituente socio creditori partem pecuniæ in societatem acceptæ, illa dissolvatur in totum, vel potius firma remaneat, ac perseveret pro rata non soluta? Et cessantibus adminiculis voluntatis recedendi in totum, decisum fuit per Rotam, societatem sustineri pro rata, quæ remanet debenda, ex ea ratione quod agitur de materia dividua, in qua tantam affert utilitatem totum respectu totius, quantam pars respectu partis, multo vero magis, ubi talis perseverantis voluntatis indicia concurrerent, illud præsertim solutionis fructuum. *l*

Octavo, vidi dubitatum, an in hujusmodi societate contrahenda requiratur pecunia numerata, vel illa fieri possit cum mercibus, seu aliis bonis ita valutatis, vel cum alterius societatis fructibus decursis, & non solutis, atque 31 de stricto jure probabilior visa est affirmativa, cum circa fructus, illi non dicantur accessiones usurariæ, unde intraret superfœtatio, seu anathocismus, sed sint species fructuum censuum, vel cambiorum, in quibus cessante quoad census obstaculo Bullæ S. Pii V. id non prohibetur. *m*

Idemque quoad creditum ex alia causa, dum solum in censibus per dictam Bullam ita cautum est. Satis tamen circumspecte in hoc procedendum est ex eadem ratione, ob quam in censibus ita cautum fuit, & præsertim ob fraudes, ne tales contractus ineantur cum stocchis, & civantiis, vel cum pecunia debita ex causa ludi, aut ex alia illicita, vel turpi causa.

Nono, disputavi pluries in materia renovationis, an 32 illa post jam disdictam societatem fieri possit per unum socium altero absente, cujus expressa ratificatio non accedat, sed illa desumatur tacite ex conjecturis, & adminiculis? atque decisum fuit per Rotam requiri acceptationem expressam, non autem sufficere tacitam, vel præsumptam. *n*

Decimo, disputavi, an fidejussor ejus qui recognovit bo- 33 nam fidem, pulsatus a creditore ad restituendam acceptam pecuniam, possit inscio principali debitore societatem renovare, seu aliam in ejus damnum contrahere, ut ita se eximat a molestiis? & fuit decisum affirmative. *o*

Undecimo, an societas contracta cum defuncto, ex quo 34 plures fuerunt superstites hæredes, renovari possit cum uno, vel aliquibus, aliis ignaris? & ex facti qualitate scio resolutum affirmative. *p*

Duodecimo, an expresse per disdictam, vel tacite per 35 mortem, seu alium casum dissoluta societate, ac non restituta pecunia, debeantur fructus, vel damna, & interesse loco fructuum ad eandem rationem? Et tunc, aut agitur de illa societate, quam supra dixi obliquam, quia nempe Officialis fiducialiter accommodet officium, & societatem contrahat ad commodum, vel incommodum tertii recipientis pecuniam, ac recognoscentis bonam fidem, & certum videatur nihil deberi nisi concurrentibus mora, & aliis debitis requisitis lucri cessantis, vel damni emergentis, aut vero de societate propria, & directa inita cum Officiali cum pecunia sibi directe data ad emendum officium, & tunc tam ex quadam declaratione Papæ in plena Signatura Gratiæ, quam ex quadam æquitate, aliisque probabilibus rationibus, Ego alias dixi, quod iidem fructus debeantur tanquam damna, & interesse, licet durum sit deberi ad eandem rigorosam rationem, dum cessat periculum. *q*

Ista pro nunc ita currenti calamo suggerit memoria, quæ 36 pro aliquali informatione viri non forensis ad curiositatem requirentis sufficere videntur, reliqua vero ubi occasio exigeret, exequiri possent a supra insinuatis Auctoribus de materia agentibus, ac etiam ex Rotæ decisionibus, in quibus materia frequenter tractata cernitur. *r*

Illud etiam subjungendo, quod licet creditor post dissolu- 37 tam societatem fructus exigere non valeat, attamen datur etiam casus, in quo illos exactos, & consumptos restituere, vel imputare non tenetur, quando scilicet debitor sciens finitam esse societatem sponte solvit fructus creditori ignaro bona fide credenti eam durare, & qui in eodem bonæ fidei statu illos consumpsit, atque ita decisum fuit in Signatura Gratiæ. Et merito quidem ex rationibus in simili ponderatis circa excessivam solutionem cambiorum in sua materia, ac etiam circa solutionem fructuum recompensativorum in materia usuraria. *s*

a *Rojas dec. 64. Burat. & Adden. dec. 674. Otthob. decis. 131. & habetur supra disc. 2. 3. 4.*
b *In Romana societatis officii 13. Martii 1648. cor. Bichio, quæ reputatur in materia magistralis.*
c *Ut apud Dunozet. dec. 742.*
d *Apud Otthob. dicta dec. 131. in fin.*
e *Ut sup. hoc tit. disc. 1.*
f *Rot. apud Zacch. hoc tract. dec. 54. Castracan. eod. tract. cap. 29. & habetur actum in Melphicten. pensionis sub tit. de pensionibus.*
g *Ut sup. hoc tit. disc. 6.*
h *Ut sup. disc. 8.*
i *Rot. in Romana societatis offic. 20. Junii 1664. cor. Ninot. & 9. Decemb. 1665. cor. Bourlemont, ubi concord.*
l *Ut apud Merlinum dec. 69. repetit. dec. 454. p. 4. rec. tom. 2.*

m Sup.

m *Sup. disc.* 10.
n *ut sup. disc.* 9.
n *ut sup. disc.* 5.
p *ut sup. disc.* 4.
q *ut sup. disc. præced.*
r *Testatur Boccac. de societ. n.* 191. *& refert Spada conf.* 248. *n.* 7. *lib.* 2.
s *Sub tit. de camb. disc.* 28. *& sub tit. de usur. disc.* 17. *&* 18.

FARFEN. PRÆDII
PRO MARCHIONE COSMO PASQUALI
CUM NARDUCCIIS.

Casus decisus per Rotam pro Pasquali.

An disdicta societetis officii fieri debeat tam Officiali, quem fidejussori, vel Recognitori bonæ fidei, stante pacto, quod fiet tam uni, quam alteri, & de ejusdem disdictæ reproductione, & adnotatione in margine instrumenti?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Disdicta an fieri debeat tam Officiali quam recognitori bonæ fidei?*
3 *De Jure facienda est Officiali, nec sufficit fieri debitori, seu recognitori bonæ fidei.*
4 *Quid accedente pacto ut fiat tam uni quam alteri.*
5 *Dictio,* tam & quam, *quando dicatur stare distributive, non autem collective.*
6 *De reproductione disdicta intra terminum* 15. *dierum.*
7 *De ejusdem disdictæ annotatione in margine instrumenti.*

DISC. XIII.

1 Obtenta per Pasqualem contra Narduccios immissione ad prædium pro credito ex causa societatis officii in vim sententiæ Rotalis, prævie *dec.* 30. Maji 1664. coram Albergato cum subsequuta executione, cum succumbentes commissa causa coram Priolo prætenderent quod dicta immissio ob nullitatem, & injustitiam esset spoliative, subscripto dubio super manutentione, etque ad istius effectum assumpta etiam inspectione boni juris de mandeto Rotæ juxta frequentem stylum sub diebus 23. Junii 1670. & 27. Junii 1672. ed favorem Pasqualis prodierunt resolutiones, neque scio quod causa alium habuerit progressum.

In hujusmodi autem disputationibus duo fuerunt puncti, unus nempe anterioritatis inter creditum actoris, & illud de quo Rei, & possessores excipiebant, & alter super non existentie crediti actoria ex eo quod societas superlucrata esset per mortem creditoris, super cujus vitæ periculo contracta etat, non obstante disdicta ob triplicem defectum, primo nempe quod facta esset solum Officiali, non autem debitori qui recognoverant bonam fidem, stante pacto quod fieri posset tam uni, quam alteri, secundo, quod non fuisset reproducta in actis infra terminum quindecim dierum, ut disponitur in Reformatione Pauli V. & tertio, quod non esset annotata in margine instrumenti, ut in eadem reformatione disponitur.

2 De primo puncto anterioritatis agitur *disc.* 33. *de credito* editu de tempore quo prime decisio coram Priolo prodierat, quatenus vero pertinet ad istum lucri Societatis officii injusta erat oppositio quod utrique ad formam pacti disdicta facta non esset, quoniam cum Societas substantietur inter creditorem, & officialem tantum, hinc de jure Officiali illius disdicta intimari debet, adeout
3 non sufficiat illam intimari fidejussori, vel recognituri bonæ fidei, quamvis inspecta veritate de facto fidejussor, vel recognitor sit principalis debitor, & contrahens, Officialis autem interventus videator esse cæremonialis, & pro quadam formalicate ut pluries in præcedentibus insinuatur, quoniam ita suadet natura contractus ac subjecta materia, & per consequens ita factum erat id quod de jure fieri debebat.

Non negabantur hæc per Scribentes in contrerium, at-
4 tenta dispositione juris, quatenus in contrarium non urgeret pactum, secus autem istu accedente quod juris dispositionem cessare facat, verum in hoc etiam cum sensu veritatis replicabam, quod fallacie erat in applicatione, quoniam pactum adjectum erat in gratiam creditoris, ut in ejus electione positum esset facere disdictam tam uni, 5
quam alteri, & sic dictiones *tam, & quam* stare dicuntur distributive, non autem collective, & cumulative ut per Zacch. *de Societ. n.* 209. *& seq.* & advertitur etiam per Duard. *de Societ. lib.* 3. *c.* 4. *q.* 2. *n.* 11. *quæ in secunda decisione* allegantur, ideoque inducta ad favorem, retorqueri non debent in odium, nil enim interest debitoris, an disdicta fiat etiam Officiali, ac propterea quando ipse vult ejus indemnitati consulere, ut certificetur de disdictæ facienda per creditorem, & non subjaceat negligentiæ Officialia, qui utpote nullum habens interesse, negligere solet, tunc adjicitur pactum quod fiet sibi præcise, non eutem isto modu tam uni quam alteri, cum ista species pacti adjecta potius dicatur, ut præmissum est, in gratiam creditoris, ut non teneatur inquirere obinam fidejussor, vel recognitor bonæ fidei moretur ad effectum illum citandi, præsertim ubi agitur de contractibus qui fiunt per negotiatores existentes in Urbe cum districtualibus, aliisque exteris juxta illam praxim, quæ in aliquibus magnis Civitatibus, & præsertim in Neapolitana ob eandem rationem habetur frequens quod debitor, vel alter contraheus eligat domicilium in domo, vel in Curia notarii ubi sufficiat illum citare, cum similibus.

Quo vero ad alterum defectum reproductionis in prima disputatione, cum reproductio facta esset una die post lapsum terminum dierum quindecim, magna fuit eliercatio pro consueto Nostrorum judaico stylo, an dies termini computaretur in termino, sed in altera disputatione amplexum fuit alterum melius motivum quod Ego etiam in prima disputatione deducebam juxta stylum immorandi principaliter in spiritu potius quam in littera legis, & attendendo finem, vel effectum ob quem illa prodiit, ut scilicet ita occurratur fraudibus, post reproductionem, per quam illa effecta est communis, adeout non sit in libito ejus qui illam fecit, illa uti, & non uti juxta futuram contingentiam, atque ut vulgo dicitur *stare a cavallo al fosso* cum claudicatione, juxte ea, quæ e simili in hoc proposito disdictæ habentur, *disc.* 20. *de locat. & cond.* & alibi, ideoque cum post reproductionem, creditor supervixerit, non solum per quindecim dies, sed etiam per duos circiter annos, ita dicebam cessare omnem quæstionem in radice. 6

Quo vero ad tertium defectum annotationis in margine 7
instrumenti, ultra motivum facti in decisionibus considerarum, quod non docebatur de negativa, solida erat altera responsio, quod in hac parte reformatio non continet decretum irritans, & non annullat actum, sed solum id injungit Notario, cui non bene in hac parte adimplenti suum officium supererit punitio, non tamen exinde resultet præjudicium partis, adinstar eorum quæ habentur *disc.* 26. *de judic.* ut negligentia Notarii in non reducendo in protocollum instrumentum, ut tenetur, sive non custodiendo matricem, non præjudicet partibus, ac etiam *sub tit. de matrimonio*, ut illius validitati non præjudicet negligentia Parochi in non adnotando in libro cum similibus.

ROMANA SOCIETATIS OFFICII
PRO DONATO CONTUCCIO
CUM N.

Casus disputatus in Tribunali A. C.

An & quando mutatio periculi vitæ attendetur, ac impediet lucrum, quemvis mors prioria personæ sequatur infra terminum quindecim dierum?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Reformatio Pauli V. super necessaria supervirentia* 15. *dierum post mutationem periculi vita expeditur, & quando procedat.*
3 *Fraus cessare dicitur ubi mutatio facta sit ipso debitore sciente, & patiente, & nu.* 5.
4 *De casu quo mutatio periculi facta sit ubi prima persona esset moribunda.*
5 *De eodem, de quo supra, n.* 3.
6 *Lucrum ex defectu implementi quando impeditur.*

7 So-

7 *Societates officii contrahi solent ab imprudentissimis, & suffocatis viris.*

D I S C. XIV.

1 PEndente judicio, in quo Marinus pulsabat debitorem ad renovandum fidejussorem juxta ejus obligationem, cum idem passus esset quoddam accidens apopleticum, sive agnovisset ejus timorem, curavit, remittendo debitori dictum onus, ut societas renovaretur in mutatione personæ, sub cujus vitæ periculo in posterum currere deberet, in persona scilicet Donati ejus germani fratris, quare sequuta ejus morte intra terminum quindecim dierum, orta est quæstio, an prædicta mutatione periculi vitæ non obstante, factus esset locus lucro? Introductaque causa in Tribunali A. C. ac præsupposita reformatione Pauli V. pluries enunciata super necessaria superviventia intra quindecim dies post talem mutationem ad occurrendum fraudibus
2 tanquam per speciem regulæ de viginti, sive de infirmis resignantibus, de qua in sua sede pluries *sub tit. de benefic.* ac etiam occasione resignationis officiorum *sub tit. de regal. disc. 6.* & alibi, punctus erat an versaremur in casu, de quo reformatio loquitur necne; atque licet Mihi Scribenti pro creditore, reflectendo ad veritatem, vim faceret contra eum ad favorem debitoris quædam non scripta æquitas ex rationibus, & ponderationibus, de quibus *supra disc. 1.* & in aliis, attamen de stricto jure dicebam, quod revera non eramus in casu legis, quæ loquitur de mutatione periculi vitæ, firmo remanente primo contractu, cujus substantia in reliquis innovata non esset, solaque innovatio esset circa illud accidens ob affectatam fraudem, quæ sequi solet ad fraudandum lucrum ex ratione, cui innixa est dicta regula de infirmis resignantibus, sed non erat iste casus, quoniam ob non præstitum, & renovatum fidejussorem societas tunc habenda veniret pro resoluta, sive esset in tali statu, quod debitor non potuisset facere lucrum etiamsi in ista innovatione mors sequuta esset, sed ex integro nova contracta esset societas cum diversa persona, cum diversis pactis, illo præsertim remissionis præfatæ obligationis renovandi fidejussorem, hinc dicebam quod clarum esset non versari in casu reformationis, nedum ob omnimodam innovationem, ut supra, sed etiam, & fortius ob cessantem rationem, cui reformatio innixa est, fraudandi scilicet lucrum, quod alias absque mutatione personæ sequi debuisset, tum etiam quia si ad hanc innovationem deventum non esset, adhuc ei non fuisset locus.

Præterea considerabam quod vere, & proprie reformatio percutit casum, in quo ista mutatio in vim facultatis attributæ creditori, fiat per illum, inscio debitore, qualis non erat casus, dum debitor recte sciens statum Marini creditoris, istoque præsente ad hunc actum devenerat, ac propterea cessat pariter ratio, cui dicta reformatio innixa est, ne 3 debitor ita supplantatus remaneat, dum ita scienti, & volenti nulla fieri dicitur injuria, ipseque elegit hanc secundam personam, cujus mors prius contingere poterat, juxta illam contingentiam, quæ frequenter consideratur in materia translationis pensionis.

Et quamvis in contrarium magnum fieret fundamentum 4 in *dec. 192. par. 2. divers.* nihilominus advertebam non facere ad rem, quoniam ibi agitur de novatione facta de tempore, quo ille sub cujus vita periculum currebat, jam exhalabat animam, atque de facto eadem die obiit, debitore ignaro hujusmodi status, ideoque intrare advertebam ea, quæ habentur *supra, disc. 1.* quinimmo eadem decisio retorqueri videtur, atque huic parti assistere, quoniam *in §. finali* respondendo ad decisiones emanatas in contrarium, quæ habentur apud Boccac. *de Societ. num. 182. & 199. & dec. 63.* post Zacch. evitantur ex dicto facto, decisio vero in Romana Societatis 6. Junii 1639. coram Pirovano cum qua procedit *Add. ad dec. 542. nu. 74. & seqq. part. 4. recent. tom. 3.* principaliter firmat non lucrum ob non implementum, juxta ea, quæ habentur *supr. disc. 2. & seqq.* postmodum vero incidenter agit de hoc puncto, atque principaliter conside- 5 rat dictam circumstantiam mutationis factæ, inscia, & absente debitore, præsupponendo potius contrarium, quando ipso sciente, & præsente concorditer actus sequutus esset, ideoque de stricto jure pro non lucro contra debitorem respondendum videbatur.

In contrarium tamen nimium urgere videbatur illa non 6 scripta æquitas, ob quam, ut advertitur etiam *supra, disc. 2. & seqq.* damnatur ille leguleicus rigor, ob quem ex causa non implementi denegatur lucrum, quod scilicet iste sit nutritivus fraudis accipiendi fructus in adeo exorbitanti summa duodecim pro centenario sine illo periculo, quod enim istum contractum salvat, accedente consideratione imprudentiæ, & suffocationis debitoris, quoniam ut advertitur 7 *supra in annot. ad disc. 1. cum seqq.* attento præsenti statu, hujusmodi contractus fieri non solet nisi per imprudentissimos, nimiumque suffocatos viros, qui ne urgeantur ad restitutionem debiti, omnes contractus creditori placitos libenter offerunt, & faciunt, ideoque cum tunc de facto urgeretur ad renovationem, sibique ignotum esset dictum accidens passum a Marino, verisimiliter non cogitavit ad casum, atque ut se liberaret a molestiis, actum fecit potius coactum ex illa coactione, quam lex præsumit, juxta deducta apud Bish. *dec. 74. & disc. 12. de Usur.* & alibi pluries *sub eod. tit. & sub altero de camb.*

S U M M A,
S I V E
C O M P E N D I U M

Eorum, quæ in Foro magis practicabilia continentur in hoc L.b. V. Parte IV. de Societate Officii.

I.

S U M M A R I U M.

1 *DE contractu peculiari Curiæ Romanæ.*
2 *De duplici ejus specie.*
3 *Qualis sit societas propria, & directa.*
4 *Quid proprie contineat iste contractus, & de ratione dubitandi de illo.*
5 *De conventione, & taxa fructuum, eorumque desiderata moderatione.*
6 *De societate obliqua, seu magis ficta.*
7 *Societates non possunt excedere valorem officii, & quid ubi excedant.*
8 *Resolvitur societas si officium cesset in eo Officiali, & de differentia ubi per mortem, vel alium casum, ut primo casu creditor amittat sortem.*
9 *De interesse post dissolutam, vel cessatam societatem.*
10 *Quæ species mortis exceptuata sint.*
11 *De impedimento lucri ob non præstitam cautionem, vel ob aliud non implementum, & de materia.*
12 *De materia disdicta.*
13 *De mutatione periculi vitæ.*
14 *An fructus possit converti in novam societatem?*
15 *Fructus exacti post dissolutam Societatem sunt usurarii.*
16 *De aliis ad materiam remissive.*
17 *Quod iste contractus in genere sit licitus, & non usurarius.*
18 *De potestate Papæ in hac materia.*
19 *In quibus debeat reformari.*
20 *Improbantur Juristarum superstitiones.*

Lo-

1 Localis, Romanæque Curiæ singularis est ista Societatis species, quæ super vacabilibus officiis personalem industriam, ac administrationem annexam habentibus, ut præsertim Cursorum, ac Notariorum officia sunt, iniri ex quadam antique consuetudine solet.

2 Duplicem autem iste contractus habet speciem, quarum una directa, & vera, altera vero indirecta, & obliqua est, aliquam habens fictionem, quæ Moralibus præsertim, non modicam dubietatem, vel suspicionem infert.

3 Directa etenim, & vera ea est, quæ juxta hujus contractus originem, inter illum sequatur, qui ad officii administrationem et exercitium, aptitudinem, ac opportunam habeat industriam, idoneitatem vero non habeat, ad illius assequutionem, pro qua alter pecuniam suppetat, juxta illam genericam e jure probatam societatem, in qua pecuniam, vel merces unus, industriam vero alter apponat, cum coæquali commodi, & incommodi proportionata participatione.

4 Atque hinc erronea, vel æquivoca dignoscitur dubitandi ratio, illi præsupposito innixa, quod usurarium mutuum sub vitæ periculo contractus iste importet, essentiale siquidem pro hujusmodi lucrorum officii participatione, vel fructuum cursu, periculum vitæ Officialis reputatur, quod datæ pecuniæ, vel soluti pretii amissionem producit, id autem ex societatis nature provenit, non autem ut mutuum sit quodque sole periculi ratio accessiones causet.

5 Quia vero super officii emolumentorum, seu lucrorum incerte quantitate, quæ singulis annis obveniat, lites, & contentiones inter socios cadere solebant, dum ille, qui pecuniam suppeditet, fraudibus, & occultationibus socii Officialis et Administratoris de facili subjacet, easque nimium difficile est convincere. Hinc antiquus inolevit usus, in cambiorum, aliarumque negotiationum societate, a jure quoque probatos, certam ac verisimilem per incertæ quoque aleæ speciem lucrorum taxam faciendi inter socios, quorum uterque coæqualem lucri, ac damni spem, ac timorem habeat, ut in usurarum sede advertitur, ideoque antiquiorum temporum ita exigente conditione, illam genericam ac uniformem consuetudo statuit taxam, quam excedere non liceat, minuere autem prohibitum non sit, quam leges civiles illis tradiderunt usuris, quæ centesimæ dicuntur, ad rationem scil. duodecim pro centenario, & anno.

Continuata vero hujus taxæ permissio, pro nostrorum temporum qualitate, in eadem usuraria sede, judaicarum usurarum occasione, insinuata, aliquam redolet improbabilitatem, ideoque moderatio ex probatorum sensu desideranda venit, cum lucrorum, et emolumentorum proportione habita, nunc injusta videatur et inverisimilis illa taxa, quæ antiquiori tempore justa, & verisimilis erat.

6 Obliqua vero, sive indirecta ea est hujus societatis species, quæ super jam quæsito officio, per ipsum Officialem, qui pro aliis usibus pecunia indigeat, cum ejus datore contrahatur. Magis vero obliqua, vel ficta ea est, quæ inter mere privatos fiat, Officialis persona simulata, vel accommodata, qua nempe, inter pecuniæ datorem, & receptorem conclusa conventione, contractus fiat quidem cum Officiali, super ejus officio directe societatis adinstar, ille vero, qui revere pecuniam accipit, vel accepturus est, cum Officiali, se debendi correum constituit, atque veritatem recognoscendo, eundem indemnem relevare promittit, tali promissione, seu recognitione datori pecuniæ innotescente, ut propterea huic adversus Officialem, nulla suppetat actio, ideoque contractu cum ipso Officiali substantiato, commodum, & incommodum, alterius sit, qui pecuniam accipit, vel dat respective.

7 Cum itaque officium, vacationis periculo obnoxium, hujus contractus dicatur subjectum, atque super ejus emolumentis iste negotiationis societas fiat, hinc juridicum, et receptum est, ut pecunia quæ super isto directo, vel obliquo detur contractu, ipsius officii pretium, seu valorem non excedat, illius capacitatis adinstar, quæ in fundo censito desideratur.

Praxi autem præbente, ut super eodem officio, atque cum eadem, ita simulata, vel demonstrata, Officialis persona, quamplures, in magnis, longeque excedentibus summis, inter privatos ineantur societates, hinc validitatis manat quæstio, quæ ab eadem distinctione decisionem recipit, in censuum sede, super fundi capacitate tributa, an scil. creditori, seu pecuniæ datori, jam contractæ societates, quæ officium absorbeant, innotescant, ut tunc contractus invalidus sit, justa vero accedente ignorantia, sustineatur, pro damnorum, & interesse saltim productione, eodem modo quo in censibus habetur.

8 Eadem autem ratio, ut contractus necessarium subjectum officium sit, operetur, ut si Officialis adhuc vivens per resignationem talis esse desinat, societas quoque cesset, ea statuta differentia inter cessationem per mortem naturalem, et alteram per resignationem, aliamve fictæ, vel civilis mortis speciem, ut ubi per mortem vacatio sequatur, ac propterea in isto pretio officii devolutio ad concedentem fiat, pecuniæ dator illam amittat, eamque receptor lucretur, sive a restitutionis onere liberationem assequatur, hujusque lucri spes, vel possibilitas excessivorum fructuum onus compensat, ubi vero per resignationem, vel alias, Officialis esse desinat, idem, vel bonæ

9 fidei recognitor, qui vere debitor est, acceptæ pecuniæ restitutione premitur, fructuum, seu lucrorum ea resoluta societate impedito cursu, aliquorum interusuriorum continuationem in casu culposæ cessationis consuetudine permittente.

10 Non omnis tamen mortis species hunc operatur effectum, sed ea tantum, quæ a Deo, vel a natura naturaliter infertur, ex eadem consuetudine, & conventionis formula, ut fraudibus, & malitiis occurratur violentæ, vel accidentalis mortis, pluribus exceptis casibus, super quibus variæ prodeunt quæstiones, certam non de facili recipientes regulam, vel decisionem, cum a conventionis legibus, vel ab earundem usu recepta interpretatione pro singulorum casuum qualitate illa pendeat, præsertim vero ea est curiosa quæstio, quam speciem ille mors habeat, quæ per manus Ministri justitiæ ob crimina inferatur.

11 Huic autem sortis lucro non esse locum, Juristarum parum rationabilis superstitio statuit, illius debitoris favore, qui aliqua non adimpleverit promissa, ex ea juris regula, ut lucrum, vel commodum ex non impleto contractu reportandum non sit, ideoque creditorum malitia, ut ingentem fructum exigendo, periculum amissionis sortis evitetur, eam adinvenit captiosam cautelam obligandi debitores ad fidejussorias cautiones, intra certum tempus præstandas, aliave adimplenda quæ, ut plurimum perditi, vel imprudentes, aut suffocati homines qui pecunias sub isto contractu accipiant, negligere solent, creditores autem non sollicitant, sed potius hanc affectant, ac desiderant negligentiam, ipsosque debitores, sub urbanitatis, et benevolentiæ pallio, obdormitare curant, ut ita periculi casu contingente, illius damnum non sentiant.

Studuit quandoque Rota (a legalibus tamen superstitionibus non recedendo) huic occurrere fraudi, declarando, ut periculi casu, in primo semestre contingente, sive in eo pro quo fructus, etiam in parte quamvis modica, soluti sint, non implementum, utpote pro eo tempore implicite remissum, obstare non debeat, alia neglecta captiosa cautela per creditores adhiberi solita, percipiendi fructus, cum præservativis clausulis promissi non implementi.

Parum vero proficua hujus mali medicina est, cum eadem lupina, seu vulpina calliditas, sub charitatis, vel benevolentiæ ovina pelle, negligentiam in fructuum exactione, ac debitoris sollicitatione affectet, ut non nisi jam decursi semestris exigantur, illud vero in quo periculi casus contingere valeat, integrum semper conservetur.

12 Sanctius itaque censendum est, ut negotia, non a verborum formalitate, sed a legis spiritu, vel ratione regulando, hujusmodi omnino exulatis cautelis, et juris superstitiosis subtilitatibus, illi, qui pecunias sub hoc contractu credere volunt, naturali veritate solum attenta, indefinite periculo subjacere debeant, usque quo expresse societas dissoluta non sit.

Ex generica item societatis natura, seu regula, iste quoque, primo semestri excepto, sive altero, pro quo fructus recepti sint, quamvis in parte, ad contrahentium libitum dissolvi, seu disdici valeat; quia vero ita quoque multas eadem creditoris calliditas fraudes committendo, ut periculi damnum evitaretur, hujusmodi disdictæ fieri quidem, sed occulte teneri solebant, hinc per Pontificias leges, super Tribunalium reformatione editas, aliqua sunt adhibita remedia, ut hujusmodi disdictæ legitime sequutæ in actis reproduci, atque in earundem societatum instrumentorum margine adnotari debeant, cum

13 quindecim dierum consumato termino, tanquam per speciem regulæ Cancellariæ de infirmis resignantibus, ut si eo termino durante, casus contingat, periculum creditor

non

non effugiat; eædemque provisiones datæ sunt in casu mutationis periculi vitæ de una persona in alteram, quam ex hujusmodi contractuum formulis creditori facere licet, adinstar etenim eorum quæ in vacabilium officiorum, seu locorum Montium emptione praxis docet, non semper sub ipsius creditoris vitæ periculo hujusmodi societates contrahi contingit, sed sub tertii, quamvis extranei, ac ignari vitæ periculo, & quandoque ejusdemmet consocii debitoris.

34 Cumque post jam dissolutam societatem, ad suffocati debitoris preces, renovatio sequi soleat, super illius etiam probatione ob eandem rationem occurrendi fraudibus, cum aliquo procedi solet rigore, ut nonnisi clara, & expressa non autem præsumpta, vel adminiculativa admittatur probatio.

35 Hujusmodi autem Societatum fructus an in sortem sub alterius societatis contractu converti valeant, ut novos producant fructus, quæstio est consuetam habens opinionum scissuram, negantes etenim de jure prohibitum anathocismum, vel superfœtationem adesse credunt, affirmativa vero de stricto jure probabilior censetur ex eadem in recambiorum ac censuum sedibus insinuata ratione.

36 Ubi vero post diffidatam, vel alias ob cessationem subjecti dissolutam, vel cessatam societatem in fructuum exactione continuari contingat, usurarii sunt, ideoque pro usurarum natura in sortem ipso jure imputantur, sive restituendi sunt tanquam indebiti, illa interesse rata excepta, quam in aliquibus casibus recepta praxis præbet.

Pleræque aliæ in dies novæ contingunt quæstiones, certam proinde, ac genericam compendio adaptabilem, non recipientes regulam, ideoque ad suam sedem, vel ad peritos Causidicos, remittendæ sunt.

37 Illa demum adhibita conclusione, ut rejectis (quoad ea quæ Fori externi sunt) Moralium præsertim dubitationibus generice, sive in substantia, ista societatis species, ubi debita habeat requisita, legitima, atque ab usuraria infectione aliena censenda sit, utpote a quampluribus Pontificiis canonizata legibus, atque in ejusdem Pon-
tificis, totiusque Curiæ conspectu publice peracta, & pra- 18
cticata. Quamvis etenim Pontificiæ denegetur potestati, vere usurarium contractum legitimum reddere, cum illegitimus declaretur a jure Divino, cui Papa non derogat, nec dispensat, bene tamen ejusdem juris legitimus interpres est, ideoque contractus naturam ambiguam declarat, ut in usurarum, & cambiorum, ac censuum sedibus pluries advertitur. Moralium dubitandi rationibus, super creditorum depravata mente occulta Foro interno congruis, cujus Judex est Deus, qui occulta hominum corda, ac mentes videt, de his autem Ecclesia non judicat.

Præmissi tamen species ista contractus reformationibus 19
digna videtur, super fructuum nempe illa proportionata moderatione, quam temporum exigit mutatio, atque super omnimoda illarum reprobatione cautelarum, quæ a casuum periculis creditores præservent, atque debitori-
bus sortis lucrum impediant, legalibus superstitiosis sub- 20
tilitatibus generaliter, ac indefinite rejectis, solaque, ut decet, naturali attenta veritate, ut in perisque aliis fieri debere sanctius esset, cum Juristarum cabalæ, ac subtilitates, diversum ab eo, quem lex desideravit, inducendo effectum, doli, ac fraudis, & calumniarum fomentum esse praxis doceat. a

a *De his omnibus habetur actum supra disc. 12. ubi istius materiæ compendium reassumitur.*

Finis Libri Quinti.